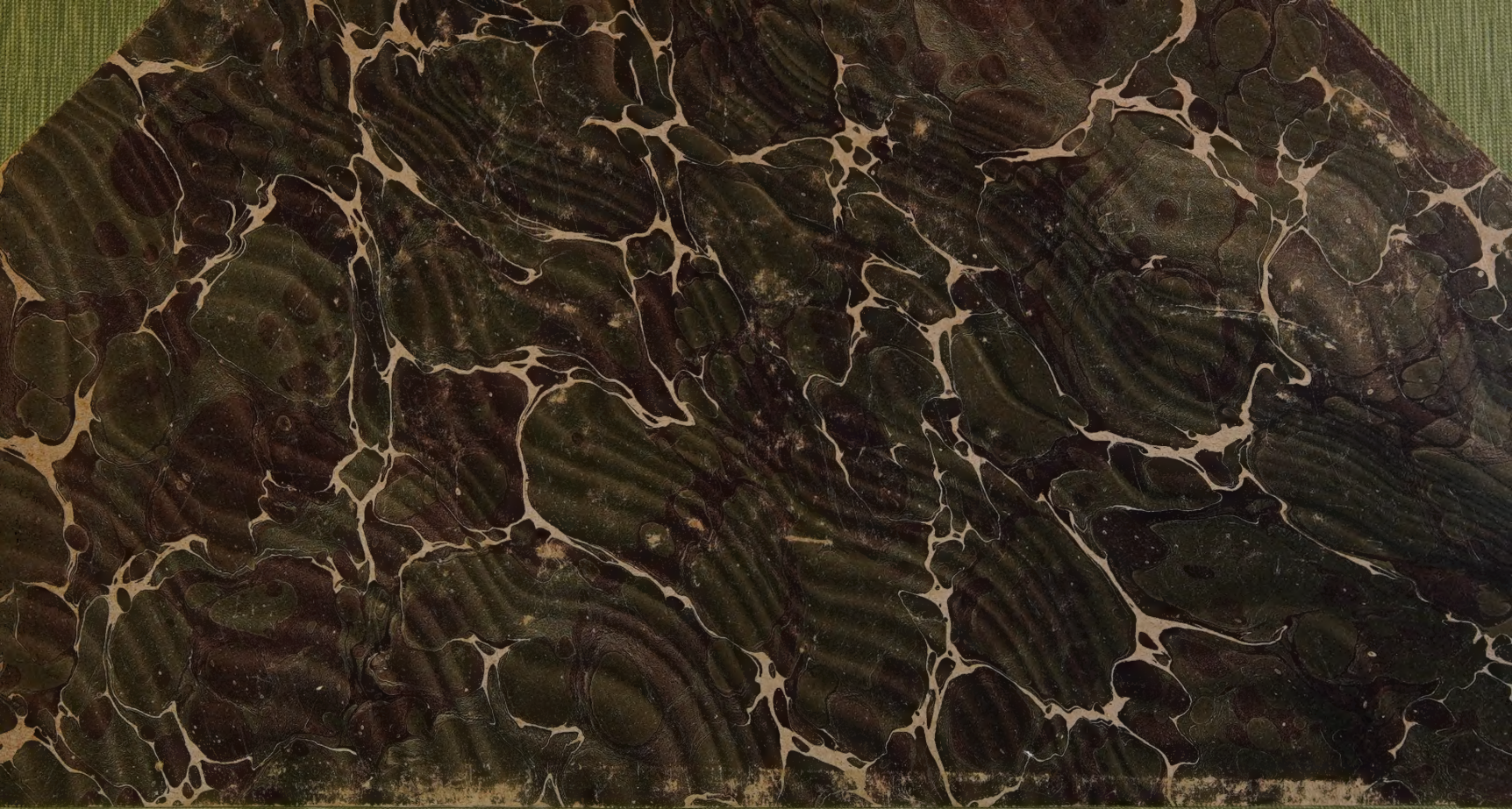

Księga Pamiątkowa Maryańska

ku czci pięćdziesięciolecia ogłoszenia Dogmatu o Niepokalanem Poczęciu Najświętszej Maryi Panny

Wydana staraniem Sodalicyi Maryańskich.

Tom drugi. — Część pierwsza.

Lwów
Księgarnia Polska. 1905 Warszawa
Gebethner i Wolff.

Odbito czcionkami Drukarni Narodowej w Krakowie.

DZIAŁ SIÓDMY.

Bibliografia Maryologii Polskiej

od wynalezienia sztuki drukarskiej do r. 1902.

Zebrana i ułożona przez

D-ra Wilhelma Bruchnalskiego,

prof. Uniwersytetu lwowskiego.

Przedmowa.

Praca niniejsza, podająca rozwój kultu Matki Boskiej w Polsce w obrazie bibliograficzno-chronologicznym, nie rości sobie żadnej zgoła pretensyi do zupełności bezwarunkowej i wyczerpania absolutnego. Jeżeli bowiem dokładność i skończoność pozostaną na zawsze tylko ideałem wszelkich usiłowań bibliograficznych, — szczególnie, gdy materyał ich nie ogranicza się krótkim przeciągiem czasu, ale kilkoma wiekami, — to okoliczność ta wystąpi i tutaj, tylko w jaskrawszem niż gdzieindziej świetle, znajduje bowiem przyczyny po temu nie w jednem tylko źródle.

A naprzód na obecne przedstawienie „Maryologii“ w Polsce wpłynie to, że autor jej poprzestał na literaturze, która posługiwała się drukiem, — powtóre zaś stan ogólnej bibliografii polskiej, a w nim uderzający brak bibliografii, odnoszącej się do historyi narodu naszego pod względem religijno-kościelnym i teologicznym.

Wprawdzie polska literatura bibliograficzna może się dotąd poszczycić kilkoma, znakomicie sporządzonymi katalogami manuskryptów, przechowywanych w książnicach polskich, tak prywatnych, jak publicznych, by tylko wymienić arcydobre w tym rodzaju, dwutomowe dzieło wielce zasłużonego kustosza Biblioteki Jagiellońskiej, ś. p. d-ra Władysława Wisłockiego, p. t. „Katalog Rękopisów Biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego“ (Kraków, 1877—81, cz. I—II); — niesłychaną ścisłością odznaczający się trzytomowy a dotąd nie ukończony „Katalog Rękopisów Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich“ (Lwów, 1881—98), d-ra Wojciecha

Kętrzyńskiego, — podobnież rozpoczęty a rozmiarami imponujący: „Catalogus Codicum Manu scriptorum Musei Principum Czartoryski Cracoviensis“ (Cracoviae, 1893) d-ra Józefa Korzeniowskiego i t. d., — mimo to jednak, daleko w niej do zupełnego obrazu duchowej kultury polskiej, złożonej w rękopisach, większa część bowiem bibliotek nie publikowała jeszcze spisu swoich na tem polu zasobów, przedewszystkiem zaś nie wydała go Ces. Biblioteka w Petersburgu, do której wcielono tak ogromną ilość kodeksów, od nas pochodzących. Aby więc niejako w zasadzie uniknąć niedokładności, nie uwzględniono obecnie piśmiennictwa manuskryptowego, jakkolwiek autor nie myśli zataić, że jedna ponadto rzecz była dla niego w tym kierunku rozstrzygającą, kwestya mianowicie, która prawdopodobnie nie ulega wątpliwości, że rękopisy nie należą do bibliografii w ścisłem słowa znaczeniu.

Natomiast uwagę całą — o ile na to pozwalały okoliczności, — zwrócono w rzędzie pierwszym na druki polskie, następnie na obce, z Polską w związku zostające, od czasów wynalezienia sztuki typograficznej po rok 1902. Autorowi, który przypuszcza, że granicę *a quo* w ustępie powyższym dostatecznie już uzasadniono, pozostaje jeszcze wyjaśnić, dlaczego poprzestał na roku 1902, jako kresie *ad quem*. Odpowiedź na to krótka: oto przy sporządzaniu niniejszej pracy, rozpoczętej w maju 1904 r., wydało się rzeczą, nie tylko najodpowiedniejszą i najbezpieczniejszą, ale nadto na doświadczeniu praktycznem opartą, aby rok, na tytule wymieniony, mieć za granicę kresową, gdyż on jedynie między latami ostatniemi mógł być uważany, według wszelkiego przypuszczenia, jako załatwiony wyczerpująco w ogólnej, polskiej bibliografii.

Między źródłami, z których czerpano materyał dla książki o Maryologii, w rzędzie pierwszym wymienić należy pomnikowe dzieło d-ra Karola Estrejchera: „Bibliografię Polską“, obejmującą najpełniejszy i najwierniejszy obraz intellektualnej pracy polskiej i dorobek duchowej, polskiej kultury od XV do XIX stulecia, następnie zaś 25 roczników „Przewodnika Bibliograficznego“, założonego i wydawanego przez ś. p. d-ra Władysława Wisłockiego, od 1878 do 1902 r. To są dwie podwaliny, na których wyłącznie prawie wzniesiono budowę „Bibliografii Maryologicznej“, — prawie,

bo autor opierał się ponadto na wiadomościach i danych, zdobytych także na innej drodze, szczególnie w tych wypadkach, w których „Bibliografia“ Estrejchera, z powodu nieskończenia swego, nie podaje tytułów pełnych.

Zasada, której trzymano się, zbierając i gromadząc materyał dla książki niniejszej, zawisła była przedewszystkiem od okoliczności, czy rzecz, osnowę maryologiczną zawierająca, stanowiła pozycyę bibliograficzną dla siebie, tj. czy była dziełem, broszurą, rozprawą itp., wydaną odrazu samoistnie, lub choćby jako odbitka. Tak więc nie uwzględniano zawartości czyli — wyrażając się technicznie, — nie rozpisano literatury peryodycznej ani wydawnictw zbiorowych, aby wydobyć stamtąd rzeczy maryologiczne, aczkolwiek materyał w tym względzie udało się zgromadzić nader obfity. Uzupełnienia na tem polu zostawiając innym, dodaje autor, że norma powyższa wypłynęła z jednego szczególnie źródła: z konieczności ustawicznego baczenia na rozmiar książki, ktory byłby urósł przynajmniej trzykrotnie, gdyby nie ograniczenia wymienione. Naturalnem jest, że tu i ówdzie dopuszczono się w tej mierze wyjątków, a stało się to bądź tam, gdzie tego wymagała konieczność bezwzględna, — bądź tam, gdzie dwa wyszczególnione już a zasadnicze, bibliograficzne dzieła polskie podawały treść czasopisma lub wydawnictwa zbiorowego; czy za winę należy poczytać i to, że w całości rozpisano bez zaprzeczenia najlepsze, teologiczne czasopismo polskie, „Pamiętnik religijno-moralny“ (Warszawa, 1841-1862), sąd o tem zostawia się Czytelnikowi.

Co się tyczy układu całej książki, to uskuteczniono go na podstawie najważniejszych pojęć, w których streszczała się niejako istota tytułu, — trzymano się zatem zasady, jakiej niemieccy bibliografowie przestrzegają w t. z. „Schlagwortkatalogach“ a jaka niewątpliwie uwalnia układającego od tworzenia sztucznych nieraz systemów realnych. Liczba działów, na które „Maryologię“ polską rozłożono, jak widać ze „Spisu Rzeczy“, pomieszczonego na str. XIII—XVI, wynosi XLVII tytułów; w razie, jeżeli tytuł jaki w toku książki został przypadkiem opuszczony, pomieszczono go w t. z. „Odsyłaczach“ na str. 289—291. W obrębie znowu działów poszczególnych za podstawę układu przyjęto chronologię, — w obrębie zaś chronologii, — naturalnie, jeżeli ilość pozycyi była znaczniejsza, — alfabet. Od zasady chronologicznej odstąpiono w całości a z po-

wodów łatwo zrozumiałych tylko w dziale XXVII. B. 4. („Pieśni, wiersze i utwory o N. M. P. artystyczne", str. 237 n.);— nadto w dziale XXIV, „Obrazy i wizerunki N. M. P.", oprócz chronologii i alfabetycznego uporządkowania autorów, oparto się jeszcze na nazwach miejscowych, które również abecadłowo ułożono. Pobudką do tego ostatniego kroku było dla autora dzieło x. Wacława z Sulgostowa Kapucyna, p. t. „O cudownych obrazach w Polsce Przenajświętszej Matki Bożej wiadomości historyczne, bibliograficzne i ikonograficzne" (Kraków, 1902), na takiej właśnie zasadzie podziału oparte, — dzieło, w jednej kwestyi kultu Matki Boskiej w Polsce, pomimo wielu niedomagań, wagi pierwszorzędnej, a z tego powodu bez wszelkich zastrzeżeń zasługujące na to, aby było brane za punkt wyjścia i źródło w podobnego rodzaju pracach bibliograficznych.

Po przedmiotowem zestawieniu materyału całego, kończącem się na str. 287, idzie od str. 288 wspomniany już wyżej ustęp p. t. „Odsyłacze", wymagający kilku słów wyjaśnienia. Ustęp ten składa się z setek liczb, a zawiera przeszło 1000 pozycyi bibliograficznych, lubo wyrażonych tylko numerycznie; na wprowadzeniu „odsyłaczów" zaoszczędzono, jak o tem łatwo się przekonać, przeszło 6 arkuszy druku, — ustrzeżono się następnie kilkakrotnego powtarzania tego samego tytułu w kilku działach, a co za tem idzie, także niepotrzebnego a sztucznego zwiększania liczby tytułów w „Maryologii" polskiej. Przy każdorazowem tedy korzystaniu z „Bibliografii" niniejszej należy po przejściu działu, o który chodzi, spojrzeć jeszcze na odpowiednie „odsyłacze", ażali niema między nimi jakich jego uzupełnień, rozprószonych po działach innych.

Część ostatnią książki stanowi alfabetyczny „Spis autorów", których dzieła uwzględniono i naprowadzono, a w ten sposób dano odpowiedź na wszystkie najważniejsze pytania i kwestye, łączące się z bibliografią maryologiczną.

Piśmiennictwo polskie tedy, w epoce od wynalezienia druku do r. 1902, wykazuje nieprzeczuwaną przez nikogo a wysoką, bo 3546 numerów liczącą literaturę Maryjną, która bogactwem swojem przechodzi z pewnością całą literaturę niejednego narodu. Ilość ta nabędzie jeszcze większego znaczenia, skoro się tylko wspomni, że składają się na nią n i e m a l w z u p e ł n o ś c i samoistne dzieła, rozprawy i broszury, —

cała reszta bowiem, idąca z pewnością w sumy kilkakroć większe, a wypełniająca piśmiennictwo peryodyczne albo spoczywająca dotąd w tysiącach polskich rękopisów, nie została przez autora uwzględnioną. Na pytanie jednak, czy i liczba 3546 jest matematycznie wiernym obrazem polskiej czynności pisarskiej na polu Maryologii, odpowiedzieć należy przecząco. Jakkolwiek bowiem wszystkie starania autora były zwrócone ku temu, aby z zadania wywiązać się z ścisłością największą, to jednak czas, najważniejszy warunek udania się takiej pracy, jak bibliografia, stawał dokładności wszelkiej na przeszkodzie i nie pozwolił jej być w całem tego słowa znaczeniu idealną. Odpowiedzią na wszelkie zarzuty, z powodu opuszczeń, niekonsekwencyi w przytaczaniu tytułów i innych pokrewnych im błędów, — odpowiedzią — według przekonania autora — wystarczającą całkowicie na wytłumaczenie, jeżeli nie na uniewinnienie zupełne wszystkich tego rodzaju uchybień, niech będzie to, że książka niniejsza, licząca 20 arkuszy druku, na które złożyło się około 10.000 kartek bibliograficznych, została napisaną i przygotowaną do druku od 15 maja do 20 lipca 1904 r.

Wkońcu spełnia autor miły obowiązek, jeżeli, oddając książkę swą w ręce Światłego Czytelnika, złoży podziękowanie najserdeczniejsze wszystkim osobom, które wspierały go czynnie i umożliwiły mu doprowadzenie do skutku przedsięwzięcia; szczególnie zaś zobowiązanym się czuje wobec poetki, p-ny Maryi Kazeckiej, i wobec słuchaczów Uniwersytetu lwowskiego, pp. Gustawa Józefa Krajewskiego i Stanisława Sołtysa — za ich zawsze gotową, bardzo wydatną i bezinteresowną pomoc.

We Lwowie, w lipcu, 1904 r.

Dr. Wilhelm Bruchnalski.

Spis rzeczy.

	Str.
Przedmowa	
I. Akafisty	1
II. Bractwa N. Maryi Panny jakoteż instytuty Jej imienia	2
A. Ogólne	2
B. Szczegółowe	2
1. B. Compassionis	2
2. B. Dzieci Maryi	2
3. B. Familii Świętej	3
4. B. Imienia P. M.	3
5. B. Koronacyi obrazu P. M.	3
6. B. Literackie P. M.	3
7. B. Opieki P. M.	3
8. B. Panny Maryi	3
9. B. P. M. Bolesnej (Siedmiu Boleści)	4
10. B. P. M. Częstochowskiej	5
11. B. P. M. Królowej Polskiej	5
12. B. P. M. Nieustającej Pomocy	5
13. B. Pocieszenia P. M. (Paska rzemiennego)	6
14. B. Niepokalanego Poczęcia P. M.	6
15. B. Różańca P. M.	7
16. B. Serca P. M.	9
17. B. Szkaplerza P. M.	10
18. B. Trzeźwości pod opieką P. M.	11
19. B. Uspeńskie (Zaśnięcia)	12
20. B. Wniebowzięcia P. M.	12
21. B. Zwiastowania P. M.	12
22. Związki i instytuty im. P. M.	13
C. Inne	13
III. Emblematy N. M. P.	13
IV. Godzinki—Officya do N. M. P.	13
1. Godzinki wogóle	13
2. Godzinki o Pocieszeniu	17
3. Godzinki o Niepokalanem Poczęciu	17
4. Godzinki Inne	19
V. Imię Marya	20
VI. Kalendarze — Czasopisma — Wydawnictwa	20
VII. Kazania i Nauki o N. M. P.	21
A. Zbiorowe	21
B. Kazania z powodu koronacyi obrazów i wogóle z powodu obrazów	23
C. Kazania Majowe	23
D. Kazania Panegiryczne i Panegiryki	23
E. O Niepokalanem Poczęciu	28
F. Na uroczystości i Święta N. M. P.	31
a) Zbiorowe	31
b) Poszczególne	34
1. O Siedmiu Boleściach	34
2. Na uroczystość Imienia	35
3. Na uroczystość N. P. Maryi Łaskawej	35
4. Na Narodzenie	35
5. Na Nawiedzenie	36
6. Na Oczyszczenie	37
7. Na Niepokalane Poczęcie	38
8. Na uroczystość Porcyunkuły	40
9. Na Pozdrowienie Anielskie	40
10. Na N. M. P. Szkaplerzną	40
11. Na N. M. P. Różańcową	41
12. Na święto Serca P. Maryi	41
13. Na Wniebowzięcie N. Maryi Panny	41
14. Na Zaślubiny N. M. P.	43
15. Na Zaśnięcie N. M. P.	43
16. Na Zwiastowanie	43
G. Inne	44
VIII. Kongregacye czyli Sodalicye N. M. P.	45
IX. Koronki do N. Maryi P.	50
X. Kościoły i Kaplice N. Maryi P.	53
1. Gdańsk	53
2. Gniezno	54

	Str.
3. Jarosław	54
4. Kielce	54
5. Kraków	54
6. Leżajsk	56
7. Lublin	56
8. Lwów	56
9. Mohylów	56
10. Piekary Niemieckie	56
11. Podkamień	56
12. Poznań	57
13. Sandomierz	57
14. Skępe	57
15. Szczawnica	57
16. Tarnów	57
17. Toruń	57
18. Troki	57
19. Warszawa	57
XI. Kult Matki Boskiej w Polsce	58
XII. Kwindenny	60
XIII. Litanie do N. M. P.	60
XIV. Loreto	63
XV. Lourdes	65
XVI. Magnificat	66
XVII. Miesiąc Maj	66
XVIII. Medale i Medaliki N. Maryi P.	79
XIX. Modlitwy — Zbiory Modlitw—Nabożeństwo do N. Maryi P.	81
XX. Narodzenie N. M. P.	119
XXI. Naśladowanie N. Maryi P.	119
XXII. Nawiedzenie N. Maryi P.	120
XXIII. Nowenny do N.M.P.	120
XXIV. Obrazy i wizerunki N. Maryi P.	126
A. Ogólnego znaczenia i zbiorowe	126
B. Według miejscowości poszczególnych	133
1. Albendorf-Wąbrzyce	133
2. Babice	133
3. Bałutów	134
4. Bar	134
5. Berdyczów	134
6. Białuty	137
7. Białynicze	137
8. Bochnia	138
9. Bochnia-Murowianka	138
10. Bogorya	138
11. Bogucice	138
12. Bolszowce	138
13. Borek (pod Tyczynem)	138
14. Borek (koło Zdzierza)	139
15. Boruny	140
16. Bralin	140
17. Bracław	140
18. Brzeżany	140
19. Budsław	140
20. Chełm	140
21. Chełmno	141
22. Chłopice	141
23. Chodel	141
24. Czereja	142
25. Czernichów	142
26. Czerwińsk	142
27. Częstochowa	142
28. Daleszów	157
29. Dąbrówka Kościelna	157
30. Dzików	157
31. Gdów	157
32. Gidle	157
33. Giełwany	158
34. Gietrzwałd	158
35. Gostyń	160
36. Górka Duchowna (Lubińska)	160
37. Górka pod Łobżenicą	160
38. Grodno	160
39. Hodowica	161
40. Hołosko Wielkie	161
41. Hoszów	161
42. Hyżne	161
43. Imielno	161
44. Jarosław	161
45. Jasło	163
46. Jurewicze	164
47. Kalisz	164
48. Kalwarya	164
49. Kamieniec Podolski	167
50. Kaski	167
51. Kazimierka	167
52. Klimuntów	167
53. Kochawina	167
54. Kodeń	167

	Str.
55. Kraków	168
56. Krasnobród	174
57. Krupiec	174
58. Krzemienica	174
59. Kupiatycze	174
60. Latyczów	174
61. Łazan	175
62. Leśna	175
63. Leżajsk	175
64. Lipka Święta (Linda)	176
65. Lubasz	177
66. Lublin	178
67. Lwów	178
68. Łask	184
69. Łazany	184
70. Łąki Bratyańskie	184
71. Łopatyn	185
72. Łuck	185
73. Łukiszki	186
74. Markowice	186
75. Merecz	186
76. Miedniewice	186
77. Międzyrzecz	187
78. Mińsk	187
79. Młodzowa	187
80. Modlnica	187
81. Mohylów	187
82. Mołodeczko	187
83. Monasterzyska	187
84. Morachwa	187
85. Myślenice	187
86. Niegowić	188
87. Nowogródek	188
88. Nowogródek Siewierski	188
89. Nowy Sącz	188
90. Obory	189
91. Odporyszów	189
92. Olkusz	189
93. Opole	189
94. Orłów	189
95. Osiek Wielki	189
96. Pacław	190
97. Piekary	190
98. Piękoszów	190
99. Piotrków	190
100. Płaza	191
101. Pobiódr	191
102. Poczajów	191
103. Podhorce	192
104. Podkamień	192
105. Poznań	194
106. Praga pod Warszawą	194
107. Przemyśl	195
108. Przydrów	195
109. Pszów	195
110. Rokitno	196
111. Różany Stok	196
112. Rudki	197
113. Rychwałd	197
114. Rzeszów	197
115. Sejny	198
116. Serock	198
117. Sidzina	198
118. Sieprc	198
119. Skalmierzyce	198
120. Skępe	198
121. Ślemień	199
122. Smiła	199
123. Sokal	199
124. Stanisławów	202
125. Stara Wieś	202
126. Studzianna	203
127. Sulisławice	203
128. Świecie	203
129. Świerżeń	203
130. Szamotuły	203
131. Szczawin	204
132. Skalmierz (Szkalbmierz)	204
133. Szydłowiec	204
134. Szydłów	204
135. Tarnów	204
136. Tartaków	204
137. Tomaszów Ordynacki	205
138. Troki Nowe	205
139. Tłuczań	205
140. Trzemeszno	205
141. Tuchów	206
142. Tuligłowy	206
143. Tursk	206
144. Uszacz	207
145. Warszawa	207
146. Warta	208
147. Wilno	208
148. Włoszczowa	212
149. Wysokie Koło	212
150. Zahorów	212

Str.

151. Zakliczyn . . . 212
152. Zasław 212
153. Zdzarzec. . . . 212
154. Zembrzyce . . . 212
155. Zielenice. . . . 213
156. Zuckmantel . . 213
157. Żegocin 214
158. Żuromin 213
159. Żyrowice . . . 213
C. Obce obrazy i miejsca cudowne N. M. P. . . . 215
D. Rozmaite 215
XXV. Oczyszczenie N. Maryi Panny 216
XXVI. Miesiąc Październik 216
XXVII. N. Marya P. w Pieśni, Poezyi i Piśmiennictwie pięknem . . 216
A. Pieśni do N. Maryi P. Nabożne 216
a) Zbiorowe lub niemianowane 216
b) Specyalne 225
1. O siedmiu Boleściach . 225
2. O Dobroci . . . 225
3. Z Godzinek . . . 225
4. Imię M. B. . . . 225
5. Koronka 225
6. N. M. P. Królowa Polska 225
7. Lourdes 225
8. N. M. P. Łaskawa . . 225
9. Majowe 226
10. N. M. P. Pocieszenia . 226
11. O Niepokalanem Poczęciu 226
12. N. M. P. Ślązka . . 226
13. Pogrzeb N. M. P. . . 226
14. Powietrze morowe . . 226
15. N. M. P. Różańcowa . 226
16. Serce N. M. P. . . 227
17. N. M. P. Szkaplerzna . 227
18. Ucieczka do Egiptu . 227
19. Święta i Uroczystości N. M. P. 227
20. Wniebowzięcie N. M. P. 228
21. Życie i Ślub N. M. P. . 228
22. Inne 228

Str.

B. N. Marya P. w pieśni, poezyi i piśmiennictwie artystycznem 228
1. Bogarodzica . . . 229
2. Pieśni i poezye Maryjne XIV i XV w. . . . 235
3. Omni die dic Mariae . 235
4. Pieśni, wiersze i utwory o N. M. P. artystyczne . 237
XXVIII. Niepokalane Poczęcie N. M. P. . . . 243
XXIX. Pod Twoją obronę 251
XXX. Pozdrowienie Anielskie 251
XXXI. Psałterz N. M. P. . . 253
XXXII. Rozmyślania i Namowy 253
XXXIII. Różaniec . . 261
XXXIV. Salve Regina . 272
XXXV. Septenny . . . 272
XXXVI. Serce N. M. P. . . 273
XXXVII. Miesiąc Sierpień . 273
XXXVIII. Szkaplerz N. M. P. 273
XXXIX. Święta i uroczystości N. M. P. . . . 275
1. Ogólnie 275
2. Poszczególnie . . . 275
XL. Tajemnice . . . 275
XLI. Tytuły N. M. P. . . 276
1. Matka Boska Anielska . 276
2. Matka Boska Bolesna . . 276
3. Matka Boska Łaskawa . 278
4. Matka Boska Pocieszenia . 278
5. Matka Boska Nieustającej Pomocy 278
6. Matka Boska Dobrej Rady 278
7. Matka Boska Różańcowa . 278
8. Matka Boska Szkaplerzna . 278
XLII. Wniebowzięcie N. Maryi P. 279
XLIII. Zakony N. Maryi P. w Polsce 279
XLIV. Zaślubiny N. M. P. . 281
XLV. Zaśnięcie N. M. P. . 281
XLVI. Zwiastowanie N. M. P. 281
XLVII. Żywot N. M. P. . . 281
Odsyłacze 289
Spis abecadłowy nazwisk autorów 293

I.

Akafisty.

1. Skoryna Franciszek. Akafisty na wsiu nedeliu. (Małaja Podorożnaja Kniżica, Wilno, około 1525 r.). (Między innemi: „Akafisty... Bogorodici“).
2. Wieczestnyj Paraklis, cze jest utieszytelnaja molba k Bohorodice Marii. Treteje opasnieje izdanie. Ławra Peczerskija Kijewskaja, 1636.
3. Akafist sive laudes, quas beatissimae Virgini, Dei genitrici Mariae, orientalis ecclesia pro acceptis beneficiis quotannis sabbatho post dominicam 5 m. Quadrag. stando devote persolvit. A quodam Praelato religionis sancti Benedicti inchoatae, et a conventualibus Berzuecensibus in ordinem redactae ac in lucem editae. Vilnae, apud Basilianos. A. D. 1650, w 4-ce, k. 16 nl.
4. Akafisty i kanony Jis. Christu i Bogomateri, napiecz. w Kijewie w 1693, w 4-ce.
5. Akafisty wsesiedmicznii błahoizbrannii, tszczanijem bratstwa pri chramie Uspienija Presw. Bohorodicy tipom izdannyje, w Lwowie, 1742, w 8-ce, k. 2 nl. i 157 l.
6. Hymnus Acathistus in Sanctissimam Dei Genitricis Mariae annuntiationem... 1755, Leopoli, typ. J. Filipowicz, w 8-ce, k. 8 nl., str. 63.
7. Akaphist do najświętszej Bogarodzicy... Poczajów, 1756, w 8-ce.
8. Akafisty razlicznyi s prociim dusze poleznym moleniim, perwieje tipom izdany w tipografii jeho korolewskoj miłosti sw. czudotwornyja obiteli Poczajewskija czina sw. Wasilija welikoho. Roku 1756, w 8-ce, k. 3 i str. 1067.
9. Hymn Akathist do Przeczystej Bogarodzicy Maryi Panny. Na pierwszej karcie polskiemi literami po rusku, na wtórej po łacinie wyłożony. Wydany w druk. Poczajowskiej, 1762, w 8-ce, $7^1/_2$ ark.
10. Akafist i moleben, dwa sławne kościoła wschodniego do Matki Boskiej nabożeństwa. Wilno, w druk. XX. Bazylianów, 1763, w 12-ce, k. 18 nl., str. 109.
11. Hymnus acathistus in Sanctissimam Dei Genitricem Mariam in Graeca Ecclesia celeberrimus. Vilnae, typis Basilianorum, 1763, str. 16, k. 38 nl.
12. Karpiński Herakliusz. Acathiste ou dévotion à la très Sainte Vierge... culte très ancien... dans l'église orientale, ded. E. de Waldstein Czartoryska. Vilna, dr. Bazyl., 1765, w 8-ce, str. 46. — Hymn jeden z najdawniej-

szych Kościoła świętego pozdrowienia Najśw. Maryi P. w tajemnicy Zwiastowania... 1788, w Warszawie, dr. J. R. M., w 12-ce, K. 1 nl., str. 35.

13. Filipowicz Ignacy x. Przetłómaczenie i ułożenie w wierszach łacińskich hymnu Akafist N. P. M. 1793, w 4-ce.

14. Akafist albo pochwały Najświętszej Maryi Panny, po wyswobodzonym Carogrodzie w r. 625 widomą Jejże mocą od oblężenia pogańskiego, językiem greckim nabożnie ułożone, przedrukowane w Wilnie, w druk. XX. Bazylianów, w 12-ce, k. 24. B. r. (w. XVII—XVIII.).

15. Skoryna Franciszek. Akafisty na wsiu nedeliu. B. w. m. i r. (w. XVII—XVIII).

16. Akafist i Moleben, dwa sławne kościoła wschodniego do Matki Boskiej nabożeństwa. Wilno, 1803, w 18-ce. (Zob. wyżej p. r. 1763 nr. 10).

17. Akaphyst Najświętszej Pannie Boga Rodzicy. B. w. m. i r. (Krzemieniec, przed r. 1849), w 12-ce, str. 95.

18. Akaphyst Najświętszej Pannie Bogarodzicy. B. w. m. i r., w 12-ce, str. 95, (w. XIX).

II.

Bractwa N. Maryi Panny jako też instytuty Jej imienia.

A. Ogólne.

19. Zbytniewic Adam. Hasło albo Chorągiew duchowna chrześcijańska, t. j. o Bractwach kościoła katolickiego (ded. Georgio Radivillo). Kraków, J. Siebenejcher, 1594, w 8-ce, k. 56 nl.

20. Kozłowski Paweł x. Snopek nabożeństwa kongregacyjnej Najświętszej P. Maryi B. w. m., 1660, w 12-ce, str. 42, 669.
(Zob. nadto nr. 616 n).

B. Szczegółowe.

1. B. Compassionis.

21. Bractwo compassionis albo Męki Pana Jezusowej i błogosławionej Panny w Krakowie u Ś-go Franciszka. W Krakowie, w drukarni Łazarzowej, 1607, w 8-ce, str. 272.

2. B. Dzieci Maryi.

22. Ciemniewska M. B. Wieniec z dwunastu miesięcy dla dzieci Maryi, przez ... Drezno, 1870, w 12-ce, str. 56.

23. Książka dzieci Maryi. Nauki i modlitwy dla dziatek (przekład z francuzkiego), w Krakowie, 1875, w 12-ce, str. 245.

24. Ustawy Kongregacyi dzieci Maryi pod wezwaniem Imien. N. Maryi Panny w Starej Wsi, kanonicznie ustanowionej. Krosno, 1901, w 16-ce, str. 30.

3. B. Familii Świętej.

25. Bukaty Tadeusz Józef x. Objaśnienie o Bractwie albo Kongregacyi, nazwanej Doctrinae Christianae czyli nauki chrześciańskiej pod. tyt. Familii Świętej, to jest Jezusa maluczkiego, Maryi i Józefa św., w kościele katedralnym dyecezyi żmudzkiej r. 1630 założonej. W Wilnie, 1772, w 8-ce, str. 251.

4. B. Imienia P. M.

26. Gawath (Gawatowic) Jakób Leopolita. Usługa codzienna Najświętszej Bogarodzice Pannie Maryej dla Bractwa Nasłodszego Imienia Onej... podana. W Wilnie, 1691, dr. OO. Franciszkanów, w 8-ce, k. 8 nl., str. 591.

27. Ingressus angelus ad eam. (Po r. 1711), w 4-ce. (Na cześć Kongregacyi Najsł. imienia Maryi w Lublinie).

28. Wiadomość historyczna o uroczystości imienia Panny Maryi i o bractwie tegoż imienia w kościele katedr. wileńs. z dodatkiem modlitw do Matki Bożej. Wilno, 1845.

5. B. Koronacyi obrazu P. M.

29. Powinności Bractwa koronacyi obrazu Najśw. Panny Maryi, Jasnej Góry Częstochowskiej, wraz z odpustami nadanemi, oraz z modlitwami. Częstochowa, 1816, w 8-ce, str. 100.

6. B. Literackie P. M.

30. Lessius Leonard x. Narada, której wiary trzymać się. Kraków, 1606. (Ma tu być wiadomość o Br. liter. N. M. P.).

31. Tenże. Quae fides et religio capessenda. Cracoviae, Burch. Cuick., 1615.

32. Tenże. Narada, której wiary trzymać się. Kraków, dr. Kuikowskiego, 1616. (Zob. wyżej, p. r. 1606, nr. 30).

33. Tenże. Toż, Kraków, Łazarz, 1619.

34. Porządek Bractwa literackiego p. t. Wniebowzięcia przy kościele Raciborskim. Wrocław, J. Fr., Kreuzer, 1792.

35. Wiadomość o zacności Bractwa literackiego w kollegiacie Zamojskiej, pod tyt. N. Maryi P., 1779.

7. B. Opieki P. M.

36. Bractwo opieki najświętszej Maryi Panny, istniejące od dawna przy kościele ks. Piarów w Krakowie p. t. „Przemienienia pańskiego". Kraków, 1878, w 8-ce, str. 8.

8. B. Panny Maryi.

— Bokiej Jozafat. Skarbiec bractwa Przeczystej Panny Maryej Bogarodzicy, albo krótkie opisanie duchownego bractwa. 1636.

37. Ustawy Bractwa P. Maryi. Kraków, 1644.

38. Jutrzenka na pociechę narodowi ludzkiemu Marya, grana od arcybractwa Virg. Mar., ded. Buchmagistr. Żupp Wielickich, 1700.
39. Zdanowski Antoni Laryssa. Ucieczka grzesznym w nabożeństwie do Matki Najświętszej przy elekcyi bractwa kościoła berdyczowskiego wynaleziona. Berdyczów, Karmel., 1762.
40. Pobożna wcielonego Boga Matki Maryi od Braci i Sióstr Bractwa chwała. Berdyczów, Forteca, 1774.
41. Kongregacya albo konfraternia Maryi Panny matki Jezusowej do bazyliki OO. Paulinów solennym zwyczajem wprowadzona r. 1718. Częstochowa, 1718, w 24-ce, str. 110.
42. Porządki i powinności Bractwa P. Maryi Królowej Niebieskiej, przy kościele Panny Przenajśw. w Rynku Krakowskim, za powodem Wielebnego X. Krzysztofa Trzcińskiego do druku podane. W Krakowie, w druk. Andrz. Piotrkowczyka, 1629, w 4-ce, ark. 3.
43. Ustawy Bractwu Panny Maryi, w Krakowie będącemu należące, które od wszystkich tego zgromadzenia Braciej zachowane być mają. Przydane są do tego litanie i insze modlitewki łacińskie. W Krakowie, 1644.
44. Informacya o Bractwie Maryi P. w Lublinie, 1722.
45. Bietkowicz Andrzej x. Bractwo z starodawna fundowane Najśw. Pannie Maryi. Lwów, 1620, w 4-ce.
46. Prawyła i mołytwy bractwa Preświatoj Bohorodycy. Lwiw, 1884, w 8-ce, str. 31.
— Klazowski Mikołaj x. Wiek fortunny łaskami ducha najświętszego i Matki Boskiej zmocniony, przy uroczystej introdukcyi konfraternii posiłkującej Najśw. Maryi... do kościoła S. I. łuckiego... kazaniem ogłoszony... 1748. Lwów, 1749, fol.

9. B. P. M. Bolesnej (Siedmiu Boleści).

47. Bractwo sióstr pod tytułem Najśw. Maryi Panny Bolesnej. Ustawy czyli obowiązki tego bractwa wraz z nabożeństwem. Gniezno, w 8-ce, str. 6.
48. Kongregacya 7 boleści N. Panny w polu Jarosławskim. Lwów, S. I., 1728.
49. Matka bolesna czyli podręcznik dla stowarzyszenia siedmiu boleści Matki Bożej przy kościele OO. Franciszkanów w Krakowie, zebrał i ułożył O. promotor tegoż Stowarzyszenia. Kraków, 1897, w 16-ce, str. 120, z ryciną.
50. Sowczyński Wal. Bractwo Maryi P. Bolesnej w ko-

ściele Nieporskim, dedyk. Mik. Swiniarskiemu. Poznań, Akad., 1737.

51. Kongregacya 7 boleści N. M. Panny. Przemyśl, 1763.

52. Wdzięczne ulżenie siedmiu boleści mieczami zranionego serca Maryi w bractwie w kościele XX. Bernardynów. Warszawa, Piar., 1764.

10. B. P. M. Częstochowskiej.

53. Kongregacya albo konfraternia Maryi P. Częstochowskiej przez Kazimierza Łubieńskiego wprowadzona. Częstochowa, 1718.

11. B. P. M. Królowej Polskiej.

54. W. S. P. Bractwo Najświętszej Panny, Królowej Korony Polskiej. („Przegl. powszechny", 1891, t. XXXI, str. 305 n.).

55. Posłaniec bractwa Najśw. Maryi P., królowej korony polskiej. Kraków, 1893—.

56. Statut Bractwa N. P. Maryi, królowej korony polskiej. Kraków, 1891, w 8-ce małej, str. 12.

57. Ustawy Bractwa N. Maryi P., królowej korony polskiej. Lwów, 1889, w 8-ce, str. 7.

58. Bractwo Najśw. Panny Maryi i Łaskawej Królowy Korony Polskiej zatwierdzone przez władze świeckie i duchowne i obdarzone licznemi łaskami i przywilejami przez Ojca św. Leona XIII. (Brewem z dnia 18 kwietnia 1890). Lwów, ... 1890, w 8-ce, str. 3 nl.

59. Bractwo N. P. Maryi Łaskawej Królowy Korony Polskiej. Oddział św. Jadwigi. Dom opieki dla sług we Lwowie. Lwów, 1890, w 8-ce, str. 15.

60. Bractwo N. Panny Maryi Łaskawej Królowy Kolowy Korony Polskiej. Oddział I. p. n. Towarzystwo św. Salomei. Lwów, 1890—1897, w 8-ce.

61. Bractwo Najświętszej Maryi Panny Królowy Korony Polskiej. Oddział I. Towarzystwo św. Salomei. Sprawozdanie z I—VI roku istnienia. We Lwowie, 1889—94, w 8-ce.

62. Bractwo Najśw. Panny Maryi Łaskawej Królowy Korony Polskiej. Oddział św. Stanisława Kostki. Opieka nad terminatorami. Lwów, 1890.

63. Reguła Bractwa Panny Maryi, Królowej Polskiej. Poznań... 1850.

12. B. P. M. Nieust. Pomocy.

64. Liguori A. M. św. Matka boska nieustającej pomocy, podręcznik ułożony dla bractwa N. M. P. nieustającej pomocy i św. Alfonsa, założonego w kościele O. O. Redemptorystów w Mościskach.

Wyd. 3. Przemyśl, w 16-ce, str. VIII, 408 i 3 nl., z 1 ryciną kolorowaną.

13. B. Pocieszenia P. M. (Paska rzemiennego).

65. Kluziewicz Anast. x. Moc nierozerwana siedmiu zbawiennych więzów w pasku rzemiennym P. Maryi, ded. Hel. Rybińskiej. Kraków, 1717, k. 57.
66. Tenże, Toż, tamże, 1718.
67. Geszka Piotr x. Źrzódło łask nieprzebrane odpustów od Świętej Stolice Apostolskiej nadanych Arcybractwu pocieszenia Najświętszej Maryi Panny... przez... otworzone. W Krakowie, w druk. „Akademickiej," 1766, w 8-ce, k. 8, str. 367.
(Zob. niżej, p. r. 1889, nr. 69).
68. Arcybractwo paska rzemiennego czarnego Pocieszenia N. M. Panny. Z drzeworytem M. B. Kraków, 1872, w 12-ce, k. 2.
69. Źródło nieprzebrane łask i odpustów nadanych przez św. Stolicę apostolską Arcybractwu pocieszenia N. Maryi P... wydanie nowe, gruntownie przerobione i dopełnione. Kraków... 1889, w 16-ce str. IV i 809.
(Zob. wyżej, p. r. 1766, nr. 67).
70. Weissenbach Władysław Jan x. Zdrój pociechy czyli ćwiczenia pobożne dla osób płci obojej, zostających w arcybractwie „Paska rzemiennego"... ułożone ku czci Najświętszej Maryi Panny Pocieszenia... Rzeszów, (1871), w 8-ce, str. XVII, I, 621.
71. Cornicius Stanisław x. Opisanie bractwa pocieszenia N. P. Maryi. Warszawa, 1634, w 4-ce, str. 4, 99.
72. Pociecha przy drogich Matki pocieszenia Konsolacyach albo sposób odprawiania passyi przy kościele św. Marcina. Warszawa, 1744. — Zob. nadto niżej: Godzinki o pocieszeniu, n-ry 215—228.

14. B. Niepokalanego Poczęcia Panny Maryi.

73. Połaniecki Jan Kapistran x. Nabożeństwo Bractwa Niepokalanego Poczęcia N. P. Maryi, dedyk. Ad. Gołuchowskiemu. 1755.
74. Bentkowski Feliks. O bractwie Niepokalanego Poczęcia i Wniebowzięcia N. M. Panny, przez Władysława IV-go założonem, przez... („Biblioteka Warszawska", 1841, t. IV, str. 496 n.).
75. Zbiór modlitw i przepisów dla arcybractwa niepokalanego Poczęcia Najśw. Maryi Panny (z francuskiego). Poznań, 1845, w 12-ce, str. 112.
76. Cel i powinności Bractwa niepokalanego Poczęcia N. Maryi P. Kamieniec..., 1859, w 18-ce.

77. Konstytucye albo zbiór powinności archikonfraterniej Niepokalanego Poczęcia Przenajśw. Panny Maryi. Kraków, 1632, w 4-ce, str. 2, 142, 6.

78. Kunicki de Kunice Michał. Bractwo ku czci Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny wprowadzone z kościoła archiprezbyteryalnego Najświętszej Maryi Panny przez J. W. Biskupa Michała de Kunice Kunickiego d. 7 grudnia roku pańskiego 1736 do kościoła Wielebnych O.O. Bernardynów pod tytułem św. Bernardyna Seneńskiego. Kraków, 1857, w 8-ce, str. 58.

79. Nabożeństwo, przywileje i ustawa dla członków bractwa Niepokalanego Poczęcia N. Maryi P. Kraków, 1883, w 16-ce, str. 12 nl., 324 i VII.

80. Bractwo ku czci Niepok. Poczęcia N. Maryi P. wprowadzone za staraniem W. I. ks. Ign. Wojsa plebana miejscowego dn. 8 Grudnia 1869 przez OO. Bernardynów krakowskich do kościoła parafialnego w Sosnce. Kraków, 1869, w 8-ce, str. 52.

81. Ustawy bractwa Niepokalanego Poczęcia N. P. Maryi przy kościele W. OO. Bernardynów w Tarnowie na mocy Bulli Klemensa pap. z d. 25 Października 1717 założonego, wielkiemi łaskami i odpustami ubogaconego. Tarnów, 1869, w 16-ce, str. 24.

15. B. Różańca P. M.

82. Januszowski Jan. Nauka umierania Chrześciańskiego... Do tegoż jest przyłożona Apostropha do Bractw Duchownych. W Krakowie, w dr. Łazarzowej, 1604, w 4-ce, str. 367 i 8 k.
(Między innemi o Bractwie Różańca Ś.).

83. Tenże. Toż, tamże, 1608, w 4-ce, str. 339.

84. Tenże. Toż, tamże, 1612, w 4-ce, str. 348.

85. Tenże. Toż, tamże, w dr. Łazarzowej, 1615, w 4-ce, str. 348 i regestr k. 10.

86. Tenże. Toż, tamże, w dr. Andrzejowicza, 1619, w 4-ce, str. 348.

87. Walerian Br. Lith. Ogród Różany abo Opisanie Porządne dwu szczepów wonnej Róży Hierychuntskiej to jest o dwu Św. Różańcach Dwojga Bractw Bł. Panny Maryej Imienia P. Jezusowego w Zakonie Kaznodziejskim wszczepionych. Kraków, 1627, w 4-ce, str. 15, 42, 50, 76, 100, 42, 62, 128, 46, 8, 64.

88. Januszowski J. Nauka umierania... w Wilnie, w dr. Akad. S. I., 1695, w 4-ce, str. 273 i k. 4.
(Zob. wyżej, p. r. 1604, 1608, 1612, 1614, 1619, nry 82—86).

89. Frydrychowicz Dom. Modus Archiconfraternitatis Rosarianae introducendae..., ded. Cas. F. Dobrakowski. Cracoviae, typ. Acad. 1704, w 4-ce, str. 62, k. 6.

90. Tenże. Toż, tamże, 1764, w 4-ce.

91. Nowodworski Bartłomiej. Kawaler maltański zakonowi Dominika Ś. i Bractwo Różanego Wianka. B. w. r. i m. dr. (w. XVII—XVIII).

92. Załuski Antoni x. Bractwo różańcowe Najśw. Maryi Panny. (Zob. tegoż „Bibliotekę parafialną dla ludu katolickiego", Sanok, 1856-6, zeszyt 7—10).

93. Tenże. Toż, tamże..., 1857, w 8-ce, str. 330 i 1 karta.

94. Patent różańcowy, zawierający odpusty i przywileje od Stolicy apostolskiej arcbr. Różańcowemu nadane. Wilno... (1860?) z ryciną.

95. Wiadomość o arcybractwie Różańca świętego. Kraków, 1872, w 8-ce, str, 34 i I. — Zbiór odpustów Arcybractwa Różańca św. N. Maryi P. i Najsłodszego Imienia Jezus. Kraków, 1872, w 8-ce, str. 22.

96. Sposób wpisywania do bractwa Różańca Ś. B. w. r. i m., w 4-ce, k. 2. (w. XIX).

97. Skowroński Bartłomiej. Wieczna wiosna na wprowadzenie bractwa do Kościoła Koziegłowskiego. B. w. m., 1682.

98. Bzowski Abraham X. Różaniec Panny Maryej. Teraz nowo w Krakowie u S. Trójce reformowany... Wyrażona jest w... trakcie... ostatnim porządek i powinność panów starszych, jako też i inszej braciej zgromadzenia tego. W Krakowie, u W. Kobylińskiego, 1600, w 4-ce, k. 6 nl., str. 129, k. 3 nl.

99. Tenże. Różaniec Panny Maryej... teraz powtóre przejrzany, poprawiony i z przydatkiem niektórych rzeczy... Kraków, w dr. W. Kobylińskiego, 1606 (?), w 8-ce, k. 7, str. 294, k. 5.

100. Januszowski Jan. Trzy duchowne Bractwa miasta Lwowskiego, Ciała Bożego, Różanego Wianka i Ś. Anny. W Krakowie, w Druk. Łazarzowej, 1585, w 12-ce.

101. Bractwo Różańca Świętego. Królowo Różańca Św. módl się za nami. (Lwów, 1897), w 8-ce, str. 40.

102. Kazanie przy uroczystem wprowadzeniu Różańca św. do Kościoła łowiczkowskiego w dyecezyi Kujawskiej, na honor Królowej Różańca św. N. Maryi P. W Poznaniu, 1774 r.

103. Ogród różany P. Maryi pobożności i szczodrobliwości dowodem Jana Żydowskiego w Kościele Pobiedrskim założony a przy solennej

konfraterniej Różańca św. introdukcyej ogłoszony. Kraków, 1689, fol.

— Kazanie przy uroczystem wprowadzeniu Różańca św. na honor N. Maryi P. przy dniu Wniebowzięcia jej miane. W Poznaniu, 1774, w 8-ce.

104. Artykuły bractwa wianka różanego P. Maryi, postanowione w Wilnie przy kościele świętego Ducha, 1587. w 12-ce.

16. B. Serca P. M.

105. Zbiór modlitw i przepisów dla arcybractwa niepokalanego serca Najśw. Panny Maryi z dodatkiem niektórych rad dla chrześciańskiego życia, przekład z francuskiego. Warszawa, 1842, w 16-ce, str. 260.

106. Przewodnik Bractwa Przenajświętszego Niepokalanego Serca Maryi, dla nawrócenia grzesznych. Kraków, 1864, w 12-ce, str. 133.

107. Rady dla córek Serca Maryi. Kraków, 1885, w 16-ce, str. 40.

108. Miarka Karol. Wykaz przyjęcia do Bractwa apostolstwa Najświętszego serca Panny Maryi.
(W wydawnictwie „Katolika“ Karola Miarki w Mikułowie (r.?).

109. Antoniewicz Bołoz Karol. Arcybractwo Najświętszego niepokalanego serca Maryi dla nawrócenia grzeszników ustanowione. Kraków, 1859, w 12-ce, str. 10.

110. — Tenże. Toż. Kraków, r. 1869, w 12-ce, str. 12.

111. Bractwo najczystszego i niepokalanego serca P. Maryi. W Krakowie, rok 1872, w 8-ce, str. 8.

112. — Toż, tamże, rok 1874, w 8-ce, str. 8.

113. Bractwo najświętszego i niepokalanego Serca Maryi. Lublin, b. w.r., w 8-ce, str. 4.

114. Antoniewicz Bołoz Karol. Arcybractwo Najświętszego niepokalanego serca Maryi. Lwów, 1849, w 8-ce.

115. Ustawy bractwa, które p. tyt. Najświętszych Serc Jezusa i Maryi zaprowadzone jest w Połockim... kościele. Przydano... niektóre modlitwy dla osób Bractwa tego, oraz odpusty (Połock), w dr. Coll. S. I., 1795, w 12-ce, str. 151.

116. Regeln der Brüderschaft der heiligsten Herzen Jesus und Maria, welche in der Jesuiten-Kirche zu Połock bestehen. Połock, 1803, w 12-ce.

117. Nabożeństwo, przywileje i ustawa istniejącego w warszawskim OO. Bernardynów kościele Arcybractwa czci Najświętszego Serca Najświętszej Maryi Panny. Warszawa, r. 1859, w 12-ce, str. 235 i k. 2.

17. B. Szkaplerza P. M.

118. Woitowius Łukasz x. Summarius darów bożych i odpustów zakonu i bractwa P. M. z góry Carmelus, z łać... Poznań, Wolrab, 1604.

119. Duracz Jacek. Pobudka do bractwa i konfraternii Szkaplerza N. P. Maryi, z góry Carmelus danego... Kraków, 1610, w 4-ce, str. 32, 92.

— Gdovius Sigismundus Officium... 1619. (Zob. nr. 160).

120. Hoicius (Hoitius) Błażej Palacyusz x. Postanowienie starożytnego Zakonu Karmelitańskiego... Tudzież też i Bractwa Szkaplerza Błogosławionej Panny Maryej z Góry Karmelu... W Poznaniu, w dr. J. Wolraba, 1622, w 4-ce, k. 84.

121. Tenże. Toż, drugi raz do druku podane. W Poznaniu, w dr. J. Wolraba, 1623, w 4-ce, str. 22.

122. Tenże. Toż, tamże, 1624, w 4-ce, k. 83.

123. Cyprian a S. Maria. Skarb Karmelitański to jest traktat, gdzie... daje się nauka o bractwie Szkaplerza św. Maryi... Kraków, 1650, w 4-ce, str. 357.

124. Domiechowski Przemysław x. Zebranie przywilejów, łask i odpustów starodawnego i przezacnego Bractwa Skaplerza S. Błogosławionej Panny Maryi z góry Karmelu... W Krakowie, w dr. Lenczewskiego, 1650, w 4-ce.

125. Przetocki Jac. x. Miłosierdzie Bogarodzicy nad bractwem szkaplerza, ded. Słowikowskiemu. Kraków, Cezary, 1650.

126. Hoicus B. P. x. Bractwo szkaplerza N. M. P. z Góry Karmelu. R.? (w. XVII?).

127. Tenże. De confraternitate Scapularis Beatae Virginis Mariae de Monte Carmeli lib. I. R.? (w. XVII?).

128. T. J. H. Przywilej na szczęśliwą wieczność bractwa Szkaplerza Maryi... ogłoszony. Warszawa, dr. XX. Pijarów, 1733.

129. Janowski Paulin X. Pewny znak przeznaczonych do nieba pod strażą orderu szkaplerzowego N. P. Maryi kazaniem wyjawiony. Poznań, 1744, fol., k. 9.

130. Obóz zbawienny kościoła w trzech bractwach przez OO. Karmelitów dedyk. Wojciechowi i Józefie Bardzińskim. Warszawa, druk. XX. Pijarów, 1753.

131. Szajna I. Mikołaj. Książka do Nabożeństwa dla wygody wszystkich Katolików, a szczególniej dla tych, którzy się wpisali, lub wpisać pragną do Bractwa św. Szkaplerza najświętszej Panny Maryi z Góry Karmelu, ułożona przez I. M. S. Z. K. B.

Lwów, 1851, w 12-ce, str. XVI i 831, z ryciną.

132. — Toż, wydanie drugie, znacznie poprawne i pomnożone. Tamże. 1858, w 12-ce, str. XII i 826.

133. Bractwo Szkaplerza niebieskiego na cześć niepokalanego poczęcia Najśw. Panny Maryi, od Klemensa XI r. 1710 potwierdzone. Kraków, b. w. r. (1876), w 8-ce, str. 7.

134. Trzeci Zakon najświętszej Maryi Panny z góry Karmelu i św. Teresy wraz z ceremonijałem przyjęcia do bractwa szkaplerza św. i formularzem błogosławieństwa papieskiego udzielonego zakonowi. Kraków, 1876, w 16-ce, str. 101.

135. Pobożna wcielonego Boga Matki Maryi od Braci i Sióstr Skaplirzańskiego Bractwa chwała etc. Berdyczów, 1774, w 8-ce, k. 28 nl.

136. Dyaryusz uroczystości wprowadzenia Szkaplerza świętego do kościoła Bogoryjskiego za łaską Michała Konarskiego odprawionej. Kraków, 1728, fol., k. 6.

— Celejowicz Bartłomiej x. Z góry Karmelu... do kościoła Borkowskiego Bractwo Szkaplerza wprowadzone. 1675.

137. Wykaz przyjęcia do Bractwa szkaplerza N. Maryi Panny na górze Karmel. Kraków... b. w. r. (1876), w 8-ce, str. 7.

138. Wpis do Bractwa Szkaplerza Św. pod opieką N. P. Maryi. (Z krótkiem objaśnieniem nabożeństwa). W Rzeszowie, 1862, w 8-ce, str. 4.

139. Bieżanowski Stan. Józef. Nowa zakwitającego Karmelu w Xięstwie Siewierskiem ozdoba Bractwo Szkaplerza św. Matki Bożej przy kościele farnym siewierskim... fundowane a przy uroczystym jego wprowadzeniu rythmem nabożnym ogłoszone. Kraków, 1681, w 4-ce, k. 8.

140. Łącki Kasper. Rutha duchowna... podczas postnego poobiedniego nabożeństwa, które w prześwietnych bractwach pięciu ran Jezusa i szkaplerza panny przebłogosławionej w kościele kollegiaty tarnowskiej corocznie odprawuje się. Kraków, 1662, w 4-ce, str. 57.

141. Wituński Jan x. Krótkie zebranie postanowienia powinności, zacności i przywilejów bractwa szkaplerza najświętszej Panny Maryej z góry Karmelu, wprowadzone do kościoła Panny Maryej na Nowym Mieście w Warszawie... 1627. W Warszawie, dr. J. Rossowskiego, 1628, w 8-ce.

18. B. Trzeźwości pod opieką Panny Maryi.

142. Czeżowski Iwon. Ma-

nualik dla użytku członkom ustanowionego od Ojca św. Piusa IX Bractwa trzeźwości pod opieką N. P. M. Gromnicznej, zawierający w sobie społeczne i prywatne nabożeństwa Bractwa, modlitwy do mszy, spowiedzi i komunii św., z dodatkiem wykazu przyjęcia do tego Bractwa i do związku Nadziei św. Aniołów Stróżów. Za dozwoleniem i zaleceniem Jego Eminencyi J. O. Kardynała Księcia Biskupa Wrocławskiego. Niemieckie Piekary, 1854, w 8-ce, str. 8 i 169.

143. Wykaz przyjęcia do bractwa trzeźwości pod opieką najśw. Panny Maryi gromnicznej od Ojca św. Piusa IX założonego. Brodnica (1861?).

144. — Toż, od Ojca św. Piusa IX założonego. Chełmno, 1862.

145. W Imię Boga! Bractwo trzeźwości pod opieką najświętszej Maryi Panny Oczyszczenia czyli Gromnicznej. Kraków, 1875, w 8-ce, str. 14, 2.

146. Wykaz przyjęcia do bractwa trzeźwości pod opieką N. P. M. i t. d. Kraków... b. w. r. (1876), w 8-ce małej, str. 8.

147. — Toż, od Ojca św. Piusa IX potwierdzonego dnia 28 Lipca 1852. Wilno, 1862, w 24-ce.

148. — Toż, nowa edycya. Wilno, 1863.

19. B. Uspeńskie (Zaśnięcia).

149. Barwińskij Ołexander. Stawropyhijske bractwo uspeńskie u Lwowi, jeho zasnowanie, dijalnišť i znaczenie cerkowno-narodne. Lwiw, 1886, w 16-ce, str. 77 i 7 nl.

20. B. Wniebowzięcia P. M.

— Bentkowski F. O bractwie... Wniebowzięcia N. M. P. ... 1841.
(Zob. wyżej, nr. 74).

150. Odpusty od świętej Stolicy Apostolskiej Bractwu Wniebowzięcia Najśw. Maryi Panny, w kościele Archiprezbyteryalnym Krakowskim wiecznemi czasy nadane. 1803, w 8-ce, kart. 2.

151. Hoszowski Konstanty. Żywot Andrzeja Zawiszy Trzebickiego, biskupa Krakowskiego. Kraków, 1861, w 8-ce.
(Są tu ustawy B. Wniebowzięcia N. P. M. str. 163 i w przypisach).

21. B. Zwiastowania P. M.

152. Książeczka bractwa zwiastowania Najświętszej Maryi Panny. Warszawa, 1868.

22. Związki i instytuty im. P. M.

153. Drzewo żywota wiecznego Najśw. Jezusa serce w Instytucie Franc. de Sales p. t. Nawiedzenia Najśw. M. P. Wilno, 1738.

154. Instytut sierót N. Maryi Panny Sacré Coeur w Ruszczy pod opieką zakonników Józefitów. Katalog drzew owocowych upiększających, ziarn i roślin, które zakonnicy będą mogli dostarczać na wiosnę 1867. Kraków, 1867, w 8-ce, str. 7.

155. Gordaszewski S. E. Zdanie sprawy z czynności związku pod hasłem Boga Rodzicy. Paryż, 1854, w 8-ce, str. 4.
(Na końcu podpis: Prezydujący w Radzie: Zygmunt z Malczyc. Paryż, dn. 9 grudnia 1854 r.).

156. Wykaz przyjęcia do związku panien pod opieką najśw. Maryi Panny niepokal. poczętej. Brodnica (185.), w 24-ce.

C. Inne.

157. Arcybractwo Matki Boskiej Anielskiej, ustanowione w kaplicy kościoła parafialnego w Puwurwill w pobliżu Tuluzy we Francyi. Tarnów, 1873, w 12-ce, str. IV i 23.

III.

Emblematy M. N. P.

158. Nieszporkowitz Ambroży x. Officina emblematum Virginis Mariae, ded. Ang. Bencovith. Cracoviae, off. Nic. Schedelli, 1680.

159. Tenże. Toż, ded. Andr. Żydowski. Cracoviae, Cezary, 1691.

IV.

Godzinki — Officya do N. M. P.

1. Godzinki wogóle.

160. Gdovius Sigismundus. Officium de B. V. Maria pro Confratribus Sacri Scapularis Liber unus. (Około r. 1619).

161. Godzinki Panny Maryej, które zmawiają... Kraków, Piotrkowczyk (r. 1620?).

162. Ines Albert S. I. Horologium Marianum septem horis conceptae absque macula Virgini decantatis iam olim distinctum, nunc vero totidem Parodiis metro Sapphico donatis, illigatum. A. D. 1643 (?), w 4-ce, k. 8 nl.

163. Tenże. Toż, w tegoż: Lyricorum Centuria, Dantisci, 1645, str. 161 n.

164. Mankiewicz Simon. Mariae Magni Dei Matri ac Virgini haec omnia suorum clientium aeternum mancipata officia. Cracoviae, in offic. Andr. Petricovii, 1645, w 12-ce, str. 572 i kalendarz.

165. Viretum Jesu et Mariae quindecem floribus Narcissi confectum. Cracoviae, in offic. Christoph. Schedelii..., 1647, w 24-ce, str. 731 i k. 13.
(Flos I. Officium B. Mariae V.).

166. Sacrum Manuale, Officia S. Antonii Patavini Thau-

maturgi nec non Deiparae Virginis... cum variis selectis et devotissimis orationibus continens... Editum A. Dom. 1674. Lesnae excussum per Mich. Buck, w 12-ce.

167. Grzybovius Ambrosius. Officium B. Virg. Mariae. Cracoviae, 1674, str. 18, 458.

168. Officium abo godziny Bł. P. Maryej. Kraków, Cezary, 1680.

169. Merlo Jacobus. Manuale Pietatis in quo officium B. Mariae V.. 1683.

170. Horae Marianae in Officio B. M. V., Defunctorum et aliis piis excercitiis comprehensae. Posnaniae, 1695.

171. Officium codzienne Panny Maryej, w którym zamykają się Godzinki, Różaniec, Koronka Szkaplerza. B. w. m., 1696.

172. Officium P. Maryej. W Lublinie, 1704, w 4-ce.

173. Pius V. Officium albo godziny P. Maryi. Sandomierz. S. I., 1739.

174. Alexy ksiądz. Officium albo Godzinki do Panny Maryi przez... W Krakowie, 1742, w 8-ce, str. 206.

175. Maciejowski Bernardus. Directorum Mariani officii. Cracoviae, 1743.

176. Jarosiewicz Alexy. Korona niebieska, niewinnej krwi na okup ludzki Zbawiciela ran rubinami nasadzona, powtóre przedrukowana, (i Modlitwy piątkowe). Officyum albo godzinki P. Maryi. Kraków, Krz. Domański, 1745.

177. Officium albo godziny Błog. Maryi. Lublin, S. I., 1754.

178. Officium proprium cum octava in festo. S. B. Mariae Virg., 1765.

179. Chwała Libanu, ozdoba reform. Karmelu, N. Marya P., t. j. officium albo godzinki. Berdyczów, Forteca, 1769.

180. Manugiewicz Jakób x. Godzinki o N. Maryi Pannie. Lwów, św. Trójca, 1771.

181. Officium abo godziny błog. P. Maryi z rozkazania Piusa V nowo poprawione... Lwów. S. I., 1772.

182. Oratorium in quo officium B. M. Virg. devotione intimatur. Zamoscii, 1774.

183. Directorium officii divini ad altare thaumaturgae B. V. Mariae. B. w. m., 1783.

184. Horologium Marianum, in quo tota plane vita... Virginis et Matris Sanctissimae per 24 horas... celebrari potest. Cracoviae, w 8-ce, k. 8 nl. B. w. r. (w. XVII/XVIII).

185. Rosarium et officium B. Mariae Virginis aliaeque variae devotiones combinatae. B. w. r. i m. dr., fol., str. 542 i 7 ark. (w. XVII/XVIII).

186. Officium codzienne z różnych nabożnych książek

zebrane dla wygody chrześcijańskiej i większej Boga w Trójcy jedynego, Matki Jego i ŚŚ. Pańskich chwały przedrukowane. Kraków, 1807, w 32-ce, k. 1, str. 208 i k. 3.

187. Officium albo godziny błogosławionej Panny Maryi z rozkazania Piusa V papieża wydane, niedawno reformowane, a teraz nowo poprawione..., Wilno, 1802, w 8-ce, str. 456.
(Zob. wyżej, p. r. 1772, nr. 181).

188. Officium codzienne z różnych nabożnych książek... Kraków, 1818.
(Zob. wyżej, p. r. 1807, nr. 186).

189. Toż... Częstochowa, 1823.

190. Toż... drukiem odnowione, Lwów, 1823, w 12-ce, s. 493.

191. Officium albo codzienne nabożeństwo ku większej czci i chwale Boga w Trójcy Świętej Jedynego i Niepokalanie Poczętej Najświętszej Maryi Matki Bożej... zebrane i... przedrukowane w Wilnie R. P. 1823, w 12-ce, str. 359, k. 12 i regestr.

192. Officium codzienne z różnych nabożnych książek... Częstochowa, r. 1825, w 36-ce, k. 12, str. 212 z regestrem.
(Zob. wyż., p. r. 1807, 1818, 1823, nry: 186, 188—190).

193. Officium parvum B. Mariae et Defunctorum ex breviario romano desumptum Impensisque benefactorum cum permissu superiorum reimpressum. Leopoli... 1825, w 8-ce, str. 80.

194. Officium Beatae Mariae Virginis Sancti Pii V Pont. Max. jussu editum et Urbani VIII auctoritate recognitum cum indulgentiis et orationibus a Clemente VIII ordinatis. Lublini, 1829, w 8-ce, k. 11, str. 166.

195. Officium codzienne z różnych nabożnych książek... Częstochowa, r. 1833, w 24-ce, k. 13, str. 211, 4 nl., 2 ryciny.
(Zob. wyżej, p. r. 1807, 1818, 1823, nry: 186, 188—190).

196. Toż, z dodaniem pieśni nabożnych dla wygody chrześcijańskiej. Z wieloma drzeworytami w tekście... Częstochowa, r. 1834, w 12-ce, k. nl. 8, str. 409 i nl. 3.

197. Officyum dla wygody chrześcijańskiej ku większej Boga w Trójcy jedynego, Matki Jego i Świętych Pańskich chwale przedrukowane, wydanie poprawne i kilku pieśniami pomnożone. Przemyśl, 1842, w 16-ce, str. 128.

198. Officium codzienne z różnych nabożnych książek... Częstochowa, r. 1843, w 24-ce, k. 13 nl., str. 210, 4 nl., 2 ryciny.
(Zob. wyżej, p. r. 1807, 1818, 1823, 1833, 1834, nry: 188—190, 195, 196).

199. Toż... z dodaniem pieśni na-

bożnych, dla wygody chrześcijańskiej. W druk. Jasnej Góry Częstochowskiej, 1846, w 24-ce, k. 13 nl., str. 210, 4 nl., 2 wizerunki.

200. Officium albo godziny błogosławionej Panny Maryi i za dusze zmarłych oraz Psalmy stopniów i siedm psalmów pokutnych. Leszno, 1855.

201. Toż. Leszno, 1858.

202. Wojkowska Julia z Molińskich. Nabożeństwo dla młodzieży. Część II. Officyum albo godziny błogosł. Panny Maryi i za dusze zmarłych, oraz psalmy i siedm psalmów pokutnych. Leszno, 1858, w 16-ce, str. VIII, 207.

203. Manugiewicz Jakób x. Godzinki o Najśw. Pannie Maryi.. w r. 1774 po raz pierwszy drukiem ogłoszone, w r. 1860 po raz drugi przedrukowane. Stanisławów..., w 16-ce, str. 30.

204. Nieszpory niedzielne i odświętne na cały rok razem z godzinkami do Matki Boskiej i t. d. Wydanie 4-te, Rzeszów, 1867, w 8-ce, str. 79.

205. Officium parvum Beatissimae Virg. Mariae iuxta ritum Romanum. — Officium czyli godziny na cześć Najśw. Boga-Rodzicy Panny Maryi według obrządku Kościoła rzymskiego. Kraków, 1871, w 12-ce, str. 301.

206. Officium codzienne z różnych nabożnych książek... z dodaniem pieśni nabożnych, dla wygody chrześciańskiej. Częstochowa, 1872, w 16-ce.
(Zob. wyżej, p. r. 1807, 1818, 1823, 1833, 1834, 1843, 1846, nry: 186, 188—190, 195—196, 198—99).

207. Officium na cześć przebłogosławionej Panny, wydanie drugie pomnożone. Warszawa, r. 1878, w 32-ce, str. 384.

208. Manugiewicz Jak. x. Godzinki o najśw. Pannie Maryi... Wydanie 3-cie. Stanisławów, 1879, w 16-ce. str. 30.
(Zob. wyżej, p. r. 1860, nr. 203).

209. Siedlecki I. ks. Officyum czyli godziny na cześć N. Bogarodzicy Panny Maryi według obrządku kościoła rzymskiego. Kraków, 1890, w 32-ce, str. 232.

210. Prokop o. Kapucyn. Officium o Przenajświętszej Maryi Pannie, Officium parvum, z przydaniem krótkich objaśnień. Warszawa..., 1891, w 32-ce, str. 117.

211. — Toż, tamże, t. r., w 16-ce, str. 182, 1 nl.

212. Oficyum o N. Maryi P. wedle Brewiarza rzymskiego. Kraków, ... 1897, w 32-ce, str. XXV i 550.

213. Godzinki o N. Pannie. W Krakowie, b. w. r., w 12-ce.
(Przekład Jakóba Wujka S. I. (?). (W. XVII—XVIII? XIX?).
(Zob. Jocher, t .III, str. 140, nr. 6998).

214. Officium beatae Mariae

Virginis pro tribus anni temporibus secundum breviarium Romanum. Warszawa, 1902, w 8-ce, str. 147 i 2 nl.

2. Godzinki o Pocieszeniu.

215. Górny Honorat x. Arka pociechy albo Godzinki o Pocieszeniu Najświętszej Panny Maryej wszystkim wiernym, a osobliwie w Bractwie Paska Rzemiennego... pod tytułem Pocieszenia N. M. P. będącym. W Krakowie, w druk. A. Schedla, 1695, w 24-ce, k. 17 nl.

216. Tenże. Toż, tamże, 1702, w 24-ce.

217. Tenże. Toż... przedrukowano znowu we Lwowie w dr. brackiej Ś. Trójcy, 1745, w 12-ce, k. 37 nl.

218. Tenże. Toż..., świeżo przedrukowane. Berdyczów, druk. Fortecy, 1761, w 8-ce, str. 49.

219. Toż, tamże, 1782, w 8-ce, str. 128.

220. Toż. Warszawa, 1793, w 16-ce, str. 144, z ryciną.

221. — Toż, Kraków, 1796.

222. — Toż, Kraków, dr. Dziedzickiego, 1797, w 12-ce, str. 191, k. 3.

223. — Toż, Warszawa, 1823, w 8-ce, str. 126.

224. — Toż czyli Zbiór nabożeństwa do Boga Rodzicy N. Maryi Panny Pocieszenia, patronki Arcybractwa przy kościele ks. Augustyanów w Warszawie. Wydanie drugie. Warszawa, 184.

225. — Toż. Wydanie trzecie. Warszawa, r. 1849, w 8-ce, str. 111, z ryciną.

226. Godzinki do Pocieszenia N. Maryi P. Bochnia, 1853.

227. Górny H. Arka pociechy. Wydanie czwarte... Warszawa, 1859, w 8-ce, str. 127. (Zob. wyżej, p. r. 1849, nr. 225).

228. Toż, Kraków, w 24-ce. B. w. r. (w. XIX).

3. Godzinki o Niepokalanem Poczęciu.

229. Officia pro octava conceptionis B. M. Virginis. Vilnae. 1621.

230. Officium pro octava Conceptionis B. M. Virginis ordinatum. Cracoviae, 1629, w 8-ce, str. 48.

231. Officium immaculatae conceptionis. Cracoviae, 1634.

232. Hortulus animae, cui nova hac editione accessere: Officium de Conceptione B. M. V... Cracoviae, off. Andr. Petricovii, 1638, w 16-ce, k. 16 nl., k. 232 l., k. 7 nl. Na końcu przydane: Officium purissimae et immaculatae conceptionis S. V. Mariae, eidem acceptissimo, uti devotissimo Alfonso Rodriguez S. I. religioso revelavit, w w 16-ce, str. 77, k. 8 nl.

233. Officium immaculatae conceptionis. Cracoviae, Siekielowic, 1668.

234. Officium purissimae conceptionis B. V. M. uti Alfonso Rodriguez revelavit... Calissii, S. I., 1680.
(Zob. wyżej, p. r. 1638, nr. 232).

235. Toż. Calissii, S. I., 1689.

236. Toż. Calissii, S. I., 1691.

237. Officium purissimae conceptionis B. M. V. Posnaniae, 1694.

238. Rodriguez Alfons x. Officium purissimae immaculatae conceptionis. B. V. M. Lublin, S. I., 1696.
(Zob. wyżej, p. r. 1638, 1680, 1689, 1691, nry: 232, 234—36).

239. Roderecius z Alfonsus x. Officium immaculatae conceptionis. Calissii, S. J., 1706.
(Zob. wyżej).

240. Officium o niepokalanem poczęciu. Lwów, 1734. — Godzinki o Niepokalanem poczęciu N. Maryi Panny. 1796, w 7-ce.

241. Officia immaculatae Conceptionis B. V. M. et S. Titi E. C. B. w. r. i m. d. (w. XVII/XVIII).

242. Phoenicius Fr. St. (Fenicki X.). Officium immac. conceptionis. B. Mariae. B. w. r. i m. d. (w. XVII—XVIII).

243. Officium codzienne z różnemi nabożeństwami, ku większej czci Boga i Matki Jego Niepokalanie poczętej, także krótko zebrane. A dla wygody chrześciańskiej nowemi przydatkami rozszerzone. Za pozwolen. zwierzchności przedrukowane, w Poczajowie, 1801, w 8-ce, str. 430 i 12 k., na których kalendarz i regestr.

244. Officyum albo codzienne nabożeństwo ku większej czci i chwale Boga w Trójcy Ś. jedynego i Niepokalanie Poczętej Najświętszej Maryi Panny Matki Boskiej, także różnych ŚŚ. Patronów zebrane. Wilno, 1811, w 8-ce.

245. Officyum codzienne z różnemi nabożeństwami ku większej czci Boga i Matki Jego niepokalanie poczętej, także inszych ŚŚ. Patronów krótko zebrane. Poczajów, 1821, w 12-ce.
(Zob. wyżej, p. r. 1801, nr. 243).

246. Officyum albo codzienne nabożeństwo ku większej czci i chwale Boga... zebrane i dla wygody chrześcijańskiej przedrukowane. Wilno, 1823, w 12-ce, str. 359, 12.
(Zob. wyżej, p. r. 1811, nr. 244).

247. Toż, tamże, 1825.

248. Toż, Mińsk, 1830, w 12-ce, str. 247).

249. Officyum codzienne z różnemi nabożeństwami ku większej czci Boga i Matki Jego niepokalanie poczętej, także inszych ŚŚ. Patronów krótko zebrane. Częstochowa, 1834, w 24-ce.
(Zob. wyżej, p. r. 1801, 1821, nry: 243, 245).

250. Godzinki o Niepokalanem Poczęciu Najświętszej

Maryi Panny. Warszawa... 1851.

251. Officium de immaculata conceptione B. M. d. VIII Decemb, (wydanie X. Józefa Pawlickiego). Warszawa, 1854, w 8-ce, 2½ ark.

252. Godzinki na cześć Niepokalanego Poczęcia N. Maryi P. u XX. Bernardynów. Do śpiewania przedrukowane. Radom, r. 1859, w 8-ce, str. 16.

253. Officium de immaculata conceptione B. Virginis Mariae. Warszawa, r. 1864, w 8-ce, str. 25.

254. Toż, tamże, 1864, w 8-ce mniejszej, str. 36 i msza na ½ ark. folio i 4-to.

255. N. B. x. Wykład godzinek o niepokalanem poczęciu Najśw. Maryi Panny czyli nowy miesiąc Maryi w trzydzieści dwóch rozmyślaniach, za pozwoleniem zwierzchności duchownej napisany przez... w Bytomiu. Wrocław, 1874, w 16-ce, str. 351 i 1 ryc.

256. Officium albo codzienne nabożeństwo ku większej czci i chwale Boga w Trójcy świętej jedynego i Niepokalanie poczętej Najświętszej Panny Maryi Matki Bożej, tudzież wielu świętych patronów zebrane i dla pożytku Chrześcijan przedrukowane. Wilno, 1874, w 8-ce, str. XXIV i 360.
(Zob. wyżej, p. r. 1823, nr. 246).

257. Officium... przedrukowane z wileńskiego wydania. Częstochowa, 1875, w 8-ce, str. 372.
(Zob. wyżej, nr. 256).

258. Godzinki na cześć niepokal. Poczęcia N. M. P. Warszawa, 1875.

259. Godzinki o niepokalanem Poczęciu najświętszej Maryi Panny. Kraków, 1875, w 12-ce, 4 k.

260. Officium albo codzienne nabożeństwo... przedrukowane. Wilno, 1878, w 8-ce, k. 2, str. 360. Rycina N. P. M. Ostrobramskiej.
(Zob. wyżej, p. r. 1875, nr. 257).

261. — Toż. Wilno, rok 1879, w 16-ce, str. 384.

262. Krukowski Józef ks. dr. Godzinki o Niepokalanem poczęciu N. Maryi P. w 32 rozmyślaniach majowych. Kraków, 1885, w 16-ce, str. VIII, 205 i 1 nl., z ryciną.

263. Godzinki o Niepokal. poczęciu Najśw. Maryi P. Poznań, 1892, w 32-ce, str. 30.

264. Żyworonek Wincenty ks. Godzinki o Niepokalanem poczęciu i litania loretańska.
(Zob. tegoż: „Kantyczki stare i nowe“, z. II, Warszawa, 1892 (1893), w 16-ce, z nutami w tekście).

4. Godzinki inne.

265. Officium de compassione B. Mariae V. B. w. r. i m. d. (w. XVIII).

266. Officium septem dolorum B. Mariae Virg. S. I., 1682.

267. Officium domus Lauretanae. Kraków, Sem. Akad., 1768.

— Gdovius Sigismundus. Officium de B. V. Maria pro Confratribus Sacri Scapularis. Liber unus. (Około r. 1619).

268. Officium albo godzinki P. Maryej według zwyczaju Karmelitów ed. I i ed. II (przed r. 1627, dedyk. Katarz. z Bnina Weyherowej).

269. Officium de sanct. nomine B. V. Mariae. Cracoviae, Fr. Cezary Episc. Crac. typ., B. r. (w. XVII/XVIII).

270. Officium beatae Virg. Mariae Marianis Sodalibus. Calisii, S. I., 1678.

271. Toż. Cracoviae, N. A. Schedel, 1697.

272. Godzinki na uroczyste święta (przez wydawcę Psałterza z r. 1581). Kraków, Łazarz, 1582, w 12-ce.

273. Officium o zaśnieniu Panny Maryi (pieśni) Bielsk, b. w. r.

V.

Imię Marya.

274. Witwicki Stefan. O przenajświętszem imieniu Maryi. Lwów, 1850, w 16-ce, str. 16.

— Wiadomość o Bractwie imienia (Panny Maryi), 1845.
(Zob. nr. 28).

— Officium de s. nomine B. O. M. (XVII/XVIII).
(Zob. nr. 269).

VI.

Kalendarze — Czasopisma — Wydawnictwa.

275. Jezus Marya Kalendarium Sanctarum. Kalendarz Święcic abo Dziennik doroczny abo Dwor i Kompania Przenajświętszej Panny Maryej Matki Bożej, jako Królowej a Cesarzowej wszystkich Świętych a mianowicie Święcic. W Krakowie, u SS. Bertutowicza, 1643, w 8-ce.

276. Pani świata i nieba Marya, interes zbawien. i ojczyzny polskiej z Senatem SS. utrzymująca (Kalend.). Berdyczów, 1774.

277. Kalendarz Maryański na rok p. 1884—1903, Mikołow (Nicolai O. S.), Rocznik I—XIX.
(Wychodzi w formacie książkowym i jako ścienny, z obrazkami kolorowanymi, z rycinami nie barwnemi, z portretami, z mapami, ogłoszeniami i t. d.).

278. Mały Kalendarz Maryański na r. p. 1894—1902, w 8-ce. Winterberg, Rzeszów, Lwów.
(Z rycinami i ogłoszeniami).
(Wydawca X. Władysław Sarna).

279. Wielki Kalendarz Maryański na r. p. 1894—1901, w 8-ce. Winterberg, Rzeszów, Lwów.

(Z rycinami w tekście, obrazkami kolorowanymi i ogłoszeniami). (Wydawca X. Władysław Sarna).

280. Polski Kalendarz Maryański na rok pański 1902. Kraków, w 8-ce. (Wydawca i redaktor J. Wojnar).

281. Najświętsza Rodzina. Kalendarz. Wyd. małe, na R. Pański 1902. W Winterbergu, 1902, w 8-ce, str. 64, VIII, XVI, 2 ryc.

282. Bogarodzica, miesięcznik poświęcony wychowaniu i książkom ludowym, pod redakcyą ks. dr. Łukowskiego. Gniezno, 1886.

283. Köller Józef Antoni dr. Księgi przykładów. Roczniki maryańskie, czyli 188 cudownych zdarzeń, zdziałane za przyczyną Najświętszej Maryi Panny, zwłaszcza w ostatnich czasach, przez proboszcza w Gattenheim pod Fryburgiem, przerobił i pomnożył ks. P. S. M. S. T., t. I — II. Warszawa, 1902, w 8-ce, s. 262 i III, 305 i IV.

284. Orędownik Niepokal. serca Maryi, miesięcznik pod redakcyą ks. I. Siedleckiego, rocznik I—VIII, 1881 — 1889, Kraków.

— Posłaniec Bractwa Najświętszej Maryi P. królowej korony polskiej. Kraków, 1899.

285. Tygodnik katolicki. Pismo Towarzystwa Maryańskiego. Rok 1848 — 9. Niemieckie Piekary. Wydawca ks. Fietzek.

286. Zdrowaś Marya, pisemko miesięczne, poświęcone czci N. P. Maryi, pod redakcyą ks. Lubeckiego. Mikołów, w 8-ce 1885 i nast.

VII.

Kazania — Nauki o N. Maryi P.

A) Zbiorowe.

287. Bzowski Abraham. Thesaurus laudum ss. Deiparae super canticum Salve Regina... Venetiis, apud Soc. Min., 1598, w 4-ce, str. 44, 699, 1.

288. Tenże. Monile gemmeum Divae origini Deiparae sacrum; duodenas virtutes sacrosanctae Deiparae totidem laudationibus explicans et viginti quatuor miracula insignia referens atque reputans. Venetiis, typ. Ambrosii et Bartholom. Dei Fratrum, 1614, w 4-ce, str. 38, 248.

289. Tenże. Toż, Coloniae Agrip., ap. A. Boetzerium, 1615, w 4-ce, k. 18, str. 170.

290. Tenże. Thesaurus laudum... Coloniae Agrip., ap. Ant. Boetzerium, 1615, w 4-ce, str. 392, k. 11 nl.
(Jest to 4-ty tom Bzowskiego „Concionum“).
(Zob. wyżej, p. r. 1598, nr. 287).

291. Tenże. Toż... altera editio. Tamże, 1620, w 4-ce, str. 392.

292. Birkowski Adam Fabian x. Kazania obozowe o Bogarodzicy. Przytem nagrobek Osmanowi Cesarzowi Tureckiemu i insze Kazania. W Krakowie, 1623, w 4-ce, k. 4, str. 86.

293. Bzowski Abr. Monile gemmeum, Venetiis, Ambr. et Barth. Dei Fratres, 1624, w 4-ce, str. 248.
(Zob. wyżej, p. r. 1614, 1615, nry: 288 — 89).

294. Bęklewski Andrzej x. Tryumf Najjaśniejszej Królowej Nieba i ziemi... W Lublinie, u wdowy Kondratowej, 1642, ark. $3^1/_2$.

295. Liberiusz Jacek x. Gospodyni nieba i ziemi Ś. Panna Marya dwudziestą kazań na hymn kościelny O Gloriosa Domina. W Krakowie, w dr. Ł. Kupisza, 1650, w 4-ce, str. 378.

296. Tenże. Toż, tamże, 1657, w 4-ce, str. 378, 3 ark.

297. Kwiatkiewicz Joannes S. I. Marianus Orator in ortu Mariae. Calissii, S. I., 1673, w 12-ce.

298. Stefanowicz Antoni x. Dzieło zbawienia ludzkiego wystawione czyli Przedniejsze Żywota P. Jezusowego i Przenajśw. P. Maryej Tajemnice, na kazaniach objaśnione. W Krakowie, 1678, w dr. W. Goreckiego, fol., str. 186, 208, k. 5 i regestr.

299. Kwiatkiewicz Joannes S. I. Orator Marianus... Calissii, 1686, w 12-ce.
(Zob. wyżej, p. r. 1673, nr. 297).

300. Tenże, toż, tamże, 1701, typis Coll. S. I., w 12-ce, str. 405, k. 6.

301. Węgrzynowicz Antoni x. Melodya św. Kazimierza Kr. Pols. albo pieśń Omni die... o Najświętszej Pannie Maryi kazaniami przyozdobiona. Kraków, 1704, w 4-ce, str. 42 nl., Pars I, str. 192, — II, str. 272, — III, str. 204.

302. Słuszna sprawa Koron Jezusa i Maryi. We Lwowie, 1727, w 4-ce.

303. Osiecki Bruno x. Prymicye pracy kaznodziejskiej Przebłogosławionej Maryi P... dobrodziejstwa remonstrujące... W dr. Jasnej Góry Częstochowskiej, 1738, w 4-ce, str. 497, regestr.

304. Kmita Stanisław x. S. I. Przywileje najosobliwsze Najśw. Maryi Pannie od Króla nad Królmi hojnie nadane... Po różnych ambonach promulgowane. W Wilnie, w dr. Akademickiej, 1742, w 4-ce, str. 67, k. 7 nl.

305. Nereziusz Jan Hieronim x. Kazania o Matce Boskiej Maryi P. Wilno, dr. XX. Bazyl., 1774.

306. Gruber Teodor x. Myśli przebrane z kaznodziejów różnych przedniejszych... i po różnych ambonach opowia-

dane... W druk. Jasnej Góry Częstoch., r. 1779, w 8-ce, str. 452, k. 5 i regestr.

307. Żołądkiewicz B. x. Kazania postne o Męce Pańskiej i Boleściach Najśw. Maryi Panny... W Kaliszu, 1784, w 8-ce, t. 1—2.

308. Z Przemyśla Bartłomiej x. Postilla albo kazania o Najświętszej Pannie. B.w.r.im.d. (w. XVII/XVIII).

309. Birkowski Fabian ks. Kazania obozowe o Bogarodzicy, przytem nagrobek Osmanowi cesarzowi tureckiemu i inne kazania. Wydanie K. I. Turowskiego. Kraków, 1858, w 8-ce, str. 237 i XI biografii Birkowskiego.
(Zob. wyżej, p. r. 1623, nr. 292).

310. F (alkowski) C. Kazania roratne i na większe uroczystości Najśw. Maryi Panny, przez X. C. F. dominikana. Wilno, 1860, w 8-ce, str. 282.

311. Pelczar Józef ks. dr. prof. Kazania o królowaniu i opiece Bogarodzicy nad narodem polskim, miane w dn. 2-im września 1877 r. przy złożeniu koron przed obrazem N. Panny w Starejwsi, jako wstępnym akcie koronacyi tegoż obrazu. Kraków, 1885, w 8-ce, str. 14.

312. Antoniewicz K. ks. T. I. Kazania, wyd. 2-gie, znacznie pomnożone, zebrał ks. J. Badeni T. J. t. I—IV, Kraków, 1893, w 8-ce, str. V, 401, 256, 447, 356. (T. II-gi Kazania o Matce Boskiej).

B) Kazania z powodu koronacyi obrazów i wogóle z powodu obrazów.

Zob. niżej rozdział p. t. Obrazy i Wizerunki N. Maryi P.

C) Majowe.

Zob. niżej rozdział p. t. Miesiąc Maj.

D) Panegiryczne i Panegiryki.

313. Bzovius (Bzowski) Abraham F. Ord. Praed. Florida Mariana seu de laudibus Sanctiss. Deiparae V. Mariae Panegyrici XXIV... Venetiis, ap. Soc. Min., 1612, w 4-ce, k. 8, str. 216.

314. Tenże, toż. Coloniae, Boetzer, 1613, w 4-ce, k. 4, str. 183.

315. Argentus Jan S. I. Septem excellentiae B. Virginis et modus eandem salutandi... Vilnae, 1614, w 4-ce, ark. 4.

316. Bzovius Abr. Florida Mariana... Coloniae, 1617, w w 4-ce, k. 5, str. 183.
(Zob. wyżej, p. r. 1612, 1613, nry: 313—14).

317. Sczechowicz Alex. Mac. (Zczechowicz). Ozdoba świata, Matka Messyasza. 1619.

318. Halicius M. S. S. I. Thronus Salomonis ex um-

bra in veritatem. Cracoviae, in Off. M. Andreoviensis, 1621, w 4-ce, k. 48 nl.

319. Lorkowicius Joannes. Oratio in natalem Diem B. V. Mariae... Cracoviae, in Off. Fr. Caesarii, 1630, w 4-ce, ark. 2.

320. Heidenstein Sollescius Joannes Reinholdus. Affectus in Virginem Deiparam Mariam. Quarum I. Nativitatis, II. Annuntiationis, III. Purificationis, IV. Assumptionis dignitatem amplectitur. Romae, ap. Jac. Mascardum, 1634, fol., str. 34.

321. Starovolscius Simon. Adorea Mariae Virgini haeresum victrici oratio. Zamość, Akad., 1637.

322. Tenże. Oratio de gloriosa assumptione Augustae Dei Genitricis Mariae. Cracoviae, in Off. M. Andreoviensis. 1638, fol., k. 13.

323. Tenże. Oratio de immaculata Conceptione B. M. Virginis. Cracoviae, 1638, fol., k. 13.

324. Tenże. Vestis Mariana seu Oratio Sacrum Reginae Coeli habitum vulgo Scapulare... describens. Cracoviae, in Off. Chr. Schedelii, 1640, fol., str. 28, ark. 2.

325. Zimorowicz Bartholomaeus. Jesus Maria Joseph Trisagi Protopatroni. Zamoscii, typ. Acad., 1640, w 8-ce.

326. Malski Andreas. Cursus Theosophiae seu moduli laudum B. V. Mariae. Cracoviae, 1643, w 12-ce.

327. Starovolscius Simon. Vestis Mariana... Romae, typ. Andr. Phaeci, 1646, w 16-ce. (Zob. wyżej, p. r. 1640, nr. 324).

328. Żydowski Alexander. Apopempticon Beatissimae SS. Joachimi et Annae... filiae et intemeratae Regis Regum matri Virgini Mariae... Typ. Acad. Zamoscensis, 1648, w 4-ce.

329. Liniewski Stephanus. Augustissimae Mundi Reginae Mariae de hoste infernali absque pugna Triumphus oratorie celebratus. Lublini, 1649, w 4-ce, k. 6.

330. Hennicki Jacobus Stan. Mundus in aprico Virgo Dei mater. Cracoviae, 1651., fol.

331. Sebastianus a Matre Dei Carm. Firmamentum Symbolicum in quo Deiparae elogia. Lublini, 1652, w 4-ce, str. 270.

332. Grochowski Stanislaus Raf. Lilium inter spinas purificationis Virginis, ded. Andr. Maximiliano Fredro. Cracoviae, Vidua Kupisz, 1660.

333. Rutka Teophilus S. I.. Maria ex servitute Regnatrix... a R. Jacobo Miaskowski panegyrice celebrata. 1665, Posnaniae, typ. Alb. Reguli, 1665, w 4-ce, k. 7.

334. Rutka T. Toż.Calissi, S. I., 1669.

335. Lilia niebieska woniejąca w ogrodzie Chrystusa. Kraków, Gorecki, 1674.

336. Myszkowski Stanislaus. Florentissima cordis Marian. Rosa, in Andr. Corsini, ded. Ioanni III. Cracoviae, Univers., 1675.

337. Rutka Teoph. Maria ex servitute regnatrix (et Pawłowski, Conceptus). Leibach, Mayer, 1679.
(Zob. wyżej, p. r. 1665, 1669, nry: 333 — 34).

338. Kwiatkiewicz Ioannes. Corollarium Deiparae... 1680.

339. Tenże. Morze łask i pociech Marya, ded. Domic. Barb. Grudzińskiej. Kraków, 1680.

340. Spruszyński Benedictus Georgius Ord. Min. Stromata honori Sanctiss. Virginis Mariae... consecrata. 1680, Zamosci, typ. Academiae, w 4-ce, ark. $75^1/_2$.

341. Różanka Ioannes Ord. Carm. Corona aurea in sacro Carmeli vertice seu Oratio in Virg. Mar., ded. Eliae Szablowski. Cracoviae, Univ., 1681, fol.

342. Galatowski Joan. Caryca nieba i ziemli Marja. Czernichów, 1683.

343. Radomski Adamus S. I. Liber in conceptu prohibitus seu intacta... Conceptio... promulgata... Gedani, impr. F. Rhetius, 1684, fol., ark. 6.

344. Podłęski Martinus S. I. Prodigium gratiae, Magna Dei Mater et Virgo Maria... Leopoli, 1688, fol.

345. Kwiatkiewicz Jan. Morze łask i pociech Marya. Lublin, S. I., 1692.
(Zob. wyżej, p. r. 1680, nr. 339).

346. Piskorski Sebastianus. Pantheon Deo Op. Max., Deiparae Mariae V. sub. protec. Ioan. Małachowski. Cracoviae, Univ., 1696.

347. Rzezawski Franc. E. x. Wieża Dawidowa w tysiąc tarcz uzbrojona, albo P. Marya, dedyk. Annie Franc. Zamojskiej. Krak. M. A. Schedel. 1702.

348. Słowicki Łuk. Stan. Panegyres Sacrae R. Mariae, dedic. Alex. Wielopolski. Cracoviae, N. Schedel, 1705.

349. Regia majestatis clientela. Crac. Matyaszk., 1708.

350. Hortus conclusus Mariani honoris sub rosa Ioan. Szembek. Varsaviae, 1713.

351. Ścisłowski Remigius. Homagium Augustissimae ac Invictissimae coeli et terrae Imperatrici praestitum. Clari Mont., 1717, fol.

352. Jakliński Iosephus Antonius. Cygnus Candidissimus S. V. Maria panegyri demonstrata. Cracoviae, typis Fr. Cezary, 1718, fol.

353. Hymettus Marianus avi-

to sub auspicio Cas. Flor. Micuta. Supraśl, dr. XX. Bazyl., 1719.

354. Beniuszko Kazimierz (?). Centuria chwały N. M. P., 1720.

355. Poniński Stefan x. Królowa nieba Bogarodzica Marya, kazaniami... wysławiona, ded. Franc. z Czarnkowskich Radomickiej. Poznań, S. I., 1721, fol., str. 6, 249, 3.

356. Mikołaj x. Skarb nieprzebrany Marya. Częstochowa, 1722.

357. Dziewulski Marcelli x. Hamulec gniewu bożego, Beatissima V. Maria... r. 1723... w kościele farnym krakowskim opowiedziany. W Krakowie, dr. J. Cezarego, fol., k. 14 nl.

358. Gałęski Stanisław x. Nowy świat Bogu Marya Panna w prezencie Cec. Olewińskiej. Kalisz, S. I., 1723, fol., k. 9 nl.

359. Florianus a S. Adriano. Fructus in flore Virgo Maria... ad gratiosum ver Ioannis Tarnowski, 1725, fol., k. 3, k. 5 nl.

360. Poniński Stefan x. Królowa nieba i ziemi Marya, ded. Franc. Radomickiej. Poznań, S. I., 1725.
(Zob. wyżej, p. r. 1721, nr. 355).

361. Kasprzycki Hil. Universitas scentiarum B. Mariae Virg. dedic. St. Sołtyk. Cracoviae, Cezary, 1729.

362. Bobiński Remig. x. Pani w pokoju sercem wszystkich kierująca Marya za Najjaśniejszą Państwa Polskiego Królową uznana, panegirycznym kazaniem wyznana. Lwów, 1731, fol., str. 28.

363. Rostkowski Maur. Echo wdzięcznych panegirycznych kazn. głosów z Różańcowej góry rogalą Józefy Mar. z Wesselów Sobieskiej rozrzucone za staraniem M. Pruskiego. Lwów, dr. św. Trójcy, 1731.

364. Tuczalski Onufry od Najśw. Sakram. Rószczka Aaronowa zamknięta Marya Panna, ded. Ant. Sybilli de Waldstein Sapieżynej. Wilno, dr. S. I., 1732.

365. Luder Bartholomaeus S. I. Olympus litteratus seu litterae oratoriae Regi Jesu Christo, Reginae Coelorum Mariae... inscriptae... Leopoli, typis S. I., 1733, w 8-ce str. 416, k. 11.

366. Niebo łask Maryi w 12 gwiazd ozdobione. Lublin, 1738.

367. Franciszek od św. Kazimierza. Ergo niebu i światu najfortunniejsze z konkluzyi Nowenny Expektacyi Najśw. Maryi P. w kościele Łuckim kaznodziejską illacyą wniesione. We Lwowie, w dr. Trójcy P., 1739, fol., k. 39.

368. Zgórski Fr. x. Amplis-

sima Mariae panegyris verbum abbreviatum. Poznaniae, S. I., 1740, w 4-ce, str. 8.

369. Bystrzonowski Wojciech. Honor Naj. Maryi historycznie wyrażony. Kalisz, S. I., 1741.

370. Tori Iosephus Maria S. P. De Sacratissimae Virginis Mariae Laudibus Oratio. Varsaviae, typ. Schol. Piar., 1745, w 4-ce, ark. 2.

371. Chodykiewicz Klemens x. Monarchini Nieba w cudach malowana Marya w J. O. Potockich domu. Lwów, dr. S. I., 1746.

372. Wróblewski Gaspar x. Oryginalna niewinność czyli początek pochwał N. Marya, na ręce And. Moraczewskiego złożona. Toruń, Gottl. Waczold, 1746.

373. Niszczycki Adamus. Prinetum orbe maius Immaculata Mariae Conceptio oratione demonstrata. Typ. Coll. Mai. Univers. Cracov., 1747, fol.

374. Korsak J. S. J. Korona nie 12 gwiazd honorowi M. Boskiej dedykowanych na różne festa Maryi Panny, ded. Urbanie Ant. i Annie z Korsaków Hrebnickim. Wilno, 1748.

375. Klazowski Mik. x. Wiek fortunny łaskami Ducha Najśw. i Matki Boskiej zmocniony, kazaniem ogłoszony. Lwów, 1749, fol.

376. Polański Tad. Maria maior capite primo parente seu dedicatio Mariae... sub rectoratu Car. Reutsch. Olomucii, Hirsch, 1751, w 4-ce, str. 12.

377. Zdzieborski Jan Fab. Tron Najświętszej nieba królowej Maryi P. Warszawa. Sch. Piar. 1752.

378. Zaszczyt wszystkich wieków w Maryi kazaniem wysławiony. 1753.

379. Podział dwojakiej chwały czyli kazanie na honor Matki Boskiej w Archikatedrze lwowskiej. Lwów, 1754.

380. Benignus od Ś. Teresy. Wielowładność nad poddaństwem N. P. Maryi. Kraków, dr. Bisk., 1758.

381. Chodykiewicz Kl. x. Niebo podobną Synowi Boskiemu chwałą w nagrodę zasług oddaną Najświętszej Bogarodzicy jaśniejące. We Lwowie, dr. J. Filipowicza, 1760, w 4-ce, k. 19 nl.

382. Korczyński x. Kapucyn. Skarb Starego i Nowego Testamentu nieprzebranych łask Najświętszej Maryi Panny. Kraków, 1760, fol., k. 9 nl.

383. Karwosiecki Piotr x. Starożytna sława wszelkiej czci i poszanowania godna Najświętszej Niepokalanie Poczętej P. Maryi ofiarowana. Lwów, 1762, fol., k. 10 nl.

384. Toryani Jan Kanty x.

Wydatność Trójcy przenajświętszej w Maryi kazaniem w dzień św. Trójcy w ręce I. P. Mycielskiego z respektem oddana. Poznań, Akad., 1762, fol., k. 15.

385. Katenbring Ios. x. Saeculum Marianum, sive centum tituli Dei Matris... Grodnae in ecclesia Soc. I. epigramatibus ornati. Vilnae, S. I., 1764, w 4-ce, k. 13 nl.

386. Marcellian x. Monarchiczna władza z macierzyńską Maryi łaskawością ogłoszona przy protekcyi Józefa Popiela. Lublin, S. I. 1764.

387. Pełność łaski i władzy Maryi kazaniem ogłoszona. B. w. m., 1766.

388. Sławieński de Sławno Stanislaus. Oratio in laudem Praesentationis B. V. Mariae dicta. 1767, Cracoviae, typ. Sem. Acad. Divec.; w 4-ce, ark. 2.

389. Włyński Nałęcz S. A. Sermo im laudem Lauretanae Domus A. 1769 dicta, w 4-ce, ark. $^1/_2$.

390. Zaborowski Anselmus S. I. Tota pulchra Virgo faecundissima... culta A. D. 1771. Nesvisii, typ. Coll. S. I., w 8-ce, str. 323, k. 2 i regestr.

391. Brzyski Ludwik x. Sprawiedliwe pochwały serca cnót chrześciańskich pełnego, a szczególniej skuteczną miłością pałającego ku Najdostojniejszej Matki Boskiej... We Lwowie, 1780, w dr. św. Trójcy, w 8-ce, k. 20.

392. Tenże. Toż, tamże, t. r., w 8-ce, k. 19 nl.

393. Nerezyusz Hier. Kazania o Matce B. Maryi. Wilno, 1782.
(Zob. wyżej, p. r. 1774, nr. 305).

394. Brzeziński Pafnucy x. Zaszczyt wszystkich wieków w narodzonej Maryi. Kraków, 1783.

395. Brzechffa X. I. De excellentia B. V. Mariae. B. w. r. i m. d. (w. XVII/XVIII).

396. Dawid acitem rex genuit Salomonem. Dawid zaś król zrodził Salomona, fol., k. 12 (w. XVII—XVIII).

397. Gwiazda Urodzenie Marya Wolności Sarmatów jedyna obrona. B. w. r. i m. d. (w. XVII—XVIII).

E) O Niepokalanem Poczęciu.

398. Corona beatae et immaculatae Virginis. Cracoviae, 1631.

— Starowolski S. De immaculata conceptione B. V. Mariae oratio. Cracoviae, 1638.

399. Makowski Sim. Stan. Thronus Immaculatus Augustissimae Coelorum Reginae Gratiarum omnium compendii Mysteriorum coelestium Universitatis, Verbi Aeterni Genitricis perpetuae et sine macula conceptae Mariae.

Cracoviae, ex ff. M. Filipowski, 1646, w 4-ce, k. 11.

400. Lettau Eust. Panegyris de immaculata Deiparae conceptione. B. m. 1666, w 4-ce, k. 6.

401. Przyjemski Christophorus. Breve primi pontificis verbi abbreviati continens indulgentiam plenariam Virgini gratia plenae Mariae in instanti immaculati eius conceptus concessam. 1666, w 4-ce, k. 4.

402. Radomicki Josephus Hieronymus. Creatio coeli et terrae in principiis conceptionis Immaculatae Deiparae Virginis Mariae facta. Cracoviae, 1715, fol., str. 16.

403. Sienkiewicz Bernardus. Oratio de immaculata conceptione. B. V. M. Varsaviae, 1718.

404. Ostrowski Casimirus. Oratio pro immaculata conceptione Mariae. Zamość, 1719.

405. Bogucki a S. Josepho S. I. Conceptus mirabilis votivis epigramma tibus insertis seu centuria prodigiosorum testimoniorum piam de immaculata Mariae V. conceptione sententiam firmantium... Accessit victoria conceptae Deiparae de Orco... oratione celebrata. Posnaniae, 1721, w 4-ce.

406. Dziewulski Marceli x. Koncept mądrości, dzieło wszechmocności, dar dobroci Bożej niepokalane poczęcie Maryi P. kazaniem reprezentowane. W Krakowie, w dr. Matyasiewicza, 1726, fol., str. 26.

407. Puzyna Stefan x. S. I. Głosy wolne o wolnej od zmazy Maryi Pannie... Warszawa, 1737, w 8-ce.

408. Kazanie o Niepokalanem poczęciu N. M. P. przez Mikołaja Kurdwanowskiego do druku podać rozkazane. Lwów, P. I. Golczewski, 1741, k. 9 nl.

409. Sarnowski Jan Józef x. Korona Niepokalanego Poczęcia N. P. M. ... przez... prezentowana. W Poznaniu, w dr. Akad., 1744, fol. k. 10.

410. Drużbacki Michael. Maternitas Dei immaculatae conceptionis Mariae, oratione... dicta et Nic. Joanni Cieszkowski dicata. Leopoli, 1745, w 8-ce, k. 10.

411. Romer Joannes Felix. Altitudo increatae sapientae, immaculatae Mariae conceptio in Vladislaviano Novodvorscianarum Scholarum Oratorio... adorata. Cracoviae, 1746, fol., k. 4.

412. Jakliński Antoni x. Godność Matki z godności syna niepokalanie poczętej Najśw. Maryi Panny... Kraków, 1754, fol., k. 9.

413. Kiełpsz Michał. Ka-

zanie na Niepokal. poczęcie N. P. Maryi. Warszawa, 1756.

414. Kazanie o niepokalanem poczęciu N. P. M., ded. Morskim i Szymanowskim. B. w. m. (1762).

415. Bogatko Stephanus. Immaculata Mariae conceptio festivis laudibus per... A. D. 1767 celebrata. Typis Univ. Zamoscensis, 1767, w 4-ce, k. 8.

416. Badowski Vincentius. Oratio pro laudibus immaculata concept. Mariae. Zamość, Univ., 1768.

417. Deboli Joan. Thom. Oratio pro immacul. conceptione Virg. dicta sub assistentia Jos. I. Muszyński, dedic. Joanni Zamojscio. Zamość, 1772.

418. Dobrzański Georgius. Oratio qua illibatum Mariae conceptum... commendavit. Cracoviae, Acad., 1776.

419. Manikowski Idzi. Kazanie o Niep. Maryi P. poczęciu, ded. Palestrze. Łowicz, Prymas, 1776.

420. Ćwikliński Thomas Andreas. Oratio pro immacul. conceptione Mariae per Marcellum Ostrowski dicta, dedic. Deod. Nic. Ostrowski. Zamość, Univ., 1779.

421. Regner x. Kazanie na Niepokalane poczęcie. Wilno, 1780.

422. Jarocki Ignacy x. O Niepokalanem Najświętszej Maryi Poczęciu kazanie. Przemyśl, druk. Matyaszowskiego, 1784, w 8-ce, k. 17.

423. Kowalski Jan x. S. I. Oratio de immaculata conceptione B. V. Mariae. B. w. r. i m. d. (w. XVII/XVIII).

424. Legowicz Józef. Kazanie o potrzebie boskiej religii w Uroczystość Niepokalanego Poczęcia N. Maryi Panny, przez I. X... Św. Teol. D., Plebana kościoła Korkożyskiego, miane w kościele I. XX. Bernardynów wileńskich, 1802 r. Wilno, 1803, w 8-ce, str. 38.

425. Waśniewski Antoni. Kazanie przy ukończeniu ośmiodniowego nabożeństwa na cześć niepokalanie poczętej Najświętszej Maryi Panny, miane w kościele katedralnym lwowskim dnia 13 grudnia 1849 przez... prof. religii i filozofii u zakonników. Lwów, (na korzyść biblioteczki pisemek obyczajowych i religijnych), 1850, w 8-ce, str. 18.

426. Jan z Szamotuł. Magistra Jana z Szamotuł, dekretów doktora, Paterkiem zwanego, Kazania o Maryi Pannie czystej, z kodexu toruńskiego wydał L. Malinowski.
(Zob. „Sprawozdania Komisyi językowej“ Akademii Umiejętności. Kraków, 1880, t. I, str. 161—294).

427. Toż. (Odbitka z tomu I. „Sprawozdań Komisyi językowej“ Akademii Umiejętn.). Kraków, 1880, w 8-ce, str. 134 i 1 podobizna.

428. Rąpała Adam ks. Kazania ku czci N. Bogarodzicy Niepokalanie Poczętej, Maryi Dziewicy, królowej korony polskiej, głoszone w kościołach dyecezyi krakowskiej, przez... kaznodzieję, nauczyciela religii św. i kooperatora. Gródek, 1889, w 8-ce małej, str. III, 82 i nl.

F) Na Uroczystości i Święta N. Maryi Panny.

a) Zbiorowe.

429. Nicolaus de Błonie (de Blony). Sermo V De conceptione B. M. — XIV In die purificationis. — XXII de annunciatione. — XXXI i XXXII de visitatione. — XXXVIII de assumptione. — XLII de nativitate.
(Zob. tegoż: Sermones... de sanctis... Impressi Argentine Anno Domini MCDXCV (1495), fol., k. 4, tabula i ark. nadliczb. a—O_7, wszystkich k. 477 nl.).

430. Bzovius Abraham. Trilogium B. Virginis pro singulis festivitatibus ipsius Conciones tres. Venetiis, ap. A. Zalterum. 1596.

431. Grodzicki H. x. Quadripartitae conciones. Cracoviae, Petricovius, 1605.

432. Bzovius Abraham. Conciones octo in praecipuis Deiparae festivitatibus. Venetiis, ap. Soc. Minimam, 1611, w 4-ce.

433. Tenże. Toż. Coloniae, 1613, w 4-ce.

434. Nicolaus de Błonie. De praecipuis Deiparae festivitatibus sermones... Coloniae ap. Jo. Crithium, 1613, w 4-ce.
(Zob. p. r. 1495, nr. 429).

435. Starowolski Szymon x. Wieniec nie więdniejący Przeczystej P. Maryej, zamykający w sobie kazania na wszystkie jej Święta doroczne. W Krakowie, w druk. Fr. Cezarego, rok 1649, fol., str. 327, 3, ark. 3.
(Ded. Piotrowi Gembickiemu, Biskupowi Krak.).

436. De Mata Joannes Ord. Praed. Paradisus Virginalis, Conciones in festis semper Virginis Dei Genitricis Mariae... Lublini, rok 1650, w 4-ce, str. 415, ark. 3, regestr.

437. Makowski Simon Stanislaus. Pars aestiva concionum pro festivitatibus Christi, B. Virginis... Cracoviae, ap. Haeredes L. Kupisz, 1665, fol., str. 575, k. 8.

438. Rychłowski Franciszek x. Kazania na Święta Panny Przenajświętszej.
(Zob. tegoż „Kazania na święta całego roku“, w Krakowie,

r. 1667, i osobno, w Krakowie, w dr. St. Piotrkowczyka, 1667, fol., str. 167, k. 2).

439. Woysznarowicz Kazimierz Jan x. Dom mądrości, siedmią uroczystościami Panny Przenajświętszej Maryi ozdobiony na też uroczystości kazaniami... w Antwerpii, 1667, fol., str. 19, 248, 4. Część II, *p. t.* Arsenał Miłosierdzia Panny Maryej, w Paryżu, 1668, fol., str. 131, k. na przodzie.

440. Kłodziński August (Clodinio Girolamo). Certo discorsi per le cinque novene, e solennita de'giorni. Dell immacolata concettione, dell' augustissima nativita, Della solenissima Annuntiatione, della Gloriosissima Gravidanza, E della trionfal Assuntione dela Gran Madre di Dio... In Venetia, B. Catani, 1670, fol., k. 14 nl., str. 737, k. 11 nl.

441. Tenże. Discorsi quaresimali... Parte seconda, tamże, 1676, w 4-ce, k. 19 nl., str. 460.

442. Liberiusz Jacek x. Gwiazda Morska trzydziestą kazań w uroczystościach N. M. Panny na hymn kościelny „Ave Maris Stella," w Krakowie, 1670, w dr. St. Piotrkowczyka, w 4-ce, str. XXVI, 688, 10.

443. Makowski Sim. Stan. Pars aestiva concionum pro festivitatibus Christi, B. Virginis. Cracoviae, in off. Schedeliana, 1675.
(Zob. wyżej, p. r. 1665, nr. 437).

444. Tenże. Supplementum... Concionum pro festivitatibus Christi, B. Virginis... Cracoviae, typis Univers., 1676, fol., str. 297 i regestr.

445. Rychłowski Fr. x. Kazania na święta Panny Przenajświętszej. W Krakowie, 1677, fol., str. VIII, 167.
(Zob. wyżej, p. r. 1667, nr. 438).

446. Markiewicz G. Kazania na uroczystość Maryi P. Kraków, 1695.

447. Karp Andrzej x. Lutnia wdzięczno-brzmiąca na uroczyste Bogarodzice Panny Święta w panegirycznych kazaniach... wyciągniona... 1695. w Krakowie, w dr. Schedla, fol., str. 15, 526, 27, ark. $7^1/_2$.

448. Rychlewicz Bazyli x. Kazania... na Niedziele, Święta Zbawiciela i Jego Matki Maryi Panny. 1698, w Krakowie, w dr. Schedla, fol., str. 918, ark. 4.

449. Piskorski Sebastyan x. Kazania na dni pańskie, na uroczystości Bogarodzice Panny, niepokalanie poczętej. W Krakowie, w druk. Akademickiej, 1706, w 4-ce, str. 1048, k. 3 i regestr.

450. Kaliński Jan Damascen od Matki Bożej x. Korona z prześwietnych dostojności... uwita... Najświętszej...

Pannie Maryi w kazaniach na jej uroczystości... W Warszawie, w dr. Schol. Piar., 1726, fol., str. 330. (Dwa wydania).

451. Szembek Stanisław x. Zebranie kazań na Wielką Noc, Uroczystości Najświętszej Panny... 1726, typis Coll. Brunsbergensis S. I., w 4-ce.

452. Sokołowski And. Kanty x. Kazania na święta Bogarodzicy, ded. Krzyszt. Ant. Szembekowi. Warszawa, dr. XX. Pijar., 1728.

453. Zaleski Józef Jan od Ś. Stanisława. Oratio de sanctis et solemnitatibus B. V. Mariae. Varsoviae, 1729.

454. Onufry od Najśw. Sakramentu x. Rószczka Aaronowa... Najaśniejsza... Marya Panna w uroczystych festach swoich przed polskim światem kazaniami wysławiona, 1732, w Wilnie, w dr. Ak. S. I., w 4-ce, str. 627, ark. $2^1/_2$, regestr.

455. Czapski Antoni. Kazania w różnych Kościołach. Lwów, S. I., 1752.

456. Ziembicki Sukcess x. Chwała Maryi czyli kazania na jej uroczystości... osobliwie w Międzyrzeckim obrazie. Lwów, Trynit., 1764, w 4-ce, str. 145, k. 3 i regestr.

457. Nerezyusz Jan Hier. x. Kazania o Przenajdostojniejszej... Maryi Pannie na wszystkie jej uroczystości podług obrządku kość. wschodniego, w Wilnie, w druk. Bazylianów, 1774, w 8-ce, str. 358, k. 6 i regestr.

458. Massylon Jan x. Kazania z francuskiego przełożone. T. II. w Uroczystości N. Maryi P. Kraków, Ign. Grebel, 1779.

459. Konitzer Piotr x. Kazania na uroczyste dni Matki Bożej... W Kaliszu, w dr. J. K. M., 1781, w 8-ce, str. 460, k. 4.

460. Angell x. Kazania w dni N. Maryi P. Berdyczów, 1785.

461. Massylon Jan, bisk. de Clermont. Kazania na uroczystości N. Maryi P. Tom II. z franc. przekł. J. Jabłonowski. Kraków, Grebel, 1785.
(Zob. wyżej, p. r. 1779, nr. 458).

462. Męciński Józef. Kazania na święta całoroczne T. I. Ed. II. Na święta Matki Boskiej (Dzieł T. VII). Kraków, Grebel. 1790.

463. Padewski Antoni. Nauki czyli kazania na święta roczne Bogarodzicy. Kalisz, 1792.

464. Zapartowicz Antoni x. Nauki czyli kazania na święta Bogarodzicy (T. I—II), pod imieniem Idy Wielowiejskiej. Kraków, Arcyb., 1793.

465. Grodzicki Tomasz. Mowy parafialne w kościele św. Jędrzeja. Cz. I—IV. Warszawa, dr. Pojezuicka, 1795.

466. Polevitius Adalbertus. Sermones de festis B. V. Mariae. B. w. r. i m. d. (w. XVII XVIII).

467. Pohl Jędrzej. Kazania świętalne na uroczystości Chrystusa Pana, Najśw. Maryi Panny i niektórych świętych pańskich etc. Cz. I—III. Wilno, 1811, w 12-ce.

468. Szyjewski Walenty ks. Kazania dogmatyczno-moralne, na wszystkie uroczystości Najświętszej Panny Maryi, popularnie opowiedziane. Kraków, 1867, w 8-ce, str. 219.

469. Wybór nauk na uroczystości N. Maryi Panny z dzieł i rękopisów słynnych kaznodziei zebranych i opracowanych przez X. K. Gniezno, 1876, w 8-ce, str. 455, kart 2.

470. Krukowski Józef ks. Kazania na uroczystości i inne święta N. Maryi Panny, tudzież nauki majowe, wydał doktor i profesor teol. przy Uniwers. Jagiellońskim. Kraków, 1878, w 8-ce, str. IX, I nl. i 402.

471. Tenże, toż, wyd. drugie. Kraków, 1884, w 8-ce, str. VII, 1 nl. i 385.

472. Tenże, toż, wyd. trzecie. Kraków, 1885, w 8-ce, str. VII, 1 nl. i 385.

473. Pelczar J. ks. dr. prof. Kazania na uroczystości i niektóre święta N. P. Maryi. Kraków, 1889, w 8-ce, str. 2 nl. i 280.

474. Tenże. Kazania na niektóre święta N. P. Maryi, część II. Kraków, 1891, w 8-ce, str. VIII i 159.

475. Tenże. Kazania na uroczystości i święta N. P. Maryi, wyd. 2-gie przejrzane i poprawione. Część I i II. Kraków, 1897, w 8-ce, str. 369 i 240.

b) Poszczególne.

O Matce B. Anielskiej zobacz Porcyunkuła.

1. O Siedmiu Boleściach.

476. Forbess Georgius. Nilus septem ostiis scaturiens beatissima V. Maria, septem dolorum transfixa gladiis,... anniversaria dolorum virginis recurrente die... adoratus et celebratus. Thorunii, impr. Johannes Nicolai, 1621, fol., k. 4 nl.

477. Rotkiewicz Sylw. Konces. Columba gemens et dolens, albo gołębica P. Marya; dedyk. Maryannie z Czekanowicz Lanckorońskiej. Kraków, W. Górecki, 1688.

478. Żołądkiewicz Bernard x. Kazania o boleściach N. M. P. T. II kazań. Kalisz, Prymas, 1784.

479. Piotrowski Jan. Kazanie na dzień pamiątki siedmiu boleści Panny Maryi

przez... kość. katedr. krak. psałterzystę. Kraków, 1828, w 8-ce, str. 28.

480. Atoniewicz Bołoz Karol. Nauka wieczorna, miana w kościele XX. Jezuitów u św. Mikołaja we Lwowie, w dzień Siedmiu boleści N. Maryi P. d. 14 Kwietnia 1848. Lwów, 1848, w 8-ce, str. 12.

481. Kajsiewicz Hieronim ks. C. R. Kazanie o siedmiu boleściach Matki Najświętszej. Poznań, 1855.

482. Tenże. Rozmyślania o męce Chrystusa Pana, ułożone podług Pisma świętego, ojców i pisarzy kościelnych, z dodaniem Kazania o siedmiu boleściach Matki boskiej i drogi krzyżowej, wydanie czwarte. Kraków, 1891, w 16-ce, str. VIII, 410 i VII.

Na Gromniczną M. B. zob. na Oczyszczenie.

2. Na uroczystość Imienia.

483. Wysocki Samuel od Ś. Floryana. Kazanie na uroczystość imienia N. M. P., ded. W. Kicińskiemu. Warszawa, Piar., 1753.

3. Na uroczystość N. P. Maryi Łaskawej.

484. Gumkowski Marcin x. Kazanie o ufności w Bogu z okoliczności powstania (O M. B. Łaskawej). Warszawa, 1794.

485. Gąsiorowski Jan Kanty x. Dwa kazania na Najśw. Maryę Pannę Łaskawą i św. Józefa Kalasantego. Warszawa, 1838, w 8-ce.

486. Tenże. Kazania na uroczystość Najśw. Maryi Łaskawej, w kościele XX. Pijarów miane przez... proboszcza w Powsinie, d. 13 Maja, 1838. Warszawa... w 8-ce, str. 47.

(Czy to dwie rzeczy różne?).

4. Na Narodzenie.

— Halicius S. Thronus Salomonis... Die sacro Nativitatis B. Gen. V. Mariae. Cracoviae, 1621.

— Lorkowicz Jan. Oratio in natalem diem Virg. Mariae. Cracoviae, 1630, k. 8.

487. Brzeżewski Samuel x. Kazanie w dzień narodzenia N. P. M. 1644.

488. Tenże. Zaciąg Dworzanów na Kurią Najjaśn. Królowej Nieba i Ziemie Maryej... W Krakowie, w druk. K. Schedla, 1645, w 4-ce, str. 46.

489. Kazanie na dzień Narodzenia Najśw. Maryi Panny. Kraków, dr. K. Schedla, 1645, w 4-ce, str. 40.

490. Łobżyński Jan Dyonizy x. Dies natalis abo Panegyryk kościelny o Narodzeniu Bogarodzicy Panny Maryej... Kraków, 1650, fol., str. 32.

491. Kłodziński August x.

Discorsi per la novenna e solennita del giorno dell'augustiss.ª nativitá della grand Madre di Dio. Venetia, 1678, w 12-ce.

492. Dziewulski Marceli x. Owoc cnoty dobrych rodziców pociecha Najświętsza Marya P., przy dokończeniu solennej oktawy narodzenia swego ogłoszona. W Krakowie, dr. J. Cezarego, 1717, fol., k. 12.

493. Józefowicz Jan Tomasz x. Adoracya Jezusa i Maryej w dzień narodzenia onej. We Lwowie, w druk. Św. Trójcy, 1724, fol.

494. Humański Jan Alojzy. Infantka Nieba, Boga matka, w dzień jej narodzenia kazaniem powitana... W Warszawie, 1729, fol., k. 10.

495. Naramowski A. x. Kazanie na dzień narodzenia N. Maryi Panny. Warszawa, Pijar., 1733.

— Brzeziński Pafnucy x. Zaszczyt wszystkich wieków w narodzonej Maryi... B. w. m. d. (Kraków), 1783, str. 10, 147.

496. Piasecki Jakób ks. Kazanie na uroczystość Matki Boskiej Narodz.: o wychowaniu dzieci.
(Zob. „Pamiętnik rel.-mor.," 1834, t. V, str. 207 n.).

497. Pressfreund Karol ks. Kazanie na poświęcenie nowego kościoła w Piekarach Niemieckich, w dzień Narodzenia Najśw. Maryi Panny, r. 1846. Wrocław, rok 1846, w 8-ce.

498. Olszewski A. Z. M. x. Kazanie na uroczystość Narodzenia N. M. Panny przypadłą w dzień rekoncyliacyi kośc. XX. Trynitarzy w Warszawie na Solcu, po półrocznem jego odnowieniu, na summie dnia 3 Września 1858 roku, przez... Warszawa, 1858, w 8-ce, str. 16.

499. Leja Andrzej ks. Kazanie w dzień Narodzenia Najśw. Panny Maryi na dniu 8 Września 1879 r. miane w kościele św. Floryana na Kleparzu w Krakowie podczas jubileuszu pięćdziesiątletniego kapłaństwa ks. Józefa Wilczka. Tarnów, 1879, w 8-ce, str. 92.

500. Słotwiński Stan. x. Kazanie na uroczystość narodzenia Najśw. Panny Maryi, wygłoszone d. 8 września 1901 roku w kościele Bożego Ciała w Krakowie przez... opata infułata ks. ks. Kanoników Reg. Lat. Kraków, 1901, w 8-ce, str. 15.

5. Na Nawiedzenie.

501. Wojsznarowicz Kazimierz Jan x. Kazanie albo Peregrinacya w Górę, na Reformę obyczajów Dworskich, Przeczystej Panny Maryej w dzień Święta Nawie-

dzenia jej w dom Elżbiety. Kraków, 1647, w 4-ce, k. 9.

502. Promnicki Thomas. Inaccessa Sanctissimae Virginis Montana ad solennem eiusdem Elisabetham visitantis festivitatem demonstrata. Cracoviae, 1667, fol., str. 13.

503. Magnuszewski Aleksy od N. P. Maryi. Kazanie na uroczystość oczyszczenia N. M. Panny, ded. Ludwik Orgeval. Warszawa, w dr. Pijar., 1694, fol.

504. Procesya bez przestanku... przy dorocznej uroczystości Nawiedzenia Elżbiety św... w kościele lwowskim... 1729, w 4-ce.

505. Kijewski Tomasz x. Koncert kaznodziejski w Domu Palestyńskim Zacharyaszowym przy Solennym Elżbiety S. Narodzeniu od Boga Rodzicy Maryi zkoncypowany. W Lwowie, dr. S. I., 1730, fol., k. 14 nl.

506. Tenże. Kazanie o Nawiedzeniu N. M. Panny. W Łucku, 1730.
(Zdaje się, że to samo, co nr. poprzedzający).

507. Kiełczewski Stanisław x. Posiłek cudowny w Karmelu N. Marya P. w niedzielę między solenną oktawą Jej Nawiedzenia 1738 remonstrowany. B. w. m, 1738, fol., k. 14 nl.

508. Jasieński Sylwester x. Prędkie szczęście choć pod górę. Kazanie w dzień Nawidzenia P. M. 1741, w Kaliszu, w dr. S. I., fol., k. 10.

509. Głotkowski Patrycy. Góra zbawiennej fortuny na dziewięciuch górach Chełmińskich, kazaniem w dzień Nawiedzenia N. Panny Maryi adumbrowana... W Poznaniu, 1749, fol., k. 13.

510. Lewicki Gym. Kazanie na Nawiedzenie N. M. P. w Morachwie w dobrach Joach. Potockiego. Poczajów, Bazyl., 1772.

511. Dramieński Józef. Kazanie w dzień nawiedzenia M. P. w kościele przemyskim. Lwów, 1777.

512. Chel M. K. x. Kazanie na nawiedzenie N. Panny w kościele w Nowem Mieście. Warszawa, druk. Wolna, 1791.

513. Kazanie w dzień uroczystości Nawiedzenia Maryi Panny. B. r. i m. d. (w. XVII—XVIII).

6. Na Oczyszczenie.

— Jakliński J. A. Cygnus S. V. Maria annua suae purificationis die demonstrata. Cracoviae, 1718.

514. Szulc Antoni x. Światło sławne... przy uroczystości N. P. Maryi Gromnicznej kazaniem deklarowane. Kraków, 1676, w 4-ce, k. 11.

515. Chocizsewski Stani-

sław x. Gwałt niebu i Bogu uczyniony albo kazanie w dzień N. P. Gromnicznej... Cracoviae, 1692, w 4-ce, k. 10 nl.

516. Ożarowski Stephanus Martianus. Foedus pacis arcanum, bonum Omen Christianitati ferens, Virgo Deipara, recurrente annua eius purificationis die oratione celebratum. Cracoviae, 1696, fol., str. 12.

517. Bzonowski Dominik x. Umbra najjaśniejszych splendorów świata oraz pochodnia w umbrach najjaśniejsza N. Panna Marya w dzień gromnicznego święta... pokazana. 1722, fol., k. 29.

518. Kazanie na uroczystość Oczyszczenia Najśw. Maryi Panny.
(Zob. „Pamiętnik rel.-mor.," 1843, t. IV, str. 182 n.).

519. Kazanie na uroczystość Oczyszczenia Najśw. Panny Maryi, miane w kościele metropolitalnym świętego Jana w Warszawie.
(Zob. „Pamiętnik rel.-mor.," 1847, t. XII, str. 160 n.).

520. Antoniewicz Bołoz Karol. Kazania na święto Najśw. P. Maryi Gromnicznej o śmierci. Poznań, 1849, str. 15.

521. Zranicki J. ks. Na uroczystość Matki Boskiej Gromnicznej przez...
(„Kazania i szkice księży Towarzystwa Jezusowego." Kraków, 1901, w 8-ce, t. V, str. 70—81).

7. Na Niepokalane Poczęcie.

522. Pawłowski D. Conceptus duo admirabiles. Concepta sine labe et concipiens verbum Maria per orationes panegyricas adumbrata. Cracoviae, 1671, w 12-ce, str. 161, 3.

523. Kłodziński August x. Discorsi della gloriosiss. gravidanza della gran Madre di Dio. Venetia, 1678, w 12-ce.

524. Szczaniecki Stefan x. Księga Żywota przy niezmazanym Poczęciu... Marya, z kazaniami na Niepokalane Jej Poczęcie... 1716, w Krakowie, w dr. Fr. Cezarego, fol.

525. Victoria ante Conflictum Triumphantis de originalibus hostis insidiis Mariae in annuae suae illibatae conceptionis recursu declamata. Varsaviae, Schol. Piar., 1718.

526. Toż. Tamże, 1719, fol., str. 16.

527. Bogucki a S. Josepho S. I. Festum innocentiae seu Marianae Conceptionis concionatorio cultu celebratum. Lublini, 1724, w 4-ce, str. 144, k. 11 i regestr.

528. Barszczewski Andrzej x. Koncept nad konceptami... Niepokalane Poczęcie Matki B... kazaniem przy konkluzyi solennej okta-

wy tegoż festu... pokazany. We Lwowie, w dr. św. Trójcy, 1736, fol.

529. Kazanie o Niepokalanem Poczęciu Przenajśw. Maryi P. w kościele Tomaszowskim, na Piasku. 1741, we Lwowie, w dr. P. Golczewsklego, fol., 5 ark.

530. Mikulski Stefan x. Konkluzya w dyskursie kaznodziejskim na honor niepokalanego N. P. Maryi poczęcia w katedrze Lwowskiej Rit. gr. lat. un. wydana. We Lwowie, 1748, fol., k. 23.

531. Kalitowicz Pankracy x. Przywilej Wszechmocności boskiej... albo kazanie na Uroczystość Niepokalanego Poczęcia Maryi Panny... 1752, w Warszawie, dr. Sch. Piar., fol., k. 2 nl., 9 k.

— Karwosiecki Piotr. Starożytna sława wszelkiej czci i poszanowania godna Najśw. Niepokalanie poczętej Maryi... kaznodziejską mową dowiedziona... 1762, w Lwowie, dr. J. Filipowicza, fol., k. 10.

532. Rydalski Sebastyan x. Kazanie w święto Niepokalanego Poczęcia... We Lwowie, w dr. św. Trójcy, 1768, w 8-ce, k. 20.

533. Karpowicz Michał. Kazania w kościele P.P. Kanoniczek w Marywilu, w dzień niepokalanego poczęcia N. M. P. Wilno, Pijar., 1775.

534. Będkowski Adam. Kazanie na Uroczystość Niepokalanego poczęcia. (Zob. tegoż: „Kazania," Kalisz, 1779).

535. Floryan Karmelita x. Kazanie na święto Niepokal. Poczęcia N. Maryi Panny... W Wilnie, 1780, w 8-ce.

536. Sokołowski Wojciech x. Kazanie w wigilią Niepokal. poczęcia N. M. P., ded. Winc. i Józ. Szembekom. Kraków, 1787.

537. Święcicki Feliks x. Kazanie w dzień Niepokal. Pocz. Maryi P. na Kalwaryi miane, w dzień imienin Jana Łąckiego. Kraków, Grebel, 1792.

538. Felicyan Flor. x. Kazanie na święto niepokal. poczęcia. Wilno. B. r. (w. XVII —XVIII).

539. Jarański Feliks. Kazanie na dzień Niepokalanego Poczęcia Najśw. Maryi Panny, miane w kościele Kollegiaty łowickiej. B. w. m., 1800, w 8-ce.

— Legowicz Józef x. Kazanie w uroczystość Niepokalanego Poczęcia N. M. P. W Wilnie, w dr. Dyecezyalnej, 1803, w 8-ce, str. 38.

540. Majewski Benedykt ks. Kazanie w dzień Niepokalanego Maryi Poczęcia, t. j. dnia 8 grud., o przyczynach upadku narodów i o sposobach zabezpieczenia ich sta-

łości, w kościele X.X. Bernardynów warszawsk., przez Prof. Teologii tegoż Zgromadzenia miane. Warszawa, 1806, w 8-ce.

541. Korotkiewicz Piotr. Kazanie na uroczystość Niepokalanego Poczęcia Najśw. Maryi Panny, miane w kościele parafialnym OO. Dominikanów w Czortkowie. Lwów, 1850, w 8-ce.

542. Nowakowski Jak. ks. Nauka miana w dzień uroczystości Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Panny Maryi Matki Bożej, w Krakowie, dnia 8 grudnia 1853 r. Lwów, 1854, w 8-ce, str. 52.

543. Tenże. Podarek dla dziewic, w którym zawiera się: Nauka miana w dzień Uroczystości Niepokalanego Poczęcia Najśw. Panny Maryi... w Krakowie, w kość. XX. OO. Bernardynów 8 grudnia 1853... Dla większego pożytku wiernych znacznie później pomnożona, z przydatkiem Nowenny na Uroczystość Niepok. Poczęcia N. Maryi P. Lwów, 1854, w 8-ce, str. 52.

544. Buliński ks. Kazanie w dzień Niepokalanego Poczęcia N. M. Panny, Bogarodzicy, miane w Warszawie dnia 8 grudnia 1855 r. przez... (Zob. „Pamiętnik rel.-mor.," 1856, t. XXX, str. 70 n.).

545. Ostrowicz L. ks. Kazanie na dzień Niepokalanego Poczęcia Najśw. Maryi Panny, z powodu otwarcia soboru w Rzymie powiedział w Usarzewie dnia 8 Grudn. 1869 r... Poznań, 1879, w 8-ce, str. 19.

546. Isakowicz Izaak Mik. ks. Dwa kazania powiedziane w uroczystość św. Stanisława Kostki w kościele OO. Jezuitów, oraz w święto Niepokalanego Poczęcia N. Panny Maryi w kaplicy zakonnic u Serca Jezus, przez... arcybiskupa lwowskiego obrz. orm. Lwów, 1883, w 8-ce, str. 30.

8. Na uroczystość Porcyunkuły.

547. Tomaszewski Aug. x. Kazanie na uroczystość zwaną Porcyunkuła czyli P. Maryi Anielskiej. 1795, w Wilnie, w druk. X.X. Bazylianów, w 8-ce, str. 50.

9. Na Pozdrowienie Anielskie.

548. Frydrychowicz Dominik. Sermones in salutationem Angelicam. B. w. r. i m. d. (w. XVII/XVIII).

10. Na N. Maryę Pannę Szkaplerzną.

— Przetocki J. x. Miłosierdzie N. P. Maryi... pokazane na kazaniu w uroczystości N. P. Maryi szkaplerskiej. Kraków, 1650.
(Zob. wyżej, nr. 125).

549. Sokołowski Bartłomiej x. Kazanie na uroczystość Najśw. Maryi Szkaplerskiej. W Krakowie, 1711, fol., k. 35.

550. Dziewulski Marcelli x. Sukienka to jest Szkaplerz Ś-ty, kazaniem reprezentowany. W Krakowie, w dr. J. Matyaszkiewicza, 1724, fol.

551. Reklewski Józef x. Pewna zasłona gniewu Boskiego... Szkaplerz N. Panny Maryi przez... reprezentowana, a potem W. J. Jerzemu Jarockiemu dedykowana. W Krakowie, 1737, fol., k. 11.

11. Na N. Maryę Pannę Różańcową.

552. Kulczycki Andrzej. Kazanie miane d. 9 października 1870 w Oktawę Najśw. Maryi Panny Różańcowej, w odbudowanym kośc. św. Trójcy W.W. O.O. Dominikanów pożarem 1850 roku 18 lipca zniszczonego, przez... Emeryta. Kraków, rok 1870, w 8-ce, str. 16.

12. Na święto Serca P. Maryi.

553. Jełowicki Aleksander ks. Kazanie na święto Serca P. Maryi. („Dodatek do kazań X. A. Jełowickiego." B. w. m. i r. Paryż, w Berlinie, 1872, od str. 681—712.

554. Tenże. Kazanie, miane w Tarnopolu, na święto Przeczystego Serca Błogosławionej Panny Maryi, dnia 25 sierpnia 1872. Tarnopol, 1872.

555. — Toż, wydanie drugie, tamże, 1873, w 32-ce, str. 39.

13. Na Wniebowzięcie N. M. P.

556. Brzeżewski Samuel x. Prawo z śmiercią... Kazanie o Wniebowzięciu Panny Najświętszej, ded. Stan. Warszyckiemu... Kraków, druk. K. Schedla, r. 1640, w 4-ce, str. 4, 20.

— Bęklewski Andrzej x. Tryumph. Najjaśn. Królowej nieba i ziemi przenajświętszej Panny Maryi z Nazaret, Matki Boga nieogarnionego w dzień chwalebnego Wniebowzięcia... wyprawiony 1642. W Lublinie, 1642, w 4-ce.

— Starowolski S. Oratio de assumptione B. v. M. Cracoviae, 1638.

557. Kłodziński August x. Discorsi del giorno della trionfall assuntione della gran Madre di Dio. 1676, w 12-ce.

558. Waleryan od św. Hieronima x. Pokój bez pokojów przy solennym Ingresie do Niebieskich Pokojów Nieba i Ziemi Monarchini... na ambonie wysławionej. Kraków, 1704, fol., k. 13.

559. Pluciński Franciszek Hieronim. Kazanie na Wniebowzięcie N. P. Maryi... powiedziane. Kraków, 1717, fol., k. 9.

560. Szamowski Daniel. Pożegnanie odchodzącej do nieba M. Boskiej, Janowi Sołłohubowi ofiarow. Warszawa, Sch. Piar., 1718.

561. Sobański Izydor x. Raj nowy Najśw. Marya przez Zofię z Pociejów Wężykową założony. Częstochowa, 1719.

562. Tenże. Toż, 1720, w 4-ce.

563. Nogawski Józef Michał. Przenajdroższa i Przenajświętsza Matka Marya przy Wniebowzięciu swoim ukoronowana, w kościele Iłżeckim pochwalona. Sandomierz, 1721, fol., k. 6.

564. Bujdecki Floryan x. Łaska z Nieba zstępująca przy Niebowzięciu P. Maryi, kazanie. W Krakowie, w dr. J. Matyaszkiewicza, 1724, fol., k. 8.

565. Barszczewski Andrzej x. Kazanie przy konkluzyej oktawy solennej Wniebowzięcia M. Boskiej. W kościele archikatedr. metropol. lwowskim miane... 1725, 22 sierpnia. We Lwowie, w dr. Św. Trójcy, fol., k. 11.

566. Ingres Nieba i ziemi Królowej Matki Boskiej Maryi Panny w doroczną Wniebowzięcia uroczystość ogłoszone. Ded. M. ze Złotnickich Małachowskiej. Kraków, 1730, fol., k. 12.

567. Serjewicz Adryan x. Szczęśliwy ingres... do górnej Empireaty Nieba i Ziemi Królowej. We Lwowie, w druk. S. I., 1737, fol., k. 9.

568. Wysocki Samuel od S. Floryana. Kazanie w dzień Wniebowzięcia Maryi, ded. Wal. Łuszczewskiemu. Warszawa, Pijar., 1753.

569. Podział dwojakiej chwały czyli kazanie na honor Matki Boskiej w archikatedrze lwowskiej. Lwów, 1754. (Kazanie na Wniebowzięcie).

570. Sierakowski W. Kazanie w dzień Wniebowzięcia N. M. P. w kościele farnym buczackim miane, za rozkazaniem Mik. Potockiego podane do druku. Poczajów, Bazyl., 1764.

571. Nereziusz Jan Hieron. x. Kazanie na uroczystość przenosin do nieba Maryi P. w kościele Zdzięcielskim. Lwów, Filipowski, 1765.

572. Tenże. Kazanie w dzień Wniebowzięcia. Wilno, dr. XX. Bazyl., 1777.

573. Filipowicz Ignacy x. Kazanie na Uroczystość Wniebowzięcia N. Maryi Panny... Lwów, w dr. K. Szlichtyna, 1781, w 4-ce, ark. 4.

574. Leopold X. od św. Awertama. Kazania w dzień uroczystości Wniebowz. P. Maryi, w obecności Stef. Lewińskiego. Poczajów, 1793.

575. Kazanie na uroczystość Wniebowzięcia Panny Maryi. (Zob. „Pamiętnik rel.-mor.,“ 1844, t. VII, str. 385 n.).

14. Na Zaślubiny N. Maryi P.

576. Konarski Wacław x. Zaślubiny Józefa Św. z N. M. P. kazaniem ogłoszone. W Poznaniu, w dr. S. I., 1742, fol.

577. Jakliński Antonin x. Klejnot N. Marya zaślubiona Józefowi Św. Kazanie. W Krakowie, w dr. M. A. Dyaszewskiego, 1751, fol.

15. Na Zaśnięcie N. Maryi P.

578. Baranowicz Łazarz. Słowo na uspienije preświatoj Bohorodicy, jeho miłosti hospodina otca... archiepisk. etc. sostawlennoje r. 1680, w 4-ce, k. 9 nl.

579. Skorodyński Mikołaj x. Kazanie na urocz. zaśnienia N. Maryi P. w cerkwi parochialnej Lwowskiej miane. B. w. m. (Lwów), 1785.

16. Na Zwiastowanie.

580. Świrski Mikołaj. Kazanie na Zwiastowanie P. N. w Krasnym Stawie. Przydana glaturatoria do Stan. Potockiego, wojew. kijowsk. Zamość. Jastrzębski, 1654.

581. Żochowski Cypryan x. Legacya niebieska w dzień Zwiastowania P. Maryi przy prymicyach Franc. Elerta, ded. Hilar. Połubińskiemu. Warszawa, 1670.

— Kłodziński August x. Discorsi del giorno della solenissima annunciatione della gran Madre di Dio. Venetia, 1678, w 12-ce.

582. Dziewulski Marceli. Dobre słowo, które Najśw. Marya dała, dedyk. Jerz. i Magdal. Lubomirskim. Kraków, Fr. Cezary, 1720.

583. Tenże. Kazanie przy uroczystości Zwiastowania N. M. Panny. Kraków, Cezary, 1721.

584. Konkluzya bez dokończenia, powitanie bez pożegnania, exhortacye ku Matce Bożej... przy dorocznej uroczystości Zwiastowania... ded. Ledochowskiemu. Lwów, S. J., 1729, w 4-ce.

585. Mrowiński Wacław x. Reassumpcya tryb. koron. w dzień Zwiastowania N. P. Maryi na kazaniu uczczona. 1777.

586. Kazanie na uroczystość Zwiastowania Najśw. Maryi Panny o zacności stanu panieńskiego. (Zob. „Pamiętnik rel.-mor.," 1843, t. IV, str. 270 n.).

587. Św. Jan Chryzostom. Mowa na uroczystość Zwiastowania Najświętszej Maryi Panny. Przekład z greckiego ks. Anzelma Załęskiego. (Zob. „Pamiętnik rel.-mor.," 1845, t. VIII, str. 343 n.).

588. Antoniewicz Bołoz Karol. Mowa religijna miana w kościele XX. Jezuitów we Lwowie dnia 25 marca 1848 w dzień uroczyst. Zwia-

stowania Najśw. M. Panny. Lwów, 1848, w 8-ce, str. 12.

589. Tenże. Toż, przedrukowane w „Gazecie Kościelnej“ 1848(?), nr. 1.

590. Kuzawiński Jan ks. Nauka na niedzielę 14 po świętach w kościele parafialnym międzyrzeckim w r. 1858 i kazanie na zaprowadzenie wstrzemięźliwości w uroczystość Najśw. Maryi Panny dnia 25 Marca 1859 r. Warszawa, 1880, w 8-ce, str. 15.

G) Inne.

591. Nieszporkowic Ambrosius. Salve Maria. Vratislaviae, Godefr. Grunder, 1664.

592. Węgrzynowicz Ant. x. Syllabus Marianus in titulos B. V. Mariae, Leopoli, Trynit., 1717.

593. Sapecki Cypryan x. Oracya kaznodziejska na przywitanie N. M. Panny... W Krakowie, w dr. Fr. Cezarego, 1718, fol.

594. B. a S. A. P. Victoria triumphalis Mariae... Varsaviae, typis Scholarum Piar., 1719, fol.

595. Bzonowski D. X. Niebo z pochodnią Marya, kazanie ded. Czapskiemu. 1720.

596. Dziewulski Marceli. Dobry znak, w którym słońce weszło Najśw. Marya P. kazaniem ogłoszona, ded. Annie Konst. Małachowskiej. Krak., Fr. Cezary, 1721.

597. Włocki Jan od św. Józefa x. Łaskawa od tronu deklaracya, że Marya Boga matka pokazuje prognostyk, Ludw. Bielińskiej doniesiona. Warszawa, Pijar., 1723.

598. Szeptycki Stanislaus. Oratio de B. Virg. Maria. Romae, Ansillion. 1732.

599. Nerezyusz Hieronim x. Kazanie w dniu N. M. Panny. Poczajów, 1764.

600. Chodykiewicz Klemens. x. Kazanie o serdecznem politowaniu Bogarodzicy ded. Samuel. Głowińskiemu. Lwów, 1765.

601. Domański Wojciech x. Prawo koronne Maryi. Kazanie. W Krakowie, w dr. Sem. Bisk. Ak., 1766, w 4-ce.

602. Piotrowicz J. Kazanie w dzień N. M. Panny. 1781.

603. Suszycki Tomasz. Kazanie na doroczność N. Maryi Panny. Berdyczów, 1787.

604. Krygier I. A. Kazanie w d. N. Maryi Panny. Łowicz, dr. Arcyb., 1788.

605. Złotnicki Ioach. Kazanie w dzień najśw. Maryi P. w Zamościu za przełożeństwa A. Romanowskiego. 1792.

606. Kazanie o Matce Boskiej na konkluzyą całotygodniowego nabożeństwa. B. w. r. i m. d. (w. XVII/XVIII), fol., $5^1/_2$ ark.

607. Jełowicki Aleksander ks. Królowa Korony polskiej. Ka-

zanie na dwóchsetną rocznicę ślubu Jana Kazimierza, miane w Paryżu, w kościele Wniebowzięcia, d. 1 kwietnia 1856. Paryż 1856, w 16-ce, str. 36.

608. Pelczar J. ks. dr. prof. Kazanie na święto N. P. Maryi, królowej korony polskiej, wypowiedział w setną rocznicę ogłoszenia konstytucyi 3-go maja. Kraków, 1891, w 8-ce, str. 14 i 2 nl.

VIII.

Kongregacye czyli Sodalicye N. Maryi P.

609. Piarum et Christ Institutionum libri III in usum sodalitatis b. Mariae virginis primum conscripti. Posnaniae, Wolrab., 1583, w 8-ce, str. 402, k. 3 nl.

— Goppelzrieder Andr. Vita D. Mariae Virginis Deique Genitricis. In gratiam Congregationis D. Virg. Annuntiatae edito. Ingolstadii, off. W. Ederi, 1592.

610. Leges et officia scholae marianae in schola Dantiscana. Dantisci, 1592.

611. Parthenicae Sodalitatis in Academia Vilnensi S. I. Threni in Exequiis Nob. Cl. Adolescentis Lazari Philonis Kmitae. Vilnae, off. S. I., 1595, k. 24 nl.

612. Leges et statuta congregationum B. Virginis... Cracoviae, Andr. Petric., 1598.

613. Leges et statuta Congregationum B. Virginis, quae in Coll. Soc. I. institutae atque a Sede approbatae... sunt. Calissii, 1604.

— Argentus Ioannes S. J. Septem Excellentiae Beatissimae Virginis... in gratiam Sodalitatis B. V. Annunciatae i Academia Vilnensi S. J. Vilnae, 1614, w 4-ce, 4 ark.

614. Leges et statuta congregationum B. Virginis, quae in Coll. Soc. Iesu institutae... sunt. Vilnae, typ. Ac., 1621.
(Zob. wyżej, p. r. 1604, nr. 612).

615. Fenicki (Phoenicius) St. Fr. Pętko Maryi abo sposób oddawania się. Lublin, Konrad, 1632.

616. Tenże. Mariae Mancipium, ded. Joan. Nicol. Daniłowicz. Lublini, Conradus, 1632.

617. Bokiej Jozafat. Skarbiec bractwa Przeczystej Panny Maryi Bogarodzicy albo krótkie opisanie duchownego bractwa i wielkich pożytków jego. Wtóry już raz odnowione... 1636, w 4-ce, k. 15 nlb.
(Właściwie „Bractwa“).

618. Acta congregationis intermediae Gidlensis. Cracoviae, Petric., 1637.

619. Kozłowski Paweł x. Snopek nabożeństwa kongregacyi N. P. Maryi. Warszawa, 1643.
(Zob. wyżej nr. 20).

620. Kozłowski P. x. Fasciculus observationum Congreg. Virg. Mariae. Varsaviae, 1645.
621. Tenże. Toż, tamże, 1647.
622. Cursus Marianus id est Exercitia Pietatis erga Deum et Deiparam Sodalitate B. Mariae V. s. t. assumptae Nissae in Coll. Patrum S. I. erecta. Nissae, impr. I. Schubark, 1654, w 16-ce, k. 31 nl., str. 274.
623. Diurnum quotidianae virtutis e variis Jesu et Mariae sodalium exemplis concinnatum. Pragae, 1659, w 12, k. 6 nl., str. 25. (Ded. Mich. Thom. Koributh Wiśniowiecki).
624. Gorczyński Mathias. Promota persona Deus-Homo in celebri Academia Mariana factus et in Congregatione Virginis Annuntiatae denuntiatus. Posnaniae, off. Vidnae A. Reguli, 1661, w 4-ce, k. 6.
625. Fasciculus congregationis B. Mariae Virginis sub tit. Immaculatae eiusdem Conceptionis... Varsaviae, Ed. tertia, G. Forsteri, 1662, w 12-ce, str. 445, k. 4.
626. Kozłowski P. x. Fasciculus observationum congregationis B. Mariae Virg. Ed. 6. Cracoviae, Förster, 1662.
627. Kwiatkowski A. x. Tyrocinium Marianum. Cracoviae, Schedel., 1669.
628. Morawski Ioannes S. I. Palaestra Pietatis... Athletis Marianis in Sodalitate immaculate conceptae Virginis Deiparae ad Collegium Posnaniense S. I. Posnaniae, 1669, w 12-ce.
629. Cezary Franciszek. Skarb Karmelitański w klejnoty łask i przywilejów nadanych bogaty. W Krakowie, dr. Fr. Cezarego, 1676, w 8-ce, k. 3, str. 66.
(Obok Bractwa Szkaplerza N. P. M. ma traktować także o innych bractwach i kongregacyach).
630. Dies sodalis Mariani ab Aurora in Hesperum... decurri solitus. Calisiae, S. I., 1676, w 16-ce.
631. Leges et Statua congregationum B. Virg., quae in Colleg. S. Iesu institutae... sunt. Vilnae, typ. Ac., 1679, w 12-ce.
(Zob. wyżej, p. r. 1604, 1621, nry: 613, 614).
632. Morawski Joan. S. I. Palaestra Pietatis... Athletis Marianis... Cracoviae, 1683, w 12-ce.
(Zob. wyżej, p. r. 1669, nr. 628).
633. Tenże. Calissii, 1685, w 12-ce, str. 186.
— Summaryusz cudów i łask... N. P. M. Studentskiej w kongregacyi grodzieńskiej studentów p. t. Annunciationis... W Wilnie, 1686.
634. Morawski Ioan. S. I. Palaestra Pietatis... Athletis Marianis... Posnaniae, 1690, w 12-ce, str. 154.

(Zob. wyżej, p. r. 1669, 1683, 1685, nry: 628, 632—33).

635. Dies sodalis Mariani, 1694, w 8-ce.
(Zob. wyżej, p. r. 1676, nr. 630).

636. Fasciculus congregationis S. Mariae Virginis, recenter auctus sub tit. immaculatae eiusdem conceptionis... Varsoviae, 1688, w 12-ce.
(Zob. wyżej, p. r. 1662, nr. 625).

637. Brictius Ioannes S. I. Filii Mariae eorumque obligatio in gratiam eorum, qui se Beatissimae Virgini in aliqua eius sodalitate dicarunt... Vilnae, typ. Ac. S. I., 1697, w 8-ce.

— Officium B. V. M. Marianis sodalibus... 1697, 1698.

638. Dies sodalis Mariani. Leopoli S. I. 1704.
(Zob. wyżej, p. r. 1676, 1696, nry: 630, 635.

639. Ustawy, Przywileje i Nabożeństwa Kongregacyej na cześć... Naświętszej Maryej... 1705, w Wilnie, Akad. S. I., w 12-ce.

640. Acies ordinata Regio-Marianae Militiae Ill. D. Stan. Dönhoff... 1716, fol., 6 ark.

641. Instructiones Tyronibus pro Sodalicio B. V. Mariae certantibus. Calissii, 1717, w 12-ce.

642. Drużbicki Antoni Kasper S. J. Paradoxa verbi incarnati... pio usui et honori Dom. Sodalium Congregationis sub tit. Beat. Virg. Mariae in S. J. Collegio Wratisl. Vratislaviae, 1718, w 12ce, str. 99 i 200.

643. Kongregacya albo konfraternia M. P. Częstochowskiej przez Kaz. Łubieńskiego wprowadzona. Częstochowa, OO. Paulini, 1718.

644. Comitia siderum ex tribus ordinibus, in Mariano regno, in quibus Ian Wiszniowiecki in caput Marianae republ. electus. Varsaviae, S. I. 1720.

645. Wiśniowiecki Michael. Sancita siderum nunquam violanda votis Regio-Marianae Sodalit. Colleg. Vars. S. I. 1720.

646. Dies parthenius Sive quotidiana pietatis exercitia, per totius anni decursum a Marianis cultoribus, saluberrime obeundi... editus. Lublini, typ. S. J., 1723, w 12-ce, k. 10, str. 148.

647. Lilietum Marianum in viridario pietatis academicae sub titulo Immaculatae Conceptionis B. V. Mariae pro omnibus Acad. cracov. Doctoribus, magistris plantatum. Cracoviae, typis Acad., 1723, w 12-ce, str. 527 i 10 k.

648. Appendix de indulgentiis Sodalibus B. M. Virginis Annunciatae ad Collegium Romanum Soc. Iesu concessis...
(Zob. Ługowskiego: Via ad salutem... Lublini, 1724).

649. Instructiones tyroni-

bus pro Sodalitio B. Virg. Mariae. Lublini, S. I. 1725.
(Zob. wyżej, p. r. 1717, nr. 641).

650. Dies Sodalis Mariani. Poznań, S. I. 1728.
(Zob. wyżej. p. r. 1676, 1696, 1704, nry: 630, 635, 638.

651. Grosez Jan Szczepan. Dziennik świętych albo rozmyślania na każdy dzień roku... szlachetnej kongregacyi Lwowskiej p. t. Nawiedzenie N. P. ofiarowane. We Lwowie, dr. bracka S. Tr., 1730, w 8-ce, t. I, str. 459, t. II, str. 377.

652. Informacya o bractwie N. Maryi P. posiłkującej w Lublinie. 1731. B. w. m. d., w 8-ce, k. 4.
(Właściwie „Bractwa").

653. Dies parthenius itd. Sandomiriae, typ. S. J., 1737, str. 165, k. 9 nl.
(Zob. wyżej, p. r. 1723, nr. 646).

654. Sobieszczański Al. Droga do wszelkiego dobra introdukcyą kongregacyi Maryi. Lublin, 1739.

654. Annus Marianus sive exempla brevia et gestis et vitis adolescentum sodalium in singulos anni dies digesta, studiosae iuventuti proposita. Sandomiriae... 1740, reimpressa. W 16-ce, k. 4, str. 267.

656. Compendium historiae congregationis nobilium sub titulo Assumptionis B. V. Mariae et S. Barbarae per. Nic. Zebrzydowski fundatae. Cracoviae, Univ., 1744.

657. Droga bezpieczna... nabożeństwo do S. Barbary... kwitnące w Kongregacyi szlacheckiej pod tytułem Wniebowzięcia N. Panny Maryi... w Krakowie... W Krakowie, w druk. M. J. Dyaszewskiego. 1745, w 8-ce.

— Drużbacki Michał. Maternitas Dei Jmmac. Concep. Mariae Invictum Argumentum oratione festo tutelari Maioris Congregationis in scholis Leopoliensibus S. I. dicta et per eiusdem Congr. Praefectum propositum. Leopoli, typ. S. I. 1745, w 8-ce, k. 10.

658. Grajewski Ant. Clarissimum principium vitae Marianae ad festivam immac. Conceptionis lucem oratione demonstratum per... Congregationis Minor. praefectum. 1749, w 8-ce, k. 12 nl.

659. Dei cultoribus ac Deiparae Sodalibus Strena (circa 1750).

660. Instructiones Tyronibus pro Sodalicio B. V. Mariae certantibus ad ediscendum propositae, Sandomiriae, typ. S. I., 1756, w 12-ce, str. 24.
(Zob. wyżej, p. r. 1717, 1725, nry: 641, 649).

661. Tyrocinium Marianum, ded. Mich. Drohojowssi. Premysliae, S. I., 1767.
(Zob. wyżej, p. r. 1669, nr. 627).

662. Instructio pro sodalibus B. Virginis Mariae. Leopoli, 1768.

663. Instauratio Roberti Romanowski, filii Colonelli, in coetus Mariani moderatorum a musis Nesvicensibus. B. w. m. 1772.

664. Tarcza przeciwko strzałom gniewu Bożego albo Kongregacya N. Panny Łaskawej... w kościele Warszawskim Sch. Piar. W Warszawie, 1775, w dr. Schol. P., w 8-ce, str. 184, 6.

665. Instructiones tyronibus pro sodalitio B. V. M. certantibus ad discendum propositae. Berdiczoviae, Fortalitium, 1785.

666. Leges et statuta congregationum B. V. Mariae. Polociae, S. I., 1794, w 12-ce.
(Zob. wyżej, p. r. 1604, 1621, 1679, nry: 613—614, 631).

667. Formula Sodalitatis. fol., wierszy 15. B. w. r. i m. d. (w. XVII/XVIII).
(Formularz przyjęcia do Sodalicyi maryańskiej).

668. Kozłowski Paweł x. Fasciculus observationum et indulgentiarum congreg. B. V. Mariae. B. w. r. i m. d. (w. XVII/XVIII).
(Zob. wyżej, p. r. 1645, 1647, 1662, nry: 620—21, 626).

669. Modus praeficiendi sive ordinandi militem immac. Virginis. S. I. B. w. r. i m. d. (w. XVII/XVIII).

670. Radziwiłł Bog. Consilium de equestri ordine, immaculatae Concept. B. Virg. B. w. r. i m. d. (w. XVII/XVIII).

671. Instructiones Tyronibus pro sodalitio Beatissimae Virginis Mariae certantibus, ad ediscendum propositae. In typografia Poczajoviensi O. S. B. M. Anno 1811, w 12-ce.
(Zob. wyżej p. r. 1785, nr. 665).

672. Pieśń nowo-obranemu studentskiej sodalisów N. M. P. kongregacyi prefektowi Jego M. Panu Donatowi Żebrowskiemu... Na uroczystym prefektury ogłoszeniu z muzyką grana r. 1812 d. 28-go Stycznia w Połocku, w 4-ce, k. nl. 4.

673. Kaczkowski Zygmunt. Sodalis Marianus, powieść historyczna, ze starych ksiąg i papierów spisana przez... Tomów V. Warszawa... 1859, w 12-ce; Tom I. str. 264; Tom II. str. 222; Tom III. str. 334; Tom IV. str. 238; Tom V. str. 257.

674. Odpusty udzielone Braciom Sodalisów Niepokalanego Poczęcia Najśw. Maryi Panny i objaśnienie takowych. Warszawa... 1864, w 8-ce, str. 54.

675. Załęski Stanisław x. S. I. Trzechsetletni jubileusz Kongregacyi Sodalisów Maryji.
(Zob. „Przegląd Powszechny", Kraków, 1884—85).

676. Tenże. O sodalisach Maryi. Kraków, 1886, w 16-ce, str. 15.

677. Memoriale sodalitatis sub titulo B. V. Mariae Immaculatae, in convictu Chyroviensi S. I. existentis 1889—1890. Starawiesiae... w 32-ce, str. 15 i 2 nl., z rycinami w texcie.

678. Treść ustaw Kongregacyi N. Maryi P. dla młodzieży uniwersyteckiej w Krakowie, z dołączeniem modlitw wspólnych. Kraków... 1891, w 16-ce, str. 24.

679. Memoriale Sodalitatis sub titulo b. V. Mariae Immaculatae in convictu Chyroviensi S. I. existentis 1891/92. Kraków... 1892, w 16-ce, str. nl. 4.
(Zob. wyżej, p. r. 1889—90, nr. 677).

680. Ustawa Stowarzyszenia Maryańskiego świeckich kapłanów. Kraków... 1892, w 32-ce, str. 112.

681. Kongregacya Matki boskiej gromnicznej, dla młodzieży uniwersyteckiej założona w Krakowie przy kolegium Tow. Jez. dnia 11 lutego 1891 r. Kraków... 1895, w 4-ce, str. 38 i 1 nl.

682. Bractwo Sodalisów niepokalanego poczęcia Najśw. Maryi Panny w Sandomierzu. Warszawa, b. w. r., fol., k. 1.

683. Odpusty udzielone bractwu sodalisów niep. pocz. N. M. P. i objaśnienia takowych. Warszawa... w 16-ce, str. 54.
(Zob. wyżej p. r. 1864, nr. 674.

684. Sodalis i żołnierz Ernest W. książe Windisch-Grätz, wspomnienie pośmiertne, z niemieckiego Kraków... 1901, w 8-ce, str. 22, z portretem.

685. Tarnowski Władysław. Czem jest dziś Sodalicya maryańska akademicka. Kraków, 1901, w 16-ce, str. 16.

686. Ustawy kongregacyi Oczyszczenia Najświętszej Maryi Panny dla nauczycielek, zawiązanej w Krakowie d. 1 lutego 1898 r. Kraków... 1901, w 8-ce, str. 64.

IX.

Koronki do N. Maryi P.

687. Koronka błog. P. Maryi. Kraków, Łazarz, 1593.

688. Toż, tamże w Druk. Andrz. Piotrkowczyka, 1603.

689. Toż, w Druk. Łazarzowej, R. P. 1603, w 8-ce, str. 54.

690. Toż, tamże (wydanie inne).

691. Corona Beatae et Immaculatae Virginis Mariae. Cracoviae, Petricovius, 1604, w 12-ce, k. 30 nl.

692. Koronki trzy N. P. M. Kraków, 1609.

693. Koronka N. P. Maryej. Kraków, Sybeneycher, 1611.

694. Koronka błogosł. Panny Mariej (dwa odbicia). Kraków, Piotrkowczyk, 1612.

695. Postękalski Maryan. Siedm Koronek Błogosławionej Panny to jest Siedm Medytacyi przed ołtarzami

na Kalwaryi Zebrzydowskiej. W Krakowie, 1613, w 12-ce.

696. Koronka błogosławionej P. Maryej. Kraków, Łazarz, 1617.

697. Koronka P. Maryej. Kraków, 1619.

698. Postękalski Maryan x. Siedm koronek Bł. Panny. Kraków, 1623, w 12-ce.
(Zob. wyżej, p. r. 1613, nr. 695).

699. Corona Beatae et Immac. V. Mariae, Leopoli, typ. S. Trinit., 1626, w 12-ce, str. 244.

— Corona Beatae et Immac. Virginis Mariae... accessere Officium de Immaculata Conceptione... et litaniae pro felici morte. Cracoviae, offic. A. Petricovii, 1631, w 16-ce, str. 310.

700. Koronka błogosławionej P. Maryej. Kraków, 1634.

— Gawath Iacobus. Rosocoronetum Marianum... coronas complectens. Cracoviae, 1642.

701. Corona Beatae et Immac. V. Mariae. Cracoviae, typ. Acad., 1691.
(Zob. wyżej, p. r. 1604 1631, nry: 691, i po nr. 699).

— Officium codzienne Panny Mariej, w którym zamykają się Godzinki, Koronka Szkaplerza B. w. m., 1696.

702. Bachin Leonard S. I. Corona Mariana complectens XII viridarii parthenii lilia. Monachii, 1716 lub 1745. (13 ryc.).

703. Corona divini amoris aurea, super caput beatae Virginis semper Mariae... seraphicis a cultoribus celebranda, Cracoviae, typ. Iac. Matyaszkiewicz, 1726, w 12-ce, str. 215.

— Korsak Jan S. I. Korona nie już ze dwunastu gwiazd świętnych, ale ze dni świętych, honorowi Matki Boskiej dedykowanych złożona, albo historye, refleksye i przysługi na różne festa Maryi Panny służące. W Wilnie, 1759, w 8-ce.

704. Koronka o N. Maryi Panny (na Piasku). Kraków, 1768.

705. Corona stellarum duodecim reginae Poloniae Mariae tributaria. Fol., b. w. r. i m. d. (w. XVII?, XVIII?).

706. Koronka Panny Maryej z Litaniami... dla ludzi nabożnych spisana. B. w. m. i r. (w XVII/XVIII).

707. Koronka albo Nabożeństwo do Matki Boskiej, z przydatkiem różnych pieśni i przygotowaniem się do spowiedzi sakramentalnej i Komunii. We Lwowie, 1805, str. 71.

708. Koronka o N. Maryi P. skaplerznej, w niedzielę i święto śpiewana w kościele parafialnym w Kościelnej wsi, a teraz powtórnie do druku podana. Warszawa... 1832, w 16-ce, str. 24.

709. Koronki o niepokalanem poczęciu najśw. Maryi Panny z dodatkiem niektórych pieśni nabożnych przedrukowane. Rzeszów, 1847, w 8-ce, str. 72 i 2.

710. Koronka siedmiu radości N. P. Maryi, którą kto odprawi, dostąpi odpustu zupełnego i t. d. Rzeszów... 1849, w 16-ce, str. 36.

711. Koronka o Niepokalanem Poczęciu Najśw. Panny Maryi. Lwów, 1854, w 8-ce.

712. Koronka do Najświętszej Maryi Panny. Nowa, poprawna edycya. Lwów, 1854, w 8-ce, str. 72.

713. Koronka o Niepokalanem Poczęciu N. P. Maryi dla Bractwa u OO. Bernardynów w Tarnowie. Tarnów, B. w. r. (1858), w 12-ce, str. 24.

714. Koronka na cześć Niepokalanego Poczęcia Najśw. Maryi Panny Bogarodzicy i Pani naszej najłaskawszej. (Przekład z włoskiego). Warszawa, (1860), w 8-ce, str. 16.

715. Sposób odmawiania Koroneczki o niepokalanem Poczęciu najświętszej Maryi Panny. Kraków, 1862, w 32-ce, str. 4.

716. Koronka loretańska i Niepokalanego Poczęcia N. Maryi Panny, wraz z opisem św. Domku Matki Boskiej niegdyś w Nazaret dziś w Loretto będącego. Warszawa, 1863, w 8-ce małej, str. 16.

717. Koronka do Najśw. Panny Maryi Szkaplerza św. Tarnów i Jasło, 1864, w 8-ce, str. 16.

718. Koronka loretańska i Niepokal. Poczęcia Maryi, wraz z opisem św. Domku Matki Bożej, niegdyś w Nazaret, w Loreto będącego. Warszawa, 1865, w 12-ce, str. 16.

(Zob. wyżej, p. r. 1863, nr. 716).

719. Ulanecki Stanisław. Koronka loretańska i Niepok. Poczęcia N. M. P. wraz z opisem św. domku Matki Boskiej niegdyś w Nazaret, dziś w Loretto będącego. Warszawa, 1865, w 8-ce, str. 16.

720. Koronka do św. Anny, Matki Bożej Maryi, z modlitwami i rozmyślaniem jej żywota, która w sobie zawiera dziesięć pacierzy i trzydzieści pozdrowienia anielskiego Panny Maryi. Nowy-Sącz, 1866, w 8-ce str. 15.

721. Koronka, litania i akty pokłonu N. M. P. Szkaplerza. Warszawa, 1866, w 16-ce, str. 30.

722. Koronka na cześć Niepokalanego Poczęcia najświętszej Maryi Panny Bogarodzicy i Pani naszej najłaskawszej (przekład z włoskiego). Warszawa, 1869, w 16-ce, str. 8.

(Zob. wyżej, p. r. 1860, nr. 714).

723. Koronka o niepokalanem poczęciu N. P. Maryi

dla Bractwa u OO. Bernardynów. Wadowice, 1869, w 12-ce, str. 30.

724. Koronka do Najśw. Panny Maryi Szkaplerza św. Tarnów i Jasło, 1869, w 8-ce, str. 16.
(Zob. wyżej, p. r. 1864, nr. 717).

725. Koronka o Niepokalanem Poczęciu N. P. Maryi. Rzeszów, (przed r. 1871).

726. Koronka na Cześć Niepokalanego Poczęcia N. Maryi P. Warszawa, (187.).
(Zob. wyżej, p. r. 1860, nr. 714).

727. Koronka o siedmiu boleściach Najświętszej Maryi Panny. Kraków, 1875.

728. — Toż. Kraków, w 16-ce, str. 4.

729. — Taż koronka obszerniejsza, w 16-ce, str. 8.

730. — Toż. Kraków, 1877, w 16-ce, 4 k. nl., z wizerunkiem N. M. Panny. Razem zeszyte Modlitwy i Pieśni najużywańsze do Pana Jezusa ukrzyż. w kościele Archip. N. P. M. w Krakowie, 1879, w 16-ce.

731. Koronka na cześć Niepokalanego Poczęcia N. Maryi Panny. Kraków, 1879, w 16-ce, str. 4.

732. Koronka na cześć Niepokalanego Poczęcia najświętszej Maryi P. Bogarodzicy. Chicago, (1880).

733. Koronka na cześć Niepokalanego Poczęcia N. Maryi P. Bogarodzicy i Pani naszej najłaskawszej, przekład z włoskiego. Warszawa, 1880, w 32-ce, str. 8.
(Zob. wyżej, p. r. 1860, 1869, nry: 714, 722).

734. Ambroży x. Dominikanin. Wianek N. P. Maryi, w 12-ce, ark. niel. (w. XIX?).

735. Czeżowski Iwon. Koroneczka Niepokalanego Poczęcia N. P. Maryi. Lwów, (w. XIX).

736. Dwie Koronki o siedmiu boleściach Najświętszej Maryi Panny. Warszawa, 1901, w 32-ce, str. 24, z 2 rycinami.

X.

Kościoły i Kaplice N. Maryi P.

A) Wogóle.

– Mrowiński W. ks. S. I. Kościoły w Polsce na cześć N. Maryi P.
(Zob. tegoż „O czci Matki Boskiej“, Kraków, 1898, str. 341 n.).

B) Poszczególnie.

1. Gdańsk.

737. Hirsch Theodor dr. Die Ober-Pfarrkirche von St. Marien in Danzig. Danzig, 1843, w 8-ce.

738. Tenże. Geschichte der Ober-Pfarrkirche von St. Marien in Danzig. Zweiter Theil oder Kirchengeschichte von Danzig seit Einführung der Reformation, von... Danzig, 1846, w 8-ce, str. 280.

739. Kościół Panny Maryi w Gdańsku. („Kłosy", Warszawa, 1885, 2-gie półrocze, str. 383).

2. Gniezno.

740. Polkowski I. ks. Katedra Gnieźnieńska. Gniezno, 1874, w 4-ce, str. XV, 248 i 4 k. nl.
(Pod wezwaniem N. M. P.).

3. Jarosław.

741. Kościół Panny Maryi w Jarosławiu. (Illustracya). („Kłosy", t. XVIII, str. 184).

742. Kościół Panny Maryi w Jarosławiu. (Kłosy", Warszawa, t. XVIII, str. 188).

4. Kielce.

743. Witkowski Walenty Michał ks. Kollegiata Panny Maryi w Kielcach przez... (Zob. „Pamiętnik rel. mor.", 1845, t. IX, str. 193 n.).

744. Siarkowski ks. Groby kościoła N. M. Panny w Kielcach i Bulla Erekcyjna dyecezyi i Katedry Kieleckiej, przez... Warszawa.
(Recenzya: Wł. Wójcickiego w „Bibliotece Warszawskiej", 1872, t. III, str. 311).

5. Kraków.

745. Brama herbowa miasta Krakowa Maryi otworzona, 1718.

746. J. M. Okna różnobarwne w kościele P. Maryi w Krakowie, przez...
(Zob. „Pamiętnik powszechny nauk i umiejętności". Kraków, 1835, t. I).

747. Potocki L. hr. Kościół Panny Maryi w Krakowie.
(Zob. „Alleluja. Rocznik religijny", Warszawa, 1840).

748. Grabowski Ambroży. Do dziejów budowy wielkiego ołtarza w kościele P. Maryi w Krakowie, przez... („Biblioteka Warszawska", 1850, t. IV, str. 364 n.).

749. Toż. B. w. r. (Oddr. z „Bibl. warsz."), w 8-ce, str. 4.

750. Mączyński Józef. Wieże kościoła Panny Maryi (w Krakowie).
(Zob. tegoż „Kilka podań i wspomnień Krakowskich...", Kraków, 1855, w 8-ce).

751. Łepkowski Józef. O restauracyi wielkiego ołtarza N. M. Panny w Krakowie, (Zob. „Biblioteka Warszawska", 1865, t. II, str. 542).

752. Estrejcher Karol. Kościół N. Maryi Panny w Krakowie, przez... („Kłosy", Warszawa, 1866, t. III, str. 307).

753. Matejko Jan. Kościół N. Maryi Panny w Krakowie. (Illustracya). („Kłosy", 1866, t. III, str. 308).

754. Łuszczkiewicz Władysław. Pierwsze sprawozdanie Dozoru kościoła N. Panny Maryi o restauracyi ołtarza wielkiego, dzieła Wita Stwosza. Kraków, 1867, w 8-ce, str. 16.

755. Widok zewnętrzny kościoła Maryackiego w Krakowie. (Illustracya). („Kłosy", Warszawa, 1867, t. V, str. 317).

756. Wójcicki K. W. Wnętrze Kościoła Panny Maryi w Krakowie. („Kłosy", Warszawa, 1867, t. V, str. 323).

757. Łuszczkiewicz Władysław. O treści i znaczeniu artystycznem ołtarza w kościele P. Maryi w Krakowie, arcydzieła Wita Stwosza. Odczyt publiczny miany d. 20 marca 1868 w sali Towarzystwa naukowego. Kraków, 1868, w 8-ce, str. 46.

758. Bersohn Matias. O Wicie Stwoszu i jego rzeźbie „Pozdrowienie anielskie", przyczynek do historyi sztuki średniowiecznej, przez... Warszawa, 1870, w 4-ce, str. 16 i rycin 2.

759. Szabrański A. I. *Recenzya o Bersohna M.:* O Wicie Stwoszu i jego rzeźbie „Pozdrowienie Anielskie", Warszawa, 1870. (Zob. „Biblioteka Warszawska", 1870, t. III, str. 304 n.).

760. Mączyński J. Archiprezbyterowie i Kapłani kościoła Maryackiego w Krakowie. (Oddruk z „Dodatku Czasu"). Kraków, 1875, w 8-ce, str. 47.

761. Gąsiorowski Wilhelm. Kościół archipresbiteralny N. P. Maryi w Krakowie, opisał według źródeł archiwalnych tegoż kościoła. W Krakowie, 1878, w 8-ce, str. 108. Dwie litografie: I. Kościół Panny Maryi w Krakowie; II. Ołtarz wielki w kościele Panny Maryi w Krakowie. (Odbicie z Kalendarza krakowskiego na rok 1878 znacznie powiększone). (Rec. zob. „Przegląd Polski", Kraków, 1877—78, t. III, str. 447).

762. Łuszczkiewicz Wł. Do dziejów restauracyi presbiteryum kościoła Panny Maryi w Krakowie, stan obecny i zamierzona polichromia (Odbitka z „Czasu"). Kraków, 1889, w 8-ce małej, str. 27.

763. Tenże. Restauracya wnętrza presbiteryum kościoła Panny Maryi w Krakowie. (Odbitka z „Czasu"). Kraków, 1889, w 8-ce małej, str. 33.

764. Piekosiński Fr. dr. Najdawniejsze inwentarze skarbca kość. N. P. Maryi w Krakowie z XV w. (Odbitka z tomu IV Sprawozdań Komisyi do bad. hist. sztuki w Polsce). Kraków, 1889, w 8-ce, str. 54.

765. Skrochowski Eustachy ks. Restauracya presbiteryum kościoła Panny Maryi w Krakowie. (Zob. „Przegl. Powszechny", 1890, t. XXVI, str. 247 n.).

766. Sprawozdanie z rachunków przebudowy prez-

biteryum kościoła N. Panny Maryi w Krakowie, dokonanej od 2 stycznia 1889 do 31 marca 1890. Kraków, 1890, w 8-ce, str. 8 nl.

767. Bartkiewicz Zdzisław ks. Przyczynek do historyi kościoła P. Maryi w Krakowie.
(Zob. „Przegl. Powszechny", 1891, t. XXIX, str. 16 n., 398 n.).

768. Łuszczkiewicz Wł. Roboty w Kościele N. Maryi P. w r. 1891. Kraków, 1892, w 8-ce małej, str. 21 i 1 nl.

769. Tenże. W sprawie rzeźb XIV w. w kościele P. Maryi w Krakowie.
(Zob. „Wiadomości numizmatyczno-archeologiczne". Kraków, 1900).

6. Leżajsk.

770. Kościół w Leżajsku.
(Zob. „Pamiętnik rel.-moral.", r. 1858, t. I, Ser. II, str. 639 n.).

7. Lublin.

771. Pamiątka z uroczystości poświęcenia kaplicy Niepokalanego serca N. Maryi Panny w Lublinie d. 1 maja 1860 r. (wiersz). Warszawa, 1860, w 8-ce, str. 8.

772. Ziemięcka Eleonora. Kaplica Niepokalanego Serca Maryi przy kościele OO. Kapucynów w Lublinie.
(Zob. „Pamiętnik rel.-moral.", r. 1860, t. VI, Ser. II, str. 313 n.).

8. Lwów.

773. Dzieduszycki hr. Maurycy. Kościół Katedralny lwowski. Lwów, 1872.
(Pod wezwaniem Wniebowzięcia N. M. P.).

9. Mohylew.

774. Krzyżanowski Stanisław. Kościół Najświętszej Maryi Panny w Mohylewie nad Dniestrem, opisał... Kraków, 1867, w 12-ce, str. 47.

775. Bartoszewicz Julian. Rec. o Krzyżanowskiego „Kościele Najśw. M. P. w Mohylewie" (Zob. „Bibliotekę Warszawską", 1869, t. I, str. 463).

10. Piekary Niemieckie.

776. Kurze Erzählung über Ursprung und Entstehung der neu erbauten Marienkirche zu Deutsch-Piekar bei Beuthen in Oberschlesien. Erstes Heft. Zum Andenken an den Tag der feierlichen Consecration dieser Kirche am 22 August 1849, herausgegeben vom Bau-Unternehmer. Nebst einem Anhange enthaltend die Beschreibung der Ceremonien, deren Deutung, sowie die Kirchengebete, welche bei der feierlichen Consecration einer Kirche verrichtet werden... Breslau, 1849, w 12-ce, str. 82.

11. Podkamień.

777. Gembicki Andrzej.

Historya kościoła N. Panny w Podkamieniu, 1647.

12. Poznań.

778. Callier E. Kościół P. Maryi na Ostrowie w Poznaniu.
(Zob. tegoż „Szkice geograficzno-historyczne“, Poznań, 1886, w 8-ce, nr. 5 i 6).

13. Sandomierz.

779. Chądzyński J. Wspomnienia Sandomierskie. Warszawa, 1850.
(O katedrze Sandomierskiej pod wezwaniem N. M. P.).

14. Skępe.

780. Gawarecki Wincenty Hipolit. Opisanie kościoła z klasztorem księży Bernardynów w mieście Skępem.
(Zob. „Pamiętnik rel.-moralny“, 1846, t. XI, str. 240 n., str. 280 n.).

15. Szczawnica.

781. Pamiątka poświęcenia kaplicy pod wezwaniem Matki Boskiej Śnieżnej w Szczawnicy na Miodziusiu d. 21 lipca 1875 r. Kraków, 1875, w 8-ce, str. 14 i 1 ryc.

16. Tarnów.

782. Król Michał ks. Kościołek N. Maryi Panny na Burku w Tarnowie co do okoliczności historycznych i starożytnych, które w sobie mieści, w czasie odnowienia tegoż, opisał... Tarnów, 1854, w 8-ce, str. 31.

17. Toruń.

783. Anzelm od Ś. Franciszka x. Korona polska, w pewnej nadziei rozprzestrzenienia granic ufundowana, przy odebraniu do rąk katolickich kościoła Toruńskiego Matki B. tituli Annuntiatae... kazaniem przy konkluzyi oktawy i Niepokal. Pocz. P. Maryi i aktu chwalebnej tradycyi tegoż kościoła die 15 Decembris A. D. 1724, r. p. 1725 w Warszawie, fol. 14 k. nl.

784. Przanowski Maciej x. Dekret boski w sądach to jest sprawa kościoła toruńskiego Matki Boskiej, dedyk. Piotr. Czapskiemu. Kalisz, S. I., 1725.

785. Kościół Panny Maryi w Toruniu. (Illustracya). („Kłosy“, Warszawa, 1871, t. XII, str. 168).

786. Kościół Panny Maryi w Toruniu. („Kłosy“, Warszawa, 1871, t. XII, str. 167).

18. Troki.

787. Mankiewicz Szymon x. Kościół farski Trocki, cudami Boga i Maryi objaśn., dedic. Jerz. Tyszkiewiczowi. Wilno, 1645.

19. Warszawa.

788. Orsini R. Kościół para-

fialny Panny Maryi w Warszawie.
(Zob. „Alleluja. Rocznik religijny", Warszawa, 1842).

789. Weinert Aleksander. Rozwiązanie wątpliwości o istnieniu w Warszawie kościoła N. P. Maryi Zwycięzkiej i kępy na Wiśle przy Bełku, jako odpowiedź na ocenę prac moich przez P. J. Bartoszewicza w „Bibl. warszawskiej" za sierpień r. b. umieszczoną, w 8-ce, str. 16 (odbitka z „Bibl. warsz." 1853 r.).

790. Kościół i klasztor Wizytek w Warszawie.
(Zob. „Pamiętnik rel.-mor." r. 1856, t. XXXI, str. 268 n., 361 n.).

XI.

Kult Matki Boskiej w Polsce.

791. Joannes a Jesu Maria de Sto Petro. Tractatus de amore cultuque Reginae coeli compendio scriptus. Posnaniae, typ. I. Wolrab, 1623, w 8-ce, k. 2., str. 52.

792. Makowski Ad. x. Podziękowanie N. P. Maryej za powodzenie w Moskwie Wład. IV., przyp. Jak. Zadzikowi. Kraków, 1635.

793. Magni Valerianus. Logica. Virgini Deiparae dicata (Pars I. Philosophiae). Varsaviae, 1648.

794. Sabigli Andreas. Fundamentalis instructio de cultu B. Mariae. Brunsbergae, 1660.

795. Krasuski Michael. Regina Poloniae august. V. Maria, ded. Michaeli Regi Pol. Calissii, S. I., 1669.

796. Czerznicki Antoni Al. Porta seu Asylum nostra est: Beatissima Virgo Maria cui in Dominio Regni sui praeest: Ser. Michael Thomas, Rex Poloniae... Vilnae, 1670, fol., k. 20.

797. Miełoński Hieronymus. Augustiss. Coeli Reginae. Veritates scientiae rationalis philos. naturalis sub. praesidio... Dom. Frydrychowicz, 1681.

798. Puciłowski P. Victoria Maria sive Vienna Austriae ab obsidione liberata in scenam producta. Vilnae, Acad., 1684.

799. Krasuski Michael. Regina Poloniae Virgo Mater Dei Maria, dedic. Stan. Krajewski. Calissii, S. I., 1686.
(Zob. wyżej, p. r. 1669, nr. 795).

800. Straż mocna korony polskiej Marya. Lwów, 1724.

801. Hannenberg Gottfried. S. I. Defensio Beatissimae Virginis Dei Genitricis Mariae contra nostrae tempestatis haereses: in qua specialis cultus et invocatio eius manifestis argumentis evincitur. Calissii, typ. G. I., 1728, w 8-ce, k. 4, str. 158.

802. Korendowicz Am-

brosius. Convivae augustiss. coelorum reginae B. V. Mariae, theses theol. ad mentem Ioan. D. Scoti. Leopoli, S. I., 1730.

803. Królowa korony polskiej Marya w kościele szkół pobożnych. Kraków, Dyaszowski, 1731.

804. Toż, Warszawa, Piar.

805. Regina regni Poloniae B. Maria Virgo, Cracoviae, Univ., 1731.

806. Wołuński Adamus. Regina Poloniae libertatis Maria Virgo coronata, ded. Franc. Wołuński. Varsaviae, 1733.

807. Iustitialis Cultus immaculatae Mariae. Lublini, S. I., 1748.

808. Coeli terrarumque reginae augustissimae B. V. Mariae Studium theologicum Leopoliense in Ord. Excalc. S. S. Trinit. Red. Captivorum se suasque propositiones in fine theologiae cursus. 1764, w 4-ce.

809. Propositiones Augustiss. honori coeli terraequae reginae Virg. Mariae Ord. Carmel., 1770.

810. Hannenberg G. S. I. Defensio Beatissimae Virginis... Tyrnaviae, typ. W. Jelinek. B. w. r. (1791), w 8-ce, str. 170, k. 2.
(Zob. wyżej, p. r. 1728, nr. 801).

811. Tenże. Obrana nagblahoslav. Panni Bożeg Rodzicki Marie proti weku naseho kacirtwam. Prelozil Jos. Ign. Gajża. W Trnawe, 1791, w 8-ce, str. 216.

812. Tenże. Vertheidigung der seligsten Jungfrau und göttlichen Mutter Maria wider die Kezereyen unseres Zeitalters. Übers. durch A. Malik. Tyrnau, 1791, w 8-ce, str. 216, 1 ryc.

813. Orsini R. Wpływ czci Matki Boskiej na Sztuki, tł. J. Rogalska.
(Zob. „Alleluja. Rocznik religijny", Warszawa, 1842).

814. Podgórski ks. Królowa Korony Polskiej.
(Zob. „Przegląd Lwowski", 1872, t. I., str. 684 n.).

815. Mrowiński Waleryan x. N. Maryja Panna, Królowa Korony Polskiej, pamiątka majowego nabożeństwa. Lwów, 1884, w 16-ce, str. 79.

816. Tenże. O czci Matki Boskiej w Polsce. Lwów, 1886, w 16-ce, str. 110.

817. Śluby króla Jana Kazimierza i stanów Rzeczypospolitej, zaprzysiężone imieniem narodu przed cudownym obrazem N. P. Łaskawej w katedrze lwowskiej, a dotyczące polepszenia doli ludu pracującego oraz czci Najśw. Panny jako królowej korony polskiej, do wykonania których to ślubów każdy miłujący Boga i ojczyznę przy-

czyniać się powinien. Lwów, 1887, w 8-ce małej, str. 21 i 2 nl., z ryciną.

818. Materyały do historyi czci Matki Boskiej w Polsce. (Odbitka z „Warty“). Poznań, 1888, w 8-ce, str. 31.

819. Krechowiecki A. Sas ks. dr. Marya, Królowa Korony polskiej, przyczynek do tomu II Bogarodzicy. Wiedeń, 1890, w 8-ce, str. 39.

820. Mrowiński W. ks. T. J. O czci Matki boskiej w Polsce. Kraków, 1898, w 16-ce, str. 535 i 1 nl. z ilustracyami. (Zob. wyżej, p. r. 1886, nr. 816).

821. Fijałek J. ks. dr. Królowa korony polskiej, historya kultu Matki Boskiej w Polsce średniowiecznej w zarysie, przez... („Przegląd kościelny“, Poznań, 1902).

822. Bartynowski Maryan. O czci Matki Bożej w Polsce. Odczyt wygłoszony d. 7 września 1901 roku na I. międzynarodowym kongresie Maryańskim w Lyonie. Lwów, 1902, w 8-ce, str. 21.

XII.

Kwindenny.

823. Kwindenna czyli Piętnaście sobót, poprzedzających święto Matki Boskiej Różańcowej. Przetłómaczona z francuskiego przez W. O. R. K., Zakonnika klasztoru krakowskiego, oraz Nowenna itd. Kraków, 1876, w 8-ce, str. 99.

XIII.

Litanie do N. Maryi P.

— Litanie o Pannie Maryej... już piąty raz z poprawieniem drukowano. (Zobacz „Sposób mówienia Psałterzyka“, 1602).

824. Miechoviensis Justinus. Discursus praedicabiles super Litanias Lauretanas B. Mariae Virginis... Parisiis, 1608.

825. Litaniae Beat. Virginis Mariae. Cracoviae, Petricovius, 1627.

826. Miechoviensis Iustinus Fr. Discursus praedicabiles super Litanias Lauretanas Beatiss. Virginis Mariae... Augustae Vindel. et Dillnigae, 1635, fol., t. I, str. 444, t. II, str. 562, $6^1/_2$ ark. regestr. (Zob. wyżej, p. r. r. 1608, nr. 824).

827. Berent Simon. Litaniae de B. Virgina Maria. 1639, w 8-ce (z nutami muzycznemi).

828. Miechoviensis Iustinus. Discursus praedicabilis super litanias lauretanas. Lutetiae, 1642. (Zob. wyżej, p. r. 1608, 1635, nry: 824, 826).

829. Tokarzewski J. Paraphrasis Litaniarum de B. Virgine M. Loretana, ded. Albr. Gołuchowski. Cracoviae, 1646.

830. Bogdanowicz Bernardus. Corona virginalis de laudibus Deipare Virginis, in Litanias Lauretanas, ex sententiis S. Bernardi... ceu ex fragrantissimis floribus, Mariae Virginis encomia spirantibus contexta... Principi Ioanni S. R. E. Cardinali de Goessen... ceterisve Sodalibus Archiconfraternitatis Nominis Mariae sub Pontificatu Innocenti XI. 1688 erectae in ecclesia S. Stephani dedicata... Romae, 1691, w 4-ce, k. 8, str. 282.

831. Łobżyński Ioannes Dionysius. Decus Litaniarum et psalterium, tertio in lucem datum, dedic. Łubieński. Częstochowa, 1693.

832. Duretius Quintinus. Litaniae lauretanae, dedic. Hier. Lubomirski per Stan. Szczygielski. Cracoviae, Cezary vid. et haer. B. w. r. (1718).

833. Dorn Franc. Xaw. Litanie Loretańskie... tłum. Karmelity Kwinty... Lwów, Schlichtyng, 1779.

— Koronka P. M. z Litaniami... B. w. r. i m. dr. (w. XVII/XVIII).

834. Litania o Przenajśw. Pannie Łask. B. w. r. i m. dr. (w. XVII XVIII).

835. Litaniae beatae Virgini Mariae... B. w. r. i m. dr. (w. XVII/XVIII).

836. Marianus Theophilus. Decas litaniarum. Magnae Matris Deiparae in gratiam Claromontanae. B. w. r. i m. dr. (w. XVII/XVIII).

837. Tokarzewicz Jan. Litania o N. P. M. Loretańskiej, rytmem polskim. B. w. r. i m. dr. (w. XVII/XVIII).

838. Sposób czczenia i wzywania N. Maryi Loretańskiej i św. Antoniego Padewskiego, z przydaniem innego potrzebnego nabożeństwa. Warszawa, 1823, w 8-ce.

839. Litania na cześć Matki Boskiej bolesnej. Kraków, 1845, w 8-ce, str.1.

840. Nowakowski Jakób ks. Litania do Najśw. Panny Maryi, Matki Boskiej, podług jej życia i czynów złożona. Lwów, 1853, w 8-ce, str. 8.

841. Miechoviensis Iustinus. Discursus praedicabilis super litanias Lauretanas Beatissimae Virg. Mariae in II. Tomos distributus. Editio Neapolitana, Ferdinando II. dicata. Neapoli, 1857, w 8-ce.

(Zob. wyżej, p. r. 1608, 1635, 1642, nry: 824, 826, 828).

842. Litania i pieśni do N. Maryi Panny. Warszawa, 1861, w 12-ce, str. 32.

843. Litania do Niepokal. Poczęcia N. Maryi P., którą można odmawiać jako Nowennę przez dziewięć dni po sobie następujących. (Przemyśl, 1865?). Półark. fol.

844. Litania o Sercu Najśw. Panny Maryi. Bez osobnego tytułu. Warszawa, 1867, w 8-ce, str. 8.

845. Pawłowski Paweł. Marya uwielbiona w litanii loretańskiej czyli nabożeństwo majowe do N. Maryi P., obejmujące wykład litanii loretańskiej. Warszawa. 1870, w 8-ce, str. 360.

846. Litania do Najśw. Panny w Lurd. Warszawa, 1873.

847. Leszczyński Prokop kapucyn. Marya w litaniach loretańskich wielbiona, czyli tychże litanij wykład, przez... W Krakowie, 1875, w 8-ce, str. I—XVI, 17—557.

848. Solecki Leonard. Wykład Litanii loretańskiej w 31 rozmyślaniach. Z przykładami na każdy dzień Miesiąca Maja; z dodatkiem Nabożeństwa do Najświętszej Maryi Panny. Lwów, 1876.

849. Pleszczyński Adolf ks. Wykład litanii loretańskiej do Najśw. Maryi p., zastosowany do nabożeństwa majowego. Warszawa, w 16-ce, 1877.

850. Litania o niepokalanem poczęciu Najśw. Maryi dziewicy. Radom, 1879, w 12-ce, str. 8.

851. Mrowiński Waleryan ks. T. J. Litania Lauretańska. Pamiątka majowego nabożeństwa u OO. Jezuitów we Lwowie 1879 przez... Lwów, 1879, w 32-ce, str. 48 i drzeworyt.

852. Litania loretańska. Kraków, (1884), w 4-ce, karton fotodrukowany.

853. Pleszczyński Adolf ks. Wykład litanii loretańskiej, zastosowany do nabożeństwa majowego, wydanie drugie przerobione i powiększone. Warszawa, 1886, w 16-ce, str. VIII i 230.
(Zob. wyżej. p. r. 1877, nr. 849).

854. Prokop O. Kapucyn. Maj loretański, zawierający wykład litanii do Matki Bożej. Warszawa, 1889, w 32-ce, str. 80, z ryciną.

855. Krukowski Józef ks. dr. Krótki wykład litanii loretańskiej do N. Maryi P. na 30 dni maja rozłożony. Kraków, 1896, w 16-ce, str. 200.

856. Litania do Najśw. Panny de Montligeon za dusze opuszczone w czyścu. La Chapele-Montligeon, 1897, w 64-ce, str. 8.

857. Winczakiewicz Aleksander ks. Litania loretańska na miesiąc maj, do użytku zastosował... administrator parafii Działoszyce. Warszawa, 1898, w 16-ce, str. 159.

858. Litania do N. P. Maryi, Matki Bożej, w czasie majowego nabożeństwa. Bochnia. B. r. (w. XIX).

859. Litania o niepokalanem

poczęciu najśw. panny Maryi. B. w. m. i r. (w. XIX), w 8-ce, str. 4.

860. Litania o Przenajświętszej Pannie Łaskawej. B. w. m. d. i r. (w. XIX), w 12-ce, str. 16.

861. Litaniae Beatae Mariae Virginis. („Hymnus ad beatum Esajam C. O. N. qui die obitus ad aram ejusdem in Conventu Casimirensi cantari solet", nr. IV). B. w. m. i r. (w. XIX), w 8-ce.

862. Litania o Sercu N. Maryi Panny na Maj. Warszawa. B. w. r. (w. XIX).

863. Toż. Kraków. B. w. r. (w. XIX), w 8-ce, str. 8.

864. Ł. A. ks. Litania loretańska do Najśw. Maryi Panny, połączona z krótkiemi wyjaśnieniami treści teologicznej i ascetycznej, ułożonemi w sposób modlitwy, ku pobożniejszemu i pożyteczniejszemu litanii tej odmawianiu, przez... Wilno, 1901, w 8-ce, str. 186.

865. Mścichowski Z. ks. Litania do Matki Boskiej loretańskiej w obrazach opracowana. Serya I. Warszawa, 1901, 15 obrazków z tekstem.

XIV.

Loreto.

866. Turrianus Franciscus. Responsio apologetica contra Pauli Vergerii Librum de idolo Lauretano. Ingolstadii, 1584, w 4-ce.

867. Relatia krótka o domeczku Nazareńskim, (Loreto), ded. Zygm. Kazimierzowi królewiczowi... Warszawa, 1642.

868. Kojałowicz Wojciech. 10 sposobów czczenia M. Boskiej w obrazie Loretańskim. 1648.

869. Tenże. Decem modi colendi Beat. Virginem in imagine Lauretana. 1648.

870. Wargocki And. x. O Rzymie pogańskim. Opisanie domu Loreto i miasta Weneckiego, (wiersz Stan. Grochowskiego), ded. Dob. Cieklińskiemu. Kraków, 1648.

871 Podobieństwo i sympathie Domku Lauretańskiego. Lublin, Wieczorkowicz, 1655.

872. Zdanowski Christ. Loretum sive Deiparae Virg. domus, ded. Nic. Oborski. Cracoviae, typis Univers., 1677.

873. Tenże. Loret abo domek N. P. M., ded. Teofili Lud. Lubomirskiej. Kraków, 1687.

874. Tenże. Loretum sive Virg. Mariae Domus, ded. Nic. Oborski. Cracoviae, typ. Univ., 1687.

875. Bogdanowicz Bernardus. Brevis notitia de mysteriis sacrae domus Nazarenae, nunc Lauretanae, ex testimoniis diversorum aucto-

rum collecta, Deiparae Virgini Mariae Lauretanae dedicata... (1693), w 8-ce, k. 6 nlb. (wierszem).

876. Wadowski Aegidius Stephanus. Coelum in terris mobile domus Lauretana B. V. Mariae, dedic. Albr. Dembiński. Cracoviae, typ. Acad., 1719.

877. Tursellinus Horatius. Lauretanae domus historiae etiam de donis Vladisl. III., Henr. Valessi, Sigismundi etc. Venetiis, 1725.

— Kasprzycki Hil. Universitas scientiarum Beat. Mariae Virginis Lauretanae domus. 1729.

— Officium domus Lauretanae... 1768.

878. Włyński Sig. Alex. x. Oratio in laudem Lauretanae domus, dedic. Laur. Jos. Florido Chmielecki. Cracoviae, 1769.

879. Łasiński Domin. Historia de domo Beatae Virginis Lauretanae. Roma, 1783.

880. Tenże. Wiadomość o domku N. P. M. w Lorecie. Rzym, Archan. Kasaletty. 1783.

881. Sposób czczenia i wzywania najświętszej Maryi Loretańskiej i świętego Antoniego Padewskiego. Z przydatkiem innego potrzebnego Nabożeństwa. Warszawa, r. 1823, w 12-ce, str. 186 i Spis.

882. — Tenże tytuł. Warszawa, 1825, w 8-ce, str. 186 i Spis.

883. Wiadomość historyczna o Matce Boskiej Loretańskiej, czyli o cudownem przeniesieniu św. Domku Najśw. Maryi Panny z Nazaretu do Dalmacyi, a potem do Włoch. Z włoskiego języka spolszczona, z dodaniem krótkiego nabożeństwa do Najśw. Maryi Panny i wyobrażeniem Domku Loretańskiego. Warszawa, 1840, w 12-ce, str. 105, z ryciną.

884. Przybylski Jan. Historya o domku Loretańskim Matki Boskiej i o jego cudownem przeniesieniu... z rękopisu. Bochnia, 1855.

885. Ulanecki Stanisław. Domek dziewicy w Nazaret i Loreto, czyli dzieje, przeniesienie, cześć, cuda, hołdy, stan dzisiejszy ś. domku Matki Boskiej, niegdyś w Nazaret, dziś w Loreto będącego na powadze O.O. Papieży, świadectwie stu przeszło autorów, szacunku powszechnym wiernych i po naocznem na miejscu przedmiotu zbadaniu, i z poglądem i oceną krytyki opisano i tożsamość św. domku wykazano. Warszawa, r. 1862, w 8-ce, str. IV, 274 i XI.

886. Kneża Tyburcy. Opowiadania pielgrzyma czyli Przewodnik do ziemi św., z dodatkiem kilku słów o Rzymie i Lorecie. Dla użytku pielgrzymujących Polaków.

Kraków, rok 1866, w 8-ce, str. 238.

887. Księżarski Henryk. Mowa przy zakończeniu uroczystości N. Maryi Panny Loretańskiej w kościele OO. Kapucynów krakowsk., miana dnia 10 grudnia 1867. Kraków, 1868, w 8-ce, str. 16.

888. Ulanecki Stanisław. Domek dziewicy, rzeczywiste mieszkanko Maryi. Warszawa, 1872.

(Zob. wyżej, p. r. 1862, nr. 885).

889. Młodecki J. hr. Wspomnienia z Loretto. Lwów, 1882, w 4-ce, str. 8.

890. Llevanderas P. I. C. O. M. C. Prawdziwy opis cudownych przenosin świętego Domku loretańskiego, udowodniony tradycyą, tłómaczenie z francuskiego S. I. Kraków, rok 1888, w 16-ce, str. 122.

XV.

Lourdes.

891. Ciemniewska Marya Balbina. Nowenna do N. Maryi Panny łaskami słynącej w Lourdes, z francusk. przez M. B. C. Warszawa, 1871, w 12-ce, str. 31 i I.

892. Nowenna do Najśw. Panny łaskami słynącej w Lourdes. Warszawa, r. 1871, w 16-ce.

(Czy nie to samo, co p. nr. 891?).

893. Ulanecki Stanisław. Najświętsza Panna w Lourdes od r. 1858 łaskami słynąca. Z francuskiego treściwie zebrał... Warszawa, 1871, w 16-ce, str. 256.

894. Nowenna do Matki Bożej w Lourdes, objawionej A. M. D. G. Warszawa, 1872, w 16-ce, str. 224.

895. Lasserre Henryk. Miesiąc Maryi. Nabożeństwo do Matki B. z Lourdes... Warszawa, 1873, w 16-ce.

896. Litania do Najśw. Maryi Panny z Lourdes. Kraków, 1873, w 16-ce, str. 4.

897. S. J. Wiadomość krótka o najśw. Pannie w Lourdes z nowenną, przekład z franc. przez J. S. K. Zgrom. XX. Misyonarzy. Kraków, 1873, w 16-ce, str. 105.

898. Krótka wiadomość o Najśw. Pannie z Lourdes z nowenną. Wydanie drugie. Kraków, 1875, w 12-ce, str. 116, spis (1).

899. Ciemniewska M. B. Nowenna do N. Maryi P. w Lourdes. Wydanie 3-cie, pomnożone. Warszawa. 1876.

(Zob. wyżej, p. r. 1871, nr. 891).

900. Pie Edward Ludwik ks. Mowa powiedziana na uroczystość koronacyjną N. P. Niepokal. poczętej w Lourdes d. 3 czerwca 1876 r., przez... biskupa, przekład z francuskiego. (Przedruk z czasopisma „Bonus pastor“). Lwów, 1877, w 8-ce, str. 20.

901. Wądolny Czesław ks.

Wspomnienia z austryackiej pielgrzymki do Lourdes, odbytej w sierpniu 1886. (Zob. „Przegląd powszechny," 1886, t. XII, str. 345 n., 510 n.).

902. Chrząszcz I. Maria von Lourdes, Geschichte des Gnadenortes Lourdes, mit einer Novenne zu Ehren U. L. Frau. Gross-Strehlitz, 1890, w 8-ce, str. 133, z 5 rycinami.

903. Wiadomość o Najświętszej Pannie w Lurd, z dodaniem nowenny, przekład z francuskiego przez ks. I. S. K. Warszawa, 1893, w 16-ce, str. 96.

904. Lasserre Henryk. Najświętsza Panna z Lourdes, dzieło zaszczycone specyalnem breve Jego Świątobliwości papieża Piusa IX, podług 58-go wydania z francuskiego przetłumaczył gorący czciciel N. Maryi P. Warszawa, 1895, w 16-ce, str. 406.

905. S. Lourdes ku czci i chwale N. P. Maryi. Poznań, 1895, w 8-ce, str. 192.

XVI.

Magnificat.

906. Krukowski Józef ks. dr. Magnificat w dziesięciu naukach majowych wyłożony. Kraków, 1894, w 12-ce, str. 81.

XVII.

Miesiąc Maj.

907. Drohojowski Michał. Miesiąc Maj czyli Maryi poświęcony, z włoskiego, ded. Barb. ze Zborowskich Drohojowskiej. Przemyśl, 1769.

908. Rubczyński Marc. Miesiąc nabożeństwem, cnót świętych używaniem N. Maryi P. poświęcony. Berdyczów, 1780.

909. La Lomia B. x. Miesiąc Maryi czyli Miesiąc Maj na cześć N. Maryi Panny poświęcony, przez ks... w języku włoskim, a teraz z francuzkiego na polski przetłumaczony. Warszawa, druk. kościoła św. Krzyża, r. 1837, w 16-ce, str. 161 i IX, z 2-ma rycinami.

910. Becks Piotr Jan. Miesiąc Maj poświęcony ku czci N. P. Maryi. (Przekład x. Wincentego Buczyńskiego). Lwów, 1839, w 12-ce, str. 175.

911. Snarski Stanisław Dominikanin. Miesiąc maj chwale Maryi poświęcony albo ćwiczenia duchowne z ksiąg pobożnych wybrane i na wszystkie dnie majowe rozłożony przez... Wilno, 1846, w 12-ce, str. 182.

912. Dziadek Ignacy. Miesiąc Maryański Maj. Nabożeństwo na każdy dzień w Maju, z przydatkiem porannych, wieczornych, do mszy świętej, do spowiedzi i komunii św. modlitw. Z niem. na polski język przełożone przez Ignacego Dziadek. Gło-

gówek, 1848, w 16-ce, str. IV, 145 i 1 ryc.

913. Czeżowski Iwon. Miesiąc Maj, zamykający w sobie modlitwy, pienia, uwagi i litanie dla używania przy majowem nabożeństwie. Piekary, 1849, w 12-ce, str. 64.

914. Antoniewicz Bołoz Karol. Wianeczek majowy na cześć N. Boga Rodzicy Maryi. (Wierszem). Lwów, 1850, w 12-ce, str. 23.

915. Jełowicki Al. ks. Miesiąc Maryi czyli Rozmyślania na każdy dzień miesiąca o życiu ziemskiem i opiece niebieskiej Najśw. Panny... poprzedzone listem po polsku i po łacinie do Papieża, błagającymi go imieniem Chrześciaństwa o ustanowienie dogmatu Niepokal. Poczęcia N. Maryi P. Poznań, 1850, w 12-ce, str. XXXII, 324, k. 8 nl.

916. Nabożeństwo majowe czyli Miesiąc Maj poświęcony ku czci Boga-Rodzicy. Bochnia, 1850, w 16-ce.

917. Jełowicki Al. ks. Miesiąc Maryi itd. Wyd. 2-gie. Berlin, 1851, w 12-ce, str. XXXII, 324, k. 8 nl.
(Zob. wyżej, p. r. 1850, nr. 915).

918. Tenże. Toż. Wyd. 3-cie. Tamże, 1853, w 12-ce, str. XLVII, 324.

919. Leszczyński Prokop kapucyn. Miesiąc Maj dla ludu wiejskiego i dla odprawiających to nabożeństwo w gronie domowników ułożony, a na szczególną cześć Niepokalanego Poczęcia Boga Rodzicy ofiarowany. Warszawa, 1853, w 16-ce, str. XVII, 122 i IV.

920. Jełowicki Al. ks. Mois de Marie on méditations pour chaque jour du mois, sur sa vie, ses gloires et sa protection, classées par ordre des temps et adaptées a ses fêtes; traduit du polonais sous les yeux de l'auteur. Paris... 1853, w 12-ce.

921. La Lomia B. x. Miesiąc Maryi czyli Miesiąc Maj. Wyd. 7-me. Warszawa, 1854.
(Zob. wyżej, p. r. 1837, nr. 909).

922. Nowakowski Jakób ks. Sposób odprawiania nabożeństwa majowego, ku czci Najśw. Panny Maryi, Matki Bożej, w krótkości ułożony. Lwów, 1854, w 8-ce, str. 22.

923. Antoniewicz Bołoz Karol. Wianeczek majowy na cześć Najśw. i Najczystszej Panny niepokal. pocz. Maryi. Warszawa, rok 1855, w 12-ce, str. 24.
(Zob. wyżej, p. r. 1850, nr. 914).

924. Nowakowski Jakób ks. Miesiąc Maj poświęcony Boga Rodzicy i Niepokalanej Dziewicy Maryi. W tej książeczce zawierają się: Rozmyślania na każdy dzień miesiąca, o życiu ziemskiem i opiece Niebieskiej Najświęt-

szej Panny, porządkiem czasu i do Jej świąt zastosowane. Lwów, 1855, w 12-ce, str. 177.

925. Wianuszek majowy. Warszawa, 1855.

926. Jełowicki Al. ks. Miesiąc Maryi itd. Książka przez Papieża Piusa IX łaskawie przyjęta, przez cenzurę rzymską pozwolona a w języku francuzkim przez 20 kardynałów i biskupów pochwalona i zalecona. Berlin, 1856, str. XLVII i 324.
(Zob. wyżej, p. r. 1850, 1851 — 3, nry: 915, 917 — 8).

927. Jełowicki Al. ks. Mois de Marie itd. Traduction refondue par l'auteur. 4-me édition enrichie de la Bulle sur l'immaculée Conception et du Voeu de la Pologne à la très Sainte Vierge. (Tłumaczył na francuzkie Mikołaj Jełowicki). Paris... 1856.
(Zob. wyżej p. r. 1853, nr. 920).

928. Leszczyński Prokop Kap. Miesiąc Maj dla ludu wiejskiego... Warszawa, 1856, w 16-ce, str. XIV, 120, z ryciną.
(Zob. wyżej, p. r. 1853, nr. 919).

929. Pieśni o N. M. P. Matce Bożej do nabożeństwa miesiąca Maja dla parafian kościoła w Krzeszowicach przedrukowane. Kraków, 1856, w 8-ce małej, str. 52.

930. Hołowiński Ignacy (arcybiskup mohyl.). Miesiąc maj poświęcony Maryi Pannie. Przerobiony z włoskiego ku użytkowi Polaków przez X. Ig. Hołowińskiego. Kraków, 1857, w 8-ce, str. 263 i 4 kart, w 12-ce.

931. Leszczyński Prokop Kap. Miesiąc Maj, wyd. 4-te, pomnożone. Warszawa, 1857, str. XIV, 120, z ryciną.
(Zob. wyżej, p. r. 1853, 1856, nry: 919, 928).

932. M. W. Miesiąc Maryi. Książeczka do nabożeństwa dla dzieci przez W. M. Warszawa, 1857, w 16-ce, str. 109, z drzeworyt.

933. Jełowicki Al. ks. Miesiąc Maryi itd. Wyd. 4-te mniejsze. Berlin, 1868, w 12-ce.
(Zob. wyżej, p. r. 1850, 1851, 1853, 1856, nry: 915, 917, 918, 926).

934. Miesiąc Maj, zamykający w sobie modlitwy, pieśni, uwagi i litanią dla używania przy majowem nabożeństwie. Poznań, 1858, w 8-ce, str. 64.

935. Porządek odprawiania corocznie nabożeństwa majowego w kościołach Dyecezyi Podlaskiej. Warszawa, 1858, w 12-ce, str. 17, z tablicą nut.

936. E. L. Miesiąc Maryi, poprzedzony modlitwami porannemi, wieczornemi i pomnożony rozmaitem nabożeństwem przez L. E. Warszawa, 1859.

937. Hołowiński Ignacy x. Miesiąc Maj. Wydanie 2-gie.

Kraków, 1859, w 16-ce, str. 193.
(Żob. wyżej, p. r. 1857, nr. 930).

938. La Lomia B. x. Miesiąc Maryi czyli Miesiąc Maj... W języku włoskim wydany a na polski przetł. przez M. B. Ciemniewską. Wydanie ósme, pomnożone Koronką Niepokal. Poczęcia. Warszawa, 1859, w 12-ce, str. 128 i spisu rzeczy nieliczb. 2.
(Zob. wyżej, p. r. 1837, 1854, nry: 909, 921).

939. Miesiąc Maj zamykający w sobie modlitwy, pieśni, uwagi i litanią dla używania przy majowem nabożeństwie. Poznań, 1859.
(Zob. wyżej, p. r. 1858, nr. 934).

940. Miesiąc Maj poświęcony ku czci Najświętszej Panny Maryi. Lwów, 1859, w 12-ce.

941. Toż. Jasło, 1859, w 12-ce, str. 188.

942. Nabożeństwo majowe czyli Miesiąc Maj poświęcony ku czci Boga - Rodzicy Najśw. Pannie Maryi Niepokal. Poczęcia. Bochnia, 1859, w 8-ce, str. II i 163.
(Zob. wyżej, p. r. 1850, nr. 916).

943. Nowakowski Jakób ks. Miesiąc Maj poświęcony Boga-Rodzicy. Lwów, 1859, w 12-ce, str. 72, z ryciną. (W końcu dodane Śpiewy nabożne pióra ks. K. Antoniewicza).
(Zob. wyżej, p. r. 1855, nr. 924).

944. Pruszakowa Seweryna z Żochowskich. Miesiąc Maryi u stóp krzyża. Rozpamiętywanie boleści N. Maryi Panny, w czasie Nabożeństwa majowego, na pociechę duszom strapionym. Przekład z francuzkiego Seweryny z Żochowskich Pruszakowej. Warszawa, 1859, w 16-ce, str. 295 i nieliczb. 3.

945. Leszczyński Prok. Kap. Miesiąc Maj dla ludu wiejskiego... Wyd. 2-gie, poprawne i pomnożone. Warszawa, 185., w 16-ce, str. XIV, 103, z ryciną.
(Zob. wyżej, p. r. 1853, 1856, 1857, nry: 919, 928. 931).

946. Tenże. Miesiąc Maryi czyli Miesiąc Maj dla odprawiających to nabożeństwo ułożony, a na szczególną cześć Niepokalanego Poczęcia Boga-Rodzicy objawiony. Wydanie piąte, pomnożone. Warszawa, 1860, w 8-ce, str. XIII, 131, z ryciną.

947. Gwiazda, dzieciom Maryi na miesiąc Maj, przekład z francuzkiego przez *,*. Warszawa, 1860, w 12-ce, str. 48.

948. Toż, dla dzieci.

949. Porządek majowego nabożeństwa w kościele katedr. kamienieckim z przydatkiem pieśni żałobnych śpiewanych na procesyach rannych w czasie 10 piątków na cmentarzu katolickim w Kamieńcu. Kamieniec Podolski, 1860, w 16-ce, str. 26.

950. Ciemniewska M. B. Przykłady na każdy dzień miesiąca Maja, czyli łaski odebrane od Przenajśw. Dziewicy Maryi w różnych miejscach i czasach, zebrane przez... Warszawa, 1861, w 12-ce, str. 62.

951. Feliński Stanisław ks. Majowa nowenna czyli Dziewięciodniowe nabożeństwo do najśw. Panny Maryi. Wilno, Mińsk, 1861, w 12-ce, str. 64.

952. Intencye siedmiu Zdrowaś Marya na nabożeństwach majowych po litanii o Matce Boskiej głośno z ludem odmawianych. Bochnia, 1861, w 12-ce, str. 11.

953. Kloczkowski Jan. Nowy miesiąc Maryi. Nabożeństwo do N. M. P., tudzież stosowne nauki i pieśni na miesiąc Maj, ułożony przez... Warszawa, 1861, w 12-ce, str. 263.

954. Miesiąc Maryi. Rozmyślania na każdy dzień Maja, tak o tajemnicach najśw. Panny Maryi, jako też o nabożeństwie na Jej cześć. Przekład z francuzkiego. Warszawa, 1861, w 12-ce, str. VIII, 106.

955. Modlitwa codzienna majowa do najświętszej Maryi Panny. Warszawa, 27 kwietnia, 1861, w 12-ce, str. 4.

956. Rozmyślania na każdy dzień miesiąca Maja. Tłumaczenia z francuzkiego. Warszawa, 1861, w 16-ce, str. 106.

957. Szajna J. Mikołaj. Pamiątka z Hodowic, to jest, Najnowsza książka z Nabożeństwem, na Miesiąc Maj i kiedykolwiek, z przydaniem Procesyi na Uroczystość Bożego Ciała. Wydanie drugie powiększone. Lwów, 1861, w 16-ce, str. 142.

958. Leszczyński Prok. Kap. Miesiąc Maryi czyli Miesiąc Maj... Wyd. 6-te. Warszawa, 1862, w 32-ce, str. 131.
(Zob. wyżej. p. r. 1853. 1856, 1857, 185., 1860, nry: 919. 928. 931, 945. 946).

959. Nabożeństwo majowe. Warszawa, 1862, w 12-ce, str. 20.

960. Żdżarska Józefa. Miesiąc Maryi, czyli nabożeństwo majowe napisane dla młodzieży polskiej. Warszawa, 1862, w 12-ce, str. XI i 208.

961. Ulanecki Stanisław. Miesiąc Maj, uwielbieniu Niepokalanego Serca Maryi poświęcony. Uwagi, modły, koronki i pieśni. Warszawa, 1863, w 8-ce, str. II i 162.

962. Leszczyński Prok. Kap. Miesiąc Maryi dla odprawiających to nabożeństwo a na szczególną cześć Niepokal. Pocz. Boga-Rodzicy ofiarowany. Wyd. 7-me. Warszawa, 1864, w 12-ce, str. 119.
(Zob. wyżej. p. r. 1853. 1856. 1857, 185., 1860, 1862, nry: 919, 928. 931, 945, 946, 958).

963. Tenże. Nowy miesiąc Maj rozważaniem prawd wiary u stóp Maryi uświęcony. Warszawa, 1864, w 16-ce, str. VIII i 255.

964. Tenże, toż, Wyd. 2-gie. Warszawa, 1864, w 8-ce, str. 259.

965. Tenże. Pieśni majowe, wyjęte z książki pod tytułem: Nowy miesiąc Maj, rozważaniem prawd wiary u stóp Maryi uświęcony, przez... Warszawa, 1864, w 16-ce, str. 32.

966. Tenże. Nabożeństwo majowe. Pieśni przedrukowane z książeczki wydanej w roku zeszłym pod tyt.: Nowy miesiąc Maj, przez O. Prokopa Kapucyna. Wydanie drugie. Warszawa, 1865, w 12-ce, str. 24.

967. Nowakowski Jak. ks. Miesiąc Maj. Lwów, 1864, w 8-ce, str. 168.
(Zob. wyżej, p. r. 1855, 1859, nry: 924, 943).

968. Leszczyński Prok. Kap. Nowy miesiąc Maj... Wyd. 2-gie, Warszawa, 1866, w 8-ce, str. VIII, 257.
(Zob. wyżej, p. r. 1864, nry: 963, 964).

969. Jełowicki Al. ks. Miesiąc Maryi itd. Kraków, 1867, w 12-ce. str. 120.
(Zob. wyżej p. r. 1858, nr. 933).

970. Nabożeństwo majowe... Bochnia, 1867, w 8-ce, str. 116.
(Zob. wyżej, p. r. 1850, 1859, nry: 916, 942).

971. Nowakowski Jak. ks. Miesiąc Maj, poświęcony Bogarodzicy i niepokalanej Dziewicy Maryi. Wydanie 3-cie. Lwów, 1866, w 12-ce, str. 172.
(Zob. wyżej, p. r. 1855, 1859, 1864. nry: 924, 943, 967).

972. Ulanecki Stanisław. Miesiąc Niepokalanego Poczęcia i serca Maryi. Warszawa, 1867, w 16-ce, str. 179.

973. Nowakowski Jak. ks. Miesiąc Maj... Lwów, 1868, w 12-ce, str. 172.
(Zob. wyżej, p. r. 1855, 1859, 1864, 1866, nry: 924, 943, 967, 971).

974. Antoniewicz Karol ks. Wianeczek Majowy Najświętszej Bogarodzicy Maryi. Warszawa, 1869, w 16-ce, str. 24.
(Zob. wyżej, p. r. 1850, 1855. nry: 914, 923).

975. Bukiet z ogrodu karmelowego na miesiąc maj i na każdy cały rok dla pobożnych chrześcian; z życiorysem i popiersiem Ojca św. Piusa IX na pamiątkę Jego 50-letniej rocznicy kapłaństwa. Lwów, 1869, w 16-ce, str. 210.

976. Dodatek do książki pt. Miesiąc Maryi czyli miesiąc Maj (pieśni). Warszawa, 1869, w 12-ce, str. 7.

977. Leszczyński Prok. Kap. Miesiąc Maryi... Wyd. 8-me, poprawne i pomnożone. Warszawa. 1869, w 12-ce, str. 156.

(Zob. wyżej, p. r. 1853, 1856, 1857, 185., 1860, 1862, 1864, nry: 919, 928, 931, 945, 946, 958, 962).

978. Tenże. Miesiąc Maj dla ludu wiejskiego... 1869. wyd. 8-me.
(Zob. wyżej, p. r. 1853, nr. 919).

979. Nowakowski Jak. ks. Miesiąc Maj. Lwów, 1869.
(Zob. wyżej, p. r. 1868, nr. 973).

980. Nowenn dwanaście, wraz z krótkiem nabożeństwem majowem na cześć Najśw. Panny. Pelplin, 1869, w 12-ce, str. 84.

981. Ulanecki St. ks. Maj illustrowany. Część I. Marya w słynących łaskami obrazach... Część II. Maj illustrowany, obejmujący uwagi na każdy dzień... w cześć 12 przywilejów Maryi. Warszawa, 1869, w 16-ce, str. 250, 39 drzeworytów.

982. Wianeczek majowy na cześć najświętszej i najczystszej Panny niepokalanie poczętej Maryi. Warszawa, 1869, w 12-ce, str. 24.

983. Gorzelański M. ks. Miesiąc Maryi dla młodzieży. Warszawa, 1870.
(Dwa wydania: jedno dla chłopców, drugie dla dziewcząt).

984. Leonard z Porto Mauricio. Kwiaty ofiarowane w miesiącu Maju najśw. Maryi, czyli rozważania wyjęte z pism tego świętego, do użytku ludu wiejskiego. Tłómaczenie z włoskiego przez ks. W. Noras Franciszkanina. Mikołów, 1870, w 12-ce, str. 228.

— Pawłowski Paweł. Marya uwielbiona w litanii loretańskiej czyli nabożeństwo majowe. Warszawa, 1870.

985. Antoniewicz Karol. Wianeczek majowy Najśw. Bogarodzicy Maryi, przez... Kraków, 1871, w 8-ce, str. 35.
(Zob. wyżej, p. r. 1850, 1855, 1869, nry: 914, 923, 974).

986. Leszczyński Prok. Kap. Nowy miesiąc Maj... Wyd. 3-cie. Warszawa, 1871, w 16-ce, str. IX, 266.
(Zob. wyżej, p. r. 1864, 1866, nry: 963—64, 968).

987. Wianeczek majowy Najśw. Boga Rodzicy Maryi. Kraków, 1871, w 8-ce, str. 35.

988. Kloczkowski Jan x. Nowy miesiąc Maryi. Nabożeństwo, tudzież stosowna nauka i pieśni na miesiąc Maj. Warszawa, 1872, w 16-ce, str. 216.
(Zob. wyżej. p. r, 1861. nr. 953).

989. Leszczyński Prokop Kap. Miesiąc Maryi. Wyd. 9-te. Kraków, 1872, w 12-ce, str. XIV, 118 i k.
(Zob. wyżej. p. r. 1853, 1856. 1857, 185., 1860, 1862, 1864, 1869, nry: 919, 928, 931, 945, 946, 958, 962, 977).

990. Miesiąc Maj poświęcony ku czci N. P. M. Jasło, 1872, w 16-ce, str. 211, 5.
(Zob. wyżej. p. r. 1859, nr. 940).

991. Ulanecki Stan. ks. Maj illustrowany. Część II. Warszawa, 1872.
(Zob. wyżej, p. r. 1869. nr. 981).

992. Hołyński Otto x. Czytania majowe dla ludu, czyli zbiór historyj świętych i przykładów na każdy dzień miesiąca Maja, z dodatkiem litanii i niektórych pieśni do Najświętszej Panny Maryi, przez... Lwów, 1873.

— Lasserre Henryk. Miesiąc Maryi. Nabożeństwo do Matki Boskiej z Lourdes, skrócone i podzielone na dni 31 Miesiąca, z dodaniem modlitwy stosownej na każdy dzień. Warszawa, 1873, w 16-ce, str. II i 259.

993. Miesiąc Maryi, poprzedzony modlitwami porannemi, wieczornemi i pomnożone rozmaitem nabożeństwem przez L. E. Poznań, 873.

9[illegible]. Hołyński Otto x. Czytania majowe. Lwów, 1874, 16-ce, str. 134.
(Zob. wyżej, p. r. 1873, nr. 992).

99[illegible] Kożuchowski Anton. Nauki majowe ku czci Niepokalanej Bogarodzicy, miane w Żytomierzu przez k. S. T. M., nauczyciela seminaryum łucko-żytomierskiego, kanonika honorowego Warszawa, 1874, w 4-ce, str. 16, k. 3 nl.

996. [illegible]rachowski ks. Miesiąc Maryi dla ludu. Warsza[illegible], 1875, w 8-ce, str. 272.

997. [illegible]szczyński Prokop Kacyn. Miesiąc Maryi, dla ludu i dla odprawiających to Nabożeństwo w gronie domowników, ułożony przez... Wydanie dziewiąte. Warszawa, 1876.
(Zob. wyżej, p. r. 1853, 1856, 1857, 185., 1860, 1862, 1864, 1869, 1872, nry: 919, 928, 931, 945, 946, 958, 962, 977, 989).

998. Bieńkowski Konstanty ks. Miesiąc maj, dla niewiast chrześciańskich ułożony na uczczenie Maryi Boga-Rodzicy. Warszawa, 1877, w 8-ce, str. 176.

999. Czeżowski Iwon O. T. J. Wianuszek majowy, uwity z pobożnych westchnień i krótkich modlitewek odpustowych, z dołączeniem aktu heroicznej miłości ku świętym duszom w czyścu cierpiącym. Lwów, 1877, w 16-ce, str. 64.

1000. Modlitwa codzienna majowa do najświętszej Maryi Panny. Warszawa, 1877, w 4-ce, str. 4.

1001. Leszczyński Prokop Kap. Miesiąc Maryi czyli miesiąc Maj, wydanie 11-te pomnożone. Warszawa, 1878, w 16-ce, str. 136. (Odbito 60000 egzemplarzy).
(Zob. wyżej, p. r. 1853, 1856, 1857, 185., 1860, 1862, 1864, 1869, 1872, 1876, nry: 919, 928, 931, 945, 946, 958, 962, 977, 989, 997).

1002. Potulicki Adam ks. Biblioteczka katolicka. Miesiąc Maryi. Zbiór krótkich rozmyślań na każdy dzień miesiąca Maja z dodatkiem

litanii, modlitw i pieśni używanych przy nabożeństwie majowem, przez... dra św. teologii. W Krakowie, 1878, w 16-ce, str. 125.

1003. Nabożeństwo krótkie majowe na cześć Maryi Panny. Warszawa, 1879, w 16-ce.

1004. Wianek majowy na cześć najczyst. panny niep. poczętej. Warszawa, 1879, w 16-ce, str. 30.

1005. Z. S. Czytania majowe dla ludu, czyli zbiór krótkich rozmyślań na każdy dzień miesiąca maja o świętach i uroczystościach N. P. Maryi, układu X. S. Z. T. J., z dodaniem objaśnień i przykładów, tudzież nabożeństwa jubil. Lwów, 1879, w 16-ce, str. 140 i 1 rycina.

1006. Antoniewicz Karol ks. Wianeczek majowy do Bogarodzicy Maryi. Kraków, 1880, w 16-ce, str. 35.
(Zob. wyżej, p. r. 1850, 1855, 1869, 1871, nry: 914, 923, 974, 985).

1007. Hołowiński Ignacy. Miesiąc Maj poświęcony najśw. Maryi Pannie, przerobiony z włoskiego dla użytku Polaków przez... Wydanie czwarte. Kraków, 1880, w 16-ce m., str. 213 i V.
(Zob. wyżej p. r. 1857, 1859, nry: 930, 937).

1008. Kloczkowski Jan. Wianeczek majowy, poświęcony na cześć N. M. Panny. Warszawa, 1880, w 16-ce, str. 196.

1009. La Lomia E. T. J. Nowy miesiąc Maryi, 31 rozmyślań o 10 główniejszych świętach Matki Boskiej do odczytania w czasie majowego nabożeństwa lub też do odprawiania nowenny przed każdą uroczystością Maryi, ułożone przed 120 laty przez... obecnie przełożone na język ojczysty przez ks. Leonarda Soleckiego, wikaryusza przy katedrze lwowskiej. Lwów, 1880, w 16-ce, str. 157 i I nl
(Zob. wyżej. p. r. 1837, 1854, 1859 nry: 909, 921, 938).

1010. Miesiąc Maj, poświęcony N. P. Maryi. Wydanie 2-gie. Kraków, 1880, w 16-ce, str. 160.

1011. Nowy miesiąc Maryi. Nabożeństwo do Najśw. Maryi Panny, tudzież stosowne nauki i pieśni na miesiąc Maj. Wydanie trzecie. Warszawa, 1880, w 16-ce, str. 96.

1012. Nowy miesiąc Maryi czyli rozmyślanie na każdy dzień miesiąca o jej życiu, chwale i opiece, porządkiem czasu ułożone a do jej świąt zastosowane, wydanie wartemniejsze. Paryż 1880, w 18-ce, str. XXXVI 324.

1013. Mycielski Michał x. T. J. Przewodnik majowy apostolstwa modlitwy. Miesiąc Maj poświęcony Najświętszej P. Maryi. Wydanie 2-gie. Kraków, 1880, w 16-ce, str. VII, 160, z 6 razkami.

1014. Hołyński O. ks. Czytania majowe dla ludu, czyli zbiór krótkich rozmyślań na każdy dzień miesiąca maja o najgłówniejszych chwilach życia Najśw. P. Maryi, z dodaniem przykładów, serya VIII. Lwów, 1881, w 16-ce, str. 150 i 2 nl.
(Zob. wyżej, p. r. 1873, 1874, nry: 992, 994).

1015. Leszczyński Prokop o. Kapucyn. Czytania majowe o cnotach Maryi, wydanie drugie z krótkim wykładem litanii do Matki Bożej. Kraków, 1881, w 16-ce małej, str. 119 i 6 nl.

1016. Tenże. Nowy miesiąc maj, rozważaniem prawd wiary u stóp Maryi uświęcony. Warszawa, 1881, w 16-ce, str. VIII, 232 i II.
(Zob. wyżej, p. r. 1864, 1866, 1871, nry: 963—64, 968, 986).

1017. Nowy miesiąc Maryi czyli rozmyślania na każdy dzień miesiąca o jej życiu, chwale i opiece porządkiem czasu ułożone a do jej świąt zastosowane. Książka przez papieża Piusa IX łaskami przyjęta, przez cenzurę rzymską pozwolona a w języku francuskim przez dwudziestu kardynałów i biskupów pochwalona i zalecona. Wydanie nowe. Kraków, 1881, w 12-ce, str. 387, III.
(Czy nie Jełowickiego? Zob wyżej, nr. 926).

1018. Huguet ks. Miesiąc Maryi czyli życie Najśw. Panny wzór dla dusz wewnętrznych, przełożył na język polski Kr. T. K. Poznań, 1882, w 16-ce, str. 4 nl. i 391.

1019. Krukowski Józ. ks. dr. prof. Nowe nauki majowe. Kraków, 1882, w 8-ce, str. VIII i 144.

1020. Antoniewicz Karol o. S. J. Nabożeństwo majowe z rękopisów... oddrukowane osobno z książki do nabożeństwa tegoż autora. Kraków, 1883, w 16-ce, str. 136.

1021. Wacław Kapucyn ks. Wianeczek z kwiatów majowych uwity na cześć i chwałę Przenajśw. Matce bożej, królowej korony polskiej. Kraków, 1883, w 16-ce, str. VIII, 154, 5 nl. i rycina.

1022. Krukowski Józef ks. dr. Rozmyślania majowe o tajemnicach Różańca N. Maryi P., wyd. drugie. Kraków, 1884, w 16-ce, str. IV, 198 i IV, z ryciną.

1023. Hołowiński Ignacy ks. arcyb. Miesiąc maj poświęcony Najśw. Maryi P. przerobiony z włoskiego dla użytku Polaków, wydanie piąte powiększone. Kraków i Warszawa, 1885, w 32-ce, str. 199 i IV.
(Zob. wyżej, p. r. 1857, 1859, 1880, nry 930, 937, 1007).

1024. Liguori Alfons św. Niepokalane serce Maryi,

według św. Alfonsa, czyli rozmyślania na miesiąc Maryi, wydał ks. Jan Siedlecki, z francuskiego tłumaczenie. Kraków, 1885, w 12-ce, str. 167.

1025. Mrowiński W. ks. T. J. Miesiąc maj, poświęcony czci N. Maryi P., z przykładami. Lwów, 1885, w 16-ce, str. 274 i 3 nlb.

1026. U. ks. Maj, czyli nabożeństwo do dziewicy Niepokalanej, zebrał i skreślił ks. U. Warszawa, 1885, w 16-ce, str. 136.

1027. Krukowski Józef ks. dr. Salve regina w 32-ch rozmyślaniach majowych. Kraków, 1886, w 16-ce, str. VIII, 198 i 1 nl.

1028. N. *** I. Wacława. U stóp Maryi, codzienne rozmyślania na miesiąc maj, zawierające nabożeństwo, litanie i pieśni, na cześć N. Maryi P., zebrane przez I. Wacławę N. ***. Warszawa, 1886, w 16-ce, str. 80.

1029. Golian Zygmunt ks. Miesiąc Maryi, zawierający msze św. na wszystkie dni maja oraz rozmyślania na każdy dzień, z zapisków czynionych podczas konferencyi św. p. ... przez A. D. Lwów, 1887, w 32-ce, str. 201, 175 i 3 nl.

1030. Prokop O. Kapucyn. Czytania majowe o cnotach Maryi, wyd. trzecie. Warszawa, 1887, w 16-ce, str. 3 nl., 116 i n.

1031. P. A. ks. k. h. K. W. Majowe nabożeństwo, nauki i przykłady na wszystkie dni miesiąca maja ku czci i uwielbieniu N. Panny Maryi, zebrał i ułożył ks. A. P. k. h. K. W. Warszawa, 1887, w 16-ce, str. 320.

1032. Stojałowski Stanisław ks. U stóp krzyża, nowy miesiąc maj boleściom N. Maryi P. poświęcony. („Biblioteka Wieńca i Pszczółki“, działu religijnego tomik 2). Lwów, 1887, w 8-ce małej, str. VIII, 173 i 2 nl.

1033. Cześć Maryi na każdy czas w miesiącu maju, książka pouczająca i modlitewna dla czcicieli N. P. Maryi. Mikołów, Biała, 1889, w 16-ce, str. V. 364 i IV, z rycinami.

1034. Miesiąc maj, poświęcony Najśw. P. Maryi, wydanie nowe. (Pobożnych książek dla wiernych każdego stanu tom 2). Kraków, 1889, w 16-ce, str. 174 i 2 nl.

1035. Prokop O. Kapucyn. Majowe Zdrowaś Marya czyli rozpamiętywanie Pozdrowienia anielskiego na każdy dzień tego miesiąca. Warszawa, 1890, w 16-ce, str. 112.

1036. Brykczyński A. ks. i ks. W. Załuski. Miesiąc Maryi dla kaznodziejów i wiernych. Warszawa, 1891, w 8-ce, str. XII, 638 i VI.

1037. Smolikowski P. ks. C. R. Miesiąc Maryi. Kraków, 1892, w 16-ce, str. 327.

1038. Golian Z. ks. Miesiąc Maryi, zawierający msze św. na wszystkie dni maja, oraz rozmyślania na każdy dzień, z zapisków czynionych podczas konferencyi majowych św. p. ... przez A. D. Kraków, 1893, w 32-ce, str. 3 nl., 357.
(Zob. wyżej, p. r. 1887, nr. 1029).

1039. K. A. ks. Życie Najśw. P. w czytaniach majowych, dla użytku rodzin chrześcijańskich wypracował... Warszawa, 1893, w 24-ce, str. 325 i III.

1040. Krukowski Józef ks. dr. Witaj gwiazdo morza, w 32 rozmyślaniach majowych. Kraków, 1893, w 16-ce, str. 178.

1041. Prokop o. Kapucyn. Majowe Zdrowaś Marya, czyli rozpamiętywanie pozdrowienia anielskiego na każdy dzień tego miesiąca, wyd. 2-gie. Warszawa, 1893, w 16-ce, str. 144.

1042. Miesiąc maj, poświęcony N. P. Maryi, wydanie nowe. (Książki pobożne, t. II). Kraków, 1893, w 16-ce, str. 174 i 2 nl., z ryciną.
(Zob. wyżej, p. r. 1889, nr. 1034).

1043. Mrowiński W. ks. T. J. Miesiąc maj, poświęcony czci Najśw. Maryi P., wydanie 2-gie popr. (Książki pobożne, t. LVIII). Kraków, 1893, w 16-ce, str. 368.
(Zob. wyżej, p. r. 1885, nr. 1025).

1044. Załęski Stanisław ks. T. I. Nabożeństwo majowe, czyli zbiór krótkich rozmyślań na każdy dzień miesiąca maja o świętach i uroczystościach N. P. Maryi. Lwów, 1893, w 16-ce, str. 160, z ryciną.

1045. Fulman Maryan ks. mgr. Maj i październik poświęcone czci N. Maryi Panny w publicznych nabożeństwach kościoła, 2-gie wyd. przerob. Włocławek, 1894, w 16-ce, str. 69 i 2 nl.

1046. P. A. ks. Majowe nabożeństwo, nauki i przykłady na wszystkie dni miesiąca maja ku czci i uwielbieniu N. P. Maryi, zebrał i ułożył... W Wilnie, 1894, w 16-ce, str. 218, z ryciną.

1047. Clair Ch. o. Miesiąc maj św. Franciszka Salezego, t. j. żywot N. Maryi P. z dzieł autora Filotei, przez... w 31 rozdziałach zebrany, a przez B. O. spolszczony, przejrzał i na kościół w Gaworowie swoim nakładem wydał ks. A. Brykczyński, wyd. 2-gie znacznie powiększone. Warszawa, 1895, w 16-ce, str. 188 i III.

1048. Atoniewicz K. o. S. J. Nabożeństwo majowe, z rękopisów... przedrukowane osobno z książki do nabożeństwa tegoż autora, wyd. nowe. Kraków, 1897, w 16-ce, str. 142.

1049. Grabowski G. ks. Rozmyślania majowe o Matce Boskiej Bolesnej, z dodatkiem modlitw zalecanych przez Kościół i udarowanych odpustami także do Matki Boskiej Bolesnej. Warszawa, 1897, w 16-ce, str. 46, z 4 rycinami.

1050. Kwiatkowski Antoni ks. Nauki majowe, opracował... dziekan hrubieszowski z dyecezyi lubelskiej. Warszawa, 1897, w 16-ce, str. 172.

1051. Grabowski Kazimierz ks. Nauki majowe ku czci N. M. Panny, z dodaniem cudów Matki Boskiej jasnogórskiej, ułożył i wydał... proboszcz moskorzewski. Warszawa, 1898, w 16-ce, str. 144, z ryciną.

1052. Hołowiński Ign. ks. arcyb. Miesiąc maj, poświęcony N. Maryi P., przerobiony z włoskiego dla użytku Polaków, wyd. 6-te. Kraków, 1898, w 16-ce, str. 206 i IV.
(Zob. wyżej. p. r. 1857, 1859, 1880, 1885, nry: 930, 937, 1007, 1023).

1053. La Lomia F. ks. Misyonarz. Nowy miesiąc maj, czyli uczczenie cnót Niepokalanie poczętej Maryi Bogarodzicy, przekład M. B. C. Warszawa, 1898, w 16-ce, str. 110 i II.
(Zob. wyżej, p. r. 1837, 1854, 1859, 1880, nry: 909, 921, 938, 1009).

1054. Margoński A. ks. Maryo bądź uwielbiona w świętym miesiącu maju, czyli nabożeństwo majowe do użytku kapłanów i wiernych. Warszawa, 1898, w 8-ce małej, str. 160.

1055. Konarska M. Pielgrzymka majowa do miejsc wsławionych cudami Najświętszej M. Panny, zapewniająca błogi spoczynek w Najświętszem sercu Pana Jezusa, ułożył... uzupełnił i wydał ks. G. Augustynik. Warszawa, 1899, w 16-ce, str. 62 i 1 nl.

1056. Szymkiewicz Kajetan ks. Kazania adwentowe i nauki majowe. Warszawa, 1899, w 8-ce, str. 2 nl., 331, 1 nl.

1057. C. M. B. Przykłady na każdy dzień miesiąca maja czyli łaski odebrane od Przenajświętszej Dziewicy Maryi w różnych miejscach i czasach, zebrała M. B. C., wyd. nowe, poprawione i dopełnione. Warszawa, 1900, w 16-ce, str. 67.

1058. Hołyński Otto x. Czytania majowe dla ludu, czyli Zbiór krótkich rozmyślań i przykładów na każdy dzień miesiąca maja, objaśniających litanię loretańską; z dodatkiem litanii, modlitw i pieśni, tudzież nabożeństwa na dzień 50-letniego jubileuszu Ojca św. Piusa IX. Serya V, w m. 8-ce, str. 164.
(Zob. wyżej, p. r. 1873, 1874, 1881, nry: 992, 994, 1014).

1059. Dąbrowska Wanda. Pielgrzymka majowa do miejsc świętych w kraju i za granicą, czyli pobożne rozmyślanie na każdy dzień miesiąca maja, poświęconego czci Najświętszej Maryi Panny. Kraków, 1900, w 8-ce, str. 79 i 1 nl.

1060. B. K. K. ks. Wianek majowy z modłów uwity na uczczenie Bogarodzicy, przeznaczony dla pobożnych córMaryi, zebrał i ułożył... Warszawa, 1901, w 16-ce, str. 159.

1061. Badeni J. ks. O godności Maryi jako Matki Boga, nauka majowa, przez... („Kazania i szkice księży Towarzystwa Jezusowego", Kraków, 1901, w 8-ce, t. V, str. 154—160).

1062. Jaworski Jan ks. Na miesiąc maj, o Matce Boskiej z Lourdes, historya objawień i pierwszych cudownych uzdrowień, opowiedziana popularnie, z dodaniem stosownych nauk w 32 ustępach, przez... członka Kapituły tarnowskiej. Tarnów, 1901, w 16-ce, str. 254.

1063. Kuligowski Franciszek ks. Nabożeństwo majowe, opracowane przez... magistra św. Teologii, prefekta gimnazyum męskiego w Płocku. Płock, 1901, w 16-ce, str. 248.

1064. Plater Zyberkówna Cecylia. Nowy maj dla rodzin, praktyczny podręcznik nabożeństwa do Najświętszej Maryi Panny, mogący służyć na cały rok. Warszawa, 1901, w 16-ce, str. IV, 92 i 1 nl.

1065. Rejowicz J. ks. O opiece Maryi nad duszami czyścowemi, nauka majowa przez... („Kazania i szkice księży Towarzystwa Jezusowego", Kraków, 1901, w 8-ce, t. V, str. 63—69).

1066. Tuszowski J. ks. O Matce Boskiej. Dwa kazania majowe, przez... („Kazania i szkice księży Towarzystwa Jezusowego", Kraków, 1901, w 8-ce, t. V, str. 43—62).

1067. Grabowski Kazimierz ks. Nabożeństwo majowe i październikowe, z melodyami i harmonią na organy lub fortepian, opracował i wydał... (Poświęcone Hr. Helenie Potockiej). Warszawa, 1902, w 8-ce, str. 80, z nutami w tekście.

1068. Prokop o. kapucyn. Majowe Witaj królowo czyli rozpamiętywanie tej antyfony na każdy dzień maja rozłożone. Warszawa... w 8-ce małej, str. 192.

XVIII.

Medale i Medaliki N. Maryi P.

1069. Wiadomość historyczna o początku i skutkach nowego medalu wybitego na cześć Niepokalanego Poczę-

cia Najświętszej Panny Maryi... z dodaniem nowenny. Szóste wydanie z francuzkiego. Wilno, 1836, w 8-ce.

1070. M. x. Wiadomość historyczna... i t. d. powszechnie znanego pod imieniem: Medal cudowny, z dołączoną przy końcu Nowenną, przez księdza M. Zgromadzenia XX. Misyonarzy św. Łazarza. Wydanie szóste paryzkie z r. 1836, znacznie powiększone, z języka francuzkiego na polski przetłumaczone. Kraków, 1837, w 12-ce, k. 1, str. XIV, 169, k. 1, 1 ryc.

1071. Tenże. Toż. Wydanie 3-cie polskie, poprawne. Kraków, 1838, w 8-ce, str. XV, 186.

1072. Tenże. Toż. Warszawa, 1838, w 12-ce, str. XX, 213.

1073. Tenże. Toż. Tamże, 1838, w 8-ce, str. XVI, 166.

1074. Tenże. Toż. Lwów, 1839, w 16-ce.

1075. Tenże. Toż. Warszawa, 1840, w 8-ce, str. XXII, 238. (Obrazek: Widzenie N. P. M.).

1076. Officyum albo codzienne nabożeństwo, z dodaniem nowenny z powodu cudownego medalu przedrukowane z 17 rycinami na kamieniu. Suwałki, 1840, w 8-ce, str. 456.

1077. Medalik cudowny 1832 r. w Paryżu wybity, również historyczny opis i cuda jego, jako też dziesięciodzienne nabożeństwo do Matki Boskiej, z niemieckiego. (Załączony jest medalik mosiężny). Toruń, 1840, w 12-ce, str. 46.

1078. M. x. Wiadomość historyczna i t. d. Warszawa, 1841, w 12-ce.

(Zob. wyżej, p. r. 1836, 1837, 1838, 1839, 1840, nry: 1069—1075).

1079. Matki Boskiej cudowny medalik, 1832-go roku w Paryżu wybity i t. d. Z medalikiem mosiężnym. Toruń, 1843, w 8-ce.

1080. Medalik cudowny 1832 r. w Paryżu wybity, również historya, opis i cuda jego, jako też dziewięciodzienne nabożeństwo do Matki Boskiej, z niemieckiego. Toruń, 1843, w 12-ce, str. 46.

(Zob. wyżej, p. r. 1840, nr. 1077).

— Ucieczka ubogich. Nowa książeczka modlitewna... oraz historya na cześć Niepokal. Poczęcia N. P. Maryi wybitego medalika. W Opolu (1846), w 8-ce, str. 72.

— Nowenna na cześć Niepokalanego Poczęcia Maryi, z powodu cudownego medalu modlitwy do Maryi bez grzechu poczętej i t. d. Poznań, b. w. r. (około 1848).

1081. M. x. Wiadomość historyczna i t. d. Poznań, 1849, w 8-ce, str. XVI, 158.

(Zob. wyżej, p. r. 1836 — 1841, nry: 1069 — 1075, 1078).

— Nowenna na cześć Niepok. Poczęcia Maryi z powodu cudownego medalu. War-

szawa, 1855, w 12-ce, k. 6 nl., str. 55, z ryciną.

1082. M. x. Wiadomość historyczna i t. d. Warszawa, 1859, w 12-ce, str. XI, 174, z ryciną.

(Zob. wyżej, p. r. 1836—1841, 1849, nry: 1069—1075, 1078, 1081).

— Nowenna na cześć Niepok. Poczęcia Maryi, z powodu cudownego medalu ułożona. Kraków, 1870, w 8-ce, str. 55.

— Toż. Warszawa, 1874, w 16-ce, str. 32.

— Toż. Tamże, 1875.

1083. Rewoliński I. dr. med. Medale religijne, odnoszące się do kościoła katolickiego we wszystkich krajach dawnej Polski, znajdujące się w zbiorze... Część I. Medale Matki Boskiej w cudownych jej wizerunkach różnych miejscowości dawnej Polski, oraz w rozlicznych jej nazwach i przymiotach w jakich czczoną była i jest przez Polaków. Kraków, 1885, w 4-ce, str. 8 nl. i 100, z XVII tabl. litogr.

1084. Kurnatowski Witold. Medaliki, bite na pamiątkę koronacyi Matki Boskiej w Kalwaryi zebrzydowskiej dnia 15 sierpnia 1887 r. (Odbitka z Zapisków numizmatycznych). Kraków, 1888, w 8-ce większej, str. 3, z tablicą rysunków.

— Nowenna na cześć Niepok. Poczęcia Maryi, z powodu cudownego medalu. B. w. r. i m. d. (w. XIX), w 12-ce, str. 55, z ryciną.

1085. Aladelo. Cudowny medalik Niepok. Poczęcia N. M. Panny, początek, jego rozpowszechnienie, skutki i cuda. Warszawa, 1896, w 16-ce, str. 222 i II.

XIX.

Modlitwy — Zbiory Modlitw — Nabożeństwo do N. Maryi P.

— Argentus Ioannes S. I. Septem excellentiae Beatissimae Virginis et Modus quotidie eandem salutandi... Vilnae, In officina Ios. Karcani, 1614, w 4-ce, 4 ark.

1086. Krótkie Nabożeństwo do N. P. Maryi. Kraków, 1620.

1087. Jubilus spiritualis ad maiorem Dei gloriam et pretiosissimae matris Jesu Virginis Mariae honorem. Posnaniae, off. I. Wolrabi, 1623, w 16-ce, str. 48.

1088. (Paytowicz) Jan Ewangelista ks. S. T. B. Zdobycz Duchowna, to jest Łaski i miłości Chrystusa Pana ukrzyżowanego, nasłodszej Matki jego zawsze dziewice Mariej... przez... W Krakowie, w Druk. Macieja Andrzejowczyka, R. P. 1623, w 8-ce, str. 151.

1089. De la Croix Franciszek. Ogródek Panny Maryi przekładania Pawła Braneckiego. W Poznaniu, w druk. Jana Wolraba, 1629, w 8-ce.

1090. Krótkie nabożeństwo

do N. P. Maryi. Kraków, 1629.
(Zob. wyżej, p. r. 1620, nr. 1086).

1091. Monile aureum seu Manuale marianum. Cracoviae, 1633.

1092. Cezary Franciszek. Viridariolum Marianum dulcissimo nomini Iesu et Mariae consecratum. Cum officiis divinis, variis et piis patronorumque Regni Poloniae propriis, nec non exercitio hebdomadario, rosario et aliis precationibus devotissimis. Cracoviae, typis Fr. Caesarii. B. w. r. (około 1635), w 16-ce, k. 3 nl., str. 466.

1093. Wośniowski Wojciech Kazimierz. Ogródek Wielkiego Boga, Wielkiej Matki, ded. Jerzemu Lubomirskiemu. Kraków, 1644.

1094. Dobrowolski Augustinus O. Cist. Septem sacrae phialae seu septem Praxes, septem altaria privilegiata visitandi, Septemplici B. Mariae Virginis Coronae accomodatae... Opera... Romae, ex Typogr. Bernardini Tani, 1647, w 12-ce, str. 212 i k. 26.

1095. Duchnowski Maciej Stanisław x. Wianek Błogosławionej Panny Maryej nieba i ziemie Królowej, z rozmaitych ziół uwity... W Krakowie, w dr. W. Piątkowskiego, 1647, w 4-ce, k. 1 i k. 12 nl.
(Modlitwy wierszowane).

1096. Gawath Jakób ks. Usługa codzienna większa Najśw. Bogarodzice Panny. Ded. Katarzynie z Sztemberku Kostczance Sieniawskiej... Lwów, 1647, w 8-ce, ark. 2 i str. 509.
(Zob. wyżej. nr. 26).

1097. Gorczyn Jan Aleksander. Kwiatki liliowe albo modlitwy nabożne z różańcem, koronką szkaplerza i godzinkami na każdy dzień. W Krakowie, dr. Akad., b. w. r. (1647), w 16-ce, k. 14, kalendarz, str. 545, k. 1, regestr Modlitw k. 3.

1098. Justinelli Piotr x. Przewodnik Anielski pobudzający do nabożeństwa ku Przenajchwalebniejszej Pannie Maryej, Matce Bożej... Napisany od... językiem włoskim a na polski język przetłumaczony od W. O. Andrzeja Guttetera Dobrodziejskiego... W Krakowie, u Wdowy i dziedziców Fr. Cezarego, 1653, w 12-ce, k. 3, str. 698 i k. 14 regestru.

— Kozłowski Paweł S. I. x. Snopek nabożeństwa kongregacyi N. Panny Maryej Niep. Poczęcia... W Warszawie, 1643.
(Zob. wyżej, nr. 20 i 619).

1099. Tenże. Toż. Tamże, 1657.

— Diurnum quotidianae virtutis a variis Iesu et Mariae exemplis, ded. Michaeli Thomae Wiśniowiecki. 1659.

— Kozłowski Paweł S. I. Snopek nabożeństwa itd. W Warszawie, nakł. J. Förstera, 1660, w 12-ce, str. 669, k. 21.
(Zob. wyżej, nr. 20, 619, — p. r. 1657, nr. 1099).

1100. Tenże. Toż. Tertia Editio. B. w. m., 1662, w 12-ce.

— Kwiatkowski Albertus S. I. Tyrocinium Marianum seu Pia exercitia ad usum Sodalitatis B. M. V. Cracoviae, Typ. Schedelii, 1669, w 16-ce.

1101. Gorczyn Jan Al. Kwiatki liliowe itd. W Gdańsku, 1671, w 24-ce.
(Zob. wyżej, p. r. 1647, nr. 1097).

1102. Radziwiłłowski Antoni. Ohorodok Maryi Bohorodicy, za pozwol. I. Hiziela. Kijów, Ławra, 1676.

1103. Słupski M. Usługa codzienna P. Maryej. Wilno, dr. XX. Franciszkanów, 1691.

1104. Maria agonisantium mater bene moriendi. Lublini, S. I., 1694.

1105. Karpiński Szymon S. I. Święte z Bogiem i Matką Jego w nabożnych Aktach i Modlitwach zabawy. 1698, w Krakowie, w dr. M. A. Schedla, w 8-ce, k. 7 nl., str. 175.

1106. Długosz Xawery Franciszek. Creatio Domini coeli et terrae, sex orationes piae ad Deum Patrem, Filium, Spiritum Sanctum, ad beatam Virginem Mariam... editae. W Krakowie, 1702, w 12-ce.
(Zob. Jocher, nr. 6640 i Estreicher, t. XV, str. 243).

1107. Gorczyn Jan Al. Kwiatki liliowe itd. Gdańsk, 1702, w 24-ce.
(Zob. wyżej, p. r. 1647, 1671, nry: 1097, 1101).

1108. Confoederata devotio sive ad Deum... ad Beatissimam Mariam... devotarum execitationum compendium. Cracoviae, typ. Academiae, 1703, w 4-ce, str. 304.

1109. Gorczyn Jan Al. Kwiatki liliowe itd. W Kaliszu, Koll. S. I., 1704, w 8-ce.
(Zob. wyżej, p. r. 1647, 1671, 1702, nry: 1097, 1101, 1107).

1110. Lochman August x. Suplika uniżona do niebieskiej Estery Przenajśw. P. Maryi zasługom Andr. Ziebrowskiego. Kraków, Schedel, 1704.

1111. Ad Beatam Dei Genitricem.
(Zob. „Litaniae ad Sanctum Ignatium". Reimpressum A. D. 1705).

1112. Pollacz Rudolf x. Heroina chrześciańska. Częstochowa, 1706.

1113. Tenże. Toż. Częstochowa, 1709.

1114. Palatium Reginae Coeli Coelitumque in Conclavia distributum. Calissii, typ. Coll. S. I., 1716.

— Lilietum Marianum in viridario pietatis academicae... Cracoviae, 1723.

1115. Kijankowski Stani-

sław. Cześć codzienna Najświętszej Boga Matki, szczególnej umierających Patronki. W dr. Coll. Lwowskiego (S. I.), 1718, w 8-ce, k. 10 nl., str. 367, k. 26 nl.

1116. G. L. S. I. Affekty nabożne do Najświętszej Bogarodzice Panny Maryi. Lwów, dr. Koll. S. I., 1718, w 12-ce, str. 114.

1117. Sacer Cultus Hebdomadalis Ter optimo Numini Sanctissimaeque Dei parenti... consecratus, selectissimis devotionibus locupletatus. Typ. Clari Montis Częstochoviensis, 1720, w 16-ce, str. 216.

1118. Hevenesi Gabriel. Ars bonae mortis, sive Quotidiana erga Sanctissimam Dei Matrem Mariam pietas. Brunsbergae, typ. Coll. S. I., 1721, w 12-ce, str. 415.

1119. Tydzień święty Najśw. Panny. Lublin, S. I., 1723.

1120. Wieniec liliowy z Żywota i męki Jezusa Chrystusa uwity, Przewiany Bractwami Różańca i Szkaplerza Panny Przenajświętszej, Każdemu chrześcijaninowi do użytku na cały rok służący. W Krakowie, 1724, w Drukarni Akademickiej, w 12-ce.

1121. Darowski Jan Kazimierz Wacław. Officyum codzienne z różnemi nabożeństwami ku większej czci Boga i Matki Jego niepokalanie poczętej. 1725, w Krakowie, dr. J. Matyaszkiewicza, w 12-ce, k. 10 nl.. str. 244, k. 1 regestru, k. 6 nl.

1122. Associatio sive unio piarum mentium ad impetrandam felicem mortem et purgatorium sine mora transeundum. Sub protectione et praesidio Beatissimae Virginis Mariae, ad honorem eius Immaculatae Conceptionis... Vilnae, repet. typis Universitatis S. I., 1726, w 12-ce, XII k. nl.

1123. Darowki J. K. W. Officyum codzienne itd. Kalisz, dr. S. I., 1728, w 12-ce.
(Zob. wyżej, p. r. 1725, nr. 1121).

1124. Officiosa Pietatis Exercitia cultui divino magnae Matris Mariae Sanctorumque Patronorum debita. Lublini, typ. Coll. S. I., 1728, w 12-ce, k. 12, str. 513, k. 2.

1125. Devotiones selectae auctiores ad pretiosissimam Virginem Mariam, Sanctos Patronos Varios... Sandomiriae, typ. Coll. S. I., 1729, w 12-ce, k. 12 nl., str. 212, k. 1.

1126. Witkowski Jan S. I. Obserwacye święte czasu rocznego albo dni niektóre w roku honorowi Jezusa, Matki jego i ŚŚ. Pańskich poświęcone. W Poznaniu, 1730, w 4-ce.

1127. Sacer Cultus Hebdomadalis itd. Typ. Clari Montis Częstochoviensis, 1732, w 12-ce, str. 216, k. 18.
(Zob. wyżej, p. r. 1720, nr. 1117).

1128. Darowski J. K. W. Officyum codzienne... itd. krótko zebrane. Kalisz, S. I., 1738, w 4-ce.
(Zob. wyżej, p. r. 1725, 1728, nry: 1121, 1123).

1129. Devotiones selectae auctiores itd. Sandomiriae, 1739, w 12-ce, k. 10, str. 230, k. 2.
(Zob. wyżej, p. r. 1729, nr. 1125).

1130. Palatium reginae coeli coelitumque in conclavia distributum. Leopoli, typ. Golczewski, 1739.
(Zob. wyżej, p. r. 1716, nr. 1114).

1131. Połaniecki Ioannes B. Candor Marianum devotiones, dedic. Petro et Paulo Stadnicki. Cracoviae, Dyaszowski, 1739.

1132. Dama pokutująca Przez codzienne nabożeństwo z Bogiem i Matką Boską jakoteż z świętemi Patronami i Patronkami rozmawiająca. Z dr. Sandomierskiej S. I., 1740, w 4-ce, str. 675.

1133. Officiosa Pietatis Exercitia cultui divino magnae Matris Mariae... nunc recusa. Sandomiriae, typ. Coll. S. I., 1740, w 12-ce, k. 11, str. 512, k. 2.
(Zob. wyżej, p. r. 1728, nr. 1124).

1134. Toż. Brunsbergae, typ. Coll. S. I., 1741, w 12-ce, str. 608.

1135. Hevenesi Gabr. Ars bonae mortis... itd. Brunsbergae, 1741, w 12-ce, str. 415.
(Zob. wyżej, p. r. 1721, nr. 1118).

1136. Nabożeństwo do umierającego na Krzyżu Jezusa Pana i bolesnej pod Krzyżem Matki na uproszenie szczęśliwej śmierci według zwyczaju Kongregacyi Dobrej Śmierci założonej przy kościele Krakowskim S. I. ŚŚ. Apostołów Piotra i Pawła... przedrukowane R. P. 1741 w Krakowie w druk. M. Dyaszewskiego, 1741, w 12-ce.

1137. Palatium reginae coeli coelitumque in conclavia distributum. Vilnae, S. I., 1742.
(Zob. wyżej, p. r. 1716, 1739, nry: 1114, 1130).

1138. Toż. Cracoviae, Dyaszewski, 1743, w 16-ce.

1139. Officiosa Pietatis Exercitia cultui divino magnae Matris Mariae... debita... nunc recusa. Lublini, 1743 (?), typ. Coll. S. I., w 12-ce, str. 553, k. 2.
(Zob. wyżej, p. r. 1728, 1740, 1741, nry: 1124, 1133, 1134).

1140. Supplicationes Dolorosae Virgini Mariae praestandae. W Krakowie, w druk. Uniwers., 1744, w 8-ce, 10 ark.
(Po polsku).

1141. Dobrakowski Józef x. Meta boleści Jezusowych serce Maryi siedmią mieczów boleści zranione na cel zbawienny chrześcijańskiej duszy wystawiona. 1746, Kraków, dr. Akad., w 8-ce, k. 17 nl.

1142. Chmielowski Benedykt x. Kotwica w ostatniej toni alias nowe skuteczne na-

bożeństwo dla człeka grzesznego i w smutku jakim zdesperowanego. I. do ukrzyżowanego Jezusa, II. do Najdroższej Maryi P. 1747, we Lwowie, dr. S. I., w 12-ce, k. 1 nl., str. 74.

1143. Korsak Jan ks. Rok jak dzień krótki i dzień jak rok długi co do wiecznej rekompensy albo krótkie na każdy dzień roku dla Matki Boskiej przysługi przez... w r. 1747 opisane. W Wilnie, w Druk. Akad. S. I., w 8-ce, str. 176 i k. 17.

1144. Kijankowski Stanisław. Codzienne nabożeństwo do Najśw. P. Maryi z łacińskiego. Lwów, dr. S. I., 1748.

1145. Korsak I. S. I. Rok jak dzień krótki co do wdzięczności pracy albo krótkie na każdy dzień roku dla M. Boskiej przysługi. Cz. I—III. Supraśl, 1748.
(Zob, wyżej, p. r. 1747, nr. 1143).

1146. Darowski J. K. W. Officyum codzienne... i t. d. krótko zebrane a dla wygody chrześcijańskiej z różnemi przydatkami odnowione. W Poznaniu, dr. Coll. S. I., 1752, w 4-ce, k. 4 nl., str. 291, str. 1 nl. regestru.
(Zob. wyżej, p. r. 1725, 1728, 1738, nry: 1121, 1123, 1128).

1147. Devotiones selectae auctiores itd. Calissii, typ. Coll. S. I., 1753, w 12-ce, k. 10, str. 207, k. 1.
(Zob. wyżej, p. r. 1729, 1739, nry: 1125, 1129).

1148. Darowski J. K. W. Officium codzienne... i t. d., krótko zebrane a... odnowione. W Poznaniu, dr. Akad., 1755, w 4-ce, k. 4, str. 278, k. 1 regestru.
(Zob. wyżej, p. r. 1725, 1728, 1738, 1752, nry: 1121, 1123, 1128, 1146).

1149. Nabożeństwo za dusze zmarłych, które u OO. Maryanów Zak. Niep. Poczęcia N. P. Maryi odprawuje się, z niemieckiego, z przyd. polskiego nabożeństwa. Warszawa, Pijar, 1755.

1150. Nahaczewski Bonawentura. Nabożeństwo do B. Maryi u Dominikanów. Lwów, 1755.

1151. Palatium Reginae Coeli Coelitumque in Conclavia distributum. Leopoli, typ. I. Schlichtyn, 1755, w 8-ce, str. 16, 312, 11.
(Zob. wyżej, p. r. 1716, 1739, 1742, 1743, nry: 1114, 1130, 1137, 1138).

1152. Toż. Calissii, typ. Coll. S. I., 1757.

1153. Filiatio Mariana sanctae Dei genitricis approbata. Olim pro tyrocinio Viennensi S. I. ad fovendam perpetuo pietatem erga admirabilem Dei Matrem. Nunc in tyrocinio Cracoviensi Soc. J. ab adm. Rndo Patre L. Ricci confirmata. 1758, Cracoviae, w 8-ce, k. 6 nl.

1154. Devotiones selectae auctiores itd. Reimpressae. Calisii, typis Coll. S. I., 1761, w 12-ce, k. 10, str. 207.
(Zob. wyżej, p. r. 1729, 1739, 1753, nry: 1125, 1129, 1147).

1155. Świątnica duchowna, Bogu wystawiona, na cześć wcielonego Boga i Przenajśw. Matki Jego Maryi... Częstochowa, u Paulinów, 1762.

1156. Darowski J. K. W. Officyum codzienne... i t. d. W Kaliszu, 1765.
(Zob. wyżej, p. r. 1725, 1723, 1738, 1752, 1755, nry: 1121, 1123, 1128, 1146, 1148).

1157. Chwała Libanu, ozdoba reformowanego Karmelu Najświętsza Marya Panna. Berdyczów, dr. Fortecy, 1769, w 8-ce, k. 16.

1158. Darowski J. K. W. Officyum codzienne... i t. d. W Lublinie, 1772, w 12-ce.
(Zob. wyżej, p. r. 1725, 1723, 1738, 1752, 1755, 1765, nry: 1121, 1123, 1128, 1146, 1148, 1156).

1159. Dewin Jerzy x. Znak przeznaczenia do nieba, nabożeństwo do Najśw. Maryi, z franc. Kalisz, S. I., 1772.

1160. Chmielowski Joachim Benedykt. Bieg roku całego na chwałę i cześć Boga, w Trójcy jedynego, i Matki Najświętszej i wszystkich Świętych przepędzony albo modlitwy... 1774, we Lwowie, druk. A. Pillera, w 12-ce, str. 396, k. 2 reg.

1161. Eloquentia coelestis, seu officiosa pietatis exercitia cultui divino, Magnae Matris Mariae... debita... iterum recusa. Posnaniae, typis S. R. M., 1775, w 12-ce, k, 12 nl., str. 536, k. 2.
(Por. z nr. 1139).

1162. Palatium Reginae coeli... Vilnae, 1775.
(Zob. wyżej, p. r. 1716, 1739, 1742, 1743, 1755, 1757, nry: 1114, 1130, 1137, 1138, 1151, 1152).

1163. Chmielowski Joachim Benedykt. Bieg roku całego na chwałę i cześć Boga w Trójcy Jedynego, Matki Najświętszej... teraz z nowemi przydatkami przedrukowane. 1777, we Lwowie, w druk. Kaz. Schlichtyna, w 12-ce, str. 28.
(Zob. wyżej, p. r. 1774, nr. 1160).

1164. Zabawka z Bogiem, codzienne nabożeństwa wyborniejszemi ku czci Boga, N. M. P. i SS. Patronów modlitwami odnowione... W Poznaniu, 1777, w 12-ce.

1165. Directorium ad altare thaumaturgae B. V. M. privileg. votivarum. Typ. Coll. S. I., 1778.

1166. Sposób czynienia protestacyi czyli oświadczenia ku Maryi Pannie. Kraków, Sem. bisk., 1778.

1167. Nabożeństwo do N. Maryi Panny. Lwów, dr. Trynit., 1779.

1168. Dawidson Jerzy Józef. Nabożeństwo z krótką

nauką dla braci Archikonfraterni Literackiej Niepokalanego Poczęcia Maryi P. w kaplicy Kollegiaty warszawskiej Ś. Jana. W Warszawie, 1780, w 8-ce, str. 8 nl. i 120.

1169. Chmielowski Joachim Ben. Bieg roku całego i t. d. W 12-ce, k. 9 kalendarza, k. 2 katechizmu, str. 271, k. 3 regestru. (Kraków, 1783?).
(Zob. wyżej, p. r. 1774, 1777, nry: 1160, 1163).

1170. Pałac królowej nieba i ziemie Maryi. Kraków, Stachowicz, 1783.
(Por. wyżej, p. r. 1716, 1739, 1742, 1743, 1755, 1757, 1775, nry: 1114, 1130, 1137, 1138, 1151, 1152, 1162, „Palatium Reginae...").

1171. Directorium ad altare Thaumaturgae B. V. Mariae privileg. votivarum. 1785.
(Zob. wyżej, p. r. 1778, nr. 1165).

1172. Palatium Reginae Coeli Coelitumque in Conclavia XII distributum repetitis typis instauratum anno apud Deiparam Virginem Domestici Verbi. 1788, Lovicii, typis S. Celsitudinis Primatialis Archiepiscopi Gnesnensis, w 8-ce, str. 20 nl. i 311 l.
(Zob. wyżej, p. r. 1716, 1739, 1742, 1743, 1755, 1757, 1775, 1783, nry: 1114, 1130, 1137, 1138, 1151, 1152, 1162, 1170).

1173. Nabożeństwo do N. Panny Maryi Łaskawej. 1789.

1174. Palatium Reginae Coeli Coelitumque in Conclavia XII distributum. Leopoli, 1789.
(Zob. wyżej, p. r. 1788, nr. 1172).

1175. Toż. Supraśl. 1789.

1176. Toż. Polociae. 1789.

1177. Nabożeństwo do N. M. P. Warszawa, Pijar., 1794.

1178. Chmielowski Joach. Ben. Bieg roku całego itd. Kraków, dr. Anny Dziedziczki i Sukcessorów, 1795, w 12-ce, str. 338.
(Zob. wyżej, p. r. 1774, 1777, 1783, nry: 1160, 1163, 1169).

1179. Ostrowski Grzegorz x. Zbiór nabożeństwa różnego, szczególniej do N. Maryi P. Przemyśl, 1795.

1180. Darowski J. K. W. Officyum codzienne z różnemi nabożeństwami nowo wydanemi na Chwałę Boga i Matki Jego Niepokalanie Poczętej Maryi Panny. W Supraślu, dr. XX. Bazylianów, 1799, w 8-ce, k. 3, str. 361 i regestr.
(Zob. wyżej, p. r. 1725, 1728, 1738, 1752, 1755, 1765, 1772, nry: 1121, 1123, 1128, 1146, 1148, 1156, 1110).

1181. Antiphona z Modlitewnika o Niepokal. Poczęciu. B. w. r. i m. d. (w. XVII/XVIII).

1182. Cultus advocatae nostrae Immaculatae Conceptae Mariae a... Palaestra Tribunalis Regni introductus. Typ. Coll. S. I. Lublinensis. B. w. r. d. (w. XVII/XVIII), w 8-ce, str. 100.

1183. Cultus in honorem beatissimae Virginis Mariae. B. w. m. i r. d. (17...), w 8-ce, k. 7.

1184. Deo uni in trinitate et Matri gloria. (Kraków). B. w. r. (w. XVII/XVIII).

1185. Institutio Christiana B. Mariae V. Zamość, Łęski, b. w. r. (w. XVII/XVIII).

1186. Ogród fórta niebieska Marya. B. w. r. i m. d. (w. XVII/XVIII).

1187. Staszewski Mikołaj. Nabożeństwo do Najświętszej Panny Maryi z różnych pobożnych Ksiąg zebrane. (w. XVII/XVIII).

1188. Liguori Alfons Marya św. Nawiedzenie Najświętszego Sakramentu i Najświętszej Maryi Panny na każdy dzień miesiąca. Warszawa, 1802, w 12-ce.

1189. Nabożeństwo 9-dniowe i uczczenie Przebłogosławionej Panny i Matki Boga królowej dobrej rady, z włoskiego na polski język przełoż., której święto corocznie dnia 26 kwietnia przypada. Warszawa, 1802, w 12-ce, str. 72.

1190. Chmielowski Benedykt x. Kotwica w ostatniej toni, to jest: Nowe skuteczne czworakie nabożeństwo z poprzedzającemi tyleż naukami dla człeka grzesznego i w nieszczęściu zostającego, do ukrzyżowanego Jezusa, Najśw. Maryi Panny, WW. ŚŚ. za dusze zmarłych. Z pozwoleniem starszych przedrukowane R. P. 1808, w 12-ce, kart. niel. 9, str. 191, k. nl. 3. (Zob. wyżej, p. r. 1747, nr. 1142).

1191. Nabożeństwo do Pana Jezusa i Panny Maryi i t. d. Częstochowa, 1808, w 12-ce.

1192. Nabożeństwo ku największej chwale Boga w Trójcy św. jedynego, Matki B., tudzież ŚŚ. Patronów i Patronek, przez pewną damę z różnych aprob. ksiąg zebrane i dla wygody bliźnich do druku podane. Wilno... 1810, w 8-ce, str. VIII i 869.

1193. Nabożeństwo do N. P. Maryi. Warszawa, przed r. 1810, w 12-ce.

1194. Ucieczka grzeszników albo gorące nabożeństwo do Najświętszej Maryi Panny. W Częstochowie, 1811, w 8-ce.

1195. Chmielowski Joachim Benedykt. Bieg roku całego na cześć i chwałę Boga w Trójcy św. jedynego, Niepokal. Poczęcia Panny Maryi i WW. ŚŚ. i t. d., drukiem odnowione. Częstochowa, 1814, w 12-ce, str. 279. (Zob. wyżej, p. r. 1774, 1777, 1733, 1795, nry: 1160, 1163, 1169, 1178, 1195).

1196. Pobożna i najpowinniejsza cześć i chwała Przenajśw. Trójcy i Najśw. męki i śmierci Zbawiciela

naszego Jezusa Chrystusa, zawierająca w sobie Nabożeństwo poranne do Trójcy Przen., Akty trzech boskich cnót... Nabożeństwo do męki Pana Jezusowej... Godzinki o Niepokal. Pocz. Panny Maryi... Modlitwy wieczorne... Wrocław... 1817, w 12-ce.

1197. Ołtarz złoty na chwałę Bogu, na honor Maryi Pannie, na cześć ŚŚ. Pańskim wystawiony. Berdyczów, 1817, w 12-ce.

1198. Świątnica duchowna, Bogu w Trójcy jedynemu wystawiona, na cześć wcielonego Boga i Przenajdostojniejszej Matki Jego Maryi, przydatkiem modlitw do świętych Pańskich przyozdobiona. Z pozwoleniem starszych wydrukowana na Jasnej Górze Częstochowskiej, 1817, w 14-ce, str. 229 i kart. 4. (Zob. wyżej, p. r. 1762, nr. 1155).

1199. Żeglicki Arnolf S. P. x. Szkoła pobożności, w której zamknięte są modlitwy i pieśni po łacinie i po polsku w kościele bożym używane, Officium Sodalium de B. V. Maria, Officium Defunctorum, Psalmi Poenitentiales etc. Warszawa, 1820.

1200. Dziaszkowski (Dzieszkowski) Damian. Zbiór nabożeństwa ku czci Boga, Najświętszej Panny Maryi i Świętych Pańskich, dla wygody wiernych Chrystusowych, a mianowicie w Arcybractwie Różańca świętego zostających, przez... S. T. D. Exprowincyała zakonu kaznodziejskiego ułożony i za pozwoleniem zwierzchności duchownej do druku podany. Warszawa... 1821, w 8-ce, str. 438, k. 4 nl.

1201. Wyjaśnienie modlitwy Pana Jezusa Chrystusa Ojcze nasz, Zdrowaś Maryo i Składu apostolskiego. Częstochowa, 1822, w 8-ce, str. 162.

1202. Ołtarz złoty na chwałę Boga, Maryi Pannie honor i ŚŚ. Pańskim z przydatkiem niektórych pieśni, wystawiony i drukiem ogłoszony. Częstochowa, 1823, w 12-ce, k. 12 nl., str. 564.

1203. (Pollacz Rudolf x.). Heroina chrześcijańska, rozmaitością modlitw i strzelistymi aktami nieoszacowanych łaski boskiej skarbów i niebieskiego królestwa nabywająca, ku większej Boga chwale Matki Przenajświętszej i Patronów ŚŚ. godnemu uszanowaniu, z pozwoleniem zwierzchności duchownej drukiem odnowiona, z rycinami... Częstochowa, 1823, w 4-ce, str. 581. (Zob. wyżej, p. r. 1706, 1709, nry: 1112, 1113).

1204. Ucieczka grzeszników do Najświętszej Maryi Panny

na Jasnej Górze, na piąte lat sto osobliwemi cudami wsławione, dla wygody chrześcijańskiej z łacińskiego na polski przetłumaczone. Częstochowa, 1824, w 12-ce, str. 96.

1205. Ołtarz złoty na... Maryi Pannie honor... Częstochowa, 1825, k. 12 nl., str. 558.
(Zob. wyżej, p. r. 1823, nr. 1202).

1206. Zabawa duchowna z różnych ksiąg nabożnych słodkich affektów dla pomnożenia gorącej miłości ku Bogu i Matce Jego, także dla należytego św. Patronów uczczenia zebrana. W drukarni Jasnej Góry Częstochowskiej, r. p. 1825, w 12-ce, kalend. kart nl. 8 i str. 191.

1207. Chmielowski B. J. Bieg roku całego albo modlitwy na wszystkie całego roku święta, tudzież inne nabożeństwa, przedr. w dr. Jasnej Góry Częstochowskiej, 1826, w 12-ce, k. 13, str. 279, regestr, ryciny.
(Zob. wyżej, p. r. 1774, 1777, 1783, 1795, 1814, nry: 1160, 1163, 1169, 1178, 1195).

1208. Ołtarz złoty na... Maryi Pannie honor... Częstochowa, 1826.
(Zob. wyżej, p. r. 1823, 1825, nry: 1202, 1205).

1209. Toż. Tamże, 1828, w 8-ce, str. 617 i regestr.

1210. Zabawa duchowna... za dozwoleniem starszych wydrukowana w drukarni Jasnej Góry Częstochowskiej, 1828, w 16-ce, str. 191 i 12 kart. nl.
(Zob. wyżej, p. r. 1825, nr. 1206).

1211. Ołtarz (złoty cały) z różnem nabożeństwem przed Stolicą Najw. Boga i Matki Najśw. i ŚŚ. Patronów, to jest modlitwy, litanie i rozmaite nabożeństwa, które duch gorący na wonność P. Bogu słodkości chwały jego ofiarować może. Z przydatkiem bardzo wielu nabożeństw przedrukowany. Mińsk, 1829, w 4-ce, str. 158, 240, 25 i regestr.

1212. Ołtarz złoty na... Maryi Pannie honor... Częstochowa, 1829, w 12-ce, k. 12, str. 528, regestr.
(Zob. wyżej, p. r. 1823, 1825, 1826, 1828, nry: 1202, 1205, 1208, 1209).

1213. Świątnica duchowna... na cześć Przenajdostojniejszej Maryi... 1829, w 4-ce, str. 8, 357, 3.
(Zob. wyżej, p. r. 1762, 1817, nry: 1155, 1198).

1214. Dzień pobożnego chrześcijanina, czci i chwale Boga, uwielbieniu Najśw. Maryi Panny i ŚŚ. Pańskich poświęcony. Warszawa... 1830, w 12-ce, str. 221 i regestr.

1215. Ucieczka grzeszników do N. Maryi P. na Jasnej Górze... W dr. Jasnej Góry Częstochowskiej... 1830, w 8-ce, str. 96.
(Zob. wyżej, p. r. 1824, nr. 1204).

1216. Wybór modlitw dla po-

bożnych chrześcijan. Warszawa, 1830, w 12-ce.

1217. Zbiór modlitw i pobożnych uczynków, Kraków, 1830, w 12-ce.

1218. Chmielowski Bened. Joach. Bieg roku całego albo modlitwy na wszystkie całego roku święta, tudzież i inne nabożeństwa, niegdyś przez... wydane, a teraz przez X. G. M(ikę) poprawione i pomnożone dla płci żeńskiej. Bochnia... 1831, w 8-ce.
(Zob. wyżej, p. r. 1774, 1777, 1783, 1795, 1814, 1826, nry: 1160, 1163, 1169, 1178, 1195, 1207).

1219. (Chmielowski J. B.). Bieg nabożeństwa roku całego na cześć i na chwałę Boga w Trójcy św. jedynego, Niepokal. Poczętej P. M. i WW. ŚŚ. albo modlitwy na wszystkie dnie i święta całego roku, tudzież i inne uroczystości. Bochnia, 1831, w 12-ce.
(Czy to samo, co wyżej, p. nr. 1218?).

1220. Tenże. Toż. Jasna Góra Częstochowska, 1843, w 12-ce, str. 286, rycina.

1221. Ołtarz złoty na... Maryi Pannie honor... wystawiony i drukiem odnowiony. 1834, w 12-ce, str. 546 i k. 14 nl.
(Zob. wyżej, p. r. 1823, 1825, 1826, 1828, 1829, nry: 1202, 1205, 1208, 1209, 1212).

1222. Zabawa duchowna... zebrana za pozwoleniem cenzury rządowej, odnowiona w dr. Jasnej Góry Częstochowskiej, 1835, w 12-ce, str. 172, k. 9 nl.
(Zob. wyżej, p. r. 1825, 1828, nry: 1206, 1210).

1223. Chmielowski B. J. Bieg roku całego albo modlitwy... Jasna Góra Częstochowska, 1836, k. 9, str. 286, regestr, drzewor. w tekście.
(Zob. wyżej, p. r. 1774, 1777, 1783, 1795, 1814, 1826, 1831, 1834, nry: 1160, 1163, 1169, 1178, 1195, 1207, 1218, 1219, 1220).

1224. Nabożeństwo całoroczne, dla ludu chrześcijańskiego, zawierające: Katechizm missyjny, Akty, Modlitwy najpotrzebniejsze, tudzież Psalmy, Godzinki, Różańce, Koronki, Litanie, na różne dnie św., oraz Pieśni nabożne tak polskie jak i łacińskie, Hymny w czasie uroczystości rocznych, nakoniec Rozpamiętywanie Męki Pańskiej w Pieniach stosownych pasyjnych, w Stacyach i w czterech Ewangeliach na Wielki Tydzień zebrane. Warszawa... 1836, w 8-ce, str. 758 i k. 10 nl.

1225. Ołtarz złoty na... Maryi Pannie honor... wystawiony, za pozwoleniem cenzury rządowej odnowiony. Dr. Jasnej Góry Częstochowskiej, 1836, w 12-ce, str. 16 nl., 546, 6 nl., 2 ryciny.
(Zob. wyżej, p. r. 1823, 1825, 1826, 1828, 1829, 1834, nry: 1202, 1205, 1208, 1209, 1212, 1221).

1226. Ołtarzyk polski (większy), t. j. zbiór nabożeństwa katolickiego, mieszczący w sobie naboż. zupełne i na wszelki czas do Trójcy Przenajświętszej, do N. Panny, do Świętych i Aniołów Pańskich, naboż. o wszystkich Sakramentach św., modlitwy stosowne w różnych potrzebach, ewangelie i listy apostolskie, oraz nauki i modlitwy na święta uroczyste, także pieśni kościelne, gdzie też chrześcijański czytelnik znajdzie różne nauki duchowne: jako rady do życia pobożnego, myśli na wszystkie dni miesiąca, wykład nauki chrześcijańskiej, zdania z pisma św. i t. d. z wielu ksiąg krajowych i zagranicznych przez Kościół św. potwierdzonych, na cześć i na chwałę Panu Bogu Wszechmogącemu w Trójcy św. Jedynemu, dla użytku wiernych ułożony pod przewodn. duchownych katolickich do druku dany, a rycinami ozdobiony. Paryż... 1836, b. w. m., w 12-ce, str. 780.

1227. Dziaszkowski D. Zbiór nabożeństwa ku czci... N. Maryi P... Warszawa, 1837, w 8-ce, str. 450.
(Zob. wyżej, p. r. 1821, nr. 1200).

1228. Nabożeństwo tygodniowe Wniebowzięcia w kościele archiprezbyteryalnym N. P. Maryi w Krakowie. (Zob. „Zbieracz literacki i polityczny", r. 1838, t. IV.).

1229. Redecki Paweł. Nabożeństwo szczególne do serca Najśw. P. Maryi, siedmiu Jej boleści, Pocieszenia i z Nowenną do Jej Niepokalanego Poczęcia i inne Modlitwy. Warszawa... 1838, w 12-ce, str. 204.

1230. Nabożeństwo godzinne do Miłosiernego Pana naszego Jezusa Chrystusa i Bolesnej Matki Jego Maryi Panny u WW. OO. Reformatów krakowskich wielkiemi łaskami słynącym dla pobożności chrześcijan przyspobione. B. w. m. d., w r. 1840, w 8-ce, str. 16.

1231. Większy Ołtarzyk polski... Paryż, 1840, w 12-ce, str. 780, z 12 rycinami.
(Zob. wyżej, p. r. 1836, nr. 1226).

1232. Chmielowski B. J. Bieg roku całego albo modlitwy na wszystkie roku święta uroczyste i nieuroczyste i inne nabożeństwa. Lwów, 1841, w 12-ce.
(Zob. wyżej, p. r. 1774, 1777, 1783, 1795, 1814, 1826, 1831, 1834, 1836, nry: 1160, 1163, 1169, 1178, 1195, 1207, 1218, 1219, 1220, 1223).

1233. Ołtarz złoty na... Maryi Pannie honor... Częstochowa, 1841, w 12-ce, str. 546, k. 3.
(Zob. wyżej, p. r. 1823, 1825, 1826, 1829, 1834, 1836, nry: 1202, 1205, 1208, 1209, 1212, 1221).

1234. Ucieczka grzeszników

do N. Maryi P. Częstochowskiej... W dr. Jasnej Góry Częstochowskiej, 1841, w 8-ce, str. 96.
(Zob. wyżej, p. r. 1824. 1830, nry: 1204, 1217).

1235. Dąbrowski Jan Kanty. Wianek ku czci N. Maryi P., następnie pod tytułem: Książka do nabożeństwa dla wszystkich katolików, szczególniej zaś dla wygody katolików archidyecezyi gnieźneńskiej i poznańskiej, z polecenia Najprzewieleb. Arcybiskupa Dunina ułożona. Leszno i Gniezno, 1842.

1236. Liguori Alf. św. Nawiedzenie Najświętszego Sakramentu i N. Maryi Panny, przez... Biskupa św. Agaty, Zgromadzenia Kapucynów Najsł. Odkupiciela Rządcy pierwszego, którego Pius VII. Papież 1816 za błogosławionego, a Grzegorz XVI. teraźniejszy Papież za Świętego r. 1839 ogłosił, z włoskiego języka na polski przełożone. Warszawa. 1842, w 8-ce, k. 6 nl. i str. 343.
(Zob. wyżej, p. r. 1802, nr. 1188).

1237. Jełowicki Aleksander. Korona Męki Pańskiej. Książka do modlitwy i do rozmyślania na uczczenie Męki Pana naszego Jezusa Chrystusa, ku większej czci i chwale Trójcy Przenajświętszej, ku wychwaleniu Niepokalanie Poczętej Błogosławionej Maryi Dziewicy Matki Bożej, a ku zbawieniu bliźnich zebrana i ułożona... Wydanie ozdobione rycinami na stali. Paryż, 1842; Berlin, 1843, w 16-ce, str. 388 i ryc. 4.

1238. Chmielowski B. J. Bieg roku całego albo modlitwy. W druk. Jasnogórskiej, 1843, w 16-ce, str. 284.
(Zob. wyżej, p. r. 1774 1777, 1783, 1795, 1814, 1826, 1831, 1834, 1836, 1841, nry: 1160, 1163, 1169, 1178, 1195, 1207, 1218, 1219, 1220, 1223).

1239. Liguori Alfons św. Nawiedzenia Najświętszego Sakramentu i Niepokalanie Poczętej Maryi Panny, na każdy dzień miesiąca, napisane dawniej po włosku przez Sługę bożego... Biskupa Dyecezyi św. Agaty i Fundatora Zgromadzenia Redemptorystów, teraz powtórnie przełożone na język polski z włoskiego. Poznań, 1843, w 16-ce, str. 234 i k. 2.
(Zob. wyżej, p. r. 1802, 1842, nry: 1188, 1236).

1240. Nabożeństwo codzienne, przed Panem Jezusem w kaplicy w kościele Metropolitalnym św. Jana, oraz o Niepokalanem Poczęciu Maryi P. Warszawa, 1843, w 12-ce, str. 176 i VI.

1241. Ołtarzyk nowy, czyli: zbiór nabożeństwa katolickiego, mieszczący w sobie nabożeństwo poranne, mszalne, nieszporne i wieczorne; nabożeństwa na wszystkie prze-

dniejsze uroczystości całego roku, do N. Panny, do św. Aniołów pańskich; nabożeństwo o wszystkich Sakramentach św., modlitwy stosowne w różnych potrzebach; naboż. kompletne za umarłych; także różne nauki duchowne, jako: rady do życia pobożnego, z różnych ksiąg krajowych i zagranicznych, przez kościół św. potwierdzonych. Wilno, 1843, w 12-ce, str. 754.
(Zob. wyżej, p. r. 1836, 1840, nry: 1226, 1231).

1242. Rogalski A. Modlitwa do Najświętszej Maryi Panny. (Zob. „Alleluja. Rocznik religijny". Warszawa, 1843).

1243. Dąbrowski Jan Kanty. Wianek ku czci N. Maryi P. Wyd. 2-gie, 1844, w 8-ce, str. 786, 3 ryciny.
(Zob. wyżej, p. r. 1842, nr. 1235).

1244. Nabożeństwo różne, według obrządku św. rzymsko-katolickiego Kościoła zawierające Msze św. na wszystkie niedziele, uroczystości Pańskie, Bogarodzicy... z dołączeniem uwag na Lekcye i Ewangelie, Hymnów z Pacierzy kapłańskich, Ewangelij w czasie Processyi, Nieszporów na wszystkie Niedziele roku, Uroczystości Pańskie, Bogarodzicy... Tomów IV, Berlin, 1844, w 8-ce; dwa tomy po 300, a dwa po 400 str.

1245. Ucieczka grzeszników do N. Maryi P. Częstochowskiej... Częstochowa, 1844, w 12-ce, str. 95.
(Zob. wyżej, p. r. 1824, 1830, 1841, nry: 1204, 1217, 1234).

1246. Jełowicki Aleksander. Korona Męki Pańskiej... Paryż, Berlin, 1845, w 12-ce, str. XIV, VI, k. 8, str. 388.
(Zob. wyżej, p. r. 1842—1843, nr. 1237).

1247. Pamięć zbawienia czyli Uwagi nad czterema rzeczami ostatecznemi, z dodatkiem nauki o nabożeństwie do N. Maryi Panny, kilku historyj budujących i zdań trafnych. Z francusk. na język polski przełożył X. S. W. Klonowski. Warszawa, 1845, w 8-ce, str. VIII i 173.

1248. Wyjaśnienie modlitwy P. Jezusa Chr., pozdrowienia anielskiego i składu apostolskiego, z przydatkiem różnych modlitw, drukiem odnowione. Częstochowa, 1845, w 16-ce, str. 162.

1249. Chmielowski B. J. Bieg roku całego albo modlitwy... Częstochowa, 1846, w 16-ce, k. 9, str. 284, regestr k. 4.
(Zob. wyżej, p. r. 1774, 1777, 1783, 1795, 1814, 1826, 1831, 1834, 1836, 1841, 1843, nry: 1160, 1163, 1169, 1178, 1195, 1207, 1218, 1219, 1220, 1223).

1250. Liguori Alf. św. Nawiedzenie Najśw. Sakramentu i N. Maryi Panny itd. Warszawa, 1846, w 16-ce, str. XVI, 18, 440.

(Zob. wyżej, p. r. 1802, 1842, 1843, nry: 1188, 1236, 1239).

1251. Pinart C. x. Głos duszy. Zbiór nabożeństwa katolickiego, mieszczącego w sobie... Nabożeństwo na Wielki Tydzień, do Trójcy Przenajśw., do N. Panny Maryi... Nowennę o śmierć szczęśliwą, modlitwy na główniejsze uroczystości roczne, oraz pieśni kościelne (przekład księżny Meszczerskiej z Rebinderów (Rogalskich) założycielki Felicyanek). Warszawa, 1846, w 8-ce, str. 896.

1252. Świątnica duchowna na cześć Przenajdostojniejszej Maryi na Jasnej Górze Częstochowskiej, 1846, w 4-ce, str. 365, 3.
(Zob. wyżej, p. r. 1762, 1817, 1829, nry: 1155, 1198, 1213).

1253. Ucieczka ubogich. Nowa książeczka modlitewna dla wszystkich pobożnych katolików, którzy Maryą czczą i miłują. Oraz historya na cześć Niepokal. Poczęcia N. P. Maryi wybitego medalika i dziewięcio dziennego nabożeństwa dla tych, którzy medalik jej nabożnie noszą. W Opolu, (1846), w 8-ce, str. 72, z obrazkiem N. P. Maryi Piekarskiej.

1254. Ołtarz złoty na chwałę Boga, honor Maryi Panny i św. Pańskich. Druk. Jasnej Góry Częstochowskiej, 1847, w 12-ce, k. 10 nl., str. 546 i 6 nl.
(Zob. wyżej, p. r. 1823, 1825, 1826, 1829, 1834, 1836, 1841, nry: 1202, 1205, 1208, 1209, 1212, 1221, 1233).

1255. Ołtarzyk nowy czyli zbiór nabożeństwa... do N. Panny... Wyd. 2-gie, znacznie pomnożone. Wilno, 1847, w 12-ce, str, XXVII, 762.
(Zob. wyżej, p. r. 1843, nr. 1241).

1256. Ołtarzyk złoty na chwałę Boga, Maryi Panny, na honor św. Pańskich. Bochnia, 1847, w 16-ce.

1257. Skarb Wiernych, Marya, czyli Uwagi i Modlitwy na cześć Matki Boskiej. Lwów, 1847, w 16-ce.

1258. Antoniewicz Bołoz Karol. Nabożeństwo do siedmiu Boleści Matki Boskiej. Lwów, 1848, w 12-ce, str. 32.

1259. Nabożeństwo do Najbłogosławieńszej Panny Maryi, Matki Pana i Zbawiciela naszego Jezusa Chrystusa. Dla chrześcijańsko-katolickich mężatek. Z przydaniem porannych, wieczornych, do mszy św., do spowiedzi i komunii św. modlitw. Z niemieckiego na polski język przełożone przez Ignacego Dziadek. Głogówek, 1848, w 8-ce, str. 316 i 1 staloryt.

1260. Dziaszkowski D. Zbiór nabożeństwa ku czci N. Maryi P. Wyd. 3-cie, Warszawa, 1848, w 8-ce, str. 471.
(Zob. wyżej, p. r. 1821, 1837, nry: 1200, 1227).

1261. Nabożeństwo codzienne o Niepokalanem Poczęciu

Maryi P. Warszawa, 1848, w 12-ce, str. 177, 1 nl.
(Zob. wyżej, p. r. 1843, nr. 1240).

1262. Większy ołtarzyk polski... Berlin, 1848, w 12-ce.
(Zob. wyżej, p. r. 1836, 1840, nry: 1226, 1231).

1263. Ołtarzyk Złoty czyli krótkie zebranie różnego nabożeństwa, z dodaniem modlitw i pieśni w rzymsko-katolickim kościele używanych; tudzież objaśnień wyrazów w godzinkach o Niepokalanem Poczęciu Najświętszej Maryi Panny i w litanii loretańskiej. Wilno, 1848, w 16-ce, str. 610.

1264. Chmielowski J. B. Bieg roku całego albo modlitwy. Bochnia, 1849, w 12-ce, str. 328, VII.
(Zob. wyżej, p. r. 1774, 1777, 1783, 1795, 1814, 1826, 1831, 1834, 1836, 1841, 1843, 1846, nry: 1160, 1163, 1169, 1178, 1195, 1207, 1218, 1219, 1220, 1223, 1232, 1238, 1249).

1265. Dziennik ofiarowany na cześć i chwałę Boga, Maryi Panny, na honor ŚŚ. Pańskich. Bochnia, 1849, w 12-ce, str. 318 i III.

1266. Liguori Alf. św. Uwielbienia Maryi albo Wykład antyfony Salve Regina, z dodaniem opisu główniejszych cnót N. Maryi Panny i modlitw przez niektórych Świętych na cześć jej napisanych, wyjęte z dzieł autora i dla użytku wiernych z języka francuskiego na polski przetłómaczone. Warszawa, 1849, w 16-ce, str. 366.

1267. Nabożeństwo codzienne, ku czci Najświętszego i Niepokalanego Serca Maryi. Bez w. m. i r. Kamieniec, przed r. 1849, w 12-ce, str. 68.

1268. Złoty Ołtarzyk. Wyd. nowe. Warszawa, 1849, str. XXII, 619.
(Zob. wyżej, p. r. 1848, nr. 1263).

1269. Wybór najosobliwszego nabożeństwa dla chrześcijan katolickich, na wszystkie święta pańskie, maryańskie, z 1 stalorytem. Głogówek, 1849, w 12-ce, ark. 39.

1270. Zabawa duchowna z różnych ksiąg nabożnych słodkich affektów dla pomnożenia gorącej miłości ku Bogu i Matce Jego, także dla św. patronów uczczenia zebrana. Wadowice, 1849, w 16-ce, str. 272.
(Zob. wyżej, p. r. 1825, 1828, 1835, nry: 1206, 1210, 1222).

1271. Dama. Nabożeństwo ku największej chwale Boga, Matki B., ... teraz poprawione, wielu nowemi modlitwami i uwagami, objaśniającemi mszę św. i Godzinki o Niepokal. Poczęciu N. P. Maryi, znacznie pomnożone i do druku podane przez K. S. T. W. I., z rycinami na stali. Wilno, 1850, w 12-ce, str. XXXII i 586.
(Zob. wyżej, p. r. 1810, nr. 1192).

1272. Nabożeństwo do Ma-

tki Boskiej Bolesnej. Bochnia, 1850, w 8-ce, str. 16.

1273. Większy Ołtarzyk polski. Nowe wydanie, ozdobione czterema rycinami. Berlin, 1850, w 12-ce, str. XXIX, 780.
(Zob. wyżej, p. r. 1836, 1840, 1848, nry: 1226, 1231, 1262).

1274. Dama. Nabożeństwo ku... chwale Boga, Matki B... przez jednego kapłana przejrzane i wielu modlitwami pomnożone. Wyd. nowe. Lwów, 1851, w 12-ce, str. XXXII i 856.
(Zob. wyżej, p. r. 1810, 1850. nry: 1192. 1271).

1275. Dziaszkowski D. Zbiór nabożeństwa ku czci N. Maryi P. wyd. 4-te. Warszawa, 1851.
(Zob. wyżej, p. r. 1821, 1837, 1848, nry: 1200, 1227, 1260).

1276. Nabożeństwo do Matki Boskiej, dla wygody tych, którzy Jej miejsca św. upodobane i cudami wsławione odwiedzają, osobliwie dla nawiedzających Obraz Niepokalanego Maryi Panny Poczęcia, cudami w Tartakowie słynący. Z dodatkiem nabożeństwa do św. Michała Archanioła, Patrona Galicyi. Wydanie czwarte, pomnożone i poprawione. Lwów, 1851, w 12-ce, str. 411, z rycinami.

1277. Złoty Ołtarzyk... z przydaniem niektórych modlitw i pieśni w Kościele rzym. kat. Wydanie nowe, przez jednego gorliwego kapłana przejrzane, poprawione i pomnożone. Z 2 rycinami i ozdobnym tytułem na stali. Wilno, 1851, w małej 8-ce, str. XXX i 657.
(Zob. wyżej. p. r. 1848. 1849, nry: 1263, 1268).

1278. Mały Zbiór nabożeństwa ku czci Boga, Najśw. Maryi Panny... dla wygody wiernych Chrystusowych a mianowicie w arcybr. Różańca św. zostających, przez eksprowincyała Zak. kazn. ułożony. Wydanie czwarte. Warszawa, 1851, w 8-ce, str. XXIV, 379.

1279. Dziadek Ignacy. Odrobina spadająca ze stołu królewskiego, czyli dobrodziejstwa ludziom wskazane od Najśw. P. Maryi. Głogówek, 1852, w 8-ce, str. 257.

1280. Nowakowski Jak. ks. Nabożeństwo ku czci Serca Niepokalanego N. Panny Maryi, poświęcone niewinnej młodzieży i czcicielom Maryi. Z obrazkiem. Lwów, 1852, w 12-ce, str. 89.

1281. Pinart C. x. Głos duszy (przekł. ks. Meszczerskiej z Rebinderów (Rogalskich). Ed. 2-ga. Wilno, 1852.
(Zob. wyżej, p. r. 1846, nr. 1251).

1282. Cmielowski B. J. Bieg roku całego albo modlitwy. Częstochowa, 1853, w 12-ce, str. 18 nl., 248, regestr, k. 4.
(Zob. wyżej, p. r. 1774, 1777, 1783, 1795, 1814, 1826, 1831, 1834, 1836, 1841, 1843, 1846, 1849, nry: 1160,

1163, 1169, 1178, 1195, 1207, 1218, 1219, 1220, 1223, 1232, 1238, 1249, 1264).

1283. Fryszkowski Balt. ks. Nabożeństwo do Najświętszej Maryi Panny Niepokalanie Poczętej, w kościele OO. Bernardynów w wielkopolskiej prowincyi odprawiane i dla użytku Bractwa tejże Matki Boskiej przy tychże istniejącego, przez... księdza Bernardyna S. T. L., jeneralnego definitora aktualnego, wiceprefekta misyi apostol. i promotora, uporządkowane i pomnożone. Warszawa, 1853, w 8-ce, str. 42, k. 2.

1284. Iżycki Władysław. Ojcze nasz, na cześć N. Maryi Panny, przez... Kraków, 1853, w 8-ce, str. 8.

1285. Nabożeństwo do cudownej Matki Boskiej, 1853, w 8-ce, str. 36.

1286. Nowakowski Jakób ks. Nabożeństwo do Najświętszej Panny Maryi, Matki Boskiej, pod imieniem Żywego Różańca, jako sposób wspólny rozwiązania tajemnic Wiary św. i t. d., z przydatkiem nabożeństwa do Serca Pana Jezusa i N. Panny Maryi. Lwów, 1853, w 12-ce, str. 121.

1287. Złoty Ołtarzyk z przydaniem niektórych modlitw. Wilno, 1853, w 16-ce, str. XXX, 606.
(Zob. wyżej, p. r. 1848, 1849, 1851, nry: 1263, 1268, 1277).

1288. Zabawa duchowna z różnych ksiąg nabożnych dla pomnożenia gorącej miłości ku Bogu i Matce Jego, także dla należytego patronów świętych uczczenia zebrana. Mikołów, 1853, w 12-ce, str. 170, k. 3 reg., tabl. 1, kalendarz kart 9.
(Zob. wyżej, p. r. 1849, nr. 1270).

1289. Dzień pobożnego chrześcijanina czci i chwale Boga, uwielbieniu N. Maryi Panny poświęcony. Warszawa, 1854, w 16-ce, str. 230, k. 2.
(Zob. wyżej, p. r. 1830, nr. 1214).

1290. Książka do nabożeństwa parafialna, zawierająca w sobie koronkę do Trójcy Przenajświętszej, Różaniec do Najświętszej Maryi Panny i Najsłodszego Imienia Jezus, tudzież nieszpory na niedziele i święta całego roku, z przydatkiem niektórych nowszych pieśni nabożnych. Sanok, 1854, w 8-ce, str. 216.

1291. Nabożeństwo podczas Mszy św., przed i po Spowiedzi, Kommunii św., do Najświętszego Sakramentu, do Pana Jezusa i do Najświętszej Panny Maryi, szczególniej w kościele OO. Bernardynów Rzeszowskich łaskawie słynącej. Tarnów, 1854, w 12-ce, str. 216.

1292. Nabożeństwo w czasie, które się obchodzić będzie od dnia 15 Października 1854 do 15 Stycznia 1855.

Z dodatkiem nauk o Odpustach i Jubileuszach, i wyjaśnieniu kwestyi o Niepokalanem Poczęciu Najświętszej Maryi Panny. Lwów, 1854, w 8-ce, str. 52.

1293. Przewodnik zbawienny, drogą modlitwy, czytania i rozmyślania, duchownego do życia cnotliwego prowadzący i w nabożeństwie do Najśw. i Niepokalanego serca P. Maryi zbawienie duszy zapewniający. Piekary, 1854. Obrazek Matka Boska w Piekarach, w 8-ce, kart XVIII, 578 i 2 nlb.

1294. (Białobrzeski Antoni x.). Książka do nabożeństwa dla wygody wiernych, a szczególniej parafii Panny Maryi w Warszawie ułożona i wydana przez X. A. B. Prał., Scholastyka, Metrop. Warsz., prob. parafii P. Maryi. Warszawa, 1855, w 12-ce, str. 252 i k. 2.

1295. Kapłan Zakonu św. Franciszka. Zbiór nabożeństwa ku czci Boga w Trójcy św. jedynego, Najśw. Maryi P. i ŚŚ. Pańskich, szczególnie dla Zakonu Braci mniejszych św. Ojca Franciszka Kapucynów, przez jednego tegoż Zakonu Kapłana prowincyi polskiej ułożony. Warszawa, 1855, w 16-ce, str. 194, k. 2.

1296. Złoty Ołtarzyk... Wilno, 1855, w 16-ce, str. XXX, 688.

(Zob. wyżej, p. r. 1848, 1849, 1851, 1853, nry: 1263, 1268, 1277).

1297. Wianek krzyżowy na cześć najsłodszego serca Jezusowego i Niepokalanego serca Maryi. O jak słodko cierpieć temu, co umie kochać Jezusa i Maryę, bo kto kocha Jezusa i Maryę, umie i posiędzie wszystko. Warszawa, 1855, w 16-ce, k. 1., str. 22.

1298. Antoniewicz Bołoz Karol. Przewodnik dusz pobożnych w nabożeństwie do Najświętszego i Niepokalanego Serca Maryi. Lwów, 1856, w 16-ce, str. 156.

1299. Chmielowski B. J. Bieg roku całego albo modlitwy... Częstochowa, 1856, w 12-ce, str. 18 nl., 248, regestr k. 4.

(Zob. wyżej, p. r. 1774, 1777, 1783, 1795, 1814, 1826, 1831, 1834, 1836, 1841, 1843, 1846, 1849, 1853, nry: 1160, 1163 1169, 1178, 1195, 1207, 1218, 1219, 1220, 1223, 1232, 1238, 1249, 1264, 1282).

1300. Czeżowski Iwon. Westchnienie do boskiego serca Pana Jezusa i do niepokalanego serca N. P. Maryi. Piekary, 1856, w 8-ce.

1301. Tenże. Toż, inna edycya. Poznań, 1856.

1302. Dziadek Ignacy. Odrobina spadająca... Głogówek, 1856.

(Zob. wyżej, p. r. 1852, nr. 1279).

1303. Groza Alexander Karol. Ołtarzyk berdyczow-

ski, albo Zbiór modlitw ku czci Trójcy Przenajświętszej, Najśw. Maryi Panny i Świętych Pańskich, Modlitwy na wszystkie niedziele i znaczniejsze święta, nauki i modlitwy o Sakramentach, Nabożeństwo passyjne, Nabożeństwo na Wielki tydzień, Pieśni kościelne i t. d. ułożył dla pożytku katolików... Kijów, 1856.

1304. Jełowicki Aleksander. Korona Męki Pańskiej... Paryż, Berlin, 1856, w 12-ce.
(Zob. wyżej, p. r. 1843, 1845, nry: 1237, 1246).

1305. Liguori Alf. św. Nawiedzania Najśw. Sakramentu oraz Niepokalanie Poczętej Najśw. Maryi Panny... Warszawa, 1856.
(Zob. wyżej, p. r. 1802, 1842, 1843, 1846, nry: 1188, 1236, 1239, 1250).

1306. Rogalska A. Wspomożenie wiernych. Książka do nabożeństwa, poświęcona czci i chwale Najświętszej Maryi Pannie, zawierająca w sobie... Rozmyślania... o radościach, boleściach i chwale Maryi, Nabożeństwo na Jej wszystkie większe i mniejsze Święta, Różaniec z Rozmyślaniami i Modlitwami, rozmaite Koronki z odpustami, wiele do Matki Bożej Litanij i Modlitw, Oficium „De Beata“ po łacinie i po polsku, Pielgrzymkę do Częstochowy, tudzież Pieśni kościelne, przez autorkę książek: Głos duszy, Ogień miłości Jezusa Chrystusa, Źródło żywota i innych, napisana. Warszawa... 1856, w 12-ce, str. XII i 760.

1307. Wianek Najśw. Maryi P. Częstochowskiej. Książka do nabożeństwa. Warszawa... 1856, w 24-ce, str. 419 i IX, z dwoma stalorytami.

1308. Dziaszkowski D. Zbiór nabożeństwa ku czci N. Maryi P.... wyd. 5-te powiększone. Kraków, 1857, w 8-ce, str. LX, 48, VIII.
(Zob. wyżej, p. r. 1821, 1837, 1848, 1851, nry: 1200, 1227, 1260, 1275).

1309. Liguori Alf. św. Nawiedzenie Najśw. Sakramentu i Niepokalanie Poczętej Maryi Panny... Książka do nabożeństwa napisana dawniej po włosku przez sługę bożego... Lwów, 1857, w 16-ce, str. 252 i III.
(Zob. wyżej, p. r. 1802, 1842, 1843, 1846, 1856, nry: 1188, 1236, 1239, 1250, 1305).

1310. Mętlewicz Józef Kalasanty. Głos duszy, mieszczący w sobie: Kilka sposobów słuchania Mszy św... do Najświętszej Maryi Panny... Modlitwy na główniejsze uroczystości roczne oraz pieśni kościelne. Wydanie nowe, poprawne i pomnożone. Wilno... 1857, w 16-ce, str. 904 i ryc.

(Zob. wyżej, p. r. 1846, 1852, nry: 1251, 1281, pod Pinart C. X.).

1311. Nabożeństwo codzienne ku nieustającej nigdy czci i chwale Boga w Trójcy Jedynego, Najśw. Maryi Panny i Świętych Pańskich. Dla wygody ludzi nabożnych i zbawienia dusz chrześcijańskich pożytku. Z nowym rozmaitych modlitw przydatkiem. Wydanie drugie. Poznań, 1857, str. 405, kart 90.

1312. Nabożeństwo nieszporne na cały rok Niedziel i Świąt uroczystych, tudzież Godzinki do Matki Boskiej, wraz z Psałterzem przy Bożym grobie. Sanok... 1857, w 8-ce, str. 76.

1313. Nabożeństwo Seraficzne do Boga w Trójcy Jedynego i Niepokal. Panny Bogarodzicy Maryi, dla potrzeby wiernych pobożnych, mianowicie Braci i Sióstr Szkaplerza Przenajświętszej Trójcy napisane. Wilno, 1857.

1314. Nieszpory niedzielne i odświętne na cały rok, razem z Godzinkami do Matki Boskiej, tudzież Psałterz przy Bożym grobie. Rzeszów... 1857, w 8-ce, str. 79.

1315. Ołtarz złoty na... honor Maryi Panny... Dr. Jasnej Góry Częstochowskiej, 1857, str. 547.

(Zob. wyżej, p. r. 1823, 1825, 1826, 1828, 1829, 1834, 1836, 1841, nry: 1202, 1205, 1208, 1209, 1212, 1221, 1225, 1233).

1316. Złoty ołtarzyk... Wilno... 1857.

(Zob. wyżej, p. r. 1848, 1849, 1851, 1853, 1855, nry: 1263, 1268, 1277, 1287, 1296).

— Pinart C. X. Głos duszy... (przekł. ks. Meszczerskiej). Wydanie nowe. Wilno, 1857, str. 904.

(Zob. wyżej, p. r. 1846, 1852, nry: 1251, 1281).

1317. Wyborek codziennego nabożeństwa na cześć i chwałę Boga w Trójcy św. Jedynego, Najśw. Maryi Panny i św. Pańskich, z dodatkiem niektórych pieśni i przepisów wiary. Bochnia... 1857, w 16-ce, str. IV i 208.

1318. Zabawa duchowna... Rzeszów... 1857, w 16-ce, str. XVIII, 192, VI.

(Zob. wyżej, p. r. 1825, 1828, 1835, 1849, nry: 1206, 1210, 1222, 1270).

1319. Chmielowski B. J. Bieg roku całego albo modlitwy... Częstochowa, 1858, w 12-ce, str. 322, VII.

(Zob. wyżej, p. r. 1774, 1777, 1783, 1795, 1814, 1826, 1831, 1834, 1836, 1841, 1843, 1846, 1849, 1853, 1856, nry: 1160, 1163, 1169, 1178, 1195, 1207, 1218, 1219, 1220, 1223, 1232, 1238, 1249, 1264, 1282, 1299).

1320. Dziaszkowski D. Zbiór nabożeństwa ku czci... N. Maryi P... wydanie 5-te, (właściwie szóste) poprawione. Warszawa... 1858, w 8-ce, str. 488.

(Zob. wyżej, p. r. 1821, 1837, 1848, 1851, 1857, nry: 1200, 1227, 1260, 1275, 1308).

1321. Liguori Alf. św. Nawiedzania Najśw. Sakramentu i Niepokalanie Poczętej Najświętszej Maryi Panny na każdy dzień miesiąca. Przekład z włoskiego. Poznań, 1858, w 12-ce, str. 147.
(Zob. wyżej, p. r. 1802, 1842, 1843, 1846, 1856, 1857, nry: 1188, 1236, 1239, 1250, 1305, 1309).

1322. O Maryo bez grzechu poczęta, módl się za nami. Modlitwa z drzeworyt. Lwów, (1858?...) w 12-ce, str. 1.

1323. Toż. Módl się za nami, którzy się do Ciebie uciekamy. Wilno... 1858, w 8-ce, str. 4.

1324. Mszalik polski, zawierający w sobie: Modlitwy poranne, wieczorne, do Spowiedzi i do Komunii, tudzież Msze i Nieszpory na wszystkie niedziele i uroczystości Chrystusa Pana, Najśw. Panny, Świętych Pańskich i przygodne, oraz Nabożeństwo na Wielki Tydzień, z dodaniem pieśni nabożnych, w kościele rzymsko-katolickim najczęściej używanych. Warszawa... 1858, w 12-ce, str. XII i 864.

1325. Nabożeństwo Seraficzne... Wilno, 1858, w 8-ce, str. 48.
(Zob. wyżej, p. r. 1857, nr. 1313).

1326. Ołtarz złoty na... honor Maryi Panny... Dr. Jasnej Góry Częstochowskiej, 1858, w 12-ce, str. 547.
(Zob. wyżej, p. r. 1823, 1825, 1826, 1828, 1829, 1834, 1836, 1841, 1857, nry: 1202, 1205, 1208, 1209, 1212, 1221, 1225, 1233, 1315).

1327. Ołtarzyk złoty na chwałę Boga, Maryi Panny... Bochnia... 1858, w 16-ce.
(Zob. wyżej, p. r. 1847, nr. 1256).

1328. Złoty ołtarzyk... Wilno, 1858, w 12-ce, str. 636.
(Zob. wyżej, p. r. 1848, 1849, 1851, 1853, 1855, 1857, nry: 1263, 1268, 1277, 1287, 1296, 1316).

1329. Pod Twoją Obronę. Modlitwy dla dziatek, ułożone na chwałę Boga, a cześć i ofiarę dla Niepokalanej Maryi Dziewicy. Warszawa... 1858, w 16-ce, str. 78, z ryc.

1330. Nabożeństwo do N. M. P. Wilno, 1859.

1331. Nabożeństwo ku czci Bogarodzicy Najśw. Panny Niepokalanego Poczęcia. Bochnia... 1859, w 12-ce, str. 163.

1332. Nabożeństwo na cześć Niepokal. Poczęcia Najśw. Panny Maryi, z dodaniem Litanii i Modlitw do świętych Jerzego i Wawrzyńca, Męczenników. Wilno, 1859.

1333. Wyborek codziennego nabożeństwa... Bochnia, 1859, w 16-ce, str. 208, IV.
(Zob. wyżej, p. r. 1857, nr. 1317).

1334. Liguori i Wentura. Nabożeństwo do Matki Bożej Bolesnej. Litania z odpustami, z dzieł św. Liguorego wybrane przez x. Prokopa Leszczyńskiego i Homilia o Boleściach Matki Bożej O. Wentury. Warszawa, 185.

1335. Błogosławieństwo obejmujące: Katechizm rz. katol., Ewangelią św. Jana, Modlitwy do P. Jezusa, N. P. Maryi Częstochowskiej i Ostrobramskiej. Wydane na wielkim welinowym arkuszu i ozdobione wizerunkami N. P. Ostrobramskiej, Częstochowskiej, Św. Trójcy, Chrystusa Pana na krzyżu, oraz godeł Męki Zbawiciela świata. Wilno... (przed r. 1860).

1336. Fryszkowski Baltazar x. Nabożeństwo do N. Maryi P.... uporządkowane i pomnożone. Warszawa, 1860, w 8-ce, str. 44.
(Zob. wyżej. p. r. 1853, nr. 1283).

1337. Liguori Alfons św. Nabożeństwo do Matki Bożej Bolesnej. Warszawa, 1860, w 16-ce, str. 165.
(Zob. wyżej, p. r. 1851, nr. 1334).

1338. Nabożeństwo do Matki Boskiej bolesnej. Witaj Królowa Nieba i Matko litości. Bochnia... 1860, w 16-ce.

1339. Obraz Mszy, albo Wykład Modlitw i Obrządków Najświętszej Ofiary, podane młodym osobom i domom wychowania, zawierające Modlitwy przede Mszą, Różaniec św., Rachunek sumienia, Modlitwy przy Spowiedzi i Komunii, Litanie o WW. ŚŚ. i t. d. Petersburg... 1860, w 32-ce, str. 160.

1340. Ołtarz złoty... na honor Maryi Pannie... Brodnica... 1860, w 8-ce, str. 505.
(Zob. wyżej, p. r. 1823, 1825, 1826, 1828, 1829, 1834, 1836, 1841, 1857, 1858, nry: 1202, 1205, 1208, 1209, 1212, 1221, 1225, 1233, 1315, 1326).

1341. Ołtarzyk złoty na cześć i chwałę Boga w Trójcy św. Jed. i N. M. P.... Bochnia, 1860, w 16-ce, str. 340).
(Zob. wyżej. p. r. 1847, 1858, nry: 1256, 1327).

1342. Złoty Ołtarzyk... z dodaniem modlitw i pieśni w rzymsko-katolickim kościele używanych. Wydanie nowe, poprawione i pomnożone. Wilno... 1860, w 12-ce, str. 610.
(Zob. wyżej, p. r. 1848, 1849, 1851, 1853, 1855, 1857, 1858, nry: 1263, 1268, 1277, 1287, 1296, 1316, 1328).

1343. Szajna J. Mikołaj. Pociecha prawdziwa w życiu doczesnem, czyli Nabożeństwo dla Czcicieli Matki Boskiej Bolesnej, z rzymskim Przywilejem i Nabożeństwo dla czcicieli Najświętszego Sakramentu Ołtarza. Zbiór tłumaczeń z włoskiego i niemieckiego, z dołączeniem już używanego nabożeństwa. Lwów... 1860, w 8-ce, str. 222.

1344. Wianek krzyżowy... w Żytomierzu... 1860, w 8-ce, str. 24.
(Zob. wyżej, p. r. 1855, nr. 1297).

1345. Zaleski Jozafat. Nabożeństwo dziewięciodniowe do Niepokal. Serca Matki

Boskiej; środek najcelniejszy do wyjednania sobie opieki i ratunku we wszystkich potrzebach i przygodach ludzkich przez... Tarnopol... 1860, w 16-ce, str. 119.

1346. Źródło pobożności czyli Nabożeństwo codzienne na chwałę Boga i Najśw. Maryi Panny. Warszawa... 1860, w 16-ce, str. XXIV, 304.

1347. Antoniewicz Bołoz Karol. Modlitwa do Najświętszej Maryi Panny, Pani naszej, na odwrotnej stronie jej obrazu w Rzymie w Bazylice, zwanej Najświętszej Maryi Panny większej, na śpiżu wyryta. Wilno, 1861. (Każda modlitwa składa się z 4 str. w ćwiartce, z wizerunkiem Pana Jezusa lub Najśw. Maryi Panny).

1348. Chmielowski B. J. Bieg roku całego albo modlitwy... Mikułów (1861?), w 12-ce, ark. 12.

(Zob. wyżej, p. r. 1774, 1777, 1783, 1795, 1814, 1826, 1831, 1834, 1836, 1841, 1843, 1846, 1849, 1853, 1856, 1858, nry: 1160, 1163, 1169, 1178, 1195, 1207, 1218, 1219, 1220, 1223, 1232, 1238, 1249, 1264, 1282, 1299, 1319).

1349. Dama. Nabożeństwo ku... chwale Boga... Matki Boga... dla pożytku niewiast polskich przez pewną damę zebrane, a teraz przez jednego gorliwego kapłana zupełnie przejrzane, mszą św. z tekstem łacińskim i wielu modlitwami znacznie pomnożone. Wilno... 1861, w 12-ce, str. 887.

(Zob. wyżej, p. r. 1810, 1850, 1851, nry: 1192, 1271, 1274).

1350. Książka Świętej Barbary Panny i Męczenniczki, osobliwej patronki konających i umierających, oraz zbiór modlitw i pieśni na cały rok, z umieszczeniem nieszpornych psalmów na niedziele, wszystkie święta Najświętszej P. Maryi... Wydanie pierwsze. Mikułów... 1861, w 8-ce, ark. 18.

1351. Mętlewicz Józ. Kal. Głos duszy... Wyd. nowe, poprawione i pomnożone. Wilno... 1861, w 16-ce, str. 948.

(Zob. wyżej, p. r. 1846, 1852, nry: 1251, 1281, pod Pinart C. x., i p. r. 1857, nr. 1310).

1352. Nieszpory niedzielne... Cieszyn... (około) 1861.

(Zob. wyżej, p. r. 1857, nr. 1314).

1353. Nowicki Józef nauczyciel. Nieszpory polskie czyli nabożeństwo popołudniowe w języku polskim, składające się z psalmów, hymnów, magnificat i antyfon do N. M. Panny. Poszyt I. Wolsztyn... 1861, w 8-ce, str. 16.

1354. Złoty Ołtarzyk... Wilno... 1861, w 16-ce, str. 682.

(Zob. wyżej, p. r. 1848, 1849, 1851, 1853, 1855, 1857, 1858, 1860, nry: 1263, 1268, 1277, 1287, 1296, 1316, 1328, 1342).

— Pinart C. x. Głos duszy... Wyd. 4-te. Wilno... 1861, w 16-ce, str. 948.
(Zob. wyżej, nr. 1351).

1355. Raj niebieski, Najsłodsze Serce Jezusa i Maryi, w rozkosze duchowne serc ludzkich opływający, w owoce łask i dobrodziejstw obfitujący, w r. 1717, dnia 12 listopada z wielkimi i osobliwymi odpustami przez najwyższego papieża Klemensa XI nadanemi Król. Polsk. otworzony, w kościołach zakonnic pod tyt. Nawiedzenia Najświętszej Panny Maryi zasadzony r. 1718 dnia 6 czerwca na większe zachęcenie, do druku podany z dodatkiem pieśni nabożnych. Wydanie szóste... Mikołów, 1861, w 12-ce, ark. 21½.

1356. Mały wianek Maryi. Nabożeństwo do Najśw. Panny Maryi. Warszawa... 1861.

1357. Wianek Najśw. Maryi P.... Wyd. 2-gie. Warszawa, 1862, w 12-ce, str. 49, X, 2 ryciny.
(Zob. wyżej, p. r. 1856, nr. 1307).

1358. Błogosławieństwo obejmujące... Modlitwy do... N. P. Maryi Częstochowskiej i Ostrobramskiej... Lipsk, 1862, fol. ark.
(Zob. wyżej, p. r. 1862, nr. 1335).

1359. Chmielowski Benedykt Joachim ks. Bieg roku całego na cześć i chwałę Boga w Trójcy świętej Jednego i Niepokalanie Poczętej Panny Maryi i Wszystkich Świętych, albo modlitwy na wszystkie całego roku święta, tudzież i inne nabożeństwa i pieśni. Mikołów, 1862, w 12-ce, str. 288.
(Zob. wyżej, p. r. 1774, 1861, nry: 1160, 1348).

1360. Czeżowski Iwon. Modlitwa do Najczystszej Bogarodzicy na uproszenie zwycięzenia wszelkich pokus. Lwów, 1862, w 16-ce.

1361. Gorczyński x. Aquilin Michał. Źródło troiste nabożeństwa, z trojakiego bractwa literackiego Najśw. Sakramentu, Pięciu Ran Chrystusa Pana, Zwiastowania Najśw. Maryi Panny na Kazimierzu przy Krakowie, w kościele parafialnym, Bożego Ciała XX. Kanoników regul. Congreg. S. Salvatoris Lateranensis przez... Prawa kanon. i Pisma św. Dra i Prof. R. P. 1703 wydane. Wydanie nowe. Kraków... 1862, w 8-ce, str. VIII, 289 i IV.

1362. Nabożeństwo dziewięciodniowe do Najśw. Maryi Panny, Matki Boga i Królowej dobrej rady. Warszawa, 1862, w 12-ce.

1363. Nabożeństwo codzienne ku czci Najświętszego i Niepokalanego Serca Maryi. Mikołów... 1862, ½ ark.

1364. Obrazki święte z Mo-

dlitwami do: Najświętszych Serc Jezusa i Maryi, Najśw. Panny Ostrobramskiej, N. Panny Częstochowskiej, Różańcowej, Szkaplerzowej, Szydłowskiej. Wilno... 1862.

1365. Ołtarz złoty, nowy, w którym się zawierają: modlitwy poranne, wieczorne... do Boga Ojca, Syna Bożego, Ducha Świętego... do Najśw. Maryi Panny, do ŚŚ. Pańskich, oraz przygodne, tudzież hymny łacińskie i pieśni polskie, w kościele rzymsko-katolickim najczęściej używane. Wydanie drugie, znacznie pomnożone. Warszawa, 1862, w 8-ce, str. XII, 828.

1366. Wybór najosobliwszych nabożeństw i pieśni na cześć i chwałę Boga w Trójcy św. Jedynego, Niepokalanie Poczętej Maryi P. i WW. Świętych, na duchowną pociechę i pożytek pobożnych ludzi. Kraków... 1862, w 8-ce, str. 295, z wielu drzeworytami.

1367. Zabawa duchowna... z dodatkiem nieszpornych psalmów i gorzkich żali. Za upow. wys. książ. bisk. jener. konsystorza w Wrocławiu. Mikołów, 1862. w 12-ce, str. 192 i 14 rycin.
(Zob. wyżej, p. r. 1853, nr. 1288).

1368. Dziaszkowski D. Zbiór nabożeństwa ku czci... N. Maryi P.... wyd. 6-te, (właściwie 7-me) pomnożone. Warszawa... 1863, w 8-ce, str. XXI, 394, k. 2 nl.
(Zob. wyżej, p. r. 1821, 1837, 1848, 1851, 1857, 1858, nry: 1200, 1227, 1260, 1275, 1308, 1320).

1369. Dziennik ofiarowany na cześć i chwałę Boga w Trójcy Świętej Jedynego, Najśw. Maryi P. na honor ŚŚ. Pańskich. Wadowice... 1863, w 12-ce, str. 333 i III.

1370. Liguori Alfons św. Nawiedzenie najśw. sakramentów ołtarza i Niepokalanie Poczętej najśw. Maryi Panny na każdy dzień miesiąca; napisane po włosku przez sługę Bożego... biskupa dyecezyi św. Agaty, fundatora zgromadzenia Redemptorystów; na polski język przełożone. Poznań, 1863, w 12-ce, str. XVI i 144.
(Zob. wyżej, p. r. 1802, 1842, 1843, 1846, 1856, 1857, 1858, nry: 1188, 1236, 1239, 1250, 1305, 1309, 1321).

1371. Złoty Ołtarzyk, z przydaniem niektórych modlitw i pieśni w kościele rzymsko-katolickim używanych. Wydanie nowe przez gorliwego kapłana przejrzane, poprawione i pomnożone. Z ryciną. Wilno, 1863, w 16-ce.
(Zob. wyżej, p. r. 1848, 1849, 1851, 1853, 1855, 1857, 1858, 1860, nry: 1263, 1268, 1277, 1287, 1296, 1316, 1328, 1342).

1372. Wadlawska Julia. Nabożeństwo do Matki Boskiej dobrej rady, staraniem i nakładem... Lwów, 1863, w 16-ce, str. 47.

1373. Modlitwa do najśw. Maryi Panny. B. m. i (1863), w 8-ce, 1 karta. — Na drugiej karcie: Do Boskiej Opatrzności. Bez w. m. i r., w 8-ce, 1 karta.

1374. Pinart C. x. Głos duszy, książka do nabożeństwa, dla ludu polskiego. Wyd. nowe. Warszawa, 1864, w 16-ce, str. XVIII, 692.
(Zob. wyżej, p. r. 1846, 1852, 1857, 1861, nry: 1251, 1281, 1310, 1351).

1375. Zbiór nabożeństwa na cześć i chwałę Boga w Trójcy św. jedynego, najśw. Maryi Panny i Św. Pańskich, z różnych duchownych ksiąg zebrany i dla użytku i dla pociechy duszom pobożnym do druku podany. Bochnia, 1864, w 8-ce, str. 280, IV.

1376. Toż. Tamże, 1864, w 8-ce, str. XII i 422.

1377. Ulanecki Stanisław. Miesiąc Aniołów czci Niepokalanej Dziewicy Maryi i wszystkich chórów niebieskich poświęcony w trzydziestu i jednej uwadze, wraz z wykazem odpustów, litaniami, sposobem słuchania mszy świętej, różnemi pieniami i modłami. Warszawa, 1865, w 16-ce, str. II i 213.

1378. Zabawa duszy, czyli wybór nabożeństw i pień pochwalnych ku czci Trójcy przenajśw., Maryi Panny i św. Pańskich. Nowy Sącz, 1865, w 12-ce, str. 354 i VI.

1379. Źródło pobożności... Warszawa, 1865, w 16-ce, str. 304.
(Zob. wyżej, p. r. 1860, nr. 1346).

1380. Koronka, litania i akty pokłonu N. Maryi P. Szkaplerza. Warszawa, 1866, w 12-ce, str. 30.

1381. Ołtarz złoty na cześć i na chwałę Boga, honor Maryi Panny i świętych Pańskich, szczególnie zaś św. Stanisława... Mikołów, 1866, w 12-ce, str. 480.

1382. Pod Twoją obronę. Modlitwy dla dziatek ułożone na chwałę Boga, a cześć i ofiarę dla Niepokalanej Maryi Dziewicy. Warszawa, 1867, w 24-ce, str. 148 (na wierzchniej okładce rok 1868).
(Zob. wyżej, p. r. 1858, nr. 1329).

1383. Wyborek codziennego nabożeństwa. Bochnia, 1867, w 12-ce, str. 208, IV.
(Zob. wyżej, p. r. 1857, 1859, nry: 1317, 1333).

1384. Arka pociechy, czyli zbiór nabożeństwa dla powiększenia chwały Pana Boga na ziemi. Na cześć Najśw. Maryi Panny od pocieszenia i świętych sług Bożych modlitwami i kościelnemi śpiewy zwiększony, dla duchownego pożytku prawowiernych chrześcijan na nowo do druku podany. Kraków, 1868, w 8-ce, str. 431.

1385. Nabożeństwo ku czci Boga w Trójcy św. Jedynego

i uwielbieniu Niepokalanego Poczęcia Najśw. Maryi Panny, z różnych ksiąg zebrane. Warszawa, 1868, w 16-ce, str. XXI, IV i 374.

1386. Pinart C. x. Głos duszy. Zbiór nabożeństwa katolickiego, mieszczący w sobie: Kilka sposobów słuchania Mszy świętej; Nabożeństwo na Wielki Tydzień; Nabożeństwo do Trójcy Przenajświętszej, do Najświętszej Maryi Panny, do świętych Aniołów Bożych, Nowennę o śmierć szczęśliwą; modlitwy na główniejsze Uroczystości roczne, oraz Pieśni kościelne. Wydanie nowe poprawne i pomnożone. Naumburg, Wilno, 1868, w 16-ce, z ryciną i tytułem na stali.
(Zob. wyżej, p. r. 1846, 1852, 1857, 1861, 1864, nry: 1251, 1281, 1310, 1351, 1374).

1387. Zabawa duszy, Wydanie 2-gie, Nowy Sącz, 1868, w 16-ce, str. XVII, 424, VII.
(Zob. wyżej, p. r. 1865, nr. 1378).

1388. O. K. Zbiorek nabożeństw na niektóre czasy roku kościelnego, obejmujący Litanie, na Adwent, o Opiece Maryi, z Modlitwami i Pieśniami itd. ułożony przez X. K. O. Kraków, 1868, w 16-ce, str. 52.

1389. Pod Twoją Obronę. Warszawa, 1868.
(Zob. wyżej, p. r. 1858, 1867, nry: 1329, 1382).

1390. Bieg roku całego na cześć i chwałę Boga w Trójcy jedynego, Niep. Pocz. P. Maryi i WW. ŚŚ. Warszawa, 1869, w 12-ce, str. 278 i VI.
(Czy Chmielowskiego J. B.?)

1391. Liguori Alf. św. Nawiedzania Najśw. Sakramentu oraz Niepokalanie Poczętej Maryi Panny, na każdy dzień miesiąca. Warszawa, 1869, w 8-ce, str. 209.
(Zob. wyżej, p. r. 1802, 1842, 1843, 1846, 1856, 1857, 1858, 1863, nry: 1188, 1236, 1239, 1250, 1305, 1309, 1314, 1370).

1392. Nabożeństwo i nowenny do Niepokalanego Poczęcia, Narodzenia, Zwiastowania, Oczyszczenia i Wniebowzięcia N. P. Maryi. Lwów, 1869, w 16-ce, str. 40.

1393. Ołtarzyk rzymsko-katolicki, w modłach i pieśniach na cześć Bogu i Najśw. P. Maryi wystawiony. Piekary, 1869.

— Ulanecki Stanisław. Maj illustrowany. Część I. Marya w słynących łaskami obrazach, z dołączeniem uwag na każdy dzień, modlitw porannych, wieczornych, przy Mszy św., różnych pieśni, litanij, koronek, westchnień strzelistych, modłów odpustami udarowanych, zwłaszcza św. Andrzeja z Awelino, w cześć 12 przywilejów Maryi.

Część II. Maj illustrowany, obejmujący uwagi na każdy

dzień, modły poranne, wieczorne, przy mszy świętej, różne pieśni, litanie, koronki, westchnienia strzeliste, modły odpustami udarowane, zwłaszcza św. Andrzeja z Awelino w cześć 12 przywilejów Maryi.

„O Maryo! trudno zliczyć gwiazd [na niebie,
A na ziemi tronów, wzniesionych [dla Ciebie".

Warszawa, 1869, w 16-ce, str. 250, 39 drzeworytów.

— Maj illustrowany. Część II. Warszawa, 1872.

1394. Wianek krzyżowy na cześć najsłodszego serca Jezusowego i Niepokalanego serca Maryi. Warszawa, 1869, w 12-ce, str. 23.

1395. Dziaszkowski D. Zbiór nabożeństwa ku czci... N. Maryi P., wydanie 8-me pomnożone. Warszawa, 1870, w 8-ce, str. XXIV i 472.

(Zob. wyżej, p. r. 1821, 1837, 1848, 1851, 1857, 1858, 1863, nry: 1200, 1227, 1260, 1275, 1308, 1320, 1368).

1396. Gorczyński A. M. x. Źródło troiste. 1870, w 16-ce, str. 364, 4 nl.

(Zob. wyżej, p. r. 1862, nr. 1361).

1397. Leszczyński Prokop kapucyn. Miesiąc Jezusowego Serca Najsłodszego, dla odprawiających to nabożeństwo wspólnie z drugiemi ułożony, a na szczególną cześć Matki Boskiej jako Pani Przenajświętszego Serca zaofiarowany. Warszawa, 1870, w 12-ce, str. 432.

1398. Liguori Alfons św. Nawiedzenie Najśw. Sakramentów. Nowe, podług oryginału włoskiego najwierniejsze tłómaczenie. Poznań, 1870, w 16-ce, str. 187, III.

(Zob. wyżej, p. r. 1802, 1842, 1843, 1846, 1856, 1857, 1858, 1863, 1869, nry: 1188, 1236, 1239, 1250, 1305, 1309, 1314, 1370, 1391).

1399. Zbiorek nabożeństwa zawierający godziny mniejsze o N. M. P., godziny za zmarłych, hymny świętych Pańskich i rekollekcye duchowne. Warszawa, 1870, w 8-ce, str. 113.

1400. Korsak Jan. Uwagi i przysługi na różne święta Najśw. Maryi Panny przez... („Czytania katolickie z różnych pisarzów Tow. Jezusowego". Wyd. X. Henryka Jackowskiego S. J. Pelplin, 1870/1, w 16-ce, S. II).

1401. Droga do nieba przez krzyż, mękę i Serce Jezusa, oraz przez serce najboleśniejsze Maryi. Książka do nabożeństwa dla wygody wiernych, zawierająca w sobie: Modlitwy poranne i wieczorne, przy Mszy św., przy Spowiedzi i Komunii św., Godzinki, Koronki, Różańce, Stacye, Gorzkie żale, nieszpory i pieśni nabożne. Mikołów, 1871, w 12-ce, str. 480.

1402. Dzień chrześcijanina katolika, poświęcony na chwałę

Trójcy Przenajświętszej, Najświętszej Pannie Maryi i Świętym pańskim. Wydanie nowe. Nowy Sącz, 1871, w 8-ce, str. I—XII i 13—424, regestru str. VIII.

1403. Nabożeństwo do Siedmiu Boleści Najświętszej Maryi Panny. Rzeszów przed r. 1871.

1404. Nabożeństwo do Królowej Serca Jezusowego. Kraków, 1871, w 12-ce, str. 192.

1405. Nabożeństwo do N. Maryi Panny Niepokalanie Poczętej, w kościele św. Anny w Warszawie. Warszawa, 1871, w 8-ce, str. 96.

1406. O nabożeństwie do Królowej Serca Jezusowego. Kraków, 1871, w 12-ce. str. 192.

1407. Raj niebieski. Wydanie dziesiąte, powiększone dodatkiem różańca św., stacyi, gorzkich żali, nieszporów i pieśni nabożnych. Za upoważ. wys. książ. bisk. jener. kons. w Wrocławiu. Mikołów, 1871, w 12-ce, str. 480.
(Zob. wyżej, p. r. 1861, nr. 1355).

1408. Kamocka Józefa. Zdrowaś Marya. Nabożeństwo dla młodego wieku, zebrała i ułożyła... Warszawa, 1872, w 16-ce, str. XV i 384.

1409. Ołtarz rzymsko-katolicki w modłach i pieśniach na cześć Boga i N. Maryi Panny. Wydanie siedemnaste. Warszawa, 1872, w 16-ce, str. XX i 548.

1410. Ucieczka grzeszników do N. Maryi Panny na Jasnej Górze, piąte lat sto osobliwemi cudami wsławionej dla wygody chrześcijańskiej z łacińskiego na polski język przetłumaczone. Częstochowa, 1872.
(Zob. wyżej, p. r. 1824. 1830, 1841, 1844, nry: 1204, 1217, 1234, 1245).

1411. Arka pociechy. W Krakowie, 1873, w 8-ce, k. 12, str. 543.
(Zob. wyżej, p. r. 1868. nr. 1384).

1412. Bieg roku całego... Warszawa, 1873, w 12-ce.
(Zob. p. r. 1869, nr. 1390).
(Czy Chmielowskiego J. B.?).

1413. Dziennik nabożeństwa czyli źródło pobożności na chwałę Boga i Najświętszej Maryi Panny. Warszawa, 1873.

1414. Liguori Alfons Maria Ś. Nabożeństwo do Matki Bożej Bolesnej, z dzieł... Doktora Kościoła wybrane i na język polski przełożone przez O. Prokopa Leszczyńskiego Kapucyna. Wydanie drugie poprawne. Kraków, 1873, w 12-ce, str. 119.
(Zob. wyżej, p. r. 1860, nr. 1337).

1415. Nabożeństwo do Matki Boskiej dobrej rady... Lwów, 1873.

1416. Nabożeństwo do Najśw. Maryi Panny. Kraków, 1873, w 8-ce, str. 6.

1417. Wianek duchowny sługom Jezusa i Maryi poświęcony. Warszawa, 1873, w 8-ce, str. 64.

1418. Wianek ku czci najśw. Panny Maryi. Książka do nabożeństwa dla chrześcijan rzymsko-katolickiego Kościoła. Częstochowa, 1873.

1419. Liguori Alfons św. Modlitwy do najświętszej Maryi Panny na każdy dzień tygodnia. Kraków, 1874, w 32-ce, str. 16.

1420. Tenże. Nawiedzenie Najśw. Sakramentów. Wydanie 2-gie. („Biblioteka nabożeństw katolickich", V). Lipsk, 1874, w 16-ce, str. XVI, 224.
(Zob. wyżej, p. r. 1870 nr. 1398).

1421. Nabożeństwo do Najśw. Panny Maryi nieustającej pomocy. Breslau, 1874, w 8-ce, str. 80.

1422. Ołtarz złoty w modłach i pieśniach na cześć Bogu i Najświętszej Pannie Maryi wystawiony, z dodaniem żywota św. Stanisława. Częstochowa, 1874, w 8-ce, str. XX, 22, 630, IV.

1423. Langer Antoni ks. Kilka uwag nad artykułem nr. 35 „Katolika", dotyczącym nabożeństwa Królowej Serca Pana Jezusa, które wyjaśnia list w tym przedmiocie do „Przeglądu Lwowskiego" napisany (zeszyt z 15 sierpnia). Kraków... B. r. (1875), w 8-ce, str. 8.

1424. Liguori Alf. św. Modlitwy. Wyd. 2-gie. Kraków, 1875, w 16-ce, str. 15.
(Zob. wyżej, p. r. 1874, nr. 1419).

1425. Ołtarz nowy złoty, w którym się zawierają modlitwy: poranne, wieczorne, do spowiedzi i komunii św., modlitwy nieszporne, 5 sposobów słuchania mszy św., do Boga Ojca, do Ducha św., do Najśw. Sakramentu, do męki Pańskiej, do N. Maryi Panny i św. Pańskich, oraz przygodne, tudzież hymny łacińskie i pieśni polskie, w kościele rzymsko-katolickim najczęściej używane. Nadto 164 litanij, zebrał i ułożył ks. I. R. C. M. Wydanie trzecie znacznie pomnożone. Warszawa, 1875, w 8-ce, str. XII, 805.

1426. Wspomożenie wiernych. Książka do nabożeństwa dla kobiet, poświęcona czci i chwale M. P., zawierająca w sobie: Cztery sposoby słuchania mszy św.; siedm sposobów przygotowania się do komunii św.; Rozmyślania na każdy dzień tygodnia, o radościach, boleściach i chwale Maryi; Nabożeństwo na Jej wszystkie większe i mniejsze święta; Różaniec z rozmyślaniami i modlitwami; Rozmaite koronki z odpustami; Wiele do Matki Bożej litanij i modlitw; Officium de beata po łacinie i po polsku; Pielgrzymkę do Częstochowy, tudzież pieśni kościelne. Przez autorkę książek: Głos duszy, Ogień mi-

łości J. Chrystusa, Źródło żywota i innych napisana. Warszawa, 1875, w 16-ce, str. XVI i 847.

1427. Wyborek najnowszego codziennego nabożeństwa na cześć i chwałę Boga w Trójcy św. jedynego, N. Maryi Panny i świętych pańskich ułożony i do druku podany. Bochnia, 1875, w 16-ce, str. 320.

1428. Kamocka Józefa. Zdrowaś Marya. Nabożeństwo dla młodego wieku, z ryciną. 2 wydanie dla dziewcząt. Warszawa, 1876, w 16-ce, str. XII i 340.
(Zob. wyżej, p. r. 1872, nr. 1408).

1429. U Stóp Maryi. Nabożeństwo ku czci i chwale Najświętszej Maryi Panny, dla wszystkich stanów, a szczególniej niewiast. Z dodaniem opisu cudownego Obrazu Najśw. Maryi P. Kodeńskiej. Częstochowa, 1876, w 24-ce, str. 348 i III.

1430. Bonawentura św. Modlitwy do Najśw. Maryi Panny, Niepokalanie Poczętej, na wszystkie dnie tygodnia, celem uproszenia sobie szczęśliwej śmierci, wyjęte z psałterza św. Bonawentury, spolszczył ks. M. Gorzelański. Warszawa, 1877, w 32-ce, str. 78.

1431. Dziennik nabożeństwa. Częstochowa, 1877, w 24-ce, str. 336.
(Zob. wyżej, p. r. 1873, nr. 1413).

1432. Gorzelański Mikołaj x. Modlitwy do Najświętszej Maryi Panny Niepokalanie Poczętej, na wszystkie dnie tygodnia celem uproszenia sobie śmierci, wyjęte z psałterza św. Bonawentury. Warszawa, 1877, w 16-ce.
(Czy nie to samo, co wyżej, p. nr. 1430?).

1433. Marya Brat Wincenty. Róża duchowna czyli zbiór nabożeństwa ku czci Boga, Najświętszej Maryi Panny i Świętych Pańskich dla wygody wiernych Chrystusowych a mianowicie w Arcybractwie Różańca świętego zostających. Staraniem WW. OO. Dominikanów ułożony i w pamiętnym roku Jubileuszowym 50 letniego biskupstwa papieża Piusa IX wydany. Wydanie ósme znacznie pomnożone. Kraków, 1877, w 8-ce, str. XXXI, 1220. Spis nabożeństw str. XV.

1434. Liguori Alf. św. Modlitwy... Wyd. 3-cie poprawne. Kraków, 1879, w 16-ce, str. 17.
(Zob. wyżej, p. r. 1874, 1875, nry: 1419, 1424).

1435. Tenże. Nawiedzenie Najśw. Sakramentów... Warszawa, 1879, w 16-ce, str. 400.
(Zob. wyżej, p. r. 1874, nr. 1420).

1436. Toż. Wydanie drugie. Poznań, 1879, w 16-ce, str. 221.

1437. Nabożeństwo dziesięciodniowe do N. Panny Maryi, matki Boga i królowej dobrej rady. („Biblioteka re-

ligijna", t. III). Pelplin i Gietrzwałd, 1879, w 32-ce, str. 66, z ryciną.

1438. Ołtarz złoty... Częstochowa, 1879, w 16-ce, str. XX, 630, VI.
(Zob. wyżej, p. r. 1874, nr 1422).

1439. Wianek ku czci N. M. P. książka do nabož. dla chrześcian rzym. kat. Kościoła. Częstochowa, 1879, w 24-ce, str. 560 i IV.

1440. Modlitwa do Najśw. Panny Różańcowej. Wilno, bez w. r. (187.), w 8-ce, str. 42, z ryciną.

1441. Arka pociechy... Kraków, 1880, w 8-ce, str. XXIV, 616 i rycina.
(Zob. wyżej, p. r. 1868, 1873, nry: 1384, 1411).

1442. B. N. ks. Nabożeństwo do Najświętszej Panny Maryi Nieustającej Pomocy, z niemieckiego przetłómaczył X. N. B. Wydanie wtóre. Wrocław, 1881, w 16-ce, str. 80 i rycina.

1443. Bonawentura św. Modlitwy do Najświętszej Maryi Panny Niepokalanie poczętej, na wszystkie dni tygodnia, celem uproszenia sobie szczęśliwej śmierci, wyjęte z Psałterza... spolszczył ks. M. Gorzelański, wyd. drugie. Warszawa, 1881, w 32-ce małej, str. 78.
(Zob. wyżej, p. r. 1877, nr. 1430).

1444. Morawski Adam. Bogarodzica, opiekunka dzieci, książeczka do nabożeństwa dla młodzieży obojej płci, wraz z wykładem wiary św. i radami na drogę życia (egzemplarze dla chłopców i dziewcząt). Warszawa, 1882, w 64-ce, str. 233.

1445. To ż. Kraków, 1882, w 64-ce, str. 233.

1446. Benis de o. Rozmyślania siedmiu słów Pana Jezusa na krzyżu, z przydaniem nabożeństwa do Matki Boskiej Bolesnej, tłumaczone z francuskiego. Warszawa, 1884, w 16-ce, str. 62 i II.

1447. Siedlecki Jan ks. 40 nowenn do N. Maryi P. Kraków, 1884 (1885), w 12-ce, str. 252 i 2 nl.

1448. Biały Stanisław ks. dr. Na cześć, chwałę, uwielbienie N. Maryi P. w uroczystość Wniebowzięcia: Nabożeństwo, rozmyślania i nauki, z dziękczynieniem za przeżycie pięćdziesięciu lat w kapłaństwie... przygotował 1884. Warszawa, 1885, w 32-ce, str. 302 i II.

1449. Kamocka Józefa. Zdrowaś Marya, nabożeństwo dla młodego wieku, wydanie czwarte przejrzane i uzupełnione. Warszawa, 1885, w 32-ce, str. 3 nlb. i 430.
(Zob. wyżej 1872, 1876, nry: 1408, 1428).

1450. Matko Bolesna przyczyń się za nami! Kalisz, 1885, w 32-ce, str. 55.

1451. P. E. Mater dolorosa czyli

nabożeństwo do Matki Boskiej Bolesnej, Pocieszycielki strapionych, zebrał i ułożył E. S. Poznań, 1885, w 16-ce, str. 60 i 1 nlb.

1452. Nabożeństwo do pięciu ran P. Jezusa Chrystusa, Zbawiciela naszego, z dołączeniem krótkiego nabożeństwa do siedmiu boleści Najśw. Maryi P. Warszawa, 1886, w 16-ce, str. 48.

1453. Pamięć zbawienna czyli uwagi nad czterema rzeczami ostatecznemi, z dodaniem nauki o nabożeństwie do N. Maryi P. i wielu przykładów budujących, przekład z francuskiego. Warszawa, 1886, w 16-ce, str. 181 i 1 nl.

1454. Prokop o. Kapucyn. Nabożeństwo do Przenajśw. Serca Jezusowego, ułożone na szczególną cześć Bożej Matki. Warszawa, 1886, w 16-ce, str. 512.

1455. Ulanecki Stanisław ks. św. t. i o. p. dr. Miesiąc aniołów czci nieba, ziemi królowej, Najśw. Niepok. Dziewicy Maryi i wszystkich chórów niebiańskich. Warszawa. 1886, w 16-ce, str. 212, z ryciną.
(Zob. wyżej, p. r. 1865, nr. 1377).

1456. W. I. Zdrowaś Marya, z przykładami, modlitwami i westchnieniami, zebrał i ułożył I. W. (pośw. Winc. Teof. Chościak Popielowi, arcybiskupowi warsz.). Warszawa, 1886, w 16-ce, str. 312 i VIII, z ryciną.

1457. Tenże. Toż, wydanie drugie powiększone. Warszawa, 1887, w 16-ce, str. 456 i VIII, z ryciną.

1458. Biegański Stan. ks. S. P. Weź w Twą opiekę, zbiorek modlitw do opieki N. Maryi P. Kraków, 1888, w 16-ce, str. 30.

1459. Książka do nabożeństwa dla dzieci Maryi. Kraków, 1888, w 32-ce, str. 420.

1460. Wentura O. Czem jest nabożeństwo do Matki Bożej, przekład O. Prokopa Kapucyna. Warszawa, 1888, w 16-ce, str. 175, 1 nl.

1461. Kahl Franciszek ks. Książka do nabożeństwa ku czci Najśw. Maryi P., Matki dobrej rady, poświęcona dla duchownego użytku wiernych czcicieli Niepokalanej Dziewicy, a szczególniej dla członków Bractwa Matki Boskiej dobrej rady, znajduje się tu również historya cudownego obrazu w Gennazzano, tłómaczenie z niemieckiego. Kraków, 1889, w 32-ce, str. 475 i VIII.

1462. Liguori Alfons św. Nabożeństwo do Matki Bożej bolesnej. Warszawa, 1889, w 32-ce, str. 32.
(Zob. wyżej, p. r. 1860, 1873, nry: 1337, 1414).

1463. Kamocka Józefa. Zdrowaś Marya, nabożeństwo dla

młodego wieku, dla chłopców; wyd. 6-te przejrzane i uzupełnione. Warszawa, 1890, w 32-ce, str. 3 nl. i 446. (Zob. wyżej, p. r. 1872, 1876, 1885, nry: 1408, 1428, 1449).

1464. Toż. Wydanie szóste, dla dziewcząt. Tamże, 1890, w 32-ce, str. 3 nl. i 430.

1465. Krośniński Józef x. Zdrowaś Marya. Nabożeństwo dla młodego wieku. Warszawa i Winterberg, 1890, w 8-ce, str. 416.

1466. Nabożeństwo do N. Panny nieustającej pomocy, tłóm. z francuskiego. Kraków, 1890, w 16-ce, str. 150.

1467. Wianek ku czci N. Maryi P. z różnych nabożeństw uwity, wyd. 5-te. Grudziądz, 1890, w 24-ce, str. XII, 681 i X. (Zob. wyżej, p. r. 1879, nr. 1439).

1468. B. J. M. Nabożeństwo do Najśw. Maryi P. Matki nieustającej pomocy, tłómaczone z niemieckiego przez J. M. B., wydanie drugie. Poznań, 1891, w 32-ce, str. 215 i 3 nl.

1469. Kamocka Józefa. Zdrowaś Marya, nabożeństwo dla młodego wieku, wydanie nowe przejrzane i uzupełnione dla dziewcząt. Warszawa, 1891, w 32-ce, str. 2 nl. i 430. (Zob. wyżej p. r. 1872, 1876, 1885, 1890, nry: 1408, 1428, 1449, 1463, 1464).

1470. Modlitwy do Matki Przenajśw. Maryi nieustającego ratunku. Warszawa, 1891, w 32-ce, str. 32, z obrazkiem.

1471. Wielicki Jan. Zdrowaś Marya, wydanie czwarte powiększone i ozdobione wieloma obrazkami. Warszawa, 1891 r., w 16-ce, str. 550 i X.

1472. Z. J. Modlitwa majowa unitów do M. B. Częstochowskiej. Lwów, 1891, w 8-ce, str. 20 i 1 nl.

1473. Krukowski Józef ks. dr. Nowe czytania majowe o znakomitszych św. czcicielach N. Maryi P. Kraków, 1892 r., w 16-ce, str. 152.

1474. W. I. Nabożeństwo do Matki Boskiej Pocieszenia, zebrał i ułożył I. W. Warszawa, 1892, w 32-ce, str. 80.

1475. Kamocka Marya. Zdrowaś Marya, nabożeństwo dla młodego wieku, wydanie nowe przejrzane i uzupełnione. Kraków, (1893), w 32-ce, str. 2 nl., 430. (Zob. wyżej, p. r. 1872, 1876, 1885, 1890, 1891, nry: 1408, 1428, 1449, 1463, 1464, 1469).

1476 a. Toż. Pod Twoją obronę, nabożeństwo dla dzieci na chwałę Boga i cześć N. M. P., wydanie nowe uzupełnione (dla chłopców). Warszawa, (1894), w 32-ce, str. 224 i IV.

1476 b. Toż. Tamże. Dla chłopców, w 32-ce, str. 214.

1477. Nawiedzenie Przenajświętszego Sakramentu Ołtarza i N. P. Maryi na każdy dzień miesiąca. Wyd. 4-te.

Poznań, 1894, w 16-ce, str. VIII i 152.

1478. Skarzyński Z. ks. Pomnij o Przenajświętsza, modlitwa św. Bernarda i łaski do niej przywiązane, w przykładach opowiedział. Warszawa, 1895, w 8-ce większej, str. 37.

1479. Śluby trzy, czyli Marya nie opuści tych, którzy u niej szukają pociechy w utrapieniu. Mikołów, 1895, w 16-ce, str. 80, z ryciną.

1480. B. St. ks. Jezus, Marya, Józef, książka modlitewna, osobliwie ku czci Przenajświętszej rodziny, z dodatkiem pieśni kościelnych, przez ks. St. B. Mikołów, (1896), w 16-ce, str. 496, 192 i XVI, z obrazkiem.

1481. Buczyńska Eleonora. Modlitwa do Niepokalanego Poczęcia N. Maryi P. i cudownego Pana Jezusa w kościele Maryackim w Krakowie. Kraków, 1896, w 16-ce, str. 8 nl., z ryciną.

1482. Módl się i pracuj, upominek dla dzieci Maryi, przyjętych do Kongregacyi maryańskiej w klasztorze ss. Urszulanek w Krakowie, wyd. 2-gie. Kraków, 1897, w 32-ce, str. 158 i 2 nl.

1483. Wielicki I. Nabożeństwo do Matki Boskiej Pocieszenia, z objaśnieniem ważności mszy św., wyd. 3-cie. Warszawa, 1897, w 16-ce, str. 95 i 1 nl., z rycinami w tekście.

1484. Książka do nabożeństwa dla dzieci Maryi. Kraków, 1899, w 16-ce, str. 418 i 6 nl.

1485. Rafael-Anioł. Zbiór nabożeństwa dla czcicieli N. P. Maryi Nieustającej Pomocy, zawierający historyczny opis cudownego obrazu, nowenny, sposób słuchania mszy św., stosowne modlitwy, hymny i pieśni, zebrał i ułożył Anioł Rafael. Warszawa, 1899, w 16-ce, str. 271 i 1 nl., z ryciną.

1486. Liguori Alfons św. U stóp Bolesnej Matki, nabożeństwo do Matki Bożej Bolesnej, z dzieł... wydał Anioł-Rafael. Warszawa, 1900, w 16-ce, str. 228 i 1 nl.

1487. Rafael-Anioł. U stóp żłóbka Chrystusowego. Nabożeństwo do Przenajświętszego Dzieciątka Jezus, zawierające msze św., nowennę, koronkę, ewangelie, litanie, oraz modlitwy na uczczenie macierzyństwa Maryi, wydanie 2-gie. Warszawa, 1900, w 16-ce, str. 144, z ryciną.

1488. Skarzyński Z. ks. Historya modlitwy do Matki Boskiej. „O Pani moja“ w przykładach przez... (Wydawnictwo X. M. Godlewskiego). Warszawa, 1900, w 16-ce, str. 51.

1489. U stóp Golgoty, godzina

święta i adoracyi przed Najświętszym Sakramentem na wielki czwartek, z dołączeniem nocy Męki Pańskiej, oraz nabożeństwo do Matki Bożej na wielką sobotę. Warszawa, 1900, w 16-ce, str. 61 i 1 nl.

1490. Wielicki Jan. Zdrowaś Marya. Zbiór modlitw, ułożył i uzupełnił... Wydanie dziesiąte, ozdobione 65 obrazkami, Warszawa, 1900, w 8-ce, k. 3 nl., str. 692, XI.

1491. Antoniewicz Bołoz Karol. Nabożeństwo do siedmiu Boleści Matki Boskiej. Lwów, b. w. r., w 12-ce, str. 32.
(Zob. wyżej, p. r. 1848, nr. 1258).

1492. Bernard św. Modlitwa do Najśw. Panny Pocieszenia w każdej potrzebie. Bochnia, b. w. r. (w. XIX).

1493. Bieg roku całego. Książka do nabożeństwa. Rzeszów, 18..
(Zob. wyżej, p. r. 1869, nr. 1390).

1494. Jełowicki Aleksander. Wianek duchowny. Oddział III: Pobudka do życia chrześcijańskiego, czyli Nauki i rady o użyciu środków zbawienia, o środkach zadośćuczynienia i o ich użyciu, o ćwiczeniach pobożnych, o nabożeństwie do N. Panny, o nabożeństwie do Aniołów i Świętych Pańskich, o nabożeństwie za dusze zmarłych. Berlin, w 16-ce.

1495. Liguori Alfons Marya św. Modlitwa do Najśw. Maryi P. Kraków, u Wielogłowskiego. B. w. r. (w. XIX).

1496. O miłości ku Pannie Najświętszej Maryi. B. w. m. d. i r. w 4-ce, (w. XIX?).
(Zob. Jocher, t. II, str. 140, nr. 7007).

1497. Modlitwa do N. P. Maryi. Przedrukowana z książki: „Droga do szczęścia prawdziwego". Lwów, w 8-ce, 1 k. B. w. r. (w. XIX).

1498. Modlitwa do Najświętszej Maryi Panny. Wilno. B. w. r. (w. XIX).

1499. Piotrowski Jan. Pokorna prośba do N. Maryi Panny dla uproszenia sobie łask potrzebnych od Boga za jej przyczynienie się. B. w. m. d. i r., w 4-ce, 1 karta (w. XIX).

1500. Pohl Julian Bonawentura. Nabożeństwo ku czci Najśw. i Niepokalanego Serca Maryi o nawróceniu grzeszników. Opole. B. w. r., str. 4, z ryc.

1501. Wnukowski Wincenty, prałat. Nabożeństwo do Przenajświętszego Serca Maryi Panny Najukochańszej Matki naszej, z przydaniem modlitw i litanij od ludu katolickiego używanych, zebrane i wydane nakładem X. W. W., prałata kanc. katedry Żytomirskiej. M. S. Teol. Wilno, b. w. r., w 12-ce.

1502. Augustynik Grzegorz ks. Porcyunkuła czyli skarb łaski seraficznego nabożeństwa do Matki Boskiej Anielskiej, przez... proboszcza parafii Dąbrowa Górnicza. Warszawa, 1901, w 16-ce, str. 782, z ryciną.

1503. Dzieszkowski Damian ks. Zbiór nabożeństwa ku czci Boga, Najświętszej Maryi Panny i Świętych Pańskich, do użytku wiernych Chrystusowych w arcybractwie Różańca Ś-go zostających ułożony przez... przejrzał, poprawił i uzupełnił ks. Ignacy Kłopotowski, rektor kościoła św. Stanisława (po - Dominikańskiego) w Lublinie, wydanie 8-me pomnożone. Warszawa, 1901, w 8-ce, str. 461, III.
(Zob. wyżej, p. r. 1821, 1837, 1848, 1851, 1857, 1858, 1863, nry: 1200, 1227, 1260, 1275, 1308, 1320, 1368, 1395).

1504. Mycielski M. x. Zbiorek modlitw do Serca Pana Jezusa i Najświętszej Panny Maryi. Kraków, 1901, w 16-ce, str. 443 i VII.

1505. Skarżyński Z. ks. Modlitwy św. Alfonsa Liguorego do Matki Boskiej Nieustającej Pomocy na każdy dzień tygodnia. Warszawa, 1902, w 16-ce, str. 23.

1506. Tenże. 31 modlitw do Matki Boskiej Nieustającej Pomocy, czyli sposób codziennego nawiedzenia cudownego obrazu w ciągu miesiąca. Warszawa, 1902, w 32-ce, str. 96.

1507. Wszystko dla Chrystusa przez Maryę, zbiór codziennych modlitw. Warszawa, 1902, w 16-ce, str. 229 i III, z ryciną.

XX.
Narodzenie N. Maryi P.

1508. Kazanie na dzień Narodzenia Najśw. Maryi Panny. Kraków, dr. K. Schedla, 1645, w 4-ce, str. 40.
— Zob. nadto nry: 319—20, 429, 440, 487—500.

XXI.
Naśladowanie N. Maryi P.

1509. Arias Franciszek z Hispali. O naśladowaniu Paniej naszej, P. przeczystej Bogarodzice Maryej, książka. Przez... W. O. F. Ariasza, Soc. Jesu napisana, a przez X. Symona Wysockiego... przełożona. W Krakowie, 1613, w 12-ce, str. 569, k. 9 i regestr.

1510. Tenże. Gwiazda zaranna na horyzoncie polskim nowo wschodząca, to jest książka naśladowania życia Maryi Panny od W. X. F. Arias... wydana, teraz zaś świeżo przez pewnego kapłana zakonu Niepokal. Pocz. N. P. na język polski przetłum. i do druku podana. W Warszawie,

1749, w 4-ce, k. 10 nl., str. 317 i reg. k. 2.

1511. Wyszyński K. O naśladowaniu N. P. Maryi. Warszawa, S. S., 1749.

1512. O naśladowaniu Najświętszej Panny, z łac. tł. Bernard Siruć (z S. Seylera?). Wilno, 1775.

1513. Seyler Sebastyan x. O naśladowaniu Maryi Panny. Wilno, dr. Akad., 1780.

1514. Tenże. O naśladowaniu N. Maryi Panny Matki Boskiej. Ksiąg dwie. W Sandomierzu, 1786, w 8-ce.

1515. Siruć Bernard x. O naśladowaniu N. Panny Maryi, przekł. z łac. Wilno, b. w. r. (w. XVII/XVIII).

1516. d'Herouville N. x. O naśladowaniu Najśw. Maryi Panny. Dzieło na wzór Naśladowania Chrystusa Pana, w języku francuskim przez X. Alexandra Deraville S. J, (tak) napisane i na polskie przełożone przez Tad. Brzozowskiego. Połock... 1800, w 12-ce, str. 537 i regestr.

1517. Toż, z francuskiego przetłumaczone. Warszawa, 1812, w 32-ce, str. 6 i 475.

1518. Toż, ze stosownemi modlitwami. Wilno, 1846, w 12-ce, str. 362 i 38.

1519. Toż... na wzór naśladowania Jezusa Chrystusa. Ksiąg IV. Ułożył ks. d'Herouville, a z francuskiego języka przetłumaczył ks. St. Snarski D., z godłem: „Unius vita, omnium disciplina", S. Ambr. de Virg. Lib. II. Wilno, 1856, w 16-ce, str. X. i 468.

1520. Toż, na wzór naśladowania Jezusa Chrystusa. Ksiąg IV, przez... Wydanie drugie poprawne. Warszawa, 1857, w 16-ce, str. 374 i 7 nl. k.

1521. Toż... z francuskiego języka, podał w ojczystym ksiądz P. A. S. Matuszyński, kapłan dyecezyi wrocławskiej c. k. Śląska. Rzeszów, 1868, w 12-ce, str. 540.

1522. Toż. O naśladowaniu Najśw. Maryi P., na wzór dzieła o naśladowaniu Chrystusa ksiąg IV, wydanie trzecie przejrzane i poprawione przez Br. P. Warszawa, 1887, w 16-ce, str. II. i 374.

1523. Toż. O naśladowaniu Najśw. Maryi P., na wzór dzieła O naśladowaniu Jezusa Chrystusa, ksiąg IV, wyd. IV-te, przejrzane i poprawione przez Br. P. Warszawa, 1900, w 16-ce, str. 343.

XXII.

Nawiedzenie N. Maryi P.

— Zob. nry: 429, 501—513.

XXIII.

Nowenny do N. Maryi P.

1524. Nowenna ku czci Królowej nieba, z włoskiego, 1758.

1525. Nowenna ku czci Królowej nieba. Kraków, 1759.
1526. Chwała i godność Zakonu Karmelitańskiego w Najświętszej Maryi Pannie, Matce, Patronce i ozdobie swej, także w świętych Karmelitach jaśniejąca czyli Nowenna... W Krakowie, 1768, w 12-ce.
1527. Nowenna ku czci i chwale Najdostojniejszej Królowej nieba N. Maryi. Berdyczów, dr. Karmel., 1774.
1528. Nowenna ku czci i chwale Najdostojniejszej Królowy Nieba i Ziemi Najświętszej Maryi P. W Krakowie, w Druk. Seminar. Bisk. Akad., R. P. 1779, w 8-ce, k. 15.
1529. Dziewięciodniowe Nabożeństwo do N. Maryi P. Warszawa, Lokajewski, 1783.
1530. Nabożeństwo dziewięciodniowe do N. P. Maryi. Warszawa. Zawadzki, około 1790 r.
1531. Nowenna czyli 9-dniowe nabożeństwo ku czci Wniebowzięcia N. P. Maryi z włoskiego. Połock, 1797.
1532. Nabożeństwo 9-dniowe do N. Maryi Panny, używane przed świętem Bożego Narodzenia i nona podczas Oktawy Bożego Ciała. B. w. m. i r. (około r. 1800), w 8-ce, k. 7.
1533. Nowenna ku czci i chwale Królowej nieba i ziemi, Najświętszej Maryi Panny na pamiątkę oczekiwania przez dziewięć miesięcy zbawiennego narodzenia Boga oraz człowieka Jezusa Chrystusa postanowiona, w Kaplicy pod tytułem Różańca świętego przy kościele Trójcy Przenajświętszej WW. XX. Dominikanów w Krakowie. Przez Najwyższego Kościoła Rzymskiego Benedykta XIV z odpustem zupełnym pozwolona. W Krakowie, 1838, w 12-ce, k. I. tyt. str. 2, k. 1 nl., str. 17.
1534. Toż, w 64-ce, str. 16, Paryż.
1535. Marya, ucieczka nasza. Dwie nowenny na cześć Niepokal. Poczęcia N. P. Maryi. Z przydatkiem nabożeństwa mszalnego, litanii loretańsk. i modlitw niektórych. Z ryc. Lwów, 1845, w 16-ce, str. 116,
1536. Nowenna do Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Panny Maryi. Paryż 1845 czy 1846, w 64-ce.
(Wydali Towiańczycy).
1537. Nowenny czyli nabożeństwo 9-dniowe z odpustami przed pięciu główniejszemi uroczystościami N. Maryi Panny oraz wiadomość historyczna o litaniach z wyjaśnieniem szczegółowem litanii loretańskiej do Najśw. Maryi P. Petersburg, 1846, w 16-ce.
1538. Nowenna czyli 9-dnio-

we nabożeństwo do N. Maryi Panny. Piekary, 1847, w 12-ce, str. 24, z drzeworytem.

1539. Nowenna ku czci i chwale Królowej nieba i ziemi, Najśw. Maryi Panny. Paryż, 1847, w 12-ce.

1540. Nowenna na cześć Niepokalanego Poczęcia Maryi, z powodu cudownego medalu, modlitwy do Maryi bez grzechu poczętej (na otrzymanie rozmaitych łask) i nowenna na cześć św. Wincentego a Paulo itd. Poznań, b. w. r. (około 1848).

1541. Nowenna do Najśw. Panny. B. w. m. d. i r. (Kamieniec), (przed r. 1849), w 12-ce, str. 26.

1542. Nowenna ku czci i chwale N. M. P. Warszawa (po r. 1840).

1543. Nowenna do N. M. P., oraz zbiór pieśni i nabożeństw odpustowych na cześć i chwałę Boga, na honor św. Pańskim, a ludziom pobożnym na użytek. Bochnia, 1850, w 8-ce.

1544. Nowenna ku czci i chwale Najświętszej Maryi Panny na pamiątkę Oczekiwania przez dziewięć miesięcy zbawiennego Narodzenia Boga, oraz i Człowieka Jezusa Chrystusa. Dla uszanowania tej niewypowiedzianej tajemnicy Wcielenia Syna Boskiego postanowiona, dawniej w kościele krakowskim Dominikańskim pod tytułem: Trójcy Przenajśw. przez Najwyższego Pasterza Kościoła rzymskiego Benedykta XIV., a teraz przez Piusa VI. w kościele Toruńskim WW. OO. Dominikanów, z odpustem zupełnym, pozwolona z modlitwami niżej położonemi. Z włoskiego na polskie przetłómaczona i po raz czwarty do druku podana. Warszawa, 1850, w 8-ce, str. 24.
(Zob. wyżej, p. r. 1838, nry: 1533, 1534).

1545. Nowenna do N. M. P... Bochnia, 1851, w 8-ce.
(Zob. wyżej, p. r. 1850, nr. 1543).

1546. Nowenn pięć, służących ku dobremu przygotowaniu się do pięciu uroczystości N. Maryi P. podług Nowenn, odprawiających się w Rzymie i obdarzonych przez Ojca św. Piusa VII odpustem zupełnym. Warszawa, 1851, w 12-ce, str. 58.

1547. Nowenny do Najśw. P. Berlin, 1853, w 16-ce, str. 36.

1548. Nowenny na Uroczystość Niepokalanego Poczęcia Najśw. Maryi Panny. Lwów, 1854, w 8-ce., str. 52.

1549. Nowenna na cześć Niepokalanego Poczęcia Maryi, z powodu cudownego medalu. Warszawa, 1855, w 12-ce, z przodu 6 kart nl. i str. 55, z ryciną.

1550. Toż. Przedruk, b. r. i m. dr., w 12-ce, str. 55, z ryciną.

1551. Nowenn pięć... Warszawa, 1855.
(Zob. wyżej, p. r. 1851, nr. 1546).

1552. Nowenna do N. P. M. Szkaplerznej. Z włoskiego staraniem J. W. P. z Potockich Dzieduszyckiej przetłumacz. Lwów, 1858, w 16-ce, str. 72.

1553. Nowenna ku czci i chwale Królowej Nieba... Warszawa, 1859.
(Zob. wyżej. p. r. 1838, nry: 1533, 1534).

1554. Szajna Mikołaj. Nowenna i pieśń do najświętszej Panny Maryi Bolesnej. Lwów, 1860, w 12-ce. str. 36.

— Litania do Niepokal. Poczęcia N. Maryi P., którą można odmawiać jako Nowennę. (Przemyśl, 1865 ?).

1555. Nowenna do Najśw. Panny Maryi Szkaplerznej. Edycya druga. Lwów, 1866, w 16-ce, str. 90.

1556. Nowenny do Niepokalanego Poczęcia, Narodzenia, Zwiastowania, Oczyszczenia i Wniebowzięcia Najświętszej Panny, na nowo i wiernie przetłómaczone, a wyjęte ze Skarbu Modlitw odpustowych. Rzeszów, 1866, w 8-ce, str. 36.

1557. Nabożeństwo 9-dniowe do N. P. M. Matki Boga i Królowej dobrej rady. Warszawa, 1867, w 12-ce, str. 42, z drzeworytem.

1558. Nowenna do N. P. M. Szkaplerznej... Wyd. 2-gie. Lwów, 1867, w 16-ce, str. 90.
(Zob. wyżej, p. r. 1858, nr. 1552).

1559. Berten Augustyn T. Nowenna pobożna w przygotowaniu do święta Niepokalanego Poczęcia Najśw. Maryi przedstawiona duszom nabożnym przez... księdza z Turynu, obecnie za pozwoleniem autora przetłumaczona przez ks. W. L. Noras, Franciszkanina. Mikołów, 1869, w 12-ce. str. 84.

1560. Nowenna ku czci i chwale Królowej Nieba Najświętszej Maryi Panny na pamiątkę oczekiwania przez dziewięć miesięcy zbawiennego Narodzenia Boga, oraz i Człowieka Jezusa Chrystusa postanowiona, w kaplicy pod tytułem: Różańca św. przy kościele Trójcy Przenajśw. OO. Dominikanów w Krakowie, przez Najwyższego Pasterza Kościoła rzymskiego, Benedykta XIV. z odpustem zupełnym pozwolona. Kraków, 1869, w 12-ce, str. 31.
(Zob. wyżej. p. r. 1838. 1859, nry: 1533—34, 1553).

1561. Nowenna na cześć Niepokalanego Poczęcia Maryi, z powodu cudownego medalu ułożona. Kraków, 1870, w 8-ce, str. 55.
(Zob. wyżej. p. r. 1855 nry: 1549, 1550).

— Ciemniewska M. B. Nowenna do N. Maryi P... w Lourdes.

Warszawa, 1871, w 12-ce, str. 31 i I.

1562. Nowenn pięć do Najśw. Panny, podług Nowenn, odprawiających się w Rzymie i obdarzonych przez Ojca św. Piusa VII odpustem zupełnym. Warszawa, 1871, w 16-ce, str. 51.
(Zob wyżej, p. r. 1851, nr. 1546).

— Nowenna do Matki Bożej w Lourdes... Warszawa, 1872, w 16-ce, str. 224.

1563. Siedlecki Jan ks. Nowenna do N. Maryi Panny z Lourdes. Kraków, 1872.

1564. Nowenna do Matki Boskiej Pocieszenia, równie przydatna na Uroczystość Niepokal. Poczęcia. Warszawa, 1873.

1565. Nowenna do Opatrzności i Maryi Królowej Serca Jezusowego, 1873, w 16-ce, str. 31.

— S. J. K. Wiadomość krótka o Najśw. Pannie w Lourdes z nowenną... Kraków, 1873, w 16-ce, str. 105.

1566. Nowenna na cześć Niepokalanego Poczęcia N. M. Panny z powodu cudownego medalu. Warszawa, 1874, w 16-ce, str. 33.

1567. Toż, tamże, 1875.

1568. Nowenna na uroczystość Niepokalanego N. M. P. odprawiana w kościele św. Ducha w Lublinie, z dozwolenia Jego Excelencyi biskupa dyecezyi od r. 1872. Lublin, 1875, w 8-ce, str. 8.

— Krótka wiadomość o Najśw. Pannie z Lourdes z nowenną. Kraków, 1875, w 12-ce, str. 116.

— Ciemniewska M. B. Nowenna do N. Maryi P... w Lourdes... Wydanie 3-cie, pomnożone. Warszawa, 1876.

1569. Nowenna na Boże Narodzenie do Najśw. Maryi Panny, która się odprawia w kościele OO. Dominikanów w Krakowie, 1876, w 8-ce, str. 16.

1570. Nowenn pięć do Najśw. Panny, podług nowenn odprawiających się w Rzymie i obdarzonych przez Ojca św. Piusa VII odpustem zupełnym. Warszawa, 1877, w 16-ce.
(Zob. wyżej, p. r. 1851, 1871, nry: 1546, 1562).

1571. Nowenna do Matki miłosierdzia przez krew Pana naszego Jezusa Chrystusa. Warszawa, 1877, w 16-ce, str. 45.

1572. Toż, tamże, 1879, w 16-ce, str. 45.

1573. R. W. Nowenna, kompletną cześć N. P. Maryi zawierająca, napisał po francusku zakonnik pustelniczy reguły św. Brunona, spolszczył W. R. Warszawa, 1879, w 16-ce, str. 256.

1574. Siedlecki Jan. Nowenna do Najśw. i Niepo-

kal. Serca Maryi z przydaniem na każdy dzień budujących przykładów, oraz modlitw odpowiednich a zastosowanych do potrzeb szczególnie członków Arcybractwa Niepok. Serca Maryi w kościele P. Maryi w Krakowie. Kraków, 1879, w 16-ce małej, str. 132, z ryc. w tekście.

1575. Nowenna do Matki Boskiej Bolesnej. Warszawa, 1880, w 16-ce, str. 16.

1576. Nowenna do Matki Bożej w Lourdes objawionej, z dodaniem mszy św., ćwiczeń przed i po komunii św. i litanii. Warszawa, 1881, w 16-ce, str. 202 i 2 nl.

1577. Jełowicki Alex. ks. Nowenny do N. P. Maryi, wydanie II. Poznań, 1885, w 16-ce, str. 35.

1578. Rafaela Marya. U stóp Maryi, nowenny, litanie i modlitwy odpustowe na cześć N. Maryi P., zebrane i ułożone przez Maryę Rafaelę, wydanie drugie. Kraków, 1886, w 32-ce, str. 208.

1579. Siedlecki Jan ks. 53 Nowenna do Najśw. Maryi P. na wszystkie święta uroczyste, kościelne i do miejsc świętych. Kraków, 1889, w 16-ce, str. 478 i 1 nl.

1580. Saint-Omer Redemptorysta. Jezus, Marya, Józef, Alfons. Nowenna najskuteczniejsza, czyli dziewięciodniowe nabożeństwo do Matki Boskiej Nieustającej Pomocy, z francuskiego języka za pozwoleniem zwierzchników przez o. Bernarda Łubieńskiego tegoż zgromadzenia przetłómaczone, wyd. 4-te. Kraków, 1891, w 32-ce, str. 192 i 2 nl., z ryciną.

1581. Nowenna bardzo skuteczna do N. Maryi P. Nieustającej pomocy, z dodaniem historyi tegoż obrazu. Warszawa, 1892, w 32-ce, str. 136, z obrazkiem.

1582. C. M. B. Nowenna do Matki Boskiej nieustającego ratunku, łaskami słynącej w Rzymie, z francuskiego przez... Gniezno, 1893, w 32-ce, str. 39, 1 nl., z ryciną.

1583. Nowenna do Przenajświętszej Rodziny, z dodaniem litanii, nabożeństwa, modlitw odpustowych i pieśni. Warszawa, 1896, w 16-ce, str. 32, z 1 ryciną.

1584. C. M. B. Nowenna do Najśw. Panny łaskami słynącej, z francuskiego przez M. B. C., wyd. 4-te, pomnożone. Warszawa, 1897, w 16-ce, str. 46, z ryciną.
(Zob. wyżej, p. r. 1893, nr. 1582).

1585. Longo Kom. Bartolo. Dwie nowenny do Matki Boskiej Różańcowej w Pompei, za zezwoleniem autora... przełożone z francuskiego i włoskiego. Kraków, 1898, w 16-ce, str. 48, z ryciną.

1586. Saint Omer o. Re-

demptorysta. Jezus, Marya, Józef, Alfons. Nowenna najskuteczniejsza do Matki Boskiej Nieustającej Pomocy, z dodaniem historyi tegoż obrazu, przekład z francuskiego, wyd. 3-cie. Kraków, 1899, w 16-ce, str. 186, z obrazkiem.
(Zob. wyżej, p. r. 1891, nr. 1580).

1587. Nowenn pięć do Najświętszej Maryi Panny odpustowe na pięć głównych uroczystości, to jest Niepokalanego Poczęcia, Narodzenia, Zwiastowania, Oczyszczenia i Wniebowzięcia. Warszawa, 1900, w 16-ce, str. 63.

1588. Saint Omer Redemptorysta. Nowenna zwana skuteczną do Matki Bożej Nieustającej Pomocy, z dodaniem litanii i modlitw odpustowych, nadanych przez Ojca św. Piusa IX, zebrał Anioł-Rafael. Warszawa, 1900, w 16-ce, str. 95 i 1 nl., z obrazkiem.
(Zob. wyżej, p. r. 1891, 1899, nry: 1580, 1586).

1589. Nowenna na cześć Niepokal. Pocz. N. M. P. i na cześć św. Wincentego a Paulo, wraz z Jego opisem. Poznań, b. w. r. (w. XIX).

1590. Nowenn pięć do N. M. P. Berlin. B. w. r. (w. XIX).

1591. Nowenny do N. Panny, przełożone i wydane przez ks. A. Jełowickiego. Berlin, b. w. r., w 32-ce.

1592. Nowenny do Niepokalanego Poczęcia, Narodzenia, Zwiastowania, Oczyszczenia i Wniebowzięcia Najświętszej Panny na nowo i wiernie przetłómaczone a wyjęte ze Skarbu modlitw odpustowych. Berlin, b. w. r. w 16-ce, str. 36.
(Zob. wyżej, p. r. 1866, nr. 1556).

1593. Perkowski Józef. Marya ucieczka nasza, dwie nowenny na cześć Niepokal. Poczęcia Najśw. Panny Maryi, z przydatkiem nabożeństwa mszalnego, litanii loretańskiej i modlitw niektórych, z ryciną. Lwów, b. w. r., w 16-ce.

1594. Saint Omer Redemptorysta o. Jezus, Marya, Józef, Alfons. Nowenna najskuteczniejsza, czyli dziewięciodniowe nabożeństwo do Matki Boskiej Nieustającej Pomocy, przekład z francuskiego. Warszawa, 1902, w 32-ce, str. 232, z obrazkiem Matki Boskiej Nieustającej Pomocy.
(Zob. wyżej. p. r. 1891, 1899, nry: 1580, 1586.

XXIV.

Obrazy i Wizerunki N. Maryi P.

A. Ogólnego znaczenia i zbiorowe.

1595. Jurgiewicz Andreas. De pio et in Sancta Ecclesia iam inde ab Apostolis receptissimo Sacrarum Imaginum usu... adversus impium et famosum libellum, a Volano

quodam, recenti Iconomachorum Archiministro editum. 1586, b. m. d. (Wilno?), w 4-ce, k. 4 nl., str. 85.

— Bzowski Abraham. Florida Mariana. 1612, 1613, 1617. (Zob. wyżej, nry: 313—314, 316).

1596. Astolfi G. F., can. S. Salv. Historia univ. delle imagini miracolose della Gran Madre de Dio riverite in tutte le patri del Mondo. Nella quale si narrono le origini et i progressi delle princip. diuotioni di Polonia, delle Indie Occidentali etc. Venetia, 1624, w 4-ce, kart 32, str. 877.

1597. Biesiekierski Jan Aug. x. Krótka nauka o czci i poszanowaniu obrazów ŚŚ. Przydane opisanie obrazu N. P. M. w kaplicy kościoła Bożego Ciała w Krakowie. W druk. Andrzejowczyka, 1624, w 4-ce.

1598. Radziwiłł Albrecht Stanisław. Discurs Nabożny z kilku słów wzięty o wysławieniu Najświętszej Panny Bogarodzicy Maryej przez... napisany i wydany. Wilno, typ. Akad. S. J., 1635, w 4-ce, k. 148 nl.

1599. Tenże. Toż. Wilno, 1636.

1600. Janidło Ludwik. Odmalowanie obrazu Leżajskiego w kościele OO. Bernardynów na theatrum miejsca cudami wsławionego, które przy lasku Maryej Matce Bożej oddane dla naprawienia oczu, które nieprzyjaźnie na cudowne obrazy patrzą. 1646, Zamość, dr. P. Radicius, w 4-ce, k. 76 nl. (Obok traktatu o czci obrazów wogóle, wyliczenie obrazów w Bochni, Częstochowie, Gidlach, Międzyrzeczu, Podkamieniu, Skępem, Sokalu, Żórawicach).

1601. Okolski Simon. Russia florida rosis et liliis. Leopoli, Slioska, 1646.

1602. Cezary Franciszek. Stołecznego miasta Krakowa kościoły i klejnoty, co w nich jest widzenia godnego i zacnego. Teraz nowo zebrane i do druku podane. W Krakowie, dr. Fr. Cezarego, 1647, w 4-ce, k. 4, str. 88.

1603. Tenże. Toż. Do druku powtóre podane przez Hyacynta Pruszcza. Kraków, 1650, w 4-ce.

1604. Kojałowicz Wijuk Wojciech. Miscellanea rerum ad Statum Ecclesiasticum in Magno Lituaniae Ducatu pertinentia. Vilnae, typ. Acad., 1650, w 4-ce, k. 3, str. 128.
(Na str. 21: „Loca M. D. Lituaniae miraculorum celebria").

1605. Radziwiłł Albrecht Stan. Dyszkurs nabożny... o wysławieniu N. P. B. Maryej Świetskim, Zakonnym Kaznodziejom potrzebny... Teraz powtóre drukiem wydany. Kraków, dr. Ł. Kupisza,

1650, w 12-ce; str. 9, 413, 1.
(Zob. wyżej, p. r. 1635, 1636, nry: 1598—99).

1606. Tenże. Toż. Tamże, 1651.

1607. Gumppenberg (Gumppenger) Wilhelm S. I. Atlas Marianus seu de imaginibus Deiparae per orbem christianum miraculosis Liber I. et II. Ingolstadii, typ. G. Haculini, 1657, w 12-ce, str. 219 i 207.

1608. Tenże. Toż, Monachii, typis L. Straub, 1657.

1609. Pruszcz Piotr Hyacynt. Morze łaski Bożej, które Pan Bóg w Koronie Polskiej, po różnych miejscach, przy obrazach Chrystusa Pana i Matki Jego Przenajświętszej wylewa. W Krakowie, w druk. dziedziców St. Lenczewskiego. R. 1662, w 4-ce, str. 463.

1610. Galatowski Joanicy. Niebo nowoje z nowymi zwiezdami sotworennoje. To jest Prebłogosławennaja Diewa Maria Bohorodyca z czudami swoimi. Lwów, M. Slioska, 1665, w 4-ce, k. 8 nl., k. 145 l.
(Ded. Annie Mohylance Potockiej, wojew.).
(Wiele wiadomości o miejscach cudownych w Polsce i na Rusi).

— Krasuski Michael. Regina Poloniae virgo Maria. Calisii, 1669.

1611. Gumppenberg W. Atlas Marianus. Monachii, 1672.
(Zob. wyżej, p. r. 1657, nry: 1607—8).

1612. Galatowski Joanicy. Niebo nowoje. Czernichów, 1677.
(Zob. wyżej, p. r. 1665, nr. 1610).

1613. Tenże. Toż. Czernichów i Mohylew, dr. M. Woszczanki, 1699, w 4-ce.

1614. Drews Ioannes S. I. Methodus peregrinationis menstruae Marianae ad imagines Deiparae Virginis per ditiones Regni Poloniae et M. Ducatus Lituaniae miraculis celebriores. 1684, Vilnae, typ. Acad., w 12-ce, k. 170 nl.

— Krasuski Michael. Regina Poloniae virgo Mater Dei Maria. Calisii, 1686.

— Zdanowski Krzysztof Loret albo domek N. P. Maryi. Kraków, 1687.

— Tenże. Loretum sive Virg. Mariae Domus. Cracoviae, 1687.

1615. Rotkiewicz S. K. Dzień skarbu i Serca Boskiego w dzień koronacyi P. Maryi, dedyk. And. Duninowi. Kraków, dr. Akademicka, 1688.

1616. Piskorski Sebastianus. Sacratissima Virginis Dei Matris Maiestas... Cracoviae, 1698.

1617. Scherer Henricus S. I. Atlas Marianus, Dilingae, 1702—1710.
(Jest o obrazach cudownych M. B. w Polsce i Litwie).

1618. Kownacki Ignacy. Sparta polska P. N. Marya. Zamość, 1703.

(Zobacz niżej: „Obrazy cudowne“: Łuck).

1619 Sartorius Johann. Marianischer Atlas. Praga, Beringerin, 1717.

1620. Augustinus Aurelius de Tagasta, Episcopus. Monumenta antiquitatum marianarum in imagine vetustissima, vulgo Gregoriana a S. Augustino Romano depicta, 1721.

1621. Koralewicz Aleksy x. Additament do kronik Braci mniejszych św. Franciszka albo Genealogia... wywiedziona 1722, w Warszawie, w dr. Pijarów, fol.

1622. Arcangelo da S. Nicola. Ill pellegrino Mariano, cive il devoto di Maria vergine instradato, nella visita estidiana delle di lei miracolose imagini, e chiese sparse per tutto il mondo: dove se ne propone da visitare, almeno mentalmente, una per ogni giorno di tutto l'anno. Autore... Semestre secondo con doppio indice. In Milano, nella stamperia di Giuseppe Malatesta, 1725, w 12-ce, str. 527.

(Z polskich są tu: La Madonna di Zelenisia luogo nella Polonia, La Madonna di Siepre citta del regno di Polonia, La Madonna di Cestacovia luogo del regno di Polonia, La Madonna dell' Orsa citta di Lituania in Poloniae, La Madonna di Esimonte Borgo nella Lituania.

1623. Theses. Rycina na atłasie. Marya P. w świątyni, poświęcona Wildze. Wilno, S. I., 1738.

1624. Grzybowski Antoni x. Skarb nieoszacowany Ojców Franciszkanów litewskich, w roli Chrystusowej założony, którego cała Ojczyzna na wypłacenie zaciągnionego długu Sprawiedliwości Boskiej użyć może. W Wilnie, dr. Akad. S. I., b. w. r. (1740), w 8-ce, k, 5 nl., str. 156.

1625. Pruszcz Piotr Hyacynt. Morze łaski Boskiej. 1740, w Krakowie, w druk. Akademii, w 4-ce, str. 72.

(Zob. wyżej, p. r. 1662, nr. 1609).

— Bystrzonowski Wojciech S. I. Honor Najśw. Maryi historycznie wyrażony. Kalisz, w druk. Coll. Soc. Jes., 1741, w 8-ce.

1626. Siejkowski Michał x. Dni roczne Świętych Zakonu Dominika z Dyaryusza... Bzoviusa, ded. J. P. Jezierskiemu, Kraków, Akad., 1741.

(Materyały do cudownych obrazów).

1627. Pruszcz Piotr Hyacynt. Klejnoty albo Kościoły Miasta Krakowa, w Krakowie, 1745.

(Zob. wyżej, p. r. 1647, 1650, nry: 1602—3, Cezary).

1628. Naramowski Ad. Facies rerum Sarmaticarum, Vratislaviae, 1747, w 4-ce.

1629. Osmulski Onufry od Wniebowzięcia N. M. P. x.

Konterfekt życia przykładnego z ozdoby Karmelu Zakonnego, kolorami świątobliwości Karmelitów i Karmelitanek Bosych odmalowany. W Krakowie, w druk. Dyaszewskiego, 1747, fol., str. 394.

1630. Nowowiejski Felic. Phoenix decoris et ornamenti Hyacynthus Odrovansius, Theodoro Kożmiński oblatus. Posnaniae, 1752.

1631. Szymak Józef Tomasz Grzegorz x. Prerogatywa Zakonu Kaznodziejskiego z królewskiej hojności ŚŚ. Maryi zawsze Dziewicy z kronik domowych zebrana, 1755, w Wilnie, w druk. J. K. M., w 4-ce, str. 541, 2 ark. i regestr.
(O obrazach w kościołach xx. Dominikanów litewskich).

1632. Radliński Jacobus Paulus. Imago thaumaturga B. V. Mariae, ded. Math. Jos. Łubieński. Cracoviae, M. Dyaszewski, 1756.

1633. Strzałkowski Konst. Stan. x. Cuda i łaski N. P. M. Karmelitańskiej z włoskiego przez... przetłum., ded. Dorocie z Ossolińskich Lubeckiej. Kraków, Sem. Bisk., 1762.

1634. Jaroszewicz Floryan x. Matka Świętych Polska, albo Żywoty Świętych, Błogosławionych, Wielebnych, Świątobliwych, Pobożnych Polaków i Polek wszelkiego stanu i kondycyi każdego wieku, 1767, w Krakowie, dr. St. Stachowicza, fol., k. 11, str. 604.

1635. Tłubicki Venceslaus. Regina Polonorum, ordinis Minor. S. P. Francisci protectrix per sacra misteria adorata. 1775.
(O obrazach cudownych w kościołach Franciszkańskich).

1636. Kędzierski Barnabas x. O koronacyi obrazów, kazanie miane w kościele przemyskim. Lwów, (około r. 1777), w 4-ce, k. 11.
(Dwa odmienne wydania).

1637. Grzybowski Antoni x. Skarb nieoszacowany Ojców Franciszkanów Litewskich w Wilnie, dr. xx. Franciszkanów, 1778, w 8-ce, k. 2, str. 124.
(Zob. wyżej, p. r. 1740, nr. 1624).

1638. Zawadzki P. x. Pamiątka obrazu N. P. M. 1784.

1639. Pewna wiadomość obrazu Niepok. Poczęcia Maryi Panny. B. w. r. i m. d. (w. XVII/XVIII).

1640. Mystkowski Onufry. Dalszy ciąg przydatku do kronik Braci Mniejszych, 1806, fol.

1641. Wiadomość o obrazie Najśw. Maryi Panny. Warszawa, 1813.

1642. Surowiecki Karol. Cudowny schyłek XVIII wieku, czyli Niesłychane widoki, które w r. 1796 i 1797 po-

dobało się Bogu przedstawić ludzkim oczom w rzymskich i zarzymskich szczególnie Najświętszej Matki Jezusowej obrazach. Dzieło w włoskim egzemplarzu, autentykowanym przez Wikaryat apostolskiej Stolicy, z ręki Piusa VI, przesłane książęciu de Fürstenberg etc., staraniem zaś tego Prałata przełożone na język francuski etc., nakoniec polskim językiem ogłoszone przez x. N. G. N. S. M. W. B. Wrocław, 1814, w 8-ce, str. CVII i 225.

1643. Krótkie podanie historyi starożytnego obrazu Bogarodzicy Maryi, w r. 1830.

1644. Plebankiewicz Wincenty. Bogarodzica Marya. Kraków, 1845, w 8-ce, t. I—II. (W tomie II o obrazach cudownych).

1645. Lipiński Tymoteusz. Wiadomości historyczno-numizmatyczne o koronacyi obrazów Matki Boskiej w dawnej Polsce, przez... Z 4 tablicami na miedzi. („Biblioteka Warszawska", 1849, t. IV, str. 441 n).

1646. Jaroszewicz Floryan. x. Matka Świętych Polska albo Żywoty świętych, błogosławionych, wielebnych, świątobliwych, pobożnych Polaków i Polek, do druku podane r. 1767, teraz przedrukowane. Niemieckie Piekary, 1850, w 12-ce, t. I, str. 32, 500, 5; t. II, str. 4, 480, t. III, str. 4, 423; t. IV, str. 2, 374. (Zob. p. r. 1767, nr. 1634).

1647. Lipiński Tymoteusz. Wiadomości historyczno-numizmatyczne o koronacyach obrazów Matki Boskiej w dawnej Polsce, podał... (Oddruk z Biblioteki warszawskiej, 1849). Warszawa, 1850, w 8-ce, str. 36, tablic 4. (Zob. wyżej, p. r. 1849, nr. 1645).

1648. Pieśń o łaskawej i cudami słynącej N. Pannie Maryi w kościele Piaseckim. Pieśń o Najśw. M. Pannie Częstochowskiej miejsce to opuszczając, pieśń zawierająca historyę cudownego objawienia obrazu Najśw. Maryi Panny Łąkowskiej Nr. 20. Syców (1853), w 8-ce, str. 16.

1649. Rogalski Leon. Pamiątka katolicka. Warszawa, 1856. (Jest to rzecz o obrazach z rękopisu biskupa J. A. Załuskiego, z r. 1786).

1650. Grabowski Ambroży. Początek ikonografii naszej. (Bez osobnego tytułu oddruk z „Biblioteki Warszawskiej", 1857), w 8-ce, str. 54 i 16.

1651. Łepkowski J. Ikonografia. (Zob. „Biblioteka Warszawska", 1856, t. II i III.

1652. Tenże. Toż. Odbitka, 1857 r.

1653. Kraszewski J. I. Ikonotheka, zbiór notat o sztuce

i artystach w Polsce... Wilno, 1858, str. 32.
(Dod. do nru 3 „Teki Wileńskiej“ Kirkora A. H. z 1857 r.).

1654. Łukaszewicz J. Krótki opis historyczny kościołów w dawnej dyecezyi poznańskiej. Poznań, 1858—1863, w 8-ce, t. I—III.

1655. Rolewicz M. Wiadomość o cudownych obrazach Jezusa Chrystusa i N. Panny w mieście Wilnie, zawierająca wspomnienia o cudownym obrazie N. P. Ostrobramskiej i o takichże obrazach w kościele PP. Bernardynek, w kośc. św. Krzyża, wiadomostki o obrazach N. P. Łukieskiej i Łaskawej, oraz o statuach Chrystusa Pana na Sznipiszkach, o statuy Jezusa Nazareńs., o św. Kazimierzu. Wilno, 1863.

— Ulanecki St. ks. Maj illustrowany. Warszawa, 1869.
(Zob. wyżej, nr. 981).

1656. Balogh de Nemesicz August Florian. Beatissima Virgo Maria, Mater Dei... Agriae, 1872, w 4-ce, str. 795.
(Jest także w obrazach Matki Boskiej, znajdujących się w Galicyi).

1657. Polkowski Ignacy ks. O koronacyach obrazów Matki Boskiej w Polsce.
(Zob. „Wiadomości Kościelne“, 1877).

1658. Fankidejski ks. Obrazy cudowne i miejsca w dzisiejszej dyecezyi chełmińskiej, podług urzędowych akt kościelnych opisał... św. teologii licencyat i profesor przy collegium Marianum w Peplinie. Peplin, 1880, w 8ce, str. XVI i 257.

1659. Filochowski Roch ks. Ciekawe opowiadania pielgrzyma o miejscach cudami wsławionych. Warszawa, 1880, w 16-ce, str. 136.

1660. (Chodyński). Catalogus ecclesiarum utriusque cleri tam saecularis quam regularis dioecesis Vladislaviensis seu Calisiensis pro anno 1872... 1884.

1661. Ulanecki S. ks. dr. Niepokalana Marya Panna, nasz ratunek, pomoc nieustanna, czyli opis pod powyższą nazwą znajdującego się w Rzymie obrazu po całym świecie rozsławionego łaskami, oraz wskazówka i sposób jak mamy uwielbiać, zyskiwać pomoc Najśw. Panny, zebrał z oryginałów włoskich K. S. U. S. T. i O. P. D. Poznań, 1881, w 32-ce, str. 92.

1662. Chociszewski Józef. Pielgrzymka do ważniejszych miejsc w ziemiach polskich, wsławionych cudownymi obrazami N. Maryi Panny, zawierająca najpotrzebniejsze nabożeństwo dla pielgrzymujących i opisy naszych głównych miejsc cudownych. Poznań, 1882, w 16-ce. str. VIII, 335 i 5 nl., z rycinami.

1663. Łuszczkiewicz Władysław. Dzieła sztuki w kościele, Malarstwo i rzeźba religijna. (Zob. „Przegląd Katolicki“, Warszawa, 1883).

1664. Polkowski Ign. ks. Sobiesciana. Wizerunek N. P. Maryi z wyprawy wiedeńskiej (Odbitka z „Czasu“). Kraków, 1883, w 8-ce małej, str. 8 i rycina w tekscie.

1665. Sokołowski Maryan. Legenda o świętym Łukaszu. („Przyjaciel sztuki kościelnej“, Kraków, 1883, zeszyt ze stycznia).

1666. Jamiołkowski Stanisław ks. Obrazy cudowne. (Zob. „Encyklopedya Kościelna“, Warszawa, 1885, t. XVI, str. 609 n.).

1677. Tenże. Obrazów koronacya. (Zob. „Encyklopedya kościelna“, Warszawa. 1885, t. XVI, str. 603 n.).

1668. Barącz Sadok ks. Cudowne obrazy Matki Najświętszej w Polsce. Lwów, 1891, w 8-ce, str. 307 i 1 nl. — Mrowiński W. ks. O czci Matki Boskiej w Polsce. Kraków. 1898. („Obrazy cudowne“, str. 169 n.).

1669. O. A. Miejsca słynące cudami obrazów Maryi, zebrał A. O. Z przedmową ks. Włodzimierza Taczanowskiego, prefekta szkół. Z 5-ma obrazkami. Warszawa, 1900, w 16-ce, str. 120 i VII.

1670. Błachowicz Piotr Andrzej. Historya obrazów cudownych Matki Najśw. u św. Anny w Przyrowie i Skępem. B. w. m. i r.

1671. Oczykowski Romuald. Obrazy cudowne w dawnym powiecie łowickim: Łowicz, Domaniewice, Miedniewice. Warszawa, w 16-ce, str. 210 i 1 nl., z ryciną.

1672. Pieśń o Najśw. Maryi Pannie w obrazie Sokalskim. 2) Pieśń o Najśw. Pannie Maryi w Borku. B. w. m. d. i r., w 8-ce, 2 k.

1673. Nowakowski Wacław ks. O cudownych obrazach w Polsce Przenajświętszej Matki Bożej, wiadomości historyczne, bibliograficzne i ikonograficzne, przez ks. Wacława z Sulgostowa, kapucyna. (Pośw. św. pam. Konstantemu Świdzińskiemu). Kraków, 1902, w 8-ce, str. 846.

B) Według miejscowości poszczególnych.

1. Albendorf-Wąbrzyce.

1674. O Najświętszej Pannie Maryi cudownej w obrazie Albendorfskim. (Pieśń), w 8-ce, r.?

2. Babice.

1675. Cudowny obraz Matki Bożej w Babicach. B. w. m., 1888, 8 k.

3. Bałutów.

1676. Pieśń o N. P. Maryi Bałutowskiej, którą Ojcowie Bernardyni śpiewają przed obrazem. (Poczyna się: Perło droga, cna Panienko, z rozlicznych kwiatków równianko i t. d.). (Na końcu przydana:) Pieśń, ufność w Panu Bogu mająca. B. r. i m. dr., w 4-ce, k. nl. 2.

4. Bar.

1677. O wsepitaja maty!.. Lwów, 1859, w 16-ce. (Pieśń).

1678. Preświatyj D. Bohorodycy czudotworczoj w Bari hradi. („Bohohłasnyk" poczajowski z 1805 r.).

5. Berdyczów.

1679. Acies divini cultus in Monte Reformati Carmel. Polono-Littaviae seraphicis Theresiae Filialium affectuum telis instructa A. 1752 Castrorum Aciei Ordinatae B. V. Mariae Berdiczoviensi dedicata. B. w. m., w 12-ce, k. 16 nl.

1680. Anioła z obronną ręką, to jest Prześwietnego Województwa Kijowskiego wprowadzającego korony od Ojca św. Benedykta XIV., własnym sumptem konfederowane, na ukoronowanie obrazu N. P. Maryi do kościoła OO. Karmelitów bosych konwentu Berdyczowskiego, relacya. Roku 1753, fol., 10 ark.

Mowy: ks. Kajetana Ignacego Sołtyka, Kazimierza Chojeckiego, Antoniego Lubomirskiepo, ks. Józefata od św. Kazimierza, ks. Eugeniusza od św. Mateusza).

1681. Obrona Polskiej Korony od granic ukraińskich, Marya w Berdyczowskim obrazie, krótko opisana, 1756. (Pieśni).

1682. Propugnaculum regni Poloniae in summis Ukrainae finibus validissimum B. V. Maria in thaumaturga imagine Berdiczoviensi coronata et nunc historice exhibita. Berdyczów, (1756), fol., k. 7.

1683. Zamojski Antoni. Hołd królowej nieba to jest kazanie na koronacyi Maryi. Berdyczów, 1756.

1684. Trześniewski Grzegorz ks. od św. Ducha. Rok koronacyi przecudownego w Berdyczowie Maryi obrazu, JW. Hrabi Tyszkiewiczowi poświęcony. Varsoviae, (1758), fol., k. 17.

— Benignus od św. Teresy. Wielowładność nad ziemskiem poddaństwem Królowej nieba i ziemi Maryi... obrazu Berdyczowskiego. Kraków, 1759, 7 ark.

1685. Index divinarum benedictionum per annum sub Benedictis Auspiciis Ter Benedictae Matris Thaumaturgae Berdiczoviensis B. V. Mariae a Benedicto P. XIII. coronis aureis redemitae. B. w. r., 1760, w 12-ce, k. 23 nl.

1686. Obrona Polskiej Korony od granic ukraińskich, Marya w Berdyczowskim obrazie, dedyk. Tyszkiewiczowi. Berdyczów, Karmel., 1760. w 8-ce, k. 8, str. 120.
(Pieśni polskie i ruskie obok historyi obrazu).

1687. Toż. Berdyczów, 1762, k. 8, str. 120.

1688. Directorium. Gloria Sanctorum omnium in Reformato Carmeli orbe supra Annum 1762. Sub auspiciis Augustissimae Coelorum Reginae in Imagine Berdiczoviensi Thaumaturgae exoriens, w 12-ce, k. 42 nl.

— Zdanowski A. Laryssa. Ucieczka grzesznym w nabożeństwie do Matki Najświętszej przy elekcyi bractwa kościoła berdyczowskiego wynaleziona. Berdyczów, druk. Karmelitów, 1762.

1689. Directorium. Chorea Sanctorum in Stellato Carmeli Monte anno 1763 sub felici auspicio Augustiss. Reginae Coelorum in Imagine Berdiczoviensi Thamaturgae exoriens, w 12-ce, k. 42 nl.

1690. Trześniewski Grzegorz od św. Ducha. Ozdoba i obrona Ukraińskich krajów Przecudowna w Berdyczowskim obrazie Marya... R. P. 1765, w Berdyczowie, w druk. Karmelu Fortecy N. P. M., fol.

1691. Directorium cultus Numinis altissimi in Sanctorum gloria refulgens anno 1766 ac sub Auspiciis Augustissimae Reginae in imagine Berdiczoviensi persolutus. B. w. m., w 12-ce, k. 47 nl.

1692. Pełność łaski i władzy Maryi kazaniem ogłoszona. B. w. m. d., 1766.

1693. Trześniewski Grzegorz od św. Ducha. Ozdoba i obrona Ukraińskich granic Przecudowna w Berdyczowskim obrazie Marya Watykańskiemi koronami od Benedykta XIV. Papieża z pobożnej hojności własnym Jego kosztem sporządzonemi. Przez ręce... Kajetana Ignacego Sołtyka... kijowskiego biskupa... 1756. Dnia 16 miesiąca lipca ukoronowana, to jest opisanie tejże odprawionej koronacyi. Część druga zamykająca w sobie kazania miane.., 1767, w Berdyczowie, w druk. K. Fortecy, fol.
(Zob. wyżej, p. r. 1765, nr. 1690).

1694. Kasparowicz (Kasperowicz) Gabryel. Korona dwunastą gwiazdami ozdobiona Maryi Pannie w cudownym Jej obrazie Berdyczowskim ofiarowana, t. j. godzinki. Berdyczów, Karmelici (1768?) w 8-ce, str. 130.

— Chwała Libanu — Ozdoba Karmelu... Najśw. Marya Panna... w cudownym obrazie Berdyczowskim. 1769, Berdyczów, w 8-ce, k. 16 nl.

1695. Kasparowicz G. A. Obóz uszykowany wojsk niebieskich Najjaśniejszej Królowej Nieba i Ziemi przy cudownym i ukoronowanym obrazie Jej w Fortecy Berdyczowskiej mieszkającej assystujący, to jest Officium abo Godzinki na wszystkie uroczystości Aniołów Świętych. 1769, b. w. m. dr., w 8-ce, k. 1., str. 299.

1696. Attak niebieskiej twierdzy ognistemi Miłości Boskiej pociskami uzbrojony, na przykład rycerstwu Chrystusowemu w wojującym kościele żołdującemu, z Fortecy Berdyczowskiej N. P. Maryi pokazany. Roku 1772 w Berdyczowie, w 4-ce, kart 7, str. 568 i regestr, z 12 większymi drzeworytami.

1697. Judit nieprzyjaciół wojująca ukoronowana w Berdyczowie w obrazie Maryi orszakiem ŚŚ. otoczona. Rok 1772, w 24-ce, k. 61 nl.

1698. Pani świata i nieba... interes zbawienia i Ojczyzny polskiej z senatu ŚŚ. utrzymująca. Berdyczów, 1774.

1699. Bieg roku przez codzienny obrót łask Maryi Berdyczowskiej Polaków uszczęśliwiający. 1780. B. w. m., w 16-ce, ar. G_9 i kart 15 spisu Senatu Pols., urzędników i dygnitarzy. Na tytule wizerunek M. Boskiej.

1700. Marya od Eliasza proroka w obłoku przewidziana a w Berdyczowskim obrazie ukoronowana, 1783, w 16-ce, k. 60.

1701. Królowa Polski Marya w obrazie Berdyczowskim, 1785, w 12-ce, k. 72.

1702. Bohohłasnyk Poczajowski, 1805 (Pieśń ruska).

1703. Grabowski Ambroży. Sprostowanie i dopełnienie wiadomości, tyczących się medalów koronacyjnych obrazu Najśw. Panny Berdyczowskiej, w dziele ś. p. hr. Raczyńskiego, przez... (Zob. „Biblioteka Warszawska“, 1849, t. III, str. 172n.).

1704. Groza A. Wiadomość o cudownym obrazie Najświętszej Maryi Panny Berdyczowskiej i o jego koronacyi.
(Zob. „Pamiętnik rel. mor.“, 1852, t. XXIII, str. 54n.).

1705. Akt włożenia koron w Rzymie, od Ojca św. Piusa IX przysłanych, na obraz Najśw. Panny Maryi Berdyczowskiej.
(Zob. „Pamiętnik rel. mor.“, 1885, t. XXVIII, str. 33 n.).

1706. Groza Al. Ołtarzyk Berdyczowski, 1856. (Wiadomość o obrazie Berdyczowskim str. 890n.).

1707. Godlewski Lucyan. Kazanie miane R. P. 1854 w czasie powtórnej koronacyi cudownego obrazu Najśw. P. Maryi Berdyczowskiej,

przez... Lwów, 1876, w 8-ce, str. 12. (Przedruk z „Wiadomości kościelnych“).

1708. Nowakowski ks. Wacław Kapucyn. O cudownym obrazie N. M. B. Berdyczowskiej wiadomość historyczna (pośw. br. Wojciechowi Drobniakowi ze Strumiany. Odbitka z „Posłańca bractwa N. M. P., Królowej Korony polskiej“). Kraków, 1897, w 8-ce większej, str. 33 i 1 nl., z ryciną.

1709. Błędowski Zenobi. Purpura na wszystkie nasze melancholie i smutki serdeczne z samych łask dobroczynności boskich ubogacona Najśw. Marya Panna, w Berdyczowskim obrazie od Benedykta XIV złotemi koronami przyozdobiona, Kaznodziejskimi dowodami podczas aktu koronacyi tegoż obrazu ofiarowana.

6. Białuty.

1710. Pieśni o N. P. Maryej Białutowieckiej. K. 2. B. w. m. dr. i r.

1711. Arfa polska (śpiewy, psalmy... które zwykły się śpiewać w kościele parafialnym białuckim). Warszawa, 1737, w 8-ce, str. 202.

7. Białynicze.

1712. O Białynickiej Matki Najśw. obrazu origine. (1623—1660). B. w. m. dr. i r.

1713. Addytament do gazet. Krótko zebrany aktu koronacyi obrazu Najśw. Maryi Panny w kościele Białynickim WW. OO. Karmelitów dawnej obserwancyi prowincyi św. Jerzego męczennika roku 1761, dnia 20 Septembra na uroczystość Imienia Maryi, na ten dzień w dyecezyi wileńskiej przypadającą; dla długości dyaryusza zupełnego (z którym ma być złączony) a łatwości prędszego wydrukowania jest rozdzielony, oraz na obligacyą wielu ciekawych, w wiadomości o koronacyi lubo spóźnionym czasem do druku jest podany. B. m, i r. (1761?) w 4-ce, k. 4.

1714. Informacya krótka de origine obrazu Matki Najświętszej Białynickiej, wielkimi cudami słynącego, którego za wyszłą już bullą i dekretem najwyższej Stolicy Apostolskiej, w krótkim czasie ma nastąpić koronacya. B. w. m. dr. i r. (Wilno, około 1761), w 4-ce, k. 2.

1715. Majestas super omnes coronas dignissima... potentissima, angelorum regina Maria in Białynicensi imagine a provincia lithuana ruthena adorata. Vilnae, Acad., 1761, fol.

1716. Kochański Dominik ks. Kazania i nauki... w Białyniczach podczas koronacyi Bogarodzicy... W Wil-

nie, w dr. XX. Bazylianów, 1770, w 4-ce.

1717. Nowakowski Wacław ks. Kapucyn. O cudownym obrazie Matki Bożej w kościele OO. Karmelitów w Białyniczach, wiadomość historyczna (pośw. JEx. ks. Karolowi Hryniewieckiemu, b. biskupowi wileńskiemu). Kraków, 1899, w 8-ce, str. 1 nl., 55 i 2 nl., z 10 ilustracyami.

8. Bochnia.

1718. Rościszewski Tomasz Dominikanin. Puklerz złoty na obronę obrazów katolickich wystawiony. Przy tym łza krwawa obrazu Bocheńskiego Najśw. Panny. W Krakowie, w druk. Chrzysztofa Schedla, 1639, w 4-ce, str. 16, 55.

1719. Tenże. Łza krwawa obrazu bocheńskiego N. Panny Maryej. W Krakowie, w druk. Dziedziców Stanisł. Bertutowica, 1664, w 4-ce, str. 8, 16, 8.
(Por. z nr. 1718).

1720. Historya o cudownym obrazie Najśw. Maryi P. Bocheńskiej... Bochnia, 1846, w 8-ce.

9. Bochnia Murowianka.

1721. Pieśń o Najświętszej Maryi P. Anielskiej w Murowiance. Bochnia, 1860, w 8-ce.

10. Bogorya.

1722. S. K. P. B. x. Dyaryusz do wprowadzenia szkaplerza św. do kościoła Bogoryjskiego przez... W Krakowie, w druk. Jak. Matyaszkiewicza, 1728, fol.

11. Bogucice.

1723. Biegański St. ks. S. P. Matka Boska łaskami słynąca w Bogucicach i krótka historya tejże parafiii. Bogucice, 1893, w 16-ce, str. 16, z rycinami.
(Pieśni do M. B. Bogucickiej).

12. Bołszowce.

1724. Filipecki Andrzej kanonik. Kazanie podczas aktu koronacyi N. M. P. w obrazie w Bołszowcu. Ded. Konstancyi z Bekierskich Bielskiej. We Lwowie, druk. Św. Trójcy, 1777, w 8-ce.

13. Borek (pod Tyczynem).

1725. Mojecki Rajmund x. Obraz Najświętszej Panny Maryej w Borku nad Tyczynem kazaniem ogłoszony, 1701, w 4-ce, str. 4, 25.

1726. Górnisiewicz Jędrzej ks. Dzieje Borku Starego z dodaniem kilku pieśni. Rzeszów, 1874.

4727. Barącz Sadok ks. Klasztor Dominikanów w Starym Borku. Lwów, 1878, w 8-ce.

1728. Górnisiewicz Jędrzej ks. Historya Jasnej

Góry Maryi w Borku starym, o. p. Tyczyn pod Rzeszowem, przez... obecnego przeora borkowskiego, dla wiadomości miłej ludu i wspomnienia z piosneczkami podana. Rzeszów, 1886, w 8-ce, str. 13 i 1 nl., z ryciną.

1729. Tenże. Toż... z dni rocznych sług boskich Zakonu kaznodziejskiego, przez św. p. ks. Michała Siejkowskiego, d-ra św. t., Dominikanina, kaznodzieję i mgra nowicyuszów w Krakowie r. 1743, przez... obecnego przeora borkowskiego, dla wiadomości miłej ludu i wspomnienia z piosneczkami podana. Rzeszów, 1888, w 16-ce, str. 16, z ryciną.

14. Borek (koło Zdzierza).

1730. Treter Maciej Kazimierz. Obrona i sława królestwa polskiego, cudowna Matka Boska w kościele Zdzieszewskim, dedyk. Łukaszowi Opalińskiemu. Kraków, 1647, w 4-ce.

1731. Celejowicz Bartłomiej. Z góry Karmelu na dolinę Jozafatową spłyniony i użyczony skarb, to jest do kościoła Farnego Borkowskiego tytułu Wniebowzięcia P. Maryi Bractwo szkaplerza nadane i wprowadzone... 1675, w Krakowie. w druk. Wojciecha Góreckiego, w 8-ce.

1732. Opisanie obrazu Bogarodzicy w kościele Borkowskim na Zdzierzu. Poznań, 1678, w 4-ce.

1733. Cudotworne dzieła Bogarodzicy przy obrazie Zdzieszowskim. 1681.

1734. Treter Maciej Kazimierz. Magnalia Deiparae ad imaginem Zdzieszoviensem penes Borek. Cracoviae, w druk. Fr. Cezarego, 1682, w 4-ce.

1735. Dzieła cudotworcze Bogarodzicy przy obrazie Zdzieszewskim pod Borkiem... Kraków, Cezary, 1683.
(Zob. wyżej, p. r. 1681, nr. 1733).

1736. Opisanie obrazu Bogarodzicy w kościele Borkowskim na Zdzieszu. Kalisz, S. I., 1766, w 4-ce.
(Zob. p. r. 1678, nr. 1732).

1737. Trzy Pieśni Nr. 12. Nabożne pozdrowienie Pana Jezusa, o Najśw. Pannie Maryi, o Najśw. P. M. cudownej w Borku. Syców, (1853), w 8-ce, str. 8.

1738. Brandowski Al. ks. Kościół Zdzieski. Poznań, 1880.

1739. Siedziński Eleuteryusz. Cuda i łaski Najśw. Maryi P. borkowskiej na Zdzieszu, ze starej kroniki wypisał i z dodatkiem najpotrzebniejszego nabożeństwa wydał... Poznań, 1888, w 12-ce, str. XVI, 239 i 48.

1740. Brandowski Al. ks. Historya kościołów zdzie-

skich i cudownych wizerunkach Matki Boskiej boreckiej w Zdzieżu. (Odbitka z „Warty“). Poznań, 1891, w 8-ce.

1741. Cuda Najśw. Maryi Panny przy obrazie Jej Borkowskim. B. w. m. dr. i r.

15. Boruny.

1742. Łunkiewicz Basil. Lumina philosophicarum veritatum. Vilnae, 1705, fol.

1743. Kiszka Leon. Morze łask, to jest cuda N. Panny Boruńskiej... W Supraślu, 1712.

1744. Tenże. Toż. W Supraślu, 1714.

1745. Tenże. Toż. W Supraślu, 1742, w 4-ce.

16. Bralin.

1746. Patrocki Kazimierz. Patientia perforza latosich lat nadwerężona w dzień w polu Bralińskim w Szląsku Narodzenia Panny Maryi. Ded. Mich. Fr. Scholl. 1694.

1747. Pieśni o N. P. M. Bralińskiej. 1) Miasteczko Bralin. 2) Śpiewaj a bądź wesoła. 3) O jakoś piękna Panienko Bralińska. 4) Witaj, witaj, ach zawitaj. Nr. 1. Syców, 1853, w 8-ce, k. 4 nl.

17. Brasław.

— Neresiusz Hieronim ks. Kazanie w dzień Wniebowzięcia N. Maryi P.... 1777 miane... w Jej cudownym obrazie monasterskim. Wilno, druk. Bazylianów, 1777.

18. Brzeżany.

1748. Pišń do P. Bohorodycy w czudotwornoj ikoni... Berežańskoj. Lwiw, 1859.

19. Budsław.

1749. Zelejewicz Eleutery. Zwierzyniec na ziemi niebieskiej, to jest Puszcza Budzka... 1650(?).

20. Chełm.

1750. Susza Jakób. Phoenix redivivus albo obraz staroż. chełmski Panny Maryi Przenajśw., dedyk. Aleks. Sanguszce. Zamość, 1646, w 4-ce.

1751. Tenże. Toż... iterato redivivus albo obraz starożytny chełmski Matki Bożej... Dedyk. Janowi Kazimierzowi, królowi. Lwów, w druk. Michała Sloski, 1653, w 4-ce.

1752. Tenże. Toż... tertiato redivivus albo obraz starożytny chełmski, dedyk. Janowi III. Zamość, Akad. Joan Jarmużewski. 1684, w 4-ce, str. 26, 382, 12.

1753. Tenże. Koronacya obrazu N. P. M. Chełmskiej. Zamość, 1684.

1754. Tenże. Phoenix tertiato redivivus sive imago... Virginis Matris Chełmensis... tertio divulgata. Dedic. Bern. Ign. Martinicz. Zamoscii, ty-

pis M. Stanisl. Niewieski... 1684, w 4-ce, str. 382, k. 6 nl. (Zob. wyżej, p. r. 1646, 1653, 1684, nry: 1750—1752).

1755. Maria B. V. Augustissimae Reginae in effigie Chełmensi studium Basilian. Vilnen. sub coronationis triumphum cultus theologicis thesibus. Vilnae, S. R. M. Monaster., 1763.

1756. Augustissimae Coelorum terrarumque Reginae... Mariae in effigie sua Chełmensi... Vilnae, typis S. R. M. Monach. Basilianorum, (1765), w 4-ce.

1757. Koronacya cudownego obrazu N. M. Panny w Chełmeckiej katedrze. Berdyczów, 1765.
(Historya cudów przez Suszę).

1758. Trześniewski Grzegorz od św. Ducha x. Pełność łaski i władzy ukoronowany Maryi obraz w kościele katedralnym chełmskim. Ded. Man. Mich. Suchodolskiemu. B. w. m., 1766, fol., k. 15.

1759. Urbanowski Paulin x. Wdzięczność Seraficzna przed Bogiem... Kazaniem koronacyjnem w Chełmie 1765 u WW. XX. Bazylianów przez... oświadczona a... na prezent złożona R. P. 1766, w druk. Akad. S. I., Coll. lwowskiego, fol.

1760. Ryłło Maksym. Koronacya cudownego obrazu Najświętszej Panny Maryi w chełmskiej katedrze r. 1765 odprawiona. Berdyczów, 1780, fol., Cz. I k. 186 nl., II, k. 34 nl., III, k. 207 nl.

1761. Wiśniowiecki Janusz. Westchnienie do N. Panny Chełmeńskiej bez litery R. B. w. m. dr. i r. (w. XVII/XVIII).

1762. Szymański Paweł. Kazanie na przeniesienie cudownego obrazu Matki B. z kaplicy bazyliańskiej do katedry. 1826.

1763. Pieśń do Najśw. Panny Maryi w obrazie Chełmskim. Lwów, 1846, w 8-ce, ćwiartka.

1764. Toż. Lublin, w ćwiartce.

21. Chełmno.

1765. Donadzki M. A. x. Prawdziwy abrys Matki Boskiej na górach chełmińskich. Ded. Franc. Józ. Wysockiemu. 1721, w 4-ce.

— Głotkowski Petrycy. Góra zbawiennej fortuny na dziewięciuch górach chełmińskich. W Poznaniu, 1749.

22. Chłopice.

1766. Wojciech z Chłopic ks. Historya prawdziwa o obrazie N. P. M. w Chłopicach, spisał... Lwów, 1880, w 8-ce, str. 42.

23. Chodel.

1767. Bystrzonowski W. x. Thaumaturgae in aede prope oppidum Chodel virgini Lauretanae. Lublin, S. I., 1735.

1768. Divinae Sapientiae Matri in Lauretana icone prope oppidum Chodel. 1746, fol.

1769. Origo et miracula Imaginis B. V. M. Lauretanae prope oppidum Chodel... 1746 (?). B. w. r. i m. d., fol., k. 3.

24. Czereja.

1770. Gumperberg Guilhelm. Tradycya nowa o starodawnym obrazie Czerejskim N. M. P... podana za staraniem Th. Chrapkowicza. Królewiec, 1764, w 4-ce, str. 16.

1771. O Czerejskiej N. Pannie dwie pieśni. B. w. r. i m. d. (w. XVII/XVIII).

25. Czernichów.

1772. Galatowski Joanic. Skarb pochwały do Bogarodzicy Jeleckiej. Nowogródek, 1676, w 4-ce.

1773. Tenże. Skarbnica potrebnaja Bohomateri Jeleckoj. Nowogródek Siew., 1676.

26. Czerwińsk.

1774. Święcicki Stanisław H. Cudowny w stajni Betleemskiej śpiewaczek w Kościele Czerwińskim N. P. wysławiony. Ded. Michałowi Wiśniowieckiemu. Warszawa, w druk. Elerta, 1645, w 4-ce.

1775. Paprocki Łukasz. O łaskach i cudach w kościele P. Maryi Czerwińskiej. Warszawa, 1650.

1776. S. A. Ł. P. C. Obraz cudami słynący... na Jasnej Górze Czerwieńskiej... 1672, fol.

1777. Paprocki Ł. O łaskach i cudach w kościele N. Maryi Czerwińskiej. Warszawa, 1682.

1778. Tron Najjaśniejszy Nieba i Ziemi Królowej N. M. P. w obrazie Jasnej Góry Czerwińskiej. Warszawa, 1722, w 8-ce, 11 ark.

1779. Pieśń do N. P. Maryi w Czerwińsku cudami słynącej. Warszawa, 1879 r., w 16-ce, str. 2.

27. Częstochowa.

1780. Risinius (Rysiński) Petrus. Historia pulchra et stupendis miraculis referta Imaginis Mariae, quo et unde in Clarum Montem Czastochoviae et Olsztyn advenerit. Impr. Grachoviae per Flor. Unglerium Anno 1523, k. 24 nl.
(Ded. Andrzejowi Krzyckiemu).

1781. Rozprza Petrus. Origo, Gratiae, Magnalia Divae Claromontanae, 1524.
(Zob. Jocher, t. III, nr. 8784 i Noty).

1782. Gregorius Vigilantius Samboritanus. Censtochovia elegis celebrata.

Cracoviae, J. Siebeneycher, 1568.

1783. Conclusiones salutares factae in Claro Monte supra oppidum Czenstochowa per Patres Ord. S. Pauli Primi Eremitae. Cracoviae, J. Siebenejcher, 1596, w 4-ce, 3 ark.

— Bzovius. Monile Gemmeum. Venetiis, 1614, w 4-ce,

— Tenże. Toż. Coloniae, 1615.

1784. Historya obrazu P. Maryi Częstochowskiej. W Krakowie, w druk. Marcina Horteryna, 1617, w 8-ce.

1785. Zymicyusz (Ziemicki) Andrzej x. Skarbnica kościoła Jasnej Góry Częstochowskiego, w której się zamyka Historya o cudownym obrazie Panny Maryej. W Krakowie, w druk. Fr. Cezarego, 1618, w 4-ce, str. 78, 3 k.

1786. Zakrzewski Stanisława. Droga Częstochowska albo Kazania Podróżne o N. Pannie Maryej. W Poznaniu, w druk. Jana Rossowskiego, 1623, w 4-ce.

— Bzovius Abraham. Monile Gemmeum. Venetiis, 1624.

1787. (Łobżyński I. D.) Novus Amphion Divae claromontanae. B. w. m. dr., 1636.

1788. Goldonowski Andrzej. Diva Claromontana seu imaginis eius origo. Cracoviae, 1639, w 8-ce.

1789. Tenże. Summaryusz historiej o obrazie P. M. na Jasnej Górze. Kraków, 1639, w 12-ce.

1790. Starowolski Simon. Diva Claromontana seu oratio de laudibus B. Mariae V., cuius imaginem D. Lucae penicillo depictam, apud Czenstochoviam venerantur. Cracoviae, in off. Christ. Schedelii, 1640, fol., str. 40 i 5 ark. (Ded. do Kazimierza Leona Sapiehy).

1791. Goldonowski Andr. Diva Claromontana. Cracoviae, 1642.
(Zob. wyżej, p. r. 1639, nr. 1788).

1792. Tenże. Sumaryusz historyi Obrazu Częstochow. 1642.
(Zob. wyżej, p. r, 1638, nr. 1789).

1793. Domicilium gloriae ex virtutibus primatis regni Do. Mathiae Łubieński ipso primitiali die deductionis miraculosae virginis ad suae archi presuleae liberalitatis basilicam panegyrico repraesentatum in Claro Monte Częstochoviensi. Cracoviae, 1643, fol., k. 25.

1794. Łobżyński Jan Dyonizy. Analecta Elogiorum. Ded. Math. Łubieński, Kraków, w druk. Fr. Cezarego, 1644.

1795. Tenże. Przenosiny tryumfalne obrazu Bogarodzice P. M. na Jasnej Górze Częstochowskiej. Kraków, 1644, w 4-ce, str. 120.

1796. Tenże. Triumphus Divae

Częstochov., ded. P. Gembicki. Zarazem: Dies natalis panygerice representatus quem Vladisl. IV. Częstochoviae celebravit. Cracoviae, 1644.
(Pierwsze dzieło jest przekładem łacińskim „Przenosin", zob. wyżej, nr. 1795).

1797. Łobżyński J. D. Aureola Epigrammatum Claromontanae Częstochoviensis. Dedic. Francisco Dembiński. Cracoviae, Cezary, 1647.
(Zob. wyżej, p. r. 1636, nr. 1787).

1798. Goldonowski Andr. Ursprung, Translation und Wunderzeichen des weitberühmten Mariae Bilds von Zestochau in Polen. Wien, M. Cosmerovius, (1648), w 8-ce, str. 300.

1799. Łobżyński Jan Dyonizy x. Dies natalis abo Panegiryk kościelny o narodzeniu Bogarodzicy Panny Maryej przy tryumfalnym przeniesieniu obrazu do nowo wystawionego ołtarza na Jasnej Górze Częstochowskiej. Kraków, 1650, fol., str. 32.
(Zob. wyżej, p. r. 1644, nr. 1796).

1800. Stawicki Sebastyan x. Ołtarz według wizerunku od Boga Mojżeszowi podanego delineowany, kazaniem przy przenosinach obrazu Maryi Panny Częstochowskiej do ołtarza przez Jerzego Ossolińskiego wybudowanego wysławiony. Kraków, 1650, w 4-ce, k. 15.

1801. Pieśń o oblężeniu Jasnej Góry Częstochowskiej r. 1653.

— Gumppenberg W. Atlas Marianus. Ingolstadii, 1657.

— Tenże. Toż, Monachii, 1657.

1802. Kordecki Augustinus. Nova Gigantomachia contra Sacram Imaginem Deiparae Virg. in Monte Claro Częstochoviensi collocatam per Suecos et alios haereticos excitata. 1657, Cracoviae, w 4-ce.
(Ded. Janowi Kazimierzowi).

1803. Kobierzycki Stanislaus. Obsidio Clari Montis Częstochoviensis. Dantisci, Förster, 1659.

1804. Gumppenberg W. Breve relatione della prodigiosa imagine della Madre di Dio di Chiaromonte Cestecoviense in Polonia. In Roma, per M. Ercole, 1671, w 4-ce, k. 2 nl., str. 40.

— Gumppenberg W. Atlas Marianus, Monachii, 1672.

1805. Tobias Antonius. Descriptio imaginis Częstochovianis (sic). Roma, 1674.

1806. Tenże. Dissensione istorica della imagine di Virgine di Cestocovia. Roma, 1673.

1807. Nieszporkowitz Ambr. Fr. Analecta mensae reginalis seu historia imaginis odigitriae D. Virginis Claromontanae Mariae A. D. 1681. Cracoviae, ex off. Schedeliana, w 4-ce. str. 22, 336, regestr.
(Ded. Janowi III).

1808. Tenże. Odrobiny Stołu

Królewskiego abo Historya o cudownym obrazie N. P. Maryej Częstochowskiej. Kraków, 1681, w 4-ce, str. 6, 169.

1809. Tenże. Toż. Kraków, Cezary, 1683.

1810. Tenże. Toż. Kraków, Cezary, 1686.

1811. Kochowski Vespasianus. Rubus incombustus S. V. Maria Częstochoviensis. Cracoviae, Schedel Nic., 1690.

1812. Małecki Stanisław Baltazar ks. Szczęśliwy powrót nieba i ziemie Monarchini Maryej w cudownym obrazie od Łukasza malowanym Odigitria nazwanym, kiedy dla spustoszenia pożarem Jasnogórskiego klasztoru z swojego ołtarza ruszony, znowu do Kaplice przeniesiony był. Kraków, 1691, w 4-ce, k. 12 nl.

1813. Kordecki Aug. x. Nova gigantomachia... Częstochowa Cl. Montis, 1694.
(Zob. wyżej, p. r. 1657, nr. 1802).

1814. Nieszporkowitz Ambr. Fr. Odrobiny stołu królewskiego. Częstochowa, 1706, w 8-ce.
(Zob. wyżej, p. r. 1681, 1683, 1686, nry: 1807—10).

1815. Chełstowski Dyonizy. Scrutinium Vitae Mariae Odigitriae imaginis in monte Czestochoviensi. Ded. Stan. Szembek. Częstochowa, 1710.

1816. Juniewicz Fr. Nicolaus Carolus. Augurium sortis beatae Virginis Mariae Claromontana ara in universum Poloniae Regnum promanantis Penes congregationem eiusdem beatissimae Virginis Mariae a Clemente XI institutam per... promulgatum. Częstochowa, 1713 (?), fol., k. 13.

1817. Cezary Józef x. Uniwersał nominacyi N. Imię Marya. Częstochowa, 1717.

1818. Chełstowski Dionysius. Maiestas sacrae Claromontanae Thaumaturgae imaginis in Regno Poloniae adorata. Dedic. Cas. Łubieński. Częstochowa, Jasnogóra, 1717, fol., str. 68.

1819. Tenże. Splendor Korony... na Jasnej Górze. Częstochowa, 1717, fol.

1820. Corona coronarum orbis virgo Maria coronata in arce Clari Montis. Varsaviae, druk. Pijar., 1717.

1821. Doliński Paweł x. Korona na głowie N. P. 1717.
(Kazanie).

1822. Frydrychowicz D. Koronacya Częstochowska. Częstochowa, 1717.

1823. Kiernicki A. Monarchini Polska Marya Częstochowska. Częstochowa, 1717.

1824. Kordecki A. x. Nowa gigantomachia. Częstochowa, XX. Paulini, 1717, w 4-ce.
(Zob. wyżej, p. r. 1657, 1694, nry 1802, 1813).

1825. Relatio de solennissimo et triumphali actu coronationis Thaumaturgae Claro-Montanae in Regno Poloniae. Typ. Clari Montis Częstochov., 1717, w 4-ce, k. 12 nl.

1826. Sołdan N. x. Nowa koronacya w obrazie Częstochowskim. 1717.

1827. Splendor korony z dwunastu gwiazd w obrazie N. M. P. Częstochowskiej odkryty. 1717.

— Ścisławski Remigius. Homagium coeli et terrae Imperatrici in Claro-Monte Częstochoviensi miraculis clarissimae ipso inaugurationis solenni die nomine universorum ordinum Regni et Lithuaniae praestitum. Częstochoviae, 1717, fol., str. 24.

1828. Chełstowski Dyonizy. Dystrybuta wakansów albo kazanie na koronacyę M. Boskiej. Częstochowa, 1718.

1829. Doliński Paweł x. Korona na głowie N. M. Panny. Częstochowa, 1718.
(Zob. wyżej, p. r. 1717, nr. 1221).

1830. Karśnicki Józej Andrzej x. Chleb duchowny z stolika Nazarejskiego na refekcyą przy poście dn. 7 września 1717. Częstochowa, 1718, w 4-ce.
(Zob. „Nowa korona chwały N. P. M.“).

1831. Kazanie na koronacyą obrazu Matki Boskiej. Częstochowa, 1718.

1832. Kiedrzyński A. Najjaśniejsza nieba i król. Pols. Marya. Częstochowa, 1718.

1833. Kierśnicki Atanazy. Monarchiñi polska Marya Częstochowska. 1718.

— Kongregacya albo Konfraternia Maryi Panny Częstochowskiej, przez Kazimierza Łubieńskiego wprowadzona. Częstochowa, 1718.

1834. Krassowski Michał. Kazanie podczas koronacyi N. M. Panny. Częstochowa, 1718.

1835. Nowakowski Antoni ks. Nowa korona chwały Maryi Pannie na Górze Częstochowskiej, przez Krzysztofa Szembeka ukoronowana, dedyk. Jerzemu i Magdalenie Lubomirskim, Częstochowa, 1718.

1836. Paprocki D. x. Kazanie podczas oktawy koronacyi. Częstochowa, 1718.

1837. Podstacki Rudolf. Vera et perfecta claritas montis Częstochoviensis, Olomucii, Joan Ad. Avinger. 1718.

1838. Pokowski Innocenty. Facyata kościelna ozdobiona przy koronacyi Obrazu Częstochowskiego. Ded. Helenie z Potockich Rybińskiej. Częstochowa, 1718.

1839. Sapecki Cypryan x. Kazanie podczas koronacyi

Obrazu Częstochowskiego. 1718.

— Tenże. Oracya kaznodziejska na przywitanie N. Panny Maryi w obrazie Częstochowskim w oktawę jej nawiedzenia powiedziana. Kraków, 1718, fol., k. 14.

1840. Straszyński x. Nowa korona chwały. Częstochowa, 1718.

1841. Świderski A. M. x. Kazanie na koronacyi N. M. P. Częstochowa, 1718.

— Sobański I. x. Raj nowy Najśw. Marya. Częstochowa, Paulini, 1719.

1842. Trybut poddaństwa. Książka do modlenia się do Maryi Częstochowskiej. Kraków, 1719.

1843. Nieszporkowitz Ambr. Fr. Odrobiny Stołu Królewskiego. Częstochowa, 1720.
(Zob. wyżej, p. r. 1681, 1683, 1686, 1706, nry: 1807—10, 1814).

— Sobański I. x. Raj nowy Najśw. Marya. Częstochowa, 1720.

1844. Braun Laur. Relatio de solennissimo actu Coronationis Imaginis B. M. V. Deiparae in Claro Monte. Brunsberg, 1723, w 4-ce.

1845. Dąbrówka (Dąbrowski) Botwid S. P. I. E. Scabellum Scholasticum ad thronum Poloniae Reginae in Claro Monte. Cracoviae, 1725, k. 4, fol.

1846. Gumppenberg W. Breve relatione della Madre di Chiaromonto Cestocoviense dato in luce del Giov. Vannoviczi. Roma, 1726.
(Zob. wyżej, p. r. 1671, nr. 1804).

1847. Krasowski Michał. Explicatio sacri apparatus ad Clarum montem Częstochoviensem. 1726.

1848. Relatio de solennissimo actu coronationis B. Mariae in monte Czestochoviensi a Chr. Andr. Ioan. Szembek. Brunsberg, 1730.

1849. Nieszporkowitz Ambr. Fr. Odrobiny Stołu Królewskiego. Częstochowa, 1733, w 4-ce.
(Zob. wyżej, p. r. 1681, 1683, 1686, 1706, 1720, nry: 1807—1810, 1814, 1843).

1850. Rotter Franc. Xaw. x. Refugium peccatorum ad Czenstochoviensem Matrem. Dedic. Fr. Adalb. de Tentczin. Vratislaviae S. I. 1749.

1851. Rotter Fr. Xaw. i Nieszporkowitz Ambr. Gnad- und Wunder-volle Brosamen auf dem Clarenberg zu Częstochau. Breslau, J. Fr. Kreutzer, 1750.

— Radliński Jakób. Imago thaumaturga B. V. Mariae hierosolymitana, Constantinopolitana, Belzensis et Claro-Montana Częstochoviensis seu Historia imaginis Mariae Częstochoviensis. Cracoviae, M. Dyaszewski, 1756, w 4-ce.
(Ded. Math. Jos. Łubieński).

1852. O Najświętszej Maryi Pannie Częstochowskiej. Poznań, dr. Akad., 1756.

1853. Ucieczka grzeszników abo rekurs do Częstochowskiej Matki. Częstochowa, 1756.

1854. Nieszporkowitz Ambr. Fr. Odrobiny Stołu Królewskiego. Częstochowa, 1757, w 4-ce.
(Zob. wyżej, p. r. 1681, 1683, 1686, 1706, 1720, 1733, nry: 1807—1810, 1814, 1843, 1849).

1855. Tenże. Toż. Częstochowa, 1759, w 4-ce.

1856. Kiedrzyński Anast. Mensa Nazarea, miraculorum dapibus sive historia imag. Claromontanae (ex Nieszporkowicio). Częstochowa, 1763, k. 2, str. 386, w 4-ce.
(Na końcu: „Votum Autoris", k. 5 nl.).

1857. Tenże. Toż, ded. Flor. Mich. Stawski. Częstochowa, Paulini, 1769.

1858. Jakubowski Józef Kalasanty. Opis obrazu N. M. Częstochowskiej. Poznań, 1775, w 8-ce.

1859. Kordecki A. x. Nowa gigantomachia. Częstochowa, 1775.
(Zob. wyżej, p. r. 1657, 1694, 1717, nry: 1802, 1813, 1824).

1860. Ucieczka grzeszników abo gorące nabożeństwo do N. P. Maryi na Jasnej Górze. Częstochowa, 1781.
(Zob. wyżej, p. r. 1756, nr. 1853).

1861. Epigrammata in laudem Claromontanae Virginis Mariae concinnata. 1782, k. 2, w 4-ce.
(Wiersze).

1862. Wiersze na pochwałę P. Maryi cudownej w Jasnogórskim obrazie przy dokończeniu czwartego wieku. Napisane R. P. 1782, d. 8 Września („Trzysta lat niechaj dębom Dodońskim"), k. 2, w 4-ce.

1863. Wiersze od najostatniejszego sługi — na pochwałę N. P. M. cudów. 1782.

1864. Pamiątka od wprowadzenia przecudownego obrazu N. P. Maryi z zamku Bełskiego na Jasną Górę ośmiodniową uroczystością 1782 uwielbiona. Częstochowa, 1784, w 4-ce, str. 379.
(Są tu kazania: x. Marcina Paulina Jasińskiego, x. Zygmunta Linowskiego, x. Józefa Męcińskiego, x. Józefa Muszyńskiego, x. Franciszka Ossowskiego, x. Antoniego Ostrowskiego, x. Józefa Alojzego Putanowicza, x. Wincentego Rendarskiego, x. Damiana Paulina Smoniewskiego, x. Józefa Tomasza Szabla, x. Tryxińskiego, x. Felicyana Zagrockiego).

1865. Bobrowski Ignacy. Zaświadczenie IP. Ignacego z Bobrówki Bobrowskiego i dwóch tegoż sług roku 1786, d. 1 Lipca, a to na to: Jako córka pomienionego IP. Cześnika, imieniem Tekla ciężkiemi i nieuleczonemi chorobami od lat kilku zdjęta, do Częstochowy, potem na

usilne swe prożby sprowadzona, i do tamecznej kaplicy Najświętszej Panny w łóżku zaniesiona, nagle od ciężkiej choroby i długiego kalectwa, w przytomności patrzącego na to ludu, przez przyczynę Bogarodzicy Panny, uwolnioną została. Roku teraźniejszego 1786, dnia 29 Maja.

1866. Walęcki Gaudenty. Posiłek zbawienny czyli krótka wiadomość o cudownym obrazie N. P. Maryi Częstochowskiej, z przydatkiem nabożeństwa. Częstochowa, 1796, w 8-ce, str. 6, 152.

1867. B. I. Wiersze od najostatniejszego sługi Matki Najświętszej w Częstochowskim kościele, cudami i łaskami słynącej, nie poetycznie ale naturalnie napisane, i chwały i uszanowania. B. w. m. d. i r. (w. XVIII), fol., str. d.
(Zob. wyżej, p. r. 1782, nr. 1863, czy nie to samo?).

1868. Forteca Częstochowska. B. w. r. i m. d. (w. XVII/XVIII).

1869. Częstochowskiej góry opisanie praw i przywilejów nadanych od początku XX. Paulinów. B. w. r. (w. XVII/XVIII).

1870. Janicki Jan Albert. Elegia ad D. Claromontanam, ded. Jacobo Principi Polon. B. w. r. (w. XVII/XVIII).

1871. O obrazie N. P. Częstochowskiej nowo koronowanej. B. w. r. (w. XVII/XVIII).

1872. Oratio de laudibus Divae Claromontanae vulgo Częstochoviensis. B. w. r. (w. XV/XVIII), str. 40, fol.

1873. Pieśń nowa o Najświętszej Pannie Częstochowskiej, B. w. m. d. i r. (z końca XVIII w.), k. 1, w 12-ce, („Witaj Jutrzenko").

1874. Pieśń o N. P. Maryi Częstochowskiej. B. w. r. i m. d. (w. XVII/XVIII), w 12-ce, k. 2, dr. gocki.

1875. Pieśń o oblężeniu Jasnej Góry Częstochowskiej, w 4-ce, k. 2.

1876. Utecka hresnikuw, aneb horanca nabożnost do Neyswetcegssy Panny Maryi na Jasnoj Hore na pato sto let zazrakami y obwtascyweyssemi łaskami wystaweney dla pozytku lidu kresciańskeho z łacińskeho na polski, a z polskeho na czeski gazik przełożena. Częstochowa, 1880, w 8-ce, str. 96 i 1 rycina.

1877. Walęcki Gabryel ksiądz z Częstochowy. Posiłek zbawienny tak dla ciekawej myśli jak dla pobożnej duszy z odrobin stołu nazareńskiego królowy nieba i ziemi zebrany, czyli krótka wiadomość o cudownym obrazie Najświętszej Panny Maryi Częstochowskiej od Łukasza św. apostoła i ewangielisty malo-

wanym, z przyłączonym nabożeństwem i przygotowawaniem się do spowiedzi doskonałej, drukiem odnowione na Jasnej Górze r. 1812, w 8-ce, kart nl. 4, str. 152.
(Data cenzury 1796).

1878. Opisanie stuletniego obchodu koronacyi obrazu Częstochowskiego. W Częstochowie, d. 16 sierpnia, 1817, w 4-ce, k. 4.

1879. Dubiecki Mateusz Wład. ks. Kazanie na stoletnią pamiątkę koronacyi obrazu na Jasnej Górze Najświętszej Maryi Panny Bogarodzicy, Posłom Reprezentantom Rzeczypospolitej Krakowskiej na sejm r. 1817 ofiarowane, miane r. 1817 dnia 8 września. Kraków, w 8-ce, str. 24.

1880. Przybylski Jacek. Odnowienie wieczystego chołdu (sic) dla Polskiej Królowej M. P. B. na Jasnej Górze w stoletnią koronacyę, 1817, w 8-ce.

1881. Krótkie podanie historyi starożytnego obrazu Bogarodzicy Maryi na Jasnej Górze przy Częstochowie, przez Wład. księcia Opolskiego w r. 1382 założonego. Z opisaniem kościoła, klasztoru, warowni i przywilejów miejsca tego przez wielu królów i papieżów nadanych do r. 1820 (z 3 rycinami). B. w. m. dr., w 8-ce, str. 53 i 1 karta wierszy.

1882. Toż... do r. 1830. B. w. m. d., z 3 rycinami, w 8-ce, str. 33, 1 k.

1883. Woronicz Jan. Ustęp z dziełka pod napisem: „Krótkie podanie Historyi starożytnego obrazu Bogarodzicy Maryi na Jasnej Górze w Częstochowie".
(Zob. Woronicza „Pisma". Kraków, 1832, w 8-ce, t. VI, str. 176 n.).

1884. Ucieczka grzeszników albo gorące nabożeństwo do Najśw. P. Maryi na Jasnej Górze na piąte sto lat osobliwszemi cudami wsławionej dla wygody chrześciańskiej, za pozwol. Cenzury rząd. przedrukowane. Częstochowa, 1835, w 8-ce, str. 96.

1885. Zimorowicz Bartłomiej. Lwów troisty, Historya miasta Lwowa, przekł. Piwockiego. Lwów, 1835.
(Zob. str. 81 n. o Obrazie Częstochowskim).

1886. Bogarodzica Marya na Jasnej Górze Częstochowskiej, tudzież różne wspomnienia historyczne o wizerunku, klasztorze i skarbcu. Kraków, 1844, w 8-ce, str. V i 181.

1887. Kordecki Franciszek Augustyn. Wojna nowożytnych olbrzymów przeciw św. wizerunkowi Boga Rodzicy na Jasnej

Górze Częstochowskiej zachowanemu wiernie opisana, tłómaczenie z łacińskiego L. N. (Według I. Malinowskiego miało wyjść drukiem r. 1844 w Paryżu?).
(Zob. wyżej, p. r. 1775, nr. 1859).

1888. Baliński M. Pielgrzymka do Jasnej Góry w Częstochowie.
(Zob. „Album warszawskie". Warszawa, 1845).

— Plebankiewicz Wincenty x. Bogarodzica Marya w Nazaret i na Jasnej Górze Częstochowskiej. Jej żywot, pomniki Jej cnót i cudów. T. 2. Kraków, 1845, w 8-ce; T. I str. V i 176; T. II str. V i 181.

1889. Baliński Michał. Pielgrzymka do Jasnej Góry w Częstochowie, odbyta przez pątnika XIX w. i wydana z rękopisu przez...
(Zob. „Dzwon literacki", pismo zbiorowe. Warszawa, 1846—7, oddział 1, t. IV).

1890. Tenże. Toż, z 4 rycinami. Warszawa, 1846 (1847), w 8-ce, str. II, 16 i 443.

1891. Hawelski Eustachy ks. Wiadomość historyczna o starożytnym obrazie Boga-Rodzicy Maryi na Jasnej Górze przy Częstochowie, przez Władysława księcia Opolskiego w r. 1382 złożonym. Częstochowa, 1847, w 12-ce, str. 256 i 4 nl.

1892. Précis sur le tableau miraculeux de la Sainte Vierge de Częstochowa (Schinstochowa) en Pologne, ornée de deux gravures sur acier. Paris, au bureau des affaires polon., 1848, w 8-ce, str. 58.

1893. Dubrowski Piotr. Opisanie Warszawy i jeja okrestnostej s upomnieniem opisanija Czenstochowy. Warszawa, 1850, w 8-ce, str. 153, 3 nl., ryc. 2, plan 1.

1894. Kosiński Adam Amilkar. Podróż koleją żelazną z Warszawy do Częstochowy; Częstochowa i jej okolice.
(Zob. tegoż: „Miasta, wsie i zamki polskie". Wilno, 1851, t. II).

1895. Iwanowski (Heleniusz) Eust. Antoni. Matka Boska na Jasnej Górze, Królowa Korony. Pamiątka z pielgrzymki odbytej roku Pańsk. 1848, przez Eu...go Heleniusza. Paryż. 1852, w 8-ce, z rycinami.

1896. Pieśń albo rozłączenia się z Najśw. P. M. Częstochowską. Syców, (1853), w 8-ce, k. 2.

1897. Pieśń nowa o N. P. M. Częstochowskiej. Melodya: O Najśw. Rodzico. Nr. 17. Syców, (1853). w 8-ce, str. 16.

1898. Pieśń nowa o N. P. Maryi Częstochowskiej. Bochnia, około r. 1854, w 8-ce, str. 15.

1899. Jakubowski Józef

Kalasanty. Opis obrazu Najśw. Maryi Częstochowskiej. Poznań, 1855, w 8-ce.
(Zob. wyżej, p. r. 1775, nr. 1858).

1900. Hawelski Eustachy, (ksiądz z zakonu Paulinów). Wiadomość historyczna o starożytnym obrazie Bogarodzicy Maryi na Jasnej Górze przy Częstochowie, przez Wład. Księcia Opolskiego w r. 1383 złożonym, z przyłączeniem krótkiego nabożeństwa do N. Maryi P. w tymże obrazie i wyjątkiem z księgi doznanych od Boga za Jej wstawieniem łask i cudów. Częstochowa, 1856, w 8-ce, str. 256, k. 2 nl. i rycin 3.
(Zob. wyżej, p. r. 1847, nr. 1891).

1901. Kucz Karol. Jasna Góra Częstochowska. Gawęda przez... Warszawa, 1857, w 12-ce, str. 18.

1902. Kordecki Franc. August. Pamiętnik oblężenia Częstochowy r. 1656. Nowa Gigantomachia przez Szwedów i innych kacerzy podjęta przeciwko św. obrazowi Bogarodzicy przez św. Łukasza malowanemu, a na Jasnej Górze Częstochowskiej u zakonników reguły św. Pawła, pierwszego pustelnika w najsławniejszym na całą Polskę klasztorze złożonemu, teraz dla potomności wiernie opisana ku wiecznej pamięci dobrodziejstw N. Maryi Panny przez X... przełożył wiernie Józef Łepkowski (z 3 rycin.). Warszawa, 1858, w 8-ce, str. 159.
(Zob. wyżej, p. r. 1844, nr. 1887).

1903. Lompa Józef. Geschichtliche Nachrichten über das alterthümliche Marien-Bild der heiligsten Jungfrau Maria, welches Wladislaus Herzog von Oppeln, auf dem Klarenberge bei Czenstochau im Jahre 1382 aufgestellt hat. Mit 3 Abbildungen. Warschau, 1860, w 8-ce, str. 96 i spisu rzeczy nl. 2.

1904. Tenże. Przewodnik dokładny dla odwiedzających święte, od wieków cudami słynące miejsce w obrazie Najświętszej Maryi Panny na Jasnej Górze w Częstochowie. Warszawa, 1860, w 8-ce, str. XII i 100, z rycinami.

1905. Częstochowa. Wydanie staraniem Redakcyi Biblioteki warszawskiej. Warszawa, 1862, w 12-ce, str. 28.

1906. Leśniowska Ludwika z Zieleńskich. Obrona cudowna Częstochowy. Broszurka ludowa przez L. L. Kraków, 1862, w 16-ce, str. 36 i ryc.

1907. Podarek dla dobrych dzieci na pamiątkę z Częstochowy. Ołtarzyk mały, albo ćwiczenie się w nabożeństwie dla młodzieży katolickiej, ozdobiony rycinami. Piekary, 1862, w 16-ce, str. 320.

1908. Starkel Juliusz. Hi-

storya cudownego obrazu Najświętszej Maryi Panny częstochowskiej i opisanie jasnogórskiego klasztoru, ku chwale Bogarodzicy, do druku podane. Lwów, 1862, w 16-ce, str. 35, z obrazem Matki Boskiej częstochowskiej, Królowej polskiej, formatu 4-ki, 15 ctm.

1909. Wianek Najśw. Maryi P. Częstochowskiej. Książka do nabożeństwa. Wydanie 2-gie. Warszawa, 1862, w 12-ce, str. X i 391.

1910. Wspomnijmy na Najświętszą Pannę, tę Częstochowską. Gdzie jest Jezus mój kochany. Xiąże Niebieski św. Michale. Mikułów, 1862, ½ ark.

1911. Stebelski J. ks. Dwa światła św. Eufrozyna i św. Parascewia. Lwów, 1866. (O obrazie Częstochowskim).

1912. Pamiątka z Jasnej Góry. Warszawa, 1867, w 8-ce, k. 2, na odwr. rycin 2 drzeworyt. i wiadomość o obrazie.

1913. Pieśń o Najśw. Maryi Pannie Częstochowskiej, gdy z miejsca tego cudownego odchodzą kompanie (bez osob. tytułu). Warszawa, 1867, w 8-ce, str. 4.

1914. Ulanecki Stanisław. Niepokalana Matka Boża Dziewica Marya na Jasnogórze koroną uwieńczona. W trzeci 50-letni jubileusz koronacyi skreślona. Pamiątka z Jasnogóry 1867 r. Warszawa, 1867, w 16-ce, str. XII, 236 i k. 2, z ryciną.

1915. W. T. Kościół i klasztor na Jasnej Górze w Częstochowie. („Kłosy", Warszawa, 1867, t. IV, str. 158).

1916. Walkiewicz W. Ołtarz z cudownym obrazem N. Maryi Panny przy kościele na Jasnej Górze w Częstochowie. (Illustracya. „Kłosy", 1867, t. IV, str. 236).

1917. Tenże. Wnętrze kościoła na Jasnej Górze w Częstochowie. (Illustracya. „Kłosy", 1867, t. IV, str. 153).

1918. Wejście do kościoła na Jasnej Górze w Częstochowie. (Illustracya. „Kłosy", Warszawa, 1867, t. IV, str. 233).

1919. Widok zewnętrzny kościoła i klasztoru na Jasnej Górze w Częstochowie. („Kłosy", Warszawa, 1867, t. IV, str. 152. Illustracya).

1920. Kraszewski Józef Ignacy. Częstochowa. (Zob. tegoż: „Tułacze. Opowiadania", Poznań, 1868—70, t. I).

1921. Pieśni dwie o Najśw. Pannie Maryi Częstochowskiej. Warszawa, 1868, w 8-ce, str. 4 bez tyt.

1922. Pamiątka z Częstochowy. Opis klasztoru i cudownego obrazu Matki Boskiej na Jasnej Górze. War-

szawa, 1869, w 16-ce, str. 236.

1923. Anczyc Władysław. Ksiądz Augustyn Kordecki, przeor Paulinów, obrońca klasztoru częstochowskiego, przez... Z 5 obrazkami. (Zob. „Czytelnia dla ludu", Kraków, 1869—70, w 12-ce, Dz. V, Cz. 2).

1924. Błogosławieństwo duchowne domu, obejmujące: katechizm rzymsko-katolicki, ewangelią św. Jana, modlitwy: do P. Jezusa, N. P. M. Częstochowskiej i Ostrobramskiej. Wilno i Warszawa, druk. F. A. Brockhausa w Lipsku (1872). Arkusz wielki, ozdobiony wizerunkami.

1925. Kochowski Wespazyan. Rubus incombustus... przekład Wł. Wisłockiego. Lwów, 1872.
(Zob. wyżej, p. r. 1690, nr. 1811).

1926. Chwała Maryi. Nabożeństwo do Najświętszej Maryi Panny, ułożone dla pobożnych pielgrzymów, odwiedzających klasztor Jasnogórski w Częstochowie, przez A. E. T., z dodatkiem krótkiego opisu wspomnianego klasztoru i wiadomości o porządku odprawiającego się w tymże klasztorze nabożeństwa. Częstochowa, 1874, w 8-ce, str. 120.

1927. Modlitwa do Najświętszej Maryi P. Częstochowskiej. Częstochowa, 1874.

1928. Pamiątka z Częstochowy; opis klasztoru i cudownego obrazu Matki Boskiej na Jasnej Górze. Część I—III. (I część historyczna, II, przewodnik na Jasną górę, III, pielgrzymka, odpusty i nabożeństwo). Częstochowa, 1875, w 8-ce, str. 236 i 4 nl.

1929. Opisanije ikony Czenstochowskoj bożiej matiery, pokrowitielnicy wsiech christijan na Jasnoj Gorie, z opisanijem licznosti i żizni spasitiela Jisusa Christa. Warszawa, 1877, w 24-ce, str. 12.

1930. Opisanie krótkie początku obrazu Matki Boskiej częstochowskiej na Jasnej Górze z dodaniem modlitw do Najśw. Maryi Panny. Warszawa, 1877, w 16-ce, str. 16.

1931. Widoki Częstochowy i Jasnej Góry z opisem. Warszawa, 1877, w 8-ce, str. 24, tablic 22.

1932. Feliński Stanisław ks. Krótkie opisanie początku obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej na Jasnej Górze, z dodaniem modlitw. Wyd. drugie. Warszawa, 1878, w 16-ce, str. 22.
(Zob. wyżej, p. r. 1877, nr. 1930).

1933. Modlitwa do Matki Boskiej Częstochowskiej. Kraków, 1878, w 4-ce, k. I.

1934. Feliński Stanisław ks. Krótkie opisanie obrazu Matki B. Częstochowskiej.

Wydanie 3-cie, Warszawa, 1879, w 16-ce, str. 27.
(Zob. wyżej, p. r. 1878, nr. 1932).

1935. Feliński S. ks. Opisanie ikony Czenstochowskoi Bożiej Materi, pokrowitielnicy wsiech Christijan na Jasnej Gorie. Pierewiedeno s polskaho Kapelianom 5-oi i 6-oi kawalerijskich diwizji poczetnym kanonikom... Tretie izdanie. Warszawa, 1879, w 16-ce, str. 15.

1936. Sokołów Nikita Aleksandrowicz. Czenstochowskaja cudotwornaja ikona Bogorodicy w Czenstochowskom Jasnogorskom monastyrie i cerkow wo imia swiatych rawnoapostolnych proświetitelej Sławian, Kiriłła i Mietoda, gorodie Czenstochowie z tocznoju w onoj kopiej Czenstochowskoj światoj ikony Bogorodicy. Wilna, 1881, w 8-ce, str. X i 179, z 4 rycinami litogr.

1937. Grabowski Bronisław. Pięćsetletnie dzieje kościoła i klasztoru na Jasnej Górze, na rok jubileuszowy 1882 w krótkości zebrane. Częstochowa, 1882, w 16-ce, str. 59 i II.

1938. Z Jasnej Góry. („Przegląd lwowski", 1898, str. 501—552).

1939. Osiecki J. ks. Historya cudownego obrazu N. Maryi Panny na Jasnej Górze, w której są opowiedziane dzieje cudownego obrazu, czerpane ze źródeł historycznych, od r. 1382 do r. 1882. Częstochowa, 1882, w 16-ce.

1940. Pieniążek Czesław. O kościele i cudownym obrazie N. Maryi Panny w Częstochowie. (Wydawnictwo ludowe, tomik VI). Lwów, 1882, w 16-ce, str. 40 i obraz Matki Boskiej Częstochowskiej.

1941. Ulanecki St. ks. Krótka historya obrazu Matki Bożej częstochowskiej, słynącego cudami na Jasnej Górze, z dodaniem godzinek, modłów i pieśni, jakie wierni od wieków na tem miejscu zanoszą, na pamiątkę pięćsetnej rocznicy przez ks. St. Ul. ś. t. i. o. p. dra. Poznań, 1882, w 16-ce, str. 88 i 5 drzeworytów.

1942. Załęski St. ks. Pamiątka 500-letniego jubileuszu wprowadzenia cudownego obrazu N. Maryi Panny na Jasną Górę w Częstochowie przez X. S. Z. Kraków, 1882, w 16-ce, str. 40.

1943. Chociszewski Józef. Bogarodzica na Jasnej Górze, krótka historya cudownego obrazu, z dodaniem opisu stu cudów za sprawą Matki Boskiej częstochowskiej doznanych, oraz kilku modlitw i pieśni. Poznań, 1883, w 16-ce, str. 80.

1944. Józef z pod Krako-

wa. Obrona św. Częstochowy, historya cudowna a prawdziwa o Jacku Brzuchańskim, mieszczaninie częstochowsk., na cześć i chwałę boską a dobrym ludziom na pocieszenie opowiedziana przez Józefa z pod Krakowa. Chicago Illinois, 1883, w 8-ce małej, z trzema rycinami.

1945. Orzechowski Paweł. Pielgrzymka do Częstochowy i Jerozolimy, odbył i spisał... do druku poprawił pisarz Gazety świątecznej. Warszawa, 1886, w 16-ce, str. 1 nl. i 192.

1946. Siennicki Stanisław. Dawna drukarnia Jasnej Góry częstochowskiej, MDCXXVIII — MDCCCLXIV, wyd. drugie, uzupełnione, ozdobione ryciną i 8-ma facsimiliami pisma i niektórych ornamentów drukarskich z drugiej połowy XVII w. i początku XVIII stulecia. Warszawa, 1887, w 8-ce małej, str. 2 nl., 140 i XXXII.

1947. Histoire de l'image miraculeuse de Notre dame de Czenstochowa (po francusku i po polsku). B. w. m. i r. Kraków, 1888, w 4-ce, str. 16.

1948. Romanowski Filip. Przewodnik po Częstochowie. Kraków, 1893, w 8-ce.

1949. Dymitrowicz L. Pamiątka z Jasnej Góry w Częstochowie. Warszawa, 1895, w 8-ce parawanikowanej, 17 tablic kolor.

1950. Skarbiec Jasnogórski. Warszawa, 1896, w 8-ce, z rycinami.

1951. Wacław Kapucyn x. O cudownym obrazie Przebłogosławionej Matki Bożej na Jasnej Górze. Kraków, 1898, w 8-ce.

1952. Adamczyk Józef ks. Obrazy w sali rycerskiej na Jasnej Górze w Częstochowie. Opracował... Warszawa, 1900, w 8-ce. str. 30 i k. nl., 9 rycin kolorowych w cynkotypii.

1953. Opis klasztoru i cudownego obrazu Matki Boskiej na Jasnej Górze. Częstochowa, 1900, w 16-ce, str. 236 i 4 nl., z 3 rycinami.

1954. Pątnik. Pożar klasztoru na Jasnej Górze. Opis zdarzenia z dnia 15 sierpnia 1900 r. Warszawa, 1900, w 8-ce małej, str. 16, z 2 rycinami i portretem (na okładce) O. Rajmana, przeora.

1955. Winczakiewicz A. ks. Pobożna dwudniówka w Częstochowie, napisał... administrator parafii Działoszyce. Dla pątników. Warszawa, 1900, w 8-ce małej, str. 136, z rycinami w tekście.

1956. Dmochowski Władysław. Widoki Częstochowy i Jasnej Góry z opisem (Bronisława Grabowskiego). Warszawa, w 4-ce, str. 24

tekstu i 22 widoków, rytowanych w drzeworytni warszawskiej.

1957. Historya cudownego obrazu Najświętszej Panny Częstochowskiej. B. w. m. d. i r. (w. XIX).

1958. Kordecki Franc. August. Pamiętnik oblężenia Częstochowy r. 1656 z przedmową A. Mickiewicza. Paryż, b. w. r.
(Zob. wyżej, p. r. 1858, nr. 1902).

1959. Pieśń nowa o N. P. Maryi Częstochowskiej. Warszawa. B. w. r. (w. XIX).

27. Daleszów.

1960. O czudotwornoj Ikonie Preświatyj Diewy Maryi w Daleszewi. Kołomyja, 1876, w 8-ce.

28. Dąbrówka Kościelna.

1961. Stryjakowski Władysław. Historya cudownego obrazu Najśw. M. P. Poznań, 1865, w 12-ce.

29. Dzików.

1962. Paprocki Ł. Miracula patriata V. Mariae Dzikoviensis. Cracoviae, 1686.

1963. Święcicki Wawrzyniec x. Wonność Róży Jerychońskiej... Za przyczyną Przeczystej Bogarodzice Panny Maryej w obrazie Dzikowskim... W Krakowie, w druk. Akademickiej, R. P. 1686.

1964. Toż. Staraniem Bazylego Barskiego, Przeora Dzikowskiego przedrukowana w Sandomierzu, 1754, w 4-ce.

1965. Pieśń o N. Pannie Dzikowskiej. B. w. m. d. i r. (w. XVII/XVIII).

1966. Święcicki Wawrzyniec x. Róża Jerychońska, Najświętsza Marya Panna w obrazie Dzikowskim cudami i łaskami woniejąca, albo łaski i cuda obrazu tegoż, niegdyś do druku podane przez... kaznodzieję generalnego. Kraków, 1901, w 8-ce, str. 77.
(Zob. wyżej, p. r. 1686, nr. 1963).

30. Gdów.

1967. Pieśń nowa o Najświętszej Maryi Pannie Gdowskiej. Wadowice, 1889, w 8-ce.

31. Gidle.

1968. Trebnic Jerzy x. Historya o cudownym obrazie Przenajświętszej P. Maryi w Gidlach. W Krakowie, w druk. Macieja Andrzejowczyka, 1636, w 4-ce, str. 8, 15, 36.

— Acta congregationis intermediae Gidlensis. 1637.

1969. Tomasz z Pilzna. Historya i pożytki skarbu znalezionego w Rolej to jest obrazu cudownego Maryej Gidzielskiej, do wiadomości podane przez... ded. Janowi Mikołajowi Daniłowiczowi.

Kraków, 1645, w 4-ce, str. 132.

1970. Tomasz z Pilzna. Historia Divae Gidlensis, 1645.

1971. Zagajowski Ambroży. Skarb wielki województwa Sierackiego, to jest obrazu Gidelskiego... cuda..., dedyk. Annie Konst. Małachowskiej. Kraków, Fr. Cezary, 1724, w 4-ce, cz. I, 9 ark., cz. II, str. 131, 11 k.

1972. Pieśń nabożna o N. Pannie w obrazie Gidelskim. B. w. m. d. i r. (w. XVII/XVIII).

1973. Lipiński Tym. Wieś Gidle.
(Zob. „Pamiętnik rel.-mor.", 1842, t. II, str. 272 n.).

1974. Wiadomość historyczna o obrazie Najśw. Maryi Panny w kościele OO. Dominikanów w Gidlach, w gubernii warszawskiej, powiecie radomskim, cudami słynącym, dla pociechy duchownej pobożnych chrześcian trzeci raz do druku podana. Warszawa, 1845, w 16-ce, str. 96.

1975. — Toż. Po trzecie (sic), do druku podana... 1851, w 8-ce, str. 75.

1976. — Toż. Wydanie czwarte, staraniem X. Kaz. Mikusińskiego. Kraków, 1857, w 8-ce, str. 68.

1977. Pieśń o Najśw. Maryi Gidelskiej (i cztery inne). Poznań, (185.), w 8-ce, str. 8.

1978. Najświętsza Gidelska Panno. Zdrowaś bądź Marya. Marya Magdalena w świecie się kochała. Mikułów, 1862, ½ ark.

1979. Wieś i kościół parafialny w Gidlach. („Kłosy", Warszawa, 1866, t. II, str. 412).

1980. Kraft Bronisław. Kościół w Gidlach. (Illustracya). („Kłosy", Warszawa, 1868, t. VII, str. 125).

1981. Marya Gidelska w słynącym łaskami obrazie czyli pobieżny opis znalezienia cudownej kamiennej figurki Matki Najśw., z dołączeniem niektórych modlitw i pieśni właściwych, zebrany przez ks. M. Dominikanina. Warszawa, 1871, w 16-ce, str. 62 i II.

32. Giełwany.

1982. Spourny Candidus. Cultus pulcherr. Virginis ante saecula a Deo praevisae et advocatae Giełvansis in palatin. Vilnensi Mariae, ded. Mich. Butler et Jos. Tyszkiewicz. Vilnae, Franciszk., 1775.

33. Gietrzwałd.

1983. Chociszewski Józef. Krótka wiadomość o objawieniu N. Maryi P. we wsi Jetrzwałdzie w polskiej Warmii. Poznań, 1877, w 4-ce, I k.

1984. Gietrzwałd. („Warta", Poznań, r. IV, 1877—78).

1985. M. S. E. Cudowne objawienie Najświętszej Panny w Gietrzwaldzie na Warmii polskiej, opisał S. E. M. Poznań, 1877, w 12-ce, str. 32.

1986. Laurysiewiczowa Zofia. Pielgrzymka do Gerczwałdu. List do *,*. Lwów, 1877, w 16-ce, str. 55.

1987. Nych Andrzej. Hymn nowy o Matce Boskiej Gietrzwałdzkiej. (Melodya jak: „Królowo polska"). Ułożył... gospodarz ze Świecy pod Odolanowem. Poznań, b. w. r. (1877), w 16-ce, str. 4 nl.

1988. Najświętsza Panna w Gietrzwałdzie, dokładny opis objawień od dnia 27 czerwca do 9 września 1877 r.

1989. Pieśń o N. Maryi Panny Gietrzwałdzkiej. Pelplin, (1877), w 12-ce, str. 4.

1990. Wianek z 12 gwiazd czyli pieśń o objawieniu N. M. P. w Gietrzwałdzie r. 1877. Pelplin, (1877), w 8-ce, str. 4.

1991. Kalinka Waleryan ks. C. R. Najświętsza Marya Panna w Gerczwałdzie, przez ks. W. K. Zgr. Zmart. Pańsk. Kraków, 1877 (?). (Odbitka z „Czasu").

1992. — Toż, wydanie drugie. Tamże, 1878, w 16-ce, str. 36.

1993. Objawienie Najśw. Maryi Panny w Gietrzwałdzie. Pelplin, 1878.

1994. Cudowne objawienie, wydanie „Orędownika", w Poznaniu, 1878, str. 32.

1995. Z pielgrzymki do Gietrzwałdu. („Przegląd lwowski", Lwów, 1878, str. 313—323).

1996. R. i S. Objawienia Najświętszej Maryi P. w Gietrzwałdzie, z źródeł autentycznych na miejscu i z różnych pism zebrali... Pelplin i Gietrzwałd, 1878, w 8-ce, str. 48.

1997. Najświętsza Marya Panna w Gierczwałdzie objawiona w r. 1877 i 1878. Wydanie trzecie. Kraków, 1879, w 32-ce, str. 49.

1998. Zieliński Jan ks. O widzeniach i zachwyceniach przyrodzonych i nadprzyrodzonych w ogóle, i o rozpoznawaniu takowych, z zastosowaniem do objawień Gietrzwałdzkich. Pelplin, 1882, w 8-ce, str. XIV, 230 i 2 nl.

1999. Objawienie Matki Boskiej w Gietrzwałdzie, dla ludu katolickiego podług urzędowych dokumentów spisane za pozwoleniem najprzew. ks. biskupa warmińskiego, drugie poprawione wydanie w polskim języku. Brunsberga, 1883, w 16-ce, str. 80. Dochód przeznaczony na budowę kościoła w Getrzwałdzie.

2000. Klon i kapliczka w Gierczwałdzie. Piękny a wierny drzeworyt, z krótką wiadomością o objawieniach Najśw. Naryi P. na drugiej stronie.

2001. Objawienie cudowne N. P. w Gietrzwałdzie. Toruń, b. r.

34. Gostyń.

2002. Surmantowski Filipin x. Prospekt wesoły miłosiernych oczu Przenajśw. Maryi... zebranie cudów przy obrazie N. B. P. przed Gostyniem doznanych. W Poznaniu, 1727, w 4-ce.

2003. Hirscher Jan x. N. Marya Panna w obrazie na św. Górze pod Gostyniem. Grodzisk, 1855.

2004. Brzeziński. Pamiątka jubileuszu 200-letniego na Górze św. Gostyńskiej. Poznań, 1869, w 8-ce, t. 1—2.

35. Górka Duchowna (Lubińska).

2005. Cuda o N. Maryi P. consolationis in Villa Gorka Lubieńska. Poznań, Acad., 1757.

2006. Cuda N. Panny. Poznań, Akad. 1758.

2007. Ganowicz Aug. Łaski i dobrodziejstwa świata ulubione przy obrazie M. B. Górka Lubińska, ded. Flor. A. Janowskiemu. Poznań, Akad., 1760.

2008. Chwała łaskawego pocieszenia Matki B. kościoła Górki Łubieńskiej, kazaniem dwoistem r. 1764 i 1767 ogłoszona, ded. Łuk. Franc. Starzeńskiemu. Poznań, Akad. 1767, w 4-ce, k. 8, str. 44.
(Są to dwa kazania: Ficzkiewicza Stanisława Michała i Lipiewicza Andrzeja).

2009. Ganowicz Augustyn x. Łaski i dobrodziejstwa ulubione przy obrazie M. Boskiej we wsi Górka Łubińska, ded. Flor. Janowskiemu. Poznań, Akad., 1774.

2010. Krótkie nabożeństwo do N. P. Maryi w obrazie klasztoru Lubińskiego zakonu św. Benedykta, napisane i do druku podane w r. 1848, Poznań.

2011. G(ieburowski) St. ks. Krótki opis kościoła i cudownego obrazu N. P. Pocieszenia w Górze Duchownej. Grodzisk, 1865, w 8-ce.

2012. Tenże. Nabożeństwo do N. Panny Pocieszenia. Poznań, 1870, w 8-ce.

2013. Toż. Tamże, 1884.

36. Górka pod Łobżenicą.

2014. Pieśń o Najśw. Pannie goreckiej u XX. Bernardynów pod Łobżenicą cudami słynącej. Syców, (1853), w 8-ce, k. 2 nl.

37. Grodno.

2015. Summaryusz cudów i łask znakomitszych N. M. P. Studentskiej w kongregacyi Grodzieńskiej Ichm. PP. Studentow pod tytułem Annuntiationis u WW. Ojców

S. I. W Wilnie, 1686, w 4-ce, str. 91.

38. Hodowica.

2016. Wiadomość krótka o odnowionym w r. 1852 niepojętym sposobem w kolorach obrazie N. Maryi P. Pocieszenia w Hodowicy. Lwów, 1858, w 8-ce, str. 16.

2017. (Hodowica). (Zob. „Chata“, czasopismo ludowe, Lwów, 1875, str. 225n).

39. Hołosko Wielkie.

2018. Piśń czudotwornoj Bohorodycy odnowłennoj w Hołosku. Lwiw, 1857, w 16-ce.

40. Hoszów.

2019. Monastyr czyna św. Wasylija Wełykoho na Jasnoj Hori w Hoszewi, s czudotwornoju ikonoju Presw. Bohorodyci sływuszczeju czudesami. Lwów, 1878, w 12-ce, str. 54.

41. Hyżne.

2020. Nawrotowski Antoni Piotr. Pamiątka wiekopomna wizyty generalnej kościoła Hyzneńskiego przez Wacława Hier. Sierakowskiego biskupa... odprawionej. We Lwowie, 1751, w 4-ce.

2021. Iwanowski (Heleniusz) E. Stara polska książeczka wierszem pisana, pod tytułem: Brząk, opiewająca cuda obrazu Matki Boskiej w kościele hejzeńskim w ziemi sanockiej. (Zob. tegoż: „Pamiątki polskie“, Kraków, 1883, t. II, nr. II).
(Jest to przedruk z Nawrotowskiego, zob. wyżej).

42. Imielno.

2022. Dwie pieśni o Najśw. M. Pannie łaskami w Imielnie słynącej. Poznań, b. w. r., w 12-ce, 2 k. (z drzeworytem św. Józefa).

43. Jarosław.

2023. Kwiatkiewicz Jan x. Morze łask i pociech Bolesna Matka Boża Marya abo cuda i łaski różne przy obrazie polnym Jarosławskim Najśw. Panny... 1669.

2024. Opisanie cudów N. M. Bolesnej w kościele Jarosławskim, 1678.

2025. Kwiatkiewicz Ioannes. Miracula divinitus patrata Mariae Jarosłaviae. Cracoviae, 1680.

— Tenże. Morze łask i pociech Bolesna Matka B. Marya... przy obrazie Jarosławskim... Ded. Domiceli Barb. Grudzińskiej. Kraków, 1680.
(Zob. wyżej, p. r. 1669, nr. 2023).

2026. Tenże. Miracula divinitus, ad imag. Mariae Jarosłaviae. Lublini, S. I., 1692.
(Zob. wyżej, p. r. 1680, nr. 2024).

— Tenże. Morze łask i pociech Bolesna Matka B. Marya... przy obrazie Jarosławskim. Lublin, S. I., 1692.
(Zob. wyżej, p. r. 1669, 1680, nry: 2023 i po nr. 2025).

2027. Miaskowski Andreas. Disputatio de Matre Dei Maria (przedm. do M. Panny Jarosławskiej). Pragae, Univ., 1728.

2028. Kwiatkiewicz Jan x. Morze łask i pociech Bolesna Matka Boża Marya abo cuda i łaski różne przy obrazie polnym Jarosławskim, ded. Annie z Rysin. Potockiej. Lwów, w druk. S. I., 1744, w 8-ce, k. 218.
(Zob. wyżej, p. r. 1669, 1680, 1692, nry: 2023, po nr. 2025 i po nr. 2026).

2029. Mater dolorum et gratiarum septem Vulneribus in icone Jaroslaviensi conspicua, 1754, w 4-ce.

2030. Jarosławskiej Najśw. P. Maryi cuda i łaski. Lwów, Koll. S. I., 1755.

2031. Dyaryusz albo opisanie ośmiodniowego aktu koronacyi cudownej statuy Najboleśniejszej Matki Bożej... w Polu Jarosławskim... r. 1755, 8 września. B. w. m., 1755, w 4-ce, k. 12.

2032. Kwiatkiewicz Jan x. Żniwo cudownych darów w polu Jarosławskim, to jest: cuda i łaski za przyczyną Najśw. Panny i Matki Bolesnej w Jarosławskim polnym kościele doznane od r. 1693 do 1755. Dedyk. Mar. z Ogińskich Potockiej. Lwów, S. I., 1755, w 8-ce, k. 96 nl.

2033. Leśniewski Fr. Mich. Najświętsza Bogarodzica Marya nad umęczonym synem bolejąca, w obrazie Jarosławskim, ded. Fr. Xaw. Branickiemu. (Lublin, dr. I. Kr. M.), 1755.

2034. Mater Dolorum et Gratiarum septem vulneribus in icone Jaroslaviensi... coronatio a Vars. Sierakowski facta. Leopoli, S. I., 1755, w 4-ce.

2035. Akademia z historyi kościelnej ku czci Matki Boskiej i Maryi na cztery epochy, albo wydziały czasów, na wieki, przed Narodzeniem Jej, za życia, przez pierwsze pięć wieków od Wniebowzięcia i późniejsze lata podzielona. Na applauz Królowej nieba i ziemi, przez J. W. JM. X. Wacława Hier. Sierakowskiego... w cudownym obrazie Jarosławskiego kościoła S. I. koronowanej odprawiona... W Przemyślu, dr. A. Kleina, 1756, w 4-ce, k. 3 nl., str. 48.

2036. Hulewicz Jan. Kazanie na uroczystość koronacyi Najśw. Maryi w kościele Jarosławskim. Przemyśl, 1756.

2037. Urbanowski P. x. Aukcya Wojska niebieskiego... uchwalona na Sejmie pacificationis Jarosławskim po koronacyi Królowej nieba i ziemi N. M. Bolesnej... przez... 1756, we Lwowie, w druk. J. Schlichtyna, fol.

2038. Dwernicki (Dwiernicki)

Soc. I. Kazanie o N. Pannie Jarosławskiej, 1759 r.

2039. Hulewicz Jan. Pamiątka uroczystości N. Matki... w kościele Jarosławskim. S. I. Przemyśl, 1759.

2040. Historia cudów N. P. Maryi Jarosławskiej. B. w. r. i m. dr. (w. XVII/XVIII).

2041. Nabożeństwo do Siedmiu Boleści N. P. M. przy cudownym obrazie w Jarosławiu. Rzeszów, 1847, w 8-ce.

2042. Zgrzebny Walenty x. Pielgrzymka do Matki Boskiej bolesnej Jarosławskiej polnej w dzień stuletniej pamiątki Jej koronacyi obchodzonej w Poniedziałek w uroczystość Narodzenia Najśw. Maryi Panny 8 września r. p. 1856, za rządów dyecezyalnych jaśnie wielmożnego najprzewielebniejszego pasterza Franciszka Ksawerego Wierzchlejskiego biskupa o. ł. przemyskiego, dedykowana przewielebnemu X. Dahn. Ufryjewiczowi przeorowi konwentu jarosławskiego XX. Dominikanów, prokuratorowi nowej korony i koronacyi. Na cel odnowienia wielkiego ołtarza w kościele Matki Bolesnej jarosławskiej... W Rzeszowie, 1859, w 8-ce, str. 24.

2043. Piątkowski Donat x. Najświętsza Panna Marya cudowna w Jarosławiu w kościele polnym OO. Dominikanów. Jej cuda, łaski, jakoteż i koronacya jej cudownej statuy z dokumentów autentycznych zebrał, opisał i z dodatkiem nabożeństwa do druku podał... Z. K. Przeor konw. jarosławskiego zakonu kaznodz. św. Dominika. Rzeszów, 1864, w 8-ce, str. IV, 216 i 1 ryc.

2044. Pamiątka z Jarosławia od OO. Dominikanów. Pieśni o N. P. Maryi cudownej w Jarosławiu. Jarosław... Kraków (1889), w 8-ce małej, str. 4 i 4 nl.

2045. Piątkowski Donat x. Najświętsza Panna Marya cudowna w Jarosławiu. Kraków, 1892.

(Zob. wyżej, p. r. 1864, nr. 2043).

2046. Podlewski Wincenty Marya ks. N. P. Marya cudowna w Jarosławiu w kościele polnym OO. Dominikanów, jej cuda i łaski, jako też i koronacya jej cudownej statuy, z dokumentów autentycznych zebrał i opisał, i z dodatkiem nabożeństwa do druku podał... Kraków, 1898, w 16-ce, str. 167 i 1 nl., z ryciną.

44. Jasło.

2047. Olszowski Zubacz Ignacy. O N. P. Jasielskiej statuy krótka informacya przez... B. w. m., 1734, w 4-ce, k. 16.

(Właściwy autor x. Janusz Wiśniowiecki, kasztelan krakowski.

2048. Karwowski Walenty x. Narratio de Statua Virginis Mariae quondam in ecclesia Carmelitarum in Jasło... nunc ecclesiae parochiali in villa Tarnowiec existenti. B. w. m., 1789.

2049. Wiadomości o wizerunku N. P. Maryi niegdyś Węgierskiej potem Jasielskiej. Przemyśl, Matyaszk., 1789.

2050. Wiadomość o wizerunku N. P. M. niegdyś zwanej Węgierską... Jasło, 1857, w 8-ce.

2051. Fischer Karol ks. Historya cudownej statuy N. P. Maryi, znajdującej się w kościele parafialnym w Tarnowcu, z dodaniem nabożeństwa, napisał... pleban w Tarnowcu. Jasło, 1877, w 16-ce, str. 88.

45. Jurewicze.

2052. Głos nieprzebranych łask o cudownej N. Pannie Maryej Jurewickiej. Wilno, S. I., 1678, w 4-ce.

2053. Kolert Franciszek S. I. Krynice cudownych łask Maryi z Jurewieckich gór wynikające. W Poznaniu, 1742.

2054. Tenże. Toż. Nieśwież S. I., 1755.

2055. Pieśń o łaskach cudownego obrazu Maryi N. w kościele Jurewieckim. B. w. m. i r. (w. XVIII).

2056. Kolert Franciszek S. I. Krynice łask cudownych... W Mińsku, 1854.
(Zob. wyżej, p. r. 1742, 1755, nry: 2053, 2054).

2057. Kolert Franciszek ks. Krynice łask cudownych czyli opisanie cudownego obrazu Najśw. Maryi Panny Jurowickiej, napisane w r. 1742 przez... teraz na nowo przedrukowane. Mińsk, 1857, w 8-ce, str. 8 i 183.

2058. Czermiński Marcin ks. S. I. Historya obrazu Matki Boskiej Jurowickiej. Kraków, 1901, w 12-ce, str. VIII, 47, 1 nl.

2059. Tenże. Historya obrazu Matki Boskiej Jurowickiej, znajdującego się obecnie w kościele św. Barbary w Krakowie, (1903?), w 32-ce.

46. Kalisz.

2060. Kłosowski Stanisław Józef. Cuda i łaski za przyczyną św. Józefa w kolegiacie Kaliskiej. Kalisz, 1780.

47. Kalwarya.

a) Góra Kalwarya.

2061. F. E. (x.). Nabożeństwo do cudownej Matki Boskiej w kaplicy na Górze Kalwaryjskiej, zebrał x. E. F. Wadowice, 1853, w 12-ce.

b) Kalwarya Pacławska.

2062. Pieśń nowa o Najśw. P. Maryi cudami sławnej na Kalwaryi Pacławskiej. Nowy Sącz, 1879, w 8-ce, str. 15.

2063. Historya cudownego obrazu N. M. P. w Kalwaryi Pacławskiej, 1882, w 8-ce, str. 7, z ryciną.

c) Kalwarya Werkowska.

2064. L. R. Kalwarya Werkowska. (Zob. „Pamiętnik relig.-moralny", t. XXXII, str. 241n.).

d) Kalwarya Zebrzydowska.

2065. Summaryusz Męki Pańskiej... pielgrzymom kalwaryjskim kwoli. Kraków, 1618, w 12-ce.

2066. Skarbimierczyk x. Viarum compassionis in montibus Calvariae Zebrzydov. funeris Virginis Mariae. Cracoviae, Mat. Andreoviensis, 1630, w 12-ce.

2067. Burkwic Jacek x. Prowiant duchowny na drogi kalwaryjskie. Ded. Mikołajowi Zebrzydowskiemu. Kraków, 1662.

2068. Dzielowski Franciszek ks. Kalwarya albo Nowe Jeruzalem na polach Zebrzydowskich zasadzona a przez... wywiedziona. W Kazimierzu pod Krakowem, w druk. Balcera Świerzbowica, R. P. 1669, w 8-ce, str. 444, k. 7.

2069. Jarocki F. x. Prowiant podróżny męki Chrystusa. Kraków, Cezary, 1729.

— Compendium historiae Congregationis Nobilium sub titulo Assumptionis B. M. Virginis... per. Ill. olim Nicolaum de Zebrzydowice Zebrzydowski... fundatae. Cracoviae, typis Uniwers., 1744, w 4-ce, str. 141.

2070. Połaniecki Jan Kapistran x. Nieoszacowany klejnot Niepokal. Poczęta Marya w Zebrzydowskich górach. Kraków, Dyaszowski, 1755.

2071. Tenże. Ozdoba Korony Polskiej po św. Jerozolimie pierwsza S. Jerozolima Zebrzydowska... Kalwaryą nazwana... R. P. 1760, w Krakowie, w druk. F. S. Hebanowskiego, w 8-ce, str. 105 i przedmowa.

— Święcicki Feliks x. Kazanie w dzień Niepokalanego Poczęcia Maryi P. na Kalwaryi miane w dzień imienin Jana Łąckiego. Kraków, Grebel, 1792.

2072. Łepkowski Józef. Kalwarya Zebrzydowska. Kraków, 1850.

2073. Uwagi i modlitwy oraz tajemnice życia, zaśnięcia i wniebowzięcia Matki Jego w górach sławnej Kalwaryi Zebrzydowskiej. Wadowice, 1861, w 8-ce, str. III i 308.

2074. Bogdalski Czesław o. Kalwarya Zebrzydowska, pamiątka dla pobożnych pielgrzymów, przybywających na Kalwaryą, wydana z okazyi koronacyi cudownego obrazu Bożej Matki, opracował

podług kroniki klasztornej... kapłan zakonu OO. Bernardynów. Kraków i Kalwarya, 1887, w 16-ce, str. 128, z 3 rycinami.

2075. Ceremoniał koronacyi cudownego obrazu N. M. P. w Kalwaryi Zebrzydowskiej. Kraków, 1887, w 4-ce.

2076. Podworski Stefan o. Bernardyn. Drogi kalwaryjskie, czyli książka do nabożeństwa, służąca dla użytku pątników, Kalwaryą zebrzydowską zwiedzających, z dodatkiem historyi o cudownym obrazie Matki Boskiej, w bocznej kaplicy umieszczonym, wyd. trzecie. Kraków, 1887, w 8-ce małej, str. XV i 474.

2077. Sandoz Marya (Podolanka). Kalwarya Zebrzydowska w obrazach. W Krakowie, 1887, w 4-ce, str. 34, 1 nl.

e) Kalwarya Żmudzka.

2078. Bardowski Mikołaj. Echo albo odgłos z Kalwaryjskich Gór na sławę x. Jerzego Tyszkiewicza. 1643, fol., $4^1/_2$ ark.

2079. Tenże. Nowe Hierusalem Fax nova per Ill. Georgium Tyszkiewicz coram Leone Sapieha, 1643, fol.

2080. Tenże. Panegiricus... Georgio Tyszkiewicz... ob translatum in Samogitiam Calvariae montem. 1643, fol.

2081. Giesmes ape szweciense Panna Maria. Wilno, 1773.

2082. Rożancius Szwenciansios Maryos Pannos. Wilno, 1779.

2083. Giesmes ape szweciense Panna Maria. Wilno, 1781.

2084. Proniewska Karolina. Testyna Wielkiej Kalwaryi na Żmudzi. Wilno, 1856, w 12-ce.

f) Kalwarya nie mianowana.

2085. Kędzierski H. A. Pieśń na cześć i chwałę Najświętszej Maryi Panny Kalwaryjskiej łaskami słynącej. Litogr. w Wrocławiu, b. w. r. (Po r. 1840), w 4-ce, k. 2. (Nuty z tekstem).

2086. Rogalska J. Marya na Kalwaryi.
(Zob. „Allleluja. Rocznik religijny", Warszawa, 1841).

2087. Nowa pieśń o Najśw. Pannie Maryi Kalwaryjskiej z morawskiego języka na polski przełożona, b. w. r. i m. dr. (druk z r. 184.), w 8-ce, k. 4.

2088. Pieśń nowa o Najśw. Pannie Maryi Kalwaryjskiej, z morawskiego języka na polski przełoż. Bochnia, 1850, w 8-ce, str. 8.

2089. Pieśń o N. P. Maryi Kalwaryjskiej. Tarnów i Przemyśl, 1866, w 8-ce, str. 8.

2090. Pieśń normalna o Najśw. Sakramencie (przytem Pieśń: Gwiazdo śliczna wspaniała, kalwaryjska Marya). B. w. m. i r. Bochnia, w 8-ce, str. 4 nl.

2091. Pieśń o N. Pannie M. Kalwaryjskiej. Tarnów, b. r., w 8-ce, k. 2.

2092. Pieśń nowa o N. P. M. Kalwaryjskiej, z morawskiego języka na polski przełożona. Tarnów, b. r., w 8-ce, str. 8.

48. Kamieniec Podolski.

2093. Rożniatowska Brygita. Pokłon w nieprzeliczonych afektach grzesznika na cześć i chwałę N. Maryi Panny... w obrazie kościoła parafialnego Kamienieckiego ormiańskiego. W Poczajowie, 1803.

2094. Taż. Toż... której łaski i cudów w obrazie kościoła parafialnego kamienieckiego ormiańskiego pod tyt. św. Mikołaja biskupa Mireńskiego mnóstwo wiernego doznaje ludu, w błagalnych modlitwach wykonany. Kamieniec, 1834, w 12-ce, str. 288, 7 miedzior., z litogr. tytułem.

2095. — Toż. Kamieniec, 1860, w 12-ce, str. 292.

49. Kaski.

2096. Pieśń nowa o Najśw. Pannie Kaskiej, 1727.

2097. Pieśń o Najśw. Pannie Kaskiej. B. w. r. i m. dr. (w. XVII/XVIII).

50. Kazimierka.

2098. Pieśń o N. P. Maryi cudownie słynącej w kościele Kazimierzeckim. Łuck, b. r., w 8-ce, k. 1.

51. Klimuntów.

2099. Naganowski J. M. Skarb nieoszacowany Bazyliki Klimuntowskiej. Kraków, 1733, w 4-ce.

52. Kochawina.

2100. Matka ukochana N. Marya P. w Kochawinie. Lwów, Trynit., 1764.

2101. Szymaniecki Fortunat x. Chwała Maryi w Kochawińskim obrazie, ded. Jerz. i Józ. z Olizarów Borkowskim. Lwów, Bractwo św. Trójcy, 1780.

2102. Upominek z Kochawiny. 1863, w 8-ce.

53. Kodeń.

2103. Walicki Jakób x. Historya przezacnego obrazu Kodeńskiego P. Maryi, Mikołajowi Sapieże ofiarowanego, ded. Joachimowi Przebendowskiemu. Toruń, Laurer, 1720, w 4-ce, str. 207, k. 6.

2104. Sapieha Johannes Fridericus. Monumenta Antiquitatum Marianarum in imagine vetustissima, vulgo Gregoriana, a S. Augustino Romano depicta, integerrimae Virginis D. de Guadalupe Codnensis... Varsaviae, 1721, fol., pars I, str. 153, 136 i 8 ark., pars. II, str. 184 i 66.

2105. Tenże. Monumenta albo

zebranie ozdób w obrazie Kodeńskim, za staraniem Albr. Stawskiego. Cz. I i II ded. Stef. Rupniewskiemu i Wład. Sapiezie. Sandomierz, S. J., 1723.

2106. Stawski Albrecht. Memoryał ozdób Bogarodzicy obrazu Kodeńskiego, dedyk. Krystynie z Branickich Sapieżynie. Sandomierz, S. J., 1724, w 12-ce.

2107. Tenże. Serdeczne do Boga westchnienia, ded. Annie z Fredrów Sapieżynie. Sandomierz, S. J., 1724.

2108. Fracisco de Sto Joseph. Historia universal de la imagen de Guadalupe... qui se venera en la Lechia... provincia del Lithuania, in f., Madrid, 1743.

2109. Wojucki Józef. Memoryał starożytnych ozdób... Warszawa, 1744, w 8-ce.

2110. Kierśnicki Atanazy. Kazanie na niedzielę 13 po Świątkach złączoną z festem Wniebowzięcia N. Matki Bożej i z aktem koronacyi cudownego Jej obrazu Kodeńskiego tego dnia w r. 1721 desygnowanym, lecz dla słusznych przyczyn na dalszy czas odłożonym.
(Zob. „Swada Polska", 1745, t. I, str. 14 — 55).

2111. Compendium historiae imaginis thaumaturgae in Ecclesia Codnensi. 1746, fol.

2112. Sapieha Jan Fryderyk x. Compendium historiae imaginis B. V. Mariae in eccl. Codnensi.
(Zob. Ostrowski J. Danejkowicz: Svada Latina seu miscellanea. Lublin, 1747, t. II).

2113. P. J. K. Kodeń Sapiehów. Kraków, 1898, w 8-ce.

54. Kraków.

a) Brama Floryańska.

2114. Mączyński Józef. Cudami wsławiony obraz Najśw. Panny Maryi w baszcie bramy Floryańskiej w Krakowie. Kraków, 1859, w 8-ce, str. 15.

2115. Stęczyński Bog. Zygmunt. Pieśń do N. Matki Boskiej w bramie Floryańskiej w Krakowie na uroczystość 8 września. Kraków, 1862, w 8-ce, k. 2.

2116. Kremer Józef. Kraków wobec Polski, oraz słowo o Bramie Floryańskiej. Kraków, 1870.

2117. C(yfrowicz) L. Obraz Matki Boskiej i skarbonka ubogich w Bramie Floryańskiej.
(Zob. „Rocznik LXV Krakowskiego Towarzystwa Dobroczynności z r. 1883", Kraków, 1884, str. 3 — 47).

2118. Obraz Matki Boskiej i skarbonka ubogich w Bramie Floryańskiej w Krakowie. Kraków, 1884, w 8-ce, str. 46, z pieśnią i ryciną.

2119. (Cyfrowicz L. ?) Obraz Matki Boskiej i skarbonka

ubogich w Bramie Floryańskiej w Krakowie, wyd. 2-gie. Kraków, 1897, w 16-ce, str. 58, z ryciną.

b) Kamienica J. Wentzla.

2120. Wielogłowski Walery. Wiadomość o obrazie na kamienicy J. Wentzla (litografowana wraz z wizerunkiem obrazu N. Panny). Kraków... Zysk na odbudowanie spalonych świątyń. 1850.

c) Kaplica Domu Ubogich.

2121. Hoszowski Konstanty. Wiadomość historyczna o starożytnym obrazie N. P. Maryi w kaplicy Domu schronienia ubogich, Koletki zwanych, znajdującym się, tudzież o szpitalu krakowskim, a raczej Domu schronienia ubogich, pod imieniem Bractwa Panny Maryi, niegdyś przy ul. św. Szczepana istniejącym. (Oddruk z 38 Roczn. Tow. Dobr. krak.), Kraków, 1857, w 8-ce, str. 48.

d) Kaplica św. Jana Kantego.

2122. Piskorski Sebastianus x. Sacratissima... Imago B. Mariae Virginis Matris misericordiae... in Porta Collegii Maioris Academiae Cracoviensis... Ded. Principi Christ. Augusto. Cracoviae, Universitas, 1698.

e) Kościół Bożego Ciała.

— Biesiekierski Jan Augustyn. Krótka nauka o czci i poszanowaniu obrazów świętych, przydane opisanie obrazu N. Panny Maryi w kaplicy kościoła Bożego Ciała Wielebnych Ojców Kanoników laterańskich Augustyna S. na Kazimierzu przy Krakowie. W Krakowie, r. p. 1624, w 4-ce, 26 kart nlb.

2123. Babraj Jan x. Kościół Bożego Ciała w Krakowie. Bytom, 1900.

f) Kościół Dominikanów.

2124. Mączyński Józef. Wiadomość historyczna o cudownym obrazie N. Maryi Panny Różańca św. w kościele OO. Dominikanów w Krakowie. Kraków, 1863, w 8-ce, str. 63, z 2 rycinami litogr.

g) Kościół Franciszkanów.

2125. Matka Bolesna przy kościele Franciszkanów. Kraków, 1897, w 16-ce.

h) Kościół św. Jadwigi.

2126. Karp Andrzej x. Poświęcenie kościoła św. Jadwigi... kazaniem... ozdobione... Kraków, 1674, w 4-ce.

i) Kościół Kapucynów.

2127. Mączyński Józef. Statua N. Panny przed kościo-

łem OO. Kapucynów w Krakowie.
(Zob. tegoż: „Kilka podań i wspomnień krakowskich...“, Kraków, 1855, w 8-ce).

2128. Nowakowski o. Statua N. M. Panny przed kościołem OO. Kapucynów w Krakowie, ustęp z czasów konfederacyi barskiej w Krakowie, przez ks. Wacława Kapucyna. Kraków, 1890, w 16-ce, str. 39 i 1 nl., z ryciną.

2129. Tenże. Toż, wyd. 2-gie. Kraków, 1894, w 16-ce, str. 36, z ryciną.

— Wadowski Aegidius Stephanus. Coelum in terris mobile Domus Lauretana Beatissimae Virginis Mariae dum Mariana Statua ex Ecclesia Collegiata S. Annae... ad Conventum Patrum Capucinorum... introduceretur... a. 1719, d. 30 Maii, Cracoviae. (Ded. Albr. Dembiński). Cracoviae, typis acad., 1719, fol.

— Dziewulski Marceli. Dobre słowo, które Najświętsza Marya P. dała... w kościele OO. Kapucynów ogłoszone. (Ded. Jerzemu i Magdalenie Lubomirskim). Kraków, w druk. Franciszka Cezarego, 1720, fol.

— Łasiński Dominik. Wiadomość o domku N. M. P. w Lorecie. Rzym, Archan. Kasaletty, 1783.

— Tenże. Historia de domo Loretana. Roma, 1783.

2130. Angellus od ofiarowania Maryi x. Kazanie przy obchodzeniu zakończonego wieku pierwszego... XX. Kapucynów, 1795, w 8-ce.

— Księżarski Henryk x. Mowa przy zakończeniu uroczystości Najświętszej Maryi Panny Loretańskiej w kościele OO. Kapucynów krakowskich. Kraków, 1868, w 8-ce.

2131. Wacław Kapucyn x. Kraków w r. 1794. Kraków, 1894.

2132. Tenże. Pamiątka 200-letniej rocznicy OO. Kapucynów. 1895.

2133. Floryan Kapucyn x. Loretto przy kościele OO. Kapucynów w Krakowie. Kraków, 1899, w 16-ce, z rycinami.

j) Kościół św. Marka.

2134. Kotkiewicz Sylwester Koncesy. Dzień skarbu i serca Boskiego, dzień koronacyi N. P. Maryi... w Krakowie, w druk. Akademickiej, 1688, w 4-ce, str. 49 i 10 k.

k) Na Piasku.

2135. Duracz Jacek x. Historya o cudownym obrazie Panny Maryi, który jest OO. Karmelitom, w Krakowie na Piasku, w kaplicy, pobok na murze wymalowany. W Krakowie, w druk. Sz. Kempińskiego, 1610, w 4-ce, k. 20.

— Wojsznarowicz Kazimierz Jan x. Kazanie abo perigrinacya w górę na reformę obyczajów dworskich, Przeczystej Panny Maryi na Piasku. Dedyk. Marc. Januszkiewicza. Kraków, w dr. Fr. Cezarego, 1647, w 4-ce, 3 ark.

— Starowolski Szymon. Wieniec nie więdniący P. Maryi, kazania na Jej święta. Kraków, w druk. Fr. Cezarego, 1649.

2136. Mroskowski Marc. x. Księga wierszem, lamentem i biedą wypisana, w dzień narodzin Maryi na Piasku. Kraków, Cezarego wdowa i dziedzice, 1657.

2137. Pieśń o cudownym obrazie... w Krakowie na Piasku, 1660, w 4-ce, 2 k.

2138. Rychłowski Franciszek x. Piasek święty od Maryi obrany albo kazanie. Kraków. Cezarego dziedzice, 1661.

2139. Wolski Franciszek x. Piasek święty od P. Maryej obrany na miejscu Piaskiem nazwany. Kraków, Fr. Cezarego dziedzice, 1661.

2140. Tenże. Prorok święty... Kazanie o obrazie cudownym Panny Przenachwalebniejszej na miejscu, Piaskiem nazwanym... miane od... w Krakowie, 1664, d. 7 lipca. W Krakowie, u wdowy i dziedz. Fr. Cezarego, w 4-ce, 2 ark. (Zob. Jocher, III, str. 486, nr. 8884).

— Promnicki Thomas. Inaccessa S. Virginis Montana demonstrata. Cracoviae, in off. Schedelii, 1667, fol.

2141. Grodziński Nicolaus x. Diva Virgo Cracoviensis Carmelitana in arenis... dedic. Michaeli Korybut Regi. Cracoviae, Schedel, 1669, fol., str. 22, 225, l.

2142. Bieżanowski Stanislaus Jos. Deliciae veris, Calendae Maii, deliciae Carmelitarum... Cracoviae, in off. Schedelii, 1673.

2143. Grodziński Mikołaj. Ogród fijałkowy Karmelitański na Piasku przy Krakowie, t. j. historya o obrazie Bogarodzicy. Kraków, Szedel, 1673.

2144. Kochowski Wespazyan. Dziardyn Matce Bożej na Piasku w Krakowie. (Zob. tegoż: „Nieprożnujące prożnowanie...“ W Krakowie, w dr. W. Goreckiego. 1674).

2145. Wojciechowski Władysław. Ogród fijałkowy karmelitański na Piasku przy Krakowie od Mikołaja Grodzińskiego opisany, dedykowany Michałowi Korybutowi, królowi polskiemu. Kraków, Schedel, 1677. (Zob. wyżej, nr. 2143).

2146. Czeski Nicolaus. Violetum Arenense post desolationem... Carmeli... Cracoviae, in off. Schedelii, 1679.

— Różanka Joannes. Corona

aurea in Carmelo seu oratio in Virginem Mariam, ded. Eliae Szablowski. Cracoviae, typis Univers., 1681.

2147. Chrościński Wojciech Stanisław. Laur poetyczny czyli pieśń na pochwałę N. Maryi Panny. Warszawa, 1706.

2148. Dziewulski Marceli x. Urodzaj na Piasku... N. Maryi prezencyą zdarzony, ded. Helenie z Potoka Rybińskiej. Kraków, Cezary, 1718, fol.

2149. Kazanie na Nawiedzenie N. Panny na Piasku, 1718, fol.

— Dziewulski M. x. Sukienka to jest szkaplerz św... w kościele Karmelu... ded. Joan. Lukini. Kraków, Matyaszk., 1724, fol.

— Kiełczewski Stanisław. Posiłek cudowny w Karmelu Marya P. w kościele na Piasku remonstrowany. Kraków, 1738.

2150. Samnocki Elias. Corona gratitudinis Virg. Mariae in throno arenensis basilicae, una cum thesibus philosophicis asist. Gerar. Olszowicz. 1739.

2151. Szmid Klemens x. Cytra wdzięcznie brzmiąca Najświętsza Marya. Kraków, akad., 1750.

2152. Tenże. Rzeka rozkoszna N. P. Marya na Piasku, Janowi Zielińskiemu ofiarowana. Kraków, akad., 1751, fol.

2153. Schmid Klem. x. Ogród rozkoszy N. P. Marya w kościele Karmelitów na Piasku ogłoszona, Salom. Hebdownej ofiarowany. Kraków, Stachowicz, 1758, fol.
(Kazanie).

2154. Stefański Jan. Pieśń o cudami słynącej M. Boskiej Piaseckiej przez... Syców, (1853), w 8-ce, k. 2 nl.

2155. Rogalski Jan. Kościół na Piasku, czyli opis historyczny założenia i rozwoju kościoła OO. Karmelitów na Piasku, w Krakowie, tudzież cudowności obrazu Matki Boskiej w kaplicy tegoż kościoła, pod nazwiskiem „Cudownej Kaplicy“ znajdującego się, napisał... O. P. M., b. sędzia trybunału krakowsk., Emeryt, a wydali OO. Karmelici klasztoru piaskowskiego, za staraniem O. Teodozyusza Zatorskiego, Przeora tegoż klasztoru i Eksprowincyała galicyjskiego. Kraków, 1863, w 8-ce, str. 146.

2156. Kaczkowski Romuald x. Historya o kościele OO. Karmelitów i kaplicy na Piasku. Wiadomość o obrazie N. Maryi Panny, cudami wsławionej, oraz wyliczenie cudów, jak się stały za pośrednictwem N. Maryi P. a Matki Bożej od bardzo dawnych czasów (podane w skróceniu i wyjątkach), co spisał ze źródeł klasztornych ku po-

trzebie ludu polskiego, szczerze przywiązanego do Wiary św. Kościoła katolickiego, Przeor klasztoru OO. Karmelitów na Piasku w Krakowie. Kraków, 1873, w 16-ce, str. 99.

2157. Modlitwa do Najśw. Maryi Panny, którą kapłan zwykle odmawia po Mszy św. przed cudownym obrazem N. Maryi Panny na Piasku w Krakowie w kaplicy OO. Karmelitów. Kraków, bez roku (1873), w 24-ce, k. 2.

2158. W sprawie koronacyi obrazu N. P. Maryi Piaskowej w kościele ks. Karmelitów w Krakowie w r. 1883. (Odbitka z „Czasu"), Kraków, 1882, w 8-ce.

2159. Ceremoniał koronacyi obrazu... 1883, w 4-ce.

2160. Jsakowicz J. M. x. Kazanie podczas koronacyi N. P. Maryi na Piasku w Krakowie, powiedziane przez... arcybiskupa lwowskiego ormiańsko-katolickiego, dnia 8 września 1883 r. Kraków, 1883, w 8-ce, str. 16.

2161. Kaczkowski Romuald x. Historya o kościele OO. Karmelitów i kaplicy na Piasku, oraz wiadomość o obrazie Najśw. Maryi P. cudami wsławionym, wyd. drugie. Kraków, 1883, w 16-ce, str. 117, 2 nl. i rycina. Dochód z rozprzedaży przeznaczony na koszta koronacyi obrazu N. P. Maryi Piaskowej.
(Zob. wyżej, p. r. 1873, nr. 2156).

2162. Kaczkowski R. x. Pamiątka koronacyi obrazu... 1883, w 12-ce.

2163. Koronacya N. Panny w Krakowie na Piasku. („Przegląd lwowski", 1883, zeszyt z 1 i 15 października).

2164. Pamiątka pielgrzymki ludowej do Krakowa, urządzonej staraniem redakcyi pism ludowych „Wieńca i Pszczółki", we wrześniu 1883 na uroczystość koronacyi cudownego obrazu N. P. Maryi na Piaskach i na uroczystość obchodu dwuchsetnej rocznicy zwycięstwa króla polskiego Jana III pod Wiedniem (Biblioteka Wieńca i Pszczółki za wrzesień i październik). Lwów, wydawca ks. Stanisł. Stojałowski, redaktor Alex. Vogel... 1883, w 16-ce, str. 60.

2165. Załęski Stanisław ks. T. J. Koronacya cudownego obrazu Matki Bożej w kościele OO. Karmelitów na Piasku w Krakowie w dniu 8 września 1883 r. (Odbitka z Kalendarza Czecha). Kraków, 1883, w 16-ce, str. 29 i 1 rycina.

2166. Coronacion de la milagrosa imagen de Nuestra Sénora de las arenas, patrona y reina de Polonia, que se venera en la iglesia de

pp. Carmelitas de la antiqua y regular observancia de la ciudad de Cracovia (Odbitka z Revista carmelitana). Barcelona, 1884, w 4-ce, str. 11, z ryciną.

2167. Nowakowski Wacław o. Kapucyn. O cudownym obrazie Matki Bożej w Karmelu krakowskim na Piasku, wiadomość historyczna (poświęcona ks. Witoldowej Czartoryskiej). Kraków, 1898, w 8-ce większej, str. 33 i 1 nl., z ryciną.

2168. Kościół Nawiedzenia Najświętszej Panny OO. Karmelitów na Piasku w Krakowie. („Kłosy", Warszawa, t. XIII, str. 365).

l) Kościół Reformatorów.

2169. Nabożeństwo do Miłosiernego Pana naszego Jezusa oraz Bolesnej Matki Jego u Reformatów w Krakowie. Piekary, 1868.

55. Krasnobród.

2170. Majewski Hyacynt x. Pustynia w raj zamieniona Marya w maleńkim papierowym portrecie przy Krasnobrodzie za staraniem Patrycego Rosołowskiego prezentowana. Lublin, S. I., 1752, w 4-ce, str. 211, k. 8.

2171. Boniewski Karol ks. Krasnobród. (O obrazie M. B.). (Zob. „Pamiętnik rel.-mor.", 1841, t. I, str. 419 — 423).

56. Krupiec.

2172. Czerneckij Wasyl. Istoryczni widomosty o czudotwornoj św. ikonie Matery Bożoj w cerkwi krupeckoj. Lwiw, 1893, w 12-ce, str. 14, z wizerunkiem obrazu cudownego.

57. Krzemienica.

2173. Wizerunek N. Maryi P. Pocieszenia w kościele Krzemienickim. Rzeszów, 1896, w 8-ce, str. 7 i 1 nl., z ryciną.

58. Kupiatycze.

2174. Denisowicz Hilarion x. Parergon cudów świętych obraza Przeczystej Bogarodzice w Monastyrze Kupiatyckim. Kijów, druk. Kijowopeczerska, 1638, w 4-ce, str. 52.

— Galatowski Joanicy. Niebo nowoje... dedyk. Annie Mohylance Potockiej. Lwów, druk. M. Sloski, 1665, w 4-ce, k. 122.

59. Latyczów.

2175. Głosy do korony wzywające, czyli cuda i łaski przy obrazie N. M. P. w kościele Latyczowskim świadczone od konw. Dominikanów. Berdyczów, druk. Karmel., 1778, w 8-ce.

2176. Serwacy Kapucyn. Kazanie na uroczystość koronacyjną obrazu N. P. M.

Latyczowskiej. Berdyczów, druk. Karmel., 1778.

2177. Serwacy Kap. Kazanie na koronacyą obrazu Najśw. Maryi w kościele Latyczowskim. Berdyczów, 1779.

2178. Zgierski Franciszek ks. Historyczny opis obrazu N. Maryi Panny i kościoła w Latyczowie z dodaniem modlitw i pieśni nabożnych zebrał i ułożył... kanonik honorowy warszawski, dziekan i proboszcz latyczowski. Kraków, 1876, w 12-ce, str. 160, i Spisu IV.

2179. Modlitwa do Najśw. Maryi Panny Latyczowskiej cudami słynącej. Kraków, 1880, w 16-ce, k. 2.

60. Lazan.

2180. Historya N. Panny M. Lazańskiej. Lwów, dr. S. Trójcy, 1751.

61. Leśna.

2181. Pamiątka cudownego zjawienia N. Maryi Panny obrazu w Leśny w dwóch kazaniach przez XX. Reformatorów Lubelskich r. 1790 d. 20 września w kościele Leśniańskim. Lublin, 1791.

2182. Wójcicki K. W. Obraz Maryi Panny w Leśny. (Zob. „Alleluja. Rocznik religijny", Warszawa, w 8-ce, r. 1843).

2183. (Dobrowolski Kazimierz). Historya zjawienia cudownego obrazu Najśw. Maryi Panny na kamieniu rytego, znalezionego przez pastuszków r. 1683 na drzewie gruszkowem w Leśny i t. d. Częstochowa, 1844, w 12-ce, str. 98.

2184. Podlasiek P. J. K. Historya zjawionego cudownego obrazu Matki Boskiej... w Leśny. Kraków, 1897, w 8-ce.

62. Leżajsk.

2185. Bytomski Jan x. Theatrum Marianum, quod ex prolixissima Dei et hominis in suam castissimam matrem voluntate in nemore Leżajscensi, Cracoviae, ad varias hominum sortes depellendas expositum, off. Petricovii, 1642, fol. k. 28.

— Janidło Ludwik. Odmalowanie obrazu Leżajskiego, ded. Katarzynie Opalińskiej. Zamość, P. Radicius, 1646.

2186. Pałac królowej nieba i ziemi N. P. Maryi nad miastem Leżańsk wystawiony, cudami N. P. Maryi ozdobiony i pod straż OO. Bernardynów oddany. Leżańsk (Lwów?), Bractwo S. Trójcy, 1751, w 8-ce, str. 404.

2187. Sierakowski W. H. Relacya o koronacyi obrazu N. Maryi P. Pocieszenia w Leżajsku, w kościele WW. OO. Bernardynów odprawionej. Lwów, Trynit., 1752, fol., str. 21.

2188. Pieśni do Najśw. Panny Maryi w obrazie Leżajskim cudami słynącej u OO. Bernardynów. Bochnia, 1854, w 8-ce, str. 15.

2189. Książka, zawierająca nabożeństwo do N. P. M. słynącej cudami w Leżajsku. Tarnów, 1856.

2190. Pieśń o Najświętszej Maryi Leżajskiej, Gwiazdo śliczna wspaniała. Mikołów, 1862, 1 ark.

2191. Pieśni do Najśw. Panny Maryi o obrazie Leżajskim. Warszawa, 1868, w 8-ce, str. 16.
(Zob. wyżej, p. r. 1854, nr. 2188).

2192. Nabożeństwo do Najświętszej Maryi Panny w obrazie Leżajskim. Rzeszów, przed. r. 1871.

2193. Pieśń do N. P. Maryi cudami słynącej w kościele OO. Bernardynów w Leżajsku. Nowy Sącz, 1871, w 8-ce, str. 16.

2194. Pieśń do Najświętszej Maryi Panny w obrazie Leżajskim cudami słynącej. Warszawa, 1872.

2195. Pamiątka z Leżajska, Najświętsza Marya P. łaskami i cudami słynąca w leżajskim kościele OO. Bernardynów. Leżajsk i Kraków, 1891, w 16-ce, str. 15 i 1 nl., z rycinami w tekście.

2196. Historya cudownego obrazu Matki Najśw. w kościele OO. Bernard. w Leżajsku, pomnożona nabożeństwem na cześć N. Maryi P. i imienia Jezus, litaniami oraz pieśniami na różne pory roku. Kraków, 1896, w 16-ce, str. 154.

2197. Pieśń nowa do N. P. Maryi w obrazie leżajskim cudami słynącej u OO. Bernardynów. Poznań, (por. 184.), w 8-ce, str. 15.

2198. Toż. Tarnów i Jasło, b. r., w 8-ce, str. 15 (z wiz. M. B. Leż.).

63. Lipka święta (Linda).

2199. Ciaritius Michael Fridericus. Lindense vetustissimum sacellum. Brunsbergae, Schönfels, 1626.

2200. Klage (Clagius) Thomas S. I. Linda Mariana, sive de B. Virgine Lindensi Libri V. Coloniae Ubiorum Ap. Ioannem Ant. Kinchium, 1659, w 8-ce, k. 7 nl., str. 829, Index k. 15 nl.

2201. Wołodkowicz Casimirus. Ode Reginae Coelorum Lindensi in Prussia Varmensi. Cracoviae, 1661.

2202. Gründlicher Bericht von catholischer Verehrung unserer lieben Frauen... Maria... an dem H. Ort Linde genannt. Braunsberg, Schultz, 1667, w 12-ce, str. 179.

2203. Klage Th. Historia Lindensis oder kurtzer Inhalt Clagis Tractats. Gedruckt zu

Brunsberg, bei H. Schultz, 1667, w 12-ce, str. 179.

2204. Klage Th. Historia Lindensis. Das ist kurtzer Inhalt von der Wunderthätigen Capell unser Engelreinen Jungfrauen und Mutter Gottes Mariae zur H. Lind beschrieben durch, 1667, von etlichen Mariae Liebhaberen ins Teutsche versetzt zu Braunsberg, w 12-ce, str. 44, 74.

2205. Theses Philosophicae... Poloniarum Reginae Mariae Virgini in Ecclesia Lindensi. Warszawa, 1694, fol.

2206. Toż. 1698.

2207. Klage Th. Historia Lindensis... ins Teutsche versetzt und wiederum aufs neue gedruckt. Im J. 1712 zu Braunsberg, Coll. S. I., w 12-ce, str. 72.

(Zob. wyżej, p. r. 1667, nr. 2204).

2208. Neufeld M. Coel Conr. Dissertatio de Linda Mariana generalia sistens. Regismonti, 1720, w 4-ce.

2209. Expositio brevis Iuris Sacrae Regiae Maiestatis Prussiae circa Templum ad sic dictam Lindam Marianam competentis... A. 1725, w 4-ce.

2210. Informatio historico-juridica de fundo ac templo Beatis. Virginis Mariae... vulgo Lindensi, una cum demonstratione Iuris Dominii Proprietatis super Lindensia Bona... Capitulo Varmiensi competentis... A. 1725, w 4-ce, str. 52.

2211. Succincta Enodatio scripti, quod nuperrime sub titulo Informatio historico-iuridica De fundo ac templo B. V. Mariae... Lindensi... prodiit... 1726.

2212. Toż. De fundo ac templo B. V. Mariae Lindensi capitulo Varmiensi competente. 1734.

2213. Verner L. R. v. Viro Antonio Friderico Büsching theologo nuper creato gratul. de scriptis historiam Lindae Marianae illustr. Custrini, 1756, w 4-ce.

2214. Krótka wiadomość o początkach nabożeństwa na miejscu św. Lipki. Brunsberg, S. J., 1770.

2215. Opisanie miejsca św. Lipka. Warszawa, 1805.

2216. (Mętlewicz). O świętej Lipce (Heilige Linde). (Zob. „Pamiętnik rel.-moralny", 1853, t. XXIV, str. 473 n.).

2217. Święta Lipka w Prusiech Wschodnich. 1862, w 8-ce.

64. Lubasz.

2218. Lubaska Kraśna Góra cudami N. P. Maryi wsławiona z rozkazania Hieronima Wierzbowskiego wydana 1682, w 4-ce.

2219. Siatkiewicz Franciszek x. Krasna góra Lubaska, cudami Maryi wsławiona,

z rozkazania Hier. Wierzbowskiego pierwszy raz, teraz powtórnie za pozwol. Szczep. Skrzebowskiego podana. Poznań, Akad., 1762.

65. Lublin.

— Fenicki St. Franc. Mariae Mancipium, ded. Jan Nic. Daniłowicz. Lublin, 1632.

— Phoenicius St. Fr. Pętko Maryi, albo sposób oddawania się. Lublin, 1632.

— Podobieństwo i sympatye Domku Przenajśw. P. Maryej Lauretańskiego z Domem B. Jana Bożego, 10 decembra a. D. 1654 w Lublinie u OO. Bonifratellów, przez jednego Augustyanina na kazaniu wysławione. U J. Wieczorkowicza, 1655, w 4-ce, $3^1/_2$ ark. (Ded. Stanisławowi z Popowa Witanowskiemu).

2220. Fontanna obfitych łask... to jest obrazu P. Maryej przy sławnym mieście lubelskim w kościele św. Ducha wynikająca... (Lublin), 1683.

— Ługowski Marcin x. Appendix de indulgentiis sodalibus B. M. Virginis Annunciatae ad Collegium Romanum Soc. Jes...
(Zob. tegoż: „Via ad Salutem aeternam...“ Lublin, 1724).

2221. Fontanna perłowa łez powodzią N. Marya przy kongresie lubelskim. Warszawa, S. Piar., 1740.

2222. Wybranowski Mikołaj. Divinae Sapientiae matri in lauretana icone Reginae Poloniae ad Tribunal Regni deputatorum. Lublini, S. J., 1746.

2223. Biejkowski Antoni x. Marya przy królewskim honorze lwim sercem utrzymana we Lwowie, albo kazanie podczas koronacyi obrazu Najświętszej Panny Maryi u. WW. OO. Dominikanów miane r. 1751 dnia 6 lipca, a dla rozkazu przełożonych i słuchającej rekwizycyi do druku podane od x. Antoniego Biejkowskiego Soc. Jesu. W Lublinie, 1751, fol. 11 kart.

2224. Mrowiński W. x. Kazanie na dzień koronacyi N. M. Panny. Lublin, 1776, w 8-ce.

2225. Strykowski Wojciech x. Kazanie w oktawę przeniesienia obrazu cudownego N. P. Maryi z kaplicy cmentarzowej do kościoła. We Lwowie, w druk. Bractwa ś. Trójcy, w 4-ce, $3^1/_2$ ark. (Ded. Księżnie Zofii z hrab. Krasińskich Lubomirskiej).

66. Lwów.

a) Cerkiew wołoska.

2226. Pisn o czudotwornoj Bohorodycy... 1854.

b) Kościół Bernardynek.

2227. Pociecha ludu. Rela-

cya o łaskawym obrazie N. Maryi Panny Bolesnej w kościele PP. Bernardynek we Lwowie. Lwów, 1765, w 12-ce, str. 107.

2228. Pociecha ludu, Matka Najboleśniejsza w obrazie Maryi Panny kościoła Bernardynek lwowskich, przez Jana z Dukli darowanym, uczczona We Lwowie, Trynit., 1768, w 8-ce, str. 16, 97 — 224. (Por. z nr. 2227).

2229. Janiszewski Antonix. Kazanie na uroczystość Boleści N. Maryi P. z okoliczności obrazu, te tajemnice wyrażającego, łaskami słynącego w kościele Bernardynek. (Zob. tegoż: „Kazania na niedzielę i święta całego roku", Berdyczów, 1779, w t. V).

c) Kościół Dominikanów.

2230. Chodykiewicz Klemens x. Monarchini nieba i ziemi.. w cudach malowana Marya w J. O. Potockich domu. Lwów, w druk. S. J., 1746, fol.

2230. Biejkowski Antoni. Marya przy królewskim honorze we Lwowie. Kazanie podczas koronacyi obrazu, dedyk. Michałowi Rudzieńskiemu. Lublin, 1751.

2231. Marya wszystkich zwycięstw korona w lwowskim obrazie od ś. Łukasza malowanym. 1751.

2232. Siekierzyński Dominicus. Jubilaeum militantis ecclesiae ad festivam coronationis oraculo magnum auctum celsiss. Josepho Potocki. Cracoviae, 1751.

2233. Tyszkowski Wenanty x. Prezerwatywa, żeby honoryuszom korony z głów nie spadły. Adoracyi N. P. Maryi w obrazie lwowskim od Potockich porajona, 1751.

2234. Chodykiewicz Klemens x. Relatio coronationis thaumaturgae imaginis Deiparae Virginis Mariae in Ecclesia S. Corporis Christi et SS. Petri et Pauli Apostolorum, Fratrum Praedicatorum Prov. Russiae... Antonio Bremont... oblata. Leopoli, 1752, w 4-ce, str. 24.

2235. Tchórzewski Jakób x. Wizyta Najj. Monarchini Maryi przy koronacyi obrazu lwowskiego czyli kazanie. Lwów, S. J. 1752, fol.

2236. Waxmański Hieronim. Kazanie na koronacyę obrazu N. Maryi Panny we Lwowie, 1752.

2237. Hasło Słowa Bożego, Łaskę Pokoi i Chwałę wcielonego Słowa... Matki berłowładnej Najświętszej Boga Rodzicy i Panny Maryi, od Zwycięstwa Sławnej, w obrazie lwowskim, od ś. Łukasza Ewangelisty malowanym, od Benedykta XIV... ukoronowanej, roku 1751, czyli Kazania przez całą solenną oktawę tak koronacyi, jako i anni-

wersarz tejże w kościele lwowskim Bożego Ciała... miane... zebrane teraz i na publiczne światło wydane roku 1754 we Lwowe, w druk. Brack. ś. Trójcy, fol., str. 333.

„Hasło“, wydane przez Michała Wilczka, zawiera następujące kazania:

1. Biejkowski Antoni. Marya przy królewskim honorze lwiem sercem utrzymana.
2. Borgoni Maryan. Nieba i ziemie koronatka Marya Panna.
3. Chodykiewicz Klemens x. Głowa księstwa Ruskiego miasto Maryi Nawiedzenia.
4. Chojnacki Antoni. Królowa korony polskiej Marya przy odebranej koronie.
5. Cieszkowski Kryspin. Klejnot szacownego szczęścia w koronie Maryi.
6. Eugeni od ś. Mateusza. Marya ukoronowana niebem koronująca.
7. Godorowski Łukasz. Sprawy zbawienia i wszelkie interesa nasze na głowę Maryi.
8. Grabianka Adam. Anniwersarz koronacyi obrazu Matki Boskiej.
9. O historyi obrazu cudownego we Lwowie N. Maryi P.
10. Hugolin Kapucyn. Deklaracya od tronu Najjaś. nieba i polskiej królowej Maryi.
11. Jezierski Stanisław Rajmund. Marya godna korony.
12. Kasparowicz Gabryel Andrzej. Lwów, głowa X. Ruskiego.
13. Kleczewski Stanisław. Koronacya nieba i ziemi królowej Maryi Panny.
14. Konstanty od Nawiedzenia P. Maryi. Korona szacunkiem łask ozdobiona Marya.
15. Kopiński Karol. Koronacya wzajemna przez Maryę Chrystusa.
16. Kotficki Benedykt. Nieuspokojone chęci z zupełną Maryi satysfakcyą.
17. Kowalski Kallist. Renumeracya wszystkim w pospolitości od Maryi.
18. Koźlewski Franciszek. Korona sprawiedliwości ś. obrazu.
19. Maryan od ś. Stanisława. Marya w najwyższej eminencyi po Bogu zostająca.
20. Matuszewicz Damian. Tryumf nieśmiertelny.
21. Matyaszkiewicz Jan K. Uroczystość przy codziennie świadczonych łaskach.
22. Niemiec Józef. Chwała Maryi w obrazie lwowskim od ś. Łukasza malowanym.
23. Rubczyński Marc. Korona nieba i ziemi Marya.
24. Rudołowski Gaspar Dominik. Na pierwszych nieszporach święta.
25. Słowacki Stanisław. Korona z krzyżów najozdobniejsza w koronie.
26. Torzewski Jakób. Wizyta Najświętszej nieba i ziemi monarchini Maryi.
27. Truszewski Jakób. Dobroczynność wieloraka dla ziemianów Najdostojniejszej Matki Boskiej.
28. Tumanowicz Jakób Walenty. Anniwersarz solenny, kazanie podczas oktawy koronacyi.
29. Tenże. Przedwieczna koronacya Maryi w kościele Dominikanów.
30. Tyszkowski Wenanty. Prezerwatywa, żeby honoracyuszom korony z głów nie spadały
31. Waxmański Hier. Zbawienne kroki. Kazanie na koronacyą obrazu.

32. Wierzbicki Kazimierz. Chwała Najświętszej Maryi ukoronowanej.
33. Wilczek Michał. Fundament metropolii księstwa Ruskiego kapitalnego m. Lwowa.
34. Wysocki Sam. x. Zbiór wszystkich zasług godna koron Marya.
35. Wyszomirski Kresc. Marya Ruskich krajów i całej Polski dziedziczna pani.
36. Wyżycki M. J. Hasło słowa Bożego.
37. Zawadzki Pafnucy. Wota serdeczne za serdeczną Maryi oddaną koronę.

2238. Chodykiewicz Klemens. Dom Majestatu N. Boga Rodzicy Maryi w obrazie lwowskim przez ręce Mich. Wyżyckiego ukoronowanej albo kazanie. Lwów, 1764, fol.

2239. Suplika do N. Maryi P. od Łukasza św. w obrazie lwowskim malowanej... B. w. r. i m. d., w 8-ce, (XVIII w. ?).

2240. Obchód solenny stoletniej pamiątki. Lwów, 1851, w 8-ce, str. 8.
(Poezya).

2241. Stoletni obchód Koronacyi N. M. Panny, odprawiony pierwszych dni lipca 1851 r. w kościele OO. Dominikanów we Lwowie.
(Zob. „Dodatek Gazety Lwowskiej“, Lwów, 1851, str. 117 n).

2242. Ulanowski Leon x. Wiadomość historyczna o cudownym obrazie Matki Boskiej przez św. Łukasza ewangielistę malowanym, w kościele WW. OO. Dominikanów we Lwowie łaskami słynącym, za staraniem... do druku podana, z ryc. Lwów, 1851, w 8-ce, str. 52.

2243. Tenże. Toż. 2-gie wydanie, tegoż roku, tamże, str. 60.

2244. Tenże. Obraz Najśw. M. P. Matki Boskiej, przez św. Łukasza ewangielistę malowany, w kościele Bożego ciała WW. XX. Dominikanów we Lwowie łaskami i cudami słynący. Za staraniem i nakładem W. X... Prowincyała tego Zgromadzenia, z ryciną. Lwów, 1853, w 8-ce, str. VII, 282 i k. 2.

2245. Wszystkich zwycięstw Korona Marya w lwowskim obrazie Koronę Polską broniła. B. w. r. i m. d., w 4-ce, k. 4, (XIX w. ?).

2246. S. I. Statua Najśw. P. Maryi pod nazwą statua Jackowa, przez I. S. Wydał Piątkowski. Lwów, 1856, w 8-ce, str. 15 i 1 ryc. litogr. (wierszem).

2247. Piątkowski Donat ks. Wiadomość historyczna o statuy alabastrowej Najśw. Maryi Panny Jackowej, łaskami słynącej, przez S. Jacka Odrowąża z Kijowa do Halicza r. 1238 przyniesionej, a teraz w kościele lwowskim Bożego Ciała OO. Zakonu kazno-

znodziejskiego znajdującej się podana przez... Lwów, 1856, w 8-ce, str. X i 72.

d) Kościół Karmelitów.

2248. Relacya Koronacyi Cudownego obrazu N. Maryi Panny na Górze Różańcowej WW. OO. Dominikanów Prowincyi Ruskiej odprawionej R. 1727, M. Sierpnia dnia 15. We Lwowie, w druk. Brackiej S. Trójcy, w 4-ce, 4 ark.

2249. Jordan Angelus Josephus. Miracula et Gratiae in thaumaturga imagine B. V. Dei Matris Mariae in Ecclesia Carmelit. 1764(?).

2250. Anioł od św. Ducha x. Kazanie między oktawą uroczystej Koronacyi N. P. Maryi. We Lwowie, w dr. Ant. Pillera, roku 1778, w 4-ce, str. 102.

e) Kościół katedralny Ormiański.

2251. Septenna do Matki Najświętszej w obrazie Bractwa Niepokalanego Poczęcia Maryi w kościele katedralnym Lwowskim słynącej. 1750, k. 16.

2252. Słońce bez umbry, dzień bez nocy, pierworodnego grzechu, N. Maryi Pannie w cudownym obrazie, w archikatedrze lwowskiej ormiańskiej złożone. Lwów, Filipowicz, 1756, w 8-ce, k. 40.

f) Kościół katedralny unicki św. Jura.

2253. Ridel Kazimierz. Czytania o Preczystoj D. Maryi. Kraków, 1885, wyd. 2-ie.

g) Kościół katedralny Wniebowzięcia N. M. P.

2254. Podział dwojakiej chwały czyli kazanie na honor Matki Boskiej w archikatedrze lwowskiej. Lwów, 1754.

— Karwosiecki Piotr x. Starożytna sława poszanowania N. M. Panny... przy dokończeniu ośmiodniowego nabożeństwa r. 1761 d. 16 grudnia, Wacławowi H. Sierakowskiemu ofiarow. Lwów, Filipowicz, 1762, fol.

2255. Chodykiewicz Klemens x. Dwojakie przeniesienie, albo kazanie na przeniesienie obrazu N. M. P., ded. A. I. Podoskiemu. Lwów, S. I., 1765.

2256. Ziembicki Sukcessy x. Kazanie na przeniesienie cudownego N. P. obrazu, który wspaniałością X. Sierakowskiego wprowadzony, miane, a pod imieniem Zielonki do druku podane. Lwów, Bractwo Trójcy, 1765.

2257. Chodykiewicz Klemens x. Dwojakie przeniesienie Bogarodzicy do kośc. katedr., pod imieniem Józ. Ant. Podoskiego. Lwów, S. I., 1766.

(Zob. wyżej, p. r. 1765, nr. 2255).

2258. Tyneński Jan x. Kazanie na wtorek między oktawą przeniesienia obrazu N. Maryi P. z Domagalskiej kaplicy. Lwów, 1766.

2259. Ziembicki Sukcess. x. Kazanie na przeniesienie Maryi P. obrazu z kaplicy Murkowa do kościoła archikatedralnego. Lwów, 1766.

2260. Antoni od Nawiedzenia N. M. P. x. Kazanie w środę między oktawą przeniesienia obrazu N. Maryi Panny z kaplicy do Ołtarza wielkiego, w kościele archikatedralnym lwowskim na uroczystych nieszporach przez... miane 15 maja 1767, fol.
(Ułamek z dzieła od str. 136 do 151).

2261. Chodykiewicz Klemens x. Dwojakie przeniesienie z kaplicy do kościoła... Lwów, 1767, fol.
(Zob. wyżej, p. r. 1765, 1766, nry: 2255, 2257).

2262. Mikulski. Kazanie o przeniesieniu obrazu N. M. P. do kościoła katedralnego. Lwów, 1767.

2263. Strykowski Wojciech x. Kazanie w oktawę przeniesienia obrazu P. M. z kaplicy do kościoła... ded. Katarzynie z Potockich Kossakowskiej. Lwów, św. Trójca, 1767.

2264. Ostrowski Grzegorz x. Kazanie między oktawą przeniesienia obrazu N. Maryi P. do kościoła lwowskiego szczodrobliwością W. H. Sierakowskiego w okazałości odprawionego miane, Mich. Wieniawskiemu ofiarowane. Lwów, 1768.

2265. Szylawski Wojciech x. Kazania o przeniesieniu cudownego obrazu N. Maryi cudami wsławionej. Lwów, Trynit., 1768, fol.

2266. Nabożeństwo codzienne do N. Maryi Panny w obrazie w kościele katedralnym lwowskim. Lwów, Bractwo św. Trójcy, 1776, w 12-ce, k. 48.

2267. Nabożeństwo do Najświętszej Maryi P. w obrazie swoim w kościele katedralnym lwowskim łaskawej i dla tych cudownych łask od stolicy apostolskiej r. 1776 d. 12 maja ukoronowanej. We Lwowie, 1848, w 16-ce, str. 69.

2268. Historya cudownego obrazu w archikatedrze lwowskiej Najśw. Panny Łaskawej z dodatkiem nabożeństwa na pamiątkę stuletniej rocznicy Jej koronacyi. Lwów, 1876, w 4-ce, str. 63 i 1 nl. (Przed kartą tytułową wizerunek litografowany Najśw. Panny Łaskawej przez Kostkiewicza).

2269. Kunasiewicz Stanisław. Wiadomość historyczna o obrazie Matki Bożej w wielkim ołtarzu kościoła archikatedral. lwow-

skiego obrz. łac., łaskami słynącym a uwieńczonym koronami z Rzymu przysłanemi dnia 12 maja 1876 r. Na pamiątkę obchodu uroczystości stuletniej rocznicy koronacyi napisał... Lwów, 1876, w 16-ce, str. 89, z wizerunkiem litogr. M. B.

2270. Kunasiewicz S. Nabożeństwo do Najśw. P. Maryi Łaskawej. Na pamiątkę obchodu uroczystości stuletniej rocznicy obrazu Matki Bożej w wielkim ołtarzu kościoła archikatedralnego [obrz. łac. łaskami słynącego, a uwieńczonego koronami z Rzymu przysłanemi, dnia 12 maja 1776 z dołączeniem wiadomości historycznej o tym obrazie. Lwów, 1876, w 16-ce, 1 kart. Cz. I. Wiadomość hist. przez... str. 80. Cz. II. Nabożeństwo str. 62. Z wizerunkiem litogr. „Obrazu cudownego“ N. P. M. Łask.

2271. Solecki Leonard. Historya cudownego obrazu w Archikatedrze lwowskiej Najświętszej Panny Łaskawej. Z dodatkiem nabożeństwa na pamiątkę stuletniej rocznicy Jej koronacyi. Lwów, 1876, w 32-ce, str. 63.

2272. (Wacław Kapucyn x.?) Najświętsza Panna Marya łaskawa. Pamiątka 10-letniej rocznicy koronacyi cudown. obrazu N. P. Maryi w wielkim ołtarzu archikatedry lwowskiej. Lwów, 1876, w 8-ce, str. 43 i 3 nl.

67. Łask.

2273. Zdziewojski Gregorius Joannes. XAPIEMA Magnae Matri Virg.... Eccl. Lanscensis 1639. Cracoviae, w 4-ce, k. 6.

2274. Kroczewski Hyacynt. Apollo Sieradzki na fest.... obrazu Bogarodzice kosztem Jana Remiszowskiego, ded. Samuelowi Nadolskiemu. Kraków, Ł. Kupisz, 1650, w 4-ce.

68. Łazany.

2275. Historya Najświętszej Panny Maryi Łazańskiej. Lwów, druk. św. Trójcy, 1751.

69. Łąki Bratyańskie.

2276. Łosiowicz Michał. Pastwa słowa Bożego nad obrazem Bogarodzicy Panny na Łąkach Bratyańskich, ded. Teresie z Bilińskich Działyńskiej. Część II. Toruń, J. Laurer, 1708, w 4-ce.

— Bzonowski Dominik x. Umbra splendorów świata... Najświętsza Marya... w kościołku między Nowem Miastem a Bratyanem. 1722, fol., k. 29.

2277. Wianek nowy, boską miłość serc kwitnących na łąkach Maryi u nóg Królowej nieba złożony, albo zbiór nabożeństwa na chwałę Bożą ku czci Najśw. Maryi Panny

w Łąkowskim obrazie u OO. Reformatów wielkiemi cudami słynącej od Ojca św. Benedykta XIV R. P. 1752 ukoronowanej. Z krótką historyą i opisem kilku cudów. Wydanie drugie. Brodnica, w 16-ce, str. 93, z ryciną P. M. Łąkowskiej.

2278. Nowy Wianek na Łąkach Maryi. Chełmno, 1840, w 8-ce.

2279. Toż. Tamże, 1850.

2280. Preis Julian (Sierp Polaczek). Pamiątka z Łąk czyli o Matce Boskiej Łąkowskiej. Toruń, 1852.

2281. Nabożeństwo do Najświętszej Maryi Panny. Nr. 14. Pieśń I-sza zawierająca historyą objawienia Najśw. Maryi Panny w obrazie Łąkowskim, pieśń II, w podróży do kościoła Łąkowskiego, na nutę jak „Kto się w opiekę“, pieśń III, zbliżając się do kościoła Łąkowskiego, na tęż samą nutę, pieśń IV, przy wchodzeniu do kościoła Łąkowskiego, nuta taż sama, pieśń V, przy odchodzeniu z Łąk Maryi, nuta jak: „Twoja cześć chwała“, lub „Kto się w opiekę“, pieśń VI, przy otwieraniu cudownego obrazu, nuta „Boże w dobroci“ i oprócz tego dwie pieśni. Syców, (1853), w 8-ce, str. 16.

2282. Historya i Pieśń o N. M. Łąkowskiej. Johannisburg, 1859.

2283. Nowy Wianek na Łąkach Maryi. Brodnica, 1862. (Zob. p. r. 1840, 1850, nry: 2277—79).

2284. Bieliński W. Krótkie wspomnienie o Klasztorze i Kalwaryi Łąkowskiej. 1863, w 8-ce, str. 13.

70. Łopatyn.

2285. Szylarski Wojciech. Świadectwo o cudach, łaskach N. Maryi P. Łopatyńskiej, poprzysiężone, z inkwizycyj oryginalnych... wyjęte. Lwów, Bractwo św. Trójcy, 1760, w 8-ce.

2286. Tenże. Toż, do którego Godzinki i różne pieśni są przydane. Tamże, 1769, w 8-ce, str. 14, 358.

2287. Drozdowski Tomasz. Dalsze cuda i łaski N. Maryi P. Łopatyńskiej, ded. Teodorowi Dwernickiemu. Lwów, Bractwo św. Trójcy, 1779, w 8-ce, str. 168.

2288. Więckowski Jacek. Tarcza mocna dla obrony Rzymskiej religii... B. w. m. d., w 8-ce, str. 78. (Cuda N. Panny Rytkowskiej).

2289. Skarb nieprzebrany z cudów Maryi, staraniem ks. kanonika Orzechowicza. Sambor, w 12-ce, str. 30.

71. Łuck.

— Kownacki Ignacy x. Sparta Polska P. N. Marya w cudownym obrazie w kościele Łuckim, dedyk. Annie San-

guszkowej. Zamość, Akad., 1703, fol., str. 264.

2290. Franciszek od św. Kazimierza (Medyński) ks. Ergo niebu i światu najfortunniejsze z konkluzyi nowenny Expektacyi N. Maryi P. w kościele Łuckim WW. OO. Dominikanów kaznodziejską illacyą wniesione... 1739, we Lwowie, w druk. Trójcy P., fol., 15½ ark.

2291. Filipowicz Augustyn x. Kazanie na oktawę koronacyi Maryi P. obrazu w kościele Łuckim, I. Zagórskiemu ofiarowane. Poczajów, dr. Bazylianów, 1749, fol.

2292. Kłazowski Mikołaj. Wiek fortunny łaskami Ducha zbogacony przy introdukcyi konfraternii N. M. Panny do kościoła Łuckiego. Lwów, 1749.

2293. De rebus gestis in coronatione imaginis B. V. Mariae, quae servatur in templo Fratrum Praedicatorum Luceoriensium. Romae, w 4-ce, str. 10, (1749).

2294. Czelejowski Tomasz x. Abrys koronacyi Najjaśniejszej nieba i ziemi Królowej w obrazie Bern. Maciejowsk. ofiarowanym, przez Fr. Kobielskiego uwieńczonym. Kraków, Dyaszewski, 1757, w 4-ce.

2295. Officium albo Godzinki o N. M. P. cudami słynącej u Dominikanów w Łucku. Berdyczów, 1776.

2296. Królowa Nieba Marya w kościele Łuckim, swoich braci OO. Karmelitów słodkiem pieniem koronki uczczona, 1791.

2297. Officium albo Godzinki... W Łucku, 1795.
(Zob. p. r. 1776, nr. 2295).

72. Łukiszki.

2298. Śmiarowski Remigi x. Fontanna mistyczna z obrazu N. P. M. w kościele Łukiskim duktem Bog. Gosiewskiego. Wilno, Akad., 1737.

73. Markowice.

2299. Nabożeństwo do N. M. P. w kościele Markowieckim... cudami słynącej z dodatkiem historycznej wiadomości o obrazie. Bydgoszcz, 1816, k. 4, str. XV, 104.

74. Merecz.

2300. Łukaszewicz Dominik x. O cudownym obrazie w Mereczu, 1683.

75. Miedniewice.

2301. Jerzykowicz Piotr. Święta kompania, Jezus, Marya, Józef, w obrazie Miedniewickim. Łowicz, 1775.

2302. Cudnicki Jakób. Kazanie o koronacyi obrazu Miedniewickiego, ded. Annie z Zembruskich Szczawińskiej. Łowicz, Prymas, 1782.

2303. Mystkowski Onufry x. Źródło cudów i łask Maryi

z cudotwornego Miedniewickiego Jej obrazu ukoronowanego. Warszawa, dr. Narod., 1793, w 8-ce, str. 155.

2304. Mystkowski O x. Toż. Warszawa, 1806.

2305. Tenże. Toż. Tamże, 1841.

2306. Ulanowski. Koronacya obrazu w setną rocznicę. Warszawa, 1868 (?), str. 47.

76. Międzyrzecz Ostrogski.

2307. Corona Marcus x. Speculum provinciae Russiae et M. D. Lithuaniae Ord. S. Francisci. Vilnae, S. I., 1637, w 4-ce.

77. Mińsk.

2308. Historya o cudownym obrazie Najświętszej Panny w klasztorze mińskim panien zak. św. Franciszka, 1672.

Młodyczne zob. Mołodeczko.

78. Młodzowa.

— Dobrakowski Józef x. Meta boleści Jezusowych, serce Maryi w kościele Młodawskim. Kraków, Akad., 1746, w 8-ce.

79. Modlnica.

2309. Konopkowa A. Pieśń do Matki Boskiej Modlnickiej (na nutę „Kiedy ranne wstają zorze“). 2-ga Pieśń do św. Wojciecha patrona parafii Modlnickiej (na nutę „Serdeczna Matko“). Kraków, 1874, w 8-ce, k. 2.

80. Mohylów.

2310. Mikołajewicz de Ch'osrów Szczepan x. Krótkie zebranie cudów i łask. Najśw. P. Maryi w obrazie Mohylowskim przez trzy dni płaczącej. Przez... podane do druku. We Lwowie, Trynit., 1759, w 4-ce, str. 40.

81. Mołodeczko.

2311. Solistrowski x. Kazanie przy wprowadzeniu obrazu Najświętszej Maryi Panny do Młodycznego d. 12 octobra. 1751.

82. Monasterzyska.

2312. S. T. x. Krótka wiadomość o cudownym obrazie Najśw. Matki Bolesnej w Monasterzyskach. Kraków, 1896, w 8-ce.

83. Morachwa.

— Lewicki Gimnazy x. Kazanie na Nawiedzenie N. M. P. w Morachwie, w dobrach Joachima Potockiego. Poczajów, druk. Bazylianów, 1772.

Murowianka zob. Bochnia-Murowianka.

84. Myślenice.

2313. Makowski Adam x. Nadzieja szczęśliwej expedycyej moskiewskiej Władysła-

wa IV przy łzach wesołych na obrazie N. P. M. w Myślenicach, ded. St. Koniecpolskiemu. Kraków, Jędrzejow., 1634, fol.

2314. Offiarowicz Wojciech x. Historya o cudownym Matki Bożej obrazie w Myślenicach. Kraków, 1642, w 4-ce, str. 200.

2315. Bielski Józef Saryusz x. Obrona pewna w potrzebach wszelakich Najświętsza Marya Panna w cudownym obrazie w mieście Myślenicach, do kasztelanii krakowskiej należącym, przez autentyczne historye wielom doznana, dla większej czci i chwały Maryi i wzbudzenia w sercach katolickich nabożeństwa, powtórnie za pozwoleniem zwierzchności duchownej do druku przez... podana. Kraków, 1752, w 4-ce, k. 6 i str. 147.

2316. Pieśń o Najśw. M. P. Myślenickiej. Kraków, 1861.

85. Niegowić.

2317. Pieśń nowa o Najśw. Maryi Pannie Niegowieckiej. Wadowice, r. ?, w 8-ce.

86. Nowogródek.

a) Kaplica Zamkowa.

2318. (Maryański Aleksander) M. S. ks. Unicka Matka Boska Nowogródzka... Lwów, 1898, w 8-ce.

b) Kościół Jezuitów.

2319. Nowa obrona utrapionej Ojczyźnie od Boga z nieba dana w obrazie... Bogarodzicy Panny Maryej przy kościele Nowogrodzkim S. I. W Wilnie, w druk. akad. S. I., R. 1673, $7^1/_2$ ark.

2320. Drews Ioannes S. I. Effigies miraculosae imaginis Deiparae Virginis quae apud Patres Societatis Iesu religiose colitur Novogrodeci, compendiosa narratione historica illustrata... a Residentia Novogrodensi S. I. proposita. Vilnae, typis Acad. S. I., 1684, w 12-ce, k. 11 i ark. nl. A—L_2.

— Tenże. Methodus Peregrinationis Marianae... Vilnae, S. I., 1684, w 12.
(Między innemi także o M. B. Nowogródzkiej).

2321. Nowakowski Wacław ks. Kapucyn. O cudownych obrazach Matki Bożej w Nowogródku na Litwie, wiadomość historyczna. Kraków, 1899, w 4-ce, str. 8, z ryciną.

87. Nowogródek Siewierski.

2322. Czuda preswiatoj diewy Marii błahosłow. Nowogródek Siewier., 1677, w 4-ce, k. 3 i 48.

88. Nowy Sącz.

2323. Sygański Jan S. I. Obraz Łaskami słynący Matki

Boskiej Pocieszenia... Kraków, 1891, w 8-ce.

89. Obory.

2324. Novus orator sed admirabilis dolor Marianus in figura perorans in ecclesia Oboriensis Virginis Alexandro Sąpołowski. Toruń, Nicolai, 1741.

2325. Via crucis tristissima in ecclesia Montis Oboriensis sub auspiciis Adalb. Gostomski. Thorunii, Ioh. Nicolai, 1742.

2326. Cantius a Sto Juliano. Occasus solis circa Auroram... seu funestus Dei hominis sub ligno casus in ligno occasus parentante Deipara Maria Virgine... festo eiusdem Dolorosae... et Prodigiosae Matris in Ecclesia Carmeli Oboriensis, flebili orationis stylo ad memoriam cordium annotatus... ded. Thad. Aug. Kliński, 1744, fol., k. 10 nl.

2327. Tenże. Septem ut octo dolores Mariani Cordis... ad aedes dolorosissimae Virginis in ecclesia Oboriensi, dedic. Math. Ios. Stan. Gostomski. Thorunii, 1747, fol., k. nl.

2328. Smoleński Maciej ks. Cztery kościoły w ziemi Dobrzyńskiej w Oborach. Lwów, 1869, w 8-ce.

90. Odporyszów.

2329. Stęczyński Bogusz Zygm. Pieśń o N. P. Maryi Odporyszowskiej. Kraków, 1862, w 8-ce, k. 2.

2330. Pieśń o cudownej Matce w Odporyszowie. Wadowice, 1867.

91. Olkusz.

2331. Ingres Najjaśn. nieba i ziemi Królowej, Najśw. Matki Boskiej, podczas solennej transportacyi cudownej statui Lauretańskiej w kościele Olkuskim, przez jednego Augustyanina ogłoszony. Ded. M. ze Złotnickich Małachowskiej. Kraków, Matyaszk., 1730, fol., k. 12.

92. Opole.

2332. Cytrynowski Józef ks. Historya cudownego obrazu N. Maryi P. Piekarskiej w kościele Opolskim. Opole, 1867, w 12-ce.

93. Orłów.

2333. Matuszyński P. Al. Stanisław ks. Historya kościoła Orłowskiego wydana na 600 letnią pamiątkę jego założenia. Z obrazkiem łaskami słynącej Matki Boskiej w Orłowej w ck. Szląsku. Praga czeska, 1868, w 8-ce, str. 24.

94. Osiek Wielki.

2334. Załuski Walenty ks. Cudowny obraz Matki Boskiej osieckiej w Osieku wielkim pod Brodnicą, opisał...

administrator tejże parafii. Warszawa, 1897, w 16-ce, str. 69 i 1 nl., z 2 rycinami.

95. Pacław.

2335. Czerneckij W. Pacław i czudotworna św. ikona Matery Bożoj w cerkwi Pacławskoj. Lwiw, 1893.

96. Piekary.

2336. Mater admirabilis in oppido Piekary, diec. Cracoviensis, Sandomiriae, 1726, w 8-ce.

2337. Matka przedziwna w Piekarach czyli nabożeństwo do N. P. Sandomiriae, S. I., 1726, w 8-ce.

2338. Toż. Wrocław, 1740.

2339. Pieśń o Matce Boskiej w Piekarach cudami słynącej. Gliwice, 1848, w 12-ce, str. 4, z drzeworytem.

2340. Fietzek J. A. Wiadomość krótka o kościele i obrazie cudownym Najświętszej Panny Maryi w Niemieckich Piekarach na Górnym Szląsku, z dodatkiem nabożeństw i modlitw, z powodu poświęcenia nowo z pobożnych składek wybudowanego kościoła na cześć tejże Najświętszej Panny w Piekarach. N. Piekary, 1849, w 8-ce, str. 127.

2341. Pieśń o najśw. Pannie Maryi Piekarskiej, bez osob. tyt. Warszawa, 1867, w 12-ce, str. 8.

2342. Pieśń do Najśw. Panny Maryi Piekarskiej. Warszawa, 1872.

2343. Czerniejewski. Historya Bytomia i Piekar. Bytom, 1891.

2344. Toż. Piekary, 1897.

2345. Antoniewicz Karol. Jeden dzień w Piekarach. Ustęp z pielgrzymki życia mego. Lwów, w 8-ce.

2346. Pieśni (cztery) o Najśw. P. Maryi Piekarskiej. Tarnów i Jasło, b. r., w 8-ce, str. 8.

97. Piękoszów.

2347. Złotnicki Mikołaj x. Skarb nieprzebrany Bogarodzica Panna Marya we wsi Piękoszewie, w dobrach J. W. Tarłów. Przed samym wtargnieniem Szweda krwawemi łzami płacząca... W dr. Jasnej Góry Częstochowskiej, 1722, w 8-ce, str. 247.

2348. Tenże. Port bezpieczny Najśw. Marya w Piękoszewskim obrazie albo cuda obrazu teraz powtórnie podane, wyd. Ad. Tarło. Lwów, Golczewski, 1744.

2349. Olszewski Józef Ant. Łzy łze pobijające pięć Maryi, każda ludzka w obrazie Piękoszowskim, Zofii z Krasińskich Tarłowy ofiar. Kraków, Akad., 1751.

2350. Toż. Częstochowa, 1755, w 8-ce, wyd. 2-gie.

98. Piotrków.

2351. Najświętsza Boga-

rodzica Marya... cudami w kościele piotrkowskim słynąca. Kalisz, I. K. M., 1776, w 8-ce.

99. Płaza.

2352. Litania do Najśw. P. Maryi Pocieszenia we wsi Płazy. Kraków, 1853.

100. Pobiodr.

2353. Żydowski Andrzej Jan. Ogród różany P. Maryi w kościele Pobiedrskim założony. Kraków, Akademia, 1689.

101. Poczajów.

2354. Hora Poczajewska stopoju i obrazom. Poczajew, 1742.

2355. Góra poczajowska słodką cudownie z niej wypływającą wodą i obraz cudowny Maryi P. Poczajów, 1767, w 4-ce.

2356. Hora Poczajewska. Poczajów, Ławra, 1772.

2357. Jerlicz Jan. Arka przymierza między Bogiem N. Marya P. Poczajowska okazana. Poczajów, 1773, w 4-ce.

2358. Dzieło uroczystego uwieńczenia Rzymskiemi Watykańskiemi Koronami cudownego Poczajowskiego obrazu... w r. 1773... w druk. Monast. Poczajowskiego, 1775, fol., str. 129.

2359. Epitome historica de origine... poczajoviens. imaginis B. M. V. Poczajów, 1775, w 4-ce.

2360. Hynek W. Kazania na uroczystość obrazu Poczajowskiego. Poczajów, Monaster, 1776.

2361. Kazania na uroczyste cudownego Poczajowskiego obrazu uwieńczenie w r. 1773, Janowi Tarnowskiemu ofiarowane. Poczajów, druk. Monasteru, 1776, fol.

2362. Przesławna Góra Poczajowska opisaniem do wiadomości podana. Poczajów, Bazyl., 1778, w 4-ce.

2363. Gora poczajewskaja stopoju czudiesno iz nieja istiekajuszczuju. W Poczajowskim Monastyrie, 1793, w 4-ce.

2364. Góra przesławna Poczajowska dawnością cudów jaśniejąca. Poczajów, B. w. r. (w. XVII XVIII).

2365. Góra przesławna poczajowska dawnością cudów Przenajświętszej Boga Rodzicy Panny od cudownego Jej obrazu wynikających jaśniejąca. Tak z wyrażeniem niektórych łask jakoteż i opisaniem uroczystości tegoż cudotwor. obrazu uwieńczenia w r. 1770 za zezwol. św. Ojca Klemensa XIV za panowania w król. Polskiem i W. X. L. Stanisława Augusta d. 8 września wykonanego, krótkiem opisaniem do wiadomości świata, za zezwoleniem zwierzchności

podana, przedrukowana. Poczajów, 1807, w 4-ce, str. 176.

2366. Chojnacki A. T. protojerej. Swiataja czudotwornaja ikona Bożiej Matiery poczajewskoj na Atonie, o bywsziem ot nieja znamienii i nowosozidajemoj bogorodiczno-poczajewskoj cierkwi na gorie Atonskoj, sostawlieno na osnowanii podlinnago dokumienta. („Ottisk iz „Woln. epar. wiedom."). Poczajew, 1879, w 8-ce, str 12.

2367. Golicyn N. S. Poczajewskaja Uspienskaja Ławra w koncie jula 1855 g. (Zob. „Kijewskaja Starina", Kijew, 1882, str. 365—380).

102. Podhorce.

2368. Dziuliński. Cerkow i cudotwornyj obraz M. Bożej w Podhorcach. Bereżany.

2369. Piśń ku Preświatoj Diwi Bohorodycy czudotwornej obytely Podhoreckoj. Kraków, 1867, w 8-ce.

103. Podkamień.

2370. Cuda Podkamieńskie. 1644.

2371. Okolski Szymon x. Góra święta Najśw. Panny Różańca... nad miastem Podkamieniem... wsławiona cudami. W Krakowie, w druk. Ł. Kupisza, 1648, w 4-ce, k. 53.

2372. Kruszewski Tomasz. Góra różańca św. nad miastem Podkamieniem. Lwów, 1716, w 4-ce.

2373. Inscriptiones celeberrimi montis S. Rosarii... prope civitatem Podkamień. Leopoli, Trynit., 1722.

2374. Inscriptiones S. Montis Rosarii prope civitatem Podkamień (i Pieśń vol Stan. Ledóchowskiego). Lwów, S. I., 1724, w 8-ce.

— Ledochowski Stan. Pieśń o N. M. P. w Podkamieniu. Lwów, 1724.
(Zob. wyżej „Inscriptiones", p. r. 1724).

2375. Barszczewski Jędrzej. Kazanie na zamknięcie koronacyi obrazu N. M. w Podkamieniu. Lwów, Trynit.,1727.

2376. Dziewiatyński Bartłomiej x. Wyborny Królestwa Polskiego honor...cześć N. P. Maryi dziedzicznem oddany prawem t. j. solenna koronacya monarchini całego świata Najśw. P. Maryi w cudownym obrazie w kościele Podkamienieckim. 1727, fol., str. 75 — 86.

2377. Gruszecki Kazimierz. Zasługa honoru honor t. j. koronacya w podkamienieckim obrazie królowej nieba Maryi, z honorem koronujących odprawiona, a z rekwizycyi gospodarzów miejsca... panegirycznym kazaniem między oktawą uroczystości 1727 od... akomodowana. (Zob.: „Zbiór wyborniejszych panegiryków", Lwów, dr. ŚŚ. Trójcy, 1727, str. 87—114).

2378. Relacya koronacyi cudownego obrazu Najśw. Maryi Panny na św. Górze Różańcowej WW. OO. Dominikanów przez Stefana Rupniewskiego odprawionej R. 1727, m. Sierpnia, d. 15. Lwów, dr. Trynit., 1727, w 4-ce, k. 20.

2379. Staszkiewicz Kazimierz. Forma divinitatis in qua imperialis dei praerogativa Virgo Maria in ecclesia Podkamenecensi adorata, ab St. Rupniewski coronata, M. Potocki collocata. Leopoli, S. I., 1727, fol.

2380. Relacya koronacyi obrazu N. M. Panny w Podkamieniu. Lwów, 1728.
(Zob. p. r. 1727, nr. 2378).

2381. Gruszecki Kazimierz x. Zasługa honoru honor w Podkamienieckim obrazie. Ded. Annie z Ledochowskich Ledochowskiej. Lwów, S. I., 1730, fol.
(Zob. wyżej, p. r. 1727, nr. 2377).

2382. Tenże. Toż. Tamże, tegoż roku, fol., k. 12.
(Ded. Franciszkowi z Ziemblic Gniewoszowi).

2383. Bobiński Remigi Dominikanin. Pani w pokoju sercem wszystkich kierująca Marya... Między oktawą koronacyonalnego Jej w obrazie Podkamienieckim aktu panegirycznem kazaniem wyznana. We Lwowie, fol., k. 13 nl.

— Echo wdzięcznych penegiryczno-kaznodziejsk. głosów (w czasie koronacyi obrazu N. P. M. w Podkamieniu). 1731.
(Zbiór kazań, to samo p. niżej p. r. 1731, pod Rostkowski, nr. 2384).

2384. Rostkowski Makary x. Echo wdzięcznych Panegiryczno-kaznodziejskich z Górnoskalistych Św. Różańcowej Góry Wysokości... albo kazania przez oktawę koronacyi cudownego obrazu Przen. Maryi P. w Podkamieniu w kościele WW. OO. Dominikanów zostającego odprawione... A pracą... na świat wydane. We Lwowie, dr. Trójcy Przen., 1731, fol., str. 12, 180.
(Ded. Maryi z Wesselów Sobieskiej, Królewiczowy Polskiej).
(Zawarte w tym zbiorze kazania: XX.: Arnolda od św. Floryana, Barszczewskiego Jędrzeja, Dziewiatyńskiego Bartłomieja, Gizickiego Grzegorza, Gruszeckiego Kazimierza, Jana Maryi Kapucyna, Jędrzeja a S. Agnete trynitarza, Jezierskiego Rajmunda, Kęsickiego Piotra, Mekoniego Antoniego, Prasołowicza Piotra, Pruskiego Maryana, Temezwara Wojciecha, Tomaszewskiego Stanisława, Wielhorskiego Józefa).
Ta sama publikacya wyszła też p. t.:

2385. Rostkowski Makary x. Zbiór na wybór panegiryczno-kaznodziejskich pereł... honor N. M. P. nad Podkamieniem... 1727 ukoronowany...

We Lwowie, w druk. Trójcy Św., 1731, fol., str. 34, 180. (Ded. Józefowi na Potoku Potockiemu, wojewodzie i generałowi).

2386. Pieśni o N. M. Pannie, które się śpiewają na św. Górze Różańcowej, ułożone przez Stanisława Jabłonowskiego, wojewodę ruskiego, Stanisława Ledochowskiego, wojewodę wołyńskiego, Ignacego Sapiehę, wojewodzica brzeskiego. 1733.

2387. Milicya zwycięztw... pasek św. Tomasza z Aquinu... 1737 Górze Różańcowej, przez Kobielskiego, biskupa łuckiego, introdukowana. 1740, w 8-ce, k. 26.

2388. Barącz Sadok x. Wiadomość o klasztorze w Podkamieniu. 1858, w 8-ce.

2389. — Toż. 1861.

2390. — Toż. Tarnopol, 1864.

2391. Tenże. Dzieje klasztoru dominikańskiego w Podkamieniu. Tarnopol, 1870, w 8-ce.

2392. Karwicki Józef Dunin. Opisanie koronacyi obrazu Matki Boskiej podkamienieckiej r. 1727. (Zob. tegoż: „Szkice obyczajowe i historyczne“, Warszawa, Kraków, 1882, w 8-ce).

2393. Barącz Sadok x. Dzieje klasztoru dominikańskiego w Podkamieniu. Lwów, 1887, w 8-ce.

(Zob. wyżej, p. r. 1870, 2391).

104. Poznań.

2394. Bienięda Jacek x. Nowosiedliny Przenajświętszej Bogarodzice Matki oraz i P. Maryi monarchini nieba, królowy świata, triumfatorki piekła... W obrazie swoim cudownym przedziwnymi dziełami wsławionym... R. P. 1670, do kościoła nowego przeniesiony. Na Podzamczu w Poznaniu... ufundowany. Przez... ogłoszone i... prezentowane. R. P. 1672. W Poznaniu, w 4-ce, k. 8 i 90 nl.

— Woitowius Łukasz x. Summaryusz darów Bożych i odpustów Zakonu i Bractwa P. Maryi z Góry Carmelus... W Poznaniu, u Wolraba, 1604, w 4-ce.

2395. Powsiński Franciszek Xaw. Depozyt ciała i krwie Jezusowej. Kraków, wdowa i dzieci Cezarego, 1663, w 4-ce.

105. Praga pod Warszawą.

— Relatia krótka o domeczku Nazareńskim, ded. Zygmuntowi Kazim. Królewiczowi. Warszawa, druk. J. Trelpińskiego, 1642.

— Łasiński Dominik. Wiadomość o domku N. M. P. w Lorecie. Rzym, A. Kasaletty, 1783.

— Tenże. Historia de domo Loretana. Roma, 1783.

106. Przemyśl.

a) Kościół Dominikanów.

2396. Marcellian od św. Henryka. Kasztel mistyczny serc chrześcijańskich Maryi cnót fundamentów podniesiony, Anieli z Ledochowskich Drzewieckiej ofiarowany. Przemyśl, 1767, w 4-ce.

2397. Tyneński Jan x. Kazanie na koronacyi statuy Maryi P. w kościele przemyskim. Lwów, S. I., 1769.

b) Kościół Franciszkanów.

2398. Podwiński. Kazanie o Niepokalanem Poczęciu Maryi P. w obrazie przemyskim. Lwów, 1763, fol.

— Kędzierski Barnaba x. O koronacyi obrazów kazanie z opisem koronacyi w kościele przemyskim (dwie edyc.). Lwów, Szlichtyn, 1777, w 4-ce.

2399. Opisanie koronacyi obrazu N. M. P. w Przemyślu. 1777.

2400. Roik Zygmunt x. Kazanie między oktawą koronacyi obrazu Maryi P. w kościele Przemyskim. (Zarazem: Opis uroczystej koronacyi). Lwów, Kaz. Szlichtyn, 1777.

2401. Suchodolski Jan x. Kazanie na konkluzyi nabożeństwa koronacyi Matki B. w kościele Franciszk. przemyślańskich. 1777, w 4-ce.

2402. Węgrzynowicz Michał x. Kazanie na akcie koronacyi N. P. Maryi obrazu w kościele Franciszk. w Przemyślu. Tudzież beatyfikacyi Bonaventury z Potencyi. Lwów, Kaz. Szlichtyn, 1777, w 4-ce.

2403. Anioł od św. Ducha x. Kazanie między oktawą uroczystej koronacyi Niep. Poczęcia Najśw. Maryi Panny w Przemyślu cudami słynącej w kościele Franciszkańskim miane, a pod imieniem I. W. z Ankwiczów Anny Borzęckiej na powszechny widok wydany przez... r. p. 1778. We Lwowie, w 4-ce, str. 30.

— Jarocki Ignacy x. O Niepokalanem Maryi Poczęciu kazanie. Przemyśl, Matyaszowski, 1784, w 8-ce.

2404. Pieśń o Najśw. Niepokalanie Poczętej Maryi Pannie cudami słynącej u OO. Franciszkanów w Przemyślu, w 4-ce, b. w. m. i r. d.

107. Przydrów.

2405. Pieśń nowa o N. Maryi Pannie Bolesnej w obrazie... Przydroskim. Bielsk, 1861, w 8-ce.

108. Pszów.

2406. Skwara Paul. Chronik des Wahlfahrtsortes Pschów. Rybnik, 1861, w 8-ce.

2407. Tenże. Kronika o Pszowie, ułożona przez x. Pawła Skwarę. Rybnik, 1862, w 8-ce.

109. Rokitno.

2408. Steczewicz Jan Kazimierz. Skarb dobrodziejstw, obraz N. Maryi Rokitnickiej, ded. Michałowi Korybutowi, królowi. Poznań, 1672, w 12-ce.

2409. Tenże. Historya obrazu P. Maryi w Rokitnie. Poznań, 1676.

2410. Opitz Stephanus. Tributum honori B. V. Mariae Rokitnensi. Posnaniae, Acad., 1755.

2411. Wacław z Sulgostowa ks. Kapucyn. Wiadomość historyczna o cudownym obrazie Matki Bożej w Rokitnie, w Wielkopolsce. Kraków, 1900, w 8-ce, str. 22, z ryciną.

110. Różany Stok.

2412. Jurkowski Gabryel ks. Glansowny i prześliczny miesiąc. Wilno, 1677.
(O obrazie w Różanym Stoku).

2413. Tenże. Cuda N. Panny w obrazie Różanostockim. 1687.

— Tenże. Toż... tak dawniejsze w r. 1687 drukowane, jako też potem przybyłe, do druku podane w Supraślu r. 1756, dr. OO. Bazylianów, w 4-ce, str. 188 i k. 5.

2414. Tenże. Wonność mistycznej Róży z kościoła Różanostockiego, Supraśl, 1756, w 4-ce. WW. OO. Dominikanów Prow. Litew... na całą ojczyznę naszą wdzięcznie się rozchodząca albo cuda... najprzód w r. 1677 drukiem ogłoszone, powtórnie w r. 1756 w Supraślu przedrukowane, a teraz... do druku podane... R. P. 1760 w Wilnie, w dr. XX. Franciszkanów, w 4-ce, str. 193, k. 7.

2415. Tenże. Morze litości i łaski Bożej przepaściste z Różanego Stoku wylane... to jest obraz Bogarodzicy M. Dziewicy w Misyonarskim Zakonu Kaznodziejskiego kościele Różanostockim w przedziwne Boga cuda od sta lat opływający. B. w. m. d. (Wilno?), dr. XX. Franciszkanów, 1760, w 4-ce, str. 193 i 1 k. nl.

2416. Anioł z ludzką twarzą Św. Wincenty Ferraryusz Najdostojniejszej Maryi w obrazie Różanostockim dedykowany. Supraśl, Bazylianie, 1761, w 8-ce, str. 570.

2417. Jurkowski G. Morze litości... to jest obraz... w przedziwne Boga cuda od sta lat opływający. W Wilnie, dr. Ak. S. I., 1762, w 4-ce, k. 15.
(Zob. wyżej, p. r. 1760, nr. 2415).

2418. Tenże. Różany potok łask cudown. obrazu Różanostockiego w kościele Dominikanów, dedyk. Honor. Ogińskiej. Wilno, dr. Akad. S. I., 1763, w 4-ce, k. 7 nl., str. 193 i 3 nl.

2419. Wiadomość o zjawieniu się cudownego obrazu

w kościele Różanostockim, S. I., 1764.

2420. Jurkowski Gabr. Morze litości i łaski Bożej t. j. obraz Maryi Dziewicy w kościele Różanostockim. Wilno, dr. XX. Franciszk., 1767, w 4-ce, str. 193, k. 5.
(Zob. wyżej, p. r. 1760, 1762, nry: 2415, 2417).

2421. Obraz cudowny Bogarodzicy w Różanymstoku. Wydanie 3-cie. Własnym nakładem wydał ks. H. K. Pr. R. S. T. M. Wilno, 1857, w 12-ce.

111. Rudki.

2422. Kamiński Michał ks. Wiadomość o cudownym obrazie Najśw. Maryi P. w kościele parafialnym w Rudkach, zebrał i wydał... proboszcz rudecki. Lwów, 1879, w 12-ce, str. 124.

112. Rychwałd.

2423. Pieśń o Matce B. rychwałdzkiej. Cieszyn, 1870, w 8-ce.

Rytków zob. Łopatyn.

113. Rzeszów.

2424. Addytament albo opisanie krótkie koronacyi cudownej statuy Matki Boskiej Maryi, na lewej ręce piastującej Jezusa, a w prawej berło, od lat 250 cudami sławnej w kościele Rzeszowskim WW. OO. Bernardynów prowincyi ruskiej, r. p. 1763, dnia 8 września, odprawionej, w 4-ce, k. 2.

2425. Borowski Franciszek. Kazanie na koronacyi Matki B. w Rzeszowie. Lublin, 1763.

2426. Małyszko Tomasz Aleksander. Kazanie podczas koronacyi statuy Matki Boskiej w Rzeszowie w kościele OO. Bernardynów miane. Kraków, Sem. Bisk., 1763, fol.

2427. Opisanie koronacyi statuy M. Boskiej w kościele Rzeszowskim Bernardynów, 1763.

2428. Małyszko Thom. Alex. x. Kazanie podczas koronacyi M. Boskiej w Rzeszowie, ded. M. Ludw. z Lubomirskich Jordanowej. Kraków, Sem. Bisk., 1764.
(Zob. wyżej, p. r. 1763, nr. 2426).

— Marcellian od św. Henryka x. Monarchiczna władza z macierzyńską Maryi łaskawością w kościele rzeszowskim ogłoszona, przy protekcyi Józefa Popiela. Lublin, S. I., 1764, fol.

2429. Błędowski Zenobi. Słodki owoc drzewa gruszkowego, bo zdrowiu, życiu i zbawieniu skuteczny, czyli łaski i cuda świadczone od obrazu M. Boskiej na gruszce zjawionego a w kościele rzeszowskim Ojców Bernardynów będącego. Zebrane, do druku podane roku 1765, w drukarni Lwowskiej Św. Trójcy, w 8-ce, k. nl. 47.

— Domański Wojciech ks. Prawo koronne Maryi... kazanie na koronacyę cudownej statui Matki B... miane 1763. Kraków, Sem. bisk., 1766, w 4-ce.

2430. Drzewo żywota ręką Wszechmocności Boskiej zaszczepione... t. j. officyum i godzinki, w wizerunku rzeszowskim cudami słynącej. 1766, w 8-ce.

2431. Dzikowski A. Kazanie w dzień stuletniej pamiątki koronacyi Najśw. Panny Maryi, miane dnia 7 września 1863. Rzeszów, w 8-ce, str. 10.

2432. S. T. Hymn na cześć N. Boga Rodzicy Panny Maryi przy stuletniej rocznicy koronacyi tejże w Rzeszowie, cudami słynnego, wizerunku, w klasztorze OO. Bernardynów uroczyście odbytej w dn. 8 września, 1863 (sic) napisany przez T. S. Lwów, 1861, w 8-ce, str. 7.

2433. Dzikowski Andrzej ks. Kazanie w dzień stoletniej pamiątki koronacyi Najśw. Panny Maryi, miane w Rzeszowie dnia 7 września 1863 przez... kapłana dyec. przem. obrz. łac. Lipsk, 1864, w 8-ce, str. 14.

(Zob. wyżej, p. r. 1863, nr. 2431).

114. Sejny.

2434. Kościół katedralny w Sejnach. Statua Matki Boskiej. (3 iłlustracye). („Kłosy", Warszawa, 1868, t. VI, str. 68).

115. Serock.

2435. Prądzyński Anbracht x. Pamiątka w założeniu murowanego kościoła serockiego na honor Niepokalanie Poczętej Maryi Panny... od... podana R. 1791, w 4-ce, 2 ark.

116. Sidzina.

— Lochman Augustyn x. Suplika do Przenajśw. P. Maryi Szkaplerznej w kościele Sidzińskim podana przez... Kraków, 1704.

117. Sieprc.

2436. Paprocki Łukasz S. I. Łaski cudowne przy kościele sieprskim... Bogarodzicy Panny, ded. Katarz. Potulickiej. Warszawa, P. Elert., 1652, w 4-ce, str. 72, k. 1.

118. Skalmierzyce.

— Bystrzonowski Wojciech x. Honor Najśw. Maryi historycznie wyrażony. Kalisz, S. l., 1741.

119. Skępe.

2437. (Błachowicz Piotr Jędrzej x.) Wiadomość pewna o obrazie Najśw. Maryi P. w ziemi Dobrzyńskiej cudami i łaskami wsławionej. Warszawa, 1813, w 8-ce.

2438. Tenże. Toż. Tamże, 1822, w 8-ce.

2439. (Błachowicz P. J. x.). Wiadomość pewna o obrazie N. M. P. w ziemi Dobrzyńskiej cudami i łaskami wsławionej. Warszawa, 1827, w 8-ce, 1 kart. tyt. dedykacyi I. Mich. Murzynowskiemu, str. 92, 2 wizerunki N. P. M.

2440. Tenże. Toż... po piąty raz do druku podana w Warszawie 1827. Dla wygody duchownej chrześcijan pobożnych, mianowicie tych, którzy w obrazie, w kościele Skępskim XX. Bernardynów znajdującym się i w r. 1755 koronowanym, czczą Najświętszą Maryę Pannę Matkę Bożą X. P. B. Warszawa, 1843, w 8-ce.

2441. Tenże. Toż, przedruk. Warszawa, 1849, w 16-ce, str. 127, z ryciną.

2442. Tenże. Toż. Dla wygody duchownej chrześcijan pobożnych, mianowicie tych, którzy w obrazie w kościele Skępskim XX. Bernardynów znajdującym się, w r. 1755 koronowanym, czczą N. Maryą Pannę Matkę Bożą. Warszawa, 1849, w 16-ce, str. 127, z ryciną.

2443. Tenże. Toż. Tamże, 1858, w 16-ce, str. 127, z ryciną.

2444. Najświętsza Marya Panna w Skępem. („Zorza", pismo tygodniowe, dla mieszczan, włościan i mniejszych posiadaczy rolnych i t. d., Warszawa, 1885).

2445. Pielaszewski Józef ks. Najświętsza Marya Panna skępska oraz jej cuda, opisał... proboszcz parafii Skępe. (Pamiątka ze Skępego w 400-letnią rocznicę istnienia, 1496 — 1896). Warszawa, 1896, w 16-ce, str. 142, z rycinami.

— Błachowicz P. J. x. Historya obrazów cudownych Matki N. u św. Anny w Przyrowie i Skępem. B. w. m. d. i r.

2446. Żydanowicz J. ks. Historya i cuda Najświętszej Maryi Panny Skępskiej, opisane wierszem przez... prefekta szkół nauczycielskich w Skępcu. Płock, 1902, w 16-ce, str. 78.

120. Ślemień.

2447. Pieśń nowa do Najśw. Panny Maryi nad Ślemieniem na Kumorowem. Cieszyn, 1869, w 12-ce, str. 8.

121. Śmiła.

2448. Fish (Fisz) Zeno Leonard. Wiadomość historyczna o Śmilańskim parafialnym kościele na Ukrainie i obrazie cudownym N. P. łaskami w nim wsławionym. Wilno, 1856.

122. Sokal.

2449. Historia Sokaliensis Deiparae Virginis Sacrae ac miraculosae imaginis, 1618? - 1619? B. m. d. i r., w 4-ce.

2450. Actus coronationis mi-

raculosissimae imaginis socaliensis B. V. Mariae Angelicae manu depictae, in Regno Poloniae, palatinatu Bełzensi anno Domini 1724 die 8 m. [Septembris expeditus et in relatione orbi declaratus, w 4-ce.

2451. Franciszek Gwardyan x. Korona szczęśliwości w obrazie Sokalskim, 1724, w 4-ce.

2452. Jabłonowski Jan. Historya obrazu N. M. Panny w kościele OO. Bernardynów w Sokalu. Lwów, S. I., 1724, w 4-ce, str. 32.

— Josephowicz Jan Tomasz x. Adoracya Jezusa i Maryi przy solennej koronacyi obrazu Sokalskiego w kościele OO. Bernardynów, ded. Michałowi Potockiemu. Lwów, 1724, fol., k. 14.

2453. Kieremowicz Mikołaj x. Głowa Matki Bożej. Lwów, 1724.

2454. Macedoński Augustyn x. Najjaśniejsza Królowa nieba Marya Sokalskiego klasztoru, 1724.

2455. Okolski Jan Kapistran x. Królowa Polska w Sokalskim obrazie. 1724.

2456. Orłowski Ignacy x. Mocna straż Korony polskiej przy obrazie Sokalskim, pod imieniem Zofii z Potockich Puzyniny. Warszawa, 1724.

2457. Tenże. Summa cudów i łask przy obrazie Sokalskim Bogarodzicy. Warszawa, S. I., 1724.

2458. Orłowski Ignacy x. Wieczność nieustającej pamiątki w koronach złotych obrazu Maryi P., dedyk. Potockiej. Zamość, Akad., 1724.

2459. Tenże. Plausus triumphalis in Socaliensi imagine, ded. Michaeli Potocki. Zamość, 1724, fol.

2460. Kazanie między oktawą koronacyi M. P. Sokalskiej... 1724(?).

2461. Actum coronationis imaginis Socaliensis. Zamość, Acad., 1725.

2462. Barszczewski Jędrzej x. Kazanie na zamknięcie oktawy solennej Koronacyi obrazu cudownego N. M. P. w kościele XX. Bernardynów Sokalskich. We Lwowie, w dr. św. Trójcy, 1725, fol.

2463. Wcisłowski Walenty x. Korona złota kamieniami nasadzana Maryi Pannie w cudownym Sokalskim obrazie, w kościele WW. OO. Zakonu św. Franciszka w dzień Festu Jej Narodzenia przy rocznicy koronacyi ofiarowana, przez... kazaniem ogłoszona. Ded. Fr. Sal. Potockiemu. Zamość, dr. Acad., 1725, w 4-ce, k. 23 nl.

2464. Josephowicz Jan Tomasz x. Adoracya Jezusa i Maryi przy solennej Koronacyi obrazu Sokalskiego. 1726. (Zob. wyżej, p. r. 1724, po n-rze 2452).

2465. Orłowski Ignacy x. Chwała koronna, szczęśliwa koronacya monarchini świata w cudownym Jej obrazie Sokalskim R. 1724, d. 8 września od różnych kaznodziejów... wysławiona. R. 1726, we Lwowie, Coll. S. I., w 4-ce, str. 361.
(Dedyk. Michałowi Potockiemu, wojewodzie... od x. Ignacego Orłowskiego).

2466. Tenże. Słuszna sprawa koron Jezusa i Maryi przez oktawę koronacyi Sokalskiego obrazu, Franc. Sal. Potockiemu przysądzona. (Dwie edycye). Lwów, S. I., 1727.
(Jest to rzecz ta sama, co poprzednia, p. r. 1726, p. t. „Chwała koronna", tegoż autora).

2467. Łuszczyński Fabian x. Kazania między oktawą koronacyi N. Maryi P. Sokalskiej... 1727.

2468. Macedoński Aug. x. Kazanie podcza oktawy koronacyi N. Panny Sokalskiej. 1727.

2469. Rozmarynowski Antoni J. x. Kazanie podczas koronacyi N. P. Sokalskiej. 1727, fol.

2470. Hymn do N. M. P. Sokalskiej. (1734), B. m. d. i r., w 12-ce.

2471. Seryewicz Adryan. Dyalog albo komedya męki Jezusowej w siedmiu scenach lub kazaniach reprezentowana Najśw. P. Maryi w Sokalskim obrazie dedykowana. Lwów, S. I., 1738.

2472. Apparatus Solennissimi actus coronationis B. V. M. Socaliensis. B. m. d. i r. (w. XVIII), w 4-ce.

2473. Ostroróg Jan. Socaliensis virgo sacrae et miracul. imaginis. B. w. r. i m. d. (w. XVII/XVIII).

2474. Pieśń o N. Maryi Panni (tak) w obrazie Sokalskim. B. w. r. d. i m. (w. XVII/XVIII).

2475. Pieśń o Najśw. Naryi (sic) Panni (sic) w obrazie Sokalskem (sic). Wadowice, około roku 1830, w 8-ce, k. 2.

2476. Rastawiecki E. Br. Cudowny obraz Najśw. Maryi Panny w Sokalu. (Zob. Korwell: „Niezapominajki", Warszawa, 1844, str. 204 n.).

2477. Ruszczyński Mikołaj x. Mowa religijna miana w Sokalu dnia 10 września 1849 r., czwartego dnia po konsekracyi kościoła i sprowadzeniu obrazu Najśw. Maryi Panny przez... członka klasztoru. Lwów, 1849, w 8-ce, str. 13.

2478. Źródło łask Boskich... w obrazie Sokalskim. Lwów, 1862, w 8-ce, str. 462, XXXIV, k. 8.

2479. Moralski Ferdynand. Krótkie nabożeństwo do Najświętszej Maryi Panny w Sokalskim kościele. Rzeszów, 1897.

123. Stanisławów.

— Manugiewicz Jakób x. Godzinki o Najśw. Maryi Pannie w obrazie stanisławowskim w kościele ormiańskim łaskami słynącej. Lwów, druk. Św. Trójcy, 1771, w 8-ce, k. 22.
— Tenże. Toż... Stanisławów, 1860, w 16-ce, str. 30.
— Tenże. Toż. Tamże, 1879, w 16-ce, str. 30.

124. Stara Wieś.

2480. Czeżowski Iwon O. T. J. Koronacya cudownego obrazu Najśw. Maryi Panny pod wezwaniem Matki Miłosierdzia, w kościele OO. Jezuitów w Starej Wsi pod Brzozowem. Lwów, 1877, w 8-ce, str. 87.
2481. Porządek nabożeństwa i uroczystości podczas koronacyi cudownego obrazu Matki Boskiej Starowiejskiej, pod wezwaniem Matki Miłosierdzia, dnia 1—9 września 1877 r. (Lwów), w 4-ce, str. 2 nl.
2482. Pelczar Józef x. Kazanie podczas koronacyi... Kraków, 1885.
2483. Mrowiński W. ks. T. J. Cudowny obraz Matki Boskiej starowiejskiej w ziemi sanockiej. (Pobożne książki LIX). Kraków, 1895, w 16-ce, str. 208, z rycinami.

125. Studzianna.

2484. Pieśń o cudownym obrazie P. Maryi Studzieńskiej. 1671.
— Chociszewski Stanisław ks. Gwałt niebu i Bogu uczyniony albo kazanie w kościele studziańskim. Kraków, Uniw., 1692, w 4-ce.
2485. (Żołądkiewicz) Nerezyusz Filip. Źródła cudów i łask Maryi P. z studzienieckiego obrazu. Warszawa, druk. Pijarów, 1729, w 4-ce.
2486. — Toż. Tamże, druk. J. K. M., 1729.
2487. Caprara I. B. Signatura pro congregatione Oratorii Studzianensis. Romae, 1757.
2488. Przybylski Kazimierz x. Zbiór dobroczynności i łask przy obrazie studziańskim. Ded. Michałowi Zakrzewskiemu. Łowicz, druk. Arcybisk., 1776.
2489. Pieśń o cudownym obrazie M. Bożej, P. Maryi, w Studzianym dworze. B. w. m. d. i r. (w. XVII/XVIII).
2490. Zacharyaszewicz Grzegorz x. Kazanie w kościele XX. Filipinów w Studziannym, na uroczystości przeprowadzenia cudami słynącego Matki Boskiej obrazu, ze starego do nowego kościoła, w święto Nawiedzenia tejże Boga Rodzicielki w r. 1776 przypadłe, miane przez ..., wówczas proboszcza inowłodzkiego, a przez

x. Kazimierza Przybylskiego, prob. kongreg. studziańskiej do druku podane r. 1808. Warszawa, w 8-ce, str. 56.

2491. Cztery pieśni o św. P. Maryi w Salette, o Najśw. Maryi P. Studziannej, zawierająca akt miłości Boskiej, pozdrowienie ran Jezusa. Nr. 8. Syców, (1853), w 8-ce, k. 4 nl.

2492. Lenartowicz Teofil. Najświętsza Marya Panna Studziennicka. Warszawa, 1857, w 16-ce, str. 21.

2493. Brzozowski Stan. Najśw. Marya P. Studziańska. Warszawa, 1886, w 16-ce, str. 24.

2494. Lenartowicz Teofil. N. Marya P. studziennicka. (Studzianna). Kraków, 1898, w 8-ce małej, str. 12.
(Zob. wyżej, p. r. 1857, nr. 2492).

2495. W. S. ks. Krótka wiadomość historyczna o cudownym obrazie i XX. Filipinach w Studzianny z dodaniem modlitw, litanij i godzinek, ułożył... pp. Lib. Warszawa, w 16-ce, str. 168.

126. Sulisławice.

— Szulc Antoni x. Światło słońca obrazu Sulisławskiego, ded. Jan. Stradomskiemu, Kraków, W. Gorecki, 1676, w 4-ce.

2496. Morze wysokich łask N. M. Matka Bolesna w obrazie Sulisławskim. Lublin, S. I., 1738, w 4-ce.

2497. C(zapla) J. Wiadomość o cudownym obrazie Matki Boskiej Pokornej w Sulisławicach, powiecie Sandomierskim, z przyłączeniem niektórych modłów z odpustami, tudzież łask i cudów doznanych od Boga za jej wstawieniem. Warszawa, 1857, w 16-ce, str. 19, z ryciną.

2498. Tenże. Toż. Z przyłączeniem modłów i pieśni. Wydanie drugie. Warszawa, 1870, w 16-ce, str. 32.

127. Świecie.

2499. Preis Julian (Sierp-Polaczek). Matka Najśw. Święcka... Toruń, 1852.

2500. Pieśń o Matce Bożej Święckiej.
(Zob. „Zbiór pieśni nabożnych", Pelplin, 1871).

128. Świerżeń.

2501. Dungowski Wagner Piotr. Pełnia pięknej jak księżyc łask promieniami światu przyświecająca albo pełność nieograniczona dobrodziejstw Matki Boskiej w obrazie Świerżneńskim, przez... światu pokazana. 1650, w 4-ce.

2502. Tenże. Toż, ded. Mich. Kaz. Radziwiłłowi. Nieśwież, dr. J. K. M., 1754, w 4-ce, k. 49.

129. Szamotuły.

— Toryani Jan Kanty x. Wydatność Trójcy Przenajśw.

w Maryi kazaniem przy dorocznem wprowadzeniu do kollegiaty szamotulskiej obrazu Matki Najśw. dnia 6 czerwca 1762 r. w ręce J. P. Mycielskiego z respektem oddana. Poznań, Akad., 1762.

2503. Hymn de Beata Maria Szamotuliensi. 1744.

2504. Trzy pieśni nr. 15. O panu Jezusie Biezdrowskim, o Najśw. P. Maryi Szamotulskiej, o św. Jakubie Ostrowskim. Syców, (1853), w 8-ce, str. 8.

130. Szczawin.

2505. Zebranie nabożeństwa Różańca św. dla powiększenia chwały Matki Boskiej łaskami wsławionej w kościele Szczawińskim... Warszawa, 1772.

131. Skalmierz (Szkalbmierz).

— Jasieński Sylwester x. Prędkie szczęście przy wizycie Królowej Nieba Maryi w kościele Szkalbmierskim, Ant. Juńskiemu dedyk. Kalisz, dr. S. I., 1741.

132. Szydłowiec.

— Przetocki Jacek x. Miłosierdzie Bogarodzice Maryej nad Bractwem Szkaplerza Św. pokazane w Szydłowcu na kazaniu... A. D. 1650, w Krakowie, w druk. Fr. Cezarego, w 4-ce, 3 i pół ark.

133. Szydłów.

2506. Vera Effigies Virginis Mariae in Ecclesia Szydlowiensi... 1786.

2507. Buszyński Ignacy. Opisanie historyczne kościoła Szydłowskiego na Żmudzi, wsławionego cudownym obrazem Matki Boskiej, z dodaniem opisu statystycznego parafii Szydłowskiej. Wilno, 1859, w 16-ce, str. 64.

Tarnowiec zob. Jasło.

134. Tarnów.

2508. Sztychowski Wojciech. Złote żniwo na piaskach Maryej placu przez młodzież tarnowską wystawione. 1717.

— Król Michał x. Kościołek Najśw. Maryi Panny na Burku w Tarnowie... Tarnów, 1854, w 8-ce.

135. Tartaków.

2509. Godzinki z cudów poprzysiężonych w obrazie Tartakowskim, 1777.

2510. Kostkiewicz Augustyn x. Opisanie historyczne obrazu Niepokalanego Poczęcia N. M. Panny w kościele Tartakowskim. 1778, w 8-ce, str. 386.

2511. Nabożeństwo do Matki Boskiej dla nawiedzających obraz w Tartakowie. Zamość, Akad., 1780, w 8-ce, k. 52.

2512. Toż. Lwów, 1851, str. 408.

2513. Czerneckij Wasyl. Korotki istorycznyi widomosty pro Tartakôw i czudotwornu św. ikonu Matery Bożoj w cerkwi tartakôwskoj, sostawył... paroch z Sielcia belskoho. Lwôw, 1890, w 8-ce.

136. Tomaszów Ordynacki.

— Kazanie o Niepokalanym Poczęciu Przenajśw. Maryi P... w R. P. 1740 w kościele Tomaszewskim... na Piasku... miane... wydrukowane zaś R. P. 1741, we Lwowie, w dr. J. Golczewskiego, fol.

2514. (Wielhorski) Antoni x. od św. Ducha. Pragnienie serdeczne duszy albo modlitwy do N. Maryi w Tomaszowskim obrazie. Lwów, Soc. I., 1746.

2515. Tenże. Źródło dla wszystkich spragnionych objęte N. Marya Panna... w kościele... na Piaskach Tomaszowskich płynące. We Lwowie, w druk. Coll. S. I., 1746, w 8-ce, str. 132.

137. Troki Nowe.

2516. Sarbiewski Casimirus S. I. Quatuor Leucae Virginis Matris seu publica ac solemnis ad aedem B. Virginis Matris Trocensem processio Odis 4. Antverpiae, typis Monti, 1624.

— Mańkiewicz Szymon x. Kościół farski Trocki, cudami Boga i Maryi objaśniony. Ded. Jerzemu Tyszkiewiczowi. Wilno, druk. Bazylianów, 1645, w 4-ce, k. 16.

2517. Tylkowski Adalbertus. Fidelis prophetissa seu impletio S. S. V. Mariae Vaticinii. Olivae, Monast., 1674.

2518. — Toż, ded. Ioanni Paulo Oliva. Olivae, Monast., 1675.

2519. Brzostowski Constantinus Casimirus. Fons gratiarum a Clemente XI ornatus. Vilnae, S. I., 1718.

2520. Butrymowicz Simon. Regina regni Poloniae et M. D. Lit. cum Iesu in... icone ad palat. Trocensis Basilicam per. Const. Cas. Brzostowski coronata. Vilnae, Soc. Ies., 1718, fol., 4 i pół. ark.

2521. Minkiewicz Adam. Panegyris de cultu et origine... imaginis B. V. M. Trocensis. Vilnae, S. I., 1718, w 4-ce.

2522. Tenże. Solennitas coronationis B. V. Mariae Trocensis. Vilnae, S. I., 1718.

2523. Solennitas coronationis B. V. Mariae Trocensis a Const. Cas. Brzostowski. Vilnae, S. I., 1719.

138. Tłuczań.

2524. Pieśń do Nawiedzenia N. Maryi Panny Tłuczańskiej łaskami słynącej. Wadowice, 1849, w 8-ce, str. 12.

139. Trzemeszno.

2525. Gruber Teodor x. Kazanie na uroczystość N. M.

Panny przy wprowadzeniu obrazu w Trzemesznie, ded. Mikołajowi Kosmowskiemu. 1778, w 8-ce.

140. Tuchów.

2526. Melaniusz Marcin. Wonność wdzięczna Róży niebieskiej P. Przenajświętszej Maryi w kościele Tuchowskim... Objawiona i odkryta przez... W Krakowie, w druk. wdowy i Dziedz. Andrzeja Piotrkowczyka. 1648, w 4-ce, str. 6, 21, 5.
(Ded. Stanisławowi Pstrokońskiemu).

2527. Libicki Jan x. Votum do N. P. Tuchowskiej, prosząc o pokój. Kraków, 1655.

2528. Melaniusz Marcin x. Wonność wdzięczna róży, Panny Maryi... ded. St. Pstrokońskiemu, wyd. Jan Libicki. Kraków, wdowa i dzieci Cezarego, 1655, w 4-ce, str. 4, 32.
(Zob. wyżej, p. r. 1648, nr. 2526).

2529. Szczygielski Stanisław x. Illibatae semel Matris... Virginis... castissimae Tuchoviensis mirabilium operum symbola, dedic. Hier. Lubomirski. Cracoviae, 1661, w 8-ce, str. 105.

2530. Tenże. Dar serdeczny, z Pisma św. wybrany, P. Najśw. przy obrazie Tuchowskim ofiarowany. Kraków, dziedz. K. Schedla, 1670, w 4-ce.

2531. Szczygielski S. x. Fons signatus seu gratiarum ad imag. Marie Tuchoviensis, impens. Bonifacii Rostocki, ded. Gasparo Cieński. Cracoviae, Univ., 1695.

2532. Buchowski Benignus. Ortus miraculosus... sive imago B. M. Mariae Tuchoviensis, ded. Al. Szembek. Cracoviae, F. Cezary, 1718, w 4-ce.

2533. Albrychowicz Don. Casimirus Fortunatus. Mater pulchrae dilectionis Virgo Thaumaturga Tuchoviensis Maria in Monte Sancto excelentissima... a D. C. F. Albrychowicz... adorata. Anno 1749. Cracoviae, 1749, fol., k. 9.

2534. Pieśń do cudownej Matki Najśw. Tuchowskiej. Tarnów, 1858, w 8-ce, k. 4.

2535. Toż, b. w. r. Tarnów i Jasło, w 8-ce, k. 2, z drzeworytem.

2536. Niemiec A. ks. Obraz cudowny Najśw. P. Maryi, w kościele Tuchowskim. Kraków, 1892, w 16-ce, str. 72, z 2 rycinami.

141. Tuligłowy.

2537. Jaguściński Dyonizy. Cuda i łaski N. Maryi P. w obrazie kościoła Tuligłowskiego. Kraków, Sem. Akad., 1769.

142. Tursk.

2538. Cedrowicz Gabryel A. x. Kazanie na przeprowa-

dzeniu obrazu N. Maryi P. w Tursku, ded. Ludwikowi Antoniemu Roszkowskiemu. Kalisz, dr. Prymasa, 1786, w 8-ce.

2539. Chociszewski J. Pamiątka z Turska. Poznań, 1881, w 8-ce.

2540. Basiński Tomasz ks. Dzieje cudownego obrazu N. Maryi P. i kościoła w Tursku, z dodatkiem modlitw i pieśni, opracował... pleban miejscowy i dziekan w Tursku. Gniezno, 1882, w 8-ce, str. 2 nl. i 71.

143. Uszacz.

2541. Przenajdroższej Matki Bożej Uszackiej... radość wyrażona rytmem... ded. Kazimierzowi Frączkiewiczowi Radzimińskiemu. B. w. r. i m. d. (1683—1693).

144. Warszawa.

a) Kościół XX. Bernardynów.

2542. Błachowicz Piotr x. Kazanie na uroczyste wprowadzenie statuy Najśw. Maryi Panny Loretańskiej do nowej kaplicy... Warszawa, 1822, w 8-ce, str. 16.

b) Kościół XX. Dominikanów.

— Weinert Aleksander. Rozwiązanie wątpliwości o istnieniu w Warszawie kościoła N. M. P. Zwycięzkiej (Zob. „Biblioteka Warsz.“, 1852). Odbitka z „Bibliot. Warsz.“, Warszawa, 1853).

c) Kościół św. Jędrzeja.

2543. Skarb Kościoła Chrystusowego w Warszawie w kościele św. Jędrzeja albo kongregacya N. Maryi Panny p. t. Zwiastowania, Sodalistwem zwana. Warszawa, druk. J. K. M., 1786.

d) Kościół XX. Kapucynów.

2544. Baliński Michał. Fundacya kościoła kapucynów w Warszawie. (Zob. „Alleluja“, 1840).

e) Kościół XX. Pijarów.

2545. Nabożeństwo do N. Maryi Panny Łaskawej. Warszawa, 1794.

2546. Tarcza przeciw strzałom gniewu Bożego albo Kongregacya N. M. P. Łaskawej... w kościele warszawskim XX. Schol. Piar... 1715, w 8-ce.

— Włocki Jan od św. Józefa x. Łaskawa od tronu... deklaracya, że Marya Boga Matka pokazuje prognostyk, Ludwice Bielińskiej doniesiona. Warszawa, Pijar., 1723, fol.

2547. Tarcza przeciwko strzałom gniewu Bożego albo Kongregacya N. P. Łaskawej przeciwko złej i nagłej śmierci... w kościele warszawskim XX. Schol. Piar... 1775, w 8-ce, str. 184, 6.

(Zob. wyżej, p. r. 1715, nr. 2546).

2548. Wiadomość o obrazie N. Panny Maryi. W Warszawie, 1813, w 8-ce.

145. Warta.

2549. Balbinus Bohuslaus. Diva Wartensis seu origines et miracula magnae Dei hominumque matris Mariae, quae... Wartae, in limitibus Silesiae, magna populorum frequentia colitur, libris duobus comprehensa et in lucem edita, impensis... Domini D. Simonis abbatis Camenecensis. Authore... (1655), w 4-ce, str. 304 i k. 4 nl.

2550. Tenże. Diva Wartensis, oder Ursprung und Mirackel der Menschen Mutter Mariae, welche... zu der Warten in den Gränzen dess Landes Schlesien... verehrt wirdt, und hoch mit Wunderwercken leuchtet. In zwey Bücher getheilet. Pragae, A. 1657, w 4-ce.

2551. Kleinwaechter S. Erneuertes und vermehrtes Wartenbach... ausführlicher Bericht von dem Gnadenbilde zu Warta. Neisse, 1711.

2552. Miarka Karol. Cześć Maryi. Mikołów, 1889.

146. Wilno.

a) Kościół Bernardynek.

2553. Szczygielski Stanisław. Aprobacya obrazu N. P. Maryi w kościele św. Michała. Wilno, 1670.

2554. Sokolińska Konstancya. Skarbnica niebieska... przy obrazie Bogarodzicy Maryi w kościele św. Michała, ded. Teodorze Sapieżance Naruszewiczowej. Wilno, S. I., 1671, w 4-ce.

2555. (Zienkowicz Tomasz x.?). Korona z herbownych JW. Sapiehów strzał złożona... w cudownym obrazie Najśw. Panny w kościele wileńskim... św. Michała ogłoszona. R. P. 1751. W Supraślu, w druk. Bazylianów, w 4-ce, 5 ark.
(Ded. Aleksandrowi hr. Sapiezie).

2556. Rosołecki Łukasz od św. Franciszka x. Wdzięczność Matce Najświętszej z okazyi koronacyi cud. obrazu w Wilnie w kościele św. Michała, ded. Brygidzie z Sołłohubów Radziwiłłowej. Wilno, S. I., 1751.

2557. (Sadkiewiczówna Katarzyna). Obraz cudowny Najświętszej Maryi P. w kościele św. Michała w Wilnie. Wilno, 1857, w 16-ce.

b) Kościół Dominikanów.

— Śmiarowski Remigiusz. Fontanna mistyczna z obrazu N. P. Maryi. Wilno, 1737.

c) Kościół Kanoników Laterenaneńskich.

2558. Enaralia obrazu N. P. Fawenckiego, wprowadzonego do kościoła antokolskiego. 1653, w 4-ce, k. 5.

2559. Przyłuski Baltazar Stanisław x. Na solennej introdukcyi obrazu Przenajłaskawszej P. Maryi od JW. Jerzego Tyszkiewicza, biskupa... R. 1653, Aprila 14 odprawionej. Mowa... w Wilnie, typ. Ac. S. I., 1653, w 4-ce, 3 ark.

2560. Obrona zdrowia i życia ludzkiego od powietrza, głodu i wojny, Niepokalanie Poczęta Panna oraz i Matka Boska Łaskawa... na Antokolu przy Wilnie... obwieszczona. W Wilnie, 1775, w druk. Schol. Piar., w 8-ce.

2561. Nabożeństwo do N. P. M. Łaskawej na Antokolu. Wilno, 1832.

2562. Toż. 1849.

d) Ostra Brama.

2563. Hilaryon od św. Grzegorza x. Relacya o obrazie N. M. P. na Ostrej Bramie. Wilno, dr. Dyec., 1761.

2564. Tomasz. Modlitwa do Najświętszej Panny ostrobramskiej, przez... Na końcu: Wilno, (1805), w 8-ce, str. 4, z ryc.

2565. Hilarion od św. Grzegorza x. Relacya o cudownym obrazie Najśw. Maryi Panny, który w Wilnie na Ostrej Bramie przy kościele WW. OO. bosych Zakonu Braci Najśw. Maryi Panny z góry Karmelu pierwszej Obserwancyi w onychże possesyi od lat 93 będący, nieustannie słynie cudami, z historyi Zakonnych Konwentu Wileńskiego tychże WW. OO. Karmelitów bosych zebrana, a przez... pod zaszczytem prześwietnego imienia JW. Józefa i Antoniny z Ogińskich Sołłohubów, wojewodów witebskich, r. 1761 wydana, a staraniem x. Hieronima od św. Rajmunda, Karmelity bosego, prow. lit. definitora, do przedrukowania podana. Wilno, 1823, w 8-ce, str. 146.
(Zob. wyżej, p. r. 1761, nr. 2563).

2566. Muchin Aleksander. Do Boga Rodzicy Ostrobramskiej, za modlącą się dziewicę, z Alex. Muchina p. L. de G. („Athenaeum", Wilno, 1845, t. I, str. 119).

2567. Bartnikowski x. Przemowa do ludu w dzień cudownego obrazu Najświętszej Maryi Panny Ostrobramskiej. (Zob. „Pamiętnik rel.-mor.", r. 1851, t. XXI, str. 285 n.).

2568. Sześć pieśni przy różnych przypadkach, nr. 4. O Najśw. Pannie Ostrobramskiej. Syców, (1853), w 8-ce, k. 4 nl.

2569. (Wasilewski Ludwik). Cześć Matce Boskiej Ostrobramskiej. Warszawa, 1857, w 16-ce.

2570. Tenże. Toż. Nowe pomnożone wydanie. Wilno i Dynaburg, 1858, w 16-ce, str. 48.

2571. M(enue) J(an) x. Ołtarzyk Najświętszej M. Panny Matki Boskiej Ostrobramskiej. Zbiór nabożeństwa, poświęcony szczególniejszemu uczczeniu i uwielbieniu Najśw. Maryi Panny w Wilnie w obrazie ostrobramskim, poprzedzony historyczną wiadomością o tymże Jej cudownym wizerunku, przez x. J. M. Wilno, 1860, str. 604 i rycin 2.

2572. G(odlewski) L(ucyan). Ołtarzyk ostrobramski, zawierający w sobie kronikę obrazu Najśw. Maryi Panny ostrobramskiej, Nabożeństwo do Najświętszej Maryi Panny Bogarodzicy, nabożeństwa niedzielne, roczne i przygodne, oraz pieśni kościelne, ku pobożnemu rozmyślaniu, a użytkowi wiernych, przez księdza kanonika L. G. ułożony. Paryż, 1861, w 16-ce, str. XVIII, 827.

— Rolewicz M. Wiadomość o cudownych obrazach Pana naszego Jezusa Chrystusa i Najświętszej Panny Maryi w mieście Wilnie... o cudownym obrazie N. P. Ostrobramskiej... Wilno, 1863.

2573. Nabożeństwo na uroczystość Opieki Najświętszej Maryi Panny Ostrobramskiej. Dla użytku pobożnych Najświętszej Panny czcicieli, cudowny obraz Jej odwiedzających, oraz inne nabożeństwo i modlitwy do Matki Boskiej na każdy dzień tygodnia. Wilno, 1869.

2574. Toż. Tamże, 1870, w 24-ce, str. 112.

2575. G(odlewski) L. ks. Ołtarzyk ostrobramski, zawierający w sobie kronikę obrazu N. P. ostrobramskiej, nabożeństwo do N. P. M. Boga Rodzicy codzienne, niedzielne, roczne i przygodne, oraz modlitwy podczas mszy św., na każdy dzień tygodnia i na wszystkie święta w roku, jakoteż za dusze wiernych zmarłych, do aniołów, św. pańskich i patronów kraju, tudzież nauki duchowne i myśli chrześcijańskie na wszystkie dni miesiąca... oraz pieśni kościelne... przez L. G. z 24 wizerunkami. Paryż, 1871, w 16-ce, str. 1068 i 4. (Osobne egzemplarze dla mężczyzn i dla kobiet).
(Zob. wyżej, p. r. 1861, nr. 2572).

2576. Dziesięć nabożnych pieśni do N. P. ostrobramskiej. Wilno, 1879, w 16-ce, str. 15 i 1 nl., z ryciną.

2577. B(ielińska) H. Czy obraz Matki Boskiej ostrobramskiej jest wschodniego pochodzenia?
(Zob. „Przegląd powszechny", 1892, t. XXXVI, str. 229 n.).

2578. Taż. Kilka słów o obrazie i kaplicy Najśw. Panny ostrobramskiej w Wilnie. (Odbitka z „Przeglądu po-

wszechnego"). Kraków, 1892, w 8-ce, str. 30.

2579. Nowakowski ks. Wacław kapucyn. O cudownym obrazie N. Maryi P. ostrobramskiej wiadomość historyczna (pośw. ks. Rafałowi od św. Józefa Kalinowskiemu, przeorowi OO. Karmelitów w Czernej). (Odbitka z „Posłańca bractwa N. Maryi P."). Kraków, 1895 w 8-ce, str. 35, z 5 rycinami.

2580. Tenże. Toż, wyd. drugie. (Pośw. ks. Rafałowi od św. Józefa Kalinowskiemu, przeorowi OO. Karmelitów bosych w Czernej). Kraków, 1897, w 4-ce, str. 48, z rycinami.

2581. Medeksza Feliks. Cześć i chwała Matce Boskiej ostrobramskiej, królowej niebios, modlitwy, pieśni, hymny i westchnienia, poświęcone szczególniejszemu uczczeniu i uwielbieniu N. M. P. w Wilnie, w obrazie ostrobramskim niezliczonymi łaskami słynącej. Warszawa, 1899, w 16-ce, str. 46 i 1 nl., z ryciną.

2582. Sobolewskij I. Skazanije ob ostrobramskom ikonie Bożiej Matieri, nachodiaszczejsia w Wilnie, izdanije 2-je. Wilna, 1900, w 8-ce, str. 40.

2583. Nowakowski Wacław x. Cudowne obrazy przebłogosławionej Matki Bożej w Wilnie. (Odbitka z książki „O cudownych obrazach Matki Bożej w Polsce", poświęcona Antoninie Sławińskiej). Kraków, 1902, w 8-ce, str. 36, z rycinami.

2584. Moniuszko Stanisław. Litania ostrobramska trzecia, na cztery głosy. Paris.

2585. Nabożeństwo do N. Panny Maryi ostrobramskiej, oraz nabożeństwa codzienne, niedzielne i tygodniowe, z dołączeniem kroniki obrazu N. Maryi Panny ostrobramskiej, ozdobione 12 wizerunkami rytemi na stali w Paryżu i Londynie, podług obrazów starożytnych znajdujących się w kościołach polskich. Paryż.

2586. Nowicki Ludwik. Hymn do Najświętszej Panny w Ostrej Bramie. Słowa Władysława Syrokomli.

2587. (Godlewski Lucyan ?). Ołtarzyk ostrobramski mniejszy, zawierający w sobie kronikę Ostrej Bramy, przez I. Kraszewskiego i Wł. Syrokomlę; nabożeństwo do N. M. codzienne, przygodne i na wszystkie święta przypadające w roku; jakoteż za dusze wiernych zmarłych; do świętych pańskich i patronów kraju; z dołączeniem pieśni kościelnych z tekstem łacińskim. Ozdobiony 12 wizerunkami rytemi na stali w Paryżu, podług starożytnych obrazów, znajdujących się

w kościołach ojczystych. Paryż.

147. Włoszczowa.

2588. Sierosławski Tomasz Józef Kanty. Odnowa starodawnych ozdób św. Zjawienia Maryi, w mieście Włoszczowy wsławionego. Kraków, dr. Akad., 1750.

2589. Tenże. Wystawienie kaplicy obrazowi cudownemu N. P. M. w Włoszczowej. B. w. m. d. i r. (w. XVIII).

2590. Opisanie cudów obrazu Matki Boskiej we wsi Włoszczowa. B. w. m. d. i r. (w. XVIII), w 8-ce, str. 72.

2591. Augustynik G. S. ks. Krótka historya cudownego objawienia N. P. Maryi ze św. Joachimem i Józefem 1642 roku w mieście Wołoszczowie, ze starych miejscowych dokumentów wyjęta, oraz krótki zbiór nabożeństwa. Częstochowa i Kraków, w 16-ce, str. 129 i 1 nl., z ryc.

148. Wysokie Koło.

2592. Pieśń o Najśw. Maryi Pannie w kościele Dominikanów w Wysokim Kole łaskami słynącej. B. m. d. i r.

149. Zahorów.

2593. Pierożyński Jazon. Debitum Mariae Virgini super miraculis in monasterio Zahoroviensi. Zamość, dr. Univ., 1774.

150. Zakliczyn.

2594. Kowalczyk Jędrzej ks. Krótka wiadomość o obrazie Najśw. Maryi Panny Różańcowej, łaskami słynącej w kościele parafijalnym w Zakliczynie przy Sieprawiu, dyecezyi tarnowskiej, zebrana przez... plebana. Kraków, 1873, w 8-ce, str. 16.

151. Zasław.

2595. Bernacki Antoni. Kazanie podczas uroczystego wprowadzenia do wielkiego ołtarza... obrazu Najświętszej Maryi Panny w kościele zasławskim OO. Bernardynów... łaskami sławnego. Przez... Ignacemu Malczewskiemu, regentowi koronnemu ofiarowane r. 1777 dnia 31 lipca. W dr. Monast. Poczajowskiego, fol., k. 3 nl. i str. 15.

152. Zdzarzec.

2596. Michałecka Agata. Pieśń o N. P. Maryi w Zdżareckim obrazie, przez... Tarnów, 1866, w 8-ce, str. 8, z drzeworytem.

2597. Pieśń na pamiątkę zaprowadzenia odpustu w Zdżarcu w r. 1854, na Nawiedzenie Matki Boskiej d. 2 lipca. Bochnia, 1868, w 8-ce, k. 2.

153. Zembrzyce.

2598. Heumann Stanisław ks. O kościele i obrazie Najśw. P. w Zembrzycach. (Odbitka

z „Intencyi miesięcznych). Kraków, 1889, w 16-ce, str. 7, z ryciną kościoła i cudownego obrazu.

2599. Heumann St. ks. Pieśń do N. M. Panny zembrzyckiej. Kraków, 1897, w 16-ce, str. 8, z ryciną.

154. Zielenice.

2600. Bellina Michał. Oda liryczna do Matki Boskiej w obrazie zielenickim, 1698.

155. Zuckmantel.

2601. Antoniewicz Bołoz Karol. Pamiątka do cudownego obrazu N. Boga Rodzicy Maria Hilf w Zuckmantel. Lwów, 1849, w 12-ce, str. 42.

2602. Przewodnik dla pobożnych pątników do cudownego obrazu N. P. Maryi w Cekmuntlu jako też i do innych miejsc pątniczych. Wrocław, 1882, w 16-ce, str. 40.

156. Żegocin.

2603. Pokorna prośba do Przenajświętszej nieba i ziemi królowy, Boga Matki Maryi P., w kościele żegockim. B. w. m. d. i r. (w. XIX).

157. Żuromin.

2604. Krótka wiadomość o obrazie N. P. M. w kościele w Żurominie. (1751?).

2605. Gawarecki W. H. Wiadomość o kościele i klasztorze Reformatów w Żurominie.
(Zob. „Pamiętnik rel.-mor.“, 1847, t. XII, str. 193 n.).

2606. Załuski Walenty ks. Kilka słów o kościele i cudownym obrazie Najświętszej Maryi P. żuromińskiej w Żurominie. Płock, 1899, w 16-ce, str. 24, z ryciną.

158. Żyrowice.

2607. Borowik Teodozy x. Historia abo powieść zgodliwa... o obrazie Przeczystej Panny Maryi żyrowickiej. Wilno, 1622, w 4-ce.

2608. Tenże. Toż, ded. król. Konstancyi. Wilno, 1628, w 4-ce, 16 ark.

2609. Tenże. Toż. Wilno, 1629.

2610. Historya o cudownym obrazie żyrowickim. 1639.

2611. Dubowicz Alexy x. Conjunctia planet... w cerkwi żyrowickiej wystawiona, gdy Władysław IV, król polski, z Cecylią Renatą, królową polską, cudowny obraz nawiedzili. B. r. i m. dr. 1644.

2612. Borowik Teod. x. Historya abo powieść... Wilno, 1653.
(Zob. wyżej, p. r. 1622, 1628, 1629, nry: 2607—9).

2613. Dubieniecki Jozafat. Historya o obrazie Maryi... żyrowickim, ded. Antonio Sielawa - Metropol. Wilno, Bazylianie, 1653.

2614. Tenże. Historia de ima-

gine B. V. Mariae Żyrovicensi. Vilnae, 1653.

2615. Borowik Teod. x. Historya abo powieść... w Supraślu, 1714.
(Zob. wyżej, p. r. 1622, 1628, 1629, 1653, nry: 2607—9, 2612).

2616. Nardi Isidoro. Relazione della imagine d. Madonna del Pascolo, dedic al. Bened. Trulewicz, Roma, G. Placho, 1721.

2617. Tenże. Relacya obrazu Maryi Żyrowickiej pod zarządem Bened. Turlewicza, przetłóm. przez Ign. Kulczyńskiego. Supraśl, Bazylianie, 1728, w 8-ce, 4 ark.

2618. Jętkiewicz Theophilus. Aquila Grandis Magnarum alarum in Żyroviciana solitudine nidificans sub Corona Renascens, Beatiss. Virgo Maria, maximis gratiis a tertio seculo orbi iam nota, sub Regimine Clementis XII a. D. 1730, 19 septembris coronata. Supraslii, typis ord. D. Basilii, 1730, w 4-ce, str. 22, 128.

2619. Lisański Herakli. Signum magnum in parvo licet Żyroviciano Marianae iconis phaenomeno exortum inauguratrice Athan. Szeptycki. Vilnae, S. I., 1730, fol.

2620. Kulczyński Ignazio. Il Diaspro prodigioso di tre Colori... Narrazione istorica delle tre Immagini Miracolose della Beata Virgine Maria... di Zyrowice... In Roma, Ansillioni, 1732, w 16-ce, str. XXIV, 253.

2621. (Kulczyński Ignatius). Signum magnum... Serenissima coelorum terrarumque Regina Maria Virgo in... icone Żyrovicensi... adorata (praef. ad. Ioan. Lipski). Romae, Ansillioni, 1732, w 16-ce, str. 83.

2622. Oratio de Beatissimae Virginis Mariae Imagine Żyrovicensi miraculis longe clarissima... Romae, 1732, Ansillion, w 12-ce, 4 ark.

2623. Nardy Izydor. Relacya o zjawieniu obrazu N. P. żyrowickiej, pod rządem Bened. Turlewicza, przetł. przez Ign. Kulczyńskiego. Ed. II., Wilno, S. I., 1738.
(Zob. wyżej, p. r. 1721, 1728, nry: 2616—7).

2624. Tenże. Toż. Supraśl, Bazylianie, 1747.

2625. Tenże. Toż. Tamże, edycya 4, 5 i 6, 1755.

2626. Historya o początkach cudownego obrazu N. P. M. żyrowickiej. Wilno, Bazylianie, 1773, w 8-ce.

2627. Apparecchio di nove giorni precedenti alla festa della nativita di Maria Virgine che si celebra ogni anno nella chiesa de' SS. Sergio e Bacco de' Monaci Basiliani Ruteni li 7. Séttembre por lo scoprimento e transporto dell' imagine della Madonna san-

tissiditta del Pascolo. Roma, 1856, w 8-ce, str. 47, con effigie.

C) Obce obrazy i miejsca cudowne N. Maryi P.

2628. Descriptio compendiosa apparitionis Mariae de Gratiis in Faventia. Varsaviae, 1651.

2629. Objawienia Najśw. Panny w Castel Petroso. (Zob. „Przegląd powszechny", 1890, t. XXVII, str. 442).

— Francisco de S. Ioseph. Historia de image de Senoro de Guadalupa. Verdadera copia sua en la Lechia provicia del Lithuania. Madrid, Ant. Marin. 1743.

2630. Maryański Modest. Najświętsza Marya Panna w Guadelupe w Meksyku. (Nuestra Senora de Guadelupe). (Zob. „Przegląd powszechny", 1895, t. XLV, str. 147 n.).

2631. Służba na deń Bogorodicy Kazańskoj. Czernichow, 1677.

2632. Służba bohomatiery Kazańskoj. Kiew, 1679.

2633. Objawienie N. Panny Pontmain. Warszawa, 1873, w 8-ce, str. 72.

2634. Wielogłowski Walery. Wiadomość o cudownem zjawieniu w mieście Rimini. Z ryciną z oryginalnego obrazu. Kraków, 1850, w 16-ce, str. 32.

2635. Laxy Jan. Historya cudownego zjawienia się Najświętszej Panny Maryi dwom pastuszkom na górze Salette we Francyi dnia 19 września 1846. Opole, 1847.

2636. Historya o cudownem zjawieniu N. P. Maryi dwom pastuszkom na górze Salette we Francyi d. 19 września 1846. (Przekład Juliana B. Pohla). Trzecie wydanie. Sanok, 1850, w 12-ce, str. 23.

2637. Toż. Opole, 1860, w 8-ce, str. 23.

2638. Toż. Wilno, 1861, w 12-ce, str. 19.

2639. Toż. Warszawa, 1874.

2640. Dałmatow Nikołaj archim. Supraślskij błagowieszczenskij monastir, istoriko-staticzeskoje opisanije. St. Petersburg, 1892, w 8-ce, str. XV i 611, z 17 rycinami.

D) Rozmaite.

2641. Maciejowski Wacław Aleksander. Obraz Bogarodzicy w mogile pogańskiej na Szląsku r. 1817 znaleziony. Warszawa, 1838, w 4-ce.

2642. Nikiteńko Aleks. Sykstyńska Madonna Rafaela. Przekład z rosyjskiego przez Mikołaja Haymonowskiego. Warszawa, 1859, w 32-ce.

2643. „Madonna di Peruzzi“, obraz Rafaela. („Biblioteka Warszawska“, Kronika paryzka i t. d., 1870, t. II, str. 263).

2644. Wniebowzięcie Matki Boskiej, obraz Domenichina. (Krytyka w „Kłosach“, 1870, t. X, str. 76).

2645. Kraszewski J. I. Posąg Bogarodzicy, rzeźba starożytna, przez... („Kłosy“, Warszawa, 1875, t. XX, str. 358).

2646. Modlitwa do Madonny w Rzymie. („Kłosy“, Warszawa, 1875, t. XX, str. 219).

XXV.

Oczyszczenie N. Maryi P.

— Zob. nry: 320, 332, 429, 503, 514—521.

XXVI.

Miesiąc Październik.

— Zob. nry: 1045, 1067.

XXVII.

N. Marya P. w Pieśni, Poezyi i Piśmiennictwie pięknem.

A) Pieśni do N. Maryi P. Nabożne.

a) Zbiorowe lub Niemianowane.

2647. Dudycz Chryzostom Daniel. Pięć o Najświętszej Pannie Maryi katholików dobrych obronce Pieśni... wierszem polskim zrobionych. We Lwowie, u J. Szeligi, 1619, w 4-ce.

2648. Dwie nadobne pieśni do Panny Najśw. Kraków, 1633.

2649. Pieśń nabożna o Najśw. Pannie. 1638.

2650. Białobocki Jan. Wieniec ozdobny przedziwnej czystości Najświętszej Matki Bożej z kwiatków rozlicznych Pisma św. uwity a na pohamowanie bluźnierców jej w modlitwę abo pieśń oddany. Ne timeas Maria, invenisti enim gratiam apud Deum. Lucae... Bez w. m., 1644, w 4-ce, k. nl. 4.

2651. Derey Błażej x. Nabożne pieśni przy gromadnym odprawowaniu różańców. W Krakowie, S. Bertutowicz, 1645, w 4-ce.
(Z nutami).

2652. R. S. K. K. ks. Pieśni nabożnych o Najświętszej Pannie... 1697. W Krakowie, w dr. Fr. Cezarego, w 4-ce, ark. 7.

2653. Bogorodice dievo, rifmami słozisia Archiepisk. Ioannom Maksimowiczom. Napieczat. w Czernigowie w 1707, fol., kart 17, 297 i 2.

2654. Damirski Kazimierz ks. Lutnia Kościoła katolickiego złożona z hymnów... z przydatkiem Hymnu o Najśw. Pannie.... 1716, w 8-ce, str. 190.

2655. Kanony Bohorodicy. Kijów, 1731.

2656. Arfa polska. (Śpiewy, psalmy, hymny, różańce któ-

re zwykły się śpiewać w kościele paraf. Białuckim). Warszawa, druk. Soc. I., 1737, w 8-ce, str. 202.

2657. Wybór pieśni, nucący tajemnice Chrystusa Pana, Najświętszej Jego Matki... W Kaliszu, w dr. J. K. M.. 1778, w 8-ce, 141.

2658. Wiersz ku chwale Boga i czci Matki Jego, przez jednego z OO. Kapuc. z łacińskiego. Berdyczów, Forteca, 1779.

2659. Wiersze na pochwałę N. P. Maryi cudownej. 1782.

2660. Kanony Bohorodycy. Poczajów, 1784.

2661. Pieśni nabożne na Adwent... święta uroczyste Jezusa i Najdostojniejszej Maryi. W Supraślu, w dr. XX. BB., 1799, str. 595 i regestr.

2662. Pieśń do N. P. Maryi. B. w. m. d. i r. (w. XVII/XVIII).

2663. Pieśń do N. P. Maryej („Panno nad chory"). B. w. m. d. i r. (w. XVII/XVIII).

2664. Pieśń nabożna o N. P. Maryjej. B. w. m. d. i r. (w. XVII/XVIII).

2665. Pieśń o N. Pannie Maryi. („Już cię żegnam"). B. w. m. d. i r. (w. XVII/XVIII).

2666. Pieśni o N. P. Maryi. B. w. m. d. i r. (w. XVII/XVIII).

2667. Pisny o preświatoj Bohorodyci. Poczajów. B. w. r. (w. XVII/XVIII).

2668. Wybór pieśni, nucący tajemnice Chrystusa Pana, Najświętszej Jego Matki i niektórych świętych opiekę głoszący. W drukarni Jasnej Góry częstochowskiej, 1806.
(Zob. wyżej, p. r. 1778, nr. 2657).

2669. To ż. Tamże, 1808, w 8-ce.

2670. To ż. Tamże, 1820, w 8-ce, str. 144.

2671. To ż. Tamże, 1827, w 8-ce, str. 141, regestru str. 3.

2672. To ż. Tamże, 1828, w 8-ce, str. 141, 3 nl.

2673. To ż. Tamże, 1836, w 8-ce, str. 158, k. 1.

2674. Himn do N. Panny Bogarodzicy, od anioła przy jej zwiastowaniu pozdrowionej, z języka greckiego na różne inne dyalekty przełożony, nakoniec w r. 1746 w Rzymie w języku łacińskim wydany, z ogłoszeniem odpustu 50-dniowego za każdy raz zmówienia, a zupełnego w dzień Zwiastowania tejże Najśw. Panny dla spowiadających się i komunikujących, udzielonego przez Benedykta IV Papieża, teraz na język polski przełożone i wydrukowany. Warszawa, 1842, w 24-ce, str. 78.

2675. Śpiewnik mały czyli pieśni używańsze o tajemnicach zbawienia naszego, najświętszej i świętych pańskich zebrane dla wygody dusz nabożnych. Warszawa, 1845, w 12-ce.

2676. Pieśń do N. M. P. Lwów, 1846, w 4-ce, pół ćwiartki.

2677. Wybór pieśni, tajemnice Chrystusa Pana, Najśw. Matki Jego i niektórych świętych opiekę głoszący. W drukarni Jasnej Góry częstochowskiej, 1847, w 8-ce.
(Zob. wyżej, p. r. 1778, 1806, nry: 2657, 2668).

2678. Zawadzki B. Modły i pienia ku czci Najwyższego Boga, N. P. Maryi i wszystkich św. pańskich, dla chrześcijan Katolików. Wydanie nowe. Bochnia, 1847, w 12-ce.

2679. Wybór pieśni... Jasna Góra częstochowska, 1847, w 8-ce, str. 164.
(Zob. wyżej, p. r. 1847, nr. 2677).

2680. Toż. Tamże, 1852, w 8-ce, str. 164, k. 2 nl.

2681. Pieśni (dwie) nr. 2. Nowa pieśń o N. P. Maryi, ucieczka do Jeruzalem. Syców, (1853), w 8-ce, str. 8.

2682. Trzy pieśni do wniebowzięcia Najśw. P. Maryi nr. 7. 1) Czyli my w Szląsku etc. 2) O Marya wspomnij na mnie etc. 3) Gwiazdo śliczna wspaniała. Syców, (1853), w 8-ce, str. 8.

2683. Wybór nabożeństw i pieśni pochwalnych ku czci Trójcy Przenajświętszej, Maryi Panny i świętych pańskich. Wydanie trzecie, całkiem poprawne. Sanok, 1853, w 16-ce, str. 282 i VI.

2684. Zbiór pieśni o Najświętszej Maryi Pannie. Warszawa, 1854, w 8-ce, str. 240.

2685. Zbiór pieśni o Najświętszej Maryi Pannie. (Pieśni 150). Warszawa, 1856.

2686. Pieśń o N. Pannie M. Wadowice, 1856, w 8-ce, k. 2.

2687. Pieśń do Najśw. Panny z psalmem Dawida. Wadowice, 1858, 2 kart.

2688. Pieśń do N. Maryi P. Wadowice, 1858, w 8-ce, 2 kart.

2689. Toż. Wadowice, 1858, w 8-ce, 2 k. (inna).

2690. Toż. Tarnów i Jasło, b. r., w 8-ce, z drzeworytem.

2691. Pieśń na dobrą noc N. P. Maryi. Wadowice, 1858, w 8-ce, 2 k.

2692. Pieśń o N. P. Maryi. Wadowice, 1858, w 8-ce, 2 kart.

2693. Toż. Wadowice, w 8-ce małej, 2 k. (odmienna).

2694. Toż. Wadowice, 1858, w 8-ce, k. 2, (odmienna).

2695. Pieśń I. o Najświętszej Pannie Maryi, II. o męce Pańskiej. Wadowice, 1858, w 8-ce.

2696. Wybór pieśni. Częstochowa, 1858, w 12-ce, str. 164, k. 4 nl.
(Zob. wyżej, p. r. 1847, 1849, 1852, nry: 2677, 2679—80).

2697. Wybór nabożeństw i pieśni pochwalnych ku czci Trójcy Przenajświętszej, Maryi Panny i św. Pańskich. Tarnopol, 1859, w 24-ce, str. 316.

2698. Mały zbiór pieśni nabożnych dla ludu katolickie-

go, zawierający pieśni podczas mszy św. i nieszporów, pieśni przygodne o Najśw. Maryi Pannie i św. Pańskich, z dołączeniem Drogi krzyżowej. Brodnica, 185., w 12-ce.

2699. Pieśń do Matki Boskiej (druga Boże coś Polskę). Poznań, (po r. 1850), w 8-ce, od str. 3—6.

2700. Kancyonał czyli zbiór pieśni kościelnych i niektórych nabożeństw odpustowych, z nowenną do Najświętszej Maryi Panny na adwent, na cześć i na chwałę Boga, Maryi Panny, na honor św. Pańskich, a ludziom pobożnym na użytek ułożony i do druku podany. Bochnia, 1860, w 8-ce.

2701. Wybór nabożeństw i pieśni pochwalnych ku czci Trójcy Przenajśw., Maryi P. i wszystkich świętych pańskich. Sanok, 1860, w 16-ce, str. 318.

(Zob. wyżej, p. r. 1853, nr. 2683).

2702. Ciebie Boże chwalimy. Witaj Boże utajony. Gdyśmy przyszli gwiazdo śliczna. (Pieśni). Mikułów, 1862, pół ark.

2703. Anna Święta. Posłuchajcie chrześcijanie służący św. Annie. Tysiąckroć was pozdrawiamy, Jezus, Marya, Anna. Ja sierota opuszczona (Pieśni). Mikułów, 1862, pół ark.

2704. Ojcze Boże wszechmogący; Stała Matka Boleściwa; O Marya, co tak narzekasz; Zawitaj ukrzyżowany, (wiersze). Mikołów, 1862, 1 ark.

2705. Ołtarz polski św. Stanisława, biskupa krakowskiego, patrona kraju polskiego, w modłach i pieśniach na cześć Boga i Najświętszej Maryi Pannie wystawiony. Wydanie piąte. Warszawa, 1862, w 12-ce, str. XIX, 548, nl. 9, z drzeworytem.

2706. O Marya! O Marya matka ma; Chwalmyż Boga imię Jego (pieśń). Mikołów, 1862, pół ark.

2707. O Maryo, matko moja; Ciebie na wieki wychwalać; Polska korono, co słychać o tobie; Z onej strony pola. Mikołów, 1862, pół ark.

2708. O Maryo pełnaś łaski; Mój pasterzu rozmiły; Szczęśliwe Szląsko, kiedy Jezus w Tobie. Mikołów, 1862, pół ark.

2709. Pieśń. Kto chce P. Maryi służyć; Królowo Polska od Boga obrana; Tysiąckroć bądź pozdrowiona o Maryo, Maryo; Honor Marya. Mikołów, 1862, pół ark.

2710. Pieśń. O! Maryo, Matko Boga; Najpotężniejsza najmocniejsza Pani; Ach me miłe pocieszenie. Mikołów, 1862, pół ark.

2711. Pieśń. O Maryo, moja radość, moje pocieszenie; Na całym okręgu ziemi; Modli-

twa do Najśw. Grobu P. J. Mikołów, 1862, pół ark.

2712. Tysiąc razy pozdrawiamy Ciebie o Maryo; Serdeczna Matko; Każda żyjąca dusza; Duszo maja słuchaj; W Sakramencie utajony. Mikołów, 1862, pół ark.

2713. Witaj Matuchno cudowna; Zdrowaś bądź Marya. Mikołów, 1862, ark. 1.

2714. Witaj Matko uwielbiona. Mikołów, 1862, 1 ark.

2715. Witaj, Witaj a zawitaj; Marya obrona; Najśw. Panno; O jakaś piękna Panienka Opiekunka; Przed Tobą klękamy. Mikołów, 1862, pół ark.

2716. O N. Matko B.; O Najśw. Rodzico, Matko Pana Jezusa. Mikołów, 1862, pół ark.

2717. Zawitaj Matko różańca św.; Boże, Marya. Mikołów, 1862, ark. 1.

2718. Zdrowaś Maryo Bogarodzico; Nie opuszczaj nas Matko. Mikołów, 1862, pół ark.

2719. Mały zbiór pieśni... o N. M. P. Drugie pomnożone wydanie. Brodnica, 1863, w 12-ce, str. 216, V.
(Zob. wyżej, p. r. 185., nr. 2698).

2720. Hymn na cześć Najświętszej Maryi Panny. Kraków, 1865, w 8-ce, str. 6.

2721. Wybór nabożeństw i pieśni pochwalnych ku czci... Przenajśw. M. P. Tarnopol, 1865, w 12-ce, str. 353, VII.
(Zob. wyżej, p. r. 1859, nr. 2697).

2722. Pieśń do N. Maryi P. Tarnów i Przemyśl, 1868, w 8-ce, str. 8, z drzeworytem.

2723. Pieśni nabożne, wydane każda z osobna... w Bielsku, 1866:
(„O gospodzie uwielbiona“, „Bądź pozdrowiona, o Marya“, „Ślicznaś, prześliczna Panno Marya“, „Boga Rodzico, przeczysta Panno“, „Bądź pozdrowiona, Panienko Maryo“, „Boga Rodzico, przeczysta Panno“, „Bądź pozdrowiona, o Marya“, „Honor Marya, sławna Marya“, „Całaś piękna jest Marya“, „Salve Regina“, „Ciebie chwalimy, o Ty, Matko Boska“, „Zdrowaś Marya, Boga Rodzico“, „Gwiazdo morza, któraś Pana“, „Co się dzieje, Marya“, „Dobranoc ci, Pani świata“, O Marya wniebowzięta“, „O Marya, Tyś przed wieki“, „Gdy Najświętsza Panienka po świecie chodziła“, „Bądź pozdrowiona, błogosławiona“, „Godzinki o N. Pannie Maryi Łaskawej“, „Godzinki o sercu Panny Maryi“, „Godzinki o zaśnieniu P. Maryi“, „Jasnogórska góra“, „Honor Marya, sławna Marya“, „O Maryo Matko moja“, „Matko potężna“, „Kochana Matko smutna nowina“, „Najśw. Panno w różowym ogrodzie“, „Serdeczna Matko“, „Witaj Królowa nie-

ba“, „Królowa nasza od Boga obrana“, „Królowa nieba“, „Kto chce P. Maryi służyć“, „Lament Bolesnej Matki“, „Marya, Marya, nad słońce jaśniejsza“, „Marya obrona, onać mocna sama“, „O Maryo Matko Boga“, „Matko niebieskiego Pana“, „Matko pociesz, bo płaczemy“, „Matko potężna“, „Matko różańca św.“, „Modlitwa do N. Panny“, „Nabożeństwo do serca P. Maryi“, „Officyum o zaśnieniu P. Maryi“, „O jakaś piękna Panienko Piekarska“, „O Marya, tyś przed wieki“, „O święta Marya, co królujesz w niebie“, „Święta Panno Tyś nad wszystkie“, „Polska Korono“, „Pani nieba i ziemi“, „Witaj Królowo nieba, witaj Matko litości“, „Panny Maryi czciciele“, „Perło droga cna Panienko“, „Pozdrowiona bądź Królowa“, „N. Panno w cudownym obrazie“, „Róża, Lilia, Jezus, Marya“, „Róża Marya, piękność Marya“, „Witaj nieba i nad słońce jasna ozdobo“, „Salve Regina, Zawitaj Królowa“, „Honor Marya, sławna Marya“, „Wesel się z nieba Królowa“, „O Marya Wniebowzięta“, „Wzięłaś do nieba, Najłaskawsza Pani“, „Witaj Królowa, Matko pocieszenia“, „Witaj Królowa nieba“, „Serdeczna Matko“, „Witaj Krynico wszelakiego dobra“, „Witaj Kwiecie Różańca“, „Całaś jest piękna Marya“, „Witaj Matko uwielbiona, żalem serdecznie“, „Witaj Matuchno cudowna“, „Witaj o Nadzieja święta“, „Witaj Pani“, „Matko Matki Jezusa Pana“, „Witaj pani, my poddani“, „Zawitaj Córko Ojca przedwiecznego“, „Witaj Pani, my poddani do nóg padamy“, „Zdrowaś bądź Marya Bogarodzico!“, „Ciebie chwalemy o! Ty Matko Boska“).

2724. Zbiór pieśni kościelnych i niektórych nabożeństw odpustowych z nowenną do Najświętszej Maryi Panny, na adwent, na cześć i chwałę Boga, Maryi Panny, na honor śś. Pańskich, a ludziom pobożnym na użytek ułożony i do druku podany. Bochnia, 1866, w 8-ce, str. 194, IV. Główny tytuł: „Zbiór kolend i pastorałek“.

2725. Hymn na cześć Najśw. Panny Maryi, ułożony z myśli i wyrażeń, wziętych z Pozdrowienia anielskiego, z Homilii św. Jana Chryzostoma i św. Bernarda, z Antyfon: „Salve Regina“, „Sancta Maria succurre“ i z hymnu „Ave maris stella“. Kraków, 1867.

2726. Trzy pieśni do N. Maryi Panny, Pana Jezusa. Warszawa, 1868, (bez osobnego tytułu).

2727. Wybór pieśni nabożnych na chwałę Boga w Trójśw. jedynego, Najświętszej Maryi Pannie honor i św. pańskich uczczenie, zebrany i przedrukowany. Piekary, 1869.

2728. Toż, zebrany i uporządkowany. Częstochowa, 1872.

2729. Pieśń o Najśw. Maryi Pannie. Warszawa, 1872.

2730. Kilka pieśni religijnonarodowych. Poznań, 1872, w 12-ce, str. 12. 2. Matko Chrystusa.

2731. (Pięć pieśni): 1) Gdy ja sobie; 2) Matko ukochana; 3) Gwiazdo morza; 4) Salve Regina; 5) Sam, sam pątniczkowie. Warszawa, 1872.

2732. (Trzy pieśni): 1) Przezacna księżna; 2) Bądźże pozdrowiona; 3) Żegnam cię mój świecie. Warszawa, 1872.

2733. Zabawa duszy, czyli wybór nabożeństw i pieśni ku czci Trójcy Przen., Maryi Panny i św. Pańskich. Wydanie czwarte. Nowy Sącz; 1873, w 8-ce małej, str. I — XVII, 18—422, regestr IX.

2734. Pieśni cztery: 1) Słudzy Maryi, 2) Tysiąckroć bądź pozdrowiona, 3) Któż mnie pocieszy, 4) Ty Wszechmocny. Warszawa, 1874.

2735. Pieśni 4-ry dawne i Litania do Bogarodzicy. Kraków, 1874, w 12-ce, str. 16.

2736. Mołebnyj Kanon ko Preświatoj Trojcy i razłycznyja pisny na cześć i chwału w Trojcy Jedynoho Boha i Preczystoj Diwy Maryi pojemyi po wsia nedeli o druhoj hodyni popołudny czerez starsze i mołodsze bractwo w drohobyckoj cerkwy św. Trojcy. Wo Lwowi, 1875, w 16-ce, str. 135 i 4 nl.
(Na ostatniej str.: „Toj kanon podano do druku za staranijem Wikentyja Moroza i preczynenijem wseczestn. Otca Nemyłowycza w Drohobyczy").

2737. Wybór pieśni... Poznań, 1876, w 8-ce, str. 141, reg. str. 3 nl.
(Zob. wyżej, p. r. 1847, 1849, 1852, 1858, nry: 2677, 2679—80, 2696).

2738. Sześć pieśni dawnych i litania do Bogarodzicy. Kraków, 1879, w 16-ce, str. 16.

2739. Hymn dziękczynny św. Ambrożego ku czci Najśw. Maryi Panny. Warszawa, 1880, w 16-ce str. 4.

2740. Wybór pieśni nabożnych na chwałę Boga w Trójcy św. Jedyn., Najśw. Maryi P. honor i św. pańskich uczczenie zebrany i przedrukowany. Warszawa i Częstochowa, 1880, w 32-ce, str. 172 i IV.

2741. Kantyczki czyli pieśni nabożne domowe, obejmują: kolędy na Boże Narodzenie, pastorałki, pieśni na post, pieśni do N. Maryi P. i do świętych pańskich

i t. p. Poznań, 1885, w 8-ce podłużnej, str. XVI, 112, 112 i 213—228, z nutami.

2742. Pieśń do Matki Boskiej. („Zorza“, pismo tygodniowe illustrowane, dla mieszczan, włościan i mniejszych posiadaczy rolnych i t. d. Warszawa, 1885.

2743. Wybor pieśni przygodnych i do Matki Boskiej, w kościele najczęściej używanych. Chełmno, 1885, w 8-ce małej, str. 16.

2744. Śpiewniczek eucharystyczny. Pieśni na cześć Przenajświętszego Sakramentu, Najśw. Panny i św. pańskich, używane w kościele Najśw. serca Jezusowego przy klasztorze sióstr Franciszkanek Najśw. Sakramentu we Lwowie. Kraków, litograf. w Lipsku, 1886, w 4-ce, str. 58 nut z textem.

2745. Psałterzyk Maryi czyli zbiór najużywańszych pieśni o Matce Boskiej ku wygodzie wiernych, zwłaszcza podczas majowego nabożeństwa. Warszawa, 1894, w 16-ce, str. 29, 1 nl.

2746. Zwoliński Jan ks. Hymny o Najświętszej rodzinie, Jezusie, Maryi, Józefie św., z Brewiarza rzymskiego przetłumaczone. Jasło, 1897, w 16-ce, str. 8 nl.

2747. Pieśń. O Maryo, co narzekasz, a tak żalem smutnie wzdychasz... Mikołów, 1 ark. B. w. m. d. i r. (w. XIX).

2748. Pieśń do Najśw. Panny Maryi za dusze zmarłych (przytem pieśń o św. Józefie i o św. Michale). B. w. m. i r. (w. XIX). Bochnia, w 8-ce, str. 4 nl.

2749. Pieśń o Najśw. M. Pannie. Gdyśmy przyszli do Ciebie. Z ryciną: „Maria Schnee“. B. w. m. i r. Bochnia, w 8-ce, str. 4 nl.

2750. Pieśń o Najśw. Pannie. O Maryo Matko Boga. B. w. r. (w. XIX). Bochnia, w 8-ce, str. 4 nl.

2751. Pieśń o Najśw. Matce. Tarnów, b. w. r., w 8-ce, 2 kartki (w. XIX).

2752. Pieśń o Najśw. Pannie Maryi Wniebowzięcia... Nota jako: Królowo polska, (przytem inne pieśni: O Najświętszej Maryi Pannie Pocieszenia i t. p.). B. w. r. Bochnia, w 8-ce, str. 4 nl.

2753. Pieśń o Najśw. Pannie Maryi (przytem pieśń w utrapieniu). B. w. r. (w. XIX). Bochnia, w 8-ce, str. 4 nl.

2754. Pieśń O! (sic) Najśw. Pannie Maryi. Zdrowaś bądź Marya... B. w. r. (w. XIX). Bochnia, w 8-ce, str. 4 nl.

2755. Pieśń o świętej Rozalii (przytem: Pieśń o Najśw. Pannie Maryi, Pieśń o Panu Jezusie cudownym w Kobylance). B. w. r. (w. XIX). Bochnia, w 8-ce, str. 8 nl.

2756. Pieśni i nabożeństwa. Mikołów. T. Nowacki. Zbiór luźnych broszur, b. w. r. i po części bez tytułów.
2) Witaj, Matko uwielbiana. 4) Stała Matka boleściwa. O Marya, co tak narzekasz. 6) O N. P. Maryi Leżajskiej. Gwiazdo śliczna wspaniała. 7) Żaden nie wie, co jest łaska Maryi. 8) Witaj Matuchno cudowna. Zdrowaś bądź Marya, niebieska lilia. O Marya, Twoja chwała. 9) Przekraśna Różyczko. O Marya, moja radość. 10) Zawitaj, Matko różańca św. Różo Marya. Matko różańca św. Witaj święta i poczęta. Św. Panno, Tyś nad wszystkie. Zawitaj, córko Ojca przedwiecznego. 14) Bądź pozdrowiona, Panno Maryo. Pocieszna Matko, my w naszej potrzebie. Przezacna Matko Jezusowa. 19) Przy obchodzie uroczystości N. P. Maryi. Wdzięczna obrono ludzi utrapionych. O prześliczny obrazie. 22) Tysiąc razy pozdrawiamy Ciebie, o Marya. 23) O Najśw. Matko Boża. Najśw. Rodzico, Matko P. Jezusa. 24) Polska korono, co słychać o tobie. 25) O Marya, Matko Boga. Najpotężniejsza, najmocniejsza Pani. 26) O Marya, Marya Matka ma. 27) O Marya, pełnaś łaski. 28) O Marya, moja radość, moje pocieszenie. 30) O Marya, wspomnij na mnie. Najśw. Panno Lubecka. 31) Kto chce P. Maryi służyć. Królowa polska od Boga obrana. Tysiąckroć bądź pozdrowiona, o Marya, Marya. Honor Marya. 32) Wspomnijmy na Najśw. Pannę tę Częstochowską. 36) Najśw. Panno Gidelska. Zdrowaś bądź Marya. 37) Co się dzieje, Marya, nie mam pokoju. 38) Marya obrono. Najśw. Panno. O jakoś piękna Panienko Piekarska. 40) Zdrowaś Marya! Bogarodzico. Nie opuszczaj nas, nie opuszczaj nas Matko. 41) Litania o sercu N. P. Maryi. O Marya bez grzechu poczęta. 42) Marsz, marsz me serce na Kalwaryą. Tysiąckroć bądź pozdrowiona. Bądź pozdrowiona i błogosławiona. 46) Panny Maryi czciciele. Zawitaj ranna Jutrzenko. 52) Słyszałem śliczny głos, Marya woła nas. 53) O Matko ukochana Dziewico wybrana. Gwiazdo morza. Salve Regina, zawitaj królowa. Witaj królowa nieba. 63) Maryański list przewodniczy prowadzący do nieba. 64) Nabożeństwo codzienne ku czci Najśw. i Niepokalanego serca Maryi. 75) Gdy Najśw. Panienka po świecie chodziła. 79) Salve Regina, zawitaj Królowo. Boga Rodzico Przeczysta Panno. Róża, lilija, Jezus Marya. Pani nieba bądź pozdrowiona.

82) Wspomnijmy, że z łaski Boga ku Częstochowie. 87) Dzisiaj pozdrawiamy, Marya, Ciebie. 88) O Marya, cesarzowa, Panno najdostojniejsza.

2757. Sześć (sic) pieśni. O Męce Pańskiej, o Panu Jezusie, o Najświętszej Pannie Maryi. Syców, w 8-ce, k. 4 nl. B. w. r. (w. XIX).

2758. Powieść dawna święta niesie; Szczęśliwy kto sobie Patrona Józefa; Panny Maryi czciciele; Zawitaj, ranna Jutrzenko (Pieśni). Mikołów, półarkusz. B. w. m. (w. XIX).

b) Specyalne.

1. O siedmiu Boleściach.

2759. Pieśń o siedmiu boleściach N. P. Maryi. Wadowice, 1859, w 8-ce, 4 kartki.

2760. I Pieśń do N. M. P. bolesnej. Lwów, 1860, w 12-ce, str. 12.

2761. Nalepa Jędrzej. Pieśń nowa do bolesnego Serca N. M. P., ułożył... z Polanki... (Nuta jak: Serdeczna Matko). Wadowice, 1877, w 8-ce, 2 k.

2. O Dobroci.

2762. Pieśń o Dobroci N. P. Maryej (w. XVII/XVIII). B. w. r. i m. d.

3. Z Godzinek.

2763. Białobocki Jan. Hymny o Najświętszej Pannie z jej godzin (de officiis) wyjęte, na polski język przestawione. Kraków, 1646.

4. Imię M. B.

2764. Pieśń na dzień imienia Matki Boskiej. Bochnia, 1868, 8 kart z drzeworytem.

5. Koronka.

2765. Pieśń o koronce Najśw. P. Maryi. N-ro 3. Syców, (1853), w 8-ce, str. 8.

2766. Pieśń o koronce Najśw. Panny Maryi. Kto chce Pannie Maryi służyć. B. w. m. i r. Bochnia, w 8-ce, str. 4 nl.

6. N. Marya P., Królowa Polska.

2767. Hymn do Najświętszej Maryi Panny, Królowej Polskiej. Przydany: Dobry gospodarz. Lwów, b. w. r., w 8-ce, str. 2.

7. Lourdes.

2768. Krukowski Józef ks. d r. Pieśń śpiewana w Lourdes podczas procesyi ze świecami, zwana Różańcem N. Maryi P. z Lourdes, przełożona z niemieckiego przez ks. J. K., w rym ujęta przez E. S. Kraków, 1888, w 8-ce, str. 7 i 1 nl.

8. N. Marya P. Łaskawa.

2769. Pieśń do N. P. Maryi Łaskawej. Lwów, 1848.

2770. Dwie pieśni o N. Maryi P. łaskami w Ilmienie słynącej. Poznań, b. w. r., w 8-ce, 2 k. (z drzeworytem).

9. Majowe.

2771. Pieśni majowe na cześć Niepokalanie Poczętej Dziewicy Maryi. (Na końcu). Warszawa, 1858, w 8-ce, str. 7.

— Leszczyński Prokop x. Pieśni majowe, wyjęte z książki pod tytułem: Nowy miesiąc Maj, rozważaniem prawd wiary u stóp Maryi uświęcony (bez osobnego tytułu) Warszawa, 1864, w 16-ce, str. 32.

2772. Pieśni majowe na cześć Matki Najśw. Kraków, 1872, w 12-ce, kart. 2 nl.

10. N. Marya P. Pocieszenia.

2773. Pies (sic) o Najśw. Pannie Maryi Pocieszenia. Salve Regina! B. w. m. i r. Bochnia, w 8-ce, str. 4 nl.

11. O Niepokalanem Poczęciu.

2774. Nowa pieśń o Niepokal. Poczęciu. Ziemia ożyła. B. w. m. d. i r. (w. XVII/XVIII).

2775. Pieśń o N. Pannie Maryi Niepokal. Poczęcia. B. w. r. i m. d. (w. XVII/XVIII).

2776. Piechaczek Ernest. Modlitwy i pieśni ku czci Niepokal. Poczęcia N. P. Maryi, Bogarodzicy, na użytek zgromadzenia Archikonfraternii literackiej przy kościele archikatedralnym św. Jana w Warszawie, zebrane przez... członka tej Archikonfraternii. Warszawa, 1845, w 32-ce, str. 160.

2777. Pieśń: Idźmy, tulmy się dziatki. Litania o sercu N. P. Maryi; O Marya bez grzechu poczęta (pieśń). Mikołów, 1862, $^1/_2$ ark.

2778. Pieśń (Witaj święta i poczęta Niepokalanie). W Tarnowie, bez roku, w 8-ce, 2 kart.

12. N. Marya P. Ślązka.

2779. Pieśń w podróży o N. P. Ślązkiej na polską przełożona. Wadowice. 1858, w 4-ce, 4 k.

13. Pogrzeb N. Maryi P.

2780. Pieśń przy pogrzebie M. Boskiej. Wadowice, 1858, w 8-ce, str. 4.

2781. Pieśń o pogrzebie najbłogosławieńszej P. Maryi. Tarnów, 1866, w 12-ce, 2 k.

14. Powietrze morowe.

2782. Nowa pieśń o N. P. Maryi przeciwko morowemu powietrzu. B. w. r. i m. d. (w. XVII/XVIII).

15. N. Marya P. Różańcowa.

2783. Pieśń o N. P. Maryi Różańcowej. Wadowice, 1854, w 12-ce, 6 kart, z drzeworytem.

2784. Toż. Wadowice, 1858, w 8-ce, k. 2 z drzeworytem (inna).

2785. Toż. Wadowice, 1858, w 8-ce, k. 2 (odmienna).

2786. Pieśń o N. P. Maryi Różańcowej. Wadowice, 1858, w 8-ce, 2 k. (inna).
2787. Toż. Wadowice, 1858, w 8-ce, 2 k. (odmienna).
2788. Toż. Wadowice, 1858, w 8-ce, 2 k. (inna).
2789. Toż. Wadowice, 1858, w 8-ce, k. 2 (inna).
2790. Toż. Tarnów i Przemyśl, 1866, w 8-ce, str. 8.
2791. Pieśni nabożne luźne. I Pieśń Te Deum, o św. Janie Nepomucynie, przy wystaw. Najśw. Sakramentu. Pieśni (4) o żywym Różańcu. Rzeszów, 1858, w 12-ce.
2792. Pieśni o Najśw. Pannie Maryi Różańcowej. Warszawa, 1868, w 8-ce, str. 16.
2793. Pieśni o Najśw. Pannie Maryi Różańcowej. Warszawa, 1872.
2794. Pieśń o Najśw. Pannie Maryi Różańcowej. Święta Panno! Tyś... (przytem Pieśń o św. Floryanie męczenniku, doświadczonym patronie od ognia). Bochnia, b. w. r., w 8-ce, str. 4 nl.

16. Serce N. Maryi P.

2795. Pieśń ku czci Niepokal. Serca P. Maryi i t. d. Lwów, 1846, w 16-ce.
2796. Czeżowski Iwon. Pieśń do Niepokal. serca Maryi, poczynająca się od słów: „Idźmy, tulmy się jak dziatki". Piekary, 1855.
2797. Toż. Tarnopol, 1860.
2798. Pieśń o sercu N. Maryi Panny. Lwów, 1861, w 8-ce, k. 1.
2799. Pieśni (dwie): 1. Matko Najśw. do serca Twego; 2. Witaj, Józefie, królów ozdobo. Częstochowa, 1874.
2800. Pieśń do Najśw. i Niepokal. serca Maryi. Kraków. B. w. r. (w. XIX).

17. N. Marya P. Szkaplerzna.

2801. Pieśń o N. P. Szkaplerznej. Poznań. B. w. r. (w. XIX), w 8-ce, 2 k.

18. Ucieczka do Egiptu.

2802. Pieśń nowa czyli ucieczka do Egiptu Pana Jezusa z P. Maryą i św. Józefem. Nro 6, Syców, (1853), w 8-ce, str. 8.

19. Święta i Uroczystości.

2803. Eichologion ili Katawasija, soderżaj w sebie cerkownaja pienija na prazdniki Hospodskija i Bohorod. i procziich naroczitych światych. W Lwowie, 1698, w 12-ce, k. 154.
2804. Hymnarium in omnia festa B. V. Mariae, ad augendum cultum eiusdem. Leopoli, Schlichtyn Casim., B. w. r. (w. XVII/XVIII).
2805. Kędzierski A. x. Pieśń na wszystkie uroczystości Najśw. Maryi Panny, oprócz Boleści, ułożył ks. A. K. Bochnia, 1847, w 8-ce, str. 4.

2806. Pieśń mszalna w uroczystości N. Maryi Panny i soboty. Melodya jak: Po tysiąckroć pozdrawiamy Ciebie etc. Wadowice, 1858, w 8-ce, 2 kartki.

2807. Pieśni przy obchodzeniu uroczystości N. P. M.; Wdzięczna obrono ludzi utrapionych; O prześliczny obrazie. Mikołów, 1862, ½ ark.

2808. Śpiewnik dla użytku wszystkich chrześcijan katolików, zawierający 440 pieśni, jako to: Msze święte, pieśni adwentowe, na Boże Narodzenie, na Wielki post, na Wielkanoc, na Wniebowstąpienie Pańskie, na Zielone Świątki, na Boże Ciało, na święta Matki Boskiej, św. Józefa i na uroczystości Św. Pańskich, pieśni przygodne i psalmy, niemniej najużywańsze pieśni przy wystawieniu Najświętszego Sakramentu. Gniezno, 1864, w 8-ce, str. 352.

20. Wniebowzięcie N. M. P.

2809. Chwałośpiew o N. Maryi Pannie Wniebowziętej. Wadowice, 1858, w 8-ce, k. 2.

2810. Pieśń o Wniebowzięciu Najśw. Panny Maryi. Wadowice, 1858, w 12-ce, 4 k.

2811. Toż. Wadowice, 1858, w 12-ce, 4 k. (odmienna).

2812. Pieśń o Wniebowzięciu Najśw. Maryi Panny. Warszawa, 1872.

2813. Pieśń o Wniebowzięciu N. P. Maryi (przytem Pieśń o sądzie boskim). B. w. m. i r. Bochnia, w 8-ce, str. 4 nl.

21. Życie i ślub N. M. P.

2814. Pieśń o życiu i ślubie św. Józefa z N. P. Maryą. Wadowice, 1858, w 8-ce, str. 16.

22. Inne.

2815. List Maryański przewodniczy, prowadzący do nieba. (Wiersz). Mikułów, 1862, ½ ark.

— Pieśń nowo-obranemu studentskiej sodalisów N. M. P. Kongregacyi prefektowi... Donatowi Żebrowskiemu... 1812.

B) N. Marya P. w pieśni, poezyi i piśmiennictwie artystycznem.

1. Bogarodzica.

2816. de Łasko Johannes. Commune incliti Poloniae Regni privilegium constitutionum et indultorum publicitus decretorum approbatorumque... Cracoviae, 1506. (Tekst „Bogarodzicy“ i uwagi o niej na k. 6 n.).

2817. Taszycki. Statuta inclyti Regni Poloniae recens recognita et emendata. Cracoviae, Hier. Vietor, 1532. (Na k. 6 „Bogarodzica“ p. t. „Canticum ad honorem divae Virginis Mariae per divum Adalbertum Archiepiscopum Prag. Regni Poloniae apostolum compositum et

scriptum in principiis bellorum ex more vetustissimo cantari solitum").

2818. Costenus Matheus. Cohortatio sarmaticarum Ecclesiarum ad antiquae et avitae religionis observationem. Cracoviae, Hier. Vietor, 1543.
(Na k. 11 — 15 zamieszczona jest: Pieśń Bogarodzica po polsku, z komentarzem łacińskim).

2819. Herbest Benedykt. Chrześcijańska porządna odpowiedź na tę Confessią, która pod tytułem Braciej Zakonu Chrystusowego niedawno jest wydana. W Krakowie, M. Siebeneycher, 1567.
(Na k. 17 n. tekst „Bogarodzicy").

2820. Herburt Jan. Statuta i Przywileje Koronne z Łacińskiego języka na Polskie przełożone... W Krakowie, M. Szarffenberg, 1570.
(Na k. 6 „Bogarodzica, Pieśń przez Świętego Wojciecha uczyniona, której Polacy przed potykaniem z nieprzyjacielem używać zwykli").

2821. Wujek Jakób. Postille katolicznej Część Trzecia, w której się zamykają Kazania na święta Panny Mariej... W Krakowie, M. Siebeneycher, 1575.
(Tekst „Bogarodzicy" na str. 147 n.).

2822. Skarga Piotr S. I. Żywoty świętych Starego i Nowego Zakonu... Wilno, Radziwiłł, 1579.
(Tekst „Bogarodzicy" na str. 357 z uwagami teologicznemi przedrukowany został we wszystkich następnych edycyach „Żywotów" z waryantami; edycyi tych tutaj się nie przytacza).

2823. Bielski Marcin. Kronika polska... przez Joachima Bielskiego syna jego wydana. W Krakowie, J. Siebeneycher, 1597.
(Tekst „Bogarodzicy" na str. 22).

2824. Laterna Marcin. Harfa duchowna. Lwów, 1598.

2825. Toż. Kraków, Piotrkowczyk, 1598.
(Zob. tam „Pieśń i Katechizm św. Wojciecha").

2826. Ciekliński Piotr. Św. Wojciecha Apostoła i Arcybiskupa Polskiego Bogarodzica i hymny na Święta Panny Najświętszej... które rozsądkowi Kościoła powszechnego poddaje. W Zamościu, druk. Akad., 1600, w 4-ce.

2827. Januszowski Jan. Statuta, Prawa i Constitucie Koronne Łacińskie i Polskie, z Statutów Łaskiego i Herborta i z Constitucij Koronnych zebrane... spisane, sporządzone i wydane przez... W Krakowie, w Archityp. Łazarzowej, 1600.
(Przed rozpoczęciem rozdziałów wydrukowana „Bogarodzica" i zdanie o niej Łaskiego).

2828. Skarga Piotr S. I. Kazania przygodne z innemi drobniejszemi pracami... W Krakowie, A. Piotrkowczyk, 1610.
(Tekst „Bogarodzicy" na str. 38 n.

W późniejszych wydaniach „Kazań“ niema „Bogarodzicy“).

2829. Kraiński Krzysztof. Postylla kościoła Powszechnego Apostolskiego... W Łaszczowie, 1611.
(„Bogarodzica“ na k. 612).
(„Zaprzecza tu Kraiński, aby pieśń „Bogarodzica“ była św. Wojciecha“. Zob. Jocher, II. str. 444, nr. 5198).

2830. Skarga P. Żołnierskie nabożeństwo, to jest nauki. Kraków, Cezary, 1618.
(Ma być tutaj tekst „Bogarodzicy“).

2831. Z Swazoriej Seneki Filozofa i innych niektórych Autorów zebrał Żołnierz jeden w obozie pod Tatarzyszczami z mężnych przykładów Pobudkę do cnoty. W Krakowie, druk. Fr. Cezarego, 1618.
(Na końcu: „Pieśń staropolska od św. Wojciecha złożona, której żołnierze polscy przed potyczką z dawna używali“).

2832. Nowodworski Bartłomiej. Bogarodzica, t. j. pieśni i testament św. Wojciecha, Apostoła Polskiego, Arcybiskupa Gnieźnieńskiego, na naukę niektórych członków wiary Polakom zostawiony, w sobie mające. B. m. d. i r. (około r. 1620).
— Birkowski Fabian x. Kazania obozowe o Bogarodzicy, przy tym nagrobek Osmanowi. W Krakowie, dr. A. Piotrkowczyka, 1623.
(Tekst „Bogarodzicy“).

2833. Bogarodzica i listy Wielkiego Kawalera, na które Panie Boże daj szczęście. B. m. d. i r. (1625?).

2834. Skarga Piotr. Żołnierskie nabożeństwo... teraz znowu sumptem Najaśn. Jana Króla Polskiego do druku podane. R. P. 1688 w Oliwie drukował Jan Textor Factor.
(Na końcu pieśń „Bogarodzica“).

2835. Pieśni katolickie nowe zreformowane. Kraków, 1695.
(Tekst „Bogarodzicy“ z przekładem łacińskim na str. 109).

2836. Pieśni postne starożytne, człowiekowi krześciańskiemu należące, które w wielki post śpiewane bywają... z przyczynieniem piosnek wyrobione. B. m. d. i r. (w. XVII).
(Tekst „Bogarodzicy“ na str. 31).

2837. Leges, statuta, constitutiones, privilegia regni Poloniae, Magni Ducatus Lithuaniae omniumque Provinciarum annexarum. Varsaviae, 1732.
(Tekst „Bogarodzicy“ i „Testimonium Joannis Łaski super cantico“ na str. 24).

2838. Cancyonał Pieśni Nabożnych według obrzędów Kościoła świętego katolickiego na uroczystości całego roku. Wrocław, dr. S. I., 1734.
(Tekst „Bogarodzicy“ na str. 221).

2839. Niesiołowski Kazimierz. Otia publica vix do-

mestica. Prożnoty różne publiczne. 1743.
(Tekst „Bogarodzicy“, z łacińskim przekładem Sarbiewskiego na str. 22 n.).

2840. Skarga Piotr. Żołnierskie Nabożeństwo. W Wilnie, dr. S. I., 1748.
(Na str. 252—3 „Pieśń staropolska od świętego Wojciecha złożona, której żołnierze polscy przed potyczką zdawna używali“).

2841. Oloff Ephraim. Beiträge zu der polnischen Weltlichen, Kirchen- und Gelehrtengeschichte. Danzig, 1764—5, t. I—II.
(O „Bogarodzicy“ zob. II, str. 209 n.).

2842. Żołnierz chrześciański czyli zabawy pobożności chrześcijańskiej i Pieśń Bogarodzica z wykładem. W Sandomierzu, 1789, w 8-ce.

2843. Bielski S. x. Pieśni narodowe z różnych autorów zebrane przez... Warszawa, 1812.
(„Bogarodzica“ na str. 3 n.).

2844. Niemcewicz J. U. Śpiewy historyczne z muzyką i rycinami. Warszawa, 1816.
(„Bogarodzica“ na str. 25).

2845. Czacki Tadeusz. O litewskich i polskich prawach. Warszawa, 1800, t. I—II.
(O autorze „Bogarodzicy“ t. I, str. 48 i 56).

2846. Gesang des hl. Adalberts des Apostels der Preussen.
(Zob. Schottky's: „Vorzeit und Gegenwart“, Posen, 1823, str. 246).

2847. Bowring John. Wybór poezyi polskiej: Specimens of the polish. poets; with notes and observations on the literature of Poland, by... London, printed for the autor, 1827, w 8-ce, str. 227 oprócz wstępu.
(Na czele dzieła znajduje sie „Pieśń Bogarodzica“ z muzyką).

2848. Das Marienlied des hl. Adalbert. Polnisch und deutsch. Mitgetheilt v. Herrn Grafen D. Stanislaus Rzewuski. (Zob. Mohnike: Hymnologische Forschungen. Stralsund, 1832, Cz. II, str. 195 n.).

2849. Rzesiński J. H. Pieśń Bogarodzica.
(Zob. „Kwartalnik naukowy“, Kraków, 1836, t. III, str. 329).

2850. X. Do Redakcyi „Przyjaciela Ludu“. (Prosa S. Adalberti).
(Zob. „Przyjaciel Ludu“, Leszno, 1838, str. 363 n.).

2851. Szulc Dominik. O wieku Bolesławowskim pieśni Bogarodzicy.
(Zob. „Pamiętnik rel. mor.“, 1841, t. I, str. 9 n.).

2852. Starożytności polskie. Poznań, 1842.
(S. v. „Bogarodzica“).

2853. Walewski Michał. Pieśń dawna do Bogarodzicy, uzupełniona nowemi strofami do śpiewania na cześć Najświętszej Maryi Panny

w dnie Jej poświęcone lub w ciągu dorocznego majowego nabożeństwa, wydał... z ryciną. Żytomierz, 1859, w 8-ce, str. VI.

2854. Wojciech św. Bogarodzica. Pieśń, od Św... ułożona, którą XX. Wikaryusze kościoła Metropolital. Gnieznieńskiego w każdą niedzielę i święta uroczyste przy grobie jego śpiewają, z fundacyi JW. X. Franciszka Raczyńskiego, kanonika gnieznieńskiego i poznańskiego. Gniezno, 1862, w 8-ce, k. 2 (nuty z tekstem).

2855. Pieśń dawna do Bogarodzicy. Lwów, 1863, w 8-ce, k. 1.

2856. Pieśń do Bogarodzicy. Kraków, 1863, w 8-ce, kart 4.

2857. Koszutski Hilary. Żywot św. Wojciecha, biskupa i męczennika, patrona Królestwa Polskiego. Z ryciną i melodyą do pieśni „Boga Rodzica". Poznań, 1864, w 8-ce, str. 245 i I.

2858. Hipler Fr. dr. Der hl. Adalbert als Liederdichter. (Zob. „Katholisches Kirchenblatt für Culm und Ermland". Danzig, 1865, str. 105 n.).

2859. Przeździecki Aleksander. Pieśń Bogarodzica, wraz z nótą, z rękopisu częstochowskiego z końca wieku XV, wydana w podobiznie i porównana z dwoma dawniejszemi odpisami i z drukowanemi textami, przez... („Biblioteka Warszawska", 1866, t. I, str. 309 n.).

2860. Toż. Warszawa, odbitka z „Bibl. Warsz.", 1866, w 8-ce, k. 2, str. 20 i tablic 4.

2861. Bętkowski Nabrzan. Boga Rodzica, pieśń z czasów zaprowadzenia Chrześciaństwa w Polsce. Słowa z muzyką, z najdawniejszych pomników zestawione, pod względem histor., estet., filolog., jakoteż muzycznym rozebrane. („Roczniki Towarzystwa Nauk. Krakowskiego", Poczet III, t. XV, str. 276 n., r. 1869).

2862. Toż. Osobne odbicie, Kraków, 1869, w 8-ce, str. 65.

2863. Przeździecki Aleksander. O dwóch odpisach pieśni Bogarodzica i rękopiśmie historyi polskiej Herburta, wiadomość podana, (odbito z XXXVIII t. Roczn. Tow. Nauk. Krakowskiego). Kraków, 1869, w 8-ce, str. 10.

2864. Pękalski Piotr x. Uwagi nad podaniem o starodawnej pieśni Bogarodzica, św. Wojciechowi przyznawanej.
(Zob. „Roczniki Towarzystwa Naukowego, z Uniwersytetem krakowskim połączonego", Kraków, Poczet IV, t. XX, str. 1 n.).

2865. Toż. (Osobne odbicie z Roczn. N. M. T. N. krak.). Kraków, 1871, w 8-ce, str. 32.

2866. Pieśń Bogarodzica w odpisie ks. Herbesta S. I.
(Zob. „Przegląd Lwowski", 1871, str. 604).

2867. Jireczek J. Hlídka literatur slovanskych: Pieśń Bogarodzica wraz z notą, z rękopismu częstochowskiego z końca w. XV wydana przez Al. Przeździeckiego. Warszawa, 1866.
(Zob. „Czasopis Musea Královstvi Českého", 1872, rocznik 46, str. 335 n).

2868. Małkowski Konstanty. Przegląd najdawniejszych pomników języka polskiego. Warszawa, 1872.
(O „Bogarodzicy", str. 121 n).

2869. Nehring Władysław. Ueber den Einfluss der altczechischen Literatur auf die altponische. I. Einleitung und das altpolnische Marienlied.
(Zob. „Archiv für slavische Philologie", Berlin, 1876, t. I, str. 60 n.).

2870. Liske Ksawery. O autentyczności dokumentu, zawierającego najdawniejszą wzmiankę o pieśni Bogarodzica.
(Zob. „Bibliot. Warszawska", 1877, t. IV, str. 417 n.).

2871. Rymarkiewicz Jan dr. Pieśń „Bogu-Rodzica". (Odbitka z X tomu Roczników Towarzystwa przyjaciół nauk poznańskiego). Poznań, 1878, w 8-ce, str. 77 i 2 podobizny.

2872. Pilat Roman dr. Pieśń „Bogarodzica". I Restytucya tekstu pieśni. (Odbitka z tomu IV Pamiętnika Wydziału filolog. i hist. filoz. Akad. umiej.). Kraków, 1879, w 4-ce większej, str. 1 nl., 114 i 1 nl.

2873. Kalina Antoni. Rozbiór krytyczny pieśni „Bogarodzica". Lwów, 1880, w 8-ce, str. 122.

2874. Rymarkiewicz Jan dr. Rozbiór krytyczny pieśni Bogarodzica, napisał dr. Antoni Kalina. Lwów, 1880, przejrzał... (Odb. z „Warty"). Poznań, 1880, w 8-ce, str. 17.

2875. Nehring Władysław. Studya literackie. Poznań, 1884.
(„Bogarodzica", str. 1—26).

2876. Surzyński J. dr. x. (Bogarodzica).
(Zob. „Przewodnik bibliograficzny", Kraków, 1884, str. 50).
(Rozwiązanie nót).

2877. Wojciechowski Tadeusz. Kazimierz Mnich.
(Zob. Pamiętnik Akad. Um. Wydz. filolog. i hist.-fil., 1885, t. V, str. 24).
(O czasie powstania „Bogarodzicy").

2878. Knothe Apolinary ks. Nieznany dotąd odpis pieśni Bogarodzica.
(Zob. „Przegląd katolicki", Warszawa, nr. 48 z 2 grudnia r. 1886).

2879. Nehring W. Altpolnische Sprachdenkmäler. Berlin, 1886.
(„Das Bogarodzica-Lied", str. 160 n.).

2880. Nieznany dotąd odpis pieśni „Bogarodzica“.
(Zob. „Przewodnik bibliograficzny“, 1887, str. 17).

2881. Kalina A. Pieśń Bogarodzica, rozbiór krytyczny przez...
(Zob. „Przegl. powszechny“, Kraków, 1887, t. III, str. 331—355).

— Materyały do historyi czci Matki Boskiej w Polsce.
(Odbitka z „Warty“, Poznań, 1888).
(O „Bogarodzicy“, str. 17—19, ust. 16, str. 20—21, ust. 18).

2882. Bogarodzica ze statutu Łaskiego, drukowanego u Hallera w Krakowie r. 1506. Kraków, 1890, fol., półarkusz rozłożony.

2883. Surzyński J. dr. x. Polskie pieśni Kościoła katolickiego od najdawniejszych czasów do końca XVI stulecia. Poznań, 1891.
(O „Bogarodzicy“, str. 135 n.).

— Bobowski M. Pieśni polskie katolickie od najdawniejszych czasów do końca XVI w.
(Zob. „Rozprawy Wydz. filolog. Ak. Um.“, Kraków, 1893, t. XIX).
(„Bogarodzica“ str. 24 n).

2884. Hipler Fr. dr. Bogarodzica. Untersuchungen über das dem hl. Adalbert zugeschriebene älteste polnische Marienlied. Braunsberg, 1897, w 8-ce, str. 32.

2885. Prochaska Antoni dr. Św. Wojciech.
(Zob. „Przegl. Powszechny“, Kraków, 1897, t. LV, str. 1 n. i 358 n.).

2886. Załuski Walenty ks. Perła pieśni naszych czyli Bogarodzica, jako pamiątka 900-letniej rocznicy męczeńskiej św. Wojciecha, dla miłośników śpiewu kościelnego i ojczystego wydał... administrator parafii Osiek wielki. Płock, 1897, w 16-ce, str. 30 i nl., z 2 rycinami i nutami w tekscie.

— Mrowiński W. x. S. I. O czci Matki Boskiej w Polsce. Kraków, 1898.
(Na str. 28—43, 530 532 „Pieśń Boga Rodzica“).

2887. Voigt H. G. Adalbert von Prag. Westend-Berlin, 1898.
(„Bogarodzica“ str. 116).

2888. Dobrzycki Stanisław. Polska poezya średniowieczna.
(Zob. „Przegl. Powszechny“, Kraków, 1900, t. IV).

2889. Toż. Odbitka, Kraków, 1900.
(„Bogarodzica“, str. 14 n.).

2890. Hymn z X wieku Bogarodzica. Słowa i melodya według najdawniejszych podań św. Wojciecha. Ofiarował na dowód prawdziwej przyjaźni St. Moniuszce, harmonizował i ułożył do śpiewu lub grania A. Müncheimer. B. w. r. (w. XIX).

2891. Pieśń starodawna, ułożona przez... Męczennik(a) (spie)wana bywa po kościołach naszych już (od lat) ośmset, b. w. m. dr., w 8-ce małej, 1 karta. (Kilka liter nie odbito w 2-ch wierszach tytułu).

2892. Brückner A. Bogarodzica, rozwiązanie zagadki przez... („Biblioteka Warszawska", Warszawa, 1901, w 8-ce, t. IV, str. 81—106).

2893. Tenże. Literatura religijna w Polsce średniowiecznej („Biblioteka dzieł chrześcijańskich", Warszawa, 1902, miesiąc czerwiec).
(O „Bogarodzicy" w t. I, str. 144 n.).

2894. Tenże. Język i literatura, Sprawozdanie.
(Zob. „Przegl. Powszechny", 1902, t. I, str. 108).
(O autorze „Bogarodzicy").

2895. Franko Ivan dr. Zu „Bogarodzica". Str. 2, v. 1. (Zob. „Archiv. f. slavische Philologie", t. XXIV, str. 150 n.).

2. Pieśni i Poezye Maryjne XIV i XV w.

2896. Bobowski Nicolaus. Die polnische Dichtung des XV Jahrhunderts: I. Mariengedichte, Inauguraldissertation. Breslau, 1883, w 8-ce, str. 2 nl., 105 i 2 nl.

2897. Tenże. Polska poezya kościelna od najdawniejszych czasów aż do wieku XVI. Napisał... Warszawa, 1885, w 8-ce, str. 138.

2898. Bystroń J. Das Fragment eines polnischen Mariengedichtes „Assumptio Mariae" aus dem XV Jh. (Anzeiger der Akademie der Wissenschaften). Krakau, 1892, w 8-ce, str. 369—70).

2899. Bobowski Mikołaj. Polskie pieśni katolickie. (Rozprawy Akademii Umiejętności, wydział filologiczny, ser. II t. IV, ogólnego zbioru t. XIX. Kraków, 1893, w 8-ce, str. 1 nl., 475 i 6 tablic).
(Pieśni do Matki Boskiej, zob. str. 473—4).

3. „Omni die dic Mariae".

2900. Grochowski Stanisław. Hymn św. Kazimierza. 1607.

2901. Casimirus Princeps Poloniae. Lac Marianum seu Hymnus B. M. Virginis honori. Antverpiae, 1612, w 12-ce.

2902. Hymnus S. Principis Polonorum Casimiri De Deipara Virgine Maria, Sodalibus Marianis Congregationis Religiosorum, Universitatis Dilinganae in strenam ad Calendas Januarias anni 1621 dedicatus, una cum adspiratione ad eandem Dei Parentem. Dilingae, M. Allgeyer, w 32-ce, k. 16.

2903. Hymnus Beatissimae Virginis Genitricis Dei Ma-

riae, quem a regio Polonorum Principe Sancto Casimiro eleganti prosa compositum, Versibus latino-germanicis conscripsit Joannes Barzaeus. Lucernae, 1648, typ. D. Hautt, w 12-ce, str. 114, k. 8 nl.

2904. Omni die dic Mariae mea laudes anima. Hymnus metrice redditus a J. Barzaeo (latine et germanice). B. m., 1651, w 12-ce.

2905. Hommey Jakób. Dissertatio de autore hymni: Omni die. 1686.

2906. Casimiro Sto Principe di Polonia Inno latino alla B. Virginae. Bologna, per N. Tebaldi (1696?).

2907. Kherlusche... Serbszke khatolske... 1696, w 8-ce.
(Między innemi ma być serbski przekład pieśni: Omni die).

— Węgrzynowicz Antoni x. Melodya św. Kazimierza królewicza Polskiego albo Pieśń Omni die... Kazaniami przyozdobiona... 1704, w Krakowie, w dr. M. A. Schedla, w 4-ce, str. 192, 272, 264, 25, k. 21 i regestr.

2908. Hymn św. Kazimierza z Łacińskiego wyłożony przez pewnego Kapłana S. I. B. w. m., 1776, w 8-ce, str. 16.

2909. Casimir des heiligen, königlichen Prinzen von Polen, Lobgesang auf die heilige Jungfrau und Gottes Gebärerin Maria. Augsburg, 1821, w 32-ce.
(Po łacinie i po niemiecku).

2910. Hymnus ad Beatam Mariam Virginem Deiparam multiplici lingua nunc primo impressus, curante Dr. Dominico Mettenleiter. Ratisbonae, 1836.
(W językach łacińskim, włoskim, hiszpańskim, francuskim, polskim, węgierskim, greckim i niemieckim. Dodano: Horologium Marianum „Ultima in mortis hora", w 14 językach).

2911. Kazimierz św. Jagiellończyk. Hymn na cześć Maryi Panny, tłumaczenia J. B. Zaleskiego, z muzyką. Paryż, 1851, w 12-ce.

2912. Jocher A. Obraz bibliograficzno-historyczny... Wilno, 1857.
(Zob. tamże, t. III, str. 444—5, nr. 8522 i Noty do tego nru, str. 618—619).

2913. Przeździecki Aleksander. Modlitwa św. Kazimierza Jagiellończyka do Najśw. Panny. Z rękopisów XII, XIV i XV w. i ze źródeł archiwalnych krytycznie wyjaśniona z ryc. kolor. Kraków, 1867, w 8-ce, str. LXII, 39.

2914. Dumagny M. L. S. Vie de saint Casimir, prince royal de Pologne, grand duc de Lithuanie, Litanies de saint Casimir, traduction du polonais, Prière à la très sainte Face et Hymnes à la très

sainte Vierge. Saint-Omer, 1888, w 12-ce, str. 24.

4. Pieśni, wiersze i utwory o N. M. P. artystyczne.

(Ułożone alfabetycznie, według autorów).

2915. Agricola Rudolphus Junior. Passio dominica per septem horas canonicas distributa... Adiectis de conceptione intemeratae Mariae Virginis duobus hymnis per eundem Rudol. Cracoviae, per Hieronymum Vietorem, 1520, w 4-ce.
(Po hymnach i modlitwach następują: 1) Hymnus de beatissimae Virginis conceptu passivo; 2) Ode dicolos distrophos (Metrum Hexametrum dactylicum et dimetrum Iambicum acathalecticum) de divae virginis conceptione).

2916. Antoniewicz Bołoz Karol. W kaplicy Matki Boskiej Bolesnej w Staniątkach. (Wiersz). Piekary, 1848 r., w 8-ce, str. 15.

2917. Baliński Karol. Ustęp z pieśni do Bogarodzicy przez...
(Zob. „Niewiasta", czasopismo i osobne odbicie, Kraków, 1861, w 8-ce, str. 8).

2918. Bartoszewski Walenty ks. Parthenomelica albo pienia o Pannie Najśw. W Wilnie, 1613, w 4-ce, ark. 6.

2919. Bełza Władysław. Modlitwa dzieci u stóp Bogarodzicy w Rymanowie. Lwów, 1889, w 4-ce, str. 4 nl.

2920. Bętkowski Nabrzan. Oratoryum Pod Twoją obronę, według łacińskiej ody religijnej Sub sanctum Alma Tuum (po łacinie i po polsku). Brody, 1888, w 8-ce, str. 8 nl.

2921. Białobocki J. Hymny o N. Pannie. Kraków, 1646.

2922. Bonawentura św. Hymn dziękczynny ku czci N. Maryi Panny. Warszawa, 1874, w 16-ce, str. 4.

2923. Brzezińska z Szymanowskich Filipina. Nie opuszczaj nas! Pieśń do Matki Boskiej. (Nuty z tekstem). Warszawa, 1861, fol.

2924. Taż. Śpiewnik religijny, Pieśni polskie rozmaitych autorów. Nr. 6 „Niebieskiego dworu Pani", pieśń do Matki Boskiej. Warszawa, lit. W. Otto (nuty z tekstem), fol., str. 5 (XIX w.).

2925. Buchan Jan Fryd. Hecatombe epigrammatum super hymnos B. V. Mariae. Warszawa, 1718.

2926. Capeci C. S. Applauso devoto al nome di Maria cantata nel palazzo della Maria Casimira di Polonia. Ronciglione, Toselli, 1712.

2927. Czajkowski Antoni. Muzyka kościelna. Zwiastowanie, słowa A. Czajkowskiego, muzyka S. Moniuszki (nuty). Warszawa, w 4-ce, str. 7.

2928. Czaradzki Gregorius. Rithmy o porodzeniu Najśw. Panny Maryi. Poznań, Wolrab, 1613.

2929. Deslions Antoni. Elegiarum de cultu B. V. Mariae libri III. Lublini, 1699.

2930. Tenże. Punkt honoru Maryi ojczystą muzą przez F. Manieckiego. Sandomierz, 1727.

2931. Dobiński Stanisław. Swit wierszów na święta Maryi ded. Teod. Potockiemu. Kraków, Akad, 1725.

2932. Donizetti G. Ave Maria, duet na tenor i bas. (Caecilia, zbiór śpiewów religijnych z towarzyszeniem organu lub fortepianu). Warszawa i Łódź.

2933. Duchińska Seweryna. Śluby Jana Kazimierza. Oratoryum. Lwów, 1895, w 8-ce, str. 46, z ryciną.

2934. Engelström Wawrzyniec. Miesiąc Maryi, poezya. (Zob. „Wisła, Księga zbiorowa", Kraków, 1873).

2935. Eysymont Jerzy. Źródła życia z łez Maryi P. wylanych z łacińskich wierszów X. Stanisława (Konarskiego?) przetłumaczone, Dom. Kons. Eysymontowi ofiarowane. Lwów, Filipowicz, 1756.

2936. Faleński F. Modlitwa do Najświętszej Matki Łaskawej (poezya).
(Zob. tegoż: „Kwiaty i Kolce", Warszawa, 1856, str. 9—10).

2937. Faleński F. Stabat...
(Zob. tegoż „Pieśni spóźnione", Kraków, 1893, str. 58—9).

2938. Gawalewicz Maryan i Stachiewicz Piotr. Królowa niebios, legendy o Matce Boskiej, zebrane i opracowane przez... Wydanie 5-te, przejrzane i poprawione przez autora. Mikołów, 1901, w16-ce, str. 167, z ryciną.

2939. Gebet. Ave Gratiosa. Töne, Lied des Flehens.
(Döring G.: Choralkunde in drei Büchern... etc. Beigabe zu Dörings Choralkunde, Danzig, 1865, w 8-ce).

2940. Gorecki Antoni. Kłosek Polski czyli Nowy Tomik Poezyi... Paryż, 1843, w 8-ce, str. 296.
(„Dwie Pieśni do Najświętszej Maryi", str. 213—215).

2941. Gounod Karol Feliks. Głos duszy. Zbiór pieśni religijnych lub na głos mezzosopranowy z towarzyszeniem fortepianu lub organu. Nr. 16 Ch. Gounod: Zdrowaś Marya (Ave Maria). Warszawa, 5 stron.

2942. Grabowski Józef. Modlitwa do niebieskiej Matki mojej, na głos solowy sopran lub tenor z organem. Warszawa, 1877.

2943. Grochowski Stanisław. Rytmy o zacności dziewice Mariej. Kraków, Siebenejcher, 1598, w 4-ce.

2944. Grochowski Stanisław. Cudowne wiersze. Kraków, Skalski, 1611.

2945. Hacki Ioan Franc. Maria deipara Virgo rhytmice demonstrata. Olivae, 1683.

2946. Hugo Wiktor. Kościół Panny Maryi w Paryżu, tłum. M. Skotnicki. Tom. I — IV. Warszawa, 1846, w 12-ce, t. I, str. 213, 4 nl., II, str. 197, III, str. 188, IV, str. 139, 1 nl.

2947. Tenże. Toż, tamże... 1900, w 16-ce, str. 147 i II, 153 i II, 137 i II, 144 i II.

2948. J. T. D. Wiersz na cześć i na chwałę Maryi Matki Boskiej, przez T. D. J. Paryż, 1847, w 8-ce.

2949. Ines Wojciech x. Carmen seculare Virg. Matri et voto metaphysicorum, 1643.

2950. Tenże. Toż, b. m., 1650.

2951. Tenże. Toż, b. m., 1657.

2952. Tenże. Toż, (Calisii?), 1663.
(Zob. wyżej, p. r. 1643, 1645, nry: 162 — 3).

2953. Tenże. Hortus Conclusus Maria. Dei Mater et Virgo. Ogrod zamkniony Marya. Dziewica, Bogarodzica (przez J. E. Minasowicza).
(Zob. Minasowicza „Zbiór rytmów polskich", w Warszawie, 1756, cz. III, str. 23 — 6).

2954. Tenże. Inscriptiones Septem Virgini Dei Matri, absque macula originali conceptae, ob compressum Draconem. Versione Polonica adornatae a. 1753, die 25. Augusti (przez Minasowicza, J. E.).
(Zob. Minasowicza „Zbiór rytmów polskich", w Warszawie, 1756, cz. III, str. 21 — 3).

2955. le Jay Franc. Gabryel x. S. J. Marya, bez naruszenia Panieństwa, Matka (przekł. J. E. Minasowicza).
(Zob. Minasowicza „Zbiór rytmów polskich", w Warszawie, 1756, cz. III, str. 26—8).

2956. Kanon A. Diva Lauretana ad lyram decantata.
(Zob. tegoż: „Lucabrationes oratoriae", Cracoviae, F. Cezary, 1676).

2957. Kęczkowska Zofia. O Maryo bądź pozdrowiona, wiązanka nowych pieśni, poświęconych chwale Najśw. Królowej niebios i ziemi, Niepokalanie Poczętej Maryi dziewicy. Warszawa 1901, w 16-ce, str. 70 i II, z rysunkami w tekście.

2958. Kochowski Wespazyan. Ofiarowanie N. Maryi P. — O obrazie płaczącym Najświętszej Panny Maryi we wsi Dzierzkowie, w Województwie Krakowskiem, 1664, 22 Julii. — Hymen Jasnogórski.
(Zob. tegoż „Nie próżnujące próżnowanie", w Krakowie, 1674).

2959. Tenże. Ogród panieński pod sznur Pisma Świętego Doktorów Kościelnych, Kaznodziejów prawowiernych wymierzony, a kwiatami ty-

tułów Matki Boskiej wysadzony. W Krakowie, dr. Schedlów, 1681, w 4-ce, k. 1, str. 184.

2960. Konarski Stanislaus Hier. a S. Laurentio. In numerum annorum Div. Mariae elegiarum lib. III, ded. Joan. Joach. Tarło, Varsoviae, typ. Piar., 1724.

2961. Kroll Ignacy ks. Sen Najświętszej Maryi Panny. B. m. d. i r. (W Krakowie, 1878), w 12-ce, 2 kartki, z wizerunkiem autora.

2962. Kuszewicz Samuel. Prosa de Immaculata Conceptione. 1661.
(Zob. „Clypei Turris Davidicae", Leopoli, 1678, na końcu).

2963. Kwilecka Marya z Oporowa. Powiastki ludowe zawierające powiastkę o Kasi i Jezus Marya, przez Maryę K. z O. Poznań, 1888, w 8-ce małej.

2964. Ledochowski Stanisław. Pieśń o Najświętszej Maryi Pannie przez... wojewodę wołyńskiego.
(Zob. Barącz Sadok: „Wiadomość o klasztorze WW. OO. Dominikanów w Podkamieniu". Lwów, 1858).
(Zob. wyżej, nry: 2374, 2386).

2965. Legenda o Najświętszej P. Maryi. Warszawa, 1872.

2966. Leonis XIII in Mariam Virginem Flosculi. (Recenzya przez M., zob. „Przegląd powszechny", 1896, t. LI, str. 104).

2967. Lubomirski Kazimierz. Ave Maria (Zdrowaś Marya). Dwu-śpiew z towarzysz. fortepianu lub organów. Op. 55. Warszawa, str. 6.

2968. Łoziński Władysław. Madonna Busowiska.
(Zob. „Przegląd polski", Kraków, 1885—1886, t. III, str. 27—81).

2969. M. Jan. Anioł Pański, myśl W. Hugo, przez...
(Zob.: „Wieniec", dwutygodnik literacki, Kraków, 1862).

2970. Majdrowicz F. ks. Historya o śmierci Najświętszej Maryi Pannie i jej wniebowzięcia, z legend ludowych wierszem napisana. Kraków, 1864, w 8-ce, str. 30.

2971. Miaskowski Kasper. Na ofiarowanie Panny Najświętszej, — Elegia pokutna do Najświętszej Panny, — Pozdrowienie Anielskie.
(Zob. „Zbiór Rytmów. Wedle wydania z r. 1622", w Poznaniu, w drukarni Jana Rossowskiego. Wydanie K. J. Turowskiego. W Krakowie, 1861, str. 46, 109 n., 123 n.).

2972. Mickiewicz Adam. Hymn na dzień Zwiastowania N. P. Maryi. — Słowa Najświętszej Panny. 1842.
(Zob. „Dzieła", Lwów, 1893, t. IV, str. 36 n., 152 n.).

2973. Miłkowski Julian syn Pawła. Ojcze nasz, Zdrowaś Marya (wiersz). Kraków, 1848, w 8-ce, 1 karta.

2974. Minasowicz Józef Epifani. Epigrammata Honori Immaculatae Conceptionis sacra. In Academia Mariana, ab Illmo et Rmo Josepho Andr. comite Załuskio... instituta, publice decantata. Varsaviae, Anno 1753, Die 7 et 9 Decemb.
(Zob. tegoż „Mantissa Brevis Carminum", 1756, str. 3—9).

2975. Tenże. Ode o Niepokalanem Poczęciu N. P.
(Zob. tegoż: „Zbiór Rytmów Polskich", W Warszawie, 1756, cz. III, str. 17 n.).

2976. Minasowicz Józef Dyonizy. O błogosławionej Matce-Pannie Maryi.—Na dni Jej czci poświęcone.—Moja pociecha na Jasnej Górze.
(Zob. tegoż „Twory", Lipsk, 1844, t. I, str. 30 n., 99).

2977. Moniuszko Stanisław. Muzyka kościelna. Gebethner i Wolff.
Nr. 6 „Zwiastowanie", na mezzo-sopran lub baryton, z towarzyszeniem organów. Nr. 8 „Nieszpory i Pieśń Ostrobramska: „Witaj święta". Melodye kościelne z harmonią na organy.

2978. Mościński Jan D. Pieśni o Najśw. Pannie. 1626.

2979. Münchheimer Adam. Pamiątka z dnia 11 października 1861 r. Salve Regina, śpiew żałobny, wykonany w kościele św. Jana w Warszawie, w czasie żałobnego nabożeństwa, za duszę ś. p. x. Antoniego Melchiora Fijałkowskiego, Arcybiskupa Metropolity Warszawskiego. Warszawa, w 4-ce, str. 8.

2980. Nowakowski Józef. Ave Maria z towarzyszeniem fortepianu, organu lub fisharmoniki. Op. 48.

2981. Petrarka. Wezwanie do N. Maryi Panny. Śpiew Petrarki po śmierci Laury, przez Jana Nepom. Jaśkowskiego. („Biblioteka Warszawska", 1842, t. I, str. 659).

2982. Plebański J. K. Pieśni Wacława Potockiego.
(Zob. „Biblioteka Warszawska", 1890, t. III, str. 340 — 341).
(„Pieśń 3, zawierająca w sobie prośbę do Chrystusa Pana i Panny Przenajśw. o pokój".

2983. Pol Wincenty. Do Najśw. P. Maryi Częstochowskiej Ofiarowanie. W Krakowie, d. 9 stycznia 1856.
(Zob. tegoż „Dzieła", Lwów, 1876, t. V, str. 338 — 9).
Salve Regina.
(Zob. tamże, t. IX, str. 428—9).

2984. Reichart Basilius. Das Maria-Kulmer Muttergottesbild oder die Räuber auf Maria-Kulm, Schauspiel, für katholische Vereine geschrieben, herausgegeben v. J. Mehler. Paderborn, 1892, w 8-ce, str. 56.

2985. de la Rue Karol x. S. J. Ode... o Niepokalanym Po-

częciu N. P. M. z łacińskiej przełożona przez W. J. Mci x. Pawła Lubienieckiego na Akademię... od J. W. JMci x. Józefa Andrzeja Załuskiego... wyznaczoną na dzień 7 Grudnia, R. 1753.
(Zob. Minasowicza J. E. „Mantissa Brevis Carminum", 1756, str. 47 n.).

2986. Sabellicus An. Ad Christi genitricem Mariam elegiae (ded. Franc. Buzas ad Gabr. et Emer. Drugelhos). Cracoviae, Vietor, 1524, w 4-ce.

2987. Sarbiewski Mathias Casimirus. Poemata Omnia. Editio omnium, quae adhuc prodierant, longe plenissima. Ad usum alumnorum S. I. Staraviesiae, 1892, w 8-ce, str. LXIV, 624.
(Ode XI. Ad D. Virg. Matrem, str. 57 n. — Ode XIV. Ad D. Virginem Matrem, str. 62. — Ode XVIII. In D. Virginem Matrem, str. 69. — Ode XXVI. Ad D. Virginem M., str. 81. — Ode XX. A Divam Virginem. Carmen votivum, str. 164 n. — Ode XXII. Ad Virginem Matrem, str. 168. — Ode XXIV. Ad D. Virginem Matrem. Paean militaris Polonorum, quem Divus Adalbertus, Archiepiscopus Gnesnensis, conscripsit, str. 169 n. — Ode XXV. Dialogus Pueri Jesu et Virginis Matris, str. 172 n. — Ode XXXIII. Ad Virginem Matrem, str. 187 n. — Ode IX—XII Ad Janussium Skumin Tyszkiewicz. Quatuor Leucae Virginis Matris, str. 221 n. — Ode XIII. Ad D. Virginem Claromontanam, str. 235 n. — Epigr. CVI. Imago Virginis sanctissimae, str. 473. — Epigramma CCXXXI. Ex occasione bovis ante Christum flectentis. Vox B. Virginis, str. 522. — Epigr. CCXXXII. Ex occasione stellae in nativitatae Christi visae. Vox B. V., str. 522. — Epigr. CCXXXIII. De eadem stella, tamże — Epigr. CCXXXIV—V. Ex occasione larimarum Pueri Jesu A. B. Virginis, str. 523. — Epigr. CCXXXVI. De lacrimis B. V. Mariae et Pueri Jesu, str. 524).

2988. Siemieński Lucyan. Pieśń do Najśw. Panny.
(Zob. tegoż „Poezye", Lipsk, („Biblioteka Pisarzy polskich", t. XXII), 1863, str. 257—258).

2989. Sierakowski Wacław. Kantaty polskie w muzyce, b. w. r., Kraków, (około r. 1787—1790). 20) Narodzenie Panny Maryi w wyobrażeniu Ewy. 21) Na honor N. M. Panny. 29) Oblubienica Pańska. 37) Spór cnót, czyli Kantata na uroczystość Narodzenia Najświętszej Maryi Panny.

2990. Słowacki Juliusz. Bogarodzica. Hymn. Warszawa, 1831.

2991. Tenże. Bogarodzica, Hymn do śpiewu, z muzyką

Amalii Fritsche. Kraków, 1831, w 4-ce, z nutami.

2992. Szarzyński Sęp Mikołaj. Sonet Do Naśw. P. (Zob. tegoż „Rytmy“ w „Zbiorze Najcelniejszych i najrzadszych rymotwórców polskich z wieku XVI i XVII“ przez Józ. Muczkowskiego. W Poznaniu, 1827, w 8-ce, str. 8).

2993. Szymanowski Wacław. Przędziwo Najśw. P. (Zob. tegoż „Poezye i Dramata“, Warszawa, 1884, t. I, str. 275).

2994. Tomaszewski Bończa Dyzma. Na Obraz Wniebowzięcia przez Guido-Reni, z francuzkiego tłumaczenie.
(Zob. tegoż „Pisma wierszem i prozą, oryginalne i tłumaczone“... W Warszawie, 1822, t. I, str. 135 n).

2995. Ujejski Kornel. Do Bogarodzicy.
(Zob. tegoż „Poezye... Nowe wydanie z wyboru Autora“, Lipsk, 1894, t. I, str. 21 n).

2996. Zadorowski Anz. Tota pulchra Virgo Maria epigr. Nesvicii, S. I., 1731.

2997. Zaleski Józef Bohdan. La sainte Famille poeme traduit de polonais par Mich. Cte Borch. Wilno, 1844, w 8-ce, str. 64.

2998. Tenże. Stella maris. Hymn ku Bogarodzicy. Paryż, 1866. w 16-ce, str. 4.

2999. Tenże. Pisma. Wydanie zbiorowe przejrzane przez autora. Lwów, 1877, t. I. (Przenajśw. Rodzina. Część pierwsza, str. 5—18. — Przenajśw. Rodzina. Część druga, str. 19—35. — Zwiastowanie, str. 45. — Stabat Mater, str. 52. — W dzień Gromniczny, str. 57. — Na cześć Maryi Panny, Hymn św. Kazimierza, str. 65. — Stella Maris, Hymn ku Bogarodzicy. str. 78).

3000. Zaleski Józef Bohdan. Przenajśw. Rodzina. Warszawa, (1898), w 8-ce wązkiej, str. 37.

3001. Zawadzki Theod. Poema de partu B. V. Mariae. B. w. r. i m. d. (w. XVII/XVIII).

3002. Zimorowicz Bartłomiej. Hymny na Święta Maryej. Kraków, 1640.

3003. Tenże. Toż, Kraków, 1876, w 8-ce, str. XII, 33. („Biblioteka przedruków“, t. I).

3004. Ż(dżarska) J(ózefa). Sen Maryi o Najświętszej Panience, powiastka. Warszawa, 1885, w 32-ce, str. 24.

3005. Taż. Toż, wydanie 2-gie. Warszawa, (1901), w 16-ce, str. 26.

XXVIII.

Niepokalane Poczęcie N. M. P.

3006. Stanislaus a Łowicz. Elenchus contentorum in hoc enchiridio: De gloriosae V. Mariae dei genitricis imma-

culata conceptione, fidelis et catholica assertio. — Contiones item tres de eadem conceptione ad populum habitae. — In calce adiecta sunt quaedam religiosorum (et qui monasticam professi sunt vitam) instituta. Psalmo CXIII. Non nobis domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam. Cracoviae, ex officina Ungleriana A. D. 1538, w 8-ce, k. 40 nl.

3007. Symbola immaculatam Virginem declarantia. 1600.

3008. Rodriguez Alf. Officium immaculatae Conceptionis. Cracoviae, 1625.

— Starowolski Simon. De immaculata conceptione B. Virginis Mariae Oratio. Cracoviae, in Off. Fr. Cezary, 1638, fol.

— Makowski Sim. Thronus immaculatus Mariae, ded. Stan. Żegocki. Cracoviae, 1646.

3009. Cichovius Nicolaus S. I. Angelici Doctoris S. Thomae Aquinatis de Beatissimae Virginis Deiparae Immaculata Conceptione Sententia... Posnaniae, typis Alb. Reguli, 1651, w 4-ce, str. 78.

3010. Tenże. Toż. Viennae, 1660, w 12-ce, str. 122.

3011. Grabiecki Wojciechx. Tryumf Niezwyciężonej Królowej Polskiej Matki Bożej... W Warszawie, u wdowy i dzieci P. Elerta, 1660, w 4-ce, 7 ark.

3012. Grudziński Jacobus. Argumentatus ad hominem Deus... conceptam esse immaculate Mariam. Posnaniae, typis Heredum Reguli, 1664, w 4-ce.

3013. Białowicz Walenty S. I. Genialis parodia de B. Virginis Mariae immaculata conceptione. Vilnae, typis Acad. S. I., 1666.

3014. Kurski Mathias Marianus Eppus. Maria Virgo deipara, meritis filii. Poznań, haer. A. Reguli, A. Młodniewicz, 1666.

3015. Tenże. Propugnaculum Mariani honoris seu tractatus pro Immaculata Conceptione B. M. V... Posnaniae, 1666, w 4-ce.

— Lettau Eust. Panegyris de immaculata concept., ded. Praelatis Varmiensibus, 1666.

3016. Nieremberg J. E. Omen honori Immacul. conc. Cracoviae, Cezary, 1666.

3017. Pączkowski Stanislaus. Meridies ante ortum conceptae Mariae. Posnaniae, haer. Alb. Reguli, A. Młodniewicz, 1666.

3018. Pawłowski D. Conceptus duo admirabiles concepta Maria. Posnaniae, 1667. (Zob. wyżej, p. r. 1671, nr. 522).

3019. Tenże. Toż. Calissi, 1668.

3020. Prodigium gratiae Magna Dei Mater et Virgo Maria concepta et concipiens fortunato aeque ac intami-

nato... Leopoli, typis Coll. Soc. I., 1668, fol.

3021. Kochanowski Franciscus Korw. Novus immac. concep. Virginis modus, dedic. Michaeli Regi, Casimiriae ad Cracoviam, B. Śmieszkowic, 1669.

3022. Pawłowski Daniel. Conceptus duo admirabiles concepta Maria. Cracoviae, Schedel., 1669.
(Zob. wyżej, p. r. 1667, 1668, nry: 3018—19).

— Tenże. Toż, Cracoviae, Schedel, 1671.

3023. Bieżanowski Stanisław Józef. Immaculatum Virginis Deipare lilietum, honori immaculatae eius conceptionis centum quinquaginta quinque anagramatis a clarissimo viro Ioanne Baptista Agnensi... Anno 1625, Cracoviae, folio, 25 k. nl.

3024. Kurski Mathias Eppus. Altare Dei privilegiatum seu Virgo Deipara. Poznań, 1677.

3025. Szemiot Jan. Hier. Marianae Concept. exceptio, Iacobo Ioannis III filio. Varsaviae, C. Schreiber, 1677.

3026. Clypei Turris Davidicae seu centum Rationes, asserentes Sanctissimam Virginem Mariam esse immaculate conceptam. Cura Sodalitatis Civium Lit. Leopoliensium. Leopoli, 1678, w 4-ce, 5 i pół ark.

3027. Pawłowski Daniel S. I. Conceptus duo admirabiles concepta Maria. Labaci (Leibach), Mayer., 1679.
(Zob. wyżej, i p. r. 1669, nr. 3022, i po nr. 3022, p. r. 1671).

3028. Kwiatkiewicz Ioannes S. I. Primum instans Marianum seu sententiae de immaculata conceptione B. Virginis elucidatio. Typis Coll. Calisiensis S. I., 1681, w 8-ce, str. 196, 1 ark.
(Ded. Ioanni Małachowski Eppo Cracov.).

3029. Bieżanowski Stan. I. Immaculatum Virginis lilietum. Cracoviae, Universitas, 1682.
(Zob. wyżej, p. r. 1625, nr. 3023).

— (Hacki Michael Antonius). Maria Deipara semper Virgo Immaculata... demonstrata. Typis Monast. Olivensis, 1683, w 4-ce.

3030. Arteński Rafał. Kazimierz. Arbor vitae coelestibus gratissima germinibus sanctissima immaculatae concepta Virgo Deipara Maria unica trium filiorum Mater. An. 1684, Cracoviae, folio, 3 ark.

3031. Bieżanowski Stan. Józef. Deliciae octiduanae, ex svaxissimo amoris divini Cantico Canticorum, solenni octiduo, celeberrimi festi immaculatae coceptionis Augustissimae coelorum Reginae, Deipare Virginis Mariae, ad propagandum eiusdem SS. Virginis sine macula originali

conceptae honorem, allusionibus epigrammaticis accomodatae. Accessere his et anagrammata, ex istis salutationis angelicae verbis, Ave Maria, ingeniose eruta, et epigrammatice illustrata, tertio recusa. 1684, Cracoviae, w 4-ce, k. 151 nl.

3032. Morawski Ioannes S. I. Quaestiones theologicae de admirabili Verbi Incarnati Matre Virgine. Cracoviae, 1684, w 8-ce.

3033. Gdacyusz Adam. Kwestya jeżli Marya Najśw. może być nazwana Panną. 1685.

3034. List do Adama Gdacyusza pastora z strony kwestyi o P. Maryej. Brzeg, 1685.

3035. Kwiatkiewicz Jan x. Primum instans Marianum per gratiam, ded. Ioan. Małachowski. Calissii, S. I., 1689. (Zob. wyżej, p. r. 1681, nr. 3028).

3036. Bieżanowski Stanisław Józef. Zabawa Duchowna, na solenną oktawę, Niepokalanego Poczęcia, Królowej Niebieskiej, Bogarodzice Maryej Panny, i z pieśni Salomonowych, z ich wykładem wzięta, i rythmem łacińskim, temuż Niepok. M. Panny Poczęciu służącym, teraz dla zabawy pobożnych przez M. Andrzeja Brzezińskiego na polski język przełożona. 1693, w Krakowie, w 8-ce, k. nl. 8, str. 130. (Zob. wyżej, p. r. 1684, nr. 3031).

3037. Litmanowski Petrus. Obiectum singulare universae Theologiae Virgo Deipara. Varsaviae, 1694, fol.

3038. Hacki A. M. x. Maria Deipara Virgo, Olivae, typ. Monasterii, 1695 (Zob. tegoż: „Sermones Ascetici", libri III). (Zob. wyżej, p. r. 1683, po nrze 3029).

3039. Klimecki Krzysztof. Liber anagrammatum pro immaculato ortu V. Mariae. Zarazem: Chilias liliorum Decas Decadum ex Selectis Scripturae elogiis. B. w. m. (Leopoli), 1696.

3040. Dzielski W. J. Maria immaculate concepta. Cracoviae, typ. Univ., 1699.

3041. Łopuszyński Ioannes Alb. Maria immaculatissime concepta, conclus. ad mentem Aristotelis. Cracoviae, Univ., 1699.

3042. Węgrzynowicz Ant. Alphabetum immaculatae conceptionis Virg. Mariae. Crac., Acad. 1710.

— Szczaniecki Stef. x. Księga żywota przy niezmazanym Poczęciu, bez cenzury, Marya, ded. I. Dzieduszyckiemu. Kraków, Cezary, 1716.

— Sienkiewicz Bernardus a S. Ant. Oratio de immaculata conceptione B. M. V. Varsaviae Piar., 1719, fol.

3043. Tenże. Victoria ante conflictum triumphantis Mariae. Varsaviae, Piar., 1719.

3044. Cichovius Nic. Tho-

mae Aquinatis de Virginis immaculata conceptione sententia, ded. Antonio Zeno. Patavii, Consatti, 1720.
(Zob. wyżej, p. r. 1651, 1660, nry: 3009—10).

3045. Bąkowski Franc. Józef. Conceptus ad Verbum Dei Mariae Conceptio in publico scholarum regni oratorio sub titulo confraternitatae ejusdem immaculatae conceptionis erecto a... demonstratus. A. D. 1721. Cracoviae, folio, 3 ark.

— Bogucki Józef S. I. Conceptus mirabilis votivis epigrammatibus insertus seu centuria prodigiosorum, testimoniorum, piam de Immaculata Mariae Virginis conceptione sententiam firmantium, ad epigrammaticam cytharam decantata. Accessit Victoria conceptae Deiparae de Orco in primo instanti reportata et Triumphus. Soluta hic, ligata illa oratione, celebrata. 1721, w 4-ce, kart 12, str. 155 i Index k. 2.

3046. Antyst Justyniam Wincenty (Antistius Hispanus). Traktat o Niepokal. Poczęciu N. P. Maryi skomponowany po hiszpańsku. Przełożony nakoniec po polsku (z francuskiego Ant. Thomas) przez przysiężonego niewolnika Maryej Jana Jabłonowskiego, wojewodę ruskiego, 1716. W Brunsbergu, 1722, w 8-ce, kart 8, str. 134.

— Bogucki Józef S. I. Festum innocentiae seu originali noxae non obnoxiae Marianae conceptionis concionatorio cultu celebratum cum octava. Lublini, 1724, w 4-ce, kart 11, 144 str. i na końcu Index kart 3.

3047. Gengell Georgius Theologus. Vindiciae Marianae innocentiae. Leopoli, typis Coll. S. I., A. D. 1725, w 4-ce, str. 216, k. 18.

3048. Corona beatae et immaculatae Virginis Mariae. Leopoli, Trynit., 1726.

— Hanneberg Godefridus. Defensio Beatiss. Virginis Mariae contra nostrae tempestatis haereses. Calissii, typis S. I., 1728, w 8-ce.

— Miaskowski Adrianus. Disputatio de admirabili Dei Matre Virgine Maria theologice propugnata. Pragae, 1728, fol., str. 211.

— Barszczewski Andrzej. Koncept nad konceptami. A w łacińskich terminach: singularis divinae sapientiae partus. Niepokalane Poczęcie Matki Boskiej. R. p. 1736. We Lwowie, folio, kart 9.

— Puzyna Stefan x. Głosy wolne o wolnej od zmazy Maryi Pannie. Warszawa, S. J., 1737, w 8-ce, 12 ark.

3049. Rosołecki Łukasz od S. Franc. Niewinność

Matki Boskiej przy jej poczęciu pod imien. Tom. Straszewicza promulgowana. Wilno, S. Pijar., 1737.

3050. Honor Najśw. Maryi, przytem Kalendarz. Kalisz, S. I., 1741.

3051. Owczarski Franciscus Concionator. De immaculata conceptione B. M. Virginis liber. Cracoviae, 1743, w 4-ce, 15 ark.

— Sarnowski Jan Józef. Korona Niepokalanego Poczęcia N. P. Maryi na ręce Alex. Józ. Sułkowskiego. Poznań, Akad., 1744.

— Drużbacki Mich. Maternitas Dei immaculatae conceptionis Mariae orationę in scholis Leopol. Nicolao Ioan. Cieszkowski dicata. Leopoli, S. I., 1745.

3052. Gengell Georg. Vindiciae Marianae innocentiae. Calissii, 1746.
(Zob. wyżej, p. r. 1725, nr. 3047).

— Niszczycki Adam. Punctum orbe maius immacul. Mariae conceptio. Cracoviae, Col. Mai., 1747.

3053. Połaniecki Jan Kapist. Coronella in honorem immac. concept. B. V. Mariae, ded. Mich. Ioan. Bobrykiewicz. Cracoviae, Mich. Dyaszewski, 1747.

3054. Stanislaus a Łowicz. Euchiridion de immaculata concept. V. Mariae studio Jac. Pauli Radliński. Cracoviae, Mich. Dyaszewski, 1747, w 8-ce, str. 173.
(Zob. wyżej, p. r. 1538, nr. 3006).

— Iustitialis cultus immaculatae Mariae. Lublini, S. I., 1748.

— Mikulski Stef. x. Konkluzya gdy z Maryi Jezus rodzi się nieomylnie bez winy. Józ. On. Szumlańskiemu dedykowana. Lwów, S. I., 1748.

3055. Grajewski Ant. Clarissimum principium vitae Marianae ad festivam immaculat. concept. lucem, Clementi Zamojski dicata. 1749.

— Jakliński Ant. Godność Matki Niepok. Maryi, ded. Tom. Ożarowskiemu. Kraków, Dyaszewski, 1751.

3056. Radliński Iacobus Paulus x. Trophea immaculatae conceptionis Virg. Mariae seu cogitationes, dedic. Ad. Ign. Komorowski. Cracoviae, Dyaszewski, 1751.

— Kalitowicz Pankracy x. Przywilej Wszechmocności Boskiej, dedyk. St. Jaźwickiemu. Warszawa, Piar., 1752.

3057. Tarcze wiary Dawidowej, albo sto racyi, dowodzących Niepokalane Maryi P. Poczęcie, z łacińsk. Lwów, S. I., 1755.

3058. Lucubratio theologica de immaculata Dei Matris conceptione. Posnaniae, S. I., 1762, w 4-ce.

3059. Gengell Georg. Vindiciae innocentiae Marianae,

dedic. Steph. Zielonacki. Calissii, S. I., 1766.
(Zob. wyżej, p. r. 1725, 1746, nry: 3047, 3052).

3060. Bogatko Stephan. Immaculata Mariae conceptio festivis laudibus ad aedes communis studiosorum oratorii et publicae Sodalium congregationis titulo eiusdem immaculatae conceptae Virginis in aplissimo clarissimorum hospitum congressu, per... A. D. 1767 celebrata. 1767, w 4-ce, kart 8.

— Badowski Wincenty. Oratio pro laudibus immaculatae conceptionis Mariae in publico oratorio sodalium titulo ejusdem immaculatae Virg. 1768, 3-tio Idus Decembr. dicta. Zamości, w 4-ce, ark. B_2.

3061. Misiewicz. Lud. Sława Niepokal. Pocz. M., 1776.

3062. Babecki Marcin. Oratio, qua illibatum Virginis purissimae conceptum non illibatum nullo pacto potuisse fieri, 1777 declaravit. Typis Univ. Zamoscensis, w 4-ce, str. 14.

— Jarocki Ignacy x. O Niepokal. Maryi Poczęciu kazanie. Przemyśl, Matyasz., 1784.

3063. Cultus solemnis immaculatae B. V. Mariae. Leopoli. B. w. r. (w. XVII/XVIII).

3064. Kochanowski Franciscus. Decades duae de immaculata Conceptione B. M. V. (XVII w.).

3065. Morawski Jan. De immaculata conceptione. B. w. m. d. i r. (w. XVII/XVIII).

3066. Mościcki Jak. Oratorium seu schola S. Mariae immac. concept. (Leopoli). B. r. (w. XVII/XVIII).

3067. Symbola Immaculatam Virginem declarantia. B. w. r. i m. d. (w. XVII/XVIII). (?)
(Zob. wyżej, p. r. 1600, nr. 3007).

3068. Traktat o Najśw. Bogarodzicy Pannie. B. w. r. i m. d. (w. XVII/XVIII).

3069. Krupiński Jan. Godzinki o Niepokalanem Poczęciu Najświętszej Maryi Panny, na pożytek ludu wiernego Pismem św. objaśnione przez... Warszawa, 1851, w 12-ce, str. 167.

3070. Czeżowski Iwon. Nabożeństwo w czasie odpustu jubileuszowego przez O. S. Piusa IX nadanego, który w archidyecezyi lwowskiej obrz. łac. od dnia 15 Października 1854 do dnia 15 Stycznia 1855 obchodzić się będzie. Z dodatkiem nauk o odpustach i Jubileuszu, z wyjaśnieniem kwestyi o Niepokalanem Poczęciu N. M. Panny. Lwów, 1854, w 8-ce, str. 52, z wizerunkiem O. S. Piusa IX.

3071. Grzegorzek Wojciech ks. Dogmat Niepokalanego Poczęcia N. Maryi Panny, rozprawa historyczno-dogma-

tyczna. Tarnów, 1855, w 8-ce, str. 195 i 5.

3072. List apostolski o Niepokalanem Poczęciu N. Maryi Panny Bogarodzicy jako dogmacie wiary.
(Zob. „Pamiętnik rel.-mor.“, r. 1855, t. XXIX, str. 610 n).

3073. Pius IX. Allokucya i list Apostolski o dogmatycznej definicyi Niepok. Pocz. Dziewicy Boga Rodzicielki Ojca św. Piusa IX. Wilno, 1855, w 8-ce, str. 34.

3074. Toż. Wilno, 1855, w 4-ce, 1 kart. tyt., str. 20.

3075. Tenże. List apostolski Ojca św. Piusa IX o dogmatycznem orzeczeniu Niepokalanego Poczęcia Bogarodzicy N. M. Panny. Litterae apostolicae de dogmatica definitione immaculatae conceptionis Virginis Deiparae (po polsku i po łacinie). Kraków, 1855, w 4-ce, str. 20.

3076. Tenże. List apostolski Jego Świętobl. z rozporządzenia Boskiego najwyższego pasterza względem dogmatycznego zawyrokowania o Niepokalanem Poczęciu Boga Rodzicy Maryi Panny wydany w Rzymie MDCCCLIV. Warszawa, 1855, w 8-ce, str. 30.

3077. Tenże. Toż, Warszawa, 1855, w 8-ce, str. 28.

3078. List pasterski biskupa wileńskiego z powodu listu apostolskiego Ojca św. Piusa IX, papieża, o dogmatycznej definicyi Niepokalanego Poczęcia Najśw. Panny Bogarodzicy Maryi.
(Zob. „Pamiętnik rel.-mor.“, 1856, t. XXX, str. 22 n.).

3079. Uroczystość 1855 r. d. 20 grudnia w kościele białostockim, z powodu ogłoszenia Allokucyi i listu Ojca św. Piusa IX o dogmatycznej definicyi Niepokalanego Poczęcia Bożej Rodzicielki Maryi Panny.
(Zob. „Pamiętnik rel.-mor.“, 1856, t. XXX, str. 84 n.).

3080. Nicolas August. Niepokalana Dziewica Marya uważana w wyrokach odwiecznych Boga i w związku z prawdami religii, czyli Wywód chrześcijańskiej prawdy, na zasadach objawienia i na wierze opartego rozumu dokonany, wykazujący, jak cześć Niepokalanej Dziewicy Maryi spaja się ze wszystkiemi tajemnicami naszej św. Wiary, oryginalnie napisany przez... Wolny przekład ks. P. Stanisława Ulanieckiego, wikaryusza z Czemiernik. Warszawa, 1858, w 8-ce, str. VIII i 506, spisu karta 1.

3081. Odelgiewicz Zygmunt ks. o Niepokalanem Poczęciu Najświętszej Panny Maryi. Lwów, 1858, w 8-ce, str. 91.

3082. Badeniowa z Pietruskich Seweryna. O Niepokalanem Poczęciu Naj-

świętszej P. Maryi, przekład z niemieckiego. Lwów, 1859, w 8-ce, str. III, 91.

3083. Dziesięciodniowe przygotowanie do Uroczystości Niepokal. Poczętej Najświętszej Panny Maryi, na każdy dzień z osobna całej Nowenny, przez duchowe rozmyślanie. Wilno, 1861, w 16-ce, str. 64.

3084. Majdrowicz F. Die VIII Decembr. Immaculatae Conceptionis B. Mariae Virginis. (Podpisany): Michael Episc. Dioec. Vlad. seu Calissiensis. (Warszawa, 1864), fol. 1 karta.

3085. Die VIII Decembr. in festo immaculatae Conceptionis B. Mariae V. duplex II Classis cum Octava. Varsaviae, (1864?), w 8-ce, str. 36.

3086. Krechowiecki A. Sas ks. dr. Niepokalana Bogarodzica Marya w świetle ewangelii i ojców, skreślił rektor kościoła św. Ruperta we Wiedniu, tom I i II. Wiedeń, 1890, w 8-ce, str. 656 i 4 nl., 634 i 3 nl. Z dodatkiem.

3087. Biały Stanisław ks. dr. Na cześć, chwałę, uwielbienie Matki Boskiej N. Maryi P. w uroczystość Niepokalanego Poczęcia nabożeństwo z naukami. Warszawa, 1893, w 16-ce, str. 496, z ryciną.

3088. Ofiarowanie Przenajnajdroższej krwi Pana naszego Jezusa Chrystusa na dziękczynienie Bogu za dary i łaski, jakiemi obsypaną została Bogarodzicielka, przebłogosławiona Marya Panna, szczególnie w Niepokalanem Jej Poczęciu. W Cieszynie, b. w. r., w 12-ce, str. 4, z wizerunkiem Bogarodzicy.

3089. Fijałek J. ks. dr. Nasza nauka krakowska o Niepokalanem Poczęciu N. Maryi P. w wiekach średnich, przez... 1) Kazanie Mateusza z Krakowa z r. 1408 lub 1409. 2) Questio disputata Pawła z Pyskowic, prof. teol. Uniw. Jag. z r. 1447. 3) Krakowskie „Pia dictamina“, ku czci Panny Niepokalanej 1447 r. (Zob. „Przegląd polski“, Kraków, zeszyt z czerwca, 1900 (pośw. Uniwersytetowi Jagiellońskiemu w pięćsetną rocznicę odnowienia jego fundacyi), str. 420—485.

XXIX.

Pod Twoją obronę.

3090. Krukowski Józef ks. dr. prof. Wykład antyfony Pod Twoję obronę w 32 czytaniach majowych. Kraków, 1889, w 16-ce, str. IV, 127 i 3 nl.

XXX.

Pozdrowienie Anielskie.

3091. Klodawski Jan. Mariologia seu Conclusiones ex

angelica salutatione Deiparae Virginis deprompta. Cracoviae, typ. Caesarianis, 1626, fol., k. 10 nl.

3092. Grymosz Marcin Bogumił S. I. Anielskie Pozdrowienie albo Zdrowaś Marya na trzy części rozdzielone, ded. Zofii Annie Dąbskiej, 1698, w Lublinie, druk. S. I.

3093. Anagrammatum ex angelica salutatione Ave Maria Chilias I, II, III Mariae consecrata. 1700.

3094. Grymosz Marcin Bogumił S. I. A. M. D. G. Anielskie Pozdrowienie albo Zdrowaś Marya na trzy części rozdzielone. 1700, w Lublinie, w druk. Coll. Soc. Ies., w 8-ce, str. 364, 5 ark. i 12 k.
(Zob. wyżej, p. r. 1698, nr. 3092).

3095. Henry Piotr Józef. Nauki dogmatyczne i moralne o czterech częściach katechizmu, z franc. przez Tomasza Waluszkiewicza, Wilno, 1777, t. I—II.

3096. Tenże. Toż, tamże, 1783, Edycya II, t. I—IV.

3097. Bernard Św. Thesselin. Złote Ave Maria Świętemu Bernardowi od Anioła objawione. B. w. m. dr. i r. (Warszawa r. 17...), w 8-ce, k. 2 nl.

3098. Henry P. J. Nauki dogmatyczne i moralne. Wilno, Akad., b. w. r. (17...).
(Zob. wyżej, p. r. 1777, 1783, nry: 3095—6).

3099. Pius IV. Giovani Angelo Braschi. Wyjaśnienie modlitwy Pana Jezusa Chrystusa. Ojcze nasz itd., Zdrowaś Marya i Składu Apostolskiego przez... z przydatkiem różnych litanii i modlitw Św. Powtórzone wydanie. Częstochowa, 1822, w 8-ce, str. 162 i regestru 3.

3100. Tenże. Toż, tamże, 1830, w 8-ce, str. 162, 2 nl.

3101. Tenże. Toż... Pana Jezusa Chrystusa, pozdrowienia anielskiego i składu apostolskiego z przydatkiem różnych modlitw drukiem odnowione.

3102. Gawiński Jan. O anielskiem pozdrowieniu Boga-Rodzicy Panny. (Zob. „Wizerunki i roztrząsania naukowe“, 1840, Ser. 3, t. XIV, str. 126).

3103. Bądź pozdrowiona Maryo. Rycina z tekstem. 1850.

3104. Stagraczyński S. Zdrowaś Marya, wykład pozdrowienia anielskiego dla wszystkich stanów. Poznań, 1873, w 8-ce, str. 104.

3105. Bystroń J. Rozbiór porównawczy znanych dotąd najdawniejszych z w. XIV i XV tekstów Modlitwy Pańskiej, Pozdrowienia anielskiego, Składu apostolskiego i Dziesięciorga przykazania przez...
(Zob. „Prace filologiczne“, Warszawa, 1886, t. I, str. 345—390).

3106. R. St. ks. Zdrowaś Marya, objaśnienie codziennej modlitwy, ułożył ks. St. R. Bytom, G. H., 1896, w 16-ce, str. 29.

XXXI.

Psałterz N. Maryi P.

— Sposób mówienia Psałterzyka Panny Maryej albo Różanki. W Krakowie, w drukarni Wojciecha Kobylińskiego. 1602, w 8-ce. (Tamże: Litanie o Pannie Maryej już piąty raz z poprawieniem drukowano).

3107. Sposób mówienia Psałterzyka Panny Maryej. W Krakowie, w drukarni Wojciecha Kobylińskiego, R. P. 1613, w 8-ce, 56 k. nl.

3108. Bonawentura (Siewierzanin) Zak. Braci mn. Franciszkan. Zegar nabożnej oblubienice Chrystusowej. Przydany iest do niego Psałterz św. Bonawentury zakonu mniejszych S. K. Kardynała do Najśw. Panny. 1624, w 8-ce, str. 78.

3109. Konczycki A. x. Psałterzyk N. P. Maryej (An. Malskiego), dedyk. Dorocie Kąckiej. 1641.

3110. Toż samo, lecz dedykacya Janowi Wisemberkowi d. 24 Marca 1641.

3111. Malski Andrzej x. Psałterzyk Boga-Rodzice N. P. Maryej na podobieństwo Psałterza od Św. Bonawentury, rythmem polskim podany. W Krakowie, u Piątkowskiego, 1641, w 8-ce, ark. 21. (Ded. Annie na Ostrogu Chodkiewiczowej).

3112. Tydzień N. P. Maryi albo Psałterz. Wilno, 1704.

3113. Chrostkiewicz St. Krótki zbiór duchownych zabaw, Januszowi Wiśniowieckiemu. Częstochowa, 1711. (Pięć psalmów na imię Marya).

3114. Bonaventura Divus. Psalterium Beat. Virginis Mariae a... ad normam Psalterii Davidici compositum. Cracoviae, typis D. Siarkowski, 1747.

3115. Malski Andrzej. Psałterzyk N. P. Maryi Ś. Bonawentury Zak. Br. Mniejszych, 1750.
(Zob. wyżej, p. r. 1641, nr. 3111).

3116. Tydzień Maryi albo psałterz, Częstochowa, druk. J. Góry, 1760, w 8-ce.
(Zob. wyżej, p. r. 1704, nr. 3112).

3117. Brunus Norbert. De psalterio Virginis Deiparae, 1793.

3118. Domosławski Bernardus. De psalterio Virginis deiparae, ded. Seb. Pisulewskiemu. Sandomiriae, 1793.

XXXII.

Rozmyślania i Namowy.

3119. Institutio Christiana. Ex officio Beatae Mariae Virginis. A Pio V Pont. Max. reformato. Samosci, M. Len-

scius excud. 1593, w 8-ce, 4 ark.

3120. Institutio Christiana. Ex officio Beatae Mariae Virginis. A Pio V Pont. Mat. reformato. Samosci, M. Lenscius excud., 1597, w 8-ce.

— Wuchaliusz Jan Leop. Żywot Panny Maryi Matki Jezusowej na... rozmyślania... rozdzielony. Kraków, 1597.

3121. Rozmyślania na 15 tajemnic b. P. M. Kraków, 1604.

3122. Nadasi Ioannes. Annus coelestis Iesu Regi et Mariae Reginae Sanctisque omnibus sacer. Editio nova accuratior. Thorunii, ap. Ioannem Chr. Laurerum. 1606, w 12-ce.

— Postękalski Maryan ks. Siedm Koronek błog. Panny, to jest Siedm Medytacyi. Kraków, 1613.

— Toż. Kraków, 1623.

3123. Joannes a Jesu Maria. Tractatus de amore Reginae Coeli. Poznaniae, 1623.

3124. Margonius Albertus Ord. Praed. Rosae salutiferae in horto B. Virginis plantatae. Neapoli, 1629, w 4-ce.

3125. Rozmyślanie radości i wesela Maryi. Krak., 1631.

— Phoenicius Stanislaus. Mariae Mancipium sive modus tradendi se in mancipium Deiparae Virgini. Lublini, 1632.

3126. Discurs nabożny o N. P. Maryej. Wilno, 1635.

3127. Fabricius Jan. Hymnus Angelicus sacra meditatione expressus. 1638.

3128. Monile aureum seu Manuale marianum complectens modum pie colendi B. Virg. M. Cracoviae, 1645.
(Zob. wyżej, p. r. 1633, nr. 1091).

— Czerznicki Aleksander. Porta seu asylum nostrum est Beatissima Virgo Maria. Vilnae, 1670, fol.
(Po polsku).

— Tylkowski Adalbertus S. I. Fidelis prophetissa seu impletum SS. Virginis Mariae vaticinium. Typis Monast. Olivensis, 1674, w 4-ce, str. 348.

— Tenże. Toż. Tamże, 1675, w 4-ce.

3129. Morawski Ioannes S. I. Cor sanctum Theophili Mariani ad Deum Deique matrem aestuans Sodalitati Posnaniensi praesentatus. Posnaniae, 1675, w 12-ce.

3130. Solski Stanisław S. I. Rozmyślania codzienne na rok cały. Nabożeństwo ku Bogarodzicy Pannie Maryi. W Krakowie, w dr. Fr. Cezarego, 1676, w 8-ce.

3131. Baranowicz Łazarz. W wieniec Bożej Matki, SS. Ojców kwiatki, N. P. Sertum, ex floribus SS. Patrum decerptum. I ten, który sobie sprzyja, aby zakwitło ciało

jego, z ziemi swej, obracając się w ziemię, na wieniec kwiatki przynosi. Czernichów, 1680, w 4-ce, kart na przodzie 4, str. 80 i str. 142.

3132. Boleslavius Clemens. Gemmeum monile animae christianae seu vita et passio utriusque vitae nostrae Iesu et Mariae. Typis Manasterii Olivensis, Fritsch, 1683, w 12-ce.

3133. Morawski Ioannes S. I. Cor sanctum. Calissii, 1689, w 12-ce.
(Zob. wyżej, p. r. 1675, nr. 3129).

3134. Bogdanowicz Bernard x. Magnalia Dei ostensa in Maria Matre filii sui. Comprehensa XXIV elogiis de prerogativis Beatae Mariae Virginis. Ex sententiis Melliflui Doctoris Sancti Patris Bernardi fideliter desumpta et concinne disposita. Deiparae Virgini, Mariae Lauretanae dedicata simul cum opusculo Thesauri divitiarum coelestium. Romae, 1693, w 4-ce, str. 62.

3135. Tenże. Thesaurus divitiarum coelestium misero generi humano. In Annunciatione Beatae Mariae Virginis et Incarnatione Verbi Filii Dei Patris misericorditer elargitus. Ex sententiis melliflui Doctoris S. P. Bernardi. Cui etiam annexa sunt XXIV Elogia de praerogativis Beatae Virginis Mariae. Romae, 1693, fol., k. 33 nl., str. 455.

3136. Brun Wincenty S. I. Delicye nieba i ziemie abo rozmyślania o siedmi osobliwszych uroczystościach Przebłogosław. Panny Maryej. W Krakowie, 1693, w 4-ce, str. 226, 128.

3137. Gawath Jakób ks. Usługa codzienna większa N. Bogarodzice Panny. Wilno, dr. Coll. S. I., 1693.
(Zob. wyżej, p. r. 1647, 1691, nry: 26, 1096).

3138. Morawski Jan x. Iskierki miłości ku Bogu i Przenajdroższej Matce Boskiej. W Poznaniu, 1694, w 12-ce.

3139. Nadasi Ioannes. Annus coelestis. Thorunii, 1694, w 12-ce.
(Zob. wyżej, p. r. 1606, nr. 3122).

3140. Tenże. Toż. Thorunii, 1696, w 12-ce.

3141. Morawski Ioannes S. I. Cor Sanctum. Calissii, 1698.
(Zob. wyżej, p. r. 1675, 1689, nry: 3129, 3133).

3142. Nierembergius Jan Euzeb. O affekcie i miłości ku Maryi przez Teof. Rutkę przetłum. Lwów, S. I., 1698.

3143. Nadasi Ioannes. Annus coelestis. Brunsbergae, typis Coll. S. I., 1716, w 12-ce.
(Zob. wyżej, p. r. 1606, 1694, 1696, nry: 3122, 3139—40).

3144. L. G. S. I. Affekty nabożne do Bogarodzicy P. Maryi. Lwów, S. I., 1718.

3145. Rafałkiewicz Ambr. Augustissimae V. Mariae in annuntiatione mysteriorum

aeternae sapientiae speculatria universalis philosophiae theoremata studium convent. Zamoscensis, defendente Ioan. Kędzierzyński. Zamość, Acad., 1729.

3146. Agathangelus a S. Theressa, na świecie noszący imię Aleksander Pinocipius. 1) Meditationes de Beatissima Virgine a Sancto Joseph. 2) Responsio ad quemdam Religiosum ordinis S. Francisci. Burdigalae, edita a. 1730, w 4-ce.

— Honor Najświętszej Maryi historycznie wyrażony w opisaniu tajemnic, początku i czci świąt Jej. W Kaliszu, 1740, w 8-ce, str. 400.

3147. Aula coelestis devotiss. erga Virginem Mariam affectibus exuberans. Leopoli, Golczewski, 1741.

3148. Jarosiewicz Aleksy. Ogród duchowny ziółkami różnego nabożeństwa, to jest pamiątka o wieczności, zasadzony. Kraków, dr. Akad., 1741.

3149. Radliński Jakób. Wizyta codzienna Najbol. Maryi Panny. Kraków, 1747.

— Korsak J. Korona nie już ze dwunastu gwiazd... ale ze dni świętych honorowi Matki Boskiej dedykowanych złożona albo refleksye na różne festa Maryi Panny. 1748, w 8-ce.

3150. Pietas Solemnis erga Mariam. Lublini, S. I., 1750.

3151. Waleryan od Św. Brokarda. Tarcza z Najświętszych Imion Jezus, Marya i Józef złożona. Wilno, XX. Franciszkanie, 1752.

3152. Pilecki Aleksander. Szkoła niebieska, której profesorowie Jezus, Marya. Lwów, S. I., 1753.

3153. Sinischalka Liberyusz x. Męczeństwo serdeczne serca Najśw. Maryi Panny to jest uwagi, przetł. Józ. Sadowski. Lwów, S. I., 1759.

3154. Morawski Jan S. I. Iskierki miłości. We Lwowie, 1760, w 8-ce, str. 62.
(Zob. wyżej, p. r. 1694, nr. 3138).

3155. Pas wolny w drodze utrapienia przez pociechę Maryi P., ofiarow. Franc. i Zofii Juraszkiewiczom. Wilno, 1761.

3156. Bachmański Bonawentura. Colloquia Mariana. Augustissimae imperatrici coeli terraeque potentissimae reginae, divinioris sapientiae magistrae, orbis christiani decori et fulcimento, erga filios matri amantissimae, clientum protectrici dulcissimae, servorum liberalissimae dominae, quam laudant astra matutina, jubilant omnes filii Dei, etiam aspirat. Leopoli. B. r. (1764), w 12-ce, k. n. 13, str. 189.

— Tłubicki Venc. Regina polorum (sic) Maria, ordinis minor S. P. Francisci protectrix per sacra misteria adorata. 1775.

3157. Bractwo w kośc. Braci P. M. albo zbawienne rozmyślanie dania ratunku duszom w czyściu. Kraków, 1776.

3158. Miesiąc nabożeństwem i świętych cnót używaniem Najchwalebniejszej Wcielonego Boga Matki Maryi... 1780, Berdyczów, w 8-ce, str. 252, k. 6.

3159. Pilecki Alexander x. Szkoła niebieska... W Warszawie, 1780, str. 368.
(Zob. wyżej, p. r. 1753 nr. 3152).

3160. Liguori Alf. Nawiedzenie Najśw. Sakramentu i N. Maryi P., po franc. przełoż. i powtórnie do druku podane. Kraków, 1792.
(Zob. wyżej, nry: 1188, 1236, 1239, 1250, 1305, 1309, 1321, 1370, 1391, 1398, 1420, 1435).

3161. Nagawski Ios. Mich. Rex cordium Amor Deus. Victima amoris Regina virtutum. B. w. r. i m.

3162. Obowiązek nieustannej pamięci Maryi na Missyi Soc. I. B. w. r. i m. d. (w. XVII/XVIII).

3163. Rozmyślania na święta uroczyste P. Jezusa i N. P. Maryi. B. w. r. i m. d. (w. XVII/XVIII).

— Liguori Alf. Nawiedzenie Najśw. Sakramentu i Najjaśn. Maryi Panny. W Warszawie, 1802, w 12-ce.

3164. Snopek mirry z ogrodu getsemańskiego, albo żałośne gorzkiej męki Syna Bożego podczas postu wielkiego na passyach około godzin nieszpornych po południu rozpamiętywanie, dla zapalenia miłością serc ludzkich ku niewinnej męce Pana i Zbawiciela naszego Jezusa Chrystusa, oraz ku Przenajświętszej Maryi Pannie Bolesnej, za dozwoleniem zwierzchności podany roku pańskiego 1827, w 12-ce, str. 24.

3165. Toż. R. p. 1832, w 8-ce małej, str. 24.

3166. Paschalis W. O. Uwagi i modlitwy stosowne do pobożnego rozpamiętywania męki najdroższej Zbawiciela naszego, oraz tajemnic życia, zaśnięcia i wniebowzięcia Matki Jego, w górach sławnej Kalwaryi Zebrzydowskiej, podług dawnej książki niegdyś przez... ułożone, a teraz przez ks. J. M. poprawione. Bochnia, 1843, w 12-ce.

3167. Pawlicki Józef ks. Odwiedziny, które czynią się Zbawicielowi w najświętszych tajemnicach męki i ołtarza, oraz Jego Matce N. Lwów, 1849, w 12-ce, str. 46.

3168. Popiel Bazyli x. Dusza na Kalwaryi rozważająca mękę Jezusa Chrystusa i znaj-

dująca pod krzyżem pociechę w utrapieniu swojem. Przekład z francuskiego ks. B. Popiela K. L. Z dodatkiem Rozmyślania o boleściach N. Maryi Panny pod krzyżem stojącej. Lwów, 1849, w 8-ce, str. 216.

3169. Pawlicki Józ. x. Odwiedziny, które chwalebnie czynią się Zbawicielowi. Warszawa, 1850, w 12-ce, str. 66.
(Zob. wyżej, p. r. 1849, nr. 3167).

3170. Snopek mirry ku Przenajśw. M. P. Bolesnej. Bochnia 1851, w 12-ce.
(Zob. wyżej, p. r. 1827, 1832, nry: 3164—5).

3171. Droga do Nieba przez krzyż, mękę i serce Jezusa, oraz przez serce najboleśniejsze Maryi. Wilno, 1852.

3172. Snopek mirry ku Przenajświętszej Maryi P. Bolesnej. Bochnia, 1852, w 12-ce, str. 24.
(Zob. wyżej, p. r. 1827, 1832, 1851, nry: 3164—5, 3170).

3173. Toż. Tamże, 1854.

3174. Nowakowski Jakób ks. Litania do Najśw. Panny Maryi Matki Bożej, podług jej życia i świąt z trzydziestu i jednej części złożona, które mogą służyć do rozmyślania duchownego w czasie Majowego Nabożeństwa. Lwów, 1855, w 8-ce, str. 8.

3175. Rozmyślania ranne i południowe używane w zakonie S. O. F. Reformatorów prowincyi Najśw. Maryi Panny Anielskiej. Kraków, 1855, w 8-ce, str. 118.

3176. Fontanna purpurowa, z męki Odkupiciela i boleści Matki Jego wynikająca, czyli Przedpołudniowe wielkopostne rozmyślanie męki Zbawiciela naszego i boleści Najświętszej Matki Jego Maryi. Podług pierwotworu Jasnej Góry Częstochowskiej, dawniej sto lat odpustu dla pożytku duchownego wydana, teraz poprawnie drukiem odnowiona. Bochnia, 1856, w 12-ce, str. 23.

3177. Krzyż Jezusa Chrystusa jest kluczem nieba. Żałośne rozpamiętywanie męki gorzkiej Syna Bożego Zbawiciela i Pana naszego z Ogrodu Getsemańskiego, aż do okropnej śmierci na Górze Kalwaryjskiej, oraz zapalenie serc naszych miłością ku Przenajświętszej Maryi Pannie Bolesnej, M. Bożej, podczas Postu Wielkiego na Passyach około godzin nieszpornych. Lwów, 1856, w 8-ce, str. 28.

3178. Snopek mirry ku Przenajśw. M. P. Bolesnej. Rzeszów, 1857.
(Zob. wyżej, p. r. 1827, 1851, 1852, 1854, nry: 3164—5, 3170, 3172—3).

3179. Toż. Tarnów, 1857.

3180. Toż. Wadowice, 1858, w 12-ce, str. 24.

3181. Lebon Hubert. Ma-

rya, przyczyna naszej radości. Dzieło przyjęte przez J. W. Arcybiskupa w Tours. Tłómaczenie z francuskiego przez Annę R. Zarzycką. Warszawa, 1858, w 12-ce, str. 173.

3182. Pawlicki Józef x. Odwiedziny, które chwalebnie czynią się Zbawicielowi w tajemnicy Męki i Ołtarza, oraz Jego Matce Najśw., z dodaniem aktów nabożnych. Warszawa, 1859, w 12-ce, str. 62.
(Zob. wyżej, p. r. 1849, 1850, nry: 3167, 3169).

3183. O opiece N. Maryi Panny, b. w. m. i r. (około 1850), w 8-ce, str. 4.

3184. Sposób obchodzenia dróg okrutnej męki Pana Zbawiciela naszego, Jezusa Chrystusa, jakoteż dróg bolesnych i radosnych Najświętszej Maryi Panny, Matki Boskiej, na Kalwaryi pod Przemyślem. Sambor, 1860, w 12-ce, z 30 drzeworytami.

3185. Snopek mirry. Bochnia, 1861, w 8-ce.
(Zob. wyżej, p. r. 1858, nr. 3180).

3186. Toż. Nowy Sącz, 1862, w 8-ce, str. 29.

3187. Toż. Wadowice, 1863, w 8-ce, str. 24.

3188. Fontanna purpurowa... Bochnia, 1864, w 12-ce, str. 24.
(Zob. wyżej, p. r. 1856, nr. 3176).

3189. Snopek mirry. Kraków, 1868, w 12-ce, str. 24.
(Zob. wyżej, p. r. 1863, nr. 3187).

3190. Snopek mirry. Cieszyn, 1870, w 8-ce, str. 24.

3191. Toż. Wadowice, 1870, w 12-ce, str. 24.

3192. Rosa niebiańska z najsłodszego Serca Jezusa i Maryi, na pociechę i zbawienie dusz pobożnych spływająca. Wydanie nowe. Nowy Sącz, 1871, w 16-ce, str. 496 i VIII.

3193. Pawlicki Józef x. Odwiedziny... Warszawa, 1872, w 32-ce, str. 80.
(Zob. wyżej, p. r. 1859, nr. 3182).

3194. Nycz Innocenty ks. Obchody kalwaryjskie czyli rozmyślania, różne uwagi religijne i modlitwy, stosowne do pobożnego rozpamiętywania bolesnej męki Pana i Zbawiciela naszego Jezusa Chrystusa, oraz do rozważenia tajemnic żałobnych stacyj Matki Boskiej Bolesnej, jakoteż zaśnięcia i tryumfalnego Wniebowzięcia tejże Najśw. Bogarodzicy Maryi Panny, w czasie obchodu krzyżowych dróżek na Kalwaryi Pacławskiej Pod Przemyślem, ułożone i wydane dla zbawiennego pożytku wiernych, przez... Wydanie drugie. Przemyśl, 1873, w 8-ce, str. 376.

3195. Snopek mirry. Nowy Sącz, 1876, w 12-ce, str. 24.
(Zob. wyżej, p. r. 1870, nr. 3191).

3196. Liguori Alfons św. Uwielbienia Maryi, tłómaczenie O. Prokopa kapucyna.

Kraków, 1877, w 8-ce, str. XXII, 597.
(Zob. wyżej, p. r. 1849, nr. 1266).

3197. Snopek mirry. Wadowice, 1877, w 12-ce, str. 24.
(Zob. wyżej, p. r. 1876, nr. 3195).

3198. Toż. Tamże, 1879, w 12-ce, str. 24.

3199. Liguori Alfons św. Uwielbienia Maryi, tł. O. Prokopa, kapucyna. Wyd. 2-gie. Kraków, 1880, w 8-ce, str. XXIII, 585.
(Zob. wyżej, p. r. 1877, nr. 3196).

3200. Snopek mirry... oraz boleści Przenajśw. Maryi Panny, z odpustem przez Ojca św. Leona XIII dla dyecezyi przemyskiej nadanym, poprawne wydanie. Przemyśl, 1880, w 8-ce, str. 31.

3201. Snopek mirry. Wadowice, 1881, w 12-ce, str. 24.
(Zob. wyżej, p. r. 1879, nr. 3198).

– Riedl Kasimir o. Tow. I. Cztenia o Preczystoj i Prebłahosławennoj diwi Maryi, wtoroje poprawłene izdanie (Knyżki pobożnyi, dla wirnych kożdoho stanu, t. XXV). Kraków, 1885, w 16-ce, str. 144.

3202. Sowiński Józef ks. Na chwałę Maryi. Nauki i przykłady na każdy dzień miesiąca maja, z dodaniem litanii i pieśni do N. Maryi P., napisał... kandydat filozofii, niegdyś proboszcz i dziekan w Radziwiłłowie na Wołyniu. Poznań, 1885, w 16-ce, str. nlb. 8 i 310.

3203. Grou o. T. I. Życie wewnętrzne Jezusa i Maryi, rozmyślania na wszystkie niedziele i główne święta roku, tłómaczone z francuskiego, tom I. („Biblioteka rodzinna“ IV). Lwów, 1887, w 16-ce, str. II i 313.

3204. Kościałkowki Wł. ks. Tajemnice z życia N. Maryi P. w rozmyślaniach z modlitwami, opracował... kapelan klasztoru Karmelitanek bosych w Łobzowie pod Krakowem, z pozostałych po autorze rękopisów zebrał i wydał L. K. Poznań, 1887, w 8-ce małej, str. 104.

3205. Liguori Alfons św. Nawiedzenia N. Sakramentu i Matki Bożej, przekład o. Prokopa, kapucyna. Warszawa, 1888, w 32-ce, str. 227 i 1 nl., z ryciną.
(Zob. wyżej, p. r. 1792, nr. 3160).

3206. Tenże. Uwielbienia Maryi, tłómaczenie o. Prokopa, kapucyna, wydanie trzecie. Kraków, Warszawa, 1889, w 8-ce małej, str. XXIV i 606.
(Zob. wyżej, p. r. 1877, 1880, nry: 3196, 3199).

3207. Riedl Kazim. o. T. I. Czytania o Preczystoj i Prebłahosłowennoj Diwie Marii, wtore poprawłene wydanie. Kraków, 1889, w 16-ce, str. 155, z ryciną.
(Zob. wyżej, p. r. 1885, po nr. 3201).

3208. Sowiński Józef ks. Rozmyślania o tajemnicach

życia N. Panny. Lwów, 1889, w 8-ce, str. 231.

3209. Łubieński Bernard o. Redemptorysta J. M. J. Wszystko z Bogiem i dla Boga przez Maryą, pamiątka rekolekcyj odprawionych roku 1889, drukowana jako rękopis. Przemyśl, 1890, w 32-ce, str. 238 i 2 nl.

3210. Montfort-Grignon bł. Ludwik Marya. O zaofiarowaniu się Jezusowi przez Maryą, przekład o. Prokopa, kapucyna. Warszawa, 1890, w 32-ce, str. 2 nl. i 308.

3211. Kochajmy Maryą. Warszawa, 1892, w 32-ce, str. 287.

— Liguori Alfons Marya św. Nawiedzenie Przenajśw. Sakramentu Ołtarza i Najśw. P. Maryi na każdy dzień miesiąca, wyd. 4-te. Poznań, 1894, w 8-ce małej, str. 152.

3212. Krynicki Władysław ks. Rozmyślania o życiu i cnotach Matki Bożej, dla użytku młodzieży duchownej opracował... mgr. św. t., wiceregens seminaryum włoskiego. Warszawa, 1895, w 16-ce, str. 336.

3213. Riedl Kazim. ks. T. J. Oto Matka twoja, czytania o Matce Boskiej. (Książki pobożne, tom LXIII). Kraków, 1897, w 16-ce, str. 158.

3214. Kochajmy Maryą, kwiateczki ku czci Maryi zebrane. Warszawa, 1898, w 16-ce, str. 311 i II.

(Zob. wyżej, p. r. 1892, nr. 3211).

3215. Prokop kapucyn o. Majowe Zdrowaś Marya, czyli rozpamiętywanie Pozdrowienia anielskiego na każdy dzień tego miesiąca. Wyd. 3-cie. Warszawa, 1900, w 16-ce, str. 144.

3216. Marya zawsze i we wszystkiem według ojca Auriemm. Pobożne zasady dla dzieci Maryi i dla wszystkich wiernych przez autora książki: „Sposób kształcenia dzieci w pobożności". Kraków, 1901, w 16-ce, str. 44 i 1 nl.

3217. Kirchner Włodzimierz ks. Marya jako matka niebieska naszego życia pobożnego. Warszawa, 1902, w 16-ce, str. 36.

3218. Riedl K. ks. Oto matka twoja, czytania o Matce Boskiej. Warszawa, 1902, w 16-ce, str. 164, z ryciną.

(Zob. wyżej, p. r. 1897, nr. 3213).

XXXIII.

Różaniec.

3219. Łaski Oswald. Quartus liber rosarii. Hagenau, Grau, 1508.

3220. Januszowski J. Kwiat rajski, Rożanka (książka do nabożeństwa). B. w. m. dr., 1580, w 8-ce.

3221. Granada Ludwik. Różaniec, pospolicie Różany Wianek Najświętszej Panny

Mariiej Matki Bożej. Z ksiąg zacnego Theologa... zebrany, a potym z włoskiego na polskie przez Antonina z Przemyśla... wyłożony. Ku temu siedm nabożnych modlitw do Najświętszej Panny Maryej. W Krakowie, 1583, w 8-ce, str. 383.
(Dwa wydania?)

3222. Antonin z Przemyśla. Rosarium seu libellus, in quo S. Rosarii fraternitatis B. Mariae V. nuncupatae rationes, progressus, mysteria et commoda breviter explicantur. B. m. (Leopoli) 1591, w 16-ce, k. 3 nl. i k. po jednej str. liczb. 164.

3223. Bzovius Abraham. Rosarium seu exercitia pietatis Christianae Sodalitatis Rosarii, ad Serenissimum Principem Ladislaum Sigismundum, Sigismundi III, Poloniae et Sueciae Regis, filium. Posnaniae, 1599, w 16-ce.

3224. Tenże. Różaniec Panny Mariej teraz nowo w Krakowie u. Ś. Trójcej retormowany przez... W Krakowie, u Wojciecha Kobylińskiego, R. 1600, w 4-ce, str. XII i 132.

3225. Tenże. Toż. Tamże, 1606.

3226. Traktaty o Różańcu świętym. Kraków, Kobyliński, 1606.

3227. Rosarium sive Psalterium. Cracoviae, Sybeneycher, 1607.

3228. Arias Franc. z Hispali. Traktat albo nauka o Różanym Wianku N. P. Maryej, w którym się tego Różańca odprawowania osobne sposoby podają i dziwne jego pożytki opisują, teraz częścią skrócony, częścią też rozszerzony i objaśniony, i na polskie przez x. Simona Wysockiego przetłumaczony. W Krakowie, r. 1611, w 8-ce, k. tyt., 3 k. i 284 str.

3229. Missa sacratissimi rosarii B. V. Mariae privilegiata. Venetiis, 1612.

3230. Biskupski Ioannes de Rudniki. Rosarium seu poema de mysteriis rosarii B. V. die anniversario Annuntiae eiusdem Virginis publice recitatum a... Ad Parthenianos sodales illustrissimae congregationis B. V. M. Annuntiatae. Additus ad finem poematis hymnus in laudem eiusdem Virginis et ode allegorica de casti pudoris custodia ad eosdem. Calissii, 1615, w 4-ce, k. 16.

3231. Bzovius Abraham. Rosarium B. V. ... Marco Antonio et Camillae Burghesciis. Coloniae, apud Antonium Boetzerum, 1616, w 4-ce.
(Zob. wyżej, p. r. 1599, nr. 3223).

3232. Andrzejowicz Waleryan. Ogród Różany albo opisanie porządne dwu szczepów wonnej Róży Hierychuntskiej, t. j. o dwu świętych Różańcach dwojga bractw

błogosławionej Panny Maryej, Najświętszego Imienia Pana Jezusowego. W Krakowie, 1627, w 4-ce. Cz. I—42, Cz. II—50, Cz. III—76, Cz. IV—100, Cz. V—40, Cz. VI—81, Cz. VII—128, Cz. VIII—46, Cz. IX—64 i Summaryusz 3 k.

3233. Andrzejowicz W. Pius modus recitandi publice per choros SS. Rosarium B. V. Mariae Romae sub Paulo V Pontifice, per illustr. P. Hieronymum Xaverium S. R. E. Cardinalem apud Minervam introductus, postmodum in ecclesiis FF. Praedicatorum per totam Christianitatem propagatus, cui adjuncta sunt alia duo Rosaria SS. Nominis Iesu et B. M. V. privatim recitanda. Cracoviae, 1629, w 12-ce, ark. nlb.

3234. Sękowski Albertus. Modus recitandi Rosarium. Cracoviae, 1629.

3235. Bzovius A. Rosarium b. Mariae. Coloniae, 1639.
(Zob. wyżej, p. r. 1599, 1616, nry: 3223, 3231).

— Margonius (Margoński) Alb. Rosae salutiferae rosarii B. Virg. Mariae, ded. Urbano VIII. Neapoli, 1639.

3236. Gawath Iacobus x. Rosocoronetum Marianum, varia pro varietate temporum rosaria et coronas complectens. Cracoviae, 1642.

3237. Gosławski Ioannes Damianus. Rosarium Beatae Mariae. Lublin, 1642.

3238. Mańkiewicz Paw. x. Najjaśn. Maryej wieniec różany. Kraków, 1642.

3239. Bythnerus J. Rosarium coeleste. Dantisci, 1644.

3240. Sierakowski Jac. x. Wieniec różany N. M. Panny. Poznań, 1644.

— Derei Błażej. Nabożne Pieśni przy odprawianiu Różańców, (z nutami); ded. Mac. Wojeńskiemu. Kraków, 1645.

3241. Andrzejowicz Waleryan. Ogród różany. W Wilnie, a. 1646, w 4-ce, k. liczb. 42, 43, 80, 97, 42, 40, 128, 50 i 64.
(Zob. wyżej, p. r. 1627, nr. 3232).

— Duchnowski M. St. x. Wianek bł. P. Maryi. Kraków, 1647.

3242. Rudzki Aleksander Maciej. Nabożeństwo Różańcowe dla Braci i Sióstr. 1650, w 8-ce.

3243. Kochowski Wespazyan. Różaniec N. P. Maryej. Kraków, S. Piotrkowczyk, 1668.

3244. Jastrzembski Bazyli x. Uwagi duchowne na tajemnice Różańca św. Kraków, Schedel, 1670.

3245. Połubiński Alexander Hil. Rosarium et officium B. Mariae Virg. 1678.

3246. Tenże. Różaniec Święty, z ryc. Tarasowicza. Wilno, 1678.

— Żydowski Andrzej Jan. Ogród różany P. Maryi w kościele Pobiedrskim założony. Kraków, Akademia, 1689, fol.

3247. Wybór modlitw do nabożeństwa różańcowego przydany, dla braci i sióstr Różańca Św. w kościele Farskim Lubawskim osobliwie kwitnącego ofiarowany. Drukowano w Gdańsku u Simona Reinigera R. P. 1692, w 12-ce, str. 494 i Kalendarz.

3248. Kochowski Wesp. Różaniec do N. Maryi Panny. Częstochowa, 1695.
(Zob. wyżej, p. r. 1668, nr. 3243).

— Officium codzienne Panny Mariej, w którym zamykają się Godzinki, Różaniec. B. w. m., 1696.

3249. Dębiński Wojc. Phylomela devota canens mysteria Rosarii B. V. M., 1700.

3250. Kreyda Florianas a S. Hieronymo. Laurus poetica ad aram Mariae Virg. Varsaviae, Sch. Piar., 1701.

3251. Różaniec Przenajśw. P. Maryej. Krak., Domański, 1703.

3252. Dębiński Jan. Słownik różańcowy. Philomela rosariana. Wszystkie tajem. różańca. Kraków, Cezary, 1710.
(Zob. wyżej, p. r. 1700, nr. 3249).

3253. Sapecki Cypryan x. Różaniec kaznodziejski między różami Jana Szembeka. Kraków, Fr. Cezary, 1720.

3254. Tarnowski Dionysius. Rosa a peccati scarabeo non rosa Maria roseo hortulo manibus Ioan. Siennicki illata. Zamość, Akad., 1732.

3255. Różaniec Najśw. Panny Maryi. Kraków, 1733.

3256. Bęklewski Antoni. (Różaniec Św.), dedyk. Teresie z Ślizniów Abramowiczowej. 1739.

3257. Róża niebieskich pełna odorów z różanego Maryi ogrodu. Supraśl, 1740.

3258. Różaniec Przenajśw. P. Maryej. Lublin, 1747.

3259. Wirydjarz królowej nieba i ziemi w Karmelu albo trzeci zakon Braci i Sióstr N. M. Panny z regułą. Gdańsk, Hartman, 1752.

3260. Różaniec i głos ratunku proszący z apteczką w odgłosach i woniach swoich, to jest najpotrzebniejsze nabożeństwo i modlitewki. 1756, w 12-ce.

3261. Summaryusz odpustów Różańca Św. Kraków, Dyaszewski, 1757.

3262. Wianek Różany wielu rozlicznego nabożeństwa kwiatów. W Poznaniu, 1758, w 8-ce.

3263. Pobudka duchowna do Różańca św. Supraśl, 1759.

3264. Różaniec Przenajśw. P. Maryi. Łowicz, 1765.

3265. Ruciński Marcin. Zbiór osobliwszych i pożyte-

cznych sposobów wielbienia różańcem św. Przemyśl, S. I., 1770.

3266. Chodykiewicz Klemens x. Różaniec z objawienia Maryi przez Dominika ogłoszony. Lwów, Franciszkanie, 1773.

3267. Dębiński Wojc. Phylomela rosariana canens mysteria rosarii B. V. M. reimpress. (Zarazem Wład. Reja Regina libertas). Cracoviae, Fr. Cezary, 1774.
(Zob. wyżej, p. r. 1700, 1710, nry: 3249, 3252).

3268. Kazania przy wprowadzeniu Różańca Św. w Łowiczku (Eud. Felkiera, Wawrz. Maławskiego, Anioła Kruzowskiego). Poznań, 1774.

3269. Różaniec Przenajśw. Panny Maryi. Chełmno, 1778.

3270. Różaniec oraz... za konających. Lublin, Trynit., 1782.

3271. Różaniec i codzienne nabożeństwo. Wilno, 1795.

3272. Kazanie na uroczystość różańcową. B. w. r. i m. d. (w. XVII/XVIII).

3273. Mareschalci. Rosarium et officium B. M. V., z sztychem Tarasewicza, ded. Połubińskim. B. w. m. d. i r. (w. XVII/XVIII).

3274. Pieśń o Różańcu Panny Maryej. B. w. m. d. i r. (w. XVII/XVIII).

— Rosarium et Officium B. Mariae Virginis aliaeque variae devotiones combinatae in honorem St. Trinitatis. B. w. m. i r., fol., str. 542.

3275. Różańce żywota Pańskiego od autorki praktyki duchownej. B. w. m. d. i r. (w. XVII/XVIII).

3276. Sękowski Alb. Modus publice recitandi Rosarium B. V. Mariae. B. w. m. d. i r. (w. XVII/XVIII).
(Zob. wyżej, p. r. 1629, nr. 3234).

3277. Różaniec Przenajśw. Maryi Panny i Najsłodszego Imienia Jezus. Warszawa, 1805, w 8-ce.

3278. Bortkiewicz Wawrzyniec. Różaniec N. Maryi Panny z tajemnicami gruntownie wyłożonemi. W Wilnie, 1807, w 12-ce, str. 146.

3279. Tenże. Toż. Tamże, 1808, w 8-ce, str. 16.

3280. O Różańcu, czyli Wykład początku, urządzenia, zacności, pożytku i odpustów, Bractwu różańcowemu nadanych. Z francuskiego. Z przydaniem Różańca i innych modlitw. Kraków, 1839, w 16-ce, str. 160.

3281. Różaniec żywy, czyli Reguły i nowy sposób wspólnego i skutecznego odmawiania Różańca św., na większą cześć i chwałę Pana Boga w Trójcy świętej Jedynego i uwielbienie Najświętszej Bogarodzicy Maryi Panny. To Nabożeństwo od Ojca św. Grzegorza XVI, w dzień 27 sty-

cznia 1832 r. potwierdzone jest. Poznań, 1841, w 16-ce.

3282. Toż. Poznań, 1842.

3283. Nowakowski Jak. ks. Różany Wianek, czyli Sposób wspólnego czczenia tajemnic Wiary św. i uwielbienia Najświętszej Panny Maryi Matki Boskiej, w celu zjednania sobie błogosławieństwa Boskiego i nawrócenia zatwardziałych grzeszników, ułożone przez x. J. N. (To nabożeństwo od Ojca św. Grzegorza XVI, w dzień 27 stycznia 1832, potwierdzone jest). Lwów, 1842.

3284. Pohl Julian Bonawentura. Różaniec żywy. Opole, 184., w 12-ce.

3285. Dominik św. Różaniec do N. Maryi Panny z chórami, około r. 1200, przeciw heretykom Albigensom, z woli N. M. P. przez św... postanowiony. Bochnia, 1850, w 12-ce.

3286. Różaniec, Koronka i Godzinki razem, do Najśw. P. Maryi, z Chórami i Pieśniami. Bochnia, 1850, w 12-ce.

3287. Różaniec o Najśw. Maryi Pannie i o Najsłodszem Imieniu Jezus z Pieśniami. Bochnia, 1850, w 12-ce.

3288. Piątkowski ks. Donat. Korona Maryi, czyli książka różańcowa Najsłodszego Imienia Jezus, i Najśw. Panny Maryi, według zwyczaju arcybractwa lwowskiego, zostającego przy kościele Bożego Ciała W. W. OO. Dominikanów, zebrał i ułożył ksiądz... Z 2 rycinami. Lwów, 1851, w 8-ce, str. 504.

3289. Wianek różany czyli nowy zbiór modlitw na wszystkie święta Najśw. Maryi Panny wydany na dochód Towarzystwa dobroczynności. Warszawa, 1853, str. XXIV i 925.

3290. Reguły żywego Różańca. Warszawa, 1854, w 16-ce, str. 24.

3291. Różaniec żywy czyli Reguły. Wydanie trzecie powiększone. Poznań, 1854, w 16-ce, str. 48.

3292. Wianek różany. Warszawa, 1854, w 12-ce, str. XXIV, 925.

(Zob. wyżej, p. r. 1853, nr. 3289).

3293. Reguły żywego Różańca. Warszawa, 1856, w 16-ce, str. 21.

(Zob. wyżej, p. r. 1854, nr. 3290).

3294. Korduel Jan Kanty. Różaniec żywy czyli Nowy sposób wspólnego i skutecznego odmawiania Różańca św. dla pobożnych parafian Makowa wydany przez... Kraków, 1857, w 8-ce, str. 16.

3295. Różaniec żywy czyli Reguły. Kraków, 1857, w 8-ce.

(Zob. wyżej, p. r. 1854, nr. 3291).

3296. Delert I. B. Kazanie na uroczystość Różańca św., miane w kościele św. Dominika w Poznaniu przez penitencyarza i kaznodzieję archika-

tedralnego poznańskiego, asesora konsystorza jeneralnego A. B., na żądanie arcybractwa św. Różańca wydrukowane. Poznań, 1858, w 12-ce.

3297. Nabożeństwo do św. Barbary wraz z dodatkiem Różańca do Najświętszej Panny Maryi, Koronki do Trójcy Przenajświętszej i zbiorem innych modlitw. Sambor, 1859, w 8-ce, 2 k., tyt. nl., str. 144, III.

3298. Różaniec Najśw. Maryi Panny i Pana Jezusa, wyłożony i przedstawiony na arkuszu, do zawieszenia na ścianie, ozdobiony 3 drzeworytami. Wilno, 1859.

3299. Toż. Warszawa, Lipsk, 1860, fol., str. 1, ark. 1.

3300. Żywy Różaniec. Kraków, 1861, w 16-ce, k 15.

3301. Żywy Różaniec apostolski, ofiarowany Bractwu Różańca żywego i członkom apostolskim modlitwy wspólnej, ku czci najsłodszych serc Jezusa i Maryi, tłómaczony z francuskiego. Warszawa, 1862, w 16-ce, str. 62 i rycina.

3302. Różaniec żywy czyli reguły na cztery stany ułożony i wydany przez kapłana T. I. (Dla panien). Poznań, 1863, w 16-ce, str. 32 i VII.
(Zob. wyżej, p. r. 1857, nr. 3295).

3303. Nabożeństwo Różańcowe, wydanie drugie w Poznaniu, 1864, w 12-ce, str. 24.

3304. Różaniec żywy czyli Reguły. Chełmno, 1864.
(Zob. wyżej, p. r. 1863, nr. 3302).

3305. Zbiór tajemnic różańca św. Rzeszów, 1864, w 8-ce, str. 36.

3306. Różańce dwa, jeden o Najśw. Imieniu Jezus, drugi o N. P. M., wraz z ich historyą i krótką nauką o tychże używaniu, dla wygody Braci i Sióstr tegoż Towarzystwa osobno do druku podany. Bochnia, 1868, w 12-ce, str. 118.

3307. Regułka różańcowa. Kraków, 1869, w 8-ce, str. 32, z 1 drzeworytem.

3308. Różaniec żywy czyli reguły. Wyd. 15-te, powiększone. W Opolu, 1869, w 8-ce, str. 36.
(Zob. wyżej, p. r. 1864, nr. 3304).

3309. Zbiór nabożeństwa różańcowego. Wydanie siódme pomnożone. Warszawa, 1870, w 8-ce, str. 489.

3310. Toż. Ósme pomnożone. Warszawa, 1871, w 8-ce, str. 489.

3311. Reguły żywego Różańca z rycinami. Rzeszów (przed r. 1871).

3312. Różaniec żywy na cztery stany ułożony. Rzeszów (przed r. 1871).
(Zob. wyżej, p. r. 1863, nr. 3302).

3313. Różaniec żywy, Przestrogi niektóre i nauki dla osób przewodniczących w Żywym Różańcu. Bochnia, 1872, w 16-ce.

3314. Różaniec żywy, czyli Sposób wspólnego odmawiania Różańca św. Pelpin, 1872, w 16-ce, str. 28.

3315. Różaniec żywy. Rzeszów, 1872, str. 32, z rycinami.

3316. Laska pielgrzymia i różaniec księcia Radziwiłła-Sierotki. („Kłosy", Warszawa, 1873, t. XVII, str. 397).

3317. Ogród różany czyli św. różaniec w tajemnicach nowych wyjaśniony. Warszawa, 1873.

3318. Różaniec żywy, czyli Reguły. Wadowice, 1873, w 8-ce, str. 47 i rycina.
(Zob. wyżej, p. r. 1869, nr. 3308).

3319. Różaniec Jana Karola Chodkiewicza.
(„Kłosy", Warszawa, 1874, t. XVIII, str. 394).

3320. Różaniec nieustający, albo Straż honorowa Najśw. Panny Maryi. Kraków, 1874, w 12-ce, str. 23.

3321. Kochowski z Kochowa Wespazyan. Różaniec Najświętszej P. Maryi, według zwyczaju kaznodziejskiego, rytmem polskim wyrażony przez... Kraków, 1876, w 16-ce, str. 63 i 1 nl.
(Zob. wyżej, p. r. 1695, nr. 3248).

3322. Solecki Leonard. Wykład nabożeństwa różańcowego do N. P. M., w 31 rozmyślaniach na każdy dzień miesiąca, z przykładami hist., z praktyczn., oraz przewodnikiem do odmawiania różańca żywego i wielkiego. We Lwowie, 1876, w 16-ce, str. XXXII i 272.

3323. Informacya o Różańcu świętym dla braci i sióstr tegoż arcybractwa, Lwów, 1878, w 16-ce, str. 128.

3324. Nauka krótka o różańcu świętym. Poznań, 1878, w 8-ce, str. 8.

3325. Porządek odmawiania różańca św. ku większej chwale Boga w Trójcy św. jedynego, na cześć Najśw. Maryi P., oraz ku pożytkowi duchownemu wiernych w parafii węgrowskiej. Warszawa, 1879, w 16-ce, str. 15.

3326. Sposób odmawiania różańca N. Maryi Panny z rozważaniem tajemnic. Warszawa, 1879, w 16-ce, str. 2 nl.

3327. Porządek odmawiania Różańca świętego ku większej chwale Boga. Warszawa, 1880, w 16-ce, str. 15.
(Zob. wyżej, p. r. 1879, nr, 3325).

3328. Schaff Paweł ks. Wykład Różańca świętego, tajemnica 1—6. Poznań, nakł. wydawnictwa ks. Fr. Bażyńskiego, 1881, w 16-ce małej, str. 133 i 1 nl.

3329. Wiadomość krótka o Różańcu Imienia Jezusa i Maryi i jak go odmawiać. Warszawa, 1881, w 16-ce małej, str. 51.

3330. Patlewicz Jakób Marya ks. prof. Podniesienie ducha w tajemnicach Różań-

ca św., czyli rozmyślania i czytania pobożne na miesiąc październik, wielki post, miesiąc Maryi i główniejsze uroczystości w roku, z dodatkiem podręcznika różańcowego, tłómaczył z francuskiego... Lwów, 1883, w 16-ce, str. 6 nl., 429 i XII, z ryciną.

3331. Różaniec żywy. Rzeszów, 1884, w 8-ce, str. 32, z rycinami w tekście.

3332. Toż. Tamże, 1884, w 8-ce małej, str. 32, bez rycin.

3333. Puchalski Wawrzyniec ks. Czytania różańcowe dla ludu. Rzeszów, 1885, w 8-ce, str. 213.

3334. Monsabré o. Różaniec i adoracya Najśw. Sakramentu, rozmyślania duchowne przez... Dominikanina klasztoru paryskiego, na polski język przetłómaczył W. o. Jakób Patlewicz, l. św. t. Zakonu kazn. Kraków, 1886, w 16-ce, str. X i 160.

3335. Prokop o. Kapucyn. Różaniec ilustrowany, z rozmyślaniami i modlitwami przy każdej tajemnicy. Warszawa, 1886, w 8-ce, str. 67 i 1 nl.

3336. Róża duchowna ku chwale i czci Różańca św., pismo miesięczne pod redakcyą ks. dr. Lewickiego. Poznań, 1886, w 8-ce.

3337. Różaniec obrazkowy. Różo duchowna módl się za nami. Gniezno, 1886, w 16-ce, str. 16 i 16 obrazków w Paryżu wykonanych, z modlitwami polskiemi na odwrocie.

3338. Franciszek Marya o. Godzina straży czyli godzina Nieustającego Różańca w rozmaitych okolicznościach życia dla użytku stowarzyszonych przez... zakonu kaznodziejskiego, drugiego generalnego dyrektora Nieust. różańca, tłómaczenie z francuskiego. Kraków, 1887, w 8-ce małej, str. 247 i 1 nl.

3339. Górnisiewicz Jędrzej ks. Procesye różańcowe dla parafialnych kościołów pobożnych braci i sióstr arcybractwa różańca św. P. Jezusa i N. Maryi, wydał ks. Jędrzej a Piskaria Górnisiewicz, przeor i promotor różańca św. na Jasnej Górze staroborkowskiej p. Tyczyn. Rzeszów, 1887, w 16-ce, str. 20.

3340. Obuchowicz Fr. Br. ks. Sposób odmawiania Różańca św. Warszawa, 1887, w 16-ce, str. 79 i 1 nl., z ryciną.

3341. Kochowski Wesp. z Kochowa. Różaniec N. Maryi P., według zwyczaju kaznodziejskiego rytmem polskim wyrażony, do druku podany r. p. 1668. Kraków, wydanie Sodalisów Maryi, 1888, w 32-ce, str. 80.

(Zob. wyżej. p. r. 1876, nr. 3321).

3342. Kochowskiego W. Różaniec.

(Recenzya zob. „Przegląd powszechny“, 1888, t. III, zesz. z sierpnia).

3343. Masłowicz Fr. ks. Różaniec z obrazkami ku większej chwale Boga, na cześć N. Maryi P., oraz ku pożytkowi duchownemu wiernych. Warszawa, 1888, w 8-ce małej, str. 64.

3344. Obuchowicz Fr. Br. ks. Sposób odmawiania i śpiewania Różańca św., wydanie drugie powiększone. Warszawa, 1888, w 32-ce, str. 104, z ryciną.
(Zob. wyżej, p. r. 1887, nr. 3340).

3345. Różaniec żywy. Rzeszów, 1888, w 8-ce, str. 32.

3346. Foudacci o. Dominikanin. Miesiąc październik albo miesiąc różańcowy, z francuskiego dziełka... przełożył o. Jakób Marya Patlewicz, Dominikanin, lektor św. teologii, przeor klasztoru jarosławskiego. Kraków i Jarosław, 1889, w 16-ce, str. 302.

3347. Patent różańcowy. Lanckorona, 1889, w 12-ce, str. 12.

3348. Masłowicz Fr. ks. Różaniec z obrazkami ku większej chwale Boga, na cześć N. Maryi Panny, oraz ku pożytkowi duchownemu wiernych, wydanie drugie. Warszawa, 1891, w 8-ce małej, str. 92 i 1 nl.
(Zob. wyżej, p. r. 1888, nr. 3343).

3349. Honorat o. Kapucyn. Krótki sposób pożytecznego odmawiania różańca, po jednym dziesiątku codzień. Warszawa, 1893, w 32-ce, 15 k.

3350. Prokop. o. Kapucyn. Różańcowe rozmyślania i modlitwy. Warszawa, 1893, w 32-ce, str. 6 i 16 k.

3351. Gromek Magdalena. Pieśń o zgadzaniu się z wolą Bożą i o Matce Boskiej. Warszawa, 1894, w 16-ce, str. 12.

3352. Kaunas Józef ks. Różaniec o N. Maryi P., do wspólnego odmawiania pod przewodnictwem kapłana w miesiącu październiku (pośw. ks. Józefowi Lendo). Warszawa, 1894, w 32-ce, str. 30, z ryciną i nutami w tekście.

3353. Kozicki Zygm. Dunin ks. Różaniec św. dla wszystkich wiernych braci, z encykliką Ojca św., Leona XIII. Kraków, 1894, w 32-ce, str. 125 i 2 nl., z 16 rycinami.

3354. Masłowicz Franciszek ks. Różaniec z obrazkami ku większej chwale Boga, na cześć N. Maryi P., oraz ku pożytkowi duchownemu wiernych, wyd. 4-te znacznie powiększone. Warszawa, 1897, w 16-ce, 104, z rycinami.
(Zob. wyżej, p. r. 1888, 1891, nry: 3343, 3348).

3355. Tesniére A. ks. Różaniec i Najświętszy Sakrament, czyli tajemnice różańca św., w połączeniu ze czcią Najśw. Sakramentu podług... (Le Trés-Saint quatriéme année).

Warszawa, 1897, w 16-ce, str. 80, z rycinami.

3356. Obuchowicz Bronisław Franciszek ks. Sposób odmawiania i śpiewania różańca św., z dodatkiem nabożeństwa różańcowego i październikowego, oraz pieśni na maj, ułożony przez... kapelana J. E. ks. biskupa kieleckiego, sekretarza kieleckiego i sekretarza konsystorza. Warszawa 1898, w 16-ce, str. 285 i III, z rycinami.

(Zob. wyżej, p. r. 1887, 1888, nry: 3340, 3344).

3357. Brykczyński A. ks. Różaniec święty wyjaśniony, na majowe i październikowe nabożeństwo pożyteczny, napisał i na kościół w Goworowie wydał... Warszawa, 1899, w 16-ce, str. 336.

3358. Patent różańcowy. Wadowice, 1900, w 8-ce, str. 12.

3359. Ż(ydanowicz) J. ks. Różaniec i odpustowe modlitwy do Matki Boskiej Skępskiej. Płock, 1900, w 16-ce, str. 23.

3360. Borodzicz J. ks. Różaniec na cześć serca Jezusowego i Najświętszej Maryi P. (Pośw. Stefanowi Aleksandrowi Zwierowiczowi, biskupowi wileńskiemu). Warszawa, w 16-ce, str. 63 i 1 nl., z rycinami w tekście.

3361. Obuchowicz Fran. Bron. ks. Sposób odmawiania i śpiewania Różańca św., wyd. 3-cie powiększone. Warszawa, w 16-ce, str. 224.

(Zob. wyżej, p. r. 1887, 1888, 1898, nry: 3340, 3344, 3356).

3362. Różaniec żywy czyli reguły. B. w. m. i r. d., w 8-ce, str. 16.

(Zob. wyżej, p. r. 1873, nr. 3318).

3363. Kłopotowski Ignacy ks. Jak odmawiać różaniec? B. w. m. d., 1901 w 32-ce, str. 64.

3364. Pleszczyński A. ks. Krótkie rozmyślania różańca świętego, ułożył... magister św. Teologii. Warszawa, 1901, w 32-ce, str. 24, z ryciną.

3365. Granello o. Dominikanin. Sposób odmawiania różańca, błogosławieństwem Ojca św. Leona XIII obdarzony, przekład o. Prokopa Kapucyna z 31-go wydania włoskiego, wydanie 3-cie. Warszawa, (1902), w 16-ce, str. 59, z rysunkami.

3366. Kurczewski Jan ks. Rozmyślania o tajemnicach Różańca św. na każdy dzień października ułożone, ku pożytkowi rodzin chrześciańskich. Wilno, 1902, w 16-ce, str. 332, z ryciną.

3367. Matczak Paweł. Śpiewnik pogrzebowy, żałobny, zawierający najodpowiedniejsze pieśni pogrzebowe, modlitwy, różaniec, koronkę. Wydanie nowe. Łódź, 1902, w 16-ce, str. 234 i V, z ryciną.

3368. Prokop o. Kapucyn. Różaniec illustrowany z rozmyślaniami i modlitwami przy każdej tajemnicy, wyd. 2-gie. Warszawa, 1902, w 16-ce, str. 67 i 1 nl., z rycinami w tekście.
(Zob. wyżej, p. r. 1886, nr. 3335).

3369. Różaniec na cześć Najświętszej Maryi Panny. Warszawa, (1902), w 16-ce, str. 36 nl., z 16 chromolitografiami.

3370. Skarżyński Z. ks. Sposób odmawiania wieczornego pacierza i różańca świętego w rodzinach. Warszawa, 1902, w 8-ce, str. 38 i 1 nl., z 2 rycinami.

XXXIV.

Salve Regina.

3371. Szczygielski Stanislaus. Adorea Mariana sive ecclesiae canticum, dedic. Nic. Steph. Pac, Vilnae, S. I., 1676.

3372. Tenże. Toż. Tamże, 1677.

3373. Ginkiewicz Michael. Zodiacus stellarum ambiens Mariam. Gedani, Ianson et Stoll, 1707.

3374. Pieśń na Antyfonę Salve Regina. B. w. m. d. i r. (w. XVII/XVIII).

3375. Krukowski Josef dr. prof. Salve Regina, kurze Betrachtungen für den Monat Mai. Mainz, 1886, w 16-ce, str. VIII i 207.
(Zob. wyżej, nr. 1027).

XXXV.

Septenny.

3376. Arnold a Jesu Maria. Septenna sacra, t. j. na siedm śród o siedmiu radościach i boleściach nabożeństwo do mniemanego ojca słowa przedwiecznego, Syna Bożego Chrystusa Jezusa i Matki Jego P. Przenajśw. Maryi, a sprawiedliwego męża i Oblubieńca Józefa św. W Wilnie, 1726, w 8-ce, k. nl. 12, str. 166 i 2 k. nl. regestru.

3377. Septenna do Matki Najświętszej w obrazie Bractwa Niep. Pocz. Maryi w kościele katedr. lwowskim słynącej. 1750.

3378. Arnold a Jesu Maria. Septenna Jezus, Marya, Józef, czyli siedmiorakie nabożeństwo, które św. Józefa Konfraternia w kościele Karmelitów bosych odprawuje. Lublin, 1761, w 8-ce, k. 4, str. 226 i 4.
(Zob. wyżej, p. r. 1726, nr. 3376).

3379. Ciemniewska M. B. Septenna czyli siedmiodniowe nabożeństwo do Matki B. Częstochowskiej, które nietylko na Jasnej Górze ale i wszędzie odprawione być może przez... Warszawa, 1860, w 12-ce, str. 46.

3380. Nabożeństwo do N. M. P. na 7 dni na każdy dzień w tygodniu, z przydaniem innego nab. do Serca Jezu-

sowego, godzinek, modlitw różnych i pieśni nabożnych, za staraniem WW. OO. Bernardynów w Rzeszowskim klasztorze. Rzeszów, 1861, w 8-ce, str. 346, II i IV.

XXXVI.

Serce N. Maryi P.

3381. Antoniewicz Bołoz Karol. Wianek krzyżowy na cześć najsł. Serca Jezusowego i Niepokalanego Serca Maryi. Warszawa, 1855, w 12-ce, str. 23.

XXXVII.

Miesiąc Sierpień.

3382. Ciemniewska Marya Balbina. Miesiąc Sierpień czyli miesiąc serca Maryi, przez ... Warszawa, 1860, w 12-ce, str. 144 i 2.

3383. Miesiąc sierpień na uczczenie Niepokalanego i bolesnego serca Maryi w celu wyjednania nawrócenia grzeszników. Kraków, 1881, w 16-ce, str. 120.

3384. Liguori Alfons św. Miesiąc sierpień w przykładach ku czci Niepokalanego serca Maryi, z dodaniem odpowiednich modlitw przez Anioła - Rafaela. Warszawa, 1902, w 16-ce, str. 195.

XXXVIII.

Szkaplerz N. Maryi P.

— Starovolscius Simon. Vestis Mariana seu Oratio sacra Reginae coeli habitum vulgo Scapulare dictum describens. Cracoviae, in offic. Chr. Schedelii, 1640, fol.

— Starovolscius Simon. Vestis Mariana seu Oratio sacra Reginae coeli habitum vulgo Scapulare dictum describens. Romae, ex Typogr. Adr. Phei, 1646, w 16-ce.

— Janowski Paulin x. Pewny znak przeznaczonych do nieba pod strażą orderu szkaplerznego honor ordynatki, elektów boskich kommendantki Maryi portujących. Poznań, S. I., 1744.

3385. Antoniewicz Bołoz Karol. Wiadomość o szkaplerzu Męki Pańskiej i Najśw. serc Jezusa i Maryi. Lwów, 1849, w 8-ce.

3386. Szkaplerz Matki Boskiej. Lwów, 1849, w 16-ce, str. 64.

3387. B. S. Ł. Szkaplerz męki Jezusa Chrystusa i boleści Najświętszej Panny czyli pobożne rozmyślania dla użytku osób wpisanych w tenże Szkaplerz. Tłumaczenie z francuskiego przez... Lwów, 1855, w 12-ce, str. 132, z drzeworytem.

3388. Wiadomość krótka o szkaplerzu Niepokalanego Poczęcia Najśw. Maryi Panny. Lwów, 1855, w 32-ce, str. 40 i 1 ryc.

3389. S. J. Wiadomość o szka-

plerzu Niepokalanego Poczęcia N. M. P. z dodatkiem stosownych modlitw przez... Warszawa, 1859, w 12-ce, str. 71.

3390. Szkaplerz Najświętszej Panny Maryi. Wilno, 1859, na arkuszu, ozdobiony 3 drzeworytami, wyobrażającymi Najśw. Pannę Szkaplerzną, ukrzyżowanego Zbawiciela z godłami męczeństwa i Najświętszemi Sercami Pana Jezusa i Najświętszej Panny.

3391. Osiński Onufry ks. Marya w Szkaplerzu świętym. Zbiór nabożeństwa zawierający oraz rys historyczny Szkaplerza Najświętszej Panny Maryi z góry Karmelu, sposób zaprowadzenia i przyjmowania do Bractwa Szkaplerza św., kilka sposobów słuchania mszy św., nabożeństwo dla braci Szkaplerza św. na wszystkie ważniejsze czasy w roku, na znaczniejsze kościoła uroczystości, majowe, przygodne i pieśni kościelne. Ozdobione 5 rycinami. Wydanie ks.... Warszawa, 1861, w 8-ce, str. VI i 715.

3392. Szkaplerz Najświętszej Panny Maryi. Lipsk, Wilno, 1862, arkusz z ilustracyami. (Zob. wyżej, p. r. 1859, nr. 3390).

3393. S. J. Wiadomość o szkaplerzu Niepok. Poczęcia. Warszawa, 1863, w 8-ce, str. 71. (Zob. wyżej, p. r. 1859, nr. 3389).

3394. Wiadomość krótka o Szkaplerzu Niepok. Pocz. Wydanie 2-gie. Lwów, 1865, w 16-ce, str. 36. (Zob. wyżej, p. r. 1855, nr. 3388).

3395. Martusiewicz Józef ks. Szkaplerz Najśw. Panny Maryi z góry Karmelu. Tarnów, 1869, fol., k. 1.

3396. Marya w szkaplerzu świętym, zbiór nabożeństwa dla wygody katolików a szczególnie braci i sióstr szkaplerza św., z przydatkiem różnych pieśni tudzież mszy św. w każdą sobotę przez braci mającej być śpiewaną. Kraków, wydanie Arcybractwa Szkaplerza św. w Krakowie, przy kościele OO. Karmelitów na Piasku, 1883, w 8-ce małej, str. 193, 3 nl. i 1 rycina.

3397. Grabowski G. ks. Cześć Maryi przez Szkaplerz św. Warszawa, 1886, w 16-ce, str. 129 i 1 nl.

3398. Masłowicz Franciszek ks. Szkaplerz Najśw. Maryi Panny z góry Karmelu, ułożył i ilustracyami ozdobił... Warszawa, 1898, w 16-ce, str. 103 i 1 nl., z rycinami i nutami w tekście.

3399. Ulanecki Stanisław. Szkaplerz Matki Bożej wykupu. (Warszawa), b. r.

3400. Tenże. Szkaplerz Boleści Maryi. (Warszawa), b. r.

3401. Tenże. Szkaplerz Niepok. Poczęcia. (Warszawa), b. r.

XXXIX.

Święta i uroczystości N. M. P.

1. Ogólnie.

— Dobiński Stanisław. Świt wierszów na święta Maryi. Kraków, Akad., 1725.

3402. Kierski Walenty x. S. I. Honor Najświętszej Maryi historycznie wyrażony w opisaniu tajemnic, początku i czci Świąt Jej, w każdym miesiącu; oraz z temi na wszystkie dni roku punktami życia świętych, w których albo affekt ich ku Matce Boskiej, abo świadczone im od niej łaski, wyrażają się... W Kaliszu, dr. Coll. S. I., 1740, w 8-ce, str. 400, 1.

3403. Festa Matki Boskiej opisane. W r. 1748, w 8-ce, str. 110.

3404. Festa Matki Boskiej uroczyste, w 8-ce, str. 229, (r. 1748, 1749). (Część II dzieła Korsaka: „Korona nie już z dwunastu gwiazd").

3405. Festa Matki Boskiej opisane. B. w. m., 1848.
(Zob. wyżej, p. r. 1748, nr. 3403).

3406. Holweck F. G. Fasti Mariani sive Calendarium festorum Sanctae Mariae Virginis Deiparae itd. Friburg,

3407. Rec. Przez ks. H. P. (Zob. „Przegląd powszechny", 1892, t. XXXIV, str. 105).

2. Poszczególnie.

3408. Uroczystość Najśw. Panny Bolesnej. B. w. r. i m. d. (w. XVII/XVIII).

3409. Gromnice albo pamiątka Oczyszczenia czystej dziewice Maryi. B. w. r. i m. d., w 4-ce, k. 4 nl. (w. XVII/XVIII).

3410. P. R. ks. Uroczystość oczyszczenia Najświętszej M. Panny.
(Zob. „Pamiętnik rel.-mor.", 1842, t. II, str. 1 n.).

3411. Uroczystość Niepokalanego Poczęcia Najśw. M. Panny w Rzymie.
(Zob. „Pamiętnik rel.-mor.", 1855, t. XXVIII, str. 203 n.).

3412. Uroczystość Wniebowzięcia Najśw. Panny Maryi.
(Zob. „Pamiętnik rel.-mor.", 1843, t. V, str. 150 n.).

XL.

Tajemnice.

3413. Wentura o. Joachim. Matka Boża matką naszą, czyli wykład tajemnicy obecności Przenajśw. Panny pod krzyżem, przekład o. Prokopa Kapucyna. Kraków, 1881, w 8-ce małej, str. 402 i VIII.

3414. Tenże. Matka Boga matką ludzi, czyli wyjaśnienie tajemnicy Przenajśw. Dziewicy u stóp krzyża, po włosku napisał... przełożył na język francuski T. A. M., na język polski ks. Serafin Prus, proboszcz parafii Rusosice, ka-

nonik hon. kated. lubelskiej. Konin, 1881, w 8-ce małej, str. 385, V i 1 nl.

3415. Marya — czem jest, czyli zbiór tajemnic, przywilejów, łask, cudów i uwielbień Przenajświętszej Bogarodzicy, według dni roku ułożony, zeszyt I — VII. Kraków, 1885, w 8-ce małej, str. 2 nl., XXVI, 345.

3416. Officia mysteriorum et instrumentorum dominicae passionis S. Bonifacii E. M. ac maternitatis et puritatis B. V. M. Leopoli, sumptibus PP. Ordinis Minoritarum... B. w. r. (Lwów).

XLI.

Tytuły Najśw. Maryi Panny.

1. Matka Boska Anielska.

3417. Opis historyczny nabożeństwa do Matki Boskiej Anielskiej. Lwów, 1871.

2. Matka Boska Bolesna.

3418. Jachnowicz Jan x. O siedmiu boleściach Najśw. Panny. 1639.

3419. Domiechowski Przemysław x. Matka Bolesna Marya, ded. Urszuli Kobierzyckiej. Kraków, dr. Ł. Kupisza, 1650, w 24-ce, str. 188, k. 5.

3420. Hincza Marcin x. Matka Bolesna Marya... Kraków, Cezary, 1665.

— Gladius doloris, animam matris Dei patientis, in vestibulo Collegii mai. Universitatis Cracoviensis, 1675.

3421. Domiechowski Przemysław x. Matka Bolesna Marya. Kraków, dr. Ł. Kupisza, 1686.

(Zob. wyżej, p. r. 1650, nr. 3419).

3422. Kurze Andacht, welche zu Ehren der schmerzhaften Mutter Mariae in der Dorff-Kirchen Plauten alle Freytag gehalten wird. Eingerichtet im I. 1739... Braunsberg, w 12-ce.

— Nabożeństwo do umierającego na krzyżu Jezusa Pana i Bolesnej pod krzyżem Matki. W Krakowie, 1741.

3423. Radliński Jakób Paweł. Wizyta codzienna Najboleśniejszej Maryi Panny. Kraków, 1744.

— Supplicationes Dolorosae Virgini Mariae praestandae. W Krakowie, w druk. Uniw., 1744.

— Radliński Jak. Paw. Wizyta codzienna Najboleśniejszej Maryi Panny. Kraków, 1747.

(Zob. wyżej, p. r. 1744, nr. 3423).

3424. Pobożne przypomnienie boleści, które Marya ponosiła, edyc. 2-ga. Częstochowa, 1780.

3425. Jerozolima nowa, albo Kalwarya całej męki Jezusowej i Bolesnej Matki Jego, Maryi Panny, wyrażająca drogi. Raciborz, 1804.

3426. Antoniewicz Bołoz

Karol. O siedmiu boleściach Matki Boskiej siedm krótkich uwag. Na korzyść szpitaliku ubogich dzieci. Lwów, 1849, w 16-ce, str. 46.

3427. Antoniewicz B. K. Siedm uwag o siedmiu boleściach N. M. P. dla osób w smutku i utrapieniu zostających, przez... Warszawa, 1857.

3428. Lament Bolesnej Matki Chrystusa Pana. Wadowice, 1858, w 8-ce, k. 2.

3429. Antoniewicz Karol ks. Siedm uwag o siedmiu boleściach Najśw. Maryi Panny. Warszawa, 1871, w 16-ce, str. 48.
(Zob. wyżej, p. r. 1857, nr. 3427).

3430. Carpeaux. Matka Boska Bolesna. (Illustracya). („Kłosy", 1872, t. XIV, str. 201).

3431. Domiechowski Przemysław. Matka Bolesna Panna Marya, Historya Męki Chrystusowej opisana i do druku podana za pozwoleniem starszych. Poznań, 1872, w 16-ce, str. 128.
(Zob. wyżej, p. r. 1650, 1686, nry: 3419, 3421).

3432. List N. Maryi P. Matki Najboleśniejszej do wszystkich chrześcijan katolików, Jej sług i służebnic. (Z włoskiego), 1874, w 8-ce, str. 7.

3433. Liguori Alfons św. Rozmyślania o siedmiu boleściach Najśw. Maryi Panny, tłómaczenie z włoskiego przez X. J. B. Delerta. Poznań, 1877, w 8-ce.

3434. Antoniewicz Karol o T. J. Z pism.... Droga krzyżowa, Siedm uwag o siedmiu boleściach Najświętszej Panny Maryi, Kwiateczki misyjne, Przez krzyż do nieba, Wianek krzyżowy. (Pobożne książki dla wiernych każdego stanu, t. XXIII). Kraków, 1884, w 16-ce, str. 218.
(Zob. wyżej, p. r. 1857, 1871, nry: 3427, 3429).

3435. Uwag siedm o siedmiu boleściach N. Maryi P. dla osób w smutku i utrapieniu zostających. Warszawa, 1886, w 16-ce, str. 48.

3436. Faber O. Matka Bolesna, wzór dla cierpiących, wolne tłómaczenie dzieła... Oratoryanina p. t. „U stóp krzyża", przez o. Prokopa Kapucyna. Warszawa, 1887, w 8-ce, str. 564.

3437. Liguori Alfons św. Uwagi nad boleściami Matki Bożej, tłómaczenie o. Prokopa Kapucyna. Warszawa, 1888, w 16-ce, str. 159 i 1 nl

3438. Antoniewicz K. o. T. I. Z pism... (Książki pobożne, t. XXIII). Kraków, 1893, w 16-ce, str. 224.
(...Siedm uwag o siedmiu boleściach N. P. Maryi...).
(Zob. wyżej, p. r. 1857, 1871, 1884, nry: 3427, 3429, 3434).

3439. Emmerich Anna Katarzyna. Żywot i bolesna

męka Pana naszego Jezusa Chrystusa i Najświętszej Matki Jego Maryi, wraz z tajemnicami starego przymierza, według widzeń świątobliwej... z zapisów Klemensa Brentono, przełożył na język polski ks. Wład. Rakowski. Mikołów, 1900, w 4-ce.

3440. Wentura o. Homilia o boleściach Przenajświętszej Matki Bożej, z pism... przekład o. Prokopa Kapucyna. Warszawa, 1900, w 8-ce, str. 75.

3441. Benis de o. Siedm uwag o siedmiu boleściach Matki Boskiej. Warszawa, 1902, w 16-ce, str. 24.

3. Matka Boska Łaskawa.

— Zob. nry: 834, 860, 1173, 2769, 2770.

4. Matka Boska Pocieszenia.

3442. O N. Maryi Pocieszenia ku wygodzie i potrzebie ludu strapionego, łaski pocieszenia N. M. P. wzywającego. Lwów, 1857, w 8-ce, str. 57.

5. Matka Boska Nieustającej Pomocy.

3443. Skarzyński Z. ks. Matka boska Nieustającej Pomocy, podręcznik ułożony dla czcicieli N. Maryi Panny Nieustającej Pomocy i św. Alfonsa. Warszawa, 1896, w 16-ce, str. 548 i VII, z rycinami.

3444. Skarzyński Z. ks. Matka Boska Nieustającej Pomocy w kościele św. Alfonsa w Rzymie i wielu innych miejscach wsławiona, historya, cuda, modlitwy, na podstawie dzieł OO. Redemptorystów, napisał... Warszawa, 1900, w 16-ce, str. 234, z 2 rycinami.

3445. Tenże. Toż. Wydanie 2-gie. Tamże, 1902, w 16-ce, str. 208, z 2 rycinami.

3446. Weiss Marceli ks. 32 czytania o Matce Boskiej Nieustającej Pomocy, z dodaniem modlitw porannych i wieczornych, zebrał z wielu autorów, ułożył i wydał. Warszawa, 1902, w 8-ce, str. 188 i II.

6. Matka Boska Dobrej Rady.

— Zob. nry: 1189, 1372, 1415, 1461.

7. Matka Boska Różańcowa.

3447. Ewangelie na święto Najświętszej Maryi Panny Różańcowej. Dostać można w księgarni i drukarni K. Reyznera w Poznaniu, b. w. r., w 8-ce, str. 8.

— Zob. nadto dział: „Różaniec".

8. Matka Boska Szkaplerzna.

— Grassi Szymon. Cuda i łaski Maryi Karmelitańskiej, z włoskiego przez Konst. St. Strzałkowskiego, ded. Dorocie z Ossolińskich Lubeckiej. Kraków, Sem. Bisk., 1762.

— Zob. nadto dział: „Szkaplerz".

XLII.

Wniebowzięcie N. Maryi P.

3448. Rychalski Michael. Maria in coelum assumpta, 1678.

3449. Buydecki Floryan. Łaska z nieba zstępująca przy Wniebowstąpieniu N. M., ded. Ioan. Ant. Rozdrażewskiemu. Kraków, Matyaszkowski, 1724, (1725), fol., k. 9.

3450. Rymiński I. Potrzeba Wniebowzięcia Maryi względem Boga, Piotrowi Ożarowskiemu dedyk. Kraków, Sem. Akad., 1763.

3451. Mętlewicz J. K. ks. Zgon i Wniebowzięcie Najświętszej Maryi Panny przez... (Zob. „Pamiętnik rel.-mor.“, 1845, t. IX, str. 264 n.).

XLIII.

Zakony N. Maryi P. w Polsce.

3452. Reguła braci Maryanów zakon. Niepokal. Poczęcia. Warszawa, S. I., 1750.

3453. Górski Ludwik. Krótka wiadomość historyczna o założeniu księży Maryanów w Polsce i o życiu ks. Stanisława Papieżyńskiego. (Zob. „Pamiętnik rel.-mor.“, 1843, t. V, str. 293 n.).

3454. Wiadomość o zgromadzeniu Oblatów Niepokalanej Maryi Panny. (Zob. „Pamiętnik rel.-mor.“, 1846, t. X, str. 457 n.).

3455. Krótkie opisanie żywota św. Peregryna. Reguły sług Maryi. B. w. m. d. i m. (w. XVII/XVIII).

3456. Brzeziński Antoni. Wspomnienie o śp. Edmundzie Bojanowskim, fundatorze Zgromadzenia służebniczek Bogarodzicy Dziewicy Niepokalanej, zebrał i spisał... Poznań, 1872, w 16-ce, str. 65.

3457. Reguły zgromadzenia służebniczek Boga Rodzicy Dziewicy Niepokal. Poczętej. Lwów, 1876, w 16-ce, str. 65 i 1 nl.

3458. Prokop o. Kapucyn. Żywot pierwszych siedmiu świętych sług Maryi, Serwitów, świeżo przez Ojca św. Leona XIII kanonizowanych. Warszawa, 1888, w 8-ce małej, str. 119 i 1 nl.

3459. Ustawy Rodziny Maryi albo służebnic ubogich. Kraków, 1888, w 16-ce, str. 130.

3460. Rubczyński Marcin x. Zakon trzeci Najśw. Maryi Panny. Berdyczów, 1774.

3461. Innocentius IX Papa. Breve confirmatorium et Instituta Marianorum provinciae polonicae. Romae, 1620.

3462. Augustyn Aureli z Tagasty. Reguła św. Augustyna, konstytucye i direktorium dla Sióstr zak. Nawiedzenia N. P. Maryi, przetłum. i do

druku podane przez W. X. Wojciecha Grabieckiego. R. 1664, w Warszawie, w 12-ce, str. 240, k. 6.

3463. Fremiot Joanna Franciszka Chantal. Kotumiarz i Directorium dla Sióstr zakonnic Nawiedzenia N. Panny. Warszawa, Schreiber, 1682, w 4-ce, str. 399.

3464. Taż. Przestroga... medytacyej na rekollekcye. Warszawa, Schreiber, 1682.

3465. Maupas du Tours Henryk x. Żywot Joanny Fr. Fremiot. Żywot Joanny Kar. de Bresiar. Warszawa, dr. XX. Pijarów, 1693.

3466. Tenże. Jasna pochodnia żywota św. Franciszka Salezyusza. Kraków, 1718.

3467. Drzewo żywota wiecznego Najśw. Jezusa serce w Instytucie Franc. de Sales pod tyt. Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny. Wilno, 1738.

3468. Franciszek Salezy. Żyje Jezus... Nawiedzenia N. P. zakonnice. 1739, w 4-ce, str. 513.

3469. Kazania podczas solennej beatyfikacyi Joanny Franciszki Fremiot de Chantal... Lublin, dr. Coll. S. I., 1753.

3470. Kazania na uroczystość Joanny Fremiot. Wilno, druk. XX. Bazylianów, 1764.

3471. Godzinki o błogosławionej Joannie Fremiot Chantal. Warszawa, Pijar., 1766.

3472. Godzinki o św. Fremiot de Chantal, założycielce zakonnic Nawiedzenia. Kraków, 1768, w 12-ce, k. 24.

3473. Instrukcye jednej pobożnej przełożonej dla zakonnic Nawiedzenia, dedyk. Petron. Poniatowskiej. Cz. I. Kraków, Kazim. Jakowski, 1768.

3474. Instrukcye dla zakonnic Nawiedzenia N. Maryi Panny. W Krakowie, 1769.

3475. Franciszek Salezy. Żyje Jezus... Nawiedzenia N. P. zakonnice. 1791.

3476. Grabowska Olimpia z Tarnowskich. Polskie Wizytki, czyli historya fundacyi pierwszego klasztoru Nawiedzenia Panny Maryi w Warszawie. Rzym, 1849, w 8-ce, str. 112.

3477. Additamentum ad officium Sanctimonialium Visitationis Beatissimae Virginis Mariae Monasterii Cracoviensis. Cracoviae, sumptibus Monast. Visit. B. M. V. Ex Typographia Ephemeridum „Czas“, 1876, w 8-ce, str. 96.

3478. Popławski Aleksander. Żywot św. Joanny Franciszki Fremiot de Chantal, założycielki Nawiedzenia N. Maryi Panny (poświęcony ks. biskupowi krak. Albinowi Dunajewskiemu). Kraków, 1880, w 8-ce, str. 384.

XLIV.

Zaślubiny N. Maryi P.

3479. Konarski Wacław. Zaślubiny oraz przez Józefa św. Najśw. Maryi Panny korespondująca posagowi reformacya, w rękach Jana Koszutskiego lokowana. Poznań, S. I., 1746.

XLV.

Zaśnięcie N. Maryi P.

3480. Gubczak. Ign. Słowo na prazdnik Uspenije Bohorodycy Maryi. Lwów, 1858, w 8-ce, str. 12.

XLVI.

Zwiastowanie N. Maryi P.

3481. Traktat o Zwiastowaniu N. Maryi P. Kraków, Szarffenberg, 1606.

3482. Traktat o Zwiastowaniu N. Maryi P. Kraków, Szarfenb., 1617.

3483. Zabczyc J. Traktat nowy o Zwiastowaniu Najśw. Panny. Kraków, Skalski, 1617,

3484. Zwiastowanie Najświętszej Maryi Panny, szczególny przedmiot do rozwagi dla niewiast chrześcijańskich. (Zob. „Pamiętnik rel.-mor.“, 1844, t. VI, str. 244 n.).

XLVII.

Żywot N. Maryi P.

3485. Goppelzrieder And. Vita D. Mariae virg., ded. Nic. Chr. Komorowski. Ingolstadt, Eder, 1592.

3486. Wuchaliusz Jan Leopolita S. I. Żywot Panny Maryi Matki P. Jezusowej. Na części albo rozmyślania piećdziesiąt rozdzielony. Z ksiąg łacińskich na polski język przełożony i rozmaitymi dodatkami rozszerzony. W Krakowie, w druk. Jana Siebeneychera, R. P. 1597, w 4-ce. (Dedyk. Jadwidze z Szczekarzewic Mniszkowej, wojewodzinej sandomierskiej i t. d.).

— Bzovius Abraham. Thesaurus laudum SS. Deiparae super Canticum Salve Regina, in quo omne id, quod vel ad cultum B. V. M., vel ad hominis Christiani animum praeclaris doctrinis exornandum atque illustrandum spectat, 4 concionibus demonstratur. Venetiis, ap. Soc. Min., 1598, w 4-ce, str. 309.

— Tenże. Toż. Coloniae Agrippinae, 1615.

— Tenże. Toż. Coloniae, apud Boetzerum, 1620, w 4-ce, str. 392.

3487. Skarbimierz Mikołaj x. Drogi trojakiej N. P. Maryi nowa pamiątka przez... 1633, w 8-ce.

— Radziwiłł Albrycht Stanisław. Discurs nabożny z kilku słów wzięty o wysławieniu Naświętszej Panny Bogarodzicy Mariej przez... Kanclerza W. X. L. napisany

i wydany. W Wilnie, 1635, w 4-ce, 36 ark.+1 ark.
(Dedyk. Krystynie Eufemii Radziwiłłównie Ksieni...).

3488. Nieliski Jan x. S. I. O Najświętszej Bogarodzicy Pannie uważania i Rozmyślania pewne przez... W Krakowie, u Fr. Cezarego, 1636, w 8-ce, str. 701 i 4 k. regestru.

— Radziwiłł Albr. Stan. Discurs nabożny... Wilno, 1636, w 4-ce, ark. 38.
(Zob. wyżej, p. r. 1635, po n-rze 3487).

3489. Łopeski Jan. Pamiątka niewinnej męki Zbawiciela... pospołu z smutkami Najświętszej Panny... W Krakowie, w druk. W. Zyzowicza. (1638?).
(Ded. Maryannie z Szczekarzewic Tarłównie ksienicy).

3490. Kański Andrzej ks. Żywot Przenajchwalebniejszej Bogarodzice Panny Maryej, świadectwy doktorów św. objaśniony, przez... W Krakowie, 1648, w 8-ce, str. 446.

— Radziwiłł Alb. Stan. Discurs nabożny... o wysławieniu N. Panny... Kraków, Kupisz, 1650.

3491. Tenże. Żywot P. Maryi. Warszawa, Elert. 1650.
(Zob. wyżej, p. r. 1635, 1636, po n-rze 3487 i 3488).

— Tenże. Discurs nabożny... o wysławieniu Bogarodzicy. Kraków, Kupisz, 1651.
(Zob. wyżej, p. r. 1635, 1636, 1650, po nrze: 3487, 3488 i 3490).

3492. Radziwiłł Alb. Stan. Żywot P. Mariej Matki Bożej, powtórnie wydany. Kraków, Kupisz, 1651.
(Zob. wyżej p. r. 1650, nr. 3491).

— Grabiecki Wojciech x. Tryumf niezwyciężonej... Matki Bożej. Warszawa, 1660.

3493. Odymalski Wal. x. Wizerunek świątobliwości żywota Maryi, ded. Jan. Komorowskiemu. Kraków, 1660.

— Galatowski Joanicy. Niebo nowoje z nowymi zwiezdami sotworennoje, to jest Prebłogosławennaja Diewa Maria Bohorodyca z czudami swoimi. Lwów, Sloska, 1665, w 4-ce, k. 8 nl., 145 l.

— Czerznicki Aleksander. Porta seu Asylum nostrum est Beatissima Virgo Maria. Excussum Vilnae, 1670, fol.
(W języku polskim).

3494. Adrychoniusz Christjan (Crucius). Historya żywota Matki i Syna, Maryej, i Jezusa, Przenajświętszej Bogarodzice, z proroctw, tajemnic, figur, Pisma św. i od czasu jej szczęśliwego Narodzenia zebrana, ded. Eleonorze Maryi Józefie. Warszawa, 1671, w 8-ce, str. 149, k. 6.

3495. Czeski Nicolaus. Dilectum cor Marianum sacra religione Carmelitica celebratum Leopoli 1670. Cracoviae, Schedel, 1673.

— Kordecki Aegidius. Fidelis

Prophetissa seu impletum B. M. Virginis Vaticinium Beatam me dicent... Typis Monasterii Olivensis, 1674, w 4-ce.

3496. Małachowski Albertus Adamus. Deditio Marianopolis Deo exercituum Domino facta per... Posnaniae, impr. Alb. Młodniewicz, 1675, w 4-ce.

3497. Baranowicz Łazarz. Czuda preświatoj i prebłohosłowennoj Diewy Maryi Błahosłowenijem Jeho miłosti hospodina otca Łazara Baranowicza archiepiskopa czernihowskaho, nowhorodskaho i wsieho Siewera. Roku Chr. 1677, w 4-ce, k. 3 nl. i 48.

— Galatowski Joanicy. Niebo nowoje... Czernichów, 1677.
(Zob. wyżej, p. r. 1665, po nrze 3493).

3498. Różanecki Fr. Candidus. Fons Heliae magnae Dei matri dilectus Carmelit. ordo. Cracoviae, A. Gorecki, 1677.

— Baranowicz Łazarz. W wieniec Bożej Matki SS. Ojców Kwiatki. Najświętszej Panny Sertum Ex floribus SS. Patrum decerptum. I ten, który sobie sprzyja, aby zakwitło ciało jego, z ziemie swej obracając w ziemię, na wieniec kwiatki przynosi... Archiepiskop Czernichowski, Nowogrodzki i wszystkiego Siewierza. Z typografiej... Czernichowskiej, 1680, w 4-ce, str. 143 i k. 4.

3499. Oraculum parthenium Ioannis Agnensis. Cracoviae, 1682, w 12-ce.

— Galatowski Joanicy. Caryca nieba i ziemli Marya. Czernichów, 1683.

3500. Rychalski Michael. Mundus Marianus immundorum, ded. Pet. Car. Mieczkowski. Poznań, Laktański, 1684.

3501. Tenże. Toż. Tamże, 1686.

3502. Malczewski Stanisław I. Traktat o Matce Boskiej. Ryga, 1692.

— Viretum Jesu et Mariae quindecim floribus Narcissi confectum. Cracoviae, in officina Chr. Schedelii, 1697, w 24-ce, str. 731 i kalendarz.

— Piskorski Sebastianus Joannes. Sacratissima Virginis Dei Matris Majestas sub protect. Ioan. Małachowski, dedic. Principi Christ. Augusto. Cracoviae, Univ., 1698, fol.

— Galatowski Joanicy. Niebo nowoje... Czernichów i Mohylew, 1699.
(Zob. wyżej, p. r. 1665, 1677, po nrze 3493 i nr. 3497).

3503. Szaniawski Constantinus Felicianus. Regia geminae Maiestatis Iesu Christi et Mariae per... consecrata... 1708, Cracoviae, typ. Iac. Matyaszkiewicz, fol.

— Chełstowski Dionysius Ord. S. P. Scrutinium vitae Marianae. Typis Częstochov., 1710, w 4-ce.

3504. Stawski A. x. Monumenta albo zebranie starożytnych ozdób Przenajczystszej Boga Rodzicy Panny Maryi, zebrane przez... Warszawa, 1723.

3505. Adrychonius Chrystyan. Historya żywota Matki i Syna, Maryi i Jezusa. Warszawa, 1725, w 4-ce, k. 1 nl., str. 76.
(Zob. wyżej, p. r. 1671, nr. 3494).

3506. Corona divini amoris Virgo Maria. Cracoviae, Matyaszk., 1726.

3507. Agreda Marya a Iesu. Mistyczne miasto boskie, cud jego wszechmocności i przepaść łaski. Historya boska i żywot Przenajświętszej Maryi Panny, Matki Jezusa Chrystusa... objawiona... Maryi od Jezusa, Xieni konwentu Niepokalanego Poczęcia w mieście agredańskim, teraz na polski przetłumaczona i do druku podana, pracą i staraniem X. Stefana od św. Wojciecha (Staniewski). Kraków, 1730, fol., cz. I — III; Żywot Wielebnej Matki Maryi od Jezusa, str. 101.

3508. Taż. Miasto święte niedościgłemi tajemnicami ubłogosławione, cud cudów — przepaść łask. — Wszechmocności, mądrości, miłości Boskiej — życie przedziwnej Matki wcielonego Boga Maryi, królowy naszej, na oświecenie świata... Wielebnej Maryi a Iesu... w mieście Agreda objawione, a teraz wyraźną krótkością do druku podane przez x. Piotra Kwiatkowskiego... r. p. 1731, w 8-ce, cz. I — III.

3509. Toż. Tenże tytuł. W Lublinie, w drukarni S. I., 1732, w 4-ce, cz. I — III.

3510. Liber generationis Iesu... zarazem Żywot N. M. P. 1741.

— Chodykiewicz Klemens x. Monarchini Nieba w cudach malowana Marya w I. O. Potockich domu. Lwów, S. I., 1746.

3511. Cześć Jezusa i Maryi w przykładnem Klodoweusza życiu (dyalog). 1748.

— Arias Fr. Gwiazda zaranna wschodząca, to jest życie Maryi Panny. Varsaviae, S. I., 1749.
(Zob. wyżej, nr. 1510).

3512. Agreda Marya a Iezu. Miasto święte, życie Maryi, przez Piotra Kwiatkowskiego. Kalisz, S. I., 1750.
(Zob. wyżej, p. r. 1731, 1732, nry: 3508—9).

3513. Corona divini amoris aurea super caput Beatae Virginis Mariae... Nesvisii, typogr. Radivilianae. A. D. 1751, w 12-ce.

— Akademia z historyi kościelnej ku czci Matki Boskiej i Maryi na cztery epochy, albo wydziały czasów, na wieki przed Narodzeniem Jej, za życia, przez pierwsze pięć

wieków od Wniebowzięcia i późniejsze lata podzielona. Na applauz Królowy nieba i ziemi... odprawiona. Od szlachetnej młodzi szkół Przemyskich S. I. ... każdego na wszelką kwestyę odpowiedzieć gotowego. W Przemyślu... a. 1756, w 4-ce, k. 3, 48 nl., k. 1.

3514. Agreda Marya. Miasto święte... W Kaliszu, 1759, w 4-ce, cz. I — III.
(Zob. wyżej, p. r. 1731, 1732, 1750, nry: 3508—9, 3512).

— Grassi S. Cuda i łaski Najświętszej Maryi Panny Karmelitańskiej t. j. Szkaplerznej, z włosk. przetł. przez x. Konstantyna Stanisława Strzałkowskiego. Kraków, w druk. Seminar. Bisk. Akad., 1762, w 4-ce, str. 474.

3515. Agreda Marya. Miasto święte... Kalisz, S. I., t. I—IV, 1767, w 4-ce.
(Zob. wyżej, p. r. 1731, 1732, 1750, 1759, nry: 3508—9, 3512, 3514).

3516. Cuda N. P. Maryi Szkaplerznej. Kraków, Semin. Załusc. Acad. adminis. I. Ambrożewicz, 1767.
(Zob. wyżej, p. r. 1762, po n-rze 3514).

3517. Żywot Zbawiciela Pana i Przeczystej Boga Rodzicy Maryi Panny czyli drogá zbawienna według Historyi Ewangelistów świętych. Wilno, 1789, w 4-ce.

3518. Baranowicz Łazarz. Czuda preświatoj Bohorodicy, w 4-ce, karty liczbowane.

3519. Cuda Najśw. Panny. B. w. m. d. i r. (w. XVII/XVIII).

3520. Radziwiłł Alb. Stanisław X-że. Discurs o wysław. Maryi Panny. Wilno, S. I. B. w. r. (w. XVII—XVIII).
(Zob. wyżej, p. r. 1651, po nrze 3491).

3521. Tenże. Żywot Przeczystej Panny Maryi Matki Bożej świeckim, zakonnym i kaznodziejom potrzebny, przez... książęcia napisany, z edycyi krótkiej Łukasza Kupisza, 1651, przedrukowany w Wilnie, 1812, w 8-ce, str. 392 i regestr.
(Zob. wyżej, p. r. 1650, nr. 3492).

3522. Historya o cudownej ucieczce Józefa i Maryi z Panem Jezusem do Egiptu, ich święte i pracowite życie w Egipcie i Nazarecie, śmierć św. Józefa. Bochnia, 1852, w 12-ce, str. 23.

3523. Wielogłowski Walery. Żywot Najśw. Panny Matki Zbawiciela, przez... Kraków, 1856, w 8-ce, str. 124.

3524. Hautefenille Eugenia. Życie Najśw. Panny, (przekład Cezaryi i Dominika Chodźków), przez Annę Maryą. Wilno, 1857, w 16-ce, str. 187.

3525. Agreda Marya. Miasto święte, czyli życie Najśw. M. P. — (Tytuł drugi): Marya św. czyli życie N. M. P., połączone z życiem Pana Zbawiciela naszego podług

mianego objawienia przez... ksienię zakonu św. Franciszka roku 1655. Nowe poprawne wydanie. Jasło, 1860, w 8-ce.
(Zob p. r. 1731, 1732, 1750, 1759, 1767, nry: 3508—9, 3512, 3514—5).

3526. Rogalski Leon. Żywot Najśw. Maryi Panny, Matki Pana naszego Jezusa Chrystusa, ułożony podług ks. P. Skargi i dopełniony. Warszawa, 1864, w 16-ce, str. 55.

3527. Wielogłowski Walery. Żywot Najśw. Panny... Wyd. 2-gie. Kraków, 1867.
(Zob. wyżej, p. r. 1856, nr. 3523).

3528. Agreda Marya. Miasto święte, czyli życie Najświętszej Maryi Panny... Nowe poprawne wydanie staraniem przewielebnego prowincyała OO. Kapucynów ks. Józefa Krzysikiewicza. Kraków, 1868, w 8-ce, str. 596 i 16 nl.
(Zob. wyżej, p. r. 1860, nr. 3525).

3529. Taż. Toż. Tamże, 1870 (1868), w 8-ce.

3530. Damroth Konstanty x. Żywot Przebłogosławionej Dziewicy Bogarodzicy Panny Maryi, tudzież cuda i łaski, jakich wierni wszystkich wieków za ich wstawieniem doświadczyli. Wydanie trzecie. Królewska Huta, 1870/1, w 8-ce, str. 211 i III.

3531. Leszczyński Prokop kapucyn. Żywot Matki Bożej. Marya, z której się narodził Jezus. Mateusz 13, 16, przez... Kraków, 1879, w 8-ce, str. 631, III.

3532. Żywot N. P. M., Niep. Bogarodzicy, z różnych autorów dla ludu miejskiego i wiejskiego przez niegodnego sługę Maryi (Biblioteka ludowa). Warszawa, 1879, w 8-ce małej, str. 80.

3533. G. T. Życie Najśw. Maryi P., wierszem napisane przez T. G. Kraków, 1882, w 16-ce, str. 62 i 1 nl.
(Dochód przeznacza się na szkółkę polskich dzieci w Elizawetgradzie).

3534. Bełza Władysław. Królowa korony polskiej, żywot N. Maryi P., Matki Chrystusa Pana.
(Wydawn. „Macierzy polskiej", książeczka 20). Lwów, 1885, w 8-ce małej, str. 56, z rycinami.

3535. Skarga Piotr ks. Żywot N. Maryi Panny, str. 32, w 16-ce.
(Zob. tegoż „Żywoty Świętych", Chełmno, 1886, w 16-ce. Wydanie w osobnych książeczkach dla każdego świętego i świętej).

3536. Prokop o. Kapucyn. Żywot Matki Bożej, wydanie drugie. Warszawa, 1887, w 8-ce, str. 1 nl., 370 i III.
(Zob. wyżej, p. r. 1879, nr. 3531).

3537. Żywot Bogarodzicy N. P. M. i Jej Oblubieńca Józefa.

(Zob. „Przegląd powszechny“, 1888, t. XVIII, str. 263).

3538. Brentono Klemens. Życie Najśw. Maryi P. według widzeń siostry Anny Katarzyny Emmerich, zakonnicy PP. Augustynek klasztoru w Dulmen, tłómaczenie z francuzkiego, przez siostrę S. I., zakonnicę PP. Dominikanek krakowskich, z siódmego wydania. Kraków, 1889, w 16-ce, str. VIII i 390.

3539. Rohrer Beat. o. Benedyktyn. Żywot Bogarodzicy N. P. Maryi i Jej oblubieńca św. Józefa, opracowane podług... z przedmową Jego książęcej arcybiskupiej Mości dra Fr. Alberta Edera, księcia arcybiskupa w Salzburgu, polecone przez 33 książąt Kościoła św. Mikołów, Biała, (1889), w 4-ce, str. 6 nl. i 761, z 8 obrazkami kolor. i 700 drzeworytami.

3540. Prokop o. Kapucyn. Żywot św. Joachima i św. Anny, rodziców Matki Bożej Warszawa, 1891, w 8-ce małej, str. 99 i 1 nl.

3541. Załuski Walenty ks. Żywot Najświętszej Maryi Panny, napisał... administrator parafii Osiek wielki pod Brodnicą. Warszawa, 1898, w 8-ce małej, str. 236 i II.

3542. Brentono Klemens. Życie N. Maryi P. według widzeń siostry Anny Katarzyny Emmerich, zakonnicy PP. Augustyanek, zebrane przez... przekład z francuzkiego. Warszawa, 1899, w 16-ce, str. 320.
(Zob. wyżej, p. r. 1889, nr. 3538).

3543. Dobrzycki Stanisław. Fragment z „Życia N. M. P.“. (Zob. „Z dziejów średniowiecznego piśmiennictwa polskiego“ II, w „Pracach filologicznych“, Warszawa, 1899, w 8-ce, t. V, str. 977 n.).

3544. Życie Przenajśw. Bogarodzicy. Nowy Sącz, 1899, w 8-ce małej, str. 144.

3545. Prokop o. Kapucyn. Żywot Matki Bożej, przez... Wydanie illustrowane, ozdobione siedmioma chromolitografiami i 78 drzeworytami. Warszawa, 1900, w 4-ce.

3546. Siedlecki Kazimierz ks. Życie eucharystyczne Najświętszej Maryi Matki Boskiej eucharystyi. Warszawa, 1901, w 8-ce, str. 4 nl., 357, 4 nl., z rycinami.

Odsyłacze.

Ave maris stella. Zob. nry: 442, 1040.

Boleści N. M. P. Zob. nry: 476—82, 727—30, 736, 1258, 1334, 1337—8, 1343, 1403, 1414, 1426, 1446, 1450—2, 1462, 1486, 1491, 1554, 1575, 2023—46, 2125, 2169, 2227—9, 2312, 2324—8, 2405, 2759—61, 2916, 3149, 3164—5, 3168, 3170—3, 3176—80, 3184—7, 3189—91, 3194—5, 3197—8, 3200—1, 3376.

II. Bractwa. Zob. nadto nry: 215 — 28, 1120, 1168, 1200, 1227, 1260, 1275, 1278, 1283, 1308, 1320, 1361, 1368, 1395—6, 1433, 1461, 1482, 1484, 1503, 1574, 1722, 1731, 1816, 2251, 2292, 2546—7, 3222, 3232, 3242, 3247, 3268, 3280, 3288, 3296, 3301, 3306, 3323, 3339, 3377—8.

Chwała N. P. M. Zob. nr. 1426.

Dobroć N. P. M. Zob. nr. 2762.

IV. Godzinki. Zob. nadto nry: 1097, 1192, 1196, 1199, 1224, 1263, 1271, 1306, 1312, 1314, 1399, 1401, 1426, 1694—5, 2286, 2295, 2297, 2430, 2509, 2763, 3245, 3273, 3286.

V. Imię Marya. Zob. nadto nry: 483, 2764, 3151.

VII. Kazania. Zob. nadto nry: 102, 129, 878, 887, 900, 995, 1011, 1019, 1049, 1051, 1056, 1061—2, 1065—6, 1334, 1453, 1680, 1683, 1692—3, 1707, 1716, 1724, 1759, 1762, 1786, 1793, 1796, 1799, 1821, 1828, 1831, 1836, 1839, 1841, 1864, 1872, 1879, 2008, 2036, 2038, 2110, 2130, 2138, 2140, 2149, 2153, 2160, 2176, 2223—5, 2229, 2232, 2235—8, 2250, 2254 — 65, 2290 — 91, 2302, 2311, 2326, 2331, 2360—1, 2375, 2383—5, 2394, 2397—8, 2400—3, 2425—6, 2428, 2431, 2433, 2459 — 60, 2462 — 3, 2465 — 9, 2471, 2477, 2482, 2490, 2501 — 2, 2521, 2525, 2538, 2542, 2555, 2559, 2595, 3087, 3089, 3268, 3272, 3296.

VIII. Kongregacye (Sodalicye). Zob. nadto nry: 1199, 2015, 2543, 3060, 3129, 3223, 3230.

IX. Koronki. Zob. nadto nry: 171, 961, 1097, 1224, 1380, 1401, 1426, 2765 — 6, 3236, 3286, 3367.

XI. Litanie. Zob. nadto nry: 43, 264, 706, 896, 934, 992, 1002, 1015, 1028, 1058, 1224, 1263, 1306, 1377, 1380, 1425—6, 1535, 1537, 1578, 1583, 1588, 1593, 2196, 2352, 2584, 2738, 3174, 3202.

XIV. Loreto. Zob. nadto nry: 389, 716, 718 — 9, 1767 — 9, 2130—3, 2220—5, 2542.

XV. Lourdes. Zob. nadto nry: 846, 1062, 1563, 1576, 2768.

Macierzyństwo N. P. M. Zob. nr. 1487.

XVI. Magnifikat. Zob. nadto nr. 1353.

XVII. Miesiąc Maj. Zob. nadto nry: 262, 470—2, 815, 845, 848—9, 851, 853, 855, 857—8, 862, 2771 — 2, 3174, 3202, 3330, 3356—7.

XVIII. Medale i Medaliki N. M. P. Zob. nadto nry: 1253, 1540, 1566.

XIX. Modlitwy. — Nabożeństwo do N. M. P. Zob. nadto nry: 26, 47, 70, 73, 75, 79, 115, 117, 131—2, 138, 140, 883, 912—3, 917—8, 926, 932—4, 936, 939, 942, 953, 955, 957, 959, 961, 970, 980, 983, 988, 993, 1000, 1002—3, 1011, 1020, 1026, 1028, 1031, 1033, 1046, 1048 — 9, 1054, 1058, 1060, 1062 — 3, 1067, 1077, 1583, 1588, 1842, 1850, 1853, 1860, 1876, 1884, 1907, 1909, 1926—7, 1933, 1981, 2010, 2012 — 3, 2041, 2043, 2046, 2051, 2061, 2073, 2076, 2094 — 5, 2107, 2157, 2169, 2178 — 9, 2189, 2196, 2266—8, 2270—71, 2278, 2281, 2283, 2299, 2337—8, 2340, 2479, 2497—8, 2505, 2511—2, 2514, 2540, 2545, 2561 — 2, 2571—5, 2581, 2585, 2587, 2603, 2697, 2721, 2776, 3204, 3280, 3335, 3350, 3356 — 7, 3359, 3367—8.

XX. Narodzenie N. M. P. Zob. nadto nry: 1392, 1556, 1587, 1592, 1746, 1799, 2928, 2989.

XXII. Nawiedzenie N. M. P. Zob. nadto nr. 2149.

XXIII. Nowenny do N. M. P. Zob. nadto nry: 543, 843, 891—2, 894, 897—9, 902—3, 951, 980, 1009, 1070, 1076, 1080, 1189, 1253, 1345, 1362, 1392, 1447, 1485, 2724.

XXIV. Obrazy i Wizerunki N. M. P. 13) Borek. Zob. nadto nr. 1672.—27) Częstochowa. Zob. nadto nry: 29, 53, 1051, 1155, 1198, 1204, 1213, 1217, 1234, 1245, 1252, 1306 — 7, 1335, 1358, 1364, 1410, 1426, 1648, 2983, 2987, 3379. — 47) Kalwarya. b) Pacławska. Zob. nadto nry: 3184, 3194. — d) Zebrzydowska. Zob. nadto nry: 3166, 3168.—53) Kodeń. Zob. nadto nr. 1429.—54) Kraków. Zob. nadto nr. 1230. — 76) Międzyrzecz. Zob. nadto nr. 456.—107) Przydrów. Zob. nadto nr. 1670. — 113) Rzeszów. Zob. nadto nr. 1291.—119) Skępe. Zob. nadto nr. 3359.—122) Sokal. Zob. nadto nr. 1672. — 124) Stara Wieś. Zob. nadto nr. 311.—133) Szydłów. Zob. nadto nr. 1364.—135) Tartaków. Zob. nadto nr. 1276.—136) Tomaszów. Zob. nadto nr. 529.—146) Wilno. d) Ostra Brama. Zob. nadto nry: 1335, 1358, 1364, 2977.

XXV. Oczyszczenie N. M. P. Zob. nadto nry: 1392, 1556, 1587, 1592.

Opieka N. M. P. Zob. nry: 1458, 3183.

XXVI. Miesiąc Październik. Zob. nadto nry: 3330, 3346, 3352, 3356—7, 3366.
XXVII. N. M. P. w Pieśni, Poezyi i Piśmiennictwie pięknem.
A) Nabożne. Zob. nadto nry: 1—18, 929, 934, 939, 953, 961, 965—6, 976, 988, 992, 1002, 1011, 1028, 1058, 1202, 1234, 1251, 1306, 1353, 1393, 1401, 1407, 1409, 1422, 1425, 1480, 1485, 1554, 1583, 1648, 1672, 1674, 1676—8, 1681, 1686—7, 1702, 1710—11, 1723, 1728—9, 1737, 1747—8, 1771, 1779, 1873—5, 1896—8, 1910, 1913, 1921, 1959, 1965, 1967, 1972, 1977—8, 1981, 1987, 1990, 2014, 2018, 2021—2, 2055, 2062, 2087—92, 2096—8, 2115, 2136—7, 2178, 2188—91, 2193—4, 2196—8, 2226, 2281—2, 2286, 2316—7, 2330, 2339, 2341—2, 2346, 2369, 2386, 2404—5, 2423, 2432, 2447, 2470, 2474—5, 2484, 2489, 2491, 2498, 2500, 2503—4, 2524, 2534—5, 2540—1, 2568, 2572, 2576, 2581, 2596—7, 2599, 3202, 3274, 3286—7, 3374.
B) Artystyczne. Zob. nadto nry: 870, 875, 914, 923, 974, 985, 1006, 1782, 1797, 1801—2, 1811, 1813, 1824, 1859, 1861—3, 1867, 1870, 1887, 1902, 1925, 1958, 2144, 2147, 2154, 2240, 2309, 2329, 2492, 2494, 2516, 2566, 2569—70, 2584, 2586, 2600, 3013, 3023, 3029, 3036, 3039, 3230, 3249—50, 3321, 3341—2.
XXVIII. Niepokalane Poczęcie N. M. P. Zob. nadto nry: 229—64, 343, 373, 383, 398—429, 440, 522—46, 709, 711, 713—6, 719, 722—3, 731—3, 735, 843, 850, 859, 1069, 1085, 1181—2, 1188, 1192, 1196, 1229, 1236, 1239—40, 1250, 1253, 1261, 1263, 1271, 1283, 1292, 1305, 1309, 1321, 1329, 1331—2, 1370, 1382, 1391—2, 1398, 1430, 1432, 1443, 1481, 1535—6, 1540, 1548—50, 1556, 1559, 1561, 1564, 1566, 1568, 1587, 1589, 1592—3, 1639, 1661, 2396—404, 2509—13, 2771, 2774—8, 2915, 2962, 2974—5, 2985.
Pogrzeb N. M. P. Zob. nry: 2780—1.
Porcyunkuła. Zob. nry: 547, 1502. Zob. nadto: Tytuły.
XXX. Pozdrowienie Anielskie. Zob. nadto nry: 548, 758—9, 1035, 1201, 1248, 3215.
Radości N. M. P. Zob. nry: 710, 1426, 3125, 3184, 3376.
XXXII. Rozmyślania i Namowy. Zob. nadto nry: 262, 651, 695, 848, 915, 920, 924, 926—7, 944, 956, 963—4, 968, 984, 986, 1002, 1005, 1009, 1012, 1014, 1016—8, 1022, 1024, 1027—9, 1035, 1038, 1040, 1044, 1046, 1049, 1058—9, 1426, 1448, 3335, 3350, 3364, 3366, 3368, 3375.
XXXIII. Różaniec. Zob. nadto nry: 171, 185, 552, 1022, 1092, 1097, 1200, 1224, 1227, 1260,

1275, 1278, 1286, 1290, 1306, 1308, 1320, 1339, 1364, 1368, 1395, 1401, 1407, 1426, 1433, 1440, 1503, 1585, 2124, 2505, 2594, 2651, 2656, 2783 — 94.

XXXIV. Salve Regina. Zob. nadto nry: 287, 1027, 1068, 1266, 1279.

XXXV. Septenny. Zob. nadto nr. 2251.

XXXVI. Serce N. M. P. Zob. nadto nry: 105—17, 553—5, 844, 862, 961, 1024, 1229, 1267, 1280, 1293, 1297—8, 1300, 1345, 1355, 1363—4, 1397, 1401, 1404, 1423, 1500—1, 1504, 1574, 2761, 2795 — 800, 3153, 3171, 3192.

Śmierć N. M. P. Zob. nr. 2970.

Sodalicye. Zob. Kongregacye.

XXXVIII. Szkaplerz N. M. P. Zob. nadto nry: 118 — 41, 324, 327, 549 — 51, 708, 717, 721, 724 — 6, 1097, 1364, 1380, 1552, 1555, 1558, 1722, 1731, 2149, 2801.

XXXIX. Święta i Uroczystości N. M. P. Zob. nadto nry: 28, 310, 319—20, 322—3, 374, 429 — 590, 1005, 1009, 1017, 1044, 1126, 1244, 1269, 1306, 1324, 1350, 1386, 1400, 1537, 1546, 1551, 1564, 1568, 1579, 1587, 2661, 2803 — 8, 2931, 2976, 3002—3, 3083, 3087, 3136, 3163, 3174, 3203, 3289.

XL. Tajemnice. Zob. nadto nry: 298, 954, 1533, 1544, 1560, 2073, 2657, 2668 — 73, 2675, 2677, 3121, 3166, 3204, 3208.

XLI. Tytuły N. M. P. Zob. nadto nry: 307, 385, 484—6, 592, 607—8, 708, 814—5, 834, 839, 860, 1032, 1049, 1136, 1141, 1173, 1189, 1229, 1334, 1337—8, 1343, 1364, 1372, 1380, 1403—4, 1406, 1414—5, 1423, 1437, 1440 — 2, 1446, 1452, 1461 — 2, 1466, 1470, 1474, 1483, 1486, 1491 — 2, 1502, 1505—6, 1552, 1554—5, 1557—8, 1564—5, 1571—2, 1575, 1580—2, 1585—6, 1588, 1594, 2124—5, 2169, 2173, 2187, 2227 — 9, 2312, 2324 — 8, 2352, 2405, 2594, 2752, 2769 — 70, 2773, 2783—801, 2916, 2936, 3149, 3164 — 5, 3168, 3170 — 3, 3176—80, 3184—7, 3189—91, 3194—5, 3197—8, 3200—1.

XLII. Wniebowzięcie N. M. P. Zob. nadto nry: 150—1, 440, 556—77, 1392, 1448, 1556, 1587, 1592, 2073, 2644, 2682, 2809 — 13, 2898, 2970, 2994, 3166, 3194.

XLIII. Zakony N. M. P. Zob. nadto nry: 1149, 1355.

XLV. Zaśnięcie N. M. P. Zob. nadto nry: 578—9, 2073, 3166, 3194.

XLVI. Zwiastowanie N. M. P. Zob. nadto nry: 320, 323, 429, 440, 580—90, 1392, 1556, 1587, 1592, 2927, 2972, 2977, 3135, 3145.

XLVII. Żywot N. M. P. Zob. nadto nry: 298, 1012, 1014, 1018, 1039, 1047, 2814, 3174, 3203, 3212.

Spis abecadłowy nazwisk autorów.

(Liczba, obok nazwiska położona, oznacza pozycyę bibliograficzną).

A.

Adalbert der heilige, zob. Św. Wojciech.
Adamczyk Józef x., 1952.
Agathangelus a Sta Theresia, 3146.
Agreda Marya a Jesu, 3507—9, 3512, 3514—5, 3525, 3528—9.
Agricola Rudolphus Junior, 2915.
Aladel x., 1085.
Albrychowicz Don. Casimirius Fortunatus, 2533.
Alexy x., 174.
Ambroży Domikanin x., 734.
Ambroży Święty, 2739.
Anczyc Władysław, 1923.
Adrychomius Chrystyan, 3494, 3505.
Andrzejowicz Waleryan, 3232—3, 3241.
Angell Kazimierz x., 460.
Angellus od Ofiarowania Maryi x., 2130.
Anioł od św. Ducha, 2250, 2403.
Anioł Rafael x., 3384.
Antistus Hispanius, zob. Antyst.
Antoni od Nawiedzenia N. Maryi P. x., 2260.
Antoni z Przemyśla, 1591, 3221—2.
Antoniewicz Bołoz Karol x., 109, 110, 114, 312, 480, 520, 588 — 9, 914, 923, 974, 985, 1006, 1020, 1048, 1258, 1298, 1347, 1491, 2345, 2601, 2916, 3381, 3385, 3426 — 7, 3429, 3434, 3438.
Antyst Justynian Wincenty, 3046.
Anzelm od św. Franciszka x., 783.
Arcangelo da S. Nicola 1622.
Argentus Joannes S. J., 315.
Arias Fr. z Hispali S. J., 1509, 1510, 3228.
Arnold od św. Floryana, 2.
Arnold a Jesu Maria, 3376, 3378.
Arteński Rafał Kazimierz, 3030.
Astolfi G. F., 1596.
Augustinus Aurelius de Tagasta Stus, 1620, 3462.
Augustynik Grzegorz S. x., 1055, 1502, 2591.

B.

Babecki M., 3062.
Babraj Jan x., 2123.
Bachin Leonard x. S. I., 702.
Bachmański Bonawentura x., 3156.
Badeni J. x., 1061.
Badeniowa z Pietruskich Seweryna, 3082.
Badowski Wincenty, 416.
Balbinus Bohuslaus, 2549—50.
Balogh de Nemesicz Aug. Flor., 1656.
Baliński Karol, 2917.
Baliński M., 1888—90, 2544.
Baranowicz Łazarz, 578, 3131, 3497, 3518.
Barącz Sadok x., 1668, 1727, 2388—91, 2393.

Bardowski Mikołaj, 2078 — 80.
Barszczewski Jędrzej x., 528, 565, 2375, 2384, 2462.
Bartkiewicz Zdzisław x., 767.
Bartłomiej z Przemyśla x., 308.
Bartnikowski x., 2567.
Bartoszewicz Julian, 775.
Bartoszewski Walenty x., 2918.
Bartynowski Maryan, 822.
Barwińskij Alexander, 149.
Barzaeus Joannes, 2903—4.
Basiński Tomasz x., 2540.
Bąkowski Franciszek Józef, 3045.
Becks Piotr Jan, 910.
Bellina Michał, 2600.
Bełza Władysław, 2919, 3534.
Benignus od św. Teresy, 380.
Benis, 1446, 3441.
Beniuszko Kazimierz, 354.
Bentkowski Feliks, 74.
Berent Simon, 827.
Bernacki Antoni, 2595.
Bernard św., 1492, 2725, 3097.
Bersohn Mathias, 758—9.
Berten Augustyn T., 1559.
Będkowski Adam, 534.
Bęklewski Andrzej x., 294.
Bęklewski Antoni, 3256.
Bętkowski Nabrzan, 2861 — 2, 2920.
Białobocki Jan, 2650, 2763, 2921.
Białobrzeski Antoni x., 1294.
Białowicz Walenty S. I. 3013.
Biały Stanisław x. dr., 1448, 3087.
Biegański Stanisław x., 1458, 1723.
Biejkowski Antoni x., 2223, 2230, 2237.
Bielińska H., 2577—8.
Bieliński W., 2284.
Bielski Józef Saryusz, 2315.
Bielski Marcin, 2823.
Bielski S. x., 2843.
Bienięda Jacek x., 2394.
Bieńkowski Konstanty x., 998.
Biesiekierski Jan Augustyn x., 1597.
Bietkowicz Andrzej x., 45.
Bieżanowski Stanisław Józef, 139, 2142, 3023, 3029, 3031, 3036.
Birkowski Ad. Fabian x., 292, 309.
Biskupski Ioannes de Rudniki, 3230.
Błachowicz Piotr Jędrzej x., 1670, 2437—43, 2542.
Błędowski Zenobi, 1709, 2429.
de Błonie Nicolaus, 429, 434.
Bobiński Remigi x., 362, 2383.
Bobowski Mikołaj, 2896 — 7, 2899.
Bobrowski Ignacy, 1865.
Bogatko Stefan 415, 3060.
Bogdalski Czesław x., 2074.
Bogdanowicz Bernard x., 830, 875, 3134—5.
Bogucki a Sto Iosepho S. I., 405, 527.
Bokiej Jozafat, 617.
Boleslavius Clemens, 3132.
Bonawentura Siewierzanin x., 3108.
Bonawentura św., 1430, 1443, 2922, 3114—5.
Boniewski Karol x., 2171.
Borgoni Maryan x., 2237.
Borodzicz J. x., 3360.
Borowik Teodozy x., 2607—9, 2612, 2615.

Borowski Franciszek x., 2425.
Bortkiewicz Wawrzyniec, 3278, 3279.
Bowring John, 2847.
Brandowski Al. x., 1738, 1740.
Branecki Paweł, 1089.
Braun Laur., 1844.
Brentano Klemens, 3538, 3542.
Brictius Ioannes S. I., 637.
Broniewski Karol x., 2019.
Brückner Aleksander prof. dr., 2892—4.
Brun Wincenty S. I., 3136.
Brunus Norbert, 3117.
Brykczyński A. x., 1036, 3357.
Brzechffa I. x., 395.
Brzezińska z Szymanowskich Filipina, 2923—4.
Brzeziński Antoni, 2004, 3456.
Brzeziński Pafnucy x., 394.
Brzeżewski Sam. x., 487—8, 556.
Brzostowski Const. Casimirus, 2519.
Brzozowski Stanisław, 2493.
Brzozowski Tadeusz, 1516.
Brzyski Ludwik x., 391 — 2.
Buchan Jan Fryderyk, 2925.
Buchowski Benignus, 2532.
Buczyński Wincenty x., 910.
Bujdecki Floryan x., 565, 3449.
Bukaty Tadeusz Józef x., 25.
Buliński x., 544.
Burkwic Jacek x., 2067.
Burzyńska Eleonora, 1481.
Buszyński Ignacy, 2507.
Butrymowicz Simon, 2520.
Bystroń J., 2898, 3105.
Bystrzonowski Wojciech x., 369, 1767.
Bythnerus J., 3239.
Bytomski Jan 2185.
Bzonowski Dominik x., 517, 595.
Bzowski Abraham, 98 — 9, 287 — 91, 293, 313 — 4, 316, 430, 432—3, 3223—5, 3231, 3235.

C.

Callier E., 778.
Cantius a Sto Iuliano, 2326—7.
Capeci C. S., 2926.
Caprara I. B., 2487.
Carpeaux, 3430.
Cedrowicz Gabryel A. x., 2538.
Celejewicz Bartłomiej, 1731.
Cezary Franciszek, 629, 1092, 1602—3.
Cezary Józef x., 1817.
Chantal, zob. Fremiot.
Chądzyński J., 779.
Chel M. K. x., 512.
Chełstowski Dionysius Ord. S. P., 1815, 1818 — 9, 1828.
Chmielowski Benedykt x., 1142. 1190.
Chmielowski Joachim Benedykt x., 1160, 1163, 1169, 1178, 1195, 1207, 1218 — 20, 1223, 1232, 1238, 1249, 1264, 1282, 1299, 1319, 1348, 1359.
Chociszewski Józef, 1662, 1943, 1983, 2539.
Chociszewski Stanisław x., 515.
Chodykiewicz Klemens x., 371, 381, 600, 2234, 2237—8, 2255, 2257, 2261, 3266.
Chodyński, 1660.
Chojnacki A., 2237, 2366.
Chrościński Wojciech Stanisław, 2147.

Chrostkiewicz St., 3113.
Chrząszcz J., 902.
Ciaritius Michael Fredericus, 2199.
Cichovius M., S. I., 3009—10, 3044.
Ciekliński Piotr, 2826.
Ciemniewska M. Balbina, 22, 891, 899, 950, 3379, 3382.
Cieszkowski Kryspin, 2237.
Clagius Thomas. zob. Klage Th.
Clair Ch. x., 1047.
Cornicius Stanisław, 71.
Corona Marek x., 2307.
Costenus Mathaeus, 2818.
Cudnicki Jakób, 2302.
Ćwiklinski Thomas Andreas, 420.
Cyfrowicz L., 2117, 2119.
Cyprian a S. Maria, 123.
Cytrynowski Józef x., 2332.
Czacki Tadeusz, 2845.
Czajkowski Antoni, 2927,
Czapka J., 3497—8.
Czapski Antoni, 455.
Czaradzki Grzegorz, 2928.
Czelejowski Tomasz x., 2294.
Czermiński Marcin x. S. I., 2058—9.
Czerneckij Wasyl, 2172, 2335, 2513.
Czerznicki Antoni Aleksander, 796.
Czerniejewski, 2343—4.
Czeski Nicolaus, 2146, 3495.
Czeżowski Iwon x., 142, 735, 913, 999, 1300—1, 1360, 2480, 2796—7, 3070.

D.

Dałmatow Nikita, 2640.
Damirski Kazimierz x., 2654.
Damroth Konstanty x., 3530.
Darowski Jan Kazimierz Wacław, 1121, 1123, 1128, 1146, 1148, 1156, 1180.
Dawidsohn Jerzy Józef, 1168.
Dąbrówka (Dąbrowski) Botwid x., 1845.
Dąbrowska Wanda, 1059.
Dąbrowski Jan Kanty, 1235, 1243.
Deboli Joannes Thomas, 417.
De la Croix Fr., 1089.
Delert J. B., 3296.
Denisowicz Hilarion x., 2174.
Derey Błażej x., 2651.
Deslions Antoni, 2929.
Dewin Jerzy x., 1159.
Dębiński Jan, 3252.
Dębiński Wojciech, 3249, 3252, 3267.
Długosz Xawery Franciszek, 1106.
Dmochowski Władysław, 1956.
Dobiński Stanisław, 2931.
Dobrakowski Józef x., 1141.
Dobrodziejski Gutteter Andrzej x. S. I., 1098.
Dobrowolski Augustinus Ord. Cist., 1094.
Dobrowolski Kazimierz, 2183.
Dobrzański Georgius, 418.
Dobrzycki Stanisław, 2888—9, 3543.
Doliński P. x., 1821, 1829.
Domański Wojciech x., 601.
Domiechowski Przemysław x., 124, 3419, 3421, 3431.
Dominik św., 3285.
Domosławski Bernard, 3118.
Donadzki M. A., 1765.

Dorn Franciszek x., 833.
Donizetti G., 2932.
Dramieński Józef x., 511.
Drews Ioannes S. I., 1614, 2320.
Drohojowski Michał, 907.
Drozdowski Tomasz, 2287.
Drużbacki Michał, 410.
Drużbicki Antoni Kasper S. I., 642.
Dubiecki Mateusz Władysław, 1879.
Dubieniecki Jozafat x., 2613—4.
Dubowicz Alexy x., 2611.
Dubrowski Piotr, 1893.
Duchińska Seweryna, 2933.
Duchnowski M. St. x., 1095.
Dudycz Chr. D., 2647.
Dumagny M. L. I., 2914.
Dungowski Wagner Piotr x., 2501—2.
Duracz Jacek x., 119, 2135.
Duretius Quintinus, 832.
Dymitrowicz L., 1949.
Dwernicki (Dwiernicki) x. S. I., 2038.
Dziadek Ignacy, 912, 1259, 1279, 1302.
Dziaszkowski (Dzieszkowski) Damian, 1200, 1227, 1260, 1275, 1308, 1320, 1368, 1395, 1503. Zob. nadto Dzieszkowski.
Dzieduszycka z Potockich, 1552.
Dzieduszycki Maurycy hr., 773.
Dzielowski Franciszek x., 2068.
Dzielski W. J., 3040.
Dzieszkowski Damian, 1503. Zob. wyżej Dziaszkowski.
Dziewiatyński Bartłomiej, 2376, 2384.
Dziewulski M., 406, 492, 550, 582—3, 596, 2148.
Dzikowski A., 2431, 2433.
Dziuliński, 2368.

E.

Emmerich Anna Katarzyna, 3439.
Engeström Wawrzyniec, 2934.
Estrejcher Karol, 752.
Eugeni od św. Mateusza, 2237.
Eysymont Jerzy, 2935.

F.

Faber x., 3436.
Fabricius Jan, 3127.
Faleński Felicyan, 2936—7.
Falkowski C., 310.
Fankidejski x., 1658.
Felicyan Floryan x., 538.
Feliński Stanisław x., 951, 1932, 1934—5.
Felkier E., 3268.
Fenicki (Phoenicius) Franciszek Stanisław x., 242, 615—6.
Ficzkiewicz Stan. Michał, 2008.
Fietzek J. A. x., 285, 2340.
Fijałek Jan x. dr., 821, 3089.
Filipecki Andrzej x., 1724.
Filipowicz Augustyn x., 2291.
Filipowicz Ignacy x. Bazylianin, 13, 573.
Filochowski Roch x., 1659.
Fischer Engelbert x., 1307.
Fischer Karol x., 2051.
Fish (Fisch) Zeno Leonard, 2448.
Florianus a Sto Adriano, 359.
Floryan Kapucyn x., 2133.
Floryan Karmelita x., 535.
Fondacci x., 3346.
Forbess Georgius, 476.

Franciscus de Sto Joseph 367, 2108.
Franciszek x. Gwardyan, 2451.
Franciszek od św. Kazimierza x., 2290.
Franciszek Marya x., 3338.
Franciszek Salezy, 3467–8, 3475.
Franko Iwan dr., 2815.
Fremiot Joanna Franc. Chantal, 3463—5, 3469—72, 3478.
Frydrychowicz Dom. x., 89, 90, 548, 1822.
Fryszkowski Baltazar x., 1283, 1336.
Fulman Maryan x. mgr., 1045.

G.

Galatowski Joanicy, 342, 1610, 1612—3, 1772—3.
Gałęski Stanisław x., 358.
Ganowicz Aug., 2007, 2009.
Gawalewicz Maryan, 2938.
Gawarecki Wincenty Hipolit, 780, 2605.
Gawath (Gawatowic) Jakób Leopolita x., 26, 1096, 3236.
Gawiński Jan, 3102.
Gąsiorowski Jan K. x., 485—6.
Gąsiorowski Wilhelm, 761.
Gdacyusz Adam, 3033—4.
Gdovius Sigismundus, 160, 198.
Gembicki Andrzej, 777.
Gengel Georgius, 3047, 3052, 3059.
Geszka Piotr x., 67.
Gieburowski St. x., 2011—3.
Ginkiewicz Michał, 3373.
Gizicki Grzegorz x., 2384.
Głotkowski Patrycy, 509.
Godlewski Lucyan, 1707, 2572, 2575, 2587.
Godowski Łukasz, 2237.
Goffino R. N. x., 1194.
Goldonowski Andr., 1788—9, 1791—2, 1798.
Golian Zygmunt x., 1029, 1038.
Golicyn N. S., 2367.
Goppelzrieder Andr., 3485.
Gorczyn Jan Alexander, 1097, 1101, 1107, 1109.
Gorczyński Aquilin Michał x., 1361, 1396.
Gorczyński Mathias, 624.
Gordaszewski S. E., 155.
Gorecki Antoni, 2940.
Górnisiewicz Jędrzej x., 1726, 1728—9, 3339.
Górny Honorat, 215—25, 227—8.
Górski Ludwik, 3453.
Gorzelański Mikołaj x., 983, 1430, 1432, 1443.
Gosławski I. D., 3237.
Gounod Karol, 2941.
Grabianka Adam, 2237.
Grabiecki Wojciech x., 3011.
Grabowska Olimpia z Tarnowskich, 3476.
Grabowski Ambroży, 748—9, 1650, 1703.
Grabowski Bronisław, 1937, 1956.
Grabowski G. x., 1049, 3397.
Grabowski Józef, 2942.
Grabowski Kazimierz ks., 1051, 1067.
Grachowski x., 996.
Grajewski Antoni, 3055.
Granada Ludwik, 3221.
Granello x., 3365.
Grassi Szymon, 1633.
Grochowski Stanisław, 332, 870, 2900, 2943—4,

Grodzicki H. x., 431.
Grodzicki Tomasz, 465.
Grodziński Mikołaj x., 2141, 2143.
Gromek Magdalena, 3351.
Grou T. J., 3203.
Groza Aleksander Karol, 1303, 1704, 1706.
Gruber Teodor x., 306, 2525.
Grudziński Iacobus, 3012.
Gruszecki Kazimierz x., 2377, 2381—2, 2384.
Grymosz Marcin Bog., S. I., 3092—4.
Grzegorz od św. Ducha x. zob. Trześniewski.
Grzegorzek Wojciech x., 3071.
Grzybovius Ambrosius, 167.
Grzybowski Antoni x., 1624, 1637.
Gubczak Ign., 3480.
Gumkowski Marcin x., 484.
Gumppenberg Wilhelm, 1607-8, 1611, 1770, 1804, 1846.
Gutteter Dobrodziejski Andrzej x., 1098.

H.

Hacki Joannes Franciscus, 2945, 3038.
Hajmonowski Mikołaj, 2642.
Halicius M. I., S. I., 318.
Hannenberg Gottfried, S. I., 801, 810—12.
Hautefenille Eugenia, 3524.
Hawelski Eustachy x., 1891, 1900.
Heidenstein Sollescius Ioannes Reinholdus, 320.
Heleniusz, zob. Iwanowski.
Hennicki Iacobus Stanislaus, 329.
Henry Piotr Józef, 3095—6, 3097.
Herbest Benedykt, 2819, 2866.
Herburt Jan, 2820.
d'Herouville Aleksander x., 1516—23.
Heumann Stanisław x., 2598-9.
Hevenesi Gabriel, 1118, 1135.
Hieronim od św. Rajmunda x., 2564.
Hilaryon od św. Grzegorza x., 2563, 2565.
Hincza Marcin x., 3420.
Hipler Fr. dr., 2858, 2884.
Hirsch Theodor dr., 737—8.
Hirscher Jan x., 2003.
Hoicius (Hoitius) Błażej Palacyusz x., 120—2, 126—7.
Holweck F. G., 3406.
Hołowiński Ignacy x., 930, 937, 1007, 1023, 1052.
Hołyński Otto x., 992, 994, 1014, 1058.
Honorat Kapucyn x., 3349.
Hoszowski Konstanty, 151, 2121.
Hugo Wiktor, 2946—7.
Hugolin Kapucyn x., 2237.
Huguet x., 1018.
Hulewicz Jan, 2036, 2039.
Humański Jan Alojzy, 494.
Hynek W., 2360.

I. J.

Jabłonowski Jan, 2452.
Jabłonowski Stanisław, wojewoda ruski, 2386.
Jachimowicz Jan x., 3418.
Jaguściński Dyonizy, 2537.
Jakliński Antoni Józef x., 352, 412, 577.

Jakubowski Józef Kalasanty, 1858, 1899.
Jamiołkowski Stanisław x., 1666—7.
Jan Chryzostom św., 587, 2725.
Jan Damascen od Matki Bożej, zob. Kaliński.
Jan Ewangelista x., 1088.
Jan od św. Józefa x., zob. Włocki.
Jan Marya Kapucyn, 2384.
Jan z Szamotuł, zob. z Szamotuł Jan.
Janicki Jan Alb., 1871.
Janidło Ludwik, 1600.
Janiszewski Antoni x., 2229.
Janowski Paulin x., 129.
Januszowski Jan, 82 — 6, 88, 100, 2827, 3220.
Jarocki F. x., 2069.
Jarocki Ignacy x., 422.
Jaroński Feliks, 539.
Jarosiewicz Alexy, 176, 3148.
Jaroszewicz Floryan, 1634, 1646.
Jasieński Sylwester x., 508.
Jasiński Marcin Paulin x., 1864.
Jastrzembski Bazyli x., 3244.
Jaworski Jan x., 1062.
le Jay Franciszek Gabr., S. I., 2955.
Jełowicki Aleksander x., 553—5, 607, 915, 917—8, 920, 926—7, 933, 969, 1237, 1246, 1304, 1494, 1577, 1591.
Jerlicz Jan, 2357.
Jerzykowicz Piotr, 2301.
Jezierski Stanisław Rajmund, 2237, 2384.
Jędrzej a Sta Agnete Trynitarz, 2384.
Jętkiewicz Teofil, 2618.
Jireczek J., 2867.
Ines Albert, S. I., 162 — 3, 2949—54.
Innocentius IX Papa, 3461.
Ioannes a Jesu Maria, 3123.
Jordan Angellus Iosephus, 2249.
Józef z pod Krakowa, 1944.
Józefowicz Jan Tomasz x., 493, 2464.
Isakowicz Izaak M. x., 546, 2160.
Juniewicz Mikołaj K. x., 1816.
Jurgiewicz Andreas, 1595.
Jurkowski Gabryel, 2412 — 5, 2417—8, 2420.
Justinelli Piotr x., 1098.
Iwanowski (Heleniusz) Eustachy Antoni, 1895, 2021.
Iżycki Władysław, 1284.

K.

Kaczkowski Romuald x., 2156, 2161 —2.
Kaczkowski Zygmunt, 673.
Kahl Franciszek x., 1461.
Kajsiewicz Hieronim x., C. R., 481—2.
Kalina Antoni, 2873—4, 2881.
Kalinka Waleryan x., 1991—2.
Kaliński Jan Damascen x., 450.
Kalitowicz Pankracy x., 531.
Kamiński Michał x., 2422.
Kamocka Józefa, 1408, 1428, 1449, 1463 — 4, 1469, 1475, 1476, a, b.
Kanon A., 2956.
Kański Andrzej x., 3490.
Karp Andrzej x., 447, 2126.
Karpiński Herakliusz, 12.
Karpiński Szymon, S. I., 1105.
Karpowicz Michał, 533.
Karśnicki Andrzej Józef, 1830.

Karwicki Józef Dunin, 2392.
Karwosiecki Piotr x., 383.
Karwowski Walenty x., 2048.
Kasparowicz Gabryel Andrzej, 1694—5, 2237.
Kasprzycki Hil., 361.
Katenbring Józef x., 385.
Kaunas Józef x., 3352.
Kazimierz św. Jagiellończyk 2900—14.
Kęczkowska Zofia, 2957.
Kędzierski Barnaba x., 1636.
Kędzierski H. A. x., 2085, 2805.
Kęsicki Piotr x., 2384.
Kiedrzyński Anastazy, 1832, 1856—7.
Kiełczewski Stanisław x., 507.
Kiełpsz Michał, 413.
Kieremowicz Mikołaj x., 2453.
Kiernicki A., 1823.
Kierski Walenty x. S. I., 3402.
Kierśnicki Atanazy, 1833, 2110.
Kijanowski Stanisław, 1115, 1144.
Kijewski Tomasz x., 505—6.
Kirchner Włodzimierz x., 3217.
Kiszka Leon, 1743—5.
Klage (Clagius) Thomas S. I. 2200, 2203—4, 2207.
Klazowski Mikołaj x., 375.
Kleczewski Stanisław, 2237.
Kleinwaechter S., 2551.
Klimecki Krzysztof, 3039.
Klodawski Jan, 3091.
Kloczkowski Jan, 953, 988, 1008
Klonowski S. W., 1247.
Kluziewicz Anastazy x., 66—7.
Kłazowski Mikołaj, 2292.
Kłodziński (Clodinski, Clodinio) Girolamo, 440—41, 491, 523, 57 -8.
Kłopotowski Ignacy x., 3363.
Kłosowski Stanisław Józef, 2060.
Kmita Stanisław x. S. I., 304.
Kneża Tyburcy, 886.
Knothe Apolinary, 2878.
Kobierzycki Stanisław, 1803.
Kochanowski Franciszek Korwin, 3021, 3064.
Kochański Dominik x., 1716.
Kochowski Wespazyan, 1811, 1925, 2144, 2958—9, 3243, 3248, 3321, 3341—2.
Köller Józef Antoni dr., 283.
Kojałowicź Wijuk Wojciech S. I. 868—9, 1604.
Kolert Franciszek S. I., 2053—4, 2056—7.
Konarska M., 1055.
Konarski Stanisław Hieronim, 2960.
Konarski Wacław x., 576, 3479.
Konczycki A. x., 3109—10.
Kondratowicz Syrokomla Władysław, 2586—7.
Konitzer Piotr x., 459.
Konopkowa A., 2309.
Konstanty od Nawiedzenia P. M., 2237.
Kopiński Karol, 2237.
Koralewicz Alexy x., 1621.
Korczyński x. Kapucyn, 382.
Kordecki Augustyn x., 1802, 1813, 1824, 1859, 1887, 1902, 1958.
Korduel Jan Kanty, 3294.
Korendowicz Ambroży, 802.
Korotkiewicz Piotr, 541.
Korsak Jan S. I., 374, 1143, 1145, 1400.
Kościałkowski Władysław x., 3204.

Kosiński Adam Hamilkar, 1894.
Kostkiewicz Augustyn x., 2510.
Koszutski Hilary, 2857.
Kotficki Benedykt, 2237.
Kotkiewicz Sylwester Koncessy, 2134.
Kowalczyk Jędrzej, 2594.
Kowalski Jan, S. I. 423.
Kowalski Kallist, 2237.
Kownacki Ignacy x., 1618.
Kozicki Zygmunt Dunin x., 3353.
Kozłowski Paweł x., 20, 619-21, 626, 668, 1099, 1100.
Kozłewski Franciszek, 2237.
Kożuchowski Antoni, 995.
Kraft Bronisław, 1980.
Kraiński Krzysztof, 2829.
Krassowski Michał x., 1834, 1847.
Krasuski Michał, 795, 799.
Kraszewski J. I., 1653, 1920, 2587, 2645.
Krechowiecki A. Sas x. dr., 819, 3086.
Kremer Józef, 2116.
Kreyda Floryan, 3250.
Kroczewski Hyacynt, 2274.
Krośniński Józef x., 1465.
Kroll Ignacy x., 2961.
Król Michał x., 782.
Krukowski Józef x. dr., 262, 470—2, 855, 906, 1019, 1022, 1027, 1040, 1473, 2768, 3090, 3375.
Krupiński Jan, 3069.
Kruszewski Tomasz, 2372.
Kruzowski Anioł, 3268.
Krygier I. A., 604.
Krynicki Władysław x., 3212.
Krzysikiewicz Józef x., 3528.
Krzyżanowski Stanisław, 774.
Księżarski Henryk x., 887.
Kucz Karol, 1901.
Kulczycki Andrzej, 552.
Kulczyński Ignacy, 2620—1.
Kuligowski Franciszek x., 1063.
Kunasiewicz Stanisław, 2269-70.
Kunicki de Kunice Michał, 78.
Kurczewski Jan x., 3366.
Kurnatowski Witold, 1084.
Kurski M. Marianus Episcopus, 3014—5, 3024.
Kuszewicz Samuel, 2962.
Kuzawiński Jan x., 590.
Kwiatkiewicz Jan x., 297, 299, 300, 338 - 9, 345, 2023, 2025 - 6, 2028, 2032, 3028, 3035.
Kwiatkowski Albertus, S. I., 627.
Kwiatkowski Antoni x., 1050.
Kwiatkowski Piotr x., 3508 - 9, 3512.
Kwilecka Marya z Oporowa, 2963.
Kwinta x., 833.

L.

La Lomia B. x., 909, 921, 938, 1009, 1053.
Langer Antoni x., 1423.
Lasserre Henryk, 895, 904.
Laterna Marcin, 2824—5.
Laurysiewiczowa Zofia, 1986.
Laxy Jan, 2635—9.
Lebon Hubert, 3181.
Ledochowski Stanisław, wojewoda wołyński, 2374, 2386, 2964.
Legowicz Józef x., 424.
Leja Andrzej x., 499.
Lenartowicz Teofil, 2492, 2494.
Leo XIII, 2966.

Leonard z Porto Mauricio, 984.
Leopold od św. Awertana x., 574.
Leśniewski Franciszek Michał, 2033.
Leśniowska Ludwika z Zielińskich, 1906.
Lessius Leonard x., 30—33.
Leszczyński Prokop Kapucyn x., 210—11, 847, 854, 919, 928, 931, 945—6, 958, 962—6, 968, 977—8, 986, 989, 997, 1001, 1015—6, 1030, 1035, 1041, 1092, 1334, 1397, 1414, 1454, 1460, 3215, 3335, 3350, 3368, 3437, 3458, 3531, 3536, 3540, 3545.
Lettau E., 400.
Lewicki Gimnazy x., 510.
Lewicki x. dr., 3336.
Liberiusz Jacek x., 295—6, 442.
Libicki Jan x., 2527.
Liguori Alfons św., 64, 1024, 1188, 1236, 1239, 1250, 1266, 1305, 1309, 1321, 1334, 1337, 1370, 1391, 1398, 1414, 1419, 1420, 1434, 1435, 1436, 1462, 1477, 1486, 1495, 3160, 3196, 3199, 3205-6, 3384, 3433, 3437.
Liniewski Stephanus, 330.
Linowski Zygmunt x., 1864.
Lipiewicz Andrzej, 2008.
Lipiński Tymoteusz, 1645, 1647, 1973.
Lisański Herakliusz, 2619.
Liske Ksawery, 2870.
Litmanowski Piotr, 3037.
Llevanderas P. I. C. O. M. C., 890.
Lochman Augustyn x., 1110.
Lompa Józef, 1903—4.
Longo K. Bartolo, 1585.
Lorkowicz (Lorkowicius) Jan, 319.
Lubecki x., 286.
Lubomirski Kazimierz, 2967.
Luder Bartholomaeus, S. I., 365.

Ł.

Łasiński Dominik, 879—80.
de Łasko (Łaski) Ioannes, 2816, 2882.
Łaski Oswald, 3219.
Łącki Kasper, 140.
Łepkowski Józef, 751, 1651-2, 1902, 2072.
Łobżyński Jan Dyonizy x., 490, 831, 1787, 1794—7, 1799.
Łopeski Jan, 3489.
Łopuszyński Ioannes Albertus, 3041.
Łosiowicz Michał, 2276.
a Łowicz zob. Stanislaus a Łowicz.
Łoziński Władysław, 2968.
Łubieński Bernard x., 1580, 3209.
Ługowski Marcin x., 648.
Łukaszewicz Dominik x., 2300.
Łukaszewicz, 1654.
Łukowski x. dr., 282.
Łunkiewicz Basilius, 1742.
Łuszczkiewicz Władysław, 754, 757, 762—3, 768—9, 1663.
Łuszczyński Fabian x., 2467.

M.

Macedoński Aug. x., 2454, 2468.
Maciejowski Bernard, 175.
Maciejowski Wacław Aleksander, 2641.
Magni Valerianus, 793.

Magnuszewski Alexy od N. P. M., 503.
Majdrowicz F. ks., 2970, 3084.
Majewski Benedykt x., 540.
Majewski Hyacynt x.. 2170.
Makowski Adam x., 792, 2313.
Makowski Szymon Stanisław x., 399, 437, 443—4.
Malczewski Stanisław I., 3502.
Malski Andrzej, 326, 3109—11, 3115.
Małachowski Albertus Adamus, 3496.
Maławski Wawrzyniec, 3268.
Małecki Stanisław Baltazar, 1812.
Małyszko Tomasz Al., 2426, 2428.
Mankiewicz Szymon x., 164, 787.
Mańkiewicz Paweł x., 3238.
Manugiewicz Jakób x., 180, 203, 208.
Manikowski Idzi, 419.
Marcellian od św. Henryka x., 386, 2396.
Mareschalci, 3273.
Margoński (Margonius) Albertus Ord. Praed., 1054, 3124.
Marianus Theophilus, 836.
Markiewicz G., 446.
Martusiewicz Józef x., 3395.
Marya Wincenty br., 1298, 1433.
Maryan od św. Stanisława, 2237.
Maryański Alexander x., 2318.
Maryański Modest, 2630.
Masłowicz Fr. x., 3343, 3348, 3354, 3398.
Massylon Jan x. Biskup, 458, 461.
de Mata Ioannes Ord. Praed., 436.
Matczak P., 3367.
Matejko Jan, 753.
Mathaeus Costenus, 2818.
Matuszewicz Damian, 2237.
Matuszyński P. Al. Stanisław x., 1521, 2333, 2386.
Matyaszkiewicz Jan, 2237.
Maupas du Tours Henryk x., 3465—6.
Mączyński Józef, 750—60, 2114, 2124, 2127.
Medeksza Feliks, 2581.
Medyński Franciszek od św. Kazimierza, 2290.
Mekoni Antoni x., 2384.
Melaniusz M., 2526, 2528.
Menue Jan x., 2571.
Merlo Jacobus, 169.
Meszczerska ks. z Rebinderów, 1251, 1281. Zob. nadto: Rogalska, Pinart.
Męciński Józef x., 462, 1864.
Mętlewicz Józef Kalasanty x., 1310, 1351, 2216, 3451.
Miarka Karol, 108, 2552.
Miaskowski A., 2027.
Miaskowski Kasper, 2971.
Michałecka Agata, 2596.
Mickiewicz Adam, 1958, 2972.
Miechoviensis I., 824, 826, 828, 841.
Miełoński Hieronim, 797.
Mika G. x., 1218.
Mikołaj x., 356.
Mikołajewicz de Chosrów Szczepan x., 2310.
Mikulski Stefan x., 530, 2262.
Miłkowski Julian, 2973.
Minasowicz Józef Epifani, 2974—5.
Minasowicz Józef Donizy, 2976.
Minkiewicz Adam, 2521—2.

Misiewicz Ludwik, 3061.
Młodecki J. hr., 889.
Mojecki Rajmund x., 1725.
Monfort-Grignon bł. Ludwik Marya, 3210.
Moniuszko Stanisław, 2584, 2977.
Monsabré x., 3334.
Moralski Ferdynand, 2479.
Morawski Adam, 1444—5.
Morawski Jan x. S. I., 628, 632 — 4, 3032, 3065, 3129, 3133, 3138, 3141, 3154.
Moroz W., 2736.
Mościcki Jakób, 2978, 3066.
Mroskowski Marceli x., 2136.
Mrowiński Wacław x. S. I., 585, 816 — 7, 820, 851, 1025, 1043, 2224, 2483.
Mścichowski Z. x., 865.
Muchin Aleksander, 2566.
Münchheimer Adam, 2979.
Muszyński Józef x., 1864.
Mycielski Michał x. S. I., 1013, 1504.
Mystkowski Onufry x., 1640, 2303—5.
Myszkowski Stanisław, 336.

N.

Nadasi Ioannes, 3122, 3139—40, 3143.
Naganowski J. M., 2099.
Nagawski Józef Michał, 3161.
Nahaczewski Bonawentura, 1150.
Naramowski A. x., 495, 1628.
Nardi Izydor, 2616—7, 2623—5.
Nawrotowski Antoni Piotr, 2020.
Nehring Władysław prof., 2869, 2875, 2879.
Nemyłowycz x., 2736.
Nerezyusz Jan Hieronim x., 305, 392, 457, 571 — 2, 599.
Neufeld M. C. Conradus, 2208.
Nicolas August, 3080.
Nicolaus de Błonie, zob. de Błonie Nicolaus.
Nieliski Jan S. I., 3488.
Niemcewicz J. U., 2844.
Niemiec A. x., 2536.
Niemiec Józef. 2237.
Nierembergius Ioannes Eusebius, 3016, 3142.
Niesiołowski Kazimierz, 2839.
Nieszporkowic Ambroży Franciszek x., 158-9, 591, 1807—10, 1814, 1843, 1849, 1851, 1854, 1855.
Nikiteńko Alexander, 2642.
Niszczycki Adam, 373.
Nogawski Józef Michał, 563.
Noras W. L. x., 984, 1559.
Nowakowski Antoni x., 1835.
Nowakowski Jakób x., 542—3, 840, 922, 924, 943, 967, 971, 973, 979, 1280, 1286, 3174, 3283.
Nowakowski Józef, 2980,
Nowakowski Wacław, Kapucyn x., 1021, 1673, 1708, 1717, 1951, 2128—9, 2131—2, 2167, 2272, 2321, 2411, 2579 — 80, 2583.
Nowicki Józef, 1353.
Nowicki Ludwik, 2586.
Nowodworski Bartłomiej, 91, 2832.
Nowowiejski Feliks, 1630.
Nych Andrzej, 1987.
Nycz Innocenty x., 3194.

O.

Obuchowicz Fr. Br. x., 3340, 3344, 3356, 3361.
Oczykowski Roman, 1671.
Odelgiewicz Zygmunt x., 3081.
Odymalski Wal. x., 3493.
Offiarowicz Wojciech x., 2314.
Okolski Jan Kapistran x., 2455.
Okolski Szymon x., 1601, 2371.
Oloff Ephraim, 2841.
Olszewski A. Z. M. x., 498.
Olszewski Józef Antoni, 2349-50.
Olszewski Zubacz Ignacy, 2047.
Onufry od Najśw. Sakramentu, 454.
Opitz Stephanus, 2410.
Orłowski Ignacy x., 2456 — 9, 2465—6.
Orsini R., 788, 813.
Orzechowski Paweł, 1945.
Osiecki Bruno x., 303.
Osiecki J. x., 1939.
Osiński Onufry x., 3391.
Osmólski Onufry od Wniebowzięcia N. M. P., 1629.
Ossowski Franciszek x., 1864.
Ostroróg Jan, 2473.
Ostrowicz L. x., 545.
Ostrowski Antoni x., 1864.
Ostrowski Grzegorz x., 1179, 2264.
Ostrowski Kazimierz x., 404.
Owczarski Franciszek x., 3051.
Owłoczyński Wawrzyniec, 2316—9, 2321—2.
Ożarowski St. Martianus, 516.

P.

Padewski Antoni, 463.
Paprocki D. x., 1836.
Paprocki Łukasz S. I., 1775, 1777, 1962, 2436.
Paschalis W. O., 3166.
Patlewicz Jakób Marya x., 3330, 3334.
Patrocki Kazimierz, 1746.
Pawlicki Józef x., 251, 3167, 3169, 3182, 3193.
Pawłowski Daniel x., 522, 3018—9, 3022, 3027.
Pawłowski Paweł, 845.
Pączkowski Stanisław, 3017.
Pelczar Józef x. dr. prof., 311, 473—5, 608, 2482.
Perkowski Józef, 1593.
Petrarka, 2981.
Pękalski Piotr x., 2864—5.
Phoenicius, zob. Fenicki.
Piasecki Jakób x., 496.
Piątkowski Donat x., 2043, 2045, 2246—7, 3288.
Pie Edward Ludwik x., 900.
Piechaczek Ernest, 2776.
Piekosiński Fr. dr., 764.
Pielaszewski Józef x., 2445.
Pieniążek Czesław, 1940.
Pierożyński Jazon, 2593.
Pilat Roman dr., 2872.
Pilecki Aleksander, 3152, 3159.
Pinart C. x., 1251, 1281, 1310, 1351, 1374, 1386.
Pinocipius Aleksander, zob. Agathangelus.
Piotrowicz J., 602.
Piotrowski Jan x., 479, 1499.
Piskorski Sebastyan x., 346, 1616, 2122.
Pius IV, 3099—101.
Pius V, Pont. Max., 173, 181, 187, 194.
Pius IX, 3073—7.

Plater Zyberkówna Cecylia, 1064.
Plebankiewicz Wincenty x., 1644.
Plebański I. K., 2982.
Pleszczyński Adolf x., 849, 853, 3364.
Pluciński Franciszek Hieronim, 560.
Podgórski x., 814.
Podlasiak P. J. K., 2184.
Podlewski Wincenty Marya x., 2046.
Podłęski Marcin, S. I., 344.
Podolanka, zob. Sandoz Marya.
Podstacki Rudolf, 1837.
Podwiński, 2398.
Podworski Stefan Bernardyn, 2076.
Pohl Jędrzej x., 467.
Pohl Julian Bonawentura, 1500, 2636—8, 3284.
Pokorski Innocenty x., 1838.
Pol Wincenty, 2983.
Polaczek, zob. Preis.
Polański Tadeusz, 376.
Polevitius Adalbertus, 466.
Polkowski Ignacy x., 740, 1657, 1664.
Pollacz Rudolf x., 1112 — 3, 1203.
Połaniecki Jan Kapistran x., 73, 1131, 2070—71, 3053.
Połubiński Aleksander Hilary, 3245—6.
Poniński Stefan x., 355, 360.
Popiel Bazyli x., 3168.
Popławski Aleksander, 3478.
Postękalski Maryan, 695, 698.
Potocki L. hr., 747.
Potocki Wacław, 2982.
Potulicki Adam x., 1002.
Powsiński Franciszek Xaw., 2395.
Prasołowicz Piotr x., 2384.
Prądzyński Anbracht x., 2435.
Preis Julian (Sierp Polaczek), 2280, 2499.
Pressfreund Karol x., 497.
Prochaska Antoni dr., 2885.
Prokop x. Kapucyn, zob. Leszczyński.
Promnicki Tomasz, 502.
Proniewska Karolina, 2084.
Prus Serafin x., 3414.
Pruski Maryan x., 2384.
Pruszakowa z Żochowskich Seweryna, 944.
Pruszcz Piotr Hyacynt, 1609, 1625, 1627.
Przanowski Maciej x., 784.
z Przemyśla Bartłomiej, 308.
Przetocki Jacek x., 125.
Przezdziecki Aleksander, 2859—60, 2863, 2913.
Przybylski Jacek x., 1880.
Przybylski Jan, 884.
Przybylski Kazimierz x., 2488.
Przyjemski Christophorus, 401.
Przyłuski Baltazar Stanisław x., 2559.
Puchalski Wawrzyniec x., 3333.
Puciłowski P., 798.
Putanowicz Alojzy x., 1864.
Puzyna Stefan x., S. I., 407.

R.

Radecki Paweł, 1090.
Radliński Jakób Paweł x., 1632, 3056, 3149, 3423.
Radomicki Iosephus Hieronymus, 402.

Radomski Adam x. S. I., 343.
Radziwiłł Albrecht Stanisław, 1598—9, 1605—6, 3491—2, 3520—1.
Radziwiłł Bog., 673.
Radziwiłłowski Antoni, 1102.
Rafael Anioł, 1485—7, 1588.
Rafaela Marya, 1578.
Rafałkiewicz Ambroży, 3145.
Rakowski Władysław x., 3439.
Rastawiecki E. Br., 2476.
Rąpała Adam x., 428.
Redecki Paweł, 1229.
Regner x., 421.
Reichart Basilius, 2984.
Rejowicz J. x., 1065.
Reklewski Józef x., 551.
Rendarski Wincenty x., 1864.
Rewoliński Teofil dr., 1083.
Ridel (Riedl) Kazimierz x. S. I., 2253, 3207, 3213, 3218.
Risinius, zob. Rysiński.
Rodriguez (Roderecyusz) Alfons x., 232, 234—39, 3008.
z Rogalskich Rebinderów księżna Meszczerska, 1251, 1281, 1306, 1374, 1386.
z Rogalskich J., 2086.
Rogalski A., 1242.
Rogalski Jan, 2155.
Rogalski Leon, 1649, 3526.
Rohrer Beat. x., 3537, 3539.
Roik Zygmunt x., 2400.
Rolewicz M.. 1655.
Romanowski Filip, 1948.
Romer Ioannes Felix, 411.
Rosołecki Łukasz x., 2556, 3049.
Rostkiewicz Makary x., 2384—5.
Roskowski Maurycy, 363.
Rostocki Bonifacy x., 2531.
Rościszewski Tomasz x., 1718-9.
Rotkiewicz Sylw. Koncessy, 477, 1615.
Roller Franciszek Xawery x., 1850—1.
Rozmarynowski Antoni J. x., 2469.
Rozprza Petrus, 1781.
Rożniatowska Brygita, 2093—5.
Różanecki Franciszek, 3498.
Różanka Ioannes Ord. Carm., 341.
Rubczyński M. x., 908, 2237, 3460.
Ruciński Marcin, 3265.
Rudołowski Gaspar Dom., 2237.
Rudzki Aleksander Maciej, 3242.
de la Rue Karol S. I., 2985.
Ruszczyński Mikołaj x., 2477.
Ruśka Teofil, 333 — 4, 337, 3142.
Rychalski Michał, 3448, 3500—1.
Rychlewicz Bazyli x., 448.
Rychłowski Franciszek x., 438, 445, 2138.
Rydalski Sebastyan x., 532.
Ryłło Maksymilian, 1760.
Rymarkiewicz Jan dr., 2871, 2874.
Rymiński J., 3450.
Rysiński (Risinius) Petrus, 1780.
Rzesiński J. H., 2849.
Rzezawski Franciszek E. x., 347.

S.

Sabellicus A., 2986.
Sabigli Andreas, 794.
Sadkiewiczówna Katarzyna, 2557.
Sadowski Józef, 3051.

Saint Omer Redemptorysta, 1580, 1586, 1588, 1594.
Samnocki Eliasz, 2150.
Sandoz Marya, 2077.
Sapecki Cypryan x., 593, 1839, 3253.
Sapieha Ignacy, wojewoda brzeski, 2386.
Sapieha Ioannes Fridericus Lucas, 2104—5, 2112.
Sarbiewski Casimirus S. I., 2516, 2839, 2987.
Sarna Władysław x., 278—9.
Sarnowski Jan Józef x., 409.
Sartorius Jan, 1619.
Schaff Paweł x., 3328.
Scherer Henricus S. I., 1617.
Schulz, zob. Szulz.
Ścisłowski Remigiusz, 351.
Sczechowicz Alex. Maciej, 317.
Sebastianus a Matre Dei, 331.
Serjewicz Adryan x., 567, 2471.
Serwacy Kapucyn x., 2176—7.
Seyler Sebastyan x., 1512—4.
Sękowski A. x., 3234, 3276.
Siarkowski x., 744.
Siatkiewicz Franciszek x., 2219.
Siedlecki Jan x., 1024, 1447, 1564, 1574, 1579.
Siedlecki Józef x., 209, 284.
Siedlecki Kazimierz x., 3546.
Siedziński Eleuteryn, 1739.
Siejkowski Michał, 1626.
Siekierzyński Dominik, 2232.
Siemieński Lucyan, 2988.
Sienkiewicz Bernard, 403, 3043.
Siennicki Stanisław, 1946.
Sierakowski Jacenty x., 3240.
Sierakowski W., 570, 2187, 2989.
Sierosławski Tomasz Józef K., 2588—9.
Sierp Polaczek, zob. Preis.
Sinischalka Liberyusz x., 3153.
Siruć Bernard x., 1512, 1515.
Skarbimirczyk x., 2066.
Skarbimierz Mikołaj x., 3487.
Skarga Piotr, 2822, 2828, 2830, 2834, 2840, 3526, 3535.
Skarżyński Z. x., 1478, 1488, 1505—6, 3370, 3443—5.
Skorodyński Mikołaj x., 579.
Skoryna Franciszek, 1, 15.
Skowroński Bartłomiej, 97.
Skrochowski Eustachy x., 765.
Skwara Paul, 2406—7.
Sławieński de Sławno Stanislaus, 388.
Słotwiński Stanisław x., 500.
Słowacki Juliusz, 2990—1.
Słowacki Stanisław, 2237.
Słowicki Łukasz Stanisław, 348.
Słupski M., 1103.
Śmiarowski Remigi x., 2298.
Smoleński Maciej x., 2328.
Smolikowski P. x., 1037.
Smoniewski Paulin D. x., 1864.
Snarski Stanisław x., 911, 1519.
Sobański Izydor x., 562—3.
Sobieszczański Al., 654.
Sobolewskij J., 2582.
Sokolińska Konstancya, 2554.
Sokołowski Andrzej Kanty x., 452.
Sokołowski Bartłomiej x., 549.
Sokołowski Maryan, 1665.
Sokołowski Wojciech x., 536.
Sokołów Nikita Aleksandrowicz, 1936.
Solecki Leonard x., 848, 1009, 2271, 3322.
Solistrowski x., 2311.
Solski Stanisław S. I., 3130.

Sołdań N. x., 1826.
Sowczyński Wal., 50.
Sowiński Józef x., 3202, 3208.
Spourny Candidus, 1982.
Spruszyński Benedictus Georgius 340.
Stagraczyński, 3104.
Staniewski Stefan x., 3507.
Stanislaus a Łowicz, 3006, 3054.
Starkel Juliusz, 1908.
Starowolski Szymon x., 321 - 4, 327, 435, 1790.
Staszewski Mikołaj, 1187.
Staszkiewicz Kazimierz, 2379.
Stawicki Sebastyan x., 1800.
Stawski Albrecht x., 2106-7, 3504.
Stebelski J. x., 1911.
Steczewicz Jan Kazimierz, 2408—9.
Stefanowicz Antoni x., 298.
Stefański Jan, 2154.
Stęczyński Bogumił Zygmunt, 2115, 2329.
Stojałowski Stanisław x., 1032.
Straszyński x., 1840.
Stryjakowski Władysław, 1961.
Strykowski Wojciech x., 2225, 2263.
Strzałkowski Konstanty Stanisław x., 1633.
Suchodolski Jan x., 2401.
Surmantowski Filipin x., 2002.
Surowiecki Karol, 1642.
Surzyński J. dr. x., 2876, 2883.
Susza Jakób, 1750—4, 1757.
Suszycki Tomasz, 603.
Świderski A. M. x., 1841.
Święcicki Feliks x., 537.
Święcicki Stanisław H., 1774.
Święcicki Wawrzyniec x., 1963—4, 1966.
Świrski Mikołaj, 580.
Sygański Jan, S. I., 2323.
Syrokomla Władysław, zob. Kondratowicz.
Szabel Józef Tomasz x., 1864.
Szabrański A. J., 759.
Szajna J. Mikołaj, 131—2, 957, 1343, 1554.
z Szamotuł Jan Paterek, 426-7.
Szamowski Daniel, 561.
Szaniawski Constantinus Felicianus 3503.
Szarzyński Sęp Mikołaj, 2992.
Szczaniecki Stefan x., 524.
Szczygielski Stanisław x., 2529—31, 2553, 3371—2.
Szembek Stanisław x., 451.
Szemiot Jan Hieronim, 3025.
Szeptycki Stanisław, 598.
Szmid Klemens x., 2151—53.
Sztychowski Wojciech, 2508.
Szulc Antoni x., 514.
Szulc Dominik, 2851.
Szyjewski Walenty x., 468.
Szylarski Wojciech x., 2265, 2285—6.
Szymak Józef Tomasz G. x., 1631.
Szymaniecki Fortunat x., 2101.
Szymanowski Wacław, 2993.
Szymański Paweł, 1762.
Szymkiewicz Kajetan x., 1056.

T.

Taczanowski Włodzimierz x., 1669.
Tarnowski Dyonizy x., 3254.
Tarnowski Władysław, 685.
Taszycki, 2817.
Tchórzewski Jakób x., 2235.
Temezwar Wojciech x., 2384.

Tesniére A. x., 3355.
Tłubicki Venceslaus, 1635.
Tobias Antonius, 1805—6.
Tokarzewicz Jan, 838.
Tokarzewski J., 829.
Tomasz, 2564.
Tomasz z Pilzna, 1969—70.
Tomaszewski Aug. x., 547.
Tomaszewski Bończa Dyzma, 2994.
Tomaszewski Stanisław x., 2384.
Tori Iosephus Maria S. P., 370.
Toryani Jan Kanty x., 384, 484.
Torzewski Jakób, 2237.
Trebnic Jerzy x., 1968.
Treter Maciej Kazimierz, 1730, 1734.
Truszewski Jakób, 2237.
Tryxiański x., 1864.
Trzciński Krzysztof x., 42.
Trześniewski Grzegorz od św. Ducha, 1758.
Tuczalski Onufry x., 364.
Tumanowicz Jakób Wal., 2237.
Turrianus Franciscus, 866.
Tursellinus Horatius x., 877.
Tuszowski J. x., 1066.
Tylkowski Adalbertus S. I., 2517—8.
Tyneński Jan x., 2258, 2397.
Tyszkowski Wenanty x., 2233, 2237.

U.

Ujejski Kornel, 2995.
Ulanecki Stanisław x. dr., 583, 885, 888, 893, 961, 972, 981, 991, 1377, 1455, 1661, 1914, 1941, 3399—401.
Ulanowski Leon x., 2242 — 4, 2306.
Urbanowski Paulin x., 1759, 2037.
Urbanus VIII. Pont. Max., 194,

V. W.

Wacław Kapucyn x., zob. Nowakowski Wacław.
Wadlawska Julia, 1372.
Wadowski Aegidius Stephanus, 876.
Wadowski Br. Lith., 87.
Waleryan od św. Brokarda, 3151.
Waleryan od św. Hieronima x., 559.
Walewski Michał, 2853.
Walęcki Gaudenty, 1866.
Walęcki Gabryel x., 1877.
Walicki Jakób x., 2103.
Walkiewicz W., 1916—7.
Waluszkiewicz Tomasz, 3095—6, 3098.
Wargocki Andrzej x., 870.
Wasilewski Ludwik, 2569—70.
Waśniewski Antoni x., 425.
Waxmański Hieronim, 2236, 2237.
Wądolny Czesław x., 901.
Wcisłowski Walenty x., 2463.
Weinert Aleksander x., 789.
Weissenbach Władysław Jan x., 70.
Weiss Marcel. x., 3446.
Wentura Joachim x., 1334, 1460, 3413—4, 3440.
von Verner L. R., 2213.
Węgrzynowicz Antoni x., 301, 592, 3042.
Węgrzynowicz Michał x., 2402.
Wielhorski Antoni od św. Ducha, 2514—5.
Wielhorski Józef x., 2384.

Wielicki Jan, 1471, 1483, 1490.
Wielogłowski Walery, 2120, 2634, 3523, 3527.
Wierzbicki Kazimierz, 2237.
Więckowski Jacek, 2288.
Vigilantius Gregorius Samboritanus, 1782.
Wilczek Michał, 2237.
Winczakiewicz Aleks. x., 857, 1955.
Wisłocki Władysław, 1925.
Wiśniowiecki Janusz, 1761, 2047.
Wiśniowiecki Michał, 645.
Witkowski Jan x., S. I., 1126.
Witkowski W. M. x., 743.
Wituński Jan x. 141.
Witwicki Stefan, 274.
Włocki Jan x., 597.
Włyński Nałęcz Sigismundus Alexander, 389, 878.
Wnukowski Wincenty x., 1501.
Voigt H. G., 2887.
Wójcicki Kazimierz Wład., 756, 2182.
św. Wojciech, 2817, 2820, 2824-6, 2829, 2831—2, 2846, 2848, 2854, 2857—8, 2886, 2890—1.
Wojciech z Chłopic x., 1766.
Wojciechowski Tadeusz, 2877.
Wojciechowski Władysław, 2145.
Wojkowska z Molińskich Julia, 202.
Wojnar J., 280.
Wojsznarowicz Kazimierz Jan x., 439, 501.
Woitowius Łukasz x., 118.
Wojucki Józef, 2109.
Wolski (Wolscius) Franciszek x., 2139—40.
Wołodkowicz Casimirus, 2201.
Wołuński Adamus, 806.
Woronicz Jan, 1883.
Wośniowski Wojciech Kazimierz, 1093.
Wróblewski Gaspar x., 372.
Wujek Jakób, S. I., 213, 2821.
Wuchaliusz Jan Leopolita, S. I., 3486.
Wybranowski Mikołaj, 2222.
Wysocki Samuel od św. Floryana, 483, 568, 2237.
Wysocki Szymon x., 1509, 3228.
Wyszomirski Krescenty, 2237.
Wyszyński K., 1511.
Wyżycki M. J., 2237.

z. ź. ż.

Zabczyc J., 3483.
Zaborowski Anzelm, S. I., 390.
Zacharyaszewicz Grzegorz x., 2490.
Zadorowski A., 2996.
Zagajewski Ambroży, 1971.
Zagrocki Felicyan x., 1864.
Zakrzewski Stanisław, 1786.
Zaleski Jozafat, 1345.
Zaleski Józef Jan od św. Stanisława, 453.
Zaleski Józef Bohdan, 2997, 2998—3000.
Załęski Stanisław x., S. I., 675—6, 1044, 1942, 2165.
Załuski Antoi x., 92—3.
Załuski Walenty x., 1036, 2334, 2606, 2886, 3542.
Zamojski Antoni, 1683.
Zapartowicz Antoni x., 464.
Zawadzki B., 2678.
Zawadzki Teodor, 3001.
Zawidzki Pafnucy x., 1638, 2237.

Zbytniewic Adam, 19.
Zdanowski Antoni Laryssa, 39.
Zdanowski Krzysztof, 872—4.
Żdżarska Józefa, 960, 3004—5.
Zdzieborski Jan Fabian, 377.
Zdziewojski Gregorius Ioannes, 2273.
Żebrowski D., 672.
Żeglicki Arnolf S. P. x., 1199.
Zelejewicz Eleutery, 1749.
Zgierski Franciszek x., 2178.
Zgórski Franciszek x., 368.
Zgrzebny Walenty x., 2042.
Zieliński Jan x., 1998.
Ziembicki Sukcessy x., 456, 2256, 2259.
Ziemicki (Zymicyusz) Andrzej x., 1785.
Ziemięcka Eleonora, 772.
Zieńkowicz Tomasz, 2555.
Zimorowicz Bartłomiej, 325, 1885, 3002—3.
Złotnicki Joachim, 605.
Złotnicki Mikołaj x., 2347—8.
Żochowski Cypryan x., 581.
Żołądkiewicz Bernard x., 307, 478.
Żołądkiewicz (Nerezyusz) Filip, 2485—6.
Zranicki J. x., 521.
Zwoliński Jan x., 2746.
Żydanowicz J. x., 2446, 3359.
Żydowski Aleksander, 328.
Żydowski Andrzej Jan, 2353.
Żyworonek Wincenty x., 264.

Sprostowanie omyłek dostrzeżonych.

Str.	Kolumna:	Wiersz:	Zamiast:	
2	prawa	13 z góry	616n.	Ma być: 619n.
3	lewa	po w. 21 z góry	—	Dodać: (Zob. niżej, nr. 1096).
10	prawa	9 z góry	Hoicus	Ma być: Hoicius
27	lewa	4—7 z góry	—	Wykreślić.
27	„	17 z dołu	Prinetum	Ma być: Punctum
29	prawa	2—4 z dołu	1754	„ 1751
37	lewa	10—15 z góry (nr. 503)	—	Wykreślić.
38	„	po w. 5 z góry	—	Dodać: Magnuszewski Alexy itd. jak nr. 503.
45	prawa	1 z dołu	(Zob. niżej nr. 20)	Ma być: (Zob. wyżej nr. 20 i niżej nr. 1099).
59	lewa	po w. 18 z góry	—	Dodać: Bystrzonowski Wojciech itd. jak nr. 369).
77	prawa	7 z dołu	Atoniewicz	Ma być: Antoniewicz
82	lewa	po w. 5 z góry	—	Dodać: (Zob. nr. 3128, p. r. 1645).
92	„	12 z dołu	1843	Ma być: 1834
109	prawa	15 z góry	1314	„ 1321
110	„	11 z góry	1314	„ 1321
136	„	10 z dołu	1885	„ 1855
137	lewa	po w. 14 z dołu po słowie: ofiarowana	—	Dodać: (Z XVIII w.),
157	„	17 z góry	27. Daleszów	Ma być: 28. Daleszów itd. posunąć wszystkie pozycye o jedną liczbę.
239	prawa	po w. 3 z góry	—	Dodać: Gromek Magdalena. Pieśń itd. jak niżej nr. 3351.
270	„	8—11 (nr. 3351)	—	Wykreślić.

NB. Opuszczeń i uzupełnień niniejszej „Bibliografii“ obecnie się nie podaje.

Matko Miłosierdzia,
pod Twoją Obronę Uciekamy się!

Księga Pamiątkowa Maryańska

Księga Pamiątkowa Maryańska

ku czci pięćdziesięciolecia ogłoszenia Dogmatu o Niepokalanem Poczęciu Najświętszej Maryi Panny

Wydana staraniem Sodalicyi Maryańskich.

Tom drugi. — Część druga.

Lwów
Księgarnia Polska.
1905
Warszawa
Gebethner i Wolff.

Odbito czcionkami Drukarni Narodowej w Krakowie.

DZIAŁ ÓSMY.

Cześć Najświętszej Panny
w poszczególnych częściach kraju.

Stolice Matki Bożej w Koronie i Litwie.

(Wiadomość o dwóch najnowszych dziełach tej sprawie poświęconych).

Napisał

Maryan Bartynowski.

Rzecz o stolicach Matki Bożej w Koronie i Litwie przedstawić w jednym referacie, jest sprawą prawie niepodobną do wykonania, bo chcąc pomówić choćby tylko o jednej miejscowości łaskami słynącej w każdem z naszych 35 województw, jużby się przekroczyło znacznie tę chwilę czasu, jaką referent ma do dyspozycyi. — Toteż podjąwszy się niniejszego referatu, podpisany w niemałym był kłopocie, co wybrać (mówiąc słowy Piotra Hyacyntha Pruszcza[1]) z tego „morza łaski Boskiej, które Pan Bóg w Koronie Polskiej po różnych miejscach przy obrazach Matki Przenajświętszej“ utworzył. — Po pewnym namyśle doszedłem do przekonania, że może odpowiem memu zadaniu, jeżli zamiast mówić o poszczególnych obrazach, ośmielę się zwrócić uwagę Szan. Uczestników naszego Kongresu na dwa dzieła prawie równocześnie w Krakowie wydane a oba o obrazach cudownych Matki Bożej w Ojczyźnie naszej mówiące. — Wszak zebrania tego rodzaju, jak obecne, których celem jest szerzenie czci Maryi, powinny właśnie dać pole do zapoznania szer-

---

[1]) Piotr Jacek Pruszcz, pracowity historyk i biograf. Ur. 1605 r. w Tucholi, umarł w Krakowie r. 1668. Wydał trzy dzieła: 1) „Forteca monarchów i całego Królestwa Polskiego duchowna“, zawiera żywoty pobożnych, uczonych, zacnych mężów. 2 „Klejnoty stołecznego miasta Krakowa, albo kościoły i co w nich jest widzenia godnego i znacznego, krótko opisane“. 3) „Morze łaski Boskiej“ zawiera opisanie cudownych obrazów Pana Jezusa i Najśw. Maryi Panny.

szego ogółu z dziełami zasługującemi i na to, by były czytane i na to, by dostarczyły materyału i sposobności do dalszych badań i studyów.

Owoż dziełami, o których wspomniałem, są: ś. p. x. Wacława z Sulgostowa, zak. OO. Kapucynów: „O cudownych obrazach w Polsce Przenajświętszej Matki Bożej wiadomości historyczne, bibliograficzne i ikonograficzne“; 1 tom o 816 stronach, i ks. Alojzego Fridricha S. J.: „Historye cudownych obrazów Najśw. Maryi Panny w Polsce“; tego ostatniego dzieła wyszedł dotychczas tom I-szy o 390 stronach odnoszący się do dyecezyj: gnieźnieńskiej, poznańskiej, chełmińskiej i warmińskiej; tom II-gi obejmujący dyececzye: krakowską, lwowską, tarnowską i przemyską jest pod prasą [2]), a nadto mają jeszcze wyjść dwa lub trzy tomy. — Tu mógłby się kto zapytać: czemu dwóch autorów, znających się ze sobą, wydało prawie równocześnie, ale każdy z osobna pracę tej samej sprawie poświęconą i czy, wobec tego, praca jednego z nich nie jest zbyteczną?

Na tę ostatnią część pytania odpowiadamy odrazu i stanowczo: nie; żeby zaś to uzasadnić a zarazem odpowiedzieć i na pierwszą część pytania, zapoznajmy się, choć z grubsza, z oboma dziełami, zaczynając od pracy ks. Fridricha.

Autor przez długie lata był redaktorem „Intencyj Apostolstwa“, które jak wiadomo, z pośród wszystkich pism polskich w największej ilości egzemplarzy się rozchodzą. — Pismo to od r. 1877 do r. 1900 w każdym prawie swym zeszycie ogłaszało opis jednego z miejsc cudownych w Polsce dołączając ryciny: samegoż obrazu cudownego i kościoła, który go mieści, a łatwo pojąć, jak to musiało, dzięki poczytności tego pisma, przyczyniać się do rozszerzenia znajomości miejsc cudownych w naszym kraju i czci Matki Bożej na nich składanej. — Opisy w tem piśmie zamieszczone, po największej części pióra ks. Fridricha, stały się podstawą jego dzieła. — Autor przechodzi w nim historye obrazów dyecezyami, a w każdej dyececzyi znowu umieszcza obrazy porządkiem alfabetycznym nazw miejscowości. — Ponieważ tendencya tego dzieła jest przedewszystkiem praktyczną, t. j. ma ono na celu szerzenie znajomości obrazów cudownych i czci Maryi, przeto autor mówi wyłącznie o obrazach istniejących obecnie w ręku

[2]) Tom drugi wyszedł w październiku 1904 r., ma stron 504.

katolików, i to albo uznanych wyraźnie przez władzę duchowną za cudowne, albo oddawna słynnych łaskami w tradycyi ludności okolicznej lub według zeznań żyjących, wiarogodnych osób, — które same doznały łask za modlitwą przed temiż obrazami[3]). — Opis każdego obrazu zaznacza zazwyczaj dokładnie położenie geograficzne miejscowości z obrazem cudownym, tak, żeby je na większej mapie można znaleźć, a przynajmniej dowiedzieć się w przybliżeniu, gdzie ono leży; opisuje pokrótce, stylem potoczystym, dzieje obrazu, podając prawie zawsze jedno lub więcej dzieł, z których o obrazie można się obszerniej dowiedzieć. — Do każdego prawie opisu dodano reprodukcyę wizerunku i widok kościoła na podstawie zdjęć fotograficznych dokonanych przez autora lub na jego żądanie. — Tak samo i opis każdego obrazu nastąpił wskutek poszukiwań czynionych na samem miejscu i badania źródeł pierwszorzędnych, jakiemi są: księgi łask i cudów spisywane przez kapłanów przy kościołach, o których mowa, pracujących a mieszczące nieraz zeznania zaprzysiężonych świadków — oraz akta wizyt biskupich. — Czego jednak w dziele ks. Fridricha nie znajdujemy prawie zupełnie, to opisu obrazów, które dopiero za dni naszych poczęły słynąć łaskami. — Zapewne powodem tego jest okoliczność, że po kościołach gdzie one egzystują, nie napotkał autor ksiąg zawierających opis tych łask, wobec czego powstaje życzenie, by nie zaniedbywano ich utrzymania; również powodem milczenia w tej mierze autora może być i to, że sława tych obrazów szeroko się nie rozeszła. — Mimo to, zdaniem naszem, znaczna ilość *exvoto* zdobiących obraz czy statuę, musi być poniekąd wskazówką, że tu wierni prędzej, niż gdzieindziej, bywają wysłuchiwani, gdyż wota takie są przeważnie zawieszane na podziękowanie za otrzymaną łaskę.

Pragniemy bardzo, aby następne tomy dzieła ks. Fridricha dostały się rychło w jak najszersze koło czytelników; mając tę pracę w ręku, prawdziwy czciciel Maryi nie łatwo znajdzie wymówkę od zwiedzenia sanktuaryów opisanych, zwłaszcza, gdy będzie się w pobliżu nich znajdował a niejednego może ono zachęci do odprawienia osobnej pielgrzymki.

Przechodząc teraz do dzieła o. Wacława, widzimy już z samego tytułu, iż ono oprócz najważniejszych dat, odno-

---

[3]) P. Przedmowa, str. 13 — 16.

szących się do powstania przytoczonych przez autora wizerunków i późniejszych jego dziejów, podaje nadto, kto i gdzie o każdym z nich pisał i zajmuje się szczegółowo opisem jego reprodukcyj, uwzględniając tu dawne ryciny, nowsze zaś o tyle, o ile tamtych autor nie miał pod ręką. — Z tego łatwo pojąć, że dzieło o. Wacława ma służyć nie tyle dla ogółu do czytania kursorycznego, ile raczej jest przeznaczonem dla tych, co specyalnie poświęcają się ikonografii maryańskiej w Koronie i Litwie, jako materyał do ułatwienia im dalszej pracy i dlatego też stanowczo jesteśmy zdania, że każdy, kto się tym przedmiotem zajmuje, będzie z pracą o. Wacława musiał się zaznajomić, inaczej trzeba mu będzie dużo własnem poszukiwaniem nadrobić. — Mimo to z drugiej strony nie da się zaprzeczyć, że dzieło to „zebrane skrzętnie dziesięcioletnią pracą“ [4]) i zawierające mnóstwo wiadomości, równocześnie wskazuje pole do dalszych w tej mierze badań i domaga się kontynuatorów. — Powodem tego jest okoliczność, że autor ułożył swe dzieło prawie wyłącznie na podstawie źródeł bibliotecznych znalezionych w Krakowie w bibliotece Jagiellońskiej, Czartoryskich, Akademii Umiejętności, w Muzeum Narodowem i w bibliotekach niektórych klasztorów, dalej we Lwowie w bibliotekach: Ossolińskich i Pawlikowskich, wreszcie w bibliotece pałacowej w Suchej. — Teraz zrozumiemy, dlaczego niektórym obrazom poświęcono dość szczegółowe opisy, a natomiast co do innych poprzestaje autor na zaznaczeniu tylko samego faktu istnienia wizerunku.

Toteż pierwszym dezyderatem, jaki powstaje *ex re* dzieła o. Wacława, jest ten, byśmy doczekali się rychło obszerniejszych wiadomości o tych wizerunkach, o których autor w swem dziele tylko na wzmiance poprzestał albo o nich wcale dla braku materyału nie wspomniał. — Należałoby też sprostować tu i owdzie jakąś mylkę w datach lub nazwach miejscowości.

Prócz tego dezyderatu, są jeszcze i inne.

I tak o. Wacław mówi w swej pracy, jak słuszna, nie tylko o obrazach, które się obecnie na terytoryum dawnej Rzeczypospolitej w ręku katolickim znajdują, nie tylko mówi o trzech obrazach za jej granicami będących (dwa w Rzy-

[4]) P. Wstęp.

mie, jeden w Tomsku) z powodu, iż mają pewien z ojczyzną naszą związek, ale też opisuje i te (a jest ich dość niestety), które schizma zabrała, mówi i o tych, które zniszczały i dziś nie istnieją (tych, Bogu dzięki, niewiele) a wreszcie przy wielu obrazach spotykamy wzmiankę, że niewiadomo dokładnie, gdzie one się obecnie znajdują.—I tu zaraz otwiera się pole do dalszej pracy, dzieło o. Wacława uzupełniającej, t. j. rozpoczęcia poszukiwań co do dziejów wizerunków, których losy obecnie nieznane lub niepewne oraz ułożenia katalogu obrazów, z któregoby odrazu dowiedzieć się można, które obrazy innowiercy zabrali, a które bezpowrotnie zniszczały. Ale i pod innym jeszcze względem sądzimy, że wypadałoby księgę w mowie będącą zmienić lub uzupełnić. — Oto nosi ona tytuł: „O cudownych obrazach“ i rzeczywiście z przytoczonych obrazów niewiele jest takich, któreby autor nie nazwał cudownemi. A jednak, żeby obraz jakiś mógł z całą pewnością nosić tę nazwę, trzeba żeby go władza duchowna wprzód za taki uznała. — Tymczasem przy znacznej dość ilości wizerunków nie przytacza nasz autor dowodów na to, że uznane zostały kanonicznie za cudowne, wobec tego do przyszłych kontynuatorów pracy o. Wacława należałaby kwerenda za owymi dowodami i następnie wyraźne oznaczenie, które wizerunki Kościół uznał za cudowne, a które są tylko *voce populi* łaskami słynące[5]). Toby były dezyderata odnoszące się do wiadomości historycznych podanych przez o. Wacława.

Co do dat ikono- i bibliograficznych w dziele jego zawartych, to tu materyał przybywa ciągle i, jak z natury rzeczy wynika, pomnaża daty przez autora dostarczone. — Życzyćby tylko należało, by czasopisma maryologiczne podawały o nim na czas wiadomość.

Pieśni i medale, odnoszące się do obrazów łaskami słynnych, nie wchodzą w zakres dzieła O. Wacława: w sprawie medali odwołuje się do cennego dzieła ś. p. Teofila Rewolińskiego[6]) p. t.: „Medale religijne“, Kraków, 1885 r. Ta ostatnia data, o lat blizko 20 od nas oddalona, powinnaby za-

---

[5]) P. rzecz p. t.: O. Wacław z Sulgostowa i jego dzieło: „O cudownych obrazach Przenajśw. Matki Bożej w Polsce“, w piśmie: „Sodalis Marianus“, rocznik II, str. 285 — 293.

[6]) Ś. p. Rewoliński był lekarzem w Radomiu; zajmował się numizmatyką religijną, której zbiór cenny posiadał.

chęcić do uzupełnienia tego wydawnictwa później wybitymi medalami.

Byłoby też pożądanem, by osoby posiadające tekst pieśni, odnoszących się do wizerunków Matki Najśw. łaskami słynących, zwłaszcza takich pieśni, co opowiadają bądź dzieje obrazu, bądź łaski przy nim otrzymane, zechciały je wraz z nutami podawać do wiadomości ogółu, do czego znowu pośrednictwo czasopism maryańskich jest wskazanem, a zbyteczna dodawać o ich w tej mierze gotowości.

Uwagi tu wypowiedziane bynajmniej nie ujmują wartości dziełu, nagrodzonemu złotym medalem na wystawie maryologicznej (exposition Mariale) we Fryburgu szwajcarskim; żadne dzieło naukowe nie może sobie rościć pretensyi do wypowiedzenia ostatniego raz na zawsze słowa w zakresie nauki, o której mówi, ale przeciwnie miarą jego pożyteczności jest konieczność, z jaką późniejsi uczeni muszą je znać i na niem swe prace oprzeć, a takiem jest dzieło O. Wacława, nieodzowne dla tych, co się zajmują dziejami obrazów Bogarodzicy.

A teraz mógłby kto rzucić pytanie: kogo mamy na myśli, mówiąc o kontynuatorach pracy ś. p. O. Wacława?

Odpowiedź na to nie długa: wszystkich czcicieli Maryi, mających zdolność i sposobność do pracy tego rodzaju. Byłaby to praca zbiorowa, a więc wymagająca pewnej organizacyi, pewnego wzajemnego porozumienia. O tem ostatniem pomyślano już dawno zagranicą. I tak w Leridzie, mieście hiszpańskiem stosunkowo niewielkiem, założył r. 1862 ks. Józef Marya Escolá Akademię bibliograficzno-maryańską, t. j. stowarzyszenie literackie, poświęcone wydawaniu prac maryologicznych. Podobnie przed dwoma laty na Kongresie we Fryburgu szwajcarskim postanowiono zawiązać stowarzyszenie międzynarodowe p. n. „Rycerzy Maryi“ o zadaniu w istotnych punktach identycznem z celami naszych Kongregacyj Maryańskich. W stowarzyszeniu tem, osobny oddział, niejako sztab generalny, ma tworzyć „Akademia Maryańska“. Celem jej zbieranie wszelkiego rodzaju szczegółów do dziejów czci Maryi, staranie się o wydawnictwo prac i dzieł maryologicznych, zwracanie uwagi ogółu na prace w tej mierze świeżo się pojawiające. Instytucya ta z siedzibą we Fryburgu, ma być międzynarodową i mieć w poszczególnych

krajach swe gałęzie. U nas, gdzie do stowarzyszeń świeżo powstających, można zbyt często zastosować słowa poety:

„Dni nasze, jak dni motylka:
Życiem — wschód, śmiercią — południe".

nie śmiemy proponować formalnego utworzenia oddziału polskiego Akademii Maryańskiej, ale sądzimy, że onby się sam siłą rzeczy uformował, gdyby wszyscy, których dzieje czci Maryi u nas obchodzą, a więc przedewszystkiem duchowieństwo i członkowie Kongregacyj Maryańskich, wszelkie, choćby najdrobniejsze, do tej sprawy odnoszące się szczegóły, które do ich wiadomości dojdą, raczyli ogłaszać w piśmie miesięcznem „Sodalis Marianus", organie Kongregacyj Maryańskich, które już nie jedną wiadomość w tym przedmiocie zamieściło. Nie mówimy tu *pro domo nostra*, ale każdy przyzna, że pismu naszemu łatwo jest niejeden taki szczegół ogłosić, któregoby pismo podobnej tendencyi, ale krępowane cenzurą rządową, zamieścić nie mogło. Mamy tu na myśli szczególnie dzieje obrazów zabranych przez schizmatyków.

Jeżeliby nasza prośba znalazła życzliwe przyjęcie, to jesteśmy pewni, że na następny Kongres Maryański przyniesionoby sporą wiązankę dodatków i uzupełnień do dzieła będącego uwieńczeniem życia O. Wacława, a byłby to zarazem jeden z widocznych owoców niniejszego Zebrania.

Kościoły Maryackie

oraz

szczególniejszemi cudami i łaskami słynące obrazy Matki Boskiej w Koronie.

I. Archidyecezya Warszawska.

1. Warszawa.

Kościół Wniebowzięcia N. M. P. (XX. Karmelitów bosych). Wybudowany w r. 1612, ale ukończony dopiero o wiele później. W ołtarzach bocznych obrazy M. B. Różańcowej i Szkaplerznej.

Kościół po-Pijarski pod wezw. M. B. Łaskawej.

Kościół Panny Maryi[1]). Konsekrowany w r. 1411. W głównym ołtarzu obraz Nawiedzenia N. M. P. pędzla Murzynowskiego. W kaplicy znajduje się obraz M. B. Szkaplerznej. Przed frontem kościoła figura M. B. Łaskawej.

Kościół Wszystkich Świętych na Grzybowie z r. 1861 miał przeznaczone pierwotne wezwanie Niepokalanego Poczęcia N. M. P.[2]).

Kościół Wniebowzięcia N. M. P. (XX. Bazylianów) przy ulicy Miodowej. W r. 1781 położono kamień węgielny, który nuncyusz papieski poświęcił, a król kilka razy nakrył wapnem, kielnią przyrównał i młotkiem uderzył.

---

[1]) Zob. tom I, str. 216.

[2]) Porówn. X. T. Matuszewski: „Krótka wiadomość o kościele Wszystkich Świętych na Grzybowie“. Warszawa, 1893.

Oprócz relikwii św. zamurowano w fundamentach wielki medal Stanisława Augusta, na którym z jednej strony widniał wizerunek N. M. P., a z drugiej herby i napis: *Pro fide lege et rege,* dalej 5 rzymskich monet Piusa VI i wszystkie ówczesne monety polskie. Na kamieniu węgielnym znajdował się napis następujący: *Ad Rutheno-catholicae Ecclesiae incrementum et Decus Stanislaus Augustus Rex Poloniae M. D. L. hunc primum lapidem feliciter posuit. Andr. Archetti, Archi-Episcop. Chalcedon. Nun. Apostol. soleniter consecravit A. D. MDCCLXXXI IV Idus Majas.* Poświęcenie kościoła odbyło się 25 sierpnia 1784 r. we środę przed samą uroczystością Wniebowzięcia N. M. P. według ruskiego kalendarza, a nazajutrz pierwsze odprawiono nabożeństwo. Kościół posiadał 3 obrazy pendzla Smuglewicza. Liczba zakonników nie przenosiła nigdy 4, parafian było 500. W r. 1874 nastąpiła kasata OO. Bazylianów, a kościół oddano na użytek schyzmatykom.

Kościół N. M. P. Loretańskiej na Pradze. Z kilku dawniejszych kościołów na Pradze, pozostał tylko ten jeden. W wielkim ołtarzu obraz M. B. Częstochowskiej. Wystawiony r. 1640 przez OO. Bernardynów.

Kościół p. wezw. Niepokalanego Poczęcia N. M. P. na Bielanach. Fundowany dyplomem króla Władysława IV z dn. 6 październ. 1641 r., jako podziękowanie Bogu za otrzymaną koronę i zwycięstwo. Zakonnikom na wyposażenie oddał król bór (zwany królewskim), młyn Ruda oraz wieś Polków, do której należy góra, gdzie znajduje się klasztor. Brat królewski Jan Kazimierz dołączył wieś Nieporęt. W r. 1653 erem został przeoratem. Burzliwe czasy nie dozwoliły jednakże długo wykonania królewskiej fundacyi. Drewniana kaplica starczyć musiała za kościół, który stanął ostatecznie dopiero w r. 1758 kosztem Jana Kazimierza Brzezińskiego, podkomorzego ruskiego. W kościele piękna statua N. Panny Niepokalanej. Od r. 1901 kościół przydzielony do parafialnego kościoła w Wawrzyszewie. Wszystkie budynki klasztorne oddane do użytku inwalidom i ich rodzinom; jednakże przy kościele zostawiono ostatni domek kamedulski w całej jego pierwotnej formie. Przy kościele rezyduje ostatni przeor Kamedułów O. Floryan Marczewski, zatwierdzony przez rząd 1902 r. na posadzie wikarego kościoła poklasztornego z pensyą tysiąca złp. (czyli 150 rb.) rocznie.

Krótka wiadomość o Archikonfraternii Literackiej i kaplicy Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny przy kościele Metropolitalnym św. Jana w Warszawie.

Skreślił

Jan Wielicki.

Archikonfraternia Literacka, jedyna od r. 1669 pod tym tytułem instytucya w Warszawie i w Polsce, pierwotnie założoną została w r. 1547, jako Bractwo przy b. kościele św. Jerzego, Kanoników Regularnych św. Augustyna przy ulicy Śto-Jerskiej w Warszawie.

Członkami tej instytucyi już wtedy mogli być tylko ci, którzy umieli czytać i pisać po polsku i po łacinie, stąd też zapewne nadano jej tytuł Literackiej.

Inni jednakże dziejopisarze utrzymują, że instytucya ta, jako zostająca pod opieką Matki Boskiej, otrzymała swoją dodatkową nazwę od listu Bogarodzicy po łacinie „litterae". Najpierwsze bowiem stowarzyszenie religijne miało powstać za czasów św. Pawła Apostoła. Jest podanie, że nawróceni przez św. Pawła na wiarę chrześcijańską Mesenczycy, dowiedziawszy się od tegoż Apostoła, że Najświętsza Pani jeszcze żyje w Jerozolimie, wysłali do Niej posłów, dla złożenia Jej czci należnej. Posłowie powrócili, jakoby z listem Maryi, który zawierał błogosławieństwo dla nowo zawiązujących się stowarzyszeń chrześcijańskich.

W roku 1579 za czasów dzielnego króla polskiego Stefana Batorego, Bractwo to za staraniem ks. Wojciecha Pruszyńskiego przeniesione zostało do kościoła św. Ducha w Warszawie.

Gdy jednakże przez napady tatarskie, kozackie i szwedzkie kościół św. Ducha został zniszczony i wszelkie ówczesne dokumenty, Bractwo wiele na tem ucierpiawszy, przeniosło się w r. 1657 do kościoła kolegiaty św. Jana, gdzie ze składek członków wybudowano dzisiejszą kaplicę Matki Boskiej po prawej stronie kościoła.

Do tej kaplicy na zasadzie zezwolenia J. E. ks. Stefana Wierzbowskiego, Biskupa Poznańskiego, wprowadził w roku 1669 Bractwo ks. Stanisław Święcicki, ówczesny oficyał warszawski.

Tytuł Archikonfraternii albo Arcybractwa otrzymała in-

stytucya Bullą, udzieloną przez Ojca św. Papieża Klemensa X dnia 2 marca 1673 r., z rozciągnięciem na członków tych łask duchownych, praw, odpustów i przywilejów, jakie nadane były wogóle wszystkim Bractwom Niepokalanego Poczęcia Majśw. Maryi Panny przez papieża Pawła V 1607 r.

W r. 1690 papież Aleksander VII nadał ołtarzowi kaplicy Archikonfraternii bardzo ważny przywilej na odprawianie po wieczne czasy nabożeństw za dusze zmarłych braci z wielkimi odpustami.

Nadto instytucya ta zatwierdzoną została przywilejami, nadającemi jej różne prawa, przez ówczesnych królów polskich, Michała Korybuta 15 paźdz. 1669 r. i Jana III 20 lutego 1676 r.

Archikonfraternia Literacka od najdawniejszych czasów liczyła i do dziś liczy w gronie swojem najpierwszych dostojników tak duchownych, jako i świeckich, którzy raczyli zapisać się na członków i protektorów, oraz umieścili swoje podpisy i herby w pamiątkowym tej instytucyi Albumie, prowadzonym od r. 1669.

Przytaczamy tu nazwiska niektórych z nich, a mianowicie: w r. 1669 król Michał Korybut Wiśniowiecki z małżonką Eleonorą, w r. 1675 król Jan III Sobieski (sławny pogromca Turków) z królową Maryą Kazimierą d'Arquiens i synem Jakóbem królewiczem, w r. 1739 król August III z żoną Maryą Józefą i w r. 1773 Stanisław August Poniatowski.

Z dawniejszych dostojników kościoła należeli do Archikonfraternii księża: Mikołaj Prażmowski, Michał Radziejowski kardynał i Jan Paweł Woronicz, prymasi królestwa oraz arcybiskupi, pierwsi dwaj gnieźnieńscy, a trzeci warszawski, również ks. Stefan Wierzbowski, biskup poznański.

W roku 1667 zapisał się Marcin Kątski, generał artyleryi koronnej wojsk polskich. Należeli także do Archikonfraternii różni: książęta, hrabiowie, hetmani, kasztelani, ministrowie, starosty i prezydenci m. Warszawy, jako to: Lubomirscy, Radziwiłłowie, Leszczyńscy, Tarłowie i inni.

Od r. 1796 do 1808 liczył się w gronie członków Archikonfraternii błogosławiony ks. Klemens Marya Hoffbauer-Dworzaczek, zwany Apostołem m. Warszawy. Słynął On od r. 1777 do 1808, jako wzorowy przełożony i znakomity kaznodzieja b. kościoła św. Benona na Nowem Mieście w War-

szawie. Zmarł w r. 1820 w Wiedniu, beatyfikowany zaś został w dniu 29 stycznia 1888 r. przez wiekopomnej pamięci Ojca św. Leona XIII, z oznaczeniem uroczystości Jego święta na dzień 15 marca. Wskutek rozlicznych cudów w Wiedniu, gdzie spoczywają Jego szczątki, przedstawiony jest dwa lata temu Stolicy Apostolskiej do zaliczenia Go w poczet świętych.

Z dzisiejszych dostojnych osób należą do Archikonfraternii: od r. 1882 jako protektor główny J. E. ks. Wincenty Popiel, arcybiskup metropolita warszawski, doktor św. Teologii, prałat domowy Ojca św. i asystent tronu Papieskiego.

Protektorami honorowymi liczą się: Kardynałowie księża: Wincenty Vannutelli i Antoni Agliardi, ks. Kazimierz Ruszkiewicz, biskup sufragan warszawski, członkowie kapituły warszawskiej i inni, oraz różne osoby, których nazwiska obejmuje lista członków z r. 1903 w liczbie 410. Głównym seniorem od lat 14 jest radca stanu Mieczysław Pronaszko.

Również dołącza się egzemplarz, przedstawiający wizerunek obrazu w kaplicy Matki Boskiej i wyszczególnienie łask duchownych, nadanych Braciom przez papieża Klemensa X, jak niemniej odbitki wzorów i pieczęci.

Nowa do dziś obowiązująca ustawa Archikonfraternii zatwierdzoną została w r. 1842 przez ks. Tomasza Chmielewskiego, biskupa sufragana i administratora archidyecezyi warszawskiej. Regulamin zaś wewnętrznej organizacyi rzeczonej instytucyi ułożono w r. 1879 i uzupełniono w latach 1884 i 1890.

Do Archikonfraternii Literackiej stosownie do wyżej rzeczonej ustawy i Regulaminu przyjmowani są: 1) Urzędnicy cywilni i wojskowi. 2) Właściciele posiadłości wiejskiej i miejskiej. 3) Profesorowie, inżynierowie, budowniczowie, oraz artyści sztuk pięknych i wyzwolonych, czyli malarze i muzycy. Od r. 1669 do dziś przyjęto przeszło 4000 osób.

Członkowie Archikonfraternii, stosownie do Regulaminu, wnoszą obecnie od r. 1884 wpisowe podług wieku: do lat 35 rb. 15 k. 50, do lat 50 rb. 21 k. 50, i po skończonych latach 50 rb. 41 k. 50, oraz składki rocznej po 4 ruble rocznie, a to na nabożeństwa i inne potrzeby członków i instytucyi.

Obowiązkiem członków i zarządu Archikonfraternii jest

nietylko uczęszczanie na nabożeństwa i do Sakramentów świętych, co wielu gorliwie wykonywa, ale i spełnianie uczynków miłosiernych, a mianowicie: 1) Nieść pomoc swoim członkom, dotkniętym chorobą i kalectwem. 2) Wspieranie potrzebujących. 3) Zaspakajanie kosztów pogrzebowych. 4) Jednorazowe wspieranie wdów po członkach. 5) Zajmowanie się nabożeństwami po zmarłych członkach. 6) Opiekowanie się sierotami pod względem materyalnym i moralno-wychowawczym.

Dowodem tego ostatniego punktu jest, iż instytucya w ciągu ostatnich lat 20, wydała na sieroty około 20.000 rb., a z liczby 119 sierot w tym czasie ukończyło: uniwersytet 5, seminaryum duchowne 1, szkoły techniczne wyższe 5, gimnazyum męskie 12, szkoły realne 11, szkołę górniczą 1, gimnazyum żeńskie 9, pensye 6-cioklasowe prywatne 12, progimnazyum 4-klasowe męskie 11, żeńskie 6, szkołę malarstwa 1, szkoły rzemieślniczo-niedzielne 3- i 4-klasowe 10, reszta szkoły elementarne i zajmują odpowiednie do nauki stanowiska.

Inwentarz własności kaplicy i kancelaryi Archikonfraternii, która mieści się przy ulicy Ogrodowej Nr. 23, obejmuje przedmiotów 742, wartości około rb. 21.000.

Nadto Arcybractwo posiada własną bibliotekę dzieł religijno-moralnych dla pożytku swych członków i ich rodzin.

Członkowie Archikonfraternii Literackiej uszczęśliwieni, iż doczekać mogą w roku 1904 obchodu 50-letniej rocznicy dogmatu czci Niepokalanie Poczętej Dziewicy Maryi, Patronki swej instytucyi, prócz uroczystego obchodu nabożeństw, postanowili sprawić na tę pamiątkę nowy piękny obraz Przemożnej Królowej Niebios Maryi.

---

2. Dekanat warszawski (wyłącznie m. Warszawy)

Babice. Kościół parafijalny, murowany, od XVI w., pod wezw. M. B. Wniebowzięcia.

Chotomów. Parafia erygowana r. 1418. Kościół pod wezw. Wniebowzięcia N. M. P.

Kazuń. Kościół parafijalny pod wezw. M. B. Karmelitańskiej, założony przez książąt Mazowieckich w r. 1477.

Nieporęt. Kościół parafijalny p. w. Niepokalanego Poczęcia N. M. P., założony przez króla Jana Kazimierza w r. 1651.

Zerzno. Kościół p. w. Wniebowzięcia N. M. P., istniał już na początku XV w. W r. 1880 przystąpiono do budowy nowej świątyni ze składek. Przez lat kilka zebrano 54000 rubli. Wielki ołtarz swym kosztem postawiła hr. Augustowa Potocka.

Marki. Kościół p. w. Niepokalanego Poczęcia N. M. P. Benedykcyą kościoła uskutecznił miejscowy rektor x. Jakób Dąbrowski, dnia 10 grudnia 1899 r.

Mokotów. Kościół wykończony i konsekrowany w r. 1856, p. w. Narodzenia N. M. P., dzięki ofiarności miejscowych parafjan oraz bogobojnych małżonków Franciszka Ksawerego i Julii Pusłowskich. W kościele znajduje się ołtarz M. B. Częstochowskiej, przy którym we środy i soboty odprawiają się uroczyste wotywy. Tamże znajduje się figura M. B. z Lourdes, niemal naturalnej wielkości. Wszystkie uroczystości M. B. odbywają się z zupełnym odpustem przez Ojca św. Leona XIII przyznanym. W obrębie parafii znajduje się Zakład dla dziewcząt pod kierunkiem Sióstr Szarytek. Dziewczęta uczą się szycia i gospodarstwa domowego. Odznaczające się pilnością i pobożnością, złączone są w kongregacyi Dzieci Niepokalanie Poczętej Maryi.

Królikarnia. Kaplica p. w. Niepokalanego Poczęcia N. M. P., wzniesiona w r. 1864 ofiarnością Franciszka Ksawerego i Julii Pusłowskich.

3. Dekanat Brzeziński.

Będków. Kościół p. w. Narodzenia N. M. P. wzniesiony przez rodzinę Spinków, h. Prus, koło r. 1462.

Koluszki. Kościół p. w. Niepokalanego Poczęcia N. M. P., konsekrowany 18 października 1896 r., przez x. biskupa sufrag. Ruszkiewicza, zbudowany głównie staraniem Teofila Leśniewskiego.

Łaznów. Kościół p. w. M. B. Różańcowej. Założony w r. 1431. Obecny kościół z r. 1730.

Skoczewy. Kościół p. w. Wniebowzięcia N. M. P., już w XV w. był uważany za dawny kościół. Obecny kościół z r. 1750, odnowiony w r. 1846.

4. Dekanat Gostyński.

Suserz. Kościół parafijalny p. w. Wniebowzięcia N. M. P. W r. 1563 przez ówczesnego dziedzica Krzysztofa Lasockiego, kasztelana Sochaczewskiego i starostę Gostyńskiego oddany lutrom, a w r. 1595 rekoncyliowany. Obecny kościół z r. 1810, zbudowany ofiarnością dziedzica Jerzego Skarzyńskiego, a konsekrowany przez sufragana Kujawsko-Kaliskiego x. biskupa Lewińskiego. W prezbyteryum cudowny obraz N. M. P. ocalony z czasów Krzysztofa Lasockiego [3]).

Szczawin. Kościół filialny p. w. Nawiedzenia N. M. P., fundacyi Jakóba Olbrachta Szczawińskiego z r. 1661. Obecny kościół z r. 1788. W ołtarzu wielkim obraz N. M. P. w srebrnej sukience ma zasuwę, na której piękne Nawiedzenie N. P. malowane w r. 1793 przez Smuglewicza z Warszawy.

Dobrzyków. W wielkim ołtarzu obraz M. B. cudami słynący.

Sanniki. W wielkim ołtarzu obraz M. B. Częstochowskiej, cudami słynący.

Kościół w Sannikach.

[3]) Zob. „Przegląd Katolicki“ z r. 1887, Nr. 20 i „Gazeta Świąteczna“ z r. 1900, Nr. 1005.

5. Dekanat Grodziski.

Rokitno. Pierwotny kościół z r. 1336. Obecny kościół parafijalny rozpoczęty 1693 r., ukończony 1893 r. pod kierunkiem budowniczego Konstantego Wojciechowskiego. Konsekracyi dokonał Arcybiskup Warszawski x. Wincenty Teofil Chościak-Popiel dnia 8 września 1893 r. za proboszcza ks. Władysława Sędziakowskiego. W wielkim ołtarzu cudowny

Kościół w Rokitnie.

obraz N. M. P. [4]). Prymas Wacław Leszczyński, ile razy odbywał podróż do Warszawy, tyle razy odwiedzał cudowny obraz N. P. w Rokitnie [5]).

Izdebno. Kościół parafijalny erygowany w r. 1777 p. w. Zwiastowania N. M. P.

Leszno. W kościele parafijalnym obraz M. B. N. P. osłaniającej płaszczem siedm stanów kraju, pędzla Smuglewicza.

---

[4]) Zob. „Rekolekcye“, ks. Młodzianowskiego, spolszczone przez ks. A. Chmielowskiego. Kraków, 1889.

[5]) Ks. Korytkowski, „Arcybiskupi Gnieźnieńscy“, t. IV, str. 130.

Wizerunek obrazu cudownego M. B. w Rokitnie.

Grodzisk. We wsi Chlewnia znajduje się kaplica p. w. M. B. Śnieżnej.

Ojrzanów. Kościół z XV w. p. w. Zwiastowania M. B.

Żyrardów. Nowy kościół p. w. Pocieszenia M. B.

6. Dekanat Grójecki.

Góra Kalwarya. Kościół po-Bernardyński, dziś parafijalny p. w. Niepokalanego Poczęcia N. M. P. [6]). Pierwotny kościół parafijalny z r. 1670, zanim oddany został OO. Bernardynom, był p. w. Wniebowzięcia N. M. P.

Ostrołęka. Kościół parafijalny murowany w r. 1429 fundacyi Stanisława Ciołka, biskupa poznańskiego i brata jego Wiganda, kasztelana czerskiego, p. w. Ofiarowania M. B.

Pieczyska. Kościół p. w. Narodzenia N. M. P.

Lewiczyn. W kościele p. w. Św. Wojciecha M. i Macieja Ap. znajduje się cudowny obraz M. B. W r. 1684 obraz został uznany za cudowny [7]). W dokumentach archiwum kościelnego obraz nosi tytuł *Maioris Mariae* „Maryi Większej". Obraz ozdobiono złotą koroną i dodano srebrne złocone berło, wreszcie w r. 1878 suknię srebrną z perłami i drogimi kamieniami. Cuda, jakie zdarzyły się łaską N. P. spisane są w miejscowem archiwum parafijalnem.

Jeziorka. Kościół p. w. Wniebowzięcia N. M. P., na nowo zbudowany przez ks. Walentego Żółtowskiego, opata płockiego, w r. 1775.

Warka. Kościół po-Franciszkański p. w. M. B. Szkaplerznej, fundowany r. 1634 przez Katarzynę Trzebińską.

7. Dekanat Kutnowski.

Imielno. Kościół p. w. Niepokalanego Poczęcia N. M. P., istniał już przed r. 1567. W r. 1685 na nowo erygowany. W kościele obraz cudowny Niepokalanego Poczęcia N. P.

Krośniewice. Pierwotny kościół drewniany spalił się w r. 1681. W r. 1692 ks. Bardziński, sufragan Kujawski, wystawił nowy drewniany kościół p. w. Wniebowzięcia N. M. P. i św. Michała Archanioła.

Łanięta. Kościół parafijalny murowany wzniesiony w r. 1469, przez Mikołaja i Barbarę z Kutna p. w. Wniebowzięcia N. M. P.

---

[6]) Tak podaje katalog Duchowieństwa Archidyecezyi Warszawskiej z r. 1904, kiedy „Góra Kalwarya czyli Nowy Jeruzalem", opis historyczno-statystyczny, Warszawa, 1854, podaje wezwanie M. B. Pocieszenia.

[7]) Porówn. Tadeusz Lubomirski, „Opis ziemi Czerskiej".

Mnich. Kościół parafijalny p. w. Wniebowzięcia N. M. P. erygowany w r. 1399 przez Stefana z Ciechomic, a obecny, murowany także w r. 1536, przez Stefana z Kutna Kucińskiego.

Plecka-Dąbrowa. Kościół parafijalny p. w. Zwiastowania N. P. i św. Barbary, fundowany przed r. 1447 przez miejscowego dziedzica Jana Słońskiego.

8. Dekanat Łęczycki.

Łęczyca. Kościół filialny po-Bernardyński p. w. Niepokalanego Poczęcia N. P., fundowany w r. 1632. Konsekracyi dopełnił w r. 1680 ks. Wojciech Stawowski, sufr. gniezn.

Parzęczew. Kościół parafijalny murowany p. w. Wniebowzięcia N. M. P., z XV w.

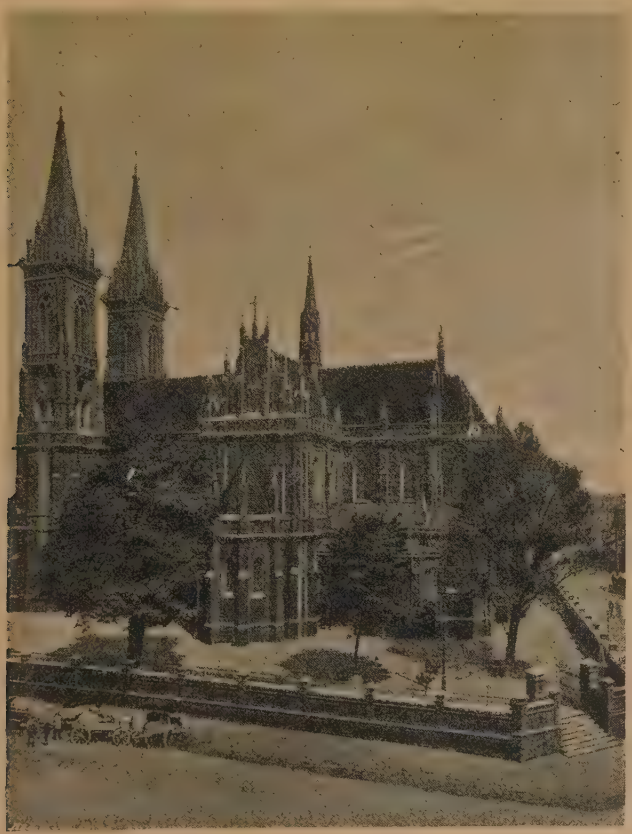

Kościół N. Maryi Panny w Łodzi.

Wizerunek cudownego obrazu M. B. w Zgierzu.

Borysławice. Kościół drewniany p. w. Wniebowzięcia N. M. P., wystawiony w r. 1773, odnowiony w r. 1853.

Chełmno. Kościół p. w. Narodzenia N. M. P., już w r. 1521. Obecny kościół wystawił w r. 1779 prymas Ostrowski.

Kłodawa. Kościół parafijalny p. w. Wniebowzięcia N. M. P., wzniesiony w r. 1623 dla XX. Karmelitów Trzewiczkowych, w r. 1766 poświęcony.

Piątek. We wsi Ciechosławice, kaplica drewniana p. w. M. B. Łaskawej.

9. Dekanat Łódzki.

Łódź. Na starem mieście kościół parafijalny p. w. Wniebowzięcia N. M. P., powstał może przed założeniem miasta [8]). W kościele obraz M. B. Łaskawej cudami słynący.

Konstantynów. Kościół p. w. Narodzenia N. M. P. We wsi Srebrna kaplica M. B. z obrazem N. M. P. cudami słynący [9]).

Zgierz. W kościele parafijalnym w bocznym ołtarzu p. w. Niepokalanego Poczęcia N. M. P. obraz cudami słynący N. M. P., włoskiego pędzla, przeniesiony z kaplicy Prymasa Ostrowskiego w Skierniewicach, dnia 26 lipca 1827 r.

10. Dekanat Łowicki.

Łowicz. Kollegiata p. w. Wniebowzięcia N. M. P. i św. Mikołaja biskupa. Poświęcona w r. 1668 przez arcybiskupa Mikołaja Prażmowskiego. Kościół istniał już przed r. 1433,

---

[8]) Zob. Oskar Flatt, „Opis miasta Łodzi“, Warszawa, 1853.
[9]) Zob. „Przegląd katolicki“ z r. 1904, Nr. 28.

w którym to roku Wojciech h. Jastrzębiec, arcyb. gnieźn. wyniósł kościół do godności kollegiaty. Kościół po PP. Bernardynkach p. w. N. M. P. i św. Elżbiety wdowy, królowej węgierskiej, fundowany w roku 1650, w wielkim ołtarzu obraz Niepokalanego Poczęcia N. M. P. z r. 1855, pędzla Jabłońskiego. Kościół po Pijarach p. w. N. M. P. i św. Wojciecha, biskupa męczennika. Kościół po Bonifratrach p. w. N. M. P. i św. Józefa Oblubieńca.

Wizerunek obrazu łaskami słynącego M. B. w Domaniewicach.

W kollegiacie polecił Arcybiskup Wydżga śpiewać po Maturze przed Summą „cantu solito“ pieśń „Boga-Rodzica“, jak o tem wspomina w swym testamencie z r. 1681 [10]).

Bielawy. Kościół p. w. Nawiedzenia N. M. P., założony i wyposażony przez rodzinę Bielawskich h. Zaręba, w pierwszej połowie XIV w.

Bolimów. Na wzgórzu „Poświętne“ stanął w r. 1667, na miejscu dawnego drewnianego kościoła, murowany kościół p. w. Św. Trójcy, Narodzenia i Niepokalanego Poczęcia N. M. P.

Domaniewice. W kościele parafijalnym z wieku XIV w wielkim ołtarzu obraz M. B. łaskami słynący [11]).

---

[10]) Zob. Ks. Dr. F. Hipler, „Untersuchungen über das dem hl. Adalbert zugeschriebene älteste polnische Marienlied“. Braunsberg, 1897.

[11]) Zob. Ks. Rom. Oczykowski, „Obrazy cudowne w dawnym powiecie Łowickim“. Warszawa, 1888.

Kompina. Kościół parafijalny p. w. N. M. P., św. Wojciecha biskupa m. i św. Barbary panny m.

Nieborów. Kościół parafijalny p. w. Siedmiu Boleści Matki Boskiej, z XIV w.

Sobota. W kościele parafijalnym z XIV w., a murowanym w r. 1518 z fundacyi Rozrażewskiego h. Doliwa (Sobockiego) na zewnętrznej ścianie kościoła, tuż za wielkim ołtarzem umieszczono, staraniem proboszcza miejscowego ks. Gruszeckiego, żelazną tablicę z następującym napisem na chwałę ogłoszenia dogmatu o Niepokalanem Poczęciu N. M. P.

I. H. S.

Na chwałę Bogu w Trójcy Świętej Jedynego I Większe Uwielbienie
Przeczystej Dziewicy Matki Wcielonego Słowa
Syna Bożego Boga Rodzicy
Pamiątka Wieczna.
Ogłoszenia Wyroku Apostolskiego Piusa IX Papieża
O Tajemnicy Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny
w Rzymie D. 8 Grudnia Wcielonego Słowa 1854 Roku
w kościele Parafialnym Sobocie D. 8 Grudnia R. P. 1855.
O Maryo Bez Zmazy Poczęta, Broń Nas I Ratuj w każdej Potrzebie
I Przygodzie Duchownej I Doczesnej
Przyczyń Się Za Nami Do Syna Twego Najmilszego
Pod Twoją Uciekamy Się Opiekę, Obronę w Życiu I w Godzinę Śmierci Naszej
O Matko Nasza, Ucieczko Nasza, Pośredniczko Nasza
O Marya
W Tobie Ufność I Nadzieja Nasza
Módl Się Za Nami.

Waliszew. Kościół parafijalny, fundacyi rodziny Waliszewskich h. Leszczyc, z końca XIV w., p. w. Narodzenia N. M. P.

11. Dekanat Miński.

Nowo-Mińsk. Kościół parafijalny p. w. Narodzenia N. M. P., fundacyi z r. 1422, murowany w XVI wieku przez rodzinę Mińskich.

Kałuszyn. Kościół parafijalny p. w. Wniebowzięcia N. M. P. fundacyi z r. 1472.

Siennica. Kościół parafijalny p. w. Ofiarowania N. M. Panny, murowany w r. 1692. W kościele obraz M. B. łaskami słynący.

12. Dekanat Radzymiński.

Kamieńczyk. Kościół parafijalny pod w. Wniebowzięcia N. M. P. Fundacyę kościoła odnowił Bolesław książę Mazowiecki w r. 1480.

Wizerunek obrazu łaskami słynącego M. B. w Siennicy.

13. Dekanat Rawski.

Rawa. Dawny Jezuicki, obecnie parafijalny kościół z r. 1612, p. w. Niepokalanego Poczęcia N. Maryi Panny. Kościół po Augustyński p. w. Wniebowzięcia Matki B., wystawiony drewniany wraz z klasztorem OO. Augustyanów przez Ziemowita, księcia Mazowieckiego w r. 1356. Obecny murowany z r. 1790.

Nowe-miasto. Kościół parafijalny p. w. Opieki M. B.

Regnowo. Kościół p. w. Nawiedzenia M. B., wystawiony przez Franciszka Lanckorońskiego w r. 1772. W wielkim ołtarzu obraz M. B., a na zasłonie obraz Nawiedzenia Maryi. Przy odsłonięciu obrazu lud śpiewa od dawna pieśń:

Nadziejo strapionych
Zewsząd nędzami ściśnionych
Panno w Regnowskim obrazie
Pocieszże nas w każdym razie.

Lubochnia. Kościół parafijalny p. w. Wniebowzięcia M. B.

Inowłódz. W kościele parafijalnym łaskami słynący obraz M. B., wspomniany już w kronice kościelnej z r. 1790.

14. Dekanat Sochaczewski.

Kampinos. Kościół parafijalny p. w. M. B. Wniebowzięcia, istniał już w r. 1540.

Wizerunek obrazu łaskami słynącego w Inowłodzu.

Młodzieszyn. Kościół drewniany założył w r. 1464 Jan książę Mazowiecki p. w. Świętej Trójcy, N. M. P. i św. Barbary. Obecny murowany p. w. Narodzenia N. M. P.

Szymanów. Kościół parafijalny p. w. Wniebowzięcia N. M. P., murowany zbudowany został w r. 1667.

Miedniewice. Kościół parafijalny, murowany zbudowany w r. 1748 p. w. Narodzenia N. M. P. W kościele cudowny obraz Matki Boskiej.

Trojanów. Kościół parafijalny p. w. Narodzenia N. M. P. Fundacya pierwszego kościoła nastąpiła w roku 1222 w obecności Konrada, księcia Mazowieckiego. W kościele cudowny obraz Matki Boskiej.

II. Dyecezya Kujawsko-Kaliska czyli Włocławska.

(Dioecesis Wladislawiensis).

Bałdrzychów. Kościół wystawiony r. 1847 na miejsce dawnego; ma bractwo Różańca św. zaprowadzone 1778 r. We wsi Borki, kaplica drewniana z tytułem N. M. P.

Bełchatów. Kościół dla Franciszkanów, wystawiony r. 1617, kosztem Mikołaja i Zofii Kowalewskich; od r. 1893 parafialny, p. w. Narodzenia N. P. Bractwo Różańca od r. 1633.

Bęczkowice. Kaplica murowana Pocieszenia N. M. P., od której miejscowość samą nazwano Pocieszną Górką.

Blizanów. Kościół drewniany z r. 1532, pod wezwaniem Narodzenia N. P. W wielkim ołtarzu obraz N. P. łaskami słynący.

Błaszki. Dawniejszy kościół miał tytuł N. M. P., dzisiejszy na miejscu poprzedniego wymurowany r. 1779 nosi tytuł

św. Anny. W parafii drewniana kaplica N. P. we wsi Brończyn.

Błenna. Kościół parafijalny na miejsce dawnego, wystawiony w r. 1861. W kościele obraz N. P. łaskami słynący.

Boniewo. Kościół Nawiedzenia N. M. P. W r. 1694, Sebastyan Jaranowski, podkomorzy brzeski, dziedzic wsi, uczynił zapis na śpiewanie Różańca w każdą niedzielę, a Godzinek w święta.

Budzisław Kościelny. Kościół drew. w r. 1745 p. w. Wniebowzięcia N. P.

Byczyna. Na miejscu dawnego wystawiony 1883 r. nowy kościół murowany pod tytułem Niepokalanego Poczęcia N. P. i św. Jadwigi.

Charłupia Mała. Kościół drewniany z r. 1765, pod tytułem Narodzenia N. P. W wielkim ołtarzu obraz na całą Ziemię Sieradzką cudami słynny. Bractwo Różańcowe od r. 1689.

Chełmce. Bardzo dawno założona tu parafia. Teraźniejszy kościół murowany z r. 1883, pod wezwaniem Narodzenia N. P.

Czarnocin. Kościół pod tytułem Wniebowzięcia N. P.

Czastary. Kościół p. w. Narodzenia N. P., murowany w r. 1847.

Danków. Kościół murowany z r. 1550, ma obraz N. P. częstochowskiej, u ludu łaskami słynący już w r. 1620.

Dembe. Od niepamiętnych czasów kaplica N. P. W r. 1600 kaplica została kościołem parafijalnym.

Demby Szlacheckie. Kościół drewniany r. 1737, przez Stan. Zakrzewskiego wystawiony pod tytułem Wniebowzięcia N. P.

Dobra. Kościół murowany pod wezwaniem Narodzenia N. P. Bractwo Różańcowe r. 1641 zaprowadzone. Na przedmieściu jest kościół drewniany p. w. Ofiarowania N. P., w XV w. wystawiony, obecnie p. w. św. Barbary.

Garnek. Kościół filialny pod tytułem Niepokalanego Poczęcia N. M. P., z r. 1775.

Gidle. Kościół parafijalny p. w. M. B. Bolesnej z r. 1767. Drugi kościół po Dominikanach, tytułu Wniebowzięcia N. P., w kościele tym cudowna figura Matki Boskiej [1]).

---

[1]) Zob. Rastawiecki, „Słownik malarzy polskich“, III, 223.

Golina. Przy kościele, w r. 1767 wystawionym, jest kaplica N. P.

Goliszew. Kościół murowany w r. 1840, wystawiony kosztem dziedziców wsi tej, Piotra i Tekli z Lanckorońskich małżonków Radolińskich, pod tytułem Niepokalanego Poczęcia N. M. P.

Góra. Kościół drewniany, r. 1792 wystawiony pod tytułem Wniebowzięcia N. P., ma Jej obraz oddawna łaskami słynący, jak poświadcza wizyta 1761 r.

Grocholice. Kościół dawny, erekcya jego sięga 1233 r., ma tytuł Wszystkich Świętych i Niepokalanego Poczęcia N. P. Bractwo Szkaplerza N. P. zaprowadzone na mocy pozwolenia prowincyała Karmelitów Krak. z d. 23 kwiet. 1680 r.

Grzymiszew. Kościół drewniany z r. 1785, pod tytułem Narodzenia N. P. W wielkim ołtarzu obraz łaskami słynący.

Kalisz słynie cudownym obrazem Rodziny św., z dekretu rzymskiego z r. 1783, ukorowanym 1796 r., znanym najwięcej pod imieniem Józefa św. Kościół, w którym obraz ten się znajduje, jest kolegiatą i nosi tytuł Wniebowzięcia N. M. P. W wielkim ołtarzu jest obraz większy Wniebowzięcia, a u spodu mniejszy N. M. P. z dzieciątkiem Jezus na ręku, który, szlachcic Żernicki, dziedzic wsi Sobótka r. 1440 tu ofiarował i obraz ten uważany jest za łaskami słynący i nazywany w aktach: *imago B. M. V. ab igne*[2]).

Kościół po Bernardynach, nosi tytuł Nawiedzenia N. M. P.

Kościół po Reformatach, pod wezw. Opieki św. Józefa, z kaplicą zwaną żołnierska, w której obraz N. P. łaskami słynący[3]).

Kaszewice. Kaplica N. M. P. około r. 1725, dla bractwa oddawna tu istniejącego.

Kazimierz. W wielkim ołtarzu kościoła obraz N. M. P. łaskami słynący, co potwierdził dekret konsystorza gnieźn. 1721 r.

W parafii tej na górze Bieniszewa, wśród lasu, jest kościół niegdyś Kamedułów, który oni ze składek wybudowali 1781 r. pod tytułem Ofiarowania N. M. P., poświęcony 14 maja 1797 r. Kiedy jednak w r. 1819 erem ten zniesiono, kościół dostał się dziedzicom dóbr hr. Mielżyńskim. Mimo to, do

---

[2]) Zob. „Kaliszanin“, z r. 1876, Nr. 67, i z r. 1880, Nr. 94.
[3]) Zob. „Kaliszanin“, z r. 1873, Nr. 19.

r. 1864 odbywały się odpustowe nabożeństwa na Narodzenie NP, z wielkim napływem ludu okolicznego, a nadto, co miesiąc przynajmniej jedną mszę ś. odprawiano w tymże kościele, który obecnie zaniedbany, grozi ruiną zupełną. Eremy już zniesione.

Kliczków Mały. Kościół drewniany z r. 1764, wystawiony kosztem dziedzica wsi Rocha Taczanowskiego, pod tytułem Narodzenia N. P.

Koło. Kościół Bernadynów r. 1456 z klasztorem wystawiony i uposażony przez Jana Hinczę kasztelana sandomierskiego i starostę kolskiego. Na miejscu dawnego stanął ze składek pobożnego ludu nowy kościół 1782 r. pod tytułem Nawiedzenia N. P. W nim bractwo Niepokalanego Poczęcia N. P. zaprowadzone w Kole 1672 r.

Konin. Przy kościele parafijalnym budowy Piotra Dunina z r. 1150[4]), jest kaplica N. P. Bolesnej.

Krzywosądza. Kościół drewniany z r. 1863, pod tytułem Wniebowzięcia N. P.

Kuchary kościelne. Kościół drewniany z r. 1785, ma odpust na Matkę Boską Bolesną.

Kurowice. W kościele bractwo Różańca św.

Lutomiersk. Kościół parafijalny murowany kosztem Barbary z Duninów ks. Sanguszkowej marszałkowej litewskiej r. 1780, pod tytułem Wniebowzięcia N. P. Poprzedni kościół drewniany pod tymże tytułem wystawiony przez rodzinę Lutomierskich, miał bractwo Różańcowe r. 1628 zaprowadzone, a także bractwo Szkaplerza N. P. i to przetrwało dotąd.

Kościół po Reformatach, pod tytułem Niepokalanego Poczęcia N. P. z r. 1650.

Łask. Miasto powiatowe, z pięknym kościołem, pod tytułem Niepokalanego Poczęcia N. P. wystawionym przez arcybiskupa gnieźnieńskiego Jana Łaskiego, z infułacyą i kolegiatą, dekretem tegoż arcyb. d. 2 marca 1525 r. ustanowioną, w r. 1819 zniesioną. Między relikwiami ma cząstkę zasłony (pepli) N. P. Oddawna wielu odpustami wzbogacony, zwłaszcza na uroczystości NP. Bractwo Różańca, zaprowadzone w r. 1609, ma własną kaplicę, w której ołtarzu jest figura alabastrowa N. P., u ludu za łaskami słynącą uważana. Jeden z kanoników

---

[4]) Opis architektoniczny zob. w „Sprawozdaniu Komisyi Akademii Umiejętn. do badania sztuki w Polsce“, IV, (1889).

z fundacyi Stanisława Wierzbowskiego chorążego łaskiego, dziedzica tych dóbr, około r. 1689 otrzymał obowiązek, oprócz mszy przy ołtarzu N. P. odprawianych, codziennie przez cały rok śpiewać *offic. de Imac. Conc. B. V.*, czyli Godzinki po polsku, z innym kapłanem miejscowym, z kantorem kościoła i ludem. Pieczęć kapituły przedstawia Nawiedzenie N. P. u św. Elżbiety [5]).

Łubnice. Kościół filialny, pod tytułem Wniebowzięcia N. P.

Marzenin. Kościół p. w. Niepokalanego Poczęcia N. P. i bractwo Różańca od r. 1638.

Mierzyn. Kościół pod wezwaniem N. M. P.

Mikołajewice. Kościół drewniany pod wezwaniem Narodzenia N. P. wystawiony r. 1720.

Opatówek. W kościele jest większy dzwon w 1632 r. poświęcony N. M. P. Niepokalanie Poczętej [6]).

Osięciny. Kościół pod tytułem Opieki Najśw. Maryi Panny wystawiony 1854 r., przez dziedzica dóbr hr. Józefa Skarbka.

Ostrowąs. Wieś kiedyś Norbertanek płockich, z kościołem Narodzenia N. P. Pod tymże tytułem nowy kościół murowany zbudowano 1863 r. Posiada obraz N. P., głosem ludu za cudowny uważany i czczony.

Pabjanice. Nowy kościół z r. 1903, p. w. Narodzenia N. M. P.

Pajęczno. Miasto królewskie, od XVII wieku dane OO. Paulinom z Jasnej Góry i znowu odebrane. Z fundacyi królewskiej 1603 r. śpiewano tu *officium B. M. V.* Było i bractwo ubogich N. P. przy jej ołtarzu, zniesione czy zaniechane około 1680 r. Wprowadzono je za pozwoleniem papieża Klemensa VIII i arcyb. kard. Bernarda Maciejowskiego 1607 r. Jeszcze w r. 1779 istniała książka, w której zapisywano przyjętych do bractwa, a także ważniejsze wypadki miejscowe, oraz historyę i cuda tu doznane przy obrazie N. P. Drugie bractwo Różańcowe od r. 1707, wraz z obowiązkiem śpiewania Godzinek o N. P., do czego był mansyonarz z fundacyi ks. Franc. Dziurkiewicza dra. filoz. kan. kol. św. Floryana w Krakowie i tu proboszcza,

---

[5]) Porówn. „Sprawozdanie Komisyi Akademii Umiejętn. do badania sztuki w Polsce“, tom VI, str. CXXIII i n.

[6]) Zob. „Kaliszanin“, z r. 1880, Nr. 43, 52 i n.

1728 r. Tenże pobożny kapłan wystawił r. 1753 obecnie istniejący tu kościół, pod tytułem Wniebowzięcia N. P.

Pamięcin. Przy kościele parafijalnym kaplica pod wezwaniem N. M. Bolesnej.

Parzno. Kościół drewniany z r. 1652 pod tytułem Wniebowzięcia N. P. Zaczęto budować nowy murowany kościół pod tymże tytułem.

Piotrków. Kościół parafijalny dawny, ma w wielkim ołtarzu obraz N. P., pokryty srebrną sukienką, który królowa Bona, żona Zygmunta I tu ofiarowała, za co w dzień zaduszny, dotąd jeszcze kapłani miejscowi duszę jej modłom ludu polecają. Do rozpoznania cudów tu zdziałanych, władza duchowna d. 16 lut. 1659 r. wyznaczyła sufr. poznań. Wojciecha Grabowskiego, na mocy którego zeznania Aleksander Głębocki prał. archid. i natenczas administrator archidyec., dekretem wydanym w Łowiczu 10 marca b. r. uznał obraz za łaskami słynący. W tymże kościele było dawniej kilka ołtarzy, poświęconych czci N. P., a mianowicie Rodziny św., Zwiastowania, Nawiedzenia i Ofiarowania N. P.

Na przedmieściu krakowskiem jest kaplica do parafii tej należąca, pod tytułem Nawiedzenia N. P., r. 1373 wystawiona przez Jana Kmitę, starostę sieradzkiego.

Od r. 1636 do 1834 był jeszcze w Piotrkowie kościół Franciszkanów, pod wezwaniem Matki Boskiej Anielskiej.

Podłęże. Wieś do parafii Przystojnia, dekanatu częstochowskiego należąca, ma kaplicę murowaną ku czci N. M. P. Częstochowskiej.

Pożdżenice. Kościół filialny do Wygiełzowa r. 1622 przyłączony, ma kaplicę domurowaną pod tytułem N. P. Różańcowej, z obrazem, według wielu łaskami słynącym, jak mówi wizyta 1765 r. Bractwo Różańcowe r. 1625 zaprowadzone.

Przyrów. Kościół parafijalny drewniany z przybudowaną kaplicą N. M. P., przy której bractwo Szkaplerza św. zaprowadzone 15 maja 1669 r.

Psary. Kościół z r. 1805 pod tytułem Nawiedzenia N. P.

Pyzdry. Kościół parafijalny pod tytułem Narodzenia N. P.

Radziejów. Tu szlachta województwa brzesko-kujawskiego odbywała sejmiki. Kościół parafijalny z r. 1331 pod wezwaniem Wniebowzięcia N. P. Od r. 1519 z fundacyi mie-

szczanina Jędrzeja Płaczek śpiewali tu *officium B. M. V.*, mansyonarze, przez biskupa Macieja Drzewickiego kanonicznie erygowani r. 1520. Ołtarz N. P. miał swego altarzystę z fundacyi mieszczanina, Okoń zwanego. Długi czas w niedziele

i święta, gdy lud wychodził z kościoła, dziady śpiewali pieśń Bogarodzico, z oddzielnej fundacyi.

Racięcice. Nowy kościół pod tytułem Narodzenia N. P. wystawiony 1900 r.

Ręczno. Kościół pod tytułem Pocieszenia N. P. wystawiony 1825 r.

Rędziny. Kościół wystawiony r. 1899 pod wezwaniem Nieustającej Pomocy N. P.

Rozprza. Kościół murowany z r. 1763 r. pod tytułem Nawiedzenia N. P., ma obraz N. P. głosem ludu łaskami słynący.

Ruda. Starożytna osada i tu św. Wojciech miał lud nauczać. Kościół stary przez Piotra Dunina wystawiony pod tytułem Narodzenia N. P., uznawany długo za matkę wszystkich kościołów na ziemi rudzkiej, obecnie zwanej wieluńską. Była tu kolegiata, przez arcybiskupa Mikołaja Trąbę r. 1420 przeniesiona do kościoła parafijalnego w Wieluniu. Przy kościele w Rudzie jest kaplica r. 1694 domurowana pod tytułem Pocieszenia N. P.[7])

Rusiec. Kościół pod tytułem Nawiedzenia N. P. Bractwo Różańcowe r. 1664 zaprowadzone. Obraz N. P. w wielkim ołtarzu za łaskami słynący podają wizyty biskupie z r. 1683 i 1765.

Rychłocice. Kościół filialny pod tytułem Zwiastowania N. P., i bractwo tegoż imienia z r. 1768.

Rzgów. Stary kościół modrzewiowy, podobno z r. 1209; w wielkim ołtarzu obraz Niepokalanego Poczęcia N. P. jak podaje wizyta z r. 1767.

Siedlątków. Na cmentarzu grzebalnym kaplica murowana N. P. r. 1876 z ofiar wystawiona.

Sieradz. Od prawej strony prezbyterium kościoła parafijalnego jest kaplica Pana Jezusa Ukrzyżowanego, nosząca pierwotnie tytuł Niepokalanego Poczęcia N. P., jak widać z wizyty biskupiej 1683 r.

Skulsk. Kościół murowany w r. 1820 pod wezwaniem Narodzenia N. P. Ma statuę N. M. P. Bolesnej, łaskami oddawna słynącą. Podanie jest, że tu r. 1271 król Bolesław Wstydliwy polując, znalazł wśród lasu statuę N. P., i kazał z polnego kamienia zbudować kaplicę, w której figurkę wspomnianą umieścił. Dzisiaj figura ta umieszczona jest w wielkim ołtarzu kościoła. Cudowność figury potwierdza komisya biskupia z r. 1523.

Sokolniki. Kościół z r. 1731 pod tytułem Wniebowzięcia N. P. i św. Mikołaja.

---

[7]) Porówn. „Sprawozdanie Komisyi Akad. Umiejętn. do badania sztuki w Polsce“, t. IV, (1889 r.).

Srocko. We wsi Wola Kamocka, kaplica p. w. N. P.

Stawiszyn. Kościół wystawił Kazimierz w r. 1360. Bractwo Różańca zaprowadzone 28 grud. 1674 r. W kościele przechowują się stare figury, a między temi figura Najśw. Panny [8]).

Stolec. Kościół z r. 1768 ma kaplicę Matki Boskiej Bolesnej, r. 1875 odrestaurowaną. Bractwo Różańca r. 1669 zaprowadzone. W Niechmirowie, wsi do tej parafii należącej, jest kaplica murowana N. M. P.

Strońsko. Kościół murowany, którego prezbyterium pochodzi z r. 1458, nawa dobudowana 1726 r., ma obraz N. P. uważany jako łaskami słynący, co podaje wizyta biskupia z r. 1765. Kaplica N. M. P. we wsi Rembiszewie. W innej wsi tejże parafii, Piaski zwanej, była druga kaplica N. M. P., wystawiona podczas zarazy około r. 1550 panującej w okolicy, gdyż tu wiele rodzin z Sieradza, a także OO. Dominikanie, schronili się i dla nich wystawiono kaplicę drewnianą, około r. 1847 zniesioną.

Szadek. Kościół stary, około r. 1335 wystawiony pod tytułem Wniebowzięcia N. P. Wizyty wymieniają trzy ołtarze cześć N. P. przypominające, a mianowicie: Różańcowy z bractwem r. 1615 zaprowadzonem, drugi Zwiastowania N. P. z r. 1668 i trzeci Matki Boskiej Bolesnej.

Szczerców. Kościół murowany, pod tytułem Narodzenia N. P. r. 1770 wystawiony.

Trąbczyn. Obraz N. P. Szkaplerznej łaskami słynący, jak świadczy wizyta biskupia z r. 1765, która na obrazie tym znalazła 51 wotów.

Truskolasy. Na cmentarzu grzebalnym kaplica N. P. Bolesnej, r. 1845 wymurowana.

Tykadłów. W wielkim ołtarzu obraz N. P. łaskami słynący, jak podaje wizyta biskupia z r. 1761 i opinia ludu. Bractwo Pocieszenia N. P., zaprowadzone przez Augustyanów 21 czerwca 1720 r.

Warta. Kościół po OO. Bernardynach, pod wezwaniem Wniebowzięcia N. P. z r. 1457, ma bractwo Niepokalanego Poczęcia N. P. w r. 1650 zaprowadzone.

Tamże kościół po zakonnicach Bernardynkach, zaprowa-

---

[8]) Zob. „Sprawozdanie Komisyi Akad. Umiejętn. do badania sztuki w Polsce“, t. VII, str. 109 i 124.

dzonych tu 1680 r., zniesionych 1898 r., ma tytuł Narodzenia N. M. P.

Wąsosz. Kościół murowany 1848 r., ma obraz N. P. łaskami słynący, jak podaje wizyta z r. 1765. We wsi Popów, do tej parafii należącej, jest kaplica drewniana r. 1668 przez zakon kanoników regularnych z Krzepic założona, pod tytułem Zaślubienia N. P.; lecz w r. 1858 parafianie na inne miejsce ją przynieśli i wystawili pod tytułem Opieki ś. Józefa.

Wąsosze. Kaplica pod wezwaniem Niepok. Poczęcia N. P.

Wieluń. Kościół parafijalny dawny, pod tytułem Nawiedzenia N. P. wystawiony, do którego r. 1420 arcybiskup Mikołaj Trąba przeniósł kolegiatę z Rudy. Bractwo Różańca ś. wprowadzone r. 1631. W kościele kaplica Matki Boskiej Bolesnej. Do parafii należy kościół filialny we wsi Gaszynie, pod tytułem Imienia N. M. P.

Tamże, kościół po reformatach, z tytułem Zwiastowania N. P., pochodzący z 1629 r.

Wieruszów. OO. Paulini tu fundowani 1401 r., a kościół nowy, dotąd istniejący, postawili na miejscu dawnego, w r. 1676, pod wezwaniem ś. Ducha i Nawiedzenia N. P. Paulini zniesieni 1864 r., parafia powróciła znowu w ręce kleru świeckiego.

Włocławek. Kościół katedralny pod tytułem Wniebowzięcia N. P. Kamień węgielny pod jego budowę położono i poświęcono w dzień 25 marca 1341 r. Obchodzi dotąd uroczystości Zwiastowania i Wniebowzięcia N. P. z odpustami. Przed restauracyą, dopełnioną 1895 r. było w nim kilka ołtarzy z tytułami tajemnic N. P.

Wygiełzów. Kościół parafijalny pod tytułem Nawiedzenia N. P. i Nawrócenia ś. Pawła, wystawiony 1796 r.

Wyszyna. Kościół z r. 1782, pod tytułem Narodzenia N. P., ma Jej obraz łaskami słynący i bractwo Szkaplerza d. 16 lipca 1783 r. wprowadzone przez Karmelitów z Kłodawy.

Zduńska Wola. Kościół z r. 1881 pod tytułem Wniebowzięcia N. P.

Zgłowiączka. Kościół pod tytułem Narodzenia N. P.

Złotków. Kościół z r. 1880 pod tytułem Imienia N. P.

Złotniki. Kościół filialny, pod tytułem N. M. P.

Żytno. Kościół pod tytułem Niepokalanego Poczęcia N. P. z r. 1860 — 1874.

III. Dyecezya Kielecka.

I. Ogólna liczba kościołów i kaplic w dyecezyi kieleckiej wynosi 490. Kościołów zaś i kaplic zbudowanych pod różnemi wezwaniami Najśw. Maryi Panny znajduje się 60. Z nich pod wezwaniem Niepokalanego Poczęcia 8, a mianowicie:

Kościoły:

W Busku (dekanat Stopnicki) z r. 1194. Obecny jednak tytuł kościoła tego zdaje się być późniejszy; sięga zapewne czasu jego konsekracyi, która nie jest ściśle oznaczona.

Kościół w Busku.

W Igołomii z r. 1385, konsekrowany w 1420 r. (dekanat Miechowski).

W Racławicach Olkuskich z r. 1511, z obrazem Niepokalanej łaskami słynącym.

W Zielenicach (dekanat Miechowski) z 1681 r.

W Chmielniku (dekanat Stopnicki) z r. 1730.

Kaplice:

W Morawicy z r. 1844 (dekanat Kielecki) w parafii Brzeziny.

W Kielcach, w szpitalu Sióstr Miłosierdzia z obrazem Niepokalanej z r. 1862.

Wielki ołtarz Niepokalanej w Busku.

W Sielcu (dekanat Będziński) w parafii Zagórze z roku bieżącego 1904.

Wszystkie przeto (5) kościoły Niepokalanego Poczęcia i jedna kaplica sięgają czasów przed dogmatyzacyą, a 2 kaplice wzniesiono po dogmatyzacyi Niepokalanego Poczęcia t. j. po r. 1854.

Żyje też dotąd jeden z kapłanów w dyecezyi kieleckiej, Ks. kan. hon. Dr. teologii Ludwik Satalecki, proboszcz

Widok kościoła w Chmielniku.

Wizerunek cudownego obrazu M. B. w Chmielniku.

parafii Czeladź (dekanatu Będzińskiego), który odbywając studya w Rzymie, był świadkiem i uczestnikiem uroczystości rzymskiej, z powodu dogmatyzacyi Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny przez Piusa IX papieża w 1854 r.

II. Kościoły pod innemi wezwaniami Najśw. Maryi Panny:

Pod wezwaniem Narodzenia jest 10 kościołów; Zwiastowania 2; Nawiedzenia 6; Szkaplerza (de

Kaplica Niepokalanej w Morawicy.

Ołtarz Niepokalanej w kaplicy Sióstr Miłosierdzia w Kielcach.

monte Carmelo) 2; Pocieszenia 1; Macierzyństwa 1; Siedmiu Boleści 1; Nieustającej Pomocy 3; Matki Bożej Anielskiej 1; Wniebowzięcia, prócz katedralnego w Kielcach, 24; i pod ogólnym tytułem Matki Bożej 1.

III. Miejsca cudami i łaskami Najśw. Maryi Panny słynące są następujące:

1. Dekanat Kielecki.

Bolmin z r. 1604 i Daleszyce z r. 1221.

2. Dekanat Włoszczowski.

Dzierzgów z r. 1752. Oleszno z r. 1626. Włoszczowa z r. 1646. Rokitno z r. 1876.

3. Dekanat Jędrzejowski.

Mnichów z r. 1731. Wrocieryż z r. 1802.

4. Dekanat Stopnicki.

Nowe Miasto Korczyn z r. 1525. Przy tutejszym łaskami słynącym obrazie Matki Bożej, pochodzącym z pierwotnego kościoła, często się modliła błogosławiona królowa Kunegunda, żona Bolesława Wstydliwego. Piotrkowice z r. 1652. Szczaworyż z r. 1430.

5. Dekanat Pińczowski.

Książ-Wielki z r. 1534. Wysocice z r. 1024, gdzie jest najdawniejszy kościół w dyecezyi kieleckiej. Obraz tutejszy łaskami słynie od 500 lat. Zielenice z r. 1681.

6. Dekanat Olkuski.

Minoga z r. 1737. Racławice Olkuskie z r. 1511. Smardzowice z r. 1574.

7. Dekanat Będziński.

Leśniów parafia Żarki z r. 1382.

Wszystkich więc miejsc łaskami i cudami Najśw. Maryi Panny słynących dyecezya kielecka posiada 21. O sławniejszych z nich podajemy obszerniejszą notatkę.

1. Dzierzgów.

W tej wsi nad Nidą położonej, jest kościół parafijalny pod wezwaniem Wniebowzięcia Najśw. Maryi Panny postawiony w r. 1752. W ołtarzu obraz Matki Bożej łaskami słynący, o którym piszą akta miejscowe:

W r. 1650 bogaty szlachcic Jan Myszkowski z południowo-wschodnich prowincyj sprowadził obraz tutejszy Matki Bożej do pierwotnego drewnianego kościoła, dla zabezpieczenia go od Tatarów. Od początku otaczano go osobliwą czcią. Zapewne dla prowadzenia grzeszników do pokuty i poprawy życia dopuścił Bóg, że Matka Boża w tym obrazie 1664 r. zapłakała rzewnemi łzami dnia 22 lipca. Sługa kościelny przerażony tym widokiem oznajmił o tem miejscowym kapłanom, którzy rzecz tę sprawdzili. Następnego dnia twarz Matki Boskiej była dziwnie smutna, oczy nabrzmiałe i czerwone, widzieli to liczni różnego stanu świadkowie. Zbadawszy należycie to szczególne zjawisko Jędrzej Trzebicki, biskup krakowski, w r. 1676 uznał ten obraz za cudowny, tembardziej, że wielu pobożnych doznawało tutaj różnych łask bożych.

2. Książ-Wielki.

W osadzie tego imienia nad źródłami Nidzicy, jest niewielki, wystawiony z kamienia kościół, pod wezwaniem św. Wojciecha. Data jego niewiadoma. W każdym razie, ponieważ Książ-Wielki jest starożytną osadą, starszy jest nad wiek XVI. Ozdobą tego kościoła jest cudowny obraz Matki Boskiej Pocieszenia. Pochodzi z wieku XVI; malowany na deskach, przedstawia Matkę Bożą siedzącą na ławce pod brzozą. Na prawej ręce Matka Boża trzyma Syna. W r. 1636 jak opisuje historyk Wespazyan Kochowski twarz Matki Bożej zaczęła się zmieniać a z oczu popłynęły krwawe łzy,

których ślady zostały na bieliźnie ołtarzowej. Gdy rzecz tę władza duchowna sprawdziła i uznała, Książ-Wielki stał się miejscem pobożnych okolicznych pielgrzymek. Najbogatszem wotum tego obrazu jest piękna srebrna sukienka i korony przybrane w perły i brylanty.

3. Leśniów.

Drewniana figura Matki Bożej znajdująca się w tutejszym kościele, była niegdyś własnością Władysława księcia Opolskiego. Ten sam książe, który na Jasnej-Górze w Częstochowie pomieścił cudowny obraz Matki Bożej, ofiarował tę figurę Matki Bożej w Leśniowie. Przed Tatarami wywoził ją z Bełza na Szląsk do Opola w 1382 r. Gdy w podróży wypoczywano na tem miejscu wśród lasu, szukać poczęto wody dla siebie i koni. Po długiem daremnem poszukiwaniu, odezwał się książe do swej drużyny: jak na modlitwę Mojżesza Pan Bóg cudownie dla Izraelitów otworzył źródło wody ze skały, tak dla nas w tem miejscu Matka Boża, która nas prowadzi, ratunek okaże, byleśmy ją o to z pokorą prosili. Zaczęto się modlić przy pakunkach, w których wieziono obraz i figurę Matki Bożej — i Bóg litościwy za wstawiennictwem Maryi z piaszczystego pagórka wyprowadził wodę: powstała nawet z czasem mała rzeczułka dotąd płynąca. Doznawszy takiego cudu, polecił książe wystawić obok kaplicę i w niej zostawił tutejszą figurę Matki Bożej. Powoli zbudowano tu kilka szałasów dla pobożnych, a potem domków, i tak powstała wioseczka Leśniowem zwana. Jan Koryciński z Pilicy na miejscu pierwotnej kaplicy wystawił kościół w r. 1559, do którego przeniesiono cudowną figurę. Czasowo przy tym ko-

Cudowna figura M. B. w Leśniowie.

Kościół M. B. w Leśniowie.

ściele byli Karmelici, w r. zaś 1706 kasztelan Józef Męciński zbudował klasztor i osadził przy nim Paulinów z Jasnej-Góry, którzy obsługiwali Matkę Bożą do r. 1864. Obecnie przy tym kościele jest świecki kapłan.

4. Minoga.

Akta kapituły katedralnej krakowskiej już w XIV i XV w. wspominają o tutejszym kościele i jego obrazie Matki Bożej łaskami słynącym. Niegdyś było tu dużo wotów — dzisiaj jest tylko kilka jak np.: srebrne serce, dar Antoniego Szembeka, szpada i kajdany. W r. 1727 spalił się pierwotny drewniany kościół, na miejsce którego wspomniany Antoni Szembek, dziedzic Minogi, podkomorzy krakowski i starosta bocheński, wraz

Kościół w Minodze.

Wizerunek cudownego obrazu M. B. w Minodze.

ze swoją małżonką Ewą z Dembińskich, zbudował nowy murowany piękny kościół, w nim pomieszczono w lat 10 potem ocalały po pożarze obraz. W roku 1797 miejscowy proboszcz ksiądz Walenty Bańkowski otrzymał od swego biskupa pozwolenie użycia sreber kościelnych na odnowienie i pokrycie blachą tego kościoła. W roku 1819 skradziono bogate sukienki i korony z tego obrazu, tudzież srebra kościelne. Nowe dotąd istniejące sprawiła ówczesna dziedziczka Minogi Wiktorya z Załuskich Puszetowa.

5. Młodzawy małe.

W dobrach należących do margrabiego Wielopolskiego, we wsi Młodzawy małe, wznosi się wspaniały z ciosowego

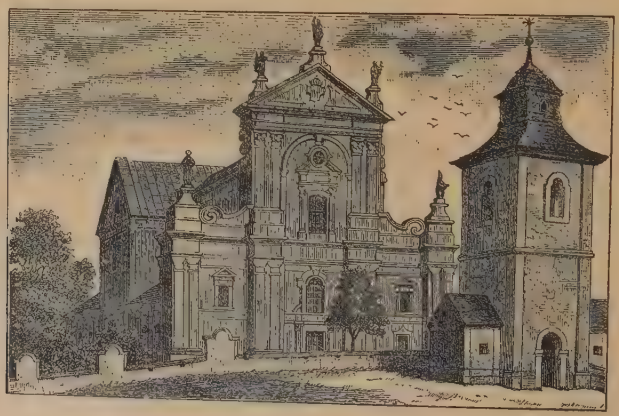

Kościół w Młodzawach Małych.

kamienia zbudowany kościół w stylu korynckim około r. 1728 przez Michała i Teresę Kępskich, wykończony przez ks. Romualda Dobrakowskiego, tutejszego proboszcza. W tym kościele znajduje się cudowny obraz Matki Boskiej Bolesnej, którego historya jest następująca:

Według zaprzysiężonego zeznania o. Franciszka Wolskiego, reformata z Krakowa, dawniej znajdował się ten obraz u księcia Konstantego Korybuta Wiśniowieckiego, wojewody bełskiego. Księżna i jej dwór często się przed nim modlili. Następnie darowano go Zofii Komorowskiej, kalwince, która za sprawą Najśw. Maryi Panny i wspomnianego reformata nawróciła się do kościoła. Przez wdzięczność ofiarowała go księżna do swego parafialnego kościoła w Młodzawach. W roku 1670 przez 3 noce po sobie następujące widziano w kościele wielką jasność. Odtąd gromadzili się tu wierni ze wszystkich stron szukający pociechy u Matki Bożej. Gdy cuda i łaski mnożyć się poczęły, na żądanie proboszcza, ks. Wojciecha Domickiego komisya duchowna, z biskupem Mikołajem Oborskim, sufraganem krakowskim na czele, dnia 8 lipca 1680 r. obraz ten za cudowny uznała, i w nowym kościele r. 1769 konsekrowanym pomieściła.

Matka Boska Bolesna w Młodzawach Małych.

6. Piotrkowice.

We wsi Piotrkowice, niegdyś miasteczku, jest kościół parafijalny Zwiastowania Najświętszej Maryi Panny, a obok niego kaplica ze statuą Matki Bożej Loretańskiej, z Dzieciątkiem Jezus. Kościół dawniej należał naprzód do Bernardynów, potem do Benonów. Od r. 1832 jest przy nim świecki kapłan, obsługujący parafię. Statua Matki Bożej Loretańskiej oddawna słynie tu łaskami. Krótką historyę miejsca tego po-

zostawił w kronice parafijalnej ks. proboszcz Stanisław Mikołajewski, zmarły przed kilku laty, treści następującej:

Oddawna w tem miejscu stał drewniany kościółek z domkiem Loretańskim, a przed nim figura Męki Pańskiej. Tu w r. 1627 objawiła się Matka Najświętsza. O tem objawieniu, w dziełku wydanem w Krakowie r. 1740 pod tytułem: „Początek morza łaski Bożej nigdy nieprzebranego“, czytamy: W krakowskiej dyecezyi w majętności panów Roxickich, Piotrkowice, znajduje się kościół Matki Bożej z klasztorem OO. Bernardynów. Dawniej była tu figura Męki Pańskiej. Gdy pewnego razu pleban ówczesny Jędrzej Gnoiński wysłał swego parobka na to miejsce, aby je poorał, temu gdy zaczął robotę, nagle pług się popsuł, a woły pobiegły do lasu. Wkrótce potem zeznano pod przysięgą, że Stanisław Kaloga i żona miejscowego rektora szkoły widywali na temże miejscu to znowu wielką światłość, to znowu Matkę Bożą otoczoną światłością. Modląca się na tem miejscu Zofia Roxicka ciężko chora, została uzdrowiona. Ona też na podziękowanie Panu Bogu za doznaną łaskę wraz z mężem Marcinem w r. 1652 zbudowała kościół i klasztor tutejszy; świadczy o tem tablica będąca nad wielkiemi drzwiami kościelnemi. Oprócz statui na ołtarzu, znajduje się w relikwiarzu maleńka figurka drewniana Matki Bożej Niepokalanej, która około r. 1628 zasłynęła tutaj cudami. Miejscowe dokumenta i podania różne rzeczy o tem podają. W r. 1685 przy tym klasztorze i kościele zaprowadzone zostało bractwo Niepokalanego Poczęcia Najśw. Maryi Panny, uposażone funduszem 4000 zł. przez Jana Dąbskiego. Od tej sumy bank państwa dotąd wypłaca plebanowi Piotrkowickiemu, jako seniorowi bractwa, 24 rs. rocznie. W kościele samym znajdował się kiedyś obraz, przedstawiający tę figurkę Matki Bożej, obecnie ten obraz jest w Lorecie tutejszym na ścianie korytarzowej, naprzeciwko ołtarza.

Z porównania dokumentów i podań miejscowych okazuje się: że duża statua Matki Bożej Loretańskiej jest tu najdawniejszą; dawniej była ona w pierwotnym Lorecie drewnianym i że później wsławił tu Bóg Matkę swoją w małej figurze znajdującej się obecnie w starym relikwiarzu na ołtarzu, którą znaleziono przy orce na polu w Cząstkowie i czczono, pomieszczona z początku na figurze Męki Pańskiej, gdzie widywano one jasności, o których mowa w doku-

mencie, i gdzie oboje Roxiccy doznali łask bożych. Na miejsce pierwotnego drewnianego Loretu w r. 1776 zbudowano obecny murowany w kształcie rotundy.

7. Rokitno.

W kościele parafijalnym w Rokitnie murowanym znajduje się obraz Matki Bożej z Dzieciątkiem Jezus na ręku. Według opisu inwentarza kościelnego z r. 1782 sporządzonego przez ks. Piotra Biernackiego, obraz ten z konwentu krakowskiego św. Jędrzeja sprowadzony 1639 roku do kościoła w Rokitnie. Malowany jest na drzewie. Na obrazie sukienka jest srebrna miejscami złocona. Przy tym obrazie widzimy kilkanaście wotów różnej wielkości i formy, które świadczą o skuteczności modlitwy, tutaj zanoszonej do Boga przez pośrednictwo Matki Najświętszej. Obraz ten w r. 1877 przeniesiony został ze starego drewnianego kościoła do nowego murowanego. Uszkodzony przez wilgoć, staraniem obecnego proboszcza ks. Wojciecha Karwata i kosztem Ignacego Prokopa w roku 1897 został odrestaurowany i umieszczony w bocznym ołtarzu.

Wizerunek Cudownego obrazu M. B. w Rokitnie.

8. Szczaworyż.

W tej wiosce jest kościół murowany z r. 1430, p. w. św. Jakóba, a w nim obraz Matki Bożej z Dzieciątkiem Jezus na prawej ręce, w całej okolicy za cudowny uznany. Świadczą o tem różne wota. Od najdawniejszych czasów rubrycella dyecezyalna notuje ten obraz jako łaskami słynący.

9. Wiślica.

Założycielem grodu Wiślicy miał być Wisław, jeden z władców Chrobackich. Już w XII wieku Wiślica była kasztelanią, a jej zamek w 1128 r. spalił się podczas wojny. Późniejsze swe znaczenie Wiślica zawdzięcza królowi Władysławowi Łokietkowi, który w niej często przebywał na początku XIV wieku. Już wtedy znajdowała się tutaj kamienna

Kolegiata Najświętszej Maryi Panny w Wiślicy.

figura Bogarodzicy, do której Łokietek miał szczególne nabożeństwo. Temu królowi przypisują akta miejscowe założenie dotąd istniejącego wspaniałego i bogatego kościoła, który syn jego Kazimierz W. wykończył w r. 1350. Tutaj odbył się zjazd przedniejszych panów w r. 1347, na którym ułożony został tak zwany Statut Wiślicki t. j. zbiór starodawnych praw polskich.

O cudownej figurze Matki Bożej podanie mówi, że kiedy Łokietek ścigany przez nieprzyjaciół modlił się przed nią, odmawiając *Ave Maris stella,* przy wyrazach: *Monstra Te esse matrem,* usłyszał głos: *„Surge Vladislae, procede et vinces“,* co mu dodało otuchy. Kamienna figura, o której mowa znajduje się w bocznym ołtarzu, cała pokryta bogatą sukienką. Wielki obraz po prawej stronie ołtarza przedstawia różne cudowne przygody osób uciekających się tutaj do opieki Matki Najświętszej opisane wierszami. Na tym obrazie ściennym

jest wymalowany i sam Władysław Łokietek, klęczący i modlący się przed tą figurą Matki Bożej. Cudownych zaś epizodów przedstawionych i opisanych jest dwadzieścia dwa.

Wizerunek cudownej statui M. B. w Wiślicy, przed którą modlił się król Władysław Łokietek.

Każdy zwiedzający Wiślicę zachwyca się wspaniałością kościoła Najśw. Maryi Panny. Tablica umieszczona nad bocznem wejściem może być uważana za arcydzieło. Wyobraża klęczącego króla ofiarującego tę świątynię Najśw. Pannie. Za królem stoi biskup Bodzanta, przy nogach króla orzeł z tarczą herbową, a Matka Boża na tronie z Dzieciątkiem Jezus. U spodu gotyckiemi literami napis: *A. D. MCCCL Princeps Ecclesia Casimirus II R. P. ecclesiam hanc quadro fabricavit lapide, cujus rei clerus Viślicensis memor, hoc monumentum posuit 1464 a.*

Długosz, historyk w księdze: *„Liber Beneficiorum“* z r. 1440 powiada, że założenie Kolegiaty Wiślickiej poprzedza budowę teraźniejszego kościoła. Obecnie Wiślica jest probostwem 2-giej klasy z jednym wikaryuszem.

10. Włoszczowa.

Prawdziwą ozdobą tej powiatowej osady jest kościół parafijalny z r. 1648 zbud. sumptem parafijan, w którym znajduje się cudowny obraz Matki Boskiej Miłosierdzia. Tutaj

dnia 27 Maja 1642 r. objawiła się Matka Boska w towarzystwie Ś-go Józefa i Św. Joachima, polecając, żeby katolicy wystawili sobie na tem miejscu nowy kościół, skoro im różnowiercy dawny zabrali. Objawienie miało miejsce w domku opuszczonym, gdzie stoi obecny kościół. Gdy się objawienia ponawiały, miejscowy proboszcz uprzedził o tem władzę du-

Kościół we Włoszczowie.

chowną, która się tym domkiem zaopiekowała, tembardziej, że pobożni zaczęli się tu licznie gromadzić na modlitwę i doznawali różnych łask bożych. Książę prymas i arcybiskup gnieźnieński świątobliwy Maciej Łubieński, któremu tę sprawę przedstawił jego oficyał ks. Chrostkiewicz, przekonawszy się o prawdziwości objawienia i cudów, rozkazał w owym domku urządzić ołtarz i nabożeństwa w nim odprawiać. Skoro wiadomość o tem rozeszła się po okolicy, za staraniem proboszcza Stanisława Toczewskiego zbudowano zaraz dość obszerną kaplicę. Wspomniany ks. oficyał sprawił obraz, przedstawiający Matkę Bożą tak jak się objawiła, malowany w Krakowie. Obok Matki Bożej z Dzieciątkiem Jezus na lewej ręce, a z berłem w prawej, dwaj aniołowie w górze trzymają

zapalone świece, a dwaj inni wstęgę z napisem: Matko i Panno Niepokalana módl się za nami. U stóp Maryi klęczą św. Józef i św. Joachim. Później powiększono ową kaplicę, i tak powstał piękny tutejszy kościół.

11. Wrocieryż.

We wsi tego imienia, która kiedyś należała do biskupów lubuskich, a potem do zakonu Miechowitów (Stróżów Grobu Chrystusowego) znajduje się piękny

Kościół w Zielenicach.

kościół z wieku XV, konsekrowany w r. 1448, a w tym kościele obraz Matki Boskiej łaskami słynący. W r. 1620 objął to probostwo ks. Wojciech Kaszowski, który miał wielkie nabożeństwo do Najśw. Panny. Sprowadził ów obraz Matki Bożej malowany w Krakowie, na desce przez nieznanego malarza Michała Kaszowskiego i umieścił w tutejszym kościele. Pani nieba i ziemi tak sobie to wiejskie zacisze upodobała, że modlącym się tutaj różne wyjednywała łaski. To rozsławiło Wrocieryż, czego dowodem są liczne wota na

ołtarzu Bogarodzicy. W r. 1659 proboszcz Augustyn Wolski upiększył ten kościół i wystawił bogaty ołtarz dla Matki Bożej, konsekrowany przez Mikołaja Oborskiego, sufragana krakowskiego w r. 1664.

Przy tym kościele był proboszczem w r. 1542 uczony i pobożny kapłan, Stanisław z Łowicza, profesor wymowy w Krakowie. Powiększył on, wymalował i zaopatrzył kościół tutejszy. Oprócz dzieł świeckich, mamy po nim: traktat o Niepokalanem Poczęciu, wydany w Krakowie r. 1538, a także kazania i hymny w tymże przedmiocie. Historyę Wrocieryża i miejscowej łaskami słynącej Matki Bożej napisał i wydał w tym roku obecny proboszcz, ks. Stefan Stuczeń.

12. Zielenice.

Wieś Zielenice sięga już dość dawnych czasów, albowiem już Długosz historyk opisuje ją jako wieś kościelną. W tej wsi stoi murowany niewielki lecz piękny kościół Matki Bożej łaskami słynącej, mający na zasuwie obraz Niepokalanej. W r. 1681 dnia 27 Lipca hrabia Franciszek Szembek, kasztelan Sanocki, doznawszy w ciężkiej chorobie wielkiej łaski od Boga za przyczyną Najśw. Panny, na miejscu dawnego drewnianego kościoła wystawił nowy, dotąd istniejący, który 1691 r. sufragan krakowski Michał Szembek pokonsekrował pod wezwaniem Niepokalanej. Obraz tutejszy jest malowany na płótnie. Ks. Wacław z Sulgustowa kapucyn, autor dzieła o cudownych obrazach w Polsce twierdzi, że obraz ten jest kopią cudownego obrazu, jaki był niegdyś w Krakowie w kościele św. Macieja. Lecz kto zna bliżej cudowny obraz Matki Bożej w Krakowie u Domini-

Cudowny obraz M. B. w Zielenicach.

kanów, ten łatwo przyzna, że raczej obraz Zielenicki jest kopią tamtego. Księga cudów będąca na miejscu pisze o komisyi wyznaczonej przez biskupa krakowskiego, Piotra Gembickiego w r. 1653 do zbadania prawdziwości miejscowych cudów. Badanie zakończono uznaniem obrazu za cudowny.

IV. Dyecezya Lubelska.

I.

1. Kościoły Maryackie.

Na ogólną liczbą 140 kościołów parafijalnych i filialnych w Dyecezyi Lubelskiej, istnieje 37 kościołów poświęconych czci Najśw. Maryi Panny pod rozmaitemi wezwaniami, a mianowicie:

Pod wezwaniem Niepokalanego Poczęcia.

Lublin. Kościół zmurowany w r. 1646 przez Zofię z Tęczyna Daniłowiczową. Konsekrowany 1721 r. przez Feliksa Szaniawskiego, sufragana lwowskiego. Po zniesieniu w roku 1818 Karmelitanek, kościół ten 13 sierpn. 1835 r. oddany Siostrom Miłosierdzia św. Wincentego. Klasztor zaś na szpital obrócony.

Józefów-Ordynac. (Dek. Biłgorajski). Pierwotny kościół drewniany fundowany 1723 r. przez Tomasza Józefa Zamoyskiego, konsekrowany przez biskupa Szaniawskiego r. 1728. Obecny murowany w r. 1886 staraniem ks. Trebińskiego, miejscowego proboszcza i kosztem parafian.

Dub. (Dek. Tomaszów). Kościół drewniany, zbudowany 1543 r. przez Dobrogosta Dubińskiego. Obecny wzniesiony w r. 1779 przez ks. Józefa Kobylińskiego, proboszcza miejscowego, w tymże roku konsekrowany przez biskupa Kochnowskiego, sufragana chełmskiego.

Pod wezwaniem Narodzenia N. M. P.

Kurów. (Dek. Nowo-Aleksandr.). Kościół drewniany, fundowany r. 1452 przez Piotra Dziedzica. Obecny muro-

wany z końcem XVIII w. Konsekrowany r. 1690 przez biskupa Stanisława Szembeka.

Krzeszów. (Dek. Biłgorajski). Kościół drewniany istniał już 1509 r., obecny równie drewniany zbudowali hr. Zamoyscy 1728 r. Konsekrował Sierakowski, biskup przemyski.

Pawłów. (Dek. Chełmski). Kościół pierwotny erygowany we wsi Łyszcze przez biskupa Jana, biskupa chełmskiego 1421 r., gdy wieś tę w r. 1538 na miasto przemienił Jakób Buczacki, biskup chełmski, parafią Pawłowską nazwano. Obecny kościół drewniany zbudował r. 1744 Jan Nowicki. Niekonsekrowany.

Kryłów. (Dek. Hrubieszowski). Kościół drewniany istniał tu już w XV w. Obecny murowany w r. 1855 wystawiła Chrzanowska. Konsekrowany 1860 r. przez biskupa Baranowskiego, sufragana lubelskiego.

Księżomierz. (Dek. Janowski). Kościół filialny, eryg. w r. 1626 przez Marcina Szyszkowskiego, biskupa krakowskiego. Obecny zbudowany w r. 1783. Niekonsekrowany.

Płonka. (Dek. Krasnostawski). Kościół drewniany istniał tu już w XV w. Obecny drewniany z r. 1845, niekonsekrowany.

Krasienin. (Dek. Lubartowski). Pierwotny kościół drewniany fundowany i nadany 1460 r. przez Jakóba Konińskiego. Obecny budowany r. 1635 przez Maryannę Michałowską. Konsekrowany r. 1745 przez biskupa Michała Kunickiego.

Pod wezwaniem Nawiedzenia N. M. P.

Kumów. (Dek. Chełmski). Kościół erygowany i konsekrowany r. 1434 przez Jana biskupa chełmskiego. Obecny z r. 1820—1824 zbudowany przez biskupa Wojciecha Skarszewskiego, konsekrowany przez biskupa Dzięcielskiego.

Boby. (Dek. Janowski). Kościół drewniany istniał już r. 1430, obecny, równie drewniany, r. 1775. Niekonsekrowany.

Boiska. (Dek. Janowski). Kościół fundowany r. 1614 przez Katarzynę Myszkowską. Obecny 1861—1873 staraniem ks. proboszcza Józefa Głogaczewskiego. Niekonsekrowany.

Krasnobród. (Dek. Zamojski). W miejscu, w którym stał się cud 1642 r., Jan Zamoyski, wojewoda sandomierski, zbudował kościół drewniany i powierzył go OO.

Dominikanom, którym też Święcicki, biskup chełmski, oddał w zarząd parafię. Obecna świątynia zmurowana r. 1690 przez Maryę Kazimierę, królową polską. Kościół ten konsekrowany r. 1699 przez Deodata Nersesowicza, biskupa trojanopolitańskiego, obrządku ormiańskiego.

Pod wezwaniem Zwiastowania N. M. P.

Kazimierz. (Dekan. Nowo-Aleksandryjski). Kościół po-reformacki, zbud. 1589 r. Konsekrowany przez Stanisława Szembeka, biskupa sufragana krakowskiego.

Pod wezwaniem Wniebowzięcia N. M. P.

Lublin. Kościół murowany ostrołukowy, zwany „de triumphis“, zbudowany r. 1412 — 1426 na miejscu kaplicy N. Maryi Panny, św. Barbary i św. Zofii, przez Władysława Jagiełłę, króla, na podziękowanie za zwycięstwo nad Krzyżakami pod Grunwaldem i Tannenbergiem. Konsekrowany. Przy tym kościele od r. 1412 do 1818 były Brygitki, od r. 1818 do 1882 Wizytki.

Bystrzyca. (Dekan. Lubelski). Kościół istniał tu już w r. 1326. Obecny wymurował w r. 1717 ks. Jakób Żmudzki, kanonik kolegiaty św. Michała w Lublinie. Konsekrował biskup Michał Kunicki, sufragan krakowski. W r. 1888 kościół znacznie powiększony.

Konopnica. (Dekan. Lubelski). Kościół fundowany przez mieszczan lubelskich w r. 1425. Obecny murowany w r. 1650 –1666. Konsekrował go biskup Oborski w r. 1667.

Krzczonów. (Dekan. Lubelski). Kościół drewniany istniał już 1326 r., obecnie murowany, zbudowany przez parafian. Konsekrował go w r. 1780 biskup Lenczowski, sufragan lubelski.

Matczyn. (Dekan. Lubelski). Kościół drewniany w początku XVII w. zbud. przez Krzysztofa Ziemackiego, dziedzica. Niekonsekrowany.

Gołąb. (Dekan. Nowo-Aleksandryjski). Kościół istniał już 1326 r. Obecny murowany wzniósł Szymon Grzybowski, proboszcz miejscowy 1634 r. Konsekrował go biskup Tomasz Oborski r. 1638.

Opole. (Dekan. Nowo-Aleksandr.). Kościół drewniany

istniał już w r. 1326, obecny murowany wzniósł w połowie XVII w. Słupecki. Do r. 1864 obsługiwany był przez Pijarów. Konsekrował go Mikołaj Oborski, biskup Laodic. r. 1683.

Rawno. (Dekan. N.-Aleks.). Kościół filialny cum cure anim., fundowany w r. 1614 przez Jana Sienińskiego. Obecny drewniany zbud. 1782 r. przez ks. Kryspińskiego, rektora tegoż kościoła. Niekonsekrowany.

Biłgoraj. Kościól drewniany istniał już w r. 1624. Obecny murowany zbudowany przez Eustachego Potockiego, dziedzica, r. 1775. Konsekrowany przez biskupa Melchiora Kochnowskiego, sufragana chełmskiego w r. 1788.

Łukowa. (Dekanat Biłgorajski). Kościół starożytny istniał już w r. 1466. Obecny murowany zbudowany ze składek parafian r. 1880.

Milejów. (Dekan. Chełmski). Kościół niegdyś pod wezw. św. Anny z w. XVII. Obecny murowany pod wezw. Wniebowzięcia, wybudowany 1858 r. przez Ant. Rostworowskiego i Helenę z Suffczyńskich Chrapowicką. Konsekrował go biskup Baranowski r. 1859.

Puhaczów. (Dekan. Chełmski). Od najdawniejszych czasów w dobrach opactwa sieciechowskiego istniała we wsi Puchaczowie kaplica, jako filia kościoła łęczniańskiego. Roku 1533 ufundowany i nadany został nowy kościół przez Macieja, opata sieciechowskiego i erygowana parafia przez Piotra Tomickiego, biskupa krakowskiego. Obecny kościół murowany pod wezw. Wniebowzięcia N. M. P., wybud. r. 1786 przez Leonarda Prokopowicza, sufragana lubelskiego. Niekonsekrowany.

Uchanie. (Dekan. Hrubieszowski). Kościół wzniesiony r. 1484 przez Pawła Jasińskiego, kasztelana sandomierskiego dla zakonników św. Augustyna, którzy tu przetrwali po r. 1574. Konsekrowany przez biskupa Kazimirskiego 1583 r., a po restauracyi z r. 1693 znów konsekrowany przez Jacka Święcickiego, biskupa chełmskiego.

Kraśnik. (Dekan. Janowski). Kościół istniał tu już w XIV w. Konsekrowany 1469 roku. W tym czasie otrzymali w zarząd ten kościół Kanonicy regularni św. Augustyna, sprowadzeni tu przez Jana Tęczyńskiego, pozostawali do roku 1864.

Siennica-Różane. (Dekan. Janowski). Kościół fundowany i nadany r. 1468 przez Mikołaja, kasztelana zawi-

chostowskiego. Obecny zmurowany przez Jana hr. Poletyłło i parafian. Niekonsekrowany.

Wysokie. (Dekan. Krasno). Kościół fundowany i nadany na początku XV w. przez Jana z Bydzyni, erygowany zaś w r. 1417 przez Wojciecha Jastrzębca, biskupa krakowskiego. Obecny pod wezw. św. Michała zbudowany r. 1806. Niekonsekrowany.

Midzów. (Dekan. Lubartowski). Kościół drewniany fundowany i nadany w w. XVI przez Alberta Midzowskiego. Obecny murowany r. 1879 staraniem miejscowego proboszcza i kosztem parafian. Konsekrowany przez biskupa Franciszka Jaczewskiego r. 1893.

Tomaszów. (Dekan. Tomaszów). Kościół stary drewniany zbudowany 1627 r. przez Tomasza Zamoyskiego, wojewodę kijowskiego, przebudowany r. 1727. Konsekrowany przez biskupa Dzięcielskiego.

Łabunie. (Dekan. Zamojski). Kościół stary drewniany fundowany i nadany 1435 przez Adama, dziedzica na Łabuniach. Obecny murowany przez Jarosława Oleśnickiego. Konsekrowany przez Grzegorza Zamoyskiego, biskupa chełmskiego, słynie cudownym obrazem św. Antoniego, przeniesionym tu z Radecznicy.

Skierbieszów. (Dekan. Zamojski). Kościół z drzewa zbudowany i nadany przez króla Władysława Jagiełłę. Obecny murowany z w. XVII. Konsekrowany przez biskupa Szembeka r. 1743.

Stary Zamość. (Dekan. Zamoyski). O pierwotnym kościele niema danych. Obecny murowany w r. 1592 przez Jana Zamoyskiego. Konsekrowany przez Gomolińskiego, biskupa chełmskiego r. 1592.

Dzierążnia. (Dekan. Tomaszowski). Kościół starożytny fundowany i nadany w r. 1537 przez Stanisława Tyburcego i Macieja, braci Dzierążyńskich. Obecny murowany r. 1763 przez Węglińskiego, dziedzica i Wołkowicza plebana. Konsekrowany 1858 r. przez biskupa Walentego Baranowskiego, sufragana lubelskiego.

Pod wezwaniem N. M. P. Szkaplerznej.

Frampol. (Dekan. Zamojski). Kościół fundowany i nadany w r. 1740 przez Marka Butlera. Erygowany z filialnego

na parafijalny w r. 1778 przez Kajetana Sołtyka, biskupa krakowskiego. Obecny wzniesiony w r. 1878 przez ks. Wiktora Krauza, kosztem Marcina Krotochwila, dziedzica Konty i parafian. Niekonsekrowany.

2. Kaplice publiczne i prywatne, poświęcone czci Najświętszej Maryi Panny.

W Puławach (Nowa Aleksandrya) pod wezwaniem Wniebowzięcia N. M. P., wymurowana w r. 1803 przez księcia Adama Czartoryskiego.

W Gołębiu Najśw. Maryi Panny na cmentarzu.

Parafia Wilkowice Nawiedzenie N. M. P. we wsi Polanówka.

W Borowie N. M. P. Szkaplerznej na cmentarzu.

W Gościeradowie Niepokal. Poczęcia na cmentarzu.

W Potoku Wielkim N. M. P. na cmentarzu.

W Chłaniewie N. M. P. na cmentarzu.

Oratoryum w Seminaryum lubelskiem na cześć Niepokal. Poczęcia N. M. P.

3. Obrazy cudowne Matki Bożej.

Lublin. Kościół św. Ducha w Lublinie ze składek w r. 1419—1421 razem z przytułkiem dla starców i kalek wzniesiony, posiada obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem Jezus na ręku na drzewie malowany, a suknią srebrną o pięknym deseniu i dwoma gustownie zdobnemi koronami głowy Najśw. Panny i Dzieciątka Jezus uwieńczonemi, opatrzony, na którym znajduje się wiele wotów prócz tych, jakie są pomieszczone na długich tablicach na ołtarzu zawieszonych. Obraz ten w r. 1642 stał się przedmiotem szczególniejszej uwagi Lublinian, z powodu dostrzeżonych na nim najprzód przez Jakóba Lenczowskiego, ucznia szkół jezuickich kropli łez krwawych, które spływały na korporały i były zbierane w ciągu trzech dni przez miejscowych kapłanów: proboszcza ks. Zusiewicza, wikaryusza ks. Kitowskiego, mansyonarza kościoła farnego ks. Witkowskiego, w obecności innych tak duchownych jak i świeckich osób. 12 świadków tego niezwykłego zdarzenia przysięgą stwierdziło fakt pomieniony,

o którym obecny na sądowem dochodzeniu ks. Franciszek Zamoyski, lektor św. teologii, Bernardyn, profesor pisma św., w klasztorze lubelskim zaopiniował, że trudno zdarzenie to zaliczyć w poczet cudownych dzieł, wszakże jest to znakiem niewątpliwym potrzeby aspiracyi gniewu bożego.

Do obrazu Matki Boskiej Świętoduskiej z powodu rozlicznych łask doznawanych i łatwego wstępu do kościoła, szczególniejsze wierni mają nabożeństwo.

Wizerunek cudownego obrazu M. B. w kościele filialnym św. Ducha w Lublinie.

Krasnobród. W r. 1642 Matka Boża objawiła się Jakóbowi Ruszczykowi, ze wsi Szarawoli, należącej obecnie do parafii tomaszowskiej, w gęstym podówczas borze (lesie), gdzie obecnie istnieje kościół parafijalny. Jakób Ruszczyk, o ile mogłem zebrać z dokumentów kościelnych, cierpiał ciężko przez 24 lat, choroba jego była nie do wyleczenia. Wożono go do Sokala, Leżajska, Częstochowy i innych miejsc cudownych, był dręczony od złego ducha, dniem i nocą biegał po lasach, krzycząc przeraźliwym głosem, którym ludzi od siebie odstraszał. Przechodząc pewnego razu przez gęsty bór krasnobrodzki, ujrzał na sośnie nadzwyczajne światło i usłyszał głos: „wystaw tu figurę, albowiem na tem miejscu odbywać się będzie chwała Syna mojego i wiedz o tem, że jesteś zdrów“, i w jednej chwili został uleczonym. Tu się rozległ głos dzwonów i niezwykłego śpiewu, co słysząc mieszczanie z Krasnobrodu (jedna wiorsta odległości od tego miejsca), przybiegli i ujrzeli obrazek Matki Boskiej na sośnie, otoczony niezwykłą jasnością i klęczącego Jakóba, dobrze im znanego, którego wzięli z sobą do miasteczka Krasnobrodu, gdzie ogłaszał widzenie jakie miał w lesie i że jest zdrów, za co został wtrącony do więzienia przez Jana Lipskiego, pana na Krasnobrodzie, o uwolnienie którego upomniała się jako swego poddanego Katarzyna Zamoyska, kanclerzyna wielka koronna. Wówczas będąc uwolniony z więzienia, Jakób Ruszczyk, wystawił kapliczkę łącznie

z mieszczanami krasnobrodzkimi, na miejscu objawienia się Matki Bożej i w tej kapliczce był umieszczony powyższy obrazek Matki Bożej — tu codziennie słyszano rano, w południe i wieczór śpiewy Anielskie, głos dzwonów i procesye. Pan Bóg jest niezbadany w środkach miłosierdzia swego nad grzesznikami, albowiem w onym czasie, mały kościółek drewniany w Krasnobrodzie, fundacyi Jana Zamoyskiego,

Kościół parafijalny w Krasnobrodzie.

kanclerza, obrócony został na zbór heretycki, a na czele tej herezyi stał wyżej wspomniany Jan Lipski; widocznie, Pan Bóg, chcąc dać upamiętanie grzesznikom, aby się nawrócili na drogę św. wiary, od której odstępowali, przyłączając się do luteranizmu i kalwinizmu, w szczególniejszy sposób zesłał swą łaskę, obok herezyi, jaka się gnieździła w Krasnobrodzie, za pośrednictwem Matki Najświętszej, która się objawiła Jakóbowi Ruszczykowi w lesie krasnobrodzkim. Podanie pobożne głosi, że M. B. po objawieniu się Jakóbowi wskazała mu źródło $^1/_4$ część wiorsty od miejsca objawienia się, mówiąc do niego: „tu będziecie czerpać z tego źródła zdrowie". Na tym źródle stoi duża drewniana kaplica na dębowych słupach, postawiona przez ob. proboszcza ks. Gryczyńskiego na miejscu walącej się starej, to źródło nigdy nie wysycha, ani też zamarza przy największych mrozach, bije zawsze fontanną z pod kamienistej skały. Echo objawienia się M. B. lotem błyskawicy rozeszło się po całym kraju. Lud ze wszech stron

Wizerunek cudownego obrazu w kościele Krasnobrodzkim.

zaczął to miejsce nawiedzać, doświadczając łask Bożych za przyczyną Matki Najświętszej. W tym czasie ciężko zachorowała Marya Kazimiera, królowa polska, żona Jana III Sobieskiego, króla, i oddawszy się w opiekę Matki Boskiej Krasnobrodzkiej, uzdrowioną została, za co wywdzięczając się Panu Bogu za łaskę otrzymaną, wystawiła ładny i duży na owe czasy, murowany kościół w 1690 r. wraz z klasztorem, który został powierzony OO. Dominikanom dla obsługi parafijalnej przez ks. Święcickiego, biskupa chełmskiego. Obecnie parafię krasnobrodzką, przeszło 12-tysiączną, obsługują księża świeccy.

Obrazek oryginalny z wizerunkiem Matki Bożej, który był na sośnie otoczony jasnością nadzwyczajną, przed którym klęczał Jakób Ruszczyk, po dzisiejszy dzień znajduje się w wielkim ołtarzu pod dwoma zasłonami; że ten obrazek jest otoczony szczególną łaską Bożą, to jest najlepszy dowód, iż pomimo tak odległej epoki czasu nie uległ najmniejszemu zniszczeniu. Jakób Ruszczyk pochowany jest obok kościoła na cmentarzu, jak świadczy pomnik nad nim stojący, murowany.

Przytoczę tu wiersz na cześć Matki Bożej Krasnobrodzkiej:

„Światło, muzyka i częste dzwonienia
Gdzie jest fest wielki, te są dowiedzenia
Dowody pewne, gdy te wszystkie mamy
Przy Krasnobrodzie, jak nie zawołamy
Tu dzień! cóż mówię? nie dzień lecz wieczysty
Fest przy Maryi co dzień uroczysty".

Od chwili objawienia się Matki Bożej Jakóbowi Ruszczykowi, rok rocznie działy się liczne cuda za pośrednictwem Matki Bożej Krasnobrodzkiej, albowiem wielu ludzi różnego wieku, płci, stanów i godności doznawało cudownych uzdrowień, jak świadczy historya cudownego obrazu, ułożona przez ks. Jacka Majewskiego, św. Teologii doktora, kaznodzieję lubelskiego i ks. prowincyała Damiana Matuszewicza, magistra św. Teologii, a wydana przez ks. Patrycyusza Rossołowskiego, przeora OO. Dominikanów w Krasnobrodzie i poświadczona w Zamościu dnia 9 maja 1752 roku przez ks. Pawła Łosieckiego, św. Teologii doktora, Protonotaryusza Apostolskiego, cenzora ksiąg na dyecezyę chełmską.

Powyższą książkę, opisującą cudowne uzdrowienia przejrzał ks. Józef Eustachy Szembek, biskup chełmski i uznał za wiarygodną, polecając ją do publicznego rozszerzenia. Niewątpliwą jest rzeczą, że i po 1752 r. były cudowne uzdrowienia i notowane w księgach, lecz prawdopodobnie, że podczas ogólnej kasaty zakonów zostały gdzieś zagubione lub wywiezione, w pozostałej zaś bibliotece podominikańskiej jest trochę zaledwie książek treści filozoficznej, astronomicznej, matematycznej i kaznodziejskiej w łacińskim języku.

II.

Podlasie (Dyecezya Podlaska[1]).

1. Kościoły Maryackie.

Na ogólną liczbę 91 kościołów parafialnych i filialnych w Dyecezyi Podlaskiej istnieje 25 kościołów dedykowanych Najśw. Maryi Pannie, pod rozmaitemi wezwaniami, a mianowicie:

Pod wezwaniem Niepokalanego Poczęcia N. M. P.

Ostrów. (Dek. Włodawski). Kościół parafijalny, erygowany w r. 1442 przez Teodoryka z Ostrowia, za potwierdzeniem Zbigniewa Oleśnickiego, biskupa krakowskiego pod wezw. św. Hieronima. Obecny kościół pod tytułem Niepokalanego Poczęcia N. M. P., wymurowany r. 1754 przez Mikołaja Krzynieckiego i konsekrowany przez Stanisława Rajmunda Jeziewskiego, biskupa bakowieńskiego. W wielkim ołtarzu łaskami słynący cudowny obraz Matki Boskiej Częstochowskiej.

Kościół w Ostrowie.

[1]) Dyecezya ta r. 1867 wzniesiona przez rząd rosyjski, zarządzana obecnie przez administratora apostolskiego, którym jest J. E. ks. Franciszek Jaczewski, biskup Lubelski.

Cudowny obraz M. B. w kościele Ostrowskim.

Niecіecz. (Dek. Sokołowski). Kościół parafijalny erygowany r. 1458 przez Stanisława „de Nyeczyecza“, dziedzica na Wirowie pod wezw. Niepokal. Poczęcia. Przed laty kilkunastu parafia Niecіecz została zniesiona przez rząd, a kościół rozebrany.

Wereszczyn. (Dekan. Włodawski). Kościół fundowany przez Zofię de Ziemiechów Tyszkiewiczową, wojewodzinę trocką r. 1634. Kościół obecny przez braci Wereszczyńskich w r. 1783 z drzewa wystawiony. Benedykowany.

Ceranów. (Dekan. Sokołowski). Pierwotny kościół parafijalny eryg. r. 1508 pod wezw. Krzyża św. przez Katarzynę Pietraszkową, dziedziczkę Ceranowa, w r. zaś 1875 kosztem Ludwika Górskiego i jego małżonki wzniesiony nowy, murowany, pod tytułem Niepokal. Poczęcia. Konsekrowany w r. 1890 przez biskupa lubelskiego Franciszka Jaczewskiego.

Pod wezwaniem Zwiastowania N. M. P.

Żelechów. (Dekan. Garwol.). Już w r. 1326 istniał tu kościół parafijalny pod tem wezwaniem. W r. 1692 Stanisław Linkhaus i Mateusz Rzewuski wymurowali nowy kościół. W r. 1892 świątynia ta została znacznie rozszerzona i ozdobiona staraniem proboszcza ks. Bieńkowskiego. W r. 1900 pokonsekrowany przez biskupa Franciszka Jaczewskiego.

Opole. (Dekan. Włodawski). Kościół parafijalny eryg. r. 1643 przez Aleksandra Kopcia. Obecny wymurowany roku 1811 przez Jana i Ignacego Szlubowskich. Parafia Opole przed laty kilkunastu przez rząd zniesiona, kościół zamknięty.

Miedzna. (Dek. Węgrowiecki). Kościół parafijalny już w r. 1470 istniał. Obecny murowany w r. 1893 kosztem parafian wzniesiony i w tymże roku przez biskupa Fr. Jaczewskiego konsekrowany.

Pod wezwaniem Wniebowzięcia N. M. P.

Maciejowice. (Dek. Garwol.). Fundacya tego kościoła nieznana. Długosz mówi o kościele we wsi Kochowie, obok późniejszych Maciejowic, jako odwiecznym. W XIV w. zarządzali nim Kanonicy Regularni z Czerwińska. W r. 1681 przeniesiony z Kochowa do Maciejowic. W r. 1819 ten kościół zgorzał. W kilka lat potem wymurowano nowy kościół

za staraniem Stan. ordynata hr. Zamoyskiego, około r. 1880 kościół ten został rozszerzony i ozdobiony kosztem hr. St. Zamoyskiego i parafian.

Parysew. (Dekan. Garwol.). Eryg. 1461, obecny wybudowany r. 1750 przez Franciszka Bielińskiego, marszałka w. koronnego, a w r. 1752 konsekrowany przez biskupa Marcina Załuskiego.

Wilga. (Dekan. Garwol.). Eryg. 1407 r. Obecny kościół drewniany wybudował Bogusław Zajączek r. 1771. Kościół tylko benedykowany.

Stoczek. (Dek. Łukowski). Eryg. 1472 r. przez biskupa Andrzeja de Bnin Opalińskiego. Obecny kościół drewniany wystawiony przez biskupa Andrzeja Młodziejowskiego w r. 1774. Konsekrowany przez biskupa Wojciecha Skarszewskiego 1808 r.

Kock. (Dek. Łukowski). Kościół parafijalny istniał już tu r. 1425, obecny murowany postawiony w początku XVI w. przez Piotra Firleja, wiele razy przebudowywany. Konsekrowany w r. 1805 przez biskupa Skarszewskiego.

Jabłonne. (Dekan. Sokołowski). Kościół fundowany r. 1470 przez Macieja Responda, obecny murowany 1824—1841 przez Ludwika Bienieckiego, dziedzica. Konsekrowany przez biskupa Lewińskiego.

Żabianka. (Dekan. Garwoliński). Kościół fundowany r. 1570. Konsekrowany przez biskupa Michała Kunickiego 1754 r.

Rusków. (Dek. Janowski). Kościół fundowany 1440 r. Obecny murowany 1646—1662 przez Adama Raczko. Benedykowany.

Wisznice. (Dekan. Włodawski). Kościół fundowany r. 1630 przez Krzysztofa Sapiehę, chorążego W. Ks. Litewskiego. Obecny drewniany wystawiła księżna z Sanguszków Krystyna Sapieżyna r. 1751. Konsekrował Ludwik Reauncour, biskup Ptolemaidy r. 1754.

Niwiska. (Dekan. Siedlecki). Kościół istniał już w r. 1546. Obecny murowany wzniósł r. 1787 Kazim. Ossoliński. Benedykowany.

Węgrów. Kościół fundowany r. 1414 przez Piotra Pełkę, wojewodę Janusza księcia Mazowieckiego. Obecny wymurował r. 1710 Jan Krasiński. Konsekrował r. 1711 biskup Wychowski.

Pod wezwaniem Nawiedzenia N. M. P.

Gutoska Wola. (Dekan. Łukowski). Kościół fundowany r. 1633 przez Ludwika Krasińskiego i oddany Karmelitom bosym. W r. 1782 pokonsekrowany przez biskupa Jana Lenczowskiego. Słynie cudownym obrazem N. Maryi Panny.

Miasków. (Dek. Łukowski). Już w XVI w. istniał tu piękny murowany kościół, który w r. 1667 przez Szwedów spalony, obecnie gruntownie wyrestaurowany i powiększony, jeszcze niekonsekrowany.

Seroczyn. (Dek. Siedlecki). Kościół eryg. w 1547 r. przez Stanisława Głoskowskiego, obecny wzniesiony w r. 1770 przez Ignacego Cieszkowskiego, kasztelana liwskiego. Konsekrowany w r. 1778 przez bisk. Kacpra Ciciszowskiego.

Bobrowniki. (Dawn. w dekan. Stężyckim, obecnie w dek. Nowo-Aleksandr.). Kościół erygowany w r. 1488 przez Stanisława Tarłę „de Szczekarzowice". Obecny w r. 1757 murowany.

5. Domanice (Dek. Siedlecki). Kościół drewniany eryg. w połowie XVII w. Obecny murow. wybudow. w r. 1849 staraniem Józefa Sienkiewicza, miejscowego proboszcza. Konsekrowany r. 1850 przez Franc. Lewińskiego.

Pod wezwaniem boleści N. M. P.

Goźlin. (Dek. Garwol.). Kościół parafijalny drewniany wzniesiony r. 1699 przez Jana de Glew Lasocki i powierzony OO. Maryanom, założonym pod wezwaniem Niepok. Poczęcia N. Maryi Panny. Obecny kościół drewniany zbudowany r. 1776 przez OO. Maryanów. Benedykowany.

Kaplice publiczne i prywatne, wzniesione na cześć Najśw. Maryi Panny.

Parafija Goźlin, kaplica publiczna we wsi Siedzianów.
„ Rusków, „ „ „ „ Puczyce.
„ Wojcieszków, kaplica publ. we wsi Szczalb.
„ Grębków, kaplica publiczna we wsi Sinołęka.
„ Węgrów, „ „ na cmentarzu.
„ Siedlce, „ „ więzienna.
„ Międzyrzecz, kaplica publiczna w pałacu hr. Potockich.

Parafija Repki, kaplica publiczna w pałacu Doria-Dernałowiczów.

Parafija Krzychówek, kaplica publiczna w pałacu hr. Ostrowskich.

Maciejowice, kapliczka kamienna ze statuą Niepok. Poczęcia w Podzamczu.

(Wszystkich kaplic w dyec. podlaskiej jest 76).

2. Zakony i bractwa.

Maryanie. Jedyny zakon męski, powstały w Polsce w drugiej połowie XVII wieku, jest zakon Maryanów. Zakon ten poświęcony był czci Niepokalanie Poczętej Najświętszej Maryi Panny. (Ordo Immaculatae Conceptionis B. Mariae Virginis. Clericorum regularium Marianorum).

Założycielem tego zakonu był *venerabilis servus Dei* Stanisław a Jesu-Maria Papczyński, urodz. 18 maja 1631, † 17 września 1701.

Zakon Maryanów obok czci Niepokalanie Poczętej Dziewicy miał za cel nauczanie ludu prostego i modły za zmarłych w czasie powietrza i poległych w boju.

Innocenty XI papież wydał dnia 20 marca 1681 r. bullę, mocą której zatwierdził nowy zakon pod tytułem: Niepokalanego Poczęcia N. Maryi Panny, czyli Kongregacyi polskiej księży Maryanów i odpustami bractwa Niepokalanego Poczęcia N. M. P. nadał; żadnej jednak reguły, ani ustaw im nie przeznaczył, ani zatwierdził. Następca Innocentego XI, Innocenty XII, przychylając się do prośby Maryanów, regułę przez nich przedstawioną, a już od lat 200 znaną pod nazwą reguły cnót Najśw. Maryi Panny r. 1699 zatwierdził. Reguła ta następnie nieco zmieniona, Dekretem Innocentego XIII weszła w wykonanie pod opieką i kierunkiem zakonu św. Franciszka Serafickiego, a mianowicie tej gałęzi tego zakonu, który u nas miano Reformatów nosił. Opieka Reformatów trwała do r. 1787, z pod której Maryanie wyjęci zostali dekretem Kongregacyi Bisk. i Zakon. dnia 10 marca 1786. Pius VI wreszcie dekretem 17 listopada 1786 potwierdził Regułę i ustawy Maryanów i nadał im przywileje wspólne innym zakonom.

W Polsce Maryanie mieli 12 domów, a między temi i dwa w dyecezyi podlaskiej, mianowicie: w Goźlinie,

Dekanat garwoliński, gdzie im kościół i klasztor fundował Jan Lasocki r. 1699 i w Skurcu, Dek. siedlecki, fundowany przez ks. Józefa Przygodzkiego, proboszcza suchożębickiego. Klasztory te przetrwały do r. 1864.

Za granicą mieli w Rzymie 1 i w Portugalii 4 klasztory.

Bractwa Różańca, chociaż nie we wszystkich kościołach parafijalnych Dyec. podlaskiej są erygowane, we wszystkich jednak istnieją i w każdą niedzielę i święto publicznie Różaniec święty przed sumą odśpiewują. W niektórych nawet kościołach, jak w Biały, w Sielcach, w Ostrowie i w innych miastach, codziennie przed prymaryą Różaniec św. odśpiewują. W innych znów, jak n. p. w Maciejowicach, Różaniec odśpiewuje się w czasie Adwentu przed Roratami.

Bractwo Szkaplerza św., nie tak bardzo jak Różaniec św. jest rozpowszechnione, wszakże w wielu kościołach istnieje i ogromna większość wiernych nosi Szkaplerz karmelitański.

Szkaplerz niebieski Niepokal. Poczęcia Najśw. Maryi Panny w dyec. podlaskiej równie jest rozpowszechniony, ale bractw erygowanych nie ma.

Godzinki na cześć Niepokal. Poczęcia Najśw. Maryi Panny w każdą niedzielę i święto bywają śpiewane na chórze przed Jutrznią w kościołach, w domu zaś śpiewają je często wierni, a zwłaszcza pobożne niewiasty.

3. Cudowne obrazy Najświętszej Maryi Panny.

Kodeń. (Zob. poniżej w Dziale Dziewiątym).

Leśna. (Zob. poniżej w Dziale Dziewiątym).

Miedzna. Duch niewiary szeroko rozszerzając się w Polsce w XVIII wieku docierał już nawet do maluczkich, jak tego dowodzi początek zdarzenia cudownego w Miedzny w r. 1727:

„Oto niejaki Pazio, mieszczanin z Miedzny, bawiący nocą w nędznej lepiance, skleconej przy budującym się młynie, ujrzał niezwykłą światłość na półce, gdzie rzucony był w trąbkę zwinięty obraz Matki Boskiej. Okrzyk zdumienia wspomnianego Pazia podziałał tylko tyle, że obraz ten przyklejono do ściany. W krótkim czasie potem niejaki Gabryel, przyszedłszy do onej lepianki na południowy spoczynek,

leżąc nogami do tego obrazu obok krowy i cieląt tam także będacych, ujrzał jasność wielką w tym domku i głos mówiącego anioła: „a godzi się tobie leżeć tak do tego Obrazu — natychmiast wziąść ten Obraz z tego śmiecia i brudu i umieścić w kościele“. Przestraszony Gabryel upadł na twarz przed

tym Obrazem i w takim stanie znaleziony więcej mówić nie chciał, lecz co słyszał, pod przysięgą przed przyszłą komisyą wypowiedzieć obiecywał. Działo się to w sobotę po Nowym Roku przy końcu Wielkiego Jubileuszu“.

Tegoż 1727 r. Aleksander Zwoliński, zakrystyan, w dzień Zwiastowania N. M. P. w zakrystyi, gdzie ten obraz zapieczętowano, widział jasność i słyszał głos: „niech mnie więcej z tej owczarni nie wynoszą“. Tegoż roku 1728 dnia 18 listopada w nocy o godz. 3-ciej widziana była wielka światłość w kościele, a gdy otworzono kościół przy mnóstwie

ludzi przybyłych, widziano jasność bijącą od ołtarza, o czem świadczą Jarocki, organista, Jan Bereźnicki, brat plebana, Jan Piasecki z żoną i inni.

Dnia 14, 16 i 21 maja tegoż roku 1727, widziano światłość nad kościołem, o czem zaświadcza ks. Bereziński Mikołaj, pleban miedzyński, który i świadków zapisał.

W czwartą niedzielę Adwentu widziano też jasność niezwykłą w kościele.

Na mocy tych zeznań, jak również na mocy zeznań wielu cudów, głównie uzdrowień za przyczyną Matki Boskiej Miedzyńskiej, które to cuda są spisane w księdze pod tytułem:

„Connotatio łask Boskich, doznanych z różnych miejsc różnych ludzi i widzianej jasności nad kościołem i w kościele Miedzyńskim przy obrazie Łaskawej Matki Bożej, officiose sequestrowanym i zapieczętowanym w r. 1727 w lepiance młynarskiej w sobotę po Nowym Roku objawianym, opisana i przy komisyi produkowana w kościele Miedzyńskim Dnia Roku Pańskiego 1729".

Na mocy więc widzianej jasności i licznych cudów odbyła się komisya, o czem jest wzmianka w książce opisującej cuda. „Anno Domini 1730 Commissione peracta" i Obraz ten 1730 r. dekretem ks. biskupa łuckiego i Brzeskiego Stefana Bogusława Rupniewskiego ku czci publicznej wiernego ludu wystawiony został. Sukienkę srebrną na obrazie sprawił Michał hr. Butler, starosta Preński, dziedzic Miedzny, ur. 1715, zm. 1782 r. Obraz ten uroczyście przeniósł do nowego kościoła pasterz Dyecezyi ks. Franciszek Jaczewski.

V. Dyecezya Płocka.

A) Niepokalane Poczęcie N. M. P.

W XIV wieku a może wcześniej obchodzono już u nas uroczystość Niepokalanego Poczęcia bo w kalendarzu płockim znajdującym się w bibliotece kapituły, który według zdania jego wydawcy Dra Kętrzyńskiego, pochodzi z XIV w., na dzień 8 grudnia zamieszczone jest święto: *Conceptio Sanctae Mariae Virginis.*

W Płocku też już 1585 roku istniała kongregacya Sodalisów a przed 1600 była ona w Pułtusku.

Jakkolwiek w dyecezyi płockiej jest tylko jeden kościół pod wezwaniem Niepokalanego Poczęcia w Trombinie, dekanacie Rypińskim, lecz zato znajduje się dosyć obrazów i posągów, przedstawiających tę tajemnicę z życia Bogarodzicy.

1. Dekanat Makowski.

Szwelice. Na froncie kościoła jest posąg Niepokalanego Poczęcia przed którym w święta Bogarodzicy i ich wigilię pali się lampa.

Różan. Przy plebanii na wzgórzu zwanym „górką Panny Maryi“ bo na niej miał stać kościół pod Jej Wezwaniem, znajduje się posąg kamienny Niepokalanego Poczęcia postawiony przed 20 laty staraniem i kosztem księdza Michała Turowskiego ówczesnego wikaryusza tej parafji.

Nowa wieś. W ołtarzu wielkim za zasłoną posąg Matki Boskiej Niepokalanego Poczęcia.

Krasnosiele. W ołtarzu bocznym obraz Niepokalanego Poczęcia.

2. Dekanat Mławski.

Mława. W kościele parafijalnym znajdują się: 1) posąg Matki Boskiej z Lourdes, który bywa wystawiany w przygotowanej grocie; 2) feretron rzeźbiony w drzewie Niepokalanego Serca Maryi; 3) posąg dużych rozmiarów na wysokiej podstawie z piaskowca, także Niepokalanego serca Maryi na cmentarzu kościelnym na pamiątkę jubileuszu z 1901 roku postawiony.

Dalej, kościół Mławski posiada chorągiew białą jedwabną z figurą Niepokalanego Poczęcia złotem haftowaną. W kaplicy Matki Boskiej jest witraż przedstawiający Niepokalane Poczęcie. Nakoniec w głównej nawie kościoła sufit jest ozdobiony obrazem wielkich rozmiarów przedstawiającym Niepokalane Poczęcie.

Dzień ósmy grudnia obchodzony bywa w Mławie z wielką uroczystością, gdyż stara się o to sam proboszcz mający szczególne i wyjątkowe nabożeństwo do tej tajemnicy,

a więc z wystawieniem Najświętszego Sakramentu z procesyami i tak dalej. Bardzo wielu pobożnych w samą uroczystość i przez całą oktawę przystępuje do spowiedzi i Komunii świętej i zwykle pare set osób wpisuje się do szkaplerza niebieskiego Niepokalanego Poczęcia. Toż samo powtarza się i obecnie podczas mszy świętej jubileuszowej miesięcznej.

3. Dekanat Pułtuski.

Lubiel. W ołtarzu bocznym jest posąg Matki Boskiej z Lourdes.

Pułtusk. Kościół Reformacki 1648 roku przez Wojciecha Wessla stolnika pod wezwaniem świętego Józefa wystawiony, ma jednocześnie przybudowaną kaplicę łączącą się z kościołem pod wezwaniem Najświętszej Maryi Panny Niepokalanie Poczętej.

4. Dekanat (Ciechanowski) Ostrołęcki.

Czerwin. W bocznym ołtarzu obraz olejny Niepokalanego Poczęcia.

Goworowo. Posąg Matki Boskiej z Lourdes sprowadzony, w ołtarzu bocznym, po obydwóch stronach którego na tablicach marmurowych napisy:

Imaginem hanc
Lurdensis peregrinationis suique
XXV annorum sacerdotii
pie memor
Antonius Brykczyński
Archiconfraternitatis S. S. Rosarii
Promotor curatusque
Lurdibus huc advectam
obtulit
15 Augusti A. D. MDCCCXCI.

Sacratissimae Reginae
Rosarii sacratissimi
ejusdem Archiconfraternitatis
sodales
utriusque sexus
fratres nempe sororesque
Govorovienses
Communem matrem venerantes
altare hoc anno MDCCCXCI
D. D. D.

B) Kościoły Maryackie.

1. Dekanat Ciechanowski.

Ciechanów. Patronka Najświętsza Marya Panna. Wezwanie Narodzenie Matki Boskiej. Ziemowit Książe Mazowiecki fundował 1535. Data konsekracyi nieznana.

Malużyn. Pod Wezwaniem Zwiastowania Bogarodzicy w XV w. zbudowany. Konsekracya nieznana.

Opinogóra. Wezwanie Wniebowzięcie. Fundował Władysław hr. Krasiński 1874. X. Henryk Kossowski, Biskup Serreński, wikaryusz kapitularny dyecezyi Płockiej 1885 roku konsekrował.

2. Dekanat Lipnowski.

Dobrzyń nad Wisłą. Patronka Bogarodzica. Wezwanie Wniebowzięcie. Konrad Książę Mazowiecki 1316 roku fundował. Po spaleniu kosztem parafijan odnowiony. X. Jerzy Szembek Biskup Płocki 1902 roku konsekrował.

Lipno. Patronka Bogarodzica. Wezwanie Wniebowzięcie. Władysław Książe Łęczycki i Dobrzyński 1349 fundował. Konsekracya niewiadoma.

Skępe. Patronka Bogarodzica. Wezwanie Zwiastowanie. X. Mikołaj Kościelecki biskup Chełmiński 1511 roku fundował i konsekrował.

Tłuchowo. Patronka Bogarodzica. Wezwanie Wniebowzięcie. Od 1564 roku była tu parafija. 1637 nowy kościół zbudowano, który 1826 spalił się. Następnie 1888 parafijanie

nowy kościół fundowali a X. Jerzy Szembek biskup płocki 1902 roku konsekrował.

Zaduszniki. Wezwanie Nawiedzenie. Już w XVI w. była tu parafija, 1831 roku kościół się spalił a 1885 parafijanie fundowali nowy, który X. Henryk Kossowski biskup serreński, wikaryusz kapitularny płocki tegoż roku konsekrował.

3. Dekanat Makowski.

Nowa Wieś. Patronka N. P. Wezwanie Narodzenie. 1756 roku parafijanie fundowali a 1886 X. Henryk Kossowski biskup serreński, wikar. kapit. Płocki konsekrował.

4. Dekanat Mławski.

Sarnowo. Wezwanie Wniebowzięcie Bogarodzicy. Po spaleniu starego niewiadomej fundacyi kościół nowy 1880 roku skończony. X. Henryk Kossowski biskup serreński, wikaryusz kapitularny Płocki 1885 roku konsekrował.

Wyszyny. Patronka Bogarodzica. Wezwanie Matka Boska Różańcowa. 1411 roku był tu już kościół, następny 1760 roku zbudowano, który 1787 spalił się; ocalał tylko posąg Matki Boskiej ztąd za cudowny uznany. Jest na nim osiem srebrnych wotów, wśród nich krzyż Virtuti Militari i relikwiarz po jenerale Zajączku. Obecny kościół parafijanie 1894 roku wystawili.

5. Dekanat Ostrołęcki.

Ostrołęka. Wezwanie Nawiedzenie. 1399 roku Janusz Książe Mazowiecki fundował. Po spaleniu 1752 roku Mateusz Niski przebudował a 1753 X. J. Dembowski Biskup Płocki konsekrował. Po drugiem spaleniu 1831 roku kosztem parafijan 1873 został odnowiony.

6. Dekanat Ostrowski.

Andrzejewo. Pod Wezwaniem Wniebowzięcia Bogarodzicy 1526 roku przez X. Tomasza z Tarnowa kanonika Pułtuskiego, proboszcza Andrzejewskiego zaczęty, przez Grzegorza Gdow i X. Andrzeja Gutkowskiego proboszcza miej-

scowego skończony, a przez X. W. Baranowskiego biskupa płockiego 1605 roku został konsekrowany.

Brańszczyk. Wezwanie Wniebowzięcie Bogarodzicy. 1465 roku X. Dunin biskup Płocki fundował, 1833 roku parafijanie przebudowali, a 1838 roku X. F. Pawłowski biskup płocki konsekrował.

Długosiodło. Wezwanie Wniebowzięcie N. M. P. X. Piotr Ścibor biskup Płocki 1451 parafiję erygował. Obecny kościół kapituła Pułtuska 1746 roku wzniosła a X. Marcin Załuski biskup płocki 1754 konsekrował.

Ostrów. Wezwanie Wniebowzięcie N. M. P. Parafija była już 1410 roku. Na miejsce spalonego kościoła X. Andrzej Nidecki Biskup Wendeński wzniósł nowy. Gdy ten zgorzał, parafijanie koło 1801 roku inny drewniany zbudowali, a skoro ten okazał się za mały, w 1893 r. został rozebrany i na jego miejscu kosztem parafijan nowy murowany wzniesiono, który 1894 przez X. Michała Nowodworskiego biskupa płockiego został konsekrowany.

Poremba. Wezwanie Matki Boskiej Różańcowej. X. Stanisław Łubieński biskup płocki 1639 roku parafiję erygował i kościół zbudował, na miejsce starego nowy z drzewa Michał Poniatowski biskup płocki wzniósł, 1880 roku nowy murowany kosztem parafijan wybudowany a 1883 przez X. Kacpra Borowskiego biskupa płockiego konsekrowany został.

Wąsewo. Wezwanie Narodzenie Matki Boskiej. 1790 Ignacy Zieliński fundował a 1791 X. Franciszek Zambrzycki biskup sufragan Kijowski konsekrował.

Zaremby. Wezwanie Wniebowzięcie N. M. B. Już w XV w. był tu kościoł a 1521 roku parafija została erygowana; obecnie po spaleniu kościoła w 1881 roku nowego dotąd nie wzniesiono.

7. Dekanat Płocki.

Bodzanów. Wezwanie Wniebowzięcie N. M. P. Zapewne w XV w. był tu już kościół dotąd stojący.

Płock. Kościół katedralny pod Wezwaniem Wniebowzięcia N. M. P. zwany: *Sancta Maria de Mazovia.* Pierwotnie drewniany 1126 przez X. Aleksandra Dołęgę biskupa płockiego wzniesiony, murowany w XVI w., po pożarze prze-

robiony w XVIII wieku, ostatecznie w 1903 r. przebudowany i 8 listopada przez X. Jerzego Szembeka biskupa płockiego konsekrowany.

8. Dekanat Płoński.

Czerwińsk. Patronka Matka Boska. Wezwanie Wniebowzięcia Bogarodzicy. Piotr Dunin ze Skrzynna 1117 roku wzniósł, ks. Aleksander Dołęga biskup płocki konsekrował.

9. Dekanat Przasnyski.

Baranowo. Wezwanie Narodzenie Matki Boskiej. Kościół 1870 roku przez parafijan wzniesiony.

Dzierzgowo. Patronka Matka Boska. Wezwanie Wniebowzięcie Bogarodzicy. 1388 roku Paweł Dzierzgowski fundował. 1880 kosztem parafijan przebudowany a 1886 przez Ks. Henryka Kossowskiego biskupa serreńskiego, wikaryusza kapitularnego Płockiego konsekrowany.

Duczymin. Wezwanie Wniebowzięcie Bogarodzicy. 1888 kościół kosztem parafijan zbudowany a 1901 przez księdza J. Szembeka Biskupa Płockiego konsekrowany.

Przasnysz. Wezwanie Wniebowzięcie Bogarodzicy. W XIV w. zbudowany, 1408 roku konsekrowany a 1886 odnowiony.

10. Dekanat Pułtuski.

Gzy. Wezwanie Wniebowzięcie Bogarodzicy. Parafija z 1377 roku erygowana przez Dobiesława Sowkę Biskupa Płockiego — 1723 r. nowy kościół został wzniesiony, który okazał się z czasem za mały, przeto 1872 r. obecny kościół kosztem parafijan wystawiony, ks. biskup Gintowt Sufragan Płocki konsekrował.

Popowo. Wezwanie Narodzenie Bogarodzicy. Ks. Erazm Bogdański kanonik Pułtuski proboszcz serocki wraz z Gabryelem Popowskim miejscowym dziedzicem przed 1720 rokiem zbudowali a Marcin Załuski biskup konsekrował.

Pokrzywnica. Patronka Bogarodzica. Wezwanie Matka Boska Szkaplerzna. 1691 dziedzic Junosza fundował, 1881 parafijanie nowy wystawili, który 1886 ks. Henryk Kossowski Biskup Serreński, wikaryusz kapitularny Płocki konsekrował.

Pułtusk. Wezwanie Zwiastowanie Bogarodzicy. Ks. Szymon biskup płocki w dwunastym wieku kościół drewniany wystawił, 1229 roku Ks. Piotr, biskup płocki murowany zbudował a 1449 roku ks. Paweł Giżycki, biskup płocki obecny kościół parafijalny i kolegiatę wzniósł i konsekrował.

Serock. Wezwanie Zwiastowanie Bogarodzicy. Janusz i Stanisław ostatni książęta Mazowieccy 1527 zbudowali.

Smogorzewo. Patronka Bogarodzica. Wezwanie Nawiedzenie N. M. P. Pierwotny kościół w XVII w. zbudowano. 1880 roku obecny parafijanie wznieśli a 1885 ks. Henryk Kossowski, biskup serreński, sufragan płocki konsekrował.

Zatory. Wezwanie Bogarodzicy. Parafija z XVII w., obecny kościół 1824 roku kasztelan Mikołaj Glinka i proboszcz ks. Józef Dzwonkowski zbudowali, a 1885 roku ks. Henryk Kossowski, biskup i sufragan płocki konsekrował.

11. Dekanat Rypiński.

Dulsk. Patronka Bogarodzica. Wezwanie Narodzenie N. M. P. Fundacya niewiadoma. 1859 roku odnowiony.

Osiek pod Brodnicą. Patronka Bogarodzica. Wezwanie Narodzenie N. M. P. Kościół z XII w. W kościele cudowny obraz N. M. P.[1]).

Skrwilno. Wezwanie Wniebowzięcie Matki Boskiej. Parafija z XVI w. 1852 Maryan Cissowski obecny kościół fundował a 1895 r. ks. Michał Nowodworski biskup płocki konsekrował.

Trombin. Wezwanie Niepokalanego Poczęcia. Fundacya niewiadoma. Kosztem parafijan zbudowany. Ks. Szembek biskup płocki 1902 r. konsekrował.

12. Dekanat Sierpecki.

Raciąż. Wezwanie Wniebowzięcie Matki Boskiej. Już w XIII w. była tu kasztelania więc zapewne i kościół; obecny kosztem parafijan wzniesiony, przez księdza Henryka Kossow-

[1]) Zob. ks. Walenty Załuski, „Cudowny obraz Matki Boskiej Osieckiej". 2 wyd. Warszawa, 1900.

Wizerunek cudownego obrazu Matki Boskiej w Osieku.

skiego, biskupa serreńskiego, wikaryusza kapitularnego płockiego 1886 r. został konsekrowany.

C) Kościoły filialne.

Kępa Polska. W parafii Zakrzewo. Wezwanie Bogarodzicy. Kościół fundowany przez kasztelana Nakwarskiego z cudownym obrazem N. M. P.

Obory w parafii Róże. Patronka Bogarodzica. Wezwanie Nawiedzenie N. M. P. 1641 r. Rudowcy fundowali i karmelitów sprowadzili a 1649 r. ks. Tolibowski, biskup i sufragan płocki konsekrował.

Sierpc. Kościół 1483 r. p. wezw. Bogarodzicy wzniesiony; 1620 r. Benedyktynki przy nim osadzone a 1902 r. J. Szembek, biskup płocki konsekrował.

Strzegocin w parafii Szyszki. Patronka Bogarodzica. Wezwanie Matka Boska Szkaplerzna. 1790 r. Jan Wessel fundował a biskup Dembowski konsekrował.

Żuromin w parafii Lubowidz. Wezwanie Bogarodzicy. 1714 roku kościół drewniany i przy nim misya Jezuitów. Ci rozpoczęli kościół murowany, który po nich 1782 roku Reformaci skończyli. Cudowny obraz Matki Boskiej.

W parafii Zambskiej powiatu pułtuskiego jest kaplica w 1682 r. przez Jana Wieckiego, Cześnika Ciechanowskiego wzniesiona pod wezwaniem Bogarodzicy we wsi Sokołowie. W ołtarzu znajduje się obraz Matki Boskiej przez lud za cudowny uważany. Na nim sukienka i 2 korony srebrne, niegdyś na procesyach noszone. Jest też kilka wotów srebrnych i ryngraf z Matką Boską. Do 1863 r. przy tej kaplicy kapelani mieszkali, a obecnie tylko w uroczystości N. Maryi P. nabożeństwa się odprawiają.

D) Cudowne obrazy N. M. P.

Czerwińsk. Podróżny płynący statkiem po Wiśle z Warszawy do Płocka, znużony monotonnością widoków, z przyjemnością zwraca uwagę na wysokie wieże, które z początku z dala tylko mu majaczeją, a w miarę zbliżania się do nich, coraz większemi i wspanialszemi, w majestacie swej dziewięciowiekowej przeszłości się ukazują — to Czerwińsk.

Po stromej ścieżce pnąc się ku górze, przechodzimy najprzód wieżę — dzwonnicę z epoki gotyckiej, a potem dopiero przed samą stajemy świątynią.

Powierzchowność jej najlepszą tu jest metryką. Widzimy wieże i główną część ścian, zbudowane z granitu w kostkę obrobionego — *ex lapide quadrato* — jako Długosz pisze. Mistrz to był nie ladajaki, który ten materyał obrabiał i układał tak równo i dokładnie, że po tylu wiekach, oko z przyjemnością zatrzymuje się na tych liniach prostych, na tych kantach tak dokładnie obrobionych, na tych polotnych wieżach przepysznemi romańskiemi z granitu oknami zdobnych. To też i tę świątynię jak tyle innych, tradycya przypisuje

Duninowi ze Skrzynna, który miał 1117 r. ją wystawić. W przedsionku jeszcze zwracają uwagę znawcy, dwa przepyszne romańskie kapitele, każden inny a obydwa ciekawe; — są także w kościele dwie płyty kamienne nagrobkowe bardzo stare ale jeszcze bardziej zniszczone i także z XVI w. Reszta sięga tylko XVII w., gdy 1636 r. Marcin Szyszkowski biskup płocki, jako opat czerwiński, zarówno kościół, jak mury klasztorne Kanoników regularnych przerobił.

Najcenniejszym jednak zabytkiem w kościele czerwińskim jest obraz Matki Boskiej z Panem Jezusem w wielkim ołtarzu umieszczony, a cudami od XVII wieku słynący którego historya następująca:

Miał go malować niejaki Łukasz z Łowicza, malarz żyjący w XVI wieku. Robił on inną jakąś robotę w Czerwińsku, ale zanim wyjechał zamknął się i wymalował obraz w pokojach opackich na płótnie cienkim do deski przyklejonym będący znacznie powiększoną kopią obrazu Matki Boskiej z S. Maria Maggiore w Rzymie. Z początku obraz ten był w skarbcu, a gdy ołtarz wielki z Krakowa przywieziono, został do tego ołtarza przeniesiony. Później ozdobiono go sukienkami srebrnemi suto złoconemi i dwiema takiemiż koronami, w drogie kamienie bogatemi. Obraz ten od 1647 r. zasłynął cudami, które królewicz Karol Ferdynand, syn Zygmunta trzeciego, biskup płocki i opat komendataryjny Czerwiński na komisyi 1 lutego 1648 r. zatwierdził. Komisyę tę stanowiło trzech członków: X. Wojciech Tolibowski, biskup lacedemoński, sufragan i oficyał płocki, X. Ryszczewski audytor biskupi, i X. Mateusz Jagodowicz kanonik pułtuski i warszawski.

Jan Kazimierz starając się o koronę, kilkakrotnie miejsce to nawiedzał w 1648 r. oddając losy elekcyi i życia swego opiece cudownej Matki Boskiej. Po koronacyi w 1649 r. po dwakroć przed obrazem cudownym swoje dzięki składał i chorągiew na kozakach zdobytą w darze złożył. A X. proboszcz Stanisław Święcki obraz klejnotami wzbogacił i od Innocentego X. papieża, odpusty wyjednał.

Kanonicy Czerwińscy mieli na blasze wyryty obraz wielkości arkusza, którego odbitki odwiedzającym to miejsce dawali. Rycina ta 5 sierpnia 1672 r. zrobiona, poniżej ma widok kościoła z przyległym klasztorem i napis: „Krótka historya obrazu i miejsca czerwińskiego w księstwie Mazo-

wieckim, w powiecie Wyszogrodskim, słynącego. Jako Annales świadczą, od r. [p. 1410 2 Julii albowiem tego roku za panowania Władysława Jagiellona, króla polskiego, który wyprawując się przeciw krzyżakom na tem miejscu ofiarował się z wojskiem swoim, skąd wyruszywszy znaczne zwycięstwo otrzymał, powracając, na tem miejscu dzięki oddał P. Bogu. Skąd ludzie wszystkich stanów, od tych czas z różnych stron przybywający, to miejsce z nabożeństwem wielkim nawiedzali".

W ten czas to król Władysław, swój szyszak tu ofiarował, który niestety w następnych czasach zaginął.

Liczne wota srebrne obraz i dziś jeszcze otaczają, a w 1840 r. było ich 133. Niektóre mają ciekawe napisy np.:

1) Wotum srebrne wyobrażające arcybiskupa gnieźnieńskiego klęczącego przed obrazem Matki Boskiej: Divae Deiparae Czerwinensi miraculis clarae, ab mitigetum incendium, quod skiernievicios locum, residentiae per hiemem archepiscopali, 6 Martii 1550 anno, subita vi ac periculo ingenti corripuerat, Mathias Łubieński, Archiepiscopus Gnesnensis legatus natus Regni Poloniae, Primas primusque princeps, pia gratitudinis et devotionis erga, Czerwinscium venienis 7 Maii anni qui supra in votum appendit". Co znaczy: Boskiej Bogarodzicy Czerwińskiej, cudami słynącej, z powodu uśmierzonego pożaru, który w Skierniewicach, zimowej rezydencyi arcybiskupiej, nagłą siłą z wielkiego niebezpieczeństwa uśmierzony został, Maciej Łubieński, arcybiskup gnieźnieński, urodzony Legat tego królestwa, Prymas i pierwsze książe koronne, jako dowód swej wdzięczności i pobożności, 7 maja roku jak wyżej, jako wotum zawiesił".

2) Przez Władysława IV króla polskiego proszącego o zdrowie dla siebie złożone.

3) Przez bractwo Różańcowe z Zakroczymia.

4) Przez miasto Wyszogród ofiarujące się N. Maryi P. 8 Września 1650 r.

5) Przez Maryannę Trzebicką 8 Października 1654 r.

6) Przez miasto Wyszygród 1664 r.

7) Przez miasto i powiat Zakroczymski. 10 Października 1676 r.

8) Przez Andrzeja Załuskiego Biskupa Płockiego, 21 Września 1692 r.

9) Przez miasto Czerwińsk — bez daty.

10) Przez Marcina Ojrzyńskiego proboszcza Łomieńskiego, 13 Stycznia 1760 r.

11) Przez miasto Błonie, bez daty ale z napisem:

Przy Twej opiece
Niech tak dalece
To votum z Błonia
Wszystkich zasłania,
Marya!

12) Z r. 1649 oznaczone literami: R. P. Z. P. R. O. M. C. C.

13) Przez parafię Nasielską r. 1695.

14) Z napisem:

Cna Królowo Twą łaską przy zdrowiu zachowani
Od zastrzałów morowych, my Twoi wybrani,
Przez co wdzięczni zostając, wszelkiej łaskawości
Czci Twojej ofiarujem tę pamięć wdzięczności.
Wawrzyniec Bącz z żoną swą dali i ofiarowali i t. d.

Łopacin. W kościele parafijalnym znajduje się obraz N. M. P. voce populi cudowny, zawieszony w niszy w wielkim ołtarzu obitej suknem czerwonem, pod zasuwą (na której także obraz M. B. Niepokalanego Poczęcia pędzla Gersona) malowany na drzewie, nieznanego pędzla, prawdopodobnie zeszpecony przy restauracyi. W wizycie dziekańskiej z r. 1739 już znany. Wizerunki Matki B. i Dzieciątka Jezus okrywają srebrne sukienki, z pod których widoczne twarze i ręce, oraz nóżki Dzieciątka Jezus, na głowach srebrne, pozłacane korony; na srebrnej sukni M. B. u dołu napis: Jozeph z Liberadza Dembowski 1757.

Obraz M. Boskiej, obecnie znajdujący się w kościele, pierwotnie jakiś czas zostawał w kapliczce w boru dominium Łopacin o jakie $1^1/_2$ wiorsty od kościoła; tam miało miejsce objawienie się M. B. w tym obrazie; na tem miejscu dotąd jest zbudowana z cegły figura. Figura stoi blizko strumyka, tuż i studzienka, z której lud pobożny wodę bierze, a figurę odwiedza i modli się tam. Obraz rzeczony, tu pierwotnie będący, stąd później do kościoła parafijalnego sprowadzony, po dwakroć z kościoła znikał i uchodził na dawne miejsce, a po drodze w trzech miejscach zatrzymywał się, gdzie ślady tego zauważono i na tych miejscach figurami to upamiętniono; i dotąd są figury 3 po drodze z Łopacina do pu-

stelni, bo tak się zowie miejsce objawienia się M. B. w lesie. Dopiero po raz trzeci do kościoła sprowadzony i w wielkim ołtarzu umieszczony pozostał i jest dotąd. Tak głosi podanie ludowe. Do niedawnych czasów, bo jeszcze ślady tego w boru są, była chatka w bliskości miejsca objawienia, w której mieszkał jakiś pobożny czciciel M. B. zwany przez lud pustelnikiem, z ofiar i jałmużny okolicznego ludu utrzymujący się. Dotąd jest zwyczaj, że lud we Wielkanocne pierwsze święto, prócz tego w dni odpustowe, Zielone Świątki i Narodzenia M. B., to miejsce odwiedza, obchodzi figurę, całuje jej ściany, bierze wodę ze studzienki, modli się i ofiary składa; które to ofiary prawdopodobnie szły kiedyś na korzyść mieszkającego tam ubogiego pustelnika.

W archiwum tutejszem niema nic o początku tego obrazu, ani o cudach — wota jednak świadczą i tradycya, że ludzie modląc się przed obrazem M. Boskiej, łask od Boga szczególnych doznawali; których to wotów kiedyś było daleko więcej, niż dzisiaj, co widoczne ze spisu inwentarza kościoła i probostwa z roku 1814, gdzie jest wzmianka, że wotów srebrnych brakuje sztuk 49; które, jak nadmieniono, wraz z wielu innemi przedmiotami z kościoła i probostwa zginęły roku 1806 z okazyi postoju w Łopacinie wojsk armii Napoleona. Dnia 25 na 26 grudnia tego roku przez toż wojsko został zrabowany ołtarz, ławki, ambona, konfesyonały, organy zrabowane i spalone i wiele innych rzeczy zabranych kościołowi i proboszczowi.

Popowo. Przy opisie wizyty z r. 1763 i innych wizyt tego kościoła jest wyrażone, że od dawnych czasów lud tu licznie napływał ze szczególniejszego nabożeństwa ku czci Najświętszej Maryi Panny Popowskiej.

Piśmiennych świadectw o autentyczności cudów Matki Boskiej Popowskiej w aktach miejscowych niema. Ustne jednak podanie o wielu cudach przed tym Obrazem dokonanych głosi. Samego Obrazu Matki Boskiej Popowskiej ma być taka historya. Jakaś pobożna osoba kupiła obraz ten i umieściła w prowizorycznej kapliczce, dokąd w pewne dni okoliczni mieszkańcy schodzili się na modlitwę, o czem dowiedziawszy się proboszcz X. Erazm Bogdański, zabrał obraz do Serocka, lecz obraz ten miał zniknąć z kościoła Serockiego, a znaleść się zawieszonym na drzewie leszczynowem w Popowic. Pień tego drzewa jest do dziś za ołtarzem wiel-

kim, w którym się mieści kopia obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej, czczonej tu w okolicy pod nazwą Matki Boskiej Popowskiej. O przejściu tego obrazu z Serocka różne są legendy. Jedna z nich jest odmalowana nieświetnym pędzlem na bardzo smolnej desce sosnowej a musi to być bardzo stare malowidło. Przedstawia ono: u góry wizerunek Najświętszej Maryi Panny, kilka chat wieśniaczych, wiatrak za wsią, rzekę Bug, płot z żerdzi nad rzeką stojący i kobietę piorącą w rzece bieliznę, a na dole tego obrazu umieszczony napis: „Niewiasto, idź do kapłana tej parafii i powiedz mu, aby na tem miejscu pobudował kaplicę, a na dowód mojej do ciebie mowy przyjmij chrzest i oznajmij, że za miesiąc po chrzcie umrzesz".

Obraz cudowny M. Boskiej umieszczony obecnie w wielkim ołtarzu. Z licznych i dosyć drogocennych wotów widać niemałą dewocyę do tego obrazu i to już od bardzo dawna.

Żuromin. Położony jest pośrodku drogi pomiędzy Mławą a Sierpcem, w sąsiedztwie Bieżunia, nieopodal rzeki Działdówki, która w najbliższym punkcie, w Poniatowie, na trzy wiorsty odeń przepływa, należy zaś do dekanatu mławskiego a powiatu sierpckiego. Nie tak to dawne czasy, kiedy Żuromin opasany był podwójnym pierścieniem: borów i łąk, przyczem łąki stanowiły pierścień wewnętrzny, jakby obszerną polaną na której gruby zwierz trawożerny szukał pożywienia. Stąd i pierwotna wieś, w obrębie łąk położona, zwała się początkowo Żeromin (żer). Dziś owych borów ani śladu nie pozostało, albo raczej sterczą po nich tu i ówdzie, jakby smutne pogrobowe świadki przeszłości, karłowate sosny. Pozostał jeno pierścień łąk ogromny, po za którym usiane kamieniami rozciągają się pola uprawne. Obnażona z lasów wyłoniła się monotonna, niemal wrażenie pustyni sprawiająca równina, pośrodku której wznoszą się kolosalne, jak na prowincyę, mury kościoła. Z oddalenia giną z oczu gromady domostw maluczkich; na nieboskłonie zarysowywa się jedynie potężna sylwetka gmachu kościelnego. Z ponad ołtarza wielkiego wyrasta zeń sygnaturkowa wieżyca, z krzyżem na szczycie.

Kościół ten zawiera skarb nieoceniony, skarb, któremu Żuromin swój rozwój zawdzięcza [2]).

---

[2]) Zob. X. Charszewski. „Kościół i obraz cudowny Matki Boskiej w Żurominie". Kielce, 1904.

Około końca XVII i początku XVIII wieku, mieszkał w ówczesnej wsi Żurominie pobożny rolnik, nazwiskiem Bloch, który posiadał obraz religijny, otrzymany w darze od nieznanego wojaka za udzieloną mu gościnność. Obraz malowany na płótnie, przedstawiał Matkę Boską, unoszącą się w górze na obłoku i wyciągającą rękę ku Dzieciątku Jezus,

Kościół w Żurominie.

piastowanemu przez św. Antoniego Padewskiego. Gospodarz z rodziną modlił się przed nim codziennie. Otóż — którego roku, niewiadomo — obraz ten poczęła otaczać jasność nadzwyczajna, która promieniowała poprzez okna chaty, a nadto pot go kroplisty okrywał. Gdy się te zjawiska powtarzały, mieszkańcy, przez uczucie świętej dla obrazu cudownego bojaźni, usunęli się z chaty, która tym sposobem stała się tymczasową kapliczką. Z tejże przyczyny, syn Blocha wstąpił do jednego z klasztorów reguły św. Franciszka. Zawiadomiona o zdarzeniu cudownem, władza dyecezyalna płocka, wysłała na miejce komisyę, z ks. Kazimierzem Rokitnickim, kanonikiem katedry płockiej i kolegiaty warszawskiej, na czele.

„Delegowani — jak pisze Gawarecki — z zeznań wielu wiarygodnych świadków, pod przysięgą złożonych, przekonali się, że obraz przez pięć z górą niedziel światłem nadprzyrodzonem jaśniał, i że potniał jakby perłowemi kroplami od rana do południa, na które to zjawisko wiele ludzi z podziwieniem patrzało. Cudowność ta jego tem więcej utwierdzona została, gdy w czasie odbywającej się komisyi, kilkudziesiąt chromych, ślepych i schorzałych kaleków, tamże przybyłych, do pierwszego stanu zdrowia przywiedzionych zostało".

Działo się to za panowania Augusta II, w czasie najazdu Szwedów na kraje polskie pod wodzą Karola XII, gdy nadomiar klęski grasowała zaraza morowa i na Mazowszu tysiące ludu życiu wyrywała. Ówczesny biskup płocki, ks. Ludwik Załuski, przyznawszy obrazowi cudowność, polecił wybudować dlań na razie kaplicę, a następnie kościół drewniany w r. 1714; sam też z hołdem tu przybył, składając w ofierze niektóre sprzęty liturgiczne, między innemi kadzielnicę srebrną.

Tym sposobem Żuromin stał się ogniskiem życia religijnego, oświecającem i ogrzewającem szeroką, w promieniu conajmniej kilku mil okolicę. Co więcej, w lat kilkadziesiąt potem, ponieważ Żuromin, dzięki swemu znaczeniu religijnemu, rozwijał się w ludność i zamożność, przeto pozyskał prawa miejskie. Odnośny przywilej wydał w Warszawie król Stanisław August Poniatowski, na prośbę Andrzeja Zamoyskiego, dziedzica na Żurominie w r. 1767.

Szczupły, drewniany kościołek przestał niezadługo wystarczać, przeto księża Jezuici zakrzątnęli się około budowy świątyni nowej, murowanej i stylowej, któraby godnie znaczeniu swemu odpowiadała. Zaledwie atoli zdołali wygotować plany i dźwignąć fundamenty, gdy zaskoczyła ich w r. 1773 kasata zakonu. Na ich miejsce, w r. 1778 sprowadzeni zostali ze wsi Łąki (w dawnem województwie chełmińskiem, dziś w Prusach) księża Reformaci, którzy rozpoczętej przez swych poprzedników budowy kościoła, według ich planu, dokończyli w r. 1782. W roku 1786, więc w cztery lata potem (widocznie kościół nie był jeszcze w r. 1782 wewnątrz urządzony), obraz cudowny został z wielką uroczystością ze starego do nowego kościoła przeniesiony, mianowicie dnia 2 lipca, w dzień Nawiedzenia Matki Boskiej. Na uroczystość tę przybył i przewodniczył jej ks. Wojciech Gadomski, biskup sufragan płocki przy udziale licznego duchowieństwa zakon-

nego i świeckiego, tudzież obywatelstwa i ludu z szerokich okolic. Gawarecki pisze, iż o tym obrzędzie opowiadał mu z rozrzewnieniem świadek naoczny, wówczas młodzieniec, a później kapłan, ks. Antoni Królewiecki, prałat katedr. płocki.

Wizerunek cudownego obrazu M. B. w Żurominie.

W r. 1794 nawiedziła Żuromin klęska ogniowa. Zgorzało wówczas całe miasteczko wraz z dawną szkołą zakonną i klasztorem drewnianym, prócz 8 domów. Spłonęła przytem i dość już zasobna książnica, zebrana przez ojców Jezuitów i przez tychże następców pomnożona. Wtedy to OO. Reformaci wystawili klasztor murowany, piętrowy, przyparty dwoma skrzydłami do ściany kościoła nowego od wschodu, tak, iż tworzy z nim czworobok, wewnątrz którego powstał wirydarz.

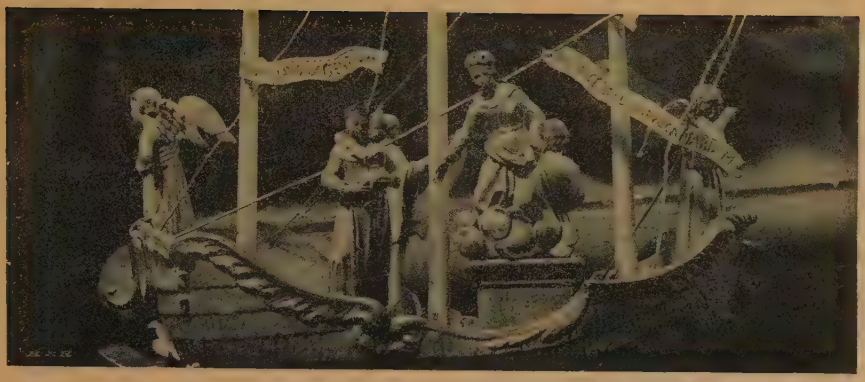

Votum z cudownego obrazu M. B. w Żurominie.

W nowej siedzibie swojej przetrwali OO. Reformaci do r. 1865. Jeszcze wcześniej, bo po roku 1830 zdegradowana została szkoła do stopnia początkowej i w tym stopniu pod kierunkiem świeckim. W r. 1869 miasteczko Żuromin do rzędu osad zniżone zostało.

Sam obraz cudowny, ze względu na swe rozmiary niewielkie (pięć ćwierci łokcia wysokości i 1 łokieć szerokości), ujęty jest w ramy podwójne. Po za nim, jak również na samym obrazie, rozwieszone są wota, w ilości około 60. Wszystkie wota są złote lub srebrne, niektóre nadto wysokiej wartości artystycznej.

Obory. W ziemi Dobrzyńskiej, w powiecie Rypińskim — leży wieś Obory, o dwie mile od dzisiejszej granicy pruskiej odległa. Wieś tę, od Marcina Łochockiego syna Sebastyana miecznika ziemi Dobrzyńskiej, nabyli 1599 r. za 8.000 zł. pol. Łukasz z Murzynowa Rudzowski z żoną Anną z Galemskich. Ci tedy ówcześni właściciele Obór, nie mając potomstwa, któreby w prostej linii odziedziczyło posiadany przez nich majątek, poszli — kierowani duchem pobożności, za wyższem natchnieniem Niebios — i we wspomnianych Oborach, dziedzicznej wiosce swojej po upadku kościoła parafijalnego w sąsiedniem Chojnie, wystawili 1605 r. na górze zwanej „Grodzisko“ kościół i klasztór, w którym służbę Bożą po wieczne czasy odprawiać się mającą, powierzyli OO. Karmelitom Trzewiczkowym — z Bygdoszczy sprowadzonym. OO. Karmelici przybywszy do Obór, przynieśli z sobą do pierwotnego, drewnianego kościoła, łaskami już w Bydgoszczy słynącą statuę Matki Bożej Bolesnej, z drzewa

rzeźbioną nad łokieć wysoką, przedstawiającą Matkę Bożą Bolesną — siedzącą ze złożonym na Jej łonie Chrystusem, zdjętym z krzyża, którego głowę podtrzymuje prawą ręką.— Ta cudowna statua, umieszczona w wielkim ołtarzu, pierwotnie była złocona, później mianowicie 1756 r. sprawiono do niej szatę srebrną, w ogniu złoconą i pięknie cyzelowaną; głowę zaś Chrystusa i N. Maryi Panny przyozdobiono dwiema odpowiedniemi koronami. Liczne eks-wota, w postaci obrazków, serc, oczu, rąk, nóg i t. d. są wymownem świadectwem różnych łask przez wiernych w kościele oborskim — za przyczyną Matki Bożej Bolesnej doznanych.

Wizerunek statui M. B. Bolesnej w Oborach.

Cuda przy tej statui, gdy była w Bydgoszczy sięgają 1581 r. Co się zaś tyczy Obór, to kronika klasztorna opowiada: że — gdy klasztor oborski, który przez pewien czas zależał od klasztoru bydgoskiego, otrzymał oddzielnego przełożonego, wówczas cudowną statuę zwrócono kościołowi bydgoskiemu, gdzie od licznie zebranego duchowieństwa i wiernych ze świecami w ręku — była uroczyście powitana i do kościoła wśród pieśni nabożnych i bicia dzwonów wprowadzona. Lecz o cudo! w oczach tamtejszych ojców znikła — i tejże chwili w kościele oborskim na dawnem miejscu stanęła. A gdy się to samo i drugi raz po niejakim czasie wydarzyło, więcej już nie próbowano odbierać cudownej statui, ale ją pozostawiono kościołowi oborskiemu, gdzie się też po dziś dzień znajduje, otaczając miejsce to i lud okoliczny potężną swoją przed Bogiem przyczyną i opieką.

Jakoż tej macierzyńskiej opieki swojej Matka Boża Bolesna wymowny zaraz dała dowód, gdy za świadectwem ośmdziesięciu ludzi starych — jak mówi kronikarz, grasu-

ącą 1605 r. w Oborach i okolicy zarazę, przez samo spro-
vadzenie cudownej statui swojej — uśmierzyła.

Później znowu 1663 r. od pierwszej Niedzieli Adwentu
lo Trzech Króli, szerzyła się w Oborach i okolicy zaraźliwa
horoba; lecz i ta za przyczyną Matki Bożej Bolesnej —
v krótkim stosunkowo czasie ustała. Wreszcie r. 1708, w ca-
ym kraju grasowało powietrze zabierając tysiące ofiar; naj-
ardziej przecież srożyło się i najwięcej ofiar zabierało
v mieście Toruniu, o pięć mil drogi od Obór odległem.
Skutkiem czego dnia 12 września b. r. zamknięto w Oborach
klasztór i kościół, ażeby ludzie z dalszych stron nie przeby-
vali i nie zarażali chorobą miejscowych mieszkańców; dla
których w dni niedzielne i świąteczne — odprawiała się je-
dna tylko Msza Św. w kaplicy na przeciwległej górze. Ostroż-
ność ta wszakże okazała się zbyteczną, gdyż cudowna opieka
Matki Bożej Bolesnej sprawiła to, że z mieszkańców obor-
skich, przez cały czas trwania epidemii, nietylko nikt nie
umarł, ale nawet nie zachorował; chociaż z ludźmi przyby-
vającymi, pomimo wszelkich zakazów, z okolic tą straszną
chorobą dotkniętych — przestawali. Inne łaski cudowne, za
przyczyną Matki Bożej Bolesnej w kościele oborskim — przez
wiernych doznane i pod przysięgą zeznane, opisane są szcze-
gółowo w książce, do tego celu wyłącznie służącej.

Wąsewo. Cześć obrazu Matki Boskiej w Wąsewie
sięga końca wieku XVIII, a musiała być dawniejszą nawet,
bowiem na jednym z wotów, ślad jest końca wieku XVIII,
więc to najpewniejsze, że około r. 1750 zgromadzał się lud
tłumnie do Wąsewa, by uczcić obraz Maryi i prosić ją
o łaski.

W aktach niema żadnej wzmianki, w jaki sposób obraz
ten dostał się do Wąsewa, i w jakim czasie. Podanie jest
tylko, że gdy spłonął cały kościół w Wąsewie, zapewne przed
1782 r. w którym kościół obecny przez Ignacego Zielińskiego
zbudowanym został, obraz ten ocalał cudownie. Lud wierzy
nadto, że się twarz Matki Boskiej mieni bardzo często, raz
jest smutna to znów wesoła.

Smardzewo [3]). W dekanacie płońskim, gdzie rzeka
Raciążnica pod ostrym kątem w stronę Wierzbowca zakręca,
wznosi się niewielki pagórek, a na nim kościół dwiema wie-

[3]) Zob. Al. Syski, „Maryawita", z r. 1904.

Wizerunek cudownego obrazu M. B. w Wąsewie.

życami w niebo wystrzela. Kościołek ten szeroko na okolicę słynie cudownym obrazem Matki Boskiej.

Pod obrazem nad czterowierszem, który jest na obrazie umieszczony, widnieje napis głoszący, iż jest to „obraz cudowny Panny Maryi Bocheńskiej". Z tego napisu możnaby wnosić, że obraz istniejący w Smardzewie albo jest oryginałem i, zanim się dostał do Smardzewa, naprzód przez dłuższy czas znajdował się i łaskami słynął w Bochni pod Krakowem, albo, że jest on kopią, i że kopia ta, do Smardzewa przenie-

siona, również cudami zasłynęła i pod nową nazwą Matki Boskiej Smardzewskiej czczona jest na równi z oryginałem.

Ponieważ oryginał Matki Boskiej Bocheńskiej dotąd znajduje się w Bochni i autentyczności jego trudno zaprzeczyć, przeto za prawdę trzeba przyjąć przypuszczenie to drugie.

Obraz więc Matki Boskiej Smardzewskiej jest kopią obrazu Matki Boskiej Bocheńskiej.

W połowie XVII w. Stefan Krasiński przejeżdżając przez Smardzewo doznał niebezpiecznej przygody, ale poleciwszy się opiece cudownej Matki Boskiej Bocheńskiej, której sława właśnie wówczas szeroko po całej Rzeczypospolitej się rozeszła, cudownie z niebezpieczeństwa życia wyrwany został. Wywdzięczając się za doznane z łaski Boga i Najświętszej Panny Bocheńskiej dobrodziejstwo, wybudował on w roku 1670 wspólnie z ówczesnymi dziedzicami Smardzewa Adamem Bielińskim, kasztelanem zakroczymskim i Janem Bielińskim, kanonikiem katedralnym płockim, na tem samem miejscu kaplicę, w której kopię cudownego obrazu Matki Boskiej Bocheńskiej umieścił.

Kopia ta wkrótce i sama również cudami zasłynęła, ale kaplica zrazu, o ile zdaje się, żadnym stałym funduszem opatrzona nie była. Dopiero pod datą 21 lipca 1690 roku tenże pomieniony Stefan Krasiński w grodzie Ciechanowskim zapisał dla niej na wieczne czasy sumę 6000 złotych polskich.

W r. 1775 odbyła się w Smardzewie wizyta kanoniczna, ale więcej bliższych historycznych szczegółów ani o fundacyi kościoła, ani o jego dziejach niema, gdyż w r. 1862 spaliła się plebania, a w niej spłonęły i wszystkie odnośne dokumenty, zwłaszcza zaś „księga cudów Obrazu Smardzewskiego". O cudowności Matki Boskiej Smardzewskiej świadczy też wotum srebrne biskupa płockiego, Ludwika Załuskiego z r. 1711.

Dedykacya na wotum w dosłownym odpisie brzmi:

Pro Pace Dioecesis et Patriae
Thaumaturgae ad Smardoviam Mariae
Insignes Gratias Largienti
Universe Polonorum Genti
Reddit Voti Sui Opus
Ludovicus Episcopus

poczem następuje rzewna modlitwa również wierszem:

Alma Dioecesis. Nostrae Patrona Maria
Parva Tibi Suplex offero magna peto

Respice quam vastata nimis sit terra polona
Quam depressa manat pascua Cerne mea
Flamma leonis erat Consumens fauxge Draconis
Exurgens inhiat praeda Subende Lupi
Agnus Virgo Tui lactis qui pascitur inter
Lilia de coelis inter Ovile meum
Rex lex grex tanto gaudebunt Principe Pacis
Et tibi dicet Ave Pascua Pastor Oves.

Święta dyecezyi naszej Patronko Maryo!
Maluczko Ci, korząc się, przynoszę, o wiele proszę!...
Wejrzyj, jak spustoszona jest ziemia polska,
Jak uciśniona jest owczarnia, wejrzyj moja!...
Płomień lwa gorze niszczący, rozwarta paszczęka smoka
Czycha na zdobycz, a tu i ówdzie uwijają się wilki drapieżne.
Baranek Panno Najświętsza, który karmi się mlekiem Twoim
Pomiędzy liliami nieba, Ten niechaj zstąpi między owczarnię moją!
Król — prawo i trzoda niechaj takim cieszą się księciem pokoju,
I niechaj Ciebie, Matko, pozdrowi pastwisko, pasterz owce!...

Taka jest treść modlitwy biskupa Załuskiego do Matki Boskiej Smardzewskiej. Odzywa się w modlitwie tej i ponure echo najazdu wrogów i przeraźliwie smutny zgiełk wojny domowej.

To też z dawien dawna jest przywiązanie i wielkie jest nabożeństwo całego okolicznego ludu do cudownego obrazu w Smardzewie. Każdy z ośmiu przypadających tutaj na doroczne uroczystości Matki Boskiej odpustów gromadzi w Smardzewskim kościołku nietylko całą parafię Smardzewską, ale i wszystkie parafie sąsiednie.

Kempa polska. Kościół w Kempie zbudowany został w 1781 r. przez podkomorzego wyszogrodzkiego, Klemensa Nakwaskiego, a konsekrowany w tymże roku przez Wojciecha Józefa Gadomskiego, biskupa sufragana płockiego, pod wezwaniem św. Klemensa I, papieża i męczennika.

W ołtarzu wielkim jest cudowny obraz Zwiastowania Matki Boskiej, wykonany na drzewie.

Legenda mówi, że obraz ten po Wiśle spłynął i złowiony został przez rybaków, którzy go w małej drewnianej kapliczce umieścili; skoro obraz ten zajaśniał światłem i cuda przy nim dziać się poczęły, wystawiono obecny kościół. Jako wota znajdują się na obrazie zarówno tabliczki srebrne jak również pierścionki, dekoracye cywilne i wojskowe, naszyjniki w liczbie 22. Dokumentów historycznych stwierdzających cuda te ani na miejscu, ani w konsystorzu niema; ale

lud ma wielkie do tego obrazu nabożeństwo, i liczne tu niegdyś przebywały kompanie z Wyszogrodu, Płocka, szczególniej na trzy odpusty wyjednane przez kasztelana Franciszka Nakwaskiego u papieża Grzegorza XVI dnia 22 listopada 1842 r. na dnie: 15 sierpnia, 8 września i Zielone Świątki. Dziś wszystko to ustało i obchodzi się tylko odpust

Kościół w Kempie polskiej.

na Narodzenie Matki Boskiej, a o cudowności obrazu świadczą tylko wota i notatka w rubryceli: *miraculosa imago, B. Mariae V.*

Skępe. O dziesięć wiorst od miasta powiatowego Lipna, przy szosie prowadzącej do miasta Sierpca, w miejscowości piaszczystej, śród jezior i lasów, jeszcze dziś słynących obfitością zwierzyny, leży Skępe, którego nazwisko jedni wywodzą od „kępy“, — gdyż jeziorami okolone, przedstawia się jakoby na kępie zbudowane, inni od wyrazu „skąpy“ — bo śród piaszczystych gruntów położone, skąpo mieszkańcom ich pracę wynagradza; są też po większej części biedni i przeważnie z pracy rąk się utrzymujący.

Miejscowość Skępe składa się właściwie z trzech części: Skępego, zwanego „miasteczkiem“ (dziś osada), zbudowanego

na piaszczystych wzgórzach między dwoma jeziorami: Świętem i Wielkiem; z osady Wymyślin, o wiorstę od miasteczka bliżej ku Lipnu, gdzie się znajduje właśnie kościół po Bernardyński, z cudowną figurą Najśw. Maryi Panny i z wioski — Skępe, jeszcze o pół wiorsty bliżej ku Lipnu, składającej się z obszernego ogrodu nad jeziorem dworu, pięknych zabudowań folwarcznych, gorzelni i tartaku.

Skępe zostało założone w 1445 r. na mocy przywileju Władysława Warneńczyka, przez Mikołaja Kościeleckiego, chorążego inowrocławskiego, z dawnej rodziny wielkopolskiej Ogończyków w Ziemi Dobrzyńskiej osiadłej. W początku XVIII wieku było własnością Konstantego Zielińskiego, arcybiskupa lwowskiego, który koronował na króla Stanisława Leszczyńskiego. W XIX zaś wieku, od 1846 r. przez lat 35 było własnością i siedzibą znanego w kraju obywatela i poety Gustawa Zielińskiego. W cennej bibliotece pozostałej po śp. Gustawie Zielińskim, przechowuje się pamiętnik klasztorny, rodzaj miejscowej kroniki, od czasów założenia klasztoru do 1654 r. dosyć starannie przez Ks. Bernardynów prowadzony. Z tego to pamiętnika, po łacinie pisanego, podajemy w przekładzie podanie o cudownej Najśw. Maryi Pannie Skępskiej, spisane w 1533 r. przez braciszka zakonu, Bernardyna z Szamotuł, z opowiadania żyjących jeszcze podówczas wielu świadków, którzy te cuda naocznie widzieli.

„Gdy rządy Królestwa Polskiego objął Kazimierz Jagiellończyk, w tem miejscu, gdzie dzisiaj jest furta klasztorna, czyli węgieł kościoła, obok bramy przy drodze wiodącej od wsi Skępe do miasteczka tegoż nazwiska, był kamień niezwykłej wielkości, w większej części nad ziemią wystający, mnóstwem krzyżów w dziwny sposób tak zewnątrz, jak i wewnątrz ozdobiony, że nawet na najmniejszych odłamkach przy rozbijaniu całe krzyże widzieć można było. Na owym to kamieniu bardzo często, tak przez pasterzy, jakoteż i innego powołania ludzi, z wielkiem podziwem tychże, niezwykłe światło widywane było. Wielu było takich, którzy stale twierdzili, że w pewnych czasach Najśw. Maryę Pannę stojącą na owym kamieniu widywali, a mianowicie pewien ubogi człowiek, przejęty nabożeństwem ku czci Najśw. Maryi Panny pod przysięgą zeznał, że gdy razu pewnego, przejęty żądzą ujrzenia Najśw. Maryi Panny wytrwale przy owym kamieniu wyczekiwał, takie słowa do niego wyrzeczone usłyszał: „Miej-

sce to Synowi mojemu i mnie będzie najprzyjemniejsze, na którem pobożni modląc się, szczególniej będą mili Synowi mojemu". Gdy więc to i wiele innych rzeczy rozniosło się w pobliskich miastach i wioskach, ów kamień wielką czcią otaczać zaczęto, tak, iż wielu do niego pielgrzymowało i śluby czynić poczęło. Ktokolwiek dotknięty ciężką chorobą, lub w innej potrzebie, pełen wiary i pobożności się udawał, uzdrowiony lub pocieszony do domu powracał. Gdy zaś z każdym dniem nabożeństwo do miejsca tego wzrastało, wielki krzyż dębowy tam obok kamienia z wizerunkiem Pana Jezusa i narzędziami Męki Zbawiciela postawiono. Na tym krzyżu później wiele wotów pozawieszanych zostało przez tych, którzy w cudowny sposób, jakiejkolwiek łaski za pośrednictwem Najśw. Maryi Panny doznali. Cieśla, pod którego kierunkiem krzyż ten stawiano, człowiek poważny i wiarogodny, braciom naszym później opowiadał, że gdy z pomocnikami swymi robotę kończył, około stu ludzi płci obojej, wskutek uczynionego ślubu, dnia pewnego tam przyszło, przyprowadziwszy z sobą paru opętanych, którzy straszne męki cierpiąc, gdy zgromadzeni modły za nich do Najśw. Maryi Panny wznosili, od czarta opuszczeni zostali. Później, kamień o którym mówiliśmy, z powodu trudności i niewygody w odprawianiu nabożeństwa zgromadzającemu się do niego ludowi, a także, iż był łupany i po kawałku przez pielgrzymów zabierany, do fundamentów kościoła użyty został; lecz w którem miejscu obecnie leży (gdzie wmurowany) — niewiadomo. Z biegiem czasu Najśw. Marya Panna chcąc aby to miejsce nietylko mieszkańcom Ziemi Dobrzyńskiej było znane, lecz i z dalszych prowincyj kraju tam uczęszczano, gdy w r. 1495 w czasie zarazy w całym kraju grasującej, pomiędzy świętami Narodzenia Najśw. Maryi Panny a Św. Michała Archanioła, pewien obywatel z Pobiedziska, (które leży między Gnieznem a Poznaniem), imieniem Jan, znalazłszy się w wielkim ucisku, chorobą nękany, pomocy N. Maryi Panny jak najpobożniej błagał, temuż się ta Matka strapionych ukazała i oznajmiła: że jego prośby wysłuchane będą, jeżeli bez zwłoki uda się do miejsca zwanego Skępe, co też on zaraz bez wahania wykonał. Gdy na miejsce przybył, a prócz krzyża, ani kościoła, ani nawet kaplicy nie znalazł, zaczął drogi przebytej żałować i miejsce to w przekonaniu swojem lekceważyć. Lecz Matka Miłosierdzia znów mu się wtedy uka-

zała, upominając, by go nie lekceważył, a spólnie z dziedzicem tej włości przybytek święty ku chwale Jej pobudował. Usłuchał Jan owego wezwania i z ochoczem sercem udał się do dzierżawiącego podówczas dobra Skępe, Mikołaja Kościeleckiego, kasztelana kruszwickiego, wnuka po bracie Mikołaja Kościeleckiego, naówczas proboszcza (*praepositus*) włocławskiego, a wkrótce potem biskupa chełmskiego, rzeczywistego dziedzica Skępego, i objawienie mu miane po szczególe, oraz wolę Najśw. Maryi Panny opowiedział. Kasztelan kruszwicki, wielu już innymi poprzednimi cudami o świętości tego miejsca przekonany, łatwo opowiadającemu uwierzył i swemu pokrewnemu, proboszczowi włocławskiemu wszystko to przedstawił. Wiadomość tę łaskawie on przyjął i wnukowi swemu polecił, aby tenże na cześć Najświętszej Maryi Panny kaplicę drewnianą wybudował, pod wezwaniem Zwiastowania Najświętszej Maryi Panny. Zlecenie to ochoczo przez wnuka spełnione zostało. Zaledwie kaplicę pobudowano i poświęcono, aliści przez pasterzy, jakoteż i przez inne osoby przechodzące, lub umyślnie tam zdążające w celu uproszenia łask, słyszane było przyjemnymi głosami anielskimi śpiewane: *Te Deum laudamus*, co gdy się wszędzie rozniosło, nabożeństwo do tego miejsca jeszcze bardziej wzrastać poczęło".

Pomijając w dalszym ciągu opisy cudownych uzdrowień i nadzwyczajnych wypadków, dowodzących cudowności miejsca, a licznie przytoczonych w kronice klasztornej, opiszemy jeszcze tylko z niej w streszczeniu samą historyę cudownej statuetki Najśw. Maryi Panny Skępskiej.

Kasztelan Kościelecki miał córkę imieniem Zofia, która od wielu lat sparaliżowana, żadnej władzy nie miała. Tę, gdy w lektyce niesiono do wystawionego przez jej ojca kościołka, naraz otaczającym ją objawiła, że czuje się zupełnie zdrową, z lektyki o swojej mocy wysiadła i z podziwieniem tych wszystkich, którzy ją bezwładną znali, dalszą drogę do kościoła piechotą odbyła. Gdy następnie we śnie Najświętsza Panna jej się ukazała, Zofia chcąc się Jej wywdzięczyć za cudowne uzdrowienie swoje, votum uczyniła, że przyozdobi kościół figurą Najśw. Panny. W tym celu udała się do Poznania i tam u miejscowych snycerzy poszukiwała figury, starając się znaleść podobną, do widzianej Najśw. Panny we śnie. Gdy wreszcie po długich daremnych poszukiwaniach,

wątpiąc już czy taką znajdzie, do jednego snycerza przybyła, a ten otworzył jej swoją szafę z figurami świętemi do obejrzenia, zdziwił się mocno, spostrzegłszy między niemi jedną Najśw. Maryi Panny, której wcale nie był wykonał. Kościelecka poznała w niej widzianą we śnie Najśw. Maryę Pannę. Za tę statuetkę chciała ofiarować snycerzowi znaczne pieniądze, których tenże jednak przyjąć nie chciał, widząc w tem cud Boski i takową nic nie przyjąwszy Kościeleckiej oddał. Te statuetkę zabrawszy, przywiozła do Skępego i z wielkiem nabożeństwem w kościołku wystawionym przez ojca pomieściła. Odtąd cuda zaczęły się mnożyć, napływ pielgrzymów coraz się zwiększał, a rozgłos o cudownej Najśw. Maryi Pannie Skępskiej po całym rozniósł się kraju.

Kościół obecny, pod wezwaniem Zwiastowania Najśw. Maryi Panny, nie powstał odrazu takim, jakim dziś go widzimy. Pierwotnie, cudowna statuetka, jak wyżej wspomnieliśmy, pomieszczoną była w małym drewnianym kościołku, wystawionym przez kasztelana Kościeleckiego. We dwa jednak lata po opisanych faktach, tj. 1508 r., gdy napływ pielgrzymów stawał się coraz większy i brakowało księży do obsługi, właściciel Skępego, ks. Mikołaj Kościelecki, prałat Kujawski, porozumiawszy się z prowincyałem OO. Bernardynów w Kole, ks. Władysławem z Gilniowa, tym samym, którego później dla świątobliwości i cudów przez niego działanych, papież Benedykt XIV w poczet błogosławionych policzył, za zgodą ówczesnego biskupa płockiego Jana Lubrańskiego, otrzymawszy również przychylne zezwolenie papieża Aleksandra VI-go, księży Bernardynów sprowadził i kościół w zarząd im oddał. Początkowo, ponieważ nie było klasztoru, zakonnicy mieszkali w zabudowaniach dworskich. Lecz wkrótce, bo już w roku 1508, założono fundament pod kościół murowany i mający się wznieść przy nim klasztór. Sam fundator Kościelecki, już jako biskup chełmiński, kamień węgielny, ten sam na którym ukazywała się w cudownem świetle Najśw. Marya Panna, pod kościół położył, a w cztery lata potem wystawiony kościół uroczyście poświęcił.

W 1517 r. fundowanemu przez siebie klasztorowi, nadał biskup Kościelecki przyległe grunta, a uposażenie to przez późniejszych dziedziców Skępego przyznane, przez królów polskich: Zygmunta III-go, Władysława IV-go i Augusta III-go zatwierdzone zostało.

Rozgłos o cudach Najśw. Maryi Panny Skępskiej, w najdalsze okolice kraju się rozchodził, to też zewsząd pielgrzymi tłumnie do Skępego ściągali, tak, że i ów przez biskupa Kościeleckiego wymurowany kościół, wkrótce za szczupłym się okazał. Powiększono go w części 1616 r. kosztem Michała Działyńskiego, wojewody brzeskiego, — a następnie przez Ignacego Zboińskiego, kasztelana, później wojewody płockiego, w r. 1767 doprowadzony został do wielkości, w jakiej dziś go widzimy. W roku 1746 przybudowano wieżę frontową kosztem Anny Zielińskiej, podkomorzyny, oraz Antoniego Szembeka, kasztelana, później przykładnego kapłana w zakonie OO. Bernardynów, a niedługo potem kwadratowe krużganki z trzema od frontu wieżami, stanowiące Kalwaryą, ozdobione obrazami przedstawiającemi Mękę Pana Jezusa. Pośrodku Kalwaryi znajduje się kaplica grobowa rodziny Zielińskich.

Gdy stare obrazy w ołtarzach bardzo lichego były pędzla, w 1857 r., ówczesny właściciel Skępego Gustaw Zieliński, porozumiawszy się z miejscowym gwardyanem ks. Bonifacym Baryłkiewiczem, sprowadził do Skępego dwóch zdolnych artystów-malarzy: Tadeusza Łęskiego, którego poznał w Rzymie, i Ignacego Gierdziejewskiego, którzy wykonali na miejscu 13 obrazów zdobiących dziś ołtarze kościoła skępskiego. Obraz w wielkim ołtarzu, którym zasłanianą jest cudowna statuetka, jest pędzla Łęskiego, a przedstawia Zwiastowanie Najśw. Maryi Panny. Statuetka Najśw. Panny umieszczona jest w niszy wielkiego ołtarza, wybitej pąsowym aksamitem i obwieszonej mnóstwem wotów. Statuetka z drzewa, pozłacana, z twarzyczką malowaną, nie jest bez pewnych artystycznych zalet. Kto zna rzeźby Wita Stwosza z tej epoki, może uznać, że w niczem mu nie ustępuje; sama twarzyczka tchnie wyrazem niepospolitej anielskiej dobroci i niewinności. Statuetkę okrywa srebrna w arabeski złocona kapa, u nóg srebrny półksiężyc podtrzymywany przez parę takichże aniołków, nieudatnej złotniczej roboty; ponad figurą w półkole 12 gwiazd złoconych, na głowie korona złocona, kamieniami drogiemi wysadzana, w uszach brylantowe kolce, na szyi zaś kilka sznurów pereł. U spodu pod statuetką, ma się wedle kroniki znajdować wyryty rok 1496.

Za staraniem ks. Józefa Szembeka, biskupa płockiego, dnia 18 maja 1755 r., w sam dzień Zielonych Świątek, za

gwardyaństwa w klasztorze OO. Bernardynów w Skępem, ks. Felicyana Giżyńskiego, z wielką uroczystością, w asystencyi mnóstwa duchownych i niezliczonego tłumu pobożnych pątników, przy biciu dział i dzwonów, muzyki i śpiewów, dopełnioną została przez biskupa Fabiana Pląskowskiego w zastępstwie pasterza dyecezyi płockiej, koroną przysłaną z Rzymu przez papieża Benedykta XIV-go. koronacya cudownej statuetki Najśw. Panny. Uroczystości koronacyjne trwały cały tydzień; — liczne odpusty na wszystkie święta Najśw. Maryi Panny, nadane zostały kościołowi skępskiemu. Istnieją medaliki, dziś do rzadkości należące, na upamiętnienie tej uroczystości wybite.

W 1896 r. obchodzony był uroczyście w Skępem, przy blisko 30.000 napływie nabożnych pątników z całego kraju, 400-letni jubileusz istnienia cudownej statuetki Najśw. Maryi Panny Skępskiej. Wybito na tę uroczystość pamiątkowe medaliki, z których większe, dokoła wyobrażenia Najśw. Maryi Panny Skępskiej noszą napis: „Najświętsza Panno słynąca cudami, do Twego Syna wznoś modły za nami“. Ks. Pielaszewski zaś, proboszcz skępski, wydał książeczkę pamiątkową z wizerunkami, zatytułowaną: „Najświętsza Marya Panna Skępska, oraz Jej cuda“ (Warszawa 1896), w której czytelnik znajdzie prócz opisu i historyi cudownego miejsca licznie opisane cuda zdziałane za przyczyną Najśw. Maryi Panny Skępskiej, oraz pieśni Jej czci poświęcone [4]).

VI. Dyecezya Sandomierska.

A) Kościoły wzniesione ku czci Bogarodzicy.

Na ogólną liczbę 221 kościołów 34, z katedralnym na czele, wzniesiono pod wezwaniem N. M. P., najczęściej, bo w 15 wypadkach, na uczczenie Jej Wniebowzięcia. Kościoły te znajdują się w następujących miejscowościach:

[4]) Zob. też X. J. Zydanowicz, „Historya i cuda Najśw. Maryi Panny Skępskiej“, opisane wierszem. Płock, 1902.

1. Dekanat Sandomierski.

Sandomierz. Kościół katedralny pod wezwaniem Narodzenia N. M. P. wystawiony przez Kazimierza Wielkiego około r. 1360.

Goźlice. Wniebowzięcia N. M. P. w r. 1410 już istniał

Góry Wysokie. Siedmiu Boleści N. M. P. w 1718 r. wyst. przez X. Mateusza Kurnickiego, konsekrowany przez Michała Kunickiego, biskupa sufr. krakowskiego 1741 r.

Malice. P. w. Wniebowzięcia N. M. P.

Niekrasów. P. w. Nawiedzenia N. M. P., wyst. 1400 r.

Rytwiany. P. w. Zwiastowania N. M. P., konsekrowany 1637 r.

Sulisławice. P. w. Narodzenia N. M. P. wyst. ze składek po całem Królestwie zbieranych r. 1871—1888, konsekrowany przez Tomasza Kulińskiego, biskupa kieleckiego 1888 r.

Zawichost. P. w. Wniebowzięcia N. M. P. Stary kościół przebudował po pożarze x. Langie 1738 r., konsekrował Michał Kunicki, biskup sufr. krak. 1744 r.

2. Dekanat Opatowski.

Opatów. Pobernardyński kościół p. w. Wniebowzięcia N. M. P.

Bardo. P. w. Narodzenia N. M. P. wystawiła Barbara Miszewska, stolnikowa bracławska 1789 r., konsekrował x. Radoszewski, biskup sufr. sandomierski 1791 r.

Ćmielów. P. w. Wniebowzięcia N. M. P.

Krynki. P. w. Wniebowzięcia N. M. P. wystawił Mikołaj Zacharski, dzierżawca kuźnic brodzkich 1727, konsekrował Michał Kunicki, biskup sufr. krak. 1741 r.

Mydłów. P. w. Wniebowzięcia N. M. P., wystawił Hieronim Lipowski 1724 r., konsekrował Michał Kunicki, biskup sufr. krak. 1742 r.

Ruda P. w. Zaślubin N. M. P. wystawił Ksawery Kochanowski, kasztelan zawichostski 1776 r.

Bodzentyn. P. w. Wniebowzięcia N. M. P. (fara), wystawiony i konsekrowany przez kard. Zbigniewa Oleśnickiego 1452 r.

3. Dekanat Iłżecki.

Iłża. P. w. Wniebowzięcia N. M. P. wystawiony 1480 r. przez Stanisława z Wojczyc Szeligę, proboszcza.

Rzeczniow. P. w. Niepokalanego Poczęcia N. M. P. wystawił Ksawery Kochanowski, kasztelan zawichostski 1776 r.

Solec. Fara p. w. Wniebowzięcia N. M. P.

Swiętomarz. P. w. Wniebowzięcia N. M. P. wystawił Boguchwał Rogala, kanonik kielecki.

4. Dekanat Kozienicki.

Rozniszew. P. w. Narodzenia N. M. P., konsekrował Antoni Sotkiewicz, biskup sandomierski 1895 r.

Sieciechów. P. w. Wniebowzięcia N. M. P. (Opactwo), bardzo starożytny kościół, po restauracyi konsekrował Ant. Sotkiewicz, biskup sandom. 1885 r.

5. Dekanat Radomski.

Błotnica. P. w. Narodzenia N. M. P. wystawił Sebastyan Skórkowski, kanonik żmudzki 1759 r., konsekrował Józef Juszyński, biskup sandomierski 1868 r.

Bukowno. P. w. Nawiedzenia N. M. P., wystawił Władysław Goworek 1403 r.

Goremin. P. w. Wniebowzięcia N. M. P.

Jasionna. P. w. Wniebowzięcia N. M. P.

Lisow. P. w. Nawiedzenia N. M. P. w 1881 r.

Odechów. P. w. Wniebowzięcia N. M. P. wystawił Jan Długosz 1459 r.

6. Dekanat Opoczyński.

Sławno. P. w. Wniebowzięcia N. M. P., wystawiony 1851 r., konsekrował Antoni Sotkiewicz, biskup sandom. 1888 r.

Smogorzew. P. w. Nawiedzenia N. M. P., wystawiony przez Bodzantę, arcybiskupa gnieźnieńskiego 1384 r.

7. Dekanat Konecki.

Kazanów. Kościół filialny p. w. Zwiastowania N. M. P.

Czarna. P. w. Nawiedzenia N. M. P.

Skotniki. P. w. Niepokalanego Poczęcia N. M. P.

Piekoszów. P. w. Nawiedzenia N. M. P. wystawiony z dobrowolnych ofiar, konsekrował Antoni Sotkiewicz, biskup Sandom. 1885 r.

Strawczyn. P. w. Wniebowzięcia N. M. P., wystawiony przez Krzysztofa Rawę Gawrońskiego, konsekrowany przez Stawińskiego, biskupa sufr. gnieźn.

B) Cudowne lub łaskami słynące obrazy Matki Bożej.

Sulisławice. Wieś w dekanacie sandomierskim, parafia w r. 1904 liczyła 2093 wiernych. Dwa kościoły: stary (stojący na miejscu drewnianego zbudowanego r. 1400) murowany wzniesiony około r. 1600 przez x. Mateusza Sadowskiego i nowy zbudowany r. 1871—1888. Obraz cudowny początkowo znajdował się w starym kościele, uroczyście przeniesiony został 18 września 1888 r. po konsekracyi do nowego kościoła [1]). Obraz mały nie więcej niż pół łokcia kwadratowego mający, na drzewie malowany wyobraża Pana Jezusa wstającego z grobu i podtrzymywanego przez Najświętszą Matkę. Obraz ten w 1610 r. przywieziony został przez Dorotę Ogrufinę, (rusinkę) brankę Wespazyana Rusieckiego. Obraz według opowiadań Doroty był we czci u rodziców jej i sąsiadów; przed śmiercią oddała go do kościoła sulisławskiego, przy którym mąż jej Maciej Pracel był zakrystyanem. W kościele wisiał na ścianie, ale wskutek objawiających się cudów przeniesiony do ołtarza. Delegowana komisya przy końcu XVII w. zapisała kilka cudów, potwierdzonych przez licznych świadków przysięgłych. Łaski nie ustają do ostatnich czasów; jeszcze w r. 1883 x. proboszcz Czapla zapisał fakt uleczenia nagłego od wielkiej choroby. Kompanie przybywają liczne z lubelskiego i kieleckiego dwa razy na rok: na Zielone Święta i Narodzenia N. M. P.

Studzianna. Wieś w powiecie opoczyńskim; parafia w r. 1904 liczyła wiernych 2607. Obecny kościół wymurowany na miejscu dawnego drewnianego w r. 1748 i tegoż r. konsekrowany przez Krzysztofa Szembeka. W r. 1674 sprowadził tu Filipinów Jan Zbąski, dziedzic Studzianny. Obraz cudowny,

[1]) Zob. x. Czapla, „Wiadomość o cudownym obrazie N. M. P. w Sulisławicach". Warszawa, 1891 r.

Matka Boska Studzieńska.

na płótnie malowany, ma dwa łokcie długości i półtora szerokości; przedstawia świętą Rodzinę przy stole jadalnym spożywającą posiłek. Obraz ten według Konst. Przeździeckiego miał malować Jakób Callot z Nancy. Do Polski przysłał go cesarz Ferdynand II wraz z Cecylią Renatą, żoną Władysława IV. Przeszedł później ten obraz do rodziny Starołęskich, dziedziców Studzianny; zasłynął cudami jeszcze we dworze studzieńskim. R. 1671 prymas Prażmowski, po przeprowadzonych badaniach przez specyalną komisyę, osobiście w Studziannie ten obraz ogłosił publicznie jako cudowny. Do kościoła obecnego przeniesiony po r. 1748. Bardzo liczne cuda wielokrotnie sprawdzane. Najliczniej zgromadzają się kompanie na uroczystość św. Michała. Jan Sobieski idąc na potrzebę wiedeńską tu z wojskiem zajechał i pobożnie przed cudownym obrazem komunię św. przyjął [2]).

[2]) Zob. x. Brzozowski, „Najświętsza Panna Studzieńska". Warszawa, 1884 r.; x. W. Siek. „Krótka wiadomość o cudownym obrazie M. B. w Studziannie". Warszawa, 1900 r.

Raków. Miasteczko w dekanacie opatowskim; parafija w r. 1904 miała wiernych 2014. Kościół murowany, piękny, gotycki, wzniesiony kosztem Jakóba Zadzika, biskupa krakowskiego w r. 1645. Wzniesioną została ta świątynia, jak zaznacza pamiątkowa tablica, ku zniszczeniu aryańskiej herezyi, która tu miała główną siedzibę. W głównym ołtarzu jest obraz Matki Bożej. Andrzej Trzebicki, biskup krakowski po

Kościół parafijalny w Błotnicy.

przeprowadzonem śledztwie obraz ten w r. 1670 jako cudowny uznał i ogłosił. Komisya zesłana dla przekonania się o prawdziwości cudów, wspomina, że obraz ten kościołowi rakowskiemu dał x. Jakób Promnicki. Obraz ma na sobie 40 cięć nożem zadanych: 21 na twarzy Maryi, 19 na twarzy dzieciątka Jezus; kiedy zadane te razy, nie wiadomo. Ostatni cud, zapisany w aktach kościelnych, zdarzył się w 1805 r. Dziś pobożność tu osłabła i kompanie pielgrzymie nie tak liczne.

Błotnica. Wieś w dekanacie radomskim; parafija w roku 1904 liczyła 5197 wiernych. Kościół murowany pod wezwaniem Narodzenia N. M. P.. wystawił w r. 1759 x. Sebastyan Skórkowski, kanonik żmudzki, w r. 1868 konsekrokrował go Józef Juszyński, biskup sandomierski. Ten kościół stoi na miejscu dawnego drewnianego, o którym są dowody, że istniał już w r. 1403. Obraz cudowny umieszczony w wiel-

kim ołtarzu, malowany na drzewie; już w 1448 i 1403 r. są wzmianki o cudownym obrazie w Błotnicy. Skąd się tu wziął, nie wiadomo; legenda ustna podaje, że wyorany był na polach wsi Ryki i przez dziedziczkę tej wsi kościołowi ofiarowany. Książkę cudów, prowadzoną oddawna, skradziono.

Cudowny obraz Matki Boskiej Błotnickiej.

Obecny proboszcz x. kanonik Adolf Machnicki zanotował kilka cudownych uzdrowień w czasie jego zarządu parafią; między innemi opisuje taki: „był w naszym powiecie naczelnik straży ziemskiej, Konosiewicz (prawosławny), któremu dałem obraz M. B. Błotnickiej, a który, jak mi mówił, umieścił go nad swojem łóżkiem. Córka jego ciężko zachorowała na dyfteryą; zebrani doktorzy w nocy, orzekli, że już ratunku niema; zrozpaczony budzi młodsze dzieci i domowników,

wołając: na kolana do Matki Błotnickiej! a ta Matuchna cudownie ją w jednej chwili uzdrowiła. Wkrótce przyjechali wszyscy do Błotnicy, z płaczem cały ołtarz i cmentarz kościelny na kolanach obeszli". Około dziesięciu tysięcy pielgrzymów zgromadza się tu na urocz. Zesłania Ducha św., a dwa razy tyle na dzień Narodzin N. M. P.

Piekoszów. Wieś w dekanacie koneckim; parafija w r. 1904 liczyła 3902. Stał tu kościół drewniany, zbudowany przez Piotra Odrowąża w 1366 r., przy końcu XIX w. z dobrowolnych ofiar zbudowany nowy renesansowy, konsekrował go 1885 r. Antoni Sotkiewicz, biskup sandomierski. Obraz cudowny w wielkim ołtarzu, przedstawia Pana Jezusa, otwierającego bok swój, poniżej stoi Matka Boża. Obraz ten, jak świadczy miejscowy dokument podarował świątobliwy ojciec Tobiasz, paulin z Jasnej Góry x. Franciszkowi Szczepańskiemu, proboszczowi piekoszowskiemu. Cudami wsławił się w XVII w. przed samym napadem szwedzkim. R. 1706 Stanisław Sierakowski, administrator archidyecezyi gnieźnieńskiej po zbadaniu cudów, pod przysięgą stwierdzonych, obraz ten za cudowny uznał i wszystkim wiernym jako cudowny czcić rozkazał. Przy kościele istnieje księga: dyaryusz cudów, w której od r. 1706 do 1737 zapisano 324 cuda. Liczne pielgrzymki często po dziś dzień przychodzą i łask dostępują [3]).

C) Bractwa na cześć Matki Bożej.

Bractwo Różańca świętego istnieje w następujących kościołach:

1. Dekanat Sandomierski.

W Sandomierzu w kościele po-dominikańskim św. Jakóba od założenia kościoła t. j. od początku XIII w.; w Bogoryi od r. 1728; w Klimontowie w kościele po-dominikańskim od r. 1613; w Koprzywnicy od 10/III 1699 r.; w Połańcu od r. 1629; w Staszowie od r. 1662; w Zawichoście od r. 1683.

---

[3]) Zob. x. Augustynik, „Krótka historya o cudownym obrazie M. B. w Piekoszowie". Warszawa, 1901.

2. Dekanat Opatowski.

W Bardzie; w Ćmielowie zaprowadzone za staraniem wikaryusza x. Michała Herczyńskiego 15 października 1727 r.; w Denkowie zaprowadzone przez Wincentego Sęka, przeora dominikanów sandomierskich 1754 r., aprobowane przez Kajetana Sołtyka, biskupa krakowskiego 1774 r.; w Iwaniskach w 1625 r. Maciej Szyszkowski, biskup krakowski; w Kunowie w 1714 r. przez bullę Klemensa XI; w Łagowie 11 listopada 1749 r. przez bullę Benedykta XIV; w Ożarowie od r. 1833; w Opatowie (kolegiacie), zaprowadzone 5 stycznia 1610 r., aprobowane przez Kajetana Sołtyka, biskupa krakowskiego podczas wizyty kanonicznej 15 lutego 1762 r.; w Ptkanowie od r. 1779; w Rakowie w r. 1643 przez Lipskiego, biskupa krakowskiego; w Słupi Nowej od r. 1733; w Strzyżowicach w r. 1854 zaprowadził Krzysztof Sandomierski; w Bodzentynie 2 kwietnia 1660 r. Trzebicki, biskup krakowski.

3. Dekanat Iłżecki.

W Iłży od r. 1642; w Ciepielowie od r. 1830; w Lipsku od r. 1666; w Rzeczniowie od 17 września 1692 r.; w Siennie od r. 1692; w Wielgiem od r. 1669; w Wierzbniku od r. 1732.

4. Dekanat Radomski.

W Radomiu od r. 1642, w aktach bractwa są notatki, że protektorami jego byli August II, król polski (1712 r.) i Kazimierz Łubieński, biskup krakowski; w Przytyku od r. 1740; w Potworowie od niepamiętnych czasów; w Skaryszewie w 1686 r. zaprowadził Jan Małachowski, biskup krakowski; w Stromcu od 1695 r.; w Wierzbicy od r. 1666; w Wrzosie zaprowadzone 8 września 1766 r. wskutek starań Michała i Apolonii Bąkowskich.

5. Dekanat Kozienicki.

W Brzeźnicy od r. 1807; w Brzozy od XVIII w.; w Gródku zaprowadził w r. 1691 Jan Małachowski, biskup krakowski; w Jedlni od 1643 r.; w Magnuszewie 2 lutego 1694 r. x. Przyłuski, przeor dominikanów w Warce; w Mniszewie od 1836 r.;

w Rozniszewie — bez zatwierdzenia; w Świerżach od 1700 r.; w Wysokiem Kole od 1682 r.; w Zwoleniu od XVII w.

6. Dekanat Opoczyński.

W Białaczewie w 1685 r. zaprowadził Kacper Klonowski, przeor dominikanów w Piotrkowie; w Bedlnie 1827 r.; w Drzewicy od r. 1689; w Klwowie od najdawniejszych czasów; w Nieznamierowicach od r. 1625; w Opocznie od r. 1704; w Skórkowicach od r. 1586; w Skrzynnie od dawna; w Smardzewicach od r. 1642 prymas Maciej Łubieński; w Żarnowie od dawna.

7. Dekanat Konecki.

W Borkowicach od dawna; w Chlewiskach w r. 1532 zaprowadził Piotr, biskup krak.; w Grzymałkowie w r. 1631 zaprowadził Jan Wężyk, arcybiskup gnieźnieński; w Końskich od r. 1643; w Miedzierzu 1 stycznia 1790 r.; w Niekłanie — nie wiadomo; w Odrowążu 1634 r. Jerzy Trzebnicki, przeor dominikanów prowin. polsk.; w Piekoszewie 1828 r.; w Przedborzu od dawna; w Radoszycach — nie wiadomo; w Tumlinie w r. 1719.

Bractwo Szkaplerza św. istnieje w kościołach: w Bogoryi 26/IV 1728 r., Szaniawski, biskup krakowski; w Łoniowie 1665 r.; w Zawichoście 1695 r.; w Mikułowicach 1366 r.; w Grabowcu 1737 roku, kardynał Lipski; w Cerekwi 18 lipca 1822 r.; w Oleksowie od dawna; w Ryczywole od XVIII w.; w Sołku od XVIII w.; w Ćmińsku 1684 r.; w Fałkowie 1789 r.; w Szydłowcu 1366 r.; we Wzdole 1671 r.

Bractwo Miłosierdzia Matki Bożej istnieje: w Drzewicy r. 1738; w Goreniu od 1817 r.; w Piekoszowie — nie wiadomo:

Bractwo Sodalisów M. B. Niepokalanej istnieje: w Sandomierzu w katedrze od r. 1677.

Bractwo Niepokalanego Poczęcia N. M. P. istnieje: w Koprzywnicy od r. 1625.

Bractwo Wniebowzięcia N. M. P. istnieje: w Koprzywnicy, zaprowadził Zbigniew Oleśnicki 3 czerwca 1430 r., potwierdził 24 sierpnia 1508 r. Andrzej Boryszewski, arcybiskup gnieźnieński.

Bractwo Zwiastowania N. M. P. istnieje: w Koprzywnicy od r. 1625.

D) Przedmioty i miejsca otaczane czcią Maryi.

W Sandomierzu wśród łąk, za kościołem św. Jakóba położonych, znajduje się źródło, dające obfitą i smaczną wodę. Zródło to w Sandomierzu powszechnie znane jest pod nazwą „stoku maryackiego“, a legenda z lat dawnych opowiada, że mianem Maryi źródło to nazwał św. Jacek, znany czciciel Matki Bożej, przeor klasztoru dominikanów u św. Jakóba.

Mniej więcej o dwie wiorsty od Sandomierza, w stronę wsi Andruszkowice, znajduje się góra niewielka, w kształcie ciężkiego stożka — zwana „Salve Regina“. Na szczycie góry stoi krzyż kamienny, tuż pod nim wyryte słowa: Salve Regina. Różne legendy krążą o tej górze i jej nazwie; najpowszechniejsza łączy ją ze śmiercią męczeńską 49 dominikanów zamordowanych przez Tatarów w XIII w. Tłuszcza tatarska wpadła do kościoła, gdy zakonnicy skończywszy pacierze chóralne, śpiewali antyfonę Salve Regina. Legenda twierdzi, że tu ich ciała były pochowane.

Cześć Matki Boskiej na Litwie

I. Dyecezya Wileńska.

1. Niepokalane Poczęcie.

a) Kościoły i ołtarze.

Wilno. W kościele katedralnym jeszcze Kazimierz IV Jagiellończyk wznosi kaplicę pod imieniem Przeczystej Bogarodzicy, później Niepokalanego Poczęcia nazwaną [1]). Była to pierwsza kaplica królewska w Wilnie; pod nią były groby królewskie.

Kościół św. Franciszka i św. Bernardyna, założony pierwotnie przez Kazimierza Jagiellończyka w r. 1469 i ostatecznie po różnych kolejach, pożarach, odbudowany po r. 1794 ma ołtarz Niepokal. Poczęcia.

Kościeniewicze. Kościół w roku 1662 drewniany, a w r. 1763 murowany, pod wezw. Niepokal. Poczęcia Najśw. Maryi Panny.

Postawy. Kościół wzniesiony w r. 1617 przez Stanisława i Annę Biegańskich, pod wezw. Niepokal. Poczęcia Najśw. Maryi Panny.

Udziały. Kościół murowany 1790 r. pod wezw. Niepokal. Poczęcia N. M. P.

Kwasówka. Kościół pod wezw. Niepokal. Poczęcia N. M. P.

Dzisna. Kościół z r. 1773.

---

[1]) Kaplica Niepokal. Poczęcia przerobiona z dawnej królewskiej, przez Eustachego Wołłowicza, bisk. wileńskiego 15 marca 1631.

b) Klasztory.

Nieopodal kościoła św. Franciszka i Bernardyna, był pierwszy klasztor żeński w Wilnie Panien Bernardynek trzeciej reguły św. Franciszka, pod tytułem Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Panny Maryi, założony w r. 1495 przez Barbarę Radziwiłłównę i Dorotę Olechnowiczównę, panny zakonne reguły św. Franciszka.

c) Modlitwy i pieśni.

1. Od niepamiętnych czasów w całej dyecezyi we wszystkich parafijach lud śpiewa w domu i w kościele Godzinki o Niepokalanem Poczęciu Najśw. Panny.

2. W książce, wydrukowanej w r. 1761 pod tytułem „Relacya o cudownym obrazie Najświętszej Maryi Panny Ostrobramskiej“, jest „Koronka dwunastu gwiazd“, opiewająca Niepokalane Poczęcie Najśw. Panny: „Otwórz Pani usta moje, abym wychwalał Niepokalane Poczęcie Twoje“; „Ofiaruję Ci Ojcze przedwieczny tę cząstkę koronki Niepokalanej Córki Twojej, nieskończone oddając dzięki... za cztery przywileje... że Ją przy pierwszem Poczęciu od pierworodnego grzechu zachowałeś“ i t. d.

2. Kościoły Maryackie.

Wilno. Kościołów w dyecezyi wileńskiej mamy 273 (i kaplic 162), z tych na cześć Najświętszej Panny 75, a więc prawie trzecią część stanowią świątynie Bogarodzicy. Miasto Wilno szczególniejszą zawsze się odznaczało pobożnością i nabożeństwem względem Najświętszej Panny, to też i nasza Królowa niebieska okazywała się zawsze Matką dla nas najlepszą. Wiarę świętą katolicką w Wilnie głosili między rokiem 1332—1365 księża Franciszkanie. Pierwszą kaplicę założyli na tem miejscu, gdzie teraz lud nasz czci swoją Królowę w cudownym Bonifraterskim obrazie.

Ci pierwsi Missyonarze wszyscy (7 na krzyże powbijanych wrzucono do Wilenki, 7 pomordowano na rynku) ponieśli śmierć męczeńską. Ich bracia w liczbie 36 w lat kilkanaście później znaleźli śmierć przy napadzie na miasto Tatarów.

Gasztold, poufny towarzysz i ulubieniec Olgierda, był już chrześcijaninem, ożeniony z krakowianką Anną Buczacką; ten znowu po wymordowaniu przez pogan braci zakonnych, sprowadził na Litwę nowych z tegoż zakonu księży; z nimi rozpoczął budowę kościoła pod wezwaniem Wniebowzięcia Najśw. Panny, którzy go ukończyli po jego śmierci i został poświęcony w r. 1421. Obecnie pod wezwaniem św. Franciszka, nieraz zniszczony przez pożar i ostatecznie wybudowany i poświęcony w r. 1764. Dzisiaj zamknięty.

W kościele katedralnym oprócz kaplicy Niepokalanego Poczęcia, mamy też kaplicę Wniebowzięcia Najśw. Panny z r. 1436, założoną przez Michała Kieżgajłę, wojewodę wileńskiego.

W kościele św. Jana także oprócz kaplicy Niepokalanego Poczęcia mamy kaplicę (dawniej św. Stanisława Kostki) Pocieszenia Najświętszej Panny, tu bowiem w r. 1854 przeniesiono po zamknięciu kościoła Augustyańskiego obraz Pocieszenia N. Panny.

Klasztor Wizytek (od Nawiedzenia Najśw. Panny), założony w r. 1694 przez p. Dezelstowę. Tu aż do r. 1843 Wizytki utrzymywały wzorową pensyę żeńską, w której co rok 40 przeszło panien brało wychowanie.

Zgromadzenie panien Maryawitek, założone przez X. Stefana Turczynowicza przy kościele św. Stefana i potwierdzone przez breve papieża Benedykta XIV roku 1752. Zgromadzenie rozproszone znowu się zebrało i pozyskało nowe zatwierdzenie papieża Klemensa XIV w r. 1770. Maryawitki poświęcały się czci Najśw. Bogarodzicy i nawracaniu żydówek, nauczaniu neofitek wiary, początków nauk i różnych kobiecych robót, oraz oddawały się wychowaniu ubogich sierot.

Przy kościele katedralnym istnieje Arcybractwo Imienia Maryi, założone przez ks. Mikołaja Słupskiego, prałata wileńskiego, zmarłego 1693 r.

W księdze Arcybractwa, oprawnej w amarantowy adamaszek, ozdobionej srebrnymi brzegami i blachą srebrną z płaskorzeźbą figury Najśw. Panny z Dziecięciem na ręku w promieniach, oraz Imieniem Maryi, między podpisanymi członkami czytamy imiona (własnoręczne podpisy): na pierwszej karcie Michał Korybut Wiśniowiecki, król i żona jego

królowa Eleonora. Dalej są podpisy Jana Sobieskiego, marszałka i hetmana w. koronnego, później króla polskiego, oraz małżonki jego Maryi de la Grange Sobieskiej, Jakóba Ludwika Sobieskiego i innych.

Przy kościele św. Jana Bractwo Szkaplerza św. i św. Józefa, fundowane w r. 1736, Bractwo Pocieszenia Najśw. Panny w r. 1855 przeniesione, oraz Bractwo Akademickie pod tytułem Najśw. Marai Panny Nawiedzenia.

Przy kościele św. Piotra Bractwo N. Panny Łaskawej w roku 1609 potwierdzone, ustanowione jeszcze przed wzniesieniem dzisiejszego kościoła.

Mejszagoła. Mur. w r. 1387 przez Wład. Jagiełłę pod wezw. Wniebowzięcia Najśw. Panny.

Kiernowo. W r. 1522 przez króla Zygmunta pod wezw. Wniebowzięcia Najśw. Panny.

Turgiele. Pod tyt. Wniebowzięcia N. P. 1511 r. przez Mongierdowicza.

Inturki. Pod wezw. Wniebowzięcia N. P. r. 1535 przez królową Bonę.

Dorsuniszki. Wniebowzięcia N. P. 1848 r.

Merecz. Wniebowzięcia N. P. 1418 r. przez Wład. Jagiełłę.

Hruzdowo. Wniebowzięcia N. P. 1773 r. przez książąt Ogińskich.

Naliboki. Wniebowz. N. P. 1636 r. przez księcia Albrechta Radziwiłła.

Konstantynów. Wniebowz. N. P. 1793 r. przez Chomińskiego.

Żołudek. Wniebowz. 1835 r. przez hr. Uruską.

Miory. Wniebowz. N. P. 1641 r. przez Sebast. Mirskiego.

Prozorobi. Wniebowz. N. P. 1798 r.

Dziołtowa. Wniebowz. N. P. 1646 r. przez Lwa Sapiehę.

Prużany. Wniebowz. N. P. 1884 r.

Białystok. Wniebowzięcia N. P. 1584 r. przez Marszałka Wesołowskiego.

Łubin. Wniebowz. N. P. 1418 r. przez sędziego Piotra Łubę.

Brańsk. Wniebowz. N. P. 1862 r.

Siemiatycze. Wniebowz. N. P. 1637 r. przez Lwa Sapiehę.

Odelsk. Wniebowz. N. P. 1560 przez króla Zygmunta.

Giełwany. Nawiedzenia N. P. 1700 r. drewn.

Wiszniew. Nawiedzenia N. P. 1424 r., w 1897 r. murowany.

Olkowicze. Nawiedz. N. P. 1722 r. przez biskupa Goraina.

Giełczyn. Nawiedz. N. P. 1777 r. przez kasztelana Chryzantego Opackiego.

Stare Troki. Zwiastowania N. P.

Giegużyn. Zwiastowania N. P. 1852 r. przez Zaleskiego.

Derewno. Zwiastow. N. P. 1540 r. przez ks. Michała Radziwiłła.

W Grodnie klasztor Brygid'ek. Zwiastow. N. P. 1692 r. przez marszałka Krzysztofa i Aleks. Wesołowskich.

Kamionka. Zwiastow. N. P. przez Bogojarskiego.

Dobrzyniew. Zwiastow. N. P. 1519 r. przez ks. Michała Radziwiłła.

Kundzin. Narodz. N. P. 1562 r. przez króla Zygmunta.

Narew. Wniebowzięcia N. P.

Bielsk. Narodzenia N. P. 1780 r.

Budzław. Narodzenia N. P. 1783 r.

Troki. Nawiedz. N. P. 1409 r. przez ks. Aleks. Witolda.

Nowy dwór. Wniebowz. N. P. 1480 r. przez Czołgina.

Kłiemieliszki. Narodz. N. P. 1771 r. przez Pruszyńskiego.

Łahonary. Narodz. N. P. 1820 r.

Trahy. Narodz. N. P. 1534 r. przez wojew. Alberta Gasztolda.

Dudy. Narodz. N. P. 1772 r. przez Ziembów.

Murowana Oszmianka. Niepokal. Poczęcia 1809 r. przez Ignacego Warzyńskiego.

Niemonajcie. Narodz. N. P.

Piossuny. Wniebowz. N. P. 1825 r. przez ks. Sorokę.

Kozakiszki. N. P. Zwycięskiej 1609 r. przez p. Bejnardta.

Dankszyszki. Opieki N. P.

Soły. N. P. Różańcowej 1812 r., odnowiony 1849 r.

Dziewieniszki. N. P. Różańc. 1500 r.

Hoduszyszki. N. M. P. Szkaplerznej.

Przyjaźń. Nawiedzenie N. P. i św. Jana 1828 r. przez Kamińskiego.

Cejkinia. Przen. Panny 1773 r. przez Michała Śmigrelskiego.

Kołtyniany. Przenajśw. Bogarodzicy 1638 r. przez Jana Narbuta.

Szemetowszczyzna. Niepok. Poczęcia 1901 r. przez p. Bolesława Skirmunta.

Białohruda. Przen. Bogarodzicy 1609 r. przez wojewodę Jana Zawiszę.

Trokiele. Przen. Bogarodzicy 1500 r. przez księcia Gasztolda.

Jelno. Przen. Bogarodzicy 1667 r. przez Odachowską.

Raduń. Różańca św. 1838 r. przez ks. Maciejewskiego.

Lebiedziew. Narodz. N. P. 1476 r. przez ks. Olszawskiego.

Parafianów. Przenajśw. Bogarodzicy 1675 r. przez biskupa Słupskiego.

Zadoroże. N. P. Łaskawej.

W Grodnie kościół Franciszkański pod tyt. Najśw. Panny Anielskiej z 1635 r.

Jeziory. Przenajśw. Różańca 1679 r.

Wielkie Ejsmonty. N. Bogarodzicy przez Bogorskiego.

Siegniewicze. Opieki Najśw. Panny 1785 r. przez Józefa i Maryę Prozorów.

Kobryń. Wniebowzięcia N. P. 1846 r.

Krypno. Przenajczystszej Dziewicy Maryi.

Ostrożana. Przenajśw. Dziewicy Maryi 1450 r. przez braci Ostrożańskich.

Kuźnica. Przenajśw. Bogarodzicy 1563 r. przez króla Zygmunta.

Zalesie. Przenajśw. Bogarodzicy 1623 r. przez Hieronima Wołłowicza.

3. Cudowne obrazy N. M. P.

Wilno.

Ostra Brama (zob. poniżej w Dziale Dziewiątym).

Cudowny obraz Najświętszej Maryi Panny Bonifraterskiej w kościele św. Krzyża w Wilnie.

W wileńskim kościele św. Krzyża, architektury nader

ubogiej i skromnej, w wielkim ołtarzu jaśnieje swoją pięknością i chwałą cudowny obraz Najśw. Maryi Panny Bonifraterskiej, wielce czczony przez lud wierny najdalszych okolic. Malowany na płótnie, przedstawia on anielskiej piękności Matkę Miłosierdzia z Dzieciątkiem Jezus na ręku.

Kościół św. Krzyża w Wilnie.

Królowa Niebios przybrana tu w szatę i koronę srebrną, a dokoła głowy Jej dwanaście srebrnych gwiazd. Malowidło zębem czasu nieco uszkodzone, wszakże ślady pędzla artystycznej wartości są i teraz widoczne. Z klasycznego oblicza św. Dziewicy promienieją świętość, niepokalaność, bijąca zaś z Jej wzroku anielska dobroć i macierzyńskie miłosierdzie wprost przenikają biedne zbolałe serce grzesznika i napełniają je nadzieją, otuchą, pokojem. Są to wrażenia wszystkich, co w swoich cierpieniach, boleściach i smutkach Maryę Bonifraterską znają i polecają się Jej przemożnej opiece.

Jaki jest początek tego cudownego wizerunku Maryi i od jakiego mianowicie czasu rozpoczyna się Jej cześć w tem miejscu, niestety, dziś bliższych szczegółów nie mamy. Kilkakrotne pożary, wojny i niepokoje w kraju, prawdopodobnie zniszczyły odnośne dokumenta. To zaś co się dało zbadać na podstawie niewielu wprawdzie, ale pewnych dokumentów, wzmianek historycznych poważnych pisarzów duchownych i świeckich, może się streścić w następujący sposób:

Obraz cudowny Najświętszej Maryi Panny Bonifraterskiej
w kościele św. Krzyża w Wilnie.

Miejscowe podanie ludu głosi, a w inwentarzach kościoła św. Krzyża i zakonu Bonifratrów z r. 1745 czytamy: „że w kościele tym jest obraz Najśw. Maryi Panny na łokieć jeden i pół szeroki, a na dwa łokcie i pół długi, cudami o d d a w n a tu słynący". To o d d a w n a należy odnieść do pierwszych czasów chrześcijaństwa na Litwie.

Nic przeto dziwnego, że lud pobożny mając w żywej pamięci to podanie, zawsze uciekał się do Tej Matki Miłosierdzia w utrapieniach i dolegliwościach swoich i ustawicznie od Niej cudów doznawał. Cuda te bezwątpienia były

liczne, jak świadczą wota przez wdzięczne serca Maryi składane, ale, niestety, wszelkie opisy o nich zaginęły. W kościółku od niepamiętnych czasów we środy i soboty każdego tygodnia, po mszy świętej lud śpiewa rzewną melodyą pieśń nieznanego autora „Ratuj nas Panno“ etc., ułożona jak można wnioskować ze stylu i formy pod koniec XVIII stulecia. Treść prosta, świadczy o wdzięcznem sercu za łaski w cierpieniach od Maryi Bonifraterskiej doznane.

Cudowny obraz Najśw. Maryi Panny w kościele Panien Bernardynek pod tyt. Niepokalanego Poczęcia.

Książe Leon Sapieha r. 1596 fundował klasztor i kościół pod tyt. św. Michała i wyjednał, że tu przeniesiono słynący już wtedy z cudów obraz Najświętszej Panny. Znaleziono ten obraz w r. 1518 w gruzach kościółka czy domu zrujnowanego; malowany na desce dębowej na cal jeden i ćwierć grubej, na 4 łokcie i ćwierć długiej, a trzy szerokiej: wyobraża Najśw. Pannę z Panem Jezusem. Był pierwotnie u ks. Bernardynów na krużganku, przy wejściu do zakrystyi. Przemówił głos z niego: „chcę mieć większą cześć i przyzwoitsze położenie moje“, wtedy przeniesiono go do kościoła i odtąd zasłynął cudami łaski i opieki Najśw. Panny. W r. 1596 uroczyście przeniesiony do kościoła św. Michała.

Niepoliczone tu się działy cuda. Niektóre z nich w r. 1669 po odbyciu nad nimi inkwizycyi ks. biskupa Słupskiego i po złożeniu uroczystej przysięgi świadków, spisane, zawierają się w książce „Skarbnica Niebieska“. I dzisiaj N. Panna nie zaprzestała rozdawać swych łask w tym obrazie. Tak n. p. przed laty kilkunastu znany w Wilnie z nauki i uczciwości doktor Życki śmiertelnie chory na głowę, był już skazany przez doktorów, którzy go leczyli od zapalenia mózgu. Wtem widzi obraz M. Boskiej Św.-Michalskiej przed sobą i słyszy głos donośny: „Ty masz febrę w głowie“. Natychmiast się zrywa, sam zapisuje receptę, zostaje uzdrowiony. W r. 1750 w miesiącu wrześniu (8) został uroczyście koronowany; z Rzymu przywiezione 2 szczerozłote korony. Obecnie od zamknięcia kościoła obraz się znajduje u Bernardynów.

Cudowny obraz Najświętszej Panny na Łukiszkach.

Około r. 1649 Maciej Korwin Gosiewski, starosta Łozdziejski przywiózł ten obraz z Rusi, umieścił w swym dwo-

Wizerunek cudownego obrazu Najświętszej Panny na Łukiszkach w kościele św. Jakóba w Wilnie.

rze i czcił jako cudowny. Później Wincenty Gosiewski na usilne prośby darował obraz ks. Bierzanowskiemu, który go przywiózł do Wilna do kościoła św. Jakóba i Filipa w r. 1684. Przez wszystkie czasy słynął ten obraz cudami, które na komisyi kanonicznej, odbytej przez ks. biskupa wil. Brzostowskiego w r. 1688 dekretem approbacyjnym drukować pozwolono 24 października.

Z cudów zapisane nast.: 11 umarłych ożyło, 26 chorych ozdrowiało, ślepych i chorych na oczy przejrzało 33, innych chorych uzdr. 129. W potrzebach i uciskach pocieszonych 16.

Księga cudów „Fontana mistyczna“ za pozwoleniem biskupa Michała Jana Zieńkowicza, drukowana 1737 r.

Cudowny obraz Najświętszej Panny Łaskawej w kościele św. Piotra.

Znakomity w historyi hetman W. Ks. Lit. Kazimierz Michał Pac ślubował wybudować kościół i Kanoników Lateraneńskich tam uposażyć. Ślub swój wypełnił w r. 1668. Biskup Aleksander Sapieha założył kamień węgielny pod tę świątynię. Na kamieniu napis: „Summe Aeterne Deus! Tua de Tuis offert Tibi peccator indignus, quem tu melius nosti, utinam et ille noverit Te Pontificante orbi Clemente IX Regnante Polonis Joanne Casimiro Benedicente Alexandro in Maciejów Sapieha Episcopo Wilnensi“. Skończono murować 1684 r. Tu jest obraz Najświętszej Panny Łaskawej, z Rzymu przez Jerzego Tyszkiewicza sprowadzony. W czasie morowego powietrza w Wilnie w r. 1653 oddał go do kościoła św. Piotra i Pawła, dokąd 5 maja uroczyście wniesiony został.

Troki.

Od wieków słynie cudami obraz Najświętszej Panny Trockiej w kościele farnym, fundowanym przez księcia Aleksandra Witolda w r. 1409.

O czasie i pochodzeniu obrazu mówi nadpis na drugiej stronie: „Imago haec B. V. Mariae, miraculis in Lithuania in civitate Troki, celebris ab Emmanuele II imperatore orientis Alexandro Vitoldo Magno Duci Lithuaniae, nuper ad sanctam Fidem catholicam converso et circa annum Domini 1382 baptisato, donata est. Ferunt hanc esse ipsam imaginem, cuius ope Joannes Cononacus Imperator Orientis Hunnos et Persos vicit, obtentisque hisce victoriis, vehiculo argenteo tracto a quattuor equis albis, Constantinopolim solemniter invexit in propioque loco posuit“.

8 września 1718 r. za pozwoleniem i błogosławieństwem Klemensa XI papieża, za rządów Augusta II króla polskiego, na obraz cudowny w Trokach koronę przysłaną z Rzymu uroczyście według pontyfikatu włożył ks. Konstanty Brzostowski, biskup wileński.

Cuda są liczne ze wszystkich czasów, lecz dokumenta o nich do nas nie doszły. Ks. Stefan Zwierowicz, obecny biskup sandomierski, złamany całkowicie na zdrowiu, siły

przywrócone cudownie zawdzięcza Najświętszej Pannie Trockiej, jak to sam opowiadał z rozrzewnieniem i ci, co byli tego świadkami. Pieśń, którą lud śpiewa przy odsłonięciu obrazu, jest taka:

Nadziejo nas utrapionych,
Zewsząd nieszczęściem ściśnionych,
Tyś Panno w Trockim obrazie
Ratujesz nas w każdym razie.

My Twej łaski doznajemy
Pod Twą obroną żyjemy
Tyś łaskami miłosierna
Wszędzie Twa dobroć niezmierna.

A gdy grzechami naszemi
Gniew Syna Twego wznieciemy
Zatrzymaj rozgniewanego
Przemień nam w miłościwego.

Niech powietrze nie frasuje
Niechaj powódź ustępuje,
Głodu, ognia, dekret wrogi
Odwróć i wojenne trwogi.

Żyrowice.

W kościele ks. Bazylianów słynął cudami obraz Najśw. Panny. Wdzięczni czciciele Matki Bożej prosili papieża Benedykta o pozwolenie i błogosławieństwo na koronowanie obrazu N. P. Żyrowickiej, co też nastąpiło w r. 1730 dnia 19 września. Sam Ojciec św. poświęcił korony, dopełnił zaś z polecenia papieża obrządku koronacyi ks. metropolita kijowski Anastazy Szeptycki, za króla Augusta II.

Obraz i kościół odebrany katolikom.

Pioszuny.

Nowy murowany kościół wybudował ks. Soroka w r. 1825. Od dawna cześć szczególniejszą za łaski i dobrodziejstwa udzielone odbiera Matka Boża w obrazie Pioszuńskim. Wiadomości pewnych niema o tym obrazie, chodzi podanie miejscowe, że obraz przywiózł z Turcyi jakiś pan polski.

Budzław.

Kościół Budzławski zbudowany pod wezw. Nawiedzenia Najśw. Panny, zawiera skarb nieoceniony, cudowny obraz Najśw. Panny. Obraz w ołtarzu wielkim, długość półtora

Wizerunek cudownego obrazu N. M. P. w Pioszunach.

łokcia, szerokość o pięć cali mniejsza, malowany na płótnie. Wyobraża Bogarodzicę z Dzieciątkiem na ręku. Na głowach pozłacane korony. Historyę obrazu taką podaje księga inwentarzowa. „Obraz ten z odpustem darował wojewodzie Mińskiemu Janowi Pacowi w r. 1598 papież Klemens VIII. Po jego śmierci dostał się jego kapelanowi ks. Izaakowi Sołokojewskiemu, późniejszemu wikaremu dołhinowskiego kościoła. Ten ofiarował obraz N. Panny kościołowi budzławskiemu i sam umarł niedługo. Obraz zasłynął cudami".

Kozakiszki.

W powiecie trockim były dobra p. Stanisława Beynarta, Skarbnego W. Ks. Lit., pod nazwą Kozakiszki, w nich ka-

plica, gdzie się przechowywał obraz Najświętszej Panny de Victoria. Obraz malowany w Neapolu. Ks. Ludwik Skicki, będący sam na studyach, przywiózł na Litwę koło roku 1600 jako skarb osobliwy ten obraz. Naprzód się przechowywał w kaplicy kozakiskiej, lecz w r. 1700 przeniesiono go do nowego kościoła. Tu natychmiast zasłynął cudami, „bo ślepi wzrok, głusi słuch, chorzy zdrowie, zdesperowani i umierający doskonałą czerstwość

Wizerunek cudownego obrazu N. M. P. w kościele kozakiskim XX. Dominikanów.

za wezwaniem Najświętszej Matki w tym obrazie odbierali, jako za dziękczynienie przybywający pod przysięgą to zeznali". Tak czytamy w księdze kościelnej inwentarzowej. W księdze opisano mnóstwo najrozmaitszych cudów, zeznawanych pod przysięgą i stwierdzonych przez komisyę kościelną.

Wizerunek cudownego obrazu M. B. w Różanym Stoku.

Różany Stok.

Cudowny obraz Najświętszej Panny Maryi, obecnie razem z kościołem zabrany przez prawosławnych po 1863 r.

II. Dyecezya Sejnejska czyli Augustowska.

Napisał

Ks. J. M. z Dąbrowy Wielkiej.

---

1. Kościoły Maryackie.

Sejny. Ponieważ od początku swego istnienia dyecezya Sejnejska nie miała pryncypalnego patrona ani dla katedry, ani dla dyecezyi, przeto w 1872 r. podając wieczny kalendarz dla dyecezyi do zatwierdzenia Stolicy Apostolskiej, wybrano za patronkę Niepokalanie Poczętą N. M. P. jako już od lat wielu za takową uznawaną, a Papież Pius IX, 23 stycznia 1873 r. zatwierdził. Autentyk tego w aktach konsystorskich się znajduje. Kościół parafijalny murowany kosztem Jerzego Grudzińskiego starosty Przerośl. 1619 r. konsekrował biskup Jerzy Tyszkiewicz sufr. wileński 1630 r. Powiększony kosztem Massalskich podkom. grodz. 1666 r. i Róży z Platerów Stretyńskiej 1760, a wreszcie kaplicę fundował Bp. Piotr Wierzbowski 1881 r., p. w. Nawiedzenia N. M. P.

Wigry. Kościół murowany przy klasztorze OO. Kamedułów, fundowany przez króla Jana Kazimierza 1667 r., a od roku 1796, parafijalny. Najprzód był pod wezwaniem Wniebowzięcia N. Maryi P. jak podaje wizyta biskupia 1650 r. a dopiero od 1886 r. już ma tytuł Niepokalanego Poczęcia N. Maryi P. Chociaż brak na to autentyku, jednak są wzmianki w aktach konsystorskich.

Święte Jeziory. Kościół parafijalny drzewiany, kosztem parafijan 1881 wystawiony, a dotąd nie konsekrowany, p. w. Narodzenia N. M. P.

Przerośl. Pierwszy kościół fundował i uposażył król Zygmunt August 1571 r, a obecny drzewiany, kosztem rządu i parafijan 1811 r., dotąd niekonsekrowany, p. w. Narodzenia N. M. P.

Kieturwłoki. Kościół obecny parafijalny, drzewiany staraniem ks. Andrz. Odejko, prob. i parafijan 1786 r., nie konsekrowany, p. w. Narodzenia N. M. P.

Zawady. Kościół obecny parafijalny, staraniem ks. Pawła Sokołowskiego, a kosztem parafijan 1743 r. konsekrował biskup Szyjkowski sufragan łucki 1786, p. w. Narodzenia N. M. P.

Rajgrod. Obecny kościół parafijalny drzewiany, staraniem ks. Jana Olszewskiego, a kosztem parafijan 1764 r. konsekrował biskup Polikarp Marciejewski, sufr. august. 1820 r., p. w. Narodzenia N. M. P.

Słucz. Obecny kościół parafijalny drzewiany, kosztem Podkanclerza W. X. L. Stanisława Szczuki 1699 r. a konsekrował 1743 r. niewiadomo który biskup, p. w. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny.

Widok kościoła Wigierskiego w 1885 r.

Kalwarya. Obecny kościół parafijalny, murowany, kosztem rządu i parafijan 1810 r. konsekrował p. w. Imienia N. M. P. biskup augustowski Paweł Straszyński 1843 r. Tam Bp. Żmudzki Jerzy Tyszkiewicz 1642 r., osadził OO. Dominikanów.

Poniemoń Frentzela. Kościół murowany, parafijalny kosztem rządu, ks. Buczeniewskiego i parafijan 1859 r. fundowany a biskup Henryk Ireneusz Konst. hr. Łubieński go konsekrował 1865 r. p. w. Imienia N. M. P.

Błogosławieństwo. Kościół parafijalny drzewiany, kosztem Bened. hr. Tyszkiewicza i parafijan fundowany 1868 r.

a konsekrował go biskup Józef Hollak, sufr. sejn. 1884 r., p. w. Imienia N. M. P.

Nowogród. Kościół parafijalny murowany, fundowany przez księcia Janusza Starszego Mazowieckiego 1409, konsekrował biskup Piotr Wierzbowski 1874 r., p. w. Imienia N. M. P.

Szczuczyn. Kościół filialny, murowany kosztem Stanisława Szczuki, kancl. W. X. L. 1701 r. a konsekrował biskup Marcin Załuski, sufr. płocki 1743 r., p. w. Imienia N. M. P.

Krasnybor. Kościół murowany parafijalny, kosztem Teodora Litawora Chreptowicza podskarb. W. X. L. 1513 r. dotąd niekonsekrowany, p. w. Zwiastowania N. M. P.

Wyłkowyszki. Kościół parafijalny murowany kosztem rządu i parafian 1881, konsekrował biskup r. Józef Hollak, sufr. sejnejski 1884 r., p. w. Nawiedzenia N. M. P.

Romany. Kościól parafijalny murowany, kosztem Piotra Dobrzyckiego 1863 r., nie konsekrowany, p. w. Nawiedzenia N. M. P.

Szumowo. Kościół parafijalny murowany, kosztem rządu i parafijan 1878 r., nie konsekrowany, p. w. Nawiedzenia N. M. P.

Wyszonki. Kościół parafijalny drzewiany. Kosztem parafijan 1716, nie konsekrowany, p. w. Nawiedzenia N. M. P. dawniej tytuł był św. Leonarda wyznawcy.

Adamowicze. Kościół parafijalny murowany kosztem rządu i parafijan 1854 r. nie konsekrowany, p. w. Wniebowzięcia N. M. P.

Simno. Kościół parafijalny murowany, kosztem Jana z Zabrzeznia marszałka W. Lit. wojew. nowogr. 1520, nie konsekrowany, p. w. Wniebowzięcia N. M. P.

Pokojnie. Kościół parafijalny murowany, kosztem parafijan 1883, konsekrował biskup Józef Hollak, sufr. sejn. 1885 r. p. w. Wniebowzięcia N. M. P.

Berzniki. Kościół parafijalny drzewiany, kosztem X. Kazimierza Wasilewskiego 1833 r. konsekrował biskup Piotr Wierzbowski 1882 r., p. w. Wniebowziącia N. M. P.

Lejpuny. Kościół parafijalny murowany, kosztem X. Ant. Kruszewskiego kan. wileńskiego 1819 r., niekonsekrowany, p. w. Wniebowzięcia N. M. P.

Puńsk. Kościół parafijalny murowany, kosztem rządu

i parafijan 1881 r. konsekrował biskup Piotr Wierzbowski 1887 r. p. w. Wniebowzięcia N. M. P.

Syntowty. Kościół parafijalny drzewiany, kosztem Teressy z Kińskich księżnej Poniatowskiej, 1788 konsekrował biskup wigierski Michał Karpowicz 1800 r., p. w. Wniebowzięcia N. M. P.

Kołaki. Kościół obecny parafijalny murowany kosztem parafijan 1834 r. nie konsekrowany, p. w. Wniebowzięcia N. M. P.

Śniadowo. Kościół parafijalny drzewiany, kosztem X. Kaźm. Wądołkowskiego prob., 1699 konsekrował biskup płocki Ludwik Załuski 1710 r., p. w. Wniebowzięcia Najśw. Maryi Panny.

Sokoły. Kościół obecny parafijalny drzewiany, fundował X. Wojc. Duczymiński prob., w XVII wieku, konsekrował Zwierz Kazimierz, biskup sufr. łucki 1678, p. w. Wniebowzięcia N. M. P.

Waniewo. Obecny kościół parafijalny murowany staraniem X. Bartł. Piekarskiego i parafijan 1877, niekonsekrowany, p. w. Wniebowzięcia N. M. P.

Lachowo. Kościół obecny parafijalny murowany. Staraniem X. Wojciecha Pogorzelskiego, kosztem parafijan 1878, niekonsekrowany, p. w. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny.

Balwierzyszki. Kościół parafijalny drzewiany, kosztem Józefa z hr. Tyszkiewiczów, Wodzińskiego i parafijan 1874, konsekrował biskup sufr. Sejn., Józef Hollak 1888 r. p. w. Różańcowej N. M. P.

Miastkowo. Kościół obecny parafijalny murowany kosztem parafijan 1863 r. Niekonsekrowany, p. w. Różańcowej N. M. P.

Gudele. Kościół filialny murowany, kosztem parafijan i staraniem X. Wiłkutowskiego 1895, niekonsekrowany, p. w. N. M. P. Szkaplerznej.

Studzieniczna. Kościół filialny drzewiany, staraniem i kosztem Szymona Andruszkiewicza 1845 r. niekonsekrowany p. w. N. M. P. Szkaplerznej.

Sereje. Kościół parafijalny murowany kosztem księcia Jerzego Radziwiłła kasztel. Wileńskiego i hetm. W. X. L. 1638 r., konsekrował biskup august. Polikarp Marciejewski 1825 r., p. w. N. M. P. Szkaplerznej.

2. Obrazy cudowne lub łaskami słynące N. Maryi P.

Sejny. Statua N. Maryi P. w Sejnach. Lubo w wizycie generalnej 1873 przez biskupa Piotra Wierzbowskiego powiedziano, że ta statua Matki Boskiej w ołtarzu słynie cudami od niepamiętnych czasów, przez kogo i kiedy została uznana i zatwierdzona, jako cudowna, niema dowodu w aktach kościoła. Jednakże ks. Stanisław Jamiołkowski, profesor seminaryum i podkusztosz katedry, pisząc kronikę sejnejskiego kościoła, zebrał dowody z podań i gruntownie rzecz całą opisał, gdzie podaje historyę tej statui.

Statua Matki Boskiej w samym środku, wklęsłości wielkiego ołtarza, a niewielkiej niszy, mieści się (w 1888 roku przeniesiona do kaplicy zbudowanej przez biskupa Wierzbowskiego), której to Szymak w swojej, Prerogatywie str. 421, taki daje opis: w kościele sejnejskim nieustannemi łaskami Boskiemi zalecona znajduje się statua, misternej rzeźby z jednego drzewa lipowego, prawie 3 łokciowa, w paludamencie adornowanym złotem malarskim, na krzesełku tegoż jednego drzewa siedząca, w lewej czerwone dojrzałe jabłko, na prawicy maleńkiego Syna P. Jezusa reprezentująca. Lubo po sprawionej r. 1720 srebrnej sukience, w złote kwiaty augsburską robotą zda się teraz być stojącą.

Jeśliby zaś gdzie cześć i uszanowanie miała ta statua niemasz pewności. To pewno wnieść można, iż za nastaniem nowych obrazobórców, Lutrów i Kalwinów przed lat 70, któremi zarazili się Gdańszczanie, Pomorczycy i Prusacy, z któregokolwiek katolickiego kościoła musiała być wyrzucona i w niepoczesnem miejscu, w Królewcu — konserwowana. Bo też ci obrazobórcowie nowi katolikom przejeżdżającym z Polski co piękniejsze obrazy sprzedawali, a palili. Przybywszy do Królewca dla sprowadzenia kościelnych potrzeb, ordynowany od Imci P. Fundatora krewny jego, miał też zlecenie kupić piękny jaki obraz do nowo erygowanego w Sejnie drewnianego kościoła, dotąd nienaruszenie jeszcze stojącego, jakoż przywieziona około r. 1603 i w nim (nim murowany wykończono 1619) postawiona; wielkimi i różnymi cudami poczęła słynąć. Po przeniesieniu procesyonalnie do murowanego, dość dostatniego kościoła nie mniejsze wszystkim gorszącym się, innym okazując się na jawie, innym we śnie, z poradą udawać się do obrazu Sejnejskiego, hojne

świadczyła łaski. Gdy 1656 Moskwa opanowawszy W. X. L. stała tuż w Łoździejach o 3 mile od Sejny, z naprawy Łoździejan, na zrabowanie klasztoru i kościoła miała napaść. Przeor natenczas Zygmunt Mieszkajewicz, niechcąc tego skarbu utracić naradził się z ojcami i umyślił wywieźć do Prus na bezpieczniejsze miejsce. Założono parokonny wóz, miękko wysłany, ułożono tę św. statuę: skoro ruszyły konie, nowe osie połamały się i tym cudem zostawszy na miejscu, nietylko konwent, ale też i miasteczko od Moskwy obroniła. Bo, lubo od Łoździej podjechali, jednak cudowne na Cerkwi (jak oni nazywają) i w koło obaczywszy wojsko białe (raczej aniołów na posłudze swej, w tej Statui Królowej) z wielkim postrachem i pędem pouciekali.

Cudowna statua M. B. w kaplicy katedry Sejnejskiej.

Drugi ciekawy opis tej samej Statui daje X. S. (narski) także Dominikanin w swoim „Miesiąc Maj“, Wilno 1846, str. 168, w którym choć się autor powołuje na dzieło X. Szymaka, ma jednak swoje szczegóły, których w tym nie masz i poprawki błędne czy prawdziwe. Zdaje nam się najlepiej gdy i tu opis dosłownie przytoczym. Pobożny założyciel kościoła w Sejnach (Grudziński) ozdobiwszy go w. r. 1603 bogatymi sprzętami wysłał siostrzana swego do Królewca, dla nabycia obrazów, między obrazami okazanemi jemu z gdańskich i sąsiedzkich kościołów przed 80-tym (a u Szym. 70) rokiem od postawienia świątyni Sejnejskiej, wyrzuconemi podczas wszczętej reformy luterskiej w Prusach, upodobał 3 łokciową statuę, wyrzniętą z drzewa lipowego, która się otwiera na dwie połowy i odmienny widok oczom wskazuje, oburącz N. Panna trzyma płaszcz szeroki, osłaniający krzyżaków i rozmaitego stanu ludzi, w starożytnych ubio-

rach, u nóg Jej klęczących, a na piersiach są wyrażone trzy osoby Trójcy Przenajśw. Podwoje tego wizerunku zamknięte mieszczą w sobie Matkę Boską z P. Jezusem maleńkim na ręku prawem, w lewem zaś trzymającą różańcowe paciorki. Miejscowi dominikańskiego zakonu przełożeni sporządzili 1702 (u X Szym. 1720) koronę złotą, szatę srebrną i lichtarze w kształcie aniołów z tegoż kruszczu. Liczne cuda, w rozmaitych zdarzeniach od ludzi doznane spowodowały zwierzchność duchowną do ich wyśledzenia i spisania.

Opisy te aczkolwiek ciekawe i ważne, my jednak swój dajemy. Statua N. Maryi P. Sejn. wysoka 2 łokci i 10 cali. Matka Boska w postawie siedzącej, z Dzieciątkiem Jezus, na ręce prawej opartem, a na kolanie stojącem. Statua to drewniana, złocona i malowana w guście gotyckim, bardzo misternej roboty, dzieło jak się zdaje XIV w., otwarta przedstawia wewnątrz niby na łonie stojącej Boga Rodzicy, Trójcę Przenajśw. na połach zaś płaszcza dwie grupy Krzyżaków, z wielkim mistrzem na czele, na drugiej wedle opinii śp. biskupa Łubieńskiego, Papieża z zakonnikami; choć nam to drugie nie zdaje się prawdopodobnem. Zamknięta okrywa się szatą ze srebrnej blachy, w kwiaty wypukłe, złocone i formuje postawą loretańską Matkę Boską stojącą. Pod nogami składa się księżyc i twarz mająca znaczenie świata czy też szatana. Na głowie korona srebrna, płaska jako królowej Polski, z uniżającemi kamieni z monstrancyi rzniętemi ozdobiona. Według Wernera 84 próby, waży łutów 34. Śp. biskup Łubieński ją obstalował, a po jego śmierci zapłacono 63 rb. Koronka na głowie P. Jezusa srebrna, złocona, wzięta z monstrancyi i przerobiona u tegoż złotnika na fason za 3 rb. Przedtem były koronki u Matki Boskiej i P. Jezusa z blachy srebrnej, niezdarnie drucikami związane, perłami i kamieniami na nitkach powiązanemi ozdobione. O złotych, a przynajmniej o jednej (o której X. Snarski wspomina) już ani słychu. N. Panna trzyma w lewej ręce królewskie jabłko, lecz małe widocznie, więc obok tego włożono kiedyś, gdy o tem pisze X. S. może i drugi różaniec, nie znalazłszy tamtego, włożyliśmy inny, ale maleńkiej wartości. Nisza w której się ta statua mieści, pod baldachimem rzeźbionym, w 1868 r. złoconym, w podobneż ramy objęta, była wybita lamą żółtą; zbrukaną zakryto ją purpurą zwyczajną i jak było przedtem przybrano w wota rozmaitego kształtu, ceny i wiel-

kości. Dwaj aniołkowie srebrni unoszą się nad koroną, a trzecia para z lichtarzami w postawie klęczącej u nóg N. Panny. Ową zaś twarz szatana zasłania srebrna koronka z wyobrażeniem baranka z chorągiewką.

Statua ta z dawna łaskami słynąca czego dowodem i wota. Opisana w „Prerogatywie“: X. Szymaka, w dziełach „Miesiąc Maj“ i „Wędrówki“ Połujańskiego, Encykl. Olgebranda, „Maj Ilustrowany“ Ulaneckiego, ale te opisy albo trącą legendą, albo

Widok frontu katedry Sejnejskiej.

też są niedokładne. I my dokładnie początku jej wykazać nie możemy. Sądzimy jednak, że to jest prawdą, co X. Szymak pisze o jej pochodzeniu, a X. Snarski powtarza. Wota niektóre mają datę z końca XVII wieku, począwszy od 1670 r. przez bractwo różańcowe wileńskie, grodzieńskie i różne pojedyńcze osoby N. P. Sejn. ofiarowane.

O innych cudach już wzmianki niema, jednak lud z okolicy ma wielkie nabożeństwo do N. Maryi P. Senejskiej i licznie zgromadza się na Jej uroczystości, jak: Nawiedzenia, Różańcowej i Niepokalanego Poczęcia. Fundacya kościoła, który obecnie jest razem katedralnym i parafijalnym, jest z r. 1602, był pierwszy drewniany pod tytułem św. Jerzego, zbudowany przez Grudzińskiego, ale go biskup Straszyński kazał

rozebrać 1842 roku. Niewiadomo napewno czy ten kościół miał tytuł św. Jerzego, czy też Nawiedzenia N. Maryi P., bo o tem nawet brewia rzymskie wspominają, obecny murowany 1619 a konsekrowany 1717.

Płonka. W aktach kościelnych są dowody, iż 1591 Paweł, Stefan, Michał, Maciej, Piotr i Jan Płońscy erygowali kościół, nadmieniając, że już 1446 ta była parafija a nawet wcześniej, bo pomiędzy 1375—80, obecny zaś kościół fundowany 1673, przez ks. Jana Michała Wiśniewskiego, dziek. Bielskiego, drzewiany a restaurowany 1827 i 1879, konsekrował biskup sufr. łucki K. Zwierz 1678.

Cudowny obraz N. M. P. w Płonce.

Posiada cudami słynący obraz N. Maryi Panny. Ten obraz malował Teodor Łosicki 1658. Poświęcał go X. Bajer, przeor Dominikanów z Janowa, a do tego kościoła zaofiarował parafijanin Bartłomiej Roszkowski. Malowany olejno na płótnie, wyobraża Wniebowzięcie N. Maryi P. Szaty, korona na głowie i księżyc na dole, z blachy srebrnej, miejscami pozłoconej. Ma wysokości 115 cntm. a szerokości 79 cntm. N. Panna ma złożone ręce, podtrzymywane przez 4 aniołów. Miłosiernie na świat spogląda, apostołów głowy widać na dole.

Najprzód był do 1667 r. w wielkim ołtarzu, ale przy rozebraniu starego kościoła, umieszczono go w sieni X. prob. nad szufiadami z aparatami kościelnemi. A potem 1673 był też w wielkim ołtarzu, obecnie zaś w kaplicy bocznej *a cornu evangelii* i tu otrzymywane rozliczno łaski za przyczyną N. Maryi P.

Wszystkie cuda są spisane w osobnej księdze, rozpoczętej od 1673 r. Wotów na tym obrazie jest 15 różnej wielkości i wartości, dawniej ich było więcej, lecz je sprzedano.

Tradycya podaje, że król Jan Sobieski miał złożyć w ofierze Monstrancyę do tego kościoła, lecz dowodu w aktach niema. W 1674 r. Marcin Andronowski, towarzysz kozaków Jerzego Chodkiewicza, biały zawój w darze złożył. Wiele było złożonych kul przez kaleki, ale takowe niszczono; szczegółowy opis o cudach tego obrazu N. Maryi P. X. Onufry Wyszo i jego wikaryusz, X. J. Kuder do druku przygotowali.

Krzyże Boruńskie. Wiadomość o Krzyżach Boruńskich podał Połujański w Wędrówkach po guber. augustowskiej ale mniej krytycznie, to też więcej autentyczne są wiadomości o Krzyżach Boruńskich, tak z podania ustnego, jako z dawnych manuskryptów plebanii Metelskiej zebrane przez ks. Ig. Zybanowicza i ks. Eust. Żukowskiego.

Krzyże Boruńskie znane od niepamiętnych czasów, wielkiemi łaskami od Boga słynące, znajdują się w parafii Metelskiej nad Jeziorem Dusią.

Miejsce to, gdzie Krzyże stoją, było zarosłem borem i dziczą bagnistą. Krzyże Boruńskie nazwano od obrazu N. M. P. Boruńskiej, a to się stało takim sposobem: Michał Wiśniowiecki het. pol. lit. podczas wojny ze Szwedami około 1702 r. stojąc z wojskiem w pow. Oszmiańskim, z nabożeństwa zwykł tam codziennie uczęszczać do kościoła, mszy św. słuchać i do tej Pani szczególnie się modlić, a doznawszy wiele łask i cudów, przy odejściu swojem z tego miejsca, kazał malarzowi, ażeby obraz podobny jak jest w Boruniach mu namalował, zawsze go z sobą woził i zawsze z wielką ufnością gdziekolwiek się znajdował w czasie tych wojen, czy to w drodze lub namiotach, każdego dnia do Tej Matki Boskiej nie opuszczał nabożeństwa. Po długich nieszczęśliwych utarczkach ze Szwedami tenże M. Wiśniowiecki z resztą rozproszonego wojska cofa się od nieprzyjaciół, przybywa, jak twierdzą, w wigilię Zielonych Świątek na to miejsce, gdzie stoją Krzyże i tam ponad Dusią, w lasach rozciągnął swoje namioty, naznaczył i przybrał miejsca na którem ulokował swój obraz N. M. P., gdzie nazajutrz zwyczajem religijnym kapelan jego, ku czci tej wielkiej uroczystości Zesłania Ducha św. solenne nabożeństwo odprawił. — Wtydzień, to jest w dzień św. Trójcy, na pamiątkę pobożną tej tajemnicy, na uproszenie pomocy i łaski Boskiej, stawia trzy krzyże na temże samem miejscu, w którym i po dziś dzień się znajdują i po odprawionem zwyczajnem nabożeństwie,

pozostaje jeszcze kilka dni podczas których codziennie przed zawieszonym obrazem N. M. P., na jednym z tych krzyżów kapelan Mszę św. odprawiał. Umyślił później hetman zmienić swoje stanowisko, ale czując się być opasanym od nieprzyjaciół, pozostał na miejscu, i tak w dzień św. Apost. Piotra i Pawła, gdy się kapelan wybierał ze Mszą św. stała się wielka i straszna trwoga; dają znać hetmanowi, że się zbliża nieprzyjaciel, naprzeciw którego wojsko wnet z miejsca ruszyło i sam tylko hetman w asystencyi pewnych żołnierzy pozostał słuchać tej Mszy św. strwożony jednak, a bardziej czuły na los swój i drugich, nie bawiąc dalej, kończy Bogu modły i przed ostatnią benedykcyą wychodzi do nieprzyjaciela, kapelan zaś po odprawieniu Mszy św. przejęty trwogą i bojaźnią zmieszany, także spiesznie opuszcza to miejsce i razem w tym rozruchu zapomina obraz N. M. P. pod którym miał Mszę św. Po oddaleniu się swojem przypomniawszy, sobie że niema obrazu, oraz hetman pamiętając na wielkie nabożeństwo, pomimo wielu przeciwności posyła z drogi jednego ze służących nakazując, aby go wyszukał i odniósł do obozu, ale napróżno — posłaniec się wraca i uwiadamia, iż miejsce na którem stali, otoczone nieprzyjacielem i że bez widomego niebezpieczeństwa do krzyżów przystąpić nie można.

Gdy ta klęska na kraj polski nie ustawała i wojna coraz bardziej się rozszerzyła, hetman straciwszy nadzieję dalszej obrony i widząc wojsko w części rozsypane, miał jak zawsze rozpocząć do Matki Boskiej zwyczajne nabożeństwo, ale uwiadomiony o śmierci w obozie kapelana, o zapomnieniu obrazu przy krzyżach, pogrążony w największym smutku ze straty kapelana, z dostania się w ręce (jak rozumiał) nieprzyjaciół obrazu, odprawił wtedy prywatne nabożeństwo. Takim tedy sposobem krzyże i obraz w długą niepamięć poszły.

Po skończonych już zupełnie zamieszkach, niewiadomo w jak prędkim czasie, trafiło się, że ludzie pasąc trzodę blisko lasu zbłądzili wśród bagien i dzikiej zarośli i przypadkiem nadeszli na miejsce, na którem znaleźli krzyże i obraz zawieszony N. M. P., którzy zadziwieni takim widokiem, powróciwszy do swych domów zaczęli opowiadać o takowem wydarzeniu, kilku tedy gospodarzy, powodowanych pobożnością, czy też ciekawością poszło oglądać to miejsce i tak w rzeczy samej jak opowiadano znajdują te trzy krzyże w bagnie

w bliskości stojące spruchniałe i nagniłe, na jednem z tych zawieszony obraz mały z wyobrażeniem N. M. P. na blasze malowany, zupełnie wytarty z napisem ledwie znacznym; „Najświętsza Marya Panna w Boruniu“. Odchodząc już do domów swoich jeden z tych gospodarzy wziął z sobą wspomniany obraz i przez czas niejaki w zaniedbaniu trzymał, aż się trafiło, iż podróżny żołnierz stary, chodząc po jałmużnę wstąpił do domu jego i zanocował.

Nazajutrz przypadkiem mocno zachorował, w kilku dniach wyrzuca się mu kołtun na głowie, wreszcie wzrok utraca. W tym okropnym i prawdziwie politowania godnym stanie zostając, woła nieszczęsny o ratunek do Boga, o pomoc do ludzi, aby się mu zdrowie i światło powróciło, a nie widać znikąd ratunku i pociechy, znędzniony i wyschły ciężką chorobą prosi pewnego gospodarza, aby nad nim się zlitował i do wsi pobliskiej przeprowadził, w której miał sobie znajomego człowieka. Zdjęty gospodarz politowaniem daje mu pewnego starca za przewodnika, z którym idąc drogą i przyszedłszy na to miejsce do lasu, gdzie krzyże stoją, przewodnik zaczyna mówić żołnierzowi o krzyżach niedawnemi czasy przez pasterzy odnalezionych a od niepamiętnych czasów znajdujących się, o obrazie tam zawieszonym i o wielu innych rzeczach. Na to żołnierz z największem uniesieniem się odezwał: „a może te same są krzyże, które w czasie wojny szwedzkiej książe Michał Wisniowiecki hetman, gdzieś tu około Dusi, wdzień św. Trójcy stawiał?“ Tu przewodnik powiada: „u nas ludzie mówią tak jakoby te krzyże z tych czasów na tem miejscu stoją“. Na co żołnierz z pełnem żalu sercem rzekł: „O Boże, co za nieszczęście, że ja nie widzę, a może to te miejsca, gdzie nasze stały obozy i tą drogą zdrowy chodziłem, poznałbym zapewne te krzyże przy których w młodym jeszcze wówczas wieku sam byłem przytomny. Poznałbym obraz M. B., który najbardziej hetman czcił“.

Tak rozmawiając gdy się już zbliżyli na samo miejsce krzyżów stanął żołnierz i zawołał głosem wielkim: „Patrz przyjacielu, co się ze mną dzieje, wszakże widzę i zupełnie jestem zdrów, dla Boga, te same są krzyże! o których mówiłem, to miejsce gdzie nasze były namioty, ten plac na którym nabożeństwa słuchaliśmy, niema tylko obrazu, który tu był na krzyżu zawieszony, musiał zapewne dostać się w ręce

Szwedów". Przejęci widocznym cudem stanęli jak wryci, nie wiedząc co mają czynić upadli na kolana z największą skromnością i uszanowaniem, oddali dzięki Bogu za łaskę i cud, który przed nimi uczynił. Po czasie niejakim wracając do domu, skąd wyszli, których napotkawszy gospodarz pyta się ze zdziwieniem coby to znaczyło. Wprzód byłeś u mnie ślepym i zupełnie kaleką, a teraz widzę cię zupełnie wesołym i zdrowym. Ten przerywając mu mowę opowiedział rzecz całą. Sąsiedzi usłyszawszy o takowym wypadku zbiegli się wszyscy z ciekawością oglądania i dowiedzenia się tego nadzwyczajnego zdarzenia i cudu, i jakimby sposobem to się stało. Przed którymi żołnierz opowiadał całą historyę i wreszcie dodał: dziwię się, że mnie wypytujecie, sami będąc najbliżsi tego skarbu; zdrów jestem a jakim sposobem tego wam opowiedzieć nie umiem. Będąc wszyscy przekonani o prawdzie, stali zadumani, a szczególnie ów gospodarz przypomniał sobie, że ten obraz zabrał z pod krzyżów i w zaniedbaniu go chował, jakoż powie: Przyjacielu, zapewno to ten obraz, o którym wspomniałeś, mam go w domu swoim, gdyż go z pod tychże krzyżów, jak tylko je znaleziono zabrałem. Na co żołnierz — pokaż mi go — a poznam, był bowiem malowany na blasze w Boruniach, niewielki, staraniem hetmana M. Wiśniowieckiego, podobno z napisem 1701 lub 1702 r. Udali się tedy wszyscy do domu tego gospodarza, a gdy obraz obejrzano, zgadzał się z opowieścią żołnierza, który go niewidząc opisywał.

Umówili się tedy, aby go na to samo miejsce odstawić z którego tak dziwny skutek wyniknął i na tym samym krzyżu go umieścić, gdzie był przedtem. Jak przez długi czas tam ten obraz zostawał.

Z tego tedy zdarzenia i wielu innych, rozeszła się po okolicy pogłoska o tem miejscu. Lud rozmaitego stanu i godności, we wszystkich potrzebach swoich, licznie zaczął się zgromadzać szczególniej w dniach świątecznych t. j. w dzień Zielonych Świątek, św. Trójcy, św. Apost. Piotra i Pawła, które są pamiątką pierwiastkowego znalezienia tych krzyżów i obrazu zaszczycone.

Taki był początek i stan krzyżów aż do czasu rządu pruskiego. Lud sławę rozgłaszał, ofiary hojne składał, a proboszcz Metelski to od początku popierał, lecz 1799 do tego zamieszał się Krzysztof Misiurewicz i kłótnie rozpoczął

z ks. Ryszkiewiczem. Rząd pruski 1804 r. zniósł się z władzą duchowną dyecezyalną i rozkazał te krzyże przenieść pod kościół Metelski a jednak lud nie do krzyżów, tylko do miejsca, gdzie wprzód stały uczęszczał i składał ofiary, a proboszcz zabierał do kościoła. Lecz ów Misiurewicz czy to z nienawiści do osoby księdza, czy powodowany inną okolicznością, lud zebrany rozpędzał, i ofiary sobie przywłaszczał, jednak lud na to nie zważał.

Kiedy 1807 roku nastąpił X. Zybanowicz, gospodarze wsi Zebrzyszek krzyże na miejsce dawne przenieśli. W roku 1810 proboszcz na żądanie wiernych wyjednał 10 grudnia pozwolenie od biskupa Gołaszewskiego na fundowanie kaplicy przy krzyżach, ale tego nie wykonano; gdyż proboszcz żądał, żeby gospodarz Dominik Białonis dał piśmienne pozwolenie pod budowę, dopiero w roku 1815, 26 lutego to uzyskał, a 21 października t. r. założono fundamenta kaplicy, wykończono w następnym roku na Zielone Świątki.

Obecnie staraniem X. W. Jurgiłasa została zbudowana nowa kaplica drzewiana, a pobożność ludu nie ustaje z całej okolicy na odpusty, przybywa licznie i gorąco się modli o pomoc N. M. P. Dawny obraz odniesiono i w ołtarzu umieszczono.

S t u d z i e n i c z n a. O samej Studzienicznej podług podania i wzmianek w aktach kościelnych, to powiedzieć można, że w odludnej puszczy, wśród jezior, blisko Augustowa, w drugiej połowie XVIII wieku, osiadł samotnie i pustelne życie prowadził, były pułkownik wojsk polskich, Wincenty Morawski. Lud się do niego zbiegał, i on leczył chorych ziołami, odnalazł źródlaną wodę i nią też leczył, ztąd siedzibę jego nazwaną studzianką. Ztąd nazwa osady. Aby zaś mieć kapliczkę, kupił w Augustowie stary kościółek za 100 tynfów i z niego ufundował na wysepce kościółek, w. r. 1770, sprawił różne przybory kościelne. Na kielichu jest napis: „Brat pustelnik sprawił ten kielich do Studzienicznej roku 1776“. Postarał się też, aby z Rzymu były nadane odpusty, i był w tym celu w Rzymie a papież Pius VI 1781 roku takowe indulta mu nadał, a biskup wileński Ign. Massalski to potwierdził. Sprowadził też obraz N. M. P. z Loreto. Obraz zaś N. M. P. z dzieciątkiem Jezus na ręku zawiesił na dębie przy Studziance. Wtedy na odpusty do-

roczne, a szczególniej na Zesłanie Ducha św. przybywało po kilkanaście tysięcy — czerpali wodę, modlili się do N. M. P. i składali ofiary z których ufundowano kapliczkę „na grądziku“ 1786 r. Ksiądz na stałe osiadł około 1794 r. Wtedy była radość i dla pustelnika i dla ludu.

Z czasem upadała kapliczka i kościółek, wtedy gospodarz Szymon Andruszkiewicz wszystko łożył, aby one do porządku doprowadzić — 2.000 rubli wydał, kościółek do dziś istnieje, lecz kapliczkę 1872 r. wymurowano, a jej ozdoba jest właśnie ów obraz N. M. P. przeniesiony z dębu.

O cudownych łaskach tu doznanych wzmianki żadnej niema, tylko opinia publiczna pobożnych uznaje za cudowny obraz.

Połujański w Wędrówkach po gub. august. powiada, że obraz N. M. P. Częstochowskiej malarz kopiował 1847 r. do wielkiego ołtarza; wizyty biskupie powyższe fakta stwierdzają ale o cudach nie wspominają.

Krasnybor. Według podania Połujańskiego w Wędr. po gub. aug. str. 190, kościół w XVII wieku należał do Bazylianów potem do Bernardynów, a od 1684—1824 Dominikanie byli uposażeni — w wielkim ołtarzu zaś jest obraz Niepokalanego Poczęcia N. M. P. od wieków cudami słynący, na uczczenie którego tysiące ludu z dalekich okolic przychodzi — skąd to zaczerpnął? — niewiadomo, bo ani w aktach wizyt biskupich ani w papierach nie znaleziono śladów.

3. Bractwa na cześć Matki Bożej.

Akta konsystorskie podają, że we wszystkich prawie kościołach całej dyecezyi istnieją bractwa do N. M. P. szczególnie Różańcowej i Szkaplerza św. najczęściej zaprowadzone przez pobożnych za wiedzą i zezwoleniem duchowieństwa. Istnieją one od niepamiętnych czasów, jak są świadectwa w wizytach biskupich. Zatwierdzone zaś są bractwa tylko w następujących kościołach.

Tykocin. *Confraternitas SSmae Trinitatis,* papież Klemens XIII 1760 r. z obowiązkiem odmawiać co rano Różaniec do N. M. P., popołudniu koronkę.

Jabłoń. Bractwo z ustawą N. M. Szkaplerznej 1728 r.

Dąbrowa Wielka. Bractwo N. M. P. Różańcowej z r. 1722.

Władysławów. Bractwo N. M. P. Szkaplerznej z r. 1765.

Szczepankowo. Bractwo N. M. P. Różańcowej zatwierdzone przez biskupa Tomasza Slejskiego 1677.

Syntowty. Bractwo Różańcowe zaprobowane przez hr. Tyszkiewicza biskupa żmudzkiego 1769.

Wysokie Mazowieckie. Bractwo Różańcowe Pius VII papież 1819 a aprobowane przez biskupa sejn. Gołaszewskiego.

Słusz. Bractwo Różańcowe zaprowadził X. Romuald Wojtkowski aprobow. 1730.

4. Udział wiernych w czci N. Maryi Panny.

Najmilszem i najbardziej rozpowszechnionem nabożeństwem do N. M. P. są:

1) Roraty przez cały adwentowy czas, więc po miastach i na wsiach, gdzie jest kapłan, o świtaniu odprawia się wotywa do N. M. P. i jak podanie niesie, już od niepamiętnych czasów, d. 22 sierpnia 1744 r. przez stolicę apostolską zatwierdzone a dla dyecezyi sejnejskiej w 1873 w kalendarzu wieczystym,

2) Majowe nabożeństwo z rana lub po południu, według uznania duchowieństwa z wyst. N. Sakramentu lub bez tego, odprawia się z największą pobożnością w kościołach, a prywatnie po domach, pod przewodnictwem ludzi pobożnych. I to według przewodników w specyalnych książeczkach podanych. Tu niema ogólnej reguły, a dowolna praktyka.

3) Różaniec w październiku z zalecenia śp. papieża Leona XIII zaprowadzone nabożeństwo, a w dyecezyi przez biskupa Ant. Baranowskiego zarządzone i według jego rozporządzenia podczas Mszy św. lub potem, przy wystawieniu N. Sakramentu w ciborium, odmawia się jedną część Różańca: modły stosowne.

III. Dyecezya Żmudzka.

Opracował

Ks. Prof. Bronisław Laus.

Wiara św. katolicka z Polski na Litwę przyniesiona sama przez się musiała tu utworzyć i utworzyła kult Matki Boskiej

z ogólno-katolickiemi jego cechami. To zaś czem się ten kult Matki Boskiej na Litwie wyodrębnia z ogólnej miary katolickiej, to co stanowi odrębną jego fizyognomię — wytworzyły z jednej strony wpływy społeczeństwa i Kościoła polskiego, który stał się rodzicem i przewodnikiem wiary św. katolickiej na Litwie, z drugiej zaś charakter narodu litewskiego, jego usposobienie, obyczaje i skłonności.

Pierwszymi czcicielami Matki Boskiej na Litwie i Żmudzi byli nowonawróceni czciciele Perkunasa, Praurymy, Auszry, Laumy, Kruminy, Upiny, Ganikły, Biruty i t. d. W miarę tego, jak się szerzyła i utwierdzała wiara św. katolicka na Litwie i Żmudzi, szerzył się też i utwierdzał kult Matki Boskiej. Na wzrost jego musiały wpływać nietylko ogólne w Kościele św. katolickim prądy maryańskie, lecz także i szczególne — nurtujące naród i Kościół polski, z którym wiara św. katolicka na Litwie i Żmudzi w ścisłym zostawała związku i ustawicznej spójni.

Zauważyć na samym wstępie należy, że Matka Boska spełniła względem Litwy i Żmudzi to wielkie posłannictwo, które Jej Kościół św. katolicki w modlitwach swoich przypisywać zwykł, twierdząc, iż „Ona jedna zniweczyła wszelkie herezye na całym świecie“. Jeszcze bowiem wiara św. katolicka nie była dostatecznie się utwierdziła na ziemiach wchodzących obecnie w obręb dyecezyi żmudzkiej t. j. na Żmudzi i części Litwy, jeszcze się nie była przedostała do głębi sumienia ludu żmudzko-litewskiego, jeszcze Kościół św. katolicki nie był wykarczował resztek poganizmu, jeszcze nie był doszczętnie wytępił skłonności powrotu do bałwochwalstwa i pewnych choć może ukrywanych sympatyi z bałwochwalstwem — słowem jeszcze nie był usunął wszelkich reminiscencyi pogańskich, a już się herezya kalwińska z przerażającą szybkością zaczęła szerzyć na Litwie i Żmudzi podcinając i w wielu miejscach niszcząc młody jeszcze kwiat wiary katolickiej. Działo się to w połowie XVI wieku [1]) głównie za mniej szczęśliwych rządów biskupa żmudzkiego, Jerzego III Pietkiewicza (1567—1574), o którym kronika dyecezyalna mówi krótko i żwięźle: *ob haereses grassanter in diocesi infausti regiminis praesul* („dla herezyi srożących się nieszczęśliwych

[1]) Pamiętajmy, że Litwa przyjęła chrzest św. w końcu XIV wieku, a Żmudź dopiero w XV wieku.

rządów sprawca"). Herezya przedarłszy się do sumień możnych i panów i zapanowawszy nad ich umysłami, łatwo jak na ówczesne stosunki już się przedostała do szarych tłumów, do mas ludowych, z zamków i dworów przeszła do chat bez wielkich trudności. W krótkim stosunkowo czasie Litwa i Żmudź tak skalwiniały, że Kościół katolicki mógł i musiał się czuć mocno zagrożonym w bycie swoim. Oto co biskup Maciej Wołonczewski pisze w dziele swojem „Biskupstwo Żmudzkie" [2]) mówiąc o ogłoszeniu postanowień koncylium trydenckiego: „Nasz jednak biskup Jerzy III nie kazał ogłaszać ustaw koncylium trydenckiego może dlatego, że prawdę mówiąc, już nie było komu na Żmudzi ani ogłaszać ani słuchać". Lecz oto w końcu tegoż wieku już się wszczyna poważny ruch antykalwiński. Początek tego ruchu przypada na znakomite rządy wielkiego i świątobliwego biskupa Melchiora księcia Giedroycia (1574—1609(, o którym kronika dyecezyalna pięknie mówi: *egenorum pater, haeresis exstirpator, pauperum conviva, in odore sanctitatis a. 1609 coelum petiit* („ojciec ubogich, pogromca herezyi, współbiesiadnik żebraków, w wonności życia świątobliwego r. 1609 przeniósł się do nieba"). Biskup ten w liście swoim z roku 1587 do Jezuitów Wileńskich tak się wyraża: „Większa część ludzi w biskupstwie mojem będących ani razu w życiu swojem nie była u spowiedzi i nie przyjmowała Najśw. Sakramentu. Niema prawie umiejącego Ojcze nasz... i przeżegnać się, niema pojmujących artykuły wiary. Składać ofiary piorunom, czcić węże, dęby i lasy poczytywać za święte, nie tak ze złej woli, jak z niewiadomości za grzech sobie nie mają" [3]). Oto jakie dziedzictwo, jaką owczarnię dostał w udziale ten biskup świątobliwy. O pracach jego biskup M. Wołonczewski w wyżej wspomnianem dziele tak pisze: „Widząc bogobojny biskup, że się zamknięte kościoły rujnują, że księży zaledwie jest kilku, że ludzie albo w innowierstwie, albo w bałwochwalstwie zostają, sam zrazu nie wiedział, czego się chwycić i co począć. Ufając jednak w pomoc Boską zaczął ile mógł pracować około dusz zbawienia. U Waleryana Protasowicza, biskupa wileńskiego, wyprosił kilku księży umiejących po litewsku, natychmiast

---

[2]) Str. 48 (tłumaczenie M. Hryszkiewicza, Kraków 1898).

[3]) Rostowski, Hist. Lit. S. 9. p. 1. według cytaty biskupa Wołonczewskiego.

nadał im kościoły i plebanami uczynił. Zebrawszy na naukę młodzież katolicką uczył ją w Olsiadach. Własnem staraniem żywił ją i odziewał. Z niej też brał kandydatów do stanu kapłańskiego. Takim sposobem przysporzył księży, bez których nic począć nie mógł. Jeżdżąc po miasteczkach i wsiach miewał codzień nauki żmudzkie i słuchał spowiedzi. Widząc rolników niezupełnie ochoczych do odbywania spowiedzi, wpadł na pomysł, każdemu spowiadającemu się u niego dać cokolwiek w podarunku. W taki sposób tłumy do siebie pociągnął. Wracających na łono Kościoła katolickiego przyjmował i bierzmował, a pogan przyjmujących wiarę Chrystusa chrzcił i nauczał[4]).

Dla zwalczania rozwielmożnionej herezyi, dla podniesienia oświaty religijnej i utwierdzenia ludu katolickiego w wierze, dla wytępienia resztek bałwochwalstwa sprowadza biskup Melchior Giedroyć XX. Jezuitów. W r. 1583 Jezuici pierwsi z zakonników stają na ziemi żmudzkiej i rozpoczynają swoje prace misyjne. Jak im się ta praca powiodła, świadczą oni sami: „Lecz nasi i na Żmudź wysłani daremnie czasu nie trawili. Księża nasi przez cały rok 1603 w pocie czoła wędrując wysłuchali 2.221 osób spowiedzi, między któremi było 1.107 starców pierwszy raz w życiu spowiedź odbywających; nawrócili na katolików 81 kalwinów, ochrzcili dzieci 114, a podrostków 14. W roku 1605 ochrzcili 300 ludzi, a 100 kalwinów na katolików przerobili. 1607 roku namówili do spowiedzi 724 ludzi; dorosłych dotąd jeszcze niechrzczonych ochrzcili 22. Z innowierców na katolików przerobili 46, a 1.700 hultajów naprowadzili na prawą drogę![5]) Nieco później osiedlają się Jezuici przybyli z Wilna w Krożach, gdzie biskup Melchior kupił dla nich kawałek ziemi i na niej domek wystawił. XX. Jezuitów gorąco popiera następca Giedroycia biskup Mikołaj IV Pac (1610—1619) i magnaci litewsko-polscy, jakoto: Jan Karol Chodkiewicz, generalny starosta żmudzki i Mikołaj Krzysztof Radziwiłł, dziedzic Kroż.

W ślad za Jezuitami przybywają na Żmudź XX. Bernardyni, którzy się w szczególny sposób potrafili spodobać mężowi sławnemu ze swoich czynów wojennych Janowi Ka-

---

[4]) „Biskupstwo Żmujdzkie“ ks. B. M. Wołonczewskiego, str. 50.
[5]) Annuae litterae Societ. Jesu l. c. str. 51.

rolowi Chodkiewiczowi. W r. 1612 mają już XX. Bernardyni swój klasztor murowany w Kretyndze na Żmudzi z łaski tegoż Jana Karola Chodkiewicza.

XX. Bernardynów sprowadza do Citowian na Żmudzi w r. 1613 inny magnat polski Andrzej Wołłowicz. Rozpoczęte przez Andrzeja Wołłowicza zbożne dzieło a niedokonane z powodu śmierci doprowadza do końca brat Andrzeja, Hieronim Wołłowicz zgodnie z wolą zmarłego brata.

Idąc za przykładem Chodkiewicza i Wołłowicza Paweł Sapieha sprowadził z Litwy na Żmudź XX. Bernardynów i oddał wystawiony dla nich dom w Telszach. Król Zygmunt III, którego szczodrobliwość dla kościołów była znana, na prośbę Sapiehy dnia 31 marca 1624 r. sporządził zapis, którym klasztorowi telszewskiemu na zawsze oddał jeziora zwane Mostys, Tausała i Raupulis, kawał ziemi w samem mieście i nadto dozwolił brać drzewo na opał z lasów królewskich. Zapis króla Zygmunta III potwierdza Władysław IV dnia 20 października 1639 r.

Biskup Jerzy IV Tyszkiewicz (1633—1649), jeden z najczynniejszych i najdzielniejszych biskupów żmudzkich, w celu skuteczniejszego zwalczania herezyi i utwierdzenia wiary św. katolickiej sprowadza do dyecezyi swojej XX. Dominikanów i XX. Karmelitów. XX. Dominikanów osadza w Gordach, dzisiejszej Kalwaryi Żmudzkiej w r. 1637 i Rosieniach około r. 1640. XX. Karmelitów zaś sprowadza ze Żmudzi do Linkowa na Litwę około r. 1636.

Zakony wyżej wymienione wespół z klerem świeckim zdołały w krótkim stosunkowo czasie tak dalece odrodzić katolicyzm w dyecezyi żmudzkiej, że herezya malejąc liczebnie, z dnia na dzień tracąc coś z siły, wpływów, znaczenia i powagi, zaczęła się szybko chylić do upadku. Dziś licząc nie więcej nad 15.000 wyznawców[6]) w obrębie dyecezyi żmudzkiej wiedzie już żywot partykularny, odosobniony, zapomniany prawie, a będąc w rozterce religijnej z resztą narodu tak na wskróś religijnego i katolickiego zaczyna powoli

---

[6]) Dla ścisłości podaję tu cyfrę ogłoszoną przez kowieński gubernialny komitet statystyczny. W „Kowieńskim kalendarzu gubernialnym“ z roku 1904, wydawanym przez tenże komitet, na str. 75, w rubryce członków wyznania kalwińskiego znajdujemy cyfrę: 12.926.

zatracać cechy ludu litewskiego, a wraz z tem może i poczucie przynależności do tegoż.

Tak się przedstawia ów ruch antykalwiński i jego skutki.

Co jednak na naszą uwagę tu najbardziej zasługuje, to to, że się z tym ruchem stale wiąże imię Maryi Panny, wzmożenie się czci Jej należnej, że w tym właśnie okresie staje bardzo dużo świątyń czci Jej poświęconych, że na ten czas przypadają cudowne objawienia się Matki Boskiej, które stają się źródłem masowych nawróceń do wiary katolickiej i dają początek i nadziemską, bo cudem uświęconą powagę dwom najważniejszym i najliczniej przez pobożnych pielgrzymów odwiedzanym świątyniom dyecezyi naszej — w Szydłowie i Kalwaryi Żmudzkiej.

Sięgnijmy do nielicznych wprawdzie, jakie przeszłość nam przekazała dokumentów historycznych przedstawiających nam owe czasy i to co się w nich działo, a przekonamy się, iż wyżej wymieniona uwaga bezzasadną nie jest.

Cud, który rozsławił Szydłów na Żmudzi, był jak czytamy w aktach tegoż kościoła, oto taki: „W początkach XVII wieku pasterze Szydłowa pasząc bydło pod samem miasteczkiem, spostrzegli na wielkim kamieniu piękną Pannę z Dzieciątkiem na ręku płaczącą. Nie ośmielając się wdawać z nią w rozmowę, lękliwi pastuszkowie wysłali jednego z pomiędzy siebie do pastora kalwińskiego, aby przyszedł z nią się rozmówić. Pastor natychmiast przyszedł z bakałarzem Salomonem i zapytał: „Dziewico czego płaczesz?“ Ta zaś odpowiedziała: „Jakże mam nie płakać, kiedy na tem miejscu, gdzie niegdyś oddawano cześć mojemu Synowi, teraz orzecie i siejecie“. To wymówiwszy w okamgnieniu niewiadomo gdzie znikła. Mając za nic to zjawienie, pastor i bakałarz wrócili do domu. Pasterze zaś przypędziwszy wieczorem bydło do miasteczka, zaczęli wszystkim rozpowiadać o widzianej pannie. Słysząc to gospodarze, każdy po swojemu nad tym cudem rozprawiali. Wtedy pewien starzec, który za młodu był w szydłowskim katolickim kościele, tak się odezwał: „Mówcie, co wam się podoba, ja zaś wam powiadam, że nie upiór jakiś ukazał się na tym kamieniu, lecz Najświętsza Panna z Synem swoim, na którego cześć i chwałę wzniesiony był na tej ziemi kościół katolicki, jak mnie się zdaje, przed kilku dziesiątkami lat“.

Wieść o tem zjawieniu coraz dalej się szerząc doszła

też do uszu ks. Kozakiewicza, kanonika — później biskupa sufragana żmudzkiego. Zaczął tedy szperać po archiwach mu przystępnych: pracował długo daremnie. Lecz w końcu natknął się na jakieś zgniecione szpargały, w których znalazł te wyrazy: „A ja Markowa Wnuczkowa i tę ziemię bałwochwalców na wieki oddaję mojemu kościołowi szydłowskiemu". Wziąwszy kopię tych wyrazów udał się do Szydłowa, aby wybadać, czy nie wie ktokolwiek co o byłym tam katolickim kościele. Jakoż znalazł staruszka, który mu wyszeptał, że rzeczy kościoła katolickiego są zakopane przy wielkim kamieniu, na którym Matka Przenajświętsza się zjawiła. Nie tracąc czasu, ks. Kozakiewicz najął ludzi i kazał kopać około wskazanego mu kamienia, i w rzeczy samej odkopano porządnie okutą skrzynię[7]), w której obok innych kościelnych rzeczy znajdował się opleśniały zapis Giedygołda z r. 1457 dla kościoła katolickiego uczyniony. Uradowany tem odkryciem ks. Kozakiewicz zaczął r. 1612 śmiało dopominać się kościoła z ziemią jego. Zapozwał kalwinów naprzód do Rosień, potem do Wilna. Sprawa przy oporze kalwinów długo się ciągnęła. Nakoniec zaledwie w roku 1622 po śmierci biskupa Paca trybunał litewski uznał kalwinów za winnych i wysłał do Szydłowa kilka osób, któreby na miejscu obliczyły, ile się należy katolikom od kalwinów za nieprawne władanie ziemią i zrujnowanie kościoła... Wówczas też Jan Mleczko, sędzia Księstwa Żmudzkiego, oddał Kozakiewiczowi, już plebanowi szydłowskiemu, we władanie całą ziemię kościelną i pozostały z dawnego kościoła dzwon z napisem: *O florens rosa, Mater Dei speciosa.*

Wyżej wzmiankowane zjawienie się Matki Boskiej na kamieniu i wstawiony do wielkiego ołtarza cudowny Jej obraz, pociągnęły ze wszystkich stron Żmudzi mnóstwo ludu, tak, że w roku 1629 w święto Narodzenia Maryi Panny 11.000 katolików przyjęło Przenajśw. Sakrament[8]).

Za rządów biskupa Piotra I Parczewskiego (1650—1659) w roku 1650 dnia 3 czerwca Krzysztof Kochan umierając zapisał 50.000 złotych w tym celu, ażeby w kościele szydłowskim czterech księży codziennie odprawiało „kursa" czyli

---

[7]) Skrzynia ta i dotąd się przechowuje w kaplicy szydłowskiej, zwanej „na kamieniu".

[8]) „Biskupstwo Żmujdzkie" x. B. M. Wołonczewskiego, str. 66.

oficyum małe o Najśw. Maryi Pannie. Księży tych zaczęto nazywać „kursystami". Z powodu tego zapisu x. Piotr Parczewski, biskup żmudzki, roku 1651 dnia 11 stycznia po kanonicznej fundacyi czterech mansyonaryi podniósł kościół szy-

Kościół parafijalny Szydłowski.

dłowski do tytułu prepozytury. W wieku zaś XVIII x. Jan Łopaciński, biskup żmudzki, z szczególnego do tego kościoła przywiązania i w celu uczczenia Maryi Panny posunął na mocy bulli Piusa VI z r. 1775 dnia 15 września kościół ten prepozyturalny do tytułu infułatury czyli probostwa infułowanego, i innymi szczególnymi kościół ten opatrzył przywilejami.

Biskup Antoni I Tyszkiewicz (1740—1762) dla uczczenia Matki Boskiej w r. 1752 postanowił, aby parafije od Kalwaryi

Żmudzkiej odległe jako to: grynkiska, betygolska, eyragolska, butkiska, czekiska, rosieńska, widuklewska, niemokształyńska, szawlańska i krokowska ze swoimi plebanami i stosowną wystawą kościelną co rok chodziły do Szydłowa w pierwsze trzy dnie święta Narodzenia Matki Boskiej; parafije zaś: kroska, kołtyniańska, kurtowiańska, radziwiliska, citowiańska, beysagolska, ligumska, smilgiewska, użwencka, szawelska, ławkowska, wilkijska, jaswojńska, girtakolska i surwiliska, aby tymże porządkiem chodziły do Szydłowa we trzy dnie ostatnie pomienionego święta. Pleban przestępujący ten nakaz biskupa płacił jako karę 20 czerwonych złotych węgierskich na szpitale.

Biskup Stefan V książe Giedroyć (1778—1803) idąc za zwyczajem we Włoszech od roku 1635 istniejącym, postanowił obraz Matki Boskiej w Szydłowie ukoronować złotą koroną. A przeto w roku 1786 wysyła do Szydłowa Mikołaja Macykiewicza i Kazimierza Klimowicza, dziekanów i innych powszechnie szanowanych mężów, aby na miejscu zbadali kwestyę cudowności obrazu szydłowskiego. Szydłów w oczach komisyi nietylko nic nie stracił z uroku swego jako miejsce cudowne, lecz nawet ilością dowodów swej cudowności olśnił członków komisyi: wiele osób pod przysięgą stwierdziło doznane cuda, znaleziono mnóstwo złotych i srebrnych ofiar na pamiątkę doświadczonego cudu zawieszonych przy obrazie, oglądano księgę z opisami cudów zostawionymi przez tych, co tu cudu doznali. Mając przed oczami tyle dowodów cudowności tego obrazu, komisya powiadomiła urzędownie biskupa Stefana V, że nie bezpodstawnie ludzie głoszą o cudach obrazu szydłowskiego. Wówczas doniósł biskup papieżowi Piusowi VI, że ma zamiar ukoronować obraz Matki Boskiej w Szydłowie. Papież nietylko pochwalił myśl jego zbożną, lecz nadto dozwolił, aby święto Narodzenia Matki Boskiej obchodzono w kościele szydłowskim przez cały tydzień z zupełnym odpustem. Gdy biskup otrzymał bullę papieską, sporządził z czystego złota koronę funt ważącą, i pismem okólnem prosił obywateli całego Księstwa, aby dla uroczystego i wystawnego obchodu koronacyi obrazu Matki Boskiej w Szydłowie, każdy ofiarować raczył tyle półtynfów ile ma mieszkańców. Po zebraniu hojnych składek biskup powtórnym okólnikiem obwieścił, że koronacya obrazu szydłowskiego odbędzie się dnia 8 września r. 1786 i wyraził

Wizerunek cudownego obrazu Matki Boskiej w kościele Szydłowskim.

życzenie, aby przed tym dniem każdy kto może udał się do Szydłowa. Jakoż za zbliżeniem się dnia tego zebrało się do 30.000 ludzi, wśród których niemało było urzędników rozmaitych, magnatów i trzech senatorów. Wiele też panów aż z Prus przyjechało. W dzień Narodzenia Matki Boskiej przed sumą, po odbytej około kościoła procesyi, Stefan książe Giedroyć, biskup żmudzki, Adam Kość, biskup delkoneński i. p. i., sufragan żmudzki i Tadeusz Bukaty, biskup tespijski i. p. inf., również sufragan żmudzki, przypięli do obrazu Matki Boskiej złotą koronę. Przez trzy dnie lud wciąż się gromadził na odpust, a w następne trzy dnie księża odbywali misye. Tak się zakończyła koronacya, której pamiątkę i dotąd corocznie w kościele szydłowskim obchodzą.

Statua i ołtarz M. B. w kaplicy Szydłowskiej.

W r. 1804 Szymon Giedroyć, biskup sufragan żmudzki, infułat szydłowski, wystawił na cmentarzu grzebalnym, na miejscu objawienia się Matki Boskiej, kaplicę i umieścił w niej statuę Matki Boskiej przez Bukatego, sufragana, infułata szydłowskiego, a poprzednika swego, z Anglii sprowadzoną. Kaplicę tę lud otacza najwyższą czcią i nabożeństwem.

Oto wiązka faktów dotyczących Szydłowa i czci Matki Boskiej Szydłowskiej.

Drugiem miejscem sławnem z cudownego obrazu Matki Boskiej, oraz z Jej czci, drugą zarazem placówką katolicyzmu w walce z kalwinizmem, powstałą mniej więcej w tym samym czasie co i Szydłów — jest Kalwarya Żmudzka.

W roku 1637 Jerzy Tyszkiewicz, biskup żmudzki, sprowadza tu XX. Dominikanów i oddaje im za zgodą kanoni-

Kościół w Kalwaryi na Żmudzi.

ków kościół parafijalny wraz z całym jego funduszem. W parę lat potem urządza tu na licznych pagórkach i wzgórzach drogę krzyżową ze stacyami i kaplicami: stąd nazwa „Kalwarya“ zastępuje dawną tego miejsca nazwę „Gordy“. XX. Dominikanie zdobywają wkrótce cudowny i łaskami słynący obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem Jezus [9]). Początek cudowności tego obrazu taki [10]): Wkrótce po wprowadzeniu się XX. Dominikanów do Kalwaryi Żmudzkiej jeden z braci zakonnych imieniem Piotr Puhaczewski udał się do Rzymu na studya. Stanął w klasztorze XX. Dominikanów i zajął celę,

[9]) Obraz ten dotąd istnieje w Kalwaryi.

[10]) Wiadomość zaczerpnięta z wiarogodnego podania opartego na świadectwie i powadze rękopismów dominikańskich zniszczonych przez pożar w roku 1896.

Kościół i stacye klasztoru Kalwaryjskiego na Żmudzi.

która niegdyś służyła za szpital. Tu wisiał obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem Jezus. Piotr Puhaczewski często i gorąco modlił się przed tym obrazem i nieraz widywał podczas modlitwy cudowną jasność koło głowy Matki Boskiej i Pana Jezusa. Pewnego razu gdy jeden z braci zakonnych imieniem Romuald był beznadziejnie chory, wyprosił mu Piotr u tego obrazu natychmiastowe i zupełne wyzdrowienie. Wyjeżdżając z Rzymu pobożny zakonnik zabrał z pozwolenia XX. Dominikanów ukochany obraz ze sobą i przywiózł go na Żmudź do Kalwaryi. Tu go darował przeorowi swemu, który z równą pobożnością zawiesił go na ścianie, modlił się przed nim i taką samą co Piotr — jasność nieraz widywał. Gdy przeor umarł, Piotr Puhaczewski następcą jego w przełożeństwie zostawszy, przeniósł uroczyście obraz ten do kościoła. Odtąd zaczął ów obraz na całą Żmudź i Litwę słynąć łaskami i cudami, które XX. Dominikanie i ich następcy — księża świeccy skrzętnie notowali i zapisywali. Szkoda wielka, że w r. 1896 pożar zniszczył archiwum dominikańskie i bogatą bibliotekę z rozmaitemi rękopismami. O cudach jednak i łaskach Matki Boskiej Kalwaryjskiej świadczą liczne wota pozawieszane u obrazu, ludzie jeszcze żyjący, a nadto krakowskie wydawnictwo p. t. „Apostolstwo Serca Jezusowego“ z r. 1887, które miało szczęście jeszcze przed pożarem zaczerpnąć wiadomości o Kalwaryi Żmudzkiej z archiwum kalwaryjskiego.

Na „Wielką Kalwaryę“ czyli odpust Nawiedzenia Matki Boskiej, który trwa przez dni 12 tj. od 1 do 12 lipca zbiera się tu codziennie do 20.000 ludu wiernego. A że się takie ludu zgromadzenie nie datuje od czasów nowszych, świadczy biskup Maciej Wołonczewski w dziele swojem „Biskupstwo Żmujdzkie“, gdzie na str. 178 tak pisze: „Czytałem książeczkę drukowaną w Wilnie 1648 roku pod tytułem *Calvaria Samogitiae,* z której widać, że i wówczas lud wielkimi tłumami się modlił w Kalwaryi tak właśnie, jak i teraz“.

Szydłów i Kalwarya Żmudzka — to dwa naczynia wybrane osobliwego nabożeństwa ludu żmudzko-litewskiego, to dwie placówki katolicyzmu w walce jego już minionej z herezyą kalwińską, placówki silne opieką Matki Boskiej. Bardzo trafnie zdrowy instynkt katolicki ludu wiernego i duchowieństwa zwrócił się w walce z kalwinizmem do Matki Boskiej: znana zasada polityczna przecież głosi, że wróg wroga naszego jest naszym przez samo położenie wskazanym sprzy-

mierzeńcem i oporą. Snadź wielka była pobożność ludu litewskiego i żmudzkiego, snadź gorące było jego ku Matce Boskiej nabożeństwo, a ufność — prawdziwie dziedzięca i zdolna zedrzeć ziemskie przesłony, gdy Matka Boska w cudach mu się raczyła objawić i cudem podać rękę w jego potrzebach duchownych...

Historya tych dwóch świątyń — to prawie cała historya czci Matki Boskiej na Żmudzi. W przeszłości tych świątyń

streszcza się prawie cała przeszłość czci Maryi Panny w tym kraju. Dosyć by było przeto odsłonić przeszłość tych dwóch miejsc sercom katolickim na Litwie i Żmudzi świętych i drogich — a już tem samem by się wykazało w ogólnych zarysach przeszłość czci Matki Boskiej na Żmudzi, a w części i — Litwie, oraz udowodniło wyżej zaznaczoną uwagę, że Matka Boska była jakżeby osią, koło której się obracał ruch antykalwiński, i że jej zawdzięcza zwycięstwo swoje, — a że przez to Ona się stała pogromicielką herezyi na Żmudzi i Litwie w myśl słów owych: „Tyś jedna zniweczyła wszelkie herezye na całym świecie“.

Sięgnijmy jednak po inne fakta, które obraz ten uzupełnią, a opis przeszłości czci Matki Boskiej wypuklejszym uczynią.

Już w r. 1638 po zgorzeniu w Krożach kościoła parafijalnego pleban Michał Mazelewicz Borkowski wystawił nowy i oddał największe na całej Żmudzi dzwony. Jeden z mniejszych ważył 3.600 funtów i miał napis taki: *Omni die dic Mariae laudem canta campana. Fusa Crosis, 1639 an.* Tak więc już od r. 1639 dzwonił ten dzwon maryański z kroskiej wieżycy kościelnej na pola i lasy, na pagórki leśne i sioła, chwałę Maryi i wdzwaniał w serca żmudzkie bogobojność, miłość Maryi i męstwo.

Nie brak z tego okresu innych faktów dowodzących, że pamiętano tu o czci należnej Matce Boskiej i że w potrzebach do Niej się uciekano.

Za rządów biskupa Jerzego Tyszkiewicza dziedzic Sałant Stanisław Woyna z małżonką swoją Anną obowiązał się płacić pensye czterem księżom, którzyby w kościele sałanckim odprawiali „kursa“ czyli modlitwy do Matki Boskiej[11]).

Również Kazimierz Piłsudzki w pierwszej połowie w. XVIII zapisał znaczne pieniądze na utrzymanie przy kościele twerskim[12]) czterech księży, których obowiązkiem miało

---

[11]) „Biskupstwo Żmujdzkie x. B. M. Wołonczewskiego, str. 74.

[12]) Kościół parafijalny w Twerach na Żmudzi pod wezwaniem Narodzenia N. Maryi Panny, fundacyi Zygmunta III, króla polskiego, staraniem Eliasza Iłgowskiego, ciwuna twerskiego, zbudowany z drzewa i opatrzony funduszem. W roku 1670 odnowiony przez Jana Paszkiewicza, plebana twerskiego i parafijan. Konsekrowany 1705 r. 11 listopada przez biskupa Jana Kryszpina-Kirchsztejna. W r. 1741 kościół zgorzał i dopiero staraniem ks. kanonika Steckiego, plebana twerskiego i parafijan został w r. 1747 na

być odprawianie nabożeństwa do Matki Boskiej „kursem“ zwanego.

Gdy w r. 1657 srożyła się zaraza morowa na Żmudzi, dziedzice majątku Linkowca, niedaleko Kroż leżącego: Mikołaj Jan Bardowski z żoną swoją Heleną z Chrząstowskich dla ocalenia życia postanowili wystawić w Linkowcu domek Matki Boskiej Loretańskiej z siedmioma kaplicami i murowanym klasztorem Premonstratenek reguły św. Norberta [13]).

Kościół w Ugianach.

W roku 1657 lud zaczął głosić, że w Ugianach na Żmudzi nad pewnem źródłem ukazał się obraz Matki Boskiej. W krótkim czasie prawie na całej Żmudzi głośno mówiono o tem zjawieniu się obrazu Matki Boskiej i dodawano, że ktokolwiek odtąd bolące oczy opłucze w krynicy ugiańskiej zdrowie odzyska. Wskutek tej pogłoski chorzy na oczy ze wszystkich stron tłumnie do Ugian iść poczęli. Komisya przez biskupa Parczewskiego dnia 14 stycznia 1658 roku do Ugian wysłana cudu nie stwierdziła [14]). Mimo to jednak lud dotychczas Ugiany za miejsce cudowne uważa.

W Krożach za pobytu XX. Jezuitów istniało bractwo sodalisów, które posiadało w kościele XX. Jezuitów swój ołtarz z pięknym obrazem Zwiastowania, w r. 1689 zawieszonym [15]).

---

tem samem miejscu z drzewa postawiony, a przez biskupa Antoniego Tyszkiewicza w r. 1748 1 września pokonsekrowany pod wezwaniem Nawiedzenia N. M. P. — W r. 1897 staraniem miejscowego plebana ks. kanonika Józefa Noniewicza i parafijan na tem samem miejscu postawiono nowy kościół drewniany. Konsekracyi dopełnił x. Kasper Cyrtowt, biskup tytularny kastoryjski, sufragan żmudzki, w roku 1899, dnia 22 sierpnia.

[13]) Zapisu tego w całej jego rozciągłości nie wykonano. (Patrz „Biskupstwo Żmujdzkie“ x. B. Macieja Wołonczewskiego, str. 79).

[14]) l. c. str. 79.

[15]) l. c. str. 163.

W pierwszej połowie XVII w. biskup Eustachy Wołłowicz dla uczczenia Maryi Panny przysyła z Wilna do Citowian obraz Matki Boskiej kupiony za 50 złotych, który XX. Bernardyni w wielkim ołtarzu umieszczają [16]).

Około roku 1650 XX. Bernardynom w Telszach osiadłym wybudowuje Abraham Montrymowicz kaplicę Matki Boskiej Loretańskiej [17]).

Jak wielce sobie ważył lud dyecezyi żmudzkiej święta Matki Boskiej i to od czasów najdawniejszych, świadczy synod II żmudzki za biskupa Jerzego Tyszkiewicza w r. 1636 odbyty, który opierając się na dawnym zwyczaju ludu wiernego postanawia, „aby wszyscy żmudzini idąc za dawnym zwyczajem pościli każdą wigilię przed każdem świętem Matki Boskiej“ [18]).

Tenże synod duchowny zapowiedział, że ktokolwiek zmówi trzy razy na dzień „Pozdrowienie Anielskie“ otrzyma 40 dni odpustu [19]).

W wieku XVII dla podtrzymania czci Matki Boskiej wśród ludu wiernego wolno było w dyecezyi żmudzkiej w uroczystość Wniebowzięcia N. Maryi Panny każdemu księdzu dwie msze św. odprawić, byle nie w jednym kościele [20]).

Po zanotowaniu tych luźnych faktów, których pamięci czas i niedbałość ludzka jeszcze nie zagładziły, a które nić dziejową czci Matki Boskiej w wymowny sposób stwierdzają — rzućmy okiem na stosunek zakonów do czci Matki Boskiej i jej rozkrzewienia.

Nie ubliżając innym zakonom, których gorliwość o chwałę Maryi Panny wszystkim jest znana, zaszczytnie wyróżnić tu należy zakon XX. Bernardynów, którzy cześć Matki Boskiej i nabożeństwo do Niej bardzo gorliwie i skutecznie na Żmudzi i Litwie krzewili. Tam gdzie byli — a byli w Kretyndze, Telszach, Citowianach, Datnowie, Kownie — zostawili niezatarte ślady i wymowne dowody swojej około podniesienia czci Matki Boskiej gorliwej działalności. Kościoły pod wezwaniem Matki Boskiej dźwignięte, liczne ołtarze Matki Boskiej, uroczysty z wystawieniem Przenajśw. Sakramentu

---

[16]) l. c. str. 170.
[17]) l. c. str. 173.
[18]) „Biskupstwo Żmujdzkie“ x. B. M. Wołonczewskiego, str. 195.
[19]) l. c. str. 230.
[20]) Acta III Synodi cap. 13.

obchód świąt Matki Boskiej, wyjątkowo uroczysty obchód Niepokalanego Poczęcia Matki Boskiej przez całą oktawę, rozpowszechnianie bractwa Niepokalanego Poczęcia Matki Boskiej — oto fakta, które mówią, a dodajmy, mówią głośno i wymownie. Na wyróżnienie zasługują też w tym względzie XX. Dominikanie i Karmelici, którym to głównie zawdzięczamy ten znany a piękny fakt, że dziś niema prawie dorosłego katolika w dyecezyi żmudzkiej, któryby nie należał do bractwa Różańca św. i Szkaplerza karmelitańskiego.

Wprawdzie fakta, któreśmy przytoczyli, głównie się skupiają około wieku XVII, ale bo też to wiek w dziejach kościoła żmudzkiego najważniejszy, podstawowy, wiek odrodzenia katolicyzmu. Tu się kopały fundamenta pod przyszłą budowę czci Matki Bożej, tu się zarysowywały, acz mglisto jeszcze, przyszłe jej rozmiary i formy.

Wiek XVIII budował na tym fundamencie dalej, wiek XIX zaszczytnie podtrzymywał pracę wieków poprzednich i doprowadził cześć Maryi Panny do tych rozmiarów, w jakich ją dziś mamy i widzimy. Jakież są one?

Przejrzmy kolejno to, co do czci Matki Boskiej bezpośrednio zmierza: a więc kościoły czci Matki B. poświęcone, kaplice, obrazy, figury, przedmioty, miejsca, literaturę maryańską, jakoteż pamiątki czci Maryi Panny dotyczące, nareszcie bractwa maryańskie i praktyki mające bezpośredni związek z czcią Maryi.

Kościoły. Ogółem jest w dyecezyi żmudzkiej 218 kościołów parafijalnych i 143 filialnych. Pod wezwaniem zaś Matki Boskiej zostaje 44 kościołów parafijalnych i 26 filialnych — a więc 20 mniej więcej procent. Trzy kościoły parafijalne są pod wezwaniem Matki B. Niepokalanie Poczętej, a mianowicie: w Olsiadach, zbudowany w. 1475, w Kontowciach w roku 1619 i Chwiejdanach istniejący od r. 1609. Największy procent kościołów zostających pod wezwaniem Matki B. ma titulum Wniebowzięcia Matki B. Ta uroczystość też, nazywana „Matki B. Zielnej“ należy do najulubieńszych uroczystości na Żmudzi i Litwie. Może dlatego, że w tym dniu kościół poświęca zioła, kwiaty, owoce i kłosy zboża, a lud litewski przeważnie rolniczy. Niektóre z kościołów zostających pod wezwaniem Matki B. powstały jako takie

już w wieku XV [21]), inne w wieku XVI [22]), stosunkowo dużo powstało w wieku XVII [23]) podczas odrodzenia katolicyzmu na Żmudzi i Litwie.

Co się tyczy kaplic, to należy rozróżniać pięć ich rodzajów w dyecezyi naszej.

Pierwszy — to przybudówki kościelne, czy też oddzielne części kościoła z osobnem wejściem. Tego rodzaju kaplic na

Kościół Olsiadzki.

ogół mało. Jeżeli są, to w kościołach miejskich lub po-klasztornych; a jeżeli i — wiejskich, to w bogatszych. W Kownie takie kaplice czci Matki Boskiej poświęcone posiada kościół po-karmelicki i kościół PP. Benedyktynek.

Drugi rodzaj kaplic — to małych rozmiarów kościołki. Takie kaplice posiada każda parafija. Większe parafije posiadają po kilka lub kilkanaście nawet. Duży procent takich kaplic pozostaje pod wezwaniem Matki Boskiej. Niektóre takie kaplice uchodzą za cudowne. W parafiji kretyńskiej [24]) są dwie takie kaplice słynące łaskami czy też cudami. Jedna z tych dwu kaplic znajduje się na cmentarzu grzebalnym i zostaje pod wezwaniem Matki Boskiej Niepokalanie Poczętej.

---

[21]) W Wielonie, Rosieniach, Olsiadach, Widzach, Szydłowie.

[22]) w Szyłelach, Zejmach.

[23]) W Sałantach, Kontowciach, Chwiejdanach, Citowianach, Kretyndze, Upniko-Wieprzach, Korcianach, Linkowie, Kalwaryi, Ponedelu, Siadach, Rogowie.

Tu lud modli się godzinami. Parafija chwiejdańska ma na cmentarzu ładną kapliczkę z figurą Matki B. Niepokalanie Poczętej. W parafiji wiłkomierskiej w majątku Szołkowie jest też ładna murowana kaplica zostająca pod wezwaniem Matki Boskiej Ostrobramskiej. Również parafija połąska[24]).

Wielki ołtarz z cudowną figurą Matki Boskiej w kościele Olsiadzkim.

posiada śliczną kaplicę ze statuą Matki B. Bolesnej i obrazem Matki Boskiej Nieustającej Pomocy. Kapliczka ta wieńczy górkę Biruty, nad samem morzem baltyckiem położoną. U podnóża tej górki znajduje się ślicznie wykonana grota ze statuą Maryi Panny Niepokalanie Poczętej z Lourdes, fundacyi hrabiostwa Tyszkiewiczów. Tu lud często się modli w letnie wieczory po pracy dziennej, tu tłumnie się zbiera i śpiewa na cześć Niepokalanej Dziewicy pieśni pobożne.

Tego rodzaju kaplice, o których tu mowa, mają swoje dnie uroczyste, swoje odpusty, na które przybywają księża, a lud okoliczny tłumnie się zgromadza.

Trzeci rodzaj kaplic — to małe domki, czy miniaturowe kościołki przydrożne, wysokości wzrostu człowieka i odpo-

[24]) W pospolitej polszczyźnie miejscowej przymiotnik od „Kretynga“ brzmi nieprawidłowo „kretyng*ow*ski“, od „Połąga“ — „połąg*ow*ski“!

wiednich rozmiarów. Tego typu kaplice spotykamy często na Żmudzi. Za oszklonemi drzwiami widzimy często statuę lub figurę Matki Boskiej, zwłaszcza Bolesnej. Lud żmudzko-litewski z natury skłonny do smętnych rozmyślań i w usposobieniu swojem mający jakiś rys smutku, lubuje się w tajemnicach wiary św. smętnych. Stąd często widzimy w ka-

Kościół w Zejmach.

plicach różnego rodzaju sceny z męki Pańskiej lub z życia Maryi Panny.

Czwarty rodzaj kaplic — to pudła oszklone mające kształt domku lub kościołka z żelaznym najczęściej krzyżem u szczytu, a podniesione na mniej lub więcej wysokich ciosanych pniach. Z daleka tego rodzaju jak je lud nazywa „kapliczki", robią wrażenie krzyżów przydrożnych. W pudłach czy skrzynkach tak podniesionych znajdujemy często obraz Matki Boskiej lub figurkę wykonaną przez domorosłych, a pobożnych artystów-rzeźbiarzy.

Nareszcie piąty i ostatni rodzaj kapliczek — to pudełka lub skrzynki często oszklone lub nieoszklone, a z przodu otwarte, mające kształt domku z krzyżykiem u szczytu, lub kościołka, zawieszane na drzewach leśnych lub przydrożnych. Tam często spostrzegamy obraz lub figurkę Matki Boskiej, zwłaszcza Bolesnej. Lud żmudzko-litewski, który za czasów pogańskich czcił lasy i drzewa, zwłaszcza dęby i jarzębiny, lubi na drzewach zawieszać tego rodzaju, jak on je nazywa „kapliczki", przedstawiające rozmaite tajemnice wiary św., sceny

z życia Chrystusa lub Matki Boskiej. Na przestrzeni jednej wiorsty zdarza się częstokroć minąć takich lub innych kapliczek kilka, widzieć daleko więcej. W jednej parafii kretyńskiej figur czy kapliczek Matki B. Niepokalanie Poczętej jest 56, 18 Matki Boskiej Bolesnej i kilka — św. Rodziny. Te kaplice i kapliczki lud otacza głęboką czcią: chyląc się do upadku podtrzymuje, zniszczone odnawia, za nic sobie nie pozwoli wyciąć drzewa, na którem zawieszono „kapliczkę". Litwini przejeżdżający mimo kapliczki z głęboką czcią zdejmują czapkę i nizko skłaniają głowę, kobiety nachylają głowy, żegnają się częstokroć jedni i drugie. Idący pieszo zatrzymują się nieraz, by się pomodlić czy ucałować kapliczkę, pień ją podtrzymujący lub drzewo,

Wielki ołtarz w kościele Zejmeńskim.

Kościół w Rogowie.

Ołtarz Matki Boskiej Niepokalanego Poczęcia w Iłłukszcie kurlandzkiej.

na którem zawieszona. A pobożniejsi przejeżdżający lub mający jakie szczególne potrzeby do przedstawienia Bogu, wysiadają z wózka i udają się do wizerunku Matki Boskiej, ażeby tam się pomodlić.

Co do obrazów i figur, to dosyć powiedzieć, że niema kościoła w dyecezyi, w którym by nie było ołtarza z obrazem lub figurą Matki Bożej. Są kościoły, które mają po dwa, trzy, cztery lub więcej nawet takich ołtarzy [25]). Rodzaje obrazów, które się najczęściej widzi, są: Matki Boskiej z Dzieciątkiem Jezus, Matki Boskiej Bolesnej, Niepokalanie Poczętej, Wniebowzięcia, Ukoronowania, Zwiastowania, Matki Boskiej Ostrobramskiej, Matki Boskiej Częstochowskiej, Różańcowej, Anielskiej, Śnieżnej [26]), a ostatniemi czasy za-

Miasto powiatowe Iłłuksztа i kościół katolicki parafijalny.

[25]) W Kownie: kościół katedralny, parafijalny św. Trójcy, seminaryjny; kościół parafijalny w Chwiejdanach, Ponedelu i t. d.

[26]) W Girdyszkach na Żmudzi słynie łaskami.

częto wprowadzać obrazy Nieustającej Pomocy Matki B. W ołtarzach nie poświęconych czci Matki Boskiej widzimy często w górnych ołtarza kondygnacyach obrazy Matki B. Dlatego też procent obrazów Matki B. jest w kościołach dyecezyi żmudzkiej bardzo duży [27]).

Ołtarz M. B. Pocieszenia w kościele katedralnym w Kownie.

Do cudownych należą: szydłowski [28]), kalwaryj-

[27]) Pomijamy tu obrazy Matki B. na feretronach, chorągwiach, w zakrystyach i t. d.

[28]) Obraz Matki B. Szydłowskiej malowany na płótnie i bogato w srebrne szaty i biżuteryę przybrany, przedstawia Matkę B. trzymającą na lewej ręce Dziecię Jezusa. Początek tego obrazu niewiadomy. Czy był obraz ten w pierwotnym kościele szydłowskim, i — jeżeli tak — to jak się

Wizerunek N. M. P. w Brasławskim kościele.

ski[29]); za cudowne uchodzą też: twerski[30]), kulski, krakinowski, szymański, ugiański, brasławski, rozaliński, citowiański — zaś lud nazywa pospolicie

przechował podczas panowania w Szydłowie herezyi, niema pewnych wiadomości. Powiadają, że obraz ten był schowany w owej skrzyni żelaznej, którą ks. Kozakiewicz odkopał i otworzył. To tylko z pewnością można powiedzieć, że dzisiejszy cudowny obraz M. B. jest bardzo stary. Już bowiem w inwentarzu kościelnym z r. 1739 jako taki się opisuje. Prawdopodobnie jest to ten sam obraz, który był w pierwotnym szydłowskim kościele.

[29]) Patrz wyżej, gdzie mowa o Kalwaryi Żmudzkiej.

[30]) Obraz cudowny N. Maryi Panny znajdujący się w twerskim kościele w wielkim oltarzu, malowany na drzewie, przedstawia N. Maryę

Brasławski R. K. P. kościół.

Pannę z Dzieciątkiem Jezus na lewej ręce; oprawny w srebrne ramki i podwójne drzwiczki srebrne pozłacane. Szata N. Maryi Panny i Pana Jezusa srebrna pozłacana. Podanie ludowe głosi, że: Obraz ten był niegdyś własnością Eliasza Iłgowskiego, ciwuna twerskiego, który z nim nigdy się nie rozstawał. Otóż gdy raz był przez króla wezwany, by się stawił ze zbrojnymi starostwa swego na wojnę przeciwko niewiernym, zabrał ze sobą obraz N. Maryi Panny. Wzięty do niewoli nie rozstawał się z obrazem. Wtedy to N. Marya Panna nawiedziła go i ciemności więzienne niezwykłą jasnością oświecała. Z wdzięczności ku Maryi Pannie Eliasz Iłgowski uczynił ślub taki: jeżeli odzyska wolność i wróci do kraju wystawi kościół i obraz ten jako cudowny umieści w ołtarzu. Owoż stało się, jak pragnął: odzyskał wolność i z obrazem wrócił do swego starostwa twerskiego. Ażeby podziękować P. Bogu za odzyskanie wolności i uczcić N. Maryę Pannę legował na postawienie w Twerach kościoła pod wezwaniem Nawiedzenia N. Maryi Panny pieniądze 1618 r. 18 lutego. Zapis ten król Zygmunt III zatwierdził tego samego roku, dnia 14 marca. Po wystawieniu kościoła obraz cudowny N. Maryi P. umieszczono w wielkim ołtarzu. — Gdy w roku 1741 kościół w czasie pożaru spłonął, sądzono, że i obraz N. Maryi Panny temuż uległ losowi. Lecz Pan Bóg znowu okazał cud: obraz chociaż przez nikogo nie ratowany, znaleziono po pożarze opodal zgliszcz kościelnych. A gdy znowu wzniesiono kościół w 1747 roku, cudowny obraz N. Maryi Panny umieszczono w wielkim ołtarzu, gdzie Bóg Ojciec trzyma srebrną koronę nad obrazem Matki Boskiej, a u spodu podtrzymują obraz cudowny aniołowie. — Że niejednokrotnie P. Bóg działał cuda za wstawieniem się Matki Boskiej twer-

„chwalebnym“, w odróżnieniu od szydłowskiego, który jest cudowny [31]). Słynniejsze obrazy Matki Boskiej mają bardzo często srebrną lub nawet pozłacaną szatę. Ołtarze z obrazami cudownymi lub słynącymi z łask, o ile budowa na to pozwala, lud ma zwyczaj obchodzić kolanami z różańcem lub książką w ręku. W uroczystości N. Maryi Panny lud przystraja odpowiednie obrazy w żywe lub sztuczne kwiaty.

Kościół w Rozalinie.

Co do figur Matki Boskiej, to te są rzadsze. Ostatniemi czasy zaczęły się rozpowszechniać figury Maryi Panny Niepokalanie Poczętej [32]). W Kretyndze istnieje już od założenia kościoła, t. j. od r. 1610 statua Maryi Panny Niepokalanie Poczętej. Postawił ją Jan Karol Chodkiewicz, fundator kościoła w Kretyndze.

---

skiej i że je notowano dla przekazania potomności, widzimy chociażby ze słów biskupa Karpia w dekrecie wizytacyjnym z r. 1739 zawartych: *cum nondum in unum volumen sint redacta miracula et gratiae per intercessionem suae Dei Matris hoc in loco perpetrata* etc., a przeto usilnie biskup ten zaleca, aby sporządzono osobną księgę do notowania cudów otrzymywanych w tym kościele. Obecnie ksiąg takich kościół nie posiada. Pożary często nawiedzające wsie i miasteczka Żmudzi, poniszczyły je. Dla uczczenia N. Maryi Panny Twerskiej papież Pius VI przez brewe z roku 1783 dnia 26 sierpnia udzielił odpustu zupełnego na wieczne czasy na dzień i oktawę Nawiedzenia Matki Boskiej.

[31]) „Szydławos abrozdas cudownas, o Titawienu garbingas“ twierdzi lud t. j. Obraz szydłowski cudowny, a citowiański chwalebny“.

[32]) Kowno (kościół św. Trójcy), Czerwony-Dwór, Chwiejdany, Kupiszki, Rakiszki, Skiemiany, Jurbork, Połąga (Biruta) i t. d.

Miejsc i przedmiotów otaczanych czcią Matki Bożej dyecezya żmudzka mało wykazać może. W obrębie filii sawdynickiej na Żmudzi jest źródło niedaleko od brzegów rzeki Dubisy położone, a przy niem kapliczka ze statuą Matki Boskiej Łaskawej. Wodę z tego źródła, jako mającą własności niezwykłe, roznoszą na całą Żmudź i Prusy. Źródło to miało być cudownie wskazane przez Matkę Boską.

Wielki ołtarz w kościele Sawdynickim.

Drugie źródło uważane za cudowne z powodu objawienia się Maryi Panny znajduje się w filii Ugianach na etnograficznem pograniczu Żmudzi i Litwy.

Z drzew w przekonaniu żmudzinów jarzębina ma pewien stosunek do Matki Boskiej. Istnieje bowiem podanie, że Matka Boska w ucieczce do Egiptu pod tem drzewem nocowała. Stąd żmudzini uważają jarzębinę za drzewo poświęcone Matce Bożej, a kijom jarzębinowym przypisują pewne nadzwyczajne własności. Być może, że wiara ta ludu żmudzkiego ma pewien związek z czcią, jaką były otaczane za czasów

Kościół w Sawdynikach.

pogańskich dąb i jarzębina. Biskup Maciej Wołonczewski w dziele swojem „Biskupstwo Żmujdzkie“ na str. 47 tak pisze: „Nie wycinali dębów i jarzębiny jako drzew, pod któremi bogowie zwykli i lubili odpoczywać“.

Dział literacko-pamiątkowy dotyczący czci Maryi Panny jest też bardzo szczupły — czemu wobec słabo rozwiniętego piśmiennictwa litewskiego dziwić się trudno. Pieśni, których lud używa, są to w większej części tłumaczenia pieśni polskich. Oryginalnych bardzo mało. Oryginalnym pieśniarzem maryańskim był ś. p. x. biskup Antoni Baranowski, który zostawił po sobie sporo pieśni oryginalnych, poświęconych Maryi Pannie, a pisanych w języku litewskim. X. Kajro napisał bardzo ładną pieśń polską, której melodyę Matka Boska mu we śnie podała. Po za tem jest kilka a może i kilkanaście oryginalnych pieśni o Matce Bożej pisanych przez niewiadomych autorów. Na wzmiankę zasługuje tu pieśń do Matki Boskiej w Częstochowie, słynącej cudami i św. Kazimierza, patrona kraju, skierowana — z tłem historycznem, śpiewana około filii sawdynickiej. W pieśni tej w języku żmudzkim ułożonej, ze względu

Mały ołtarz w kościele Sawdynickim.

Kaplica Sawdynicka.

na treść swoją bardzo ciekawej i znamiennej, jest wzmianka o ciężkich klęskach wojennych (zapewne szwedzkich) trapiących Polskę i Litwę. Początek tej pieśni taki:

„Buk pagarbinta Szwencziausi Marija,
„Dangaus ir żemes skaiscziausi lelija!"...
(„Bądź pochwalona, Najświętsza Maryo,
„Nieba i ziemi najczystsza lilijo!")

Również wspomnieć należy o polskiej pieśni oryginalnej do Matki Boskiej Ugiańskiej. Autor nieznany. Pieśń rozpoczyna się od słów:

„Bądź uwielbiona, nad źródłem zjawiona,
„Królowo nieba, w Ugianach wsławiona!"

Istnieją też dwie oryginalne w żmudzkim języku pieśni do Matki Boskiej Kalwaryjskiej[33]) i oryginalna pieśń polska do Matki Boskiej w Krakinowie łaskami i cudami słynącej[34]).

Biskup Maciej Wołonczewski w dziele swojem „Biskupstwo Żmujdzkie" na str. 178 pisze: „Czytałem książeczkę drukowaną w Wilnie 1648 roku pod tytułem *Calvaria Samogitiae*. Dzisiaj o tej książeczce wieści żadnych niema. Trudno więc powiedzieć, czy istnieje gdzie jaki egzemplarz tej książeczki, czy też nie.

Wdzięczny obrazek „Kalwaryi Żmudzkiej" podczas odpustu przedstawia nam w formie wierszowanej bogobojna

---

[33]) Jedna zaczyna się od słów:
„Karalene małoninga
„Kalwarijaj stebuklinga"...
Po polsku: „O Królowo przełaskawa,
„ W Gordach Twoich cudów sława!"
Druga zaś: „Karaliaus dangaus Motyna Szwencziausi,
„Ir už aniołus panystej cziszcziausi!"
Po polsku: „Wiecznego (niebios) króla, Matko Najjaśniejsza [(Najświętsza)
„I nad anioły w panieństwie czyściejsza"...

[34]) Pieśń do Maki B. Krakinowskiej tak się zaczyna:
„Najłaskawsza Pani moja, Królowo Nieba!
„Wejrzyj na mnie okiem swojem, bo mnie potrzeba.
„Żądam Twojego ratunku
„Pociesz mię w moim frasunku
„Pani łaskawa!
Przekład tej pieśni litewski, acz nieudolny, od ludu jednak używany.

poetka Karolina Proniewska w książeczce wydanej w r. 1856 w Wilnie nakładem p. Józefa Zawadzkiego pod tytułem: „Kalwarya na Żmudzi".

W końcu przeszłego wieku ukazała się broszura w języku litewskim pod tytułem „Bałsas skurdas sunu ir dukteru Marijos Szydławos bażnyczoje stebukłais garbingos" (Żałosny głos synów i cór Maryi w kościele szydłowskim cudami słynącej"), ułożona i wydana przez ks. Józefa Czerkielewskiego. Autor podaje krótką historyczną wiadomość o kościele szydłowskim i rozmaite modlitwy i pieśni do Matki Boskiej Szydłowskiej. Broszura ta w większej części oryginalnie napisana, ukazała się bardzo na czasie i wywarła duży wpływ na podniesienie czci Matki B. Szydłowskiej i na urobienie odrębnych form nabożeństwa do Niej [35]). Doczekała się już kilku wydań. Dzisiaj nosi już tytuł: „Bałsas dusziosna ejnancziu Szydławan" („Głos do pobożnych dusz zdążających do Szydłowa").

Biskup M. Wołonczewski w dziele swojem „Biskupstwo Żmujdzkie" podaje dużo wiadomości o kościele i cudownym obrazie Matki B. Szydłowskiej.

W języku polskim najlepsza wiadomość o Szydłowie wyszła w Wilnie r. 1859 p. t. „Historyczne opisanie kościoła szydłowskiego na Żmudzi" [36]).

W kościele szydłowskim przechowuje się na pergaminie drukowana: „Historya fundowania, zagubienia i przywrócenia kościoła Najśw. Panny cudownej Szydłowskiej, godna wiadomości". Niema na niej daty ani podpisów — ale z obok sznurkami przytwierdzonego rękopismu, który nosi datę 1785 r., a już wspomina o owej historyi, widać, że historya ta wcześniej napisana, czy wydrukowana została.

Z działu pamiątkowego nic tak dalece godnego uwagi nie istnieje: są w obiegu obrazy i obrazki Matki B. Szydło-

---

[35]) Ks. Józef Czerkielewski, niegdyś wikary szydłowski, obecnie proboszcz w Girdyszkach na Żmudzi, będąc w Szydłowie ułożył pieśń na setną rocznicę koronacyi cudownego obrazu Matki B. Szydłowskiej, obchodzoną w r. 1886 w Szydłowie, kędy zjechał też JE. x. Mieczysław Pallulon, biskup żmudzki. — Prócz tej pieśni okolicznościowej dosyć długiej znajdujemy w tejże broszurce parę innych krótszych pieśni, dużo modlitw, nowennę i litanię do Matki B. Szydłowskiej, układu tegoż autora.

[36]) Patrz „Encyklopedya powszechna" Orgelbranda pod wyrazem: „Szydłów na Żmudzi".

wskiej i Kalwaryjskiej, są też medaliki Matki B. Kalwaryjskiej. Dwa takie medaliki były w ręku piszącego te słowa. Pierwszy ma na jednej stronie wizerunek Matki B. Kalwaryjskiej z okólnym nadpisem: „N. P. M. w Kalwaryi na Żmudzi“ — z drugiej strony ten sam tylko litewski napis: „Stebuklinga S. P. Marija Kalwarijos Zemajcziu“. Drugi medalik nieco nowszy — ma z jednej strony wizerunek Matki B. Kalwaryjskiej z napisem: „N. P. M. w Kalwaryi na Żmudzi“, z drugiej zaś wizerunek św. Dominika z krzyżem i lilią i napis: „święty Dominik“.

Oto wszystko, co można powiedzieć o dziale literacko-pamiątkowym.

Bractwa maryańskie w dyecezyi żmudzkiej są bardzo rozpowszechnione. Aczkolwiek przed czterdziestu laty istnieć przestały ich organizacye zewnętrzne, to jednak same bractwa co do swej istoty, jako źródła łask duchownych, istnieć nie przestały, owszem w ostatniem czterdziestoleciu wzrosły mocno pod względem ilości członków, a rozrosły się i rozmnożyły pod względem rodzajów. Dzisiaj faktem jest powszechnie znanym, że niema prawie dorosłego katolika w dyecezyi naszej, któryby nie miał Szkaplerza karmelitańskiego i Różańca. Na wytworzenie tego stanu rzeczy złożyła się praca i zachęta już zgasłych pokoleń kleru świeckiego i zakonnego, wpływy dzisiejsze, oraz piękny a już ustalony zwyczaj wpisywania się do bractwa Różańca św. i Szkaplerza karmelitańskiego po pierwszej Komunii św. Zgorszyłby się Litwin czy Żmudzin prawowierny, gdyby na piersi katolickiej nie ujrzał tych oznak religijnych, ba! zwątpiłby nawet o katolickości osoby nie posiadającej tych oznak. Sam zaś nosi stale te znaki brackie: w dnie powszednie pod wierzchniem ubraniem, w świąteczne zaś częstokroć na ubraniu. Modlitwy brackie odmawia sumiennie, za grzech uważa opuścić je, a nawet znużenie fizyczne po ciężkiej jego pracy nie zdaje mu się być przyczyną dość ważną do uchylenia się od tego obowiązku. Należący do bractwa Szkaplerza św. karmelitańskiego, a więc prawie wszyscy Żmudzini czy Litwini dyecezyi naszej, wstrzymują się w środy na cześć Maryi Panny Szkaplerznej od potraw mięsnych, pobożniejsi, zwłaszcza niewiasty, suszą.

W bardzo wielu kościołach, zwłaszcza tam gdzie dawniej był siedliska zgromadzeń brackich, odprawia się dotych-

czas w jedną niedzielę każdego miesiąca nabożeństwo z wystawieniem Najśw. Sakramentu, nazywane „brackiem“. Pobożniejsi członkowie bractwa starają się w te dnie przystąpić do Sakramentów świętych.

Prócz dwóch wyżej wspomnianych bractw, do najbardziej rozpowszechnionych należą: bractwo Imienia Maryi, Pocieszenia, Łaskawej, Bolesnej, bractwo trzeźwości pod opieką Maryi Panny zostające i nakoniec bractwo Niepokalanego Poczęcia Najśw. Maryi Panny, które ostatniemi zwłaszcza czasy bardzo się wzmogło w liczbę członków, znane było jednak i cenione i dawniej w granicach dyecezyi żmudzkiej. W Kretyndze naprzykład bractwo Niepokalanego Poczęcia istnieje od roku 1697, w Citowianach od bardzo dawna.

Bractwa i praktyki z niemi związane przedstawiają nam część tych form, które stworzyła miłość Maryi i w których przywiązanie do Niej się przejawia. Jaka taka całość obrazu dopiero wtedy się wytworzy, gdy dodamy inne praktyki, które nazwiemy „maryańskiemi“. Te wprowadzą nas głębiej w tajniki przywiązania ludu wiernego do Maryi. By się jednak łatwiej rozejrzeć i zoryentować w praktykach maryańskich ludu naszego, przyjrzyjmy się naprzód: jak się ten lud przygotowuje i jak się ze swojej strony przykłada do obchodu świąt Maryi Panny; powtóre: jakie praktyki maryańskie występują w zwyczajnem nabożeństwie kościelnem; nakoniec: jakie praktyki maryańskie się ujawniają poza kościołem, czyli w domach, rodzinach, po wsiach i dworach.

Do obchodu świąt Maryi Panny lud wierny dyecezyi żmudzkiej przygotowuje się przez zachowanie postu ścisłego w wigilie. Zwyczaj ten prastary i powszechny. Już synod II żmudzki w r. 1636 odbyty powołuje się na ten zwyczaj jako dawny i nadaje mu moc obowiązującą prawa dyecezyalnego. Nowsze czasy żadnej do tego zwyczaju nie wniosły zmiany; miłościwe ulżenia w dyscyplinie postu przez Stolicę Apostolską ostatniemi czasy łaskawie udzielane, na gruncie żmudzkim się nie przyjęły. Tu poszczą ściśle i surowo. Utarło się nawet przysłowie: „kto kocha Maryę, nie pyta o wigilię“. Pobożniejsi lub więcej Maryi Pannie oddani, mający jakieś nadzwyczajne potrzeby, czy też poczuwający się do obowiązku wdzięczności względem Niej za otrzymane dobrodziejstwa i łaski, odprawiają nowennę do Matki Boskiej połączoną z postem.

Na uroczystości Maryi Panny lud tłumnie ściąga do kościołów, do miejsc słynących z czci Maryi Panny odbywa dalekie nieraz i z rozmaitemi niewygodami połączone pielgrzymki. O rozmiarach pielgrzymek można sobie wyrobić pewien sąd z następnych danych:

W Szydłowie w r. 1903 w ciągu ośmiu dni odpustu Narodzenia Matki Bożej, rozdano przeszło 50.000 komunikantów. Około 30 księży codziennie słuchało spowiedzi św. i zaledwie z wielkim wysiłkiem zdołali zaspokoić duchowe potrzeby ludu.

W r. 1903 do Kalwaryi na odpust Nawiedzenia Matki Bożej, który trwa dni 12, przybyło do 40.000 pielgrzymów, z których każdy prawie pragnął się wyspowiadać i przyjąć Przenajśw. Sakrament.

W Brasławiu na uroczystości Matki Bożej Różańcowej i Szkaplerznej zgromadza się po 15.000 ludu wiernego.

Do Citowian na odpust przypadający na pierwszą niedzielę po Nawiedzeniu Najśw. Maryi Panny, tak zwany „kalwaryjski“, i na odpust Maryi Panny Anielskiej, czyli „Porcyunkuli“, napływa więcej niż po 10.000 ludu.

Do Korcian na uroczystości: Matki Bożej Zwiastowania, Wniebowzięcia, Narodzenia, do których Pius VI w r. 1795 przywiązał odpust zupełny, napływa do 3.000 pielgrzymów każdą razą.

W Krakinowie w uroczystości Wniebowzięcia i Narodzenia Maryi Panny zgromadza się po 6.000 przeszło pobożnych pielgrzymów.

W Kretyndze liczba pielgrzymów przybywających na uroczystość Matki Bożej Niepokalanie Poczętej sięga 7.000.

W Linkowie w uroczystość Matki Bożej Szkaplerznej, obchodzoną przez oktawę, bywa dnia pierwszego, w niedzielę „infra octavam“ i ostatniego po 15.000 pielgrzymów; spowiadających się podczas całej oktawy i komunikujących na ogół 7 do 8.000. Prócz tego w drugą niedzielę każdego miesiąca odbywa się odpust bracki Szkaplerza Matki Bożej, na który zbiera się do 5.000 ludu.

W Rogowie podczas odpustu Wniebowzięcia Matki Bożej, przystępuje do Komunii św. przeszło 2.000 osób.

W Rozalinie na odpust Imienia Maryi Panny zbiera się do 10.000 pielgrzymów.

Do Szymańców na odpusty Wniebowzięcia i Narodze-

nia Matki Bożej napływa po dwadzieścia mniej więcej tysięcy pielgrzymów.

W Zejmach uroczystość Narodzenia Matki Bożej zgromadza około 3.000 ludu.

W Telszach w ciągu oktawy Niepokalanego Poczęcia Maryi Panny przystępuje do Spowiedzi i Komunii św. od 4 do 5 tysięcy ludu.

Na odpust Nawiedzenia Matki Boskiej, obchodzony z oktawą w Twerach, zgromadza się do 20.000 pobożnych pielgrzymów i czcicieli Maryi Panny.

W Widzach w uroczystości Matki Boskiej Szkaplerznej i Różańcowej zbiera się do 10 przeszło tysięcy osób.

Dla przykładu tego wystarczy.

Dodajmy, że prawie każdy pielgrzym udając się w drogę ma zamiar przystąpić do Sakramentów św., a będziemy mieli wyobrażenie o pracy, jaka czeka kapłanów. To też w uroczystości Matki Boskiej praca po konfesyonałach nigdy się nie kończy przed południem, pospolicie po południu, i to najczęściej w późniejszych popołudniowych godzinach, często trwa do późnego wieczora, nieraz ciągnie się, na przykład latem lub jesienią, od wschodu do zachodu słońca z niedużemi przerwami. Będąc na odpustach lud nie zaniedbuje sposobności wpisania się do jakiegobądź bractwa Matki Boskiej. Nadto wielu mężczyzn w takich okolicznościach wyprzysięga się wódki, ślubuje wstrzemięźliwość oddając się w opiekę Matki Boskiej, patronki trzeźwości.

Tak oto lud nasz obchodzi święta Matki Boskiej. Trapi ciało postem, umartwia ducha pokutą, krzepi Sakramentem Ciała i Krwi Pańskiej, łączy się w bractwa maryańskie, czyni zbawienne na przyszłość postanowienia, wyprzysięga się wódki, źródła wielu nieszczęść i zgorszeń, — i wraca do domu z pieśnią maryańską na ustach, z pokojem w sercu. Ofiara zaprawdę godna Maryi.

W zwyczajnem nabożeństwie kościelnem w niedziele i święta widzi się następujące praktyki maryańskie: z rana przed jutrznią, którą kapłan pospolicie między godziną 7-mą i 8-mą odprawia, śpiewa organista przy akompaniamencie organów z kilkoma pobożnemi osobami godzinki do M. P. Niepokalanie Poczętej. Dotychczas utrzymał się zwyczaj śpiewania godzinek po polsku, nawet i tam, gdzie lud używa języka litewskiego, a tylko szlachta i drobna cząstka nie-szla-

chty mówi po polsku. Po jutrzni, a przed sumą lud śpiewa różaniec św. Mężczyźni i kobiety tworzą dwa chóry, pomagając sobie nawzajem. Po skończonem nabożeństwie t. j. po nieszporach kapłan intonuje koronkę do Matki Boskiej: „Kto chce Pannie Maryi służyć“, a lud dośpiewuje ją do końca. Tak więc nabożeństwo niedzielne czy świętalne rozpoczyna się od chwały Maryi — przez godzinki, a kończy się na niej — w koronce.

Wspomnieć tu należy niektóre praktyki czysto obrządkowe podnoszące uroczystość świąt Matki B., jakoto: że w wielu kościołach we wszystkie święta Matki B. nabożeństwo się odprawia z wystawieniem Przenajśw. Sakramentu [37]); że w niektórych kościołach pewne uroczystości Matki Boskiej trwają przez całą oktawę [38]) lub przez trzy dni 40-godzinnego nabożeństwa [39]). Dodajmy do tego msze adwentowe „roratami“ zwane [40]) i całomiesięczne nabożeństwa do Matki Boskiej — majowe i październikowe, które po wszystkich kościołach codzień się odprawiają z wystawieniem Przenajśw. Sakramentu w monstrancyi, czy w cyboryum — i to, że lud w niedziele i święta tłumnie w tych nabożeństwach uczestniczy — a będziemy mieli w przybliżeniu obraz służby i czci maryańskiej w kościołach.

Poza kościołem, w domu u siebie lud służby maryań-

---

[37]) W Kalwaryi Żmudzkiej, w Kretyndze, w Korcianach na przykład. W Kalwaryi prócz tego codzień przed ołtarzem Matki B. cudownym śpiewa ksiądz z ludem litanię loretańską i „pod Twoją obronę“; codzień też śpiewa się różaniec św. W uroczystość M. B. Różańcowej i na Nowy Rok odbywa się tu procesya do pięciu ołtarzy: przy każdym śpiewa się ewangelia. Ma ten obrzęd przypominać pięć tajemnic różańca św. — To śpiewanie pięciu ewangelii praktykuje się też i w Chwiejdanach w uroczystość Matki Boskiej Różańcowej.

[38]) Naprzykład: w Szydłowie uroczystość Narodzenia M. B., w Kalwaryi uroczystość Nawiedzenia M. B. trwa dni 12, w Citowianach uroczystość Niepokalanego Poczęcia M. B. trwa przez oktawę, również i w Kretyndze, w Linkowie uroczystość M. B. Szkaplerznej cum octava itd.

[39]) Naprzykład: w Kownie w kościele katedralnym w uroczystość M. B. Bolesnej w wielkim poście; w kościele po-bernardyńskim, obecnie seminaryjnym uroczystość M. B. Niepokalanie Poczętej; w Chwiejdanach uroczystość M. B. Różańcowej itd.

[40]) W Kretyndze naprzykład w adwencie codzień się odprawia msza „rorate“. W innych parafijach mających więcej niż jednego kapłana — przynajmniej co niedziela.

skiej i czci nie przerywa, owszem dalej ją prowadzi, przedłuża, krzewi.

Ku czci Maryi suszy w adwencie środę, piątek i sobotę; w soboty całego roku wstrzymuje się od potraw mięsnych. Są żmudzini i żmudzinki - a jest ich nie mało - co cały adwent suszą dla uczczenia Bogarodzicy. Dzień pracy zwłaszcza w zimie rozpoczynają od śpiewania godzinek, kończą śpiewając koronkę. Nadto w dnie świąteczne przed wyjściem do kościoła odmawia się lub śpiewa różaniec św.

W niedziele i święta maja i października każdy stara się być w kościele na stosownem nabożeństwie maryańskiem. Ci co bliżej kościoła mieszkają i w dnie powszednie przybywają na te nabożeństwa. Ci zaś co w kościele być nie mogą dla odległości lub innych jakich przyczyn odprawiają owe nabożeństwa w domu. W październiku odmawiają wspólnie różaniec św., w maju zaś urządzają ołtarzyk z obrazem Maryi Panny, ładnie w kwiaty przybrany, gdzie odprawiają majowe nabożeństwo.

W maju w niektórych parafijach pleban z ganku może słyszeć i z radością stwierdzać, jak lud czci Matkę Boską: bo oto po zachodzie słońca co chwila dolatują go z rozmaitych stron sygnały dawane zapomocą bębna lub kołatki, a zwiastujące początek nabożeństwa majowego w tej lub owej wsi czy dworze.

Ostatnimi czasy mocno się rozkrzewił zwyczaj odmawiania „żywego“ i „wiecznego“ różańca. W pewnej parafiji pleban doliczył się 15-tu kółek czy „wianków“ żywego różańca i 8-miu wiecznego.

Ołtarze Matki B., feretrony, „kapliczki“ przydrożne lubi lud zwłaszcza przed uroczystościami, przystrajać w kwiaty żywe czy sztuczne. Ciemne ściany chat swoich rozjaśnia obrazami Maryi Panny i innych Świętych. Każda chata mogłaby wykazać po kilka obrazów Matki B., wśród których często się dostrzega Matkę B. Ostrobramską i Częstochowską. Po dworach tych co się dawnych tradycyj i zwyczajów trzymają, widzi się obrazy Matki B. w pokojach, widzi się też i w gankach: nad wejściem czuwa pospolicie obrazek Matki B. Częstochowskiej lub Ostrobramskiej.

Medaliki Matki Boskiej Niepokalanie Poczętej, Imienia, Serca Maryi, M. B. Ostrobramskiej, Częstochowskiej lud chętnie nabywa i z wszelką czcią nosi. Obrazki Maryi Panny

w darze otrzymane lub za pieniądze nabyte starannie w książkach do nabożeństwa przechowuje.

Zaznaczenia godny jest objaw, że z uszanowania dla Matki Boskiej żadna żmudzinka ze sfery wieśniaczej nie nazwie siebie Maryą, lecz tylko Maryanną [41]).

W nieszczęściach Litwin ucieka się do Matki Boskiej, czyni wota, ślubuje, odbywa pielgrzymki.

Na łożu śmierci prosi o wpisanie go do jakiegobądź bractwa maryańskiego, bo w pomoc Maryi ufa i przez nią ostatnie tchnienie Bogu poleca.

Oto jakie owoce zrodziła miłość Maryi na ziemi litewskiej.

Rok obecny 1904 jako jubileuszowy pierwszego 50-lecia od ogłoszenia dogmatu Niepokalanego Poczęcia Maryi Panny przypomniał wszystkim wiernym w sposób uroczysty Niepokalanie Poczętą i Nieskalanie Świętą Bogarodzicę, cześć Jej podniósł i nabożeństwo do Niej ożywił [42]).

---

[41]) „Maryanna“ imię jednoznaczne z „Marya“ mogło powstać ze zlania się dwóch imion „Marya Magdalena“. Takie zlanie się w wymowie żmudzkiej łatwiejsze niż w polskiej.

[42]) W końcu chcemy w kilku wierszach skupić to wszystko co się stosuje do Niepok. Poczęcia M. B. A więc: 3 kościoły pod wezwaniem M. B. Niepokalanie Poczętej — mianowicie: w Olsiadach, zbudowany w r. 1475, w Kontowciach w r. 1619 i w Chwiejdanach istniejący od r. 1609; trzy bractwa Niepokalanego Poczęcia M. P. kanonicznie założone: w Kretyndze istnieje od r. 1697, w Citowianach od bardzo dawna i w Iłłukszcie od w. XVIII; sporo ołtarzy, obrazów, statui M. B. Niepokalanie Poczętej w obrębie dyecezyi, śpiewanie godzinek do M. B. Niepok. Pocz. w niedziele i święta z rana przed jutrznią w kościele i przed rozpoczęciem każdego dnia po domach; zwyczaj noszenia medalików M. B. Niep. Pocz. i przechowywania obrazków; nakoniec uroczysty obchód święta M. B. Niepokalanie Poczętej 8 grudnia — z oktawą: w Kretyndze, w Citowianach, w Telszach; z 40-godzinnem przy wystawieniu Najśw. Sakramentu nabożeństwem w Kownie w kościele po-bernardyńskim czyli seminaryjnym. W następnych zaś parafijach odbywa się 8 grudnia jednodniowy odpust z wystawieniem Przenajśw. Sakramentu przy mniej lub więcej licznym zjeździe księży okolicznych: I. Powiat Kowieński: 1) Skorule, 2) Wielona, 3) Czekiszki, 4) Eyragoła, 5) Jaswoynie, 6) Hrynkiszki. II. Powiat Wiłkomierski: 1) Traszkuny, 2) Żmujdki, 3) Uciana, 4) Pobojsk. III. Powiat Nowo-aleksandrowski: 1) Nowo-Aleksandrowsk, 2) Dryświaty, 3) Brasław, 4) Antuzów, 5) Komaje, 6) Poniemoń, 7) Hanuszyszki, 8) Rakiszki. IV. Powiat Poniewieski: 1) Poniewież, 2) Pompiany, 3) Konstantynów. V. Powiat Szawelski: 1) Szawle, 2) Nowe-Zagory, 3) Poszwityń. 4) Wieksznie, 5) Kurszany, 6) Kurtowiany, 7) Tryszki, 8) Beysagoła, 9) Gruździe, 10) Radziwiliszki, 11) Szadów, 12) Łajżew. VI. Powiat

Rosieński: 1) Kołtyniany, 2) Szyłele, 3) Szwekszne, 4) Chwiejdany, 5) Żwingi, 6) Kroże (kościół po-klasztorny). 7) Citowiany (z oktawą), 8) Tawrogi. VII. Powiat Telszewski: 1) Telsze (z oktawą), 2) Olsiady, 3) Siady, 4) Kontowcie, 5) Szkudy, 6) Ławkożemy, 7) Kretynga (z oktawą), 8) Twery, 9) Żorany. Nadto w Kurlandyi: 1) Mitawa, 2) Iłłukszta. — Toż samo w czterech kościołach filialnych: 1) Poławenek, 2) Dowgiele, 3) Degucie. 4. Berżora.

O bł. Jakóbie, arcybiskupie halickim i Jego szczególnej czci dla N. M. P.

Napisał

Dr. Władysław Abraham,

prof. Uniwersyt. lwowsk.

Chcę cofnąć się na chwilę w odległą przeszłość tej ziemi, w początki katolicyzmu na Czerwonej Rusi, do czasu kiedy zaczął się tutaj organizować, rozprzestrzeniać, kiedy wraz z nim zaczął się rozszerzać kult Maryi. Chcę rzucić garść wspomnień, i oświetlić jedną z najwybitniejszych postaci wśród tutejszego episkopatu, jednego z poprzedników dzisiejszego Arcypasterza, który jeszcze w wieku XVIII został policzony w poczet błogosławionych. Wiadomo, że istnieje myśl, by ten proces kanonizacyjny odnowić i prowadzić dalej, by tego błogosławionego kanonizować.

Mam tu na myśli bł. Jakóba Strepę, arcybiskupa halickiego.

Pierwotnie biskupstwo to nie miało tytułu lwowskiego, gdyż było ono założone w Haliczu. Pius VI dekretem z dnia 11 września 1790 r. po przeprowadzonym procesie zapisał go w poczet błogosławionych, a sprawa beatyfikacyi toczyła się od r. 1619, gdy znaleziono w tutejszym kościele OO. Franciszkanów — dziś już nie istniejącym, stał na placu Castrum — zwłoki tego arcybiskupa. A już od XV w. szerzył się jego kult, nieprzerwanie przez wiek XVI, tak, że w kalendarzyku litewskim z XVI w. znajduje się zapiska, wskazująca na mie-

siąc luty Jakóba, arcybiskupa halickiego, jako patrona od bólu głowy. Świadczy to, że kult jego wzrastał, że go tem bardziej w jego archidyecezyi czczono.

Aby postać tę tem lepiej ocenić, musimy potrącić o dzieje katolicyzmu na Rusi. Wiadomo to, że ziemia ta niegdyś do Polski należała, potem została odebrana Mieszkowi I przez Włodzimierza W., następnie wraca chwilowo za Bolesława Chrobrego i Śmiałego do Polski, wreszcie na stałe za Kazimierza Wielkiego. Do tego czasu prowadzone usiłowania, by doprowadzić do Unii spełzły na niczem. Od zerwania jedności z kościołem w XI w., prace w tym kierunku nie doprowadziły do żadnego poważniejszego rezultatu, a Daniel, król halicki, który od Inocentego IV otrzymał koronę, rychło zerwał Unię; tak, że o niej później przez długi czas mowy nie było. Natomiast katolicyzm tu nigdy nie wygasał, a jego szerzeniem zajmowali się — co jest dość oryginalne – z początku przeważnie irlandzcy Benedyktyni, którzy szli z Ratysbony do Kijowa i tam mieli swój klasztor. Po nich szła inicyatywa w tym samym kierunku od Dominikanów polskich, prowadzonych przez św. Jacka.

Mimo tych usiłowań katolicyzm wielkich zdobyczy nie odniósł.

Po śmierci Jerzego II Trojdenowicza, który został otruty — a współczesne kroniki podają jako powód śmierci to, że popierał kościół łaciński — ziemia ta dostała się pod panowanie Kazimierza Wielkiego, który zajął się organizacyą kościoła katolickiego. Sprawa szła oporem, tak dalece, że w chwili kiedy król umierał, organizacya kościoła łacińskiego nie była jeszcze ustalona. Literatura późniejsza podaje wprawdzie nazwisko arcybiskupa halickiego, Krystyna, który miał zająć metropolię halicką jeszcze za czasów Kazimierza W., lecz po nim żadne współczesne ślady jego istnienia nie pozostały. Faktem jest, że kiedy król zmarł, to na chwilę wybuchła reakcya ze strony schizmatyckiej, objawiająca się zajęciem dóbr kościelnych w archidyecezyi halickiej i zaborem katedry w Przemyślu. Po Kazimierzu, za Ludwika Węgierskiego, rządcą tego kraju był Władysław Opolski, któremu udało się wyjednać w Stolicy apostolskiej uroczyste zatwierdzenie organizacyi kościoła katolickiego. Bulla Grzegorza XI z 13 lutego 1375 r. jest kartą zasadniczą, na której organizacya kościoła łacińskiego na Czerwonej Rusi się opiera. Bulla ta stwarzała

arcybiskupstwo halickie i podległe mu sufraganie w Przemyślu, Chełmie i Włodzimierzu. Później, 1412 r., kiedy przeniesiono stolicę arcybiskupstwa do Lwowa z Halicza, zostało do arcybiskupstwa włączone także biskupstwo kamienieckie, kijowskie i sereckie w Mołdawii.

Taki jest początek metropolii kościoła łacińskiego tutaj we Lwowie. Jednakowoż o ile chodzi o pierwszych pasterzy tej archidyecezyi, którzy ją mieli organizować, to zdaje się, że nie bardzo była szczęśliwa ręka, która ich dobierała. O pierwszym pasterzu, arcybiskupie halickim Macieju mówić nie będę; nie wiele zresztą o nim wiemy. Wybrany arcybiskupem halickim zdaje się nigdy konsekrowanym nie był, bo ciągle istniała nadzieja przeniesienia stolicy z Halicza, który upadał, do bogatego Lwowa. Po nim objął arcybiskupstwo Bernard, osobistość także bliżej nieznana. Te ślady, które po nim zostały, rzucają tylko ujemne światło na niego. Nie chciałbym oczerniać tej postaci, ale należy stwierdzić, że pozostała po nim tylko garść procesów, które były prowadzone namiętnie, czyto z magistratem lwowskim, czy Dominikanami lwowskimi, a ostatecznie były to procesy, gdzie nie chodziło o cele idealne, lecz głównie materyalne. Co smutniejsze, że skutkiem tych procesów zmarł pod klątwą komisarza papieskiego, który z powodu jego postępowania był zmuszony do chwycenia się tak surowego środka.

Nic dziwnego, że z tego powodu znajdowała się cała archidyecezya w zupełnem rozsprzężeniu.

W tej tak smutnej chwili Opatrzność do rządów archidyecezyą powołała Jakóba Strepę. Daty, które się czyta o nim w dotychczasowej literaturze są wszystkie fałszywe, został on bowiem arcybiskupem halickim na mocy bulli Bonifacego IX z daty Rzym 27 czerwca 1391 r., a zmarł najpóźniej w styczniu 1410 r. Tak samo i okoliczność czy nazywał się Strepą nie jest naukowo stwierdzoną, bo ani Długosz w XV w., ani Kromer z XVI w., ani co więcej sufragan lwowski Pirawski, który stan archidyecezyi opisał, w r. 1615, nie znają jeszcze tego nazwiska, przydomku, czy herbu. Dopiero później, w lat kilka, gdy odnaleziono jego zwłoki i kiedy się Lwów żywiej nim zajął, pojawia się imię Strepy. Dochował się dotąd opis bulli, którą Jakób został powołany na arcybiskupstwo halickie, a bulla ta ma adres do niego, on więc powinien dać pewne wskazówki co do jego rodu czy pochodzenia. Tym-

czasem jestto łamigłówka naukowa, bo trudno ją odcyfrować i zrozumieć o co tam chodzi; czytamy bowiem w adresie w odpisie bulli *Jakobo Ruchem de Vladonna*. By Ruchem się nazywał trudno przypuścić, a tak samo nie spotykamy nigdzie nazwy miejscowości: „Vladonna". Widocznie pisarz źle odczytał dokument. Oryginał tego odpisu znajdował się — niestety dziś go już niema — w archiwum w Lateranie, w t. zw. regestrach laterańskich i jeżeli ktoś zna sposób ówczesnego pisania, to może z wielkiem prawdopodobieństwem przypuścić, że zamiast „Ruchem" stało „Rutheni", a zamiast „Vladonna" — „Vladomiria". Mielibyśmy więc nazwę „Jacobus Rutheni de Vladomiria", t. zn., że był synem kogoś z Rusi, niekoniecznie Rusin, gdyż tego rodzaju przydomki są częste; musiał to być ktoś z wybitniejszych mieszczan, osiadłych w Włodzimierzu, lub któryś z urzędników królewskich. Pozostawał on także w jakimś szczególnym stosunku z rodem Tarnowskich, bo został wtedy arcybiskupem, kiedy Jan Tarnowski był starostą ruskim, a także konsekrował się w kościele w Tarnowie. Z jego przeszłości wiadomo, że był franciszkaninem, a nawet zdaje się gwardyanem krakowskim, następnie lwowskim i jako taki został wikaryuszem Rusi *Societatis Fratrum Peregrinantium*. Była to organizacya misyjna, która na przełomie w XIII i XIV w. powstała w dwóch misyjnych zakonach Dominikanów i Franciszkanów, jako bractwo „Braci pielgrzymujących dla Chrystusa", organizacye popierane gorliwie przez stolicę apostolską. Szli oni daleko na wschód w celach misyjnych, szli nawet do Chin dla opowiadania Słowa Bożego.

Z takiego zakonu wyszedł bł. Jakób Strepa. Z jego działalności podniosę przedewszystkiem fakt, że jak jego poprzednik ciągle się procesował, tak on wszystkie spory godził. Zostało po nim sporo dokumentów, tak, że na ich podstawie możnaby sobie odtworzyć dość dokładnie jego charakter. Należy stwierdzić, że był to mąż niezwykłej zacności charakteru, niezwykłego daru łagodzenia przeciwności i że się swą archidyecezyą jak i stanem katolicyzmu na Rusi zajął gorliwie. Spotykamy go zawsze przy królu, kiedy król na Rusi przebywał i wraz z nim myślał o przyszłości tej ziemi. Dla miasta Lwowa był wiernym przyjacielem, zawsze interesa miasta popierał, a przytem o ile chodziło o kult katolicki, starał się go rozszerzać i rozprzestrzeniać. Pozostały

po nim testament, świadczy o idealnej czystości tej postaci; arcybiskup umarł zostawiając infułę i pastorał i trochę tylko książek i ruchomości, które nakazał rozdać, lub spieniężyć na cele pobożne lub wsparcie dla ubogich.

Pracując nad rozszerzeniem katolicyzmu w tej ziemi, starał się głównie, w dwóch kierunkach działać. Naprzód podnieść muszę pracę jego nad zakładaniem parafji łacińskich. Starał się o ile możności zachęcić innych do tego, szczególnie panów posiadłości, którym pomagał w zakładaniu po wsiach parafji łacińskich, przyczyniając się do dotacyi. A w dokumentach odnośnych wyraźnie podnosił, że chodzi tu o szerzenie prawdziwej wiary, tam gdzie mieszkają schizmatycy. Pozostało dotąd kilka dokumentów, które są śladem zakładania wówczas łacińskich parafji po różnych stronach kraju.

Drugi kierunek, w jakim działał, stoi w bliższym związku z dzisiejszą uroczystością i jest niejako legitymacyą historyczną dla tej uroczystości w tym grodzie, albowiem Jakób przedewszystkiem starał się o rozszerzenie kultu Maryi, starał się o ile możności związać z nim szerzenie katolicyzmu. Świadczy o tem, naprzód wiadomość, że on zatwierdził statuta Bractwa Panny Maryi, we Lwowie, które zostało utworzone przez mieszczan tutejszych, lecz nadto pozostał po nim akt, który dotyczy modłów i śpiewów na cześć Maryi w kościele parafijalnym lwowskim, który później stał się katedralnym. Jestto akt najdawniejszy, który dotyczy kultu Matki Boskiej we Lwowie i będę miał zaszczyt go tutaj w oryginale okazać.

(P. prelegent okazuje dokument oryginalny z daty 20 listopada 1402 r. przechowany w archiwum miasta Lwowa).

I jeszcze na jeden jego akt chciałbym zwrócić uwagę, którego jednakowoż oryginału nie mogłem dotąd znaleść. Jestto dokument, w którym chodzi o znaną lwowianom statuę alabastrową Matki Boskiej, znajdującą się w kościele OO. Dominikanów we Lwowie, którą wedle tradycyi miał przenieść do Halicza z Kijowa św. Jacek. Otóż arcybiskup Jakób starał się o to, by otoczyć tę statuę czcią odpowiednią, a dokument, który przy tej sposobności, 8 marca 1401 r., wydał, jest jakby wspaniałym hymnem na cześć Matki Boskiej.

Więc od tej pory, dzięki jemu, szerzy się w tej ziemi

kult Maryi i szerzyć się nie przestaje. Na pieczątce tej archidyecezyi, istniejącej za arcybiskupa Jakóba, znajduje się też wizerunek Matki Boskiej, a u stóp Jej klęczy biskup w infule, który tuli się pod opiekuńcze fałdy płaszcza Boga Rodzicy. Tak więc na tej ziemi, dzięki jemu, szerzy się katolicyzm pod znakiem Maryi, a z katolicyzmem kultura zachodnia.

O czci Najświętszej Maryi Panny na Rusi.

Napisał

Ks. Dr. Piotr Franciszek Krypiakiewicz.

Profesor gimnazyalny we Lwowie.

I.

(Początki czci N. M. P. na Wschodzie. — Znaczenie Carogrodu dla czci M. B. — Pierwsze święta. — Pierwsza świątynia Maryi. — Świątynia w Blachernie. — Carogrod miastem Maryi).

Cześć Najśw. Maryi Panny przyszła na Ruś wraz z wiarą chrześcijańską pod koniec X-go wieku z Carogrodu. Aby tedy poznać i wyrozumieć dokładnie tę cześć na Rusi, trzeba wprzódy badać ją w Carogrodzie samym i wogóle na na Wschodzie, to jest w Greckim Kościele.

Na Wschodzie bowiem, u kolebki chrześcijaństwa, powstała ta cześć dla Najświętszej Dziewicy, a początki jej sięgają czasów apostolskich. Tam bowiem urodziła się i żyła Najśw. Marya, tam owe święte miejsca, które uświęciła swą obecnością, tam przechowywała się żywa o Niej tradycya: najpiękniejsze wspomnienia z Jej żywota, niezapisane w ewangeliach, najwierniejsze opisy Jej cnót i charakteru; wreszcie najdroższe pamiątki, pozostałe po Niej na ziemi: jak sukienka i pas, a nawet rysy św. Oblicza, uwiecznione na obrazie. — Czczono tam i kochano Matkę Zbawiciela jeszcze za Jej życia na ziemi: wielu chrześcijan śpieszyło do Efezu, gdzie Ona mieszkała u św. Jana Apostoła, aby Ją poznać i uczcić — jak świadczy o tem list św. Ignacego Antyocheńskiego [1])

[1]) Epist. ad s. Joan (według Katech. Hist. X. Schmidta).

do tegoż apostoła, w którym mówi: „Gdzież jest prawdziwy chrześcijanin, który św. wiarę naszą miłuje i szanuje, który słyszy o Niej (N. Maryi P.), a widzieć i pozdrowić Jej nie chce, Tej która otrzymała zaszczyt noszenia w żywocie swoim Boga prawdziwego?“

Tam też poczęto się modlić do Niej zaraz po Jej wniebowzięciu. Najdawniejsza i najpierwsza zdaje się modlitwa do Matki Bożej, owo pozdrowienie anielskie: „Zdrowaś Maryo“ i t. d., bez wszelkiej wątpliwości powstała na Wschodzie: mieści je, lubo w formie nieco krótszej, najdawniejsza liturgia wschodnia św. Jakóba Apostoła [2]). Najdawniejsze hymny na cześć Matki Bożej — tudzież najdawniejsze pochwały Maryi w homiliach Orygenesa, Efrema Syryjczyka i t. d. — wszystko to powstało najpierw na Wschodzie.

Wschód także nadał światu katolickiemu najpierwsze święta na cześć Maryi. Trzy pierwsze w historyi wielkie święta Matki Boskiej: Zwiastowanie, Oczyszczenie i Wniebowzięcie — powstały w pierwszych wiekach chrześcijaństwa na Wschodzie. Pierwsze dwa z nich były z początku uważane jako święta Zbawiciela (*„Sarkosis tou Kyriou“* t. j. Wcielenie Pańskie i *„Hypapante tou Kyriou* t. j. Spotkanie Pańskie); przez miłość zaś wielką dla Jego Matki przybrały wkrótce charakter Świąt Matki Boskiej. Święto Wniebowzięcia (*Koimesis* t. j. Uśpienie N M. P.) powstało w Palestynie około VI wieku upowszechnionem zaś zostało w świecie chrześcijańskim prawem cesarza Maurycego (582—602 [3]).

Ze Wschodu tedy, od kolebki chrześcijaństwa wyszła cześć Matki Bożej, i stamtąd niby ze źródła rozchodziła się wszędy, i razem z światłem wiary dążyła wiekami na Zachód, ku Europie, rosnąc wciąż i potęgując się — a pierwszym jej etapem w tym wiekowym pochodzie było zwłaszcza w V i VI wieku, miasto Carogród.

Od czasów bowiem Konstantyna W. staje się miasto owo na czas pewien środowiskiem życia chrześcijańskiego nietylko na Wschodzie, ale i w świecie całym. Gdy przyblakła już sława uczonej Aleksandryi i Antyochii „źrenicy Wschodu“, a zanim jeszcze Rzym stary urósł do znaczenia głowy świata chrześcijańskiego, cały ruch religijny i umy-

[2]) Liturgia S. Jacobi Ap.
[3]) Funk. Kirchengeschichte.

słowy chrześcijański skupiał się dokoła „Nowej-Romy“ — Konstantynopola. Tu, wpośród niego, lub w pobliżu jego, odbywały się aż po wiek IX Sobory powszechne; tu stoczyły się najgłówniejsze walki z herezyami; tu ustaliły się najważniejsze dogmata chrześcijańskie; tu formowała się i doskonaliła owa znakomita po wsze czasy organizacya młodego Kościoła; tu wreszcie rozwijała się i rozkwitała cudnie owa dusza prawdziwej religii — pobożność chrześcijańska. Miał ongi Carogród pasterzy tak świętych jak Grzegorz z Naryanzu i Jan Złotousty, miał i cesarzy pobożnych, co własną ręką przepisywali pismo św. lub na wzór Dawida układali hymny święte, miał też i ludność wierzącą, zasłuchaną i zapatrzoną we swego pasterza.

I w tej to właśnie pełni życia duchownego, w tej mówię arcychrześcijańskiej atmosferze dawnego Carogrodu rozwinęła się też i rozkwitła cześć Matki Bożej i wykształtowała się i dojrzała w takiej niemal formie, w jakiej jest ona obecnie w całym katolickim Kościele.

Było to mianowicie w V wieku ery chrześcijańskiej, kiedy powstały na Wschodzie dwie najgłówniejsze herezye chrystologiczne: Nestoryan i Monofizytów. Nestoryanie, rozróżniając dwoistą osobę w Chrystusie t. j. boską i ludzką, konsekwentnie odmawiali Maryi godności Matki Bożej, nazywając Ją tylko Matką Chrystusa („Christotokos“ a nie „Theotokos“) Wtedy to z pobożnego Carogrodu wyszło pierwsze hasło ku obronie czci Maryi, które spowodowało Sobor Efezki (w 431 r.) i potępienie na nim herezyi Nestoryusza [4]). W Carogrodzie też najpierw po Efezie lud gromkimi okrzykami powitał Maryę imieniem „Bogarodzica“ — i odtąd, jak powiadają, do słów pozdrowienia Anielskiego poczęto dodawać te słowa: „Święta Maryo, Matko Boża módl się za nami grzesznymi“ [5]).

W Carogrodzie też niebawem po Soborze Efezkim wzniesiono pierwszą pod wezwaniem Maryi świątynię, za której przykładem poczęły powstawać wszystkie inne Jej świątynie na świecie.

Ta pierwsza w dziejach świątynia Bogarodzicy, przez pobożną cesarzowę św. Pulcheryę na Jej cześć wzniesiona —

[4]) Baroniusz. „Roczniki Kościoła“, pod r. 431.
[5]) Theodoretus Hist. Eccl.

sławna owa świątynia „Blachernis“ zwana na przedmieściu tegoż imienia nad zatoką Złotego Rogu — była niby pierwszym tronem Maryi na ziemi. Pisze tak o niej pewien starożytny autor grecki: „Nad wszystkie całego świata świątynie, jakie tylko na chwałę imienia Bogarodzicy są poświęcone, stolicą i jakoby metropolią jest sławna owa i boska świątynia w Blachernach, ze wszystkich największa i najwspanialsza, nie inaczej jak słońce na niebie wszystkie gwiazdy ogromem swym i jasnością zaćmiewające [6]). — Dokoła tego pierwszego tronu Maryi skupiała się cała cześć i dewocya chrześcijaństwa — i stąd rozchodziła się po szerokim świecie. Staraniem pobożnych cesarzów zgromadzone tam były najdroższe relikwie i pamiątki Maryi: sukienka Jej przywieziona wraz z św. arką z Jerozolimy, i pas, którym opasowała przeczyste swe ciało [7]) – także obraz przechowujący święte rysy Jej oblicza, obraz znany pod imieniem „Hodegetria“ (t. j. przewodniczka podróżnych [8]). — Tam też powstawały i pierwsze nabożeństwa na cześć Bogarodzicy, owe początki litanij z „Kyrye elejson“ na czele, owe „Akathisty“ i t. p., które dziś znane są w całym świecie. I nietylko te hymny Matki Boskiej, ale inne — np. „Święty Boże, święty Mocny“ lub cały hymn „Gloria in excelsis“, które aż do średnich wieków śpiewano po grecku w Zachodnich kościołach — wszystko to rozchodziło się z Carogrodu.

Carogród wówczas przodował całemu światu we czci Matki Boskiej — i — jak świadczy Baroniusz — nosił on wówczas chlubny przydomek „miasta Maryi“ [9]).

II.

(Inne świątynie Maryi. Twórcy hymnów św. Maryi i św. pamiątki w Carogrodzie. Nowe święta Maryi. Natchnienie Maryi).

W późniejszych po św. Pulcheryi czasach cześć ta Matki Bożej nie ustawała w Carogrodzie, owszem wzmagała się z wiekiem każdym.

---

[6]) N. Nilles. „Calendarium Utriusque Ecclesiae, I str. 201, w przypisku.
[7]) Trefologion Poczajowski — w „Synaksaryach“.
[8]) Baronius l. c.
[9]) Baronius l. c.

Oprócz największej i najwspanialszej świątyni Bogarodzicy w Blachernach powstały tam z czasem i inne Jej świątynie, o których wspomnienie pozostało w księgach liturgicznych greckich i ruskich. Takiemi są: świątynia Bogarodzicy w Chalkopratei (miejscowość w Carogrodzie), gdzie przechowywała się cenna relikwia — pas Matki Boskiej, i inne mniej znane, jak Deutera „Phare", „Theotokon (ἐν τοῖς Κύρου) en tois Kyrou", klasztor „Kecharitomenes i inne [10]).

Z tych i innych pamiątek historycznych okazuje się, że panujące w Carogrodzie domy cesarskie bardzo dbały o cześć Matki Boskiej i wielką dla Niej żywiły pobożność. Już Teodozyusz W., dziadek św. Pulcheryi, miał zbudować mauzoleum w Gethsemane, nad grobem Matki Boskiej [11]), syn jego Arkadyusz sprowadził z Jerozolimy ową relikwię — pas N. M. P. wraz z cenną „raką" czyli skrzynką w której był przechowywany; Justynian cesarz (w VI w.) przeniósł ową relikwię do Chalkopratei. W 400 lat potem cesarz Leon (zapewne Leon VI z dynastyi Macedońskiej 886—911) udawał się do tej świątyni o pomoc dla chorej swej żony cesarzowej Zoi, która przez włożenie na nią tej świętej relikwii uzdrowioną została [12]). — Cesarz Konstanty Porfirogenita (912) w niebezpieczeństwie wojny z Bułgarami osłaniał się świętą sukienką z Blacherny [13]). — W późniejszych już czasach cesarz Emanuel Komnen (w XII w.) zbudował klasztor pod wezwaniem Matki Boskiej (Τῆς Κεχαριτομένης). zaś cesarz Teodor Laskarys (w XIII w.) utworzył wiele kanonów, t. j. wielkich hymnów na cześć Bogarodzicy [14]).

Z powiększeniem się czci M. B. przybywają też i nowe święta Maryi w greckim kościele. Tak w wieku VII powstało święto Narodzenia Matki Boskiej, w wieku VIII od czasów św. Jana Damascena poczyna się święto „Poczęcia św. Anny", które dziś zwie się „Niepokalanem Poczęciem N. M. P."—Od X. mniej więcej wieku przybywa nowe święto „Eisodeia", czyli wejście do świątyni N. M. P. (praesentatio) jako pamiątka ofiarowania Jej Bogu przez ro-

---

[10]) Ob. Trefologion poczajowski z r. 1777, w „Synaksaryach". Także Krumbacher „Geschichte der Byzantinischen Literatur", w różnych miejscach.

[11]) „Encyklopedya kościelna", art. „Marya M. B."

[12]) Trefologion Poczajowski z r. 1777, w Synaksaryach", str. 34.

[13]) Popliński „Hist. powszechna".

[14]) Krumbacher o. c.

dziców w świątyni Jerozolimskiej. — Od najdawniejszych też czasów znanem jest w kościele greckim święto „synaxis“ — po rusku Sobor, t. j. zebranie N. M. P. w drugi dzień świąt Bożego Narodzenia. Jest zwyczajem ogólnym Kościoła Wschodniego obchodzić nazajutrz po jakiemś wielkiem święcie „Synaxis“ tegoż święta (co niektórzy tłomaczą od greckiego συνάγειν = zbierać, ztąd, że naród zbierał się w świątyni) np. Synaxis św. Jana Chrzciciela nazajutrz po Jordanie; św. Symeona i Anny po święcie Spotkania Pańskiego; Synaxis S. Gabryela Archanioła nazajutrz po Zwiastowaniu. Tutaj Sobor N. M. P. oznacza uroczystość Najświętszej Rodziny t. j. Najśw. Maryi z Dzieciątkiem Jezusem i z św. Józefem [15]).

Te cztery święta są do dzisiaj uroczystemi świętami Maryi. Oprócz tych przybyły jeszcze święta kościelne, jak „N. M. P. Bolesnej“ (po rusku „Sostradanje Bohorodycy“); „Położenije Czestnyja Ryzy Bohorodycy we Włacherni“ (Złożenie św. sukienki M. B. w Blachernie [16]) „Położenije Cz. pojasa Pr. B.“ (Złożenie św. pasa N. M. P.) i inne.

Chwała Maryi na Wschodzie wzrasta też z biegiem czasu i w pieśni religijnej. Pierwsze początki tych pieśni widzimy w liturgiach św. jeszcze przed Soborem Efezkim. Teraz, zwłaszcza od czasu powstania świątyni Blachernijskiej, liczba tych hymnów na cześć Maryi rośnie jak lawina.

Teraz bowiem powstają najznakomitsi twórcy pieśni świętych — owi sławni hymnografowie greccy — którzy poezyę religijną podnoszą do najwyższego szczytu, a których najpierwszym przedmiotem uwielbień jest Marya. Takimi byli około wieku VI: sławny Roman Melodes — ów jak go nazywają „Pindar poezyi kościelnej“. — Georgios z Pizydyi (lub jak chcą inni patryarcha Sergiusz) twórca sła-

---

[15]) Nilles. „Heortologion“.

[16]) Z tem świętem łączy się następujące wspomnienie historyczne. Za czasów wojen Herakliusza cesarza (w VII w.) z Persami stolicę pozbawioną załogi od lądu i morza oblegli Scytowie; ludność strwożona uciekła się pod Opiekę Najśw. Maryi P., całą noc modląc się w świątyni Blachernijskiej. Patryarcha Sergjusz wyniósł wówczas sukienkę N. M. P. i błogosławił nią mury i morze. Wtedy stał się cud: w nocy szalona burza wytopiła doszczętnie drewniane czajki Scytów i powyrzucała je na wybrzeże Blacherny, a równocześnie prefekt miasta z szczupłą garstką milicyi odparł zwycięsko nieprzyjaciół od murów. (Baroniusz. Annales (w. VII) — Nilles. o. c.

nego „Akathistu“ do N. M. P., za czasów Herakliusza cesarza; Sofroniusz, patryarcha Jerozolimski (w końcu VI a z początkiem VII wieku); Andrzej biskup Kreteński, twórca wielkiego kanonu pokutniczego z pokłonami, dalej najsławniejsi: św. Jan Damascen i Kosmas Majumski — obaj z VIII wieku[17]).

Burza prześladowań Ikonoklastów przerywa na czas jakiś ten świetny rozkwit hymnografii kościelnej. Lecz niema tego złego, coby na dobre nie wyszło. Po ucichnięciu tej burzy duch religijny przytłumiony podnosi się na nowo z tem większą siłą. Występuje odtąd taka mnogość hymnografów i taka obfitość tworów, iż ani ich imion ani ich tworów wyliczyć niepodobna. Józef Pieśniotwórca, Teodor Studyta, Germanos patryarcha, Teofanes, Jerzy Nikomedyjski, Metrofanes, Leon Magister, Sergiusz Hagiopolita, Basileios, Byzantios, Anatolios, Jan Mnich, Andrzej Jerozolimita — oto ważniejsze imiona, zapisane w księgach liturgicznych greckich[18]). Są to późniejsi hymnografowie, twórcy tak zwanych „kanonów“, o których będzie mowa niżej. Najznakomitszym i najpłodniejszym z nich jest bezsprzecznie Józef Pieśniopiewca, rodem z Sycylii, zmarły w Kpołu w głębokiej starości 883 r.[19]).

Zbytecznem, zdaje się, byłoby dowodzić, że ci Ojcowie św., pieśniarze kościelni, w tworach swojego ducha przedewszystkiem i ponad wszystko uwzględniają niebios Królowę Maryę, wynika to już z ich prawowierności i z ducha czasu, który ich wydał, przejętego czcią dla Bogarodzicy; lecz, co tutaj ważniejsza, że ci święci mężowie natchnienie swe poetyczne otrzymują od Maryi: w tem bowiem tkwi tajemnica owej wzniosłości i ogromu ich pracy, któremu prawie niemasz nic równego na świecie.

Jako przykład tego natchnienia niechaj tu posłuży piękna legenda, która się zachowała w starożytnych menologiach greckich, o św. Romanie. Był on rodem z Syryi, a przybył do Kpola za czasów Anastazego cesarza i jako

---

[17]) Krumbacher o. c.

[18]) Oktoich, a zwłaszcza Trefologion Poczajowski, 1777.

[19]) Krumbacher o. c., str. 676.

Najobszerniej o tym przedmiocie traktuje uczony Kardynał Pitra w dziele swem: „Hymnographia graeca“.

dyakon przydzielony został do świątyni Bogarodzicy ἐν τοῖς Κύρου, gdzie i otrzymał dar śpiewania hymnów (χάρισμα τῶν κοντακίων). Gdy bowiem razu jednego odprawiał całonocne wigilije i modły w świątyni Blachernijskiej, następnej nocy we śnie zjawiła mu się Najświętsza Bogarodzica i podając mu do ust list papieru: „Weź, rzecze, i zjedz tę kartę". I otworzył święty swe usta i spożył to pismo boskie. Było zaś wtedy święto Narodzenia Pańskiego. Więc przebudziwszy się ze snu, zdziwiony i uradowany, pobiegł do świątyni i wstąpiwszy na podwyższenie, począł zaraz w natchnieniu śpiewać: „Panna dziś Nadistotnego rodzi" (znany hymn cerkiewny: „Diwa dneś Presuszczestwennaho raždajet") i odtąd począwszy tworzyć, stworzył około tysiąc hymnów, zwanych „κοντάκια"[20]).

Tak tedy rosła i wzmagała się cześć Matki Bożej na Wschodzie i potężniała z wiekiem każdym, i znalazła wreszcie swój ostateczny wyraz w świętym obrzędzie wschodniego kościoła, który to obrządek jest tą wysoką czcią dla Najśw. Panny, cały tak przeniknięty i opleciony, iż słusznie przez niektórych nazywanym bywa „Obrządkiem Maryi".

III.

(Obrządek Maryi).

Aby mieć pojęcie o rozmiarach czci Matki Bożej w liturgii greckiej i o zespoleniu tej czci z całym obrządkiem wschodnim, potrzeba najprzód zewnętrznie zaznajomić się z ustrojem nabożeństwa greckiego, które w zasadzie swej jest toż samo, co i nabożeństwo łacińskie.

Ma więc ono okrom Liturgii czyli Mszy św. — rzeczy najważniejszej — te same działy officyum dziennego: Jutrznię, cztery godziny: prymę, tercyę, sekstę, nonę, „Weczernię" czyli nieszpory i „Poweczeryje" (Completorium), wreszcie „Połunoszcznycę" (Mesonyktion gr.) odpowiadającą łacińskim Nokturnom. Ma ten sam prawie układ roczny świąt ruchomych i nieruchomych i te same elementa składowe poszczególnych części nabożeństwa, co i na Zachodzie. Są więc tam: stare psalmy Dawidowe i dawne hymny prachrześcijańskie; są długie modlitwy kapłańskie prozą, przez Ojców śś. uło-

[20]) Krumbacher o. c., str. 663.

żone, są lekcye Pisma św. Starego i Nowego Zakonu i to wszystko stanowi część stałą nabożeństwa; są też wreszcie i nowe rytmiczne hymny chrześcijańskie, które stanowią część jego zmienną.

Hymny te, zazwyczaj krótkie, kilkowierszowe, rozrzucone są w ładzie symetrycznym po całym obszarze nabożeństwa dziennego i stoją tam bądź osobno, bądź w mniejszych grupach, bądź też w długie harmonijne łańcuchy spojone. Stosownie też do swej formy, miejsca lub przeznaczenia noszą one rozmaite nazwy, jak troparion, kontakion, oikos, lichnikos, idiomelon i t. p. Najbardziej częste z nich i najpowszechniej używane to są troparya, stichery i t. zw. „kanony". „Troparion" — to pieśń okolicznościowa, zastosowana do uroczystości. „Stichery" — to krótkie zwrotki przeplatające rzędem wiersze jakiegoś osobliwego psalmu. „Kanon" zaś — najulubieńsza forma u Greków — zwłaszcza od wieku VIII — to kunsztowny układ dziewięciu pieśni, misternie z licznych strof splecionych, na wzór dziewięciu pieśni Pisma świętego[21]). Troparia, stosownie do swego charakteru, znajdują się w każdym dziale nabożeństwa dziennego. Stichery towarzyszą psalmom wieczornym i porannym. Kanony stanowią część środkową w Jutrzni, „Poweczeryu i Północnicy niedzielnej".

Z owych tedy części stałych i niestałych — z owych psalmów starych i lekcyj i Ektenij dyakońskich i z tych oto hymnów rytmicznych, wiąże się całość liturgijna, niby wspaniała budowa byzantyńska z kolumnami, mozaikami, kopułami, codzień przystrajana w świeże wieńce i festony i kwiaty.

A gdy rzucimy okiem na ową całość, widzimy ze zdumieniem, że nie masz tam ani jednego gzymsu, ani jednego kącika, ani jednej części gmachu, gdzieby nie było kwiatów na cześć Bogarodzicy!

W szczególności widzimy, że w całem nabożeństwie dziennem:

---

[21]) „Kanon" ma za podstawę dziewięć pieśni Pisma św., a mianowicie: 1) pieśń Mojżesza po przejściu morza Czerwonego (Exod. 15); 2) ostatnia pieśń Mojżeszowa (Deuteron 32); 3) pieśń Anny, matki Samuela (1 Reg. 2); 4) pieśń proroka Habakuka (Cap. 3); 5) pieśń Izajasza proroka (Cap. 26); 6) pieśń Jonasza pror. (Cap. 2); 7) pieśń Azaryusza (jednego z trzech następnych); 8) pieśń trzech młodzieńców w piecu ognistym w Babilonie (Dan. c. 3); 9) pieśń Bogarodzicy (Łuk. 1. 46).

1) Każda prawie modlitwa kapłańska wysyła się do Boga „przez modlitwy Bogarodzicy".

2) Każda Ektenia dyakońska (t. j. szereg wezwań do modlitwy) kończy się z reguły wspomnieniem Bogarodzicy.

3) Gdzie tylko śpiewa się „Troparion" tam przy nim koniecznie stać musi i „Theotokion", hymn na cześć Bogarodzicy.

4) Biegną gdzie rzędem „Stichery" — ostatnia musi być na cześć Bogarodzicy.

5) Śpiewa się Kanon — ów system z dziewięciu pieśni — ostatnia strofa każdej z tych pieśni jest zawsze na cześć Matki Boskiej. Dziewiąta zaś pieśń w każdym kanonie jest poświęcona Bogarodzicy. Kanonów zaś takich są w księgach liturgicznych tysiące.

6) Kończy się jakiś dział środkowy nabożeństwa (Kanon) — wieńczy go zwykły hymn Bogarodzicy: „Zacniejszą nad cherubiny", kończy się całe nabożeństwo — znów, niby pieczęć, ten sam hymn Maryi.

Takim sposobem dzieje się, że wśród odprawiania jakiegoś poszczególnego nabożeństwa, po kilkanaście i więcej razy słyszy się imię Maryi. Tak np. we Mszy św. wspomina się ono piętnaście razy, a w Jutrzni, choćby najmniejszej przeszło trzydzieści razy.

Taki to jest ogólny widok, taki charakter nabożeństwa greckiego: wszędy Bogarodzica, ani kroku bez Bogarodzicy!

Ale nie dosyć jest poznać zewnętrznie tę właściwość obrządku wschodniego; trzeba też wejrzeć weń głębiej: zrozumieć jego duszę.

Przewodnią ideą jego w rozumieniu stanowiska Najśw. Panny jest to samo właśnie, co słyszymy w „Godzinkach":

„Niepokalana, czystsza niźli aniołowie,
Po prawej ręce Króla stoisz w złotogłowie".

T. j. owo wysokie wyobrażenie o Maryi, że Marya w godności swej i w swej chwale niebieskiej 1) bez porównania wyższą jest nad wszystkich aniołów; 2) że w chwale tej stoi nietylko najbliżej, ale niemal równorzędnie z Chrystusem: po prawicy Jego.

Podwójna ta myśl przebija wyraźnie z wszystkich niemal szczegółów obrządku wschodniego. A więc: wyniesienie Maryi nad aniołów znalazło swój wyraz w „Kanonie". Dziewięć jest pieśni Kanonu, gdyż — według Dyonizego Areopa-

gity — dziewięć jest chórów aniołów. Marya wyższą jest nad wszystkie chóry anielskie, przeto też dziewiąta, ostatnia pieśń jest na cześć Maryi. Kończy się Kanon, a na szczycie jego jeszcze raz: „Zacniejszą nad cherubiny“ i t. d. Widzieliśmy wyżej ową dziwną właściwość rytu wschodniego, że wszystkie tam zakończenia na cześć Maryi, nietylko końce Ektenij i nabożeństw, nietylko ostatnie w rzędzie stichery i ostatnie strofy w pieśniach, ale nawet zakończenia dnia i tygodnia poświęcone Maryi. Jest w tem ukryta myśl taż sama. Końcówki te bowiem nie trza rozumieć ostatniemi z dołu jak na papierze, lecz jako ostatnie z góry. Bo święte modły nie biegną z góry na dół, lecz niby po stopniach wyżej i wyżej podnoszą się ku niebu. Toż na najwyższym ich szczeblu stawia się Maryę, gdyż to Jej się należy.

Druga myśl jeszcze plastyczniej wyraża się w całem nabożeństwie greckiem. Wskazuje na nią już samo wewnętrzne urządzenie świątyni. Na naczelnem miejscu w t. zw. Ikonostasie mieści się obraz Chrystusa, a obok Niego, po prawej stronie obraz Bogarodzicy. Kapłan na „Proskomidyi“ przygotowujący hostyę do Mszy św. kładzie na prawo od niej mniejszą cząstkę „Bogarodzicy“ mówiąc przy tem: „Stanęła Królowa po prawicy Twojej, w ubiorze złotym i t. d.“ (ps. 44). — Tę samą myśl wyraża i uroczyste wspomnienie Bogarodzicy w Kanonie Mszy św. zaraz po konsekracyi, t. j. w chwili, gdy Chrystus Pan staje obecny. — Na równorzędność tę Maryi z Chrystusem wskazuje także prawie równa liczba świąt Maryi i koordynacya tychże z świętami Zbawiciela. I tak Niepokalane Poczęcie N. M. P. odpowiada Zwiastowaniu czyli „Wcieleniu Pańskiemu“ (Sarkosis tou Kyrio)n — Narodzenie Chrystusa — Narodzenie Maryi, (a także święto zw. „Synaxis“ — Sobor); „Wejście do świątyni“ odpowiada „Zjawieniu Pańskiemu lub „Wejściu do Jerozolimy“ w niedzielę kwietnią — „Wielkiemu Piątkowi“ (Paraskeen) jako dniowi Śmierci Pańskiej i Wniebowstąpieniu odpowiada „Uśpienie N. M. P.“ — (Jednem tylko Bóstwem Chrystus wyższy nad Maryą, przeto też niema żadnego święta Maryi odpowiadającego Zmartwychwstaniu).

Wszystkie te większe święta Maryi mają podobnież jak i święta Zbawiciela swoje „przedświęcie“ (Predprazdeństwo) i „poświęcie“ czyli oktawę (Poprazdeństwo); mają Wigilię („Wsenoczne“) i całe Oficyum osobne, którego odrębność po-

lega głównie na osobnych troparyach, osobnych sticherach, wieczornych (stich. na Hospody wozzwach na „Lityi“ na „Stichowni“) i porannych (stich. na „Chwalite“), tudzież na osobnych Kanonach na Jutrzni i Poweczeryju.

Oprócz tych nabożeństw osobliwych w doroczne uroczystości Maryi jest ponadto cześć Jej nieustanna w officyum codziennem liturgicznem, a wreszcie cześć prywatna.

Jest w nabożeństwie codziennem cztery, a ściślej mówiąc pięć takich miejsc, czci Matki Boskiej osobliwie poświęconych.

1) Na Jutrzni. Wspomnieliśmy już, że dziewiąta pieśń Kanonu jest poświęconą Bogarodzicy. Otóż przed tą pieśnią jest, jakby przedmowa — wstęp wspaniały. Kapłan wychodzi na środek świątyni i przed obrazem naczelnym Matki Boskiej wygłasza: „Bohorodycu i Mater Swita w pisnech wozwełyczym“ (Bogarodzicę i Matkę Światłości uwielbmy w pieśniach). Wtedy chór śpiewa pieśń własną Bogarodzicy: „Wielbi dusza moja Pana“ (Luk. I.) przeplataną po każdej zwrotce hymnem Maryi „Czestnijszuju Cheruwym“. Jest więc niby „Magnificat“ łacińskie.

2) Na Poweczeryju (Completorium) każdego dnia odmienny prawi się „Kanon Bogarodzicy [22]). Charakterystycznem w nabożeństwie greckiem jest — jak się wyżej rzekło — że każde zakończenie jakiejś całości poświęconem jest Matce Bożej. „Poweczeryje“ jest zakończeniem nabożeństwa dziennego — ta więc część ofiarowana jest Bogarodzicy.

W tej też, zdaje się, myśli poświęcona jest Maryi i 3) „Mała weczernia“ w Sobotę, jako zakończenie tygodnia [23]) — gdyż wszystkie prawie pieśni w tem nabożeństwie, zwłaszcza tak zwane „Stichery na Stichownié“ są na cześć Bogarodzicy.

---

[22]) Ob. Oktoich v. Osmohłasnik, księgę liturgiczną ułożoną przez S. Jana Damascena i innych natchnionych piewców. Księga owa zawiera 80 takich Kanonów Bogarodzicy. Doliczywszy do tego inne Kanony M. B. z Menologionu i innych ksiąg liturgicznych, osiągnie się liczbę przeszło 100 Kanonów na cześć Matki Boskiej; a gdy zważymy iż każdy Kanon ma około 50 strof, możemy mieć wyobrażenie o ogromie pochwał Maryi, skoro w samych tylko Kanonach jest 5.000 strof na cześć Jej!

[23]) Jest bowiem po niej i „Wielka Weczernia, która już odnosi się do dnia następnego, do Niedzieli.

4) Oprócz codziennego Kanonu na Poweczerju poświęcone są też Matce Bożej i kanony na Jutrzni trzykrotnie w tygodniu, mianowicie: w niedzielę (3-ci kanon), we środę (drugi) i w piątek (drugi).

5) Najwspanialszem zaś miejscem uczczenia Maryi w oficyum codziennem jest owo uroczyste wspomnienie Jej w kanonie Mszy św. Wspominając cały Kościół tryumfujący na niebiesiech, wobec którego przynosi się Bogu Najświętsza ofiara, kapłan „izrjadnie“ (ἐξαιρέτως t. j. osobliwie, wyjątkowo) wygłasza imię „Najświętszej, Przeczystej, Błogosławionej i Chwalebnej Pani naszej Bogarodzicy i Zawsze-Dziewicy Maryi“. Wtedy dzwon wielki odzywa się z wieży, dymy kadzideł unoszą się w górę, a chór wiernych śpiewa tę tak uroczystą a tak często w cerkwi powtarzaną pieśń Matki Boskiej: „Dostojno jest jako woistynu błażyty Tia Bohorodycu“. („Godna jest zaiste uwielbiać Cię, Bogarodzico, zawsze błogosławioną i niepokalaną Matkę Boga naszego. Zacniejszą nad Cherubiny i chwalebniejszą niezrównanie nad Serafiny, któraś bez zmazy Boga — Słowo porodziła, Ciebie istotną Bogarodzicę uwielbiamy“). Zamiast tej pieśni we Mszy św. Bazylego śpiewa się inna równie piękna: „O Tebi radujetsia, Błahodatnaja, wsiakaja twar'.“ („Przez Ciebie, o Błogosławiona, weseli się wszelkie stworzenie“); — w święta zaś uroczyste zwykle jakiś „hirmus“ (t. j. pierwsza strofa) 9-ej pieśni kanonu, z których najpiękniejszym jest ów na Wielkanoc: „Anheł wopijasze“.

Do prywatnej czci Maryi w nabożeństwie greckiem służą:

1) Różne modły w nabożeństwie domowem np. w pacierzu codziennym („Mołytwy obyczny) cztery modlitwy do N. M. P., t. j. Pozdrowienie Anielskie, „Dostojno jest“, „Pod Twoju myłost'“ (Pod Twoją obronę) i „Presławnaja Prysnodiwo“; w modlitwach porannych i wieczornych; w przygotowaniach do spowiedzi i Komunii św., tudzież modlitwy na różną potrzebę, przez Ojców św. ułożone i w dawnych Euchologionach przechowane.

2) Nabożeństwo, zwane z grecka Paráklesis czyli wezwanie Matki Boskiej w każdej potrzebie, ułożone przez jakiegoś mnicha Theosterikta (około VIII — X w.). Składa się głównie z kanonu pokutniczego i kilku hymnów do Bogarodzicy.

3) Akathist do Zwiastowania N. M. P. — Jest to nabożeństwo jedno z najdawniejszych, najpiękniejszych i najbardziej ulubione, zwłaszcza u ludu ruskiego. Pochodzi ono z wieku VII z czasów cesarza Herakliusza, a powstanie jego wiąże się z świątynią Blachernijską i z cudowną obroną Kpola przez Matkę Boską. (Obacz wyżej, str. 192, w przypisku). Lud, wdzięczny za ocalenie, całą noc śpiewał hymny Matce Boskiej, stojąc w cerkwi Blachernijskiej. Ztąd też i nazwa „Ακαθίστος", t. j. nabożeństwo, na którem nie należy siedzieć. — Składa się to nabożeństwo z 24 hymnów rytmicznych i rymowanych, akrostychowo według alfabetu greckiego ułożonych i prześlicznie historyę Wcielenia Pańskiego licznemi pozdrowieniami Najśw. Panny przeplatających, — z których ostatni: „χαῖρε Νύμφε ἀνύμφευτε" (sławian: Radujsia Newisto nenewistnaja) powtarzanem jest przez lud cały (jeżeli Akathist prawi się w cerkwi).

Twórca tego pięknego nabożeństwa — które rozpowszechniło się bardzo i znalazło wielu naśladowców [24]) — ma być, według jednych, Jerzy z Pizydyi, skarbnik Wielkiego Kościoła w Carogrodzie [25]), według innych zaś sam patryarcha Sergiusz [26]).

IV.

(Początki czci M. B. na Rusi. — Pierwsze świątynie Maryi na Rusi. — Obrazy Bogarodzicy. — Naśladownictwo Carogrodu. — Święto „Pokrow" Bogarodzicy. — Nowe „akafisty" na cześć N. P. — Słowiański charakter czci Maryi).

Taką bogatą spuściznę duchową otrzymała Ruś, przyjmując wiarę św. wraz z obrzędem wschodnim z Carogrodu; z nią też razem, niby skarb najdroższy odziedziczyła i ową, w czystości przez ojców przekazaną, przez długie wieki wypielęgnowaną wysoką cześć Najśw. Panny, która już odtąd, stawszy się jej własnością, świeci w niej po wsze czasy.

Ruś przyjęła wiarę chrześcijańską za św. Włodzimirza w końcu X wieku, t. j. właśnie w tym czasie, kiedy cześć owa N. M. P. w Carogrodzie dosięgła najwyższego szczytu

---

[24]) Ob. niżej: „O Akathistach na Rusi".

[25]) Takie jest zdanie większości autorów, którzy o tym przedmiocie pisali. Ob. Nilles. O. c.

[26]) Tak utrzymuje Krumbacher w swej „Historyi Literatury Byzantyńskiej".

w swym rozwoju, a nadto — ponieważ było to jeszcze przed schizmą — była szczerze katolicką. Były to bowiem czasy największej świetności Carogrodu za panowania cesarzów z dynastyi Macedońskiej (867 — 1057), takich jak Jan Tzimiskes lub Bazyli Bulgaroktonos, — w kościele zaś greckim czasy przejściowe od upadku Focyusza, a przed Cerularyuszem. — Po tych czasach następują tam, lubo już nie tak jak poprzednie, zawsze jednak dość świetne czasy panowania Dukasów i Komnenów (1057 — 1185) aż do czwartej wyprawy krzyżowej, gdzie postać rzeczy zmienia się zgruntu.

Dla Rusi też czasy owe XI i XII wieku — czasy panowania pierwszych potomków Ś. Włodzimirza: Jarosława Mądrego, Izjasława, Wszewołoda, Monomacha, — należą do najświetniejszych. Ruś wtedy, jako najbliższa cesarstwa wschodniego, pełną ręką czerpała ze skarbca oświaty i kultury Byzantyńskiej: przyjmowała duchownych i nauczycieli z Carogrodu, organizowała się, zaprowadzała u siebie szkoły i biblioteki. Kijów, a później nieco Halicz, były to wówczas miasta bogate, w nieustannych stosunkach z cesarstwem wschodniem zostające, — były jakby przedmieściami Carogrodu. Przez nie też i przechodzi ztamtąd i rozchodzi się po Rusi kultura chrześcijańska, a wraz z nią i cześć Matki Bożej. — Kijów zwłaszcza, macierz grodów ruskich, ze swą Ławrą Peczerską stał się dla Rusi tem, czem był niegdyś dla Grecyi Carogród, t. j. centrem i rozsadnikiem tej czci po Rusi całej.

Przyjęła tedy Ruś, w wieku X wiarę chrześcijańską z Carogrodu, a z nią niby świętą spuściznę, i ową osobliwą pobożność ku Bogarodzicy, wypiastowaną w Carogrodzie; przeto też zaraz w samych początkach chrześcijaństwa na Rusi widzimy tę osobliwą cześć dla Najśw. Panny, zaznaczającą się wyraźnie we wszystkich objawach życia religijnego; widzimy też, że w oddawaniu tej czci M. B. Ruś wzoruje się we wszystkiem na przykładach Carogrodu.

Więc naprzód przyswaja sobie Ruś ten sam obrządek co w Carogrodzie („Obrządek Maryi"). Święte księgi liturgiczne, z owymi wzniosłymi wielbieniami Maryi — owe Oktoichy, Menologia, Triodiony [27]) — przedostają się przez Buł-

[27]) Przekład tych ksiąg na mowę słowiańską rozpoczęli już byli śś. Cyryli i Metody w w. IX, dzieło ich kontynuowali ich uczniowie w Bułgaryi, — dokończono go zaś na Rusi za Jarosława Mądrego i później. Ob. Pelesz. „Geschichte der Union". T. I, str. 182.

garyę na Ruś — i tu w mowie słowiańskiej poczynają rozbrzmiewać pochwały Tej, która jest „Zacniejsza nad Cherubiny i chwalebniejsza nad Serafiny".

Upowszechniają się też odrazu na Rusi święta Bogarodzicy wszystkie te same co w Carogrodzie, nie wyłączając i takich jak „Położenije Ryzy Pr. B.", „Położenije Cz. Pojasa B." mających lokalne tylko znaczenie.

Pośród pierwszych świątyń chrześcijańskich pojawiają się też zaraz liczne świątynie Bogarodzicy na Rusi. Już ś. Włodzimirz W., przywoławszy mistrzów z Grecyi, buduje r. 989 w Kijowie wspaniałą cerkiew Bogarodzicy, zwaną „Desiatynna", gdyż na utrzymanie jej przeznaczył dziesięciny z swych dóbr. Inną wspaniałą świątynię, Zwiastowania N. M. P. buduje syn jego Jarosław u Złotych wrót w Kijowie z tem wotum do Najśw. Bogarodzicy, aby za Jej przyczyną wieczysty pokój w tem mieście panował. Do dziś dnia świadczy o wspaniałem urządzeniu tej świątyni część jej, ocalała od zniszczenia Batyja, a mianowicie prezbyteryum z cudownym obrazem Matki Bożej, zwanem „Neruszyma stina", która to, jakkolwiek materyalna okoliczność była przyczyną nadania Maryi nowego tytułu, już czysto ruskiego, lecz w znaczeniu moralnem „Niewzruszona ściana". Wznosi też na cześć Bogarodzicy świątynie w Ławrze Peczerskiej i św. Teodozy, słynny hegumen tego klasztoru i również do budowania jej przyzywa architektów z Konstantynopola [28]). — Najstarszy poemat ruski „Słowo o pułku Igora" (z XII w.) wspomina też o cerkwi Bogarodzicy, zwanej „Pirohoszcza" (na „Boryczewie" w Kijowie), do której przybywa Igor, uszedłszy z niewoli u połowców [29]). — Powstają też w owych czasach (XI i XII w.) świątynie Bogarodzicy i w innych znaczniejszych miastach Rusi; w Czernihowie, cerkiew Zwiastowania N. M. Panny, postawiona przez Świętosława Wszewołodowicza; cerkiew Uśpienia N. M. P. przy monasterze Jeleckim; cerkiew Bogarodzicy w Perejasławiu, zbudowana przez Włodzimirza Monomacha (1098); w Nowogrodzie Siewierskim, cerkiew Uśpienia Bogarodzicy [30]); w Haliczu (cerkiew masywnej bu-

[28]) Pelesz O. c., str. 193 — 195.
[29]) „Słowo o pułku Igora", wyd. O. Ogonowski, Lwów, 1876.
[30]) Hruszewskij. „Istoria Rusy".

dowy); w Chełmie, cerkiew Bogarodzicy, przy której pochowany król Daniel [31]) i w. in.

Z upowszechnieniem się świątyń idzie też w parze i cześć obrazów Bogarodzicy za przykładem Carogrodu. Cześć obrazów św. wzmogła się w Grecyi zwłaszcza po ustaniu prześladowań Ikonoklastów w 840 r. Osobliwej zaś czci doznawały obrazy dawne Bogarodzicy — według tradycyi przez św. Łukasza malowane, lub też z innego tytułu czczone — których zresztą liczba jest dość znaczną. Obrazy takie przez Wielkich Książąt najczęściej dostają się z Grecyi na Ruś i tu odrazu doznają wielkiej czci i religijnej dewocyi. Takimi są: Obraz N. M. P. w Ławrze Peczerskiej, z Carogrodu r. 1085 sprowadzony [31]); takiż obraz w cerkwi św. Borysa i Hleba w Wyszogrodzie, (przywieziony z Carogrodu razem z kijowską „Pirohoszczą“ [32]); Obraz Bogarodzicy („Hodegetria“) przez św. Eufrozynę do Połocka sprowadzony [34]), Obraz M. B. w Mińsku, który przedtem znajdował się w Kijowie w cerkwi „Desiatynnej [35]); Cudowny obraz M. B. Chełmskiej, jeszcze przez Włodzimierza W. na Ruś sprowadzony [36]); wreszcie słynny dziś w całej Polsce Cudowny obraz M. B. Częstochowskiej, przedtem na Rusi (w Bełzie na „Zameczku“ jakiś czas pozostający [37])

Jak tedy widzimy, ogólnym i najbardziej znamiennym rysem w tej noworozpowszechniającej się czci M. B. na Rusi jest wielki pietyzm dta tradycyi Carogrodzkiej. W zachwycie swym dla wyższego kulturą Carogrodu, Ruś wciąż zasłuchana w owe święte pienia w Cerkwi Sofijskiej, gdzie to „nie wiesz czy jesteś w niebie czyli też na ziemi“ [38]), zapatrzona w ową świętą Bogarodzicę w Blachernie, co świeci ponad inne świątynie „niby słońce nad gwiazdami“ [39]) rada mieć u siebie to wszystko, co w Carogrodzie. Widać też tu

---

[31]) „Kronika Wołyńsko-Halicka“ pod r. 6758 i 6796.

[32]) Pelesz „Geschichte der Union“, t. I, str. 201.

[33]) Hruszewskij. „Naczerk istoryi Rusy“.

[34]) Stebelski. „Dwa wielkie światła“, t. I, str. 70.

[35]) Susza. „Phoenix tertiato redivivus“.

[36]) Tamże t. I, str. 72.

[37]) Literaturę odnoszącą się do tego obrazu Ob. „Encyklopedya Kościelna“, X. M. Nowodworskiego, t. III, art. „Częstochowa“.

[38]) „Kronika Nestora o Włodzimierzu W.“

[39]) Ob. wyżej N. Nilles w przypisku o „Cerkwi Blachernijskiej“.

nieraz wprost naśladownictwo Carogrodu. I tak: W Połocku św. Eufrozyna pragnie mieć w swym klasztorze obraz Bogarodzicy, zwany „Hodegetria“, ten sam, czy też taki sam, jak w Carogrodzie. Życzeniu jej staje się zadość, dzięki uprzejmości cesarza Manuela[40]).

W Ławrze Peczerskiej zaś przechowało się następujące podanie: „Matka Boska w Carogrodzie zwołała murarzów do Blacherny i kazała im udać się do Kijowa celem wybudowania cerkwi pod Jej imieniem. Dała im złota i srebra na trzy lata; obiecała im też za tę pracę dać taką nagrodę, której ani oko nie widziało, ani ucho nie słyszało; ręczyła też że w tej cerkwi uprosi mnogo łask u Syna swego modlącym się, i dała swój obraz Uśpienia, ażeby tam był w cerkwi... Gdy wyszli murarze z Blacherny, obaczyli w powietrzu cerkiew, jaką budować mieli...[41]). (Oczywiście musiała być ta cerkiew taka sama, jak cerkiew Blachernijska).

Z uszanowania też dla tej pierwszej w świecie świątyni Bogarodzicy powstało na Rusi bardzo wiele cerkwi pod wezwaniem M. B. Blachernijskiej („Położenija Cz Ryzy B. wo Włacherni“) a nawet jeden klasztor Blachernijski[42])

I oto jeszcze jeden osobliwszy przykład tego pietyzmu dla Blacherny, mający już większe dla wszej Rusi znaczenie. Dwaj święci mnisi Andrzej i Epifaniusz będąc w cerkwi Blachernijskiej, mieli objawienie[43]). „Widzieli w powietrzu Najśw. Bogarodzicę z Aniołami, z św. Janem Chrzcicielem i Janem Ewangelistą i z innymi wielu świętymi modlącą się pilnie do Syna swego za wszystek świat. I rzekł Andrzej św. do św. Epifaniego: Czy widzisz Królowę i Gospodzę wszystkich modlącą się? On zaś rzecze: Widzę, Ojcze święty i zdumiewam się. A czysta Dziewica świętym swym płaszczem („czestnym omoforom“) świecącym się bardziej od elektru, okryła ludzi co byli w cerkwi, modląca się kornie jako Matka do Stwórcy swego i Syna, miłosierna i najmiłościwsza...[44]) Odtąd powstaje nowe pojęcie i nowe specyalne tylko na słowiańszczyźnie święto: „Pokrow Preśw. Bohorodycy“ (t. j. protekcyi albo opieki M. B.), nieznane wprawdzie Gre-

[40]) Stebelski l. c.

[41]) X. Sadok Barącz za J. Galatowskim („Nowoje Nebo“) z XVII w.

[42]) Hruszewski, „Historya Rusi“.

[43]) Było to prawdopodobnie w XII stuleciu.

[44]) Trefologion Poczajowski w „sinaxarionie“ na Pokrow Pr. B. str. 7.

kom [45]), a za to nadzwyczaj popularne na Rusi. Powstają tysiące świątyń pod tem wezwaniem, tysiączne obrazy przedstawiające tę scenę, jak Matka Boska na obłokach płaszczem swym osłania ludzi. — Słowem Ruś cała weszła pod „Pokrow“ Bogarodzicy.

Nigdzie chyba jednak to stosowanie się do tradycyi carogrodzkiej nie jest tak widocznem, jak w owych pieśniach liturgicznych, które Ruś przekładała z greckiego „żywcem“ jak to mówią, z pedantyczną wiernością odtwarzając nietylko każde słowo, ale i słów porządek. Klasycznym przykładem tej pedanteryi mogą posłużyć zwłaszcza niektóre „irmosy“ (t. j. pierwsze strofy) w tak zwanych „Kanonach“, gdzie sens pieśni wskutek tej ścisłości przekładu jest tak zagmatwany, iż prawie zrozumieć się nie da.

Ale przyznać też trzeba, Ruś nietylko starannie przechowywała świetny depozyt hymnografii greckiej, lecz owszem starała się go uzupełnić i dalej rozwinąć. Najulubieńszem u rusinów nabożeństwem do Matki Bożej było (i jest po dziś dzień) owo: Anheł predstatel“ — ów przełożony z greckiego „Akathist“ do Zwiastowania N. M. P. — Otóż na wzór tego pierwszego akathistu — z zachowaniem liczby i miary a nawet inicyałów pieśni — utworzono tu inne jeszcze akathisty do Matki Bożej, a mianowicie: 1) Do Uśpienia N. M. P. 2) Do „Pokrowa“ M. B. [46]). — Akathistów takich jest oprócz tego mnóstwo, n. p. do Pana Jezusa Najsłodszego, do św. Mikołaja, do innych św. [47]) a wszystkie one powstały na Rusi. Kiedy i przez kogo utworzone są te, nieraz istne perły myśli poetycznej, trudno dziś dociec. Z owych bowiem czasów znany nam tylko jeden ruski pieśniarz religijny, mnich Hrehory, współczesny kronikarzowi Nesterowi [48]) — choć było ich bezwątpienia więcej.

Niepodobna pominąć tu jeszcze jednej rzeczy, która wynikła z tego uszanowania Rusi dla tradycyi carogrodzkiej. Oto przechowała ona u siebie i uchroniła od zatraty naj-

---

[45]) N. Nilles „Calendarium utriusque Esiae“, t. I, str. 294.

[46]) Jest jeszcze trzeci akathist do Niepokal. Poczęcia N. M. P. utworzony jednak w późniejszych dopiero czasach przez mnichow Bazylianów — unitów.

[47]) Ob. „Sbornyk Akafistow“ — wydanie Stauropigii Lwowskiej.

[48]) J. Pelesz, „Geschichte der Union“, t. I, str. 205.

piękniejsze melodye liturgiczne, które snać niegdyś używane były w kościołach Carogrodu za świetnych jego czasów, a dziś po upadku jego zatraciły się prawie wszędzie lub pozmieniały do niepoznania. Wprawdzie wiele z tych melodyj jest oryginalnych ruskich, nie o wszystkich jednak da się to powiedzieć, gdyż jak sama ich nazwa dowodzi — np. „hłas Bołharskij“ „utrenia Jerusalymska“ i t. p. — są one obcego pochodzenia. — Cokolwiekbądź zresztą da się o tym przedmiocie powiedzieć, to jednak jest rzeczą przez znawców stwierdzoną, że najpiękniejsze z kościelnych melodyj wschodnich zachowały się na Rusi [49]).

Przejmując atoli od Carogrodu wraz z wiarą i kulturą grecką tę wysoką cześć Najśw. Bogarodzicy, Ruś nie przyjęła jej tylko powierzchownie — owszem wszczepiła ją wewnętrznie w swą słowiańską duszę i przystosowała do swej natury. Stąd też i cześć owa Matki Bożej na Rusi, lubo wciąż w formie greckiej przybiera jednak odrazu — a bardziej jeszcze z czasem — właściwy sobie, a wcale odmienny od greckiego, rodzimy słowiański charakter, nacechowany ciepłem serdecznem i prostotą. Dla greka Najśw Bogarodzica była przedewszystkiem Παναγία Δεσποίνη (Najświętsza Władczyni), przed którą upadał na twarz w mistycznej czci i pokorze, boć Ona wyższa nad Cherubiny i Serafiny, po prawicy Bożej stojąca. Tutaj zaś, na Rusi — stała się Ona ponadto Matką najczulszą, o nieprzebranej dobroci serca, współczującą nędzom ludzkim, tulącą swe dzieci do łona.

Jako wyborny dowód tego może posłużyć starodawna, bo z wieku XII pochodzącą, legenda o M. B. pod tytułem: „Chożdenije Bohorodycy po mukam“ (Wędrówka Bogarodzicy po miejscach mąk [50]).

Święta Bogarodzica weszła na górę Oliwną, pokłoniła się Bogu i rzecze: „Panie Boże mój! niechaj znijdzie ku mnie archanioł i niechaj mi pokaże miejsca męki“. I wtenże czas zstąpił z nieba archanioł Michał a z nim aniołów czterysta i cherubini i serafini, i pokłonili się Przeczystej Władczyni naszej Bogarodzicy — i unieśli Ją na miejsca mąk.

---

[49]) Obacz w tym przedmiocie wydane w Rzymie cenne dzieło Hiszpana, p. Juan de Castro, p. t. „Enchiridion Cantus Ecclesiastici Rutheni“. — (Rzym 1881, druk propagandy).

[50]) O. Ogonowski, „Chrestomatia Staroruska, Apokryfy“, str. 202.

I słychać było w piekle głosy męczących się, mnóstwa mężów i niewiast, i był jęk wielki. I spytała Łaski-pełna archanioła: „Kto zacz są ci?“ I odrzekł: Ci są, co nie wierzyli w Ojca i Syna i św. Ducha... ale... Chorsa i Welesa i Peruna za bogi mieli...

...A była w tem miejscu ciemność wielka, tak iż ani tych dusz męczonych nie można było obaczyć ani same nic nie widziały. I chciała im święta Bogarodzica wpuścić nieco światła, ale aniołowie strzegący miejsca mąk nie zezwolili na to, mówiąc: „Poruczono nam, aby nie widziały światła pokąd nie jawi się Syn twój błogi, nad 7 słońc jaśniejszy. I bolała wielce nad tem święta Bogarodzica... A gdy później na prośby Jej odsłoniła się owa ciemność i ukazał się naród mnogi potępieńców, spytała ich ze łzami: „I cóż wy biedacy, nieszczęśni, cóżeście uczynili, żeście się tutaj dostali?“ A oni milczą, nie odpowiadają ani słowa. I rzekli im aniołowie strzegący: No, i cóż nie odpowiadacie? A oni wciąż milczą. Aż dopiero po chwili odzywają się: „Jako-żeś nas tu odwiedziła Święta Bogarodzico?... Toć ani Abraham praojciec, ani Mojżesz prorok, ani Jan Chrzciciel, ani Paweł apostoł, ulubieniec Boży, ani żaden święty tutaj nie przychodził — aż Ty dopiero przyszłaś tu, Najświętsza Bogarodzico, opieko rodu chrześcijańskiego — i jako-żeś nas tu odwiedziła biednych?

. . . . . .

I obchodziła tak Bogarodzica z aniołami wszystkie miejsca męki, jedne gdzie rzeka płomienna, a w niej potępieni jedni po pas, inni po pachy, inni po szyję — a w innych miejscach robactwo i węże, a w innych łoża ogniste, a w innych fale czarne niby bałwany morskie, z których daremnie wychylić się pragną potępieni. Obchodziła wszędzie i wszędzie pytała; co za jedni są ci i owi, i za co cierpią, a Michał archanioł tłómaczył, za jakie winy skazani. I płakała gorzko Bogarodzica, iż nie mogła ich oswobodzić, bo aniołowie strzegący mówili wszędzie: Nie wolno! taki rozkaz!

. . . . . .

Aż przyszli wreszcie nad miejsce, gdzie za swe grzechy męczy się naród krześcijański“ w jeziorze ognistem. Tu już święta Bogarodzica nie mogła ścierpieć tych płaczów i jęków: chciała sama znijść w te płomienie i męczyć się wraz z narodem krześcijańskim, „boć to przecie dziatwa Syna

mojego". Ale Michał archanioł nie zezwolił na to. „Ty — rzecze — święta Bogarodzico spoczywać masz w Raju". Tedy święta Bogarodzica kazała się nieść przed tron Boży. I wzięli Ją Cherubini i Serafini i 400 aniołów i unieśli przez siedm niebios i postawili przed tron niewidzialny Boga. A Ona wyciągnęła ręce do Syna i poczęła błagać: „Synu mój i Panie mój! Widziałam ich mękę i nie mogę ścierpieć: daj, niechaj i Ja męczę się razem z krześciany!" I póty prosiła, póty błagała, aż uprosiła duszom tym u Boga taką ulgę, iż „od Wielkiego Czwartku aż do Świątej Pentekostyi (Zielonych Świąt) mają mieć spokój".

Takie gdy było na Rusi wyobrażenie o Bogarodzicy, przeto też i cześć a raczej miłość ku Niej zakorzeniała się tutaj, choć zwolna, ale głęboko, zrastała się z duszą ludzką, ogarniała życie narodu. Przez cześć tę osobliwą Matki Bożej Ruś podnosiła się duchowo, uświęcała się i wzrastała w prawdziwej pobożności — stawała się w rzeczywistości „świętą Rusią".

V.

(Ekspanzya czci M. B. na Rusi. — Wpływ jej na ościenne kraje. — Wpływ na Polskę. — Ruina Rusi po napadzie tatarskim. — Zastój umysłowy w. XIV i XV w. — Cześć M. B. w tej opoce).

Przyjmując w spuściźnie od greckiego Kościoła tę wysoką i osobliwą cześć Najśw. Panny, Ruś z woli Opatrzności otrzymała jakoby misyę specyalną do przekazania jej szerszemu światu, którą też i spełniła, propagując tę cześć szeroko i daleko na wschód i północ między pokrewne sobie plemiona słowiańskie oraz ościenne im ludy.

Szła w średnich wiekach z Carogrodu przez Ruś na północ droga handlowa Hanzeatycka, wiodąca przez Kijów i Nowogród Wielki ku Bałtykowi. Tą właśnie drogą szła wraz z kulturą chrześcijańską i cześć Najśw. Panny i rozchodziła się po Rusi. Z centrum swojego — Kijowa rozprysła się ona, niby promienie na zachód, północ i wschód północny, zakreślając ogromne koło — od Czarno-morza po Bałtyk, od Karpat po stepy Uralskie — Halicz i Przemyśl, Włodzimierz i Turów, Lubicz i Czernihów, Połock i Smoleńsk, a nawet Rostów i Perejasław daleki mają już wów-

czas (w. XI, XII) swoje świątynie, a w nich podobnież jak w Kijowie po rusku wielbią i czczą św. Bogarodzicę. Cześć ta przenika nawet w sąsiednią Litwę, wciska się między fińskie plemiona północy — i zataczając coraz-to większe kręgi, szerzy się dalej i dalej.

Tak szeroko rozpostarła się kijowska pobożność ku Najśw. Maryi, zaszczepiona tam z Carogrodu. Cześć Matki Boskiej na Rusi wywiera też pewien wpływ i na sąsiednią Polskę – lubo ta przedtem jeszcze przyjęła z wiarą cześć tę wysoką od Zachodu — a wpływ ten przejawia się głównie we czci św. Obrazów Maryi przywiezionych z Rusi. Najsławniejszy obraz N. M. P. w Częstochowie — owo serce polskiego kultu Matki Bożej — przywieziony tam z Rusi. Innych wiele obrazów M. B. w kościołach polskich — zwłaszcza tych, które są na Rusi – jest niewątpliwie ruskiego pochodzenia, np. we Lwowie u OO. Dominikanów, w Trokach na Litwie, w Sokalu, w Kalwaryi Pacławskiej i t. p. [51])

Ślady tego wpływu widoczne są też w dawnych nazwach Maryi. Najstarsza na cześć Jej pieśń polska zaczyna się słowem „Bogarodzico“ — imieniem tak często używanem na Rusi, a prawie nigdy na Zachodzie [52]). Staropolskie wezwanie do M. Boskiej: „Gospodze“ [53]), np. w pieśni: „O Gospodze uwielbiona!“ jest jakby żywcem wzięte z ruskiego: Госпоже (greckie: Δεσποίνη). — Od rusinów też, zdaje się, przejęta jest modlitwa S. Efrema do Najśw. Panny: „Niepokalana, nieskażona, czysta Dziewico“ i t. d. (po rusku: „Neskwernaja, nebłaznaja, preczystaja Diwo“) ob.: („poweczeryje małe“ w Brewiarzu), prześlicznie przełożona przez Skargę i w jego „Żywotach św.“ [54]) umieszczona; w łacińskich bowiem modłach niemasz tej modlitwy.

Jak znów później oddziaływała na Ruś cześć M. B. w Polsce, obaczymy to poniżej.

Po owych świetnych czasach XI i XII stulecia, nastaje dla Rusi smutny okres niesnasek książęcych, — gdzie Kijów

---

[51]) X. Sadok Barącz. „Obrazy cudowne Matki Najśw. w Polsce“.

[52]) Jest to tem dziwniejsze, iż właśnie Szyzmatycy (Kormczaja Kniga) zarzucają katolikom, że Maryi nie nazywają „Bogarodzicą“, a tylko „świętą Maryą“.

[53]) Ob. Skarga „Żywoty św. na dzień 10 kwietnia“: „patrząc na obraz przeczystej M. B. mówiłam: Gospodze Panno przeczysta i t. d.

[54]) Tamże na dzień 8 września „Oblubienico Boża, Gospodze nasza“ i t. d.

złupiony przez Andrzeja Boholubskiego upada i schodzi do rzędu małych miasteczek. -- Carogród także zamiera powoli w swej zgrzybiałości i pogrąża się w szyzmie — i podczas, gdy tam nad Bosforem, dzieła zniszczenia dokonuje „cesarstwo łacińskie“ (w XIII w.), tutaj — nawała tatarska sprowadza ostateczny upadek i polityczną ruinę Rusi.

Cześć jednak Matki Bożej żyje tu dalej, na gruzach Rusi. W ciasnych celkach i grotach mnichów przechowują się skrzętnie i przepisują się dalej święte Kanony Maryi, twory wielkich Damascenów i Józefów; w ubogich lepiankach kryją się, przeniesione z pałaców i świątyń zburzonych, obrazy święte, czekając lepszych czasów, kiedy je znów pobożna ręka postawi na ołtarzu i uczczą tysiące wiernych; a nadewszystko mnożą się wciąż i rozsiadają po kraju całym, acz drewniane i ubogie, za to liczne świątynie Maryi.

Jak szeroko rozpostarła się cześć Matki Bożej na Rusi, w tych chociaż najcięższych dla niej czasach, dowodem tego jest choćby ta wielka liczba cerkwi pod wezwaniem Maryi, z których nieraz pozostało tylko wspomnienie historyczne[55]).

Sądząc bowiem według stosunku, jaki jest w dyecezyach ruskich galicyjskich[56]), liczba świątyń Maryi wynosi 30 do 40% wszystkich wogóle świątyń na Rusi.

A jednak to życie duchowe Rusi po napadach tatarskich, było już tylko cieniem owego życia dawniejszego, więc i ta cześć Matki Boskiej, zesztywniała i zmartwiała, odbłyskiem jeno była onej jasności, jaką miała niegdyś w Caro-

---

[55]) Porówn. liczne miejsca w szematyzmach dyecezyj ruskich, np. lwowskiej.

[56]) Według szematyzmu gr.-k. archidyecezyi lwowskiej za rok 1903, stosunek ten przedstawia się następująco:

Na 1285 cerkwi i kaplic wogóle, jest 366 pod wezwaniem N. M P., a mianowicie:

1) pod tytułem: „Pokrowa Pr. Bohorodycy“ — 98.
2) „ „ „Rożdestwa Pr. B.“ — 88.
3) „ „ „Uspenija Pr. B.“ — 68.
4) „ „ „Błahowieszczenija Pr. B.“ — 11.
5) „ „ „Wwedenija wo Chram Pr. B.“ — 46.
6) „ „ „Sobora Pr. B.“ — 38.
7) pod innymi tytułami jak „Położenija Ryzy“, „Nepor. Zaczatija“. „Sostradanija“ i t. p. — 19.

W dyecezyi przemyskiej r.-gr. (według szematyzmu z r. 1893) jest na 1283 świątyń — 511 cerkwi Bogorodzicy, a więc 40%.

grodzie. I nie tyle może przez pogrom tatarski, jak raczej przez upadek Carogrodu Ruś była jakoby raniona śmiertelnie; konała też i zamierała (w wiekach XIV i XV) razem z Carogrodem. Dziwną bowiem fatalnością dziejową Ruś musiała losy swe dzielić z nauczycielem swym, Carogrodem. Jak on przez szyzmę zapadł w wiekową martwotę, tak też i Ruś popadła za nim w wiekowy zastój i inercyę, nie mogąc dobyć z siebie własnego życia.

I nie wiele pomogło jej do ocknięcia się święte dzieło zjednoczenia Kościołów, dokonane (1440) we Florencyi, ani zebranie jej niemal w całość przez Litwę pod potężną ręką Jagiellonów. Z martwoty swej nie mogła się dźwignąć aż po najnowsze czasy...

W tym to smutnym i jałowym okresie historyi Rusi (z wieku XIV i XV), — gdzie duchowieństwo ciemne popada w stan chłopski, gdzie niemasz ani szkół, ani oświeconych klasztorów, tylko nieliczni czerńce, równie ciemni i fanatyczni, przemykają się z góry Atos — niemasz tam ani jednego faktu głośniejszego, ani jednego tworu ducha, któryby zasługiwał na uwagę, niemasz ani przebłysku jakiejś idei...

VI.

(Przebudzenie się Rusi przez Unię. — Ś. Jozafat a Żyrowice. — Matka Boska wśród burzy. — Obraz chełmski pod Beresteczkiem).

Życie duchowe Rusi (a z niem i cześć N. M. P.) po długiem uśpieniu przebudza się dopiero wtedy, kiedy powiał na nią Duch Boży z katolickiego Kościoła.

Unia Brzeska (pod koniec XVI w. jako odnowienie Florenckiej) zadzierzgnęła węzeł pomiędzy Rusią, a stolicą apostolską, — i odtąd rozpoczyna się ruch umysłowy na Rusi, trwający stulecia, którego skutki trwają po dzisiaj i może jeszcze długie wieki trwać będą.

W całej społeczności chrześcijańskiej Rusi odbywa się odtąd długi i mozolny proces oświecania się w duchu katolickim i walka nie z martwotą już, lecz ze złą wolą szyzmy. Rozpoczął się ruch ten najprzód zażartą polemiką literacką nieunitów z unitami[57]), przeszedł wkrótce w walki par-

[57]) O polemice owej najobszerniej traktuje M. Wiszniewski w „Historyi literatury polskiej".

tyjne w polityce, rozgorzał się wreszcie w wielką wojnę religijną w łonie jednegoż narodu, wypełniającą większą część XVII stulecia. Dalsze następstwa jego, wielkie katastrofy polityczne (upadek Polski, wyniesienie się Rosyi i t. d.) i przeobrażenie się moralne Rusi. Dalsze zaś akty tego wiekowego dramatu rozegrają się kiedyś w przyszłości, nie za naszych pono jeszcze czasów.

W tej to nowej i arcyciekawej dobie życia Rusi, — gdzie dwa odłamy narodu ścierają się w wiekowych zapasach o ideę religijną, gdzie Ruś stopniowo staje się katolicką i poświęca się na ofiarę za świętą sprawę powszechnego Kościoła, — w tej mówię nowej unickiej dobie życia Rusi niepoślednią też rolę odgrywa owa tradycyjna, a wiecznie żywotna na Rusi cześć ku Najśw. Pannie.

W najpierwszych czasach Unii, wnet po soborze Brzeskim, — kiedy to Rusi przyświecał św. Jozafat z Troickiej Ławry w Wilnie — najbardziej sławnym i wielkie znaczenie dla unii mającym staje się cudowny obraz Matki Boskiej w Żyrowicach.

Pośród rozległych dóbr kasztelana smoleńskiego, Jana Mieleszki, znajdowała się wieś Żyrowice w piaszczystej okolicy, otoczona lasami. Od wieków istniał tam w drewnianej cerkiewce cudowny obraz Najśw. Panny, znaleziony (około 1480) przez pastuszków na dzikiej gruszy. Była to płaskorzeźba na szarym kamieniu (jaspisie), przedstawiająca Najśw. Pannę z Dzieciątkiem Jezusem na ręku, a dokoła Niej napis „Czestnijszuju Cheruwym“ i t. d. Za czasów przedunickich, gdy herezya kalwińska rozszerzyła się na Litwie, podupadło to miejsce cudowne tak, iż drogi zarosły, prowadzące do żyrowickiej cerkwi. Dopiero św. Jozafat, będąc archimandrytą wileńskim, wyprosił u kasztelana Mieleszki Żyrowice dla Bazylianów i podniósł je z ruiny [58]).

Życie, egzystencya i powodzenie unii ściśle się wiążą z tem miejscem cudownem Maryi. Ledwie, ledwie trzyma się zrazu to miejsce, ledwie coś ludzie wiedzą o niem, gdy objął je w posiadanie Jozafat; ledwie, ledwie też tleje iskierka unii, skryta w sercu Jozafata. Lecz Marya wzięła w swą protekcyę świętą ideę zjednoczenia, na Nią też pokłada całą swą ufność młoda Unia. Marya zwycięża! lecz jak? Oto Jej czciciel Jo-

[58]) Dom Guépin-Kalinka. „Żywot ś. Jozafata“, Lwów, 1885.

zafat pada ofiarą za Unię św. — a więc i Unia zwycięża i chwałą napełnia świat cały.

Odtąd też zaczynają się dni chwały i dla Żyrowic.

U stóp Najśw. Panny składają tu hołd królowie: Władysław IV wraz z żoną r. 1644. Jan Kazimierz w r. 1651. Obrońca Wiednia, król Jan Sobieski wraz z królewiczem Jakóbem 1688 r., potem August II, wreszcie Stanisław August w r. 1784. — Chwała Żyrowic przenosi się z Rusi aż do wiecznego miasta: w Rzymie lud włoski poczyna wielbić Najświętszą Madonnę *del Pascolo,* jak Ją tam nazwano. Stało się zaś to z następnego powodu. W r. 1718 zakonnicy ruscy, obsługujący kościół śś. Sergiusza i Bakcha w Rzymie, odkryli pod tynkiem ściany przy drzwiach zakrystyi płaskorzeźbę kamienną, będącą ścisłą kopią obrazu żyrowickiego. Zaczęto się gromadzić około tego wizerunku i otrzymano cudowne łaski. Odtąd i Ojcowie chrześcijaństwa, Papieże rzymscy, oddają cześć N. M. P. Żyrowickiej. Papież Klemens XI każe ów wizerunek przenieść do wielkiego ołtarza (w kościele śś. Sergiusza i Bakcha, który odtąd nazywa się *Santa Maria del Pascolo*". Benedykt XIII posyła do Żyrowic złotą koronę dla Najśw. Panny (przez księcia Jerzego Radziwiłła, czy też Hieronima, jak u Barącza), w której to koronie księżna Anna z Sanguszków Radziwiłłowa umieściła klejnoty swe królewskiej wartości. — Wspaniała uroczystość koronacyi cudownego obrazu żyrowickiegn, odbyła się 19 września 1730 r. Dopełnił jej metropolita kijowski i halicki Atanazy Szeptycki, w towarzystwie Teofila Godebskiego, biskupa włodzimirskiego i Jerzego Bułhaka, biskupa pińskiego, z zastępem duchowieństwa, przy licznej asystencyi rycerstwa polskiego, wobec niezliczonych tłumów ludu. Bram tryumfalnych było tam 6., a do Stołu Pańskiego przystąpiło 140.300 osób obu obrządków [59]).

„Żyrowice — powiada historyk [60]) — jak latarnia morska przyświecały całej Rusi litewskiej", a my dodajmy: „To Marya tak oświecała drogę młodej Unii ś.!".

Takie znaczenie dla Unii ruskiej, w początkach jej istnienia, miał święty obraz Matki Boskiej Żyrowickiej. Później

---

[59]) Dom Guépin-Kalinka. „Żywot ś. Józafata". — X. Sadok Barącz. „Cudowne obrazy Matki Najświętszej w Polsce".

[60]) X. Waleryan Kalinka za Guepinem O. c.

już znacznie, w połowie stulecia, gdy walka bratobójcza przeciw Unii rozgorzała się w jaknajlepsze, występuje na widownię inny cudowny obraz N. M. P. Chełmskiej, ów sławny obraz, przez Włodzimirza W. niegdyś z Carogrodu sprowadzony, a przez Daniela do ulubionej jego rezydencyi, Chełma, przeniesiony i tam w katedralnej cerkwi umieszczony.

Spierali się o posiadanie tej świętości dyzunici z unitami — po rozdziale terytoryalnym cerkwi ruskiej na unicką i nieunicką, dokonanym w roku 1633 przez Władysława IV — i wydzierali ją sobie wzajemnie. Toż kiedy w r. 1650 (po ugodzie Zborowskich) dyzunicki metropolita, Sylwester Kossow, najechał na Chełm i opanował biskupstwo, prawowity biskup, Jakób Susza, uchodząc uniósł z sobą owo palladyum i krył się z niem jako tułacz, gdzie tylko było można. Święty obraz ukryty był czas jakiś pod snopkami zboża na folwarczku Starostwa w Chełmie; później uciekł z nim biskup do obozu królewskiego — i odtąd już wędrował ten obraz św. (zanim napowrót dostał się do Chełma) po całej niemal Rzeczpospolitej: był w Sokalu i we Lwowie i w Glinianach i w Brześciu i w Warszawie.

Aż przyszła najkrytyczniejsza dla Rzeczpospolitej chwila w r. 1651, gdy Bohdan Chmielnicki po kilku zwycięstwach nad wojskami polskiemi, stanął wreszcie z 200 tys. kozaków i 300 tys. tatarów pod Beresteczkiem; Była chwila stanowcza: ważyły się losy Rzeczpospolitej. Jeszcze jedno zwycięstwo Chmielnickiego, a wszystko stracone. Gorzej jeszcze było z Unią, bo kozacy, podbechtani przez Carogród, domagali się bezwzględnego jej zniesienia.

Ale Matka Boska czuwała nad Unią, oddaną sobie w protekcyę. Obraz Jej święty z Chełma znajdował się właśnie w obozie królewskim pod Beresteczkiem, (dokąd schronił się z nim biskup Susza). Więc król pobożny, Jan Kazimierz, schylając przed nim kolana, oddaje się Maryi w opiekę, a wojsku wydaje hasło boju „Preczysta“. Odnosi też świetne zwycięstwo w sam dzień śś. Piotra i Pawła r. 1651.

Biskup chełmski, Jakób Susza, jako naoczny świadek podaje wiele ciekawych szczegółów tego zwycięstwa. Tatarzy, według niego, uciekali z placu boju w zabobonnym przestrachu przed Matką Boską, ponieważ w domu jeszcze przedtem nim się udali na wojnę, wyrocznie przepowiadały im, że spotkają tam na wojnie straszną „Czarną Dziewicę“ z Dzie-

ciątkiem na prawem ręku, która ich zwycięży. (Aluzya tu do obrazu Chełmskiego, który jest czarny jak wszystkie prawie obrazy byzantyńskie, a M. B. trzyma Dziecię na prawem ręku). — To też popłoch był tak wielki, iż nawet „Chan tatarski na pobojowisku karocę swą i puzdro z srebrnemi flaszami z kobylem mlekiem z żalem swym zostawił [61]).

Na pobojowisku też znaleziono smutne świadectwa wyjawiające, kto był podżegaczem kozaków do bratobójczej walki przeciw unii: znaleziono listy patryarchów wschodnich i różnych dostojników szyzmatyckich, po grecku pisane do Chmielnickiego; znaleziono też zwłoki Joasafa, metropolity Koryntu, który towarzyszył mu w pochodzie wojennym.

Matka Boska uratowała wtedy Ruś od szyzmy, jak również Rzplitę od pogromu, co przyznał też wyraźnie w piśmie swem (przytoczonem u Suszy) król Jan Kazimierz, który z wdzięczności za to zwycięstwo, podarował katedrze Chełmskiej pyszne antypedyum srebrne z płaskorzeźbą, wyobrażającą obóz pod Beresteczkiem. Antypedyum owo aż do ostatnich czasów unickich (1875) znajdowało się w wielkim ołtarzu katedry chełmskiej. Teraz przewiezione podobno do Moskwy.

VII.

(Obrazy Cudowne N. M. P.)

W owej epoce przejściowej — od martwoty byzantyńskiej do ożywienia się ducha religijnego na Rusi przez Unię — rozwija się ogromnie i postępuje kult cudownych obrazów Maryi na całym obszarze ziem ruskich. Ks. Sadok Barącz, dominikanin, w dziełku swem „Cudowne obrazy Matki Najśw. w Polsce“ (Lwów 1891) podaje przeszło 150 nazw i opisów miejscowości z cudownymi obrazami M. B. na Rusi samej. Ważniejsze z nich są (w porządku alfabetycznym): Bar, Berdyczów, Białynicze, Białystok Bołszowce, Boruny, Brody, Brześć lit, Brzeżany, Buczniów, Chełm, Daleszów, Dermań, Grodno, Hodowica, Hoszów, Kalwarya pacławska, Kijów, Kochawina, Kodeń, Krzemieniec, Leśna, Lwów, Lublin, Mińsk, Nowogródek, Poczajów, Podkamień, Połock,

[61]) Jakób Susza. „Phoenix tertiato redivivu“.

Przemyśl, Sokal, Tarnopol, Tomaszów, Zarwanica, Żyrowice[62]). Większa zaś część tych obrazów, starych lub też nowszych zaczyna być czczoną i cudami słynie od wieku XVII-go owego wieku wielkich przewrotów i walk religijnych na Rusi.

I rzecz charakterystyczna. Bardzo znaczna część tych cudownych M. B. obrazów w owych czasach płacze — łzy roni, a niekiedy nawet łzy krwawe[63])... Są to bowiem dla rusinów czasy wielkiego ucisku, wielkiej boleści: to też Matka niebieska razem z nimi płacze i z świętych obrazów łzy wylewa.—I tu znów rzecz wiąże się z Unią. Wspomina (o ile pomnę) Bartoszewicz w swym „Rysie Dziejów Kośc. Ruskiego" o jednym tylko takim obrazie, gdzie Matka Boska w cerkiewce łzy wylewała, ilekroć unici klęsk doznawali — a nie spostrzega, że to zjawisko ogólne na Rusi. — Ronienie to, łez przez Najśw. Maryę na Jej obrazach — cud tylokrotnie przez setki świadków zeznany i zaprzysiężony, a powagą Kościoła stwierdzony — powtarza się stale przez wiek XVII, wchodzi głęboko w wiek XVIII i jest cechą najznamienniejszą czci

---

[62]) Na Rusi Halickiej najsławniejsze cudowne obrazy M. B. w cerkwiach ruskich są:

a) We Lwowie w Katedrze św. Jura obraz M. B. Trembowelski.

b) We Lwowie przy Stauropigii obraz w cerkwi Uśpienia N. M. P.

b) W Zarwanicy (powiat Podhajce) w cerkwi, założonej według tradycyi przez trembowelskiego księcia Wasylka, jest cudowny obraz N. M. P. pochodzący z XV wieku; nadto cudowny obraz Chrystusa Pana. Obrazy te nadzielone odpustami r. 1742 za metropolity Atanazego Szeptyckiego. Papież Pius IX r. 1867 zatwierdził te odpusty. Teraz odpusty te odbywają się uroczyście w niedziele i święta od św. Krzyża do Pokrowy. (Ob. szematyzm gr. k. Archidyecezyi Lwowskiej za r. 1904).

d) W Hoszowie (powiat Dolina) w cerkwi u OO. Bazylianów znajduje się cudowny obraz Maryi, podobny do częstochowskiego, własność niegdyś Mikołaja Hoszowskiego, w którego domu obfitemi zalewał się łzami — przez metropolitę Atanazego Szeptyckiego za cudowny uznany, darowany Bazylianom 1737 r. — (X. Barącz. „Cudowne obrazy N. M. P.").

e) W Krechowie (dawniej w Werchracie) u OO. Bazylianów znajduje się obraz M. B. sprowadzony (1683) z Zamościa, który niegdyś (w XVII w.) przez 4 tygodnie krwawe łzy toczył. Cud zatwierdzony przez biskupa Józefa Szmulańskiego. (X. Barącz w dz. cyt.).

[63]) Tak np. w Daleszowie, Buczniowie, Gródku nad Dniestrem, Hoszowie, N. Samborze, Podhorcach. Potoku, Mohylowie nad Dniestrem, Nastasowie, Werchracie (dziś Krechów) Trembowli, (dziś we Lwowie) Tarnopolu i t. d.

M. B. na Rusi unickiej. Odbija on się echem szerokiem na dalszym świecie — dochodzi aż do Wiednia.

Jest dzisiaj w wielkim ołtarzu tumu św. Szczepana, obraz cudowny Matki Boskiej, zwany „Rosa mystica“, do którego ludność wiedeńska ma szczególne nabożeństwo. I któżby się spodziewał, że ten obraz w stolicy Austryi pochodzi z ubogiej cerkiewki na Rusi węgierskiej, gdzie ongi przed laty 200 tak samo łzy ronił[64]).

Inny też obraz Matki Boskiej, łzy roniący, wiąże się nawet z historyą odsieczy Wiednia przez króla Jana Sobieskiego. Równoczesny temu królowi ruski biskup lwowski Józef Szumlański sprowadził był z Trembowli do Lwowa jeden taki obraz M. B. łzy toczący, umieścił go w katedrze św. Jura i szczególne ku niemu miał nabożeństwo. Toż jadąc z królem na potrzebę wiedeńską r. 1683, polecił się przedewszystkiem w opiekę tej cudownej Matki Bożej. I oto, co się stało. Podczas bitwy kula turecka mijając go, zadrasnęła tylko lekko w ramię. Było to już drugie ocalenie z łaski Najśw. Panny, bo już poprzednio w obozie pod Żurawnem (1676) ominęła go kula z tureckiego muszkietu, a zabiła stojącego za nim chłopca, Piotra imieniem. Obie te kule, w srebro oprawione wraz z krótkim opisem na srebrnej tabliczce zawiesił wdzięczny biskup przy obrazie N. M. P. Wybawczyni swojej w katedrze S. Jurskiej, gdzie one aż do najnowszych czasów wisiały[65]).

VIII.

(Cześć unicka Najśw. Panny. — Poczajów. — Oryginalne pieśni M. B. na Rusi. — Koronacye cudownych obrazów).

Cześć Najśw. Maryi Panny była zawsze gwiazdą prze-

[64]) Obraz ten M. B. istniał od r. 1676 w cerkiewce gr. kat. w Pötsch (dyecezyi Koszyckiej), 4 listopada 1696 dostrzeżono tam na nim płynienie łez, które trwało z przerwami do 8 grudnia tegoż roku, a nie dało się wytłumaczyć żadną naturalną przyczyną; odtąd też rozpoczęły się liczne łaski. W r. 1697 opat z Topolczy hr. Emeryk Czaki przywiózł ten obraz cudowny do Wiednia, a cesarzowa Eleonora oprawiła go w kosztowne ramy z drogimi kamieniami, poczem umieszczono go nad tabernakulum wielkiego ołtarza u św. Szczepana, (Ob. „Andenken an das 200-jährige Jubiläum des Gnadenbildes Maria von Pötsch bei S. Stephan in Wien“. Obrazek N. M. P. z opisem historyi, wyd. Heindl. 1897 r.).

[65]) Harasiewicz. „Annales Ecclesiae Ruthenae“, str. 474.

wodnią Rusi. To też gdy po przebytych burzach XVII stule- Unija wychodzi zwycięzko, biskupi ruscy gromadzą się na Synod pod „Pokrowem“ (t. j. opieką M. B. w Zamościu (1721), dając niejako tem wyraz iż tryumf swego kościoła zawdzięczają Maryi.

Cześć zatem Najśw. Panny trwa wciąż i potęguje się na Rusi w owym wieku XVIII, wieku spokojnego rozkwitu Unii. Staje się ona nawskroś katolicką takąż jak w całym powszechnym Kościele, przybiera tylko nieco odmienne niż wprzódy kształty. Widać tu znaczne zbliżenie się w formach do Zachodu, a nawet pewne zaniedbanie tradycyi Carogrodzkiej. Bazylianie układają „Akathist“ do Niepokalanego Poczęcia N. M. P., przekładają na język cerkiewny Litanię Loretańską, a nawet dzwonią 3 razy dziennie w cerkwiach i odmawiają „Anheł Hospoden“ (Anioł Pański).

Jednem z najsławniejszych cudownych miejsc Maryi staje się w owych czasach m. Poczajów na Wołyniu. Była tam od wieków na górze najpopularniejsza u rusinów skała ze śladem stopki Matki Bożej, która się tu objawiła, a z tej stopki tryskający zdrój wody czystej, leczącej wszelkie choroby. Na górze tej — gdzie od XIII w. był klasztorek Bazyliański z cerkiewką, a w niej od XVI w. obrazek Byzantyński M. B. malowany na desce cyprysowej — zbudował tam starosta kaniowski M. Potocki (r. 1771) wielką cerkiew Wniebowzięcia N. M. P. i duży klasztor, który, odkąd założono w nim sławną drukarnię bazyliańską, stał się jednym z najważniejszych punktów ruchu umysłowego rusinów unitów. W Poczajowie drukowały się najlepsze książki cerkiewne, wychodziło też dużo książek treści religijnej [66]). Wsławił się też Poczajów cudami Matki Boskiej, z których najsławniejszy — odparcie Turków oblegających klasztor w r. 1675, uwieczniony w bardzo popularnej u ludu pieśni: „Pasły pastyri owcy na hori“ [67]).

Stała się też odmiana i w pieniach na cześć Maryi. Dotąd (od X w. począwszy) chwalono Ją w hymnach greckich, przełożonych na mowę słowiańską. Były to wzniosłe pienia i poetyczne, lecz sztywne nieco, nie przystające do ducha narodu. Teraz, gdy tchnienie katolickie owiało Ruś, dusza ludu

[66]) J. Pelesz. „Geschichte der Union“, t. II.
[67]) Barącz o. c.

wydała z siebie pieśń własną, własną chwałę Maryi. Rozległo się więc owo czystoruskie:

„Preczystaja Diwo, Maty ruskoho kraju,
Jak na nebi, tak na zemli Tia wełyczaju"...

a za niem inne, podobne. Trysnęło obfite nieprzebrane źródło poezyi religijnej, ludowej, powstało owo mnóstwo pieśni pobożnych, przez lud na procesyach i przez dziadów lirników śpiewanych, których ani liczby ni końca nie znajdziesz.

Nie wszystkie jednak owe nowoutworzone (najczęściej przez mnichów Bazylianów) pieśni były w owym czasie prawdziwie ruskie. Były one trojakiego rodzaju. 1) Jedne na dawną modę w cerkiewnym słowiańskim języku, np. kolęda „Skinija wsia złataja". 2) Drugie polskie np. do M. B. Chełmskiej „Wieczna Obrono". 3) Trzecie najmniej z początku liczne, koszlawą słowiańszczyzną mieszaną z ruskiem lub też czysto ruskie [68]).

---

[68]) Z pieśni tych na cześć N. M. P. najbardziej znane i używane są następujące:

a) z słowiańskich:

1. Pieśń „O wsepiétaja Maty" do cudownego obrazu w Barze.

2. Pieśń „Ach, udywysia, zrjaszczy użasnysia" do M. B. w Bucniowie.

b) z ruskich:

1. Pieśń do Przeczystej Panny Bogarodzicy Podkamienieckiej: „Preczystaja Diwo, Maty ruskoho kraju".

2. Pieśń do N. M. P. Poczajowskiej: „Pasły pastyri owcy na hori".

3. Do N. M. P. Nowosamborskiej „Dywna twoja tajna, czystaja jawysia".

4. Do M. B. Stauropegijskiej we Lwowie: „Raduj sia, raduj nebesna Caryce!"

c) Z polskich:

1. Prześliczna pieśń do M. B. Chełmskiej: „Wieczna Obrono ludzi utrapionych", w manuskryptach tylko, lub w ulotnych drukach przechowywana, w przekładzie ruskim („Wicznyj Pokrowe") znajduje się w książeczkach misyjnych X. Dżułyńskiego.

2. Pieśń do M. B. Żyrowickiej: „Żyrowice, łask krynice" przez Bazyliana X. Skalskiego ułożona. Jest u X. Barącza (op. c. str. 307) tylko pierwsza zwrotka tej pieśni.

3. „Najmilsza niebios i ziemi Ozdobo" — pieśń Bazyliańska do obrazu N. M. P. w Zahorowie (Barącz str. 296) — i wiele innych.

Ob. Bohohłasnyk Poczajowski, przedrukowany we Lwowskiej Stauropigii.

Wiele z tych pieśni ułożonych jest akrostychem, w akrostychu zaś autor umieścił swoje imię i nazwisko. Jest to bezwątpienia naśladownictwo hymnografów greckich, którzy nieraz w akrostychach Kanonów ukrywają swoje imiona.

Wiek XVIII — to wiek osobliwszej chwały Maryi, gdyż wówczas odbywają się po świecie całym a zwłaszcza w Polsce i na Rusi liczne a bardzo solenne koronacye cudownych obrazów N. M. P. [69]).

Na Rusi w ciągu XVIII stulecia odbyło się kilkanaście takich koronacyj po różnych kościołach i cerkwiach, a mianowicie: r. 1718 w Trokach (na Rusi Litewskiej); 1723 w Kodniu nad Bugiem; 1724 w Sokalu nad Bugiem; 1724 w Podkamieniu na Wołyniu u OO. Dominikanów; 1730 w Żyrowicach u OO. Bazylianów; 1749 w Łucku na Wołyniu u OO. Dominikanów; 1750 w Wilnie u Benedyktynek; 1750 we Lwowie u OO. Dominikanów; 1755 w Jarosławiu u OO. Jezuitów; 1756 w Berdyczowie u OO. Karmelitów; 1761 w Białyniczach na Białorusi u OO. Karmelitów; 1762 w Przemyślu u OO. Franciszkanów; 1765 tamże u OO. Dominikanów; 1765 w Chełmie w katedrze ruskiej; 1773 w Poczajowie na Wołyniu u OO. Bazylianów; 1778 w Latyczowie na Podolu u OO. Dominikanów; 1779 w Międzyrzeczu Ostrogskim na Wołyniu u OO. Franciszkanów. Nadto w Uniowie (w Galicyi) w Cerkwi Uśpienia Prz. Bogarodzicy koronacya cudownego obrazu M. B. przez Kapitułę Watykańską.

Koronacye te cudownych obrazów, przyczyniając się wielce do podniesienia czci M. B. były zarazem jakoby uwieńczeniem tej czci Najśw. Panny na Rusi, która od wieków tutaj podnosząc się i potęgując, stanęła teraz w najwyższej swej chwale.

Jak tedy widzimy, Ruś przez miłość swą do Matki Najświętszej stała się unicką, a przez unię cześć jej ku Matce Bożej stała się prawdziwie katolicką. Nie uroniwszy nic ze swej pięknej tradycyi wschodniej, cześć ta wchłonęła nadto w siebie ducha kościelnego z zachodu: stała się płomienną, czystą i wiecznie żywą.

---

[69]) Ob. „Księga rzeczy Polskich“, art. „Koronacye obrazów“.

IX.

(Męczeństwo Unii a Matka Boża. — Cześć najnowsza M. B. na Rusi katolickiej).

Po takiem odrodzeniu się czci Matki Boskiej na Rusi unickiej nastały znów dla niej najcięższe czasy — czasy próby ogniowej z dopuszczenia Bożego.

Wskutek przewrotów politycznych w końcu XVIII i w XIX wieku (rozbiory Polski, rewolucya r. 1830 powstanie 1860) Ruś cała, z wyjątkiem Galicyi, dostała się pod panowanie rosyjskie, gdzie też i nastąpiło owo powolne — w trzech odstępach po sobie idące — a nieubłagane tępienie Unii. W przeciągu tego wieku Unia ruska utraciła tam — materyalnie przynajmniej — owoce swej 200-letniej pracy, owszem to wszystko, co zyskała od czasów Soboru Florenckiego. Zabrano jej wszystkie dyecezye z dziesięcioma przeszło milionami wiernych; miejsca święte Maryi — Żyrowice, Poczajów, Chełm — dostały się w ręce niekatolickie.

W tych to najcięższych chwilach Unii najżywiej też odezwała się w sercach owa odwieczna na Rusi a głęboka miłość ku Maryi. Wiadomo z dziejów, ile wycierpiał za wiarę św. lud ruski za czasów Katarzyny II i Mikołaja I, ów lud skupiony przy ołtarzach Maryi w Żyrowicach i Poczajowie — znane są owe chłosty przy cerkwiach, owe męczeństwa zbiorowe, więzienia, wygnania — lecz w świeżej jeszcze pamięci żyje to wszystko, co się działo przed laty 30 na Podlasiu. — W onej to rozpaczliwej chwili, kiedy ginęła ostatnia już dyecezya unicka, wszystkie oczy zwrócone były ku tej Gwiaździe niebios, która świeciła z Chełmskiej Góry, stamtąd każdy oczekiwał wybawienia: bo skoro Matka Boska Chełmska już dawniej ocaliła Unię św., toć i teraz — spodziewano się — zaginąć jej nie da. Lecz gdy i tę ostatnią twierdzę odebrano Unii, kiedy z nią razem znikała ostatnia nadzieja, wtedy gdy lud podlaski przywykły po uroczystościach odpustowych cudownej Maryi w Leśny iść pokłonić się świętym relikwiom męczennika Unii św. Jozafata w Biały znalazł jedną i drugą świątynię sprofanowaną przez schyzmatyków, ludowi zrozpaczonemu, kryjącemu się w lasach objawiła się Matka Najświętsza i pocieszała go w utrapieniu [70]).

[70]) Ob. X. Jan Bojarski. „Czasy Nerona w XIX st.“

Przykazała im — tym biednym podlasiakom — cierpieć i czekać, bo wiara ich prawdziwa musi kiedyś zwyciężyć.

Czekają też i cierpią, i dzięki swej wierze żywej, gorącej miłości i przywiązaniu ku Maryi do dziś dnia trwają wierni Unii świętej — trzydzieści lat bez kapłanów, bez świątyń, bez ołtarzy...

I nietylko w Chełmczyznie, lecz wszędykolwiek na Rusi, gdzie tylko była niegdyś owa cześć serdeczniejsza Maryi, tam mimo zaszłych zmian pozostała ona u ludu taką, jaką była[71]), a z nią razem i dusza ludu pozostała unicką.

Straty zatem, jakie poniosła Unia, są, jak się okazuje, tylko materyalne, nie zaś moralne, a cierpienia jej są wielką wygraną dla Kościoła i Rusi. Dzięki bowiem tej od wieków zakorzenionej czci Matki Bożej na Rusi, Unia przez podwyższenie tej czci i uszlachetnienie zdobyła też cześć i uznanie dla siebie. Jest też niepłonna nadzieja, iż dla tej właśnie przyczyny—prędzej czy później—na Rusi całej odrodzi się Unija.

Co więcej! Wszak w całym wschodnim Kościele — jakkolwiek odłączonym od jedności katolickiej — żyje przecież owa święta spuścizna ojców, owa wysoka cześć Bogarodzicy „zacniejszej nad Cherubiny i chwalebniejszej nad Serafiny", owa najpierwsza odznaka prawowierności katolickiej. A skoro ta cześć N. M. P. tam nie upada, nie upada też nasza nadzieja, że cały Wschód chrześcijański połączy się w jeden Kościół z nami, abyśmy „jednymi usty i jednem sercem" mogli wielbić Maryę.

Zanim się to jednak kiedyś stanie, tymczasem resztka Rusi katolickiej, pozostała po zniszczeniu Unii, — Ruś katolicka w Austryi — czci podawnemu Najśw. Maryę, a w oddawaniu tej czci idzie pospołu z całym Kościołem katolickim.

Lwów teraz miejscem centralnem czci Matki Bożej na Rusi katolickiej. Stolica metropolitalna jej pasterzy trzyma się u stóp tego cudownego obrazu Matki Boskiej (Trembowelskiej), który pierwszego tutaj unickiego Władykę[72]) ocalił od kul tureckich.

Z tego miejsca szerzy się teraz i utwierdza w narodzie

---

[71]) Rzecz to ogólnie znana, że do świątyń katolickich w Rosyi osobliwie tam, gdzie są cudowne obrazy Maryi, cisną się tłumnie rusini schizmatycy. zwłaszcza podczas odpustów, lub innych większych uroczystości. I nie tylko prostaczkowie, lecz często i duchowni schizmatyccy wchodzą do kościoła i modlą się żarliwie do cudownych obrazów M. B.

[72]) Józefa Szumlańskiego. Ob. wyżej.

cześć N. M. P. ogólnie katolicka, która nowszymi czasy obraca się głównie około dogmatu Niepokalanego Poczęcia. Tu więc niebawem po solennej definicyi dogmatu przez Piusa P. IX (1854) ogłasza ją Rusi całej metropolita kardynał, Michał Lewicki, listem pasterskim z d. 12 marca 1855 r., — a święto Niep. Poczęcia (Zaczatje ś. Anny) — dotąd jednodniowe — podnosi do rzędu świąt pierwszej klasy z oktawą.

Tu następnie, w r. 1891, pod tymże Matki Boskiej obrazem zbiera się prowincyalny Synod ruski — w 170 lat po ostatnim zamojskim Synodzie — i znów ogłasza uroczyście cześć Niepokalanej Maryi[73]).

Jako cenny przyczynek do czci N. M. P. wprowadził Synod ten do ksiąg liturgicznych ruskich prześliczne nowe officium na święto Niepokalanego Poczęcia N. M. P.[74]) przez O. spirytualnego seminaryum, X. Izydora Dolnickiego ułożone, które pięknością swą dorównywa prawie tworom dawnych hymnografów greckich[75]).

---

[73]) Acta et decreta Synodi provincialis Ruthenorum Galic. habitae Leopoli an. 1891. Romae ed. Propag. 1896. Appendix IV.

[74]) Ob. Appendix IV tegoż Synodu, str. 55.

[75]) Synod ten — in Appendice Nr. IV, str. 51 — przytacza dowody z ksiąg liturgicznych greckich, stwierdzające, iż w Kościele greckim zawsze była wiara w Niepokalane Poczęcie Najśw. Maryi Panny.

I tak:

W dniu 21 listopada na Jutrzni (po 2-ej kathismie „Sidalen") śpiewa się: „Prežde zaczatija Czystaja oświatyła sia jesy Bohu. i rożdszysia na zemli, dar przynesłasia jesy nyni Jemu" i t. d. („Przed poczęciem, o Czysta, oświęconaś jest Bogu, i rodząc się na ziemi, jako dar przyniesionaś jest Jemu ninie").

W tenże dzień na kanonie jutrzni pieśń 9, strofa 2: „Prelitajet Bohorodyce Czystaja" etc. — „Przechodzi moc słowa one cudo Twoje, Bogarodzico Czysta: ciało bowiem w Tobie rozumiem nad wyraz wszelki niemożliwe do przyjęcia grzechu, — przetoż z wdzięcznością wołam ku Tobie: prawdziwie wyższą nad wszystkich jesteś, o Panno Przeczysta!

W dniu 3 grudnia pieśń 9 kanonu, strofa ostatnia: „Tak jako Ty, nigdy żadna inna nie była daną w rodach dawnych, o Bogarodzico Niepokalana, Ty bowiem jedyna ze wszystkich nieporównaną miałaś świętość i czystość, przeto i przyjęłaś w siebie Boga wcielonego".

W dniu 9 grudnia na Jutrzni po kathisime 2-ej, Sidalen): „Chór proroków zwiastował niegdyś niepokalaną, czystą Służebnicę Bożą Dziewicę, którą Anna poczęła, niepłodna i bezdzietna; Tę dzisiaj z weselem serca uwielbmy, zbawieni przez Nią, jako jedyną Niepokalaną.

Wreszcie — pominąwszy inne świadectwa — przytacza Synod słowa pieśni w officyum zmarłych: „O jedyna czysta i niepokalana Panno, któraś Boga wcielonego porodziła, módl się o zbawienie duszy tego (zmarłego).

Wierna swej tradycyjnej czci i miłości dla Najświętszej Bogarodzicy, Ruś katolicka w Galicyi postanowiła Ją osobliwie uczcić obecnie, w chwili 50-letniego jubileuszu ogłoszenia dogmatu Niepokal. Poczęcia N. M. P. W tym celu biskupi ruscy, zebrawszy się na naradę, uchwalili, aby w tym roku (w oznaczony dzień i osobnym aktem, przepisanym w liście pasterskim) każda dyecezya ruska, oraz każda cerkiew ruska w Galicyi poświęcona została Najświętszej Bogarodzicy.

Miejsca cudowne Najświętszej Maryi Panny w Prusach Królewskich (Dyecezya Chełmińska).

Napisał

Ks. Stanisław Kujot,
pleban w Grzybnie (poczta Unisław).

Monstra, Te esse matrem!

I. Wstęp.

1. Pogląd historyczny.

Zapraszamy do wycieczki maryologicznej na porzecze dolnej Wisły. Po lewej stronie ciągnie się tam, od Gniezna idąc, długi, na kilka mil szeroki pas graniczny, Krajna, za pierwszych chrześcijańskich książąt i królów polskich urządzony i możnym rodom wydany ku obronie. Bo tuż za Krajną siedzieli aż do morza Pomorzanie, szczep bratni polskiemu, tylko, że sam o sobie radzący i do wolności swej przywiązany.

Ale ten odłam Pomorzan, który na wschód do Wisły dochodził i w Gdańsku stolicę miał, został wcześnie pobity i dla wiary św. pozyskany. Już Mieczysław I i Bolesław Chrobry władali dowodnie Gdańskiem, a Chrobry próbował nawet założyć biskupstwo w Kołobrzegu, pośród drugiego, ku Odrze leżącego Pomorza. Roku 1000 dzierżył je Reinbern, pierwszy i jedyny pasterz tamtejszy, bo stolicę jego zmiotła nawałność pogańska, zaczem pewnie jeszcze książę założyciel przeniósł ją do wielkopolskiej Kruświcy, zlecając jej pieczę duchowną nad samem tylko gdańskiem Pomorzem [1]).

[1]) Roczniki „Tow. Naukowego“ w Toruniu, IX, 12 — 15.

Stosunek ten przetrwał osiem wieków, do r. 1821. Jak zaś szczelny zachodził już w samych początkach związek między Polską a Pomorzem gdańskiem, tego dowodzi drobny sam w sobie fakt, że do najdawniejszych posiadłości odległej stolicy biskupiej w Płocku należał „Drzycim z jeziorem i z przynależnemi wsiami w Pomorzu“ [2]). Drzycim leży nad Czarną wodą w Pomorzu. Widać, że ten król polski, pewnie Bolesław Śmiały, który stolicę płocką wyposażył, też panem był późniejszego księstwa gdańskiego. Albowiem w drugiej połowie XII i w XIII wieku rządzili tu osobni książęta, których główną siedzibą był Gdańsk.

Te same rządy polskie rozciągały się też pierwotnie na prawy brzeg dolnej Wisły, na ziemię chełmińską; tylko, że tutaj szczep pruski dzielił Polskę od morza. Z czasem książęta polscy zdobyli na Prusakach ziemię lubawską. Ale Konrad mazowiecki przywołał zakon Kawalerów niemieckich Maryi Panny, który obie te ziemie, a w początku XIV wieku też Pomorze gdańskie posiadł — co prawda nie bardzo godziwymi środkami. Była to przeważna część Prus królewskich, czyli polskich, które r. 1466 do Polski się dostały i do r. 1772 z nią były złączone. Kościelny zarząd sprawują tu od r. 1821 biskupi chełmińscy. Reszta Prus królewskich, okolica Malborga i Elbląga, czyli dawniejsze województwo malborskie, weszła tegoż roku do dyecezyi warmińskiej.

Niniejszy pogląd przestanie na obrębie dyecezyi chełmińskiej, gdyż w województwie malborskiem miejsc uświęconych szczególniejszą czcią Najśw. Maryi Panny nie było.

Dodać warto, że ludność większych miast, jak Gdańska, Torunia i innych, w XVI wieku, była przeważnie niemiecka i przeszła na protestantyzm, ludność polska wytrwała przy wierze katolickiej.

2. Źródła, uwagi zasadnicze i wyłączenie miejsc wątpliwej świętości.

Dać pogląd na wszystkie miejsca w Prusach królewskich Najśw. Maryi Pannie poświęcone, a za łaskawe lub cudowne uchodzące, jest trudno. Liczba ich przekracza naj-

[2]) Mon. Pol. hist. V. 424; W. Kętrzyński w Roczn. „Tow. Naukowego w Toruniu“ VIII, 168 i następne.

przód zwykłą miarę; albowiem podług powszechnego mniemania jest takich miejsc lub obrazów i figur dobrze czterdzieści. Powtóre nie podano dotąd materyału dowodowego ścisłemu badaniu i rozpatrzeniu. Zebrał go nieomal wszystek z mrówczą pilnością ś. p. ks. licencyat, Jakób Fankidejski, w osobnej książce[3]), poświęconej miejscom cudownym i łaskawym w dyecezyi chełmińskiej. W prostocie serca i dziecięcej wierze autor oparł się jednak nie na samych aktach urzędowych, lecz także na podaniach i opowiadaniach miejscowych. Że je wszystkie przytoczył, to jest zasługą jego; lecz to wyszło na niekorzyść książki, że na równej stopie z autentycznym materyałem są przywiedzione, a przynajmniej od niego nie dosyć odróżnione. Mimo to książka jego jako zbiór materyałów niespożytą ma wartość.

W najnowszym czasie wyszedł tom I pracy ks. Alojzego Fridricha, T. J., cudownym obrazom w Polsce poświęconej, w którym o 31 z tychże cudownych miejsc są dłuższe lub krótsze wiadomości, przeważnie z książki ks. Fankidejskiego czerpane, a dobremi drzeworytami ozdobione[4]). Te właśnie drzeworyty, do których autor sam fotografii dostarczał, są prawdziwą zaletą i zasługą książki. Znajduje się w niej też cokolwiek nowych materyałów, wziętych z akt parafijalnych; w ocenę źródeł autor nie wdaje się jednak, tak samo jak ks. Fankidejski.

Trzema nawrotami dopraszał się lud w Prusach królewskich i doznawał szczególniejszej opieki i łaski Najśw. Maryi Panny: najprzód za powszechnej gorliwości i pierwotnej wiary i ufności w wiekach średnich, następnie w epoce przebudzenia się i odżycia dawnej czci dla Matki Boskiej w końcu XVI i w XVII wieku, a wreszcie za dni naszych, gdy kościół Boży w Prusach, podczas tak zwanej walki kulturnej, najbardziej był zagrożony. Mamy tu na myśli objawienie się Matki Boskiej w Gietrzwałdzie (Dietrichswalde) w Warmii polskiej, r. 1877. Atoli akta dotyczące tego ostatniego u nas objawienia nie były tak prowadzone, żeby rzecz sama

---

[3]) Obrazy cudowne i miejsca w dzisiejszej dyecezyi chełmińskiej. Podług urzędowych akt kościelnych i miejscowych podań. Pelplin, 1880. — Cytować będziemy: Fankidejski.

[4]) „Historya cudownych obrazów Najśw. P. Maryi w Polsce". Tom I, obejmujący obrazy archidyecezyi gnieźnieńsko-poznańskiej, dyecezyi chełmińskiej i warmińskiej. Kraków, 1903. — Cytować będziemy: Fridrich.

wyszła z nich niewątpliwa i przekonywająca; zatem na wzmiance dzisiejszej o niem przestać trzeba.

Tak samo zatrzymywać się nie będziemy nad cudownemi lub łaskawemi miejscami Matki Boskiej z drugiej epoki, a to z tej przyczyny, że jest ich bardzo wiele, a niejedne z nich temu pojęciu, jakie o miejscu łaskawem mieć powinniśmy, nie zupełnie odpowiadają.

Zdanie to trzeba jaśniej i obszerniej wyrazić.

Autor niniejszego poglądu jest duszpasterzem przy kościołach w Grzybnie i Trzebczu. Obie parafije są dawne, pewnie w końcu XIII wieku przez zakon krzyżacki jako bezpośredniego dziedzica obu majątków dla ludzi tamtejszych założone. Od XVII wieku począwszy miały one prawie zawsze wspólnych plebanów. Kościół w Trzebczu był poświęcony św. Elżbiecie[5]), grzybieński ma dotąd pierwotny tytuł św. Michała Archanioła. Atoli w początku XVII wieku ktoś sprawił do kościoła w Trzebczu cenny obraz Matki Boskiej. Kanonik Strzesz, który r. 1667, jako wizytator biskup, oba kościoły dyecezyi chełmińskiej odwiedził i opisał, nazywa go przepięknym — *venustam imaginem*[6]). — Z powodu tego obrazu nie pamięta za dni naszych już nikt, że patronką kościoła św. Elżbieta być powinna, bo nawet w urzędowych aktach podaje się od lat przeszło stu jako tytuł Wniebowzięcie Matki Boskiej. Obraz bowiem umieszczony w wielkim ołtarzu, budził w parafiji mniemanie, jakoby Matka Boska była patronką kościoła. Z czasem obwieszono go też wotami. Aż do niedawnego czasu, póki za nie kielicha mszalnego nie sprawiono, były tam na srebrnych blaszkach to całe ludzkie postacie, to członki ludzkie, to bydlęta. Wszystkie one dowodziły, z jaką ufnością i miejscowi i ościenni dopraszali się tu ulgi w dolegliwościach i krzyżach, lub odwrócenia klęski. Ale nie dość na tem. W Grzybnie kanonik Strzesz widział jeszcze w wielkim ołtarzu rzeźbę przedstawiającą złożenie Zbawiciela do grobu[7]). Piszący zastał ją oddawna usuniętą, a na jej miejscu kopię obrazu trzebskiego, tak samo licznemi wotami obwieszoną, na świadectwo niewyczerpanej nigdy dobroci boskiej. A to samo znowu powtarza się w bezpośredniem są-

[5]) Fontes „Tow. Naukowego“ w Toruniu, VI, 49.
[6]) Tamże 50.
[7]) Tamże 59.

siedztwie obu wsi, w Nawrze, gdzie o pięknym obrazie Matki Boskiej przechowało się podanie, że przywiózł go dziedzic majątku, Bernard Kruszyński, za czasów Zygmunta III z niewoli moskiewskiej. Kanonik Strzesz zapisał r. 1667, że między kosztownościami było 12 srebrnych wotów — *tabellae votivae argenteae 12*[8]). — O samym obrazie milczy on; ale z istnienia wotów wynika, że już wtenczas przed nim ludzie Matce Boskiej się polecali. Później, koło r. 1766, miejscowy pleban i dziekan chełmżyński, Kajetan Wawrzyniec Witkowski, w zachowanym dotąd pamiętniku zapisał kilka uzdrowień za wezwaniem Matki Boskiej nawrzyńskiej, oraz pojawienie się niezwykłego blasku w kościele.

Można tedy przyjąć, że w Nawrze w XVIII wieku w samej rzeczy cudowne znaki się działy, choć to, co z świadectwa księdza Witkowskiego o nich wiemy, ścisłego dowodu nie daje. Natomiast wota w Trzebczu i Grzybnie świadczą o tem tylko, że ludzie za przyczyną Matki Boskiej o wysłuchanie prosili, którego dostąpiwszy, upominki swoje z wdzięczności składali. Uważać je trzeba za dowód wysłuchanych próśb i doznanych łask; lecz tego twierdzić nie można, by oba obrazy lub jeden z nich łaskawy był, to jest by przez Pana Boga na poręczenie pewniejszego lub skorszego wysłuchania modlitw został obrany. To zaś koniecznie zachodzić powinno, jeżeli obraz za łaskawy ma być uznany.

Idzie tedy o to, jakie są oznaki, że dany obraz jest łaskawy lub nawet cudowny? Takich bowiem obrazów lub miejsc Matki Boskiej, które by z góry, przez jakieś objawienie, na cel pielgrzymek i na miejsce szczególniejszych łask były przeznaczone, jakiem jest źródło i figura Matki Boskiej w Lourdes, niema w Prusiech wcale; u wszystkich tutejszych obrazów i figur te łaski pokazały się dopiero za czasem, jak u obrazu św. Antoniego w Marseille, od którego za dni naszych chleb św. Antoniego wziął początek.

Jesteśmy już u końca uwag swoich. Jeżeli przed danym obrazem Matki Boskiej, albo za modlitwą zwróconą do Matki Boskiej, przedstawionej w danym obrazie, cuda się działy, a władza duchowna wyraźnie lub pośrednio je uznała, to katolik nie wątpi, że za łaskawy lub cudowny uważać go i w osobnej czci mieć trzeba.

---

[8]) Tamże 66.

Czasem jednak wierni mogą nie czekać sądu takiego, lecz wyprzedzić go i obraz lub miejsce za cudowne uważać, nim organa kościelne coś pewnego wyrzeką. W tym razie może zajść pomyłka, przekonanie o cudowności może się więcej na pozornych dowodach i na uniesieniu prostaczków, niż na prawdzie opierać, może być raczej wyrazem myśli jednostek, niż powszechnego i ugruntowanego przekonania ludzi roztropnych i osób niczem w danej sprawie nie interesowanych. A jednak przy niejednym z łaskawych obrazów tych właśnie warunków i tego oparcia dla wiary naszej dopatrzyć się nie można.

Tak przeniesiono do kościoła w Lalkowach r. 1729 obraz Matki Boskiej Częstochowskiej z kaplicy dworskiej w Rynkówce, własności kasztelana chełmińskiego, Ignacego Czapskiego. Powodem przeniesienia było trzykrotne widzenie obojga małżonków we śnie, domagające się tego uczczenia.

Prawda, że oboje byli rzadko cnotliwi, ale powodu do tego przeniesienia dopatrzyć się nie można, kiedy później nic szczególniejszego, ani przy obrazie, ani wskutek niego nie zaszło. Albowiem, że kozak, który pana swego, majora moskiewskiego, w sąsiedniej Frący okradł, z pieniędzmi uciekając w pobliżu się błąkał, póki go nie zdybano, tego za cud oczywisty wziąć nie można, choć major przed Matką Boską w Lalkowach się modlił i z wdzięczności czerwony złoty na obrazie zawiesił[9]).

Podobnie ma się rzecz z kamienną figurą Matki Boskiej Bolesnej w Kościerzynie, dawniej w Bysławku przechowywanej, a podobno w Chełmnie w obrębie klasztoru Benedyktynek przy kopaniu znalezionej. Nic w tem zdrożnego, że zakonnice ją w poszanowaniu miały; a i to łatwo uwierzyć, że siostra Łangowska w ciężkiem odmrożeniu nóg, gdy lekarze już uciąć je mieli, pomodliwszy się gorąco przed figurą zdrowie odzyskała[10]). Lecz z tego powodu twierdzić nie można, by w samej rzeczy figura do łaskawych należała; gdyż być może, iż Bóg litościwy modlitwę stroskanej zakonnicy za wstawieniem Matki Najśw. bez względu na figurę wysłuchał. Innego zaś cudu z powodu jej albo przed nią nikt nie podaje.

Takie same wątpliwości zachodzą względem wszystkich

---

[9]) Fankidejski, 160 — 163.
[10]) Tamże 168 — 170.

pięciu obrazów Matki Boskiej Częstochowskiej w Łęgu[11]), w Drzycimiu[12]), w Topólnie[13]), w XVIII wieku w Zamartem[14]) i w Niedamowie (Jadamach)[15]), oraz względem obu obrazów Niepokalanej Maryi Panny w Wąbrzeźnie[16]) i i w Chełmoniu[17]) i względem obrazów w Nowej cerkwi[18]) pod Peplinem w Tucholi[19]) i Tczewie[20]).

W jednym przypadku można dowodnie wykazać, że cudowność przypisana obrazowi od osobistego przekonania czyjegoś pochodzić mogła. W bramie chełmińskiej w Toruniu znajdował sie stary obraz Matki Boskiej. Był on powszechnie czczony, a pobożni odwiedzali go często i składali na nim wota swoje. Przypadkiem dowiadujemy się o nagłym wzroście tej czci; albowiem kronikarz ojców Dominikanów tamtejszych tak pisze (około r. 1656:) „Jakem tu przybył do Torunia, były już wota przy obrazie Najśw. Panny na Chełmińskiej bramie, ale tylko z wosku robione. Wtedy zdarzyło się, że ja sam doznałem wielkiej pomocy i łaski przez przyczynę Najśw. Panny. Z wdzięczności za to szczęście powiesiłem pierwsze srebrne wotum w r. 1632 na obrazie. Co widząc także i inni pobożni ludzie przynosili srebrne wota za doznane łaski, ba nawet srebrne lampy sprawili, żeby się paliły przed obrazem. Niedługo potem urządzili też osobną kaplicę w tej Chełmińskiej bramie, w której ołtarzu obraz Matki Najśw. umieścili[21]).

Coś podobnego zdarzyło się pewnie w Lubiszewie, blizko Tczewa. Tam figura Matki Boskiej z Dzieciątkiem, drewniana, może trzy stopy wysoka, uchodziła za cudowną. Jest też przy cmentarzu podobno ślad dawnej studzienki, której woda po nadużyciu jej straciła swą dzielność; poczem jej zaniechano. Atoli tylko jedna wizytacya kanoniczna z r. 1728

---

[11]) Tamże 102 — 104.
[12]) „ 113 — 118.
[13]) „ 155.
[14]) „ 147.
[15]) „ 127.
[16]) „ 122.
[17]) „ 157.
[18]) „ 170.
[19]) „ 125.
[20]) „ 119.
[21]) „ 129.

wspomina o „cudownej figurze w Lubiszewie[22]). Choć tedy r. 1746 przeszło 30 wotów ją zdobiło[23]), brak dowodu, by w rzeczy samej łaskawą była; może owe wota świadczą tylko o wysłuchanych prośbach.

Cześć oddawana Matce Boskiej Częstochowskiej w wymienionych powyżej obrazach i łaski za wezwaniem jej uproszone były tego samego rodzaju, jak w Grzybnie i Trzebczu, a zapewne też w Nawrze w XVII wieku. Nabożeństwo przed temiż obrazami odprawiane odnosiło się pewnie raczej do cudownego obrazu na Jasnej Górze i czerpało skuteczność swoją z pamięci na łaski tamże świadczone. O jakichś cudach zaś zaszłych w Wąbrzeźnie i Chełmoniu niema żadnej wiarogodnej wiadomości. Ale to, że wielkie nabożeństwo w obu parafiach do Matki Boskiej Niepokalanie Poczętej miano, i że w obu długo się utrzymało Bractwo tejże Niepokalanej, założone już wcześnie, w Wąbrzeźnie r. 1685, w Chełmoniu najpóźniej roku 1757, to świadczy wymownie o głębokiej wierze ludności tutejszej w Niepokalane Poczęcie — już wieki całe przed ogłoszeniem dogmatu. Obraz wąbrzeski urządzony jest jako ołtarzyk przenośny (feretron); oprawa jego jest dziełem sztuki[24]).

Nie był zaś nigdy cudownym ani łaskawym obraz Matki Boskiej w kościele dawniej Bernardynów w Świeciu, spalony podczas pożaru r. 1902. Wiadomość o pochodzeniu jego z czasów przed reformacyą, o cudzie przy kupnie od protestanta gdańskiego przez szlachcica polskiego, że kupującemu pieniędzy nie ubyło, przedającemu nie przybyło, i tenże nadto oślepł; — o cudownem zatrzymaniu się szkuty wiozącej obraz podle Świecia, — to wszystko opiera się na wierszowanej historyi[25]) rzekomo z r. 1624, noszącej już w tej dacie piętno nieprawdy na sobie; albowiem autorem jej mieni się Jan Jabłonowski, wojewoda ruski i starosta świecki, co nie zgadza się z rokiem 1624, gdyż tego roku jeszcze Jabłonowskich, wojewodów ruskich nie było! Pierwszy sprawował

[22]) Fankidejski, 156.

[23]) Fridrich, 276.

[24]) Heise, die Bau- u. Kunst-denkmäler II. (Kunst —) Beilage 11.

[25]) Tytuł jest taki: Prawdziwa historya o Najświętszej Pannie w mieście Świeciu, wierszem napisana przez starostę świeckiego Jana Jabłonowskiego, wojewodę ruskiego. Ex Archivo Conventus Svecensis. Racz się zmiłować Najśw. Panno nad nami. Anno 1624. d. 13 Junii.

ten urząd ojciec Jana Stanisława, Stanisław, powiernik i towarzysz wojenny króla Sobieskiego, a starosta świecki od r. 1687. I Jan Stanisław był starostą świeckim, ale między r. 1702 a 1740. Obraz nie mógł też pochodzić z czasów przed reformacyą, bo był lichą kopią Madonny della Sedia Raffaela, odwrotnie wziętą, tak, że Matka Boska nie w lewą, tylko w prawą stronę była zwróconą i Dzieciątko na prawej ręce trzymała. Sąd ten o nim wydał kompetentny znawca, malarz nowego obrazu, pan Łaszczyński z Krakowa, w liście pisanym do księdza dziekana Blocka w Świeciu. Miał on przed sobą fotografię starego obrazu [26]).

Dwoma środkami chciała zatem późniejsza opowieść obraz i historyę jego w odleglejszą cofnąć przeszłość. Najprzód wysunęła powstanie wierszowanej baśni przynajmniej o sto lat w przeszłość i przypisała ją autorowi o głośnem i zasłużonem nazwisku, który skądinąd żadnej z klasztorem Bernardynów świeckich nie ma styczności. Powtóre dała obrazowi samemu wiek przynajmniej o dwieście lat za wysoki. Ale niedość tych dwu bałamuctw, jest w niej jeszcze trzecie: Historya przypuszcza, że w Świeciu przed r. 1624 stał stary jakiś chylący się już kościółek św. Michała; w którym na prędce złożono cudowny obraz. O takim kościele nic nie wiedzą wizytacye kanoniczne w Świeciu odprawione między r. 1583 a 1598. Ale ów drewniany kościół był od konsekracyi w r. 1674 poświęcony św. Michałowi. Po odrzuceniu podania rymowanego, z historyi rzeczonego klasztoru pozostanie chyba to, co z innych źródeł wiemy, że r. 1624 sprowadzili się pierwsi Bernardyni, że kościół ich drewniany r. 1696 spłonął od pioruna, poczem do r. 1720 nowy postawili [27]). Do tego to drugiego kościoła niezawodnie zakonnicy sprowadzili ów obraz, nie do pierwszego gdyż w tym byłby się r. 1696 spalił.

To naprowadza na czas, kiedy owa powieść rymowana powstać mogła. Nie można jej odnieść nawet do r. 1724, w którym rzekomy jej autor w rzeczy samej żył; albowiem wtenczas każdy starszy obywatel miasta Świecia byłby poświadczył, że w dawnym kościele wielbionego obrazu nie

---

[26]) List z 10 kwietnia r. 1904.

[27]) Słownik geograficzny, pod Świeciem Hans Märcker, „Geschichte des Schwetzer Kreiser 149“.

było. Zatem ułożył ją ktoś znacznie później, niezawodnie pod koniec XVIII wieku; a rzecz ta barwna i ciekawa wszystkim tak przypadła do gustu, że ją r. 1800 też na ścianach kościoła przedstawiono w pięknych freskach, które się dotąd przechowały[28]).

Brak też wiarygodnych i przekonywających świadectw źródłu rzekomo cudownemu w Wardęgowie, śród pola na łączce położonemu, gdzie r. 1719 Matka Boska objawić się miała pastuszkowi.

Pielgrzymują tam od r. 1719 bez przerwy we wtorek po Zielonych Świątkach tysiącami z pobliskiej ziemi lubawskiej i michałowskiej; a że lud modli się około skromnej drewnianej kapliczki i przykładnie się zachowuje, władza duchowna nie miała powodu, żeby zabraniać tych nabożeństw. Powiedzieliśmy, że kapliczka jest ubożuchna. Powód jest ten, że gdy dawniejsza już się rozsypywała, wiadomo zaś było, że policya odmówi zezwolenia na wystawienie nowej, gdyby się do niej udano, miejscowy pleban, św. p. ks. Styp-Rekowski z Ostrowitego r. 1860 u siebie dał odrobić z drzewa wszystkie części nowej kapliczki i odrazu zawiózł je na miejsce i postawił. Za budowanie bez pozwolenia wypadło karę policyjną zapłacić; ale kapliczka już stała.

II. Obrazy cudowne Matki Boskiej słynące po reformacyi.

Innego zupełnie rodzaju jak wymienione co dopiero wątpliwe albo mylnie za łaskawe poczytywane obrazy i miejsca z czasów po reformacyi są na lewej stronie Wisły, w archidyakonacie pomorskim, figura w Sianowie, i obrazy Najśw. P. Maryi w Płochocinie pod Nowem, a szczególnie w Trąbkach między Tczewem a Gdańskiem; w obrębie zaś starej dyecezyi chełmińskiej, na prawej stronie Wisły, w Bolcszynie i w Polskiem Brzóziu, na pierwszem miejscu zaś w Rywałdzie. Wszystkie one są poświadczone wizytacyami kanonicznemi, pisanemi nieraz z widocznem przejęciem wizytatorów.

„Matka Boska w kościele trębeckim... nader cudowna

[28]) Heise l. c. I. 355.

i łaskawa — woła r. 1746 kanonik Kliński przy kanonicznej wizytacyi kościoła i poświadcza o nim, że wielce cudowny obraz Matki Boskiej w sobie zawiera[29]). Szkoda, że nikt nie spisał poszczególnych łask i cudów, albo że spis taki się nie przechował[30]). Wizytator biskupi Trochowski pisze r. 1765, że nie tak dawno stopiono stare wota i użyto ich na monstrancyę, a już znowu było ich 64; w największej części miały postać nogi, ręki, oczu, serca i t. d.[31]). Od niepamiętnych czasów aż do r. 1825 osobna kompania z Kościerzyny, dobrze pięć mil drogi, przychodziła na święto Nawiedzenia Matki Boskiej do Trąbek.

Z małą zmianą obraz ten jest widocznie naśladowaniem cudownej figury Matki Boskiej z Piaseczna, o której mówić będziemy poniżej. Poświadcza to prawdę znaną skądinąd; że kopie cudownego jakiegoś obrazu często same znowu stawały się łaskawemi.

W Rywałdzie, na połowie drogi między Radzynem a Jabłonowem, Konstancya z Gnińskich Czapska, wojewodzina chełmińska, r. 1748 założyła klasztor Kapucynów; Kościół jest starszy, wystawił go kasztelan chełmiński Sebastyan Czapski r. 1689. Ale już dawniej, niewiadomo od kiedy, prawdopodobnie jednak nie prędzej jak od końca XVI wieku, w drewnianym kościele tamtejszym stała drewniana figura Matki Boskiej trzymającej Dzieciątko na prawej ręce, wysoka przeszło cztery stopy i piękniejsza od innych podobnych figur[32])

Kononik Strzesz, który tu r. 1667 odprawiał wizytacyę, już o niej wspomina, opowiadając, że w czasie pierwszej wojny szwedzkiej kościół został zburzony, tylko figurę cudowną z niego zachowano i przeniesiono do Radzyna, gdzie pleban i dziekan Łukasz Pilczewski zapisał, co następuje: „Zeszłego roku (może 1631, którego roku Pilczewski dowodnie wizytował kościół w Jabłonowie) zdarzyło się, że u pewnych ludzi przez jakiś przypadek syn się udusił. Już cztery dni leżał bez duszy, i czas był największy, żeby go pochować. Ale strapieni rodzice jeszcze nie utracili nadziei: uczy-

---

[29]) Fankidejski 131
[30]) Tamże.
[31]) Tamże.
[32]) Fridrich 315, Fankidejski 92.

nili ślub i ofiarę do Matki Boskiej Rywałdzkiej. I otóż syn, który był umarł, zaraz wtedy ożył, z niewypowiedzianem zdziwieniem wszystkich przytomnych. Na święto Niepokalanego Poczęcia Najśw. P. Maryi, owi rodzice byli tu ze swoim synem, żeby ślub wykonać t podziękować Matce Boskiej. Samem tedy widział tego chłopca i wypytał rodziców o wszystko. Tak wielką łaskę zaraz zapisałem i ludowi obecnemu na odpuście z ambony wygłosiłem“ [33]).

Z jak dziecięcą pobożnością zaś w okolicy czczono Matkę Boską Rywałdzką, tego dowodzi zdarzenie zapisane w kronice OO. Jezuitów z Grudziądza pod r. 1715: „Bernard a Canden (z Trzciana) Trzciński, sędzia ziemski chełmiński, mąż wielce pobożny i naszego grudziądzkiego kolegium osobliwszy dobroczyńca, zachorował w tym roku bardzo niebezpiecznie w Dębińcu. Z tego powodu do Dębińca zaproszono ówczesnego naszego rektora O. Kazimierza Czyżewskiego, który też tam pojechał. Ponieważ choroba się nie zmieniła, i pan Trzciński każdej chwili mógł umrzeć, ojciec rektor musiał tam pozostać przez całe dwa tygodnie. Przez ten czas chory nadzwyczaj pilnie, sposobił się na śmierć; bo nieraz zdarzyło się, że dziennie aż sześć razy spowiadał się, żeby tylko być usprawiedliwiony przed Panem Bogiem. W końcu choroba się zmieniła ku lepszemu, a lekarz obecny oświadczył dnia 4 grudnia, że obawa już minęła, ojciec rektor zamyślał wtedy powrócić do Grudziądza i spokojnie udał się na spoczynek. Naraz w nocy, było już po dwunastej, budzą go, żeby przybył czemprędzej do chorego. Przybywa spiesznie i znajduje pana Trzcińskiego w dziwnem jakiemś wzruszeniu. Kiedy wszyscy opuścili pokój, i tylko sam ojciec rektor pozostał, chory przemówił do niego takiemi słowy wśród największego wzruszenia i łez pełen, ale też przy najlepszej przytomności zdrowego umysłu: — „O, mój drogi ojcze, wielką łaskę wyświadczył Pan Bóg duszy mojej... ja grzesznik nędzny, a Pan Bóg uczynił mi miłosierdzie... O, co za łaska niewysłowiona“... i cały rozpłakał się we łzach. Dopiero po chwili, kiedy się uspokoił, dalej mówił: „O, drogi ojcze, Najśw. Marya Panna Rywałdzka ukazała mi się co tylko i ten wasz wielki cudotwórca Franciszek święty... to było może pół kwadransa, nimem dał zawołać wielebność

[33]) Fankidejski 95.

waszą... Matka Najśw. oznajmiła mi, żebym nie myślał o życiu, tylko był na śmierć gotowy; bo tego dnia dziś umrę... Racz więc ojcze wielebny, teraz zaraz odprawić Mszę św. za mnie i konsekrować Hostyę Przenajśw., ażebym jeszcze ostatni raz pokrzepił się na śmierć".

Co też zaraz uczynił nasz Ojciec rektor. Kiedy chory w czasie tej Mszy św. przyjął Komunię św., przez pięć godzin trwał na pobożnych aktach dziękczynnych, a potem przez resztę dnia cały prawie gorzał ogniem i pragnieniem, żeby tylko czem prędzej oglądać Pana Boga. I w rzeczy samej i tak jak Najśw. Marya Panna mu powiedziała, stało się; pan Trzciński umarł przy najlepszej przytomności tego jeszcze dnia o godzinie pół do dziesiątej wieczorem" [34]).

I dziś jeszcze udają się dotąd dotknięci chorobą lub nawiedzeniem boskiem. Tak r. 1894 pewna matka z Grudziądza ofiarowała do tutejszego kościoła swą czteroletnią córeczkę, której wskutek przebytej szkarlatyny groziła ślepota i prosząc o mszę św. przed figurą Matki Boskiej, złożyła w ofierze pierścień, drogą dla siebie pamiątkę. W niedługim czasie dziecię wyzdrowiało zupełnie [35]).

Tyle o cudownych miejscach i obrazach w Prusach Królewskich z czasów poreformacyjnych. Niejedne z nich, jak obraz w Trąbkach i figura w Rywałdzie, wytrzymałyby niewątpliwie najostrzejsze dochodzenie komisarzy biskupich i papieskich i zasłużyłyby na koronowanie, gdyby swego czasu ktoś był się podjął mozołu sprawdzania cudów i zebrania potrzebnego materyału. Toż biskup w Monasterze (Münster) w Westfalii postarał sią o uznanie figury Matki Boskiej w Telgte za cudowną, która z tego samego czasu co tamte pochodzi; bo właśnie 250 lat od pierwszych cudów upływa. Uroczystego aktu koronacyi dopełnił kardynał arcybiskup koloński d. 3 lipca r. 1904. Kiedy już to samo choćby tylko w Trąbkach i w Rywałdzie odbyć się nie może, to przynajmniej dziękujemy Opatrzności za wielkie łaski świadczone ojcom naszym na obu tych, ale też na innych wymienionych miejscach.

Na dowód zaś, jak dawne są te łaski, prosimy czytelnika towarzyszyć nam w przeglądzie najstarszych, przedreformacyjnych miejsc łaskawych, rozrzuconych po ziemi tu-

---

[34]) Fankidejski 94.
[35]) Fridrich 319.

tejszej. Podamy najprzód cały materyał autentyczny, następnie dopiero dorzucimy swoje uwagi, aby czytelnik sam mógł je sprawdzić.

III. Obrazy cudowne czczone przed reformacyą.

1. Obraz cudowny w Byszewie.

Między Bydgoszczą a Koronowem leży nad małą rzeką w uroczo pięknej okolicy wieś Byszewa, (w dokumentach aż do końca XVI wieku Byszewo) dawniej siedziba konwentu Cystersów, nim zakonnicy się przenieśli do Koronowa. Wieś tę z kilku sąsiedniemi Cystersom darował Mikołaj, podskarbi księcia Kujawskiego Kazimierza, pewnie r. 1250. Kościół parafijalny znajdował się tam bezwątpienia, i to już z dawna, z czasów zaprowadzenia wiary św. [36]). Ziemomysł, syn tegoż księcia Kazimierza, na prośby opata Gerarda r. 1286 pozwolił założyć w Byszewie miasto i tamże odbywać targi w uroczystość Narodzenia Matki Boskiej i przez całą oktawę [37]). Szczegół ten choć nie dowodzi jasno, ale naprowadza na domysł, że już wtenczas w kościele tamtejszym znajdował się obraz Matki Boskiej trzymającej na prawej ręce dzieciątko Jezusa. Obraz jest na drzewie, typu uderzająco dawnego [38])

Domysł o wielkiej dawności obrazu stwierdza się świadectwem wizytacyi kanonicznej z r. 1596. Czytamy w niej, że w święta Narodzenia i Zwiastowania Matki Boskiej lud zewsząd do kościoła byszewskiego bardzo licznie się zbierał żeby spełnić śluby swoje [39]).

O początkach i losach obrazu nic nie wiemy pewnego. To tylko twierdzić można, że kościół parafijalny był tu dawniej niż obraz cudowny. Gdyby bowiem podskarbi Michał, jak podanie twierdzi, był kościół [40]) dla obrazu założył, to byłby

---

[36]) Roczniki Tow. Nauk. Tor. IX X.
[37]) Rzyszczewski et Muszkowski, Cod. diplomaticus Poloniae I, 117.
[38]) Fridrich 249.
[39]) Fontes II, 285.
[40]) Fankidejski 83.

go, też Najśw. Pannie poświęcił; a tymczasem kościół ma prastary tytuł św. Trójcy [41]). Tradycya miejscowa mówi dalej, że obraz został znaleziony w pobliskiem jeziorze świętem [42]). Oczywiście, że i to nie zasługuje na wiarę. Natomiast powiemy od siebie, że Byszewo leży nad bardzo dawnym, bezwątpienia XI wieku sięgającym gościńcem, który z Wyszogrodu nad Wisłą na Bydgoszcz i Byszewę ku Sępolnu i Tucholi prowadził. Poniżej przekonamy się, że przydrożne kaplice, zwykle nad źródłem albo nad wodą wyniesione, były początkiem najsławniejszych cudownych obrazów.

Ale wobec faktu zapisanego przez wizytatora z r. 1596 upadają wszystkie legendy o zabraniu obrazu do Koronowa, do celi jakiegoś zakonnika, i o przewiezieniu stąd do Obry w Wielkopolsce i o wróceniu go byszewskiemu kościołowi. Miało to się stać koło r. 1645 i ciągnąć się przez lata całe [43]). Cóż byliby na to powiedzieli ci pielgrzymi którzy się tu zbierali bardzo licznie, osobliwie w dwie uroczystości Matki Boskiej! Zatem to, cośmy wspomnieli, chyba do kopii obrazu byszewskiego odnosić się może.

Od r. 1690 miejscowi plebani spisywali współczesne i dawniejsze cuda i łaski, o których się dowiedzieli. Księga ich przechowała się dotąd [44]).

I za naszych czasów lud bardzo poważa ten obraz i ma go za cudowny. Wierni schodzą się także licznie na odpusty Matki Boskiej osobliwie na uroczystość Narodzenia [45]).

2. Obraz cudowny w Zamartem.

Na pograniczu dawnego Pomorza z Krajną, blisko trzy mile na południe Chojnic, na starodawnym gościńcu z Nakła na Chojnice do Bytowa, leży szlachecka wieś Zamarte, po niemiecku Jakobsdorf. Obraz cudowny, który tu przechowywano, nie istnieje już od wieków; ale z wszystkich w obrębie Prus Zachodnich jest on najlepiej poświadczony dokumentami. Dlatego tu o nim mówić wypada.

---

[41]) Roczniki Tow. naukowego w Toruniu, IX, 150, 355.
[42]) Fankidejski 83.
[43]) Fankidejski 84, 85.
[44]) Tamże 85 nota 3.
[45]) Fankidejski 92.

W pobliżu Zamartego[46]) działy się cuda przy obrazie Matki Boskiej, zdaje się, w najbliższym czasie po bitwie grunwaldzkiej. Mistrz w. krzyżacki Michał Küchmeister powiada r. 1417, że miłosierny Bóg objawił swą litość i łaskę sobie i świętej Matce Swej Maryi na pomnożenie służby, czci i chwały[47]). Wskutek cudów tych komandor człuchowski Jodocus wystawił tamże kaplicę za zezwoleniem mistrza w. i umieścił w niej z uczczeniem ów obraz[48]), a wystawił ją dlatego, że tam się odbywały liczne pielgrzymki pobożnych[49]).

Pobożni składali też znaczne ofiary. Dla nich to mistrz wielki r. 1417 darował kaplicę obu klasztorom żeńskim w ówczesnej chełmińskiej dyecezyi, Cysterkom w Chełmnie i Benedyktynkom w Toruniu. Obowiązkiem ich było utrzymywać tam służbę Bożą, za co miały im przypaść dochody z ofiar, z wyjątkiem 10 grzywien rocznie dla miejscowego plebana, który mieszkał w pobliskim Blumfeldzie[50]) Ale Zamarte było majątkiem szlacheckim, a komandor wystawił kaplicę bez przyzwolenia dziedziców. Ci przyznali dopiero w Trzy Króle r. 1446 obu klasztorom prawo własności do kaplicy i otaczającego ją cmentarza i podwórza. Z opisu ich widać, że kaplica stała dokładnie na tem samem miejscu, gdzie r. 1747 podkomorzy pomorski Michał Grabowski Bernardynom kościół i klasztor wystawił. Albowiem dokument z rzeczonego r. 1446 wspomina obszar cmentarza z kościołem wraz z podwórzem... z góry aż do stawu — *dy grunth des Kirchhofes mit der Kirchen mit der wedeme ader hofe... den berg ab bis an das bruch...*[51]).

Jost von Hohenkirch był dwa razy komandorem człuchowskim, r. 1410—1411 i 1415—1420. Gdy zaś mistrz w. Michał Küchmeister (r. 1414 -1422) sam zezwolił na wystawienie kaplicy, a już w Trzy Króle r. 1417 darował dochody z niej zakonnicom, to komandor wybudował ją r. 1415 lub 1416.

Roku 1416 papież Mikołaj V. potwierdził darowiznę

---

[46]) Dr. Wölky, Urkundenbuch des Bisthums Culm 439.
[47]) Tamże 407.
[48]) Urkundenbuch des Bisthums Culm 439.
[49]) Tamże 407.
[50]) Tamże.
[51]) Urkundenbuch des Bisthums Culm 466.

i zlecił opatowi Bernardowi z Oliwy, żeby to potwierdzenie ogłosił[52]).

Tam więc umieszczono ów obraz, a był to w samej rzeczy obraz, nie figura czyli rzeźba, gdyż bulla papieska wyraźnie mówi o obrazie, — imago, — a i po niemiecku nazywano świętość z Zamartego obrazem — bild. Kronika krzyżacka bowiem, pisana w niemieckim języku, opowiada, że r. 1433, gdy Husyci w pochodzie z Nowej Marchii ku Pomorzu się zbliżali, zawieziono obraz Matki Boskiej do Chojnic[53]). Oblegani byli przekonani, że Pan Bóg dla obrazu cudownego wyświadczył im wielkie łaski. Albowiem raz kula armatnia przeleciała przez całą długość ulicy nie czyniąc żadnej szkody; a drugi raz oblężnicy wystrzelili wprost w kościół parafijalny, w którym dużo ludzi klęczało przed Najśw. Sakramentem i przed cudownym obrazem. Kula przebiła sklepienie i spadła między ludzi; ale tylko wirowała na miejscu i nikomu nie zaszkodziła[54]).

Po wojnie zawieziono obraz znowu do kaplicy pod Zamartem. Wynika to ze wspomnianego pisma dziedziców tego majątku z r. 1446, gdyż bez obrazu kaplica nie byłaby miała żadnej wartości dla obu klasztorów; a jednak przystały one nawet na odprawianie dorocznego nabożeństwa za dusze dziedziców wsi, skoro ci darowali im ziemię pod kaplicą, wraz z dziedzińcem[55]).

Odtąd jednak nic już nie słychać o cudownym obrazie. Ale i o parafii i plebanii z Blumfeldu dowiadujemy się tylko z dokumentu mistrza w. z r. 1417. Podczas reformacyi dziedzic zabrał rolę, a kościół został zniesiony. Bez wątpienia wtenczas też zginął obraz, który będzie połączony na zawsze z obroną Chojnic.

3. Figura cudowna w Piasecznie.

Na południe miasta Gniewu, nie więcej nad cztery kilometry od niego, leży wieś Piaseczno. We wsi jest kościół parafijalny, którego piękne presbyterium było r. 1348

---

[52]) Tamże 438.
[53]) Scriptores rerum prussicarum III. 634.
[54]) Tamże.
[55]) K. U. 466.

już wystawione; nawę dobudowano pod koniec XIV wieku, nowe sklepienie w niej dał król Jan III Sobieski, r. 1676, jako dożywotni starosta gniewski[56]). Kościół ten nie jest jednak pierwszy na tem miejscu; bez wątpienia przynajmniej od sprowadzenia kawalerów Kalatrawensów do pobliskiej Tymawy około początku XIII wieku stał tam inny, przez ówczesnego księcia pomorskiego założony[57]).

W tymto już pierwszym kościele niezawodnie mieściła się cudowna, cztery stopy wysoka, drewniana figura Matki Boskiej z Dzieciątkiem na lewej ręce[58]). Ksiądz kanonik Kliński już r. 1745 przy wizytacyi słusznie i z wielką prawdą powiedział, że śliczność Maryi zwraca na siebie oczy[59]); a już duchownej radości, jaką ludzie czują na widok obu cudownych postaci, nachwalić się i dosyć opisać nie może[60]). To też kanonik nazywa cudowną figurę chwałą ziem pruskich, licznymi cudami od wielu wieków sławną[61]). A okrzyk ten nie zawiera przesady, bo na cztery wieki przed rzeczoną wizytacyą możemy śledzić i wykazać sławę Matki Boskiej Piaseckiej.

I tak, wizytator biskupa Rozrażewskiego z r. 1596 pisze, że za jego czasów około święta Narodzenia Matki Boskiej bardzo wielkie pielgrzymki do Piaseczna przychodziły[62]). A były to najgorsze chwile życia kościelnego, kiedy starosta gniewski Achacy Czema (Zehmen), sam luteranin, oprócz jednego piaseckiego kościoła zabrał wszystkie inne w starostwie dla luteranów, nawet katolickiego księdza nigdzie nie cierpiał. Widać tedy, że cześć dla Najśw. Panny przetrwała te czasy. Byśmy zaś nie wątpili, że to nie zwykłe nabożeństwo odpustowe, lecz cudowna figura i śluby uczynione gromadziły tutaj ludzi, tak powiada wizytator dalej: Waga stoi wtenczas w kościele, na której wosk i chleby wedle wagi i znaczenia osoby ofiarujących ważone bywają[63]).

A te właśnie czy podobne ofiary obyczajem owych cza-

---

[56]) Heise, Die Bau-und Kunst-denkmäler Westpreussens I, 295. 300.
[57]) Roczniki „Tow. Naukowego“ w Toruniu IX, 194.
[58]) Fridrich, 303.
[59]) Fankidejski, 63, nota 1.
[60]) Tamże 63, nota 1.
[61]) Tamże 62, nota 1.
[62]) Fontes „Tow. Naukowego“ w Toruniu, I, 167.
[63]) Tamże.

sów przed Matką Boską w Piasecznie składane dały powód, że z XIV wieku mamy wiadomość o cudownej figurze. Albowiem przechował się dokument Ksieni chełmińskiej z 1353, z którego dowiadujemy się, że mistrz w. krzyżacki Winryk von Kniprode przekazał kościół i plebanię w Piasecznie Cysterkom w Chełmnie, nakładając na nie obowiązek, aby za niego i następców jego się modliły [64]). O cudownej figurze milczy dokument z natury rzeczy; ale gdyby jej tam nie było, i gdyby tam przez rok cały, a szczególnie w czasie liczniejszych pielgrzymek nie były płynęły szczególniejsze ofiary z powodu wysłuchanych próśb, to Cysterki chełmińskie nie byłyby miały żadnego pożytku z daru mistrza wielkiego. Koniecznie tedy przyjąć trzeba, że już wtenczas w Piasecznie tak samo składano ofiary, jak 50 lat później w Zamartem, i że powodem ich była cudowna figura.

Jak długo zakonnice chełmińskie posiadały kościół piasecki, nie wiadomo. Zdaje się, że zrzekły się go już w początkach XVI wieku; bo wizytatorowie biskupa Rozrażewskiego nic nie wspominają o zależności kościoła od nich. Atoli jeszcze r. 1487 ksieni Małgorzata udała się do magistratu gdańskiego, który starostwo gniewskie zastawem trzymał, aby nakazał swemu staroście w Gniewie, by z majątku kościelnego odbudował kościół w Piasecznie, klasztorowi zaś dochody z niego wypłacał [65]).

I to jeszcze wziąć trzeba na uwagę, że na gzymsie wspaniałego w rzeczy samej presbyterium zachował się niedokończony co prawda napis, wypalony w glazurowanej cegle, świadczący, że r. 1348 za czasów mistrza krzyżackiego Henryka Dusemer budowla już była wykończona [66]). Stąd domysł jest dozwolony i sam się nasuwa, że tak kosztowną i piękną budowę wykonał sam Zakon niemiecki, a powodem mogła być tylko cudowna figura Matki Boskiej. Piaseczno bowiem niczem skądinąd się nie odznaczało i nie miało żadnego szczególnego znaczenia, dla którego ten piękny kościół mógłby tam był stanąć.

Cudowna figura jednak bez wątpienia nie stała pierwotnie w kościele, lecz u studzienki czyli zdroju na południe

---

[64]) Urkundenbuch des Bisthums Culm, 227.
[65]) Heise l. c. II, 69, nota 210.
[66]) Tamże I. 301.

wsi, blisko kilometr od niej, nad szosą, a dawniej gościńcem prowadzącym kiedyś od Wyszogrodu pod Fordonem na Świecie, Nowe, Gniew i Tczew do Gdańska. Woda źródła tego uchodzi za uzdrawiającą, i stałe jest mniemanie, że moc swą odebrała z powodu figury. Stąd to przeniesiono ją bezwątpienia już przed r. 1348.

Kanonik Kliński słusznie powiedział, że Matka Boska Piasecka od wieków słynęła cudami. Za biskupa Alberta Gniewosza (1642 — 1654) odbywały się najprzód prywatne, następnie urzędowe dochodzenia, których wynikiem było uznanie pięciu cudów za prawdziwe i wiarogodne. Dowody były tak jasne, że biskup sam dopisał własnoręcznie: Cuda te jako prawdziwe potwierdzamy i uznajemy[67]). Mimo to nie nastąpiło urzędowe uznanie figury za cudowną, ani koronacya jej. Powodem tego były pewnie następujące krótko potem wojny szwedzkie, a nie mniej to, że biskupi daleko stąd, w Włocławku mieszkali. Oryginał protokołu z dopisem biskupa, przechowywany w skarbcu kościoła, i obrazy przedstawiające sprawdzone cudowne zdarzenia, to dziś jedyna pamiątka po komisyi tak świetnie się zapowiadającej.

Nie dziw, że po takich cudach ufność w Matce Boskiej Piaseckiej pokładana zapanowała i w najwyższych kołach społeczeństwa. Toż małżonka króla Jana III r. 1676 w towarzystwie posła francuskiego umyślnie tu zjechała w dzień Wniebowzięcia, a i król nietylko, że nawę kościoła wystawił, ale też krótko przed śmiercią sam przybył do Piaseczna[68]).

W skarbcu kościoła były i są poczęści do dzisiejszego dnia wspaniałe pamiątki, jakoto lampa srebrna daru Albrechta Radziwiłła, i mniejsza ofiarowana przez Michała Zamojskiego, starostę gniewskiego. Dwie korony srebrne własnoręcznie robiła kasztelanowa chełmińska Konarska r. 1744. Nadto były dwie korony szczerozłote, dwa medale złote, z których jeden z wizerunkiem króla Michała; dwa łańcuszki złote na szyję cudownej figury; łańcuszek srebrny z kanakiem i wiele innych[69]).

Jeszcze teraz ludzie z ufnością ofiarują się do Piaseczna, doroczne odpusty zaś na Narodzenie Matki Boskiej sprowa-

---

[67]) Fankidejski, 67.
[68]) Fankidejski, 72.
[69]) Fankidejski, 73, 74

dzają licznych pielgrzymów od Kościerzyny, Starogardu i Nowego.

4. Cudowna figura w Swarzewie.

Z Piaseczna idziemy do Swarzewa, wsi pięknie położonej nad zatoką pucką. Jest podanie, że u stóp wsi, gdzie się wije dawny gościniec wzdłuż zatoki z Pucka do Wielkiej wsi, nad studzienką ukazała się figura Matki Boskiej. Podobno wtenczas w Swarzewie jeszcze nie było kościoła, więc z kapliczki nad studnią ludzie przenieśli ją do miasta Hela. Tam pozostał ów skarb kaszubskiej ziemi, póki Helanie strzegli starej ojców wiary. Skoro jednak do nowej się skłonili, wyrzucili figurę z kościoła. Tedy za wolą boską ona sama przeniosła się nad swarzewską studzienkę, skąd ludzie uroczyście ją zabrali do kościoła[70]).

Z podaniem tem zgadzałoby się, że w Swarzewie dosyć długo, bo jeszcze r. 1341, nie było kościoła parafijalnego; albowiem dokument krzyżacki, który liczbę włók tamtejszych dokładnie podaje, milczy o kościele i plebanii[71]). Atoli cała powieść rozwiewa się wobec innych niewątpliwych szczegółów. Albowiem wizytacye kanoniczne z końca XVI wieku nie wiedzą nic o przeniesieniu figury z Hela, natomiast wyraźnie powiadają, że uroczystość tytularna kościoła swarzewskiego obchodzi się w święto Narodzenia Matki Boskiej, i że w ten dzień z dawna przychodziły tutaj wielkie i liczne pielgrzymki, że to jest miejsce dawniej zwiedzane dla nabożeństwa i ślubów na cześć Matki Boskiej[72]). Stąd wynika jasno, że pielgrzymki się odbywały już przed wystąpieniem Lutra, że zatem figura wtenczas już była w Swarzewie.

Po przewrotach religijnych odżyła dawna cześć dla Matki Boskiej Swarzewskiej, a z nią łaskawość jej pierwotna. Cudów nie spisywano; ale opat Aleksander Kęsowski z Oliwy z wdzięczności za rozliczne łaski złożył drogą monstrancyę, pacyfikał srebrny, dwa srebrne świeczniki, kosztowny ornat i puszkę do Najśw. Sakramentu, której stopa ma postać nogi, żeby świadczyła, że dawca uwolniony został od ciężkiej cho-

---

[70]) Tamże 77.
[71]) Roczniki „Tow. Nauk." Tor. X, 224.
[72]) Fontes I, 196; II, 270, 275.

roby w nodze. Wizytacya biskupa Szembeka z r. 1702, poświadcza też, że po stronie epistoły stał tam ołtarz na cześć Najśw. Maryi Panny, która, jak wizytator dodaje, w tem miejscu sławna jest z rozlicznych cudów[73]). R. 1766 inny zaś wizytator biskupi pisze, że łaskawość Matki Boskiej poświadcza to, iż lud nieustannie udaje się do niej w potrzebach swoich i macierzyńskiej doznaje w nich pociechy[74]).

I dziś jeszcze co rok na Narodzenie Matki Boskiej do Swarzewa udają się parafijanie z Pucka, Mechowa, Starzyna i Strzelina; z Jastarni zaś przychodzi liczna pielgrzymka z duszpasterzem swoim.

5. Obraz cudowny u Dominikanów w Toruniu.

Przenosimy się już na prawą stronę Wisły, do dyecezyi chełmińskiej w pierwotnych jej granicach.

W Toruniu mistrz w. krzyżacki Hanno von Sangershausen darował r. 1263 Dominikanom nieruchomość na założenie klasztoru. W radzie miejskiej przechowała się co prawda wiadomość, że zakonnicy przebywali poprzednio w sąsiednim Kaszczorku i stąd przenieśli się do Torunia[75]).

Domyślano się stąd, iż sprowadzenie Dominikanów pod Toruń odnieść trzeba do tego samego biskupa włocławskiego, Michała, który był czynny przy osadzeniu ich w Gdańsku przez samego św. Jacka r. 1226 i przy oddaniu im kościoła św. Mikołaja r. 1227[76]), albowiem Kaszczorek był z dawien dawna własnością stolicy włocławskiej.

Atoli wiadomość o pierwotnem osadzeniu Dominikanów w Kaszczorku nie da się niczem sprawdzić, owszem przyjąć trzeba, że r. 1263 bezpośrednio do Torunia się sprowadzili.

Ci tedy Dominikanie w kościele swoim posiadali starożytny cudowny obraz Matki Boskiej. Był on na drzewie malowany ruskim zwyczajem, — jak pisze kronikarz klasztorny roku 1650[77]) i zakonnicy mieli go w wielkiem poszanowa-

[73]) Fankidejski, 78.
[74]) Tamże.
[75]) Heise II, 133, nota 147.
[76]) Fankidejski, 28.
[77]) Tamże.

niu dla starożytności i piękności, a dla majestatu malowidła; utrzymywali nawet, że to był ów obraz, który św. Jacek przyniósł z Kijowa [78]).

Swoją drogą był on bardzo dawny, bo w klasztorze przechowywano dokument na odpusty r. 1392 kościołowi udzielone przez jakiegoś biskupa zakonnika Jakóba. Pergamin ten powiada wyraźnie, że tu obraz Najśw. P. Maryi jest wsławiony wielu i wielkimi cudami [79]).

Niestety dziś nie można ani go uczcić, ani mu się przypatrzyć, bo przy kasacie r. 1831 rozebrano klasztor i kościół do fundamentu, a obraz zginął. A jednak był on wyrazem czci Najśw. Panny w Toruniu, i z całej Polski garnął się lud i przedniejsze rodziny pod opiekę Matki Boskiej cudownej u Dominikanów toruńskich. Taką czcicielką była Maryanna Kazanowska, małżonka Stanisława Jabłonowskiego, zmarła r. 1687. W mieście i okolicy zaś r. 1629 li tylko Matce Boskiej powszechnie przypisywano ocalenie miasta od Szwedów i generała Wrangla; albowiem załoga pod Denhofem była bardzo nieliczna, magistrat już chciał się poddać; ale katolicy położyli całą nadzieję w Maryi. Szlachta i lud tłumami zalegali kościół Dominikanów, korząc się przed cudownym obrazem, a i naczelnik załogi Denhof często tu bywał [80]).

6. Figura w Łąkach.

Przenieść się nam trzeba w okolicę Nowego miasta nad Drwęcą. W początku XIII wieku niewątpliwie była tam puszcza dzieląca siedziby chrześcijan w ziemi chełmińskiej od pogańskich Prusaków. Pewnie już za krzyżaków zaludnili ją osadnicy z Mazowsza i siedzą tam do tego czasu. Na północ Nowego miasta, na lewej stronie Drwęcy, Krzyżacy zbudowali zamek w Bratyanie, skąd zarządzali okolicą. Po r. 1466 w Bratyanie mieszkali polscy starostowie.

O trzy kilometry od Nowego miasta, naprzeciw Bratyana leżą niskie łęgi, które się nazywały w XIV wieku Lubieniec, po niemiecku Lubinicz, w XVI wieku Launitz. Tu

---

[78]) Tamże.
[79]) Fankidejski, 29.
[80]) Tamże.

wójt bratyański, krzyżak Filip von Cleberg, r. 1400 i 1401 wystawił kaplicę dla cudownej figury. R. 1401 pleban nowomiejski dostał trzy grzywny z kasy w. mistrza dla kapelana, który w Lubieńcu odprawiał nabożeństwo [81]). Oto najdawniejsze pewne wiadomości o cudownej figurze Matki Boskiej Łąkowskiej!

Jest ona z drzewa, może cztery stopy wysoka, z wyrazem twarzy bardzo poważnym, jakby martwym, a jednak niewypowiedzianie słodkim i miłym.

Dzieciątko Jezus, po prawej stronie tulące się do matki, umieszczone jest tak wysoko, że Najśw. Panna mogłaby je podtrzymać chyba dłonią. A i lewa ręka Matki Boskiej, trzymająca berło, zbyt wysoko jest umieszczona. Wszystko to dowodzi, że figura powstała pod ręką rzeźbiarza średniowiecznego, niebardzo wprawnego, może niedaleko miejsca, na którem jej oddawano cześć. Bogaty srebrny płaszcz dodano jej oczywiście później.

Jakiż powód miał Filip von Cleberg, żeby na Lubieńcu wystawić kaplicę dla figury? Niezawodnie przy figurze działy się łaski, a z powodu nich lud zbierał się widocznie na łęgach.

Podczas burzy religijnej w XVI wieku nie przerwała się cześć Matki Boskiej Łąkowskiej, albowiem niejako stróżami jej byli starostowie bratyańscy z rodu Działyńskich, wszyscy gorliwi katolicy, jak Gniew i Grudziądz miał starostów protestantów. Szereg Działyńskich zaczyna się r. 1535 od Jana, kasztelana chełmińskiego, a małżonka jedynej córki Zbigniewa Wilkanowskiego. Oni to starali się o kaplicę. I tak r. 1611 starościna z Dulskich Działyńska kupiła osobny domek przy farze w Nowem mieście dla kapelana, który odprawiał nabożeństwo w kaplicy [82]). Paweł Działyński zaś, wojewoda pomorski, sprowadził dla niej Reformatów, r. 1610 do kościoła pod murami miasta, następnie r. 1639 do Łąk samych i zbudował im tamże kościół i klasztor.

Za Reformatów poczęto spisywać cuda; szkoda, że protokół ich nie przechował się, są tylko zapiski współczesne w kronice klasztornej. Były one jednak bardzo przekonywające, kiedy papież Benedykt XIV 7 grud. r. 1750 zezwolił na koronacyę. Czynności tej dokonał 4 czerw r. 1752 biskup cheł-

---

[81]) Dr. Semrau, Neumark, 37.

[82]) Ks. Antoni Betlejewski: Łąki Bratjańskie, Toruń 1903, str. 54.

miński Wojciech Leski. Złote korony dla Pana Jezusa i Matki Boskiej przyniesiono w uroczystym pochodzie z Nowegomiasta.

I później spisywano cuda. Powtarzamy tu jeden dosłownie dla szczególniejszych okoliczności, w jakich się stał.

Roku 1754 Teresa Makiedynówna, panna z Litwy, z Rosienia [83]), około 60 mil od Łąk, tu przybyła i zeznała: że kilka miesięcy chorując, świętymi Sakramentami opatrzona, nie wiedziała nawet o tem, że jej jako konającej podano gromnicę do ręki. W tym stanie osłabienia czy zaśnienia przyszła do niej prześliczna Pani i rzekła jej: Pójdź ze mną na miejsce Łąki zwane, tam cię uzdrowię; a jeżeli nie pójdziesz, roku nie dożyjesz! I niby mię z pomiędzy gór i chróstów wyprowadzając, to miejsce Łąki mi pokazała. Po tem widzeniu wkrótce ozdrowiałam. A gdym dla wielkiej odległości nie mogła się dopytać o tem miejscu, radzono mi, abym odwiedziła inne miejsce św. i na to przystałam. Ale zaraz wpadłam w tę samą chorobę. Odnowiwszy tedy stary ślub, iść do Łąk, ozdrowiałam i teraz pilniej się wydowiadywałam. Na wózku przybyłam do miasteczka Boćków, gdzie są OO. Reformaci. Tam z pociechą się dowiedziałam, gdzie są te Łąki, i którędy się do nich jedzie. Dojeżdżając tu nie mogłam się wstrzymać od łez dla radości, bo odrazu poznałam, że to są te same okolice, które w swym śnie widziałam. A jeszcze więcej się rozrzewniłam, gdy odrazu poznałam ową śliczną Panią.

To wszystko wobec wielu świadków zeznała pod przysięgą i własnoręcznie podpisała. Także obecny Imć. X. Jan Ewertowski, dziekan nowomiejski i notaryusz apostolski, to potwierdził: Że to zeznanie w obecności mojej pod przysięgą od szlachetnej panny Makiedynównej jest uczynione świadczę i dla większej wiary własnoręcznie podpisuję, dnia 10 sierpnia 1754 r. X. Jan Ewertowski.

W ostatnich jeszcze latach, przed walką kulturną w Prusach, póki gromadne pielgrzymki do Łąk dozwolone były, zbierały się tam tysiące ludzi. Piszący niniejszy szkic prowadził r. 1872 z Gniewu przedostatnią kompanię doroczną, a zebrało się na nią z lewej strony Wisły dobrze 1500 ludzi

---

[83]) Pewnie Rosienie, miasto powiatowe w gubernii kowieńskiej.

— od Tucholi, Świecia, Śliwic, Kościerzyny, Kartuz i Sierakowic, a nawet z ugoskiej parafii pod Bytowem; — pod Łąkami urosła kompania już do 3000 uczestników. Równocześnie zaś przebywały na miejscu świętem prócz mniejszych gromad setki Kurpiów, i nadeszła wielka „ofiara“ z Warmii. Skupienie i nabożeństwo tych tysięcy było wzorowe i porywające.

I to piszący pozwala sobie dodać, że sam nie zapomni wrażenia, jakie jakby żywa, łagodna, dobrotliwa i ośmielająca twarz cudownej figury na nim sprawiła, szczególnie gdy u stóp jej zanosił ofiarę Nowego Zakonu. Przy tej samej sposobności powiadał też ostatni gwardyan łąkowski O. Leon Przybylski (zmarły w przeszłym roku (1903) w Poznaniu), że figury nigdy nie ocierało się z kurzu, bo zawsze była czysta, choć przy natłoku pielgrzymów kościół czasem był przepełniony pyłem. Raz też, opowiadał, zbudzono go nocą, podczas jakiejś pielgrzymki z doniesieniem, że w kościele pewnie gore, bo pielgrzymi przebywający na dziedzińcu spostrzegli jasność jakby łunę. Ks. gwardyan zerwał się co prędzej, zabrał klucze i pobiegł do kościoła. Tam zastał światłość znaczną koło figury i wielkiego ołtarza, lecz płomienia ni pożaru nie było. Księżyc był na niebie, ale blask jego nie padał na figurę. Mimo to gwardyan kazał zasłonić okna od strony księżyca, a nawet zagasić wieczną lampę, aby się przekonać, czy blask koło figury nie pochodził może z światła odbijającego się o jakiś przedmiot błyszczący. Atoli i wtenczas jeszcze blask nie zniknął, tylko jednaki pozostawał. Chwilę jeszcze gwardyan pozostał w kościele, uspakajając lud, który przekonawszy się, że pożaru niema głośno i ze wzruszeniem powtarzał, że to jasność cudowna. I ksiądz gwardyan był tegoż przekonania, choć go nie wyrzekł. Po jakimś czasie światłość koło figury zniknęła sama, bez widocznej jakiejś przyczyny.

Dziś klasztoru i kościoła już niema, miejsce ich zrównane z ziemią. Najprzód r. 1875 ustawy majowe zamknęły klasztor, a rozpędziły zakonników. Ale stał jeszcze kościół, a św. p. biskup Jan Nepomucen Marwicz wyraził życzenie, by figura Matki Boskiej w nim pozostała z wszystkiemi ozdobami, jak za obsługi przez zakonników. Dnia 4 lipca r. 1881 piorun uderzył we wieżę kościelną. Kościół sam nie spłonął, szkody nie było prawie żadnej; ale po ludzku sądząc, było

to ostrzeżenie, żeby figurę cudowną usunąć. Dokonał tego prowincyał Laskowski, przybyły z pośpiechem z Nowegomiasta. I dobrze się stało, bo na drugi dzień jakiś zbrodzień podłożył ogień na dwu miejscach, u wejścia do kościoła i pod wielkim ołtarzem. Ratunek był już niemożliwy; — ale cudowna figura była umieszczona w wielkim ołtarzu kościoła nowomiejskiego [84]). Przy niej jako stróż i sługa Matki Boskiej zakończył też życie ksiądz Laskowski.

Cudów odtąd nie było, o łaskach nie donoszą, pielgrzymek też ubyło; obchodzi się tylko dawniejsze odpusty. Figura św. jednak w parafii zażywa powszechnej czci.

7. Obraz koronowany Matki Boskiej Bolesnej w Chełmnie.

Kolej daty pierwszych wiadomości prowadzi nas do Chełmna, gdzie jest drugi koronowany obraz Matki Boskiej. Przedstawia on Matkę Bolesną z ciałem Pana Jezusa na łonie, malowaną na drzewie. Pierwsza wiadomość jednak nie odnosi się do obrazu, lecz do studzienki podle bramy grubieńskiej, teraz grudziądzką zwanej. Najdawniejsza księga sądu miejskiego w Chełmnie zawiera bowiem pod r. 1416 taką wiadomość: Piotr Czimmermann nabył ogród w starem mieście położony i drugi ogród przy świętej studni [85]). W innych miejscach tejże księgi znajdują się wzmianki, że część miasta za bramą grubieńską, teraźniejsze przedmieście grudziądzkie, nazywała się „u studzienki“ [86]).

Nie więcej jak 90 kroków od studzienki, na zewnętrznej ścianie bramy grubieńskiej, wisiał do r. 1649 obraz, któryśmy opisali powyżej, i który od wieków uchodzi za cudowny. Bliskość zaś studzienki, a raczej źródła sączącego, starczy za świadectwo, że wiara w cudowność źródła początek swój wzięła od czci składanej obrazowi. A i to powiedzieć trzeba, że mimo źródła i bramy grubieńskiej odwieczny trakt handlowy z Wielkopolski i Wyszogrodu pod For-

---

[84]) Ks. Betlejewski, l. c. 116.

[85]) Dr. Franz Schultz, Geschichte der Stadt und des Kreises Culm, 43, nota 6.

[86]) Tamże 44.

donem na Chełmno i Grudziądz do Prus przechodził; dawniej bowiem gościniec ten nie szedł przez miasto, lecz okrążał je głębokim parowem, który z czasem przerobiono na spacery.

Ale powinniśmy jeszcze dowieść, że obraz do r. 1649 nie w kaplicy na bramie, lecz na zewnętrznej ścianie tejże bramy wisiał; zwykle bowiem twierdzi się przeciwnie, że obraz umieszczony był w kaplicy.

Na twierdzenie nasze są dwa wyraźne i wiarogodne świadectwa. I tak wizytator biskupi z r. 1647 pisze: Jest też obraz Najśw. Maryi Panny na bramie miejskiej, a ludzie składają przed nim ofiary i wota[87]). Kanonik Strzesz zaś, opisując przeniesienie r. 1649, które zaraz opowiemy, powiada, że proboszcz Szmak zdjął obraz z wysokości ściany bramy miejskiej[88]) — Warto jeszcze przytoczyć, że kanonik Strzesz dokładnie wymienia i opisuje wszystkie kościoły w mieście, jakoto: kościół Ducha św., św. Marcina, św. Jerzego po za miastem i kaplicę św. Agnieszki, od r. 1646 już zburzoną; ale o kaplicy na bramce milczy[89]). Dowodzi to nad wszelką wątpliwość, że jej jeszcze nie było.

Ale wobec tych niezbitych świadectw i faktów upada cały szereg podań miejscowych, któremi fantazya historyę obrazu cudownego uzupełnić chciała. Więc wykreślimy z książek powieść o Stołowskich na Rybakach, którzy mają chłopczyka ślepego, o źródełku w parowie wygrzebanem rękoma przez tegoż chłopczyka i o cudownem uleczeniu jego wodą zaczerpaną, o spaleniu się domu Stołowskich w tejże chwili, a przeniesieniu się obrazu nad owo źródło i na ścianę bramy, i o ostatecznem umieszczeniu jego w kaplicy na tejże bramie, gdy po trzykroć z fary wrócił. Ale upadnie też opowieść o cudownej obronie miasta od nieprzyjaciół i to za życia jeszcze owego syna Stołowskich a później proboszcza chełmińskiego; na taką obronę brak po prostu chwili stosownej w dziejach miasta. I owe trzy kule kamienne tkwiące dotąd w murze nad rybacką bramą nie są świadkami owej rzekomej obrony tylko jako starożytne przedmioty zostały w mur wpuszczone przy stawianiu bramy wcale nie starej.

---

[87]) Fontes IV, 35.
[88]) Fontes VI, 118.
[89]) Tamże 157—161.

Zmiana w czci Matki Boskiej Chełmińskiej zaszła r. 1649. Proboszcz tamtejszy Jan Szmak, doktór obojga praw i kanonik archidyakon chełmżyński, zachorował tegoż roku w podróży w Wiedniu i umarł. Szczegółów dalszych nie wiemy, bo jedyną autentyczną wiadomość o zdarzeniu tem podaje kanonik Strzesz w przytoczonej już wizytacyi opowiadając, czemu ksiądz Szmak zdjął z bramy cudowny obraz i przeniósł do fary. Rzecz miała się według niego tak, że do przeniesienia spowodował księdza Szmaka wielki cud; albowiem z trumny został cudownie wskrzeszony i za pomocą Matki Boskiej odzyskał życie [90]). Kaznodzieja świąteczny z r. 1721 dodaje, że zmarły już 24 godzin leżał w trumnie i niedługo miał być pochowany; w tem cudownie ukazuje się Matka Boska Chełmińska i umarły zmartwychwstaje [91]). Szczegóły te nie są w sprzeczności z krótką wiadomością księdza Strzesza, owszem dobrze się z nią zgadzają. Przyjąć tedy trzeba, że ksiądz Szmak miał powód, żeby czy przebudzenie swoje z letargu, czy wskrzeszenie przypisać Matce Boskiej, i z wdzięczności przenieść obraz jej do fary.

Tam, w kaplicy po lewej stronie presbyterium oddawano mu żywszą pewnie i gorętszą cześć niż dawniej. Roku 1680 zaś duszpasterstwo przy kościele tym przejęli księża Misyonarze. Ci zaczęli spisywać cuda i przełożyli je biskupiej władzy, która też uznała obraz za cudowny. To stało się już przed r. 1721. Uroczysta koronacya zaś nastąpiła r. 1754 za pozwoleniem Benedykta XIV papieża.

Szkoda, że księga owa z opisami cudów zginęła. Tylko wyciągi z niej zawiera kazanie z r. 1721 [92]) o którem wspomnieliśmy.

Niema też najdawniejszych wotów, albowiem r. 1685 księża Misyonarze dali z nich ulać srebrną suknię na obraz [93]). Między innemi były tam: wotum starosty mirachowskiego Zygmunta Szczepańskiego za cudowne wyzdrowienie syna jego Gabryela; — wotum kardynała Radziejowskiego, księdza Szczęsnego Kretkowskiego referendaryusza koronnego i proboszcza kapituły gnieźnieńskiej, a później biskupa chełmińskiego; dwa wota wojewodziny Kobiernickiej z r. 1667

[90]) Fontes VI, 118.
[91]) Fankidejski 47.
[92]) Fankidejski 52, nota 1.
[93]) Fankidejski 54.

i bardzo wielkie wotum biskupa poznańskiego Tarły[94]). Obecnie wszystkich wotów jest około 150; 20 z nich przechowuje się w skarbcu, resztą obwieszono całe antependium ołtarza Matki Boskiej[95]). Na jednych są napisy tchnące wdzięcznością i dziecięcą pobożnością: Antoni Sienicki paraliżem ruszony w Twoją oddawszy się opiekę jestem pocieszony. — Czasem wyryte jest tylko nazwisko: Elżbieta Czapska; Tomasz Czapski; Jan Sadowski, sędzia i rajca miasta Brodnicy r. 1728.

I teraz jeszcze do cudownej Matki Boskiej, szczególnie w czasie Nawiedzenia (2 lipca) przychodzi tysiące pielgrzymów z dalekich okolic, z pod Inowrocławia i Gniezna, z Królestwa polskiego, z okolic Starogardu i Pucka. Z pobliża zaś, aż po Kowalewo i Toruń, wszyscy bez wyjątku, jeżeli stosunki im pozwalają, spieszą na tenże odpust, który co rok bywa obchodzony z wielką okazałością i przy udziale wielu spowiedników i kaznodziejów.

8. Figura Matki Boskiej z Lip pod Lubawą.

Prawdopodobnie do tej jeszcze epoki należy mała, bo tylko półtorej stopy mająca drewniana figura Matki Boskiej z Dzieciątkiem, z drzeworytu sądząc, tego samego typu, co Łąkowska[96]), raczej kopia tejże.

Podanie łączy ją z owym — jak najnowsze badania dowodzą, zmyślonym[97]) Surwabunem, który r. 1216 posiadłość swoją, ziemię lubawską miał darować Chrystyanowi, pierwszemu biskupowi Prus. On to według tegoż podania był świadkiem, jak biskup Chrystyan — w procesyi wyszedłszy za miasto, gdzie niewidziana dotąd figura cudowna obrała sobie miejsce — ściąć kazał świętą jakąś lipę, pod którą dawniej zbierali się poganie. Biskup podobno podle niej wystawił kaplicę dla figury; atoli później, z obawy przed złoczyńcami, przeniesiono ją do Lubawy, gdzie dotąd się przechowuje. Tylko na święto Nawiedzenia Matki Boskiej duchowni w procesyi ją zanoszą do kaplicy „w Lipach“.

---

[94]) Tamże 51, 52.
[95]) Tamże 53,
[96]) Fridrich 273.
[97]) Dr. W. Kętrzyński, „O powołaniu Krzyżaków“, 102—106.

Niema jednak najmniejszego śladu, by biskup Chrystyan kiedyś na dobre w Lubawie przebywał [98]); zatem powieść cała nie zasługuje na wiarę.

Dowodnie jednak już w końcu XIII wieku była kaplica na tem miejscu. Wystawili ją pewnie Krzyżacy na pamiątkę strasznej klęski, jaką Henryk Monte, wódz Prusaków r. 1263 im zadał tutaj u stóp góry Figankami zwanej. Samych rycerzy zakonnych padło tam 40, dla nielicznego wtenczas Zakonu strata bardzo wielka. Przy kaplicy tej osiadał zwykle pustelnik modląc się za dusze zmarłych [99]). Wiadomość o poległych na tem miejscu z czasem poszła w zapomnienie; ale kaplica była, a w niej figura. Być może iż z Lubawy i okolicy udawano się do Lip z tą samą ufnością co do Łąk. Z dawnych czasów niema żadnej wiadomości o łaskach lub cudach wyproszonych w Lipach; tylko w skarbcu lubawskiego kościoła jest blisko sto wotów, i wiadomość zapisana w wizytacyi kanonicznej z r. 1705, że ludzie z dalekich stron przybywają na odpusty, i doznają wielkich łask [100]). Tak samo i teraz jeszcze Lipy bywają licznie zwiedzane w odpust Nawiedzenia Matki Boskiej; natomiast nigdy nie spisywano cudów ani łask tamże uproszonych [101]).

Sądząc ze starożytności miejsca samego i z historycznej pamiątki, która się do niego wiąże — nie mniej z dawności figury samej, można postawić domysł, że już dawno uważano ją za łaskawą, nim r. 1620 trzy siostry Mortęskie [102]) z pobliskich Mortąg dla niej osobną kaplicę wystawiły [103]). Fakt ten dowodzi, że w początku XVII wieku figura Matki Boskiej Lipskiej już na dobre uważana była za cudowną.

Tyle mamy miejsc w Prusach Królewskich dowodnie już przed XVI wiekiem słynących z cudownych obrazów lub figur Matki Boskiej.

---

[98]) Tamże.

[99]) Lieck, Die Stadt Löbau 44.

[100]) Fankidejski 23.

[101]) Tamże.

[102]) Jedna z tych sióstr, świętobliwa Magdalena Mortęska była Ksienią Benedyktynek w Chełmnie.

[103]) Fridrich 272.

IV. Uwagi i wnioski.

Z materyału, któryśmy przytoczyli, nastręcza się kilka ważnych uwag:

Najprzód są tak dwa dotąd zachowane obrazy (w Byszewie i w Chełmnie), jak trzy figury (w Piasecznie Swarzewie i Łąkach) na pierwszy rzut oka stare.

Matka Boska Byszewska przypomina typ częstochowskiej, poważny, jakby nieruchomy. — Podobny jest też wyraz twarzy na trzech figurach.

Dzieciątko Jezus dodali rzeźbiarze i malarz obrazu byszewskiego; lecz ono nie doznaje pieszczot ani nawet tkliwości lub uwagi Matki Boskiej. Nic tu niema z cech epoki odrodzenia; owszem sam majestat Królowej niebieskiej prowadził malarzowi pędzel, rzeźbiarzowi dłuto.

I na to zwrócić warto uwagę, że tak obrazy jak figury rażące okazują błędy w anatomii i proporcyi członków.

Prawa ręka Matki Boskiej Byszewskiej obejmująca dziecię jest stanowczo za długa; obie zaś ręce zupełnie błędnie rysowane [104]).

Ciało Pana Jezusa na łonie Matki Boskiej Chełmińskiej jest zbyt małe w stosunku do głowy i ramion, a postawa Matki Boskiej raczej jest stojąca niż siedząca [105]).

Dzieciątka zaś u figur rzeźbionych są bardzo sztywno umieszczone. Najgorzej udało się u figury Łąkowskiej, bo tam ono jest jakby przyczepione do ramienia Matki Boskiej [106]).

Najmniej razi brak proporcyi u figury cudownej w Piasecznie; ale stanowczo błędem jest ten szczegół, że Matka Boska Panu Jezusowi podaje kulę świata, zatem o nim myśli i nim się zajmuje, a na stojących u stóp swoich spogląda, nie na dziecko.

W Swarzewie głowa Matki Boskiej jest za wielka w stosunku do figury mającej tylko półtorej stopy wysokości [107]).

Wszystkie te i inne usterki w rysunku i zamknięty w sobie wyraz twarzy w obrazie byszewskim są dowodem

---

[104]) Fridrich 249.
[105]) Tamże 255.
[106]) Tamże 297.
[107]) Tamże 329.

wysokiej starości wymienionych tu obrazów i figur cudownych, i stwierdzają to, co z dokumentów na dowód odległej ich przeszłości przytoczyć można.

Jedno jeszcze powiedzieć trzeba. Ile dojść można, żadne z przytoczonych tu miejsc nie nabrało sławy i rozgłosu przez księży; lecz wszystkie stały się cudownemi przez głos i wyrok wiernych świeckiego stanu. Kiedy, przez który cud czy szczególny wypadek któregokolwiek z nich nabrało sławy cudowności, nikt nie zapisał. „Bóg litościwy objawił w Zamartem swą łaskę“, powiada krótko mistrz wielki. To było powodem wystawienia kaplicy. Ale jak długo ta litość cudami się jawiła, nim kościółek został założony, tego się nie dowiadujemy. W Byszewie głos ludu odnosi obraz do pobliskiego jeziora Święte zwanego; i nic nie przeciwia się, byśmy nie mieli przyjąć, jako obraz nie z wody jeziora był wyciągnięty, ale nad gościńcem podle jeziora długo może stał, zanim głos pobożnych domagał się przeniesienia jego do kościoła.

Sam tylko toruński obraz pewnie od początku umieszczony był w kościele, wszystkie inne znajdowały się kiedyś po za kościołami. To dowodzi, że cześć ich nie wszczęła się za wpływem duchowieństwa, że pod żadnym warunkiem mowy być nie może o jakiemś podejściu łatwowiernych i o pomnożeniu miejsc łaskawych przez księży: księża nie byliby nakłaniali do nabożeństw, które się nie odbywały przy nich, w kościołach, lecz gdzieś w polu, nad gościńcami.

I to wymaga rozpatrzenia, że z wyjątkiem toruńskiego, wszystkie obrazy i figury stały nad znacznym jakimś, dowodnie dawnym gościńcem; a więcej jeszcze, że zwykle w pobliżu ich znajduje się też święte źródło, tak zwana studzienka. Te właśnie studzienki są tak ważnem i z reguły danem uzupełnieniem dowodnie dawnych miejsc cudownych, że na chwilę nie wątpimy, iż i w Zamartem i w Łąkach pierwotnie woda jakaś była w bliskiej styczności do cudownej figury, tylko że dziś jej na pewno wskazać nie można. W Zamartem mogło nią być jezioro u stóp góry, w Łąkach rzeka Drwęca płynąca tuż podle klasztoru. Wszystkie tedy figury i obrazy oprócz toruńskiego miały swe miejsce kiedyś w przydrożnych kapliczkach, czyli jak się u nas teraz mówi w „bożych mękach“, a wznosiły się nad źródłami lub nad wodami, które dla wygody podróżnych przysposobiono, lub

mimo których droga wiodła. Setki podobnych kapliczek studziennych albo zdrojowych znajduje się dziś jeszcze w krajach rdzennie katolickich, w Tyrolu i nad Renem. Przy tych to kaplicach wędrowiec pieszy i jezdny przystawał, pragnienie ugasił, w cieniu drzewa wypoczął i przed świętym obrazem się pomodlił. A szczerze pobożne i niezachwianie ufne były te pokolenia, które na tych samotnych, odległych przydrożach zdołały wymodlić cudowne wysłuchanie i u stóp figury czy obrazu składały skromny upominek jako świadectwo uproszonej łaski — na zachętę potomnym, by równie wielką mieli wiarę!

Bo tego przyjąć nie można, by litość boska sama niejako i pierwsza była wzywała do modlitwy przed jakimś obrazem i cudami ją uprzedzała, jak się dziś dzieje w Lourdes, gdzie i zjawienie Matki Boskiej i wytryśnienie źródła i znaczna część uzdrowień cudownych uprzedzającemi są łaskami świadczonemi nieraz bez widocznej jakiejś szczególniejszej godności uzdrowionych, a nawet przy zupełnym braku jej.

Takich zaś łask danych nawet wtenczas, gdy odbierający nie był przygotowany, u naszych miejsc cudownych przypuścić nie możemy. Wielka była już ta, że panna Makiedynówna miała widzenia, które jej kazały iść do Łąk, obiecując tam wysłuchanie. Raczej nam przyjąć trzeba, że cuda, które się stały w wymienionych tu miejscach, bez wyjątku wyproszone zostały ufną modlących się wiarą. Ale i tak z wdzięcznością, oraz też z ufnością w przyszłość wyznajemy, że „cudowny Bóg w świętych swoich“ (Ps. 67, 36), a szczególnie w Przeczystej Matce Zbawiciela.

O śladach czci N. M. P. wśród protestanckich Mazurów w Prusiech Książęcych.

Skreślił

ks. Pobłocki.

Tak, jak w kancyonale mazurskim, tak również w życiu protestanckich Mazurów nie mało jest pozostałości katolickich[1]). W niektóre święta i uroczystości protestanci mazurscy tłumnie przychodzą do kościołów katolickich, klęcząc słuchają Mszy św., chodzą koło ołtarzy z dziadkami z zapalonemi świecami w ręku, księży katolickich proszą o odprawianie Mszy św. na ich intencye; w chorobach, osobliwie położnice, używają wody święconej, dolewając ją do napojów. W święta Świętych Pańskich, lubo niemasz u nich nabożeństwa kościelnego, wstrzymują się od pracy, przynajmniej w polu. W śpiewniku ich znajdują się pieśni na święta Apostołów, na M. Magdalenę, a nawet na poświęcenie kościoła. Co więcej, nie brak tam i pieśni na cześć Najświętszej Maryi Panny, mianowicie na święto Oczyszczenia, która to pieśń rozpoczyna się od słów:

Marya, Panienka czysta, Dziecię swoje, Chrysta,
W kościele Panu stawiła, jak ustawa była.

---

[1]) Porówn. rozprawę moją w IV Roczniku „Towarzystwa Naukowego“ w Toruniu.

W pieśni na święto Zwiastowania czytamy pomiędzy innemi:

Słowo ciałem tu się stało, Panny czystej nie zmęczyło:
Iścieć to nad rozum świecki, bo to sprawił nad bieg ludzki.
Bo gdy Panna uwierzyła, moc Najwyższego sprawiła,
Wejrzał Bóg na jej zniżenie,
Duch św. sprawił wcielenie.
Tam Bogu ustąpiło prawo przyrodzone,
Pannie zostało panieństwo nienaruszone:
Bóstwo to tak zaćmiło, bo niema początku,
Tak Bóg wziął na się ciało, w tym dziwnym porządku.

Pieśń na Nawiedzenie N. M. P. jest przeróbką antyfony: Witaj Królowo, Matko miłosierdzia, żywocie, słodkości i nadziejo nasza.

Tak przedstawia się cześć Matki Bożej w śpiewniku mazurskim. Jednakże zaznaczyć należy, iż Mazury nie śpiewają tych pieśni nigdy w kościołach, lecz tylko u siebie w domu, a dzisiaj trafia się to prawie tylko wśród starszych ludzi. Po za tem Mazury, jak wogóle protestanci, wyrażają się wprost ze wzgardą o Matce Odkupiciela.

Cześć Najświętszej Panny na Szlązku.

Napisał

O. Maryan Kruczek,
zak. kazn. w Żółkwi.

I.

by mieć choć słabe wyobrażenie, jak szeroką falą rozbrzmiewa cześć i chwała Bogarodzicy na ziemi szlązkiej, należy przypomnieć, że ziemia ta jest rozległą i ludną tak dalece, że od drugiej połowy XII wieku począwszy, rozgałęziła się na niej dynastya Piastów, i to z biegiem wieków do tego stopnia, że Szlązk mieścił u siebie równocześnie do pół setki udzielnych księstw i hrabstw. Przytoczę niektóre z nich, więc: oświęcimskie, zatorskie, pszczyńskie, bytomskie, siewierskie, cieszyńskie, opawskie, karnowskie, kożuchowskie czyli frajstackie, brzegskie, gliwickie, opolskie, raciborskie, kozielskie, głogowskie, nyskie, kauckie, jaworskie, oleśnickie, świdnickie, wrocławskie, lignickie, żegańskie i t. d. i t. d. I Łużyce, pozostające dzisiaj pod berłem króla saskiego były ongi złączone ze Szlązkiem i tworzyły osobne księstwo. Jednak wtrącam nawiasem, że w niniejszej rzeczy mojej nie łączę Łużyc ze Szlązkiem.

II.

Urok czci Bogarodzicy na Szlązku podnosi ta okoliczność, że jak u kolebki jego katolicyzmu cztery monarchie: polska,

czeska, morawska i po części niemiecka, ubiegały się o chwalebny zaszczyt wprowadzenia najpierw wiary św. do niego, tak znowu za nieskorszych czyli późniejszych wieków i dalej po dziś dzień idą i szły bezustanne w zapasy duchowne, cztery dyecezye książęco-biskupie: krakowska, ołomuniecka, pragska i wrocławska. Każda z nich radaby zaprzodować, aby jak najwięcej czci i chwały Panience Maryi przyczynić między Szlązakami. Pracujących w tym celu biskupów-ordynaryuszów żyło przez wszystkie wieki aż dotąd we Wrocławiu 52-ch, a dzisiejszy książe-biskup jest 53-ci; w Pradze 55-ciu, a dzisiejszy książe-arcybiskup jest 56-ty; w Ołomuńcu 61, a dzisiejszy książe-arcybiskup jest 62-gi; lecz do Ołomuńca doliczyć jeszcze należy czterech dawniejszych biskupów, welchradzkich, nareszcie w Krakowie 73-ch, a dzisiejszy książe-biskup jest 74-ty.

III.

Nie mam tyle dzieł i dokumentów pod ręką aby przedstawić wielu kapłanów — duszpasterzy, wiele parafji i wielu katolików, chwalących N. Bogarodzicielkę, którzy istnieli każdego z przeszłych wieków na Szlązku. Niechże nam starczy wiadomość o stanie teraźniejszym. Dyecezya krakowska, która niegdyś sięgała aż do archipresbyteryatu bytomskiego włącznie, a teraz posiada staroszlązkie dekanaty: Oświęcim, Wadowice i Biała, liczy w nich 50 parafii, mających 151.592 katolików narodowości polskiej, 71 księży — pasterzy duchownych.

Dyecezya ołomuniecka, której władzy podlegają na Szlązku dekanaty: Budziszów, Karnów (Jaegerndorf), Jakartowice (Eckersdorf), Freudenthal, Hradec (Grätz), Huleżyn, Kierz, Głupczyce, Odra, Opawa i Bilowice Wagstadt liczy 405-ciu kapłanów, pracujących w 149-ciu parafijach o liczbie 381.715 katolików. Większa ich połowa mówi pogranicznym dyalektem, czyli narzeczem morawsko-polskiem, zaś mniejsza połowa mówi narzeczem dawnych kolonistów niemieckich.

Dyecezya pragska posiada na Szlązku wikaryat: Kładzko (Glatz); 107 kapłanów jest tutaj zajętych w 63-ch parafijach, a mówią wedle potrzeb duchownych przeważnie po czesku i niemiecku, a po części po polsku.

Dyecezya wrocławska obejmuje 91 archipresbyteryatów

szlązkich i liczy 885 parafii. Na Szlązk austryacki przypada 12 archipresbyteryatów: Bielsko, Kożuchów, (Freistadt) Frydek, Jabłonków, Johannesberg, Widnawa, Zukmantal, Karwin, Schwarzwasser, Skoczów, Cieszyn, Freiwaldau, a w nich jest parafii 191.

Na Szlązk pruski przypada 779 archipresbyteryatów. Szereg ich tak wielki, że niepodobna ich tu wymienić. W tej to pruskiej części mamy katolików 2,324.470, a duszpasterzy 1.157; w cesarskiej czyli austryackiej części pracuje 106 kapłanów, a katolików jest w niej 353,002 osoby.

W dyecezyi wrocławskiej jest tu i ówdzie wielu katolików języka niemieckiego. Jednakże bardzo wielką i naturalną przewagę w dyecezyi ma ludność polska, bo jest w niej liczniejsza bez porównania i rodzima od wieków. Język jej jest bogaty w czyste i szczeropolskie słowa, czyli wyrazy, i kto go zna, ten przyzna, że to język złotego wieku polskiej wymowy, z której zasłynęli najwymowniejsi kaznodzieje i czciciele Matki Bożej ks.: Birkowski, Dominikanin i Skarga, Jezuita.

IV.

Wykazuje życie codzienne u katolików szlązkich, że cześć Najśw. Bogarodzicy jest u nich nad wszelki wyraz serdeczną. Niema szlązaka, któryby wśród kazania na Imię Maryi, zarówno jak na Imię Jezus nie skłonił głowy. Pełen pobożności i uszanowania nigdy nie wypowie on Imienia Jej samego, lecz z dodatkiem „Panienka“, — nazywają Ją także „Matką Bożą“ lub „Bogarodzicielką“, zaś wyrazów: Bogarodzica, Matka Boska i Dziewica jeno rzadko wzywa. Stąd obznajomieni z wyrażeniami szlązaków niemcy sami też takiego wyrazu jak „Matka Boża kirche“ używają, jak to ma np. miejsce w Raciborzu, gdzie obok czterech kościołów polskich jest piąty, były kolegijalny, przedzielony na polski i niemiecki. W jednym z polskich kościołów jest właśnie obraz Matki Bożej cudowny, a drugi takiż różańcowy w kościele podominikańskim.

Aby Najśw. Matkę uczcić, szlązak na każdy dzień, oddawszy co P. Bogu należy, pierwsze i ostatnie swe spojrzenia i myśli kieruje ku Panience Maryi, Jej on się opiece poleca, gdy

wychodzi, Jej dziękuje gdy wraca do domu, Jej polecane bywają: praca i majątek, nauka i talent, charakter i cnota, dziewicza czystość i pożycie małżeńskie, szczęśliwe rozwiązanie i pomyślność rodziny, życie każdego i samo skonanie, teraźniejszość, przeszłość i przyszłość za życia i po śmierci. O Najświętszej Panience Maryi rozmyślać, o Niej rozmawiać, o Niej prawiących słuchać i jak Jej lepiej usłużyć mogą, młodszych pouczać, w Jej życiu się rozczytywać i o Niej co najpiękniejsze pieśni nucić, to słodka rozkosz dla szlązaka. Druga rozkosz u niego, kiedy może nawiedzić Matkę Bożą w miejscach odpustowych i tam, gdzie są Jej cudowne obrazy. Dla tej przyczyny widzisz rokrocznie tłumy szlązaków, np. w Zembrzycach, Rajczy, Rychwałdzie, Inwałdzie, Opawie, Zuckmantlu, Przerowie, Raciborzu, Ujeścu, Piekarach, Strzygowie, Krakowie, Kalwaryi Zebrzydowskiej i na Jasnej Górze w Częstochowie. Dając folgę swoim świętym uczuciom, padają oni tutaj na kolana, na klęczkach na ofiarę spieszą, czołem biją, ziemię całują, krzyżem w prochu leżą, a przytem wiara ich wzmacnia się cudami miejsca i łaski, dusze ich ożywia bezgraniczną ufnością, a wierne ich serca rozpływają się w łzy radości, przywiązania i miłości.

Przed 20-tu laty opowiadał mi wiekowy już przemysłowiec ze Szlązka ś. p. Imiela, iż zupełnie wiarygodne podanie niesie o jednym z dawniejszych wrocławskich książąt Kościoła, że tenże będąc na odpuście na „Górze św. Anny“, dokąd ze wszech stron tysiącami napływają szlązacy, a obchodząc tamże kalwaryjskie stacye męki Pańskiej najobfitsze w pokorze serca i najrzewniejsze przelewają łzy politowania i żalu nad Matką Boską Bolesną, zarówno jak nad P. Jezusem, tak dalece się zbudował, że rozpłakawszy się jak dziecię zawołał: „nieznałem zacności i świętości tego ludu, a wiedząc skądinąd o spokojności jego, nikomu bowiem wody nie zamąci, szczerze się cieszę, iż jestem pasterzem takiego narodu Bożego; o! jakże to drogi klejnot w koronie Kościoła i państwa, on światłem wiary naszej św.: odtąd będę cały wylany na jego usługi“ i to w samej rzeczy wykonał. Nietając się wcale z wiarą swoją świętą, lecz publicznie wyznając Chrystusa Pana i Matkę Jego Najśw., noszą Szlązacy poświęcone paski, szkaplerze, różańce, medaliki i pierścienie na cześć Panienki Maryi i na swoją obronę. Do bractw Jej mało nie wszyscy należą, a co Ją ponapozdrawiają pozdro-

wieniem anielskiem i wiele się do Niej namodlą i na ile Mszy św. dawają; jak wszędzie, gdzie dzwon usłyszą, z odkrytą głową „Anioł Pański“ odmawiają, i wiele rozmaitych antyfon znają, kto to wypowie. Jest u nich zwyczaj, że dawszy na wspólną wotywę o Matce Boskiej, schodzą się na nią stanami, bractwami lub parafijami, a idąc wśród nabożeństwa dookoła ołtarza, na ofiarę składają grosz swój dla księdza piastuna Bożego i czciciela Panienki Maryi. Drugi zwyczaj ten mają, że do nabożeństw zamawiają muzykę, aby im towarzyszyła w śpiewie; toż dzieje się gdzieniegdzie we wilie Najświętszej Bogarodzicy, przy którejkolwiek z Jej kaplic, toż gdy „pącią“ czyli pielgrzymką zdążają do miejsc cudownych. Śliczna pod tym względem przedstawia się na pół kilometra długa i poważna procesya z Ostroga na Starą wieś, kiedy drugiego dnia Zielonych Świątek z proboszczem na czele, z muzyką i śpiewem przechodzi rynkiem i głównemi ulicami przez 30-tysięczny Racibórz.

Aby uczcić Matkę Najśw. nie szczędzą ani grosza na wszelakiego rodzaju potrzeby brackie, jak: berła, sztandary, chorągwie, przenośne obrazy czyli feretrony, stacye, kwiaty, drogie ubrania ołtarzy i t. p. Ofiarność ich pod tym względem znana z kolekt urządzanych przez duszpasterzy zakonników i biskupów, na kielichy, monstrancye, ołtarze, kaplice, kościoły i t. p. Posty przed uroczystościami Matki Najśw. zachowują Szlązacy najdokładniej; dyspens ludność polska wcale nie żąda, poszczą też w środy i soboty. Jak ciało świątecznie przybrane i domy ozdobione, tak nastrajają oni dusze swoje do uroczystości Panienki Maryi i przystępując do ŚŚ. Sakramentów zyskują odpusty. Mszy św. żaden z nich nie opuści, kazania i nieszporów pilnują, a na t. zw. „wielkie nieszpory“ i dziecina spieszy. Przy całej pobożności Szlązaków około Panienki Maryi ta ich zaleta naśladowania godna, że nie robią oni różnicy między nabożeństwem ze zachodu albo wschodu przybyłem, od narodu tego, albo owego, lecz przyjmują je zarówno, byle tylko było ono katolickie, lub z nieba Świętym Pańskim objawione, a przez Kościół i Ojca św. potwierdzone. W katolickiej szlachetności swojej otwierają szeroko ramiona swoje na to wszystko, co zbawienne i święte, a Matce Bożej miłe. Rządzi nimi wola Chrystusa Pana i Najśw. Jego Matki we wszystkiem. Ztąd na Szlązku istnieją i litania M. B. z greckimi wyrazami *Kyrie elejson*

obok łacińskiego *Incarnatus est de Spiritu S., natus ex Maria Virgine;* szkaplerz z hebrajskiego Karmelu i od św. Szymona anglika, od św. Dominika hiszpana; krój grecki nieszpornika i wschodnia sutanna z kapturem obok zachodniego kroju ornatu.

Nabożeństwo francuskiej błog. Małgorzaty Alacoque do Najświętszego Serca Jezusowego i Niepokalanego Serca Najświętszej Panny Maryi obok miejscowych nabożeństw polaków, morawian i niemców.

Jednakże największą zaletę posiada Szlązk przez to, że chcąc być szczerym czcicielem Matki Bożej, żyje za Jej przykładem trzeźwo, poważnie, cnotliwie i święcie.

V.

Dzieje Szlązka udowadniają, że nabożeństwa ku Najśw. Bogarodzicy, które posiada teraźniejsze pokolenie szlązkie, przelali na nie i przekazali mu przodkowie jego, ponieważ Szlązacy dawniejsi nad wszelki wyraz wysoce się w tem nabożeństwie kochali i niem żyli i oddychali.

Przechodząc dyecezyami, znajduję dzisiaj na Szlązku we wrocławskich archipresbyteryatach wielkie mnóstwo rozmaitych bractw Matki Najśw., a w pragskim wikaryacie także liczbę znaczną. W ołomunieckich dekanatach naliczyłem ich 71 — a w krakowskich trzech dekanatach 58. W tych to ostatnich na 50 parafii wypada między innemi 50 bractw różańcowych. Nadto o całym Szlązku wogóle trzeba powiedzieć to, co wiemy od lat dwudziestu o całym Kościele świętym, a dawniej wiedzieliśmy o świątyniach dominikańskich: że obecnie odmawiają Szlązacy w kościołach swoich różaniec dzień w dzień przez cały październik i to rok rocznie, nie wspominając już o pierwszych i drugich niedzielach każdego miesiąca.

Nie inaczej działo się na Szlązku w wiekach poprzednich. Otwórz groby dawnych pokoleń, a oto w ręku ich paciorki, na piersiach szkaplerze. Spojrzyj na stare obrazy i inne pomniki starożytności, a znajdziesz pozostałe ślady czci Bogarodzicy. Oto n. p. postać błogosł. Eufemii Domicelli dominikanki szlązkiej XIV w. wyrażona z różańcem w ręku, a obok

niej dwie nabożne jej siostrzenice, księżniczki opawskie. Oto lud raciborski powtarza sobie od wieków: Miasto Raciborz na różańcu stoi.

Przytoczę kilka dat choć dwóch zaprowadzonych bractw z czasów minionych. W Inwałdzie, Pisarzowicach, Głębowicach, Oświęcimie, Strzygowie, zaprowadzono bractwo szkaplerza w latach 1770, 1665, 1654, koło roku 1600 i r. 1384. W Andrychowie, Starej wsi, Zatorze, Osieku, Kętach, dalej przy dominikańskich kościołach w Oświęcimie, Opawie, Cieszynie, Raciborzu, Opolu, Nissie, Głogowie, Brzegu, Lignicy, Świdnicy, Wrocławiu i t. d. zaprowadzono „bractwo“ różańcowe w latach 1736, 1735, 1690, 1650, 1627, a reszta między r. 1700 i 1500. Co bardzo ważne, to, że w Raciborzu istnieje bractwo M. B. już od r. 1343; mamy o niem opisy polskie wśród niemieckich, najświeższy opis jest ks. Hermana Schaffera. Bractwo to nosi od dłuższego czasu miano literackiego, lecz pierwotny i właściwy jego tytuł był ten: *Societas servitii beatae Mariae Virginis* t. j. stowarzyszenie lub zjednoczenie brackie kwoli służenia Najśw. Panience Maryi; zaprowadził je ks. Jan dominikanin raciborski w porozumieniu z błogosławioną Ofką dominikanką, która już od kolebki była Panu Bogu poślubioną. Ród swój wywodziła z krwi królów polskich, dynastyi Piastów, ojca miała Przemysława, księcia na Raciborzu i Pszczynie, a brata Leszka. W księdze bractwa zapisała się jako jedna z pierwszych służebnic Matki Boskiej, a na urzędowej pieczęci klasztornej poleciła się przedstawić w postaci klęczącej u stóp Bogarodzicy. Świętość jej życia opromieniły znaki Boże za życia i po śmierci, a pamięć jej trwa nieprzerwanie. Na pochwałę dawnych pokoleń szlązkich dołączam, że w album bractwa tego wpisać się dały całe pokolenia książąt szlązkich i najwyżsi dygnitarze kraju i prałaci kościoła, obok niższego duchowieństwa i szlachty, rolników, rzemieślników i sług. Tak, wpisani tu *litterati et layci* t. j. piśmienni i niepiśmienni, wedle wyrażenia ustawy brackiej.

Dzisiejsza młodzież szlązka zachęcona przez godnych nieba rodziców, wstępuje licznie do stanu duchownego i do zakonów. Idąc za łatwym do zrozumienia prądem odnajdują oni sobie głównie miejsca stosowne do swego języka wśród granic Szlązka albo poza granicami jego. Wśród 4 dyecezyi szlązkich jest dziś 15 nowoczesnych zgromadzeń żeńskich, domów mają one po rozmaitych miejscach niemało, a zajmują się

opieką niemocnych (chorych), ubogich, opuszczonych oraz nauczaniem. Zgromadzenia poświęconego czystej kontemplacyi i samej bogomyślności nie ma niestety na razie żadnego. Męzkich zgromadzeń liczy Szlązk teraz dziewięć. Domy ich zajmują się to pracą kościelną, to szkołą i rzemieślniczą młodzieżą, to obłożnie chorymi. Kontemplacyjno jest wśród tych zgromadzeń jedno tylko.

Ponieważ dawniejsi Szlązacy w szczególniejszy sposób poważali trzy rady ewangeliczne i przez nie czcili i naśladowali Najśw. Bogarodzicielkę, więc zrozumiałą staje się ta okoliczność, iż Szlązk krocie tworzył uczniów rozmieszczonych wśród licznych szkół parafijalnych i wśród średnich szkół zakonnych i biskupich, mających znaczenie dzisiejszych gimnazyów. „Żakami“ ich nazywano jak dziś studentami, a każdy z żaków mający kiedyś zapisać się do sług Najśw. Dziewicy uczęszczał na uniwersytet co najbliższy lub najzawołańszy; więc na paryski, na boloński, na pragski, na krakowski. — Ani Wrocław bowiem ani żadne miasto szlązkie nie posiadało w przeszłych wiekach uniwersytetu. Metryki krakowskiego uniwersytetu wykazują, że szlązacy najczęściej tu przebywali, i stąd wynosząc naukę, księżmi i rozkrzewicielami czci Maryi u siebie zostawali.

Chcąc wspomnieć o żeńskich zakonach dawniejszych, to potrzeba wiedzieć, iż klasztory ich były źródłem nauki krajowej i pobożności dla płci żeńskiej, zaś męzkie zakony obok szkół średnich niemiały swoich collegiów czyli własnych studia uniwersalia. Te były we Wrocławiu, Rudach i innych miejscowościach, a będąc gruntownemi, bywały nieraz poszukiwane i uczęszczane także przez kler świecki i stąd tłómaczy się brak uniwersyteckich i z matrykulacyi osób zakonnych w Krakowie i Pradze. Jasnem to jak słońce na niebie, że do chwały i czci najśw. Bogarodzicy na Szlązku przyczyniły się niezmiernie zakony. Szereg ich dawniejszych wieków jest następujący:

Od r. 1747 PP. Elżbietki, od r. 1727 księża Pijarzy, od r. 1696 br. Bonifratrzy, od r. 1683 p. p. Urszulanki, od r. 1660 OO. Kapucyni, od r. 1581 OO. Jezuici, od r. 1455 OO. Bernardyni, od r. 1423 OO. Kartuzi, od r. 1388 OO. Paulini, od r. 1384 OO. Karmelici, od r. 1361 OO. Misyonarze, od r. 1296 PP. Dominikanki II habitu, od r. 1294 OO. Augustyanie — pustelnicy, od r. 1278 PP. Benedyktynki, od r.

1257 PP. Klaryski czyli Franciszkanki, od r. 1245 Krzyżowcy z czerwoną gwiazdą, od r. 1247 PP. Magdalenki, od r. 1227 Templaryusze, od r. 1224 OO. Dominikanie. — O nich wtrącę, iż zaprowadzili na Szlązku między misyjnemi pracami i innemi nabożeństwy także odmawianie małego officyum do Najśw. Panny i śpiewanie „Salve Regina“ pod wieczór, i rozpowszechniali i zaprowadzali różańcowe modły i paciorki, których zadziwiająca pamiątka od dni św. Jacka i Czesława także w kamyczkach bytomskich jeszcze dzisiaj się przechowuje. — Lecz pójdźmy dalej, od r. 1220 byli na Szlązku OO. Franciszkanie, od r. 1203 PP. Cysterki, od r. 1190 OO. Norbertani, od r. 1177 br. Johannici, od r. 1177 PP. Norbertanki, od r. 1170 OO. Cystersi, od r. 1130 Benedyktyni, a od roku 1108 Kanonicy Regularni reguły Augustyana. Nadto świadczy historya, że w międzyczasie od r. 1000 do r. 1100 sprowadzonych zostało wielu duchownych włoskich, wśród których mogło być wielu zakonników włoskich, gdyż pierwsi biskupi szlązcy byli włochami.

Pod rokiem 1108 dowiadujemy się, że szlązki pan i magnat Piotr Wlast wznosząc za grosz swój 77 kościołów, wybudował ich niemało pod wezwaniem N. P. Maryi. Wśród ostatnich znajdujemy na Szlązku 1-szy we Wrocławiu, 2-gi w Górkowie, 3-ci w Głogowie, a dalszy w Namysłowie, (Namslau), Naumburgu, Żegowie, Strzygowie, i Nowym Targu, (Neumarkt). Wkrótce stanęły znowu kościoły pod wezwaniem N. P. Maryi w Kożuchowie, Raciborzu, Włodzisławiu, Lenbusie, Henrychowie, Kamieńcu nad rzeczułką Nysą, w Rudach, w Niebowicach (Himmelwitz), Grysowie i t. p. Ale nie podobna wyliczyć tu wszystkich. Oświadczam za to, że dzisiejszy stan wszystkich części Szlązka wykazuje, iż mamy w nim 310 kościołów i 190 kaplic t. j. razem 500 świątyń noszących tytuł Matki Bożej. Biorąc także na uwagę, iż cztery dyecezye szlązkie razem mają u siebie 1177 parafii z których w każdej bądź ołtarz, bądź figura lub obraz Najśw. Panny się znajduje, to już wiemy, że Szlązk 1177 miejsc posiada, wśród których cześć odbiera Bogarodzica.

Opuszczę już tę okoliczność o obrazach i figurach domostw, na drzewach leśnych i przy drogach polnych, jednak z naciskiem zaznaczyć muszę to, że wedle wskazówek śp. O. Sadoka Barącza i Wacława z Sulgostowa w ich zbiorach cudownych obrazów Najśw. Panny w Polsce istnieje łaska-

wych i cudownych obrazów lub figur M. B. do kilkudziesięciu na samym Szlązku.

Mówiąc o obrazach i świątyniach, zaznaczam, że jak ongi Szlązki książę opolski Władysław nie szczędząc kosztów sprowadził cudowny obraz M. B. do Częstochowy, wystawił świątynię i OO. Paulinów sprowadził do niej, tak rzec potrzeba, że i inni szlązcy książęta Piastowie również hojnie szafowali pieniądzmi na przybytki Pańskie i nabycie wizerunków Bogarodzicielki.

Jeśli chcemy wiedzieć, kto ze Szlązaków pisał o Najśw. Bogarodzicy to pod tym względem odsyłam do następujących autorów:

Pierwszym jest Abraham Bzowski Dominikanin, słynny historyk kościelny, książka jego z r. 1608 nosi tytuł „Tutelaris Silesiae". W niej to podaje on, którzy Dominikanie szlązcy wydali dzieła o Najśw. Dziewicy. — Drugi autor to O. Sadok Barącz wyjawiający nieco obszerniej, to samo co autor pierwszy, książka jego ma nagłówek taki: Zarys dziejów zak. kazn. w Polsce; trzecim autorem ks. Józef Londzin, broszurka jego: bibliografia druków polskich w księstwie cieszyńskiem z r. 1904, wylicza niektórych nowszych pisarzy, mówiących o Matce Boskiej. Innych autorów na razie nie znam.

W katakumbach rzymskich pierwsi chrześcijanie wspólnie się modlili i wspólnym śpiewali głosem. To co tam się działo i co po dziś dzień pozostało życzeniem katolickiego kościoła św., to samo dzieje się jeszcze teraz w kościołach szlązkich, a dzieje się na chlubę duchowieństwa i całego narodu. Więc śpiew tam wspólny uregulowany, wzniosły i miły, bo i gładkie i miłe są głosy ludności nadodrzańskiej i podbeskidowej. Pienia, któremi delektuje się Szlązk to głównie pienia o Bogarodzicy „Godzinki" i Niepokalanem Jej poczęciu, Jej lament w „Gorzkich żalach" lub pieśń „Stała Matka boleściwa", piosnki kolendowe, pieśni na różne Jej uroczystości i pieśni przygodne, których tak wiele. Zdawałoby się jednak, że znane tam pienia są tylko te, które utworzyła u siebie sama korona polska. Lecz nie. Znajdziesz i pienia swojskie. Są swojskie łacińskie i polskie, są też morawskie i niemieckie; przytoczę z nich niektóre:

Pieśń I.

Śpiewa mi słowiczek na rajskim dworze;
Pójdę jego szukać w imię Maryi i t. d.

Pieśń ta jest pełna świętej tęsknoty duszy oblubienicy za niebieskim Oblubieńcem; a pośredniczką tu do Niego obrana Najświętsza Panienka Marya.

Pieśń II.

Zaczku Boży, tyś jest zaczek uczony
Na tę szkołę wybrany.
Powiedz Zaczku co jeden.

Pieśń ta jest katechizmowa, zawiera w 15 pytaniach i odpowiedziach sumę wiedzy katolickiej i cała wskazuje, iż jest zabytkiem średniowiecza.

O Matce Boskiej mówi już w szóstem pytaniu, a jak wzniośle i niepokalanie choć krótko, poucza nas wprowadzenie do Jej usług aniołów. Oto słowa wiersza:

Sześciu ich gra w lilią przed Panienką Maryą.

Pieśń III.

Stella coeli extirpavit quae lactavit Dominum
Mortis pestem quam plantavit primus Parens hominum i t. d.

Pieśń ta zwrócona do N. P. Maryi jako jasnej gwiazdy niebieskiej i bez skazy, jako do Tej, która wykarmiła nasze zbawienie, powstała z początkiem w. XVII w Nyssie.

Pieśń IV.

Patris Sapientia Veritas Divina Deus Homo
Captus est hora matutina i t. d.

Pieśń ta istnieje w Raciborzu od zaprowadzenia wyżej wspomnianego bractwa Sług N. P. Maryi. Cel jej: rozważanie 7-miu boleści Matki Najśw. na tle Męki Pańskiej, albowiem główna ustawa tego serwickiego bractwa przedewszystkiem tego wymaga.

Z pieśnią do Najśw. Bogarodzicy na ustach chodzili także Szlązacy na wojny. A wojen tych nie brakowało. Jednakże walcząc orężnie i duchowo, stawali po rycersku w imię Maryi. — Dla Matki Bożej i wiary świętej nie szczędzili krwi i znoju, wiedząc, iż śmierć z rąk pogańskich lub heretyckich odebrana, to nie co innego jeno męczeństwo, jeno chrzest krwi, który wprost do nieba przenosi. Jakoż legło ich wielu na polach Lignicy od ręki Mongołów, legło wielu w średnich wiekach z rąk Husytów, Turków, Protestantów, Szwedów i innych, lecz śmierć tych bohaterów była śmiercią błogosławionych. To też po dziś dzień

mówią u siebie szlązacy: Szczęśliwa matka, co syna ma księdza, ale szczęśliwa i ta, co ma syna świętego wojaka.

A duch tych szermierzy wiary wprawdzie na oko śpi w grobach, ale w samej rzeczy czuwa z nieba nad Szlązkiem i nie da mu upaść, wiecznie on nad nim powiewa sztandarem katolickiego zwycięztwa. Do błogosławionych sług imię Maryi, kogoż jeszcze doliczyć na Szlązku? Czy sławnego Kopernika, który ród swoich przodków wywodził ze Szlązka, jak twierdzi śp. ks. Polkowski? a który miał to szczęście ogłosić „urbi et orbi“ że ziemia jest kulą i że słońce na miejscu stoi a ziemia się obraca; Kopernika, który jako astronom wpatrywał się w gwiazdy, a te znowu tak często zwracały myśl jego na gwiazdę duchowną i gwiazdę morską, i kazały mu się modlić do Niej i przykazywały, aby jako kapłan głosił Jej chwałę.

Kogo doliczyć? Doliczam świętych już w niebie królujących szlązaków, bo ich wielkość i ich cześć ku Najśw. Panience Maryi jest bez porównania najśliczniejszą aureolą Matki Dziewicy. Oto ich szereg wcale pokaźny. Dominikanie: św. Jacek, Czesław z Kamienia pod Opolem, Bł. Herman z Opola, Świętobliwy Dominik z Nyssy, bł. Jan Konrad z Wrocławia. — Dominikanki: bł. Ofka, księżna Raciborza, Franciszkanie: Świętobliwi OO. Benedykt, Aleksander, Michał, Gabryel i Jan z Gliwic, świętobliwy Aleksy z Bytomia. Franciszkanki: Bł. Jadwiga ze Zatora i Martyna z Oświęcima, spoczywające w Zawichoście, bł. Ludwika z Kęt, spoczywająca w Rzymie, nabożna matrona III Zak. Kunegunda, Benedyktyn świętobl. Bernard z Frydku. Norbertanki: Bł. Bronisława z Kamienia pod Opolem, bł. Weronika, Cysterka, św. Jadwiga księżna z Trzebnicy. Duchowni: Bł. Iwo z Odrowązów szlązkich, biskup krakowski, bł. Nankier, biskup wrocławski, św. Jan z Kent, profesor akademii krakowskiej, gorliwy sługa Boży ks. Ficek z Piekar. — Świeckie osoby: Świętobliwa Anna, księżna z Wrocławia, była córka Ottokara króla czeskiego, świętobliwy Piotr Wlast z Wrocławia, świętobliwa Beata Konstancya z Oświęcima, nabożny dziewiczy młodzieniec Karol[1]).

---

[1]) Odnośnie do dekretu Papieża Urbana VIII należy osobom nabożnym i świętobliwym powyżej przytoczonym a przez Stolicę Apostolską za błogosławionych jeszcze nie ogłoszonym nic nadto na razie nie przypisywać.
Uwaga autora.

VI.

A teraz jeszcze pytanie: Jaka była na Szlązku cześć dla najśw. Bogarodzicielki jako Niepokalanej i bez zmazy pierworodnej Poczętej? Jaka ona jest dzisiaj? Jaka ta cześć dzisiaj? — Oto wszystek Szlązk i ze strony austryackiej, i z Pruskiej posiada tutaj dnia dzisiejszego reprezentantów na maryańskim kongresie. A cel ich ten, zamanifestować wobec całego świata, iż wiara w Niepokalaną Dziewicę bije u szlązaków żywem tętnem, i założyła siedzibę w ich duszach, i przeszła u nich niejako w krew i ciało.

Jaka była ta cześć przedtem?

Wszystko to, co dotąd powiedziałem o czci M. Boskiej przez Szlązaków, nie pozwala wątpić o ich najczystszem i najwznioślejszem pojmowaniu cnót i Niepokalanej świętości Tej, którą sam Bóg zasłonił przed wężem piekielnym, kiedy zawyrokował: Ona zetrze głowę twoję, a ty czyhać będziesz na piętę Jej. Jednakże nie brak Szlązakom na dowodach z przeszłości o najwyraźniejszej czci Niepokalanego Poczęcia Najśw. Panienki. Dowodem takim to „Godzinki o Niepok. poczęciu Maryi“, od wieków tam odmawiane i śpiewane; dowodem kościół w Kętach jeszcze w r. 1714 postawiony pod wezwaniem Niepok. poczętej Dziewicy; dowodem pomnik wśród głównego rynku w Raciborzu wystawiony dla tejże bez zmazy Poczętej Panienki. Czterdzieści i dwie stopy wysokości ma ten monument z drogiego marmuru wykuty, a statua na jego wierzchołku wśród sztucznych obłoków umieszczona, przedstawia Matkę Najśw. wedle słów św. Jana: Oto Niewiasta obleczona w słońce, a księżyc pod Jej nogami, a na głowie Jej korona z gwiazd dwunastu. Dzieło to ślicznie wykonane powziętem zostało r. 1715, a wykonał je Jan Melcher r. 1727. — U stóp Niepokalanej Panienki modlą się święci do Niej, a napis tam taki: *Genitrici Salvatoris, labis originalis prorsus nesciae* i t. d. Dowodem dyecezyalny synod wrocławski z r. 1580, na którym z applauzem przyjęto „concilium Trydenckie“ wydające uroczyste orzeczenie na korzyść Niepokal. Poczęcia M. P.; dowodem podobne przyjęcia „Concilium“ w reszcie dyecezyi szlązkich.

Dowodem dawne obrazy szlązkie, przedstawiające Niepokalane Poczęcie. Dowodem zresztą i czasy nowsze, albowiem jak dotąd, to już obecnie istnieje na Szlązku 42 świą-

tyń pod wezwaniem Niepokalanie Poczętej Dziewicy, oraz dwanaście bractw pod temże wezwaniem. — Piękną także myśl powzięli swego czasu Szlązacy r. 1854, aby na pamiątkę ogłoszenia dogmatu Niepokal. Bogarodzicy przez Ojca św. Piusa IX-go wystawić kościół. I w samej rzeczy stanął taki kościół r. 1861 w Konstadtcie.

A pro domo dominicana co powiem? Roku P. 1862 wydał ks. Jan Czesław de Montbach, kanonik katedry wrocławskiej, żywot bł. Czesława dominikanina, a razem z nim i wspomnienie wielu zasłużonych dominikanów szlązkich. I oto co tenże wydawca pod koniec mówi: *Juvat iis quos doctissimus Bzovius* i t. d. Niechże dodamy do tych kapłanów wrocławskich ze zakonu św. Dominika, których Bzowski zalicza między pisarzy i teologów, jednego roku bieżącego (1862), żyjącego jeszcze członka klasztoru wrocławskiego Augustyna Opitiusza, który już dawno półwieku życia kapłańskiego przebył. Mianowicie kiedy Papież nasz Ojciec św. Pius IX przed 13 laty z pobożnością pytał świat katolicki o przywileju i godności Niepokal. Poczęcia Najśw. Panny Maryi, tenże nasz Augustyn Opitiusz (Opicki) jakkolwiek stary z młodzieńczym zapałem wystąpił jako pobożny i uroczysty świadek katolickich szlązaków, i ich przekonanie pobożne i ogólne o Niepokal. Poczęciu Najśw. Maryi Panny w książce wydanej wyraził. — Książkę tę sam widziałem i z wielką uciechą ducha czytałem, kiedym w Rzymie r. 1854 bawił, wraz z najczcigodniejszym księciem biskupem Wrocławskim w sprawie tegoż dogmatu uroczyście mającego być ogłoszonym. Tyle od siebie pisze ks. Montbach.

Na tem kończę rzecz moją mówiąc: Oby Pan Bóg dał, iżby Szlązk nadal idąc drogą czci i chwały Niepokal. Bogarodzicy i Panny Maryi, zasłużył na one słowa Matki Bożej w przypowieściach Salomonowych (VIII): Błogosławieni którzy strzegą dróg moich. Błogosławiony człowiek który mię słucha: i który czuje u drzwi moich na każdy dzień. Kto mię najdzie, najdzie żywot, i wyczerpnie zbawienie od Pana.

O czci N. M. P. Matki Boskiej u Ormian.

Skreślił

Ks. Bogdan Dawidowicz,

kanonik ormiański we Lwowie.

W chórze gorliwych czcicieli Matki Najświętszej nie może i nie powinno zabraknąć głosu ze strony narodu ormiańskiego, co zawsze i od czasów najpierwszych uwielbiał i służył Maryi, ze strony narodu dla wiary swej na wschodzie tak bardzo gnębionego i prześladowanego, że w istocie żywotność jego wobec upadku tylu innych dawnych i wielkich narodów zagadką się staje, którą tylko gorąca wiara tego narodu, wyznawana z największem poświęceniem i męstwem, niezłomna ufność i nadzieja lepszej doli, pokładana w Bogu, co rządzi losami narodów, jego wielka pobożność, służba ustawiczna Maryi a z Jej strony pomoc i opieka łaskawa, tłumaczyć i rozświecić mogą.

Ale i obecna już tylko odrębność obrządkowa i tradycye pochodzenia wschodniego części narodu ormiańskiego, co po stracie swojej ojczyzny na ziemiach Rusi i Polski znalazł drugą ojczyznę i gdzie jeszcze do końca Rzeczypospolitej polskiej odrębny naród stanowił (Nationem Armenam) domagają się również, by w tej muzyce wspaniałej, jaka rozbrzmiewa obecnie na cześć Maryi, nie brakło i ze strony Ormian polskich tonu choćby skromnego, lecz samodzielnego, najzgodniej zlewającego się w hejnał wspaniały i serdeczny na cześć Boga Rodzicy.

Ormianie bowiem przyszli ze Wschodu. Na Wschodzie

poczęło się zbawienie świata, — nieodłączną zaś od wielkiego dzieła odkupienia rodzaju ludzkiego jest Matka Boga, z chrześcijaństwem tedy przyszły już na świat: cześć, uwielbienie, miłość i nabożeństwo do N. Panny.

Ormianie, to pierwszy naród, co za króla swego Abgara przyjął wiarę chrześcijańską. W III wieku, wskutek apostolstwa św. Grzegorza, Oświeciciela i Patryarchy pierwszego Ormian, chrześcijaństwo stało się już powszechnem w całej Armenii.

W królestwie ormiańskiem po raz pierwszy religia chrześcijańska ustanowioną została jako panująca. A jakkolwiek z początku pod wpływem przodującej kultury greckiej, zaczerpnęli Ormianie obficie ze skarbca duchowego Greków najważniejsze myśli w zakresie literatury i religii, jakkolwiek w znacznej mierze przyswoili sobie idee o czci i godności Matki Boskiej od wielkich Ojców i pisarzy kościoła greckiego, że wspomnę tylko św. Efrema, Maxyma, Jana Damasceńskiego, Epifanyusza, Jana Chryzostoma i innych; jakkolwiek na wschodzie chrześcijańskim N. Marya wogóle u wszystkich, już w pierwszych wiekach, stała się po Bogu Najwyższym i Najświętszym ideałem, a Jej Niepokalane Poczęcie, jak zaświadcza historya, już w V wieku czczone było osobnem nabożeństwem, to jednak Kościół ormiański, wyzwoliwszy się już dosyć wcześnie (za króla Papa, IV wiek) z pod supremacyi kościoła greckiego, nie zjałowiał i nie popadł w martwotę duchową, lecz się zdobył na dźwięki samoistne i oryginalne, własnem jego natchnieniem podyktowane, wyśpiewane na cześć Maryi, co jeszcze obecnie na ustach wiernych i kapłanów rozbrzmiewają, a w sercach wierzących rzewne echo budzą.

Jeżeli zajrzymy do ksiąg liturgicznych, z których niektóre części składowe sięgają do V wieku, złotego okresu literatury ormiańskiej, to spostrzeżemy niemal na każdej kartce święte imię Maryi, zauważymy tam nader wielką ilość porównań subtelnych i obrazów symbolicznych, przedstawiających N. Pannę, — najświetniejsze epitety i pochwały Jej oddawane, — wspaniałą i oryginalną, że tak powiem, gamę myśli i uczuć wyśpiewanych w kwiecistym języku o fantazyi wschodniej.

Najdawniejszy autor kościoła ormiańskiego, a zarazem znakomity historyk, św. Mojżesz z Chorenu ułożył na cześć

Maryi kilka szaraganów (hymnów), z których tylko niektóre wymienię, to jest hymn na wigiliję Objawienia Pańskiego i św. Wniebowzięcia Maryi. Tamże obok wyrazów czci i uwielbienia dla N. Panny czytamy słowa:

„Upadamy przed Tobą, Boga Rodzico, i prosimy Cię, Niepokalana Panno".

Ale jest i wielu innych i równoczesnych powyższemu pisarzowi autorów, zaświadczających cześć dla N. Panny — i w wiekach późniejszych, patryarchów św. ormiańskich i uczonych, których oryginalne pieśni i nokturny dotychczas przechowane są w brewiarzu ormiańskim.

Wystarczy przytoczyć z nich najznakomitszych: św. Izaka i Nersesa, Mezroba, patryarchów z V wieku, Izaka III (w. VII), św. Grzegorza z Nariegaty (w. IX), którego możnaby porównać ze św. Bernardem, świętych Nersesów z Lampronu i Sznorhali zwanego (wiek X i XI), Piotra I Patryarchę (wiek XI), Jakóba Patryarchę (wiek XIII), Wartana Wartabeda i Stefana Siuneńskiego. Pieśni i hymny na cześć Matki Boskiej ułożone, a znajdujące się w brewiarzu ormiańskim, wydali w osobnem dziełku wraz z tłumaczeniem łacińskiem O. Mechitarzyści w Wenecyi i poświęcili wielkiemu czcicielowi N. P. M. Piusowi IX w r. 1877.

Łatwo tedy przekonać się, że N. Marya była u Ormian przedmiotem czci i nabożeństwa, że cześć Jej dawno objawiona przez największe umysły i najszlachetniejsze serca, w całym narodzie ormiańskim znajdowała echo, że pochwały i hołdy pełne poezyi oryentalnej, oddawane Maryi, nie były pustym i bez treści prawdziwej frazesem, lecz wyszły z gorącego serca, przepełnionego największem uwielbieniem do N. P.

To też nic dziwnego, że cześć ta ku N. Pannie głęboko wniknęła w duszę narodu ormiańskiego i pomimo, że dokoła atmosfera duchowa zarażoną była nieraz różnemi wyziewami błędnych nauk i herezyj, pomimo głośnych bluźnierstw, miotanych przez Nestoryusza, Ormianie nie zaparli się N. P., wielbiąc Ją zawsze i miłując jako Boga Rodzicielkę świętą.

„Surp Astwadzadzin".

Pomimo tego nawet, że część narodu dała się odwieźć z drogi prawdziwej i popadła w błędy Eutychiusza, co z przesadnej gorliwości przeciw Nestoryuszowi twierdził, że w Chrystusie dwie natury, boska i ludzka, zlały się w jedną, t. j.

boską, gdyż natura ludzka wobec boskiej ostać się nie mogła, to jednak Ormianie niezachwiani zostali przy wierze czystej: co się tyczy godności Macierzyńskiej i świętości Niepokalanej Maryi, a cześć, uwielbienie i nabożeństwo do Najśw. Panny w sercach Ormian na zawsze wyryte zostały.

Gdy napady Persów cios śmiertelny zadały królestwu ormiańskiemu i gdy miasto Ani w r. 1064 zburzone zostało, wyszła po raz pierwszy część narodu z kraju ojczystego, unosząc ze sobą jako najświętsze i najskuteczniejsze paladyum na drogę niepewnej i niebezpiecznej wędrówki, obrazy św. Dziewicy, która nieszczęsnym narodem nadal opiekować się miała.

Z obrazów tych przywiezionych do nowej ojczyzny, jeden według podania („Cudowne obrazy Matki Boskiej w Polsce“, przez ks. Sadoka Barącza i „Kamieniec“, dzieło wyszłe po ormiańsku w r. 1896 w Wenecyi) znajduje się obecnie w kościele ormiańskim w Kamieńcu Podolskim.

Ale i na Rusi i w Polsce, gdzie tylko Ormianie się osiedlili, nabożeństwo do N. Panny w sercach ich nie wygasło, ale owszem bardziej spotężniało. Dowodem tego, między innymi, liczne kościoły pod wezwaniem Jej zbudowane i liczne bractwa ku czci Jej powstałe.

Najświętsza Panna nie przestała się też opiekować nadal narodem ormiańskim, a tego niezbitym dowodem są Jej cudowne obrazy, co cześć i sławę Maryi nawet do innowierców zaniosły, w kościołach ormiańskich, jak np. już w wyżej wspomnianym kościele Kamieńca Podolskiego, Mohilowie, Jazłowcu, skąd obraz Matki N. do Lwowa przeniesiono, a obecnie w katedrze ormiańskiej się znajduje.

Wszystkie księgi liturgiczne, czy to mszał, brewiarz, rytuał ułożony przez św. Mezroba z V wieku, głoszą cześć i chwałę Maryi, zawierają modły do Boga Rodzicy o wstawienie się swem możnem orędownictwem do Najwyższego Pana, wszystkie Ją zowią Panią i Królową Nieba i ziemi, Matką Boga i dziewicą św. i niepokalaną. A jakkolwiek księgi owe pisane lub drukowane o tyle wcześniej przed r. 1854, zawierają już osobne nabożeństwo do Niepokalanego Poczęcia.

I to jest właśnie, śmiało powiedzieć można, niezaprzeczoną wielką zasługą kościoła ormiańskiego, że wytrwał wśród najtrudniejszych warunków niezachwianie pod sztandarem N. P. Maryi.

DZIAŁ DZIEWIĄTY.

Historye cudownych obrazów Najświętszej Panny.

Krótki rys historyi cudownego obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej [1]).

Dlaczego Polacy tak bardzo miłują swoją ojczyznę — Polskę? Bo ta Polska — to ich ziemia rodzinna! Bo w tej ziemi złożone prochy ich ojców, matek, dziadów, pradziadów — słowem ich przodków przez dziesięć wieków, i dalej! Słuszne zapewne to powody, bo cóżby to był za wyrodek nikczemny a nie człowiek, gdyby nie miał we czci i poszanowaniu grobów swoich rodziców, swoich przodków i swojej ziemi rodzinnej. Za tę ziemię rodzinną Polacy ponosili największe ofiary, krocie tysięcy ich poległo w jej obronie, na największe katusze wystawiali się, aby nie dać się wyprzeć z tej ziemi. To też im więcej cierpimy dla kraju, tem większe staje się nasze do niego przywiązanie, tem czystszą i gorętszą staje się nasza miłość do ojczyzny. Na całej przestrzeni kraju naszego niema miejsca, któreby nie było owiane, ożywione wspomnieniem dokonanych czynów znakomitych, wzniosłych, rzewnych, nieraz nawet cudownych. W całej dziesięciowiekowej przeszłości, którąśmy przeżyli, niema chyba ani jednej chwili, którąby nie była uświęcona sprawami najszczytniejszemi, pełnemi chwały i sławy. Tyle miłych pamiątek, wspomnień uroczych, tyle pouczających i pięknych przykładów, tyle heroicznych poświęceń, ofiar, cudów, tyle czynów, mających na względzie dobro ludzkości, tyle religijnego zapału, tyle tu przez wszy-

---

[1]) Według dzieła ks. Nowakowskiego (Wacława, Kapucyna): „Częstochowa w obrazach historycznych“, 1898.

stko i we wszystkiem najgorętszej miłości Boga i ludzi, że jak w rysunku cienie służą do uwydatnienia głównych zarysów obrazu, tak w Polsce wszystkie te nawet zdrady, sprzeniewierzenia się, upodlenia — zawsze przez wszystkie czasy wywoływały w ślad za tem czyny i poświęcenia się tem jeszcze większej doniosłości i wykazywały tem większe ich znaczenie. Co więcej, te nawet nasze nieszczęścia, doznawane uciski, prześladowania, posunięte do największej ostateczności — zda się, sama Opatrzność dopuszcza nie w innym celu, tylko żeby przez te uciski, zmusiwszy do oddziaływania, wydobyć, wywołać z duszy Polaków wszystkie te skarby — wiary, nadziei, miłości, prawdy, dobra i piękna, prawdziwej i istotnej wielkości, jakimi Pan Bóg uposażył dusze ludzkie. Taka bowiem dola człowiecza, że bez męczeństwa, bez boleści, bez cierpień nie może nawet być prawdziwej wielkości. To tajemnica natury ludzkiej, ujawniona, rozświetlona na Kalwaryi w całym blasku prawdy przedwiecznej.

Z tem wszystkiem jest miejsce w Polsce jedno, nad wszystkie inne świętsze, co skupia w sobie całą Polskę, i z niebem ją jednoczy. Miejscem tem jest Jasna Góra Częstochowska, uświęcona modlitwami najgorętszemi, pobożnością najczulszą, najrzewniejszą całej Polski — przechwalebną, bohaterską jej obroną wsławiona — oddawaną tu czcią najserdeczniejszą dla Matki Bożej, królowej Polskiej, w Jej przecudownym obrazie poświęcona, — a jeszcze bardziej uczczona płynącemi tu z nieba przez Jej przebłogosławione pośrednictwo przez tyle wieków łaskami, nigdy nie przebranemi, cudami największymi, niewysłowionymi, nieskończonymi — zaprawdę bez miary i liczby. Są piękne, przecudnie piękne okolice w Polsce, ale Jasna Góra ma w sobie coś tak zachwycającego, szczególnego, niezrównanego, tajemniczo-czarującego, przedziwnie miłego — i tak tu wszystko tchnie duchem religijnym i przejmuje do głębi duszy, że podziwiać ją tylko można, unosić się, uwielbiać i odczuwać w sobie, ale opisać jakby należało, jakby się pragnęło — niepodobna; tu wobec tego majestatu świętości, trzeba głosów, hymnów zapożyczyć anielskich. A gdy się z tej Jasnej Góry, opromienionej chwałą Matki Bożej, ze szczytu tej wieży niebotycznej spojrzy na wszystkie strony wokoło, myśl natchniona uzbraja wzrok i zdaje się stąd widzieć w największej dali całą Polskę, aż do jej krańców ostatnich — zda

się widzieć wywołaną całą przeszłość Polski uobecnioną — i tych pobożnych królów polskich, którzy tu przed cudownym obrazem ukoronowane swoje głowy schylali, i padając na twarz krzyżem, w największej pokorze i pokucie leżeli; zda się widzieć i tych wszystkich, co przez wszystkie czasy ze wszystkich najdalszych okolic tu przybywali w pielgrzymkach nieustannych — miliony, miliony nieskończone, niezliczone, z chorągwiami i krzyżami swoimi, jak szum morza wznosząc błagalne wołania za Ojczyznę Polską, prosząc Matkę Najświętszą Częstochowską o błogosławieństwo i zbawienie, o macierzyńską opiekę i utulenie w żalu, w smutku i sieroctwie, o ratunek w rozpaczy, o siłę wytrwałości w wypełnieniu twardych i nader trudnych obowiązków swoich — najmocniej wierząc, że tu wszystko mogą sobie uprosić, chociażby do tego cudu było potrzeba, bo to miejsce, ta Jasna Góra cudami nieskończonego miłosierdzia wsławiona i wszechwładnem wstawieniem się Matki Bożej uświęcona i poświęcona, i w tym właśnie celu za królewski tron na ziemi polskiej w Jej świętym obrazie przez Nią samą wybraną została.

Wszyscy, co tylko pisali o tym cudownym obrazie, jednogłośnie utrzymują, że to jest dzieło św. Łukasza. I wszyscy, nietylko Polacy, lecz i obcy, co wyliczają obrazy malowane przez św. Łukasza, w liczbie tych wymieniają i obraz na Jasnej Górze Częstochowski. Czy jednak rzeczywiście św. Łukasz malował obrazy? Dominik Marya Manni był pierwszym, co utrzymywał, że św. Łukasz wcale nie malował obrazów, i że te obrazy, które uważane są za jego dzieło, malowane były przez niejakiego mnicha Łukasza, żyjącego w XI wieku, a którego z powodu wielkiej jego pobożności zwano świętym, i o tem ogłosił dzieła: 1) *Del vero pittore Luka s. e del tempo del suo fiorire.* Firenze 1764 i 2) *Dell' erore che persiste di atribuirsi te pitture al sancto evangelista.* Firenze, 1766. Tegoż zdania był i Lanzi, utrzymując, że obraz Matki Bożej, będący we Florencyi, *Madonna Imprunetana*, uważany za dzieło św. Łukasza Ewangelisty, jest malowany przez tegoż mnicha Łukasza, żyjącego we Florencyi i przezwanego świętym. Lecz jeszcze przed nim Gumppenberg w dziele swojem *Atlas Marianus* (1672 r.), opisując ten obraz (Nr. 293), zaprzeczał także, aby św. Łukasz Ewangelista miał malować obrazy, bo wyłącznie oddany był apostolstwu. Zdanie to jego jednak nie mogło służyć za do-

wód, ponieważ apostolstwo nie przeszkadzało mu do pisania Ewangelii, a obraz, będący jakby otwartą dla wszystkich księgą, owszem ułatwiać mu mógł tylko apostolstwo. Niezaprzeczenie św. Łukasz był lekarzem (ob. św. Hieronima) i leczył, czemuż będąc malarzem nie mógł malować? W obronie św. Łukasza jako malarza wystąpił L. Crespi (Malwasia), gruntownie zbijając zdanie Manni'ego w dziele: *Dissertatio anticristica sopra due Lezioni dell Manni* (1768), a także i *P. dell Aquilla w Dizionario portatile delle Biblia.* Co większa, o tem, że św. Łukasz Ewang. malował obrazy, mamy bardzo dawne i niezaprzeczone świadectwa: 1) z roku 518 Teodora Lektora, 2) z roku 724 Germana, 3) św. Jana Damascena z r. 730, 4) z r. 806 Teodora Opata, 5) z r. 814 Nicefora i t. d. I chociaż niepodobna, żeby wszystkie obrazy, które przypisują św. Łukaszowi, miały być jego dziełem, ze względu atoli na stałą od najdawniejszych czasów tradycyę, przypuszczać można, że mógł rzeczywiście malować. A jeśli św. Łukasz malował obrazy, czy i obraz Częstochowski, który jemu powszechnie przyznają, był także jego dziełem? Dowodów stanowczych na to wprawdzie niema — jest tylko tradycya stała. Wszakże nie dlatego obraz Częstochowski jest w tak wielkiej czci, że mógł go malować św. Łukasz Ewangelista (chociaż wielką byłoby to jego zaletą) lecz dlatego nadewszystko i przedewszystkiem, co jest rzeczą większej wagi, że jest cudowny, i jako taki uznany przez kościół, i wskutek tego został ukoronowany.

Lecz jakąż koleją dostał się ten obraz do Częstochowy? Legendarne podanie jest takie: Św. Łukasz Ewangelista przybywszy do Jerozolimy, uproszony przez będące przy Matce Bożej pobożne osoby, namalował wizerunek Matki Bożej na desce cyprysowej stołu, zrobionego w Nazarecie przez św. Józefa przy pomocy samego Pana Jezusa. Przed oblężeniem, zdobyciem i zburzeniem przez Tytusa Jerozolimy (70 r.), obraz ten chrześcijanie, uszedłszy do miasteczka Pelli, ocalili, a później za przybyciem do Jerozolimy św. Heleny (w r. 326), ofiarowali jej. Św. Helena oddała obraz swemu synowi, cesarzowi Konstantemu W., w Konstantynopolu, gdzie w kaplicy pałacowej umieszczony, równie jak poprzednio w Jerozolimie słynął cudami.

Co do dalszych dziejów obrazu rozchodzą się wersye, które jednakże wszystkie są legendarne. Legendarnem zatem jest opowiadanie, że obraz dostał się do księcia ruskiego Leona, który go rzekomo umieścił w zamku bełzkim koło r. 1300 i że stamtąd wywiózł go książę Władysław Opolski zdobywszy Bełz i oddał go w r. 1382 do kościoła parafijalnego w Częstochowie, sprowadziwszy z Węgier OO. Paulinów. Jak bardzo jednakże ta wersya legendarna była rozpowszechnioną, o tem świadczy, iż na obrazach i drzeworytach tak bywała przedstawiana historya cudownego tego obrazu. Podajemy poniżej reprodukcyę takiego drzeworytu z XVIII w.

Najprawdopodobniejszem jest, że nie obraz cudowny spowodował sprowadzenie OO. Paulinów, lecz że sprowadzenie OO. Paulinów nastąpiło niezależnie od obrazu cudownego. Za tem przemawia, że w akcie fundacyjnym klasztoru przez księcia Władysława Opolskiego w r. 1382 niema żadnej wzmianki o cudownym obrazie [2]). Co zaś spowodowało ks. Władysława Opolskiego do sprowadzenia OO. Paulinów z Węgier i osadzenia ich przy kościele parafijalnym Częstochowskim, to można wyświetlić kilkoma faktami historycznymi. Albowiem w r. 1381 książę Władysław Opolski został wyklęty przez biskupa płockiego, w r. 1382 radził król Ludwik Władysławowi, „aby jaką znaczną fundacyą pobożną jego i własne swoje sumienie zaspokoił“. Ponieważ ks. Władysław w tym roku 1382 funduje Paulinów w Częstochowie, zatem prawdopodobnem jest, że ta fundacya miała służyć za expiacyę i sprowadzić zdjęcie klątwy. Obraz zaś Matki Boskiej OO. Paulini prawdopodobnie przywieźli z sobą z klasztoru „Nosztre“ na Węgrzech, skąd w liczbie 16-tu zostali sprowadzeni. Było powszechnym zwyczajem, aby klasztor macierzysty, wysyłający zakonników na nową fundacyę, udzielał im na drogę z błogosławieństwem obraz święty zwłaszcza Matki Boskiej. Że obraz nie jest ani greckiego ani ruskiego pochodzenia, o tem świadczy, że obraz Częstochowski niema ani greckiego ani ruskiego monogramu, jak to przy tych obrazach bywa, lecz jest bez monogramu, co miejsce ma przy obrazach z zachodu pochodzących. Długosz, który pierwszy w r. 1430 o tym obrazie wspomina, nie mówi nic o wrzekomem jego pochodzeniu z Rusi.

[2]) Zob. M. Baliński, „Pielgrzymka do Jasnej Góry“, (Warszawa, 1846), str. 217 i n.

Imago Deiparæ à S. Luca depicta
Vladislaus Ducæ Oppoliensis sacram Imaginem in Claro Monte locat, & Paulinos ex Hungaria vocat pro custodia Eiusdem An. 1382.
Sub umbra alarum tuarum protege nos. Psal. 16. v. 8.
Effigies B. M. V. a S. Luca depicta R. R. P. P. Ord. S. Pauli I. mi Eremitæ a Vladislao Duce Oppoliensi oblata, a Clemente XI. Coronis Vaticanâ decorata 1717. d. 8. Sept. Miraculis clarissima in Regno Poloniæ Czestochaviæ,
ab Urbano VIII. Clemente X. Innocentio XI. Benedicto XIV. specialibus gratiis et Privilegiis cumulata; a Serenissimis Regibus Poloniæ Vladislao II. Casimiro III. Michaele I. Ioanne III. Augusto II. et Augusto III. variis muneribus decorata.

Jakkolwiek rzecz się ma z historyą świętego obrazu przed sprowadzeniem OO. Paulinów do Częstochowy, to jest pewna, że Matka Boska na Jasnej Górze zawsze jaśniała cudami i że Ona to przyczyniła się do podniesienia i pogłębienia czci Matki Bożej u Polaków, którzy w Niej upatrywali szczególną Patronkę swoją. Odtąd Częstochowa stała się sercem Polski. To też nieprzyjaciel często targał się na to serce. W r. 1430 łotrzy [3]) napadli na Częstochowę chcąc złupić skarby klasztorne. Nie znalazłszy zaś spodziewanych skarbów, twarz obrazu cudownego mieczem przebili i ołtarz pogruchotali. OO. Paulini połamane części obrazu świętego zanieśli do Krakowa, a król Jagiełło oddał je pod straż magistratowi krakowskiemu i nakazał naprawić, co gdy malarze krakowscy dokonali, bogato obraz przyozdobił, a potem z procesyą, przy odgłosie pobożnych pieśni na Jasną Górę odprowadzić polecił. Jako smutna i żałosna tego świętokradzkiego napadu pamiątka, pozostały po dziś dzień dwie kresy na obliczu Matki Bożej. Drugi napad na Jasną Górę przez wojska czeskie w r. 1466 żadnej nie przyniósł zniewagi dla cudownego obrazu.

Napady te, jakkolwiek z powodu znieważenia obrazu świętego były nad wyraz bolesne i odezwały się echem żałości w całej Polsce — sprawiły atoli, że Jasna Góra stała się głośną, wszyscy się o niej dowiedzieli i z całej Polski i z okolicznych krajów pobożni jeszcze liczniejsze niż przedtem zaczęli odbywać do cudownego obrazu pielgrzymki.

I odtąd już spokojnie rozwijało się tu życie religijne aż do pamiętnego na zawsze roku 1655, w którym jeśli z jednej strony groziło Jasnej Górze wielkie niebezpieczeństwo zupełnej zagłady, to znowu z drugiej przesławna, cudowna obrona tego miejsca świętego wzniosła go wobec już nietylko Polski, lecz i świata całego na wieki, zwłaszcza, że ta cudowna obrona, cudownie zarazem obroniła i całą Polskę od niechybnej zguby. Że zaś ta obrona była istotnie cudowną, dosyć tylko zważyć, że była to maleńka forteczka, w której było 70 zakonników pod wodzą bohaterskiego przeora Augustyna Kordeckiego, 160 wojskowych (po większej części włościan), 50 szlachty. Oblężona zaś była przez najsławniejsze wówczas

---

[3]) Niesłusznie przypisywano ten napad husytom, jak to już Długosz podnosi.

w całej Europie wojsko szwedzkie w liczbie 9 tysięcy, pod dowództwem zdolnego i sławnego w trzydziestoletniej wojnie generała Millera. Stan ówczesny Polski był najrozpaczliwszy. Wewnątrz niezgody, zawiści, zdrady, rozstrój najzupełniejszy, upadek ducha powszechny. Kraj cały zajęty przez nieprzyjaciół, naprowadzonych przez zdrajców ojczyzny, o których Kordecki powiada, że „jadem żmii zabić ojczyznę byli gotowi". Wojsko bez bitwy poddało się Szwedom i wespół z nimi plądrowało po kraju, król przez wszystkich opuszczony musiał uchodzić do Ślązka; poburzone zamki, miasta do szczętu zrabowane i spalone, ludność przerażona, ubezwładniona strachem, w głodzie i chłodzie kryła się po lasach. Najznakomitszy wojownik, Stefan Czarniecki nie był w stanie obronić Krakowa, który opanowali Szwedzi z Węgrami. Car moskiewski opanował Wilno i całą Litwę rabował, pustoszył ogniem i mieczem, ludność wyprowadzał gwałtem do Moskwy. Zdawało się, że ostatnia wybiła godzina dla Polski. Opatrzność jednak podźwignęła jeszcze Polskę z pod nóg nieprzyjaciół, którzy ją deptali w pogardzie. I ręką tej Opatrzności był Kordecki, zakonnik Paulin. Zwycięzka obrona Jasnej Góry nową napełnia otuchą cały naród, który budzi się ze swej gnuśności i opieszałości, i powstaje ku obronie swego prawowitego króla. W Tyszowcach zawiązuje się konfederacya, która wypowiada posłuszeństwo Karolowi i ślubuje bronić Ojczyzny przeciw wrogom. Król Jan Kazimierz zaś śpieszy do Lwowa i tam w katedrze w pamiętnych ślubach 1-go kwietnia 1656 r. oddaje siebie i naród cały w szczególną opiekę Matki Boskiej, królowej korony Polskiej. To też w trzechsetną rocznicę urodzin Xiędza-bohatera Augustyna Kordeckiego w dniu 16 listopada 1903 r., cały naród polski oczy ponownie zwrócił na Jasną Górę ku Matce Najświętszej, prosząc Ją o wstawiennictwo u Wszechwładnego Syna swego, a obecny przeor OO. Paulinów X. Euzebiusz Rejman postarał się o możliwie najwierniejszą podobiznę cudownego obrazu Bogarodzicy. „To, co najdroższego ma Jasna Góra, tak pisze O. Rejman z Jasnej Góry pod dn. 4 października 1903 r., pragnęli dać OO. Paulini na 300-letnią rocznicę urodzin wiekopomnego O. Augustyna Kordeckiego przeora klasztoru, — postarali się o najwierniejszą, o ile być może, podobiznę cudownego obrazu Bogarodzicy, która była i jest treścią i źródłem tego

wszystkiego, co w przeciągu sześciu wieków stało się na tem świętem miejscu. Jedynym dniem jest Wielki Czwartek, w którym przez dobę całą obraz cudowny jest zasłonięty blachą złotą, bo w dniu tym msze święte przed nim nie odprawiają się, a całe nabożeństwo uroczyste odbywa się w kościele wielkim. Z dnia tego Paulini skorzystali w roku bieżącym i zamiast jak lat innych o bardzo wczesnej godzinie rano, wieczorem dopiero dopełnili zmiany drogocennej sukienki na obrazie cudownym. Na czas cały od pierwszego brzasku dziennego aż do zmroku, obraz cudowny przenieśli na skarbiec i umieścili w odpowiedniem oświetleniu dziennem, by zaproszony umyślnie znany chlubnie artysta malarz, Józef Chełmoński, mógł wiernie skopiować tak drogie i tak czczone przez wieki Oblicze Bogarodzicy; snadź Najświętsza Panna zgodziła się na to, bo zamiar dokonywany ze czcią i pobożnością, szczerze powiedzieć można, udał się zupełnie. P. Chełmoński uwydatnił przy swej pracy dwie bardzo ważne rzeczy, — znajomość zupełną artyzmu tegoczesnego i cześć głęboką dla artyzmu starożytnego, który pragnął przedstawić Bogarodzicę w obrazie Częstochowskim“ [4]).

Koronacya cudownego obrazu Matki Boskiej na Jasnej Górze odbyła się 8 września 1717 za upoważnieniem papieża Klemensa XI [5]). Do komunii świętej przystąpiło 148.300 osób, a w sam dzień koronacyi odprawiono 524 mszy św. Koronacyi dopełnił biskup chełmski Krzysztof Szembek, asystowali zaś biskup wileński Brzostowski, biskup poznański Szembek i nominat na biskupstwo inflanckie Tarło.

I dalej rok rocznie krocie tysięcy pielgrzymów spieszy pod Jasną Górę, aby łaski uprosić u Najświętszej Panny, która cudowną swą opiekę udziela nie tylko jednostkom ale nią otacza naród cały.

---

[4]) Wizerunek Matki Boskiej Częstochowskiej według tej kopii Chełmońskiego umieszczony jest powyżej jako ilustracya tytułowa tomu 1-go.

[5]) Koronacye cudownych obrazów datują od r. 1655, w którym pierwszy raz w Rzymie ukoronowano cudowny obraz Matki Bożej.

Cudowny obraz Najśw. Maryi Panny w Wilnie przy Ostrejbramie.

Napisał

Ks. A. F., T. J.

Na jednej z bram wileńskiego grodu, zwanej „Ostrą bramą“, znajdował się od niepamiętnych czasów obraz przedstawiający N. Pannę, z rękami na piersiach złożonemi, jaśniejący tym dziwnym wyrazem litości i miłosierdzia, jakim się ta Matka miłosierdzia od wieków odznacza. Mieszkańcy Wilna dawali zawsze dowody szczególniejszego nabożeństwa do tego obrazu; bo też Najśw. Panna, jakby widoczny tron miłosierdzia swego, przy tym obrazie sobie obrała, tylu tu od Niej doznawano łask i cudów. To było powodem, że się OO. Karmelici, którzy tuż przy bramie klasztor i kościół swój mieli od roku 1626 zajęli uczczeniem tego obrazu — i nie ruszając go z miejsca drewnianą kaplicę przy Ostrej bramie 1671 r. postawili; a skoro ta niedługo później (1715) spłonęła, wystawili ciż Ojcowie z dobroczynnych składek nową, murowaną kaplicę i tamże cudowny obraz umieścili na tem samem miejscu, gdzie się znajdował od początku. Kaplica ta znajduje się nad samą bramą, do której z boku prowadzą schody od ulicy. Naprzeciw ołtarza z cudownym obrazem znajdują się trzy duże okna, latem zwyczajnie otwarte, przezco lud pobożny, klęczący na ulicy może widzieć kapłana w kaplicy, Mszę świętą odprawiającego. Nad środkowem oknem zewnątrz

błyszczy bronzowy napis: „Matko Miłosierdzia, pod Twoją obronę uciekamy się!“ Wewnątrz zdobi obraz niezmierna ilość złotych i srebrnych wotów, orderów i medali. Po lewej stronie znajduje się obszerna galerya oszklona, z której można także słuchać Mszy świętej. Roku 1829 odnowił i pięknie ozdobił kaplicę Ostrobramską ostatni Przeor OO. Karmelitów: O Przyski, wezwawszy do tej pracy celniejszych artystów, jak Kanuta, Rusieckiego i innych.

Rozliczne łaski, jakich tu wierni ustawicznie od Najśw. Panny doznają, sprawiły, że Ostra brama stała się nietylko dla mieszkańców Wilna schroniskiem, gdzie wszyscy chorzy, cierpiący prześladowanie, szukają ulgi i pociechy; ale z całej Litwy, owszem z dalekich stron pielgrzymi, do Ostrej bramy się uciekają, jakby do bramy miłosierdzia Bożego — i tu, u stóp najmiłościwszej Matki, składają swe bóle i cierpienia, tak duszy jak i ciała. To też rzewny ale i wspaniały widok przedstawia Ostra brama. Co dzień, a zwłaszcza we środy i soboty, od wczesnego rana aż do południa, odprawiają się tutaj bez przerwy Msze święte; od południa do wieczora mnóstwo pobożnych klęczy, zanosząc swe prośby do Najświętszej Panny w cichej modlitwie, z rękami i oczami wzniesionemi do Jej cudownego obrazu [1]).

O tym cudownym obrazie Najśw. Panny wydał w roku 1761 O. Hilaryan karmelita dziełko pod tytułem: Relacya o cudownym obrazie Najśw. Maryi P. w Wilnie. W późniejszych czasach wyszło z druku kilka mniejszych broszurek zawierających prócz krótkiej historyi cudownego obrazu nabożeństwo do Najśw. Panny Ostrobramskiej. W r. 1895 obszerniejszy opis tego obrazu wydał ks. Wacław, kapucyn pod tytułem: O cudownym obrazie Najśw. Maryi P. Ostrobramskiej. — Kraków.

Wiadomość o cudownych obrazach P. naszego Jezusa Chrystusa i Najśw. P. Maryi w mieście Wilnie przez X. M. J. R. (Rolewicza) Wilno 1863.

---

[1]) Wizerunek cudownego obrazu M. B. Ostrobramskiej znajduje się jako ilustracya tytułowa drugiego tomu części pierwszej.

O cudownym obrazie Matki Boskiej w Berdyczowie [1]).

Skreślił

Ks. Jan Sygański T. J.

Każda dzielnica dawnej Polski może się poszczycić cudownymi obrazami Maryi. Czem dla całej Polski Częstochowa, dla Litwy Ostra-Brama w Wilnie, dla Wielkopolski Gostyń i Górka Duchowna, dla Galicyi Leżajsk, Podkamień i Sokal, tem dla Ukrainy cudowny obraz Matki Boskiej w Berdyczowie — a jak tamte tak i on ma piękną historyczną przeszłość.

Janusz z Łohojska Tyszkiewicz, wojewoda kijowski, starosta żytomirski i śniatyński, sławny w swoim czasie wojownik i towarzysz pod Cecorą hetmana Stanisława Żółkiewskiego, po powrocie z niewoli tureckiej ufundowawszy w r. 1630 kościół z klasztorem OO. Karmelitów Bosych, złożył w nim wizerunek Bogarodzicy, w domu swoich przodków od dawna przechowywany, który wnet zasłynął cudami. Gmachy klasztorne obronnym opasane murem, zamieniły się w połowie XVIII wieku w mocną warownię, rzucającą postrach na chciwych łupu hajdamaków. W tych to murach wzrósł w świątobliwości sławny O. Marek Karmelita, gorliwy przewodnik konfederacyi barskiej. Mieściła się tam i drukarnia, od r. 1760 nazwana drukarnią fortecy Najśw. Maryi Panny, która dziełami ascetycznemi i głośnymi kalendarzami zajmo-

---

[1]) Wizerunek Matki Boskiej Berdyczowskiej znajduje się powyżej jako ilustracya tytułowa t. II-go części II-giej.

wała swe prasy aż do r. 1864. W niej to wyszło dziś rzadkie dzieło o. Grzegorza Trześniewskiego: „Ozdoba i obrona ukraińskich granic przecudowna w Berdyczowskim obrazie Marya, watykańskiemi koronami od Benedykta XIV w r. 1756 ukoronowana. Berdyczów, 1767“. Dzieło to przyozdobiono przepysznemi rycinami in folio, skąd wiele szczegółów dowiedzieć się można. Zapobiegliwi OO. Karmelici założyli również papiernię. Przy drukarni mieli swoich rysowników, którzy szty-

Kościół i klasztor OO. Karmelitów w Berdyczowie, fundacyi hr. Janusza Tyszkiewicza w r. 1630.

chowali na miedzi i drzewie wizerunki świętych i innych sławnych mężów. W liczbie ich wybitne miejsce zajmował zdolny rytownik Teodor Rakowiecki. Nadto zaprowadzili u siebie wzorowe szkoły, w których liczba uczniów dochodziła do 1000. Do tych szkół chodził i znany powieściopisarz Henryk Rzewuski.

Stanisław z Kalinowy Zaremba, biskup kijowski, doznawszy walnej ulgi w chorobie, wizerunek Maryi Berdyczowskiej za cudowny ogłosił 23 maja 1647 r. Kiedy z czasem wieść o cudach rozchodziła się coraz bardziej, zjechał do

Berdyczowa 15 października 1751 r. Kajetan Ignacy Sołtyk, sufragan kijowski, w celu przesłuchania zaprzysiężonych świadków. Stanęło ich mnóstwo na jego wezwanie, by oddać hołd wdzięczności Maryi za uzdrowienie chorych i inne pociechy w różnych dolegliwościach. Opowiadali też przy tej sposobności, że w czasie rozruchów kozackich, przez Bohdana Chmielnickiego wywołanych w r. 1646, OO. Karmelici zmuszeni byli kościół i klasztor opuścić, a zabrawszy z sobą ten obraz, zanieśli go do Lwowa i umieścili w kościele Karmelitanek Bosych. Dopiero w r. 1721 powrócił ze Lwowa do Berdyczowa napowrót. W roku zaś 1732, gdy na Ukrainie nowe pojawiały się rozruchy, a możniejsi mieszkańcy w bezpieczniejsze wyjeżdżali strony, OO. Karmelici, nie opuszczając klasztoru, obraz tylko wywieźli do Lublina, gdzie w kościele Karmelitanek Bosych zostawał do r. 1736. Józef Jan Gołuchowski, oficyał generalny kijowski, potwierdził wszystkie cuda 17 maja 1752 i pozwolił je ogłaszać.

To było powodem, że na sejmie walnym w Grodnie 1752 r. zebrane stany Rzeczypospolitej postanowiły wyjednać u Stolicy Apostolskiej pozwolenie koronowania tego obrazu. Jakoż w tym celu wysłano listy do Ojca św. Benedykta XIV od Augusta III, króla polskiego, od Adama Komorowskiego, prymasa i arcybiskupa gnieźnieńskiego i od Samuela Ożgi, biskupa kijowskiego. Pobożne te żądania pomyślny otrzymały skutek u Ojca św., który i ze swojej strony, chcąc wieczną dla tego miejsca zostawić pamiątkę, dwie szczerozłote korony dziesięciu szmaragdami ozdobione, z herbami swymi w środku, własnym kosztem kazał zrobić w Rzymie i wraz z dekretem koronacyi pod dniem 29 stycznia 1753 r. przysłał na ręce biskupa kijowskiego, Samuela Ożgi. Ponieważ zaś ten pasterz dla podeszłego wieku, słabości zdrowia i odległości miejsca, sam tego aktu dopełnić nie mógł, przeto zlecił to swemu sufraganowi, Kajetanowi Sołtykowi. Gdy nadeszły korony, biskup Sołtyk dnia 30 października wśród odgłosu armat z wielką uroczystością wprowadził je do kościoła, ale samą koronacyę odłożono aż do r. 1756.

Ponieważ zaś niepodobna było rozlicznych przybyszów w czasie koronacyi w kościele pomieścić, przeto w polu za miastem zbudowano obszerną i ozdobną szopę nakształt trójkąta, w której 20.000 ludzi pomieścić się mogło. Był tam chór dla muzyki, zakrystya i 12 ołtarzy z wizerunkami do-

znanych cudów. Cała ta budowa wewnątrz tak była urządzona, że podczas koronacyi, chociaż napełniona ludem, wszystkim jednak i wielki ołtarz i obrzęd koronacyjny dobrze widać było. Wokoło tego budynku stało wojsko w liczbie 6.000 husarskich i pancernych chorągwi, wyznaczonych przez hetmana wielkiego koronnego Jana Branickiego, pod dowództwem księcia Antoniego Lubomirskiego, miecznika wielkiego koronnego. Na trzy dni przed koronacyą przystrojono obraz w sukienkę szczerozłotą wartości 50.000 złp., w srebrnych ramach za 500 dukatów sprawionych.

Dnia 15 lipca przybył do Berdyczowa Kajetan Sołtyk, biskup kijowski, w licznym orszaku możnych panów polskich, a dnia następnego 16 lipca 1756 r. uwieńczył złotemi koronami obraz Maryi w wymienionej szopie, gdzie odprawił sumę, po której szły do kościoła chorągwie husarskie i pancerne, bractwa i kompanie i rycerstwo z relikwiami świętych. Za niemi przełożeni klasztorów nieśli wizerunek ukoronowany. Między kościołem a szopą było 8 bram tryumfalnych. Nabożeństwo trwało przez całą oktawę wśród huku armat, illuminacyi i ogni sztucznych. Wydatki na koronacyę wynosiły 83.665 złp., zebrane ze składek szlachty i ukraińskiego ludu.

Godzi się jeszcze nadmienić, że w r. 1820 zostały skradzione złote korony, które przysłał był w r. 1753 Ojciec św. Benedykt XIV. Odnaleziono je niebawem, ale w r. 1831 powtórnie skradzione, zginęły bezpowrotnie. Na miejsce tych Józef Zdziechowski, obywatel lipowieckiego powiatu, sprawił nowe, które biskup łucko-żytomirski, Michał Piwnicki, pobenedykował w r. 1844. A kiedy i te zbrodnicza ręka wykradła, Ojciec św. Pius IX przysłał od siebie nowe złote korony, z rozkazem dopełnienia powtórnego obrzędu koronacyi, którą uskutecznił biskup żytomirski, Kasper Borowski d. 6 czerwca 1854 r.

Rzecz uderzająca i godna uwagi, że jak pierwszy koronator obrazu berdyczowskiego, biskup Kajetan Sołtyk, podzielał później losy wygnania i więzienia w Kałudze przez 5 lat, tak i drugi koronator, biskup Kasper Borowski, w Permie przez lat blisko 12. Chciała widocznie N. M. P. za cierpienia ziemskie uwieńczyć ich skronie świetniejszą koroną w niebie.

O cudownym obrazie Matki Boskiej w Agłonie, w Inflantach polskich.

W dawnem województwie Inflanckiem, na prawym brzegu rzeki Dźwiny, cztery mile od Dynaburga, w dzisiejszej gubernii Witebskiej, leży miasteczko Agłona, z kościołem murowanym, w którym się znajduje cudowny obraz Matki Boskiej Aglońskiej.

Kościół ten założyła w r. 1700 obywatelka ówczesnego księstwa Inflanckiego Ewa Justyna z Sieleckich Sztosowickiego małżonka. Dla utwierdzenia ludu łotewskiego w wierze chrześcijańskiej, lgnącego do pogańskich obyczajów, sprowadziła OO. Dominikanów i mały dla nich klasztorek przy samym kościele zbudowała. Kościół drewniany, pod wezwaniem Najświętszej Panny w niebo wziętej, zgorzał roku 1766; ale we dwanaście lat później wystawili OO. Dominikanie nowy kościół murowany, mogący w sobie do 6000 wiernych pomieścić, który w roku 1800 przez księdza biskupa Jana Benisławskiego został konsekrowany.

W wielkim ołtarzu tego kościoła znajduje się obraz Matki Boskiej, cudami słynący, malowany na dębowej desce, dawniej srebrzystą, dziś miejscami pozłocistą szatą pokryty. Obraz ten jest zupełnie podobny do obrazu w Trokach, którego jest kopią, tylko korony i szaty zdobiące go, znacznie się różnią.

Lud z wielką wiarą i ufnością garnie się pod skrzydła opieki swej najmilszej Matki, nietylko w dni Jej uroczyste, ale także w dzień św. Jerzego i św. Magdaleny, a w zapłatę

swej wiary licznych, tak dla duszy, jak i dla ciała, cudów doznaje. Dlatego też po dokładnem, kanonicznem zbadaniu cudów doznanych, już roku 1718 dnia 8 września przez X. Konstantego Brzostowskiego, biskupa wileńskiego, obraz ten uroczyście ukoronowany został.

Wizerunek cudownego obrazu M. B. w Agłonie.

Pieśń do Najświętszej Panny Maryi cudami słynącej w kościele Agłońskim XX. Dominikanów:

Najświętsza Panno! w Agłońskim Kościele.
Jaśniejesz chwałą, darem łask Twych wiele.
Świadczy lud cały Inflandskiej krainy,
Ile doznaje Łask z Twojej przyczyny.
Czy kto w sumieniu zabłąkanie czuje,
Czy o zbawieniu swojem desperuje?
Gdy na Twe wejrzy miłosierne oczy
Wnet rozpacz duszy we łzach się roztoczy.

Czy kto śmiertelną chorobą złożony,
W nadziei życia zostaje zwątpiony
Ty go podźwigasz, kruszysz śmierci ciosy
Zwracasz do zdrowia, zmieniasz ludzkie losy.
Czy od jednejże bolejącej matki
Tobie złożone obumarłe dziatki?
Przez Twój ratunek i Twoją obronę
Życiem i siłą zostały skrzepione.
Wielu tonących w głębi pogrążeni,
Wezwaniem Ciebie byli wybawieni.
Gdy też płonęły domy z nocy do dnia,
Kościół widocznie broniłaś od ognia.
Pamiętna chłosta śmiertelnego moru,
Niszcząca w koło, ludzi, włościan, dwory,
Strzegłaś to miejsce prawicą cudowną
Stroskanym dałaś ochronę swobodną.
Niechże przemocy wszelakie zapędy
Od nas odstąpią, zginą jęki wszędy
Skoro się Pani! nad nami zlitujesz,
Serc naszych boleść głęboką uczujesz.
Matuchno nasza! do nóg Twych padamy,
Ratuj nas zawsze, prosimy ze łzami.
Przybądź na pomoc, w ciężkim nieszczęść razie
Dzielna moc Twoja w tym świętym obrazie.
Liczny ten naród z ofiarą hołd daje,
Boga Rodzico! czcić Cię nie przestaje.
Po wszystkie wieki wielbić Twego Syna,
Przyrzeka wiernie. — O! Matko jedyna. Amen.

Wizerunek Najświętszej Maryi Panny »płaczącej« w Dzierzkowie.

Skreślił

Michał Rawita Witanowski.

W dawnem województwie krakowskiem, o mil 10 od Krakowa i Częstochowy, leży ustronna wioska Dzierzków v. Dzieczgów, gniazdo rodziny szlacheckiej herbu Jastrzębiec, która wydała Mikołaja Dzierzgowskiego, arcybiskupa gnieźnieńskiego. Jest tam ubogi kościółek drewniany, erekcyą swoją sięgający XIV wieku [1]), a w nim jaśnieje niezwykłą chwałą obraz Najśw. Maryi Panny. Od wieków wielką czcią otaczają go mieszkańcy, a liczne wota i szczudła pozawieszane na ołtarzu, świadczą o łaskach spływających stąd na lud wierny.

Według współczesnego rękopisu, zachowanego w aktach kościelnych a noszącego tytuł: „Wiadomość o płaczącym obrazie Najśw. Maryi Panny w Dzierzkowie, dnia 22 lipca 1664 r. z dowodów pewnych wypisana“ — wizerunek ten „powagi i majestatu pełny, przed laty czternastu oddany, którego był szlachcic znaczny p. Jan Myszkowski dostał w Ruskich krajach podtenczas, gdy pod Beresteczkiem pospolite ruszenie i nasze wojsko przeciwko Kozakom i Tatarom stawało [2]). Zostawał tu ten obraz w przystojnej uczciwości, a że

---

[1]) Kodeks Dyplomat. Małopolski I, 277.

[2]) Świetne to zwycięstwo króla Jana Kazimierza — nad Chmielnickim i sprzymierzonymi z Kozactwem Tatarami — zaszło w czerwcu 1651 r.

co rok, zacząwszy 1664, dziwnym łez płynieniem z oczu tego obrazu Pan Bóg ludzkie serca przerazić raczył, co spostrzeżono w święto P. Maryi Magdaleny, przy obecności plebana Jana Dubrawskiego, wikarego zaś X. Tomasza Łyczkowskiego, co i zesłana komisya od X. biskupa krakowskiego pod przysięgą potwierdziła. Łez tych już na potem nie ścierano, same po trzech dniach oschły, aż się znowu w dzień św. Anny pokazały. Jak się wtedy dziwne z tym obrazem odmiany działy, w nocy często światło w kościele widziano".

Piękna ta legenda, świadcząca o głębokiej wierze przodków naszych, musiała być znaną Wespazjanowi Kochowskiemu, historykowi-poecie, który dzierżawiąc w latach 1670 — i wieś Bawków (ob. Balkow) w parafii Dzierzkowskiej, jako szczególniejszy czciciel Bogarodzicy, niejednokrotnie modlił się zapewne przed Jej cudownym obrazem [3]). Słyszeć on musiał opowiadania niejednego rzeczonego świadka tych łez krwawych, ronionych przez Królową Polską nad niedolą wiernego Jej ludu, i opowiadania te natchnęły poetę do skreślenia „liryki" następującej:

„I długoż będziesz w tym leżał barłogu
Człowiecze? z grzechów twych obmierzły Bogu;
Długo cnót próżen, w zbrodnie zamożysty,
Będziesz majestat gniewał wiekuisty?
Próżna na chromym pomsta koniu jedzie,
Ale tem cięższa im nierychlej przyjdzie:
Jak starodawny gdy dąb zetną w lesie,
Potężniej runie, im wyżej wierzch niesie.
Zuchwałe kiedyś Olgantów narody,
Na empirejskie targnęły się grody;
Lecz Encelady i Porfiryony,
Zraziły wrogo Jowisza pioruny.
Nasze pigmejskie i wzrosty i siły,
Tejże przewagi będą się ważyły,
Gdzie legli srodzy wzrostem olbrzymowie,
O zwycięstwo się pokusim karłowie.
Na odwrot kto żyw, nie idźmy tą drogą,
Gdzie hańba z zgubą wraz nas potkać mogą;
Widząc boskiego gniewu jawne znaki,
Porzućmy życia progres ladajaki.

---

[3]) Jan Czubek. Wespazjan z Kochowa Kochowski. Studyum biograficzne. Kraków 1900 st. 163, 178.

Oto niebieskie światła i ozdoby,
Nieprzychylnego nieba jaśne próby,
Miecą ogniste komety ogony,
Sarmackie strasząc korakiem tryony.
Ale to większa, gdy Matki bez zmazy
Maryi płaczą w kościołach obrazy,
Twarz oną śliczną, jagody dostojne,
Wskróś płacz zalewa i łzy kropią hojne.
Sowity potok z Bogu miłych oczu,
Wszystką tabelę, wszystek obraz moczą.
Nadprzyrodzone ręki boskiej cuda,
Wiesz heretyku że to nie obłuda.
Te oczy płaczą, któremi gdy rzuci
Łaskawie, żaden z grzesznych się nie smuci;
Te oczy płaczą, któremi gdy kinie
Na człeka, żaden na wieki nie zginie.
Te oczy płaczą, twarz łzami skrapiają,
Które na Polskę łaskawie wzglądają.
Te oczy płaczą Matki naszej drogi,
Dla napomnienia nam i dla przestrogi.
Ach surowości cuda nieskwapliwej!
Hamując matka miecz on popędliwy.
Pomsty synowskiej, napomina łzami,
Lepszemi błagać nieba postępkami.
Snać dobrotliwa pani płacząc znaczy:
Nie gińcie grzeszni w przemierzłej rozpaczy,
Choć zagniewany Bóg swe strzały mierze,
Mam ja koronę polską w mej opiece,
I w mem staraniu. A sarmackim tronem
Czułość ma rządzi okiem niezmrużonem.
Jeno też brzydkie rzucając narowy,
Błagajcie Syna mego gniew surowy.
Najwyższa zwierzchność, pomazaniec Boży,
Niech mitygując afekt, gniew swój złoży,
Niechaj jak ojcu własnemu się godzi,
Z poddanymi się jak z dziećmi obchodzi.
Niech spotwarzonej ucho niewinności
Dawny, powoli miecz sprawiedliwości
Wyniesie, wszakże niech nie będzie skory,
Dosyć postraszyć skłonnych do pokory
Między zaś sobą, rad obłudnych sztuki,
I Bogu zmierzłe florenckie nauki,
Niechaj zawziętość zła i popędliwa,
Zjadła nienawiść, w sercu nie przebywa.
Gniew zatajony w serdecznym namiecie,
Który po wierzchu zdradnie cukrujecie
Nieszczerą chęcią; z wierzchu słowa pełne
Miłości, wewnątrz jady są śmiertelne.

Tu z nim oferty, tu ceremonie
A sam przez potwarz pod nim dołki ryje,
Kto innych zniża, chcąc tyć z ich fortuny,
Samże zdradziecko będzie poniżony.

Lecz staropolskie postępki i cnoty
Bierzcie, broniący wiary i prostoty;
Z sobą w miłości, i w przystojnej zgodzie,
Zażyjesz polski poboju narodzie.

Zarazem sowity ten plon i łzy moje,
Niech kamieniste wzruszy serce twoje
Twardy Sarmato, tej się trzymaj łodzie,
Opuścili ją, będziesz mądr po szkodzie.

Moja za wami gorąca przyczyna,
Błaga słuszny gniew jedynego Syna;
Moje żałosne oczy łzy te leją,
A wasze patrząc w porze trętwieją.

Ja przez te piersi, z których mlekiem żywy
Był miły Jezus, Bóg i człek prawdziwy,
Koronę, a on zaś przez mękę i rany
Prosi, aby był Ojciec ubłagany.

A Ojciec prośbie synowskiej łaskawy,
Pogląda na was i na wasze sprawy,
Mówiąc: Plemie to Adama i Ewy,
Bardziej porusza słuszne moje gniewy,

Atoli dla ran tych i próśb' Maryi,
Odwlekę z grzesznych mej exekucyi;
Jeszcze zatrzymam miecz ten obosieczny,
Jeśli od zbrodzień będzie Polak wsteczny.

Więc moja Polsko, moi Sarmatowie,
Miej płacz mój w sercu, a kometę w głowie;
Nigdy te ognie darmo nie pałają
Ani łzy, chyba gdy napominają" [4]).

W pieśni tej skreślonej na cześć Najśw Maryi Panny Dzierzkowskiej, miejscami poeta wznosi się nad wyżyny natchnienia, którego szczytem była też jego „Psalmodya Polska" — utwór, o którym wyraził się Władysław Nehring, że niema mu równego ani w polskiej ani w żadnej literaturze.

---

[4]) Wespazjana Kochowskiego wojskiego krakowskiego — pisma. Kraków, wyd. Turowskiego, 1859, str. 115—17.

Rys historyi obrazu i objawień Najśw. Maryi Panny w Gietrzwałdzie.

Gietrzwałd (Dietrichswalde) wieś leżąca w powiecie Olsztyńskim (Allenstein) w Prusach Wschodnich, liczy obecnie przeszło 900 mieszkańców, przeważnie Polaków, z małą liczbą Niemców, wyznawających — w całej parafii około 1800 dusz komunikujących — wszyscy wiarę rzymsko-katolicką. Dyecezya Warmińska, do której Gietrzwałd należy, jest także oprócz miast czysto katolicką, co zawdzięcza gorliwości dawnego X. Biskupa i Kardynała ś. p. Stanisława Hozyusza, który w swej dyecezyi wiarę św. utrzymał i od protestantyzmu uchronił, choć naokoło Warmii — jak wyspa na morzu — całe dyecezye „Pomerańska i Samlandcka“ w czasach reformacyi od wiary odpadły. Słusznie więc obchodzono w dyecezyi jubileusz 4-ro wiekowy na cześć tego wielkiego męża.

Tuż przy granicy protestanckich Mazur, oddzielonych rzeką Pasaryą od Warmii, leży pierwsza wieś Gietrzwałd, a na najwyższym pagórku wznosi się kościół, sięgający 15-go wieku, gdyż jest r. 1500 dnia 31 marca pod wezwaniem Narodzenia N. Maryi P. i śś. Apostołów Piotra i Pawła konsekrowany. Kościół ten dla szczupłych rozmiarów dla parafii i pielgrzymów restaurowano w r. 1882 i 83 i rozbudowano w krzyżowym formacie, kosztem 130.000 mk. z licznych lubo drobnych składek pielgrzymów i parafijan. Dawny wielki ołtarz, konsekrowany przez X. Biskupa Marcina Kromera 20 września 1580 r. mieścił w sobie piękną kopię obrazu cudownego M. B. Częstochowskiej, a jak wielkiej i gorącej doznawał czci

i poszanowania ze strony ludu już w dawnych wiekach, świadczą tego liczne na nim pozawieszane srebrne wota, przedstawiające różne kalectwa, z których na jednem rok 1780 wyrysowany jest. Akta kościelne nie posiadają wprawdzie kroniki o obrazie tym, lecz lud uznaje go zdawna jako łaskami słynny. Przedstawia on Najśw. Pannę, popiersie, z Dzieciątkiem Jezus na ręku, trzymającem w lewej ręce księgę a prawą wskazującem na Matkę Swą, spoglądając jakoby do „Pocieszycielki utrapionych“ a Ona zaś Swemi oczyma patrząc każdemu w oczy, jakoby serce każdego przeniknąć chciała. Głowy obojga osób są koronami srebrnemi ozdobione, taksamo i okrycie głowy Najśw. P., strzały, gwiazdy i obie sukienki ozdabia srebrne obicie z wyciśniętymi na nich kwiatami. Starzy ludzie powiadają, że dawny tutejszy proboszcz Pieczanowski polecił tę ozdobę srebrną wykonać pewnemu złotnikowi w Warszawie. Na tle obrazu obok głowy N. P. trzymają dwaj Aniołowie rolkę rozwiniętą z napisem *Ave Regina coelorum, ave Domina Angelorum.* Obraz ten bywał zwykle zasunięty obrazem, przedstawiającym śś. Apostołów Piotra i Pawła, jako drugorzędnych Patronów kościoła.

Ponieważ stary wielki ołtarz w romańskim stylu nie odpowiadał nowemu kościołowi w stylu gotyckim i płótno obrazu Matki Boskiej okazało się za słabe z powodu przedziurawień licznych wotów, przeznaczono więc za rozkazem Najprz. X. Biskupa obrazowi osobne miejsce w górnej kaplicy, w ołtarzu, gdzie swą cześć należną dotąd odbiera. W nowym wielkim ołtarzu zaś — konsekrowanym 27 paźdz. 1897 przez X-dza Biskupa Namszanowskiego (zastępcy dyecezyalnego) — umieszczono figurę N. Maryi Panny Niepokalanie Poczętej, która na pierwszem miejscu ponad śś. Aniołów i innych Świętych Pańskich wywyższoną jest.

Drugi powód powiększenia chwały Maryi i wsławienia miejsca tego spowodowały objawienia Najśw. Panny, które w r. 1877 od 27 czerwca do 8 września zachodziły. Podług sprawozdań spisanych obszerniej w broszurce: „Objawienia Najśw. Maryi P. w Gietrzwałdzie“ były świadkami cudownych zjawisk na klonie najprzód 12-to letnia Justyna Szafryńska, 12-to letnia Barbara Samulowska a później 24-ro letnia dziewica Katarzyna Wieczorek i 47-mio letnia wdowa Elżbieta Bylitewska, wszystkie pobożne i wiarogodne osoby. Początek zjawisk był taki. Wieczorem 27 czerwca wracająca Justyna

Sz. wraz z matką swą do domu, po egzaminie odbytym z nauk do przyjęcia pierwszej Komunii św., obróciwszy się na głos wieczornego dzwonu na „Anioł Pański“ ku kościołowi, spostrzegła jakieś zjawisko niby niewiastę w ogromnej jasności na klonie w ogrodzie tuż przy cmentarzu. Matka jej powracając ku domowi do Nowego młyna, poskarżyła się wracającemu X-dzu proboszczowi Weichslowi z przechadzki, który nie mogąc zrozumieć zachowania się dziecka, kazał iść bliżej aby mu wskazać miejsce. Justyna mówiła, że widzi piękną w bieli dziewicę, siedzącą na złotem, perłami wyszytem krześle, z dziecięciem na ręku; poczem widzenie wznoszące się w górę znikło. To samo powtarzało się w dni następne. Justyna z polecenia X-dza proboszcza zapytała się jaśniejącą dziewicę, czegoby żądała i kim jest? Otrzymała odpowiedź: „Żądam, abyście codzień odmawiali różaniec! Jam jest Najświętsza Marya Panna, Niepokalanie Poczęta“. Później widywały jeszcze powyższe 3 osoby i to zawsze podczas wspólnego różańca w czasie zachwyceń (extazyi). Różaniec odmawiano później trzy razy dziennie, coraz jedną cząstkę: po Mszy św., w południe i wieczór po dzwonieniu na Anioł Pański, który po wszystkie czasy odmawiany będzie. Wieść o cudownych zjawieniach w Gietrzwałdzie rozeszła się lotem błyskawicy; pielgrzymów przybywało z bliska i daleka po kilkanaście tysięcy, mimo najrozmaitszych przeszkód i trudności. Ponieważ i chorzy i kalecy przybywali w nadziei wyzdrowienia, zapytano się, czy będą uzdrowieni i co mają czynić? Najśw. Panna odpowiedziała: „Niech odmawiają różaniec“. Na dalsze zapytania, czegoby N. Panna oprócz modlitwy różańcowej jeszcze żądała, odebrały odpowiedź: „Tu pod klonem ma być postawiona kaplica z figurą Niepokalanego Poczęcia a u stóp jej ma być kładzione płótno ku uzdrowieniu chorych“. Budowę więc wkrótce wykonano. Odtąd uważano figurę tę Niepok. Poczęcia w kaplicy za cudowną i przed nią to tłumy ludu swoje prośby i potrzeby wynurzają.

Do zbadania zjawisk przeznaczył Najprz. X. Biskup Dr. Filip Krementz komisyę i wreszcie sam niespodzianie przybył, aby sobie z własnego przypatrzenia sąd wyrobić. Polecił sprowadzenie 3 lekarzy ku zbadaniu, których rezultat był, iż wszystkie 4 osoby przed i podczas zachwyceń normalnie zdrowe są itd.

Mimo to kościelna władza żadnego orzeczenia co do po-

twierdzenia objawień nie wydała, zostawiając je na czas późniejszy; lubo historyę tych objawień napisaną na podstawie urzędowych dokumentów pozwoliła drukiem ogłosić.

Ludu w dniu 8 września liczono mniejwięcej na 50000. Mszy św. odprawionych od 3-ciej z rana było 45; kapłani jeden drugiemu ministrując. Pobożny lud, przeważnie polski, spieszy i teraz tu dotąd w uroczystości Matki B., osobliwie 8 września, chociaż nie tak licznie jak w pierwszym roku.

Przy końcu objawień zapowiedziała Najśw. Panna, iż źródło w pobliskiej łące proboszczowskiej wieczorem o 7 godzinie pobłogosławi, przyczem kapłani i lud obecny mają odmówić Litanię Loretańską. Po takowej, podczas śpiewu: *Salve Regina, O sanctissima* i *Magnificat* przez duchowieństwo, wszystkie 4 osoby miały widzenie, że Najśw. Marya P. prawicą swoją źródło jako i obecnych, podobnie jak kapłan przy Mszy św. błogosławiła.

Oprócz uzdrowień ogłoszonych w broszurce, nadeszło wiele innych, lecz tylko takie mogą być uwzględnione, które od swego proboszcza lub lekarza za nadzwyczajne i wiarogodne uznane będą.

Powyższe zajścia działy się w czasach najzaciętszego „kulturkampfu“, dlatego ścigano tu nietylko księży wykonujących urzędy duchowne, lecz i pielgrzymów; zwłaszcza zagranicznych Polaków i Litwinów. Kościół i plebania były czasami otoczone żandarmami; wtargnięto się nawet do kościoła, zakrystyi i konfesyonałów, a za każdego karanego księdza, był także miejscowy proboszcz za współudział przekroczeń praw majowych odpowiedzialnym; np. za zlecenie kazania obcemu księdzu 8 września 1877 r. nałożono na obu po 160 mk. kary, co jeszcze przez apelacyę powiększyło się. Później zawezwany przed sąd ażeby wydał wszystkich księży współpracowników, wtrącono go za odmówienie świadectwa do więzienia, lecz po 6-ciu dniach na apelacyę w trybunale uwolniono go. Wodzono na sąd także owe 4 widzące osoby i dozór kościelny, mianowicie kilkakrotnie organistę, żądając jako od zakrystyana sprawozdań z nabożeństw i duchownych. Za odmówienie świadectw nastąpiła tak samo kara pieniężna 150 mk. i za nieostrożność języka swego, 4 tygodnie więzienia. Nie uszły kary tego roku nawet przewodników kompanii gietrzwałdzkiej, niosących chorągwie, sołtysa na czele, choć takie miejscowe procesye od dawnych lat istniały.

Historya ukoronowanego obrazu Najśw. P. Maryi w Kalwaryi Zebrzydowskiej.

Napisał

O. Czesław Bogdalski Br. Mn.

WSTĘP.

Słynna z odpustów i pielgrzymek na całą Polskę a także wśród ościennych narodów Kalwarya Zebrzydowska koło Krakowa, była pierwotnie miejscem przeznaczonem wyłącznie na rozpamiętywanie bolesnej męki Pana Jezusa. Wkrótce jednak zaczęło się tu także krzewić nabożeństwo do Najśw. Panny Maryi, które jeszcze się wzmogło od chwili, gdy fundator tego miejsca, Mikołaj Zebrzydowski, wojewoda krakowski, umieścił we wielkim ołtarzu kościoła kalwaryjskiego wspaniałą, w srebrze kutą statuę Matki Bożej, dokładną kopię onej starożytnej początkowo w Domku Loretańskim niegdyś istniejącej — którą wiernie w Rzymie odtworzoną sam Ojciec św. Sykstus V na prośby Zebrzydowskiego poświęcił i odpustami ubogacił.

Odtąd nietylko w uroczystości Chrystusa Pana, lecz i na każde święto Matki Bożej, gromadziły się w Kalwaryi Zebrzydowskiej tłumy pobożnych. Ta coraz więcej kwitnąca w tem miejscu cześć Maryańska spowodowała syna wojewody, Jana Zebrzydowskiego, miecznika koronnego, że idąc wzorem ojca, który wielkim sumptem zbudował w Kalwaryi t. zw. „dróżki Pana Jezusa“ — tak teraz on założył „dróżki Matki Bożej“, i do bardzo licznych już istniejących kaplic, dobudował dziewięć nowych i te uczczeniu Najśw. Panny Maryi poświęcił.

Tym sposobem wzmogło się jeszcze bardziej nabożeństwo do Matki Bożej, rozwinęły się też tu na ziemi polskiej rzewne i wspaniałe obrzędy innym narodom nieznane, jak np. „pogrzeb Matki Boskiej“ i „tryumf Wniebowzięcia“, a jak miłą była P. Bogu ta cześć Matki Syna Bożego, najlepszy dowód w tem, że coraz częstsze odbierano tu łaski, mnożyły się cudowne uzdrowienia, wreszcie już każdemu stało się widocznem, że Kalwarya Zebrzydowska jest miejscem, w którem najwyraźniej upodobała sobie Najświętsza Dziewica, skoro tu założyła tron swej macierzyńskiej opieki i skarbnicę dobrodziejstw niewyczerpanych.

Wreszcie zaszedł fakt, który w nieporównany sposób stwierdził tę miłość Maryi do tego miejsca, a był tak donośnym w skutkach, że stał się punktem zwrotnym i nową dobą w rozwoju Kalwaryi — a zarazem nigdy niezapomnianą chwilą, od której się właściwe dzieje słynącego tu cudami obrazu Najśw. Panny Maryi poczynają.

I.

Było to w r. 1641. Niedaleko od Kalwaryi, gdyż zaledwie o półtorej mili, mieszkał w Kopytówce, swych dobrach dziedzicznych, pan zacny i szlachetnego rodu, Stanisław z Brzezia Paszkowski. Dwór swój starodawny urządził przy pomocy swej bogobojnej małżonki prawdziwie po Bożemu. Codziennie wczesnym rankiem, a wieczorem po zachodzie słońca zgromadzali się w jednej z komnat dworskich pan i pani, ich dziatki, domownicy i czeladź dworska i tu przed obrazem Matki Boskiej, starą pamiątką rodzinną, odprawiano wspólne modlitwy. Z dziwną słodyczą patrzała Matka Najświętsza z ram swego obrazu na to zebrane u swych stóp grono, — i jak później przy protokole zeznano — niejeden z modlących się tutaj, uczuwał dziwną radość, prawdziwe wesele wewnętrzne i wielką na duszy pociechę.

Życie w tym domu płynęło wszystkim cicho i godziwie i nic nie mąciło błogiego spokoju mieszkańców dworu w Kopytówce, gdy w tem jednego z ciepłych dni wiosennych w samą uroczystość Znalezienia Krzyża świętego tj. w piątek dnia 3 maja 1641 obraz Matki Bożej krwawemi zapłakał łzami. Wypadek ten wielki popłoch rzucił na cały dom pp. Pasz-

kowskich. Przywołani natychmiast ks. proboszcz z Marcyporęby wraz ze swoim ks. wikarym, byli jeszcze przytomni temu nadzwyczajnemu zjawisku, i uznając w tem rękę Bożą nalegali usilnie na pana Paszkowskiego, by obraz ten dał do kościoła, gdyż nie godzi się w domu prywatnym przetrzymywać obrazu, w którym P. Bóg swe dziwne i cudowne znaki okazuje. Obecni uznali wszyscy słuszność tej uwagi, a sam nawet Paszkowski jakkolwiek przykro mu przychodziło rozstawać się z umiłowaną pamiątką rodzinną, postanowił obraz oddać do swego parafijalnego kościoła w Marcyporębie.

Wieść o wypadku w Kopytówce rozeszła się lotem błyskawicy. Tegoż jeszcze dnia miejscowy lud siermiężny zwartem kołem i na klęczkach korzył się przed cudownym obrazem, a nazajutrz skoro świt w sobotę, zaczęło przybywać wiele osób zwłaszcza ze stanu szlacheckiego, by naocznie się przekonać o zjawieniu łez krwawych na obrazie w dworze Kopytowieckim. Przybyli też niektórzy duchowni z pobliża — a każdy z tych, co tylko zbliżał się do obrazu, nawskróś był przejęty i wzruszony widokiem krwawej strugi, która i w tym dniu płynęła z oczu Matki Najświętszej.

Z powodu ciągłego napływu ciekawych, niepodobna było nawet pomyśleć w tym dniu o przeniesieniu obrazu do kościoła. Postanowił jednak dokonać tego pan Paszkowski nazajutrz tj. w niedzielę, a tymczasem korzystając z przybycia pewnego bardzo poważanego kapłana odbył przed nim spowiedź świętą.

Późno dopiero w nocy opróżniły się komnaty Kopytowieckiego dworu z napływu ciekawych i pobożnych. Paszkowski w obawie, że dzień następny jako świąteczny, jeszcze większą mnogość ludzi sprowadzi do dworu jego i znowu mu przeszkodzi w oddaniu obrazu do Marcyporęby, postanowił natychmiast mimo głębokiej nocy obraz zabrać i odnieść do kościoła parafijalnego. Nie zwierzając się z tą myślą nikomu, skoro tylko we dworze wszystko się uspokoiło, poszedł do komnaty, w której był obraz, ujął go w ręce i ze czcią ucałował, i po cichu wyszedł z nim z dworu, kierując się dobrze znaną sobie ścieżką w stronę kościoła w Marcyporębie.

Nagle spostrzegł, że ze ścieżki zboczył i drogę zgubił. Dookoła otaczała go noc ciemna i szum lasów. Ani nawet wiedział, w którą ma się zwrócić stronę. Czyżby go za to

P. Bóg ukarał, że po kryjomu wyniósł z swego domu obraz, który publicznie i jawnie wobec tylu świadków zapłynął łzami?

W tej rozterce duszy pomodlił się gorąco do Matki Najświętszej, której obraz dzierżył w ręku, — i tejże chwili — choć nikogo nie było przy nim, czuł jednak dokładnie, jakby go ktoś niewidzialny za rękę wiódł i śród gąszczów leśnych w nieznaną prowadził dal. Droga ta trwała dość długo, minęła godzina jedna i druga, minął jakieś góry i doliny, przebrodził strumyki i leśne potoki, wciąż z jednakową a niewidomą siłą prowadzon za rękę. Tam gdzieś w górze, ponad wierzchołkami dębów, zdawało mu się, że już świt ranny szarzeje, lecz tu śród boru ciągle było ciemno i ciemno. Już niemal upadał na siłach, gdy spostrzegł, że las rzednieje i brzask się doń przedziera. To dodało mu siły, podwoił kroku i gdy niebawem stanął na leśnej krawędzi, wynurzyła się przed nim z mglistych oparów, i zajaśniała w całej krasie wschodzącego słońca, znana mu dobrze świątynia kalwaryjska.

Teraz dopiero zrozumiał, że to sam Bóg na to miejsce go skierował, toż tembardziej wzruszony tą szczególniejszą nad sobą łaską i opieką Bożą, jakiej tyle doznał tych ostatnich dni, z ochotą zwrócił swe kroki do Kalwaryi. Zaledwie próg przestąpił kościoła, prosił by zwołano Ojców, którym ze czcią złożył w ręce obraz święty, opowiedział z prostotą dzieje jego łez krwawych, wreszcie tem zakończył, że stanowczo tego żąda i prosi, iż skoro go sam P. Bóg swą potężną prawicą na to miejsce skierował, aby ten obraz przedziwny nie gdzieindziej — jeno na Kalwaryi na zawsze pozostał.

Rozumie się, że jak historya owych łez krwawych, tak i to co się w drodze przydarzyło Paszkowskiemu — stało się wkrótce bardzo głośnem i rozsławiło obraz jeszcze więcej. Ze wszystkich stron zbiegał się lud pobożny by nań spojrzeć, od świtu do zmroku klęczały przed nim rzesze wzruszone. Mnóstwo światło gorzało na ołtarzu, na którym obraz tymczasowo złożono. W niebo szły modły i rozkołysane pieśni, i tak rosła, coraz bardziej rosła na kalwaryjskich pieleszach chwała Maryi!

II.

To wszystko spowodowało zakonników, że dokładną relacyę o obrazie złożyli władzy duchownej w Krakowie, pro-

sząc biskupa, by sprawę tych łez krwawych sam zbadał, lub komu do zbadania poruczył. W odpowiedzi na tę prośbę wyznaczył ówczesny biskup krakowski Jakób Zadzik osobną komisyę, która na miejscu tj. w Kopytówce i Kalwaryi miała badać całe zdarzenie. Ściągnięto podówczas protokół pod przysięgą od wszystkich osób przytomnych cudownemu zjawisku i zebrane w ten sposób zeznania przedłożono do opinii ośmiu teologom, prócz tego lekarzom i rzeczoznawcom, którzy z roztropnością i całą uwagą mieli rozpatrzeć tę sprawę.

Wynik tych badań nie doprowadził na razie do oczekiwanego rezultatu. Połowa teologów uznała bezwzględnie prawdziwość cudu, druga nie będąc dostatecznie przekonaną radziła wyczekiwać dalszych cudów mocy Bożej w tym obrazie. Wreszcie i biskup, któremu sprawę do rozstrzygnięcia przedstawiono z prawdziwie pasterską przezornością zawyrokował, że wobec braku jednomyślnej opinii teologów i rzeczoznawców, obraz ma być opieczętowanym i schowanym w zakrystyi.

Tak się też stało. Lecz taki rezultat był ciężkim ciosem dla pobożnego rodu Paszkowskich, niemniej przykrym był dla zakonników na Kalwaryi, a najbardziej bolesnym był dla ludu wiernego, który w swej świętej prostocie odrazu uwierzył w rzeczywistość cudu i nie mógł tego pojąć, czemu obraz Matki Najświętszej, wsławiony tak niezwykłemi znakami, od czci publicznej usunięto, złożono w pace i opieczętowano.

Pod naciskiem nieustannych domagań się ludu, próbował zakon OO. Bernardynów raz jeszcze uwolnić obraz od ukrycia i w tym celu świetną obronę teologów zakonnych przedłożył biskupowi — lecz i to nic nie pomogło. Odpowiedź brzmiała kategorycznie, że jeśli obraz ten jest istotnie cudownym, to mimo opieczętowania i ukrycia go w zakrystyi, nie omieszka P. Bóg wsławić go nowymi, niemniej cudownymi znaki. Decyzya ta zdawała się odraczać całą sprawę w nieskończoność — a przynajmniej odwlekała ją w daleką i nieznaną przyszłość, tembardziej, że bogobojny biskup Jakób Zadzik umarł pod tę porę, a rządy dyecezyi przeszły w ręce administratora czasowego

Z wysokości niebios czuwała jednak Opatrzność nad sprawą, z którą złączona była cześć Maryi, Matki Zbawicielowej. Pomimo ukrycia obrazu w drugiej zakrystyi klasztornej,

do której wstęp był stanowczo wzbronionym, gorące serca ludu nie przestały czcić Bogarodzicy w jej cudownym a tak troskliwie ukrytym obrazie na Kalwaryi. Pod zamkniętemi drzwiami zakrystyi, gdzie w pace zabity i opieczętowany stał obraz, ustawicznie gromadzili się ludzie pobożni, modląc się żarliwie. Każdy dzień coraz to liczniejszych sprowadzał czcicieli. Nie brakło też ofiar, światła i darów przeróżnych, a co najważniejsza: mnożyć się poczęły różne otrzymane pociechy, łaski, a nawet zadziwiające uzdrowienia, jakie otrzymywali ci, co się z zaufaniem do tego ukrytego uciekali obrazu. Wszystkie te niezwykłe zdarzenia badali zaraz szczegółowo zakonnicy i spisywali je sumiennie. Gdy już takowych poważna zebrała się liczba, wniósł Michał Zebrzydowski, starosta lanckoroński, a wnuk pierwszego fundatora prośbę do biskupa Oborskiego, który właśnie administrował dyecezyą krakowską, by sprawę obrazu raz jeszcze poddał zbadaniu i rozpatrzeniu.

Pobożny ten biskup, wezwawszy do pomocy tęż samą co przedtem komisyę, przybył z nią osobiście w r. 1642 na Kalwaryę, raz jeszcze zbadał łzy krwawe, odebrał zeznania zaprzysiężone, sprawdził świeżo otrzymane łaski, poczem po dojrzałym namyśle, a zgodnie z jednomyślnem zapatrywaniem komisyi, obraz z ukrycia wyjąć pozwolił — ale zawsze dla większej ostrożności, nie w kościele, lecz w zakrystyi wystawić go zalecił. Tutaj też urządzono niewielki ołtarzyk, w którym obraz umieszczony, cześć jakkolwiek ograniczoną szczupłością miejsca, ale już publiczną odbierać począł.

Niebawem pozwolono w zakrystyi przed tym obrazem odprawiać msze święte — a nadzwyczajne zdarzenia a nawet objawienia stanowczo utwierdziły wiarę w otrzymywane tu cuda i łaski, i cześć i sławę obrazu rozszerzały coraz więcej. Od tej pory zaczęto przy obrazie wieszać wota kosztowne, a kronika klasztorna na 15 kartach (od str. 386—416) drobnego pisma wylicza owe niekiedy wspaniałe ofiary i darowizny, jakie do tego obrazu płynęły zarówno od wysokich dygnitarzy Rzeczypospolitej, jak i od skromnych kmiotków wioskowych.

Tak przetrwał ten obraz całych lat kilkanaście w swem skromnem umieszczeniu w zakrystyi. Dopiero w r. 1658 dnia 4 października z powodu niezwykłej czci, jakiej nieustannie doznawał, przeniósł ks. kiskup Mikołaj Oborski obraz z za-

krystyi do kościoła i umieścił w ołtarzu św. Anny. Przy tej sposobności obraz z powodu starości już nieco nadwątlony naklejono na deski dębowe, a u dołu obrazu biskup położył swą pieczęć i podpis własnoręczny.

Niedługo jednak pozostał obraz w tem miejscu. Pobożny czciciel Matki Najświętszej, wspomniany przed chwilą Michał Zebrzydowski, postanowił zacniejsze i stałe dla obrazu obmyśleć miejsce. W tym celu, w miejscu gdzie dotąd był ołtarz św. Anny, przebito ścianę kościelną i dobudowano prześlicznej struktury kaplicę z ciosu i tę na trwały przybytek cudownego obrazu Najśw. Panny poświęcono. Przy niezmiernem zgromadzeniu ludu, wśród łez radości i hymnów dziękczynnych, wniesiono obraz w uroczystej procesyi do kaplicy i w ołtarzu umieszczono. Od tej pory, blisko przez półtrzecia wieku, króluje z tego miejsca narodowi Matka Najświętsza. Nieprzerwany i niepoliczony łańcuch łask, dobrodziejstw, pociech, cudów, pomocy spływa na tych, co tu Jej wsparcia, opieki, czy pomocy szukają. Dostojni czy maluczcy, bogaci czy ubodzy, starce czy młodzież, niewinni czy nawet bardzo grzeszni, ktokolwiek tylko tu Matkę Bożą szczerze uczci, a z win swych się kaja, odchodzi z przed Jej cudownego obrazu na duszy weselszy i lepszy.

III.

Właśnie te nieustanne dobrodziejstwa tu otrzymywane nasunęły jeszcze w XVIII stuleciu zakonnikom tę myśl, czyby nie należało prosić Stolicy Apostolskiej, aby obraz ten tak wsławiony, u stóp którego korzyły się co roku krocie tysięcy pielgrzymów — zechciała ozdobić złotemi koronami. Zamiar ten jednak nie przyszedł podówczas do skutku. Czasy dla klasztoru zaczęły się ciężkie, brakło owych hojnych na chwałę Bożą Zebrzydowskich, późniejsi ich następcy: książęta Czartoryscy na Klewaniu nader rzadko na Kalwaryę zaglądali, nastąpiły później smutne czasy rozbiorowe, straszny ucisk józefiński, rabunek sreber i kosztowności kościelnych, zawieruchy wojenne i częste przechody wojsk, wreszcie wielkie zubożenie klasztorne i zewsząd wciskająca się ruina tylu gmachów kościelnych i kaplic — zaprawdę te wszystkie klęski i mnożące się trudności nie pozwalały ani pomyśleć o koro-

nacyi. Najbardziej piekącą sprawą była bodaj częściowa restauracya tej olbrzymiej kalwaryjskiej fundacyi.

Dopiero w nowszych czasach, gdy klasztor po tych trudach restauracyjnych nieco swobodniej odetchnął, wzięto pod rozwagę potrzebę koronacyi. Sława Kalwaryi po długim szeregu lat niepomyślnych rozchodziła się znowu szeroko, widocznie sama Najświętsza Panna chciała przypomnieć ludowi wiernemu, że tu jest tron Jej chwały. Wreszcie na dniu 3 sierpnia 1883 r. dostojny Pasterz dyecezyi krakowskiej, ks. biskup Albin Dunajewski, udzielając posłuchania nowemu kustoszowi klasztoru w Kalwaryi, sam poruszył tę sprawę, gorąco do niej zachęcił i poparcie swe przyrzekł.

Odtąd zamiar koronowania obrazu Cudownej Matki Bożej szedł szybkim krokiem do urzeczywistnienia. Władza zakonna wyznaczyła dwóch ojców, by się zajęli tą sprawą tj. o. Czesława Bogdalskiego i o. Stefana Podworskiego. Pierwszemu z nich zlecono, by zebrał wszelkie dokumenty, spisy cudów, dekreta komisyjne, akta i orzeczenia biskupie odnoszące się do obrazu; miał się też starać o poparcie książąt kościoła, możnych rodów, szlachty i ludu, — drugiemu zlecono, by obmyślił i przygotował szereg uroczystości koronacyjnych, nabożeństw, kazań, miał się też zająć odpowiedniem przyjęciem i rozmieszczeniem dostojnych gości, których licznego zjazdu się spodziewano.

Już samo zebranie i wyszukanie potrzebnych dokumentów wymagało wiele pracy i czasu. Dopiero w listopadzie 1886 r. mógł wysłać klasztor kalwaryjski prośbę do Rzymu. Do prośby dołączone były cztery wspaniale oprawne księgi z petycyami i aktami. W pierwszej z nich znachodziły się petycye duchowieństwa. Na czele było pismo JE. Najprzew. ks. Albina Dunajewskiego, biskupa krakowskiego, jako pasterza dyecezyi, do której należy Kalwarya. W pięknem tem piśmie wylicza ks. biskup ważne powody, które go skłaniają do wymownego poparcia prośby klasztoru kalwaryjskiego; zwraca uwagę na paruwiekową cześć tego obrazu, na gorące nabożeństwo ludu do Najśw. Panny Maryi na Kalwaryi, na silną wiarę pielgrzymów, co przy tym właśnie obrazie odbierają niezliczone łaski i pomoce i kończy swe pismo żywą prośbą złożoną u stóp Ojca św. Leona XIII by raczył zezwolić na uroczystą koronacyę łaskami słynącego obrazu Matki Bożej na Kalwaryi, z czego nowa ozdoba i zaszczyt spłynie na

dyecezyę krakowską, a dla narodu polskiego i innych ludów ościennych nowy przybędzie bodziec do rozszerzania czci Przeczystej Bogarodzicy. Tuż za tem pięknem pismem pasterza dyecezyi, pomieszczono pisma pieczęciami opatrzone licznych książąt kościoła, z których dyecezyj lud na Kalwaryę pielgrzymuje. Były zatem pisma JEm. ks. kardynała Mieczysława Halki hr. Ledóchowskiego, JEm. ks. kardynała Fryderyka księcia Fürstenberga, arcybiskupa ołomunieckiego; ks. Juliusza Dindera, arcybiskupa gnieźnieńsko-poznańskiego; ks. Seweryna Morawskiego, arcybiskupa lwowskiego, obrz. łac.; ks. Sylwestra Sembratowicza, arcybiskupa lwowskiego obrz. grecko-kat.; ks. Izaka Isaakowicza, arcybiskupa lwowskiego obrz. ormiań.; ks. Roberta Herzoga, księcia biskupa wrocławskiego; ks. Jerzego Csaska biskupa spiskiego; ks. Sotkiewicza, biskupa sandomirskiego; ks. Adama Krasińskiego, b. biskupa wileńskiego; ks. Łukasza Soleckiego, biskupa przemyskiego; ks. Ignacego Łobosa, biskupa tarnowskiego; ks. Saturnina Słupnickiego, biskupa przemyskiego obrz. grecko-kat.; ks. Juliana Pełesza, biskupa stanisławowskiego obrz. grecko-kat.; ks. Jana kniazia z Kozielska Puzyny, biskupa-sufragana lwowskiego i ks. Franciszka Alojzego Sniegonia, biskupa-sufragana z Cieszyna. Wreszcie mieszkający w Rzymie ks. arcybiskup Józef Sembratowicz były metropolita lwowski obrz. grecko-kat. już po odesłaniu prośby dołączył na miejscu w Rzymie swe pisemne poparcie. W księdze tej były też pisma wszystkich kapituł różnych obrządków, wszystkich wszystkich zakonów męskich i żeńskich, tudzież 741 podpisów miejskich i wiejskich ks. proboszczów.

W drugiej księdze pomieszczono petycye i podpisy osób świeckich. Były tu pisma mężów zajmujących najwyższe stanowiska w kraju; reprezentanci wielkich rodów polskich, uczeni i urzęda, szlachta i ziemianie, mieszczaństwo i lud — wszyscy pospieszyli z poparciem tej prośby. Na paruset arkuszach położono 15.065 podpisów.

W trzeciej księdze znachodziły się akta i dokumenta. Bogatego plonu dostarczyło tu archiwum klasztoru kalwaryjskiego, najważniejsze jednak akta dotyczące obrazu wyjęto z archiwum ksiąg konsystorskich w Krakowie. Każdy z tych aktów dokładnie przepisany i skolacyonowany w konsystorzu krakowskim, zaopatrzony był w podpis i pieczęć biskupią.

W czwartej księdze spisane były cuda, łaski i uzdrowienia otrzymane przy tym obrazie. Nieskończony szereg tych łask rozpoczynały cuda z r. 1642, przepisane dokładnie ze starodawnego kodeksu, należącego do archiwum kalwaryjskiego. Dalej szły wyciągi z kroniki klasztornej, z aktów konsystorskich, z pism urzędowych i listów dziękczynnych. Każde z tych pism było sprawdzone i podpisem biskupim ulegalizowane.

Wizerunek cudownego obrazu M. B. w Kalwaryi Zebrzydowskiej.

W takie to znamienite dowody opatrzoną prośbę złożono dopiero u stóp Stolicy Apostolskiej. W parę miesięcy później tj. w marcu 1887 r. przyszła radosna odpowiedź, że Ojciec św. Leon XIII zezwolił na uroczystą koronacyę obrazu Najśw. Panny Maryi w Kalwaryi Zebrzydowskiej.

Koronacya odbyła się 15 sierpnia 1887. Biskupem koronatorem był JE. ks. Albin Sas Dunajewski, biskup krakowski. Wspaniałe kazanie przy koronacyi wygłosił JE. ks. arcybiskup Isaakowicz ze Lwowa. Na uroczystość tę przybyło siedmiu książąt kościoła, mnóstwo prałatów, opatów i infułatów, kapituły katedralne wysłały swych przedstawicieli, kapłanów przybyło około 400, obecne były wielkie rody polskie, szlachta, ziemianie, a z miast i wiosek polskich przybyło z górą 300 tysięcy pielgrzymów. Do stołu Pańskiego przystąpiło w czasie tych ośmiodniowych uroczystości 120 tysięcy osób.

„Chwała Bogu na wysokościach“ możnaby zawołać w tem miejscu, gdyż od chwili koronacyi obrazu, gdy Marya „stanęła jako Królowa po prawicy... w ubiorze złotym, otoczona rozmaitością...“ spełniły i spełniają się na Kalwaryi te inne słowa Pisma św. odnoszące się do Niepokalanej Dziewicy: „wszystkie narody przyjdą i pokłonią się Tobie i sławić będą Imię Twoje“...

Gromadzi się tu bowiem cała Polska z trzech zaborów, przychodzą Czesi, Morawcy, Ślązacy, Słowacy ze Spiżu, nawet

Niemcy, nawet Węgrzy, a nie brak też Rusinów. Wszystkie uroczystości Matki Najświętszej sprowadzają istne tłumy, a coroczny wielki odpust na Wniebowzięcie liczy nieraz z górą 100 tysięcy pielgrzymów.

W czasie 300-letniego jubileuszu założenia Kalwaryi w r. 1902, przybyło w miesiącu sierpniu pół miliona pobożnych, Kalwaryą odwiedzili wszyscy biskupi nasi, odbyły się trzy wielkie misye ludowe, a wszystkie te nieprzejrzane rzesze ze łzą w oku, a z serdeczną pieśnią w uściech przesuwały się kolejno przed obrazem Matki Najświętszej.

O bądźże za to wszystko, coś na tem miejscu i przy tym obrazie swoim spełniła na wsze wieki wielbioną i błogosławioną Maryo Najświętsza, Matko, Pani i Królowo nasza, Ty któraś jest wszelkiej miłości i czci Najgodniejsza, Prześwięta, Przeczysta, Niepokalana!

Ceremonia pogrzebu Najświętszej Maryi Panny w Kalwaryi Zebrzydowskiej.

Napisał

O. Stefan Podworski Br. Mn.

Ceremonia pogrzebu N. Maryi Panny w dniu 13 sierpnia i Wniebowzięcia Maryi w dniu 15 sierpnia w Kalwaryi Zebrzydowskiej rok rocznie obchodzona.

Kalwaryjskie drogi na wzór Jerozolimy wystawił fundator Mikołaj Zebrzydowski — drogi zaś Maryi syn fundatora, Jan — kaplicę M. Boskiej cudownej wnuk fundatora, Michał. - Drogi N. Maryi Panny ukończono w r. 1636 - pierwszą też ceremonię pogrzebu i Wniebowzięcia Maryi obchodzono w r. 1637 jak to czytamy w kronice klasztoru kalwaryjskiego. Jan Zebrzydowski wystarał się u Stolicy Apostolskiej w Rzymie o odpusty dla obchodzących drogi Maryi. — Kaplic dróg Maryi jest 21, i tak 7 kaplic Boleści Maryi — 7 kaplic Zaśnięcia Maryi — 7 kaplic Wniebowzięcia Maryi. Dzień 13 sierpnia przeznaczony jest na ceremonię pogrzebu Maryi, bo w tym dniu według podania pobożnego miała zasnąć N. Marya Panna. Ceremonia ta odprawioną bywa w Kalwaryi Zebrzydowskiej w następny sposób. Dnia 13 sierpnia o godzinie 3 po południu gromadzi się duchowieństwo w domku Loretańskim Maryi koło trumny, w której złożona jest figura M. Boskiej okryta kwiatami. Koło domku Maryi tysiące pątników Polaków z wszystkich 3 dzielnic Polski — tysiące Morawian i Słowa-

ków z Węgier — widać tu i ówdzie małą garstkę Niemców — pieśni nabożne wydobywają się z ust i serca ludu co najmniej 100 tysięcznego, który zgromadził się na ceremonię pogrzebu Maryi. Orkiestra klasztorna przegrywa koło Domku marsze żałobne — a kapłani w Domku odprawiają nieszpory o Matce Boskiej. W tem wynosi młodzież na marach złoconych trumnę z figurą Matki Boskiej przed Domek — dziewice w bieli z szarfami czarnemi — otaczają trumnę z świecami w ręku — przed trumną niesie jedna dziewica koronę na poduszce — dwie inne dziewice insignia królewskie Maryi na poduszkach — przed trumną szpaler dziewic i panien Polek — Szlązaczek — Panien z Krakowa — Wieliczki — Bochni i innych miast, wszystkie w grupach pojedyńczych z Królową na czele — można liczyć co najmniej 500 dziewic w bieli ubranych — przed samą trumną Celebrans kapłan w kapie w asystencyi licznych kapłanów — jakoby Jan św. prowadzący Maryę do grobu. Gdy wynoszą trumnę z figurą M. Boskiej z Domku — odzywają się salwy milicyi klasztornej — dzwony Domku głoszą rozpoczęcie ceremonii — lud tysięczny płacze na widok wyniesionej trumny a kapłan z ambony głosi kazanie o ostatnich chwilach życia Maryi. Po kazaniu porusza się pochód pogrzebowy koło 7 kaplic Zaśnięcia Maryi — przy każdej kaplicy kazanie krótkie o przygotowaniu się na śmierć i o samej śmierci. Pożno wieczorem zdąża pochód cały do grobu M. Boskiej na dolinie Józafata — tysiące świateł w ręku pątników oświecają dolinę Józafata a ognie sztuczne na górze oliwnej spalone dodają uroku całej uroczystości. Po kazaniu stosownem na dolinie Józafata o sądzie ostatecznym wchodzi orszak do kościoła grobu M. Boskiej wśród śpiewów — wśród odgłosu muzyki i wystrzałów milicyi. Po odśpiewaniu „Ave Regina Coelorum“ (Witaj Królowa Niebieska) wnoszą kapłani na swych ramionach trumnę z figurą M. Boskiej do wnętrza Grobu, który jest jakby grota wystawiona na środku kościoła. Pieśń żałobna a rzewna „Salve Regina“ po polsku śpiewana „Zawitaj Królowa“ zakończa ten obrzęd pogrzebowy, a lud pobożny koło godziny 11 w nocy rozchodzi się na mszę. Dnia 14 sierpnia odprawiają kapłani liczne Msze św. w grobie Maryi.

W uroczystość Wniebowzięcia Maryi 15 sierpnia odprawia Celebrans w otoczeniu Assysty uroczystą Mszę św. w gro-

bie M. Boskiej przed ołtarzem Wniebowzięcia nad grobem wystawionym (bo kościół ten składa się z dwóch części — dolna część kościoła to grota grobu Maryi — górna część zaś — ołtarz Wniebowzięcia). W czasie Mszy św. wszystkie dziewice i młodzieńcy przyjmują z rąk kapłana Komunię św. Na środku kościoła ustawiony tron Maryi — a na tronie figura M. B. Wniebowziętej. Po Mszy św. i kazaniu stosownem rusza pochód tryumfalny z figurą M. Boskiej Wniebowziętej pod przewodem kapłanów w otoczeniu panien w bieli — młodzieńcy niosą tron Maryi — wśród śpiewu i muzyk różnych kompanij — posuwa się ten pochód znowu przez 7 kaplic Wniebowzięcia do głównego kościoła M. Boskiej Anielskiej — przy każdej kaplicy kazanie o cnotach Maryi. — Imponujący to widok, gdy wnoszą Maryę na tronie po schodach wspaniałych do kościoła wśród odgłosu dzwonów — wśród salw z możdzieży na górze Kalwaryi ustawionych, wśród śpiewu ludu tysięcznego. — Tron Maryi na środku kościoła — tron ten otacza młodzież różnych narodowości — królowe dziewice składają korony, berła, wieńce u stóp tronu Maryi — kapłan głosi kazanie o ukoronowaniu Maryi w Niebie — po kazaniu „Te Deum“ uroczyste i błogosławieństwo Najśw. Sakramentem. Pątnicy obchodząc Tron Maryi żegnają się z Matką Boską — odchodzą lub odjeżdżają wozami, kolejami do domów śpiewają — płaczą — dziękują Maryi — że byli obecni na tych rzewnych ceremoniach — a za godzinę wygląda smutno na Kalwaryi — bo z ludu 100 tysięcznego niema żadnego pątnika, wszyscy w drodze do swoich domów z pieśnią na ustach. — Obchody te pogrzebu i Wniebowzięcia Maryi bywają odprawiane po wszystkich Kalwaryach, których Polska cała posiada 7 miejsc i tak: 1) najstarsza jest Kalwarya Zebrzydowska; 2) Kalwarya Pacławska pod Przemyślem; 3) Kalwarya na Górnym Szlązku w Prusach, zwana górą św. Anny; 4) Kalwarya pod Wilnem; 5) Kalwarya na Żmudzi; 6) Kalwarya w Prusach zachodnich niedaleko Pelplina; 7) najnowsza Kalwarya w Piekarach na Szlązku pruskim w r. 1880 ukończona.

Cudowny obraz Najświętszej Panny w Kazimierce na Wołyniu.

Podał

Czesław Ursyn Pruszyński.

Poleska Częstochowa—tak nazywają niektórzy Kazimierkę wołyńską. Ale jakżeż daleko od wspaniałej, bogatej, majestatycznej, świetnej tylu historycznemi wspomnieniami Jasnej Góry, gdzie od wieków króluje Polskiej Korony Królowa, do ubożuchnego, małego kościołka w zapadłej wiosce poleskiej. Przystanął on jakby w kącie od Boga i ludzi zapomnianym, wśród błot, lasów i piasków, w sąsiedztwie nizkich, w ziemię wrosłych chat, sprawiających wrażenie biedy, ciemnoty i jakiejś dziwnej, wsiom poleskim właściwej, melancholii. Dojechać i dojść tam niełatwo, drogi bowiem wiodą przez moczary i niezgłębione piaski.

A przecie, podobało się Najświętszej Pannie, ten najbiedniejszy, najsmutniejszy kawałek ziemi naszej, wybrać na miejsce rozdawnictw swoich łask i cudów! W tym biednym kościołku znajduje się Jej obraz, o dziwnie słodkiem i litościwego smutku pełnem obliczu, obraz ozdobiony licznemi złotemi i srebrnemi wotami, do którego, w ciągu prawie trzech wieków, dążą ze wszech stron tłumy pobożnych, bogatych i ubogich, prostaczków i ludzi oświeconych, szukających u stóp Pocieszycielki strapionych, pomocy i ratunku, w duszy i ciała cierpieniach. I odchodzą smutni pocieszeni, chorzy, kalecy uzdrowieni, wątpiący pokrzepieni na duchu i umocnieni w wierze, wszyscy unosząc w sercu promyk łaski Bożej i otuchę na ciężkie chwile życia.

Oto w kilku krótkich słowach dzieje tego cudownego miejsca według znajdującej się przy kościele kroniczki kościelnej spisanej prawdopodobnie w końcu XVIII-go wieku przez jednego z plebanów i uzupełniany późniejszemi notatkami.

W roku 1629 książe Albrecht Stanisław Radziwiłł, kanclerz W. X. L. założył na gruntach windykowanych prawem od dóbr Stepańskich, a przyłączonych do klucza Jabłonowskiego (zwanego również Pieczałowskim), miasteczko, które nazwał Kazimierzów. Wzniósł on też w niem kościół drewniany pod wezwaniem św. Kazimierza. Akt erekcyjny, zatwierdzony przez Sejm Warszawski roku 1639, aprobowany został przez ówczesnego biskupa łuckiego, ks. Antoniego Gembickiego.

Niestety! krótko, gdyż tylko lat dwadzieścia i sześć istniały nowozałożone miasteczko i kościół. Już bowiem w roku 1665 zostały spalone i z ziemią zrównane przez Kozaków i Tatarów. Mieszkańcy, których niepomordowano lub niezagarnięto w jassyr, rozbiegli się na wsze strony. Kiedy nastały wreszcie spokojniejsze czasy, i rozprószone resztki ludności powróciły na zgliszcza swoich dawnych siedzib, powstaje znowu już nie miasteczko wprawdzie, ale spora wieś, którą odtąd nazwano Kazimierką.

Chociaż nie stało w niej kościoła, parafija Kazimierecka istniała *de jure* i proboszczem był przez księcia Albrechta Radziwiłła prezentowany, przez kapitułę obrany, a przez biskupa instytuowany, ks. Feliks Bachowski, proboszcz i kustosz kollegiaty ołyckiej. Zakrzątnął się też nowo mianowany proboszcz około wzniesienia w Kazimierce na miejscu spalonego drewnianego kościoła, murowanej kaplicy. Jakoż wykończoną ona została w roku 1670, a zbudowano ją tak, aby nadawała się do późniejszego rozszerzenia i powiększenia.

Ku przyozdobieniu tej kaplicy, polecił ks. Bachowski malarzowi łuckiemu, Antoniemu Samsłowcowi zdjąć dokładną kopię z obrazu Najświętszej Panny, znajdującego się w skarbcu Radziwiłłowskim w Ołyce, a o którym tradycya mówiła, że był z Ziemi Św. przez księcia Radziwiłła-Sierotkę przyniesiony). Istnieje podanie, że malarz ów kopię obrazu pozostawił w skarbcu, a oryginał zawiózł do Kazimierki. Podanie to, niczem zresztą niepoparte umieścił późniejszy kontynuator kroniczki w tekście pierwotnym, który o tem

Wizerunek cudownego obrazu N. M. P. w kościele Kazimirzeckim.

ani słowem nie wspomina. Obraz Matki Boskiej znajdował się pierwotnie na lewej ścianie kaplicy kazimierzeckiej, w późniejszych jednak latach, gdy coraz więcej łask i cudów zaczęto przed tym obrazem doznawać, przeniesiono go do wielkiego ołtarza; gdzie znajduje się dotychczas.

Z laty Najświętsza Panna Kazimierecka słynie po całym już Wołyniu z cudowności. Coraz to gęstsze tłumy do Niej napływają, tak, że rychło kaplica okazała się zbyt szczupłą. W roku tedy 1770 ówczesny proboszcz ks. Jan Bielecki postanowił rozszerzyć ją podług pierwotnego planu. I rzeczywiście dzięki jego gorliwości i energii oraz hojnym ofiarom,

stanął w roku 1773 kościół w tej formie, w jakiej go obecnie oglądamy.

Pobożni, którzy doznali tutaj łask i cudów, postarali się z biegiem czasu o przyozdobienie kościoła. I tak w roku 1776 Korzeniowski, kasztelan owrucki sprawił nową ambonę; Ignacy Grocholski, wojski kijowski chrzcielnicę; kasztelanowa żytomierska, Stanisławowa Pruszyńska fundowała nowy ołtarz wielki, pięknie malowany i złocony oraz wiele aparatów ko-

Kościół w Kazimierce.

ścielnych. W roku 1778 Bartłomiej Komornicki, pułkownik wojsk polskich, ze składek zebranych, do których sam znaczną przyczynił się ofiarą, przyozdobił cudowny obraz sukienką srebrną, w Gdańsku sporządzoną.

Tak rok za rokiem wzrastało i rozszerzało się nabożeństwo do tego cudownego miejsca. W wspomnianej kronice kościelnej, która za podstawę niniejszego opisu służyła, znajdujemy pomiędzy rokiem 1749 i 1792 czterdzieści dziewięć ważniejszych cudów, iście zadziwiających: wyleczenia od śmiertelnych, beznadziejnych chorób, powrócenia utraconego wzroku, ratunku w niebezpieczeństwach, słowem widomych znaków nadprzyrodzonej łaski Najświętszej Boga Rodzicielki.

„Od roku 1792 — są słowa wyżej wspomnianej kroniki — zaczęła się epoka wojen i rewolucyi krajowych; od tego czasu zniknął kraj Polski i z mapy krajów europejskich wymazany; od tego też czasu plebani Kazimierzeccy, jako pra-

łaci kapituły ołyckiej, w kollegiacie ołyckiej zamieszkali, przez zastępców swoich wikaryuszów dopełniali parafijalnych obowiązków; a przeto niedbalstwem zastępców, księga opisów łask doświadczonych od licznie zgromadzającego się i garnącego się z zaufaniem do obrazu Matki Najświętszej ludu, zaniechaną została".

Mimo to, w cytowanej kroniczce, znajdujemy jeszcze kilkanaście razy w różnych czasach notowane szczegóły otrzymanych łask i cudów. Więcej ich wszakże żyje w podaniach ludu i zapisanych jest we wdzięcznych sercach czcicieli Maryi. Trudno by też na Wołyniu znaleść czy to pałac bogatego pana, czy szlachecki dworek, czy chatę ubogiego budnika, gdzieby nie wisiał na ścianie obrazek Matki Bożej Kazimierzeckiej, gdzieby nie wspominano jakiejś łaski w Jej przemożnem orędownictwie otrzymanej!

Sprawiedliwe są słowa, któremi kończą się zapiski kroniczki kazimierzeckiej:

„Ciągły napływ pobożnych, już to ufających w protekcyę Maryi, już dziękujących za odebrane łaski, zawieszających wota i w różnych rodzajach niosących dary, są wielkiem świadectwem, że Matka Najświętsza Kazimierzecka, jaką była dla naddziadów i najdalszych poprzedników, taką zawsze zapewne będzie dla wnuków, prawnuków i najdalszych w przyszłości pokoleń!"

Cudowny obraz Najśw. Maryi Panny i Jej Sodalicye w Kochawinie.

Napisał

Karol d' Abancourt.

W dawnej Rzeczypospolitej polskiej wśród urodzajnych równin ziemi żydaczowskiej wcielonej po rozbiorze Polski do Królestwa Galicyi, leży w pobliżu stolicy tej ziemi, w dorzeczu Dniestru i Stryja ubogie miasteczko Ruda.

W XVII wieku otaczały ten nieznany zakątek kraju odwieczne bory, które dziś już prawie zupełnie zniknęły, ustępując miejsca rozległym łanom urodzajnej ziemi i obszernym pastwiskom.

Jedyna droga przecinała te bory łącząc Rudę z oddalonym stąd o 8 kilometrów Żydaczowem.

Na tej to drodze w ostępie leśnym pospolicie Kochawiną zwanym, zdarzył się na schyłku pierwszej połowy XVII wieku niezwykły wypadek, który odrazu powszechną zwrócił uwagę wszystkich wiernych czcicieli N. Maryi Panny i odrazu wsławił tę dotychczas w milowym chyba tylko promieniu znaną dąbrowę Kochawińską.

Wedle podania stwierdzonego świadectwem najstarszych ludzi w księdze w roku 1749 spisanej i dotąd przechowanej, kiedy w roku 1646 dziedziczka Rudy Anna Wojankowska, matrona wielkiej świątobliwości i cnót, przez las kochawiński do Żydaczowa zdążała, stanęły nagle i padły na kolana cztery konie zaprzężone do jej kolaski. Badając przyczynę

tego zwykłym wypadkiem niedającego się wytłumaczyć faktu, ujrzała ta pani na starym i już nieco wypróchniałym dębie, obraz Matki Najświętszej z Dzieciątkiem Jezus na ręku, wśród wielkiej jasności, a koło niego dwie świece gorejące i u spodu napis: „O Mater Dei electa, esto nobis via recta“ (o Matko Boska wybrana, bądź nam drogą prawą).

W tak cudowny sposób zjawiony obraz przeniesiono procesyonalnie do kościoła parafijalnego w Rudzie — ale po trzykroć przenoszony, powracał w sposób niedający się wytłómaczyć na miejsce zjawienia. Widząc w tem palec Boży, pozostawiono tam obraz a dąb otoczono balaskami.

Taki stan trwał przez lat blisko trzydzieści, które wszakże, pomimo że obraz tak długo wystawiony był na ujemne działanie zmiennego klimatu, nie zdołały zaznaczyć śladów zniszczenia. Około roku 1680 kiedy to już zapewne dąb zaczął grozić upadkiem, umieszczono wraz z jego dotąd przechowanymi szczątkami obraz w kaplicy drewnianej na podmurowaniu, fundowanej za zgodą ówczesnego arcybiskupa lwowskiego ks. Konstantego Lipskiego, przez Teresę z Zawadzkich Wychowską, wojewodzinę kijowską.

Przeniesienie to odbyło się z wielką uroczystością i udziałem wiernych czcicieli Maryi i od tej to chwili liczni pątnicy spieszyli z najdalszych stron Rzeczypospolitej, głosząc sławę cudownego miejsca, w którym doznawali przemożnych łask, tak w rzeczach duchownych jak i doczesnych. Wielu z pomiędzy nich nie odchodziło już więcej z Kochawiny. Z wdzięczności za łaski doznane obierali sobie życie pustelnicze, osiadali na zawsze w pobliżu kaplicy, a poświęcając się modlitwie dali w ten sposób początek nieustającego nabożeństwa na tem przez Najświętszą Pannę wybranem miejscu.

Tymczasem coraz to liczniejsze rzesze pątników napływały z dalekich stron głosząc pobożną pieśnią chwałę Maryi pod cieniem majestatycznych dębów. Powszechna cześć otaczająca tę skromną kapliczkę, natchnęła pobożnego i bogobojnego dziedzica Rudy Konstantego Wychowskiego, i jego to staraniem i kosztem stanęły w roku 1737 niedaleko kaplicy obszerny kościół drewniany i dom dla pustelników z uposażeniem dla księdza prebendarza, obowiązanego do odprawienia dwóch Mszy św. tygodniowo przed cudownym obrazem.

Po śmierci pierwszego prebendarza, którym był kapłan

świecki, objęli te obowiązki w roku 1747 OO. Karmelici *antiquae observantiae* z poblizkiego miasteczka Rozdołu i pozostawali w Kochawinie aż do roku 1780, t. j. do zniesienia zakonów przez Józefa II.

Rok 1755 zapisuje się w dziejach Kochawiny bardzo ważnymi faktami. Odbyło się w tym roku imponujące oddanie czci Najświętszej Pannie Maryi i przeniesienie obrazu do kościoła, gdzie w obecności księży arcybiskupów lwowskich Mikołaja Wyżyckiego o. ł. i Leona Szeptyckiego o. g. i nieprzeliczonej rzeszy pątników, umieszczono go na stałe we wielkim ołtarzu.

Jeszcze większego jednak znaczenia był fakt poprzedzający te przenosiny, gdyż władza duchowna uznała i ogłosiła dekretem z 26 maja 1755 wydanym we Lwowie przez wspomnianego już arcybiskupa metropolitę lwowskiego ks. Wyżyckiego, obraz Najświętszej Bogarodzicy w Kochawinie „nietylko załaskawy ale oraz za cudowny i prawdziwy".

Nastąpiło to po długich jak zwykle w takich razach a bardzo skrupulatnych badaniach i komisyach a jak wspomniany i dotąd starannie w skarbcu kościoła przechowany dekret wyraźnie zaznacza, opierały się badania zaprzysiężonych do tego celu komisarzy, na wysłuchaniu ludzi godnych wiary, którzy świadectwa swe wyraźną przysięgą potwierdzili.

Liczne świadectwa łask i cudów doznanych zebrała w roku 1770 ponownie *ad hoc* zwołana komisya i spisała je we wspomnianej już księdze z roku 1749.

Wiele też z nich dostało się do książki wydanej we Lwowie w roku 1780 pod tytułem: Chwała Maryi w Kochawińskim obrazie cudami słynącej.

Odtąd stale już wzrasta cześć oddawana Bogarodzicy w Kochawinie a do największego napięcia dochodzi z upływem drugiej połowy XIX wieku i trwa dotąd, ciągle się pogłębiając.

Okres ten, jeżeli tak wyrazić się można o miejscu uświęconem, jest najświetniejszym w dziejach Kochawiny.

Jest to okres rządów wiernego czciciela Maryi, zrazu administratora a następnie proboszcza kochawińskiego ks. prałata Jana Trzopińskiego.

Już około roku 1860 kościół drewniany zaczął się chylić do upadku. Ówczesny proboszcz ks. Eugeniusz Pietruski

Wizerunek cudownego obrazu N. P. M. Kochawińskiej.

postanowił tedy rozpocząć budowę nowej murowanej świątyni. Zabiegi jego wszakże, pomimo dzielnej pomocy wikaryusza ks. Władysława Drozdowskiego, wielce o chwałę Bożej rodzicielki gorliwego kapłana, rozbiły się o brak funduszów.

Nie zdołano posunąć dalej budowy jak do fundamentów, poświęconych w dniu św. Trójcy 1868 przez arcybiskupa lwowskiego ks. Franciszka Wierzchleyskiego.

Tymczasem niszczący ząb czasu dokonywał zwolna

swego dzieła i kto przed dwudziestu laty, tak jak autor niniejszego referatu po raz pierwszy pospieszył do Kochawiny, smutny i bolesny uderzył go widok.

Drewnianej świątyni, krzyżem tylko nad nią świecącym i skarbem w niej ukrytym na tę nazwę zasługującej, groziło zawalenie. W słotnej porze nawet kapłan sprawujący ofiarę bezkrwawą przed ołtarzem, nie był wolny od przemoknięcia a opodal, zaledwie wynurzające się z ziemi fundamenta nowego kościoła ponakrywane zczerniałemi deskami, zaczynały się w gruzy rozsypywać. Pobożne rzesze koczowały na zrębie dawnej dąbrowy pod gołem niebem, nie mając gdzie ukryć się przed słotą lub przed palącymi promieniami słońca — jedyne schronisko pod butwiejącą strzechą zdołało nieliczną tylko garstkę pomieścić.

Wtedy to w roku 1886 ks. Trzopiński objąwszy administracyę parafji, podjął na nowo dzieło przed laty ośmnastu rozpoczęte.

Na gorące jego odezwy wytrwale powtarzane, posypały się groszowe i znaczniejsze datki z całej Polski.

O nadzwyczajnym udziale, mówią listy towarzyszące nadsyłanym datkom. Zebrane w osobne księgi tworzą poważną swymi rozmiarami a jedyną w swoim rodzaju bibliotekę pomieszczoną w kilku szafach na probostwie kochawińskiem.

Są one wymownym jak owa księga komisyi z roku 1770 dowodem, ile to łask doznały te tysiące wiernych u stóp ołtarza kochawińskiego, a zarazem dają świadectwo jak gorąco Polska cała umiłowała tę niebios i naszego narodu królowę.

Po sześcioletniej mozolnej pracy doczekał się wreszcie ks. Jan Trzopiński tej radosnej chwili kiedy po konsekracyi dokonanej dnia 29 sierpnia 1894 przez ks. Jana Puzynę podówczas biskupa sufragana lwowskiego, mógł dnia 1 września tegoż roku umieścić uroczyście obraz cudowny w nowej wspaniałej świątyni.

Brali w tem udział oprócz konsekratora, arcybiskupi lwowscy ob. ł. i orm. ks. Seweryn Morawski i Isaak Isakowicz, mitrat lwowski ob. gr. ks. Andrzej Bielecki, liczny kler obu obrządków i kilkunasto tysięczny zastęp wiernych.

W roku 1902 po dwuletniej dalszej budowie, która o dwanaście metrów przedłużyła prezbiteryum przezco świą-

tynia kochawińska zyskała formę krzyża, przesunięto ołtarz z cudownym obrazem na stałe już miejsce a konsekracyi jego dokonał arcybiskup metropolita lwowski ks. Dr. Józef Bilczewski.

Godzi się to jeszcze wspomnieć, że w roku 1904 na miejscu starej pierwotnej kapliczki, która już dłużej utrzymać się nie dała, zbudował ks. Jan Trzepiński nową murowaną kaplicę w stylu gotyckim, którą dnia 24 czerwca tegoż roku poświęcił uroczyście ks. arcybiskup Bilczewski przybywszy ze Lwowa na czele kilku tysięcy pielgrzymów.

Oprócz tych, czci Najświętszej Panny poświęconych budynków stanęło duże piątrowe schronisko pod zarządem służebniczek a na miejscu wyciętej dąbrowy wysadzono 95000 drzewek, które już dzisiaj dają cień i zdobią całą tę miejscowość.

Nie na tem jednak wyłącznie polegają zasługi ks. Trzopińskiego, iż objąwszy Kochawinę drewnianą, pracą swoją niestrudzoną, silny pomocą z niebios płynącą, zdołał ją oddać narodowi murowaną.

Aby w tym godnym Maryi przybytku pogłębić cześć Jej oddawaną postanowił on skupić u stóp Jej ołtarza wszystkie warstwy społeczne a więc i te które pozornie tylko okazywały pewne zobojętnienie. Wydobyć więc ten znicz tlejący w sercu każdego Polaka oto zadanie, które postawił sobie ks. Trzopiński.

Środkiem do tego celu były rekolekcye dla panów ze sfer odznaczających się wyższem wykształceniem, lecz niestety u nas jeszcze nie zawsze dość odważnych, aby swej wierze niekiedy bardzo gorącej, publiczne dawać świadectwo.

Pierwsze te rekolekcye trzydniowe zgromadziły przeszło dwudziestu uczestników we wielkim poście 1897 roku w Kochawinie z wielkim pożytkiem dla serc i dusz walką życiową znękanych, gdyż dały im sposobność w zupełnem oderwaniu się od świata i trosk życia, wejść w siebie i zasilić się niespożytą mocą do dalszej pracy.

Wynik ich zachęcił ks. Trzopińskiego do zawiązania pierwszej w Kochawinie kongregacyi maryańskiej a że już dowiódł wielokrotnie, że myśl jego bywa zarazem czynem, więc też i teraz po uzyskaniu kanonicznego zatwierdzenia, już dnia 8 września 1897 pierwsi sodalisi kochawińscy złożyli jako członkowie Kongregacyi panów pod wez-

waniem Zwiastowania N. P. Maryi i św. Jana Chrzciciela przy kościele parafijalnym w Kochawinie uroczyste śluby przed cudownym obrazem. Aktu poświęcenia i złożenia medali dopełnił arcybiskup lwowski ob. orm. ks. Izaak Isakowicz, a błogosławieństwa arcypasterskiego udzielili nadto telegraficznie ks. Kardynał i metropolita lwowski, o. g. Sembratowicz tudzież arcykiskup i biskupi o. ł. i g. ze Lwowa, Krakowa, Przemyśla i Stanisławowa.

Nieliczny wprawdzie dotąd, lecz jak gdyby jedną rodzinę tworzący zastęp sodalisów kochawińskich, gromadzi się odtąd pod przewodem swego moderatora ks. Trzopińskiego na trzech dorocznych zebraniach, biorąc udział w rekolekcyach na wzór pierwszej powtarzanych i w pracach wskazanych statutami kongregacyi, w szczególności nad umoralnieniem i nad oświatą, tudzież dobrobytem ludu.

Rozwijając ten program, postanowiła kongregacya iż członkowie jej powinni:

1) popierać usiłowania i działalność istniejących już kółek rolniczych, starać się o ich zakładanie, brać czynny udział w ich zarządach.

2) wyszukiwać wśród ludu młodzieńców uzdolnionych i moralnych i zaopiekować się nimi w celu dalszego ich kształcenia — i

3) w porozumieniu z Najprz. Konsystorzem starać się o zakładanie po wsiach kaplic mszalnych wedle obrządku rzym. kat.

W podobny sposób zawiązała się też w roku 1903 kongregacya pań a w dalszym planie jest utworzenie pierwszej sodalicyi włościańskiej.

Jako wspólny postulat istniejących kongregacyi przedstawiam do uchwalenia następującą rezolucyę:

Kongres maryański uznaje:

1) jest rzeczą pożądaną przeprowadzić koronacyę Najświętszej Panny Maryi w cudownym Jej obrazie w Kochawinie.

2) Kongres uznaje potrzebę zakładania kongregacyi maryańskich dla włościan.

Historya cudownego obrazu M. B. Kodeńskiej.

Kodeń, mała mieścina podlaska, położony w malowniczej okolicy nadbrzeżnej, był siedzibą Sapiehów przez kilka wieków (od XV do XVIII), rozsławił się jednak po całym kraju pięknym kościołem, a w nim jaśniejącym cudownym obrazem, którego historya sprowadzenia tu — należy do osobliwszych.

Mikołaj Sapieha, chorąży litew. zapadłszy w ciężką chorobę, uczynił ślub odbycia pobożnej pielgrzymki do Rzymu, celem uproszenia u Boga powrotu do zdrowia. Przepędzając tam czas niejaki na nabożeństwie, odzyskał zdrowie zupełnie; na wyjeździe otrzymawszy błogosławieństwo i komunię św. z rąk Papieża Urbana VIII, gdy sam został w kaplicy papieskiej, zachwycony urokiem starożytnego obrazu, zwanego „Guadalupy“ tam się znajdującego, zapragnął, bądź co bądź, obraz ten zdobyć dla siebie. Nie mając wszakże nadziei, żeby mu ten obraz dobrowolnie odstąpiono, postanowił go samowolnie unieść. Miejscowy zakrystyan ujęty prośbami, a bardziej pieniędzmi, wykradł z ołtarza on św. obraz i przyniósł go następnej nocy Sapieże, który go coprędzej uwiózł do Ojczyzny i umieścił na zamku w Kodniu. Tymczasem w Rzymie świętokradztwo wyśledzono i Sapieha został pozwany przed Sąd Nunciatury w Warszawie. Sąd skazał Sapiehę na rok więzienia, na zwrócenie obrazu uwiezionego (pod klątwą) i odbycie pieszo pielgrzymki do Rzymu, dla przeproszenia Papieża, a przytem zobowiązał się do skończenia rozpoczętego kościoła w Kodniu. Sapieha obarczony takim wyrokiem wysłał w r. 1633 synowca swojego do Rzymu, prosząc o prze-

baczenie winy i zostawienie przy nim przywłaszczonych świętości. Bądź to poselstwo, bądź usługi Sapiehów dla kościoła — w ówczesnych trudnych okolicznościach, skłoniły Papieża do zdjęcia klątwy i do skasowania wyroku Nunciatury;

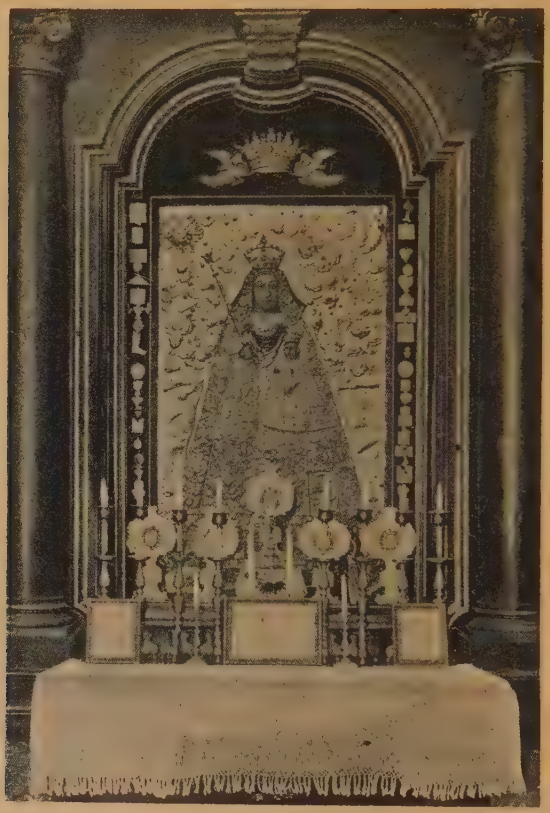

Ołtarz cudownej Matki Boskiej Kodeńskiej.

owszem Sapieha pojechawszy w r. 1635 do Rzymu otrzymał w darze od Papieża obraz, z upoważnieniem dla biskupa Łuckiego do złożenia go w miejscowym, nowo wykończonym kościele. Jakoż w r. 1686 obraz z największą czcią — w nowym kościele został umieszczony [1]). Za staraniem Jana Fryderyka Sapiehy, probostwo kodeńskie od roku 1710 otrzymało godność infułacyi. Tenże Jan Fryderyk Sapieha

[1]) W tym czasie król Jan Kazimierz zwiedzając kościół kodeński ofiarował do cudownego obrazu nader piękny i kosztowny rubin.

po otrzymaniu bulli od Innocentego XIII Papieża doprowadził do skutku koronacyę cudow. obrazu, odbytą przez Biskupa Rupniewskiego, przytem stałą misyę Jezuitów w Kodniu zaprowadził.

Piękny kościół kodeński miał plan krzyżowy, mury tynkowane, na czele wieżę wyniosłą, na środku rotundę piramidalną, dachem i belwederem u góry zakończoną. Wnętrze ozdobne w sztukateryę i obrazy, bogate w niem sklepienie i znaczną liczbę grobowców Sapiehów.

Cudowny obraz Matki Najświętszej, do którego tłumy pobożnych ciągnęły z dalekich nawet okolic, mieścił się w osobnej kaplicy. Naprzeciw tej kaplicy, była kaplica Pana Jezusa, w której umieszczono wiele relikwij, otrzymanych razem z obrazem w Rzymie, a ściany tej kaplicy pokrywało 75 portretów, na płótnie olejno malowanych, rodziny Sapiehów, oddzielonych od siebie wązkiemi złoconemi listwami. Nadto Jan Fryderyk Sapieha ozdobił kościół pięknymi obrazami religijnymi, przywiezionymi z Włoch.

Tenże Sapieha, chcąc rozsławić po świecie cudowny obraz kodeński, napisał osobne dzieło p. t. *Monumenta antiquitatum Marianorum* (Warszawa, 1721 in fol.).

Kościół kodeński został w r. 1875 zamieniony na cerkiew prawosławną, parafija zniesiona, a cudowny obraz umieszczony w kościele Jasnogórskim w Częstochowie. Zajmuje tam oddzielną kaplicę [2]).

---

[2]) Zob. Historya cudownego obrazu M. B. Kodeńskiej, umieszczonego w r. 1875 na Jasnej Górze w Częstochowie. Częstochowa 1887.

Cudowny obraz Najświętszej Maryi Panny w Leśny na Podlasiu.

Napisał

Ks. A. F., T. J.

Leśna, wieś położona nad rzeczką Białką, niedaleko od Biały Radziwiłłowskiej, w dzisiejszym powiecie Konstantynowskim, guber. Siedlec. za dawnych czasów była miasteczkiem i posiadała nawet obronny zameczek, który jednak już w połowie XVII w. leżał w gruzach, a fosy zarosły drzewami [1]), jak to widać ze zeznań świadków w procesie zjawienia się cudownego obrazu, właśnie wśród tych okopów.

W pamiętnym roku 1682, w którym król Jan III Sobieski potęgę turecką pod Wiedniem złamał, objawiła się dnia 26 września Najśw. Marya P. w Leśniowie na Podlasiu dwom małym pastuszkom w cudownym obrazie na dzikiej gruszy. Jeden z nich Aleksander Stelmaszuk mający 9 lat, wszedłszy w leśną gęstwinę, został nagle olśniony nadzwyczajną jasnością, a spojrzawszy w górę ujrzał na drzewie obraz Najśw. Maryi P. z P. Jezusem na ręku. Przerażony upadł na kolana,

[1]) Leśna była miejscem urodzenia Jana Michałowicza, towarzysza sławnego Grzegorza Kulczyckiego co w czasie oblężenia przez Turków Wiednia, razem z Michałowiczem dwa razy przedarł się przez obóz nieprzyjaciela — i przyniesionemi wiadomościami przyczynił się do wytrwałości oblężonych. Po powrocie do Ojczyzny Michałowicz zawiesił na ołtarzu cudownej M. B. szablę i strzemiona zdobyte na Turkach.

następnie zawołał drugiego, o rok od siebie starszego pastuszka, Mirona Makaraka, przybyło też wielu ludzi ze wsi i wszyscy ze strachem i drżeniem podziwiali nadzwyczajną jasność z obrazu bijącą. Wkrótce dano znać do dworu wsi sąsiedniej, gdzie mieszkał podstarości Zabłocki. Ten przybywszy na miejsce cudownego zjawienia, ukląkł pod gruszą, a pomodliwszy się gorąco, zdjął obraz i w towarzystwie wszystkich obecnych zaniósł go do dworu Pawła Michałowskiego, skarbnika orszańskiego i dziedzica Leśny.

Michałowski dowiedziawszy się o cudownem zjawieniu się obrazu, umieścił go w domu swoim, który odtąd jakby w kaplicę się zamienił, z powodu mnóstwa pobożnych, garnących się do tego obrazu i pragnących przed nim wyprosić sobie łaskę i opiekę Matki Najświętszej.

Obraz ten wyryty jest w delikatnej płaskorzeźbie na okrągławej płycie kamiennej, wysokości 14, a szerokości $12^1/_2$ cali. Przedstawia Najśw. Pannę w połowie osoby, podobnie jak na częstochowskim obrazie. Najśw. Panna trzyma Boskie swe Dziecię na prawej ręce, w lewej zaś książkę, nad którą unosi się Duch św. w postaci gołąbka. P. Jezus w prawej rączce trzyma książkę, lewą zaś ma wzniesioną ku twarzy Najśw. Matki.

Liczne łaski, jakich tu wierni doznawali, wkrótce rozsławiły ten obraz. Widziano na nim cudowny pot, obfite łzy wypływające z oczu Najśw. Panny. Pleban miejscowy dowiedziawszy się o tem, nie chciał wierzyć, ani w cudowne łzy, ani wogóle w cudowne zjawienie się obrazu. Tenże jakby za karę za niedowiarstwo swoje, został dotknięty nieuleczalną ślepotą. Gdy żadne lekarstwa ulgi mu nie przynosiły, zwrócił się z ufnością do Matki Najśw., żałując za swe niedowiarstwo i wnet cudownie wzrok odzyskał. W roku 1684 na prośbę Michałowskiego wyznaczył biskup Witwicki kilkunastu teologów, pod przewodnictwem ks. Kazimierza Jodłowskiego, oficyała podlaskiego celem zbadania prawdziwości cudów doznanych. Komisarze duchowni zebrali się dnia 6 sierpnia i po przesłuchaniu licznych wiarogodnych i zaprzysiężonych świadków, przyznali prawdziwość cudownego zjawienia się obrazu, spisali i własnem sumieniem zatwierdzili rozliczne cuda, wreszcie wyrazili gorące pragnienie, aby na miejscu cudownego zjawienia stanął kościół na pomieszczenie obrazu cudownego. Tak się też stało. Michałowski wystawił mały

drewniany kościółek, fundował przy nim probostwo, ofiarowawszy na wyposażenie tegoż dobra swe w Leśny i Klikuszowie. Wkrótce zabrano się do budowy nowego murowanego kościoła. Budową zajął się pierwszy pleban Leśny ks. Paweł Janicki i po 18 latach dokonał tego dzieła. Tenże

kapłan wystarał się u biskupa Prażmowskiego o nową komisyę kanoniczną dla sprawdzenia cudów w Leśny doznanych. Komisya odbyła się dnia 24 października roku 1699, a na podstawie orzeczeń tej komisyi, wydał wspomniany Biskup dnia 24 listopada roku 1700 dekret ogłaszający obraz w Leśny cudownym, który we wszystkich kościołach dyecezyi podlaskiej z ambon przeczytany został.

Następcą ks. Janickiego na probostwie w Leśny został ks. Fabiański. Ten widząc, że nowy kościół wcale nie może objąć coraz liczniejszych pielgrzymów do Leśny przychodzących, zabrał się do budowy wspaniałego, obecnego kościoła. Budowa jednak, dla braku dostatecznych funduszów, szła bardzo powoli. Dopiero po śmierci tego plebana oddano kościół

Cerkiew z kościoła OO. Paulinów w Leśny.

i probostwo OO. Paulinom, którzy świątynię wykończyli i klasztor dla siebie przy niej wystawili, częścią z własnych funduszów, częścią ze składek pobożnych. Ojcowie Paulini z całą gorliwością zabrali się do szerzenia czci Najśw. Panny. Solenne nabożeństwa, a zwłaszcza cudowne łaski doznawane w Leśny ściągały na to miejsce pobożną ludność nietylko z Podlasia ale ze stron dalekich. W dnie większych uroczystości Najśw. Panny po kilkudziesięciu kapłanów słuchało spowiedzi przybywających pątników, jednak nie zawsze mogło zadośćuczynić wszystkim garnącym się do spowiedzi św. Tak było aż do roku 1864, w którym rząd moskiewski klasztor i kościół OO. Paulinom odebrał. Roku 1875 zamknięto kościół i w tym samym roku przerobiono go na cerkiew szyzmatycką [2]).

[2]) Zob.: Opisanie obrazu Najśw. P. Maryi w wałach Leśniowskich znalezionego r. 1683 d. 26 września.

Pamiątka cudownego zjawienia Najśw. Maryi P. Obrazu w Leśny w dwóch kazaniach przez XX. Reformatów Lubelskich r. 1790 dnia 20 września w kościele Leśniowskim.

Historya zjawionego i cudownego obrazu Matki Boskiej oraz kościoła i probostwa w Leśny na Podlasiu, zabranego na własność prawosławia. Ze źródeł urzędowych i autentycznych zebrał i napisał Podlasiak P. J. K. Kraków 1897.

Historya zjawienia cudownego obrazu N. M. Panny, na kamieniu wyrytego, znalezionego przez pasterzy w r. 1683 na drzewie gruszkowym w Leśny. R. 1844 w drukarni Jasnej Góry Częstochowskiej.

Krótki rys historyi Najśw. Maryi Panny Leżajskiej.

Małe miasteczko, Leżajsk, położone na piaskach między Sanem a Wisłokiem, w dyecezyi Przemyskiej, szeroką w całej Polsce zyskało sławę. Rozgłos swój zawdzięcza ono Najśw. Maryi Pannie, której tutaj upodobało się odbierać cześć szczególniejszą i osobliwsze zlewać na ludzi łaski i dobrodziejstwa. A jak Bóg zwykł niskich i wzgardzonych u świata wybierać do przeprowadzania swych dzieł wielkich i wiekopomnych, tak i Matka Najśw. wybrała tutaj ubogiego, lecz pobożnego prostaczka, który miał przeprowadzić Jej zamiar miłosierny.

Był nim mieszczanin leżajski, Michałek Tomasz, z zawodu piwowar. W roku 1590 wybrał się on w sobotę do lasu za zbiórką drzewa. Gdy już sporą nagromadził furkę gałęzi, uklęknął w miejscu, gdzie stoi dziś kościół zakonny i począł nabożnie odmawiać koronkę. Zatopionemu w modlitwie ukazała się na ściętym pniaku sośniny Najśw. Marya Panna, a obok niej św. Józef. Zerwał się na równe nogi Michałek, chcąc się przekonać — sen to, czy rzeczywistość? Wtem usłyszał głos Bogarodzicy: „Nie bój się Michałku i przystąp bliżej. Wiedz, że miejsce to, na którem stoisz, święte jest. To miejsce obrałam sobie, abym na niem ludziom dopomagała i prośby ich przed Synaczkiem zastępowała. Tu chwałę Bóg odbierać będzie, a ludzie doznawać pociechy za moją przyczyną. Idź do starszych miasta i powiedz im, aby na miejscu Mego objawienia zbudowali kościół, w którymby ludzie modląc się,

otrzymywali przezemnie to, o co prosili". Po tych słowach widzenie znikło.

Zafrasował się Michałek i smutny odszedł do domu. Cieszył się wprawdzie z tego, że jemu, maluczkiemu objawiła się Najśw. Marya Panna, ale trudnym do wykonania wydawał się rozkaz Maryi. Kto uwierzy człowiekowi prostemu, który cicho, spokojnie żyje, stosunków z ludźmi nie ma, do spraw miejskich się nie miesza? Rajcy miasta, ludzie dumni, nie uwierzą mu, a w dodatku wyśmieją może. Za co wreszcie zbudują oni kościół. Wszak lud tu biedny, żyje z tych zagonów piaszczystych, które z takim obrabia trudem i z rzemiosła wykonywanego zimą. Rozważywszy rzecz wszechstronnie, osądził po ludzku, że niemożliwym do wykonania jest rozkaz Najśw. Panienki. Modlił się teraz jeszcze goręcej do Niej, przepraszał Ją za swe nieposłuszeństwo, i tłómaczył ze swoich obaw i trudności. Po niejakimś czasie, kiedy zatopiony był na modlitwie, ukazała mu się po raz drugi Najśw. Panienka, otoczona jasnością i rzekła doń: „Michałku nie bądź lękliwym i małej wiary. Jeżeli dbasz o to, aby Boga i Syna mego chwała rozbrzmiewała tutaj, a ludzie pomocy mej doznawali, idź do Rady miasta i spełnij mój rozkaz".

Uderzył się w piersi Michałek, czując swoją winę i przyrzekł spełnić polecenie świętej Bożej Rodzicielki. Jakoż zaraz nazajutrz, pełen otuchy zabrał się do dzieła, które go — jak przewidywał — wiele miało kosztować upokorzeń i zawodów. Z niedowierzaniem bowiem przyjęty przez księdza proboszcza miejscowego i z niczem odprawiony, udaje się do Radnych miasta, ale i tu spotyka go zawód. Poszedł tedy Michałek między pobożnych mieszczan, opowiedział im o dwukrotnem Objawieniu Bogarodzicy i o niepowodzeniu, jakie go spotkało na plebanii i w Radzie. Znając dobrze Michałka, uwierzyli mieszczanie jego prawdomówności, a że nie stać ich było na budowę kościoła, więc postawili na miejscu pierwszego Objawienia figurę Męki Pańskiej. Odtąd schodzili się ludzie do figury, modlili się i wypraszali sobie liczne łaski u Boga, za przyczyną Najśw. Maryi Panny. Niebawem, bo już r. 1592 Regina Pisarska, mieszczanka leżajska, doznawszy także osobliwszej opieki Maryi, zbudowała małą kapliczkę drewnianą na miejscu drugiego objawienia, tam mianowicie, gdzie dzisiaj stoi wielki ołtarz.

Ale Marya okazalszego i trwalszego żądała dla siebie tronu na piaskach leżajskich, dla dobra cierpiącej ludzkości, to też po raz trzeci objawia się Michałkowi ze swem Oblubieńcem Józefem św. i ponawia rozkaz: „Michałku! niechaj starsi miasta dla dobra wiernych wymurują kościół i oddadzą go pod opiekę Synom św. Franciszka".

Poszedł tedy znowu Michałek między mieszczan, ci jednakowoż, nie mając na tyle zasobów, aby o własnych siłach budować kościół, a chcąc jednocześnie spełnić polecenie Bogarodzicy, polecili Michałkowi aby udał się do dzierżawcy starostwa leżajskiego Kaspra Głuchowskiego. Gdy on sprawę poprze, wtedy mieszczanie zerwą się do pracy i kościół zbudują. Głuchowski był lutrem, więc obojętnie słuchał opowiadań Michałka o żądaniu Królowej Niebios. Gdy jednak Michałek sprawy nie zasypiał i stawał się natrętnym dzierżawcy, ten raz z gniewem podniósł rękę na niego i chciał go uderzyć. W tejże jednak chwili uczuł ból dotkliwy i stracił władzę w ręce. Wołał więc cyrulików, używał leków przeróżnych, ale nic nie pomagało. Wtedy dopiero spokorniał, obiecał się nawrócić i dopomódz mieszczanom do budowy kościoła. Uczyniwszy to postanowienie, udał się wraz z Michałkiem na miejsce objawienia, gdzie wśród gorących modłów odzyskał władzę w zdrętwiałej ręce. Wskutek tego cudu nawrócił się, i począł się krzątać około budowy kościoła, w czem mu mieszczanie dzielnie dopomagali, ofiarując bezinteresownie swą pracę.

Jakoż wkrótce, bo r. 1598 stanął w lesie kościół z drzewa, a w nim trzy ołtarze. Miejsce pod budowę kościoła poświęcił nowy proboszcz leżajski, ksiądz Jan, zwany Teologiem, który podczas tego aktu wyrzekł te pamiętne słowa: „Spełniajmy to, czego sobie życzy Najśw. Marya P." W jednym z ołtarzy umieszczono obraz Najśw. Panienki z dzieciątkiem Jezus na ręku. Obraz ten wymalował na prośby Tomasza Michałka ksiądz Erazm, i takie nadał mu rysy, jak mu je Michałek przedstawił. Wspomniany ks. Erazm był mieszczaninem leżajskim i radcą miejskim, a nawet burmistrzem. Gdy umarła mu żona, obrał sobie stan duchowny, a wyświęcony na kapłana, pracował jako wikaryusz przy kościele parafijalnym w Leżajsku. Obraz Matki Bożej przezeń wymalowany dla wspomnianego wyżej kościółka zasłynął wkrótce wśród wiernych; garnęli się zaraz doń ludzie

z ufnością, i wypraszali sobie przed nim liczne cuda. Zeznali to pod przysięgą przed komisyą podczas procesu kanonicznego liczni świadkowie; między innymi Sebastyan Bednarz, rajca i wójt leżajski; Jan Moskal, prokonsul i mieszczanin leżajski i w. i. W tym czasie, r. 1600 zmarł pobożny Tomasz Michałek i został pochowany w pobliżu miejsca objawień Najśw. Panienki, tam właśnie, gdzie obecnie stoi ołtarz św. Stanisława bisk. krak.

Tymczasem pielgrzymki pobożnych do Leżajska, szukających ulgi i pociechy w swych doczesnych i duchownych potrzebach zwiększały się coraz więcej, tak, że trzeba było pomyśleć o świątyni obszernej i o duchownych obok niej pracownikach.

Widział i rozumiał dobrze ów Kasper Głuchowski, za którego staraniem stał obecny kościółek drewniany, to też kładł on żywo tę zbożną sprawę na serce Łukaszowi Opalińskiemu, marszałkowi koronnemu, a zarazem staroście leżajskiemu. Nie wymawiał się od tego ten pan możny i gorący czciciel Maryi, ale będąc w tym czasie przeszkodzonym innemi sprawami, polecił zbudować tymczasowy klasztor z drzewa i sprowadzić doń Braci Mniejszych, zwanych w Polsce Bernardynami. Stanął też wkrótce klasztor drewniany obok stojącego już kościółka, a gdy budowa już była ukończona, wprowadził uroczyście OO. Bernardynów do Leżajska ks. biskup przemyski Maciej Pstrokoński i w dniu 4 kwietnia 1608 oddał im w posiadanie klasztor i opiekę nad kościołem. Tymczasem pan Łukasz z Bnina Opaliński, widząc liczne cuda, jakich doznawali ludzie przy obrazie Bogarodzicy, a przytem patrząc na gorliwą pracę zakonników, rozpoczął budowę obszernego i wspaniałego kościoła murowanego, w stylu baroc, który po dziś dzień nietylko budzi podziw maluczkich, ale i znawcom sztuki miłą sprawia niespodziankę. Budowę tego kościoła rozpoczęto r. 1618, ukończono zaś r. 1628, a r. 1630 dnia 6 października, nastąpiła uroczysta tegoż konsekracya, której dokonał ks. Adam Nowodworski, ówczesny biskup przemyski.

Od pierwszego zaraz roku objawienia się Najśw. Maryi Panny w Leżajsku działy się cuda na miejscu objawienia, i powtarzały się nieustannie przed obrazem namalowanym przez ks. Erazma, a który teraz w nowo zbudowanym kościele umieszczono w kaplicy, w prawej nawie bocznej, to

jest, na miejscu trzeciego Jej objawienia. Aby jednak zadosyć uczynić przepisom Kościoła, a równocześnie, aby tem żywszą obudzić ufność w sercach wiernych do Maryi, postarali się OO. Bernardyni, aby cuda wspomniane, uznane i zatwierdzone zostały przez władzę duchowną. Jakoż na podstawie przeprowadzonego procesu kanonicznego, wydał ks. Henryk Firlej, biskup przemyski, dnia 20 listopada 1634 roku, dekret, w którym zatwierdza prawdziwość łask i cudów doznanych przy obrazie Najśw. Maryi Panny w Leżajsku.

W wieku zaś ośmnastym poczynili OO. Bernardyni starania, aby ukoronować obraz cudowny, i okazać przezto wdzięczność Bogarodzicy za rozliczne łaski, uzyskane przez wiernych za Jej przyczyną i orędownictwem. Rzym przychylił się łaskawie do prośby synów św. Franciszka z Leżajska, i przeprowadziwszy ścisły proces kanoniczny, pozwolił na koronacyę obrazu. Dwie złote korony, sprawione na ten cel przez Józefa Potockiego, kasztelana krakowskiego, a zarazem starostę leżajskiego, poświęcił osobiście papież Benedykt XIV. Dnia 8 września r. 1752 odbyła się uroczysta koronacya obrazu Matki Bożej w Leżajsku, słynącego cudami. Aktu koronacyi dopełnił ks. Wacław Sierakowski, biskup przemyski. Nieprzeliczone tłumy ludności zbiegły się na tę niezwykłą uroczystość, która trwała ośm dni. W sto lat później obchodzono uroczyście stuletnią pamiątkę koronacyi, którą zaszczycił obecnością swoją biskup przemyski ks. Franciszek Ksawery Wierzchlejski.

Leżajsk więc, jak widzimy, należy do owych miejsc uprzywilejowanych, które Bóg szczególniej upodobał sobie. Tu chce on udzielać rozlicznych łask proszącym, jeżeli się godnymi okażą Jego miłosierdzia. Tu szafarką swej dobroci uczynił On Najśw. Maryę Pannę, i za Jej przyczyną przywraca tutaj chorym zdrowie, smutnych pociesza, słabych wzmacnia, zwątpiałych pokrzepia, przygniecionych brzemieniem grzechów, dźwiga i przywraca im swą miłość i łaskę, zrozpaczonych ratuje z nad brzegu przepaści, cierpiącym dopomaga nieść jarzmo boleści, uciśnionych od nieprzyjaciół wyswobadza. Kroniki klasztoru leżajskiego setki zapisały wypadków, nad którymi zastanawiając się wiedza ludzka uznała je jako cuda, gdyż przechodzą siły praw przyrodzonych. A ileż było cudów, których nie zgłoszono lub świad-

kami nie poparto i dlatego nie zapisano?! To też tłumy pobożnych już piąty wiek nawiedzają bez przerwy Leżajsk i znajdują tu pomoc w swych doczesnych i duchownych potrzebach i dzięki składają Maryi za doznane łaski, i sławę cudownego obrazu Najświętszej Maryi Panny Leżajskiej szeroko głoszą po świecie.

Historya cudownego obrazu Matki Boskiej w Łopatynie[1]).

W północno wschodniej części Galicyi niedaleko Brodów, leży wioska Łopatyn, wsławiona cudownym obrazem Najśw. Panny. Jestto kopia cudownego obrazu Najśw. Panny w Częstochowej, którą stamtąd przywiózł Maciej Niestojemski, cześnik ciechanowski, r. 1754. Umieścił on go najpierw w Rytkowie, we własnym domu, gdzie od samego początku cudami zasłynął. Zakrywała bowiem jakaś cudowna mgła lub pot, to łzy rzęsiste spływały po nim, to światła cudownie gasły, lub zaświecały się przy nim: co wszystko i strachem i szczególniejszem nabożeństwem do Niebios Królowej napawało pobożnych mieszkańców Rytkowa. Wkrótce z całej okolicy zbiegać się poczęli wierni czciciele Maryi, jedni aby podziwiać te cudowne sprawy, inni by sobie szczególniejsze wyprosić tam łaski. Zwożono chorych, opętanych i różne dolegliwości cierpiących, a wszyscy hojnych tu łask i pociechy u stóp Maryi doznawali. Tymczasem po dwakroć zgorzał cały dwór rytkowski, wyjąwszy pokoju, w którym się obraz cudowny mieścił; co nowym było dowodem cudowności jego. Z tej więc przyczyny, przeniesiono święty ten obraz dnia 5 lipca roku 1756 do Łopa-

---

[1]) Za łaskawem zezwoleniem autora wyjęta z dzieła: ks. Alojzy Fridrich, T. J. „Historye cudownych obrazów Najświętszej Maryi Panny w Polsce". T. II, obejmujący obrazy dyecezyi krakowskiej, archidyecezyi lwowskiej, dyecezyi przemyskiej i tarnowskiej. W Krakowie, 1904. Nakładem Wydawnictwa Towarzystwa Jezusowego.

tyna i umieszczono go najpierw w kaplicy pałacu Mniszków, a następnie w kościele farnym.

Fundacya tego kościoła należy do najdawniejszych w Polsce. Fundował go r. 1414 Ziemowit, książe mazowiecki i ruski, przywilejem danym w Bełzie, we środę po Wielkiejnocy. Potwierdził tę fundacyę później król Stefan Batory w Toruniu r. 1576. Dzisiejszy zaś kościół niedawno murowany, poświęconym został pod wezwaniem Niepokalanie Poczętej Najśw. Panny r. 1828.

Umieszczono tedy cudowny obraz we wielkim ołtarzu, ale skoro coraz jawniejsze cuda, coraz liczniejsze rzesze ściągały do Łopatyna, władza duchowna, obawiając się jakiej zdrady szatańskiej, (który według nauki Apostoła św. zwykł się także przemieniać w Anioła światłości), zamknęła i zapieczętowała do czasu, cudowny obraz. Dopiero po przeprowadzeniu duchownej komisyi, która przeszło 30 zaprzysiężonych świadków przesłuchała i liczne cuda za prawdziwe uznała, arcybiskup lwowski, ks. Władysław Aleksander Łubieński, zatwierdził nabożeństwo do tegoż obrazu, ogłosiwszy go cudownym dnia 22 lutego roku 1759. Wówczas wśród serdecznej uroczystości i powszechnej radości odsłonięto ku czci publicznej cudowny obraz, i odtąd nowym strumieniem spływać poczęły na wierny lud: łaski i błogosławieństwa zawsze miłosiernej Maryi, lubo i czasu zasłonięcia Jej obrazu, nie przestała być cudowną. Wiele bowiem osób mimo zasłony widywało Jej obraz wyraźnie, wiele też łask i pociech spłynęło do serc stęsknionych, szukających tam u Maryi ulgi i pomocy w codziennych cierpieniach tego życia. Znaczniejsze te cuda i łaski spisał i drukiem ogłosił ks. Wojciech Szylarski, kanonik katedralny lwowski i proboszcz bractwa św. Trójcy. W dziesięć lat później sporą znów

ę, przysięgą stwierdzonych cudów, wydał ks. Tomasz Drozdowski, komendarz kościoła łopatyńskiego.

Oto tytuły książek, które zostały drukiem ogłoszone o łopatyńskim obrazie a) Szylarski Wojciech: „Świadectwo o cudach i łaskach Najśw. Maryi P. Łopatyńskiej", 1760. Lwów. b) Drozdowki Tomasz, komendarz kościoła łopatyńskiego: „Dalsze cuda i łaski N. Maryi P. Łopatyńskiej", 1799.

Wyszło też kilka rycin tego obrazu, z których jedna wielkości 18·5 × 14 centim. z podpisem: Prawdziwy wizerunek obrazu Łopatyńskiego Najśw. Maryi P. nieustannemi łaskami i wielkimi cudami słynącego w Łopatynie, 1758.

Obraz Matki Boskiej Pocieszenia łaskami słynący w kościele OO. Jezuitów we Lwowie.

Napisał

Ks. Jan Sygański, T. J.

I.

Wiadomość o obrazie Matki Boskiej w XVI i XVII w.

Pomiędzy licznymi obrazami, łaskami słynącymi na obszarze ziem polskich, niepoślednie miejsce zajmuje obraz Maryi w kościele lwowskim Tow. Jez. Obraz ten 2 metry długi a 1 metr szeroki, jest wierną kopią czyli podobizną obrazu Matki Boskiej, znajdującego się w kościele rzymskim Santa Maria Maggiore, i nosi na sobie niezaprzeczenie cechę XVI wieku. Kto go malował i jakim sposobem dostał się do Lwowa, dla braku historycznych źródeł pozostaje dotąd nierozwiązaną zagadką. Podanie jednak niesie, a wiele za niem przemawia, że przysłał go z Rzymu jenerał zakonu, św. Franciszek Borgiasz, dla Jezuitów w Jarosławiu, którzy tamże już od r. 1571 mieli swoje kollegium przy kościele św. Jana Chrzciciela, fundowane przez Zofię ze Sprowy Odrowążównę, małżonkę Jana de Stangenberg Kostki, wojewody sandomierskiego. Ponieważ jednak Ojcowie jarosławscy posiadali już inny obraz Matki Boskiej, przeto odstąpili go Ojcom lwowskim. To pewna, że istnieje on tutaj od końca XVI wieku, gdyż OO. Jezuici, sprowadzeni do Lwowa w r. 1584 przez Jana Dymitra Solikowskiego, arcybiskupa lwowskiego, pracowali najprzód w kaplicy tak zwanej Żebrackiej (dziś Pana Jezusa Miłosiernego) przy katedrze łacińskiej, dopóki nie mieli własnego kościoła, a względnie kaplicy domowej.

Pierwotnie znajdował się ten obraz Matki Boskiej w drewnianej kaplicy domowej OO. Jezuitów, fundowanej w r. 1608 wraz z drewnianem kollegium przez obywatelkę lwowską, Annę Handzlową. Na tem samem miejscu wzniesiono znacznie później (około r. 1645) okazałej budowy jezuickie kollegium w kształcie dużego czworoboku, przylegające do ściany kościelnej od strony północnej, w którem potem od r. 1773 mieściło się Stare Gubernium, a obecnie biura sądowe i Dyrekcyi Skarbowej. W dzień św. Ignacego Loyoli 31 lipca 1610 r. Elżbieta z Gostowskich Sieniawska, marszałkowa koronna, rozpoczęła budowę jezuickiego kościoła pod wezwaniem św. Apostołów Piotra i Pawła, a kiedy po ukończeniu poświęcił go 10 listopada 1630 r. Jan Andrzej Pruchnicki, arcybiskup lwowski, wtedy i obraz Matki Boskiej przeniesiono z kaplicy domowej i umieszczono go w bocznym ołtarzu, gdzie dotąd istnieje.

Ołtarz Matki Boskiej w dawnych czasach był zarazem ołtarzem Sodalicyi Maryańskiej, do której należeli starsi uczniowie szkół jezuickich we Lwowie (jeszcze w owej drewnianej kaplicy z r. 1608), a prócz tego od r. 1630 osobną Sodalicyę stanowili obywatele lwowscy, pod wezwaniem Nawiedzenia N. M. P. Dzięki tym okolicznościom, już w r. 1636 wzmogło się nabożeństwo do N. M. P. w tym obrazie, była bowiem na nim srebrna sukienka, złotem i perłami okryta *„vestis argentea auro gemmisque tecta“*, sprawiona za 2.000 złp. przez dwie obywatelki lwowskie: Krystynę Wojenkowską i Zofię Chmielową; sam też ołtarz obity był srebrną lamą i przyozdobiony dziękczynnemi wotami. I gdzież się to wszystko dzisiaj podziało?

W r. 1773 bulla kasacyjna Klemensa XIV rozproszyła Jezuitów, jak gdzieindziej, tak i we Lwowie. Nastały dla kraju smutne i upakarzające chwile wskutek pierwszego rozbioru Polski. Fiskus rządowy rozciągnął ścisłą kontrolę nad majątkiem i kościołem zniesionego zakonu; zabierano więc z niego rozmaite kosztowności, jakoto: złote monstrancye, puszki, kielichy, pateny; srebrne lampy, lichtarze, ampułki, turybularze, krucyfiksy i sukienki zdobiące obrazy Świętych — oddawano je do mennicy rządowej w Wiedniu i przetapiano na pieniądz. Podobny los spotkał także obraz M. B. Pocieszenia. Zdjęto z niego srebrną sukienkę wraz z dziękczynnem wotem i przekuto na pieniądz, nie zważając wcale na cenzurę Soboru Tryden-

ckiego, rzucającą klątwę na tych, którzy zabierają jakiekolwiek dobra kościelne. Ustała w tym kościele wspaniała służba kościelna i wystawność nabożeństw — kult Maryański poszedł w zapomnienie — bo zaledwie w niedziele i święta bywała jedna lub dwie msze święte, odprawiane przez księży wikarych katedralnych. Taki stan rzeczy trwał niezmiennie przez lat 63, od 1773 aż do 1836 r.

II.

Czciciele Matki Boskiej w XVII wieku.

Nie od rzeczy będzie nadmienić, że w tym kościele nawet ukoronowane głowy i pierwsi dostojnicy państwa zanosili nieraz swe modły do Pana Zastępów i Najśw. Maryi Panny. I tak w r. 1621 król Zygmunt III, wyprawiając się z pospolitem ruszeniem na wojnę turecką, odwiedził jezuickie kollegium, klęczał przed obrazem Maryi (jeszcze w owej drewnianej kaplicy), polecając jej opiece siebie i losy skołatanej Rzpltej. W kilka miesięcy potem powracający z wyprawy Chocimskiej syn jego, Władysław królewicz, odwiedził również kaplicę. Modlił się tam jeszcze jako król wraz z swoim kanclerzem, Jerzym Ossolińskim 1647 r. Podobne modły zanosił król Jan Kazimierz, wyprawiając się i wracając z bitwy stoczonej pod Zbarażem i Zborowem z Bohdanem Chmielnickim 1649 r., jako też z wygranej pod Beresteczkiem 1651 r.

Za panowania Jana Kazimierza, kiedy zewsząd wrogowie sprzysięgli się na zagładę Ojczyzny, król, widząc jedyny ratunek w opiece Najśw. Maryi Panny, udał się do Lwowa, i tam 1 kwietnia 1656 r. w katedrze łacińskiej przed obrazem Matki Boskiej Łaskawej uczynił wiekopomny ślub, że z całym narodem czcić będzie Najśw. Maryę Pannę, jako Królowę Korony Polskiej. Wkrótce potem, będąc król z dworem na nabożeństwie w jezuickim kościele, gdzie nuncyusz papieski, Piotr Vidoni, odmawiał głośno litanię do Matki Boskiej, prosił tego dostojnika duchownego, aby w końcu litanii dodał inwokacyę: Królowo Korony Polskiej. Nuncyusz istotnie aż 3 razy zawołał: *Regina Poloniae* — Królowo Polski — na co obecni odpowiedzieli: Módl się za nami. Drogi ten dla serc naszych szczegół przechował nam głośny kaznodzieja i świadek owych czasów, ks. Tomasz Młodzianowski

T. J. w kazaniu, które miał w Poznaniu przy otwarciu tamtejszego kościoła OO. Jezuitów. Oto natchnione jego słowa, wyjęte z III tomu Kazań na str. 118: „Szła na chocimską wojnę Bogarodzica Panna, gdy pod tenczas się Królową Polską nazwała — i wygraliśmy! Szła i na tę wojnę szwedzką, kiedy na prośbę zwyciężko panującego dziś Jana Kazimierza w kościele naszym lwowskim Jego Mość ksiądz Legat w litaniach trzy razy te słowa położył: *Regina Poloniae ora pro nobis* — Królowo Polska módl się za nami! — Nie opuszczajże, Królowo nasza, królestwa Swego i na tym wojny szwedzkiej schyłku".

Z tym kościołem i obrazem Maryi wiążą się i inne nader miłe wspomnienia z naszej dziejowej przeszłości. Dzielnego Stefana Czarnieckiego, kiedy pobił Jerzego Rakoczego, księcia siedmiogrodzkiego, pod Magierowem i Międzyborzem 1657 r. witali Ojcowie lwowscy Soc. Jesu, jako wybawiciela ojczyzny. Pobożny ten rycerz dziękował gorąco Bogu w ich kościele i prosił o pomoc do nowych zwycięstw.

W siedm lat potem r. 1663 bawił Jan Kazimierz przez dłuższy czas we Lwowie, układając się z wojskiem związkowem rokoszu Jerzego Sebastyana Lubomirskiego; odwiedził kilkakrotnie Ojców lwowskich, bywał w ich kościele w większe święta i niedziele. Towarzyszyła mu królowa żona, Marya Ludwika, prymas Wacław Leszczyński, hetman Stanisław Potocki i inni.

Nie mniejsze ślady pobożności pozostawił po sobie Jan Sobieski, hetman polny, późniejszy król polski. Wojny na wschodnich kresach Rzeczypospolitej, zwłaszcza z Turkami i Tatarami w r. 1673 i 1675, zmuszały tego króla rycerza do częstego pobytu w murach Lwowa; każdym razem odwiedzał jezuicki kościół, modlił się tamże długie godziny, a w tej modlitwie czerpał siłę potrzebną do walki z pohańcem.

W r. 1693 królewicz Jakób Sobieski, odwiedzając we Lwowie ojca swego, Jana Sobieskiego, zwiedził również jezuicki kościół, modląc się o zgodę domową, mąconą waśniami królowej matki. W rok potem 1694 r. cała nieomal rodzina królewska Sobieskich zebrała się na uroczystej procesyi Bożego Ciała w jezuickim kościele; król Jan Sobieski postępował obok celebransa, synowie zaś jego, królewicze: Jakób i Konstanty, nieśli baldachim nad Przenajśw. Sakramentem.

Podobnym Sobieskiemu, jak w męstwie, tak i w nabożeństwie, był Stanisław Jabłonowski, wojewoda ruski, później kasztelan krakowski i hetman wielki koronny. Był on szczerym przyjacielem i wielkim dobrodziejem Jezuitów lwowskich, a ulubionem miejscem modlitwy dla niego był właśnie ich kościół. „Przestając ciągle z wojskiem — mówi Kasper Niesiecki S. J. — staropolskie chował obyczaje i przezto ducha jego podnosił. A najprzód rycerski umysł pobożnością zdobił. Żadnego dnia nie opuścił, a osobliwie przed bitwą, żeby mszy nie wysłuchał; koronkę do Matki Boskiej codziennie odmawiał". Pobożny ten pan zmarł we Lwowie 1702 r., pochowany w jezuickim kościele.

Za przykładem panów szły dawne panie polskie i szukały nieraz ulgi w cierpieniach swoich przed obrazem Maryi, a między innemi Maryanna z Kazanowskich Jabłonowska, małżonka wspomnianego wyżej hetmana. Była ona prawdziwym wzorem małżonki i matki. Dzieci swoje wychowywała w bojaźni bożej, polecając je na każdy dzień opiece Najśw. Maryi Panny, od której nieraz cudownej doznawała opieki. Pewnego razu zachorował jej był ciężko syn starszy (Jan Stanisław), że już prawie wątpiono o jego życiu. Strapiona matka przybiegła do jezuickiego kościoła we Lwowie i padła na kolana przed ołtarzem Matki Boskiej, szukając u niej pomocy. Wyszła msza święta, w czasie której modliła się gorąco. Gdy po mszy św. powróciła z kościoła, oznajmiono jej, że się syn lepiej mieć począł.

Ta świętobliwa pani, ostatnia po kądzieli z zasłużonego senatorskiego rodu Kazanowskich, polecając Matce Boskiej swój zgon, żegnając męża, dzieci i dwór, oddała ducha swego w ręce Stwórcy 1687 r. Pochowana jest w kościele lwowskim Soc. Jesu. Na pogrzebie jej, oprócz Konstantego Lipskiego, arcybiskupa lwowskiego, było dwóch kardynałów: Opicyusz Pallavicini, nuncyusz papieski, i Michał Radziejowski, arcybiskup gnieźnieński. Dwaj zaś znakomici dostojnicy: Andrzej Załuski, biskup kijowski i Jerzy Albrecht Denhoff, biskup kamienicki, uczcili mowami pogrzebowemi zasługi i cnoty tej niezrównanej pani.

III.

Wznowiony kult Matki Boskiej w r. 1836.

Nadmieniłem już wyżej, że kościół jezuicki przez lat 63 w obcych pozostawał rękach, a z tą przemianą rzeczy poszedł też w zapomnienie kult Maryański. Dopiero w r. 1836 za staraniem arcyksięcia Ferdynanda d'Este, gubernatora Galicyi, arcybiskup lwowski Franciszek Pistek, zwrócił OO. Jezuitom ich dawny kościół. Oddając im klucze u drzwi kościelnych 21 sierpnia 1836 r., przemówił w te słowa: „Witajcie mi synaczkowie mili, oddaję wam kościół dźwignięty ręką ojców waszych, a odjęty niesprawiedliwością czasów. Dzięki mądrej Opatrzności Bożej i usiłowaniom pobożnego arcyksięcia, wchodzicie do kościoła, w którym wasi ojcowie dzielnie pracowali. Żywię też nadzieję, że nie z mniejszą gorliwością pracować będziecie nad zbawieniem dusz krwią Jezusową odkupionych, a powierzonych mej pieczy. Szukajcie więc, jak mówi Ewangelia, najprzód królestwa Bożego, a wszystko inne będzie wam przydane. Wstąpcie do kościoła i pójdźcie za mną". Po tej krótkiej przemowie, wręczył klucze kościelne O. prowincyałowi Jakóbowi Pierlingowi, w obecności 4 innych Ojców: Józefa Perkowskiego, Frederyka Rinna, Krystyna Thuinera i Władysława Kiejnowskiego; następnie ubrany w szaty pontyfikalne przystąpił do wielkiego ołtarza, zaintonował hymn „Veni Creator Spiritus" i odprawił mszę świętą.

Od tej doby rozpoczęła się nowa dla kościoła epoka. Przywrócono dawne nabożeństwa a z niemi i kult Najśw. Maryi Panny; zaprowadzono bractwo Niepokalanego Serca Maryi i nabożeństwo majowe, nieznane dotąd w naszym kraju. Pobożni wierni garnęli się do kościoła, doznawali różnych łask od Matki Boskiej Pocieszenia, a z wdzięczności zato składali dziękczynne wota. Obecnie wisi ich niemało około obrazu Matki Boskiej, a mianowicie:

Wotów srebrnych większych i mniejszych w formie serca 203. Na niektórych z nich czytam wyryte napisy, jako to: M. A. P. 1855 — Gratias ago S. B. 1868 — Franciszek Preisner — Dank für Genesung 1880. Eugen Pokorny — Franciszek i Helena 22. 4 1882 — Stanisław Preisner — Za otrzymane łaski A. M. Ż. 2. 10 1884 — In gratiarum actionem J. M. 1884 — C. M. 29. 4 1886 — Wieczne dzięki Maryi składa

Ludwina Bojarska. Lwów 1887 — Ladislaus Bandurski Beatissimae Virgini Consolatrici gratias agit 15. 8 1889 — Matylda Komorowska 1890 — R. Kochanowska 14. 10. 1892 — Marya Przetocka ofiaruje Matce Boskiej 25. 5. 1895 — Z wdzięcz-

Wizerunek cudownego obrazu M. B. Pocieszenia w kościele OO. Jezuitów we Lwowie.

ności dla Matki Boskiej za otrzymane łaski. — Jedno wotum emaliowane w srebro oprawne, przedstawia niewiastę trzymającą niemowlę w pieluszkach, z napisem w około: „Wdzięczne serce Bogu za dzień 23 września 1847 r.“ — Wotów srebrnych w formie rąk, nóg, oczu uszu, zębów, okularów i osób klęczących 20.

Wotów złotych w formie serca mniejszych i większych 13. Na jednem większem wyryty napis: „Hołd wdzięczności za uzdrowienie hr. Eleonory z hr. Platerów Wodzickiej dnia 26

stycznia 1856 w Hołhoczach". Na innem również dużem: S. J. 29. 9. 1903. Prócz tego tabliczka złota przedstawiająca nogę.

Krzyżyków srebrnych mniejszych i większych 5. — Różnych krzyżyków złotych 25; niektóre z nich emaliowane. — Łańcuszków złotych o rozmaitych ogniwkach 7. — Branzoleta srebrna wyzłacana, wysadzona gęsto drobnymi kamykami nakształt rubinów; druga złota z piękną emalią w środku. — Pierścieni złotych wysadzanych kamieniami 12. Na jednym z nich wizerunek Niepokalanego Poczęcia Najśw. Panny; na innym wizerunek Matki Boskiej Częstochowskiej. — Obrączek złotych 11. Na niektórych z nich wyryte napisy, jako to: Ferdynand. Tekla. 26 czerwca 1849. — W. K. 20 listopada 1859. — R. W. 1862. — R. P. 8. 1. 1895. — Korali mniejszych i większych nitek 53, perełek drobnych nitek 2; bursztynów nitek 2.

Rozmaitych innych ozdób złotych i srebrnych sztuk 82, jako to: monety, medale, broszki, szpilki, wysadzane kamyczkami, kolczyki, łańcuszki srebrne z różnemi ozdobami; na jednym srebrnym wyzłacanym o grubych ogniwach napis wyryty w środku: „Błogosław Ci Boże 19. 3. 1872"; spinki z kamykami, wizerunki Matki Boskiej emaliowane lub rzeźbione, pierścionki i inne biżuterye. Pomiędzy niemi zasługują na wspomnienie:

Srebrny medalik owalny, na jednej stronie wizerunek Matki Boskiej z napisem: S. Maria Czenstochoviensis 1847, z drugiej popiersie Piusa IX z napisem: Pius IX Pont. Max.

Duży srebrny medal w kształcie gwiazdy, z wizerunkiem Zbawiciela stojącym i trzymającym krzyż w ręku, z napisem: Erlöser der Welt.

Złoty medalik, na którym z jednej strony przedstawiona studzienka Matki Boskiej w Lourdes, z napisem: Source Miraculeuse de Lourdes; z drugiej strony: Apparition de la S. Vierge dans la grotte de Lourdes 1858.

Srebrna broszka w kształcie gwiazdy, z emaliowanym wizerunkiem Matki Boskiej Częstochowskiej i napisem: Miej nas w opiece Królowo. Pamiątka Chrztu od F. Ł. 1870.

Złoty medalik, na którym z jednej strony Matka Boska z Dzieciątkiem Jezus, z napisem w otoku: Matka Boska Królowa Polska. Pod Twoją opiekę. M. 8 grudnia 1889; z drugiej strony herb Polski i Litwy: Orzeł i Pogoń, z napisem: Boże zbaw Polskę.

Duża moneta srebrna „Ein Gulden“ na pamiątkę zaślubin cesarza Franciszka Józefa I z Elżbietą arcyksiężniczką bawarską w r. 1854. Z jednej strony przedstawione biusty nowożeńców z napisem w otoku: Francis. Jos. I. D. G. Austriae Imp. Et Elisabetha Max. In Bavar. Ducis Filia. Z drugiej strony stojące postaci nowożeńców, podających sobie dłonie przy akcie ślubnym, których błogosławi biskup w pełnym stroju pontyfikalnym, z napisem w otoku: Matrimonio Conjuncti Die XXIV Aprilis MDCCCLIV.

Duży talar węgierski z wizerunkiem Matki Boskiej, z Dzieciątkiem Jezus na rękach i napisem dokoła: S. Maria Mater Dei Patrona Hungariae 1780. — Dukat węgierski z wizerunkiem Matki Boskiej z r. 1702. — Duży talar bawarski z wizerunkiem Matki Boskiej i napisem w otoku: Patrona Bavariae 1755.

Wszystkie te wota datują się dopiero od r. 1836 aż do ostatnich czasów. Dawniejsze bowiem wraz z srebrną sukienką zabrał fiscus rządowy w r. 1773, jak wspomniałem powyżej na swojem miejscu. Świadczą one wymownie nietylko o czci, ale także o łaskach, jakie pobożnym wiernym wyświadczała Matka Boska Pocieszenia. Kult ten Maryański, istniejący od dawna do Matki Boskiej w tym obrazie, utrwalił i podniósł niemało indult papieski. Papież Grzegorz XVI indultem z dnia 16 listopada 1841 r., podpisanym przez A. Kardynała Lambruschini, nadał wieczyste pozwolenie kościołowi św. Piotra i Pawła na to, aby w 12 dniach co roku, t. j. na św. Piotra i Pawła i 11 dni innych, które Ordynaryusz ma wyznaczyć, mogli wierni dostąpić odpustu zupełnego, jeśli dopełnią zwykłych warunków. Na mocy tego papieskiego pisma metropolita łaciński Lwowski i prymas Galicyi, Franciszek de Paula Pistek, dokumentem z dnia 16 lutego 1842 r. naznaczył tych dni 12 odpustowych w jezuickim kościele, a między nimi pod nr. 8: Święto Pocieszenia Najśw. Maryi Panny cudownej w tym kościele „Festum Sanctissimae Virginis Mariae de Consolatione in hac ecclesia thaumaturgae“. Odpust ten obchodzi się corocznie w najbliższą niedzielę po św. Augustynie, w ostatnią niedzielę sierpnia lub pierwszą września.

Rok Pański 1904, a pięćdziesiąty od ogłoszenia dogmatu Niep. Poczęcia N. M. Panny, stanie się zarazem pamiętnym dla obrazu Pocieszenia Maryi. W maju tegoż roku Sodalicye

Maryańskie wydały odezwę w cele przyozdobienia złotą koroną obrazu Maryi. Ta zbożna myśl znalazła wnet uznanie i gorące poparcie nietylko w miejscowych, ale i u innych na prowincyi mieszkających osób. Posypały się obficie na ten cel różne kosztowności. Z nich to będzie odlaną korona złota, i srebrna w ogniu pozłacana sukienka, która jeszcze w tym roku, jeśli przeszkoda nie zajdzie, przyozdobi obraz N. M. Panny, ażeby tak spełniały się ustawicznie słowa psalmisty: „Stanęła królowa w ubiorze złotym, otoczona rozmaitością. Rozlała się wdzięczność po wargach twoich... Z ślicznością twoją i z pięknością twoją fortunnie postępuj i króluj“. (Psalm 44, v. 3. 5. 10).

Notatka historyczna o cudownym M. B. obrazie w Poczajowie i tamtejszym klasztorze.

Skreślił

Krystyn Mazowiecki.

W pieśni dawnej o N. M. P. w obrazie poczajowskim czytamy:

„Witay Cudowna Matko w Poczajowie,
Tyś światło ciemnym, chorym dajesz zdrowie,
Tyś do żywota zmarłych przywracała,
Świadczy to Wołyń, Ruś y Polska cała.
Tyś na tym mieyscu widomie chodziła,
Y Bisurmańskie zgraie odpędziła,
Gdy Michał Święty stanął przy kościele,
Z wojskiem Anielskim pobił Turków wiele".

I.

Bardzo starożytny monaster, a potem, najznakomitszy nietylko na Wołyniu, lecz w całej Rusi, klasztor był w Poczajowie.

Początki jego gubią się w pomroce dziejowej przeszłości i osłonięte grubą zasłoną, przez którą nie widać wcale historycznych, pewnych faktów. Kiedy i przez kogo pierwotny założono monaster — niewiadomo [1]), ale to napewno twierdzić można, że zjawienie się w Poczajowie Matki Boskiej

[1]) cf. „Przesławna Gora Poczaiowska", Poczajów, 1778, podaje nam niejakie szczegóły historyczne i cuda obszernie opisuje.

w słupie ognistym i pozostawienie stopki [2]), co podobno już się w XIII wieku zdarzyło, a następnie we trzy jakie stulecia, obraz cudowny Przeczystej Dziewicy tam umieszczony, przyczyniły się głównie do sławy i doniosłości tego miejsca, z którego tyle łask spłynęło, które tyle uświętobliwienia i uszczęśliwienia przyniosło na ziemię ludziom z ufnością uciekającym się w swoich troskach i potrzebach do Bogarodzicy.

Otóż o czasach bardzo dawnych, nieznanych, z których nie posiadamy żadnych dokumentów, ani o dobie niepewnej tego monasteru nie będziemy wcale mówili, ale odrazu przystąpimy do zaznaczenia tych wypadków i faktów, jakie są historyą wiernie stwierdzone.

Jak wiadomo na Wołyniu w XVI stuleciu dużo było bardzo rodzin szlacheckich ruskich, trzymających się wschodniego obrządku, gorliwych wyznawców swojej wiary, ale razem ściśle związanych z Polską, chętnie i szczodrze wspomagających swoje cerkwie i monastery. Pomiędzy nimi odznaczali się w tym kierunku Hojscy i Kozińscy [3]), stara, bogata szlachta wołyńska; Kozińscy nawet raz w senacie siedzieli i piękne mieli koligacye z kniaziami miejscowymi i magnatami polskimi.

Anna z Kozińskich Hojska rezydowała w Orli [4]), gdy

---

[2]) W tem dziele, p. IV, taka o tem relacya: „nayświętsza Matka Boska na słupie ognistym pokazała się, y na tem miejscu, gdzie stała, znak Prawey Nogi wodą napełnionej na kamieniu wyraziła".

[3]) Znakomity nasz heraldyk, Adam Boniecki, w Poczcie rodów litewskich, p. 92—93, powiada, że Hoszcza na Wołyniu była gniazdem Hośćckich v. Hostskich, także Hojskimi nazywanych, mających nadania już od Aleksandra Jagiellończyka; pomiędzy innemi dobrami należał do nich Poczajów, w którym siedział w 1570 r. Jerofiej Hojski, (Jabłonowski, „Ziemie Ruskie" p. 25) syn Wasyla, a wnuk Bohdana, klucznika łuckiego i podczaszego; ten Jerofiej był żonaty z Anną Kozińską, córką Tychny v. Tyszki, w r. 1583 już wdową (Jabłonowski p. 138), mającą wielkie posiadłości na Wołyniu.

Kozińskich wyprowadzają z Kozina, także na Wołyniu; z tych Hryńko za Kazimierza Jagiellończyka (cf. l. c. p. 152, Boniecki) miał 4 synów i jednym z nich był ów Tyszko, ożeniony z jakąś Jerofimią; miał on córkę i dwu synów, jak to skądinąd wiadomo; synowie: Michał † 1568, kasztelan wołyński albo łucki (Wolff „Senatorowie"), Filip, o którym niżej będzie mowa, córka Anna Hojska, bezdzietna, sędzina łucka; Michał, żonaty z kniaźną Maryą Holszańską, pasierbicą kniazia Kurbskiego, miał córkę Barbarę, żonę najprzód kniazia Jura Zbaraskiego, a potem Andrzeja Firleja, (cf. Wolff, „Kniaz. Lit.-Rus." p. 612).

[4]) Orla, teraz Urla, w powiecie krzemienieckim, pomiędzy Poczajowem a Bereźcami, śród gór i lasów położona; było to kiedyś miasteczko z zam-

przejeżdżał przez Wołyń metropolita grecki Neophytus; dowiedziawszy się o tem, sędzina łucka zaprosiła go do swego domu [5]), aby tam odpoczął po trudach podróży, na co się Neophytus zgodził i czas jakiś u pani Hojskiej gościł; to miało być w roku 1559, ale data ta nie jest zupełnie dokładna, jak się nam zdaje [6]).

Odjeżdżając z Orli, ofiarował metropolita grecki gościnnej p. Hojskiej obraz M. B., opisany w wyżej cytowanem dziele w ten sposób: „ten obraz iest maleńki, takiey formy miary iak ćwiartka papieru wielkiego Regalowego, malowany na Tablicy drewnianey cyprysowey grubey: malowanie zaś choć stare, lecz piękne y wyraźne z należytemi Twarzy i wszelkich miłych naturalnych affektów wyrazami; portret Osoby Najświętszey Maryi Panny nie cały, ale tylko do poł Osoby, trzymający na ręce prawey Nayświętsze Dzieciątko, Pana Jezusa, z miłym y wdzięcznym Twarzy Macierzyńskiey z Twarzą Synowską złączeniem... (podane napisy w skróceniu greckie: Jezus Chrystus i Matka Boga). Tenże sam obraz był niegdyś srebrną blachą cieką, bitą, misternie fryzowaną, pozłacaną cały przyozdobiony y nakształt w sukienkę ubrany; lecz blacha ta przez dawność wieków sama od siebie podarta y mieyscami wiele kawałków nie dostaie, y teraz Sukienką z drobnych Pereł iest pokryty“ [7]). Następnie opisane są osoby różnych świętych naokoło M. B. z Dzieciątkiem.

Obraz ten przez długi szereg lat zostawał w zamku sędziny łuckiej i „panny służebne po kilka razy go w wielkiey widziały światłości y lubo to widzenie pani swoiey opowiadały, pani jednak nie wierzyła ich powieściom; ale ponieważ wola Boska była, ażeby Matka Wcielonego Słowa, w tym obrazie, większą od ludu chrześcijańskiego cześć miała, przetoż pokilkakrotnie pokazywał się ten obraz we śnie w wiel-

---

kiem obronnym, teraz licha wioseczka. Po śmierci Anny Hojskiej przeszła do Firlejów, a potem Tarnowskich.

[5]) cf. „Przesławna Gora Poczaiowska“, l. c. p. VII.

[6]) Niekiedy nazywają Hojską już wdową, gdy ją ów metropolita odwiedzał; jednakże wiadomo, że w 1570 r. żył jeszcze jej mąż, z tego by wypływało, że Neophytus później był w Orli, a o podróży tego metropolity przez Wołyń z innych źródeł nic nie wiadomo. Już o. Wacław w swojej pracy o cudownych M. B. obrazach pod Poczajowem zwraca uwagę na tę datę i sądzi, że tu zaszła jakaś omyłka.

[7]) cf. „Przesławna Gora“, l. c. p. VII.

kich światłościach sameyże p. Hojskiej, lecz ona mniey snom dowierzaiąc, to widzenie zaniedbywała; trafiło się iednego czasu, że już nie w sennym widzeniu, ale na iawie takoważ obaczyła światłość około tego obrazu y od tego czasu iuż w większym uszanowaniu mieć go poczeła y lampę oliwną nieustannie przed nim palić kazała; potym w krótce iak od żywego źródła od tego Obrazu cuda płynąć poczeły, które widząc, pani Hoyska dziwowała się, że tak wielkie łaski Matki Boskiey od Obrazu Jej wynikaią, których żeby jeszcze lepiej doświadczyć mogła, pobudziła brata swego, Filipa Kozińskiego, który od urodzenia swego był ślepym, aby on ciepłych łez z serca dobywszy, przed tym obrazem M. B. wylał, upraszaiąc Jey, aby mu wzrok uprosiła; jakoż się tak stało... Ten cud postrzegłszy na bracie swoim, p. Hoyska natychmiast sprosiwszy duchowieństwo zakonne i świeckie, y mnóstwo ludzi zebrawszy, tenże sam obraz na Gorę Poczaiowską przeniosła y do cerkwi Uśpienia Bogarodzicy, zakonnikom tam przy pieczarach mieszkaiącym pod wieczną straż oddała“ [8]).

To przeniesienie do Poczajowa wsławionego już obrazu M. B. zapewne w 1597 roku nastąpiło [9]).

Lecz nie poprzestała na tem dziedziczka Orli: dając obraz zakonnikom, jednocześnie przyczyniła się do polepszenia ich bytu materyalnego, uposażając monaster poczajowski w 1597 r. dnia 14 listopada nadaniem mu jurydyki w Poczajowie — sześciu poddanych, dziesięć włók ziemi, pewną część lasu, sianożęci, co rok 30 kop groszy litewskich, zabezpieczonych na wszystkich dobrach należących do zamku w Orli i dziesięciny w zbożu z dóbr poczajowskich [10]). Nadto sędzina łucka opatrzyła świątynię Uśpienia M. B. różnymi bogatymi aparatami, klejnotami, kielichami i potrzebnymi sprzętami.

Wkrótce potem (1602 r.) rozporządziła Hojska swoimi majątkami: własnych dzieci nie miała; ów, cudownie wzrok odzyskawszy, brat jej, Filip, z pewnością nie musiał zostawić potomstwa, więc dzieci rodzonej jej siostrzenicy, Barbary,

---

[8]) cf. „Przesławna Gora“, l. c. p. VIII—IX.

[9]) „Przesławna Gora“, l. c. p. IX.

[10]) Fundowany zapis Anny Hojskiej na monaster w Poczajowie wydrukowany w „Pamiatniki izdavajemyje komis. pri kijewskom generał-gubernatorê“, Kijów, 1859, t. IV, p. 39—56.

córki Michała, kasztelana wołyńskiego, były jedynymi spadkobiercami fortuny po Kozińskich; synowie przeto Barbary Firlejowej (z drugiego jej małżeństwa), kasztelanowej radomskiej, Jan i Andrzej, otrzymali dobra wołyńskie; matka ich, Barbara w 1591 roku już nie żyła [11]); Hojska zaś przeniosła się do wieczności w 1617 roku, zaleciwszy wnukom przed śmiercią nie krzywdzić mnichów poczajowskich i utrzymać w całości zapisy na rzecz monasteru na Przesławnej Górze [12]).

Andrzej Firlej, kasztelan brzeski, a potem wojewoda sandomierski, stał się panem na Poczajowie, Orli i Kozinie; był on zagorzałym kalwinem, jak i żona jego, Helena z Moniwidów-Dorohostajskich; gdy przyszli oni do posiadania majątków Anny Hojskiej, zaraz zaczęli prześladować monaster poczajowski, obdzierać go z mienia i kosztowności, a nakoniec w 1623 roku [13]) napadł kasztelan bełski z uzbrojonem żołdactwem na monaster, zrabował go razem z cerkwią i zabrał nawet cudowny obraz do siebie do zamku Kozińskiego i tam go wystawiał na bluźnierstwa kalwińskie. Dwadzieścia kilka lat był ten obraz cudowny w niewoli heretyckiej. Zakonnicy, naturalnie robili co można, a szczególnie pobożny ich hegumen o. Żelizo; nakoniec po długich staraniach, prawowaniu się, zabiegach, udało się część jakąś majątku odzyskać, lecz co więcej — obraz cudowny M. B., który powtórnie w 1647 r. wprowadzony został do świątyni [14]). Tymczasem dziedzic Kozina, zostawszy wojewodą sandomierskim, rozstał się z tym światem bezpotomnie w 1649 roku [15]), monaster zaś poczajowski znalazł wielu innych dobrodziejów, pamiętających o jego potrzebach, śpieszących z pomocą, gorliwych o chwałę Bożą i do cudownego wizerunku M. B. ze skruchą modły zanoszących.

---

[11]) Boniecki, „Herbarz", V, p. 292.

[12]) „Przesławna Gora", l. c. p. IX—X.

[13]) „Przesławna Gora", l. c. p. X.

[14]) „Przesławna Gora", l. c. p. XII.

[15]) Po śmierci bezdzietnego Andrzeja Firleja, wojewody sandomierskiego, dobra jego wołyńskie dostały się jego synowcowi, Andrzejowi także, staroście smidyńskiemu (syn Jana), który wprawdzie miał dwóch synów, także Jana i Andrzeja, lecz ci obaj byli bezpotomni, siostra zaś ich, Zofia, poślubiła Jana Stanisława Tarnowskiego, kasztelanica wojnickiego (1 voto); z tego małżeństwa trzech synów: jeden bezdzietny, Aleksander, otrzymał Kozin i inne dobra wołyńskie i jest założycielem linii lubelsko-wołyńskiej, Michał, prowadzący linię dzikowską; cf. Boniecki, Żychliński.

Tak np. Teodor Hryckiewicz i Ewa z Bereżeckich Domaszewscy, komornikostwo graniczni krzemienieccy, zbudowali i uposażyli nową w Poczajowie świątynię pod wezwaniem Przenajświętszej Trójcy, która ukończoną była w 1649 roku [16]). Rosyjscy autorowie [17]) wymieniają w liczbie dobrodziejów monasteru w XVII wieku Małyńskich, Puzynów, Zabokrzyckich, Dolińskich i innych jeszcze; lecz wszystkich ich zaćmił swoją hojnością i szczodrością w XVIII stuleciu Mikołaj Potocki, głośny starosta kaniowski, kosztem którego stanął najwspanialszy kościół na Przesławnej Górze w 1771 roku i on także bardzo bogato uposażył klasztor, łożył następnie sowicie na koronacyę obrazu poczajowskiego, w 1773 r. dokonaną, co niejednokrotnie już opisywane było.

Wszystkich tych benefaktorów Poczajowa pociągały ku sobie — cudowna stopka i obraz M. B.; z tych dwóch źródeł płynęły środki, przy pomocy których rosła wspaniałość świątyń, pomnażał się dobrobyt monasteru, a razem wzrost jego duchowny, szerząc cześć dla Przeczystej Dziewicy, którą słusznie Królową nazywają naszą. To też niema na świecie kraju, gdzieby tyle było cudownych Maryi obrazów, jak w Polsce.

Po Częstochowie, Ostrej Bramie, z pewnością wizerunek poczajowski najbardziej jest sławny i uwielbiany; cuda, które się tam działy, chociaż wcale wszystkie nie spisane, przedstawiają imponująco wielką liczbę. Gdy obraz M. B. do Poczajowa z Orli sprowadzono, zapewne cuda wydarzyły się zaraz i powtarzały się nieraz, jednakże pierwszy zapisany, datuje się dopiero w r. 1607; od roku 1607—1660 w aktach nie znajdujemy wiadomości o cudach, bo też na ten czas wypadła niewola obrazu w zamku Firlejów, potem inkursye kozackie, różne tatarskie napady, rozproszenie mnichów etc., wszystko to nie sprzyjało prowadzeniu porządnych spisów cudów, a może takie spisy i były, ale zaginęły w czasie tych niepokojów i zamieszek; odtąd znowu zaczęto skrzętnie notować doznane Maryi łaski: pomiędzy r. 1739—1745 dostrzegać się daje zmniejszona liczba zapisanych cudów; następnie znowu ich znacznie więcej i doprowadzone do roku 1778 [18]).

---

[16]) „Przesławna Gora“, l. c. p. XV.

[17]) Archimandrit Amvrosij, „Skazanie istoriceskoje o Poczajevskoj Łavrê“. Poczajów, 1886, p. 21.

[18]) „Przesławna Gora“, l. c. p. 1—192.

Kulminacyjną epoką w dziejach tych cudów była wiekopomna uroczystość ukoronowania obrazu w 1773 roku i odpustu zupełnego ośmiodniowego przez Klemensa XIV nadanego.

Nie ulega kwestyi, że i potem cuda się działy, i zapewne je regestrowano, lecz niestety już o tem nie podano wiadomości.

Może gdzie w ukryciu, w klasztornem archiwum, znajduje się coś podobnego, lecz czy to kiedy ujrzy światło dzienne?

Opisywane tu cuda najróżnorodniejszej natury: uzdrowienia chorób rozmaitych (szczególnie oczu po przemyciu wodą ze stopki), niemocy różnych, nawet wskrzeszanie umarłych; pomoc, ratunek w nieszczęściach wielkich publicznych i prywatnych; obszernie opisane cudowne wybawienie monasteru od oblegających nieprzyjaciół podczas napadu tureckiego, dnia 20 lipca 1675 r. (na pamiątkę tego, każdego tygodnia we środę po jutrzni przed obrazem M. B. bywał śpiewany t. zw. Akathist, t. j. Officium do Najświętszej Panny).

Sprawę zdawali o cudach i prostaczkowie wieśniacy i mieszczanie, kapłani obu obrządków i szlachta, a pomiędzy kilkudziesięciu świadkami, którzy pod przysięgą zeznanie uczynili o cudach, znajdujemy mnóstwo znanej szlachty tamtejszej i z dalszych okolic, a na czele ich wystąpił dziedzic Poczajowa, Kozina etc., Jan Amor Tarnowski, kasztelan konarsko-łęczycki [19]).

Ikonografię cudownego obrazu w Poczajowie bardzo dokładną i wyczerpującą, z mnóstwem nowych szczegółów, podał o. Wacław [20]).

Było dawniej dużo pieśni nabożnych, polskich i ruskich, głoszących cześć i cuda Maryi na Przesławnej Górze, były one drukowane w Poczajowie i dziś rzadkościami są bibliograficznemi [21]).

---

[19]) Ten Jan Amor był synem Kajetana, a wnukiem Aleksandra, mianowany kasztelanem w roku 1767, † 1796 roku, żonaty z Teklą Grabianczanką, siostrą znanego mistyka, Tadeusza; jednym z jego synów był Marcin Tarnowski, powszechnie Nestorem i patryarchą Wołynia zwany; mąż zasłużony i głośnej sławy.

[20]) cf. „Cudowne obrazy w Polsce M. B.“, od 517 str. do 527.

[21]) Były one drukowane w t. zw. „Pêśniach błahohovêjnych“ w roku 1804 i „Bohohłasniku“ z roku 1825; są tam bardzo ciekawe szczegóły nawet historyczne o różnych miejscowościach.

II.

Niech nam wolno będzie teraz słów kilka powiedzieć o klasztorze Bazylianów w Poczajowie. Starodawny ten monaster powstał w dyzunii i dyzunici go uposażyli pierwotnie i podtrzymywali swoją gorliwością.

Unia brzeska, jak się zdaje, nie zrobiła żadnego w Poczajowie wrażenia, a rządy unickich biskupów łuckich, (w których dyecezyi Poczajów się znajdował) — Terleckiego, Jeło-Molińskiego, Poczapowskiego — do r. 1637 były zbyt krótkie, aby Unią wszędzie zaszczepić, zaczynając zaś od episkopa łuckiego dyzunickiego Puzyny, do początku XVIII w. dyzunia miała tam większe znaczenie i władzę rozleglejszą, co przy chwiejności rządu polskiego nie bardzo szerzeniu się Unii sprzyjało; pod wpływem takich władyków Poczajów nie przestawał być dyzunickim; działalność Cyryla Szumlańskiego nie zmieniła stanu rzeczy. Aż dopiero za rządów Józefa Wyhowskiego, biskupa łuckiego r. g. 1715—1730, gorliwego o Unią pasterza, zaczęły okoliczności na korzyść jedności religijnej się składać i właśnie za czasów tego biskupa Unia do Poczajowa zawitała.

Niektórzy autorowie rosyjscy [22]) twierdzą, że to nastąpiło po synodzie zamojskim, a więc po r. 1720, chociaż w jakim mianowicie czasie, tego wyraźnie nieokreślają; jednakże z ich własnego opowiadania wnioskować można, że już na początku XVIII w. jedność religijna miała niektórych Bazylianów w Poczajowie w liczbie swoich zwolenników [23]).

Klasztor poczajowski stawszy się unickim, wybitne zajął stanowisko w sferze bazyliańskiej: tu był nowicyat, tu seminaryum z kursem teologii, tu mieszkali najuczeńsi zakonnicy, których dzieła drukarnia wydawała poczajowska, tu także czas jakiś była rezydencya generała zakonu, a więc koncentrowała się najwyższa władza zakonna, stąd wycho-

---

[22]) Archimandrit Amvrosij, l. c. p. 44.

[23]) W. Zvêrinskij, „Materyał o prawosławnych monastyrjach w Rosyi". Petersburg, 1890, t. I, p. 210, nr. 384 twierdzi, że do roku 1713 w Poczajowie była dyzunia.

Zasługuje na uwagę opis manuskryptów poczajowskich p. t. „Opisanie rukopisiej Poczajewskoj Ławry, chraniaszczich sia v bibliotekê muzeja pri Kijevskoj duchovnoj Akademii", sostawił Vasilij Berezin, Kijów, 1881, w 8-ce, str. 81.

dziły najznakomitsze osobistości bazyliańskie, długo przyświecające całemu zakonowi i Unii nawet, która tu miała najgorliwszych zwolenników; w XIX nakoniec stuleciu klasztor utrzymywał tu szkołę powiatową swoim kosztem, pod swoim dozorem, wyznaczając ze swego grona nauczycieli i kierowników tej szkoły [24]); trwało to wprawdzie krótko bardzo, od r. 1825—1830, ale już nie z winy zakonu.

Klasztor ten zawsze bywał bardzo liczny (najliczniejszy ze wszystkich bazyliańskich) tak w roku 1776 mieszkało tu 43 zakonników [25]), a w roku 1804 — 40 zakonników i 28 kleryków [26]), w roku zaś zniesienia jego — około 40 [27]) wszystkich razem.

Pierwszym unickim superyorem w Poczajowie był [28]) o. Teodozy Lubieniecki-Rudnicki, jednocześnie opat kaniowski, który potem został biskupem łuckim r. g. i tę godność piastował od r. 1730—1750 [29]); a ostatnim o. Jan Skiwski, przyjaciel Marcina Tarnowskiego, magister filozofii uniw. wileńskiego, za unię męczennik, gorący patryota; szczera pobożność, prawdziwa skromność, obok wielkiej energii i stałych przekonań cechowały tego kapłana bogobojnego i cnotliwego obywatela kraju; przecierpiał wiele w ostatnich latach swego życia; w 1850 r. w Kijowie oddał Bogu ducha, zostając na łonie Kościoła katolickiego.

W 1831 roku dnia 9 października starego stylu o godzinie 4 popołudniu przestał klasztor bazyliański unicki w Poczajowie istnieć [30])... Już w nocy dnia poprzedniego otoczyło

---

[24]) Jednym z pierwszych nauczycieli-Bazylianów w tej szkole był o. Eliasz Andruszkiewicz, ur. przy końcu XVIII w. na Podolu, kandydat teologii i filozofii uniw. wileń., gorliwy wyznawca Unii, za co długo był męczony, ale wytrwał do końca, † 1884 roku w Zasławiu na Wołyniu.

[25]) A. Guépin, „Saint-Josephat", Poitiers-Paris, 1874, t. II. p. 522.

[26]) D. Tołstoj, „Le catholicisme romain en Russie", Paris, 1863, III, Annexe 25.

[27]) Archimandrit Amvrosij, l. c. p. 155.

[28]) Archimandrit Amvrosij, l. c. p. 69.

[29]) Tenże Archimandryta Ambroży cytuje niektórych jeszcze superyorów poczajowskich w XVIII wieku: o. Gedeona Kozubskiego, o. Gabryela Poznachowskiego, o. Samuela Jurkiewicza, Warlaama Kakojłowicza, Hilaryona Szostakowskiego, Justyna Iliaszewicza i Hieronima Kamczyca. cf. l. c. p. 70—72.

[30]) cf. Archimandrit Amvrosij, l. c. p. 144.

go wojsko, potem zjawili się duchowni panującego w Rosyi wyznania z żandarmami i policyą i zabrali wszystko, co było, co znaleźli; pozostałych tam jeszcze zakonników wyprawiono do innych klasztorów bazyliańskich: do Baru, do Lubaru, do Zahorowa, do Włodzimierza i Krzemieńca [31]).

---

[31]) W naszej literaturze nie posiadamy wcale historyi klasztoru poczajowskiego dotąd; w rosyjskiej, właściwie mówiąc, także niema dzieła prawdziwie historycznego, poświęconego dziejom tego monasteru, ale są liczne do tego materyały; najważniejsze wydaje p. M. Teodorowicz w „Eparch. wołyń. Wiadomościach“, czerpiąc je z archiwum poczajowskiego; wychodzi to dawno, ale bardzo powoli, teraz z wieku XVII dopiero.

Historya cudownego obrazu N. M. P. w Starejwsi.

uroczej okolicy podkarpackiej, na międzyrzeczu Wisłoki i Sanu, trzy mile na zachód od Sanoka, nad brzegami rzeczki Stobnicy, leży wioska Starawieś. Słynie ona zdawna w ziemi sanockiej cudownym obrazem Matki Boskiej, nazwanej dla licznych łask, zwłaszcza odnoszących się do duszy, Matką Boską Miłosierdzia. Wspaniała świątynia w stylu barokowym, o prześlicznych, wysoko strzelających ku niebu, wieżycach, daje w głównym ołtarzu, imponującym swoim ogromem, czystością linii i bogatą ornamentacyą, godne takiej Pani mieszkanie. Opiekę zaś nad tym obrazem cudownym z zrządzenia Opatrzności Bożej roztoczyli OO. Jezuici.

Historya tego obrazu jest przedziwna. Oto, około połowy XIV w., jak niesie podanie, spostrzeżono w Starejwsi złożony na wyniosłym dębie obszernych rozmiarów obraz Najświętszej Panny Maryi Wniebowzięcia. Obraz ten, chociaż nie wyszedł z pod ręki mistrza znakomitego, odrazu jednak przykuwa swoim majestatem i swoją powagą oko widza. Dzieli się on na dwie części. Dolna przedstawia śmierć czyli zaśnięcie Najśw. Panny Maryi. Apostołowie otoczyli Matkę Boską dokoła, Jan św. podaje jej zapaloną gromnicę. Piotr w szatach pontyfikalnych, z kropidłem w ręku i księgą, zajmuje miejsce z drugiej strony. Inni Apostołowie ugrupowani na dalszym planie w półkole, zdają się być przejęci do głębi tak wielką i poważną chwilą. Pomimo anachronizmów, cała ta główna część obrazu tchnie wielką pobożnością. Górna część obrazu, w drobniejszych zarysach, przedstawia nam

chwilę przyjęcia w niebie Matki Najświętszej przez Boskiego Jej Syna. Dłoń Maryi splata się z dłonią Syna, a mnóstwo aniołków unoszących się dokoła, jakby w jakiej gloryi, wyraża dosadnie wielką ich radość z przybycia Najśw. Maryi Panny do nieba. Łatwo wyobrazić zdziwienie pobożnego ludu na widok tak niezwykłego zjawiska. Nikt nie mógł wiedzieć, skąd się ten obraz wziął na drzewie i co to ma oznaczać? Pobożni jednak ludzie, idąc za natchnieniem Ducha św. poczęli w nim czcić Maryę Pannę, prosząc za Jej przyczyną Boga o rozmaite łaski, które też otrzymywali. Nie długo jednak mieli się cieszyć tym obrazem, bo wnet zjawili się nieznani tu nad Stobnicą, ludzie z poza Karpat dalekich, ze stron węgierskich od Homonny czyli Humienny, pochodzeniem Słowacy, którzy troskliwie i żałośnie pytali, czy tu, lub w tej okolicy nie pojawił się jaki obraz Matki Boskiej, który u nich, z wielkim ich smutkiem, zniknął? Jakże się zdziwili, przejęci jakimś strachem świętym, gdy Słowacy, ujrzawszy ten obraz, wyznali wśród zapału i uniesienia, wśród łez i powitań serdecznych, że to właśnie jest ten obraz Maryi, którego szukają. Nie bez trudności zabrali go z sobą i wrócili z nim w tryumfie do ojczystej wioski. Ale nie długo trwała ich radość, bo obraz cudownie znowu znika i na toż samo drzewo do Starejwsi się przenosi. Znowu radość w Starowiejskiem siole, a w Homonnii smutek tem większy. I znowu ta sama się historya powtarza, aż mieszkańcy Homonny wolę nieba widoczną uznawszy, obraz w Starejwsi zostawiają. Nie stracili jednak ku Tej Matce swojej serca. Odtąd wiedzeni miłością i tęsknotą bodaj raz w życiu spieszą doń w corocznych z wielkim pietyzmem odprawianych pielgrzymkach aż do tego czasu w dzień Narodzenia Matki Najświętszej.

Widok tych pielgrzymów słowackiego ludu sprawia ogromne wrażenie: widzimy tam i sędziwych, wiekiem pochylonych starców i wdowy poważne, jakby one Anny z świątyni Jerozolimskiej; to znów matki z niemowlętami przy piersi, to młódź krzepką, przyszłą nadzieję swych rodzin i ojczyzny i kościoła... A już wprost łzy się cisną do oczu, kiedy się ich widzi jak na widok obrazu cudownego Matki Najśw. twarzą padają na ziemię i, z największem rozrzewnieniem, w serdecznym zachwycie, witają swą Matkę Miłosierdzia, błagając Ją o łaski, o ukojenie mnogich bólów i strapień.

Te coroczne pielgrzymki ludu słowackiego z Homonny,

wynoszące do tysiąca uczestników, trwają już przez pięć wieków i dowodnie stwierdzają, że obraz z tamtych stron pochodzi i że cudownie dostał się do Polski. Nadto i pieśń ich starożytna, którą podczas pielgrzymki śpiewają, pełna żalu i smutku z powodu przeniesienia się od nich tego obrazu również potwierdza prawdziwość podania o zjawieniu się w Starejwsi Matki Boskiej w tymże obrazie. Refrain zaś tej pieśni następujący. „My pytame a żądame, Slawna Kralewna nebeska — nasza potronka Uherska, Panienka Maryja Staroweska“ — zawiera historyę poszukiwania tego obrazu, powtarzającą się co roku w przedsiębranych pielgrzymkach. Taką zaś miłością każdy Słowak z okolicy Homonny pała ku Najśw. Maryi Pannie Starowiejskiej, że choć raz w życiu, zdrów czy chory, musi Ją odwiedzić, Jej się polecić, Ją o opiekę poprosić.

W r. 1399 na miejscu zjawienia się obrazu, słynącego cudami, wystawił Janusz z Lubienia, biskup przemyski, kaplicę, co poświadcza Fryderyk Alembek, kanonik przemyski, odprawiający z ramienia biskupa wizytę kanoniczną, r. 1699. Atoli wobec nadzwyczajnych mnożących się łask i napływu ludu pobożnego, postanowiono wybudować kościół. Dla opieki cudownego miejsca i obsługi ludu pobożnego, biskup przemyski, Aleksander Antoni Fredro r. 1728 sprowadza w miejsce księży świeckich OO. Paulinów z Częstochowy, a r. 1731 buduje kościół, który ostatecznie wykończa i przyozdabia Wacław Hieromin Sierakowski, również biskup przemyski i uroczyście poświęca 1760 r. OO. Paulini gorliwie rozszerzali cześć Matki Boskiej Starowiejskiej, ale kiedy cesarz Józef II, pod którego berło dostała się dzisiejsza Galicya po śmierci Maryi Teresy, matki jego, dekretem 1784, zamknął klasztor i takowych wypędził, choć cześć Matki Boskiej w sercach wiernego ludu nie osłabiła, to jednak nabożeństwa podupadły i chwała Boża się zmniejszyła. Tylko raz na miesiąc i to nie zawsze, przyjeżdżał ksiądz świecki z pobliskiego miasteczka Brzozowa odprawiać mszę świętą. Dopiero w r. 1821 biskup przemyski, Antoni Gołaszewski, oddał klasztor i kościół wypędzonym z Rosyi OO. Jezuitom. OO. Jezuici założywszy pod opieką Matki Najśw. swój Nowicyat, Matkę Boską za patronkę sobie obrali, a pracując na ambonie i w konfesyonale i głosząc cześć Maryi, znowu do Jej stóp tłumy ludu, nawet z daleka bardzo gromadzili. Marya położonej w niej ufności nie

zawiodła, — na prośby ludu odpowiadała takiem mnóstwem cudownych łask, że obraz Jej okryto wotami wdzięczności. O. Henryk Jackowski, rektor kolegium starowiejskiego, postanowił poczynić kroki, aby Maryę w obrazie ukoronować, do czego dopomogli kardynałowie: Franzelin T. J, i Ledóchowski. Na posiedzeniu kapituły watykańskiej patryarchalnego kościoła św. Piotra, dnia 27 maja i 12 czerwca 1877 r. zezwolono za poparciem kardynałów wyżej wzmiankowanych, na uroczystą koronacyę cudownego obrazu Matki Boskiej Starowiejskiej. Koronę srebrną pozłacaną sprawiono z darów ubogiego ludu. Aktu tego dopełnił d. 8 września 1877 J. E. ks. Ludwik Jacobini, Nuncyusz Papieski w Wiedniu, a późniejszy kardynał rzymskiego Kościoła, w otoczeniu ks. ks. biskupów trzech obrządków: Łacińsk., Grecko-katol. i Orm. i licznego duchowieństwa, oraz bardzo licznie zebranej szlachty, wobec niezmiernych tłumów ludu, który ze wszech stron przybył na tę uroczystość. Po koronacyi zachwycony Nuncyusz pobożnością ludu polskiego, opisał cały przebieg tej uroczystości Ojcu św. Piusowi IX, a ten własnoręcznem *breve* d. 8 lutego 1877, które tu w całości przytaczamy jako cenny dokument historyczny, na ten list odpowiedział:

„W tak zawikłanem i grozy pełnem położeniu spraw religijnych, nie mając nic milszego i cenniejszego nad wytrwałość w ludach i dobrowolne, a publiczne jej objawy, dziwnie byliśmy pocieszeni listem twoim, Czcigodny Bracie, w którym raczej obrazowo odmalowane niż opisane przedstawiłeś hołdy składane tej Piotra Stolicy w Tobie, jako nas przedstawiającym, gdy Galicyę zwiedzałeś. W liście tym wspomniałeś szczegółowo miejsca i właściwe tym objawom towarzyszące okoliczności, wymieniając osobno każdego z biskupów, duchowieństwa, ze szlachty i ludu, którzy złożyli te świetne pobożności dowody. Bardzo jeszcze zwiększa tę radość owa przez Ciebie podniesiona życzliwość świeckich władz dla usposobienia katolików; świadczy to bowiem o ich należnem poszanowaniu religii katolickiej, gdzie takowa kwitnie, świadczona względność ujmuje lud i wychodzi na wszelką korzyść sprawy publicznej, której pomyślność w znacznej części zawisła od zgody między władzą duchowną i świecką...“

„Wynikiem tym nader mile zadowoleni i uradowani tą prawdziwą świętej religii naszej chwałą, pragnęlibyśmy nietylko wszystkim w ogólności, ale też każdemu z osobna,

bądź z duchownych pasterzy, bądź z duchowieństwa tak świeckiego jak zakonnego, Ruskiego, Łacińskiego, Ormiańskiego, bądź z uniwersytetów i pobożnych stowarzyszeń, bądź też ze szlachty i ludu powinszować i wyrazić ojcowską radość i wdzięcznego umysłu uczucia. Lecz gdy się to stać nie może, pragnienie nasze Tobie, Czcigodny Bracie, zlecamy, iżbyś w najwłaściwszy, jak będziesz mógł, sposób, wszystkim, to co czujemy oznajmił; przeto Lwowskim Wielebnym Braciom i Ruskiemu, Łacińskiemu, Ormiańskiemu, tudzież przemyskim: Łacińskiemu i Ruskiemu; oraz krakowskiemu wikaryuszowi Apostolskiemu oświadczam radość, którą nam sprawiła jednomyślna wszystkich cześć i miłość dla tej świętej stolicy, tak jawnie okazana, a stwierdzona jeszcze publicznem oświadczeniem, którem to chwalebne pragnienie łączności wyrazić chcieli Lwowski i Przemyski, Ruscy pasterze i ich duchowieństwo, nietylko teraźniejsze ich przywiązanie oświadczając, lecz wynurzając zarazem szlachetne postanowienie strzeżenia troskliwie drogiego węzła wiary i posłuszeństwa, jakim złączeni są z Najwyższą Głową Kościoła. Co jak okazuje pobożną ich miłość oddawaną Nam nawzajem za ojcowskie starania, które względem nich czynimy, tak też jest zakładem przyszłej ich wytrwałości wśród wzmagających się codzień niebezpieczeństw, w których zaiste nie przestaniemy im nieść pomocy. A jak wielkiego jest znaczenia dla chwały i jedności katolickiej ta szczęśliwa i zupełna wszystkich jednomyślność, jasno uwydatniło się w oznakach czci, Tobie, jako Nuncyuszowi Apostolskiemu, oddawanych przez tłumnie i jednomyślnie, zewsząd garnące się mnóstwo ludu rozmaitych obrządków, w występowaniu na spotkanie Twoje biskupów i duchowieństwa, w ustawicznym udziale szlachty, w oklaskach i biesiadnych przemowach, w oświetleniu nocną porą gmachów i miast. Że zaś wszystko to rzeczywiście z religijnego płynęło ducha, dowiodła tego, starowiejska świątynia w uroczystość Bogarodzicy, gdzie nie wiesz, co bardziej masz podziwiać, czy napływającego zewsząd ludu mnogość, czy żarliwość w słuchaniu słowa Bożego, czy religijne umysłów skupienie w odbywaniu ćwiczeń duchownych, czy wytrwałe i dłuższem nawet naczczo wyczekiwaniem niezrażone Sakramentów łaknienie, któremu stu kapłanów wystarczyć nie mogło, czy też nakoniec onę najzupełniejszą rozmaitość obrządków w odbywaniu tego nabożeństwa zgodność, która też

we wszyskich innych jaśniała objawach. Zawsze zaiste główną Polski chwałą była niezłomność wiary i bezwzględne do tej stolicy Piotra przywiązanie; pomna, iż stąd za błogosławieństwem Bożem brała niegdyś chwałę i wzrost, teraz też w przeciwnościach doświadcza, iż daną jest jej z nieba wytrwałość odpowiednia nieszczęściu. Winszujemy Ci więc, że mogłeś tak wielką najświętszą naszej religii chwałę oglądać, bardziej jednak winszujemy, że będąc posłanym do pielęgnowania i popierania spraw tej religii, nietylko uznałeś za stosowne odprawiać pontyfikalnie uroczyste nabożeństwa, lecz często też mając na względzie dobro dusz, Sakramenta administrowałeś, nie zważając na wielkie niedogodności, a nawet na własne zdrowie, zwłaszcza, gdy zastępując znużonego biskupa, wśród deszczu na wolnem powietrzu tłumy wiernych bierzmowałeś.

„Niech Bóg błogosławi temu krajowi, niech błogosławi jego pasterzom, niech błogosławi duchowieństwu i ludowi, niech ukrzepia ich wiarę, ustala zgodę, siły umacnia wśród trudności i wszystkim pomnaża darów swych i łask świętych. Niechaj zaś wszystkim, a w szczególności tym, którzy błogosławieństwa od nas żądali, będzie zapowiedzią łaski niebieskiej: Błogosławieństwo, które Tobie, Czcigodny Bracie, wszystkim w Galicyi biskupom, całemu ich duchowieństwu i ludowi z miłością udzielamy.“

Na pamiątkę tej uroczystości wmurowano w presbiterium w kościele starowiejskiem, od strony epistoły, marmurową tablicę, na której w języku łacińskim wyryty jest złotemi literami następujący napis: „Ten święty obraz Matki Boskiej, czczony i nawiedzany od pięciu wieków przez pobożnych pielgrzymów, i słynący łaską cudów, za dekretem Piusa IX Papieża i staraniem OO. Towarzystwa Jezusowego, w obecności biskupów rozmaitych obrządków, licznego kleru, szlachty i więcej niż jeden krocstotysięcy wiernych, przez J. E. kardynała ks. Ludwika Jacobiniego, Nuncyusza Apostolskiego, został złotą koroną ukoronowany w uroczystość Narodzenia Najśw. Maryi Panny, roku zbawienia 1877“.

Koronacya cudownego obrazu w Starejwsi, nietylko obudziła nabożeństwo i zwiększyła liczbę pątników, odwiedzających tu Najśw. Maryę Pannę, ale przyczyniła się niepoślednio do obudzenia ducha religijnego, czynnego we wszystkich warstwach naszego społeczeństwa. Odtąd mnożyły się prace

nietylko w miejscu, ale i poza domem, misye, rekolekcye, konferencye po wsiach i miastach. Nadto rokrocznie odbywają się w kolegium tutejszem rekolekcye dla księży i panów, nauczycieli wiejskich szkółek, jakoteż dla pań i nauczycielek szkółek wiejskich. Te ostatnie zaś odbywają się w macierzystym domu zgromadzenia Sióstr Służebniczek N. Maryi Panny Niepokalenie poczętej. Zgromadzenie to również pod opieką tejże Matki Boskiej zostało założone w r. 1866 i w swych ochronkach, licznie po wszystkich dyecezyach rozsianych, opiekują się dziećmi wiejskiemi i chorymi i ubogimi, a lud karmi czytaniem książek duchownych i innemi ćwiczeniami pobożnemi.

Poświęcenie ich uznali wszyscy biskupi, a szczęśliwie nam dziś rządzący Kościołem świętym Papież Pius X, w dekrecie swym dla Zgromadzenia Sióstr Służebniczek z 22 lutego 1904, wyraża się o nich, że „praca ich rodzi przedziwną zbawiennych owoców obfitość". Również pod błogosławionemi skrzydłami opieki Matki Boskiej Starowiejskiej odżyła dawna tradycyjna pobożność szlachty polskiej ku Maryi w Maryańskich Sodalicyach, panów i pań, tu założonych, które wnet się po całym kraju rozszerzyły.

Sodalicye te i rekolekcye nietylko podniosły ducha religijnego między obywatelstwem ale ich dobry przykład buduje lud niezmiernie. Pojmuje on coraz lepiej, że bez wiary niepodobna jest podobać się Bogu, coraz świadomiej pojmuje, że szczęście jego i bezpieczeństwo doczesne i wieczne zależne są od jego wierności prawu Bożemu i posłuszeństwa Kościołowi świętemu. A pomny tylu łask od Matki Miłosierdzia otrzymanych, nietylko w pielgrzymkach rocznych tłumnie uczestniczy, lecz i w zwykłe niedziele i święta nader licznie wypełnia kościół starowiejski, aby Matce swej Najukochańszej cześć i pokłon złożyć i Jej sobie opiekę na żywot dobry zapewnić.

Gdy zaś w roku 1900 nadchodził 500-letni jubileusz Zjawienia się cudownego obrazu Matki Boskiej w Starejwsi, O. Ignacy Mellin, ówczesny rektor kolegium, powziął myśl, aby ten rok jubileuszowy jaknajuroczyściej obchodzić i pamiątkę jego po wieczne czasy potomności przekazać. W tym celu urządzono przed główną uroczystością Matki Boskiej Starowiejskiej, przypadającą na 8 września wielką ludową 8-dniową misyę, w której przez wszystkie dni wzięło udział

ogółem 200.000 ludzi najrozmaitszych stanów. W sam zaś dzień uroczystości 8 września wielka publiczna procesya z kopią obrazu Matki Boskiej cudownej, niesioną kolejno przez wszystkie stany, przy współudziale biskupów i prałatów i przeszło 40.000 rzeszy ludu, skupiwszy w sobie cały blask chwały i potęgę koronowanej Królowej i Matki, cudownej Matki Boskiej Starowiejskiej, była świetnem objawem miłości i czci i niespożytym dowodem Jej panowania, jakie sobie w sercach naszego wiernego ludu łaskami miłosierdzia swego z kolei wieków zdobyła.

Na pamiątkę zaś tej uroczystości, gdy na wniosek tegoż ks. rektora z okolicy całej panie nadesłały liczne swoje klejnoty złote, sadzone drogimi kamieniami, Siostry zaś Służebniczki ze swoich oszczędności i swego ubóstwa, gdy ofiarowały znaczną ilość złota -- zrobiono artystycznie dwie bogate szczerozłote korony i takież sukienki, gęsto siane brylantami i perłami, które w górnej części obrazu na podobiznach Pana Jezusa i N. Maryi Panny, uroczyście przybito. Oto Marya, Matka i Królowa Polskiego ludu, ku której on zacne w doli czy niedoli, z ufnością swoje spracowane ręce wyciąga, a ufny w jej pomoc nigdy od jej stóp niepocieszony nie odchodzi. „Przystępujmyż tedy, wszyscy do Niej. Z ufnością, a jak nas Apostoł narodów wzywa, abyśmy otrzymali miłosierdzie i łaskę znaleźli ku pogodnemu ratunku“. (Do Hebr. IV 16).

Koronacya cudownego obrazu N. P. Maryi Trockiej.

Podał

Ks. Jan Kurczewski.

Kiedy w roku 1387 i latach następnych na rozkaz Władysława Jagiełły chrzczono Litwinów tłumami, niewielu tam było po ludzku sądząc, nawróconych z dostatecznego przekonania. Ale któż może zakreślić granice łasce Bożej, która nieraz pogan, widzów męczeństwa pierwszych apostołów wiary naszej, w jednej chwili oświecała i czyniła żarliwymi wyznawcami Chrystusa, dającymi Zań życie! Tembardziej należy nam uznać działanie łaski Bożej na serca odrodzonych Litwinów, iż ziemia litewska już od wieku X, zroszoną była potem i krwią świętych apostołów Litwy: Adalberta arcybiskupa Mogunckiego, św. Wojciecha biskupa męczennika, Meinharda, Otawa Brunona, Jacka, Wita i wielu innych apostołów i męczenników, szczególniej z zakonu franciszkańskiego. Toż potężne to działanie łaski Bożej za przyczyną świętych apostołów Litwy, sprawiło, że w 10 lat po chrzcie Litwy, biskup wileński Wasiłło zapewniał posła Krzyżackiego hr. Kyburga, iż Litwa jest jednym z najgorliwszych krajów chrześcijańskich. Słowa biskupa potwierdza też poseł na mocy własnych spostrzeżeń i powiada: Litwini są głęboko religijni: trzymają się ściśle przepisów wiary; otaczają czcią biskupa i kapłanów; napełniają świątynie i cmentarze w czasie nabożeństwa; przytem gościnni a kradzieże u nich nieznane.

Silna i natchniona pierwotna wiara Litwinów znalazła

dla siebie wzory i przewodników w biskupach i kapłanach, niemniej książętach litewskich. Jagiełło, król polski i wielki książe litewski daje z siebie przykład żarliwej pobożności, już to fundując kościoły, już pouczając lud słowami, już uczęstnicząc w nabożeństwach. W ślady króla wstępuje brat jego stryjeczny Witold, od roku 1392 wielki książe Litewski. Książe Witold, upodobawszy sobie prastarą siedzibę książąt litewskich Troki, chciał wzbogacić je i zdobnością nowowzniesionych kościołów. Pomiędzy innemi ofiarami na zbudowany przez się parafijalny kościół trocki uczynionemi, darował tej świątyni obraz Bogarodzicy z Dzieciątkiem Jezus, okuty dwiema szczerozłotemi koronami, wysadzonemi klejnotami i perłami [1]). A miłą widocznie stała się Bogu i Maryi ta wielkoksiążęca ofiara, hojne bowiem łaski i cuda objawiać się zaczęły przez przyczynę Matki Boskiej, czczonej w trockim obrazie. Litwa coraz gromadniej zbierała się u stóp Maryi w Trokach. Cześć i sława obrazu tego przeszła granice ziemi litewskiej; już z Podlasia i Rusi przychodzą liczni pielgrzymi i szukają tu pomocy w potrzebie.

Tak trwało w ciągu kilku wieków. Czasy tak zwanej reformacyi wstrząsnęły Litwą. Wielu panów i duchownych dało się łacno uwieść nowinkom i odstąpiło od wiary katolickiej, pociągając za sobą i lud im poddany. Na domiar nieszczęścia, niezgody panów, napady nieprzyjacielskie, wojny, pożary, głód i morowe powietrze, zawisły jak miecz zagłady nad Litwą całą, grożąc jej zniszczeniem. I gdzież tu było szukać pomocy i zbawienia? Nie na ziemi chyba, bo ta poruszona i jakby się sprzysięgła na zagładę ludu katolickiego. Bogobojny biskup wileński Benedykt Wojna wraz z wierną garstką duchowieństwa ukazał przeto strwożonemu ludowi Troki i dając z siebie przykład, w szatach pielgrzyma, otoczony kapłanami, puścił się pieszo z Wilna do Trok po ratunek do Bogarodzicy.

Pierwsza ta tak uroczysta procesya zatrzymywała się w drodze co milę dla wypoczynku, w czasie którego duchowni głosili słowo Boże, nawołując do pokuty. Biskup zasiadał wśród tłumu i ze skupieniem i pokorą słuchał tych przemówień. Pobłogosławił Bóg wierze ludu swojego: ustały

[1]) Obraz ten miał Witold otrzymać od Manuela II, cesarza bizantyńskiego.

deszcze ulewne od wiosny zboża i łany zatapiające; urodzaje wypadły wielkie; głód zażegnany, że już nie wspomnimy o pożytkach duchownych. Zaczem już corocznie około Matki Boskiej Siewnej odbywano uroczyste procesye z Wilna do Trok z udziałem i pod kierunkiem duchowieństwa, szczególniej OO. Jezuitów.

Cześć powszechną i uwielbienie ludu wiernego dla Matki Boskiej Trockiej przekazał wiekom potomnym polski Horacy, Sarbiewski — w czterech odach, na wysławienie procesyi napisanych [2]); a chociaż później pod koniec XVIII i na początku XIX wieku, za powiewem nowych prądów, pobożność nieco ostygła, nie wpłynęło to bynajmniej na umniejszenie kultu Matki Boskiej Trockiej: procesye przetrwały do połowy przeszło minionego stulecia. Ustały wreszcie i one [3]), ale cuda i łaski Bogarodzicy Trockiej trwają do dnia dzisiejszego. Spisane od roku 1719 w osobnej księdze, chowanej przy kościele [4]), są cuda te i łaski wymownem świadectwem wiary i czci ludu, oraz wszechmocnej przyczyny Maryi u Boga.

Wiadomo jak wielu nieszczęść i klęsk widownią była Rzeczpospolita nasza w wieku XVII. Toż nie lepiej działo się i na Litwie. W roku 1655 Wilno wystawione jest na pastwę rozjuszonego żołdactwa, wskutek czego opuszcza je biskup wileński Jerzy Tyszkiewiez wraz z kapitułą unosząc ze sobą relikwie św. Kazimierza, skarbiec katedralny i archiwum. Nie ocalały też i Troki, czego nie zniszczyli Szwedzi, dokonały wojska Chowańskiego. Jeden tylko obraz cudowny uniknął pożogi powszechnej, a gdy w roku 1662 kapituła z biskupem powróciwszy do Wilna odnowiła zrujnowaną przez nieprzyjaciół katedrę, sprowadzono wówczas obraz ten z Trok i umieszczono go w kaplicy św. Kazimierza, w celu zabezpieczenia od rąk świętokradzkich. Pod opieką tą Matki Boskiej Trockiej, Biskup wileński Białozor odbywa ingres do katedry a król Jan Kazimierz wita lud sobie poddany, wzajemnie ze łzami wdzięczności przyjęty. U stóp Matki Bo-

---

[2]) Quattuor leucae SS. Mariae seu publica ac solennis in aedem B. V. Matris Trocensensis processio odis IV expressae. Antverpiae 1624.

[3]) Dozwolone dzisiaj tylko w ogrodzeniu kościelnem.

[4]) Tytuł księgi: „Skarbiec Królowej nieba i ziemi od Stolicy Apostolskiej ukoronowanej dla depozytu łask i cudów uznanych od przebł. Maryey Panny erygowany przy tronie cudownego Obrazu oney Trockiego ulokowany: roku 1719 Msca Maja 9 dnia otworzony".

skiej Bogu, Dawcy wszelkiego dobra, śpiewano hymn dziękczynny „Te Deum Laudamus“. I dopiero gdy ustalił się pokój w Rzeczypospolitej na sesyi kapitulnej wrześniowej roku 1667, prałat archidyakon kapituły wileńskiej i proboszcz trocki, Waleryan Judycki, wymógł na kapitule wrócenie obrazu do Trok, co też i nastąpiło dnia 8 września tegoż roku [5]). W tym dniu, po nieszporach wyszła uroczysta procesya, w której wzięli udział czterej biskupi; wileński — Aleksander Sapieha, smoleński — Kazimierz Pac, Grationopolitański — Mikołaj Słupski, i sufragan wileński — Gotard Tyzenhauz Obraz odniesiono uroczyście do kościoła OO. Karmelitów Bosych, zkąd nazajutrz do Starych Trok, a wreszcie w następnym dniu na miejsce właściwe do fary trockiej.

W czasie pobytu obrazu tego w Wilnie, obnoszono go często po ulicach miasta dla budzenia otuchy i nadziei wśród ludu trapionego wojnami, morowem powietrzem i głodem [6]). Po raz drugi Matka Boska w trockim obrazie odwiedziła Wilno w roku 1702 a to w chwili najścia Szwedów. Gdy biskup wileński Brzostowski i kapituła uszli z srodze trapionego miasta, pozostał w niem tylko, zdjęty śmiertelną chorobą biskup smoleński Eustachy Kotowicz. Biskup przebywał w wybudowanym przez się pałacu i tam też chroniąc obraz od świętokradców, a po części szukając ulgi w swej niemocy, kazał go sprowadzić i odprawiał przed nim Mszę św. Po śmierci biskupiej w roku 1703 dnia 21 Marca [7]) obraz rychło wrócono do Trok.

Tak stała się Matka Boska Trocka nieodłączną towarzyszką narodu, panującą z panującym, tułaczką z tułaczem. Za gościnność zaś chwilową a bogobojną wypłaciła się hojnie i sowicie, powracając pokój i jedność zwaśnionym, pocieszając zbolałe serca. Marya, broniąca Częstochowy, obroniła i Litwę. Przymierze wraca króla i pokój, odbudowują się świątynie, kraj się odradza wyniszczony. A w poczętej

---

[5]) Ilmus Dnus Judycki et Nobiles Trocenses requirunt imaginem B. M. V. miraculosam, omnibus vero catholicis dulcem et amabilem imminente hoste Trocis evectam et periculo incendii subtractam: nunc affulgente pace Trocos reportare; quare (Judycki) gratias persolvit capitulo pro triennali hospitio (imaginis) in Ecclesia Cathedrali etc. (acta cap. 1667, pag. 6).

[6]) Acta cap. t. 15 str. 6 i 30; Przyałgowski „Żywoty biskupów Wil.“ t. 3, str. 20.

[7]) Acta cap. t. 20.

pracy nie zapomniano, kto sprawcą ocalenia: oczy i dusze wszystkich kierują się ku Maryi, Litwa zwraca się dziękczynieniem do Trok! Dla okazania zaś szczególniejszej wdzięczności i dla przekazania jej potomnym, biskup wileński Konstanty Brzostowski, wraz z dostojnikami stanu duchownego i rycerskiego wysyłają poselstwo do Rzymu, do Ojca św. Klemensa XI. z prośbą o ukoronowanie obrazu Matki Boskiej na Litwie, w mieście Trokach cudami słynącej.

Dzieje i obrzędy tej koronacyi znajdzie czytelnik poniżej w luźnych wyjątkach z tłumaczenia dokonanego przezemnie współczesnego dziełka, pod tytułem: „Solennitas Coronationis B. V. Mariae in antiquissima sua ad praepositatem Palatino Trocensis civitatis basilicam a temporibus Alexandri Vitoldi Magni Lithuaniae Ducis gratiis et miraculis clara Icone... ab Ilmo Constantino Casimiro Brzostowski Eppo Vilnensi...

Anno 1718 die 4 Septembris... feliciter celebrata...

(Vilnae typis univers. Soc. Jes. a. d. 1719).

. . . . . .

Zanim rozpoczniemy opis uroczystości koronacyjnych, przypomnieć wypada niektóre przepisy i warunki wymagane przy koronacyi cudownych obrazów Matki Boskiej.

Korony szczerozłote przygotowują się w Rzymie z funduszu specyalnego księcia Sforcii. Nadaniem koron zawiaduje kapituła watykańska, otrzymując za każdym razem zezwolenie Ojca św. Koronowane mogą być tylko obrazy, na których umieszczoną jest Matka Boska z Dzieciątkiem Jezus, znane ze swej starożytności i cudów; wiarygodność cudów winna być stwierdzona przysięgą. Pozwolenie na koronacyę obrazu wydaje się tylko za wstawiennictwem mężów zasłużonych w Kościele; do uroczystości koronacyjnych przywiązany jest odpust zupełny dla wszystkich uczęstników uroczystości z zachowaniem zwykłych przepisów.

Wszystkie te warunki, wymagane od obrazów, mających się koronować, posiadał obraz Trocki. Już bowiem od 400 lat słynęła po całej Litwie i ościennych krajach Matka Boska Trocka, jak to stwierdzili niejednokrotnie kronikarze i historycy [8]). O koronacyę tę czynił starania biskup wileński Kon-

---

[8]) Kojałowicz: Miscellanea; O. Gumpenberg. S. J. Attlantis Mariana; Symon Mankiewicz w dziełku o tym obrazie w r. 1645.

stanty Brzostowski przez delegata swego o. Aleksandra Sawickiego T. J., prokuratora prowincyi litewskiej, obecnego w tym czasie w Rzymie. Prośbę biskupa przekładał Ojcu św. Klemensowi XI najżyczliwszy Królestwa Polskiego protektor, kardynał Albano. Ojciec św. prośby te przyjął łaskawie, dał pozwolenie na koronacyę i udzielił odpustów. Wreszcie zaznaczyć należy, iż dla udowodnienia cudowności obrazu trockiego przeszło 40 świadków udało się z Litwy do Rzymu i tam przed kapitułą watykańską potwierdziło swoje świadectwa.

Urządzającym obrzęd koronacyjny obrazu Matki Boskiej Trockiej nie szło o widowiska i pompy światowe, które towarzyszą nieraz temu obrzędowi, lecz o pożytek i zbawienie dusz, mających skorzystać z odpustów, nauk, katechizacyi i przystąpienia do Sakramentów św. Głównie zaś miano na celu uroczyste uczczenie Matki Boskiej za liczne cuda i łaski w Trockim obrazie okazane. Uroczystości koronacyjne trwały przez całą oktawę przy pięknej pogodzie, której w tem dżdżystem lecie nie można się było spodziewać; po ukończeniu uroczystości rozpoczęły się znowu ciągłe ulewy. Wyjątkową pogodę, jakoteż i liczne tłumy na uroczystości zgromadzone, przypisywano modłom nakazanym po całej dyecezyi przez biskupa i cudownej pomocy Matki Boskiej.

. . . . . .

Na trzy miesiące przed koronacyą biskup Brzostowski wydał po całej dyecezyi uniwersały zawiadamiające o dniu uroczystości i wzywające lud wierny i wszystkie stany do uczestnictwa. Jakoż napływały do Trok niezliczone tłumy z najdalszych stron Litwy, Żmudzi, Rusi, Podlasia, Mazowsza i Prus. Odnowiony starannie kościół ozdobiono materyami adamaszkowemi, perskiemi i włoskiemi. Największe jednak staranie skupiając około dekoracyi wielkiego ołtarza, w którym znajduje się obraz cudowny.

Po obu tedy stronach obrazu rozpuszczone były w zdobnych zwojach z materyi złotem przetykanej dwa welumy, który łączyły się u góry nad obrazem w koronie, urządzonej zamiast baldachimu. Korona ta bogactwem i kunsztownością rzucała się wszystkim w oczy. Ponad nią wznosiły się jedna nad drugą tarcze (machina) przedziwnej roboty, do złudzenia naśladujące obłoki i promienie. W pośrodku drugiej tarczy symbol Ducha św. w postaci gołębicy, trzymającej koronę

królewską, sadzoną perłami i drogiemi kamieniami. Korona była darem podkanclerzego Lwa Sapiehy, przeznaczonym do cudownego obrazu Matki Boskiej; wartość jej wynosiła przeszło 500 zł. czerw.; umieszczona w tarczy zwisała prostopadle nad obrazem z napisem: „Posłał jej koronę złotą.“ [9]) U samego wreszcie sklepienia zawieszony był baldachim z bogatej materyi perskiej i adamaszkowej. Odnowienia szaty cudownego obrazu tkanej drogimi kamieniami, dokonano kosztem kasztelanowej witebskiej, Teresy z Brzostowskich Ogińskiej, sięgającym 4000 złotych. Korona zaś mająca zdobić cudowny obraz, którą przysłano z Rzymu, wartością swoją przewyższała 4000 imperyałów [10]).

W mieście, na ulicach, wybudowano pięć wspaniałych bram tryumfalnych stosownie do pięciu liter Imienia Maryi. Wznieśli je ku powiększeniu okazałości uroczystości OO. Dominikanie, OO. Franciszkanie, magistrat wileński, wileńskie Kolegium akademickie Towarzystwa Jezusowego (ta najwspanialsza) i wreszcie biskup koronator.

Dla udogodnienia przystępowania do Sakramentów św. ludowi zewsząd przybywającemu, ustawioną została obszerna i ozdobna szopa na cmentarzu kościelnym, w której odbywały się potem nauki, katechizacye i odprawiały się Msze św. Tutaj też spowiadano i udzielano Sakramentu bierzmowania. Frontową ścianę kościoła pokrywały materya i obrazy, między którymi wyróżniał się portret Klemensa XI; ozdoby te nadawały kościołowi nowy i niezwykle majestatyczny wygląd.

W wigilię uroczystości, dnia 3 września, w sobotę rano, po dokonaniu upiększeń i otwarciu kościoła napełniły go w jednej chwili tak ogromne tłumy, iż zkądinąd obszerna świątynia zaledwie je mogła pomieścić w swoich ścianach. Przy dźwięku muzyki i huku dział odsłoniony wreszcie został cudowny obraz. Pierwszą Mszę św. odprawił koadjutor wileński, biskup Ancuta, drugą sufragan białoruski, następne czytali prałaci, kanonicy. Z senatorów, panów i zewsząd zgromadzonego ludu, zaczęły przybywać w porządku liczne procesye, kroczące wśród odgłosu trąb i kotłów.

Poczem przy ołtarzu cudownego obrazu Matki Boskiej

---

[9]) „Misit ei coronam auream“ (Mach. X).

[10]) Imperyał ówczesny, kursujący w Litwie w XVIII stuleciu wynosił 10 rubli, czyli 59 zł. polsk. i groszy 6.

odprawił nieszpory biskup smoleński Ludwik Ogiński, wymowne kazanie wygłosił ks. Jan Bychowiec, kanonik wileński, proboszcz wołpiański. Po kazaniu odbyła się uroczysta procesya z Przenajświętszym Sakramentem naokoło kościoła. W końcu procesyi chór śpiewał litanię do Matki Boskiej, poczem wypowiedziano do ludu naukę, jak ma korzystać z łask odpustowych. Tak zakończyło się to przydługie nabożeństwo, które było ledwie początkiem uroczystości i modłów ku czci Matce Boskiej zanoszonych. Lud wszakże przychodzący bezustanku całemi gromadami śpiewał przez noc całą na zmianę: Różaniec, Godzinki, Litanie i inne pobożne pieśni, a równocześnie liczni spowiednicy z gorliwością wielką słuchali spowiedzi. Dla uniknienia powtarzania zaznacza się, że takie same objawy pobożności powtarzały się dzień i noc w ciągu oktawy koronacyjnej.

. . . . . .

Koronacya odbyła się z taką okazałością, jakiej wymagała uroczystość: nietylko bowiem od wschodu słońca aż do zachodu, lecz od samego zarania, przed świtem jeszcze, zaczęto opiewać chwałę mającej się koronować Maryi, Pani wszechświata. Od godziny 3 zrana rozpoczęto odprawiać jedną po drugiej Msze św. przy ołtarzu cudownego obrazu i przy innych w kościele i w szopie się znajdujących. Przeciągnęło się to do godziny 1-szej popołudniu.

Przy ołtarzu Matki Boskiej od godziny 5-tej odprawiali Msze św. najprzewielebniejsi biskupi: koronator, jego koadjutor i inni. W czasie tych Mszy, dla opróżnienia kościoła od ludu, w celu urządzenia przejścia dla kleru, mającego nieść korony i dla osób poważniejszych, zaczęto przemowy ludowe na cmentarzu po polsku i litewsku. Przemawiał ks. Józef Puzyna, kanonik smoleński, proboszcz uciański, kandydat św. Teologii. Więcej aniżeli 100 spowiedników pracowało z gorliwością nad oczyszczaniem dusz pokutujących grzeszników i zasilaniem ich Komunią św.

O godzinie 7-mej najprzewielebniejszy koronator biskup Brzostowski udał się z asystą po za miasto, na miejsce przeznaczone do spotkania się wszystkich zakonów i rozpoczęcia procesyi. Był tam dla ks. biskupa zbudowany namiot: ztąd miały być niesione do obrazu Matki Boskiej korony, dar najcenniejszy Rzymu. W kościele tymczasem przygotowano tron dla biskupa ze strony Ewangelii około ołtarza i stalle dla

asystujących biskupów, prałatów, kanoników, senatorów i innych do asysty należących. Do ołtarza prowadziły dość szerokie i długie schody, suknem czerwonem obite, po których miał wstępować koronator dla włożenia korony na obraz Matki Boskiej. Mistrz ceremonii szykował kler do procesyi, wyruszającej z ks. Marcyanem Szaniawskim, prałatem wileńskim, sekretarzem Rzeczypospolitej, proboszczem trockim, na spotkanie koronatora. Procesya ta z licznego kleru świeckiego i zakonnego złożona stanęła we właściwym czasie przy bramie akademickiej, by z należytą czcią powitać koronatora, przybywającego z darami rzymskimi.

Wstępował tedy koronator do miasta w asystencyi biskupów: żmudzkiego — Aleksandra Horaina; smoleńskiego — Ludwika Ogińskiego, missionopolitańskiego — Macieja Ancuty, koadjutora wileńskiego; biskupa hieropolitańskiego — Karola Pancerzyńskiego, jakoteż prałatów i kanoników wileńskich, żmudzkich, smoleńskich, dziekanów i proboszczów dyecezyi swojej, sufragana białoruskiego, opata, oraz wielu dostojników z kuryi własnej i województwa trockiego, otoczony niezliczonymi tłumami ludu. Oprócz konnych rycerzy i pieszych chorągwi towarzyszyło procesyi przeszło 30 powozów (carocae). Biskup-koronator siedział na wozie tryumfalnym, wyniesiony ponad tłumy, przed nim nieśli korony prałaci kapituły wileńskiej.

Gdy zbliżono się do bramy, przez OO. Dominikanów zbudowanej, wyszli na spotkanie biskupa: Marcyan Ogiński, kasztelan witebski, najwyższy Marszałek trybunału W. X. Lit., Jan Kazimierz Sapieha, wojewoda wileński, Ludwik Pociej, kasztelan wileński i hetman polny W. X. Lit., Kazimierz Ogiński, wojewoda trocki i inni senatorowie z żonami. Najprzewielebniejszy Koronator, chcąc wyrazić swój szacunek tylu dostojnikom, wysiadł z asystentami z karocy swej i szedł pieszo. Przy drugiej bramie OO. Franciszkanów powitano procesyę hukiem dział i orkiestrą. Przy trzeciej podobnemi salwami i mową Józefa Osipowicza, radnego miasta Wilna. Kiedy zaś biskup-koronator zbliżył się do bramy OO. Jezuitów, ubrał się w przygotowanym namiocie w szaty pontyfikalne, mając już dalej postępować z duchowieństwem w porządku procesyonalnym. Tu spotkali go licznie zgromadzeni OO. Jezuici. Z mową wystąpił Jan Horodecki S. J. Dr. Teologii, profesor akademii i regens alumnatu papiezkiego. Na

słowa, wynurzające uczucia zakonu, odpowiedział wytwornie ks. Aleksander Żebrowski, archidyakon białoruski, Dr. Teologii. Poczem dano salwy z dział wojennych, uderzono w dzwony, a muzyka chórami po drodze rozstawiona, rzewnymi akordami napełniła powietrze.

Procesya ruszyła do kościoła; poprzedzały ją rozmaite stowarzyszenia zakonne; za niemi postępował kler świecki; następnie szli kanonicy i prałaci kapituły wileńskiej, infułaci, prepozyci i opaci; po nich biskupi: żmudzki, smoleński, koadjutor i sufragan wileński i sufragan białoruski. Przed biskupem-koronatorem dwaj prałaci kapituły wileńskiej nieśli korony na drogocennych i zdobnych poduszkach. Duchowieństwo z ludem śpiewało *Benedictus*. Uczestniczący w procesyi senatorowie i lud kroczyli z zapalonemi woskowemi świecami. Oblicza wszystkich promieniały radością i rozrzewnieniem, których nadmiar we łzach się rozpływał.

Zbliżywszy się do wielkiego ołtarza biskup-koronator upadł na kolana, i po krótkiej modlitwie, włożywszy mitrę, z pastorałem w ręku udał się na przygotowany sobie tron: dokoła ołtarza zasiedli biskupi, prałaci i inni dostojnicy. Korony trzymali na poduszkach prałaci. Wtedy ks. archidyakon białoruski, jako sekretarz aktu koronacyjnego, występując z koła, otaczającego biskupa-koronatora, stanął na wynioślejszem miejscu i oddawszy pokłon biskupowi, wygłosił wezwanie i prośbę w te słowa:

„Czcinajgodniejszy i najdostojniejszy Pasterzu! Z rozkazu Waszej Pasterskiej Mości ogłoszony został po dyecezyi akt koronacyjny Najświętszej Maryi Panny w tym cudownym obrazie, znajdującym się w kościele parafijalnym trockim. Gdy ten dzień pomyślnie nam dziś zawitał i obecne są korony, któremi Ojciec św. Klemens XI zezwolił kapitule rzymskiej ukoronować obraz Bogarodzicy, w imieniu wszystkiego ludu tutaj obecnego zanoszę prośby, abyś dopełniając tego dzieła wykonał wolę Stolicy Apostolskiej, wiernych łaskami, Sakramentami wzmocnił i udzielił odpustu".

Przystając na te prośby, najprzewielebniejszy koronator kazał odczytać list papiezki, nadający z powodu tej uroczystości odpust zupełny i listy kapituły watykańskiej. Pisma te przyjął ze czcią głęboką wspomniany sekretarz i głosem doniosłym przeczytał ludowi. Zaczem najprzewielebniejszy koronator wystąpił z mową krótką, ale treściwą, nacecho-

waną powagą i namaszczeniem, w której następującemi słowy podnosił cuda i łaski w tym cudownym obrazie objawione:

„Zaszczyt, który spotkał Archanioła Gabryela, posłanego do poślubionej Dziewicy Maryi dla zwiastowania tajemnicy Wcielenia, stał się dziś moim udziałem. Chociaż w porównaniu ze zwiastunem niebieskim jestem jako cień wobec słońca, jednakże prawie równie zaszczytne spotyka mnie dziś posłannictwo. Błogosławionym i aniołem-zwiastunem dobrej wieści nazwą mnie dziś wszyscy wierni dyecezyanie, ku czci Matki Boskiej zgromadzeni, gdyż zwiastuję obudzenie się nowego życia w duszach wiernych przez przyjęcie Komunii św., przez odpust zupełny ze szczodrobliwości Głowy Kościoła i Pasterza Klemensa udzielony i do tego aktu przywiązany, przez odradzające w ten sposób w nas toż samo słowo Boże!

„Jak archanioł Gabryel, według świadectwa Ojców, w czasie zaśnięcia Bogarodzicy przyniósł z nieba zieloną palmową gałązkę, jako znak wiekuistej chwały i tryumfu, tak ja dzisiaj, jako wierny poseł, po odprawionej uroczystości Wniebowzięcia Bogarodzicy w tym cudownym obrazie czuwającej nad nami Matki Najświętszej, przynoszę złotą koronę, jako znak tryumfu i chwały Najczystszej Dziewicy, przysłaną z Watykanu, z kolegium purpuratów. Korona ta jest wyrazem hołdu dla Maryi za liczne łaski w rozmaitych potrzebach nam okazane i jak dyademy jaśniejące na jej skroniach. Przez tę koronę składamy Maryi wieniec „obywatelski“ za zachowanie od ostatecznej zagłady obywateli tego państwa; drugi „oblężniczy“ za tylokrotne oswobodzenie Narodu litewskiego od oblężenia przez nieprzyjaciół, ze wszystkich stron napastujących; trzeci „wałowy“ (*muralis)* jako znak obrony naszej niezdobytej i wału przeciwko wszelkim najściom nieprzyjacielskim broniącego; nakoniec „królewski“ jako dyadem rzymski, świecący na zwycięzkiem czole Maryi, dla przypomnienia jasności od czasów Witolda, księcia litewskiego po całej Litwie promieniejącej od Maryi Trockiej, rozpraszającej pogańskie ciemności, jak piorunem rażącej potwory wszelkiej zdrady i depczącej głowy zwyciężonych i upokorzonych bluźnierców.

„Ten dar święty i najszacowniejszy, z łaski Ojca św. przysłany ku powiększeniu czci Najświętszej Maryi, w tym prastarym obrazie uwielbionej, w imieniu prześwietnej i po całym świecie słynnej kapituły watykańskiej poruczam do-

stojny proboszczu twojej czujnej straży i niezawodnej pieczołowitości.

Kończę słowa moje na większą cześć Maryi, słowy liliowej czystości księcia Litwy, św. Kazimierza:

„Czcić, szanować i miłować tę królowę nieba:
„Wielbić, głosić i wynosić nieustannie potrzeba:
„Bo szalony i zgubiony, kto milczy o jej chwale“ [11]).

Pod koniec mowy wręczył proboszczowi miejscowemu korony, zobowiązując go, iżby one stale trzymane były na cudownym obrazie. Proboszcz w krótkich słowach odpowiedziawszy, prosił koronatora o włożenie koron na obraz. Wtedy chór, umiejętnie wyćwiczony, rozpoczął kantatę: „Witaj Córko Boga Ojca, Witaj Matko Boga Syna! Witaj Oblubienico Ducha św.! Przyjmij koronę! którą Tobie zgotował Pan na wieki“. Następnie zaś koronator, podtrzymywany przez asystujących biskupów i prałatów, wszedł po stopniach do cudownego obrazu Maryi Panny i Dzieciątka Jezus, mając za sobą postępujących prałatów z koronami.

Zbliżywszy się zaś do obrazu ze czcią największą i wziąwszy jedną z koron od prałata włożył ją na głowę Matki Boskiej; potem, przyjąwszy drugą, od drugiego prałata włożył na głowę Dzieciątka Jezus. Teraz nałożywszy kadzidło do turybularza, oddał cześć ukoronowanemu obrazowi przez okadzenie. W tej chwili rozległy się dźwięki chórów muzycznych, zagrzmiały dzwony w całem mieście, z gór przyległych huknęły salwy armatnie. Zszedłszy na ostatni stopień, koronator zanucił hymn *Te Deum laudamus,* który śpiewało dalej duchowieństwo z ludem na przemiany i chórami muzycznymi. Po skończeniu hymnu koronator zaintonował versus: „Ukoronowałeś ją Panie“ i t. d. i odpowiednią modlitwę. Poczem Sekretarz zalecił „Ojcze nasz“ i „Zdrowaś Marya“, które odmówiono w cichości za Ojca św. z kapitułą i drugie za duszę Aleksandra fundatora (Witolda). Nastąpiła uroczysta Msza św. z kazaniem. Na nieszporach zaś mówił ks. Antoni Czerniawski T. J., kaznodzieja ówczesny na Sejmie grodzieńskim.

. . . . . .

W następnym dniu po koronacyi nabożeństwo odbywało się jak i dnia pierwszego z procesyami około kościoła, z ka-

[11]) Wyjątek z „Omni die“ tłóm. Hołowińskiego.

zaniami rano i wieczorem po polsku po dwa, trzy i cztery razy na dzień, a także i po litewsku raz i dwa dziennie. Lud modlił się we dnie i w nocy, już to uczestnicząc w publicznych nabożeństwach, już prywatnie zanosząc modły. Biskupi nie dali się też uprzedzić kapłanom w pracy nieustannej, udzielając wiernym Sakramentu bierzmowania. Od czasu do czasu rozlegały się salwy działowe i dźwięki muzyki, pobudzające lud do pobożności i serca wiernych do wesela. Biskup koronator ku zbudowaniu wiernych, był zawsze obecnym na nabożeństwie i codzień hojnie podejmował u siebie dostojników stale przez całą oktawę w Trokach pozostających. Nadto rozdawał hojne jałmużny ubogim.

Pomiędzy przybyłemi niezliczonemi procesyami wyróżniło się bractwo krakowskie, tak z racyi przebytej przeszło 30-milowej przestrzeni, jak porządkiem i hojnością okazaną w tablicy dość znacznej wielkości, ofiarowanej Matce Boskiej. Należy bowiem wiedzieć, że płynące zewsząd tłumy przynosiły liczne ofiary; niewiasty możne składały perły, dyamenty i inne drogie kamienie ku ozdobie cudownego obrazu.

Bogactwa te w roku 1812 skusiły francuskich maruderów, pustoszących kościoły i dwory po odwrocie armii Napoleońskiej. Banda bowiem wdarła się do kościoła trockiego w zamiarze odarcia obrazu, o czem powiadomiony proboszcz ks. Czerski, przybiegł do kościoła i z ryzyką własnego zdrowia i życia tam pozostał. Płazowany był przez maruderów, nie ustępował ani na krok, dopóki za jego staraniem władza wojskowa nie wypędziła rabusiów z kościoła [12]).

Z czasem nagromadzono wiele srebrnych wotów i innych ozdób, które sprzedane zostały w zarządzie dyecezyalnym na mocy rozporządzenia biskupa Kłągiewicza i zezwolenia ministra spraw wewnętrznych na rzecz remontu kościoła trockiego [13]).

Dnia 10 września, na nieszpory około godziny 2-ej z południa, przybyła znowu najokazalsza i najliczniejsza ze wszystkich procesya z parafji Wędziagolskiej, Kiejdańskiej i Skorulskiej. Orszakowi temu czcicieli Maryi towarzyszyło

---

[12]) Wizyta kościoła N. Trockiego z r. 1828, arch. kons.
[13]) Wizyta z r. 1856 arch. miejscowe.

przeszło 200 szlachty, po obu stronach porządnie rozstawionej, z obnażonymi pałaszami.

Tym sposobem zwyczaj dobywania pałaszów na Ewangelię w czasie Mszy św., w Polsce od wieków praktykowany, odnowiony został teraz ku chwale Maryi i był uroczystem świadectwem, iż bractwa te wiarą i życiem czci Najświętszej Panny obronią. Procesya ta wywołała ogólne zachwyty.

Nakoniec stawiła się cała Akademia Wileńska z zastępem profesorów i braci Towarzystwa Jezusowego. Akademia uszykowała się w zwykłym porządku i okazałości. Naprzód szli uczniowie niższych klas pod dowództwem swoich chorążych, dalej słuchacze wszystkich fakultetów, profesorowie, magistrowie nauk wyzwolonych i doktorowie w uniformach i togach odpowiednich posiadanym stopniom; potem bedel niósł berło akademickie; za nim postępował rektor akademii w otoczeniu uczonych dostojników i stowarzyszeń naukowych dla oddania hołdu należytego Nowoukoronowanej Bogarodzicy. Przy wejściu do ostatniej bramy miał przemowę ks. Stanisław Sokalski, dr. nauk wyzwolonych i filozofii, profesor teologii pozytywnej, polemicznej i pastoralnej w imieniu całej akademii. Pielgrzymkę tę przyjął i na mowę odpowiadając przemawiał do kollegium akademickiego, jako też i do innych bractw ks. Aleksander Żebrowski, archidyakon białoruski.

Dnia 11 września przemawiał po litewsku ks. Jan Poszakowski, Tow. J. Około godziny 8-ej, na wotywie odprawionej przez Jezuitę, przystępowali do komunii św. członkowie Tow. J. i młodzież akademicka. Po sumie około godziny 3-ej OO. Jezuici urządzili popis akademicki: wychowaniec alumnatu papiezkiego ks. Szymon Butrymowicz, magister teologii, słuchacz teologii wystąpił z obroną dysertacyi na temat wzięty z ogólnej filozofii. Dysertacya streszczoną była w niewielkiej broszurce z dedykacyą Matce Boskiej Trockiej i opisaniem treściwem początków cudów i czci obrazu trockiego. Prezydował na popisie tym ks. Adam Minkiewicz T. J. dr. filozofii, teolog przyboczny biskupa Brzostowskiego i profesor akademicki; oponentami zaś byli: ks. Żebrowski, archidyakon białoruski, ks. Antoni Żółkowski i ks. Stefan Nagrodzki, wychowaniec alumnatu papiezkiego, magister filozofii, słuchacz teologii i prawa w akademii wileńskiej. Poczem zaczęto nieszpory, które odprawił biskup

hieropolitański. Po nieszporach kazanie wygłosił ks. Chryzostom Sieheń T-wa Jezusowego. Na procesyę wystąpił sam koronator. Śpiewom ludu pobożnego towarzyszyły salwy armatnie.

Tak zakończyły się uroczystości koronacyjne. Nazajutrz odprawiono uroczyste exekwie za zmarłych fundatorów koron i probostwa trockiego i za wszystkich czcicieli Matki Boskiej Trockiej. W czasie sumy wypowiedział exirtę ks. Piotr Kożewski, wychowaniec alumnatu papiezkiego, kaznodzieja królewski, biskupi i kapitulny w katedrze wileńskiej.

Niepodobna zaiste opisać wszystkich owoców i pożytku duchowego, jaki stał się nagrodą dusz pobożnych w ciągu ośmiodniowego tego nabożeństwa. Pomiędzy innymi objawami pobożności wiernych i łask nadzwyczajnych, zaznaczyć tu należy nawrócenie kilku rodzin ze szlachty z błędów luterskich i kalwińskich, oraz z ludu około 60 osób. Do bierzmowania przystąpiło przeszło 10.000; resztę wiernych oświecili w rzeczach wiary, doprowadzili do pierwszej, albo do dawno zaniedbanej spowiedzi, nieznużeni katechyści i spowiednicy.

Nadto koronacya ta wpłynęła na rozpowszechnienie czci Maryi po całej Litwie i po całej Polsce i na zwiększenie pielgrzymek nietylko ludu lecz i magnatów. Pielgrzymki stowarzyszeń i bractw religijnych stały się równie częstsze niżeli dawniej. Zwiększyła się też liczba pokutników i przystępujących do Stołu Pańskiego.

Co wszystko niech będzie na cześć i chwałę Bogu w Trójcy jedynemu i Bogarodzicy Maryi!

O kościele i cudownym obrazie Najśw. Panny Maryi w Tynnie na Podolu.

Napisał

Ks. A. F., T. J.

Około czternastego wieku zasłynął na Podolu w Tynnie obraz Najśw. Panny, malowany na wzór Częstochowskiego na cyprysowem drzewie. Tomasz Humiecki, łowczy podolski, wymurował tu w XVI w. kościół i przeniósł doń ze starego drewnianego kościółka od dawna cudami słynący obraz, lubo historyi jego, ani też cudów przy nim zdziałanych nie dochowało nam podanie. Że jednak już wtedy szczególne nabożeństwo do tego obrazu tkwiło w sercach okolicznego ludu i obywatelstwa, widać to ztąd, że Marcin Kalinowski, wybierając się na trudną wyprawę przeciw Tatarom i Kozakom, do tego obrazu się ofiarował; a powróciwszy szczęśliwie, z wdzięczności za opiekę Maryi, 50.000 zł. polskich Tynieckiemu kościołowi zapisał. Wiele też innych skarbów nagromadziły pobożne ręce w Tynnie, ale te zrabowała bezbożna horda kozaków, co pod dowództwem Chmielnickiego napadła na kościół 1655 r. Sam nawet obraz zbeszcześcili bezbożni; dlatego pobożna matrona Krystyna z Potockich Humiecka, chcąc go nadal od podobnej zniewagi ochronić, przewiozła go do Kamieńca, gdzie w kościele katedralnym umieszczonym został. Ale i tutaj niedługo bezpieczeństwem się cieszył. W kilkanaście lat (1672 r.). Turcy zajęli Kamieniec, a rabując katedrę, zabrali też i cudowny

obraz. Na zawsze byłby zginął święty ten skarb w pogańskich rękach, gdyby Bóg nie był natchnął inną pobożną matronę, Izabellę Humiecką, która wykupiwszy go z ich rąk, przewiozła do Lwowa, by go tamże w katedralnym kościele umieścić.

Smutny tymczasem widok przedstawiała Tynna. Świątynia leżała w gruzach, cała wieś obrócona w perzynę, mieszkańcy jedni się rozpierzchli, innych, co ujść nie zdołali, uprowadzono w ciężkich kajdanach do niewoli. Dopiero w pół wieku później, po wypędzeniu Turków, Stefan Humiecki odbudował świątynię w roku 1717, w uroczystej procesyi sprowadził ze Lwowa cudowny obraz, a wierny lud znowu gromadzić się począł do Tynny, niby dzieci do ukochanej swej matki. Biskup Rupniewski poświęcił nową świątynię i liczne cuda poczęły sławić Tynnę na nowo. Oprócz rodziny Humieckich, która zwykle odznaczała się szczególniejszem staraniem o kościół Tynniecki, znaleźli się i inni, co różnych tu łask doznając, hojne składali ofiary. Tak Jan Alicki, pułkownik wojsk koronnych, jeden z żołnierzy co Wiedeń od Turków oswobodzili, umierając, zapisał Tynnieckiemu kościołowi 6000 złotych polskich z tym obowiązkiem, żeby co tydzień trzy Msze święte tamże odprawiane były: za spokój duszy króla Jana III. Aż oto w lat 17, banda Wołochów i Cyganów, chciwa na bogate wota, obdarła kościół nie tylko z kosztowności, ale i z najpotrzebniejszych przyborów tak dalece, że na parę tygodni zaniechać musiano nabożeństwa. Staraniem miejscowego proboszcza wkrótce uporządkowano kościół, a hojne dary miejscowego ludu obficie naprawiły te szkody, jakie popełnili świętokradcy. Już w roku 1740, podczas wizyty biskupiej naliczono 612 różnych bogatych wotów, między któremi widziano krzyże dyamentowe, brylanty, pierścienie, a nawet srebrne wyobrażenie półrocznego dziecięcia w naturalnej wielkości. Jak liczne zaś przybywały tu gromady pobożnych pątników, świadczą o tem najlepiej akta tegoż kościoła. Tak np. czytamy tam, iż w roku 1743, na jednym odpuście „Nawiedzenia Najśw. Panny“, 30 tysięcy pobożnych przystąpiło do stołu Pańskiego. Kościół nie był już w stanie pomieścić coraz więcej napływającej ludności; dlatego staraniem rodziny Humieckich stanął roku 1783 nowy kościół, który biskup Krasiński poświęcił. Cudo-

wny obraz zdobny bogatemi ramami, tudzież złotemi koronami, umieszczono w wielkim ołtarzu.

O cudownym obrazie w Tynny wspomina Krasuski (Regina Poloniae).

Także A. Przezdziecki w dziele: „Podole, Wołyń, Ukraina“, tom II, 19.

„Tygodnik illustrowany“, 1865, IX, 116.

Obraz cudowny Najśw. Maryi Panny w Warszawie, w kościele Narodzenia N. M. P., przy ulicy Leszno.

Napisał

X. Stanisław Niewiarowski.

Obraz ten cudami słynący jest kopią obrazu Matki Boskiej Białynickiej. Oryginał Białynicki miał malować cudowną ręką jakiś młodzieniec, ramy zaś i szaty sprawił Krzysztof Zawisza, marszałek wielkiego księstwa litewskiego. W roku 1660, kiedy wojska nieprzyjacielskie zagroziły klasztorowi Białynickiemu, przewieziono obraz cudowny do twierdzy Lachowickiej, tam został zatrzymany i dopomógł w zwycięztwie. W wieku XVIII dopiero, za staraniem księżny Sapieżyny, krajczyni litewskiej, został przewieziony na dawne miejsce do Białynicy. Słynął tam, jako cudowny.

Podczas zamieszek krajowych, wielu zakonników z Białynicy do Warszawy się przeniosło i kopię obrazu ze sobą przywieźli. OO. Karmelici warszawscy należeli do prowincyi Zakonu karmelickiego, ziemi duńskiej i dopiero w r. 1707 od tejże odłączeni zostali. Wiadomość ta stwierdza prawdopodobieństwo przywiezienia kopii obrazu. Obraz dziś znajdujący się w kościele przy ulicy Leszno nr. 1682, zdobił kaplicę przy ulicy Długiej, gdzie początkowo OO. Karmelici osiedli, a do kościoła przeniesionym został w r. 1732. Posiada wielkie podobieństwo do obrazu Matki Boskiej Białynickiej. Oprócz bowiem małych odmian te same rysy, roz-

miary, układ i ten sam wyraz. Niezawodnie przeto wyszły te obrazy z pod jednego pędzla, w każdym razie, tutejszy jest kopią tamtego.

W Warszawie obraz Matki Boskiej na Lesznie słynął cudami.

Ustanowiono osobną książkę i oddzielnych zakonników, którzy cuda zapisywali. Książka ta znajduje się w bibliotece kościelnej i zawiera notaty od roku 1725—1838. Jest w niej 109 zeznań poświadczonych podpisem prowincyałów zakonu, którzy mieli powagę biskupią.

Zeznania te dowodzą dwóch rzeczy: 1) że od półtora wieku, a nawet przez całe dwa wieki do tego obrazu z wiarą się udawano, 2) że ci, którzy do N. Maryi Panny w tym obrazie się uciekali, otrzymali łaski, które prawdziwie cudownemi im się wydawały.

Spis rzeczy tomu drugiego części drugiej.

DZIAŁ ÓSMY.

Cześć Najświętszej Panny w poszczególnych częściach kraju.

Str.

Maryan Bartynowski: Stolice Matki Bożej w Koronie i Litwie 3

Kościoły Maryackie oraz szczególniejszymi cudami i łaskami słynące obrazy Matki Boskiej w Koronie 10

I. Archidyecezya Warszawska:

1. Warszawa (str. 10), Krótka wiadomość o Archikonfraternii Literackiej przy kościele św. Jana w Warszawie, przez Jana Wielickiego (str. 12).
2. Dekanat Warszawski (str. 15). 3. Dekanat Brzeziński (str. 16).
4. Dekanat Gostyński (str. 17). 5. Dekanat Grodziski (str. 18).
6. Dekanat Grójecki (str. 20). 7. Dekanat Kutnowski (str. 20).
8. Dekanat Łęczycki (str. 21). 9. Dekanat Łódzki (str. 22).
10. Dekanat Łowicki (str. 22). 11. Dekanat Miński (str. 24).
12. Dek. Radzymiński (str. 25). 13. Dekanat Rawski (str. 25).
14. Dekanat Sochaczewski (str. 25).

II. Dyecezya Kujawsko-Kaliska czyli Włocławska (str. 26).

III. Dyecezya Kielecka (str. 36).

Szczególniejszymi cudami i łaskami słynące obrazy M. B.: Dzierzgów (str. 41), Książ Wielki (str. 41), Leśniów (str. 42), Minoga (str 43), Młodzawy Małe (str. 44), Piotrkowice (str. 45), Rokitno (str. 47), Szczaworyż (str. 47), Wiślica (str. 48), Włoszczowa (str. 49), Wrocieryż (str. 51), Zielenice (str. 52).

IV. Dyecezya Lubelska (str. 53).

Cudowne obrazy M. B.: Lublin (str. 58), Krasnobród (str. 59). Podlasie (str. 63). Cudowne obrazy M. B.: Miedzna (str. 69).

V. Dyecezya Płocka (str. 71).

Cudowne obrazy M. B.: Czerwińsk (str. 80), Łopacin (str. 83), Popowo (str. 84), Żuromin (str. 85), Obory (str. 89), Wąsewo (str. 91), Smardzewo (str. 91), Kempa polska (str. 94), Skępe (str. 95).

Str

VI. Dyecezya Sandomierska (str. 101).
Cudowne obrazy M. B.: Sulisławice (str. 104), Studzianna (str. 104), Raków (str. 106), Błotnica (str. 106), Piekoszów (str. 108).

Cześć Matki Boskiej na Litwie 112

I. Dyecezya Wileńska (str. 112).
Cudowne obrazy M. B.: Wilno (str. 112), Troki (str. 122), Żyrowice (str. 123), Pioszuny (str. 123), Budzław (str. 124), Kozakiszki (str. 124), Różany Stok (str. 125).

II. Dyecezya Sejnejska czyli Augustowska (str. 126).
Cudowne obrazy M. B.: Sejny (str. 130), Płonka (str. 134), Krzyże Boruńskie (str. 135), Studzieniczna (str. 139), Krasnybór (str. 140).

III. Dyecezya Żmudzka, opracował ks. prof. Bronisław Laus (str. 141).
M. B. w Szydłowie (str. 146), M. B. w Kalwaryi (str. 152).

Prof. Dr. Władysław Abraham: O bł. Jakóbie, arcybiskupie halickim i Jego szczególnej czci dla N. M. P. . . . 181

Ks. Dr. P. F. Krypiakiewicz: O czci N. M. P. na Rusi. . 187

I. Początki czci N. M. P. na Wschodzie — Znaczenie Carogrodu dla czci M. B. — Pierwsze święta — Pierwsza świątynia Maryi — Świątynia w Blachernie — Carogród miastem Maryi (str. 187).

II. Inne świątynie Maryi — Twórcy hymnów św. Maryi i św. pamiątki w Carogrodzie — Nowe święta Maryi — Natchnienie Maryi (str. 190).

III. Obrządek Maryi (str. 194).

IV. Początki czci M. B. na Rusi — Pierwsze świątynie Maryi na Rusi — Obrazy Bogarodzicy — Naśladownictwo Carogrodu — Święto „Pokrow“ Bogarodzicy—Nowe „akafisty“ na cześć N. P. — Słowiański charakter czci Maryi (str. 200).

V. Ekspanzya czci M. B. na Rusi — Wpływ jej na ościenne kraje — Wpływ na Polskę — Ruina Rusi po napadzie tatarskim — Zastój umysłowy w XIV i XV w. — Cześć M. B. w tej epoce (str. 208).

VI. Przebudzenie się Rusi przez Unię — Św. Jozafat a Żyrowice — Matka Boska wśród burzy — Obraz chełmski pod Beresteczkiem (str. 211).

VII. Obrazy cudowne N. M. P. (str. 215).

VIII. Cześć unicka Najśw. Panny — Poczajów — Oryginalne pieśni M. B. na Rusi — Koronacye cudownych obrazów (str. 217).

IX. Męczeństwo Unii a Matka Boża — Cześć najnowsza M. B. na Rusi katolickiej (str. 221).

Ks. Stanisław Kujot: Miejsca cudowne Najśw. Maryi Panny w Prusach królewskich (Dyecezya Chełmińska) 225

I. Wstęp — Pogląd historyczny — Źródła, uwagi zasadnicze i wyłączenie miejsc wątpliwej świętości (str. 225).

II. Obrazy cudowne M. B. słynące po reformacyi (str. 234).

III. Obrazy cudowne czczone przed reformacyą: Byszewa, Zamarte, Piaseczno, Swarzewo, Toruń, Łąki, Chełmno, Lipy (str. 238).

IV. Uwagi i wnioski (str. 256.

Str.
Ks. Pobłocki: O śladach czci N. M. P. wśród protestanckich Mazurów w Prusiech książęcych 259
O. Maryan Kruczek, zak. kazn.: Cześć N. P. na Szlązku . 261
Ks. kan. B. Dawidowicz: O czci N. M. P. Matki Boskiej u Ormian 275

DZIAŁ DZIEWIĄTY.

Historye cudownych obrazów Najświętszej Panny.
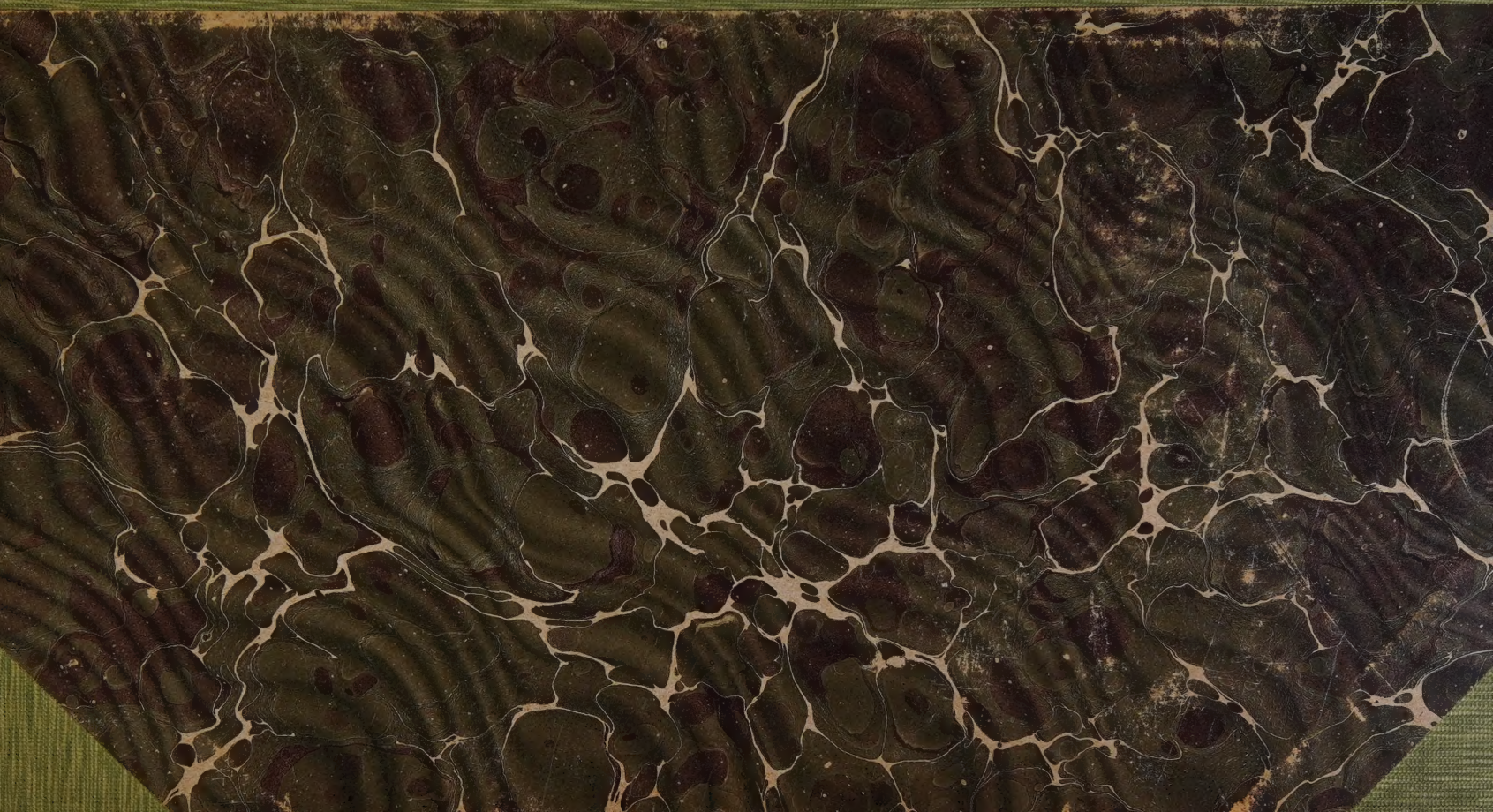
M. B. Częstochowska 281
M. B. Ostrobramska, napisał ks. A. F., T. J. 290
M. B. Berdyczowska, napisał ks. Jan Sygański, T. J. . . . 292
M. B. w Agłonie, w Inflantach polskich 296
M. B. w Dzierzkowie 299
M. B. w Gietrzwałdzie 303
M. B. w Kalwaryi Zebrzydowskiej, napisał O. Czesław Bogdalski, Br. Mn. 307
Ceremonia pogrzebu N. M. P. w Kalwaryi Zebrzydowskiej, napisał O. Stefan Podworski, Br. Mn. 318
M. B. w Kazimierce na Wołyniu, napisał Czesław Ursyn Pruszyński 321
M. B. w Kochawinie i Jej Sodalicye, napisał Karol d'Abancourt . 326
M. B. Kodeńska 333
M. B. w Leśny na Podlasiu, napisał ks. A. F., T. J. . . . 336
M. B. w Leżajsku 341
M. B. w Łopatynie 347
M. B. w kościele OO. Jezuitów we Lwowie, napisał ks. Jan Sygański, T. J. 350
M. B. Poczajowska, napisał K. Mazowiecki 360
M. B. w Starejwsi 370
Koronacya cudownego obrazu M. B. w Trokach, napisał ks. Jan Kurczewski. 378
M. B. w Tynnie na Podolu, napisał ks. A. F., T. J. . . . 393
M. B. w kościele Narodzenia N. M. P. w Warszawie, napisał ks. Stanisław Niewiarowski 396